

فہرست

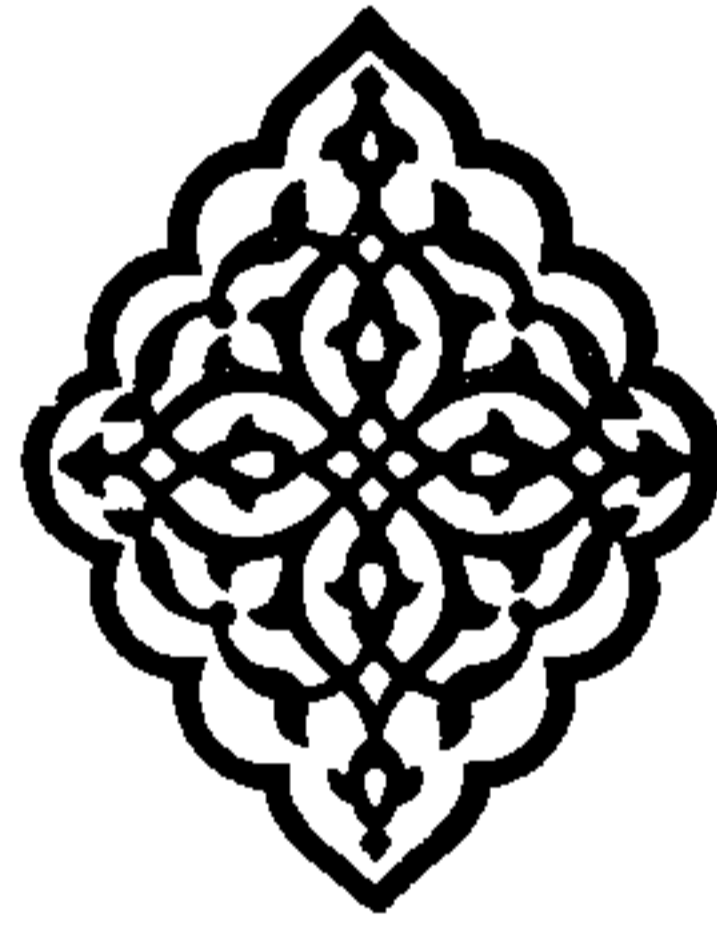
نسخہ ہائی خطی کتب خانہ کتب خانہ مجلس

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

جلد سوم

تالیف

محمد حسین تسبیحی

لازمات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

اسلام آباد پاکستان

۲۵۳۵ شمار

۱۳۹۶ ہجری

۱۹۷۶ میلادی

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

81361

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

پہلی سمینٹ برسران السعدین

پہلی سمینٹ سال شہنشاہی پہلی

۱۴۸۴ تا ۱۵۲۵ شہنشاہ

،

۱۵۲۵ سال تولد قائد اعظم محمد علی جناح بنسینا نگار پاکستان

۱۸۷۶ تا ۱۹۷۶ میلاد

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com
Marfat.com
Marfat.com

سخن مدیر

به نام خدای بخشنده مسدبان

فکر تائیس مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان با اراده دانش پرور و فرهنگ گستر
اعلی حضرت شاهنشاه آریا مہر ایران و حضرت رئیس جمہور پاکستان
به صورت اعلامیہ مشترک ۱۳ آبان ۱۳۴۸ ہجری شمسی برابر ۲ نوامبر ۱۹۶۹ میلادی پدیدار گردید و تہیہ و تنظیم
و اجرای طرح آن بہ وزارت فرہنگ و ہنر ایران و وزارت آموزش و تحقیقات علمی پاکستان سپردہ شد
حسن نیت و حسن تعاون مسئولان دو وزارتخانہ طی مذاکرات بہ اندازہ یابی بود کہ با مشخص گردیدن حدود
طرح، مقدمات اجرای برنامہ نیز فراہم شد و بہتہ مرکز بہ صورت ادارہ مرکزی در راولپنڈی بہ وجود
آمد و آغاز بہ کار کرد و در تاریخ یکم آبان ۱۳۵۰ برابر ۲۳ اکتوبر ۱۹۷۱ موافقتنامہ مربوط با پیوست
اساسنامہ در میان دو دولت ایران و پاکستان امضاء شد و مرکز تحقق یافت .
موافقتنامہ چنین شروع می شود :

” منظور تشیید و ادامہ ہمکاری فرہنگی و آموزشی و زبانی بین ایران و پاکستان
برای رسیدن بہ حد اعلای تفاهم بین دو کشور از طریق تعاون صادقانہ
و ہمبستگی دوستانہ در این زمینہ ہا، دولت شاہنشاهی ایران و دولت جمہوری
اسلامی پاکستان تصیم گرفتہ اند کہ این موافقتنامہ را برای ہمکاری در زمینہ های فرہنگی
و آموزشی منعقد سازند .“

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

و هدف تاسیس مرکز در آغاز اساسنامه این گونه آمده است :

”پاکستان افتخار دارد که دارای یک میراث فرهنگی است که در طی قرون از زبان و ادب و هنر فارسی مایه گرفته است . اینک به منظور حفظ و توسعه و نشر و ترویج این میراث فرهنگی ، موسسه‌ی به نام مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان با اشتراک مساعی وزارت فرهنگ و هنر دولت شاهنشاهی و وزارت آموزش و تحقیقات علمی پاکستان به مدت نامحدودی در کشور پاکستان تاسیس می شود.“

فحلاً کتابخانه گنج بخش دارای ۹۰۰ ۷ نسخه خطی و ۱۱۲۸۸ کتاب چاپی است . وظیفه فهرست برداری نسخه های خطی و کتابهای چاپی این کتابخانه به عمده آقای محمد حسین تسبیحی کتابدار

و همکاران است .

جلد اول و دوم ”فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش“ دو سال پیش منتشر شد . اینک جلد سوم

آن که این هم نوشته آقای تسبیحی است ، تقدیم می شود . این نیز معرف .. نسخه است که اگر شمار رساله های مجموعه را در نظر بگیریم ، تعداد کلی از ۶۷۸ هم متجاوز خواهد شد . در این جلد کوششی به کار رفته است تا نسخه های کمیاب بیشتر گنجانیده شود .

امید داریم که این جلد نیز روشنگر گوشه‌ی بی از جهان پناور و غنی فرهنگ پاکستان باشد و وحدت و یگانگی میراث فرهنگی ایران و پاکستان را بیش از پیش آشکار گرداند .

مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

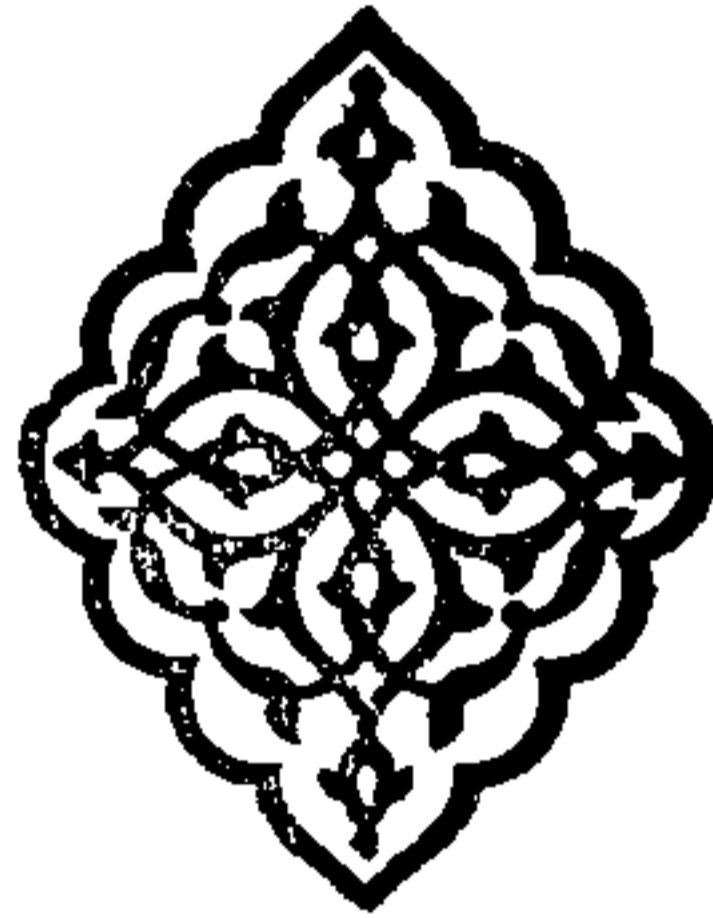
علی کبر حعفری

اسلام آباد (پاکستان)
چهارم دی ماه ۲۵۳۵ شاهنشاهی

فہرست
نسخہ های خطی کتابخانہ گنج بخش
مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

جلد سوم

تالیف
محمد حسین تسبیحی

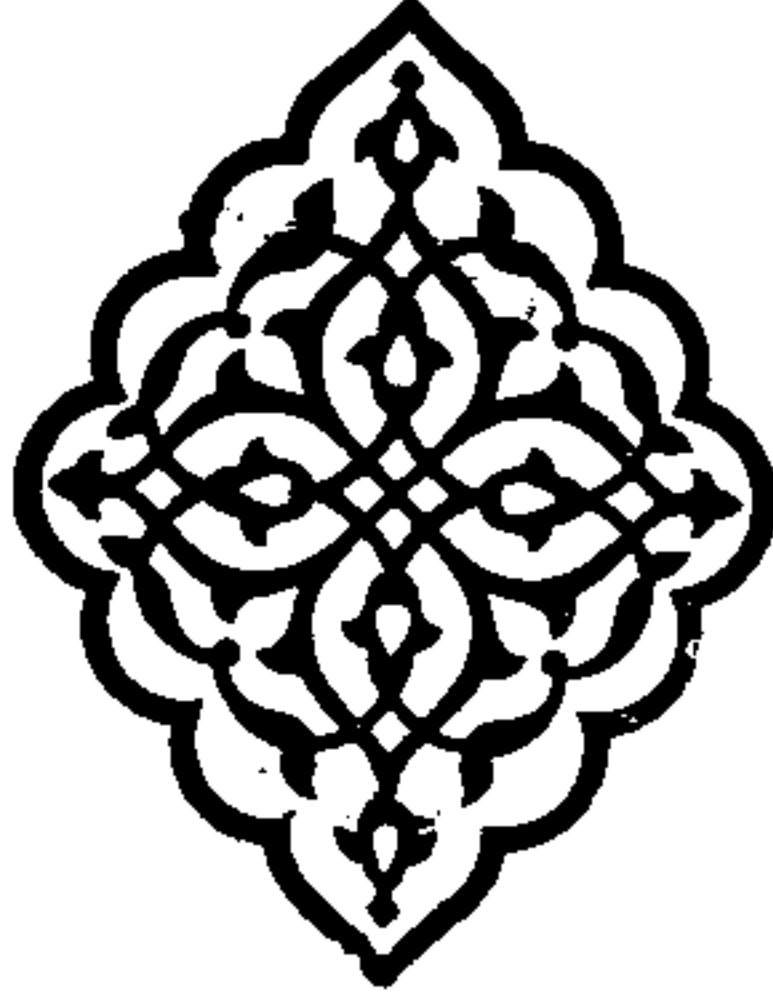

از التشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
اسلام آباد - پاکستان

۲۵۳۵ شمارہ
۱۳۹۷ ہجری قمری
۱۹۷۷ میلادی

Marfat.com
Marfat.com
Marfat.com

انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

شماره ۲۰

کتابخانه گنج بخش، شماره ۳

گنجینه فهرست و کتاب شناسی

شماره ۴

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

مختصات این کتاب

(جلد سوم)

نام کتاب	: فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش، جلد سوم .
مؤلف	: محمد حسین تسبیحی .
سخن مدیر	: دکتر علی اکبر جعفری، مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، تلفن . ۲۳۳۴
چاپ کتاب	: میرزا نصیر بیگ، جدید اردو تائب پریس، ۳۹ چیمبرلین رود، لاهور، تلفن ۶۴۲۸۷ .
چاپ آغاز و انجام و تصاویر	: (ایضاً) .
ناشر	: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان .
تعداد	: ۱۰۰۰ مجلد .
قطع	: ۲۴ × ۱۷ سانتیمتر .
کاغذ	: ۷۰ گرمی سفید، ساخت پیکیجز لمیٹد، لاهور (پاکستان) .
ماشین نویس	: عبدالرشید بن عبداللطیف کارمند مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
خوشنویس	: مولانا سید انور حسین نفیس رقم، لاهور .
مدت چاپ	: ۲۰ ماه (از اردیبهشت ماه ۲۵۳۴ تا دی ماه ۲۵۳۵ شاعنشاهی) .
سال چاپ و نشر	: دی ماه ۲۵۳۵ شاعنشاهی (۱۳۹۷ هجری قمری و ۱۹۷۷ میلادی) .
صحافی و تجلید	: جدید اردو تائب پریس، لاهور تلفن ۶۴۲۸۷
محل التشار	: کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد پاکستان، تلفن . ۲۳۳۴
بها	: ۸۰ روپیہ پاکستانی .
حق چاپ	: برای مؤلف و مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان محفوظ است .

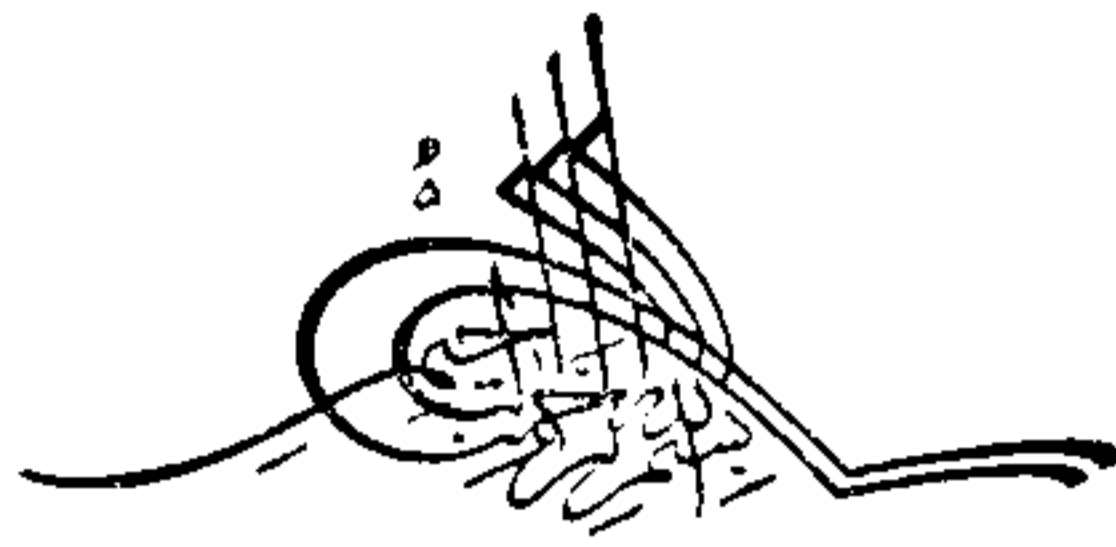
Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

- ۱- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش جلد اول ، تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۲- شرح احوال و آثار شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی ، تألیف بانو دکتر شمیم محمود زیدی .
- ۳- فهرست نسخه های خطی خواجه سناء الله خراباتی ، تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۴- چهار تقویم از دو سال و در یک شهر ، تألیف دکتر علی اکبر جعفری .
- ۵- مثنوی مهر و ماه ، تألیف جمالی دهلوی به کوشش سید حسام الدین راشدی .
- ۶- شش جهت ، تألیف منشی روپ نراین به کوشش دکتر علی اکبر جعفری .
- ۷- داد سخن ، تألیف سراج الدین علی خان آرزو به کوشش دکتر سید محمد اکرم (اکرام) .
- ۸- فارسی گویان پاکستان ، تألیف دکتر سید سبط حسن رضوی .
- ۹- تحقیقات فارسی در پاکستان تألیف دکتر علی اکبر جعفری .
- ۱۰- تاریخ روابط پزشکی ایران و پاکستان تألیف حکیم نیر واسطی .
- ۱۱- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، جلد دوم ، تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۱۲- شعر فارسی در بلوچستان ، تألیف دکتر انعام الحق کوثر .
- ۱۳- راج ترنگینی یا تاریخ کشمیر ، تألیف دکتر صابر آفاقی .
- ۱۴- رساله قدسیه تألیف خواجه محمد پارسا با مقدمه و تحشیه و تصحیح و تعلیقات ملک محمد اقبال .
- ۱۵- کتابخانه های پاکستان تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۱۶- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، جلد سوم ، تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۱۷- کلیات درباره فرهنگ پاکستان و ایران ، تألیف گروهی از محققان .
- ۱۸- ریاض العارفین تألیف پیر حسام الدین راشدی .
- ۱۹- گرایشهای تازه در زبان فارسی ، عبدالشکور احسن .
- ۲۰- کلیات فارسی شبلی نعمانی به کوشش دکتر محمد ریاض خان .
- ۲۱- قران السعدین سروده ، امیر خسرو دهلوی ، با پیشگفتار از پرفسور دکتر احمد حسن دانی .
- ۲۲- جواهر الاولیاء تألیف سید محمد باقر بن عثمان بخاری به تصحیح و مقدمه دکتر راجه غلام سرور (دو جلد) .

به نام خدای بخشاینده بخشایشگر

مقدمه مؤلف :

سپاس بی کران و درود بی پایان مر خدای بزرگ و بگانه را که به این حنیر توانایی و تندرستی بخشید و موفقیت و پیروزی را رفیق راهم گردانید تا بتوانم سومین مجلد فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان را تألیف کنم و بدین صورت و سیرت به دانشمندان و بزرگان نسخه های خطی و خواستاران دین و دانش تقدیم دارم .

۷۹۰۰ نسخه خطی :

در این مجلد ۷۹۰۰ نسخه خطی را (از شماره ۶۰۱ تا ۱۰۰۰) به ترتیب شماره کتابخانه‌یی و بر اساس حروف تهجی یا الفبایی نام تألیف شناسانده ام و جمعاً با شمارش جنگ‌ها و مجموعه‌ها به ۶۸۷ نسخه بالغ می‌گردد . کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان هم اکنون که این دیباچه را می‌نگارم ۷۹۰۰ نسخه خطی دارد و از این تعداد ۲۸۰ نسخه در مجلد اول و ۳۹۷ نسخه در مجلد دوم و ۶۸۷ نسخه در مجلد سوم (مجلد حاضر) و در حدود ۱۱۰۰ نسخه در مجلد چهارم (تحت طبع) و جمعاً تاکنون ۲۶۱۲ نسخه فهرست شده است . روش فهرست نگاری را در مقدمه مجلد اول آورده ام . نوادر نسخه های خطی در این مجلد نیز بیشتر و بهتر و ارزنده تر است .

فهارس هشتگانه :

در این مجلد نیز فهارس هشتگانه ترتیب داده ام تا این مجلد نیز مستقل باشد و استفاده بردن از آن آسان گردد ، بدین ترتیب :

۱- فهرست موضوعی مندرجات نسخه های خطی منقول در این کتاب .

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

۲- فهرست مصراع های اول اشعار پراکنده در نسخه ها که در حواشی و اوایل و اواخر هر نسخه به طور پراکنده کتابت شده است . این اشعار شامل متن نسخه ها نمی گردد .

۳- فهرست کلمات و نامهایی که از روی نشان مهرها خوانده شده است .

۴- فهرست نامهای کاتبان یا خطاطان و نقاشان .

۵- فهرست نام های کتاب ها ، نسخه ها ، رساله ها ، مجموعه ها .

۶- فهرست نامهای اشخاص ، مؤلفان ، مترجمان ، شارحان ، مورخان ، مفسران ،

نسبت ها ، کنیت ها ، لقب ها .

۷- فهرست نامهای جلد سازان .

۸- فهرست نام های جای ها .

نمونه ها و تصاویر :

کوشش کرده ام تا نمونه هایی از بعضی نسخه های خطی تحت عنوان «نمونه ها و تصاویر» پس از فهرس به دست دهم . این فهرس و نمونه ها به مطالعه کنندگان و جویندگان ، دریافتن کلیه مطالب و مندرجات نسخه های خطی کمکی بزرگ می کند .

۶۸۷ نسخه در این مجلد :

جمع کل نسخه هایی که در این مجلد شناسانده ام از روی شمارش و نشان کتابخانه‌ی . . . نسخه است اما از لحاظ نام آنها که در جنگ ها و مجموعه‌ها آمده تحقیقاً ۶۸۷ نسخه است زیرا در ۳ «مجموعه» معرفی شده و در کناره‌های صفحات دیگر نسخه ها و جنگ ها ۲۸۷ رساله و کتاب آمده که هر یک را جداگانه شناسانده ام . ۱۷ نسخه «ناشناخته» مانده است ، باوجود اینها کوشیده ام که آنها را با مقایسات و جست و جوها و نشانی های دیگر تا آنجایی که مقدور بوده است بشناسانم و همه موارد و گانه فهرست نگاری و نسخه شناسی در این کتاب را در مورد آنها اعمال دارم . این ناشناختگی اکثر از لحاظ نام «تألیف» است .

زبان نسخه ها :

نسخه هایی را که در این مجلد شناسانده ام به ۶ زبان تألیف (تصنیف) گشته اند ،

اما بعضی نسخ از آمیختن ۲ تا ۳ زبان از این شش زبان ، واحدی دیگر را تشکیل داده و روی هم رفته ۹ نوع زبان به وجود آمده است ، بدین شرح :

۱- زبان فارسی	۷۲۵ نسخه
۲- زبان عربی	۹۱ نسخه
۳- زبان اردو	۱۴ نسخه
۴- زبان پنجابی	۶ نسخه
۵- زبان پشتو	۲ نسخه
۶- زبان ترکی	۱ نسخه
۷- زبان فارسی و عربی	۴۷ نسخه
۸- زبان فارسی و اردو	۱ نسخه
۹- زبان فارسی و ترکی و هندی	۱ نسخه

موضوعات کلی (۱۵ موضوع) :

موضوعات کلی که این نسخه ها (یعنی ۶۸۷ نسخه) بر اساس آنها تألیف یا تصنیف گشته اند ، روی هم رفته ۱۵ موضوع هستند ، اما موضوعات جزئی آنها شامل تقریباً ۵۰۰۰ موضوع می شوند که در فهرست موضوعی مندرجات نسخه های خطی منقول در این کتاب که در پایان این مجلد ضمن فهرس هشتگانه آمده است ، همه آنها را گرد آورده ام . ضمناً شماره موضوعی هر نسخه بر بنیاد روش کتاب شناس و فهرست نگار نامی آمریکا ملویل دیوئی (Melwil Dewy 1851-1931) قرار دارد .

نشانی و شماره نسخه ها :

اعداد کسری موضوعی و کتابخانه‌ی در سمت چپ نام هر نسخه آمده است . صورت این اعداد کسری ، شماره موضوعی و مخرج آنها شماره کتابخانه‌ی است . مثلاً : (اباحه شرب الدخان ۹۰۷/۲۹۰) . شماره ۲۹۰ نماینده موضوع نسخه و شماره ۹۰۷ نماینده ترتیب کتابخانه است . طالبان و استفاده کنندگان هر نسخه باید نام نسخه و شماره کسری (صورت و مخرج) سمت چپ آنرا یادداشت کنند و به کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ارسال دارند تا عکس یا فیلم آن نسخه ، مطابق مقررات تهیه گردد و برای آنان فرستاده شود .

تعداد موضوعات کلی :

فهرست موضوعات کلی و تعداد نسخه‌هایی را که هر موضوع در بردارد بدین

شرح است :

۲۳۹ نسخه	۱- دین
۳۲۶ نسخه	۲- ادب
۲۹ نسخه	۳- طب
۲۰ نسخه	۴- تاریخ
۱۹ نسخه	۵- ستاره شناسی
۱۴ نسخه	۶- مراجع
۱۴ نسخه	۷- زبان شناسی
۱۱ نسخه	۸- فلسفه
۵ نسخه	۹- اخلاق
۵ نسخه	۱۰- جامعه شناسی
۴ نسخه	۱۱- روانشناسی
۴ نسخه	۱۲- ریاضی و هندسه
۴ نسخه	۱۳- شیمی (کیمیا)
۲ نسخه	۱۴- منطق
۱ نسخه	۱۵- جانور شناسی

متن نسخه‌ها :

کلیه متن این نسخه‌ها، یعنی ۶۸۷ نسخه، که در ۱۵ موضوع کلی تألیف یا تصنیف گشته اند، «منثور»، «منظوم»، «منثور و منظوم»، «مثنوی»، «قصاید»، «غزلیات»، «رباعیات»، «مخمسات»، «مراثی» و یا آمیخته‌ی از اینها هستند، بدین شرح :

۱- دین = ۲۹۰

منظوم (مثنوی)	منثور و منظوم	منظوم	منثور
۵ نسخه	۴۵ نسخه	۵ نسخه	۱۶۳ نسخه

۲۔ ادب = ۸۹۰

منظوم متفرقہ	منظوم	منظوم	منظوم	منثور و منظوم	منثور
	(دیوان)	(قصاید و مقطعات)	(مثنوی)		
۱۷ نسخہ	۴ نسخہ	۱۰ نسخہ	۹ نسخہ	۷۵ نسخہ	۹۸ نسخہ

۳۔ تاریخ = ۹۵۰

منثور و منظوم	منثور
۳ نسخہ	۹ نسخہ

۴۔ طب = ۶۱۰

منظوم	منثور و منظوم	منثور
۱ نسخہ	۱ نسخہ	۲۷ نسخہ

۵۔ مراجع = ۴۰۰

منظوم	منثور و منظوم	منثور
۱ نسخہ	۴ نسخہ	۱۱ نسخہ

۶۔ زبان شناسی = ۴۹۰

منظوم	منثور
۱ نسخہ	۱۲ نسخہ

۷۔ ستارہ شناسی = ۵۲۰

منثور و منظوم	منثور
۴ نسخہ	۱۸ نسخہ

۸۔ اخلاق = ۱۷۰

منثور و منظوم	منثور
۲ نسخہ	۲ نسخہ

۹۔ فلسفہ = ۱۱۰

منثور
۵ نسخہ

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

۱۰- روالشناسی = ۱۵۰

منشور
۸ نسخه

۱۱- جامعه شناسی = ۳۰۰

منشور
۲ نسخه

۱۲- شیمی (کمی) = ۵۶۰

منشور
۴ نسخه

۱۳- ریاضی هندسه = ۵۱۰

منشور
۳ نسخه

۱۴- منطق = ۱۶۰

منشور
۳ نسخه

۱۵- جانورشناسی = ۵۹۰

منشور
۱ نسخه

نسخه های مکرر :

۲ و ۴ نسخه را از میان ۶۸۷ نسخه در این فهرست ، مکرر شناسانده ام یعنی از یک نسخه بیشتر و از ۹ تا ۲ نسخه هستند . ۱۸ نسخه زبر از ۹ تا ۳ نسخه مکرر می باشند ، بدین شرح :

۱۴ نسخه

۱- قرآن حکیم بازیر نویس های فارسی

۱۰ نسخه

۲- کیمیای سعادت

۷ نسخه

۳- جنگ اشعار (مجموعه اشعار)

۷ نسخه	۴- دیوان حافظ
۵ نسخه	۵- گلستان سعدی
۵ نسخه	۶- تفسیر حسینی
۵ نسخه	۷- احیاء علوم الدین
۴ نسخه	۸- دیوان جامی
۴ نسخه	۹- نفحات الانس جامی
۳ نسخه	۱۰- تفسیر درواجکی
۳ نسخه	۱۱- تفسیر یعقوب چرخي
۳ نسخه	۱۲- حمله حیدری
۳ نسخه	۱۳- ذخیره خوارزمشاهی
۳ نسخه	۱۴- رسایل تنکو شاه
۳ نسخه	۱۵- شرح اسکندر نامه
۳ نسخه	۱۶- بوستان سعدی یا سعدی نامه
۳ نسخه	۱۷- مثنوی مولوی
۳ نسخه	۱۸- المغنی شرح الموجز

۲۴ نسخه مکرر دیگر هر یک در دو نسخه معرفی شده اند. این نسخه ها اگرچه در این مجلد مکرر آمده اند، و لیکن در خط و کتابت و کاغذ و جلد و اندازه و تاریخ و نام کاتب و محل کتابت کاملاً با هم فرق دارند. ضمناً این مسأله را ثابت می کنند که در سر زمین پاک، ارزش و شهرت متون فارسی بر اساس کدام یک از متنهای مشهور و یا مؤلف (مصنف) آن قرار دارد.

در این آمار غیر از «قرآن شریف» که در ۱، ۴ نسخه معرفی شده و گذشته از «جنگ ها» که مؤلف و گرد آورنده آنها معلوم نیست، خوب واضح است که کیمیای سعادت، ۱ نسخه، دیوان حافظ ۷ نسخه، گلستان و بوستان سعدی ۸ نسخه، تفسیر حسینی ۵ نسخه، احیاء علوم الدین ۵ نسخه، دیوان جامی ۵ نسخه است و بقیه نسخه ها به ترتیب از ۱، ۲، ۳، ۴ بیشتر نیستند. تعداد نسخه های بیشتر از هر مؤلف (مصنف، شاعر، مترجم، شارح) دلیل بر شهرت و احترام و مقبولیت بیشتر اوست، چنان که در میان مؤلفان این

نسخه ها غزالی اول ، جامی دوم ، سعدی سوم ، و حافظ چهارم است و قس علی هذا .

عقیده نگارنده :

نگارنده تا آنجایی که توانایی داشته کوشیده ام که هر نسخه را بوسیله خود نسخه بشناسم زیرا معتقد هستم که منظور و مقصود فهرست نگار و جوینده هر نسخه ، شناساندن و شناختن آن نسخه به وسیله همان نسخه است . آنچه در هر نسخه خطی است بهترین معرف آن نسخه است و گرنه نقل مطالب و مندرجات دیگر کتب و فهرس برای شناخت نسخه خیلی مفید نمی تواند باشد و شاید خالی از اشتباه نباشد . ذیلاً دو نکته را یاد آور می‌گردم :

نکته اول :

نگارنده هر چه را که از نسخه ها برای شواهد نقل کرده ام ، بدون جرح و تعدیل و توضیح و تصحیح و غث و سمین است و حتی رسم الخط آن ، اگر غلط و اشتباه هم بوده است ، تا حد ممکن حفظ شده است : زیرا نقل این شواهد بعینه به ما می‌گوید که ارزش علمی ، ادبی ، لغوی ، انشایی ، املائی ، تاریخی ، و هنری نسخه تا چه پایه است و اگر فهرست نگار نتوانسته است نسخه را بشناساند خواننده و خواهنده نسخه ، آنرا خواهد شناخت و شاید در معرفی آن هم بکوشد . بنا بر این از مطالعه کنندگان ارجمند این فهرست درخواست دارم ، هنگام مطالعه و استفاد ، این نکته را در نظر بگیرند و اشتباهات و سهو القلم های کاتب و احیاناً مؤلف را از من نشمارند .

نکته دوم :

دیگر نکته‌ی که باید یاد آور شوم آن است که هیچ نکوشیده ام نسخه‌ی را ممتاز و منحصر بفرد و بی نظیر و یگانه و بی همتا معرفی کنم بلکه آنچه را که نسخه بوده و در برداشته است معرفی کرده ام و نیز کوششی نداشته ام که بگویم این نسخه چاپ شده و یا چاپ نشده است زیرا بسا اتفاق افتاده که نسخه‌ی چاپ شده و لیکن نامی ترین فهرست نگاران و نسخه شناسان از آن آگاهی نداشته اند . باوجود اینها اگر در مواردی الزامی می‌نموده است ، یاد آورگشته ام که نسخه‌ی منحصر بفرد است و یا چاپ نشده است ، مثلاً می‌توانم بگویم که بهترین نسخه های این فهرست ، گلستان معنی و نکات اشعار ، دیوان سیف الدین اسفرنگی ، دیوان سلمان ساوجی ، کشف الاسرار و عدة الابرار ، کلیات حکیم

شفای اصفهانی ، تفسیر درواجکی ، یا لطایف التفسیر ، دیوان جرأت لکهنوی و مجموعہ آثار شاہ داعی شیرازی است . و نیمی از نسخہ های این فہرست چاپ نشدہ است .

بسیار خرسند و شاد مانم کہ کوشش من در تالیف و چاپ سومین مجلد فہرست نسخہ های خطی کتابخانہ گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان بہ ثمر رسیدہ است . امیدوارم مورد توجہ محققان و دانشمندان ایران شناس و پاکستان شناس قرار گیرد و موجب شود کہ دوستی ها و تفاہمات و روابط فرهنگی و علایق علمی و عرفانی و پیوستگی های تاریخی و هنری دو کشور مستحکم تر و پای برجای تر گردد . ضمناً از بزرگان علم و ادب درخواست دارم کہ در راهنمایی و ہمراہی ، مرا دلیل راہ گردند و در تذکرات و یاد آوری ها و نکته چینی ها و خردہ گیری ها ، اشتباہات و از قلم افتادہ هایم را بہ وجود فضل و کرم و بہ برکت دانش و هنر خود شان خاطر نشان فرمایند .

محقق ارجمند و استاد دانشمند جناب آقای دکتر علی اکبر جعفری مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان هموارہ مرا راہنما و ہمراہ و یار و مددکار بودند و برخی نکات تاریخی را یاد آور شدند و در قرائت نام ها و نشان مہرہا و نکات مجهول یاریم نمودند و نیز وسایل چاپ و نشر این فہرست را از طرف ادارہ انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان فراہم ساختند و مطالب انگلیسی آنرا نگاشتند . در اینجا لازم می دانم از صمیم قلب از ایشان سپاسگزاری نمایم و دعای خیرم را بدرقہ راہشان گردانم . دیگر از آقایان : استاد سید پیر حسام الدین راشدی کہ چند نکتہ تحقیقی را یاد آور گشتند و راہنمایی های ارزندہ و سود مند فرمودند و استاد دکتر محمد جواد مشکور کہ ہمیشہ در کیئہ مراحل مشوق و دلیل راہم هستند تشکر می کنم . همچنین از آقای پرفسور احمد حسین احمد قریشی قلعه داری و آقای احمد منزوی و آقای علامہ محمد حسین عرشی و آقای دکتر سیف اللہ وحیدنیا کہ دربارہ نخستین و دومین مجلد نقد نوشتند و نظرات صائب ابراز داشتند و از آقای عبدالرشید کہ مسودہ ہا را ماشین کرد و از آقایان نور احمد قریشی ، سید رضا عارف لوشاہی و محمد نذیر رانجہا کہ در تہیہ فہارس اعلام یاریم دادند صمیمانہ سپاسگزار ہستم . و نیز از ہمسر فداکار و باگذشتہ سرکار خانم اقدس رضوانی (تسبیحی) کہ وسایل آسایش و آرامش مرا فراہم ساختند تا این اثر بہ وجود آمد ، بسیار متشکرم .

از خدای بزرگ مدد می‌جویم تا به این حقیر توانایی بیشتر و تندرستی کامل‌تر عطا فرماید که حق خدمت را بهتر ادا کنم و مجلدات دیگر نسخه‌های کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان را زودتر با روشی سودمندتر و تحقیقاتی ارزنده‌تر به ارباب علم و ادب و پژوهشگران فرهنگ و هنر تقدیم دارم.

خردترین بندگان خدا

محمد حسین تسبیحی

اسلام آباد - پاکستان

۲۹ محرم الحرام ۱۳۹۷ هجری قمری

۳ دی ماه ۲۵۳۵ شاهنشاهی

۲۰ ژانویه ۱۹۷۷ میلادی

۲۹۰
۹۰۷

اباحۃ شرب الدخان

[دین ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۸ × ۱۱ × ۳ / س.م. - دورنی : ۱۳ س ۱۳ × ۷ / س.م.
- ۲- اوراق : ۱۵ ورق . ۳ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد رنگ ولایتی (فرنگی) ، جلد مقوایی ملون باعطف و گوشہ پارچہ پی کبود رنگ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، روشن ، خوانا ، پختہ ، عنوان ہا شنگرف ، جدواہای ع خطی کنارہ متن سیاہ و زرد .
- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : و نام تالیف و تاریخ آن معلوم نشد (رک : ۹ چگونگی) .
- ۷- آغاز : «یا فتاح ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ، الحمد للہ الذی انزل علینا لبیان الحلال و الحرام فرقانا و اوضح لنا آیاتہ ایضاحا و تبیانا و بین لنا صراطا مستقیما» .
- ۸- انجام : «ہو مباح او مملوک و منها لو دخل برجه حام و شک هل هو مباح او مملوک و منها يعلم منه حل شرب الدخان غمز شرح اشباه النظائر» .
- ۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «شرب دخان» یا «استعمل تنباکو یا دخانیات» و حلال و حرام و مباح بودن آن است . از این نسخہ کہ بہ زبان عربی است معلوم می شود کہ شخصی بہ نام «محمد زاہد» (ص ۹) رسالہ پی می نویسد بہ نام «رسالۃ ردا علی من ادخل جذب الدخان فی الحرام المحظور» و شخصی دیگر بہ نام «الفاضل الحاجی ساکن قلعه الحاجی در قصور» در رد این رسالہ پی نویسد : «رسالۃ فیہ جذب الدخان فی التبیح المحظور» .

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

و شخص سوم این رسالہ را می نویسد در رد شخص دوم و در تقریظ شخص اول . تدوین رسالہ بر اساس کتب فقہی و شواہد دینی است و ہمہ مآخذ را بہ دست دادہ است . بہ خط تازہ روی جلد نوشتہ : «اباحۃ شرب الدخان» مہر «کتاب خانہ رشیدیہ» دارد .

۲۹۰
۷۷۹

اجناس الواقعات

[دین ، فقہ و فتوی ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷ × ۱۶/۵ × ۳/۵ سم . — درونی : ۲۵ × ۲۰ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۱۸۷ ورق . ۳۷۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم خشن خاکی رنگ ہندی ، کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوایی و چرمی قہوہی رنگ ، ضربی ، تریخ و نیم تریخ ، عطف تیاجی سرخگون .
- ۴- خط : تعلیق یا تحریر عربی ، سخت خوانا . پختہ ، عنوان ہا و نشان و سر فصلہا شنگرف ، قرن ۸ و ۹ھق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : ظاہراً نام مؤلف «الامام حسام الدین عمر بن عبدالعزیز الشہید سنہ ۳۶ھق» . است ، نام تألیف : «اجناس الواقعات» یا «نفائس اجناس الواقعات الملتقط من الجامعین و الدیارات» ، تاریخ تألیف : «۳۶ھق» : «و جمع الامام حسام الدین عمر بن عبدالعزیز الشہید سنہ ۳۶ھ ست و ثلاثین و خمسائہ اجناسا یقال لہا الواقعات» (رک : کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون ، ج ۱ ، باب الالف ، ص ۱۴ و نیز : ۷ — آغاز) .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، قال العبد الضعیف تولاه اللہ بعصمتہ و خص اسلافہ برحمۃ ہذا ما اختصرته من کتاب سبق منی جمعہ و تصنیفہ و نظمہ و تألیفہ فی نفائس اجناس الواقعات الملتقط من الجامعین و الدیارات المنتخبۃ من فواید ائمة الانصار فی سوائف الدهور و الاعصار» .
- ۸- انجام : «لم یتخذ ہذا الامر صناعۃ یختلف الیہ کما یختلف الی السوق لا یرتفع لہ

کبرشی عن نصیرین لصاحبه الاترن الی حرص هذا الرجل یعنی الحسن دخات علیہ» .

۹- چگواکی : این نسخه در موضوع «فقہ و فتوی» است بر اساس عقیدة اهل سنت و جماعت و به زبان عربی است . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «باب» است . در آغاز «کتاب الطہارہ» و «باب الوضوء» و در انجام «کتاب الخیل» آمده است . فہرست کلیہ مطالب تحت عنوان «فہرست فتاوی اجناس الواقعات فی علم الفقہ» در ۷ صحنہ با کاغذ و خط و کتابت جداگاند از متن در آغاز نسخه آمده است . چند یادداشت فقہی و دعائی در صفحات آغاز دارد . در گوشہ و کنار صفحات بعضی توضیحات فقہی بہ زبان فارسی و عربی آمده . در لابلای نثر عربی اشعار عربی نیز بہ مناسبت مطالب فقہی آمده است . نسخہ بی ارزندہ است و گویا هنوز چاپ نشدہ باشد . نشان چند مہر از کتابفروشی رشیدیہ ، و نیز این مہر «کتب خانہ مولانا فضل حق صاحب موضع شمولی ضلع دیرہ اسماعیل خان» دارد .

۲۹۰

۷۴۰

احیاء علوم الدین

[دین ، عرفان و تصوف . عربی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳ × ۱۳ × ۴ سم . — درونی : ۱۹ س ۱۴ × ۶/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۳۸۹ ورق . ۷۷۸ صحنہ .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ ہراتی ، اندکی کرم خوردہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوایی و چرمی سیاہ رنگ در غلاف پارچہ بی ملون .
- ۴- خط : ثلث ، خوانا ، روشن ، پختہ ، رسم الخط عربی ، قرن ۱۰ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «امام ابو حامد محمد بن محمد بن محمد بن احمد غزالی طوسی ۵۰۵-۵۰۵ھ» نام تالیف : «احیاء علوم الدین» ، تاریخ تالیف معلوم نشد (رک : فہرست کتب عربی ریاست رامپور ، ج ۱ ، ص ۳۲۵ - ۳۲۶) .
- ۷- آغاز : از «کتاب الاول من ربع المہلکات» اینگونہ آغاز می شود : «بسم اللہ

الرحمن الرحيم ، كتاب عجائب القلب و هو الكتاب الاول من ربع المهلكة من كتب احياء علوم الدين الحمد لله الذي يتحيردون ادراك كنه جلاله القلوب و الخواطر و تدهش في مبادئ اشراق انواره الاحداق و النواظر المطلاع على خفياها السراير» .

۸- انجام : «والمخلصون على خطر عظيم فاذن المغرور هالك و المخلص الفار من الغرور على خطر فلذلك لا يفارق الخوف و الحذر قلوب اولياء الله تعالى ابداً افسال الله تعالى حسن الخاتمه فان الامور بخواتيمها تم ربع المهلكات و نتلو ربع الرابع في المنجيات فله الحمد و المنه و صلواته على خير خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعين :

اموت ويبقى كل ما قد كتبه فياليت من يقرأ خطوطي و عاليا
لعل الهى تعف عنى بفضلها و تغفر تقصيري فوسوء فعاليا

۹- چگونگی : اين نسخه در موضوع عرفان و حكمت و فلسفه و مسائل فقه و حديث اسلام است و از كتاب‌هاى بسيار ارزنده علوم اسلامى است . تقسيات آن بر پايه «كتاب» و «ربع» و ديگر عناوانات است و اين نسخه شامل كتاب الاول الى كتاب التاسع از ربع مهلكات از كتب احياء علوم الدين است . در آغاز نسخه چهار صفحه به زبان فارسى تحت عنوان «تتمه مكتوب دو صد و شصت و ششم» آمده است و موضوع آن درباره عرفان و تصوف و به نام «جناب ميرزا جيو» است . از آغاز و انجام افتادگى ها داشته كه به خط و كاغذ تازه افزوده اند . يادداشتهاي در گوشه و کنار صفحات در توضيح مطالب دارد - نشان چند مهر در صفحات ۲۷ و ۷۶۵ و ۷۶۹ دارد كه بعضى از آنها سياه شده است : «عملدار سرم چوسر در پرده ام» و ديگر مهرها خوانده نشد .

۲۹۰

۸۱۳

احياء علوم الدين

[دين ، فقه و فلسفه و عرفان ، عربى ، منشور]

۱- اندازه : - بيرونى : ۳۱ × ۱۸/۵ × ۴ س م . - درونى : ۲۷ س ۲۳ × ۱۲ س م .

- ۲- اوراق : ۳۱۸ ورق . ۶۳۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ کشمیری ، نرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوایی ضربی (ترنج) باعطف و گوشہ چرمی سرخگون . نام صحاف روی جلد آمدہ است : «عمل ملا سید عبداللہ صحاف ۱۲۶۹» .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، پختہ ، عنوانها و سرفصلها و نشانها شنکرف ، خط غای افقی رسم شدہ و بر بالای الفاظ و کلمات شواہد شنکرف . در آغاز و اوایل ہر کتاب یک سر لوح زیبا یا یک کتابتہ زرین در زمینہ زرین و لاجوردی و گل و بوٹہ نگاری ، جد ولہای - خطی و رنگ در کنارہ متن ، صفحہ اول و دوم در میان سطرہا نقاشی دندان موشی زرین . قرن ۱۰ ہجری .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» نیامدہ ، تاریخ کتابت : «۱۰۷۳ھق» در صفحہ ۳۷۳ چنین آمدہ است : «و کان الفراغ من کتابتہ ہذا الکتاب المبارک و ہوربع العبادات من احیاء علوم الدین فی یوم الاربعاء من سلخ شوال سنۃ الف و ثلث و سبعین من ہجرة النبویة غفر الله لکاتبہ و لعالمکہ و المقاریہ آمین» .
- ۶- مؤلف : «ابو حامد محمد بن محمد بن محمد بن احمد غزالی طوسی ۴۵۰-۵۰۵ھق» ، نام تألیف : «احیاء علوم الدین» ، کہ تاریخ تألیف در حدود «۴۸۵ھق» ۴۹۰ھق (رک : فہرست نسخہ های خطی کتابخانہ گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۳۷۶ ، ج ۲ ص ۳۶۷) .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم و ما توفیقی الا باللہ علیہ توکلت قال الشیخ الامام حجة الاسلام شرف الایمة ابو حامد محمد بن محمد بن الغزالی الطوسی رضی اللہ عنہ احمد اللہ تعالی اولاً حمداً کثیراً متوالیاً وأن کان يتضال دون حق حمد جلالہ حمد الجامدین» .
- ۸- انجام : ناقص است و تا آغاز کتاب آداب السفر کہ کتاب ہفتم است ادامہ دارد و اینگونه پایان می یابد : «و کان لہ فی سفرہ مشروطاً و آداب ان اہملہا کان من اعمال الدنیا و اشیاع الشیطان وان واطب علیہا لم یخل سفرہ عن فواید تلحقتہ بعالم الاخرة و نحن نذکر آدابہ و شروطہ فی بابین انشاء اللہ تعالی الباب الاول» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع کلیه معارف اسلامی است که بر اساس قرآن شریف و احادیث و اخبار و روایات و حکایات تاریخی و دینی و علمی و ادبی و فلسفی و عرفانی تألیف شده است . در این نسخه از آغاز کتاب احیاء علوم الدین تا آغاز کتاب آداب السفر از ربع العادات آمده و تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «ربع» و «باب» و «رکن» و «فصل» و «فایده» و «اعداد ترتیبی» است و جمعاً «چهار ربع» و هر ربع ۱ کتاب و هر کتاب چند باب و رکن و فصل و فایده و دیگر عناوین دارد : «و قد استسه علی اربعة ارباع : «ربع العبادات و ربع العادات و ربع المهلكات و صدرت الجملة بکتاب العلم». ربع العبادات . ۱ کتاب، ربع العادات . ۱ کتاب، ربع المهلكات . ۱ کتاب، ربع المنجیات . ۱ کتاب» دارد . در آغاز و انجام و گوشه و کنار صفحات این نسخه یادداشت های دعایی و دینی و اشعار دارد . از جمله این یادداشت در آغاز : «الجزء عادات و عبادات من احیاء العلوم پنجاه و شش سکه خرید شده» .

۲۹۰

۱۲۰

احیاء علوم الدین ، ربع اول و دوم

[دین ، فقه و اخلاق و عرفان ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : $۳۴/۵ \times ۲۵ \times ۲/۵$ سم . درونی : $۳۳ \times ۲۵/۵ \times ۱۷$ سم
- ۲- اوراق : ۲۲۰ ورق . ۴۳۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هندی ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی ضربی منقش با عطف و گوشه چرمی قهوه‌ای رنگ .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و نشان ها و سرفصلها شنگرف دو صفحه آغاز ربع اول و یک صفحه آغاز ربع دوم ۳ سر لوح مذهب منقش در زمینه زرین و لاجوردی ، جدولهای ۵ خطی کناره متن سیاه سرخ و زرین و جدول یک خطی کناره صفحات سیاه ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : (رک : احیاء علوم الدین ۲۹۰/۷۴۰) .

- ۷- آغاز : مقدمه و فہرست مطالب (ص ۲) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ الذی ہدانا لهذا و ما كنا لنهتدی لولا ان ہدانا اللہ و افضل الصلوات و اکمل التحیات علی سید السادات و منبع اہل السعادات محمد و علی آلہ الطیبین و اصحابہ الطاہرین» .
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۱۰) : ناقص است و تا « کتاب ذکر الموت و البعث و النشور» از ربع المنجیات اینگونه ادامه دارد : « کتاب ذکر الموت و البعث و النشور فضیلة الامل بالآخبار و الآثار بیان ما يستحب من احوال المختصر عند الموت و وفات عثمان رضی اللہ عنہ بیان حال القبر و اقویلمہم علی القبور» .
- آغاز : ربع العبادات (ص ۱۲) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، قال الشیخ الاوحد الزاعد الموفق ابو حامد محمد بن محمد بن محمد الغزالی ادام اللہ امتاح المسلمین لیبیوع علمہ احمد اللہ تعالی اولاً حمداً کثیراً متوالیاً و ان کن یتضال دون حق جلالہ حمد الجامدین» .
- انجام : ایضاً (ص ۲۱۸) : «و قد ذکرنا فضایل الاشهر و الايام للصیام فی کتاب الصوم فلاحاجة الی العادة و اللہ اعلم بالصواب تم ربع الاول من العبادات من کتب احیاء علوم الدین و نقلو ربع الثانی من العبادات من کتب احیاء علوم الدین انشاء اللہ تعالی و صلی اللہ علی سیدنا محمد و علی آلہ و صحبہ وسلم تسلیماً کثیراً کثیراً و الحمد لله رب العالمین آمین» .
- آغاز : ربع العبادات (ص ۲۲۱) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، کتاب الاکل و هو الکتاب الاول من ربع العبادات من کتب احیاء علوم الدین الحمد لله الذی احسن تدبیر الکائنات خلق الارض و السموات و انزل الہء الفرات من المعصرات فانشا الحب و النبات» .
- انجام : ایضاً (ص ۴۴۸) : «فنسأل اللہ تعالی ان یوفقنا للاقتداء بہ فی الاخلاق و الافعال و الاقوال و الاحوال بمنہ وسعة جودہ انه سمیع مجیب رحیم و دود حلیم غفور قدتم ربع العبادات من کتب احیاء علوم الدین و نقلوا ربع المهملکات من هذا الکتاب ان شاء اللہ تعالی تمت ۵۵۵» .
- ۹- چگونگی : ابن نسخہ شامل مقدمہ و ربع عبادات و ربع عادات از ارباع چهارگانہ کتاب احیاء علوم است . ہر ربع بر ۱ کتاب تقسیم شدہ است . فہرست نسخہ با یک

مقدمه در ۱۰ صفحه در آغاز ربع عبادات آمده است. نسخه‌ی ارزنده است. کاتب خود عالم بوده و سهو القلم اندک دارد. در گوشه و کنار صفحات بعضی از یاد رفته‌ها و توضیحات را افزوده است. کتاب احیاء علوم الدین از ارجمندترین کتابهای علمی و دینی و فقهی و اخلاقی جهان اسلام است و از همان روزگار تألیف پیوسته مورد توجه بوده است. نسخه‌های خطی آن فراوان و چندین بار چاپ شده و تقریباً به همه زبان‌های زنده دنیا - مکمل یا مختصر - ترجمه شده است. در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی علاوه بر این نسخه، ۶ نسخه دیگر موجود است (رک: احیاء علوم الدین ۸۱۳/۲۹۰، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش، ج ۳ و همین مجلد).

احیاء علوم الدین، ربع سوم و چهارم

[دین، فقه و اخلاق و عرفان، عربی، منثور]

- ۲۹۰
۸۲۱
- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۴/۵ × ۲۵ × ۳ سم. - درونی : ۲۳ سم ۵/۲۵ × ۱۷ سم
  - ۲- اوراق : ۳۱۷ ورق. ۶۳۴ صفحه.
  - ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هندی، وصالی شده، آب رسیده، جلد مقوایی ضربی منقش با عطف و گوشه چرمی قهوه‌ای رنگ.
  - ۴- خط : ثلث خوش، خوانا، روشن، پخته، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف در آغاز ربع المهلكات و در آغاز ربع المنجیات دو سر لوح زیبا در زمین زربن و لاجوردی و گل و بوته نگاری، جدولهای کناره متن خطی سرخ و زرین و سیاه و جدول یک خطی کناره صفحه سیاه، قرن ۱۰ ه.ق.
  - ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد.
  - ۶- مؤلف : (رک: احیاء علوم الدین ۸۲۰/۲۹۰).
  - ۷- آغاز : ربع المهلكات (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم کتاب عجایب القلب هو الكتاب الاول من ربع المهلكات من کتاب احیاء علوم الدین الحمد الذی یتعیردون ادراک کنه جلاله القلوب و الخواطر. و یدهش

مبادی اشراق انواره الاحداق و النواظر» .

۸- انجام : (ایضاً ص ۲۷۰) : «فنسأل الله تعالى حسن الخاتمة فان الامور بخواتيمها تم ربع المهلكات و نملوا ربع الرابع في المنجيات فله الحمد و المنه و صلوته على خير خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعين ۵۵۵۵» .

— آغاز : ربع المنجيات (ص ۲۷۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، كتاب التوبة و هو الكتاب الاول من ربع المنجيات من كتب احياء علوم الدين الحمد لله الذي بتحميده يفتح كل كتاب و يذكره يصدر كل خطاب . . و بوجهه ينعم اهل النعم في دار الثواب و باسمه يتسلى الاشقياء و ان ارخى دونهم الحجاب» .

— انجام : (ایضاً ص ۶۱۵) : «فهذه الاحاديث و ما اوردناه في كتاب الرجاء يبشر ، بسعة رحمة الله تعالى فنرجوا من الله تعالى ان لا يعاملنا مما نستحقه و يتفضل علينا بما هو امله و سعة جوده و رحمته انه كريم جواد رؤف رحيم ۵» .

۹- چگونگی : ابن نسخه شامل ربع مهلكات و ربع منجيات از ارباع چهارگانه كتاب عظيم الشأن احياء علوم الدين است . هر ربع شامل ده كتاب است و جمعاً در «چهار ربع» ۳ كتاب موجود است . شخصی اين نسخه را مطالعه کرده و چند يادداشت در كناره صفحات دارد و در آخر نيز از اينكه خدا به او توفيق داده كه ابن نسخه را قرائت كند شكر کرده است اين يادداشت شكرانه ، تاريخ «۵۹۰ هـ» دارد و ليكن در آن دست برده شده است و قطعاً يك هزار و اندي هجری قمری این نسخه را كتابت کرده اند . (رك : احياء علوم الدين ۸۲۰ / ۲۹۰) .

۲۹۰ و ۱۸۹۰

۷۶۵

اخبار الآخرة يا اخبار حامد

[دين و ادب ، فقه و حكمت و اخلاق ، پنجابی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۰ × ۲۳ × ۶/۵ سم . — درونی : ۲۱ س (بیت) ۲۷ × ۱۳ سم .
- ۲- اوراق : ۳۱۵ ورق . ۶۲۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ میالکوتی ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی تهوهی رنگ ، تریج دار .

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

- ۴- خط : نستعلیق خوش ، پختہ ، خوانا ، روشن ، رسم الخط اردو ، عنوان‌ها و نشان‌ها و کلمات شواہد شنگرف ، جدولہای ۲ خطی عناوین و فواصل ایبات شنگرف ، جدولہای سه خطی کنارہ متن سیاہ و شنگرف ، قرن ۱۳ ۵ق .
- ۵- کاتب : «حسین الدین بن میان دسوندی»، تاریخ کتابت : «۱۲۹۳ھق» ، در صفحہ ۶۲۲ اینگونہ آمدہ است : «تمام شد نسخہ کتاب برگزیدہ خطاب مہدی . . . اخبار الاخرت من تصنیف . . . محمد حامد غفراللہ لہ ولوالدہ بدست خط عاصی ترسنده . . . فقیر حقیر حسین الدین بن میان دسوندی مرحوم برای خاطر میان صاحب میان فضل الدین نقشبندی ساکن سیالکوت تحریر یافت فی سنہ ۱۲۹۳ ہجری مقدس» .
- ۶- مؤلف : «عباس علی بن عطاء اللہ» معروف بہ «حامد»، نام تالیف «اخبار الآخرہ» یا «اخبار حامد» ، تاریخ سرودن (تالیف) : «۱۱۹۷ھق» . در صفحہ ۶۲۱ اینگونہ آمدہ :
- «حامد جو منسوب ہی با عباس علی عطاء اللہ دا پت ہی اعظم جد ولی آہ سنہ ستانویں اکسواک ہزار ہجرت پاک رسولدی ہوئی ایہہ تیار»
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، در بیان توحید باریتعالی عز اہماء ○ میگوید ، اللہ خالق پاک نون جاری حمد تمام
- ہر حامد محمود تہون ہر صبح و ہر شام
پیدا کیتا ربی ست زمین آسان
تاری سورج چند جس ایہہ او پای جان
کرسی عرش او پائیا لوح قلم پیدا
اٹھ بہشت او پاندا ستی دوزخ چا»
- ۸- انجام : «جان مین ایس کتابدی کیتی بیت شمار
چہتر سبہہ بیت نی تیران جان ہزار
کاتب قناری ساعہ اسدی بخش ربی
برکت پاک جناب تون برکت پاک ربی

برکت کلمه پاک دی بخش الله ایمان

آکھو ساری مومنون کلمه کھول زبان»

۹- چگونگی : موضوع این نسخه که یک مثنوی به زبان پنجابی است، مسائل فقه و حدیث و فرق اسلام و مطالب اخلاقی و حکمت و فلسفه و سیرت و صورت حضرت محمد (ص) و خلفای راشدین (رض) و ائمه طاهرین (ع) و دیگر پیشوایان اسلام است و اصولاً بر اساس «فقه حنفی» قرار دارد و ۱۳۰۷۶ بیت دارد .
بروزن «مستفعلن فاعلن مستفعلن فع» از مزاحفات بحر رجز مشمن ساخته شده است تقسیهات آن بر اساس «باب» و «در بیان» و دیگر موضوعاتی که شاعر از جانب خود برگزیده است . همه عناوین به زبان فارسی است . در آغاز فهرست مطالب نسخه در چهار صفحه ، و در انجام شرحی به نثر و نظم در چهار صفحه راجع به سرودن و کتابت نسخه و شجره «حضرات نقشبندیه» به صورت مناجات آمده است و سراینده مناجات «رمضان» نام دارد . مالک نسخه «محمد افضل الدین ولد نور محمد ساکن سیالکوٹ» بوده است که اصل نسخه را کاتب برای پاس خاطر وی کتابت کرده است . در گوشه و کنار صفحات این نسخه اشعار فارسی و جملات عربی دارد و نیز شرحهای دینی و لغوی به زبان فارسی آمده است دو بیت فارسی در آخر نسخه به خط خود افزوده است :

«هر شب دعاها میکنم هر صبح می مانم جبین

جمع کن با دوستان یا جامع المتفرقین

ای که بعد از من شوی مالک همه اشیای من

فاتحم برسان که شد ملک عدم مأوای من»

تأثیر زبان فارسی در زبان پنجابی به قدری ظاهر و هوید است که باوجود پنجابی بودن این نسخه کلیات آنرا هر فارسی زبانی می فهمد . تخلص «حامد» در اکثر جا های مثنوی آمده است .

۵
۷۷۷

اختیارات ساعات نجومیه

[ستاره شناسی، تقویم و گاه شماری، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۹/۵ × ۱۵ × ۳ سم. - درونی : ۱۲ س ۵/۴ × ۱۰ سم.
- ۲- اوراق : ۱۳۶ ورق . ۲۷۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هندی ، گرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی سیاه رنگ ، ضربی ، تریج و نیم تریج ، باعطف پوشیده و موش خورده .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، سر فصلها و نشانها و عنوانها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق . بالای کلمات شواهد خط افقی شنگرف کشیده شده .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد باقر بن محمد تقی» ، نام تألیف : «اختیارات ساعات نجومیه» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه یک و ۲ چنین آمده است : «اما بعد چنین گوید احقر عباد الله الغنی محمد باقر بن محمد تقی . . . که این رساله‌ی است در بیان آنچه از احادیث معتبره اهل بیت رسالت . . . معلوم می شود . . . باین رساله رجوع نموده باختیارات ساعات نجومیه که حسب شرع مذموم است» .
- ۷- آغاز : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین الصلوة و السلام علی سید المرسلین محمد و آله الطاهرین اما بعد چنین گوید احقر عبادالله الغنی محمد تقی عنفا الله عن جرایمها این رساله‌ی است در بیان آنچه از احادیث معتبره اهل بیت رسالت» .
- ۸- انجام : «و بین نیمپاس و ربع نیمپاس و در شب جمعه اول احراق نیمپاس و ربع نیمپاس و بین نیمپاس و زکی و در یکپاس و ربع نیمپاس و زکی نیمپاس و بین نیم پاس تمت تمام شد» .
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه ستاره شناسی و وقت شناسی و گاه شماری و تقویم و اختیارات ساعات و روزها و شبها و هفته‌ها و ماهها و سالها بر حسب شناخت

ستارگان است و نیز بر احادیث و آیات قرآن شریف استوار است و شواهد ازائمه اطهار (ع) دارد. تقسیمات آن بر اساس «فصل» و جمعاً «۹ فصل» و یک خاتمه دارد. نثر فارسی آن روان و ساده و آمیخته با آیات و احادیث است. نشان یک مهر دارد: «میر زین العابدین». در آغاز نوشته: «کتاب هذا موسوم به اختیارات است».

۸۹۰

۷۲۷

اخلاق ناصری

[ادب، حکمت و اخلاق، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۱۵ × ۳/۵ سم . — درونی : ۱۵ × ۱۶ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۴ ورق . ۴۰۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ هراتی ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌پی تیره گون ضربی باعطف پارچه‌پی سبز گون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط فارسی عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : (رک : اخلاق ناصری ، گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۱۳-۱۶) .
- ۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم حمد بی حد و مدح بیعد لایق حضرت عزت مالک الملکی باشد که همچنان که در بدو فطرت اولی که هو الذی یبدی الخلق حقایق انواع را از مطالع ابداع بر می آورد و هیولی انسانی را که سمت عالم خلقی داشت چهل طور در مدارج استکمال از صورت به صورت و حال بحال بگردانید» .
- ۸- انجام : «خدای تعالی همگنان را توفیق اکتساب خیرات و اقتنای حسنات کرامت کنداد و بر طلب مرضیات خود حریص گرداناد انه اللطیف والله اعلم بالصواب تمت تمام شد کارمن نظام شد بعون الله تعالی حسن توفیقه» .
- ۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ خط و کتابت و نداشتن سهوالقلم کاتب ارزنده است و ضمناً یادداشتهای اخلاقی و ادبی و توضیحات لغوی به خط شکسته خفی

در کنارۀ صفحات دارد. (رک : اخلاق ناصری، گنج بخش، ج ۲، ص ۱۳-۱۶). به خط تازه در صفحۀ اول آمده است: «اخلاق ناصری احقر محمد ابراهیم کان الله له».

۸۹۰
۷۳۷

اخلاق ناصری

[ادب، اخلاق و حکمت، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : بیرونی : $22/5 \times 14/5$ × ۳ سم . درونی : ۱۷ س ۱۷ × ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۲۱۴ ورق . ۴۲۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هراتی، اندکی وصالی شده، اندکی آب رسیده، جلد مقوایی و چرمی پوشیده سیاه رنگ با عطف و گوشۀ سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش، خوانا، روشن، پخته، جملات و کلمات عربی معرب (مشکول)، بالای جملات و کلمات شواهد خط افقی سرخ کشیده شده، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : (رک : اخلاق ناصری، ۸۹۰/۴۶۸، گنج بخش، ج ۲، ص ۱۳-۱۶) .
- ۷- آغاز : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر حمد بیحد و مدح بیعد لایق حضرت عزت مالک الملکی باشد که همچنان که در بد و فطرت اولی و هو الذی یبدا الخلق حقایق انواع را از مطالع ابداع بر می آورد و هیولی انسانی را که سمت عالم خلقی داشت چهل طور در مدارج استکمال از صورت به صورت و از حال بحال بگردانید» .
- ۸- انجام : «خدای تعالی همگنان را توفیق اکتساب خیرات و اقتنای کفالات کرامت کناد و بر طلب مرضیات خود حریص گردانادانه لطیف مجیب تمت هذه النسخة الکریمه المسمی باخلاق ناصری متع الله المسلمین بمطالعته هذه الذریعته القوی آمین» .
- ۹- چگونگی : این نسخه «اخلاق ناصری» از لحاظ خط و کتابت و کاغذ ارزنده است . در گوشه و کنار صفحات یادداشت لغوی و توضیحی دارد . (رک : اخلاق ناصری، گنج بخش، ص ۱۳-۱۶) .

۸۹۰
۷۰۵

ارشاد الطالبین

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۲ × ۱۷ × ۶/۵ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۸/۵ × ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۴۲۴ ورق . ۸۴۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خشن زرد رنگ میالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، اندکی درم خورده ، جلد مقوایی و چرمی تیره رنگ ضربی و منقش و تریخ دار .
- ۴- خط : نستعلیق و شکسته ، ناپخته ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، جملات عربی معرب (مشکول) ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد ، اما تاریخ خرید آن «۱۲۰۹ هـ ق می باشد . «در تاریخ سنه یکهزار دو صد و نه بود خرید نموده شد از نزد ملا فیض محمد صحاف کتاب فروش» .
- ۶- مؤلف : «آخوند درویزه سیکنهاری» ، نام تألیف : ارشاد الطالبین ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «اما بعد اضعف عباد الله . . . می گوید . . . نام این ارشاد الطالبین نهادم» (ص ۱ نسخه) و «تمام شد کتاب ارشاد الطالبین از تألیف حضرت آخوند درویزه سیکنهاری» (ص ۸۴۷ نسخه) .
- ۷- آغاز : ناقص و یک ورق افتادگی دارد و چنین آغاز می شود : «دل حقیقت را شبهه چار تن هم از ره تحقیق هر یک باغبان و بر جمله اصحاب که هر یک بمنزله نجوم اند و برآل و عترت او که طیبین و طاهرین اند و بر عالمان این تبع تابعین الی یوم الدین محدود باد» .
- ۸- انجام : «و علی الصباح در دهن بگردد و چون گنده و بوی و جمله علتها دفع شود . نوعدیگر اگر کسی را دست و دست و پای عرق [گیرد] بر دست و پای بمالد کم شود انشاء الله تعالی تمام وقت عصر» (ص ۸۴۶) .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع عرفان و تصوف و ادب و تربیت و اخلاق است بر اساس آیات قرآن کریم و احادیث نبوی و کلمات مشایخ و حکایات عرفانی و قصه های اخلاقی و تقسیمات آن بر پایه «باب» و «فصل» است و جمعاً «چهار

باب» دارد و هر باب چند فصل دارد. نثر فارسی آن آمیخته با جملات عربی و آیات قرآنی است. در گوشه و کنار صفحات بعضی یادداشتها دارد. در انجام آن آشفتگی دیده می شود و گویا چند صفحه افتاده بوده که با خط تازه افزوده اند. (ارشاد الطالبین از چند مؤلف در فہرست نسخہ‌های خطی فارسی تألیف احمد منزوی آمده است، ج ۳، بخش یکم ص ۱۰۲۲-۱۰۲۴).

۵۴۰

۶۰۲

اسرار قاسمی

[شیمی، کیمیا و طلسم و تعویذ، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۵ × ۱۵ / ۵ × ۱ سم - درونی : ۱۷ × ۱۸ × ۹ سم.
- ۲- اوراق : ۵۸ ورق . ۱۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوتی ، ساییده شده ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد روزنامه‌یی و کاغذ مندرس .
- ۴- خط : نستعلیق، خوانا ، روشن ، پخته، عنوانها و سر فصلها و نشانها و خطهای افقی رسم شده بر بالای بعضی از جملات و الفاظ شنگرف، در این نسخه بعضی از حروف و نشانه‌ها شباهت به حروف یونانی دارد که گویا برای عملیات و تعویذ به کار گرفته شده است .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . (رک : ۹ - چگونگی) .
- ۶- مؤلف : «کمال الدین حسین بن علی کاشفی بیہقی ہروی معروف بہ ملا حسین واعظ کاشفی متوفی ۱۰۹۱ھ» . نام تألیف : «اسرار قاسمی» تاریخ تألیف : «۹۰۸ھ» نام نسخه در صفحه دوم چنین آمده است : «و این رسالہ کہ بہ اسرار قاسمی مسمی گشته مبنی بر دو قسم است و ہر مقصدی مشتمل بر چند اصل و خاتمہ و ہر اصلی منطوی بر چند فصل و وصل چنانکہ تفصیل آن بیاید» .
- ۸- آغاز : ناقص است و گویا یک ورق افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود «احمد السہاوی فنین آخرین را جامع است یا زواید و فواید دیگر کہ نہ ا سیمیاست و آن دو بزرگوار این دو علم از لغت یونانی بہ زبان عربی ترجمہ فرمودہ‌اند و بعضی کلمات را بہ خط طلسمات نوشتہ و فایدہ آن بہ کسی

رسد که بد لغات عربیه و اصطلاحات ادبیه و اقلام متنوعه و خطوط غریبه واقف باشد» .

۸- انجام : «پس مسحوق منجول را به نوعی که لطف طبع اقتضا کند در دست گیرنده و ظرف پر از آب صافی پیش نهاده آن دوارا در آب افکنند و روی ظرف پوشیده زمانی بگذارند چنان نماید که عزیمت می خواند بعد از ساعتی پالوده شده باشد شیرین و رنگین به غایت خوش مزه والله اعلم بالصواب تمام شد اسرار قاسمی» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «علم کیمیا و تعویذات و طلسمات و دیگر فنون عجیب و غریب» است به زبان فارسی آمیخته با آیات قرآن و احادیث و جملات عربی و الفاظ و حروف هندی و یونانی . تقسیمات آن بر اساس «قسم» و «مقصد» و «اصل» و «فصل» و «وصل» و «خاتمه» است و جمعاً ۲ قسم و ۵ مقصد و چند اصل و فصل و وصل و یک خاتمه دارد . مؤلف کتاب خود را به نام «جلال الدوله میر سید قاسم» کرده است . وی یکی از سادات سلسله صفویه بوده است . اسرار قاسمی را فخرالدین علی بن حسین واعظ کاشفی متخلص به صفی فرزند مؤلف یعنی ملا حسین واعظ کاشفی خلاصه کرده و «کشف الاسرار» نام نهاده است . نثر فارسی این نسخه مشکل و آمیخته با اصطلاحات هندی و عربی و یونانی است . از قرار تحقیق درایران و هند چاپ شده است . در آخر این نسخه ۶ صفحه تحت عنوان باب پانزدهم درباره تعویذ و دعا و عمل با طلسمات به خط تازه کتابت شده است . نشان یک مهر دارد که اینگونه خوانده می شود : «عطا محمد» که گویا مالک نسخه بوده است زیرا این جمله را در کنار مهر می خوانیم : «ملکیت شد از مفتی محمد سعید» و همچنین یادداشت‌ها و تعویذات دیگر درباره تعویذ و حروف طلسمات در لابلای نسخه و در آخر آن دارد .

۲۹۰
۶۴۸

اسؤلة القرآن

[دین، تفسیر، عربی، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۳ × ۱۴ × ۵/۳ سم . - درونی : ۱۷ ص ۱۵ × ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۲۵۵ ورق . ۵۱۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک نخودی و کبود رنگ کشمیری ، کرم خورده ، وصالی شده ، جلد مقوایی لاجوردی با عطف و گوشه پارچه‌ی قهوه‌ی و سیاه .
- ۴- خط : ثلث عربی ، خوش و خوانا ، پخته ، عنوانها و نشانها و سرفصلها و کلمات شواهد شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما نام تألیف در آخر نسخه اینگونه آمده است : «تمت اسؤلة (دسولة) القرآن العزیز بعون الله تعالی و لطفه و کرمه» . لفظ «اسؤلة» را «دسوله» نیز می توان خواند ، اما به احتمال قوی نام این نسخه «اسئلة یا اسؤلة القرآن و اجوبتها» باید باشد زیرا از مطالب و مباحث متن نسخه این مسئله ظاهر است (رک : ۹ - چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه آغاز می شود : «هذه الصبابة وهی یرید علی الف و ما بنی سؤال و ان کان بالنسبة الی ما فی القرآن من العجایب و الغرایب کالفطرة من الهاء و السهی عن نجوم السماء و لکنی قصدت اختصار هذا الانموذج منها و تقریبه الی الافهام» .
- ۸- انجام : «لم یکن هذا الحمل مناسباً لفصاحة القرآن قال و اجود منه ان یراد بالناس الاول کقوله تعالی یوم یدعی الداعی و کماقری بین حیث افاض الناس ثم بین بالحنه و الناس لان الثقلین هما الجنان الموصوفان بنسیان حقوق الله تعالی و الله اعلم تمت اسؤلة (دسولة) القرآن العزیز بعون الله تعالی و لطفه و کرمه تمت تمام شد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع تفسیر و توضیح و تملیل مشکلات و عجایب و غرایب قرآن مجید است. روش کار مؤلف یا شارح یا مفسر بر اساس «قیل» و «قلنا»

قرارداد ، مثلاً « فن قيل الرحمن ابلغ في الوصف بالرحمة من الرحيم بالنقل عن الزجاج وغيره . . . . قلنا قال الجوهری وغيره انها بمعنى واحد كندیم و ندمان . . . » . تقسیمات آن بر پایه سوره‌ها و آیات قرآن شریف از سوره الفاتحه تا سوره الناس و الفاظ «قيل» و «قال» قرارداد . اگرچه از آغاز ناقص است و لیکن نسخہی قابل استفاده و ارزنده در علوم قرآنی است .

اشعة اللمعات شرح فارسی مشکوة

۱۸۹۰ و ۲۹۰
۸۳۰

[دین و ادب ، حدیث و اخبار ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۶ × ۲۱ × ۸ سم . - درونی : ۲۷ س ۲۶ × ۱۲ سم .
- ۲- اوراق : ۷۷۹ ورق . ۱۵۵۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی براق نرم هراتی ، آب رسیده ، شیرازه دار ، جلد مقوایی و چرمی سرخ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط فارسی ، بالای جملات شواهد خط شنگرف کشیده شده ، جملات متن معرب (مشکول) ، جدولهای ۶ خطی کنار متن سیاه و سرخ و زرد ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «ملا حبیب الله پیشاوری» ، تاریخ کتابت : «۱۲۳۴ هـ ق» : «کتبه فقیر حقیر پر تقصیر اضعف عباد الله ملا حبیب الله پیشاوری تحریر بتاریخ سیم شهر صفر المظفر يوم جمعه وقت پیشین سنه ۱۲۳۳ ، هر که خواند دعا طمع دارم زانکه من بنده گنه کارم بیوشگر به خطایی رسی و طعنه مزین که هیچ نفس بشر خالی از خطا نبود»
- ۶- مؤلف : «شیخ عبدالحق محدث دهلوی بخاری ۹۵۸-۱۰۵۲ هـ ق» ، نام تألیف : «اشعة اللمعات شرح فارسی مشکات» ، تاریخ تألیف : ۱۰۱۹-۱۰۲۵ هـ ق (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ج ۱ ، ص ۲۱ ، ج ۲ ، ص ۲۲) .
- ۷- آغاز : «مقدمه» را ندارد و از «کتاب بیوع» اینگونه آغاز می گردد : «کتاب البيوع بيع گاهی بمعنی عقد آید که اثر آن برآمدن مال است از ملک یکی و در آمدن در ملک دیگری که مبادله مال بمال عبارت از آن است و بیشتر

- اطلاق بیع بر جزو اول اوست» .
- ۸- انجام : «برای اعذار از آنچه واقع شده باشد از خطا و سهو و نسیان ختم الله لنا بالحسنى و تجاوز عنا ما وقع منا من السهو و النسيان بحرمة النبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم ذوالفضل و الاحسان تمت هذه النسخة بعون الله تعالى» .
- ۹- چگونگی : در این نسخه اشعة اللمعات شرح فارسی مشکوة ، مقدمه شارح افتاده است باوجود این کاملترین و خوش خط ترین نسخه های اشعة اللمعات شرح فارسی مشکوة است . فهرست مطالب نسخه در هفت صفحه در آغاز به خط و کاغذ تازه آمده است : اول کتاب البیوع ، و آخر آن «باب هذه الامة» . در گوشه و کنار صفحات یادداشتهای فقهی و معانی لغات و بهای خرید نسخه آمده است . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «باب» و «فصل» و «عن» و «آورده اند» . ابن یادداشت خواندنی است : «از قرار خواب فقیر پر تقصیر که شب سیم یا چارم ربیع الاول ۱۳۳۲ دیده ام سرکار جناب امیر حبیب الله خان دام اقباله بدورۀ سه یا چار پست سلطنت و حکم رانی خواهد کرد . . . عبدالقادر» . و ابن اشعار : «یا شاه نقشبند بجزمت سرور عالم (ص) مشکام بگشا یا مشکل گشا :

بلی این نقش در دل خوش نشسته که او مشکل گشای کار بسته
از این دعوا بسی من سر بلندم سگی درگ، شاه نقشبندم

چو خواهی قرب سبحانی سگی کسوی مجدد شو
که بر شیران شرف باشد سگی کسوی مجدد را
مجدد الف ثانی مهربان باد همیشه دستگیر این گدا باد
سنه ۱۲۸۸»

«بتاریخ یوم شنبه ۲۷ سنبله سنه ۱۳۴۶ بمبلغ یکهزار و یکصد افغانی از لب دریا پیش روی بانک پشنی تجارتی خریده شده است» . نشان مهر «مالک مجازی» اینگونه خوانده شد : «عبدالکریم ۱۲۲۴» .

اصول الهندسة و الحساب اقليدس الصوري

۵۱۰
۷۸۵

[ریاضی و هندسه ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۳ \times ۱۶/۵ \times ۲۰$ سم . - درونی : ۱۷ س $۷/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۴۴۸ ورق . ۸۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، اندکی کرم خورده ، جلد مقوایی و کاغذی گل اناری با عطف پارچه‌ی سبز رنگ .
- ۴- خط : ثلث تحریر ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق . در آغاز یک سر لوح در زمینه زرین و سیاه ، جدولهای ۶ خطی چهار رنگ در صفحه ۲ و ۳ ، و جدولهای ۳ خطی سرخ و سیاه کناره صفحات و جدولهای ۳ خطی کناره متن سیاه .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «خواجه نصیر الدین طوسی ۵۹۷ - ۶۷۲ هـ ق» ، نام تألیف : «اصول الهندسة و الحساب اقليدس الصوري» ، تاریخ تألیف بعد از تحریر المجسطی از عمین مؤلف (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۲۳) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي منه الابتداء ، و اليه الانتهاء و عنده حقایق الانبياء ، و بيده ملكوت الاشياء ، و صلوته على محمد و على آله الاصفياء ، و بعد فلما فرغت من تحریر المجسطی رأيت ان احرق كتاب اصول الهندسة و الحساب المنسوب الى اقليدس الصوري بايجاز غير مخل» .
- ۸- انجام : «زاوية واحدة تكون زوايا الشكل المعمول متساوية و ذلك ما اردناه اقول ولنا ان نرسم ذاعشرين قاعدة في ذي اثنتي عشرة قاعدة بهذه الوجه بعينه فان زوايا كل واحد منها بعده قواعد الاخر و البيان قريب من بيانه» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «هندسه» است به زبان عربی و بر «مقاله» تقسیم شده و «۴۶۸ شکل هندسی» دارد و همه اشکال به شنگرف ترسیم شده است . در گوشه و کنار صفحات یادداشت‌های هندسی و توضیحات ریاضی و از یاد رفته‌ها آمده است . اشکال هندسی این نسخه جالب است . در صفحه

آغاز این یادداشت آمده: «مأمون من الخلفاء العباسیہ ببغداد و قد کان ماثلاً
الی البرہانیات و عجز فی هذا الشكل قال ناصر خسرو:
اگر دیدی مرا عاجز بکشتی در اقلیدس به پنجم شکل مأمون».
نشان یک مهر تازه دارد: «عبدالهادی هادی ۲۳۳/۲۵۱».

۹۵۰

۹۶۴

اقبال نامہ

[تاریخ، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه: بیرونی: ۲۵ × ۱۵/۵ × ۲ سم. — درونی: ۱۵ × ۱۸ × ۹ سم.
- ۲- اوراق: ۱۴۲ ورق. ۲۸۱ صفحہ.
- ۳- کاغذ: نازک سفید رنگ فرنگی، آب رسیده، کرم خورده، جلد چرمی قہوہی رنگ ضربی منقش (ترنج و نیم ترنج).
- ۴- خط: شکستہ، خوش، خوانا، روشن، قرن ۱۳ هـ ق.
- ۵- کاتب: «شاه محمد زمان»، «تاریخ کتابت» ندارد: «کاتب الحروف فقیر و حقیر شاہ محمد زمان ساکن جلال آباد مالک کتاب گنج بخش و محب الفقر لائے رام نامہ».
- ۶- مؤلف: «معمد خان»، نام تألیف: «اقبال نامہ»، تاریخ تألیف: معلوم نشد. در آخر نسخہ اینگونه آمده است: «تمت تمام شد کار من هذا الكتاب اقبال نامہ تصنیف معمد خان بتاریخ نوزدهم جہادی الثانی بروز جمعہ».
- ۷- آغاز: ناقص است و اینگونه شروع می شود: «لطف فرمودند و بمتصدیان بیوتاب عالی حکم شد کہ موازی یک لک روپیہ را از ہر جنس کہ باب (ناپای) انملک باشد بجهت شریف مکہ روانہ سازند روز یک شنبہ نهم شوال نہضت موکب اقبال بدار الخلافۃ اگرہ اتفاق افتاد قلیچ خان بحکومت دارالسلطنہ لاهور و میر قوام الدین حافی بدیونی صوبہ مرزاپور مقرر گردید».
- ۸- انجام: «طالبای اصفہانی ملا حیاتی گیلانی ملا نظیری نیشابوری ملا محمد صوبہ مازندران ملک الشعرا طالبای آملی سعید گیلانی میر معصوم کاشی فسوی کاشی ملا حیدر حصامی حافظ ناد علی حافظ کتب می باقبا نصیرا حامی».

۸۱۳۶۱

عبدالله استاد محمد نالی حافظ جبه جهانگیر داد چرخان پرویز داد خرم داد ناکھو چمرہ» .

۹- چگوانگی : این نسخه به زبان فارسی در موضوع «تاریخ و ادب» است و از لحاظ تاریخ عہد جهانگیر پادشاہ و علما و فضلا و محیط اجتماعی و سیاسی آن روز در ارزندہ است . از آغاز ناقص است . تقسیمات آن بر اساس و قایع اتفاق افتادہ تنظیم شد است ، مثلاً : «شب چہار شنبہ بیستم شہر جمادی الاول سنہ ہزار و سی و دو ہجری فروغ بخش چہار سو بہ بیت الشرف جہاں پرتو سعادت افکند و سال ہژدہم از جلوس آغاز شد» . این نسخہ حاوی اصطلاحات اداری و دیوانی و الفاظ سیاسی و ادبی و کلمات جنگی و سپاہی و لشکری و وزارتی و پادشاہی . دربار پادشاہان مغول ہند و پاکستان است . ازین نسخہ معلوم می شود کہ دربار مغولان جشن نوروز را برپای می داشتہ اند : «روز شنبہ بیست و ہفتم ربیع الآخر سنہ ہزار و سی ہجری اورنگ نشین چار بالش افلاک بشرفخانہ جہاں ورود سعادات ارزانی فرمود و سال شانزدہم از جلوس الشرف آغاز شد درین نوروز شاہزادہ شہر یار بمنصب ہشت ہزاری ذات و چہار ہزار سوار شرف اختصاص یافت» . ظاہراً چاپ شدہ است .

۶۱۰
۷۳۴

الفاظ ادویہ

[طب ، داروشناسی و گیاه شناسی ، فارسی ، منثور]

- ۱- الدازہ : - بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۳ × ۲ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۹ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۶۶ ورق . ۳۳۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ سیالکوتی ، بدون جلد ، اوراق شدہ .
- ۴- خط : نستعلیق ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و سرفصلها و نشانها شنگرف ، جدولهای ۳ خطی کنارہ متن سیاہ و شنگرف ، قرن ۱۲ھ .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .

- ۶- مؤلف : «نور الدین محمد عبدالله حکیم عین الملک شیرازی»، نام تألیف : «الفاظ ادویه»، تاریخ تألیف : «۱۰۳۸ هـ ق - الفاظ ادویه». از صفحه ۸ تا ۱۱ اینگونه آمده است : «بعنايات الهی سبحانی ظل الله ابوالمظفر شهاب الدین محمد شاه جهان بادشاه صاحب قران ثانی است . . . و بعد می سرايد خادم اطبا نیازمند درگاه بی نیازی نور الدین محمد عبدالله حکیم عین الملک شیرازی . . . انموذجی مفید تألیف نموده مسمی به الفاظ ادویه که تاریخ انجام نگارش این تألیف شریف است گردانید و منقسم ساخت بمقدمه و نتیجه و خاتمه» .
- ۷- آغاز : «رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر هو الله احد الله الصمد که پایه حقیقت بیچونیش از دایره دریافت و احاطه شناخت برتر است و تفکر ادراک کنه ذاتش کاشف انوار تجلیات شیونات و فنونات اوست عزشانه» .
- ۸- انجام : ناقص است و چنین پایان می گیرد : «دو درم ص کنارل یزر قنطونا بزر الطبوع بفتح راء مهمله وطاء مهمله و موحدده و هان تخم اسپست و تخم رنجفه ح خ زرد قربه ل بزراللفت بزرالخرقه ع ف» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع داروها و گیاههای طبی و شناخت آنها و اوزان مخصوص و طرز نسخه نویسی و ساختن آنها است به زبان فارسی و هندی که بر اساس یک مقدمه و نتیجه و خاتمه تقسیم شده است . مقدمه بر «چهار فایده» و نتیجه در ذکر الفاظ ادویه بر حسب حروف الفبایی یا «ابتث» و خاتمه در بیان ادویه سته است . رمزهایی نیز به کار برده : ع = عربی ، ف = فارسی ، ه = هندی ، م = معروف و مشهور ، ط = طبع ، ح = حرارت ، ب = برودت ، ر = رطوبت ، ی = یبوست . روی هم رفته یک کتاب طبی تحقیقی و دقیقی است .

۸۹۰

۱۶۷

الفاظ نقشبند (رساله قدسیه)

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منثور و منظوم]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۲ × ۱۴ × ۱/۷ . سم . - درونی : ۱۹ س ۱۶/۵ × ۹ سم

۲- اوراق : ۲۴ ورق . ۴۸ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری ، اندکی کرم خورده ، آب رسیده ، چند مقوایی ملون باعطف پارچه‌ی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانات و نشانها و خطهای افقی رسم شده بر بالای کلمات شواهد شنگرف . قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد بن محمد حافظی بخاری» ، نام تألیف : «الفاظ نفیسه بهاء الدین محمد بن محمد بخاری نقشبند» یا «الفاظ نقشبند» ، یا «رساله قدسیه» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «اما بعد ابن کلمه چند از الفاظ نفیسه و الفاظ متبرکه . . . سیدنا بهاء الحق والدین محمد بن محمد بخاری المعروف بنقشبند . . . و العطار . . . که در خلال اقوال در مجالس . . . بر زبان مبارک ایشان میگذارنیدند و بنده ضعیف محمد بن محمد حافظی بخاری . . . بعضی از آن کلمات قدسیه را . . . در قلم آورد» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، حمد و ثنا بیحد و منتها و شکر و سپاس بی اندازه و قیاس حضرت پادشاهی را سزا است که طالبان وصال و مشتاق جلال او را دلیل وجود او هم وجود او است و برهان شهود او هم شهود او ، تو بد و بشناس اورانی بخود راه ازو خیزد نه از راه خرد
- ۸- انجام : «و درین مقام تنزل در هر امری ایشان را رجوع بحق و دوام استغفار لازم بود و اولیا را ازین مقام بتبعیت انبیا علیهم الصلوات و السلام بهره بود چنانکه فرمود قل هذه سبیلی ادعوا لی الله بصیرت انا و من اتبعنی و سبحان الله و ما انا من المشرکین و الله الهادی تمت تمام شد تم» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب و عرفان» است و شامل کلمات و الفاظ عرفانی و اخلاقی و اشعار عارفانه «شیخ بهاء الحق و الدین محمد بن محمد بخاری المعروف بنقشبند و المشتهر بعطار» است که مرید او محمد بن محمد حافظی بخاری آنها را گرد آوری کرده است . تقسیمات آن بر اساس الفاظ عارفان و کلمات و اشعار آنها است که مورد مثل و شرح واقع گشته است . نثر فارسی عرفانی شیرین و کشنده دارد و آمیخته است با آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات مقدسه و ابیات صوفیانه هیجان انگیز ، بدان واسطه که روح و

جسم شاگرد و مرید تحت تأثیر قرار گیرد. هنگام بحث از مسائل عرفانی، اسامی عارفان و مآخذ را می‌آورد. مثلاً: «قدوة الکبار شیخ بزرگوار شیخ ابو عبدالرحمن السلمی النیسابوری قدس الله روحه که مصنف حقایق تفسیر و صاحب کتاب طبقات مشایخ اند». این نسخه را آقای «بابر شاهین» اهل بهاولپور به آقای دکتر علی اکبر جعفری مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان هدیه کرده است آنگاه که برای جلسه بزم اقبال به بهاولپور رفته بود. نشان مهر در آغاز دارد: «خادم الفقراء محمد اسکندر حسینی گردیزی ۱۲۹۱». در آخر نسخه یک یادداشت از «محمد امین عاصی سمرقندی» دارد. (رک: رساله قدسیه، گنج بخش، ج ۲، ص ۴۵۹).

۸۹۰

۶۸۵

الهی نامه

[ادب، عرفان و مناجات، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۷ × ۱۸ × ۲ سم . - درونی : ۷ س ۲۰ × ۱۱ س م .
- ۲- اوراق : ۲۹ ورق . ۵۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ (متن) و ضخیم سلون (کناره متن) کشمیری ، کاغذ متن و کناره متن را جداگانه خطاطی و نقاشی کرده و بعد ملصق ساخته اند. جلد مقوایی و چرمی پوشیده ضربی و با نقش و تریخ و درون جلد منقش کاغذی ، در فواصل صفحات کاغذهای نازک (زر ورق) نهاده شده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی ، خوانا ، روشن ، پخته ، در فواصل جملات دوایر لاجوردی با نقش زرین و شنگرف ، میانه سطرها نقاشی زرین دندان موشی ، جدولهای یک خطی فواصل سطرها و کناره صفحه لاجوردی و جدولهای ۶ خطی کناره متن زرین و سیاه و شنگرف و لاجوردی ، در آغاز یک سر لوح کتابی که در آن دانه های زرد گون در لاجورد نشسته ، همه کناره های متن نقش ها و گل و بوته نگاری به سبک کشمیری . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «صفدر علی» ، تاریخ کتابت : «۵۱۲۸۷ ق» : این نسخه به دستور «سردار محمد عمر خان پسر سردار محمد عظیم خان غازی» کتابت و نقاشی شده

است : «تمت بعون حضرت باری باقیات الہی نامہ خواجہ عبداللہ انصاری حسب التفرمایش سردار والاتبار ذوالعز و الاقتدار محب الفقرا و ملاذ الغرباء مربی الفضلا بندگان سردار عالی سردار محمد خان خلف سرکار جنت مکان خلد آشیان المستغرق بیجر رحمت ایزد منان سرکار مرحوم سردار محمد عظیم خان غازی در دارالسلطنہ کابل یکہزار و دو صد و ہشتاد و ہفت ہجری بندہ کمترین صفدر علی» .

۶- مؤلف : ابو اسمعیل خواجہ عبداللہ انصاری ہروی ۳۷۶-۸۱۵ھ ق ، نام تالیف : الہی نامہ ، تاریخ تالیف معلوم نشد (رک : ۷ - آغاز ، ۹ - چگونگی) .

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، مناجات و اسرار ندیم بارگہ حضرت جباری ابو اسمعیل خواجہ عبداللہ انصاری قدس اللہ روحہ .

ای ز دردت بیدلان را بوی درمان آمدہ

بیاد تو مر عاشقان را مونس جان آمدہ

صد ہزاران همچو موسی مست در ہر گوشہ

رب ارنی گو شدہ دیدار جویان آمدہ»

۸- انجام : «اگر طالبی راہ پاک کن و پشت بر آب و خاک کن ، چون اغیار بگذاستی و مسافت از میان برداشتی ، از خود رسیدی یا دوست آرمیدی ، دیدی ہر آنچه دیدی» .

۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «عرفان و تصوف و تسبیح و تہلیل و مناجات» است . فارسی آن بسیار فصیح و شیرین و گہرا و شیوا است و می توان آنرا «نثر آہنگی» نامید . خواجہ عبداللہ انصاری بہ «پیر طریقت» و «پیر ہرات» نیز شہرت دارد و از عرفای بزرگ قرن چہارم و پنجم ہجری است . آثارش بہ زبان عربی و فارسی بسیار است و ہمہ آنها مکرر چاپ شدہ است از جملہ کشف الاسرار وعدۃ الابرار و طبقات الصوفیہ و کنز السالکین (رک : فہرست نسخہ ہای خطی فارسی ، ج ۱ و ۲ و ۳ ، تالیف احمد منزوی) . ارزش این نسخہ از لحاظ نقش و خط قابل توجہ است . این نسخہ بہ فرمان سردار محمد خان فرزند سردار محمد عظیم خان کتابت شدہ است .

۲۹۰
۷۰۷

انوار التنزیل و اسرار التأویل

(دین ، تفسیر ، عربی ، منشور)

۱- اندازہ : - بیرونی : ۲۶ × ۱۹/۵ × ۵/۵ سم . - درونی : ۲۱ × ۲۲ × ۱۸ × ۱۱ سم .

۲- اوراق : ۳۸۹ ورق . ۷۷۸ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی

ملون با عطف پارچہ پی مخطط .

۴- خط : نستعلیق و تحریر عربی ، سخت خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانها و سرفصلها

و خط‌های رسم شدہ بر جملات عربی و آیات قرآنی شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : یا (مفسر) : قاضی ناصرالدین بن ابو سعید عبدلله عمر البیضاوی شیرازی شافعی

متوفی سنہ ۵۶۸۲ ق ، نام تألیف (تفسیر) : «انوار التنزیل و اسرار التأویل» ،

تاریخ تألیف (تفسیر) معلوم نشد : «اما بعد فان اعظم العلوم . . علم التفسیر

الذی هو رئیس العلوم الدینیہ . . ان اسمیہ بعد ان اتمہ بانوار التنزیل

و اسرار التأویل» . (رک : فہرست کتب عربی ریاست رامپور ، ج ۱ ،

ص ۲۰ - ۲۲) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي نزل الفرقان على عبده ليكون

للعالمين نذيراً افجدي با قصر سورة من سورة مصاقع الخطباء من العرب العرباء

فلم يجده قديرا و افجم من تصدى لمعارضته من فصحاء عدنان و بلغاء قحطال» .

۸- انجام : «و فيه تعسف الا ان يراد به الناس لقوله تعالى يوم يدع الداعي فان نسيان

حق الله تعالى يعم الثقلين عن النبي صلى الله عليه وسلم من قراء المعوذتين

فكانما قراء الكتب التي انزلها الله تعالى و الحمد لله رب العالمين تم الكلام

بعون الملك العلام» .

۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «تفسیر قرآن شریف» است و از مشہور ترین کتب

تفسیر در جهان اسلام است و چون مفسر از «بیضاء» در نزدیک شیراز

بودہ بہ تفسیر بیضاوی نیز شہرت دارد . بارہا چاپ شدہ و نسخہ‌ها:

خطی آن ہم فراوان است . در آغاز و انجام و کنارہ صفحات و میان سطرہای این نسخہ یادداشتہا و توضیحات قرآنی و لغوی بسیار دارد و بعضی از یادداشتہا بہ صورت برگہی جداگانہ کتابت و بہ صفحات الصافی گشتہ است . مالک کتاب مولوی عبدالخالق بودہ کہ بہ بہای ۲۰۰ افغانی (تقریباً ۳ روپیہ) خریدہ است . صفحاتی از لابلائی نسخہ افتادہ کہ بہ خط و کاغذ تازہ افزودہ اند . تقسیبات نسخہ بر اساس آیات قرآن شریف است بدین ترتیب کہ نخست آیہ را می آورد و بالای آن خط شنگرف رسم می کنند و سپس بہ تفسیر دقیق آن از لحاظ لغوی و فقہی و تاریخی و صرفی و نحوی می پردازد . بر رویہ های درونی جلد ، کاغذہای چسبانیدہ شدہ کہ قبلاً اوراقی از یک نسخہ خطی فارسی در موضوع صرف و نحو بہ خط نستعلیق بودہ است .

۱۶۰

۲۵۲

ایساغوجی

[منطق ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۳۰ × ۱۹/۵ م.م . — درونی : ۱۰ تا ۱۲ م ۲۲ × ۱۱/۵ م.م .
- ۲- اوراق : ۶ ورق . ۱۰ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک نیلی رنگ فرنگی ، آب رسیدہ ، پوسیدہ ، وصالی شدہ ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی (متن) و خفی (حواشی) ، خوانا ، پختہ ، عنوانها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۰ هق .
- ۵- کاتب : نام کاتب ندارد . تاریخ کتابت : «۱۲۸۴ هق» (رک : ۸ انجام) .
- ۶- مؤلف : ائیر الدین ابہری ، نام تألیف : «رسالہ فی المنطق» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «قال الشيخ الامام . . . ائیر الدین الابہری . . . اما بعد فہذہ رسالۃ فی المنطق اوردنا فیہا» .
- ۷- آغاز : «رب یربم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، قال الشیخ الامام العلامہ افضل العلماء المتأخرین قدوة الحکماء الراسخین ائیر الدین الابہری طیب اللہ ثراء محمد اللہ توفیقہ و نسألہ ہدایۃ طریقہ و الہام الحق بتحقیقہ و نصلی

علی محمد و آلہ و عترتہ اما بعد» .

۸- انجام : «و المغالطه و هو قياس مؤلف من مقدمات شبيهة بالحق او مشهوره او مقدمات وهمية كاذبة والعمدة هي البرهان لا غير ولكن هذا آخر الرساله ط ملتصقاً بجمد من له البدايه و اليه النهايه قد وقع الفراغ من كتابه هذه الرساله المقبوله لدى الطالبين يوم الاربع وقت القيلولة في ستة من هجر النبويه الف و مائتان و اربع و ثمانون سنة ۱۲۸۴» .

۹- چگونگی : موضوع اين رساله در «منطق» است . تقسيات آن بر پايه الفاظ منطقي است . تعريف لفظ «ايسا غوجي» در آغاز و «المغالطه» در انجام آمده است . در كناره صفحات و در لابلاي سطرها يادداشتهاي فلسفي و منطقي و لغوي به زبان فارسي دارد و بعضي از يادداشتها امضاي «حبيب الرحمن» دارد . روي برگ اول و آخر نوشته به زبان انگليسي : «اين رساله به مولوي عبدالحكيم تعلق دارد» .

۴۹۰

۸۶۴

ايضاح المعاني في شرح حوز الاماني

[زبان شناسی ، تجويد و قرائت ، فارسی و عربي ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بيروني : ۲۷ × ۱۹ × ۱۱ سم . — دروني : ۱۴ س ۱۶ × ۸/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۵۰۰ ورق . ۱۰۰۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک کشميري (متن) و صالي شده (فرننگي) ، آب رسیده ، اندکی کرم خورده ، جلد مقوایي و پارچه‌يي با عطف و گوشه چرمي قهوه‌يي رنگ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاريخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : يا (شارح) : «حسين بن عثمان» ، نام تأليف (شرح) : «ايضاح المعاني في شرح حوز الاماني» ، تاريخ تأليف (شرح) ندارد . نام اصل نسخه : «حوز الاماني و وجه التهاني» ، نام مؤلف (شاعر) : «ابي القاسم قاسم بن فيره بن خلف بن احمد الشاطبي» . در صفحه ۲ و ۳ و ۵ چنين آمده است : «اما بعد چنين

گوید این گندم نمای جو فروش . . . حسین بن عثمان . . . که جماعتی . . .
 التماس نمودند که تحت اللفظ قصیده غرا و جریده غرا را که موسوم است
 بحرزالامانی و وجه التهنانی و منسوب است به . . . ابی القاسم قاسم بن فیره
 بن خلف بن احمد الشاطبی . . . بعبارت فارسی علی سبیل الاختصار
 بنویسد . . . و اسم این از فال ایضاح المعانی فی شرح حرزالامانی آمد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم جنس سپاس و شکر حضرت کریمی تعالیت اسماؤه
 را که نوع انسانرا باصناف نطفی و عقل علم بنواخت و بعد از آن ایشان
 را از درد معانی قرآنی و قرائت فرقانی سازو برگی ساخت ، بیت ، آن صانع
 قادر قوی بهر ضعیفان» .

۸- انجام : «سحرگاهان گرم خوانند قند در شهر این شهرت
 غلامی شد قبول شه وگرنه مخملی کردم
 حسین از او رضا جوید همیشه این سخن گوید

که ای حق تو نگهدارم مبادا باطلی گردد
 و الحمد لله رب العالمین ولی الحمد و السلام علی محمد المصطفی و علی اله
 و اصحابه بلا حد و عد تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب تم» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «علم قرائت قرآن» و «تجوید» است به زبان فارسی .
 اصل نسخه قصیده‌ی بوده به زبان عربی به نام «حرزالامانی و وجه التهنانی»
 که شارح «حسین بن عثمان» آنرا ترجمه کرده و «ایضاح المعانی فی شرح
 حرزالامانی» نام داده است . فارسی آن مسجع و مقفی و مصنوع و محکم و
 منسجم است و به «سبک هندی» یا «سبک پاکستانی» می ماند تقسیبات آن بر
 اساس ابیات قصیده است که نخست بیت را می نویسد و سپس شرح و تفسیر
 می کند .

۲۹۰

بابو جان

۹۸۵

[دین ، زبان پشتو . منظوم و منثور]

۱۰- اندازه : - بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۵/۵ × ۳ سم . - درونی : ۱۳ × ۱۶ × ۱۰ سم .

- ۲- اوراق : ۱۶۰ ورق . ۳۲۰ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ جهانگیری (لاہوری) ، آب رسیدہ ، جلد مقوایی سیاہ با عطف پارچہ پی وصالی شدہ (تیرہ گون) .
- ۴- خط : نسخ ، رسم الخط پشتو ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصل‌ها شنگرف و در بعضی جای‌ها زرد و سیاہ و شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «عثمان» ، تاریخ کتابت ندارد : «کاتب فقیر و حقیر عثمان» .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن ظاہراً معلوم نشد اما صریحاً «بابو جان» مؤلف است (رک : ۹ - چگونگی) .
- ۷- آغاز : «رب یربم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بالخیر دینہ خدای ثنا بہ وایم خود خادڑب توان شے . دی رحمن مہربان خدای دی و ہر چاتہ رزق رسال شے . رزق و ہر چاتہ رسوین کہ دبنہ کی دوستان شے» .
- ۸- انجام : دور آخر شہ بابو جان خپسرژ غورد شیطان دسوار زور و ینم لا اللہ الا اللہ محمد رسول اللہ اغفر لی ولوالدی و احسن الیہا و الیہ کاتب فقیر حقیر عثمان» .
- ۹- چگونگی : این نسخہ بہ زبان پشتو و در موضوع مطالب دینی و عرفانی است اساس عقیدہ اہل سنت و جماعت . تقسیمات آن بر پایہ «نام‌ها و نشان‌ها» است کہ مؤلف برگزیدہ است . لفظ «بابو جان» در این نسخہ ہمہ جا مکتوب است کہ احتمال دارد مؤلف باشد . نثر پشتو در این نسخہ آمیختہ با اشعار پشتو و آیات قرآن و احادیث نبوی و کلمات و اقوال مشایخ و ادعیہ اوراد است .

بحر الجواهر

[طب ، فرهنگ لغت ، فارسی (ترجمہ) ، منشور]

- ۱- الدازہ : — بیرونی : ۲۷ × ۱۷ × ۲ سم . — درونی : ۱۹ س ۲۰ × ۱۰ س
- ۲- اوراق : ۱۶۸ ورق . ۳۳۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ کشمیری ، آب رسیدہ ، اندکی وصالی شدہ ، جلد مقوایی سیاہ

و پارچه‌ی .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصل‌ها و الفاظ و شواهد شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۱۵۴ هـ ق» : «خاتمه الحمد لله علی الاتمام بیت ،

شکر که این نامه پایان رسید بخیه این جامه بدامان رسید

بیست و هشتم شهر شعبان المعظم سنه ۱۱۵۴ این سواد بر بیاض رفت .

۶- مؤلف : «محمد بن یوسف الطیب الهروی» ، نام تألیف : «بحر الجواهر» ، تاریخ تألیف :

در عهد «محمد المشتهر با میربیک وزیر» . اما نام مترجم این نسخه ،

«محمد صدیق» ، نام ترجمه : «ترجمه بحر الجواهر» ، تاریخ شرح شاید همین

تاریخ کتابت باشد . در صفحه ۳ و ۴ چنین آمده است : «اما بعد میگوید

بنده عذیم الاستطاعت . . . محمد صدیق عنی الله عنه . . . باعث بر این

تألیف و حامل برین تصنیف آنست که . . . دوست یک رنگ . . .

میان حیات علی ایما نموده که کتاب مسمی به بحر الجواهر منسوب به . . .

یوسف هروی کتابیست بس مفید . . . چون معانیش بلباس عبارت - ربی

پوشیده‌اند . . . این فقیر خدمتگذار ترجمانی شده شواهد معانی آنرا لباس

عبارت فارسی پوشانند» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم و تم بالخیر ، ستایش و سپاس افزون از

قیاس پادشاهی را سزا است که تنوع لغات و انسان بنی نوع انسان بعضی

از آیات قدرت بالغه اوست و من آیاته اختلاف السنتمکم و نیایش و ثناء

قدسی اساس قادریرا الیق و احری که تشریف ابن اشرف انواع مکونات» .

۸- انجام : «و از عجایب آن زمین است که هر کس که در آن زمین چیزی حفظ کند

مطلقا فراموش نکند جمعی تجار گفتند که مادر بحر بودیم چون بان موضع

رسیدیم هر چه از ما فراموش شده بود در ایام گذشته همد بخاطر آمد و از

این سبب است که حکما منسوبند بان موضع و در هیچ زمینی مثل ایشان

پیدا نشده» .

۹- چگواگی : این نسخہ در موضوع «طب» و «فرہنگ لغات طبی» است بہ زبان فارسی . اصل نسخہ بہ زبان عربی بودہ تألیف «محمد بن یوسف طبیب ہروی» کہ توسط مترجم این نسخہ «محمد صدیق» بہ تقاضای دوست یک رنگش «میان حیات علی» بہ زبان فارسی درآمده است . تقسیمات آن بر حسب «باب» و «فصل» و حروف اول و دوم الفاظ طبی است بدین معنی کہ حرف اول ہر کلمہ را «باب» و حرف دوم را «فصل» قرار دادہ است و حرف «آ» را بہ صورت دو الف «اا» نشان دادہ است مثلاً «اا بنوس» در باب الالف و فصل الالف آمدہ و «سرسام» در باب السین و فصل راء مہملہ (بدون نقطہ) آمدہ است . مترجم «محمد صدیق» در ترجمہ فارسی نثر فصیح و محکم بہ کار بردہ و در ترجمہ امانت را مرعی داشتہ و در بعضی جای ہا شرح دادہ و بہ قول خودش برخی «مسامحات» مصنف را تصحیح و تنقیح کردہ است . این نسخہ در عہد «راجہ اجیت سنگھ بہادر» ترجمہ شدہ است کہ جد او راجہ بہادر بلرام در دہلی حکومت داشتہ است و خودش در «ریاست بلم کدہ پایتخت شاہ جہان آباد» حکومت می کردہ است و در مقدمہ قصیدہی بدین مطلع در مدح راجہ اجیت سنگھ بہادر آمدہ است :

راجہ اجیت سنگھ بہادر فلک چشم کان کرم بلند قدر حاتم زمان
در آغاز یک نسخہ طبی و یک مقالہ بہ زبان عربی در طب نقل از «دستور العجایب» آمدہ است . مالک نسخہ «سید اختر حسین شمس الحکماء» بودہ است . مهر «کتابخانہ رشیدیہ» دارد .

۲۹۰
۹۴۲

بحر الرایق فی شرح کنز الدقایق

[دین ، فقہ ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۶ × ۱۵ × ۶ سم . — درونی : ۲۲ س ۱۸/۵ × ۹/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۶۰۳ ورق . ۱۲۰۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : زرد سفید رنگ لاهوری ، جلد مقوایی و چرمی سیاہ رنگ ، ضربی و منقش (ترنج و نیم ترنج) .

- ۴- خط : نسخ ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف ، جدولهای چهار خطی کثارة متن سیاه و زرد ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : احمد بن محمد النبى ، تاریخ کتابت : « ۵۹۵۹ ق » : « قال المؤلف رحمه الله انهيته في اوائل شهر ذى الحجة الحرام عام تسع و خمسين و تسعمائة من الهجرة النبوية بالخانقاه الشيخونية بمصر المحروسة على يد المفتير احمد ابن محمد النبى يتلوه انشاء الله تعالى كتاب النكاح والله الموفق بمنه و كرمه و خفى لطفه آمين و بعد از اين دو سطر مطالب « دعائيه » آمده است .
- ۶- مؤلف : « علامه زين العابدين ابن بخيم (نجم) المصرى متوفى ۵۹۷۵ ق » ، نام تأليف : « البحر الرائق في شرح كنز الدقائق » ، تاريخ تأليف (شرح) : « ۵۹۵۹ ق » نام اصل متن نسخه : « كنز الدقائق » تأليف ابو البركات عبدالله بن احمد المعروف « بحافظ الدين النسفى متوفى ۵۷۱۰ ق » است (رك : كشف الظنون و اصل نسخه ، حاشيه ص ۱) .
- ۷- آغاز : « بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذى دبر الانام بتدبيره القوى و قدر الاحكام بتقديره الخفى و هدى عباده الى الرشاد و انطقهم بالسنة حداد و جعل مصالح معاشهم بالعقول محوطة و مناهج معادهم » .
- ۸- انجام : « حرمت هكذا امراراً ثم حجت من عامها اجزاها عن كل التحملات بملك الحجية الواحدة ولولم يحج الامن قابل كان عليها لكل تحليل عمره والله سبحانه اعلم هذا اخر ربع العبادات من شرح كنز الدقائق المسمى بالبحر الرائق تأليف شيخ الامام العلامة الهام زين ابن بخيم يا نجم الحنفى عامله الله بانظف الخفى و اسراره على عوايد بره الوفى امين قال المؤلف رحمه الله انهيته في اوائل شهر ذى الحجة الحرام عام تسع و خمسين و تسعمائة من الهجرة النبوية » (رك : ۵ - كاتب) .
- ۹- چگونگی : ابن نسخه كه به زبان عربى است در موضوع « فقد » است بر اساس عقيدة اهل سنت و جماعت. اصل نسخه « كنز الدقائق » نام داشته تأليف ابو البركات عبدالله بن احمد حافظ الدين نسفى متوفى ۵۷۱۰ هـ ق و ابن نسخه شرح « كنز الدقائق » است موسوم به « بحر الرائق في شرح كنز الدقائق » . نقسبهات آن بر اساس متن اصلى نسخه است يعنى « كتاب » و « باب » و « قولد » و

از کتاب الطہارۃ تا آغاز کتاب النکاح در بردارد . این نسخہ از روی نسخہ‌ی کتابت شدہ کہ در عہد مؤلف کتابت شدہ بودہ است . در آغاز و انجام یادداشتہایی فقہی دارد . در صفحہ اول این یادداشت آمدہ است : «جلد اول بحر الرایق شرح کنز الدقایق را از وارثان ملا میرزا صالح اعلم بمبلغ چہل شراہ نمودہ شد واضح باد ۱۲۵۲» . مهر کتابخانہ «مولوی فضل حق صاحب گری شعوری ضلع دیرہ اسمعیل خان» دارد . از آغاز افتادگی داشتہ و بہ خط و کاغذ تازہ افزودہ اندہ مهر «کتابخانہ رشیدیہ» دارد .

۲۹۰

۶۲۹

بحر السعادات ، جزء اول

[دین ، اخلاق ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۲ × ۲۰ × ۳ سم . — درونی : ۲۱ س ۲۱ × ۱۲ س م .
- ۲- اوراق : ۲۰۱ ورق . ۴۰۱ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ جهانگیری (لاہوری) ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، اندکی کرم خوردہ ، جلد مقوایی و کاغذی با عطف پارچہ‌ی سفید رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، رسم الخط اردو و فارسی ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، جدولهای سه خطی کنارہ متن سیاه و شنگرف ، در آغاز یک سر لوح کتیبہ‌ی زرین ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد بن محمد ابراہیم الملقب بہ حاجی تاج الدین الہراس الکاذرونی ، متوفی ۹۰۱ هـ ق»، نام تألیف : «بحر السعادات»، تاریخ تألیف : ۹۰۰ یا ۹۰۱ هـ ق . در صفحہ ۵ و ۶ چنین آمدہ است : «بدان کہ این کمینہ فقرا مؤلف این کتاب افقر و اضعف عباد اللہ الملک الکریم محمد بن محمد ابراہیم الملقب بحاجی تاج الدین الہراس الکاذرونی . . . و اسم این کتاب بحر السعادات نہادیم» .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، الحمد للہ ذی العظمۃ و الکبریاء و الطول والآلاء الذی نبہ علی معرفتہ بمواقع نعمۃ و ہدی الی ربوبیۃ . . . الحکمۃ و ارشد

و حدانیة بآثار قدرته فنطقت بحجة شواهد صنعة احمده بجمع ما حمید و حمدا
لا یحصی عدداً .

۸- انجام : این جزء تا آخر باب ششم ، فصل پنجم اینگونه پایان می یابد : «تمام شد
باب روزه بعون الله منه بعد از این در باب حج شروع کنیم بتوفیق الله
تعالی بسم الله الرحمن الرحیم بدان که ارکان مسلمانی اول کلمه لا اله الا الله
محمد رسول الله گفتن است و بعد از آن نماز گذاردن (کذا) است و حج
رکنی از ارکان مسلمانی است و عبادت همه عمره است و آنرا چند شرط است .
اول استطاعت که بدان واجب شود و معنی استطاعت زاد و راحله است
و ایمنی از همه آفتها که تعلق .»

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عبادات و اخلاقیات و اطاعات و عرفانیات و مسائل
فقهی» است بر اساس عقاید اهل سنت و جماعت که به زبان فارسی روان و
مفهوم همگانی آمیخته با اشعار برگزیده اخلاقی و ادبی و دینی و آیات
قرآنی و احادیث نبوی و کلمات مشایخ و پیران طریقت است . تقسیمات آن بر
اساس «باب» و «فصل» و «حکایت» و «نوع» و «نقل» و «اعداد ترتیبی» است و
جمعاً «۱۲ باب» و «چند فصل» دارد . مؤلف خود گوید «سه هزار و چند
حدیث صحیح» در کتاب خود نقل کرده است و علمایی چند ، مانند :
شیخ الحرمین مولانا ابی طاهر محمد بن یعقوب الفیروز آبادی ، قاضی القضاة
استاد احمد بن اسمعیل بن علی الحجی ، شیخ الاسلام معین الدین جنید بن
محمود العمری ، مولانا فطرب الدین عبدالله الدانیال ، شیخ الشیوخ
التستری ، نجم الدین عبدالرحمن بن عبدالله المکی ، این کتاب را مطالعه
کرده و به مؤلف اجازه استکتاب و تکثیر داده اند . نشان یک مهر در آخر
دارد که «غلام مهدی عبدالله» و تاریخ ملکیت نسخه «۱۱۰۸» یا
«۱۱۹۸ق» است : «این کتاب بحر السعادات . . . به بیع صحیح قطعی
خرید ، غلام محمد بن غلام مهدی بن غلام مرتضی قریشی الصدیقی منه
۱۱۰۸ (؟ ۱۱۹۸) فی شهر شوال خریده شد» . این جزء شامل شش باب
است و از باب ششم تا اواخر فصل پنجم ادامه دارد . در کنار متن نسخه
بعضی یادداشتهای توضیحی جدید دارد .

۲۹۰
۲۳۰

بحر السعادات ، جزء دوم

[دین ، اخلاق ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۳ × ۲۰ × ۳ سم . - درونی : ۲۱ س ۲۱ × ۱۲ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۸ ورق . ۴۱۶ صفحه . (از ص ۴۰۲ تا ۴۱۷) .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ جهانگیری و سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جدا مقوایی و کاغذی ملون با عطف پارچه‌ی سیاه .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، جدولهای سه خطی کناره متن شنگرف و سیاه ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق بالای جملات و احادیث و آیات قرآنی خط افقی شنگرف و همه آنها معرب (مشکول) .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد بن محمد ابراهیم الملقب بجاجی تاج الدین الهراس الکاذرونی» (رک بحر السعادات ، جزء اول ۲۹۰ ص ۳۶ همین کتاب) .
- ۷- آغاز : جزء دوم بحر السعادات ، از اواخر فصل پنجم باب ششم اینگونه آغاز می‌گردد : «براه دارد ، دوم آن که عاقل و بالغ بود و مسلمان و آزاد سیو آنکه از عهدهای نماز و فریضها و سنتها و غسل و وضو و نماز و روزه زکوة از عهده هم به تمام بیرون آمده باشد و رد مظالم کرده چهارم حقوق زن و فرزند و مادر و نفقه هم نهاده و همه راضی کرده» .
- ۸- انجام : «از فضل و کرم حضرت جل شأنه و عظم برهانه چنان امید میدارم که این تألیف را وسیله نجات من در روز قیامت نماید و جمیع مسلمانان را از مطالعه این کتاب استفاده نمایند محض برحمت خود مغفرت فرماید دیب توقع از مستفیدان این کتاب چنان است که مؤلف احقر را به دعای خیر یاد نمایند حق سبحانه و تعالی جزای خیر شان خواهد داد ولله اجر العاملين و ان الله لا یضیع اجر المحسنین والحمد لله اولاً و آخراً والصلوة والسلام علی رسوله محمد المصطفی و آله و صحبه العظام اجمعین» .

۹- چگونگی : این نسخه شامل جزء دوم بحر السعادات از اواخر فصل پنجم از باب ششم است . یک ورق از آخر افتاده که به خط و کاغذ تازه افزوده اند . نشان مهر مالک در صفحه ۸۱۷ آمده است . (رک : بحر السعادات ، جزء اول

(۲۹۰
۶۲۹)

۱۹۰

۱۸۲

بحر المعانی

(ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منشور و منظوم)

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴ × ۱۴ × ۳ سم . - درونی : ۱۹ س ۱۸ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۱۹۹ ورق . ۳۹۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و کاغذی با عطف کرباسی خاکی رنگ .
- ۴- خط : نسخ تحریر خوش ، پخته ، عنوان ها و سر فصلها و نشانها و کلمات شواهد شنگرف ، جملات و کلمات عربی معرب (مشکول) ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «شیخ محمد امین ابن شیخ منجهن الصوفی القادری البیجاپوری» . تاریخ کتابت : «۱۰۴۲ هـ ق» : در صفحه ۳۹۲ و ۳۹۳ چنین آمده است : «حرره فقیر عاجز حقیر تراب اقدام کلاب المؤمنین الصوفیین شیخ محمد امین ابن شیخ منجهن (منجهن) الصوفی القادری البیجاپوری غفر ذنوبها وستر عیوبها تم هذا الكتاب الشريف في وقت الظهر يوم الاثنين في تاريخ العاشر شهر ربيع الاول كرم الله عزوجل سنة اثني وخمسين بعد الف سنة ۱۰۴۲ هـ . و لیکن سنه کتابت با عدد چنین آمده «سنه ۱۰۴۲» .
- ۶- مؤلف : «محمد بن جعفر المکی الحسینی متوفی ۵۸۹۱ ق» ، نام تألیف : «بحر المعانی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۳ چنین آمده است : «محمد بن جعفر المکی الحسینی ، بصر عیوب نفسه نکات اسرار معانی در طومار سبع مثانی حقایق انوار و دقایق اسرار بادشاه مید مختار علیه السلام بالتماس درخواست برادرم اعز محترم ملک محمود شیخن ارشدک الله تعالی در قلم آوردم و این کتاب را بحر المعانی بعون سبحانی نام کردم» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين آن خدای که انگبین شیرین نوش
را از فوان تلخ نیش زنبور به قدرت خویش چکاند و آن سبحانی که نبات
در قطره عطا از شاخ نومیدی رساند» .

۸- انجام : «بیت ،

من بگفتم رسم و آداب سلوک
زانکه نتوان گفت بر جهل این سلوک

من یقین دادم که این راهست دراز
در میان شبهه ندهد نور باز

دل چو فارغ گشت تن در هم نهی
بیدل و جان سر در آن درگه نهی

تمت هذا الكتاب المسمى بحر المعانی من کلام درربار گوهر نثار عاشق
شهباز غریب نواز الملقب بندقی حضرت سید محمد گیسو دراز ولد
جعفر الکی حسینی من خلفاء قطب العارفین فرد حقیقه خواجه نصیر الد
حمود الاودهی قدس الله اسرارها و طاب الله ثراها» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عرفان و تصوف و آداب و رسوم متصوفه» است

و بر حسب «مکتوب» تقسیم شده و جمعاً «۳۶ مکتوب» دارد . هر مکتوب

به نام «ملک محمود شیخن» است که از مریدان مؤلف یعنی سید

ابن نصیر الدین جعفر حسینی مکی (متوفی ۸۹۱ هـ) بوده است . متن

نسخه آمیخته‌ی از اشعار شور انگیز عرفانی و آیات قرآنی و احادیث نبوی

و کلمات مشایخ است . مؤلف خود صوفی پاکباز و عارفی سوخته و قلند

گداخته بوده است اما نام «سید صدر الدین ابوالفتح محمد بن یوسف حسینی

چشتی دهلوی (۷۲۰ - ۸۲۵ هـ) معروف به سید محمد گیسو دراز خوانده

بنده نواز یا سید غریب نواز در صفحه ۳۹۲ نسخه آمده است .

یکصد و پنچ سال عمر کرد و در محله گلبرگه در دهلی مدفون است .

محمد گیسو دراز و مؤلف معروف ترین خلیفه های نصیر الدین چراغ

هستند . این نسخه «بحر المعانی» را «مکتوبات» یا «مکاتیب» هم می‌گویند

و علاوه بر این نسخه ، سید محمد مکی حسینی تألیفات فراوان دیگر

رساله در بیان روح و رساله پنج نکات و کتاب بحر الانساب و دیوان اشعار دارد . در صفحه آغاز چند یادداشت تاریخی دارد : « کتاب خاص همیون اشرف اقدس ارفع محمد عادلشاه غازی خلد الله تعالی ملکه ابداً » ، « کتاب بحر المعانی در حقایق بخط نسخ بیجلمد بابت ملک یوسف جمع کتابخانه عامره شده بتاریخ ۶ ماه شوال سنه ۱۰۶۱ . » « یکصد روپیه انعام در این منظور شد چون جلد سرخ نوبسته » ، « کتاب بحر المعانی مکتوبات محمد بن جعفر الحسینی پیشکش سید محمد تحویل از محمد تحویلدار کتابخانه مقرر شد ۱۴ سمت سنه احد عرض دیده شد قیمت حال ۱۴ (با سیاق) . نشان دو مهر دارد : « بنده . . . عبدالرحیم خان . . . » و « محمد عارف خان ۱۱۱۴ . » در پایان نسخه ، یک رساله در ۵ صفحه در موضوع « وقف در قرآن » آمده است .

۸۹۰
۶۴۵

بدایع الانشاء یا انشای یوسفی

[ادب ، آیین نگارش ، فارسی ، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۱ × ۱۷ × ۱/۵ سم . - درونی : ۲۲ × ۱۶ × ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۸۴ ورق . ۱۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم کبود رنگ و زرد رنگ فرنگی و کشمیری ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی سبز گون با عطف و گوشه پارچه‌ی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سرفصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۳ هـ .
- ۵- کاتب : « علی اکبر ولد میرزا ابو طالب » ، تاریخ کتابت : « ۶ ۱۲ ۱۲۵۱ هـ ق » . در صفحه ۱۴۵ چنین آمده است : « تمت هذه الصحیفة بعون الله الملك الوهاب مسمی بدایع الانشاء و عرف انشاء یوسفی روز شنبه دوم شهر صفر المظفر در دارالسلطنة کابل در عهد سردار کثیر الاقتدار عظیم الوقار سردار دوست محمد خان بار کزایی در سنه رقم یافت و سنه هجری یک هزار و دو صد و چهل و شش بود کاتبه فقیر حقیر علی اکبر ولد مرحوم میرزا ابو طالب خان . »

- ۶- مؤلف : «یوسفی»، نام تألیف : «بدایع الانشا» معروف به «انشای یوسفی»، تاریخ تألیف «بدایع الانشاء بدایع الانشا = ۹۴۰»، در صفحه ۲ چنین آمده است «چنین گوید بنده فقیر کمینۀ حقیر، بیت ،
یوسفی آن که شدش نامه سیه غفر الله تعالی ذنبه
که ابن رساله‌ی است مسمی بدایع الانشاء مشتمل بر محاورات خطابی
جوابی که جهت فرزند عزیز قره العین رفیع الدین حسین طال عمره و سالی
طالبان در حیز عبارت و قید کتابت می آید ، رباعی :
این نامه کزو است فن انشا به نظام
کرده خردش بدایع الانشا نام
تکرار کنی چو نام او را یک بار
شک نیست که ره بری به سال اتمام»
- ۷- آغاز : «رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر ، زینت عنوان هر نامه
نامی و زیور دیباچه هر صحیفه گرامی حمد مبدعی است که منشی حکم
بالغه و کاتب قدرت کامله اش به قلم ابداع و خامه اختراع جراید عوا
انسان را به ارقام اکرام علم الانسان مالم یعلم مزین گردانید» .
- ۸- انجام : «انوار لطف الهی بروزگار فلان مقارن باد ، ذات ستوده صفات فلان هموار
به توفیق نشر مبرات موافق باد بعز مطالعه فلان رسانند بشرف مطال
حضرت فلان رسانند جناب دولت مآب مطالعه نمایید جناب محبت شعار
ملاحظه فرمایند تمت هذه الصحیفة بعون الله الملك الوهاب مسمی بدایع
الانشاء و عرف انشاء یوسفی» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «آیین نگارش» و «انشاء نویسی» و «مکاتبات فارسی»
است . تقسیمات آن بر اساس «قسم» و «توقیعات و محاورات و مکاتبات و
مفاوضات و مرافعات و ارقام و مراسلات» است بدین ترتیب که
توقیعات و توشیحات و مکاتبات «سلاطین و امرا و حکام» آغاز می گرد
به مکاتبات و مراسلات و قبض رسید و حواله نویسی پایان می گیر
نثر فارسی آن منشیانه و آمیخته به ابیات برگزیده و اصطلاحات دیوانه
انشایی و تاریخی که در روزگار مؤلف و در قرن نهم و دهم در ادارات و

نزد مردم معمول بوده است . در گوشه و کنار صفحات و درمیان سطرها یادداشتهای لغوی و ادبی دارد . از صفحہ ۱۴۷ تا ۱۶۹ مطالبی کتابت شده است کہ در موضوع «شرح اصطلاحات و لغات طب» است و ارزش ویژه دارد زیرا همواره ہر لغت را بہ «فارسی» و «ترکی» و «ہندی» می آورد و حتی استعمال لغت را در شہر مورد استعمال یاد آور می گردد . ابن مطالب بہ ترتیب حروف الفبایی است و از حرف «ح» تا «ی» را شامل می شود و تاریخ کتابت «۱۲۴۴ھ ق» دارد و اینگونہ پایان می یابد : «یوز اسم فارسی فہدہ است و بہ ترکی بارس نامند قد تمت بحمداللہ و حسن توفیقاتہ فی سنہ ۱۲۴۴ھ» .

۲۹۰

۷۸۹

برهان العارفين

[دین ، وعظ و تذکیر ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۰ × ۱۲ × ۱ سم . — درونی : ۱۰ × ۷ × ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۴ ورق . ۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ سیالکوتی ، آب رسیدہ ، جلد مقوایی ملون سبز و سفید با عطف پارچہ پی سبزہ تیرہ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوان ہا و سرفصلہا و نشان ہا شنگرف ، قرن ۱۲ھ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام ، مؤلف «ابوالحسن خرقانی متوفی ۲۵۴ھ ق» ، تاریخ تألیف در این نسخہ معلوم نشد ، نام تألیف : «برهان العارفين» : «بدان کہ در این نسخہ مختصر علم تذکیر و وعظ و حکایت و حدیث . . . جمع کردم و نام این کتاب برهان العارفين نہادہ شدہ است» .
- ۷- آغاز : «رب یربم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد للہ رب العالمین و العاقبۃ للمتقین و الصلوۃ و السلام علی رسولہ محمد و آلہ اجمعین بدان کہ درین نسخہ مختصر علم تذکیر و وعظ و حکایت و حدیث صحیح از

مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم و سخنان علماء و مشایخ جمع کردم و نام این کتاب برهان العارفین نهادہ شدہ است و در این کتاب بیست و سہ باب تصنیف کردہ ام» .

۸- انجام : «البتہ دہ نیکی ازو خواهد یافت در قیامت از بدی ہان بدی بیابد چنانچہ خدا تعالی فرمودہ است و من یعمل سوء یجزی بہ ولا یجد لہ من دون اللہ آنکسانی کہ از عذاب دنیا طاقت ندارند پس از عذاب آخرت کجا طاقت دارند تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «دین و فقہ و تذکیر و وعظ و حکایت و حدیث» است و اگرچہ تاریخ تالیف آن معلوم نشد اما بہ سبک خراسانی نسخہ‌ی خوب است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و جمعاً «۲۳ باب» دارد : «باب اول در بیان آفرینش موت» و «باب بیست و سیوم در بیان قصہ ابو شحمہ پسر امیرالمؤمنین عمر ابن خطاب رضی اللہ عنہ» . فارسی آن روان و مفہوم است . از آیات قرآنی و احادیث نبوی و سخنان بزرگان دین بہرہ مند شدہ است . در آغاز دو یادداشت دارد بہ زبان عربی و فارسی و پنجابی ، و مهر «کتب خانہ رشیدیہ» نیز دارد . (رک : برهان العارفین ۷۸۹/۲۹۰)

۲۹۰

۹۵۱

برهان العارفین

[دین ، وعظ و تذکیر ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۵/۲۶ × ۵/۱۵ × ۵/۱۸ س ۱۸ × ۹ س م .
- ۲- اوراق : ۲۶ ورق . ۵۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیرہ رنگ کشمیری ، جلد مقوایی ملون سبز گون با عطف و گوشہ پارچہ‌ی سبز گون .
- ۴- خط : نستعلیق شکستہ آمیز ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «میان خدا بخش» ، تاریخ کتابت : «۱۲۳۶ هـ ق» : «تمام شد نسخہ برهان العارفین الہی عاقبت سلامتی ایمان . . . بید خام نویس میان خدا بخش بایمان رود از جہان . . . سنہ ۱۲۳۶ هـ ق .

- «گر تومی خواهی که باشی خوشنویس مینویس و مینویس و مینویس»
- ۶- مؤلف : «ابوالحسن خرقانی متوفی ۵۴۲۵ ق» ، نام تألیف : «برهان العارفین» ، درج تألیف معلوم نشد . (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۶۱-۶۲) .
- ۷- آغاز : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتین و الصلوة و السلام علی رسوله محمد و آله اجمعین بدانکه درین نسخه علم تذکیر و وعظ و حکایت و حدیث صحیح از مصطفی صلی الله علیه وسلم و سخنان علما و مشایخ جمع کردم» .
- ۸- انجام : «و در آجاء هیچ کس یاری دهنده نیست مگر خدایتعالی که او یاری کند الهی ما را با کافه مسلمانان نگاهدار از عذاب دوزخ بجزمت النبی و آله الابداد برحمتک یا ارحم الراحمین تمام شد نسخه برهان العارفین» (رک : ۵ - کاتب) .
- ۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع «تذکیر و وعظ و حکایات دینی و احادیث نبوی» است . تقسیمات آن بر حسب «باب» است و جمعاً «۲۳ باب» دارد . «باب اول در بیان آفرینش موت» و «باب بیست و سوم در بیان قصه ابو شحمه» . نثر فارسی آن روان و ساده است . بعضی فهرست نگران این نسخه را به ابوالحسن خرقانی نسبت نداده اند . (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۶۱-۶۲) . در آغاز و انجام بعضی یادداشتهای طبی و دینی دارد . مهر «کتابخانه رشیدی» دارد . (رک : همین کتاب ص ۴۳-۴۴)

۰۴۰
۷۷۶

برهان قاطع

[مراجع ، لغت فارسی به فارسی ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۴ × ۲۳ × ۵ سم . - درونی : ۲۷ × ۲۷ × ۱۶ سم .
- ۲- اوراق : ۳۴۲ ورق . ۶۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ سیالکوتی ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی و گالینگور سرخ با عطف منقش زرین .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سرفصلها خط نستعلیق

- جلی سیاه، الفاظ و کلمات شواهد و بعضی از عنوان‌ها شنگرف، قرن ۱۱ هـ.ق.
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد حسین ابن خلف التبریزی المتخلص برهان، نام تألیف : «برهان قاطع»، تاریخ تألیف : «۱۰۶۲» = «کتاب نافع برهان قاطع». در صفحه ۲ و ۳ چنین آمده است: «اما بعد . . . کمترین بندگان ابن الخلف التبریزی محمد حسین المتخلص برهان . . . جمع لغات فارسی و پهلوی و دری و یونانی و سریانی و روسی بعضی از لغات عربی و لغات زند و پازند و لغات مشترکه و لغات غریبه و متفرقه و اصطلاحات فارسی و استعارات و کنایات بعربی آمیخته و جمع را . . . اختصار نمود . . . امید که به . . . درگاه سلطان عبدالملک قطبشاه بن قطبشاه (۱۰۲۳-۱۰۸۳ هـ.ق) . . . برسد .
- چو برهان از ره توفیق یزدان مر این مجموعه را گردید جامع پی تاریخ اتماش قضا گفت کتاب نافع برهان قاطع»
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، ای راه نما بهر زبان در افواه یزدان کرسطوسی و تانگری واله از نام تو بردند زبانها بتوراه لاحول و لا قوه الا بالله بهترین لغتی که متکلمان بدیع البیان محفل بان آری و نیگوترین نکتی منشیان انجمن سخن پیرایی» .
- ۸- انجام : «یعقوب بفتح یای حطی و سکون عین با نقطه و قاف بواو کشیده و بیابان بجد زده نام پیمبری بوده مشهور و نام مردی بود صاحب مذهب و مجتهد نصارا و کبک نر را نیز گفته‌اند که جفت کبک ماده باشد والله اعلم بالصواب» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «لغت فارسی به فارسی» است و از روزگار تألیف تاکنون پیوسته مرجعی بزرگ برای زبان فارسی بوده و چون مؤلف جمع لغات و تابع ارباب لغت بوده نه واضع آن ، اشتباهاتی در اصالت لغات و الفاظ و اصطلاحات دارد که در برهان قاطع چاپ مرحوم دکتر محمد منیر نقد و اصلاح شده است . در گوشه و کنار و آغاز این نسخه یادداشت‌هایی

آمده است و این رباعی هم :

رقم به در سرای آن لب شکرک از خانه برون آمد و گفت بکرک
 کفتم صنایع به ما یک بویه کرک کفتمی دهم طمع مکن از درک
 تقسیمات آن بر حسب «گفتار» و «فایده» است و جمعاً «۹ گفتار» و فایده دارد.
 بارها چاپ شده و نسخه خطی فراوان دارد. (رک : برهان قاطع ۸۱۱/۴ . همین کتاب) .

۰۴۰

۸۱۱

برهان قاطع

[مراجع ، لغت فارسی به فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی: ۲۶/۵ × ۱۸/۵ × ۴ سم. — درونی: ۱۵ س ۲۱ س ۲۱ × ۱۱ سم.
- ۲- اوراق : ۲۹۲ ورق . ۵۸۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ بخاری ، گرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد چرمی و مقوایی و پارچه‌ی نقش دار ، پوسیده .
- ۴- خط : نستعلیق ، سخت خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و کلمات شواهد و نشانها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : «محمد حسین الخلف التبریزی» متخلص به «برهان» نام تألیف : «برهان قاطع» ، تاریخ تألیف : «۱۰۶۲ هـ = کتاب نافع برهان قاطع» . در صفحه ۳ و ۴ چنین آمده است : «چون کمترین بندگان ابن خلف التبریزی محمد حسین المتخلص به برهان می خواست که جمیع لغات فارسی و پهلوی و دری و یونانی و سریانی و روسی و بعضی از لغات عربی و لغات ژند و پاژند . . . . بطریق ایجاز بنویسد . . . و جداگانه دتابی ساخت و آنرا مسمی به برهان قاطع نموده بر نه فایده و بست و نه گفتار مقرر و معین گردانید . . . :

چو برهان از ره توفیق یزدان مر این مجموعه را گردید جامع
 پی تاریخ اتماش قضا گفت کتاب نافع برهان قاطع

- ۷- آغاز : «و به نستعین ، بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و تمم بالخیر ای راه نما بهر زبان در افواه از نام تو بردند زبان‌ها بتوراه یزدان و کرسطوس چوتنگری‌واله لاحول و لا قوه الا بالله»
- ۸- انجام : «... بازای نقطه دار و جیم بروزن و معنی خشمیرک که شیرازیان چشم خوانند و آن تخمی باشد سیاه و انمس که بانبات ساییده و در چشم کنند... بفتح اول بروزن چمن خاکسومت و آن دانه باشد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «لغت فارسی به فارسی» است و بر اساس حروف الفبایی تنظیم شده و به یک «مقدمه» و «۹ فایده» و «۲۹ گفتار» و چند بیانات تقسیم شده است . برهان قاطع لغات فارسی سره و تعدادی لغات «دساتیر» و مطالبی دربارهٔ دستور زبان فارسی در بردارد . این نسخه ناقص است تا اواسط حرف «خاء» موجود و بقیه مفقود است . جای بعضی از لغات در آخر خالی است . سهوالقلم کاتب دارد .

۹۰

۵۵

بستان المحدثین

[دین ، حدیث ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۹/۵ × ۲۰/۵ × ۱/۵ سم . - درونی : ۲۳ × ۲۳ × ۱۳/۵ س
- ۲- اوراقی : ۶۶ ورق . ۱۳۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ۹ گرامی سفید فرنگی ، جلد چرمی و مقوایی سرخ رنگ ضربی منقش تاریخ و نیم تاریخ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط فارسی ، بعضی عنوانها خط ثلث سیاه ، نشانها و سرفصلها شنگرف ، جدولهای یک خطی فواصل ابیات و جدولهای ۳ خطی کناره‌های متن سیاه ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «مولانا شاه عبدالعزیز دهلوی ۱۱۵۹-۱۲۳۹ ه ق» ، نام تألیف «بستان المحدثین» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۱۲۵ و ۱۲۶ نسخه اینگونه آمده است : «تمام شد کتاب بستان المحدثین تصنیف ...»

المفسرین زبدة المحدثین ذوالادب و التعمیر مولانا شاه عبدالعزیز دهلوی رحمۃ اللہ علیہ . . . ولادتش در سنہ ۱۱۵۹ = غلام حلیم . . . وفات در سنہ ۱۲۳۹ . . . در دہلی پهلوی پدر بزرگوار خود آسودہ است .

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، الحمد للہ حق حمدہ و الصلوٰۃ و السلام الاثمان الاکملان علی محمد رسولہ و عبدہ و علی آلہ و اصحابہ الموفین بعهده و من اتبعہم من العلماء الراسخین وراث علومہ من بعدہ اما بعد این رسالہ ایست مسمی بہ بستان المحدثین کہ مقصود اصلی در آن ذکر کتب حدیث است» .

۸- انجام : «از عجائب اتفاقات آنکہ ابتداء این کتاب بحدیث نیت واقعہ شدہ و نیت سر هر کار است و ختم این کتاب بر لفظ آخرۃ است کہ از آخر شدن کتاب خبر میدہد زیرا کہ بر این حدیث ختم کردہ است در فصل حسان در باب ثواب ہذہ الامۃ کہ آخرین ابواب اوست می گوید عن ابی ہریرۃ رضی اللہ تعالی عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال وردت انی رأیت اخواننا . . . تمت» .

۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع کتاب های حدیث و علم و رجال حدیث است بہ زبان فارسی روان و منسجم و محکم و آمیختہ با اشعار فارسی و عربی و آیات قرآن و احادیث است . تقسیمات آن بر اساس کتاب های حدیث و مؤلفان کتب و بر حسب تاریخ تألیف است ، مثلاً «کتاب موطأ» امام مالک در آغاز و «کتاب المصابیح للبلغوی» در آخر آمدہ است . بعضی عناوین و توضیحات و یادداشتہای تاریخی و دینی و علم حدیث در کنارہ صفحات آمدہ است . از صفحہ ۱۲۶ تا ۱۲۹ «رسالہ اصول حدیث» ملخص از رسالہ «عجائز نافعہ» تألیف شاه عبدالعزیز دهلوی (یعنی مؤلف بستان المحدثین) آمدہ است . تلخیص کنندہ «عبداللہ» است و تقسیمات رسالہ بر چند «فایده» در تعریف علم حدیث و مشتقات و اصطلاحات آن است . این رسالہ نیز بہ زبان فارسی روان و مفہوم همگان است . فہرست مطالب «بستان المحدثین» از صفحہ ۱۲۹ تا ۱۳۱ آمدہ و در پایان اندکی از احوال مؤلف و اسامی تألیفات او نوشتہ شدہ است . این نسخہ حاوی اصطلاحات و اسامی

کتاب و مؤلفان و مصنفان علم حدیث به زبان فارسی است .

۸۹۰

۸۹۶

بوستان خیال

[ادب ، فارسی ، منظوم «غزلیات»]

- ۱- اندازه : — بیرونی: ۲۴ × ۱۳ × ۳ سم. — درونی: ۱۴ یا ۱۵ (۱۷ س) × ۱۸ × ۹ سم.
- ۲- اوراق : ۱۸۹ ورق . ۳۷۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ ممرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی ضربی منقش (ترنج و نیم ترنج) (قسمت آخر جلد افتاده است) .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها و اسامی شاعران و جدولهای ۲ خطی فواصل مصراع‌ها شنگرف جدولهای ۳ خطی کنار متن سیاه و شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «ملا محب تتوی» ، تاریخ کتابت : «۱۰۷۴ هـ ق» : «تمام شد بعون الملک الوهاب کتاب بوستان خیال بتاریخ ششم شهر ربیع الاخر بخط فقیر نحی امیدوار برحمت پروردگار ملا محب تتوی ، درود حضرت یزدان بر آن باد که کاتب را بالحمدی کند یاد»
- ۶- مؤلف : یا (گرد آورنده) : «سلطان محمد فخری بن امیری هروی» ، شاعر اوایل قرن نهم و اوایل قرن دهم ، نام تألیف : «بوستان خیال» ، تاریخ تألیف (گرد آوردن) : «در عهد میرزا حبیب الله وزیر خراسان» . نام شاعر گرد آورنده تحت عنوان «لجامعه» و «فخری» در این نسخه آمده است : «بگو دعای تو فخری دگر چه خواهد کرد گدای کوی تو گشتم دگر دعا چه کند» (ص ۲۹۲)
- بنگر به سوی فخری مسکین که عیب نیست شاهان گرفتافت به حال گدا کنند (ص ۲۹۴)
- ۷- آغاز : افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود :

«بطرف باغ بر امروز جام عیش که هست
 ترانه‌ها، عجب بلبلان شیدارا
 می مروق و فصل بهار و صوت هزار
 کجا بتوبه شود میل طبع دانا را...
 بیا و وقت خود امروز صرف کن جامی
 گذار با کسرم دوست کار فردا را»

۸. انجام : «غزالی مشهدی ،

ای محتسب چرا ز تو منت کشیم ما
 دردی نکرده‌ایم و شرابی نخورده‌ایم
 آورده‌ایم باده غزالی به کف مدام
 بیدردمند خانه خرابی نکرده‌ایم»

۹. چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب فارسی» و «غزلیات برگزیده شاعران فارسی گوی»

است و تقسیمات آن بر حسب نام شاعر است و بر حسب حروف الفبایی از
 حرف الف تا ی تنظیم شده است و در حدود ۷۵۰ غزل و تقریباً ۵۰۰
 بیت دارد. اسامی شاعرانی که در این نسخه آمده بدین شرح است :

جامی ، آلی ، حالی ، غیاثی ، مولانا آمی ، شیخ سعدی ، امیر خسرو ،
 خواجه سلیمان ، خواجه حافظ ، کاتبی ، امیر شاهی ، مولانا جامی ، مولانا
 عالم ، مولانا سیفی ، بنایی (رک : حالی) ، هلالی ، آهی ، مولانا علی ،
 اهلی ، خواجه خسرو ، امانی ، سلیمان ، خواجه کمال ، امیر سید اصیلی ،
 امیر سلطان ابراهیم صدر ، مولانا آهی ، میر حاج ، خواجه آصفی ، خواجه
 میرم ، حیدر کوچ ، امانی ، خواجه عبدالله مروارید ، مولانا کاسی ، فیضی ،
 سایی ، جلالی ، خواجه حسن ، خواجه سلیمان ، عبید خان ، میر شیخم ،
 سهیلی ، قبولی ، مولانا صبحی ، مولانا سروری ، خواجه عصمت ، امیر
 علیشیر ، عادلی ، افسری ، مولانا طایری ، مولانا محرمی ، ضیائی ،
 عبید خان ، نرگسی ، مولانا ریاضی ، امیر سید علی همدانی (حاشیه) .
 مولانا طوسی ، مولانا داعی ، مولانا جلالی ، انوری ، ملک باخرزی ،
 سلطان علی نقاش ، خواجه موبد مهده ، مولانا شرف یزدی ، فخری ،

امیر شاہی ، قاضی عبدالرحمان ، ابو طاہر ، سید محمود قورچی ، خواجہ حافظ ، لسانی ، مولانا محوی ، مولانا آگھی ، شیخ آذری ، محمد زمان ، مولانا افسری ، مولانا طاہری ، مولانا سیفی بخاری ، مولانا شاہ حسین کامی ، مولانا غیاث الدین احمد نیشابوری ، حیرتی ، عارف ، رشید بینوا ، حافظ سلطان محمود ندائی ، شاہ میرزا غریب ، مولانا سلطان علی روائی ، سلطان محمود میرزا ، امیر شیخم سہیلی ، مولانا سائلی ، مولانا خیالی ، مولانا نوری ، مولا ابو طاہر ، خواجہ ہام تبریزی ، امیر حسینی سادات ، مولانا اصلی ، مولانا فضلی ، امانی ، سید نسیمی ، شیخ عراقی ، مولانا بدر لاجورد شو گوید بتخلص نامی ، حکیم نزاری ، خواجہ عماد فقیہ ، امیر قاسم انوار ، ابن یمین ، مولانا کاتبی ، فریدون حسین میرزا ، درویش دہکی ، مولانا فخر الدین علی واعظ ، امیر محمد صالح ، سید نسیمی ، مولانا علی فیضی ، مولانا ضیائی ، مولانا بساطی ، مولانا گلخنی ، خواجہ عبداللہ ، مولانا شاہ حسین کامی ، مولانا کاتبی ، میر آلی ، یعقوب سلطان ، مولانا مسیحی ، شاہ غریب میرزا ، مقصود مذکر ، مولانا امیری ، مولانا بنائی ، امیر محمد صالح ، مولانا جمشید ، مولانا واقفی ، مولانا نامی ، بساطی ، شیخ عراقی ، مولانا ملک ، مولانا جلال ، مولانا صانعی ، میر خواجو ، ریاضی ، فراقی ، اوحدی ، مولانا جدائی ، مولانا جلال رفیقی ، خواجہ ابو برکہ سمرقندی ، مولانا فدایی ، مولانا وحیدی ، مولانا محمد طاقی ، امیر سلطان ابراہیم حیدر ، مولانا ابو طالب کاتب ، مولانا ہجری ، مولانا ظہیر ، مولانا حسن شاہ ، مولانا سید معالی ، مولانا خیری خوارزمی ، مولانا اصیلی ، شجاعی ، مولانا بساطی ، صالح ، مشفق ، فانی ، انسی ، نسیمی ، عطار ، ہایون ، مسعود ، مغربی ، صائب ، رفیقی ، بیدل ، نرگسی ، یادی ، شمس تبریزی (رک : مولوی) ، مولانا شیخی ، مقصود ، ترک ، خاکی ، خواجہ حسن ، سائلی ، ابو البرکہ ، مسیحی ، جلالی (شاگرد میر یونس محمد ارغون) ، جلالی ، رفیقی ، غلام حسن درویش (حاشیہ) ، انصاری ، جاروی ، مہری ، میرزا بابر ، مولانا شریفی ، محرمی ، مولانا حیرتی کوتی ، نزاری ، اشرف ، لادری (?) ، مفلسی ،

ملک ، بدخشی ، ثانی ، ناظری ، طاهری ، اسیری ، رضوی (حاشیه) ، حسینی ، نوائی ، هاشمی ، بدیعی ، غیاث ، عارفی ، خادمی ، قباپی ، عماد ، نصیری ، عبید ، عضد ، باقی ، غزالی مشهدی» .

صحاف بی انصاف ، بعضی از اوراق این نسخه را جایجا کرده و یا تغییراتی در آنها داده است . اما چون بر اساس حروف الفبایی ردیف و قافیه ترتیب یافته ، تنظیم آن آسان است . در آغاز و انجام و کناره صفحات یادداشتهای ادبی و یک مکتوب به نام «منصور خان» به تاریخ ۱۲۶۰ هـ ق آمده است . نشان چند مهر در کناره صفحات دارد که یکی از آنها «یا مؤمن ۱۱۵۲» و دیگری «عبده منصور ۱۲۶۱» یا «منصور منصور ۱۲۵۲» است . روی هم رفته نسخه‌ی خوب است .

۸۹۰

۶۶۱

بهار دانش

[ادب ، فارسی ، منظوم و منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۱۳ × ۳ سم . — درونی : ۱۷ × ۱۷/۵ × ۹/۵ سم
- ۲- اوراق : ۲۲۷ ورق . ۴۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری ، اندکی کرم خورده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی و چرمی سرخگون ضربی و تریخ دار و منقش ، گوشه‌ها و کناره‌ها پوسیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سرفصلها و نشانه‌ها شنکرف . یک سر لوح ساده در آغاز ، جدولهای صفحه اول و دوم ، خطی سیاه و زرین و جدولهای دیگر صفحات سه خطی سیاه و شنکرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده ، تاریخ کتابت را هم مغشوش کرده اند به طوری که تاریخ کتابت «۵۶۱» شده است در حالی که اصل نسخه بهار دانش در سال «۱۰۶۱ هـ ق» تألیف شده است : «قد وقع الفراع بتوفیق الملک الوهاب بن نسخه المسمی به بهار دانش بن تصنیف مولانای شیخ عنایت الله غفرالله

تعالی ولوالدیه و احسن الیهاروز چهار شنبه بتاریخ یازدهم شهر محرم الحرام سنه ۲۶ موافق سنه ۵۶۱ هجریه مقدسه صورت اتمام پذیرفت» .

۶- مؤلف : «عنایت الله» ، تاریخ تألیف «۱۰۶۱ هـ ق» ، نام تألیف : «بهار دانش»

(رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۱ و ۲) .

۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، فاتحه کتاب مستطاب

آفرینش و پیرایه صحیفه دانش و بینش حمد خداوند خرد بخش سخن آفرین صورت نمای معنی ایجاد و تکوین است که بر لطایف ابداع و صنایع اختراع قدرت کامله اش از ماه تا بمه گواهی داده» .

۸- انجام : «و دانایان را وسیله عزت و اعتبار این ترانه را از دل بند آموز به سمع

اجابت اصغا کرده بنای عمل بر آن نهاد ، نظم :

سیه کاری مکن چون نامه خویش بشو از چشم پر خون نامه خویش

زبان را گوشه‌های خاموشی ده که هست از هرچه گویی خاموشی به

قد وقع الفراغ بتوفیق الملک الوهاب من نسخه المسمی به بهار دانش من

تصنیف مولانای شیخ عنایت الله غفرالله تعالی ولوالدیه و احسن الیهما»

(رک : ۵ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه ادب و اخلاق وصف مناظر و پند و اندرز تاریخ و

افسانه و عشق و کینه است . نثر فارسی آن آمیخته با اشعار فارسی و کلمات

بزرگان و سخنان اولیاء الله و مشایخ و قصه‌های پادشاهان است . تقسیمات

آن بر اساس موضوعاتی است که مؤلف برگزیده است از قبیل «حکایت» و

«قصه» . (رک : بهار دانش ، ۹۶/۸۹۰ ، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه

گنج بخش ، ج ۱ و ۲) .

بهار دانش

[ادب ، فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۵ × ۵/۵ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۷/۵ × ۸ س ۲

- ۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ سیالکوتی ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده . چند مقوایی و چرمی سرخ رنگ با خط و نقش های طلایی زرکوب .
- ۴- خط : نستعلیق خوش آمیخته با شکسته ، روشن ، پخته ، خوانا ، عنوان ها و نشان ها و سرفصلها ، شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «نور محمد ولد محمد حسن ابن حافظ احمد» ، تاریخ کتابت : «۱۲۲۱ هـ ق» .
- ۶- مؤلف : «ملا عنایت الله» ، نام تألیف : «بهار دانش» ، تاریخ تألیف : «۱۰۶۱ هـ ق» (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۷۶ - ۷۸) .
- ۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر فاتحه کتاب مستطاب آفرینش و پیرایه صحیفه دانش و پیشش حمد خداوند خرد بخش سخن آفرین صورت نمای معنی ایجاد و تکوین است» .
- ۸- انجام : «و دانایان را وسیله عزت و اعتبار این ترانه را از دل پند آموز بسمع اجابت اصغا کرده بنای عمل بر آن نهاد ، قطعه :
- سیه کاری مکن چون خامه خویش بشواز چشم پر خون نامه خویش
زبانرا گوشهالی خاموشی ده که هست از هر چه گویی خاموشی به»
- ۹- چگونگی : این نسخه بهار دانش به طرز ویژه کتابت شده . بعضی صفحات به خط مستقیم و بعضی به خط مورب یا منحنی کتابت شده است . در کنار صفحات بعضی یادداشتهای ادبی و معانی لغات آمده است . مهر کتابخانه رشیدیہ دارد . (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۷۶ - ۷۸) .

بیاض فقه

۲۹۰
۹۴۵

[دین ، فقه و فتوی ، فارسی و عربی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴ × ۱۸ × ۳/۵ سم . - درونی : ۲۱ × ۱۹/۵ × ۱۲ سم .
(سطور بعضی از صفحات به صورتهای مختلف کتابت شده است)

۲- اوراق : ۳۷۵ ورق . ۵۵ صفحه .

۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی و کاغذی پوسیده و صالی شده با عطف پارچه‌ی سبز کم رنگ .

۴- خط : تحریر و نستعلیق ، سخت خوانا ، ناپخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها و خط‌های افقی رسم شده بر بالای جملات و کلمات شواهد شنگرف و سیاه ، قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . ولیکن زیر نام و امضای «العبد قاضی کوکب الدین» تاریخ «۱۰۸۶ هـ ق» آمده است (نسخه ، ص ۷۸) .

۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ و نام تألیف معلوم نشد اما به احتمال قوی همان امضای «العبد قاضی کوکب الدین» یا قاضی توکک بن لله در تاریخ شهر ذی الحج سنه ۱۰۸۶ باید امضا مؤلف یا گرد آورنده این مجموعه (بیاض) ارزنده باشد (رک : اصل نسخه ص ۷۸ ، نمونه‌ها و تصاویر در همین کتاب) .

۷- آغاز : این نسخه چون مجموعه (بیاض) فقهی است ، مطالب آن پراکنده و به صورت یادداشت است و اینگونه آغاز می شود : «فی الجمعة ذکره ظهر معذوراً و مسحون بجماعة فی مصر فی یومها لان الجمعة جامعة للجماعات فلا يجوز لاجتماعه وجدة و لهذا لا يجوز الجمعة عند ابی یوسف ره بموضعین الا اذا كان مصرأ له جانبان فیصیر فی حکم مصرین کبغداد» .

۸- انجام : ظاهراً ناقص است و اینگونه انجام می شود : «قبل از این عمر و اقرار کردم است میکنند برینوجه که بینة عمر و برابداع مقبول باشد بلا سبب شریک به نی والله اعلم والو اما المدعی البینة علی الاقرار ذی الیدان صاحب الید بعد ذلک بینة علی للایواع فصول در اینج زید اولاً سکنیات باع کذا را بر

خالد . . . خود لڑدہ است .

۹۔ چگونگی : این نسخه در موضوع «فقہ» و «فتوی» و دیگر «مطالب و موضوعات دینی» است بہ زبان فارسی و عربی و نسخہی بسیار ارزندہ است زیرا بہ خط مؤلف یا گرد آورندہ فتاوی و مطالب فقہی است . دیگر اینکه بسا مطالب مهم فقہ حنفی و مقایسہ با فقہ دیگر مذاہب اسلامی دارد کہ در ہمہ جا یافتہ نمی شود چون بیشتر مطالب بہ صورت یادداشتہای مختلف و بہ صورت و اشکال گوناگون آمدہ است . تقریباً ہمہ مراجعی کہ مطالب از آنها اخذ شدہ است در این نسخہ آمدہ است . در صفحہ ۱۳۴ «خواجہ المفتی شیخ الہروی محمد قاسمی» آمدہ است و در صفحہ ۱۵۶ «حضرت خواجہ اول حضرت قاضی خواجہ شرف» و در صفحہ ۱۵۷ «خواجہ انور الحسینی» و قاضی شرف» آمدہ و این می رساند کہ این مفتیان و قاضیان زندہ بودہاند . نشان دو مهر خوانا و یک مهر ناخوانا (صفحات ۲۸۷ و ۵۵۰) آمدہ است : «غلام احمد ذم ہمین بس ۱۲۳۹» . مالک کتاب «فتیر غلام احمد فاروق نقشبندی و سید حسین» بودہ است . تقسیمات آن بر اساس مطالب «سؤال شدہ و جواب گفتہ» است .

۲۹۰

۹۴۶

بیاض فقہ

[دین، علوم اسلامی، فقہ و فتوی و تفسیر و حدیث و تاریخ، فارسی و عربی، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷ × ۱۹ × ۴/۵ س.م. — درونی : (همہ سطرہا بہ صورت مورب و درسد ستون و در فاصلہ ہر ستون یک سطر در طول نسخہ کتابت شدہ است و طرز سطرہا نوشی نقاشی را نشان می دہند) ، ۲۰ × ۱۲/۲ س.م.
- ۲- اوراق : ۲۷۸ ورق . ۵۵۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ بخاری ، اندکی آب رسیدہ ، اندکی وصالی شدہ ، جلد مقوایی و چرمی ضربی و منتش (ترنج و جدول) قہوہ پی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و نسخ و شکستہ ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، پختہ ، عنوان ہا و نشان ہا و سر فصلہا و خط افقی و عمودی رسم شدہ بر بالای الفاظ و آیات

شنگرف، قرن ۱۲ هـ ق.

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» صریح و واضح نیامده است اما در بسیاری از صفحات نام «مخدوم حاجی محمد هاشم غفرله» یا «مرحوم مخدوم محمد هاشم غفرله» آمده است (رک : ۶- مؤلف).

۶- مؤلف : ظاهراً به نظر می‌رسد که «بیاض فقه» باشد که گرد آورنده یا (جامع) آن «مخدوم محمد هاشم تهتوی متوفی»، تاریخ تألیف یا گردآوری مطالب در این نسخه نیامده است (رک : ۹- چگونگی). مخدوم محمد هاشم تهتوی از بزرگان علما و مفتیان سرزمین سند است و بیاض‌های مختلف او در علوم فقهی اسلامی معروف و مشهور است.

۷- آغاز : «باب البیع و الشراء والقرض و فیه مسایل الاحتکار والربا و مایتصل به و فیه فصول فصل فی البیع والشراء من دفع دیناراً الی صایغ و امره ان یزید من عنده نصف دینار و یتخذ خاتماً فزاد صح و صار مقرضاً و صار الأمر قابضاً لاتصاله بملکه فان قیل الیس ان الصباغ اذا صبغ الثوب لایصیر الاستاجر».

۸- انجام : «وقوع این امر در سند نود و سیوم از هجرت بوده چنانکه در تواریخ سند مذکور است و تولد امام علی رضا که مردم سومره بسوی او خود را نسبت میکنند در سال یکصد و پنجاه و یکم از هجرت بوقوع آمده پس صحت این نسبت چگونه متصور گردد و هو سبتخانه و تعالی اعلم ۱۲ قال الواقدی لیلة الثلثاء بسبع عشرة لیلة خلت من رمضان ۱۲ مواهب ع والصحیح عند الاکثرین میرت شامیه فی ذکر ازواجه صلی الله علیه وسلم تمت بالخیر، تمت بالخیر والعافیة فی القلات بلوچی یوم الثلثاء».

۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و عربی در موضوع «علوم اسلامی» است که شامل «فقه و فتوی و اصول فقه و تاریخ اسلام و مسائل حدیث و تفسیر و شرح حال رجال دینی و آثار و کتب اسلامی» می‌شود و جلد دوم از مجلدات «بیاض مخدوم محمد هاشم تهتوی» است. تقسیمات آن براساس «فصل و «باب» و «مسائل» است. در آغاز این نسخه فهرست «فصول و مسائل» در شش صفحه آمده است و این نسخه از آغاز جلد ثانی تا انجام جلد رابع

در بردارد . عجیب اینجا است که در بعضی جای ها نوشته است « کتبه مرحوم حاجی محمد هشتم بن السبرور عبدالغفور بن المغفور عبدالرحمن السندي البتورائی الاصل ثم التتوی » . نسخه بی بسیار ارزنده و بحری از علوم مختلف اسلامی با ذکر ، آخذ و مصادر و رجال و سال و تاریخ و ماه . مهر کتابخانه رشیدیہ دارد . براین نسخه حواشی و یادداشت های فقهی ارزنده آمده به امضای « محمد بقا عفی عنہ » که معلوم می دارد نسخه را در مطالعه داشتند بوده است .

۸۹۰

۸۰۸

بیت الاحزان

[دین ، فقه [امامیہ اثنی عشریہ] . فارسی . منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷ × ۱۵/۵ × ۶ سم . — درونی : ۱۷ × ۲۰ × ۲ سم .
- ۲- اوراق : ۶۳۴ ورق . ۱۲۶۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ بخاری ، جلد مقوای و چرمی ضربی منقش حاشیہ دار ، شیرازہ شده .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : « ابوالقاسم » ، نام کاتب : « ۵۱۳۰۲ ق » : « و این کتاب مستطاب در بوم پنجشنبه بیست و چهارم شهر شوال المکرم سنه هزار و سه صد و دو بود که بدستخط منبر سرای تصحیح ابوالقاسم تحریر و تمحیم بانث اللهم اغفر لمن استغفرالی ولوالدی و انعم علینا بالمفاتیحه سنه ۱۳۰۲ » .
- ۶- مؤلف : عبدالخالق بن عبدالرحیم یزدی ، نام تألیف : « بیت الاحزان » ، تاریخ تألیف : « ۵۱۲۶۳ ق » . در صفحه ۲ و ۳ و آخر چنین آمده است : « اما بعد چنین گوید بنده عاصی امیدوار بکرم خداوند رحیم عبدالخالق ابن عبدالرحیم یزدی الاصل مشهدی المسکن . . . . . که به زبان فارسی برای ایشان درین باب کتاب مختصری نوشته . . . و آنرا مسمی به بیت الاحزان نمود . . . و در نصف شب دهم شهر جمادی الثانی سنه هزار و دو و بیست و شصت و سه در ارض مقدس » .

- ۷- آغاز : « کتاب مستطاب بیت الاحزان بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي اعظم
ملاء الانبياء والمرسلين واحسن زرايا الاوصياء المكرمين والصلوة والسلام
على سيد اهل البلاء اجمعين وعلى آله الدين هم سادات الشهداء المرصين» .
- ۸- انجام : « برای ذخیره یوم لا ینفع مال ولا بنون از برکت محاورت در مشاهدہ
مشرفه و ارض اقدس رضوی علی مشرفها آلف الشفاء الجلی سعی در تصنیف
این کتاب و کتاب مصایب المعصومین بیشتر نموده ام و در نصف شب
دہم شهر جادی الثانی سنہ ہزار و دو و یست و شصت و سہ در ارض مقدس
طوس ارواحنا المقدسہا فداء مصنف عاصی بانجام رسانید» .
- ۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «واقعه شہادت حضرت حسین بن علی (ع) و یاران
اوست در صحرائی کربلا» بہ زبان فارسی . تقسیمات آن بر اساس «عزا خانہ»
و «مجالس» است و جمعاً «عزا خانہ» و ہر عزا خانہ بر چند مجلس منقسم
است . از آیات و اخبار و احادیث و مطالب تاریخی بر اساس عقیدہ امامیہ
اثنی عشریہ استفادہ کردہ است . مؤلف در مشہد (خراسان) بودہ و در آنجا
این کتاب را نوشتہ است . نثر فارسی آن بہ دورہ قاجاریہ می رود .
مؤلف ہمہ جا می گوید : «مؤلف دلخون می گوید» و «مؤلف دلسوختہ
می گوید» و «مؤلف حلقہ بگوش می گوید» . در آخر نسخہ شہمی از حال
مؤلف و چگونگی تصنیف آمدہ است و ضمناً طریقہ «مجلس گفتن» را نیز بیان
نمودہ است . مؤلف کتابی دیگر بہ نام «مصایب المعصومین» بہ عربی دارد .

۲۹۰

۶۷۲

یکی روٹی یا جیکو پچھی

[دین ، فقہ ، دعا و فریضہ ، پنجابی ، منظوم و منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴ × ۱۷ / ۵ . سم . — درونی : ۱۳ س ۱۴ × ۸ سم
- ۲- اوراق : ۱۷ ورق . ۳۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ سیالکوتی ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی ملون باعطف
و گوشہ پارچہ پی سبز گون .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانیا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و سرفصلها شنگرف
قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . اما برای «حسن در و در» کتابت شده است .

۶- مؤلف : «فتح محمد»، نام تالیف : «پکی روتی» ، تاریخ تالیف معلوم نیست :
«آکھی فتح محمد یار و کمینہ اید کم نام»

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم» .

صفت ثناء ربیدی آکھان جو خالق سرجن ہار

وت درود محمد تائین جو نیاندا سردار

وہ پھر لکھ سلام صلاتان آل نبی سوہاری

وہ اصحاب نبی ہور تابع تن کن عید چتاری .

۸- انجام : «جیکو پچی حرام وج کھاون دی کتنے تون اکھ جو چار ، اول تہ کھاونان دويا سریا کھاؤنان تریارچی اتی کھاونان چوتھا شریک نالون ودھیک کھاویان . تمت تمام شد نسخہ پکی روتی برای پاس خط میان حسن درودگر علماء ترویجان وای دا .

۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «فقہ» بہ زبان پنجابی است تحت عنوان «پکی روتی» و یا «جیکو پچی» اگر کسی پرسد نام دارد و در مسائل فقہی از قبیل دعا و فریضہ می باشد و پرسش و پاسخ است برای کسانی کہ می خواهند خلاصہ مطالب تہ ز و وضو و طہارت و روزہ و دیگر آداب معاشرت را خیلی سادہ فرا گیرند .

تاریخ و صاف یا تجزیة (تجربة) ۸۹۰ و ۹۵۰

۸۴۴

الامصار و تجزیة الاعصار

[تاریخ و ادب . فارسی و عربی . منشور و منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۴/۵ × ۷ سم . — درونی : ۲۰ سم × ۱۷/۱ × ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۵۲۵ ورق . . . . . ۱۰۰ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم و نازک خاکی رنگ ہراتی ، وصالی شدہ ، اندکی گرم خوردہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوایی و چرمی سرخ رنگ .

- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها و کلمات شواهد شنگرف و بعضی از آنها سیاه . در صفحه آغاز یک ترجیح زیبا و در آغاز هر جزء (مجلد) یک سرلوح زیبا در زمینه زرین و لاجوردی به استثنای جزء دوم که سر لوح ندارد . جدولهای خطی و خطی سیاه و زرین و لاجوردی در کناره صفحات ، قرن ۹ و ۱۰ ق .
- ۵- کاتب : «نصر الله بن کمال الدین بن عبدالله بن عبدالرزاق بن سلیمان بن ظهیر الحسینی الحسینی» تاریخ کتابت : «۳۰۵۹ ق» . در پایان مجلد چهارم اینگونه آمده است : «تم المجلد الرابع هذا من الكتاب الذي هو دستور الكتاب بعون الملك الوهاب على يد الضعيف النحيف الى الغنى نصرالله بن كمال الدين بن عبدالله بن عبدالرزاق بن سلیمان بن ظهیر الحسینی الحسینی فی يوم الاربعاء خامس عشرین شعبان المعظم سنة ثلاث و تسعمائة الهلالية الهجرية» بعد از این سه بیت دعایی آمده است .
- ۶- مؤلف : «شرف (شهاب) الدین عبدالله بن فضل الله شیرازی ملقب بوصاف الحضرة متوفی ۵۷۱۹ ق» نام تألیف : «تجزیة (تجربة) الامصار و تجزیة الاعصار» تاریخ تألیف : «۶۵۶ تا ۵۷۱۲ ق» : در صفحه اول آمده : «کتاب تجزیة الاعصار و تجزیة الامصار من تصانیف صاحب العالم وصاف الحضرة شرف الدنيا والدين عبدالله» و در صفحه ۱۲ آمده که : «و آنرا بتجزیة الامصار و تجزیة الاعصار» موصوم گردانیده . و نیز (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی ، تألیف سعید نفیسی ، ج ۱ ، ص ۱۴۳) .
- ۷- آغاز : مجلد اول (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حمد ستایشی که انوار اخلاصش آفاق و انفس را چون فاتحه صبح صادق ملالی سازد» .
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۲۱۸) : «وحلى الله على محمد بشير و نذير و هوفى دياجير الظلم انور من سراج و قمر بشير تم المجلد الاول من الكتاب و يتلوه المجلد الثاني بالصواب» .
- ... آغاز : مجلد دوم (۲۱۹) : «بسم الله الرحمن الرحيم على الله رب العالمين توكلی فی كل احوالی علیه معولی فرخ ترین نوای که نای مرغ زمزمه سرای زبا

بدان داستان زندا .

انجام : ایضاً (ص ۳۷۴) : «و خیر و اصابت و یمن و برکت در نفع و امان و سنہ و حرب دقیق و ہمنشین کردد لمؤلفہ ولا یتبعہم ہمنشین الشاہ اللہ تعالیٰ وحدہ فرستم المجلد الثانی ویتلوہ المجلد الثالث کہ یتلو المتالی عقبہ المثلث» .

آغاز : مجلد سوم (ص ۳۷۶) : «المجلد الثالث من الوصاف . الحمد لله الذی خدی

الانسان من حمأ المسنون و انشأ الاشیاء اذلاف امرہ من النون .

انجام : ایضاً (ص ۶۱۳) : «نہم تن مظفر فر و ایشاف فہد عمت خسر و عشرت بہمن صولت مزید جاہ و جلالت و دوام تہید و نصرت فراتہ تن و یرحمہ اللہ عبد تمت المجلد الثالث» .

آغاز : مجلد چہارم : (ص ۶۱۶) : «المجلد الرابع من الوصاف ہر سانس اللہ

ساحت اوضاع و اخلاص من مضمون از مساحت قبول و ازہام جواند بودہ» .

انجام : ایضاً (ص ۷۱۱) : «الجزء الرابع من الوصاف ہر سانس اللہ» .

و هذا دعا تو مکت تہنئہ لانی سألت اللہ فیک و قد فعل

والحمد لله رب العالمین وصیوة علی رسول اللہ محمد وآلہ الطاہرین علیہ السلام
المجلد الرابع هذا من الكتاب الذی ہو دستور الکتاب بعون الملک المرحوم
(رک : - کاتب .)

آغاز : مجلد پنجم (ص ۷۱۴) : «المجلد الخامس من الوصاف . بسم اللہ الرحمن الرحیم اقسام الورد بنشر النسيم بشری بن یمنی رحمتہ وافتتح الیوم بصوت بہم غردا» .

انجام : (ص ۱۰۵۰) : «هرگز از گردش بہرگز نخر و شدہ تاخیر ندامت رخسار جان او را نخر اشد یا ایہا الناس قد جاء تکم موعظۃ من ربکم و شففاء لیا فی الصدور و ہدی و رحمة للمؤمنین تمت الکتاب الوصاف» .

۱- چگونگی : موضوع این نسخہ شامل تاریخ و حوادث و وقایع سلطنت مغول از ۱۰۲۵ تا ۷۱۳ ہق است . تقسیمات آن بر اساس «مجلد اول و دوم و سوم و چہارم و پنجم» است و ہر مجلد بر پایہ سال جلوس پادشاہان و حکومت حاکمان و امراء است

مثلاً «جلوس خان عادل اباقا ، ذکر ملک شمس الدین محمد بن کورت ، ذکر حادثہ فتغراتای ، اتابک مظفر الدین زنگی بن مودود ، ذکر صادر شدن بعضی احوال»۔ نثر فارسی این نسخہ آمیختہ با آیات قرآنی و احادیث و جملات عربی و اشعار فارسی و عربی و الفاظ مشکل و مہجور است و سبک آن را می توان «سبک و صاف» گفت چون از فنون و صناعات ادبی بہ حد اکمل استفادہ کردہ و از کلیئہ لوازم بدیع لفظی بہرہ‌مند شدہ است۔ مؤلف ، شاعر بودہ و اشعار خوب سرودہ و ہمہ جا ذیل «لمؤلفہ» ابیات مختلف از اقسام اشعار آورده است۔ این نسخہ در نوع خود کم نظیر است و در سال ۹۰۳ کتابت شدہ و چون مؤلف در ۷۱۹ ھ ق وفات یافته پس ۱۷۴ سال پس از تاریخ تصنیف کتابت شدہ است۔ ہمہ جملات و آیات قرآن و احادیث و کلمات عربی و فارسی مشکل معرب (مشکول) است۔ در کنارہ صفحات بعضی توضیحات لغوی و یادداشتہای ادبی آمدہ است۔ در صفحہ آغاز یک ترنج زیبا دارد کہ نام نسخہ بہ خط ثلث در وسط آن آمدہ است و نشان چند مهر داشتہ کہ محو شدہ است و این یادداشت خرید نسخہ : «این تاریخ و صاف شاہ جهان آباد بعد معا . . . از حسن ابدال از حاجی . . . بمبلغ ہشتاد روپیہ ابتیاع نمودہ بود»۔ در صفحہ آخر بہ خط تازہ این یادداشت آمدہ است : «تمام گردید پنج جلد و صاف من سنۃ سبع و سبعایۃ قبل الالف من الهجرة النبویۃ المصطفویۃ بعون اللہ تم (۲۲ بار)۔ و این نشان من «الملک افسر الشرفا شمس عضد الدولہ بہادر جنگ خان شہامت دورا حسین خان اسمعیل الصفوی ۱۲۳۶»۔

تأیید المعین فی تقویۃ الدین

[دین ، فقہ و آداب معاشرت اسلامی ، اردو ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۶/۵ × ۱/۵ سم۔ درونی : ۱۵ × ۱۷ × ۹/۵ س
- ۲- اوراق : ۶۰ ورق ۔ ۱۲۰ صفحہ ۔
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیدہ ، اندکی کرم خوردہ ، جلد مقو

و پارچہ پی سیاہ گون .

- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و نشانها و سر فصلها و کلمات شواهد و خطهای افقی رسم شده بر بالای جملات عربی سنگرف، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام افتادگی دارد .
- ۶- مؤلف : «یوسف علی علوی لکهنوی» ، نام تألیف : «تأیید المعین فی تقویۃ الدین» ، تاریخ تألیف : «۱۲۳۳ هـ ق» : «اسواسطی عاجز گنہگار یوسف علی علوی لکهنوی . . . یہ رسالہ کو بلدہ مبارک حضرت اجمیر شریف میں سنہ ۳۳ بارہ سے تیالیس ہجری صلعم میں اوپر آستانہ . . . خواجہ خواجگان حضرت خواجہ معین الحق و شرع والملة والدين حسن منجری (سجزی) رضی اللہ تعالیٰ عنہ کے لکھنے میں آیا . . . اس رسالہ کا نام تأیید المعین فی تقویت الدین رکھا .
- ۷- آغاز : «یا فتاح ، رب یسر و تمم بالخیر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ، الہ العالمین شکر تیری جناب پاک کون کہ توئی ہماری نین اسقدر نعمتیں بخشیں کہ اگر ہر بال ہماری بدنکا زبان ہو اور ہر زبان سے تیرا شکر کریں» .
- ۸- انجام : ناقص است و افتادگی دارد و چنین پایان می یابد : «بموجب اس آیت شریف کے وما اهل به لغير الله یعنی حرام ہی وہ چیز جو مشہور کے کئی ہے غیر اللہ کے ، کرکی ، سو بوجہ نہایت غلط ہی ، کسواسطی کہ معنی ہے کے حضرت عبداللہ» .
- ۹- جگونگی : این نسخہ در موضوع مباحث دینی و دفاع از دین اسلام برپایہ فکر اہل سنت و جماعت است کہ بہ زبان اردو و تألیف شدہ است . مؤلف بالہام فکر از درگاہ خواجہ معین الدین حسن منجری چشتی رسالہ خود را تألیف کردہ است . مؤلف مرید مولانا شاہ عبدالرحمان پیر و مرشد خود بودہ است . تقسیمات نسخہ بر اساس «مقدمہ» و «تمہید» و «مقصد» و خاتمہ است . و جمعاً یک مقدمہ و یک خاتمہ و چہار تمہید و چہار مقصد دارد . از آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات اولیاء اللہ و سخنان مشایخ بھرہ مند گشتہ است . نثر اردوی آن روان و سادہ و مخلوطی است از زبان فارسی و عربی و ہندی . مآخذ و اسامی پیران طریقت و علمای دین را در حد امکان بہ دست دادہ است . متأسفانہ از آخر نسخہ افتادگی دارد .

۲۹۰
۹۶۲ تبیین الحقایق لمافیہ من تبیین ما اکتنز من الدقایق

[دین، فقه، عربی، منثور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۷ × ۱۸ × ۷/۵ س م . - درونی : ۲۹ س ۱۸ × ۱۲ س م .

۲- اوراق : ۲۹ ورق . ۵۸ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی سرخ رنگ ضربی ، شیرازه دار .

۴- خط : نسخ عربی ، خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۰ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد . تاریخ کتابت شاید : «۹۳۸ ه ق» . در صفحه ۵۷۶ اینگونه آمده است : «الحمد لله بلغ مقابلة على خط المؤلف رحمه الله الاكراريس مخدومة من خطه نبهت عليها في موضعها ثم بلغ ايضاً مقابلة ثانية جيدة على خطه رحمة الله تعالى بتاريخ خاسس رجب العدد سنة ثمان و ثلاثين و تسعماية احسن الله ختامها» .

۶- مؤلف : «علامه الزيلعي الحنفي» ، نام تأليف : «تبیین الحقایق لمافیہ من تبیین ما اکتنز من الدقایق» ، تاریخ تأليف معلوم نشد . نام تأليف در صفحه ۵ اینگونه آمده است : «اما بعد فاني لمارأيت هذا المختصر المسمى بكنز الدقایق احسن مختصر في الفقه . . . ويزيد يسيرا من الفروع مناسباله مسمى بتبیین الحقایق لمافیہ من تبیین ما اکتنز من الدقایق و زيادة ما يحتاج اليه من اللواحق» . در صفحه ۵۷۶ آمده كه : «تبیین الحقایق من شرح كنز الدقایق» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم اللهم صل على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم ورضى الله عن الصحابة الحمد لله الذي شرح صدور العارفين بنور هدايته و زينها بالايمن وما الهما من حكمته حمد عارف لعظمته مقربوحدانيته و على من ختم به رساله افضل سلامه و صلواته» .

۸- انجام : «هذا للزوج الاول و للثاني يحتاج الى اربعة و خمسين يوما ثلاث حيض و ثلاثة اطهار هذا في حق الحرة و في حق الامة النخرج ظاهر على المذاهب

کلیها فتأمله و الله اعلم و صلی الله علی سیدنا محمد و آله وسلم تم الجزء الاول من تبیین الحقایق من شرح کنز الدقایق بحمد الله تعالی و عونہ و حسن توفیقہ و الحمد لله تعالی علی ما هدانا و الشکر لله تعالی علی ما اهدانا و الشکر لله علی ما اعطانا و يتلوہ من الثاني الايلاء».

۹- چگونگی : این نسخه به زبان عربی در موضوع «فقه» است براساس عقیده اهل سنت و جماعت . تقسیمات آن براساس «کتاب» و «باب» است و «قال» و «ای» و این «جزء الاول» از «کتاب الطهاره» و «باب» تا «باب الرجعة» و «کتاب الطلاق» ادامه دارد . این نسخه شرح کنزالدقایق است . بیش از متن در کنار صفحات شروح و توضیحات فقهی و علوم دینی بسیار دارد و در صفحات آغاز و انجام هم از روی خط مؤلف کتابت و دوبار مقابلہ شده است . مکتب کتب خانہ مولانا فضل حق صاحب» و «کتب خانہ رشیدیہ» دارد .

۸۹۰
۸۷۹

تحفة الاحرار

[ادب، عرفان و اخلاق، فارسی، منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی: ۲۲ × ۱۵ × ۲ م.م. - درونی: ۱۰ و ۱۱ بیت (سطر) ۱۲ × ۸ م.م.
- ۲- اوراق : ۸۴ ورق . ۱۶۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید فرنگی ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی سرخ رنگ ، ضربی با نقش ساده .
- ۴- خط : نستعلیق ، پخته ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و نشان ها سنگرف و در بعضی جای ها خالی ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد و این جمله در آخر آمده است :- «حسب الخواہش ارجمندی نور چشمی ملا محمد حسین آخند زاده تحریر شد بکمال پیری برسد» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷ - ۸۹۷ ه ق» ، نام تألیف (مثنوی) : «تحفة الاحرار» ، تاریخ سرودن : «۸۹۴ ه ق» . (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۱۰۳ - ۱۰۵) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم حامداً لمن جعل جنان كل عارف مخزن اسرار كماله و لسان كل واصف مطلع انوار جهاله»

گنجینه اسرار کمالش مایم آیینۀ انوار جالش مایم

۸- انجام : شکر که این نامه به پایان رسید بخیۀ این خرقة بدامان رسید مهر نه خاتمه این کتاب شد رقم خاتم تم الكتاب.

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب» «توحید و نعت و مدح و حکایات حکمت آمیز و تمثیلات اخلاقی» است و همه آن براساس احکام قرآن شریف و احادیث و اخبار دینی و روایات عرفانی و احوال و کلمات مشایخ سروده شده است و همانند و بروزن مخزن الاسرار نظامی و مطلع الانوار امیر خسرو دهلوی است : مفتعلن مفتعلن فاعلات (فاعلن) . جمعاً در حدود ۱۸۰۰ بیت دارد.

تحفة الجمال و خزانة الاحوال

[ادب، عرفان و تصوف و اخلاق، فارسی، منثور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶ × ۱۵ × ۵ سم . - درونی : ۱۷ س ۱۹ × ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۴۳ ورق . ۸۵۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک براق زرد رنگ کشمیری ، جلد مقوایی و چرمی منقش سرخگون درون جلد منقش زرافشان ، عطف تیاجی پوشیده .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، یک سر لوح ملون در آغاز ، جدولهای سیاه و سرخ کناره متن و صفحات ، یک خطی و سه خطی ، بالای جملات شواهد و عربی ، خطهای افقی کشیده شده ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : «احمد عبدالملک الجبار» ، نام تألیف : «تحفة الجمال و خزانة الاحوال» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۳ و ۳۷ چنین آمده است : «اما بعد چنین گوید . . . امید وار برحمت پروردگار غفار احمد عبدالملک الجبار . . . این رساله از عنایات آن بالانشین سند محبوبیت و صدر آرای محفل وحدانیت

بوده . . . از اینجہت مسمی شدہ بتحفة الجہال و خزائن الاحوال .

۷- آغاز : «رب يسر ولا تعسر بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر الحمد لله العزیز الاعلیٰ لا یحب ربنا و یرضی و الصلوٰة و السلام علی رسولہ محمد المصطفیٰ صاحب قاب قوسین او ادنیٰ و علی آلہ و صحبہ البررة التقیٰ اما بعدہ» .

۸- انجام : «انتهی کلامہ حق تعالیٰ از کرم خویش جمیع مسلمانان را بہ محبت و متابعت حبیب خود و چہار یاران و اعلیٰ بیت مستقیم گرداند اللہم صلی علی محمد و علی آل محمد و علی جمیع اصحاب محمد بعدہ کل معلوم لک اللہم صلی علی سیدنا محمد و علی سیدنا محمد و آدم و نوح و ابراہیم و موسیٰ و عیسیٰ و ما بینہم من النبیین و المرسلین صلوات اللہ و سلامہ و علیہم اجمعین :

۹- جگونگی : ہر کہ خواند دعا طمع دارم زانکہ من بسدہ کلمہ درم .

این نسخہ در موضوع «عرفان و اخلاق و حکمت و ادب» است براساس سلسلہ نقشبندیہ و اویسیہ . مؤلف از وطن خود برای تحصیل بہ ہندوستان آمدہ است و در آنجا از تحصیل دست کشیدہ و بہ حضرت پیر دستگیر حضرت مولانا خواجہ سید شاہ جہال دست بیعت دادہ و این نسخہ را کہ در حقیقت شرح و تفسیر کلمات و ملفوظات و در بعضی جای ہ اختصار مکتوبات شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی است تألیف کردہ است . تفسیرات آن براساس موضوعاتی است کہ مؤلف برگزیدہ و نیز شہارہ قرآنی مکتوبات و آورده را ماخذ و منابع خود را بہ دست دادہ است و انواع دعاہ و اوراد و روشن ریاضت و طریق سیر و سلوآک را نشان دادہ است . از آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات مشایخ و اشعار عرفانی بہرہ مند شدہ است . در گوشہ و کنار صفحات یادداشت ہائی دارد و عناوین را نیز نوشتہ است .

۲۹۰

۹۳۹

تحفة الحسینی

[دین، فقہ، فرایض، فارسی، منثور]

۱- اندازہ : — برونی: ۲۶/۵ × ۱۷/۵ × ۱۱/۵ سم. — درونی: ۷/۵ × ۱۷/۵ × ۱۱/۵ سم.

- ۲- اوراق : ۷ ورق . ۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری ، کرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوایی با عطف پارچه‌پی سرخ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، پخته ، روشن ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «شیخ محمد اشرف بن مرید حنفی شاهداری لاهوری» ، نام تألیف : «تحفة الحسینی» ، تاریخ تألیف : «۱۰۵۷ هـ ق = تحفة الحسینی» ، یا در عهد ابو المظفر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر پادشاه الغازی : «...» .
 ابو المظفر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر پادشاه الغازی . . . تألیف نموده شد و لهذا چند مسائل غسل و تلقین و تجهیز و تکفین و ما يتعلق بها . . . از کتب مبسوط استنباط نموده درین رساله که مسمی بالتحفة الحسینی است و تاریخ تحریرش از نامش می برآید .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «المعرفة حامی دین الاسلام ماحی الکفر والظلام ناصر النصره البررة قامع الکفرة الفجرة محب العلماء والفقراء محیب العرفاء والصلحاء محیی السنة یا السنة الاحمدی ممیت البدعت بالبرهان المحمدی جامع الشایل المرضیة قائم علی الدین الحنفیه» .
- ۸- انجام : ناقص است : «چنانچه مصافحه بعد صبح و عصر و توسیع لذیذ لاکل و مشارب و غیره انتهى تزین مساجد و نحوه مذکور بفتوی لایاس است چنانچه در جامع صغیر حسامی گفته باک نیست تنقیش مسجد بچونه و ساج و آب زر در فتاوه برهنه گفته لایاس دلیل» .
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه «فقه» و «فرائض و واجبات» است در دین اسلام براساس عقیده اهل سنت و جماعت خاصه «مذهب حنفی قادری» . به زبان فارسی تألیف شده . براساس «فصل» تقسیم شده و جمعاً «۶ فصل» دارد . اسم تألیف یعنی «تحفة الحسینی» تاریخ تألیف نیز هست و برابر است با «۱۰۵۷ هـ ق» و درست در سال ۷ جلوس ابوالمظفر اورنگ زیب پادشاه تألیف شده است . بیشتر درباره «مسائل غسل و تلقین و تدفین و تکفین»

بحث می کند . از آیات قرآن و احادیث نبوی بهره مند شده است . مهر «کتابخانه رشیدی» دارد . آقای محمد اقبال مجددی در حاشیه این نسخه نوشته است که : «نسخه خطی دیگر تحفة الحسینی در موزه کراچی موجود است . در گوشه و کنار صفحات بعضی یادداشت های فقهی دارد .

۹۵۰
۶۱۲

تحفة الكرام

[تاریخ، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : - پیرونی : ۲۱/۰ × ۱۵ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۶ × ۱۲/۰ × ۱ سم .
- ۲- اوراق : ۲۲۹ ورق . ۴۷۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، اندکی وصلی شده ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و پارچه پی سبز .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط اردو و فارسی ، عنوانها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، یک سر لوح منقش در آغاز ، جدولهای کنار متن ۳ خطی سیاه و شنگرف و جدولهای کنار صفحات یک خطی شنگرف ، قرن ۱۲ و ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : محمد لائق صدیقی القرشی ، تاریخ کتابت : «۱۲۴۲ هـ ق» در صفحه ۳۹ و چنین آمده است : «این کتاب تحفة الكرام بتاریخ ۱۲۴۲ ماه صفر المظفر سنه ۱۲۴۲ از دست فقیر حقیر بر تقصیر راجی الی رحمت رب الرحیم محمد لائق صدیقی القرشی صورت اختتام پذیرفت . غفرالله ذنوبنا و ذنوبکم ستر الله عیوبنا و عیوبکم بفضلک یارب العالمین . هر کس وسیله دارد و من بی وسیله ام ما را وسیله نیست به جز ذات عالیه ما کار خویش را به خداوند کارساز بسپردیم تا درم او چهار نعل بتاریخ هژد هم ماه صفر المظفر سنه ۱۲۴۲ (مکرر) تم» .
- ۶- مؤلف : «میر علی شیر قانع تتوی ۱۱۴۰-۱۲۰۳ هـ ق» ، نام تألیف : «تحفة الكرام جلد سوم در تاریخ سند» ، تاریخ تألیف : «اینک چه منتخب - نو آیین انتخاب

= ۵۱۱۸۱ ق» (رک : تحفة الكرام، بخش اول از مجلد سوم، به اهتمام و حواشی سید پیر حسام الدین راشدی، چاپ انجمن ادبی سنده، کراچی ۱۹۷۱ م، ۷-آغاز و ۸-انجام، همین نسخه).

۷- آغاز : رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر، بعد از حمد احد بیچون تعالی شأنه عما یصفون که این هیچمدان خوشه چین ارباب خیر را به تألیف که مجلد تحفة الكرام موفق نموده و نعت سید المرسلین سند المبعوث بالاحمر والاسود که به فیض غلامی درش مخبر گزین اخبار اسلاف اخیار گردیده معلوم اهل خیرت می نماید که چون در هیچکدام کتب سلف و خلف ذکر کلیه ولایت سند خصوصاً تته به نظر نیامد.

۸- انجام : «در جبل حاجی منکه نهری است نامش گذاری لعل شهباز بر هر دو کنارش باغات خوش و نشین با حضور فقر است، تاریخ :

شکر خدا که تذکره تحفة الكرام اندر سه جلد یافته تزیین اختتام هر جلد اوست روضه اخبار دل گشا نظار گیش مفت شود دیده شادکام قانع اگرچه نیست مزاوار ذکر خیر لیکن به فیض اهل خبر یافت این مراسم باشد کنند اهل دلش باد بعد مرگ یعنی که یادگار نکو ماند مستهام اینک چه منتخب زدل آمد مرا پیام سال تمامیت چو نمودم خرد سؤال شکر خدا که یافته تزیین انتخاب این تحفة الكرام باذین انتخاب سال تمامیت بنمودم زدل سؤال هاتف زده ندا که نو آیین انتخاب» (رک : ۵-کاتب).

۹- چگونگی : این نسخه که مجلد سوم از سه مجلد تحفة الكرام است، در تاریخ سند

است به زبان فارسی. در این مجلد پس از مقدمه الكتاب در تعریف ولایت سند، از هنگام فتح سند توسط اعراب تا عهد مؤلف را در بردارد تقسیمات آن بر حسب «طبقه» و «حکایت» و «قصه» و «شجره» و «ذکر» و اسامی علماء و فضلاء و سرداران و حاکمان است. و جمعاً چند طبقه دارد : طبقه رایان، طبقه براهمه، طبقه گاشتگان خلفای بنوامیه، طبقه گاشتگان غزنین غور و سلاطین دهلی، طبقه سومره، طبقه جامان سمه، قصه نورئین، طبقه ارغون، طبقه ترخان، طبقه امرای سلاطین تیموریه، طبقه ایالت خاندان

کلوره عباسیه، «ذکر بلاد و بزرگان سند، طبقه خاندان سادات حسینی، طبقه خاندان نبائبر کرام، طبقه خاندان قضات، طبقه اهل الله ارباب سلسله از سلوک و خلافت حضرت بیر پیران (ع)، طبقه برهنی وجوه، طبقه خوشنویسان، طبقه شعرا، طبقه و جوه اهل الله، خاتمه».

نثر فارسی آن روان و ساده و مفهوم است و بالشعار و کلمات و اصطلاحات ادبی و عرفانی و تاریخی آمیخته است. ضوابط تاریخی و اسامی اعلام را بسیار خوب ضبط کرده است و چون مؤلف در علوم دینی و فنون ادبی و شعری و تاریخی آگاهی کامل داشته و آشنا به تاریخ سند بوده، کتاب خود را بابت و ضبط اسامی کامل رجال پرداخته است و در حقیقت دایرة المعارفی زیننده در تاریخ عالم و مخصوصاً تاریخ سند (پاکستان و هند) به یادگار گذاشته است. از همین مؤلف بیش از ۳۰۰ تألیف در نثر و نظم به جای مانده، مانند: مکی نامه، مقالات الشعراء، مثنویات، دیوان اشعار (قصاید و غزلیات و مثنویات). بعضی از این کتابها را انجمن ادبی سند (حیدرآباد سند) چاپ و نشر کرده است (رک: مقدمه تحفة الكرام به تصحیح پیر حسام الدین راشدی، چاپ انجمن ادبی سند، کراچی، ۱۹۷۱). فهرست مطالب این نسخه به طور کامل و دقیق در آغاز آمده است. صفحه آغاز مکرر است و چنان به نظر می رسد که کاتب در تن بوده. سهو القلم کاتب اندک دارد. در آخر یک مثنوی کوتاه آمده که بیشتر در نعت و وصف ائمه اطهار است:

نقل است از کتاب تواریخ مشتهر

نزد خلیفه شام عرب های مشتهر

و پس از این مثنوی، ۱۴ صفحه به خط و کتابت های مختلف در موضوع شجره نامه و نسب نامه آمده است که ارزش تاریخی و علمی فراوان دارد. در کثرت صفحات نسخه، بعضی یادداشت های تاریخی و از یاد رفته ها را کتاب کرده اند.

۶۱۰
۷۱۲

تحفة المؤمنین یا تحفة حکیم مؤمن

[طب، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۵ × ۵ سم . درونی : ۲۱ س ۱۸ × ۵/۸ سم .
- ۲- اوراق : ۳۶۱ ورق . ۷۲۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ براق لاهوری ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی ملون سبزگون با عطف پارچه‌پی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «ملا نجیب الله» (ص ۶۴۴) ، تاریخ کتابت : «۱۲۳۹ق» : «کاتب الحروف احقر العباد ملا نجیب الله» (ص ۶۴۴) . . . . بتاریخ بیست و یکم شهر رمضان المبارک یوم پنجشنبه سنه ۱۲۳۹ که مفردات و دستورات تحفة المؤمنین با تمام رسید» .
- ۶- مؤلف : «حکیم محمد مؤمن حسینی» (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۷۰-۷۶) .
- ۷- آغاز : ناقص است و از «قسم ثانی» آغاز می گردد : «بسم الله الرحمن الرحیم قسم ثانی از دستورات جامع موسوم بتحفة المؤمنین که آن تشخیص است به تشخیصات و دستورات چون هر علتی و مرضی بدوای مفرد مداوانمی توان نمود بنا برآن موافق هر یک باید ترکیب از مفردات کرد» .
- ۸- انجام : «قلم شجر که سروک ناسند خطوط جانب یسار و آخر آنچه مطروح خط را بریمین بر عدد هر کلمه ابجد میکشند و آنچه مطلوبست غضنفر طپشد اسواخ طلحه کصدقت مبحث است که بجای کلمات را حساب کنید تمت تمام شد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه تحفة المؤمنین در موضوع طب و مفردات دارویی و گیاه شناسی است و از آغاز و قسم ثانی «تا پایان قسم چهارم یا تشخیص چهارم (تداوی سموم و اعمال متفرقه) ادامه دارد و مبحث اعمال متفرقه روش ساختن مداد یا سیاهی یا مرکب را آورده و قلمهای گوناگون قدیم را مانند سریانی و شجری، و رومی و احجار و پهلوی و یونانی و هندی شرح داده و برای هر

کدام مثال آورده است و در پایان دعای اختتام کتابت آمده ، از جمله :
نوشتم من در این اوراق خامه که ماند از من مسکین نشانه
اگر پرمنند که آن مسکین کجارت بگو بگریخت از دست زمانه
برای دیگر بخش های نسخه (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۷۰) .

۶۱۰
۷۸۸

تحفة المؤمنین یا تحفة حکیم مؤمن

[طب (پزشکی) فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۰ × ۱۹ × ۴/۵ سم. — درونی : ۲۱ × ۲۳/۵ × ۱۲/۵ سم.
- ۲- اوراق : ۳۴۱ ورق . ۶۸۲ صفحه.
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ براق کشمیری ، اندکی وصالی شده ، اندکی کرم خورده .
آب رسیده ، جلد مقوایی ملون باعطف پارچه‌ی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق ، روشن ، پخته ، خوانا ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف ،
جدولهای سه خطی کناره متن لاجوردی و شنگرف و جدول یک خطی
کناره بیرونی لاجوردی . در آغاز یک سرلوح و صفحه اول و دوم منقش
و گل و بوته نگاری و نقاشی دندان موشی مذهب و زرین .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : محمد مؤمن حسینی طبیب ، نام تألیف : «تحفة المؤمنین» ، تاریخ تألیف در
«عهد شاه سلیمان صفوی» (رک : تحفة المؤمنین ، ۷۱۲/۶۱۰) .
- ۷- آغاز : «رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر سبحانک اللهم یا قدوس و
یا طیب النفوس اتمم لنا انوار معرفتک و اذقنا حلاوت مغفرتک شکر شیرینی
شربت حیوة حکیمی جل شأنه که بی نصیبان ذاتی عرصه مکان را مایده
وجودش رسیده» .
- ۸- انجام : ظاهراً ناقص و تا پایان «معالجات و دستورات» اینگونه پایان می یابد :
«یرکوی اسم ترکی جزر است که بفارسی زردک نامند و الله اعلم بخواص
الادویه و منافعها تم الحمد لله و حسن توفیقه استعین باکرامه المفضل
المستعان علی اتمام المعالجات والدستورات الله علی بانساء قدیر وما بوجود

والا فضال جدیر یارب العالمین تمت تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع معالجات طبی قدیم و مداوای بیماران و شناخت ادویۀ مرکبہ و مفردہ و روش نسخه نویسی پزشکی است . تقسیمات آن براساس تشخیصات و دستورات است و «پنج تشخیص» و «سه قسم» دارد . در صفحہ آغاز چند «نسخہ طبی» آمده است . در انجام وصال جاهل بعضی از مطالب را محو کرده است .

۹۵۰ و ۹۸۰

۸۵۸

تذکرۃ الاولیاء

[ادب و تاریخ، عرفان و تصوف، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۹ × ۱۹ × ۲/۵ س م . درونی : ۲۵ س × ۲۲ × ۱۳ س م .
- ۲- اوراق : ۱۴۷ ورق . ۲۹۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ هراتی ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی ضربی (ترنج و نیم ترنج) .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، پخته ، رسم الخط فارسی ، نشان‌ها و عنوان‌ها و سرفصل‌ها شنگرف ، در آغاز سه لوح کامل به سبک هراتی یا اصفهانی . در لوح صفحہ ۱ تعداد ۲ اثر عطار را در دوایر گوناگون رسم کرده است (رک : نمونہ و تصاویر) . صفحہ ۱۴ نقاشی دندان موشی زرین ، در کنارہ صفحات ترنجها و نیم ترنج‌های زیبا که یادداشتهایی در آن ترنج‌ها آمده است جدولهای و خطی کنارہ متن در چهار رنگ و جدولهای ۳ خطی کنار بیرونی صفحات دو رنگ ، قرن ۹ و ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «شیخ عطار نیشابوری متوفی ۵۶۲۷ ق» ، نام تألیف : «تذکرۃ الاولیاء» تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۷۹) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الجواد بافضل انواع النعماء المنان باشرف اصناف العطا الم محمود في اعنای ذوی العز والكبریای المعبود باحسن اجناس العبادات في اعماق الارض و اطباق السماء ذی العظمة والجبروت»

۸. انجام : «تا بدانی که منی نردن نیکو نیست و منی از خود دور کردن چه نیکو است والحمد لله رب العالمین وصلى الله على خير خلقه محمد و آله اجمعین اللهم انفعنا بمحبتهم و ارزقنا بمتابعتهم واحشرنا في زمرة لهم برحمتك يا ارحم الراحمين تم».

۹. چگونگی : این نسخه در موضوع شرح احوال و آثار و سخنان و افکار و افعال مشایخ متصوفه و عارفان و اولیاء الله است و معروف ترین کتابی است که به نثر فارسی روان و سلیس در اوایل قرن هفتم نوشته شده است. تقسیمات آن بر حسب «باب» است و جمعاً «۷ باب» دارد و هر باب در ذکر یکی از «اولیاء الله» . البته در ضمن احوال این هفتادتن از دیگر مشایخ عرفان و طریقت و بزرگان علم و حقیقت نام می برد . مؤلف سه کتاب را به نام «شرح القلوب» و «کشف الاسرار» و «معرفة النفس والرب» را بسیار مهم دانسته و ظاهراً مأخذ قرار داده است. آثار عطار در صفحه اول در یکدائره زیبا که به صورت لوح در آمده اینگونه است : «کیات شیخ فرید الدین عطار اول تذكرة الاولیاء بزرگ دوم کتاب تذكرة الاولیاء خورد، کتاب سوم جوهر الذات، کتاب چهارم گل خسرو ، کتاب پنجم منطق الطیر ، کتاب ششم لسان الغیب، کتاب هفتم مظهر العجایب ، کتاب هشتم دیوان شیخ فرید الدین ، کتاب نهم مختار نامه، کتاب دهم اشتر نامه، کتاب یازدهم مصیبت نامه ، کتاب دوازدهم انهی نامه ، کتاب سیزدهم پسر نامه، کتاب چهاردهم منصور نامه ، کتاب پانزدهم مفتاح الفتوح ، کتاب شانزدهم نزهة الحقایق ، کتاب هفدهم هفت وادی، کتاب هجدهم خیاط نامه، کتاب نوزدهم مصباح ، کتاب بیستم وصلت نامه ، کتاب بیست و یکم بلبل نامه ، کتاب بیست و دوم اسرار نامه ، کتاب بیست و سوم قصه حم نامه ، کتاب بیست و چهارم بیسر نامه» . از صفحه ۱ تا ۱۰ مطالبی در احوال شیخ عطار نیشابوری آمده به خط شکسته خوش . نویسنده «هدایت الله» تاریخ منتهی سنه ۷۰۰ جلوس مبارک بادشاه عالمگیر غازی سنه ۱۱۰۸ در اسلام پوری (نوری) که از بیجار پور دکن می (۳۰) دروه سمت احمد نگر است و

ظاهراً یک ورق از مقدمه افتادگی دارد . فهرست مطالب نسخه از صفحه ۸ تا ۱ به قلم نویسنده مقدمه به خط شکسته آمده است . یادداشت‌ها و توضیحات عرفانی در ترجیح‌ها و اشکال مختلف زرین و گل و بوته در کناره صفحات به خط کاتب متن آمده است . نشان مهر «محمد زمان ۱۲۱۸» در آغاز و انجام دارد . حروف «پ» و «چ» و «گ» مانند حروف «ب» و «ج» و «ک» است . حروف «به» و «می» و «است» متصل آمده اند .

تذكرة الکحالیین

[طب (پزشکی)، بیماری‌های چشم ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $18/5 \times 11 \times 2/5$ سم . درونی : ۹ س 15×7 سم .
- ۲- اوراق : ۱۹۵ ورق . ۳۸۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : سفید و خاکی و زرد رنگ لاهوری ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی خاکی رنگ با عطف و گوشه چرمی سیاه رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف ،
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «علی بن عیسی الکحالی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف : «تذكرة الکحالیین» : «وقد رأیت اسعدک الله ان اولف لک کتابا فی العین . . . و اجعله ثلث مقالات و سمیته تذكرة الکحالیین بانی قلت فیہ جمیع ما حاجت الیه فی علاج امراض العین . . . تمت مقالة الاولى من مقالات علی بن عیسی الکحالی» (ص ۴۲) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم رب يسر بفضلك العميم المقالة الاولى من اربع مقالات المعروفة بتذكرة الکحالیین یعنی ابن علی جوابا عما سألتہ بعض اخوانه فی معرفته امراض العین و علاجاتها وصل کتابک ایها الاخ الفاضل»
- ۸- انجام : «زعفران حار فی الثانية مقبض یابس فی الاولى منضج مقو محلل رجاج مقوی للعین جلاء زرنیخان محرقین یذبهان (یذبهان) آثار الدم الحمیت عن ضربته زنجار حار محل ینقص اللحم الزائد و ینفع من الجرب و بقاع البیاض»

۹- چگونگی : این نسخه به زبان عربی در موضوع «طب» و از آن میان درباره امراض چشم بحث می کند و روش شناخت بیماریها و طرز معالجه و مداوای آنها را به دست می دهد . تقسیمات آن بر اساس «مقاله» و «باب» است و هر مقاله بر چند باب است مقاله اول ۲۱ باب دارد و مقاله دوم ۲۳ باب . فهرست همه مقالات و ابواب به خط و کتابت تازه تر از متن در آخر آمده است . باوجود اینکه متن این نسخه به زبان عربی است ، فهرست مطالب آن و بعضی از توضیحات لغوی و شرح های طبی به زبان فارسی است . مهر «کتابخانه رشیدی» دارد . نام مؤلف را در صفحه ۲ به نام «علی بن عیسی الکحال» می خوانیم .

۲۹۰
۱۹۱

ترجمة الاحاديث

[دین ، اخلاق و فقه ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۵/۱۹ × ۱۲/۵ ، ۱ سوم . - درونی : ۱۳ بیت (س) .
۷/۵ × ۱۲/۵ سوم .
- ۲- اوراق : ۷۶ ورق . ۲ ، ۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، ساییده شده ، جلد مغزایی و چرمی و یوسیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوان ، روشن ، پخته ، عنوان ها و نشان ها و سرفصلها و کلمات شواهد و احادیث سنگرف ، قرن ۱۱ هـ .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : عبداللطیف بن شیخ سلیمان تربتی ، نام تألیف (مثنوی) : «ترجمة الاحاديث» ، تاریخ تألیف (سرودن) معلوم نشد . در صفحه ۲ چنین آمده است : «سبب این بوده اند فقیر حقیر کمتر از قطمیر عبداللطیف بن مغفور المرحوم شیخ سلیمان تربتی حبیب الله تربته این کتاب را بر جهل حدیث تمام کرده و او را ترجمه الاحادیث نام نهاد و بزبان پارسی منظوم گردانید تا برخوانندگان و یادگیرندگان آسان تر باشد» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين ولا عدوان الا على الظالمين . . . بر امید این وعده که هر که یاد دهد برامت من جهل حدیث را (ص ۲) ،

سپاس و حمد بر خلاق عالم که از خاکی پدید آورد آدم
ز خاک تیره کرد او گوهر پاک که بروی سجده کردن اهل افلاک
(ص ۶)

۸- انجام : افتادگی دارد و اینگونه انجام می یابد : «در تاریخ حضرت مخدومی میر کر جان علیه الرحمه ،

یکی مرشد ازین عالم برون رفت گلی برون شد . . . . .
جهان از رفتنش بر من بنا تنگ ز شادیهای عالم شد . . . . .
رسید در گردش ایام چیزی یکی دوری پراز . . . . .
شبی در خواب بر پایش فتام بگفت از صدر جنت کو . . . . .
بجستم تاریخش از عقل فیروز بگفت از رفتنش . . . . .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «دین و اخلاق و حدیث و علوم اسلامی» است و شامل «چهل حدیث» است که هر حدیث جداگانه به زبان فارسی منظوم ترجمه شده است برون «مفاعیلین مفاعیلین مفاعیل» یا «فعولن» از مزاحفات بحر هزج مسدس سروده شده است و جمعاً در این نسخه در حدود ۲۰۰۰ بیت دارد اما افتادگی دارد . در آغاز یک مقدمه منشور فارسی (ص ۲-۶) دارد . تقسیمات آن بر اساس «احادیث» و «حکایت» است و ضمناً برای تمثیل حکایاتی می آورد . در آغاز و انجام بعضی یادداشتهای دینی و اشعار پراکنده فارسی دارد .

۹۵۰
۸۳۲

ترجمه فارسی فتوح اعثم کوفی

[تاریخ ، ادب و حکمت ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۵ × ۱۵ × ۵ سم . - درونی : ۱۹ س ۱۶ × ۸ سم .

۲- اوراق : ۳۳۸ ورق . ۶۷۶ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری ، وصلی شده ، کرم خورده ، آب رسیده ، پوسیده جلد مقوایی سبز رنگ با عطف و گوشه چرمی قهوه‌ای رنگ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، پخته ، روشن ، خوانا ، رسم الخط عربی ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف ، جملات عربی و کلمات شواهد معرب (مشکول) ، قرن ۹ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کتاب» ندارد و تاریخ کتابت : «۹۱۲ هـ ق» : «تمت تمام شد کتاب تواریخ عاصم (اعثم) کوفی رحمة الله عليه روز یکشنبه بوقت چاشت ماه صفر سنه ۱۰۱۲ هـ ق» .
- ۶- مؤلف : یا (شرح) : «محمد بن احمد المستوفی الهروی» ، نام تألیف (شرح) : «ترجمه فارسی فتوح اعثم کوفی» ، تاریخ (تألیف) : ۵۹۶ هـ ق ، اصل کتاب (متن عربی) تألیف «خواجه احمد دین الاعثم الکوفی متوفی که به نام «تاریخ فتوح الاعثم کوفی» یا «تاریخ اعثم کوفی» معروف است . در صفحه ۲ و ۳ و ۴ اینگونه آمده است : «بعد هذا میگوید فقیر حقیر اضعف عباد الله القوی محمد بن احمد المستوفی الهروی . . . در شهر سنه ست و تسعین و خمس مایه در مدرسه معموره تانیباد عزم نمود . . . فتوح که خواجه احمد دین الاعثم الکوفی رحمة الله تألیف کرده است . . . ترجمه شروع کرده آمد و یقین حاصل است که به فضل خدای عز و جل و فر خداوند . . . با تمام پیوندد» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين الحمد لله الملك القديم العنان الكريم الرؤف الرحيم هو الاول والاخر والظاهر والباطن و هو بكل شئ علم و الصلوة على خير خلقه محمدن الموصوف باوصاف» .
- ۸- انجام : «چنانکه آوازگریستن ایشان بلند شد رسول عم گنت ای امت من امروز برین سخن میگریید و فردا که روز واقعه او باشد او را مدد ندهید و یاری نکنید ای بار خدای تو او را یار و معین باش که تو بر همه چیزها توانا و قادری و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «تاریخ ایران و اسلام و پیامبر اسلام و ائمه اطهار و خلفای راشدین و تابعین» است خصوصاً و تاریخ عمومی اسلام از آغاز تا عهد مؤلف عمومآمی باشد. این تاریخ از بهترین و مستندترین تواریخ صدر اسلام است. نسخہ‌ی ارزنده و شایسته چاپ و نشر است. توسط یکی از مترجمان چرب دست فارسی در تاریخ ۵۹۶ انجام پذیرفته است. نثر فارسی محکم و روان و ساده دارد خصوصاً وقتی نامه‌های عربی خلفا و حکما و امرا را ترجمه می‌کند بسیار سلیس و خواندنی است. آیات قرآنی را کمتر ترجمه می‌کند و به همان متن عربی و معرب باقی می‌گذارد. تقسیمات آن بر اساس عنوانهایی است که داخل متن است ولیکن کسی که بعداً نسخه را مطالعه کرده، برخی از عناوین را به قلم و کتابت تازه افزوده است مثلاً «ذکر در تسخیر ولایت شام و روم و «اهل عرب در جاهلیت» (ص ۱۰۲) و «قتل یزدجرد به دست غلام آسیابان» (ص ۲۶۳) و «سخت کلامی بنی امیه بجناب امیر» (ص ۳۸۶) و «اتمام حجت بر زبیر» و «ذکر جنبیدن لشکر فرس». در صفحه ۲ چنین آمده است: «در تاریخ اعثم کوفی در حالات و وقایع بعد از وفات حضرت رسول خدا علیه الصلوة والسلام تا حضرت امام حسین (ع) در فارسی قلمی خط نسخ». در صفحه آغاز و انجام نشان چند مهر دارد که بعضی از آنها را محو کرده‌اند. اینک متن چند مهر «محمد اورنگ زیب مرید رحمت خان» و «علاء الدین حسین» و «حکیم علیخان . . .» و «ریاض الحسن . . .». نقل این یادداشت‌ها نیز فایده دارد: «کتابخانه سرکار حکیم مسیح الزمان و حکیم جعفر علیخان» و «من مملکات عبدالله فقیر العاصی سید محمد ولد سید حسن مرحوم» و «یا کبیکج» و «از تاریخ ۸ ستمبر سنه ۱۸۹۷ ع مطابق ۹ ربیع الثانی سنه ۱۳۱۴ هجری مطالعه این تاریخ شروع نمودم، حاذق جی پوری» و «صاحب این کتاب قلندر».

۲۹۰
۶۱۹

ترجمہ فارسی کنز الدقایق

[دین ، فقہ ، حنفی ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازہ : - بیرونی : ۳۱ - ۱۸۰ - ۳۰ سم . - درونی : ۲۱ س ۱۹ x ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۱۹۸ ورق . ۳۹۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ سمرقندی ، کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوایی و چرمی سرخگون در غلاف کرباسی کبود رنگ .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و نشانها و سر فصلها و بعضی الفاظ عربی شنگرف ، شرح و توضیح و تفسیر در کنارہ صفحات و میان سطرها بہ خط تحریر و نستعلیق کتابت شدہ است . قرن ۹ و ۱۰ ق .
- ۵- کاتب : «عبدالعزیز بن مرتضی» ، تاریخ کتابت ندارد . در صفحہ ۳۹۲ چنین آمدہ است : «تمت تمام شد کنز الدقایق فارسی بہ تاریخ سیوم ماہ ربیع الآخر روز جمعہ کاتب الفقیر الحقیر عبدالعزیز بن مرتضی»
ہر کہ خواند دعا طمع دارم آنکہ من بندہ گنہ کارم .
- ۶- مؤلف : یا (مترجم) : «لصرالله بن محمد بن حماد الازدی المعروف بالکرمانی» ، نام ترجمہ (تألیف) : «ترجمہ کنز الدقایق» . تاریخ ترجمہ معلوم نشد : «و بعد فيقول العبد الضعيف النحيف الحقير اللهيف القصيف الراجي الى رحمة خالق اهل العلم والاجتهاد نصرالله بن محمد بن حماد الازدي المعروف بالكرمانى . . . ان كتب ترجمة كنز الدقایق» (رأب : فهرست نسخہ های خطی کتابخانہ گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۱۲۱) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و تمم بالخير ، الحمد لله الذي اوضح مناهج الشريعة والاسلام و اورد مناهل التكليف جمته الانام و جعل العلماء قادة الى الجنة و هو الفتواء سادة بين اهل السنة و مصاحبتهم زيادة» .
- ۸- انجام : «پس سهام او از تصحيح بيضكن و تركه ميان مادر و عم ميت قسمة كن سه سهم دو سهم مادر را بده و يكسهم عم را زيرا كه اصل مسئله آن شش است شوهر را نصف آن سه سهم رسد و مادر را ثلث آن دو سهم و عم را

بای یکسهم پس چون سهام شوهر را طرح کردی بتخارج سه سهم ماند ،
پس دو سهم مادر را و یکسهم عم را بود والله اعلم بالصواب .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه حنفی» است به زبان فارسی . اصل آن در عربی است و از کتب مهم و مرجع اهل سنت و جماعت و فرقه حنفی است . فارسی روان دارد و از الفاظ دشوار و مهجور عاری است . تقسیمات آن براساس «کتاب» و «باب» و «فصل» و «مسئله» است . «کتاب الطهارة» در آغاز و «کتاب الفرائض» در پایان است . یادداشتهای و توضیحات و شروح فراوان در آغاز و انجام و میان سطرها و در کناره صفحات آمده و لیکن مآخذ آنها را به ندرت ذکر کرده است . نشان دو مهر در صفحه آغاز ولابلای صفحات به رنگ سیاه و سرخ دارد که سخت خوانا است . تاریخ یکی از آنها «۱۱۰۱» است . علاوه بر یادداشتهای فقهی ، یادداشتهای طبی و نسخه نویسی و صورت حساب خرید و فروش و دعا و تعویذ در آغاز و انجام این نسخه آمده است . این بیت خواندنی است :
«فکر صد سال می کند بنده مرگ بردوش می کند خنده»

تفسیر حسینی یا جواهر التفسیر

[دین ، تفسیر ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۸/۵ × ۱۸ × ۱۱ سم . — درونی : ۲۵ × ۲۰ + ۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۸۲ ورق . ۱۶۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، اندکی کرم خورده ، جلد مقوایی ، چرمی سرخگون در غلاف پارچه‌ی ملون .
- ۴- خط : ثلث خوش ، آیات قرآنی شنگرف ، یک سرلوح خوش نقش در آغاز و یکی در آغاز سوره کهف . جدول‌های کناره‌های صفحات تا صفحه ۱۸ ، خطی سیاه و زرین و از آن به بعد یک خطی سیاه ، آغاز سوره‌ها کتیبه‌ی زرین و به خط کوفی ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : «ملا حسین واعظ کاشفی متوفی ۹۱۰ هـ ق» . (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش، ج ۲، ص ۱۲۶) .

۷- آغاز : «کتاب جواهر التفسیر، بسم الله الرحمن الرحيم، رب تمم و يسر، بعد از تمهید قواعد محامد الهی و تأسیس مبانی ثنا خوانی حضرت رسالت پناهی علیه وآله و صحبه صلوة محوثة عن التناهی نموده میشود که قبل ازین به اشاره مشتمل بر بشاره که از عالیجناب اماره پناهی ایام دستکاهی مای صفات مناقب سہات» .

۸- انجام : «و باطنش به پنج حس دیگر آراسته شده و مؤید این قول است آن که در معوذہ ثانیہ کہ سور قرآن بدو منتهی می گردد و پنج بار لفظ الناس تکرار یافته و درین عدد اسرار بی نہایت مندرج است و بیان شطری از آن در جواهر التفسیر سمت تحریر یافت و الله علیم قدیر تمت تمام شد تفسیر حسینی بعون عمل الهی تم (۴ بار) .

باخامہ ده این نامہ اقبال نوشت و انجام سخن با یمن الفان نوشت گفتم مه و روز سال تاریخ نویس فی الحال دویم ز شهر شوان نوشت ترجمه الفقیر الحقیر الحافی حسین بن علی الکاشفی عفی عنہ حامداً و مصلياً و مسالماً .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع تفسیر قرآن شریف است که به نامهای : «تفسیر حسینی»، «مواهب علیه»، «جواهر التفسیر» معروف است و کامل ترین نسخه های تفسیر حسینی است در یک مجلد . عنوان سوره ها، ثلث تزیینی و زرین کتابت شده است . در آغاز نسخه نوشته شده است : «جواهر التفسیر» و لیکن در صفحه ۵۷۶ و آخر نسخه حواله داده است که «چون درین ترجمه ساحت میدان سخن وری سعت ایراد آن ندارد حواله وفوف بردقایق و رقایق این حال بمطالعه این محل از جواهر التفسیر می رود . رسم الخط این نسخه فارسی و عربی است و حروف «پ»، «ج»، «ک»، «ه»، «ب»، «ج»، «ک» کتابت شده است .

تفسیر حسینی یا جواهر التفسیر

[دین ، ترجمہ و تفسیر ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : $22 \times 34 / 5$ م.م . — درونی : ۲۷ س $25 \times 13 / 5$ س
- ۲- اوراق : ۴۹۵ ورق . ۹۹۰ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ جهانگیری، اندکی آب رسیده ، ساییده شده، اندکی کور خورده ، جلد مقوایی و پارچہ پی سفید رنگ .
- ۴- خط : ثلث خوش ، روشن ، خوانا ، پختہ ، آیات و آغاز سوره‌ها و جزوہا و رکعات و سجدهات شنگرف و معرب ، ورق اول تا چہارم از آغاز و سہ ورق در آخر منقش و مذهب و تاریخ دار و گل و بوته نگاری و نقاشی دندان موشی و کتیبہ و نشان آیات دایرہ زرین و نشان جزوہا و رکعات و سجدهات و سر سوره‌ها کتیبہ‌ها و تاریخ‌های زرین مدور ، جدول‌های کنارہ متن و خطی لاجوردی زرین و سیاہ . قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتاب : «۱۰۵۸ هـ ق» : «تمت تمام الکتاب بعدو الله الملك الوهاب والحمد لله على كل حال والصلوة والسلام على محمد العربي الابطحى المدني المكي الهاشمي و على آله واصحابه اجمعين في يوم اربعاء ثمانين من شهر ربيع الاخر سنة ۱۰۵۸» .
- ۶- مؤلف : یا (مفسر) : «مولانا حسین واعظ کاشفی» (رک : فہرست نسخہ‌های خطی کتاب خانہ گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۱۲۶ و ج ۲ ص ۱۲) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بعد از تمہید قواعد محامد الہی و تاسیس ثناء خوانی حضرت رسالت پناہی علیہ و علی آلہ و اصحابہ صلوة مصطفیٰ عن التناہی نموده می شود کہ قبل از این بہ اشارت مشتمل بر بشارت از عالی جناب اسارت پناہ ایالت دمتگاہ» .
- م : «و فرزند ارجمند لازال قدرہ علیا و قلبہ صفیاً در تاریخ تمام آن رباعی فرمودہ و ایراد آن در آخر این اوراق مناسب نمود و ہو هذا ، رباعی» .

با خامه که این نامه اقبال نوشت و انجام سخن بایمن الفال نوشت
گفتم مه و سال و روز تاریخ نویس فی الحال دویم ز شهر شوال نوشت،
۹. چگونگی : این نسخه از لحاظ خط و کتابت و تذهیب نمونه است و سبک کار و
نقش و خط به کشمیری می رود. فهرست سوره ها و جزوها در دو صفحه
منتشر و مذهب به خط عربی کتابت شده است. رسم الخط ثلث ایرانی است
که با رسم الخط دوره صفویه مطابقت دارد. (رک : تفسیر حسینی، جواهر
التفسیر، مواهب علیه، فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش، ج ۱
ص ۱۲۷، ج ۲ ص ۱۲).

۲۹۰

۱۱۶

تفسیر حسینی یا جواهر التفسیر (ج ۱)

[دین، تفسیر، فارسی، منشور]

۱. اندازه : ۳۶/۵ - ۲۲/۵ س.م. - درونی : ۱۷ س ۲۷ - ۱۴ س.م.
۲. اوراق : ۴۷۷ ورق . ۹۳ صفحه .
۳. کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ براق کشمیری ، جلد داینگور و اسفنجی و محکم و
نو و زرکوب به نقش و تاریخ ، نام «تفسیر حسینی ، جلد اول» و «مکتبه
قدوسیة ، کشمیری بازار لاهور» روی جلد آمده است و نام نسخه و مالک
آن به زبان انگریسی نیز ضرب شده است .
۴. خط : ثلث خوش (متن قرآن شریف) و نستعلیق خوش (متن تفسیر) ، نشانها و
خط های افقی رسم شده و جدولهای دو خطی کناره متن شنگرف ،
قرن ۱۲ ه ق .
۵. کاتب : «مولوی غلام حسن» . تاریخ کتابت ندارد ، در صفحه آغاز اینگونه
آمده است : «هذا الكتاب جلد الاولى من تفسیر حسینی که بعبارت منحصر
مختصر و فکرهای رنگین مرقوم از دست خط مولوی غلام حسن صاحب
مرحوم رحم الله تعالی علیه فیروز و الیه» .

- ۶- مؤلف : «ملا حسین واعظ کاشفی متوفی ۹۱۰ هـ ق» ، نام تألیف : «تفسیر حسینی» یا «جواهرالتفسیر لتحفة الامیر» یا «مواهب علیه» ، تاریخ تفسیر : «۸۹۷ هـ ق» (رک : تفسیر حسینی ، گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۱۲۷) .
- ۷- آغاز : (ج ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم، رب يسر و تمم بالخیر بعد از تمهید قواعد محامد الہی و تأسیس مبانی ثنا خوانی حضرت رسالت پناهی علیه و علی آله و صحبه صلوة مصونة عن التناهی نموده می شود» .
- ۸- انجام : «بعبادة ربه در پرستش پروردگار خود احداً یکی را یعنی برباد سمعه عمل نکند که ریا شرک اصغر است و تباه کننده عمل نعوذ بالله من الريا و تعصيم به من وقوع الذلل» .
- ۹- چگونگی : این نسخه شامل مقدمه مفسر و تفسیر و «سورة الفاتحه» تا پایان تفسیر «سورة الكهف» است از لحاظ خط و کتابت خوب است . جلد سازی آن که به تازگی توسط جلد سازی انباله در لاهور انجام یافته بسیار زیبا است . نسخ خطی تفسیر حسینی یا جواهرالتفسیر به کثرت یافت می شود و بارها در ایران و پاکستان و هند و جای ها دیگر چاپ شده است . در حدود ۶ نسخه خطی با خط ها و نقش های مختلف در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان در راولپندی موجود است .

۲۹۰

۱۱۷

تفسیر حسینی یا جواهر التفسیر

[دین ، تفسیر ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۵/۳۶ × ۵/۲۲ × ۸ س م . — درونی : ۱۷ س ۱۴ × ۲۷ س م
- ۲- اوراق : ۵۴۱ ورق . ۱۰۸۱ صفحه . (از صفحه ۹۵۴ تا ۲۰۳۴) .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ براق کشمیری ، جلد گالینگور و اسفنجی و محکم نو و زرکوب به نقش و تریخ ، نام «تفسیر حسینی ، جلد دوم» و «مکتب قدوسیہ کشمیری ، بازار ، لاهور» ، روی جلد آمده است و نام نسخه مالک آن به زبان انگلیسی نیز ضرب شده است .

۴- خط : ثلث خوش (متن قرآن شریف) و نستعلیق خوش (متن تفسیر) ، نشانیها و خط متری الفی رسم شده و جدولهای دو خطی اشاره متن شامرف ، قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : (رک) : تفسیر حسینی ۸۱۳/۲۹۰ .

۶- مؤلف : ایضاً .

۷- آغاز : (ج ۲) : سوره مریم و هی کمان مسند خمس و سبعون و ثمانون آیات جهتها و حروفها بسم الله الرحمن الرحيم که جمع کلمه ص در مواهب صوفیه بدیه از مواهب الهی که بر حضرت شیخ رکن الدین علاؤ الدوله سمنانی قدس سره فرود آمدند مآکورا است .

۸- انجام : تفسیر مواهب عالیہ برنامہ خجسته فرجہ امیر کبیر عالم مظهر آثار خسرات و احسان مطمح النظر عدم و عرفان المؤید بالفتح والمنصره والمقلب بمنزلة الحضرت نظام الدوله والدنيا والدين .

نظام دولت و ملت علی شیرآنکه یک لمعه

بود خورشید رخشان از خمیر مہر تاثیرس

کما تمام شد کار من نظام نسخه مہر کد تفسیر حسینی بعون الله المستعان .

۹ چگونگی : این نسخه شامل تفسیر سوره مریم تا آخر سوره الناس است و عنوان جلد اول خوش خط و خوش جلد است (رک) : تفسیر حسینی ۸۱۳/۲۹۰ . گویا این نسخه برای چاپ سنگی کتابت شده است .

تفسیر درواجکی = تفسیر زاهدی - لطایف التفسیر

۲۹۰
۶۳۷

لطایف العرفان - تفسیر سیف الدین

[دین ، تفسیر ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : بیرونی : ۲۸/۵ - ۱۸ - ۲ م . - درونی : ۲۹ س ۱۹/۲ - ۱۱ م .

۲- اوراق : ۲۷۹ ورق . ۵۴ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری (لاهوری) ، پوسیده ، کرم خورده ، آب رسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : ثلث عربی ، خوانا ، پخته ، فشرده ، عنوانها و آیات و سوره ها و جزوها شنگرف ، قرن ۹ و ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمد اسلم بن شیخ مبارک» ، تاریخ کتابت : «۱۰۶۳ ه ق» : «قد وقع الفراق من تکتیب هذا الكتاب المسمى بالتفسیر الزاهدی من ید احقر العباد محمد اسلم بن شیخ مبارک غفر الله لهما و لجميع المؤمنین و المؤمنات و المسلمین و المسلمات فی شهر ذی القعدة فی سنة الف و ستین و ثلث من هجرة النبویه» .
- ۶- مؤلف : (مفسر) : «سیف الدین ابونصر احمد بن الحسن بن احمد الدرواجکی متوفی ۵۴۹ ه ق» ، نام تألیف (تفسیر) : «لطایف التفسیر» یا لطایف العرفان یا «تفسیر سیف الدین» یا «تفسیر زاهدی» یا «تفسیر زاهد درواجکی» ، تاریخ تألیف : «۵۱۹ ه ق» (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۴ .
- ۷- آغاز : از تفسیر آیه ۵۸ سوره مریم اینگونه آغاز می شود : «به سبب آرزومندی وحی و دیدار جبریل عم چون جبریل عم بیامد گفتش ابطات یا جبرحتی اشقت الیک فقال و ما تنزل الیامر ربک ای آیه وحی آورد یا محمد فرو نیایم از آسمان بوحی مگر بفرمان خدای عزوجل ای ما بندگانیم مطیع امر خدایرا عزوجل قوله عزوجل له ما بین ایدینا و ما خلفنا و ما بین ذلک و راست آنچه پیش است» .
- ۸- انجام : «فاتحه که اول سوره قرآنست در بیان توحید است و معنی قرآن او بتوحید و طاعت رب و وعده بر ثبات وی و وعید بر خلاف وی و علم بر قبول معاملات وی و نکوهش بر جحود و مخالفت و سوره اخلاص بیان توحید است یعنی امر و نهی را نگاه داراگر خلی افتد در معاملات با او اعتقاد پاک دار و این بتو بر نیاید که ترا دشمنانند مانع از خیرات شرمه به من از خش (؟) بگوی اعوذ برب الفلق و اعوذ برب الناس»

۹- چگونگی : این نسخه جزء دوم تفسیر بسیار مهم و ارزنده قرآن کریم است به زبان فارسی به نام «تفسیر زاهدی» (رک : ۶- مؤلف) . جزء اول آن نیز در کتابخانه کنج بخش موجود است (رک : لطایف التفسیر ۶۰۱/۲۹۰) . و ترجمه تفسیر فارسی این نسخه شبیه تفسیر طبری و کشف الاسرار و تاج التراجم است . از قرار تحقیق هنوز چاپ نشده است .

تفسیر زاهدی - تفسیر درواجکی یا لطایف التفسیر $\frac{۲۹۰}{۶۰۱}$

[دین ، تفسیر ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۴۰ × ۲۸ × ۴ س م . - درونی : ۳۹ س / ۲۷ × ۱۹ س م .
- ۲- اوراق : ۲۷۸ ورق . ۲۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصلی شده ، جدا ستوانی و چرمی بدون عطف ، پوشیده .
- ۴- خط : نکت خفی عربی (ستن تفسیر) و ثمت جلی عربی (آیات قرآن و عنوانها) ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و نشان ها و سرفصلها شنگرف و سیاه ، در صفحه آغاز و سر هر سوره کتیبه در زمینه لاجوردی و زرین و شنگرف سر حزب ه ، و نصف ها و جزوه و ر نعات و سجرات تاریخ های مختلف اشکل و گوناگون رنگ ، در شماره صفحات جدولهای سه خطی سیاه و شنگرف ، قرن ۶ و ۷ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (مفسر) : سیف الدین ابو نصر احمد بن الحسن بن احمد الدرواجکی متوفی ۵۴۹ ه ق ، نام تفسیر : «لطایف التفسیر» یا «لطایف العرفان» یا «تفسیر سیف الدین» یا «تفسیر زاهدی» یا «تفسیر زاهد درواجکی» ، تاریخ تألیف : «۵۱۹ ه ق» (رک : فهرست نسخه های خطی فارسی ، کارنده احمد منزوی ، ج ۱ ، ص ۱۶-۱۷ و همچنین رک : ۷- آغاز) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي انزل القرآن نورا مضيا و جعل اتباعه دنيا رضيا لتكليف المجتوبين و وعده المؤتمرين و ايعاد المعتدين

والصلوة علی رسولہ محمد و آلہ الطیبین اجمعین قال الشیخ الامام الاجل العالم الزاهد المجاهد سیف‌الدین الملة والدين مقتد الاسلام والمسلمين ناصر السنة قانع البدعة ابو نصر احمد بن الحسن بن احمد الدرواجکی تغمد الله برحمة و اسکنه بمجوحة ابتدا کردیم بتفسیر قرآن و شرح معانی وی و بیان بحمد و تفسیر وی و ناسخ و منسوخ وی و محکم و متشابه وی و وعد و وعید وی و بیان امر و دلیل وی و بیان نهی و نزول وی و قصص و نظم وی بر سبیل اختصار» .

۸- انجام :

تا آغاز سوره مریم ادامه دارد و اینگونه پایان می یابد : «کلهما مکية و ثمان و تسعون آية و تسعماية و اثنا و سبعون كلمة و ثلاثة آلاف و ثمانماية حرف و عن ابی بن کعب رض عن النبی عم قال من قرء سورة مریم اعطی من الاجر بعدد من صدق ذکرها و کذبہ و یحیی و مریم و عیسی و موسی و هارون و ابراهیم و اسحاق و یعقوب و اسماعیل و ادريس عشر حسنات بعدد من دعاء الله و لدا و بعدد من لم يدع الله ولدا و نظائر الهورنین فرموده الکهف فیها بیان و وحدانیت الله ورد المقامة الکفر بیان حصه الرسول و الاخبار عن قصص الانبياء الماضية و اوصافهم احوالهم والله اعلم بالصواب» .

۹- چگونگی :

موضوع این نسخه «تفسیر قرآن شریف» به زبان فارسی است بر اساس عقیده شیعه امامیه . روش تفسیر این است که مفسر هر آیه را می آورد بر اساس فکر و تأویلات خودش آنرا ترجمه و تفسیر می کند تقسیمات آن بر اساس آیات قرآن قرار دارد و جمعاً ۱۵ جزو یا نصب قرآن (از سوره الفاتحه تا آخر سوره کهف) در این نسخه موجود است پس از ورق اول دو تا سه ورق افتادگی دارد . از لحاظ ارزش علمی دینی و ادبی و تاریخی تفسیری است ارزنده و در بعضی جای ها توضیحات تاریخی و لغوی آمده است . حروف «پ» و «چ» و «گ» مانند : «ب» و «ج» و «ک» کتابت شده و به طور کلی این نسخه یا رسم الخط شکسته عربی کتابت شده است . این تفسیر فارسی تا کنون چاپ نشده است قدمت این نسخه به قرن ششم و هفتم هجری می رسد و از

نثر زبان فارسی مابقی است بسیار ارزنده و شبیه ترجمه تفسیر طبری و تفسیر لسان الاسرار و عمدة الاسرار است .

تفسیر زاهدی - تفسیر درواجکی لطایف التفسیر ۲۹۰ / ۱۲۲

[دین . تفسیر ، فارسی . منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۱۸/۳۱/۳۱/۳۱ س . م . درونی : ۱۸/۳۱/۳۱/۳۱ س . م .
- ۲- اوراق : ۹۰۴ ورق . ۱۸۰۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم نخودی رنگ سری ، اندکی وصلی شده ، جیب چرمی و مشوایی قهوه‌ای ضری منشور تاریخ دارا باغی تفسیر چرمی و پارچه‌ای .
- ۴- خط : نکت خوش ، خوانا ، روشن ، بخند ، آیات قرآنی و جملات شواهد معرب (مشکول) ، نشان ها و سر فصلها ، و عنوان ها و اسامی سوره ها و فصول و ضمه و دسره (اعراب) شنکرف ، جدول سه خطی آثار باقی مانده و شنکرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب ، و تاریخ کتابت ، ندارد . چون از آخر تک ورق یا بخش افتادگی دارد .
- ۶- مؤلف : یا (منسخر) : آزاد : تفسیر درواجکی ، یا زاهدی ، یا لطایف التفسیر ، ۲۹۰ ، ۶۰۱ ، فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش (ج ۲) .
- ۷- آغاز : جلد اول (ص ۲) : بسم الله الرحمن الرحيم . رب يسر و کم بالعسر ، الحمد لله الذي . نزل القرآن نوراً مضيئاً و جعل اتباعه ديناً رضياً لتكليف المحجوبين و وعدا و وعده للمؤمنين و ايحاء المعتدين والصابرين على رسوله محمد و آله الطيبين و عترته الطاهرين قال الشيخ الامام الاجل العالم الزاهد سبى الملّه والدين فدمع المدحدين ناصر السمته ابو نصر احمد بن الحسن بن احمد الديق سبى البخارى رحمه الله ابتداء كرديم تفسير قرآن .
- ۸- انجام : ايضاً (ص ۸۷۱) : «اگر عمل صالح کند از بهر رضای حق را ند روی و در حق را نه روی و ریا خلق را عمل که خالص بود هر که را اند نبود»

ولا يشرك به عبارة ربه احد بروی که در پرستش شرک نیارد کسی را یعنی روی و رياء خلق را نکند تمت تمام شد جلد اول قرآن .

... آغاز : جلد دوم ، سورة مریم (ص ۸۷) : «سوره التي يذکر فیها مریم و هی مکية

مدنية سبع و تسعون آیات كلها مکية و هی ثمانی و تسعون آية و سبعة و اثنان و ستون كلمة و ثلثة آلاف و ثمانماية حرف و عن ابی کعب رضی الله عنه .

... انجام : ايضاً (ص ۱۸۰۸) : یک ورق افتادگی دارد و اینگونه از تفسیر

سورة الناس پایان می یابد . «هم در دل پری و هم در دل آدمی و قيل برفته تقدیم و تأخیر قل اعوذ برب الناس و من شر الوسواس الخناس الذي يوسوس في صدور الناس من الجنة او يقول اعوض برب الناس من شر الوسواس» .

۹- چگونگی : این تفسیر فارسی قرآن شریف موسوم به «تفسیر درواجکی» یا «تفسیر

زاهدی» یا «لطایف التفسیر» یا «لطایف العرفان» است و از قدیمترین

تفسیر فارسی قرآن شریف است . روش تفسیر چنین است که نخست

نام سوره و محل نزول (مکی یا مدنی) و عدد آیات و رکوعات و

سجودات و کلمات و حروف و وقوف و وصل و دیگر مطالب را می گوید

و سپس به شرح و تفسیر دقیق آنها به زبان فارسی می پردازد . تقسیمات آن

براساس سوره ها و جزو ها و آیات قرآن مجید است و «قوله» و «قوله تعالی

و «قال» و «نظیره» پیوسته عنوان به حساب می آید . نثر فارسی آن

«سبک خراسانی» دارد . کتابت این نسخه تازه است . ع نسخه خطی

کهن از همین تفسیر در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران

و پاکستان موجود است (رک : تفسیر درواجکی ۶۰۱ / ۲۹۰) . فهرست

سوره های قرآن (از سورة الاحزاب تا سورة الناس) . در دو صفحه در آغاز

آمده است . در صفحه اول اینگونه آمده است : «تفسیر زاهدی

متمملکات احقر العباد عبدالرحمن بن مغفور مرزا مخدومی زنده فیلی قدس

سره» . نشان مهر در دو جا داشته که عمداً محو کرده اند . لفظ «کبیک

۲ بار آمده . این بیت نیز آمده :

دعايت ميکنم بسيار بسيار فراموشم مکن زنهار زنهار

۲۹۰

۹۳۱

تفسیر قرآن شریف

[دین، تفسیر، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۲۰ × ۲۰ سانتی متری ، درونی : ۱۳ × ۱۳ × ۱۳ سانتی متری .
- ۲- اوراق : ۲۲۰ ورق . ۶۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری الاهیوری ، نرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی بدون بو عطف و گونج نازک و سرخگون .
- ۴- خط : نسخ خوش ، پخته ، روشن ، آیات قرآن و خط های الهی رسم شده ، لای آنها شنکرف ، بعضی از آیات سیاه و همه آیات معرب (مشکول) .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا «مفسر» و نام تفسیر و تاریخ آن در این نسخه نیامده است . اما احتمال دارد «تفسیر حسینی» باشد که مفسر آن «ملا حسین واعظ کاشفی» می باشد (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۶۳۴-۶۳۸) .
- ۷- آغاز : ناقص است و از آیه ۱۷ سورة البقرة (جزء اول) اینگونه ادامه دارد : «عمی کوراندند پندیده بصیرت از دیدن حق فهم لایرجعون پس ایشان باز نگردند ازین صفتها و بر همین وجه معشور شوند و معشر هم بوم نبره علی وجوههم عمیا و بکم و صا مثل منافقان است .»
- ۸- انجام : ناقص است و تا آیه ۲۳ سورة الاسراء (جزء پانزدهم) اینگونه ادامه دارد : «و بنفس خود دور شود و گرانند گیرد یعنی تکبیر و تعصب نماید و از طریق حق بر طرف رود و اذا میل (یا الشر) و چون برسد بدو بیماری و فقر و ترس کان یؤس ، باشد تا امید از روح الهی یعنی جاهل بود بفضل» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع تفسیر قرآن شریف است به زبان فارسی شامل ۱۰ جزو قرآن از جزو اول تا جزو پانزدهم (سورة آل عمران تا سورة

بنی اسرائیل). احتمال دارد تفسیر حسینی باشد. خط خوش، فارسی روان و روش تفسیر ظاهراً براساس عقاید شیعیان است. بعضی توضیحات و یادداشت‌های لغوی در کناره صفحات دارد (رک: گنج بخش، ج ۱، ص ۶۳۴-۶۳۸). تفسیحات آن براساس آیات قرآن شریف است.

۲۹۰

۷۰۴

تفسیر یعقوب چرخ‌چی

[دین، تفسیر، فارسی و عربی، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۲ × ۱۲ × ۲/۵ س م . - درونی : ۲۱ س ۱۶ × ۷/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۱۳۴ ورق . ۳۶۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری، اندکی کرم خورده، اندکی آب رسیده جلد مقوایی و پارچه بی زرد گون .
- ۴- خط : نستعلیق تحریر، روشن، پخته، خوانا، عنوانها و سرفصلها و نشانها شنگرف، خط‌های رسم شده بر بالای جملات عربی و فارسی میاه و شنگرف قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «ملا عصمة الله»، تاریخ کتابت : «۱۱۲۸ ه ق» : تمت الكتاب تفسیر سپارین از حضرت یعقوب چرخ‌چی رحمة الله علیه بعد العشاء لیلة الیخمس فی سلخ ربیع الاول سنة الف و مائة و ثمانية و عشرين تم هذا الكتاب جمادی الثاني بروز چهارشنبه از دست ملا عصمة الله ساکن قریه ریگی مؤهر اصلی وی شاهی ابن احمد شاه ابن شاه کلیم . . . . .» .
- ۶- مؤلف : یا (مفسر) : «یعقوب بن عثمان بن محمود بن محمود الغزنوی ثم الجرخ‌چی السروزی شیرازی متوفی ۸۵۱ ه ق» : نام تألیف : «تفسیر چرخ‌چی» یا «تفسیر یعقوب چرخ‌چی»، تاریخ تفسیر معلوم نشد : «و بعد فیه قول العبد الفقیر الراوی یعقوب بن عثمان بن محمود بن محمد الغزنوی ثم الجرخ‌چی ثم السروزی (الشیرازی) . . . . . قد التمس منی زمرة من الاحباب والاصحاب ان اکمل لهم تفسیر الفاتحة و سورة الملك الى آخر الكتاب منتخبا من التیج والکشاف والکواشی و غيرها بالفارسی» .

- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «یعقوب بن عثمان بن محمود بن محمد الغزنوی ثم الجرجی ثم السمرزی متوفی ۵۸۵ق»، نام تألیف : «تفسیر یعقوب چرخی» ، تاریخ تألیف : «۵۸۵ق» .
(رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی ، سعید نفیسی ، ج ۱ ، ص ۲۶۵ ، ۴۷۰ ، گنج بخش ، ج ۳ ، ص ۹۶) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، لك الحمد يا من بیده الملك و هو علی كل شیء قدير و الصلوة و السلام علی سیدنا محمد السراج المنیر و علی آله و اصحابه و بعد فیقول العبد الفقیر المحتاج و الغفور الراجی بن عثمان بن محمود بن محمد الغزنوی ثم الجرجی ثم السمرزی» .
- ۸- انجام : «ای دعا ناگفته از تو مستجاب کار تو تبدیل اعیان و عطا سهو نسیان را مبدل کن بعلم آمین رب العالمین» .
داده دل را هر دمی صد فتح باب
کار من سهو است و نقصان و خط
من همه جهلم مرا کن جمله علم
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «تفسیر قرآن شریف» است به زبان فارسی بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت و بر طریق عرفانی و ادبی و بر روش سلسله نقشبندی نثر فارسی آن به سبک خراسانی است و آمیخته باشعر و دوبیتی‌ها و رباعی‌ها و عرفانی شور انگیز است . اکثر سوره‌های کوتاه قرآن شریف تفسیر شده است و از سوره الفاتحه تا سوره الناس را بنا بر انتخاب تفسیر نموده است این نسخه کهن به نظر می‌رسد و امکان دارد از قرن نهم و از عهد مؤلفی که در ۸۵۱ هـ ق وفات کرده باشد . از آغاز ۲ صفحه افتاده بوده است که به خط و کاغذ تازه افزوده‌اند . در آغاز و انجام و در کناره صفحات بعضی یادداشت‌ها و دعاها و نشان مهر «کتاب خانه» رشیدیه دارد . بار چاپ شده و نسخه خطی فراوان دارد .

۷- آغاز : «یا فتاح ، رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر و به نستعین لک الحمد یا من بیده الملک و هو علی کل شیء قدير والصلوة والسلام علی سیدنا محمدن السراج المنیر و علی آله و اصحابه و تابعیه اجمعین و بعد فیقول العبد» .

۸- انجام : «و از حق تعالی محبت طالبان و صالحان و دوستان او طلب کند، مثنوی :

ای خدای بی نظیر ایثار کن   گوش ما گیر و بدان مجلس کشان
گوش ها را حلقه دادی زین سخن   چون بما بوئی رسانیدی ازین
کز حقیقت میخورند آن سرخوشان   از تو نوشند از ذکور و ازانات
سر میند آن مشک را ای رب دین   ای دوعا نا گفته از تو مستجاب
بی دریغ و در عطا یا مستغاث   کار تو تبدیل و اعیان و عطا
داده دل را هر دمی صد فتح باب   سهو و نسیان را مبدل کن بعلم
کار من سهواست و نسیان و خطا   من همه جهلم مرا کن جمله علم» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع تفسیر فارسی «سورة الفاتحة» و «سورة الملک» و «سورة الحاقة» و «سورة المعارج» و همه سوردهای آخر قرآن شریف است. فارسی آن روان و ساده است . سهو القلم کاتب دارد . در گوشه و کنار صفحات یاد داشتهای دینی و فقهی به زبان فارسی و عربی دارد .

۲۹۰
۹۰۹

تفسیر یعقوب چرخي

[دین ، تفسیر ، عرفان و ادب ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۰/۵ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۵/۵ × ۸ س م .
- ۲- اوراق : ۲۳۹ ورق . ۴۷۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی سرخ رنگ با عطف کرباسی خاکی رنگ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و نشان ها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۹ ه ق .

۲۹۰
۹۷۹

تفسیر یعقوب چرخى

[دین ، تفسیر ، فارسى ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰/۱۰ × ۱۳ × ۳ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۴ × ۸/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۲۳۲ ورق . ۴۶۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، گرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مٹوایی و چرمی قهوه‌ی رنگ ضربی (ترنج) .
- ۴- خط : نسخ خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و آیات قرآن شنکرف ، در آغاز یک سر لوح به سبک هراتی ، جدولهای v خطی کناره متن لاجوردی و سیاه و زرین ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : «فیروز بن مولانا محمد» ، تاریخ کتابت : «۵۹۸۲ ق» : «تمام شد کتاب شریف زبده الاولیاء و قدوة العلماء کل محبانرا محبوب یعنی مولانا یعقوب چرخى قدس الله تعالى سره در ماه شعبان بیست و سیوم روز در سنه اثنی و ثمانین و تسعمائة الفقیه گناهکر فیروز بن مولانا محمد» .
- ۶- مؤلف : یا (مفسر) : «مولانا شیخ یعقوب چرخى متوفى ۵۸۵۱ ق» ، تمام تألیف : «تفسیر یعقوب چرخى» ، تاریخ تألیف «۵۸۵۱ ق» (رک : تفسیر یعقوب چرخى ۲۹۰/۹۰۹ همین کتاب ، سعید نفیسی ، نظم و نثر ، ج ۱ ، ص ۲۶۴ - ۲۶۷ ، ۴۷۰) .
- ۷- آغاز : ظاهراً ناقص است : «قال النبى صلى الله عليه وسلم مفتاح القرآن تسمية و قال ابن عباس رضى الله عنها اجلال القرآن اعوذ بالله من الشيطان الرجيم و مفتاح القرآن بسم الله الرحمن الرحيم ، بدان و فتک الله تعالى بتوفيقه» .
- ۸- انجام : «ای دعا نا گفته از تو مستجاب داده دلرا هر دمی حد فتح باب کار تو تبدیل اعیان و عطا کار من سهوست و نسیان و خطا سهو و نسیان را مبدل کن بعلم من همه جهلم مرا کن جمله علم»
- ۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی در موضوع «تفسیر قرآن» است شامل سوره «فاتحه» و «تبارک» و سوره «سأل سائل» و چند سوره آخر قرآن تا سوره الناس. نثر

فارسی آن آمیخته با اشعار فارسی و روی هم رفته «سبک عرفانی» دارد، چون مؤلف «عارف» بوده است و طریقه نقشبندیه داشته است. تقسیمات آن بر اساس سوره‌ها و آیات قرآن است. در آغاز و انجام و در کنار صفحات بعضی ادعیه و معانی لغات و نیز بر آستر جلد اوراق یک نسخه خطی را در موضوع فقه به جای کاغذ مورد استفاده قرار داده‌اند (رک : تفسیر یعقوب چرخى ۹۰۹/۲۹۰ همین کتاب).

۱۹۰
۱۵۲

تمهیدات

[ادب، عرفان و تصوف و وحدت وجود، فارسی، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۱ \times ۱۱/۵ \times ۱/۵$ سم . - درونی : ۱۷ س $۱۴ \times ۷/۵$ سم
- ۲- اوراق : ۱۲۹ ورق . ۲۵۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوای و تیاچی سیاه رنگ با عطف پارچه‌ی دودی رنگ .
- ۴- خط : ثلث خوش ، رسم الخط ایرانی ، خوانا ، روشن ، پخته ، نشانها و عنوانها و سرفصلها و بعضی از جملات عربی و خطوط رسم شده بر بالای آن شنگرف خوش رنگ . قرن ۱۰ هـ ق . جملات عربی معرب (مشکول) .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «عین القضاة همدانی ۹۲-۵۲۵ هـ ق»، نام تألیف : «تمهیدات یا زبدة الحقایق تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۲ تألیف احمد منزوی ، تمهیدات عین القضاة همدانی ، به تصحیح دکتر عفیة عسیران ، از انتشارات دانشگاه تهران ، پیشگفتار) . نام عین القضاة این نسخه آمده : «ای عین القضاة بیش از این اسرار بر صحرا منه ص ۲۶
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام سيدنا محمد و آله اجمعين تمهيد اصل اول بدانکه در حق صورت بيان ظاهر جويان با مصطفى صلى الله عليه و آله خطاب اين آمد که و ترديد

ینظرون الیک و هم لا یبصرون ایعزیز میگویم مکر ابن آیه در قرآن نخوانده» .

۸- انجام : «ناگه ز درم در آمد آن دلبر مست

جام می لعل نوش کرد و بنشست
از گشتن و ز گرفتن بوی خوش است
رویم همه چشم گشت و چشم همه دست

باش تا به عالم من رسی که زحمت بشریت در میان نباشد که بیخود با تو بگویم آنچه گفتمی باشد در عالم حروف پیش ازین در عبارت نتوان آوردن و کی باشد که آزاد باز خود بدهم و هنوز دور است وارجو که عن قریب میسر شود فان تولو فقل حسبی الله لا اله الا هو علیه توکلت و هو رب العرش العظیم» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «عرفان محض» و «وحدت وجود» است و از بهترین و

ارزنده ترین متن عرفانی قرن پنجم هجری است . نثر فارسی شیوا و جاذب آمیخته با اشعار فارسی و دو بیتی ها و رباعی های فریبا و دلربا دارد . از آیات قرآنی و احادیث نبوی بهره مند می گردد . مؤلف آن عین القضاة همدانی در عمر ۳۳ سالگی در همدان به جرم کفر و الحاد پوست کنده شد و بردار آویخته شد . وی شاگرد امام احمد غزالی بوده است . تألیفات دیگر هم دارد از جمله : زبدة الحقایق و شکوی الغریب به عربی و مکتوبات به فارسی . در صفحه اول این نسخه چند بیت شعر فارسی آمده است . همه آثار موجود عین القضاة چاپ شده است .

توضیح لکتاب المسایرة

فی العقاید المنجیة فی الآخرة

[دین ، حکمت و عرفان و عقاید ، عربی ، منشور]

۲۹۰
۷۰۹

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲×۱۳×۲ سم . — درونی : ۲۳ س ۸×۱۶ س م .
۲- اوراق : ۱۰۶ ورق . ۲۱۲ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری (لاهوری)، کرم خورده، وصالی شده، آب رسیده، جلد مقوایی و چرمی سبز گون با غلاف کرباسی نیلگون.
- ۴- خط : ثلث، خوانا، پخته، روشن، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها و خط‌های رسم شده بر بالای کلمات شواهد شنگرف، قرن ۱۰ هـ ق.
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد. چون از آخر ناقص است.
- ۶- مؤلف : یا (شارح) معلوم نشد، نام تألیف (شرح) : «توضیح لکتاب المسایرة فی العقاید المنجیة فی الآخرة»، تاریخ تألیف (شرح) معلوم نشد. اما متن اصلی که «المسایرة فی العقاید المنجیة فی الآخرة» نام دارد تألیف «ابن الهمام» یا «کهال الدین محمد بن همام الدین عبدالواحد بن عبدالحمید متوفی» : «و بعد فهذا توضیح لکتاب المسایرة فی العقاید المنجیة فی الآخرة تألیف شیخنا الامام العلامة اوحد علما مصره و واسطة عقد . . . کهال الدین محمد بن همام الدین عبدالواحد بن عبدالحمید الشهیر بابن الهمام» (ص ۲). «وسمیته کتاب المسایرة فی العقاید المنجیة فی الآخرة» (ص ۷).
- ۷- آغاز : «رب یسر، بسم الله الرحمن الرحیم، و تمم بالخیر، کما ذکر که الذاکرون و عقل عن ذکر که الغافلون حمداً لمن رسم علی صفات الکیانات دلایل توحیده و رقم سطورها رسایل معلته بوجوب وجوده الی کافة عبیده و الصلوة و السلام علی افضل من حباه».
- ۸- انجام : ناقص است و شاید یک یا دو ورق افتاده باشد : « . . . کما وصف نفسه فی کتابه العزیز متکرراً خلق ما خلق علی وفق الحکمة يتضمن مصالح دنیویة او دینیة و امر بما امر علی وفق الحکمة كذلك و نهی عن نهی عنه كذلك نقل بمحقق . . . العصیان و یکفوه بالاحسان غفور لکفایر».
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه در علم عقاید و حکمت و سلوک است و از معرفت ذات و صفات و افعال باری تعالی بحث می کند. نسخهی ارزنده و بر اساس فکر و اندیشه امام محمد غزالی قرار دارد و مخصوصاً مؤلف «الرسالة القدسیة» غزالی را پایه تألیف خود قرار داده است. تقسیمات آن بر اساس «مقدمه» و «رکن» و «خاتمه» قرار دارد. همه جا از «غزالی» و «احیاء العلوم» و دیگر

تألیفات غزالی نام می برد . این کتاب را در «غزالی نامہ» تألیف استاد جلال الدین ہابی نیاقم و چون از لحاظ فکر و اندیشہ غزالی و «رسالۃ القدسیہ» او نام می برد و ہمہ این نسخہ بر اساس آن رسالہ قرار دارد بسیار مهم است . البتہ این نسخہ «توضیح لکتاب المسایرة فی العقاید المنجیہ فی الاخرة» نام دارد و متن «المسایرة فی العقاید المنجیة فی الاخرة» را نیز در بردارد . در صفحہ آغاز و در کنارہ صفحات یادداشتہای تیزہ دارد . در فہارس موجود نام این نسخہ را نیاقم .

۸۹۰

۹۸۲

تیمور نامہ ہاتفی

[ادب ، فارسی ، منظوم ، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۱۵ × ۲۵ / سہ . — درونی : ۳۱ س ۲۲ × ۹ سہ .
- ۲- اوراق : ۸۲ ورق . ۱۶۳ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ لاهوری ، گرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب رسیدہ ، چند مقوای سبزگون (ملون) با عطف و گوشہ چرمی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوان ہا و نشان ہا و سرفصلہا و جدولہای ۲ خطی میان ابیات و فواصل عنوان ہا شنگرف ، جدولہای ۳ خطی کنارہ متن میاہ و شنگرف ، قرن ۱۲ ہ ق .
- ۵- کاتب : «شیر محمد ولد نظام الدین» ، تاریخ کتابت : «۱۹۰۵ بکرمی» . «تمت الکتاب بعون الملک الوہاب دست خط فقیر حقیر پر تقصیر ہیچمدان خدای اہل اللہ شیر محمد ولد فضیلت پناہ معرفت آء ، بن فضیلت دستکاء نظام الدین بتاریخ ۱۷ ماہ اسوج روز ہفتہ در بیتک وزیر جوتی را با تمام رسیدہ .
- ۶- مؤلف : «ہاتفی» ، نام مثنوی (تألیف) : «تیمور نامہ ہاتفی» یا «تمر نامہ ہاتفی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : تیمور نامہ ہاتفی ، گنج بخش ، ج ۴ ، ۱۸۹۰ .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ،
بنام خدای کہ فکر خرد
ہمین دید زو عقل چون . . .
بنازد کہ تا لہ او پی برد
ماو و لیکن ندانست چیست ؟»

- ۸- انجام : « جگر کرد خون نامه نقش بند بنقاشی این هایون پرنس الهی چو بر نقش فرخ نهاد باخر رسید آخرش خیرباد»
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع شرح فتوحات و کشور گشایی‌ها و جنگهای تیمور پادشاه مقتدر و جنگجوی مغول است . تقسیمات آن بر حسب مطالب تاریخی عهد تیمور است از ظهور تیمور تا فتح روم (آسیای صغیر) به دست تیمور . در حدود ۳۴ بیت دارد . بروزن شاهنامه فرودسی «فعولن فعولن فعولن فعول (فعل)» سروده شده است . چاپ شده (رک : تیمور نامه هاتفی ، ۸۹۰/۱۰۰۵ گنج بخش ، ج ۴) .

۸۹۰

۷۶۴

جاده العاشقین

[ادب ، عرفان و سرگذشت ، سلسله حسینه ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : بیرونی : $۲۴ \times ۱۵/۵ \times ۲/۵$ سم . درونی : ۱۵ س $۱۷/۵ \times ۹/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۶۵ ورق . ۳۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، وصالی شده ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرسی سرخ رنگ ، ضربی ، منقش ، ترنج و نیم ترنج ، اسلیمی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی (هراتی) ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و نشان‌ها شنگرف ، جدولهای ۸ خطی کناره متن چهار رنگ (لاجوردی و سیاه و زرین و سبز) . قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : «کمال الدین محمود بن علی بن عماد الدین بن عجدوانی» از عرفای معروف قرن نهم هجری قمری ، نام تألیف : «جاده العاشقین» ، تاریخ تألیف : «جاده العاشقین = ۵۹۷۳ ق» : در صفحه یک و ۵ و ۷ و ۸ چنین آمده است : «این حقیر کثیر التقصیر در بندگی پیر یعنی . . . حضرت شیخ حسین قدس سره موافق شده بود . . . که از مقامات و حالات درویشان . . . این تصنیف بجاده العاشقین موسوم شد . . .»
- چیست بگو مدت تاریخ و نام گفت بگو جاده العاشقین»

۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : « حال و طالب سخنان اهل کمال پوشیده و مخفی نماند که بعد از مراجعت از طواف حرمین شریفین زاده الله تعالی شرفاً که این حقیر کثیر التقصیر در بندگی پیر یعنی آن علیحضرت معالی منزلت . . . اعنی حضرت شیخ حسین قدس سره » .

۸- انجام : ناقص است و چنین پایان دارد : « بر ارباب دانش و بینش که اخلاص کارخانه آفرینش اند پوشیده و مخفی نماند که عادت با سعادت این طایفه چنان جاری شده که اولاد و احفاد بزرگان را بتفصیل ثبت میکند و نسبت خود را با آباء کرام » .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع عرفان و ادب و سرگذشت و سخنان پیران و مشایخ متصوفه حسینیّه ماوراء النهر است . مؤلف ، مرید « شیخ حسین » بوده که گویا مؤسس سلسله حسینیّه در ماوراء النهر و نام کاملش « کمال الدین حسین بن شهاب الدین حسین بن برهان الدین قلیج انجدانی » عارف معروف قرن نهم هجری است . تفصیلات این نسخه بر اساس « باب » و « فصل » است و جمعاً در ۱۰ باب و « چندین فصل » دارد . « باب اول در مقدمه کتاب بر سه فصل ، باب دوم در ذکر اسامی پیران و مقتدایان این سلسله شریفیه حسینیّه و این نیز مشتمل است بر سه فصل » . اینک خلاصه اسامی ابواب : ۱- مقدمه کتاب ، ۲- اسامی پیران سلسله حسینیّه ، ۳- ریاضات ، ۴- مجاهدات ، ۵- رخصت شیخوخیت ، ۶- خوارزم و درویشان آن ، ۷- ملاقات با پادشاهان عصر ، ۸- سفر حرمین شریفین ، ۹- مدینه و مکه ، ۱۰- مراجعت از مکه و مدینه و به شام رسیدن ، ۱۱- رحمت شیخ حسین در حلب ، ۱۲- خوارق عادات ، ۱۳- اسامی خلفای شیخ حسین ، ۱۴- خاتمه . جمله « ای عزیز » همواره تکرار شده است . متن نسخه با اشعار زیبا و کلمات مشایخ آمیخته و نثر عرفانی ارزنده دارد و گویا هنوز چاپ نشده است .

۲۹۰
۹۹۵

جامع الصحاح

دین ، فقہ ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازہ : بیرونی : ۲۵ × ۱۸ × ۴/۵ م . م . - درونی : ۱۷ س ۱۸ × ۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۳۹۳ ورق . ۷۸۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی و پارچہ پی سبز گون با عطف کرباسی خاکی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، رسم الخط عربی ، پختہ ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : «سیر محمد شاہ ابن امیر سید محمد المشتہر بخواجه میرکی البخاری الحسینی» ، تاریخ کتابت : «۱۹۸۱ هـ ق» : «و قد وقع الفراغ من تسويد هذه النسخة الشريفة في يوم . . . التاسع من شهر جمادى الاول سنة ۹۸۱ علی يدالعبد الضعیف الراجی رحمة ربه الغنی میر محمد شاه ابن المرحوم المبرور امیر سید محمد المشتہر بخواجه میرکی البخاری الحسینی رحم الله لی ولوالدی ولمن نظر فيه و لمن استفاد منه ولجميع المؤمنين و المؤمنات و صلی الله علی سیدنا محمد و آلہ الطیبین م» .
- ۶- مؤلف : «مولانا علاؤ الدین محمد المشتہر بمولانا قاضی» ، نام تألیف : «جامع الصحاح» تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحہ پیش از آغاز اینگونه آمده است : «تصنیف هذا کتاب جامع الصحاح لمولانا الاعظم افضل العلماء فی العالم کمال الملة و الدین علاؤ الدین محمد المشتہر بمولانا قاضی علیه الرحمة و الرضوان» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين الحمد لله رب العالمين و الصلوة علی من اوتی الحکمة و الصراط المستقیم و علی آلہ و اصحابہ الکرام کتاب الطهارة الکتاب مصدرسمى به المفعول مبالغه» .
- ۸- انجام : «و عن ابی یوسف دمان عرسه القائل به لانطلق و هو الاصح لان الکلام فی غیرها کما فی الکرمانی و به انتی الشیخ الامام علی الپزدوی کذا فی

الظهيريه و صح نية غيرها دینند لا قضاء اذ هو محتمل الكلام لكن اما ان
تخصيص لذلك لم يصدق قضاء كتاب البيوع .

۹- چگونگی : این نسخه به زبان عربی و در موضوع «فتنه» است. بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت . تفسیحات آن بر اساس «کتاب» و «فصل» است در آغاز «کتاب الطهارة و فصل فی التیمم» و در انجام کتاب الایمان (ص ۷۲۸) آمده است . نسخهدی است نهن و ارزند، بتاریخ کتابت ۹۸۱ هـ ق. فهرست مطالب در آغاز آمده است و یادداشتهای ملکیت نسخه و یک نسخه طبعی در آغاز و انجام آمده و در کناره صفحات توضیحات فقهی و مطالب دینی به زبان فارسی و عربی فراوان دارد، و مآخذ آنها را هم بدست داده است و منه رحمه الله و «منه سلمه الله» دارد .

۸۹۰
۸۳۴

جامع المقامات

[ادب ، عرفان و سرگذشت ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۲ X ۱۳۱/۲ سم . - درونی : ۱۷ X ۱۲/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۱۵۴ ورق . ۳۰۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی . آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مشوای چرمی سیه ، ضربی با عطف تیماجی توتونی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، رسم الخط فارسی ، نشان ها و عنوان ها و سر فصل ها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : «ابو البقا ابن قطب الاولیا خواجه بهاء الدین حضرت مخدوم» ، نام تألیف : «جامع المقامات» ، تاریخ تألیف : «۱۰۲۶ هـ ق» ، در صفحه ۳ اینگونه آمده است : «این مخلص خاندان اهل وفا ابوالبقا ابن قطب الاولیا و مخیر الاصغیر و زبده الاتقیاء و تاج العرفا خواجه بهاء الدین بن حضرت مخدوم اعظام قدس الله تعالی سرها در تاریخ محرم هزار و بیست و شش بود آله بتألیف

این کتاب شریف و ترکیب این ترتیب منیف شروع کرد و جامع المقامات نام نهاد و ترتیب داد بر سه باب .

۷- آغاز : ناقص است و گویا یک ورق افتادگی دارد : «و آفتاب آسمان سعادت که سطری

از سطور شاهنشاهی و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین است و بر ارواح مقدسه چهار یار کبار و جمیع اصحاب بزرگوار از مهاجر و انصار باد که کار سازان شریعت مصطفوی و صاحب طرازان طریقت حضرت نبوی و کاشفان اسرار حقیقت و نجوم برج اوج هدایت‌اند» .

۸- انجام : ناقص است و چنین پایان می‌گیرد : «بخندیدم گفتم آنروز که برسد ره است

بر بکم مرا . . . گفتیم شما آنروز کجا بودید کسی که جواب بادشاهان داده باشد او از جواب . . . آند ، قطعه ،

نخشب‌ی نیک ره جو خواهی رفت مرد خوش عیش گوی دولت برد»

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «حالات و اقوال و کرامات و تعلیقات حضرت خواجه

بهاء الدین بن مخدوم اعظم» است که ظاهراً جد مؤلف بوده است . تقسیات

آن بر اساس «باب» است و جمعاً ۳ باب دارد : «باب اول در ذکر نسب

صوری و نسبت معنوی حضرت مخدومی اعظم . . . باب دوم در ذکر

معارف و حقایقی که بر زبان دربار گوهر نثار آنحضرت قدس سره در خلال

مجالس جاری می‌گشت . . . باب سیم در بیان آثار الطاف و عنایات الهی

که در او ان طفولیت در حق آنحضرت ظاهر شده» . علاوه بر «باب» ،

عنوانات «میفرمودند» و «نقل کرد» و «نقل کردند» نیز دارد . نشر فارسی

آن آمیخته با اشعار دلاویز فارسی و سخنان برگزیده همین عارف صافی دل

و عالی مرتبت حضرت مخدوم اعظم است که یکی از پیران سلسله نقشبندیه

یا «خواجگان» است . افسوس که این نسخه از آغاز و انجام ناقص است .

۹۲۰

۶۶۴

جذب القلوب الی دیار المحبوب

[دین ، تاریخ و ادب ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۱ × ۱۷ × ۱ سم . - درونی : ۲۱ و ۲۳ × ۱۸ × ۱۲ سم .

- ۲- اوراق : ۱۳۳ . ۲۶۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید فرنگی ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فرسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سرفصلها نستعلیق جلی . قرن ۱۴ ق .
- ۵- کاتب : «عبدالغفار» ، تاریخ کتابت «۱۳۵۶ق» : «الله اعلم انه کتاب . . . سرایا خوش الحان المسمى بجذب القلوب الى ديار المحبوب . . . تصنیف شریف . . . حضرتنا شاه عبدالحق محدث دہلوی . . . در بلادہ سزوار کشمیر الانوار حضرت سیدنا و مولینا علی اکرم اللہ وجہہ دارخی اللہ تعالیٰ عنہ بقلم شکستہ . . . عبدالغفار ارقم دہشت . . . فی یوم جمعہ ۱۴ شعبہ صفر المظفر سنہ ۱۲۸۱ ہجری قمری» .
- ۶- مؤلف : «شاه عبدالحق محدث دہلوی متوفی» ، نام تالیف : «جذب القلوب الى ديار المحبوب» تاریخ تالیف : «۸۹۹ تا ۱۰۰۱ھ ق» : در صفحات ۹ و ۱۰ چنین آمده است : «اللہ بعد میگوید فقیر حقیر نریف . . . عبدالحق بن شمس الدین الترائک السہلوی البخاری . . . ابتداءً تسویبہ بالحروف در سنہ ثمان و تسعین و تسعمائة در مدینہ منیبہ ہند و توفیق تیرخ آن در سنہ احدى و الف در بلادہ دہلی یافتہ . . . و این کتاب کہ مسمی بجذب القلوب الى ديار المحبوب منحصر در ہفده بابست» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»
 صد شکر کہ از تشنکی غم رسم چون قطره بسردی ذرم بیوسہ
 بر آدستی توفیق ازل بنشستم وز زمزم قدس جہرہ دل نسیم
 الحمد لله و السلام علی عبادہ الذین اصطفى و افضی صواذ اللہ علی العمل
 عباد اللہ محمدن المصطفى و علی آلہ و اصحابہ زیدہ ارباب الحرم و ذرود
 اهل الوفا صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و رضی عنہم و ارضی حمہمیکہ سزاوار
 جناب الہی آید» .
- ۸- انجام : «بعضی از غربا بعنوان تضرع و انکسار در حضور فائز النور الخضر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بر سبیل ارتحال انشا نمودہ و خواندہ امین دہ

مسموع سمع رضای آنحضرت شده باشد با حصول تواجد و غلبه حال و حضور و ابتهاج و این از غنائم سفر حج این فقیر است و الحمد لله سبحان رب العزة عما یصفون و سلام علی المرسلین و الحمد لله رب العالمین» .

۹- چگونگی :

این نسخه در موضوع «دین و تاریخ اسلام و پیامبر (ص) و فضایل و محامد و هجرت و زیارت و آثار تاریخی و مشاهد و مساجد مدینه منوره و مکه معظمه» است . تقسیمات آن بر اساس یک «مقدمه» و «۱۷ باب» است . نشر فارسی آن آمیخته با آیات قرآن و حدیث نبوی و کلمات مشایخ است . در صفحه ۲۶۳ درباره لفظ «سهودی یا سهودی» که مؤلف کتاب «وفاء الوفا باخبار دارالمصطفی» است شرحی آمده . اساس تألیف این نسخه بر اساس کتابی بوده است به نام «افتقار الوفا» که گویا اصل آن در قضیه حریق مسجد شریف حضرت محمد (ص) در سال ۸۰ سوخته شده و صفحاتی چند از آن باقی مانده که به دست شاه عبدالحق محدث دهلوی افتاده و نسخه خود را بر اساس آن تألیف کرده است . این نسخه باوجود اینکه تازه کتابت شده ، سهو القلم کاتب ندارد و مالک آن شخصی بوده به نام «حاجی محمد هاشم معلم» ساکن قریه بر مزید در نزدیک شهر بلخ (افغانستان) . فهرست مطالب نسخه در آخر نسخه آمده و چند یادداشت با جوهر آبی نوشته اند .

۲۹۰ جنان الاخبار = مفاتیح الجنان = شرح شرعة الاسلام ۶۹۹

[دین ، حکمت و سیرت ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۴/۵ × ۲ سم . — درونی : ۱۹ × ۱۶ × ۷/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۳۷ ورق . ۱۰۷۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ سمرقندی ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی زرد رنگ با عطف و گوشه چرمی قهوه‌ای تیره رنگ پوشیده .

۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنبران ہا و نشانہا و سر فصلہا و کتب شواہد شنگرف . جدولہای یک خطی کفارہ بیرونی متن سیاہ و جدولہای سہ خطی کفارہ متن سیاہ و شنگرف ، یک سربلوح در آغاز .

۵- کاتب : نام کاتب نیاسدہ ، تاریخ کتابت «۱۲۱۳ هـ ق» . (رک : ۸- انجمن) .

۶- مؤلف : «یعقوب بن سید علی متوفی» نام تألیف در مقدمہ نسخہ «جنان الاخبار» و

در پایان نسخہ آنرا «شرح شرعة الاسلام» المسمی بہ بمفاتیح الجنان

آوردہ شدہ است . در صفحہ ۲ و ۴ و پایان نسخہ اینلایقہ آردہ است :

«لما بعد فیقول العبد الضعیف . . . یعقوب بن سید علی . . . ان من بین

کتاب ہا شرعة الاسلام الکتاب فائق و خطاب رائق . . . فیجاء بہ بدانتہ علی

شرحاً علی الشان جلی العرفان . . . والفرقان و سمیتہ بدنان الاخبار . . . ثم

شد کتاب مستطاب شرح شرعة الاسلام المسمی بمفاتیح الجنان» .

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم حمداً لمن من علی عبادہ نعمۃ الاسلام و جعلہ سرورہ

و منهاجاً و نصب الکتاب والسنة امامہم سراجاً و ہادی و خدیجاً فی

الایمان فد خدرانی دین اللہ اقویاً ، و صلوة علی من کان من اصحابہ .

۸- انجام : «حیوۃ الحيوان للمولى الامام نهار لدين محمد الترمذى . محاضرات لتشرح

الامام ابى القاسم الحسينى بن المفضل الشهير بالراغب الراصفى فى شرح

شافىة للمولى الفاضل المعروف بجارى ادرسى اللہ تعالی مشونہم و جمع

الجنة مأویہم تمام شد کتاب مستطاب شرح شرعة الاسلام المسمی بمفاتیح

الجنان در بلدہ کہل جنت ثقبی در ایام سلطنت سلطان بن سلطان خاقان

ابن خاقان شاہ زمان عادلشاہ غزوی خلد اللہ تعالی ملکہ در تاریخ شامزادہ

شہر ذی حجہ سنہ یکہزار و دو صد و دو زدہ در وقت عصر در روز یک

شہد باختتام رسید . ادعی اختتام و یک بیت شعرا .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ مسائل فقہی و حدیث و حکمت و شرعت اسلام و

سیرت حضرت محمد (ص) است بر اساس عقیدہ اہل سنت و جمعیت . اصل نسخہ

ظاہراً «شرعة الاسلام» نام داشتہ کہ شارح آنرا تشریح و توضیح کردہ و

«جنان الاخبار» نامیدہ است . و لیکن شہرت آن بہ «شرح شرعة الاسلام و یا

مفاتیح الجنان» است . تقسیمات آن بر اساس متن شرعة الاسلام است کہ بر

«فصل» منقسم بوده است . در گوشه و کناره صفحات این نسخه یادداشتهای دینی و توضیحات لغوی به خط شکسته به زبان فارسی و عربی آمده است . شارح همه نسخه های خطی را که برای شرح در اختیار داشته در آخر آورده که در حدود یک صد نسخه بوده است .

۲۹۰

۹۴۳

جنات الفردوس

[دین، فقه، فرایض و واجبات، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۱/۵ \times ۱۴/۵$. / ۷۰ . سم . - درونی : ۱۴ س $۱۷/۵ \times ۹$ م.م .
- ۲- اوراق : ۳۷ ورق . ۷۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : لاجوردی فرنگی ، پوسیده ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه تیاچی سرخگون .
- ۴- خط : تحریر ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها و خط های رسم شده بر بالای جملات شواهد واسامی اعلام شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب «عبدالرشید» تاریخ کتابت : «۱۲۶۹ ه ق» : «تمت تمام شد کار من نظام شد تم (۱۱ بار) بتاریخ بیست و ششم ماه صفر المظفر سنه ۱۲۶۹ روز شنبه . . . عبدالرشید» . و بیت ابیات دعایی آمده است .
- ۶- مؤلف : «نصیرالدین محمد بن راجه سلطان عرف لا کاه» ، نام تألیف : «جنات الفردوس» تاریخ تألیف معلوم نشد . شاید هن تاریخ کتابت باشد : «اما بعد میگوید بنده ضعیف گنهگار بد کردار امیدوار از مغفرت ملک الغفار نصیرالدین محمد بن راجه سلطان عرف لا کاه . . . که بعضی دوستان دین و محبان راه یقین حاجی محمد بن اسمعیل ترک سلطان کمال الدین اشارت کردند . . . این نسخه را از کتب معتبره کشیده شد و نام این کتاب جنات الفردوس کرده شد» .
- ۷- آغاز : «رب یسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحیم شکر و ثناء مر خدا تعالی را که همه چیز از بی چیزی بتوانایی خود در وجود آورد و همه روزی خورندگان را بی منت روزی گردانید ، بیت :

او خالق خلاقان به همه چیز توانا

اورازق رزق است دگر کیست بهانا .

۸- انجام : «چون پاک کردی و سوی لب بزرگ چون راست کردی هر که روز آدینه ناخن دور کند پس چنانستی که نیکی یابد صد چندین پیغمبر گفت علیه الصلوة والسلام بهترین مسواک از درخت تلخ است پیغمبر صلی الله علیه وسلم در یک شب یازده بار مسواک کرده بود تمت تمام شد کار من نظام شد» .

۹- چگواگی : این نسخه در موضوع «فتنه» و «فرائض و واجبات و مستحبات» است بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت به زبان فارسی آسبخته با عربی. تقسیمات آن بر اساس «فصل» است و جمعاً «۳۱ فصل» دارد . «فصل اول در فضیلت دوگانه گزاردن پیش از صبح صادق . . . فصل سی و یکم در فضیلت مسواک کردن» . نثر فارسی آن «سبک پاکستانی» دارد . نشان مهر «سید جمن شاه حسینی ۱۲۷۰» دارد و نیز «کتب خانه رشیدیه» . در آخر دویادداشت به فارسی و هندی دارد .

۸۹۰
۷۲۱

جنگ اشعار

[ادب ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۳۱×۴×۲ س م . - درونی : ۱۵ س ۱۶×۹ س م .
- ۲- اوراق : ۸۵ ورق . ۱۶۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکستری رنگ براق بخارایی (تا شکندی) ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ پوشیده ، ضربی و نقش دار .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خیزان ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف و جدولهای ۲ خطی میان ابیات سیاه و جدولهای ۷ خطی کناره متن شنگرف و لاجوردی و زرین و سیاه (چهار رنگ) ، دو سر لوح گل و بوته نگاری زرین (ص ۲ و ص ۱۲۲) . قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «سلا محمد یوسف» ، تاریخ کتابت : «۱۳۳۵ ه ق» : «حسب الفرمایش

اخلاص صداقت نشان محمد گل نوشته کرده شد مورخہ ہفدہم ربیع الاول
سنہ ۱۳۳۵ ملا محمد یوسف عفی عنہ .

۶- مؤلف : یا (گرد آورنده) و نام و تاریخ تالیف معلوم نشد . امامی توان آنرا «جنگ
اشعار» نامید و شاید گرد آورنده «محمد گل» باشد (رک: ۹- چگونگی) .

۷- آغاز : جنگ اول ، (ص ۲) : «مناجات از حضرت صرفی علیہ الرحمہ ، بسم اللہ
الرحمن الرحیم ،

حمدالذی المجاہد والمجد والعلی سلطان بی نیاز و خداوند کبریا
سلطان مطلق کہ بدر گاہ عزتش یکسان بود غنی و فقیر وشہ و گدا
باشد گدای درگھش از روی منزلت بہتر ز خسروان شہان جہان پناہ
آغاز و انتہای ہمہ ذات پاک او لیک او منزہ است ز آغاز و انتہا» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۱۱۹) :

«ترا چون من ہزاران بندہ ہا ہستند در عالم

مرا جز آستانت نیست اگر خوانی و گرانی

پریشان ذرہ حق فقادہ بر سرراہت

عجب نبود اگر این ذرہ را خورشید گردانی»

...آغاز : جنگ دوم (ص ۱۲۲) :

«عجب نبود اگر سر سبز گردد کشت دامانم

کہ تخم از اشک می پاشم بمژگان قلبیہ می رانم

ز غیرت کی روا باشد گشایم چشم در مرقد

پر پروئی حیا خوئی نشسته زیر مژگانم»

...انجام : ایضاً (ص ۱۶۸) :

«رفتی و نمیشوی فراموش می آئی و میروم من از ہوش

سحریست کہال ابروانت پیوستہ کشید تا بنا گوش

پایت بگذار تا بہوسم چودست نمی رسد در آغوش

جوور از قبلت مقام عدل است پیش سخنت مقابل نوش»

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ «ادب» است و شامل : غزل ، قصیدہ ، قطعہ ، رباعی

فرد ، ودو بیتی می شود که همه آنها برگزیده بی از آثار شاعران گمنام و با نام است . گرد آورنده این اشعار ظاهراً محمد گل ستوفی ۱۳۷۹ هـ ق است و تاریخ آن شاید تاریخ کتابت باشد یعنی ۱۳۳۵ هـ ق ، که ۴۴ سال پیش از وفات گرد آورنده است . نام آنرا به مناسبت مجموعه بی از اشعار فارسی «جنگ اشعار» نامیدم . و شامل دو بخش است : بخش اول بیشتر شامل اشعار مناجات و نعت و منقبت است . بخش اول اکثر از غزل و رباعی و نیز نعت و تهنیت و تحیت تشکیل یافته است . اینک اسامی شاعرانی که از آنها در این مجموعه اشعاری آورده شده است : (جنگ اول) : حضرت شیخ یعقوب صرفی ، محمد اشرف ، خواجه بختیار کاکلی ، شیخ جنید بغدادی ، ملا غلام احمد جید ، محمد اسماعیل نامی ، خواجه محمد اسعد ، نقشبندی ، شیخ فرید الدین عطار ، شیخ بانهایلی (نعت شریف احمد صاحب) . خواجه اعظم دبدبه مری ، شیخ احمد واعظ ، شیخ عبدالحق دهلوی ، مولوی عبدالرحمن جامی ، مرزا احد مقبل ، ملا غلام احمد جید ، واعظ کابلی ، ملا محمود ، نامی لاهوری ، لا اعلم ، سید صدر الدین سوپوری ، مستان شاه کابلی ، حمیدالله (مصنف اکبر نامه) ، قدسی ، ملا معین ، خواجه شاه نیاز نقشبندی ، سرور لاهوری ، فقیر الله لاهوری ، ملا عرفی شیرازی ، بهاء الدین متوهر (؟) ، امیر خسرو ، ملا عبدالرشید بینوا ، نظامی ، درویش عبدالقادر قادری ، حسن شاه صاحب لامری مورخ کشمیر ، عاصی (حفیظ الله راموه) ، پیر عبدالعلی پاندانی ، محمد انور رامپوری ، (جنگ دوم) : حافظ ، هلالی ، مخفی ، سعدی ، عراقی ، نیاز ، احمد جام ، نویدی ، مستان شاه ، معین ، شاه مستان ، عاشق ، محمود ، کمال .

۸۹۰
۷۲۸

جنگ اشعار

[ادب، فارسی، منظوم «غزل»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۸ × ۱۲ × ۱/۵ سم - درونی : ۱۵ س (در حدود ۱۴ بیت) . ۱/۵ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۸۱ ورق . ۱۶۲ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، اندکی کرم خورده ، جلد مقوایی خاکی رنگ با عطف و گوشه پارچه‌ی لاجوردی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الحظ فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق ،
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (گرد آورنده) و نام تألیف و تاریخ آن معلوم نشد اما می توان آنرا «مجموعه اشعار برگزیده» یا «جنگ اشعار» نامید (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : افتادگی هایی دارد و برگ اول (صفحه ۱ و ۲) نیز به علت وصالی و پوسیدگی خراب شده است و با این اشعار «حالی» آغاز می گردد :
- «بیا ساقی که گر اقبال گردون را بقا بودی
 نکردی پایه تحت سکندر تاج دارا را
 مجو از عقل شرح ای دل که درد اشام میخانه
 بجام می حواله کرد حل این معا را
 مفال دردی اندرده که بهر نقل این مجلس
 سزد کز آسمان ریزد فلک عقد ثریا را
 سواد وصف خطش می کنی ای خامه صبری کن
 که از بهر مداد آرم برون از دل سویدا را» .
- ۸- انجام : ناقص است و با این اشعار «بنایی» انجام می گیرد :
- «چون ترنجم که در این بزم طرب نپسندند
 یک ترنجم بکف از غبغب سیمین ذقنان
 بر در پیر خرابات که خمخانه او
 باد محروس ز سنگ سم خم شکنان
 میزدم حلقه برآمد ز درون آوازی
 کای ترا خاتم دولت گرو اهرمنان
 ساکن خانه و مدرسه می باش که مست
 کنج میخانه باخر وطن بی وطنان»

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب فارسی» و شامل غزلیهای برگزیده شاعران گمنام و با نام است و نام گورد آورنده و تاریخ و نام و تألیف معلوم نشد و لیکن چون از شاعران گوناگون اشعار و غزلیهای برگزیده دارد آنرا می توان جنگ اشعار نامید. در حدود ۳۳۰ غزل و ۲۳۰۰ بیت دارد. از این شاعران غزلیها و اشعار برگزیده به ترتیب آورده است : «کاتبی، حالی، سلمان، شیخ رهائی، شیخ سعدی، خسرو، حافظ، ملا جامی، بنائی، حسن، خواجه عبدالله مروارید، میر حاج، خواجه کمال، شاهلی، کامی، خواجه عصمت، هلالی، ضیا، امیر شاهلی، ریاضی، طوسی، خواجه ابوالبرکات، آصفی، شاه قاسم، محوی، سید نسیمی، اهلی، انی میر حاج، ملا سهیلی (سهیلی). اکثر غزلیها به نام بنائی، خسرو، حالی، شیخ سعدی و حافظ است.

۱۹۰

۷۵۹

جنگ اشعار

[ادب، فارسی، منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۸ × ۱۶ × ۳/۵ س. م. — درونی : ۱۸ بیت (متن)
- ۱۹ بیت (کناره بعضی از صفحات) ۲۰/۵ × ۹/۵ (متن و کناره صفحات)
- ۱۹ × ۹/۵ (متن) س. م.
- ۲- اوراق : ۲۳۷ ورق . ۴۷۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ بخاری . اندکی وصلی شده . جلد مقوایی و چرمی . شیرازه دار . روی جلد منقش و تریج و کتابه زرین ، آستر درونی جلد تریج سرخ . اوراق آغاز نسخه با کاغذ زر افشان و صورتی رنگ و لا بلای اوراق نسخه از کاغذ مومی یا زرورق استفاده شده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا و نا خوانا . روشن عنوانها و نشانیها و اعلام رجال و شاعران شنگرف ، در آغاز یک سر لوح زیبا در زمینه لا جووردی و زرین و کتابه و تریج ، ۱۱ مینماتور (تصویر به سبک هندی و عراقی) . در کناره هر صفحه ۳ نیم تریج (مثلت) زرین و منقش و جمعا ۳۰۴ .

نیم تریج دارد. جد وله‌های ۲ خطی فواصل ابیات سیاه، و جد وله‌های ۶ خطی کناره متن لاجوردی و سیاه، و جد وله‌های ۳ خطی کناره متن زرد و سیاه، قرن ۱۱ هـ ق، رسم الخط فارسی.

- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد.
 ۶- مؤلف : نام مؤلف (گرد آورنده): «انوری کیلانی» نام تألیف و تاریخ آن معلوم نشد چون از آغاز و انجام ناقص است (رک : و-چگونگی).
 ۷- آغاز : ناقص است و از «باب پانزدهم» اینگونه آغاز می‌گردد : «بسم الله الرحمن

الرحیم و به نستعین ، باب پانزدهم در بیان غزلیات ، قصاب :

ای ذات پاکت از همه ما سوا سوا
 از درگه تو یافته هر بینوا نوا
 انعام تست بر همه خاص و عام عام
 تشریف تست بر قد هر نارسا رسا
 سر گشتگان وادی جهل مرکبیم
 راهی ز روی مرحمت ای رهنما تما
 ما را که طاعتی نبود غیر معصیت
 ای وای اگر دهی توبه روز جزا جزا .

- ۸- انجام : ناقص است و چنین پایان می‌یابد : «من کلام خواجو . . . . .»

سبحه طرازان قدس در حرمش معتکف
 قلعه گشایان چرخ بر علمش مفتن
 دست مده جزبه او تا نشوی پای مال
 فتنه مشو جز بر او تا برسی از فتن
 جان ثنا خوان او تا ابد از مدحتش
 باز نیاید چو مرغ از گل و برگ سخن
 وز ره مهرش کنند مشوره با من فلک
 زانکه بود مستشار نزد خرد مؤمن»

- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه «ادب فارسی» و شامل اشعار برگزیده از شاعران مشهور و غیر مشهور است و در این نسخه از باب پانزدهم آغاز می‌گردد

و لیکن در آخر باب نهم (ص ۴۳۱) آمده است . ظاهراً صحاف (جلد ساز) اوراق نسخه را به هم ریخته و مطالب را در آمیخته است . چنین نموده می شود که تصاویر یا مینیاتورهای بسیار و سر لوح های زیبا داشته اما اکنون فقط یک سر لوح و ۱۱ تصویر دارد . در اواسط آن چند صفحه جدول کشی شده اما کتابت نشده است . همه متن نسخه مورب کتاب شده و جمعاً به طور متوسط هر صفحه ۳۶ بیت دارد و روی هم رفته در حدود ۱۷۰۰۰ بیت دارد . شاید این نسخه مجلدی دیگر نیز داشته باشد و در حقیقت دائرة المعارف اشعار فارسی است . تقسیمات آن بر حسب «باب» و «قصیده» و «غزل» و «رباعی» و «مثنوی» آمده است . اینک اسامی شاعرانی که در این نسخه آمده است : «قصاب ، سعدی ، حافظ ، جامی ، هلاکی ، میرزا رسول حیران ، خسرو ، نرگس ، نیازی ، عاشق ، آذر ، مشتاق ، واقف ، فروغی ، نظیری ، عرفی ، طرزی افشار ، احمد ، خادم ، کمال ، محتشم ، سرور ، میر مشتاق ، کمال خجندی ، میرزا حسن هراتی ، میرزا محمد علی نوید ، اصلی ، سلمان ، امیر خسرو ، احمد بیک صالح ، کاتبی ، هاتف ، مجرم ، شایق ، استاد ، نظام الدین قاضی فزوی ، اصلی ، بیدل ، شوکت ، صائب ، حزین ، شرر ، معینی ، فخری ، آهی ، اهلی شیرازی ، طوسی ، عارفی ، شاهی ، افسری ، هندی ، رفیق ، کوچک ، انسی ، فانی ، مجرمی ، ملک ، کامی ، طاهر ، فغانی ، اسمعیل ، شاپور ، فغفور ، لطفی ، دکنی ، سہمی ، سلمان ، فضولی ، میرزا رفیق ، مطربی ، بهشتی ، ادھم ، ثنائی ، مولوی روم ، طوفان ، مفتون ، عظیم ، سابق ، شغای ، محاسن کاشی ، ریاضی ، نیازی ، واسی ، عطایی ، واقف ، عصمت ، عشرتی ، میرزا میلی ، وصال ، نعیمی ، فخری ، حیدر هراتی ، آهی ، مجلسی ، لاج ، سلیم ، خواجہ عرب ، صرفی ، خواجوی کرمانی ، شاه عباس ، ملا حسن هروی ، سید ، میرزا گدایی ، مخفی ، وحشی ، طالب ، شاه صادق ، سلم ، قانع ، منیر ، صرفی ، وف ، فانی ، فتوحی ، جرمی ، عاقل ، آهی ، قدسی ، خلیف ، مسکین ، رسول ، ملا محسن کاشی فیض ، شوکت ، منین ، عصمت شامیری ، اسپری ، سالک ، مرتضی ، بیات ، عماد ، حقیری ، حسام ، نوری ، اصلی ، صافی ،

شریفی ، مجنون ، ظهیر ، نظامی ، زاهد علی خان سخا ، گلشن ، شهیدی ،
فارغی ، شیخ اوحدی مراغه ، ملا باقر مازند رانی ، منتخب سرور ، برهمن ،
حضور ، سقا ، وهابی ، فخری رازی ، ارسلان ، میرزا طبیب هراتی ، میرزا
حسن هراتی ، میرزا نوید ، محمد عاشق ، یکتا ، لسانی ، ملا حسن ناجی
پیشاوری ، عارف ، واسع ، ابن یمین ، نجات ، ایمن ، قزلباش خان امید ،
میرزا ، توفیق ، مظهر ، حیرتی ، ابن حسام ، صبوری ، حسن ، سینفی ،
فتح علی شاه قاجار ، بنائی ، جلال ، شاهی ، اشرف ، شایق ، حیران ،
حیدر هراتی ، حضرت ، یوسف ، میر مشتاق ، صادق ، ریاضی ، سهیلی ،
فراقی ، آذری ، میرزا عزت ، نادری ، فوجی ، همایون ، مشفق ، کاملی ،
نظری ، ندائی ، حریق ، غنایی ، قاسم ، میرزا حسین علی امید ، سقا ، علوی ،
علی نقی کمره ، فیضی ، خاشع ، شانی ، سعید ، اشرف ، خلیق ،
شعوری ، صفایی ، جو یا ، علوی ، شیخ بهایی ، (باب پنجم ص ۲۵۷) ،
نور جهان بیگم ، شاه جهان ، نظامی ، هاتنی (لیلی و مجنون) ، میرزا طاهر
نصر آبادی (گلشن خیال) ، غنیمت ، فصولی ، (منتخب هفت جام) حکیم
زلالی (محمود و ایاز) ، منشی باقی ، شمن دایم ، اسدی طوسی ، میرزا صادق
تفریشی (مثنوی) ، ملا نوعی (سوختن زن هندو) ، مولانا سنجری (مثنوی) ،
میر نجات (نجات) ، وحشی بافقی (یزدی) (واسوخت) ، عبید زاکانی
(موش و گربه) ، فردوسی ، مکتبی (لیلی و مجنون) ، عطار (منطق الطیر) ،
میرزا طاهر انجدانی ، میرزا عبدالله شهاب ، انوری گیلانی (مؤلف این مجموعه
ص ۴۳۹) ، حاجی سلیمان صباحی ، ابوالمفاخر ، شمس المناقب (فطرت) ،
میر فندر سکی ، منقبت فردوسی طوسی . در آغاز دو صفحه فهرست مطالب
نسخه آمد ، است اما بعضی از آنها در متن نسخه نیامده است . در صفحه
۴۳۹ قصیده ی آمده که عنوان آن «المؤلفه غفرالله له ولوالدیه» می باشد و
در قصیده نام «انوری گیلانی» ذکر شده است :

گر کم هجو سخن را به مکنی بزم

همه گویند مرا انوری گیلانی

احتمال می رود شاعری از «گیلان» این مجموعه ارزنده را به یادگار

گذاشته است. در لا بلای اشعار، قطعات نثر هم آمده است. در صفحه آخر چند یادداشت مالکیت نسخه به خط تازه آمده است: «این کتاب از غلام محمد جان» و «مطلوب الطالبین» که شاید نام نسخه باشد.

۸۹۰
۸۷۸

جنگ اشعار

[ادب، فارسی، منظوم]

- ۱- اندازه : بیرونی : $۱۵/۵ \times ۷ \times ۱/۵$ سم . درونی : ۱۰ تا ۱۲ بیت (۳ سطر) $۱۱/۵ \times ۴/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۹۸ ورق . ۱۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، اندکی آب رسیده ، جلد چرمی سیاه رنگ ، شیرازه دار .
- ۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، خوانا ، زیبا ، پخته، عنوان ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق . جدولهای ۳ خطی کناره متن سیاه و شنگرف .
- ۵- کاتب : «صالح بن حاجی اسمعیل گیلانی لاهجانی»، تاریخ کتابت ندارد . در صفحه ۲۸ نام کاتب آمده است : «کاتب الجروف صالح بن حاجی اسمعیل گیلانی لاهجانی را بدعای خیر یاد و شاد فرمایند» .
- ۶- مؤلف : یا «گرد آورنده» : ظاهراً همان «کاتب» است که به خواهش «حاجی حسین خوبی» به جمع و کتابت آن اقدام نموده : «به تحریر «بیاض» چندی اوقات در شهر اسلامبول . . . بعزم زیارت بیت الله الحرام وارد شهر مزبور گردیده» . (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : افتادگی دارد و چنین آغاز می گردد : «من کلام رافع در خطاب سر بازان محبت ای گرفتاران رنج و درد و غم هست و مدهوشان مینای الم ای بدرد هجر چون من ماندگان وی بهر در رو نموده راندگان ای زخان و مان خود آوارها بیکسان محنت کشان بیچارها» .
- ۸- انجام : «تا نشستم با سگ کوی تو رفت از یاد من
چهره های نیم رنگ و دید های نیم خواب

آن یکی زایر یکی خدام یکی مداح نیست
 من سگ کوی توام والله اعلم بالصواب
 فرد : شمع را در وقت خواب از پیش چشمش مگذران
 سایه مژگان مباد از خواب بیدارش کند .

۹- چگونگی : این مثنوی مجموعه‌ای از اشعار برگزیده فارسی : غزل، قصیده، قطعه، رباعی، دوبیتی، فرد، مثنوی‌های کوتاه، مناجات است، و گرد آورنده اش صالح بن حاجی اسماعیل گیلانی نام داشته که از راه اسلامبول (ترکیه) به مکه معظمه می‌رفته است و در اسلامبول به خانه حاجی حسین خوبی فرود آمد و چون خوش خط و شاعر و ادیب بوده به خواهش میزبان این بیاض را که اشعار دلاویز و شور انگیز فارسی را در بردارد به خط نستعلیق خوش خفی کتابت کرده است و می‌توان این مجموعه را «بیاض اشعار» یا «جنگ اشعار» نامید. اسامی شاعران ذیل در این بیاض آمده است : رافع، سعدی (گستان و بوستان، غزل)، صائب، حافظ، عصمت، ملا جامی، لامعی، حیرتی، نشابوری، یاری، کامی، محسنی، جلالی، سائری، فضولی، حضرت علی (ع)، مجنون، هاتف (جواب و سؤال دویم از زبان هاتف در باب عشاق)، شیخ عطار. در این بیاض «۲۹ جواب و سؤال در بیان حیات» آمده است که از مسائل دینی و مطالب عرفانی و ادبی و اخلاقی گفت و گو می‌کند. در حدود ۲۴۰۰ بیت دارد. در انجام اشعاری در ۳ ورق (۶ صفحه) به خط نا پخته کتابت شده است. در یکی از صفحات آخر تاریخ ولادت... رجب المرجب ۱۲۶۴ آمده است.

۸۹۰
 ۸۸۰

جنگ اشعار

[ادب، فارسی، منظوم]

۱- اندازه : - بیرونی : $۲۲ \times ۱۰/۵$ س.م . درونی : ۶ تا ۱۶ بیت
 (۱۳ تا ۳۲ س) $۱۶ \times ۷/۵$ و ۱۸×۹ س.م .

- ۲- اوراق : ۱۶۱ ورق . ۳۲۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، اندکی آب رسیده ، جلد چرمی ، قهوه‌پی رنگ ، شیرازه دار .
- ۴- خط : نستعلیق و شکسته و تحریر و نسخ ، خوش و ناخوش ، خوانا ، روشن ، ۳ لوح ساده در صفحات ۱۹ و ۶۷ و ۱۰۷ و ۱۳۱ ، جدول‌های ع خطی کناره متن سیاه و سرخ و زرد و جدول یک خطی کناره بیرونی متن لاجوردی یا شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب ندارد . اما در صفحه ۱۱۸ نام «محمد اسمعیل مالانی الانصاری» ، و تاریخ «۱۲۷۳» آمده است (رک : ۶- مؤلف) .
- ۶- مؤلف : نام «مؤلف و تألیف و تاریخ آن» معلوم نشد ، اما در صفحه ۷۶ و ۱۱۸ مالک جنگ که شاید گرد آورنده آن باشد ، «محمد صادق خان» آمده و اینگونه است : «اینچند ابیات در یوم دو شنبه دهم شهر ربیع‌الثانی حسب الخواشش عالیجاه رفیع جایگه حشمت و شوکت دستگه مشرب الخاقان نتیجه الخوانین العظام آقای محمد صادق خان جهة یادکاری در دست پریشانی و دماغ سوختگی قلمی گردید العبد الاقل خلق الله محمد اسمعیل مالانی الانصاری ۱۲۷۳» .
- ۷- آغاز : «این غزل محبوب است ،
- دل ز کف برون برد دلبر پری پوشی
شوخ عنبرین موی شرخو جفاجوی
آفتاب کنعانی عارف سخن دانی
«چنان مهرت مرا جا کرده در دل
السلام ای یوسف گل پیرهن
السلام ای طوطی شکر شکن» .
- ۸- انجام :
- ۹- چگونگی : موضوع این نسخه «اشعار برگزیده دلاویز و شور انگیز فارسی» است که شامل غزل ، قصیده ، دوبیتی ، رباعی ، قطعه ، مثنوی و دیگر انواع شعر است . کتابت آن مختلف است و این نسخه با بیش از ده قسم خط کتابت شده است و در حدود . . . بیت دارد . و اسامی اینگونه شاعران در این جنگ یا بیاض آمده است : «محبوب» ابن حسام ، مخفی دختر اورنگ زیب ،

کمال خجند ، فروغی ، سعدی ، خسرو ، جامی ، حافظ ، سرخوش ،
واقف ملتانی ، لطف الله نیشا پوری ، شیخ بهایی ، میر عیسی کوه زوری و
ملقب به سید روزی ، میرزا عبدالوهاب (منشی ایران) .

نشان چند مهر دارد ، از جمله : «بنده غلام محمد» .

و در صفحه ۲۲۵ تاریخ «۱۲۷۵ هـ ق» دارد . از صفحه ۲۳۱ یا ۲۳۶
مناجات به زبان فارسی از شیخ عبدالله شیرازی دارد : «هذا مناجات شیخ
عبدالله شیرازی که بدوازده مطلب خوانده است و حاجتش بر آورده
گردیده مناجات اینست : بسم الله الرحمن الرحيم ، الهی بحر مت نام محمد» .
از صفحه ۲۵۰ تا ۲۵۸ «دعای صباح» از حضرت علی بن ابی طالب آمده
است . از صفحه ۲۵۹ تا ۲۶۱ دعای شیخ علی غزوی (کذا، قزوینی) آمده
است . از صفحه ۲۶۱ تا ۲۸۰ مشنوی شیخ بهایی یا «مثنوی نان و حلوا»
آمده است و اینگونه آغاز می شود :

«بسم الله الرحمن الرحيم ،

استمع ما ذا يقول العندليب حيث يروى عن احاديث الحبيب

مرحبا اى طائر دستان شى كآمده از جانب بستان حى» .

و چنین انجام می گیرد :

«تو درین یکهفته مشغول کدام علم خواهی برد ای مرد تمام

هر که نبود مبتلای ماهر و اسم او از لوح انسانی بشو» .

این مشنوی در حدود . . . بیت دارد . و در «ترشیز» به سال ۱۲۷۵ هـ ق

«بفرمایش محمد صادق خان» و در خدمت احمد قلیخان و محمود خان و

شیر خان و سعید خان کتابت شده است . این یادداشت در صفحه ۱۸

خواندنی است : «در سنه یکهزار و سیصد و شش سال سچتان ایل که

موکب فیروز کوکب سرکار اشرف همایون والا امیر کبیر روحی فداه

تشریف فرمای محال ترکستان شده بودند و صاحب بیگاریگی را در رکاب

ببارک آورده بودند و بنده درگاه هم همراه بودم و حکومت محال اخچه را

هم مرحمت فرمودند که در محال اخچه مقیم بودم این چند کلمه بجهت

یادداشت قلمی شد تا واضح بوده باشد یوم جمعه هشتم شهر جمادی الثانی»

الراجی محمد صادق» نشان مهرهایی دارد از جمله : «الراجی محمد صادق»
«محمد صادق ۱۲۷۹» (ص ۱۹۳) .

۸۹۰

۸۸۱

جنگ اشعار

[ادب ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی ۲۵ × ۱۵/۵ × ۲/۵ سم . — درونی : ۱۶ و ۲۰ و ۲۲ بیت
- ۲- اوراق : ۱۷۲ ورق . ۳۴۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم خاکی و سفید و آبی و لاجوردی و سرخ و بنفش کتبی و هراتی ، اندکی وصالی شده ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی ضربی ، تریج و حاشیه منقش ، عطف چرمی . چهار جا در داخل تریج : «دارد امید شما محمد عبدز ناصر» .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، خوانا و سجت خوانا ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و اسامی شاعران شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام گرد آورنده ظاهراً «محسن» یا «محرّم» ، نام تألیف : «بیاض اشعار» یا «جنگ اشعار» (رک : ۹- چگونگی) .
- ۷- آغاز : «در تعزیت ، فرد ،
مسافری نرسید از عدم کزو پرسم
که پیر چرخ لجا بود نوجوان مرا
فرد ،
اگر صد سال مانی در یکی روز
بباید رفت زین کاخ دل افروز .
- ۸- انجم : «در صفت افیون و دو کنار . . . . .
افیون نغز است کیف خوبی دارد
جاروب غم است رفت و روی دارد
خورشید جهان نیست ولی چون خورشید
او نیز طلوعی و غروب دارد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه را می توان «جنگ اشعار» یا «بیاض اشعار» نامید که در آن تحت عنوان موضوعات گوناگون از همه گونه شعر (قصیده و غزل و رباعی

و مشتوی کوتاه و قطعه و فرد و دوبیتی و ترکیب بند و ترجیع بند و مستزاد و ماده تاریخ های ارزنده و تضمینات مختلف و مخمسات) آمده و اسامی بسیاری از شاعران با نام و گمنام را در بر دارد و در حدود ۶۸۸۰ بیت دارد. اینک اسامی شاعرانی که در این «جنگ اشعار» آمده است:

عظیم نیشابوری، ناصر خسرو (چستان از حضرت سید ناصر خسرو)، امیر یار بیک خان (متوفی ۱۱۱۷ هـ ق) و میر ضیاء الدین خان (متوفی ۱۱۴۹ هـ ق) و میر میرزا نبات (متوفی ۱۱۴۱ هـ ق) و میر محمود شاه خان (متوفی ۱۲۹۵ هـ ق)، عبدالله عارف، خسرو، بیدل، ظہیر فاریابی، عصمت بخاری، یوسفی، سیدا، وصلی، صادق بخاری، قصاب، شوکت، فارغ، افغان، مخلصی، اهلی، مجلسی، محمد طاهر، عرفی، اکمل، تمکین، ناظم، اکمل، راقم بخاری، سید غازی توره، سپندی، مشفق، ملا گل افغان، شوکت، میرزا جلال الدین اسیر، ناصر علی، حافظ، نظامی، ناصر علی، جامی، امیر عمر خان، سیدا (و اسوخت در ۹ بند)، اکمل (و اسوخت در ۱۲ بند)، میرزا عبدالقادر بیدل، افغان، بسمل، میرزا صادق، الفت، میرزا محمد علی صائب، نظامی، قدسی، حاذق، فنا، محتشم، (تاریخ جلوس شاه غازی ص ۹۰)، حاجی ملا حبیب الله بدخشانی، مہجور (حسرت)، میرزا واسع خان، حسرت بدخشانی، ملا داد محمد خان کلیم، غافل بدخشانی (میرزا غلام احمد خان)، میر غیاث الدین بدخشانی، میر غیاثی، میرزا غنی کشمیری، ناخوش، شایق، واقف، ندیم، بیتاب، لا اعلم (؟ غزل تضمین بر غزل حافظ)، صمیمی، عیسی، غنی کشمیری، امید، قدسی، گلشنی، طغرل، طغرل خواجہ احراری، کلیم، غمگین (پسر میر محمود شاه خان از اولاد شاہان بدخشان)، مخفی، صاحبہ جدید، ندیم کابلی، حسرت بدخشانی، کلیم ہمدانی، واقف لاهوری، فغان کاپا، مخفی، سابقہ، مشتاق شاه کابلی، حاذق، سید انور بدخشانی، صائب، وحشی، شجاع الملک، شیخ معین الدین چشتی، راجا، تاج الدولہ، وصلی بخارایی، محمد کبیر، ہلالی، حافظ، محمد اکرم، شیخ سعدی، خلف، ساعی، فریدون، زیب النساء بیگم، نظیری، رفیع

ولی طواف ، میرزا برهان الدین خان ، هجری ، عمر خان خوقندی ،
 ملا املا ، عاجز (میر محمود شاه خان) ، میر لاغر ، قاری صاحب کابلی ،
 شجاع الملک درانی ، شرر ، شرر کابلی ، شاه شجاع ، طبیب ، شاه بدخشان ،
 نورس ، عارف ، بها ، محمد اکرم بدخشی ، شفائی ، فریاد ، میرزا رحمت
 بدخشی ، عاشق ، نطفی ، میر جناب میر صاحب ص ۱۳۳) ، عاجز داملا
 محمد ابراهیم ، حاجی ملا شاه حبیب بدخشانی ، مطرب ، ذبیح ، فصیحی ،
 بابا صائب ، حاذق ، شاه پور ، محمد ذاکر ، عراقی ، ولی طواف ، حضرت
 داملا ، عمر خیام ، شاه ناصر ، بی بی عایشه سمرقندی ، گلشنی ، سید جعفر ،
 مخدوم ، کنجی ، منیری ، نیازی ، مخدوم مدرس روستاق (متوفی ۱۳۱۴ ،
 ص ۲۲۱) . ملا محمد سلیم مخدوم راغی ، ملا عبدالله چاه آبی ، شمس الدین
 بدخشی ، حاجی بخاری ، میرم ، سلمان ، شمس الدین علی (شرح) ، مثنوی
 (قصه حضرت ابو شیمه پسر حضرت عمر خطاب رض) ، از محیی (آخر
 نسخه) ، آغاز :

گر خدا توفیق بخشید است عظم   قصه بوشیمه را آرم بنظم
 انجام :

بخش محیی را طفیل آن همه   چون به سوی تست میل ما همه
 قطره‌ی از آب رحمت باز گیر   تا شود خلق دو عالم جمله سیر

«این نسخه از لحاظ تنوع اشعار برگزیده فارسی بی نظیر است مخصوصاً اینکه
 همه موضوعات شعری برگزیده شده، دسته بندی شده و هر کس مطابق ذوق
 خود می تواند شعر مطلوب را بیابد ، متأسفانه گرد آورنده اشعار فهرست
 موضوعات و اسامی شاعران را به دست نداده است. در صفحه ۱۳۳-۱۳۴
 این یادداشت دوبار آمده است :

«این بیاض مبارک از جناب محرم عزت نشان مخدوم صاحب محسن برای
 مظهر الدین خان نبیره اش یادگاری مانده است مورخه ۹ قوس
 سنه ۱۳۱۳ .»

۸۹۰

۸۸۲

جنگ اشعار

[ادب، فارسی، منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۴ \times ۱۲/۵ \times ۱/۵$ س. م . - درونی : ۹ و ۱۰ بیت
(همه ابیات مورب کتابت شده است) $۱۹/۵ \times ۹$ س. م .
- ۲- اوراق : ۱۸۸ ورق . ۳۷۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ و سفید فرنگی ، اندکی وصالی شده ، اندکی آب رسیده ،
جلد چرمی با آستر کاغذی ضربی منقش (ترنج و نیم ترنج و جدول) .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر ، خوانا و سخت خوانا ، پخته و ناپخته ، بعضی از عناوین
شنگرف ، جدولهای ۲ و ۴ خطی میان ابیات و مصاربع زرین و سیاه و
جدولهای ۶ خطی کناره صفحات لاجوردی و سرخ و سیاه و زرین ،
قرن ۱۲ ه. ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» روشن نیست ، و «تاریخ کتابت» : «۱۲۶۶ ه. ق» : «مرقوم محرم
سنه ۱۲۶۶ هجری مقدس» . در صفحه ۱۶۴ و ۱۶۵ نوشته «به خط
محمد اسماعیل» بقلم خود : «سنه ۱۲۹۵ ه. ق» دارد .
- ۶- مؤلف : یا (گرد آورنده) : شاید «محمد اسماعیل» باشد ، نام تألیف : «بیاض اشعار»
یا «جنگ اشعار» ، تاریخ تألیف (گرد آوری) : «۱۲۶۶ ه. ق» (رک :
۵- کاتب) . در صفحه اول به خط تازه نوشته است : «انتخابات نفیسه»
در صفحه ۱۹۸ نوشته : «لراقمه ندیم» .
- ۷- آغاز : «انتخابات نفیسه ، هوالعزیز ،
افسوس که شد آئینه خیره نگاهان روی که بمادیدنش از دورستم بود
نظم : در زمان باغ و درطرف چمن بلبلی با جفت خودگفت این سخن
ماز سرمای زمستان رسته ایم دل بامید گلستان بسته ایم» .
- ۸- انجام : «هوالحق ،
گرگناهنش عشق ورزیدن بشیرین بوده است
آن جزای کوهکن بسیار سنگین بوده است

باعث تشویش دلها بی سخن کین بوده است

خاطری اینجا بود خرم که خوش بن بوده است»

۹- چگونگی : این نسخه شامل برگزیده‌ی از اشعار دلاویز از کایه انواع شعر است و

آنرا می توان «بیاض اشعار» یا «جنگ اشعار» نامید اما در آغاز آن به خط نازه آمده است : «انتخابات نفیسه» . اشعار برگزیده این شاعران در این «جنگ» آمده است : بیتاب ، میرزا مظهر ، بسمل ، شیخ ابوسعید ابوالخیر ، شیخ احمد غزالی ، خواجه فضل الدین کشی ، قاضی ابوالبرکت سمرقندی ، مولانا آملی ، سرمد ، نادم ، هلالی ، نظیری ، بیدل ، عیسی بلخی ، جامی ، کمال خجندی ، فیضی دکنی ، صائب ، آفرین ، طالب آملی ، بدیع ، میدا ، عرفی ، سعدی ، واقف ، آصفی ، دارا ، مظهر (رک : میرزا مظهر) ، کمال ، قصاب ، محشم ، شاه فور ، وصفی ، خسرو ، شرف الدین ، اهلی شیرازی ، طوقان ، خواجو ، وحشی ، ملا محمد علی حزین . مشفق بغدادی ، حزین ، رفیق ، علی نقی کمره ، نظام شیرازی ، ساطع ، سرخوش ، ناصر علی ، واله داغستانی ، جوینا ، اسیر ، رضی ، یعقوبی ، امتیاز خان ، کیم ، ابوتراب بیگ ، امید ، صید ، قزلباش خان ، محمد تقی ، صدقی ، محمد رفیع واعظ ، طوسی ، شاهلی ، مولانا کلامی ، توفیق ، اهلی شیرازی ، منیر لاهوری ، وقوعی تبریزی . میر حیدر معالی ، نظری ، طغرا ، حافظ شیرازی ، فصیحی ، کمال الدین ، طوسی ، غنی کشمیری ، اشرف ، وحید ، غزالی ، شجاع خان ، نادم گیلانی ، زین العابدین شیرازی ، آقا جعفر ، بنای هروی ، احمد علی ، میرزا فلندر ، ظفر خان احسن ، سالم ، نجف قلی بیگ ، میر ابوالقاسم ، شمسی ، ثابت (در باب پن ص ۱۶۳) ، اشرف ، میرزا حسابی ، طالب آملی ، اسیر ، محمد ظاهر ، مضطر ، میرزا کاظم ، قاسم خان ، مستغنی ، شاه شجاع ، هایون ، شهیدی ، شوکت ، شاه طاهر دکنی ، غزنی هروی ، راقم ، محمد باقر ، غزالی ، محمود ، سید یحیی ، شانی ، فصیح ، طوسی ، میرزا خان ، مولانا عبدالحق دهلوی ، رضایی ، میرزا افضل ، آقا صالح ، ابراهیم ادهم ، غنیمت ، میر نجات ، طاهر ، قدسی ، میر حیدر ، واهب ،

سید محمد شعلہ ، رشکی ، ولی ، جعفر ، میرزا حسن قزوینی ، شیخ نقی ،
 ملا شمسی ، فطرت ، اشرف یکتا ، میر یحیی کاشی ، میرزا اشرف ،
 ملا خیالی گیلانی ، میلی ، حالتی ، مشرقی ، میرزا قلی میلی ، بدیع سمرقندی ،
 قبول تبریزی ، سلمان ، کاتبی ، نثاری ، میرزا علی هروی ، عارف لاهوری ،
 شمس الدین فقیر ، خسرو ، وحشی ، میرزا جانی ، رفیقی ، درویش ، تجلی ،
 جسمی ، ملا حیدر ، گرامی ، حسابی ، ضمیری اصفہانی ، علی اکبر ،
 محمود بیک ، سالم ، حلوائی ، شہیدی ، فاضل ، بیدل بلخی ، آذری ،
 لطفی نیشابوری ، صرفی ، وحشی ، فغانی ، میر سنجی ، عارف دانشمند ،
 ملا ظہوری ، میر یحیی کاشی ، رضای کاشی ، ضمیری ، آہی ، محمد افضل ،
 بہرام سک (بیک ؟) ، ملا شمعی ، رشکی ہمدانی ، جدایی ساوجی ،
 ملا خضری ، میرزا عنایت ، ابدال ، ملا باقر ، حسن ، معلوم ، حاجب ،
 میرزا نظام ، کمال خجند ، یحیی ، رازی ، حزنی ، خانخانان ، شعوری ،
 مسعودی ، میر یحیی کاشی ، ظریفی ، میر عبداللہ ، شاہی ، نظام الملک ،
 یوسف ، سپاہی ، ملا نسبتی ، واعظ ، محمد رفیع واعظ ، نیکو ، ملاولی ،
 میرزا ابراہیم ادشم ، ماهر ، محسن کشمیری ، نازکی ، قاضی نوری اصفہانی ،
 ملا علی قمی ، دانا ، بابا فغانی ، تشبیہی ، حلمی ، رفیعی ، شجاع ،
 میر رضی ، شوقی ، امتیاز ، ملا حامد ، ملا فاخر ، پرتوی شیرازی ، طاہری ،
 فدایی ، میر مرادی ، میر محمد مؤمن ، نظام ، میر فغفور ، قامتی درازقامت ،
 قرار ، قاضی یحیی ، آیتی ، بابا نصیبی ، عزتی ، غیاث حلوائی ، غیرتی ،
 نوری ، نیکی ، واحد ، آفتابی ، خضری ، علی نقی ، نصیبی ، قاضی
 مسیح الدین ، مقصدی ، یعقوب ، میرزا احمد ، میرزا ابوالحسن ، جعفری ،
 بابا شہیدی ، علائی اشتیاقی ، میر مقبول ، خواجہ نصیر ، خواجہ امین ،
 انیسوی ، استاد ملک ، خطائی ، عبداللہ خان ، محمد مؤمن میرزا ، شریف ،
 باقی ، بیانی ، میرزا داود ، سالک ، سپہری ، شفای ، مبر صیدی ، شاہ
 کبود جامہ ، فغانی ، ملولی ، عذری ، عنایت ، غالب ، مجد الدین ، غیرت ،
 سرود ، مشتاق ، مولی ، نشاء ، نوید ، ہجری ، عتیقی (غنیفی) ، صفیری
 جونپوری ، خواجہ حسن ، خواجہ زاد ، مظہری ، عفتی ، لالہ خاتون ،

نور جهان بیگم (حرم جهانگیر پادشاه) ، حجاب ، شغف ، صافی ، صباحی ، شبرازی ، عاشق ، لسانی ، مکتبی (مولانا) ، بهاری ، میر آخوند ، فرد (؟) ، حسامی ، اثیر الدین ، سہفی ، دردی سمرقندی ، حسین نامی ، سایر مشہدی ، میر حیدر معانی ، میر بخت ، محمد طاہر ، محمود بیگ ظریفی ، نظامی ، ملا طاہر ، صبوری تبریزی ، نادم لاغر ، میر ابوالحسن شیرازی ، میرزا ناصر ، شاہ نظر قمی ، ملا حسین شہرت ، صفیری ، صبوحی ، میر صبری ، احولی ، میر ابوالحسن فراہی ، شیخ ابوالقاسم ، کمال اسماعیل ، کمال نیشابوری ، گشن (شیخ سعد اللہ) ، لسانی شیرازی ، مجلسی ہروی ، مسعود قمی ، میلی جیلی ، ملا مرشد ہروی ، میرزا ملک مشرقی ، فقیری ، نیشابوری ، فطرت ، قاسم خان ، قاسم بیگ قمی ، کاتبی ہمدانی ، میرزا طاہر وحید ، حزبین ، امام قلی بیگ ، علی محمد قزوینی ، میرزا علی ، قاضی سیف لدین ، مولانا نظام الدین ، عادل ہروی ، خالص ، احسن ، حیرتی ، ابدال اصفہانی ، نیکی اصفہانی ، عزیز قزوینی ، مسیحی ، سید حسن واعظ شیروانی ، شاہ قلی خلخالی ، خواجہ شیخ محمد اصفہانی ، امیددی ، ملا دوست محمد ، آقا ملک معروف ، میر سید علی مہری ، منعم حکاک ، مخلص کشی ، محمد نظام معجز ، شیخ علی نقی ، نظام الدین اولیاء ، بابا نصیبی گیلانی ، میرزا غیرت ناصح ، نسبتی ، میر نصیبی ، نیکی ، میروالہی قمی ، وقوعی تبریزی ، محمد رفیع واعظ ، محمد امین واصل ، زلالی ، خواجہ محمد ہاشم ، ہایون ، میر ہاشم ابرقوی ، ملا ہاتف قزوینی ، ہوشی ، قاضی یحیی ، میر یحیی کشی ، یحیی بیگ رودبک ، محمد یوسف فانی ، میر یوسف ، ہایون اسفراینی ، آہی خجندی ، فیضی ، خالص ، فانی ، خاقانی ، ملا خضری قزوینی ، سید حسین خالص ، رضی دانش ، میر حیدر خصالی ، میرزا حسین رشکی ، ملا درکی قمی ، شفقانی ، محسن ، محمد رشید ، رفیع ، محمد امین ، میرزا ابراہیم ، سلمان ساوجی ، سالم بیگ محمود ، فرید شایق ، قاسم دیوانہ ، موسوی خان ، حرفی ، طاہر وحید ، لامع ، نصیرائی ہمدانی . ارزش ابن «جنگ اشعار» در این است کہ موضوعات مختلف را دستہ بندی کردہ و برای ہر کدام شعری یا

اشعاری آورده است، مانند: گردن، دست، شکم، ساق، ران، چشم، سر، دماغ، گوش، گوشواره، دامن، آغوش. این جنگ در مدت ۶۷ سال گرد آوری شده است زیرا تاریخ ۱۲۶۶ تا ۱۳۳۴ هـ ق در آن موجود است. این یادداشت در صفحه ۱۹۲ آمده است: «از وفات ملک عبدالقادر خان روز دو شنبه وفات یافته در شهر ربیع الاول در نیست و دویم سنه ۱۲۹۳ هـ ق). و این یادداشت: «تحریر فی سنه ۸ ماه ربیع الثانی ۱۳۳۴ میر محمدی».

۱۹۰
۶۶۳

جواهر الاسرار و زواهر الانوار

[ادب، عرفان و تصوف، فارسی، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - برون : ۲۴ × ۱۸ × ۲/۵ سم. - درونی : ۲۱ × ۱۸ × ۳ سم.
- ۲- اوراق : ۱۸۵ ورق . ۳۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سیالکوتی، آب رسیده، وصالی شده، جلد چرمی و کاغذی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش، خوانا، روشن، پخته، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : «شیخ امام کمال الدین حسین بن حسن کاشانی خوارزمی کبروی مقتول در ۸۴ هـ ق». نام تألیف (شرح) : «جواهر الاسرار و زواهر الانوار» تاریخ تألیف (شرح) : «۸۳۵ تا ۸۳۹ هـ ق». چون این نسخه از آغاز و انجام ناقص است، نام مؤلف را در آن نیافتم اما نام تألیف آمده است: «بعد از طلب توفیق از ملک متعالی به شرح کتاب اشتغال نمودم و این کتاب را به الهام حضرت پروردگار: «جواهر الاسرار و زواهر الانوار» نام نهادم (رک : فهرست نسخه های خطی فارسی، ج ۲، تألیف احمد منزوی ص ۱۱۱۶ هـ ق).
- ۷- آغاز : (شرح دفتر اول ص ۵) آشفته و درهم است و یک درمیان و بیشتر از

صفحات آغاز افتادگی دارد : «لا جرم اگر موسی گفت ارنی انظر الیک این میگویم ارنی تنظر الیک ، در عشق چنین بوالعجبیها باشد والله المستعان ذکر شیخ آفاق و قطب علی الاطلاق سراج و نهاج هر منهاج شیخ ابوبکر نساج صاحب مقامات علیه و خداوند در جات سنیه بود و در طلب مشاهده لحظه از مجاهده نمی آسود» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۱۹۹) : چون حضرت مولوی قده سره خاتمه دفتر اول را از منظوم مثنوی بذکر بعضی از فضایل اسد الله الغالب کرم الله وجهه مزین ساخته است برین ضعیف نیز واجب نمود که ختم شرح این دفتر از خزاین اسرار معنوی به نظم مناقب آن حضرت موشح سازد تا خاتمه مسک باشد لاجرم بایراد این ابیات کسر نموده شد ، «والمناقب هذه ، ای دور مانده از حرم خاص کبریا» (تا آخر قصیده که ۷ بیت است) .

— آغاز : دفتر دوم ، (ص ۲۰۴) : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين ، الحمد لله الذي جعل قلوب العارفين جز این جواهر اسرار و حیرارواح العاشقين مضاعف زواهر انواره الواحد المتوحد في احديته ذاته و كبريائه الاحد المتفرد بجمعية صفاته» .

— انجام : ایضاً (ص ۳۷۲) : ناقص است و اینگونه پایان می یابد :

رستم از آب و ز نان همچون ملک بی غرض گردهم بر این در چون فلک بی غرض نبود بگردش در جهان غیر جسم و غیر جان عاشقان قال قدس سره در بیان آن که عاشق دنیا بر مثال عاشق دیواری است نه آفتاب بر او زند و جهد و جد بکند تا فهم کند که آن تاب و رونق از دیوار نیست از دو قرص آفتاب است در آسمان چهارم لا جرم کهی دل بر دیوار نهاد چون پر تو آفتاب به آفتاب پیوست» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عرفان و ادب» و شرح مثنوی معنوی مولوی است. متأسفانه از آغاز و انجام ناقص است . روش شرح چنین است که هر بیت از متن مثنوی را تحت عنوان «متن» می آورد و سپس به شرح لغوی و عرفانی و ادبی آن می پردازد . تفسیحات آن بر اساس «مقدمه» و «مقاله» است و جمعاً بر «ده مقاله» تقسیم شده است . مؤلف از عرفای بزرگ قرن

نهم بوده و تألیفات عرفانی ارزنده داشته از قبیل «کنوز الحقایق فی رموز الدقایق و ینبوع الاسرار فی نصایح الابرار». متن این نسخه را می توان علاوه بر شرح مثنوی یک تذکره عرفانی از عرفا و متصوفه دانست. شارح شاعر بوده . در خاتمه شرح دفتر اول مثنوی یک قصیده در ۴۷ بیت در مدح و منقبت حضرت علی بن ابی طالب (ع) سروده است به مطلع :

«ای دور مانده از حرم خاص کبریا سوی وطن رجوع کن از خطه خطا»
و مقطع :

«کوه ارادتم متزلزل نمی شود لو بست الجبال و لودکت السبا»
علاوه بر این قصیده در متن شرح از اشعار شارح و دیگر شاعران عارف و برجسته شواهدی آورده شده است . این نسخه فقط شامل شرح دفتر اول و دوم مثنوی است که از آغاز دفتر اول و دفتر دوم افتادگی هابی دارد .

۱۶۰
۷۰۳

حاشیه بر شرح مواقف

[منطق ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۵ × ۴/۵ سم . — درونی : ۱۷ س ۱۸ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۲۴۹ ورق . ۴۹۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌ای با عطف و گوشه چرمی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، جدول یک خطی کناره بیرونی صفحات لاجوردی و جدول سه خطی کناره متن لاجوردی و شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق . از صفحه ۴۷ تا ۴۹۸ جدول ندارد .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کاتب» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) و (حاشیه نویس) : «محمد غوث بن ترکمان بن تاجخان» ، نام تألیف (شرح) : «حاشیه بر شرح المواقف» ، تاریخ شرح معلوم نشد :

«فیقول العبد الفقیر الی اللہ المستعان محمد غوث بن ترکمان تاجخان . . . ان الحواشی المتعلقة بمباحث الامور العامة من شرح المواقف للفضل السحقی المشتهر بمرزا زاهد . . . فعلمت علیها الحواشی مع قلمة البضاعة» (ص ۱ و ۲ نسخه).

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، نحمدک اللہم یا من هو ولیس شیء کلهوالا هو یا من لا یعلم ما هو الا هو و نسبحک یا من قمع الجبابره بیأسه واستعبه الخلق بسلطانه انت الذی خشع لک کل ناحیه» .

۸- انجام : «نوضح لزوم منه ان یکون السلب البسیط اعنی سلب الثبات سلباً محمولاً اعنی سلباً ثابتاً و یمکن ان یوجهه بالمعرضة فحاصله ان الارتفاع فی المرتبة مرجعه الی سلب المرتبة عن احد النقیضین» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «منطق» است و گویا تاکنون چاپ نشده است . در صفحه اول نوشته است : «حاشیہ میرزا جان بر شرح تجرید» و لیکن در متن از «میرزا جان» و از «شرح تجرید» نامی نیامده بلکه نام «شرح المواقف» از «میرزا زاهد» که «محمد غوث بن ترکمان تاجخان» بر آن حاشیہ و تعلیق نوشته است ذکر شده است . تقسیمان آن بر اساس «قوله» و جملات متن اصلی قرار دارد . در صفحه اول و صفحه ۴۹۷ و صفحات دیگر نشان مهر «غلام جیلانی ۱۲۷۷» دارد . این نسخه از «کتاب خانہ رشیدیہ» خریداری شده است .

۱۶۰
۷۰۸

حاشیہ تجرید الکلام

[منطق و کلام ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۶/۴ × ۱۸ × ۲/۵ سم . — درونی : ۲۷ تا ۲۹ سم . ۲ × ۲ × ۱ سم .
- ۲- اوراق : ۱۷۹ ورق . ۳۵۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی براق سمرقندی ، گرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف پارچه‌ی سرخ .
- ۴- خط : تحریر عربی ، پخته ، سخت خوانا ، عنوانها و نشانها شنکرف ، قرن ۸ و ۹

۹ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : یا (حاشیه نگار) : «میر سید شریف الجرجانی متوفی ۸۱۶ ه ق» ، نام تألیف

یا حاشیه : «حاشیه تجرید الکلام» : اما ظاهراً باید این نسخه «حاشیه بر

شرح تجرید محقق قوشجی متوفی ۸۷۹» باشد . در متن نسخه مطالبی که دال

بر شناخت نسخه باشد ، نیاقم و لیکن در صفحه آغاز آمده که : «کتاب

حاشیه تجرید سید المحققین السید الشریف الجرجانی قدس سره» و یا «حاشیه

بر شرح تجرید محقق قوشجی» ، تاریخ شرح معلوم نشد . (رک :

۹-چگونگی) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، اما بعد حمد واجب الوجود علی نعائه خص

بالذکر من صفاته العلی علی ما هو اخص به تع اعنی الوجوب الذاتی لانطوائه

علی سایرها لانه معدن لكل کمال و بعد عن کل نقصان» .

۸- انجام : «فهناک علمان و معلومان انه علم بالشئی من ذلک الوجه والضمیم یلزم ان

لا یمکن علم لشئی من وجه الامنضها العلم تحقیقیه و وجه آخر فیستحیل ان

یعلم الشئی بوجه واحد منفرداً عن علم آخر به و هو بسط اتفاقاً بل ضرورة

تمت الکتاب بعون الوهاب ،

تو بندگی جو کد ایان بشرط مژد مکن که دوست خود روش بنده پروری داند،

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع کلام و منطق و عقاید است و از قرار تحقیق «حاشیه

شرح تجرید الکلام» نام دارد اما روی جلد نوشته است که «حاشیه بر

شرح تجرید محقق قوشجی» . آنچه که ظاهر است سید شریف علی بن محمد

الجرجانی در سال ۸۱۶ ه ق در گذشته و علاء الدین علی بن محمد الشهیر

بالقوشجی در سال ۸۷۹ وفات کرده و اینکه سید شریف بر «شرح تجرید

الکلام» او حاشیه نوشته باشد بسیار بعید بنظر می رسد . تقسیمات نسخه

بر اساس «قوله» و جمله «متن» شرح است ، در صفحات آغاز و انجام و

کناره آنها یادداشتهها و توضیحات لغوی و تاریخی آمده است . این یادداشتهها

از صفحه اول : «من عواری الزمان لدی العبدی الغوی حسین محمد بن

الحسین علی النقوی سنه ۸۳۹» و «کتاب حاشیه تجرید سید المحققین السید

الشریف الجرجانی قدس سره» و «حاشیہ بر شرح تخرید محقق قوشچی خرید بنده شش روپید». نشان دو مهر دارد که یکی از آنها به سختی خوانده شدند: «فضل الدین محمد نظام الدین».

الحاشية ملا عبدالحكيم سيالكوتي على شرح العقائد

۲۹۰
۹۰۵

[دين ، فقه و عقايد، عربی، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۶ × ۳/۵ سم . — درونی : ۲۷ × ۱۶/۵ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۱۶۷ ورق . ۳۳۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ ، ضربی منقش (تربیح و نیم تربیح) .
- ۴- خط : نسخ تحریر ، رسم الحظ عربی ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «حافظ جان محمد»، تاریخ کتابت ندارد : «تمت الحاشية المسماة بحاشية ملا عبدالحكيم سيالكوتي على حاشية خيالي كاتبه فقير حافظ جان محمد ولد شيخ عباس قریشی» .
- ۶- مؤلف : یا «شارح» یا «حاشیه نویس» : «ملا عبدالحكيم بن شمس الدين سيالكوتي ۹۶۸ — ۱۰۶۸ ه ق» معروف به «فاضل سيالكوتي» مدفون در سيالكوت ، نام تأليف : «الحاشية» یا «الحاشية ملا عبدالحكيم سيالكوتي» ، تاريخ حاشیه معلوم نشد (رک : ۹ — چگونگی) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، يا من تقدس ذاته عن احاطة الافكار و تنزهت صفاته عن ادراك الانظار محمدك حمداً نضرت في رياض القدوس زهراته و انتشرت في محافل الانس نفحاته» .
- ۸- انجام : «قوله و به يظهر ان هذا الوجه ايضاً يفيداه لا يخفى عليك ان المنع الذي ذكره مسجحه في عاسة الملك بالسنة الى عامة اعني الاتقياء المؤمنين فتم الدليل على عمومه هذا نهاية ما اوردن اجراً و في هذا الكتاب مستعيماً بالملك الوهاب و عليه التوكل في كل باب الحمد لله على الاتمام والصلوة

والسلام علی سیدنا خیر الانام و علی آله و اصحابه الکرام» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عقاید» و «مباحث دینی و فقهی» اسلامی بر اساس عقاید اهل سنت و جماعت است. تقسیبات آن بر اساس «قوله» و جملات متن نسخه اصلی است که «شرح عقاید النسفیة» نام داشته. این حاشیه در عهد ابوالمظفر شهاب الدین شاهجهان پادشاه سرانجام یافته است. یادداشتهای فقهی و لغوی در کنار صفحات و آغاز و انجام دارد. سه صفحه از آغاز افتاده که به خط و کاغذ تازه افزوده اند. در آغاز آمده «مولوی خیالی» یا «حاشیة میالکوٹی علی حاشیة خیالی» و مالک نسخه «مولوی فتح محمد استرانی» بوده است.

۲۹۰

۹۷۶

حجۃ الہند

[دین ، فقه و فرایض ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۳ × ۱۵/۵ × ۳ سم . - درونی : ۱۳ تا ۱۷ س ۱۷ × ۱۱ سم
- ۲- اوراق : ۱۸۴ ورق . ۳۶۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ ہندی ، آب رسیده ، جلد مقوایی سبز گون با عطف گوشہ پارچہ پی سفید رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و شکستہ ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۲۲۵ ه ق» : «تمت الکتاب بعون الوہاب مسمی بکتاب حجۃ الہند من تصنیف شیخ محمد محرابی ابن عبد قدس سرہ تحریر فی التاریخ پنجم جہادی الثانی سنہ ۱۲۲۵ ہجری در میدآ نوشتہ شد» .
- ۶- مؤلف : «شیخ محمد محرابی ابن عمر» ، نام تألیف : «حجۃ الہند» ، تاریخ تألیف ظاہراً ہان تاریخ کتابت است (رک : ۵- کاتب) : «میگوید دعا گو اہل اسلام کمترین ہمہ پندگان بفیض فضل رحمانی محمد ابن عمر رابی . کہ این کتاب فراہم آوردہ جوانی بود بعبارت ہندوی بجهت دختر

رای ود در شهر نلدرک زمانہ پیشین کہ آن شهر بہ نام آن رای
میخواندندی . . . ابن کتاب حجت الہند . . . کامل گشت» (ص ۶) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله رب العالمين والعاقبت للمتقين والصلوة
على رسوله محمد وآله واصحابه اجمعين اما بعد حمد خدای و نعت رسول
صلی الله علیه و آله وسلم میگوید دعا گوی اعلی اسلام کمترین همہ
بندگان بفیض رحمانی محمد بن عمر محرابی» .

۸- انجام : «بجای آوردن آن دختر بآن جوان مسلمان زندگانی میکرد تا دست قضا نامد
حیاءہ هر دو را طی نمود اللهم اغفر لها التماس از مطالعہ کنندگان این نسخہ
آنکہ جامع این حکایات و سخنان را بدعای خیر یاد آوری نمایند و فاتحہ
نامیہ امداد فرمایند تمت الكتاب بعون الہاب مسمی بکتاب حجة الہند
من تصنیف شیخ محمد محرابی ابن عمر قدس سرہ تحریر فی التاریخ پنجم
جہادی الثانی سنہ ۱۲۲۵ ہجری در میدک نوشته شد» .

۹- چگونگی : این نسخہ بہ زبان فارسی و در موضوع مسائل دینی و اجتماعی و اخلاقی
است و شامل سؤال ہا و جواب ہایی است کہ از زبان یک دختر ہندو و یک
جوان مسلمان و دیگر وقایع و اتفاقات دینی و اجتماعی نقل شدہ . ظاہراً اصل
نسخہ بہ زبان ہندی بودہ و محمد بن عمر محرابی آنرا بہ فارسی سبک ہندی
یا پاکستانی ترجمہ کردہ است . پدر دختر بہ نام «رای» در شهر «نل رای»
و «رنک نام» زندگی می کرد و دخترش زیبا بود و عالم و فاضل بود و
جوانی عالم و فاضل و مسلمان عاشق او شد و از طریق سؤال و جواب با
دختر آشنا شد و این کتاب نتیجہ ہان سؤال ہا و جواب ہا است .
تقسیمات آن بر اساس ہان سؤالہا و جواب ہاست . از شعر فارسی و آیات
قرآن و احادیث نبوی و اقوال مشایخ و صحابہ کبار و ائمہ اطہار استفادہ
کردہ است . در آغاز و انجام یادداشتہای خرج زندگی و صورت حساب آمدہ
است . این کتاب در اختیار سید نور محمد قریشی بودہ چک ۱۰ شہالی .

حدود الامراض فی تحقیق الامراض

یا تعریف الامراض

[طب ، عربی ، منشور]

۶۱۰
۹۲۷

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴ × ۱۵ × ۱ سم . - درونی : ۱۸ × ۱۷/۵ × ۹/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۷۷ ورق . ۱۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوتی و نازک زرد رنگ ولایتی ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی خاکی رنگ باعطف و گوشه چرمی قهوه‌یی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، رسم الخط اردو و فارسی ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصل‌ها شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد اکبر ارزانی» ، نام تألیف : «تعریف الامراض» یا «حدود الامراض فی تحقیق الامراض» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۲ و ۱۱۴ چنین آمده است : «اما بعد فیقول العبد الاحقر محمد اکبر عرف ارزانی لما فرغت من کتاب شرح الاسباب والعلامات عن الترجمان و اردت ان اجمع حدود الامراض . . . هذه الرسالة فی تعریف الامراض المسمى بحدود الامراض فی تحقیق الامراض» .
- ۷- آغاز : «رب یرب بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد لله المنعم المکرم المتعال الحکیم الکریم ذی الافضال و الصلوة و السلام علی حبیبه محمد صلی الله علیه و آله و اصحابه صاحب الجود و الکمال اما بعد» .
- ۸- انجام : «الینع بالفتح و النون و العین و المهملة ورم عظیم فی الملتحمة او الاجفان هذا اذا عرض للکبار یسمى و اذا عرض للمصغار یسمى بالوردینج کما تحقیقه فی الوردینج تمت الرسالة المسمى بتعاریف الامراض بفضله سبحانه و تعالی هذه الرسالة فی تعریف الامراض المسمى بحدود الامراض فی تحقیق الامراض» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «طب قدیم» است به زبان عربی که شامل اسامی بیماری‌ها و شرح و توضیح آنها است بر حسب حروف الفبایی یا تهجی

باب الالف «الآمتہ» تا باب الیاء «الینع». نام تألیف را در متن «حدود الامراض» گفته و در آخر نسخه «تعریف الامراض» و «حدود الامراض فی تحقیق الامراض» نوشته است : «هذه الرسالة فی تعريف الامراض المسمى بحدود الامراض فی تحقیق الامراض... هذا ما اطلمت علیه من الغوامض قد حصلت الفراغ منه فی وقت العصر». اسامی بیماریها و ابواب و سر فصلها را در کنارہ صفحات آورده است . مهر «کتابخانه رشیدیہ» دارد .

۸۹۰

۸۳۶

حديقة الحقیقه

[ادب ، عرفان و حکمت و اخلاق ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی: ۲۳/۵ × ۱۴/۵ × ۴ س.م. — درونی: ۱۷ س (بیت) ۱۷ × ۷ س.م.
- ۲- اوراق : ۳۴۲ ورق . ۶۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد و حنایی رنگ هندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، موش خورده ، جلد مقوایی و چرمی سیاه رنگ موش و کرم خورده و پوسیده .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، ناپخته ، عنوانها و نشانها و سر فصلها شکرگرف ، قرن ۱۱ ه.ق .
- ۵- کاتب : «فضل بن مولانا خان محمد رباطی» ، تاریخ کتابت : «۱۰۴۷ ه.ق» : «تمت الكتاب بعون الملك الوهاب من يد احقر عباد الله القوي افضل بن مولانا خان محمد رباطی سنه ۱۰۴۷ ه.ق فی شهر رمضان المبارک . آنکه گفت آنکه خواند آنکه نوشت ای کریم از کرم رسان به بهشت این کتاب حق و ملک گدا بیگ فرخاریست» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «ابوالمجد مجدود بن آدم سنایی متوفی ۵۴۵ ه.ق» ، نام تألیف (مثنوی) : «حديقة الحقیقه» ، تاریخ تألیف (سرودن) : «آغاز ۵۲۴ یا ۵۳۴ ه.ق ، انجام ۵۲۵ یا ۵۳۵ ه.ق» : در مقدمه مثنوی (ص ۳) اینگونه آمده : «روزی من که مجدود بن آدم سنایی ام در مجد و سنای این کلمات نگاه کردم . . . .» و در صفحه ۶۸۳ چنین : «ذکر تاریخ اتمام کتاب تا چه گویند بر چنین گفته در دریاست جمله ناسفته

بود روز نیمی گذشته از مرداد   که از این گفتهها بدادم داد
 شد تمام این کتاب در مه دی   که در آذر فکندم این را پی
 پانصد و سی چهار (بیست و چار) رفته ز عام
 پانصد و سی پنج (بیست و پنج) گشت تمام.

اما نام مثنوی را که به «حدیقة الحقیقه» معروف است در متن نسخه نیافتم.

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

ای درون پرور برون آرای   وی خرد بخش بیخرد بخشای
 خالق و رازق زمین و زمان   حافظ و ناصر مکین و مکان
 همه از صنع تو مکان و مکین   همه در امر تو زمان و زمین
 آتش و باد و آب و خاک و سکون   همه در امر قدرتت بی چون.»

۸- انجام : «شد تمام این کتاب در مه دی   که در آذر فکندم این را پی

پانصد و سی و چهار (بیست و چار) رفته ز عام
 پانصد و سی و پنج (بیست و پنج) گشت تمام

باد بر مصطفی درود و سلام   ابوالدهر صد هزاران عام
 صد هزاران ثنا چو آب ز لال   از رهی باد بر محمد و آل»

۹- چگونگی : این نسخه مثنوی «حدیقة الحقیقة حکیم سنایی غزنوی» است در موضوع

تمثیلات عرفانی و موعظه و مطالب حکمی و مسائل دینی و اخلاقی است و از
 مثنوی‌های اساسی و سرچشمه مثنوی سرایی عرفانی و حکمی و اخلاقی در
 زبان و ادبیات فارسی است تا آنجا که مولوی پیوسته به حکیم سنایی و
 حدیقه اش اشاره می کند. این نسخه . . . . . بیت دارد :

«عددش هست ده هزار ابیات   همه امثال و مدح و پند و صفات»

و برون «فاعلاتن مفاعلتن فعلن» بحر خفیف سروده شده است. تقسیمات
 آن بر پایه موضوعاتی است که شاعر عنوان کرده است، مثلاً : «فی صفة
 نفس الانسانية» و «فی الشره و الحرص و الشهوة» و «فی عفو الملك و عدله»
 و «فی ذم قرابة الفقيه». در آغاز «فی التوحید» و در انجام «نامه که به علی
 بریان گر نوشته است» و «ذکر تاریخ اتمام کتاب» آمده است. پیش از
 شروع متن مثنوی حدیقة الحقیقه، یک مقدمه منشور به قلم حکیم سنایی در

۱۸ صفحہ آمدہ کہ اینگونه آغاز می شود :

«بسم الله الرحمن الرحيم ، سپاس و متایش مبدعیست که بسخن پاک سخندان سخنگوی را ابداع کرد و حمد و مدح مخترعیست که پر تو نور این دو شریف صورت و مایه را اختراع نمود» و چنین انجام می یابد : و تا جهد و توفیق هم طویلۀ اویند موفق دارد بر جمع کردن علم و حکمت بر جلوه کردن اصحاب حق و حقیقت بر تفخیم و تعظیم ارباب طریقت و الحمد لله رب العالمین و السلام علی محمد و آله اجمعین» .

موضوع این مقدمه «عرفان» و «تحول روحی و معنوی» است که یکبارہ در حکیم سنایی به وجود آمده است و مقدمه را به نام «خواجہ رئیس احمد مسعود» ساخته و از «دیوان» نام می برد : «پرداختم این دیوان را برین ترتیب و تشبیب» کہ معلوم می دارد این مقدمه در آغاز دیوان سنایی بوده است . در آغاز و انجام و کنارۀ صفحات این نسخه بعضی یادداشت های ادبی و توضیحات لغوی و نسخۀ طبی و اشعار پراکنده آمده است . این نسخه در ملکیت «گدای فرخار» بوده :

«عالم عالم با تو اگر دشمن هست دل فارغ دار و از آن باش و مترس راقمه گدای فرخار. فهرست مثنوی در ۷۱ صفحہ پس از مقدمه آمده است .

۵۱۰
۹۱۷

حساب کا علم

[ریاضی ، اردو ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : $25/5 \times 16/5 \times 1$ سم . — درونی : ۱۷ س . $20 \times 5/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ ولایتی (طرح سیالکوٹی) جلد متوایی زردگون با عطف و گوشہ چرمی قہوہی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، پختہ ، قرن ۱۴ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام «مؤلف و تالیف و تاریخ» آن معلوم نشد .

- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم» ، حساب کا علم ، اعداد ، حساب وہ علم ہے کہ جس سے مجہول عددوں کے نکالنے اور حاصل کرنے کا حال عدد معلوم خاص سے باسانے جانا جائے» .
- ۸- انجام : «عدد ۲ زیادہ کیے ۶ حاصل ہوگا کہ خارج قسمت کے بعد ۲ پورا نکلا اور ۲% زائد کیا گیا تھا لوگارٹم کے علامت کے جگہ پر لکھا گیا اور عمل قسمت اسطور پر جاری کیا گیا۔ $\frac{۳۳۱۲}{۶۸۱} \div ۳ = ۳۳۱۲$ اعداد لوگارٹم» .
- ۹- چگونگی : این نسخہ بہ «زبان اردو» یا «ریختہ» است و موضوع آن حساب چہار عمل اصلی و اعداد دہدی (اعشار) و تناسب است و در آخر «جدول لگاریتم» آمدہ است و در آغاز فہرست مطالب . ظاہراً از روی کتب فرنگی و بر اساس آنها تألیف گشتہ و برای چاپ آمادہ شدہ بودہ است . اصطلاحات حساب و اعشار و جمع و تفریق و ضرب و تناسب و کسر و تقسیم و ہمہ دیگر اصطلاحات تا . ۹ در حد فارسی یا عربی است کہ با اصطلاحات سنسکریت آمیختہ شدہ است .

۱۹۰

۷۲۹

حضرت القدس

[ادب، عرفان و سلوک، سلسلہ نقشبندیہ، فارسی، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۶ × ۳ سم . — درونی : ۱۷ س ۱۶/۵ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۲۱۲ ورق . ۴۲۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ سیالکوٹی ، آب رسیدہ ، اندکی وصالی شدہ ، جلد مقوایی و چرمی سیاہ رنگ با عطف کرباسی کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، رسم الخط فارسی ، کلمات شواہد و عنوان شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : «بدرالدین بن شیخ ابراہیم سہرہندی» ، نام تألیف : «حضرت القدس» تاریخ تألیف : «در حدود ۱۰۵۳ ہ ق» : «اما بعد بندہ خاکسار بيمقدمہ دور از کار بدرالدین بن شیخ ابراہیم سہرہندی (سہرہندی) مشہود ضا

اولی الابصار میگرداند که چون دفتر اول کتاب حضرت القدس که محتوی بر کرامات مشایخ طبقه علیّه نقشبندیه مرتب مسلسل از ذکر مناقب حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه تا ذکر مقامات حضرت خواجه محمد باقی قدس الله سره الاقدس با تمام رسانیدم ، و چون این کتاب مبنی بر دوازده حضرات است و دفتر اول بحضرت اول تمام گشت و باقی حضرات را در دفتر ثانی محتوی و مشتمل گردانید . . . اوله من کتاب حضرت القدس» (ص ۲ و ۳) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حضرات القدس محامد مقدسه و نذجات الانس مكارم منزله بارگاه واجب الوجود سزد كه عالم گوناگون را از كتم عدم بمنصه ظهور كشيده و ماث ازلیه قدیم خود را در مكونات جدید جدیده منعكس گردانیده لا عدم را كسر صولت عدمیت او فرموده مرآت شیون و صفات خود نموده» .

۸- انجام : ناقص است و چنین پایان می یابد : «چنانکه صورت در آینه که محاذی وی صورتست وجه دوم آنکه در کتب و رسایل ایشان دیده است که احوال و مواحید را هیچ اعتباری نباید نهاد بلکه کمر همت را باید بست که همچون احوال توان رسید احوال را چندان اعتبار نمی نهاد بلکه همت آن دارد که بوی» .

۹- چگونگی : این نسخه دفتر دوم از دو دفتر حضرت القدس است در موضوع «مقامات معنوی و روحانی و کرامات و درجات اخلاقی و عرفانی و احوال و آثار و افعال و اعمالی ظاهری و باطنی شیخ احمد سرهندی معروف به مجدد الف ثانی و مریدان و اولاد و خلفای اوست . نثر فارسی عرفانی آن روان و محکم و آمیخته با اشعار شیرین عرفانی فارسی است . تقسیمات آن بر اساس «حضرت» و «درجه» و «تشبیه» و «کرامت» و «ملفوظ» و «تصرفات» و «قدسیه» است . دفتر اول در شرح حال و آثار مشایخ و پیشوایان اسلام و عرفان است بر اساس سلسله نقشبندیه از حضرت ابوبکر صدیق (رض) تا زمان شیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی (رح) . جمعاً «۱۲ حضرت» و چندین عناوین دیگر دارد . «الحضرت الاولى من کتاب حضرت القدس در بیان

مبادی الحالات الى منتهى المقامات شيخنا . . . مجدد الالف الثاني»
حضرت التاسعه في حليه و تصرفاته و كراماته» . در صفحات آغاز چت
يادداشت معمولی دارد و نشان چهارمهر دارد كه همه يك گونه خوانده
می شود : «زهاديست محمد برکت الله ۱۱۲۶» .

۹۰
۵۶

حقایق التنزیل و دقایق المعانی و البیان و التأویل یا تفسیر الکشاف [دین ، تفسیر قرآن ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۸ × ۳/۵ سم . — درونی : ۲۳ س ۲۰ × ۱۱/۵ س
- ۲- اوراق : ۲۴۵ ورق . ۴۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره و نخودی رنگ کشمیری ، کرم خورده ، وصالی شد
جلد مقوایی و پارچه‌ی باعطف چرمی سرخ ضربی منقش زرین .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصل
و اعراب کلمات عربی شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» را محو و سیاه کرده‌اند ، تاریخ کتابت : «۱۲۸۹ هـ ق»
تم نصف الاول من تفسیر حقایق التنزیل و دقایق المعانی و البیان و التأویل
المعروف بکشاف . . . فی الثانی و العشرون من المحرم سنه ۱۲۸۹ الف
مأتین و تسع و ثمانون من هجرة المقدسة» . جملات دعایی از جانب کاتب
آمده است .
- ۶- مؤلف : «ابی القاسم جار الله محمود بن عمر بن محمد الزمخشری متوفی ۵۲۸ هـ ق»
نام تألیف : «حقایق التنزیل و دقایق المعانی و البیان و التأویل» معروف
«تفسیر الکشاف» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در پایان نسخه چنین آ
است : «تم النصف الاول من تفسیر حقایق التنزیل و دقایق المعانی
البیان و التأویل المعروف بکشاف من تصنیف الشیخ الفقیه الامام العالم
شیخ العرب و العجم فرید و وقته و وحید عصره فخر خوارزم ابی القاسم
جار الله محمود بن عمر بن محمد الزمخشری رح» .

۷- آغاز : ظاهراً افتادگی دارد و اینگونه آغاز می گردد: «سورة الاعراف مکیة غیر ثمانی آیات و اساهم عن القرية الى و اذانتقنا الجبل و هی مائتان و خمس آیات بسم الله الرحمن الرحيم کتاب خبر متبده محذوفای هو کتاب و انزل الیک یعنی صفة له» .

۸- انجام : تا آیه آخر سورة الكهف ادامه دارد : «فمن كان يرجوا لقاء ربه فممن كان مايل حسن لقاء ربه . . . من قرء عند مضجعه قل انما انا بشر مثلکم کان له فی مضجعه نوراً يتلأ لأ الى مكة . . . انک النور سائکة يصلون علیه حتی يستقیظ» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «تفسیر قرآن» است به زبان عربی و شامل نصف اول قرآن است از سورة الاعراف تا آخر سورة الكهف . در کنارہ صفحات بعضی یادداشت‌های دینی و لغوی دارد . تقسیمات آن بر حسب سوره‌ها و آیات قرآن است .

۲۹۰ و ۱۸۹۰
۹۳۸

حقیقت گلزار صابری

[دین و ادب ، عرفان و تصوف ، سلاسل عرفانی ، اردو ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۷/۵ × ۱۹ × ۲ سم . - درونی : ۲۴ × ۲۳ × ۱ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۸ ورق ۴۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ فرنگی (ولایتی) ، جلد مقوایی و پارچه‌ای سیاه رنگ با عطف و گوشه تیاچی سرخ رنگ ، پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها نستعلیق جلی ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . (رک : ۶- مؤلف) .
- ۶- مؤلف : «شاه محمد حسن صابری چشتی» ، نام تألیف : «حقیقت گلزار صابری» ، تاریخ تألیف : «۱۲۷۷ تا ۱۳۰۰ هـ ق» . در صفحه ۲ اینگونه آمده است : «چنانچه یہ فقیر شاه محمد حسن صابری مؤلف کتاب هذا حالات وجوب اور امکان اور اعیان ثانی حضرت بادشاه دو جهان مخدوم علاء الدین علی

احمد صاحب صابر کلیری قطب عالم اغیثا ہند . . . کا تین سو (۳۰۰) مکاتیب کو . . . کہ تاریخ و جمادی الاولی سنہ ۱۲۷۷ ہجری روز جمعہ بعد نماز جمعہ سے آخر ماہ ذی الحجہ سنہ ۱۳۰۰ ہجری تک فقیر نے اخذ کر کے بعبارت سلیس و نظم مرغوب چوبیس برس (۲۴ سال) میں مرتب و موزون کیا بنام نہاد حقیقت گزار صابری . . . تحریر کرتا ہے .

۷- آغاز : «بموجب ہل جزاء الاحسان الا الاحسان کے پہننا کر مرتبہ صفات حقیقی کا حاصل کر کے واصل ذات بحث سے ہو کر مقام لاعلمی میں موجود شمار کی گئی ہیں ان فی جسد الادم لمضغۃ» .

۸- انجام : ناطقہ سے کہہ کر قطع کلام جذبہ سازج کا پی اسوقت جام حد نہیں رکھتا حسن ہے یہ بیان اس بیان سے تہام لو اپنی زبان بس حسن اسکو کرو اب تم تمام نوش کر لو ختم خاموشی کا جام حضرت صابر کا تجھ پر ہو کرم ہو حسن تو مظهر شان ام»

۹- چگونگی : این نسخہ بہ زبان اردو است و در موضوع «عرفان و تصوف» و تاریخ سلسلہ صابری و طریقتہ عرفانی» است و آن شامل احوال و آثار و اقوال و خوارق عادات حضرت علاء الدین علی احمد صابر کلیری است کہ یکی از اعظام عرفا و اولیای پاکستان و ہندوستان است و در کلیر (ہند) مدفون است . آمیختہ بہ نثر و نظم است . نظم آنرا اکثر مؤلف آن کہ ظاہراً «کاتب» نیز می باشد سرودہ است . تقسیمات آن بر اساس «اعلام رجال» و «مطالب عرفانی» و «سنوات تاریخی» است . این نسخہ برای شناخت سلسلہ صابریہ در سر زمین پاک و ہند بسیار ارزندہ است . مہر «کتابخانہ رشیدیہ» دارد . بر اساس ۲۰۰ مکتوب و در مدت ۲۴ سال مکاتبہ تدوین شدہ است .

۲۹۰

۹۲۹

حلاوت الاسلام

[دین ، فقہ و فرایض ، فارسی ، منثور]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۵/۵ × ۱ سم . — درونی : ۱۴ س ۱۵ × ۸/۵ سم .

۲- اوراق : ۷۶ ورق . ۱۵۲ صفحہ .

- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیره رنگ لاهوری یا جهانگیری ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی سبز رنگ .
- ۴- خط : تحریر و نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصل‌ها شنگرف ، خط‌های افقی رسم شده بر بالای کلمات و الفاظ شنگرف ، قرن ۲ ، ه ق .
- ۵- کاتب : «الله دتا» ، تاریخ کتابت ندارد : «تمت تمام شد نسخه متبرکه حلاوت الاسلام سن يد الضعیف احقر العباد الله الصمد الله دتا سکونت دار نرالی چوهد لال بروز پنجشنبه تحریر یافت :
- ۵-زاران آفرین بر همتش باد که کاتب را بالحمدی کند یاد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما نام تألیف : «حلاوت الاسلام» ، است (رک : فهرست گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۱۶۴ - ۱۶۶) .
- ۷- آغاز : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و لاتعسر و تمم بالخیر الحمد لله الذی امرنا بالعلم و العدل و الاحسان و نهانا عن الجهل و الغثلة و العصیان و الصلوة و السلام علی رسوله النبیین و امام المتقین و رسول رب العالمین و خاتم النبیین صدر سرور و بدر انور» .
- ۸- انجام : «که روزی من از زن همسایه سوزن بعاریت سته بودم تا چادر خود بدوزم آنسوزن از سبب فراموشی باز بخصم ندادم و در خانه بر فلان طاق داشته‌ام آنسوزن بخصم خود بده تا من بمقام خود برسم چون صبح شد آن سوزن را بخصم خود برساند» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه» است که شامل و اجبات و مستحبات می‌گردد ، مانند : نماز و روزه و خمس و حج و زکوة و جهاد و وضو و غسل و تیمم و عقوبت و قیامت و شریعت عیدالضحی و عید قربان و فتر و اقوال ائمه اطهار و صحابه کرام و تابعین و پیشوایان دینی . تقسیم آن بر اساس «باب» و «جمعاً» «۶۱ باب» دارد . «باب اول در عقاید سؤال و جواب» و «باب شصتم در حکایات و نقلیات مشایخان ماضی (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۱۶۴ - ۱۶۶) . در آغاز نسخه آمده است «ثمره الاسلام» . مهر «کتابخانه رشیدیه» دارد .

۲۹۰ و ۸۹۰

۶۱۰

حملة حیدری

[ادب و دین و تاریخ ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

۱- اندازه : - بیرونی : ۳۲ × ۲۰ × ۸ سم . - درونی : ۱۳ س (بیت) ۲۸ × ۱۷ سم .

۲- اوراق : ۷۴۸ ورق . ۱۴۹۵ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم سفید فرنگی ، آب رسیده ، اندکی کرم خورده ، پوسیده ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، رسم الخط اردو و فارسی ، جای عنوانها خالی

است . قرن ۱۳ هـ ق . جدولهای دو خطی سیاه در فواصل مصراعها و کناره اییات .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . به نظر می رسد که این نسخه برای

طبع و برای طبع و یا از روی نسخه مطبوع استکتاب شده باشد .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «میرزا رفیع باذل متوفی ۱۱۲۳ یا ۱۱۲۴ هـ ق = جابهر بختش

داد»، نام تألیف (مثنوی) : «حملة حیدری»، تاریخ تألیف (سرودن) معلوم نشد

(رک : فهرست نسخه‌های خطی فارسی بریتیش میوزیم ، ج ۲ ، ص ۷۰۴) .

نام مثنوی در صفحه ۳ آمده :

«بیر آن نامها یافت بالاتری شدش نام زان حملة حیدری»

نام مؤلف را در متن نسخه نیافتم ، اما در تقریظی که بر صفحه ۹ آمده ،

تخلص وی را آورده :

«همین است گر شیوه شاعری پس از شاعری هست باذل بری»

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

بنام خداوند بسیار بخش خرد بخش و دین بخش و دینار بخش

همه کام دنیا و دین کرد کار ازین هر سه نعمت نمود آشکار

خرد داد تا چشم جان واکنی در این آفرینش تماشا کنی

به بینی ز روی زمین تا سپهر زهر ذره تا درخشنده مهر»

۸- انجام : ناقص است و چنین انجام می یابد :

«جهان را گذاری بجهانیان مشرف کنی بزم روحانیان

بر آبی از آن ظلمت آباد نار کنی عالم قدس را نور بار
 چه نسبت به غبرای اغبر ترا کله مسکن بود عرش ادبر ترا
 تویی آفتاب سپهر شرف نزیبد زمین گوهرت را صدف»

۹- چگونگی : این نسخه که یک مثنوی خوش وزن و خوش آهنگ است در موضوع «سلاح و منقبت و شجاعت و حکمت و اخلاق و اعمال» حضرت علی بن ابی طالب (ع) است . بروزن «فعولن فعولن فعولن فعولن یا فعل» از مزاحفات بحر متقارب مشتمل مقصور یا محذوف سروده شده است . در حدود ۱۹۰۰ بیت دارد . تقسیبات آن از حمد خدا و نعت حضرت محمد (ص) و منقبت و ولادت حضرت علی آغاز می شود و طی عناوینات گوناگون ادامه می یابد تا رحلت حضرت محمد (ص) و خلافت حضرت علی (ع) . حملة حیدری را دو نفر سروده اند ، یکی میرزا رفیع باذل (شاعر همین نسخه) و دیگر ملا بمونعلی کرمانی . این هر دو نسخه را در ایران و هند چاپ کرده اند . در آغاز این نسخه تقریظاتی چند و دو ساقی نامه در وصف حملة حیدری و ستایش خدا نیایش و میرزا رفیع باذل آمده است و همین تقریظات در نسخه چینی هم آمده است و معلوم می دارد که عین نسخه خطی چاپ شده و باوجود این ناقص است .

۲۹۰ و ۱۹۰
 ۸۳۱

حملة حیدری

[ادب و دین و تاریخ ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۲/۵ × ۲۰/۵ س.م . — درونی : ۲۳ س (هر سطر ۳ بیت ۲۵ × ۱۴ س.م .
- ۲- اوراق : ۲۳۶ ورق . ۷۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هراتی ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ ضربی (ترنج دار) با عطف تیاچی بنفش .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، رسم الخط فارسی و اردو ، ناپخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و نشانه‌ها شنگرف ، ۱۲۱ مجلس (تصویر) به سبک

افغانی، جدول‌های یک خطی در فو اصل مصاریع و ابیات و جدول‌های سه خطی کناره متن سیاه، بعضی نقاشی‌های ساده در آغاز عنوان‌ها، قرن ۱۱ ه. ق.

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است.

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «میرزا رفیع باذل متوفی ۱۱۲۳ ه. ق»، نام تألیف: (مثنوی) «حملة حیدری»، تاریخ تألیف «معلوم نشد». در صفحه ۱۲ چنین آمده است (س ۳) :

«چو صرصر روانگشت پس خامه‌ام بنام نبی و علی ناسه‌ام
بر آن نامه‌ها یافت بالاتری شدش نام از آن حملة حیدری»
(رک : حملة حیدری . ۶۱۰/۸۹۰)

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم» .

بنام خداوند بسیار بخش خرد بخش و دین بخش و دینار بخش
همه کار دنیاها و دین کرد کار ازین عمری نعمت نمود آشکار»
ناقص و افتادگی دارد :

«پس آنبه کزین شهر بیرون رویم نه بینیم این ظلم نه بشنویم
نمیخواستم ای رسول خداه که هرگز شوم از قد و مت جداه»

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع جنگ‌ها و رزم‌ها و پیکارها و معجزات حضرت امیر

المؤمنین علی بن ابی طالب (ع) است که به نظم فارسی بروزن شاهنامه در آمده است . بیش از ۱۲۱ مجلس (تصویر) دارد . به بحر متقارب مثنی محذوف یا مقصور «فعولن فعولن فعولن فعولن فعل» سروده شده است . سهو القلم کاتب فراوان دارد . از آخر ناقص است و در اواخر نیز بعضی صفحات جایجا شده است . تقسیفات آن بر اساس موضوعاتی است که از طرف شاعر عنوان شده است . در آغاز حمد و مدح و منقبت و سپس داستانهای رزم و جنگ و معجزات آغاز می‌گردد . در حدود ۲۶۰ بیت دارد . چاپ شده است و چاپ شده هم مصور است . در آغاز چند نقش و یادداشت دارویی موجود است .

۲۹۰ و ۱۹۰

۸۴۶

حملة حیدری

[دین و ادب ، تاریخ و سرگذشت ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۰/۳ - ۱۰/۳ - ۳/۳ سم . - درونی : ۲۰/۳ (هر سطر ۲ بیت)
  - ۲- اوراق : ۳۷۶ ورق . ۷/۲ صفحه .
  - ۳- کاغذ : نازک سفید و خاکی رنگ کابلی ، اندکی آب رسیده ، وصالی شده ، جلد چرمی و مقوایی و شیرازه دار سیاه .
  - ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، سه سر لوح در آغاز اجزاء سه گانه در زمینه لاجوردی و سرخ و گل و بوته نگاری زیبا ، جدولهای ۴ خطی سیاه در فواصل ابیات و جدولهای ۸ خطی سیاه و سرخ و زرین و سبز در کناره متن و جدول ۲ خطی سیاه در کناره بیرونی متن ، قرن ۱۰ هـ ق .
  - ۵- کاتب : نام کاتب ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۲۱۰ هـ ق» : «سنه ۱۲۱۰» (ص آخر) .
  - ۶- مؤلف : نام مؤلف یا شاعر «سیرزا رفیع باذل متوفی ۱۱۲۳ هـ ق» . نام تألیف (مثنوی) : «حملة حیدری» ، تاریخ تألیف (سرودن) معلوم نشد . در صفحه ۱۳ چنین آمده است :
- چو بر نامها یافت بالاتری شدش نام از آن حملة حیدری
و گویا مؤلف یا (شاعر) متخلص به «آزاد» بوده است :
- زبان در کش «آزاد» زین گفت و گو که افتاد آتش مراموبه (ص آخر)
(رک : حملة حیدری ۶۱۰/۸۹۰)
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم
  - بنام خداوند بسیار بخش خرد بخش و دین بخش و دینار بخش
همه کام دنیا و دین کردگار ازین هر سه نعمت نمود آشکار»
  - ۸- انجام : «بحق خودای خالق انس و جان بود تابنای زمین و زمان
دل دوستان علی شاد دار جهان را بر اعدا غم آباد دار»

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «دلاوری‌ها و شجاعت‌ها و جنگ‌ها و پیروزی‌های حضرت علی علیہ السلام» است کہ بر اساس آیات قرآن و نہج البلاغہ و احادیث نبوی و اخبار و روایات ائمہ اطہار و کتب مورخان مخصوصاً معارج النبوة و مدارج الفتوة معین الدین مسکین ہروی متوفی ۹۰۷ھ ق سروده شدہ است. تقسیمات آن بر پایہ موضوعاتی است کہ شاعر برگزیدہ است و ترتیب تاریخی دارد یعنی از ظہور اسلام و قرآن و حضرت محمد (ص) و حضرت علی (ع) و خلفای راشدین و جنگ‌ها و پیروزی‌ها گفت و گومی کند و بروزن «فعولن فعولن فعولن فعولن یا فعل» از مزاحفات بحر متقارب متمن است. نام شاعر را در متن نسخہ نیافتیم نقط لفظ «آزاد» در آخر آمدہ است. حملہ حیدری چاپ شدہ است (رک : حملہ حیدری ۶۱۰/۸۹۰) در حدود ۳۱۰۰۰ بیت دارد.

۲۹۰
۹۰۴

حیات المصلی

[دین، نماز، فارسی، منثور]

- ۱- اندازہ : - بیرونی : ۱۹ × ۱۲ × ۵ / س. م . - درونی : ۱۵ س ۱۴ × ۷ س. م .
- ۲- اوراق : ۲۴ ورق . ۴۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ ہندی ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشہ پارچہ کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر ، پختہ ، خوانا ، عنوانها و سرفصلها و خط های افقی رسم شدہ بر بالای کلمات شواہد شنگرف ، قرن ۱۳ ھ ق .
- ۵- کاتب : «میان قل احمد» ، تاریخ کتابت ندارد . در صفحہ آخر چنین آمدہ است : «هذا الكتاب المسمى بحیات المصلی شرح خلاصہ کیدانی بدست خط فقیر پر تقصیر میان قل احمد ہر کہ دیگر دعوی کند نادرست و دروغ باشد ، تاندانی خلاصہ کیدانی واجبات نماز کی دانی ؟»
- ۶- مؤلف : نام «شارح» یا «مترجم» و تاریخ شرح و ترجمہ معلوم نشد ، نام شرح یا ترجمہ : «حیات المصلی» : «ہر گاہ دیدم کتاب فقہ خلاصہ کیدانی کہ کتابی

است موجز و مختصر . . . . خواستم که ابن کتاب . . . را شرح کنم بزبان فارسی که فواید ابن کتاب بلباس عربی ملبوس بود . . . و این مجموعه را حیات المصلی نام نهادم .

۷- آغاز : «یا فتاح رب بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین بعد از حمد و صلوات هرگاه دیدم کتاب فقه خلاصه کیدانی .

۸- انجام : «و تعمد الحدیث پنجم خود را بقصد حدث رسانیدن در نماز اما بغیر قصد او حدث حاصل شود نماز او بدان فاسد نمیشود بلکه برود و وضو سازد و باقی نماز خود تمام کند و استخراج هذه الکلام والاحکام من المحيط والفتاوی الکبیر والهدایة و حاشیتها والمتفق والمیزان الاصول واللباب هذا الکتاب المسمى بحیات المصلی شرح خلاصه کیدانی .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه» و «احکام صلوة» و «دستورهای نماز» است و بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت است. متن اصل آن به زبان عربی به نام «خلاصه الكیدانی» تألیف ملا لطف الله نسفی یا فاضل الكیدانی و بسیار معروف است (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۱۷۴) . تقسیبات آن بر حسب «باب» است و جمعاً «۸ باب» دارد . ترجمه فارسی آن بدین جهت صورت گرفته که مردم مسلان بهتر بفهمند . در کناره صفحات یادداشتهای نماز و توضیحات فقهی دارد . در آغاز نشان مهر «عبدالحق» و «کتب خانه رشیدی» دارد .

۲۹۰

۹۸۰

خزانه الروایات

[دین، فقه، عربی، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۰/۵ × ۲۱/۵ × ۴ سم . — درونی : ۲۱ × ۲۱ × ۱۳ سم .
- ۲- اوراق : ۳۰۴ ورق . ۶۰۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ جهانگیری یا لاهوری، آب رسیده، وصالی شده، جلد مقوایی خاکی رنگ با عطف و گوشه چرمی سرخ رنگ پوشیده .
- ۴- خط : نسخ و تحریر، رسم الخط عربی، خوانا، روشن، عنوانها و نشانها و سرفصلها و اسامی کتابها شنگرف، قرن ۱۱ ه ق .

- ۵- کاتب : «محمد شریف ابن جلال محمد التتوی»، تاریخ کتابت : «۱۰۷۵ هـ ق» :
- «... المسمى بجزانة الروایات بعون الله تعالى و حسن توفيقه في يوم العاشر في وقت الزوال ختم الله بالخير و الظفر في الف و سبعين و خمس سنة من الهجرة النبوية... اللهم اغفر لكاتبه و لصاحبه و لوالديها و لمن نظر فيه و لسائر المسلمين اجمعين المذكورة ييداحقر العباد محمد شريف ابن جلال محمد التتوی» .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف در این نسخه نیامده است، نام تألیف : «خزانة الروایات»، تاریخ تألیف معلوم نشد : «اما بعد فان اشرف العلوم قدراً... علی الفقه... و انی من ابتداء بلوغی و بلوغ اشدی کنت مولعا بتبع مسائل الفقه و غریب الروایات... فشرعت بتوفیق الله تعالى واوردت فیها کل مسئله و روایة... و سميتها خزانة الروایات و ابتدأت بكتاب العلم» .
- ۷- آغاز : «رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر الحمد لله الذی خلق الانسان و علمه البیان و رفع مدارج العالمین منهم الی اعلى درجات الجنان و الصلوة علی رسوله المبعوث الی الکفة رحمة للعالمین و ابقى شریعته البیضاء باقیة الی يوم الدین» .
- ۸- انجام : «فلا يجوز الانتفاع به فالحاصل اگر بدان روایة که استعمال... کنند تن و جامه بدان آرده شود و بغیر شستن صلوة جائز نباشد و در شستن... در استعمال آن خوشبوئی ناپاک چه فایده بود بوجود خوشبوئیها پاک و الله تعالی» .
- ۹- چگونگی : این نسخه به زبان عربی و در موضوع «فقه» است بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت و دایرة المعارفی است از علوم فقه و فروع آن. تقریباً کلیه کتب فقهی از آغاز اسلام تا عهد مؤلف در این نسخه آمده است و همه آنها به شنگرف آمده است. تقسیمات آن بر پایه «کتاب» و «باب» است. در آغاز «کتاب العلم» و در انجام «باب المسائل المنشورة فی السراجیه» آمده است. در آغاز نسخه فهرست مطالب در پنج صفحه آمده است و در صفحات آغاز و در کناره صفحات متن یادداشتهای طبی و لغوی و فقهی آمده و ضمناً اساسی چند کتاب فقهی معروف کتابت شده که مالک این نسخه به کسانی برای قرائت

و مطالعه داده است . یادداشتها و بعضی از معانی لغات و جملات در متن عربی و فارسی است .

۹۵۰
۹۵۹

خلاصه التواریخ

[تاریخ ، از خلقت آدم تا قرن ۱۲ ه ق ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۶/۵ × ۳/۵ سم . — درونی : ۱۷ × ۱۹/۵ × ۱۲/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۷۱ ورق . ۳۴۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، ساییده شده . جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه چرمی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و نشان ها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد افضل امام بن محمد ارشد الخیر آبادی» ، نام تألیف : «خلاصه التواریخ» ، «تاریخ تألیف : «۲۲۴ ه ق» ، در صفحه ۴ و ۵ اینگونه آمده است : «و بعد پس میگویند ضعف عباد الله . . . محمد افضل امام بن محمد ارشد الخیر آبادی . . . که روزی بخاطر فاتر این بنده نحیف گذشت که چون دانستن احوال گذشتگان موجب عبرت و خیرت می باشد . . . این چند اجزا از کتب معتبره مانند تاریخ فرشته و شمشیر خانی و منتخب التواریخ و دیگر کتب بعبارت سلیس و واضح انتخاب کرده . . . و بنای این کتاب بر چند گفتار نهاده شد» .
- ۷- آغاز : «یا فتاح رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر حمد بیحد و ثنای بیحد لایق جناب مالک الملکی راست جلت قدرته ده عفت طاق آسمان را به قدرت ابداعی بدو حرف کن آراست بخانه بطون بعالم فهور آورده» .
- ۸- انجام : ظاهراً ناقص است و اینگونه انجام می یابد : «گفتار هفتم در بیان اقلیم هفتم (ص ۳۳۸ نسخه) . . . بعده ملک که نامش سپرو دست در حیطة تصرف آوردند و حالا پرا کرا مرمره جنوبی پادشاه رستین مسلط است و ملک

یکسکو در طول یک هزار گروه و عرضش سه صد گروه است و برادر طول و عرض، طول و عرض آبادی است و هنوز حد آنملک که با کجا است معلوم نشده است. . . . ملک مرارل پیدا کردند و بر آن قبضه خود نمودند و اینملک در طول» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «تاریخ» است به زبان فارسی از خلقت آدم تا زمان مؤلف (قرن ۱۲ هـ ق) تقسیمات آن بر اساس «گفتار» است و جمعاً یک مقدمه و هفت گفتار و یک خاتمه است. گفتار اول در ذکر احوال خلقت آدم و پیامبران و پیغمبر اسلام و آل اطهار و اصحاب کبار و ازواج مطهرات. گفتار هفتم در ذکر مشاهیر حکما و اطبا و مشاهیر خوشنویسان و خاتمه در بیان بلاد و عجایب بلدان و هفت اقلیم. نثر فارسی آن به سبک پاکستانی است. درباره پادشاهان و حکام شبه قاره و راجه‌ها و دهلی و لاهور و هندوستان بحث کرده است. در صفحه اول اینگونه آمده است: «کتاب خلاصه التواریخ تصنیف مولوی فضل امام صاحب ۷ جزو ۲۸۰ ورق (سیاق)»، و مولوی فاضل قبله نسخه بلا معمر حاضر شد محمد رضا خان عرض کرده.

در این تاریخ از شاعران، عالمان، صوفیان، خوشنویسان، طبیبان، با ذکر نام و تاریخ ولادت و وفات آنان تا حد امکان به طور خلاصه یاد می‌کند مخصوصاً درباره شبه قاره پاکستان و هند اطلاعات فراوان به دست می‌دهد.

۱۹۰

۹۷۵

خمسه نظامی

[۱- مخزن الاسرار (افتاده)، ۲- اسکندر نامه یا شرف نامه یا اقبال نامه، ۳- خسرو و شیرین، ۴- لیلی و مجنون، ۵- هفت پیکر یا هفت گنبد یا بهرام نامه، ادب و تاریخ، فارسی، منظوم «مثنوی»]

۱- اندازه : - بیرونی : $29/5 \times 22/5 \times 3/5$ سم. - درونی : ۲۵ س (هر سطر ۲ بیت یا چهار مصراع) $20 \times 12/5$ سم.

۲- اوراق : ۲۱۴ ورق . ۴۱۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک حنایی رنگ و سفید رنگ بخارایی (متن و کناره صفحات) ، اندکی آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ با عطف پارچه‌ای خاکی رنگ . بیرون و روی جلد منقش (ترج و نیم ترج) ، نام جلد ساز روی آن آمده است :

«عمل میرزا قابل» و نیز اشعار چندی بر روی درونی و بیرونی جلد آمده است :

«ایمه مبرا که شب دراز ست هنوز ای صبح مدم که وقت ناز است هنوز
پروین تو برو بجای خود ساکن باش کاین قصه عاشقان دراز است هنوز

نهی هر که را داغ محبت خود نهادی خرمن وجود او را به باد دادی

عودم که نبود چوب بید آوردم با سوز و گداز

روی سید و موی سپید آوردم با عمر دراز

خود گفته بودی که ناامیدی کفرست در مذهب عشق

فرمانی تو بردم و امید آوردم نو امیدم ساز

الهی تو بر نیم آگهی که نیت بخیر است خیرم دهی

شهر ربیع الاول ۱۲۶۴ هـ ق .

و در آستر داخل جلد هم اشعاری آمده است از «خواجه کمال» و «بیدل»

و کاتب این اشعار چنین نوشته است : «خمسه نظامی علی یداحقر میرزا

محمد قابل ولد میرزا محمد نظر ولد میرزا حیدر بخاری در غره شهر

ربیع الاول ۱۲۶۴ هـ ق .

۴- خط : نستعلیق خفی خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها

و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف ، جدولهای ۱ و ۲ خطی میان ابیات و

مصاریع و عناوین و کناره بیرونی متن شنگرف ، جدولهای ۷ خطی کناره

متن چهار رنگ (سیاه و زرین و لاجوردی و شنگرف) ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد . در آخر متن اسکندر نامه به خط نستعلیق (غیر از خط

متن) اینگونه آمده است: «بتاریخ بیست و هشتم ماه مبارک ربیع الثانی سنہ ۱۰۳۶ ہزار و سی و شش از ہجرت النبوی در خطہ دلپذیر جنت نظیر کشمیر سمت تحریر یافت .

گر بہم برزده بینی خط من عیب مکن کہ مرا محنت ایام بہم برزده است
 ۶- مؤلف : (رک : خمسۃ نظامی ، گنج بخش، ج ۲).

۷- آغاز : ۱- اسکندر نامہ (ص ۱) : ناقص است و چنین آغاز می گردد :
 «چو پی سست و پوسیدہ گشت استخوان دگر قصہ خوبسروی نخواست
 غرور جوانی چہواز مہر نشست ز گستاخ کاری فروشونی دست
 ... در شرف نامہ و نامہای دیگر گوید» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۱۳۵) :

«از آن می کہ جان داروی ہوش باد مرا شربت و شاہ را نوش با
 ہزاران درود و ہزاران سلام ز ما بر محمد علیہ السلام

— آغاز : ۲- خسرو و شیرین : (ص ۱۳۸) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

خداوند! در توفیق بگشای نظامی را رہ تحقیق بنمای
 دلی دہ کویقینت را بشاید زبانی کافرینت را سراید

— انجام : ایضاً (ص ۲۶۴) :

«سخن را بر سعادت ختم کردم ورق کاینجا رساندم در نوردم
 روانش باد جفت شاد کامی کہ گوید باد رحمت بر نظامی»

— آغاز : ۳- لیلی و مجنون (ص ۲۶۶) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

ای نام تو بہترین سر آغاز بی نام تو کجا کنم دهن باز
 ای کار گشای ہر چہ ہستند نام تو کلید ہر چہ بستند»

— انجام : ایضاً (ص ۳۵۸) :

«لیلی و مجنون چو در مکنون ہشیار کن ہزار مجنون
 در روز دو شنبہ آمد آخر از لطف خدای فرد قادر»

— آغاز : ۴- ہفت پیکر (ص ۳۶۰) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

ای جہانندیدہ بود خویش از تو هیچ بود نبود پیش از تو

در بدایت بدایت همه چیز در نہایت نہایت همه چیز»

— انجام : ایضاً (ص ۴۱۸) :

«دولت را برین زیادت باد خاتم کار بر سعادت باد

شد بعون خدا کتاب تمام باد بر احمد رسول سلام»

۹- چگونگی : این نسخه فرسی «خمسة نظامی» است اما مثنوی «مخزن الاسرار» در این

نسخه «مفتود است و از آغاز» اسکندر نامہ ہم افتادگی دارد و دیگر

مثنوی ہا عبارتند از : خسرو و شیرین، لیلی و مجنون و ہفت پیکر است. از

لحاظ خط و کتابت و کاغذ و جلد سازی نسخہ ہا یگانہ است، و کتابت آن

بہ حدود قرن دہم می رسد و بہ خط کاتب دیگر آمدہ کہ در سال ۱۰۳۶

در کشمیر کتابت شدہ است اما مشکوک بہ نظر می آید. در انجام نسخہ

نشان ۲۱ مہر است کہ ہمہ آنها بہ تازگی زدہ شدہ است و مالک کتاب

«ثناء اللہ در تاریخ ۱۳۴۱» بودہ است. اینک نشان مہر ہا : «سردار احمد

علی خان والدہ ۱۳۳۲»، «سید فضل صمدانی ۱۳۴۱»، «عالم گیر ۱۳۴۸»،

«محمد علی خان ۱۳۳۰»، «میر حسین . . .»، «علی حسن ولد علی محسن»،

«مہر کتابخانہ سید فضل صمدانی بنوری بہانہ ساری، پشاور، صوبہ

سرحد». در این نسخہ اسکندر نامہ در حدود . . . ۶ بیت، خسرو و شیرین

. . . ۶۴ بیت، لیلی و مجنون . . . ۴ بیت، ہفت پیکر . . . ۷ بیت و جمعاً

. . . ۲۱ بیت موجود است (رک : نمونہ ہا و تصاویر).

۸۹۰

۸۰۱

خمسة نظامی

[۱- مخزن الاسرار، ۲- خسرو و شیرین، ۳- لیلی و مجنون، ۴- ہفت پیکر،

۵- اسکندر نامہ، ۶- شرفنامہ]

۱- اندازہ : — بیرونی : $28 \times 6/5$; 4×3 سم. — درونی : ۳۲ بیت (متن) ، ۱ بیت و

حاشیہ ۱۷ بیت) $17 \times 8/1$ (متن) 24×12 (متن و حاشیہ) سم.

۲- اوراق : ۴۸۴ ورق . ۹۶۸ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ ہندی ، اندکی آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی

و پارچه‌بی با عطف و گوشه تیاچی سرخگون .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و نشان‌ها شنگرف ، جدولهای ۲ خطی و ۳ خطی میان مصاربع و کناره صفحات (متن و حاشیه) شنگرف و زرد و لاجوردی و سیاه ، قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : «جواهر سکه» ، تاریخ کتابت : «۲۴۳ ، ۵ ق» . در صفحه ۶۲۷ (پایان هفت پیکر) چنین آمده است : «تمت تمام شد نسخه کتاب هفت پیکر تصنیف حضرت نظامی به تاریخ ۲۲ رجب سنه ۱۰۴۳ هجری وقت چاشت روز شنبه به دستخط فقیر جواهر سکه تم» .

۶- مؤلف : «نظامی گنجوی» ، نام تألیف : «خمسه نظامی» ، تاریخ تألیف : (سرودن) : از سال «۵۵۰ تا ۵۹۹ هـ ق» (رک : خمسه نظامی ۳۸۱/۸۹۰ ، فهرست کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ص ۱۷۰-۱۷۴) .

۷- آغاز : ۱- مخزن الاسرار (ص ۲) : «یافتاح ، رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ،

هست کلیدی در گنج حکیم بسم الله الرحمن الرحیم»

۸- انجام : ایضاً (ص ۷۶) :

«باز خدایا تو ز صاحب هنر
خامه در این سیر که سرعت نمود
از خلل سهو و خطا در گذر
بختم تشریف نکو سنه بود
تمت الانجام مخزن الاسرار» .

— آغاز : ۲- خسرو و شیرین (ص ۷۸) : «یافتاح ، بسم الله الرحمن الرحیم ،

خداوندا در توفیق بگشای
دلی ده کو حقیقت را بشاید
نظامی را ره تحقیق بنهای
زبانی کافرینت را سرایید»

— انجام : «سخن را بر سعادت ختم کردم

دروداز مافزون از ریگ و باران
ورق کانبجا رساندم در نوردم
پیای بر محمد باد و باران»

— آغاز : ۳- لیلی و مجنون ، (ص ۳۱۸) : «یافتاح ، بسم الله الرحمن الرحیم ،

ای نام تو بهترین سر آغاز
ای کار گشای هر چه هستند
بی نام تو نامه کی کنم باز
نام تو کاید هر چه بستند»

— انجام : ایضاً (ص ۴۵۹) :

«یک قطره به من دھادجامش کین نامہ نکاشتم بہ نامش
این نامہ کہ نام داروی باد بر دولت او خجستہ پی باد
تمت تمام شد کتاب لیلی و مجنون من تصنیف حضرت نظامی گنجوی بتاریخ
دوم شعبان سنہ ۱۲۴۳ ہجری روز دو شنبہ بدستخط جواہر سکہ وقت
چاشت تم» .

— آغاز : ۴- ہفت پیکر (ص ۴۶۲) : «یا فتاح ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

ای جھان دیدہ بود خویش از تو هیچ بودی نبود پیش از تو
در بدایت بدایت ہمہ چیز در نہایت نہایت ہمہ چیز»

— انجام : ایضاً (ص ۶۲۷) :

«دولتی باش ہر کجا باشی در رکابت فلک بہ فراشی
دولتی را کہ بر زیادت باد خاتم کار بر سعادت باد
تمت تمام شد نسخہ کتاب ہفت پیکر تصنیف حضرت نظامی بتاریخ ۲۲
رجب سنہ ۱۲۴۳ ہجری وقت چاشت روز شنبہ بہ دستخط فقیر جواہر
سکہ تم» .

— آغاز : ۵- اسکندر نامہ یا اقبال نامہ یا سکندر نامہ بری (ص ۶۳۰) : «یا فتاح ،

رب یسر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ، و تم بالخیر ،
خدایا جھان پادشاہی ترا است زما خدمت آید خدای ترا است
پناہی بلندی و پستی تویی ہمہ نیستند آنچه هستی تویی»

— انجام : ایضاً (ص ۸۴۵) :

«بیا ساقی آن جام رخشندہ می بہ من دہ کہ افشردہ گشتم ز خوی
کہ تا از می خوشگوار افکنم غمی کآن گرفتست جان و تنم»

— آغاز : ۶- شرفنامہ یا سکندر نامہ ببری (ص ۸۵۰) :

«خرد ہر کجا گنج آرد پدید بنام خدا سازد آنرا کلید
خدای خرد بخش بحر و نواز ہان تا خردمند را چارہ ساز»

— انجام : ایضاً (ص ۹۶۸) :

«خدایا جھان را بر این گنج بخش نگہدار چون دیدہ را از درخش

فلک را بحکمش گراینده دار بد و داد و دین هر دو پاینده دار تمام شد کتاب سکندر نامه بحری تصنیف حضرت نظامی رحمة الله علیه بتاريخ بیست و سیوم محرم سنه ۱۲۳۹ هجری مطابق سی ۳۰ ماه ستمبر ۸۲۳ عیسوی فقط» .

۹- چگونگی : این نسخه شامل شش مثنوی نظامی است که آنرا «خمسه» یا پنج مثنوی و گاهی «سبعه» یا «سته» می گویند . در سر زمین پاک و هند ، مثنوی اسکندرنامه را دو نام داده‌اند : اسکندرنامه یا سکندرنامه بحری و اسکندرنامه یا سکندرنامه بری . و اینکه چرا «بری» و «بحری» می گویند قابل تحقیق و جست و جو است . «سبعه نظامی» که توسط مرحوم استاد سخن و حبی دستگردی چاپ شده نیز اسکندرنامه را به دو مثنوی منقسم کرده و خوب کرده و آنرا «اقبال نامه» و «شرف نامه» نامیده است . مزایای دیگر این نسخه این است که یک نفر «هندو» آنرا کتابت کرده است . از آغاز مخزن الاسرار اوراق آشفته و پوسیده شده (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ص ۱۷۰-۱۷۴) .

۹۰
۸۳

خواص سوره‌های قرآن

[دین ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۶/۵ × ۱۰/۵ سم . - درونی : ۱۳ س ۱۲ × ۶ سم .
- ۲- اوراق : ۷ ورق . ۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکستری روشن رنگ فرنگی ، جلد کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانها و جدول یک کناره کناره صفحه‌ها شنگرف ، جدول خطی کناره متن سیاه و سرخ و زر افشان یک سر لوح زر افشان و ساده در آغاز ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام «مؤلف» و «تاریخ تألیف» آن معلوم معلوم نشد . (رک : ۹- چگونگی)
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم از حضرت ابی جعفر رضی الله عنه منقول است»

هر که سوره بقره و آل عمرانرا بخواند بحرهای قیامت این دو سوره ساید اندازد بالای سرش مانند دو قطعه ابر» .

۸- انجام : «خاصیت سوره الفلق بوقت رفتن نزدیک سدوات و مراد یافتن سد بر بخواند خاصیت سوره الناس به نیت غایب ده سلامت بیاید هفت بار بخواند» .

۹- چگونگی : این نسخه را می توان «خواص سور قرآن» نامید زیرا باوجود کوچکی حجم دارای ارزش ویژه و فایده بسیار است در شناخت خواص سوره های قرآن شریف . تقسیمات آن بر اساس و ترتیب سوره های قرآن شریف است . از سوره بقره و آل عمران تا سوره الناس را در بردارد . فارسی آن روان و ساده و مفهوم ممکن است .

دستور الطب و المتطبب في تحقيق لغات الطب

۶۱۰
۹۲۴

[طب ، فرهنگ لغات طبی ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۱۷/۲ × ۳ سم . — درونی : ۱۹ × ۱۰ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۸۲ ورق . ۳۶۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، گرم خورده . وصالی ساده . جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه ای کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته ، خوانا ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» سیاه و نحو کرده اند . تاریخ کتابت : «۱۲۰۲ هـ ق» : «قد حصی الفراغ من تحریر هذا الکتاب تکمیلًا روز یکشنبه وقت چاشت بهار پنج بیست و پنجم شهر ربیع الثانی سنه ۱۲۰۲ یک هزار و دو صد و دو هجری مهندس معلی علی صاحبها الصلوٰة والسلام» .
- ۶- مؤلف : «صفی الدین محمد الطیب الگیلانی» ، نام تألیف : «دستور الطب و المتطبب في تحقيق لغات الطب» : ، تاریخ تألیف : «۱۹۹۹ هـ ق» : «و سمیته بدستور الطب و المتطبب في تحقيق لغات الطب و جمعه و ألفه العبد الراجی الی

الغفور السبحانی صفی الدین محمد الطیب الکیلانی . . . فی السنة من العشر
العشر من المایة العاشرة من هجرة خیر البریة .

۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد : «ما كان ثاني صرف اسمه من اسمه لهمة او
ما هو اقرب اليها على غيره مثلا تقدمت الابلوح على الاجاص لان البهاء
اقرب الى الهمزة من الجيم و هكذا الى اسرة ليكون اسهل التناول» .

۸- انجام : «جمعی از تجار گفتند که ما در بحر بودیم چون بآن موضع رسیدیم هر چه
از ما فراموش شده بود در ایام گذشته همه بخاطر آمد و ازین سبب است
که حکماء منسوب اند بآن موضع و در هیچ زمین مثل ایشان پیدا نشده» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «طب و لغات طب» است . از آغاز یک برگ یا دو
برگ افتادگی دارد . تقسیمات آن بر حسب حروف تهجی اول و آخر الفاظ
است . بر اساس حروف الفبایی شده است و در این ترتیب رعایت حرف
اول و دوم و سوم کلمات شده و لیکن گاهی مسامحه شده است . مثلاً
«حمی الیوم» بیش از «حمی الدق» آمده است . اکثر لغات در کناره
صفحات آمده است . یادداشت‌های طبی و نسخه نویسی در کناره صفحات
و آغاز و انجام آمده است . سه بیت شعر پنجابی در آخر آمده است و از
واقف نیز چند بیت دارد .

دستور العلاج

[طب ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : ۲۲/۵ × ۱۵ × ۴/۵ سم . — درونی : ۱۵ مس ۸/۵ × ۱۶/۵ سم .

۲- اوراق : ۳۲۶ ورق . ۶۵۲ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ هندی ، گرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد
مقوایی خاکی رنگ با عطف و گوشه چرمی قهوه‌ای رنگ روشن .

۴- خط : شکسته ، پخته ، سخت خوانا ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف
قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۱۹۴ هـ ق» : «تمت الكتاب بعون

- ۶- مؤلف : «سلطان علی طبیب خراسانی» ، نام تألیف : «دستور العلاج» ، تاریخ تألیف در عهد «سلطان ابو سعید بهادر خان» . در صفحه ۲ و ۳ اینگونه آمده است : «و بعد عرضمید ارد فقیر حقیر سلطان علی طبیب خراسانی که سبب تألیف این کتاب آنست که نقد حیات بیحس علم شریف طب صرف مینمود و درینمدت . . . بزبان فارسی کتابی موشح بالقباب هژن . . . ابو الغازی سلطان ابو سعید بهادر خان . . . مسمی به دستور العلاج کرده شد . . . مشتمل بر مقدمه و دو مقاله» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر ، جواهر حمد و ثنا خدای را که حکیم حاذق است و ستایشش شکر بیقیاس رحیمی را که نفا بخش خلاق است» .
- ۸- انجام : «و آب دهن روزه دار که مزاج او گرم بود کژدم را بکشد کرنب را پوست نمایند و در خانه گذارند کژدم بگریزد و آب تره برگ او بروی اندازند بمیرد و دور کردن کیک تبازد . . . آب آنرا در خانه باشد کبک بمرند و بگریزند و طبع خرنوب و عنیق همچنین باشد والله اعلم بالصواب و الیه المرجع والمآب» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «طب قدیم» و «داروشناسی» و «مفردات طب» و روش معالجه و مداوا به طرز قدیم است . تقسیمات آن بر اساس «مقدمه» ، مقاله ، باب ، فصل ، نوع» ، است و جمعاً یک مقدمه و ۲ مقاله و هر مقاله چند فصل و چند باب و چند نوع دارد . در کنار صفحیات یادداشت های طبی به زبان فارسی و گجراتی و گورمکی آمده است . چاپ شده است .

۶۱۰
۹۵۷

دستور العلاج

[طب (پزشکی) ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۵/۳۳ × ۲۰ × ۴ سم . — درونی : ۲۱ س ۱۴ × ۲۶/۱ سم .
- ۲- اوراق : ۲۴۲ ورق . ۴۸۴ صفحه .

- ۳- کاغذ : ضخیم زرد و خاکی رنگ فرنگی ، جلد مقوایی و پارچه‌پی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، رسم الخط فارسی و اردو ، جدولهای یک خطی و عنوانها و نشان ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۴ هـ ق .
- ۵- کاتب : «میان فضل الهی بن غلام محمد بن حکیم دیندار» ، تاریخ کتابت : «۱۹۱۳ بکرسی = ۱۲۷۸ هـ ق» : «تمت تمام شد بعون الله تعالی کتاب دستور العلاج بدست خط فقیر حقیر پر تقصیر میان فضل الهی بن غلام محمد بن حکیم دیندار حال سکونت ماجره بتاریخ ۲۲ ماه بهاگن سنه ۱۹۱۳ سنه ۳۳۴ کذا» .
- ۶- مؤلف : «سلطان علی طبیب خراسانی» ، نام تألیف : «دستور العلاج» ، تاریخ تألیف : در عهد «ابوالغازی سلطان ابوسعید بهادر خان در سال ۹۳۳ هـ ق» : «بعده فقیر حقیر سلطان علی طبیب خراسانی که سبب تألیف این کتاب آنست که در میان فضیلت علم طب . . . مسمی بدستور العلاج نوشته شده بود . . . برسم تحفه نذر کتاب خانه اعلی حضرت . . . الخاقان بن الخاقان ابوالغازی سلطان ابوسعید بهادر خان . . . کرده شد» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم جواهر حمد و ثناء خدایرا عزوجل که حکیم حاذق است و ستایشش شکر بیقیاس رحیمی را که شفا بخش خلاق است و مفرح شکری که ترکیب آن نوشداروی دل‌های رنجوری است» .
- ۸- انجام : «رزراوند طویل جنطیانا و پوست بیخ کبرو آرد گرسنه اجزاء برابر بشراب یا ماء العسل اختیار نمایند و تریاق اربعه و سنجر سینا و داوالمسک قاید دارد و نمک و سرکه برگزیدگی اوطلا مازند کفایت بود والله اعلم تمت تمام شد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «طب» است به زبان فارسی . تقسیمات آن بر حسب «مقاله» و «باب» و «فصل» است و فهرست همه مقاله‌ها و ابواب و فصول در آغاز آمده است و جمعاً «یک مقدمه و ۲ مقاله و ۱۶ باب» و هر بابی چند فصل دارد . در عهد ابوالغازی سلطان ابوسعید بهادر خان پسر منصور کوچ کانیجی خان که از ۹۳۶ تا ۹۳۹ در ماوراء النهر سلطنت کرده تألیف شده است . مؤلف از پزشکان درجه اول خراسان بوده و مدت

چهل سال پزشکی کرده است . چنان به نظر می رسد که این نسخه «مقدمه دستور العلاج» ، باشد زیرا در آغاز آمده است : «فهرست مقدمه کتاب دستور العلاج» واصل نسخه «دستور العلاج» ، دیگر است (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی ، سعید نفیسی ، ج ۱ ، ص ۳۹۸) . مهر «کتاب خانه رشیدیه» دارد . فهرست مقدمه ، تاریخ کتابت سمت ۱۳۰۷ دارد .

۸۹۰

۸۷۳

دستور همت

[ادب ، داستان عشقی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰ × ۳۰ × ۲ سم . — درونی : ۱۲ بیت (۱۰ س)
- ۲- اوراق : ۱۰ ورق . ۳۰۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد پارچه‌پی و کاغذی زرد رنگ و آستر آن سفید .
- ۴- خط : نستعلیق ، رسم الخط اردو و فارسی ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سر فصلها و جدولهای ۲ خطی فواصل عنوانها و مصاریع شنگرف ، جدولهای سه خطی کناره متن سیاه و شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ، تاریخ کتابت : «۱۱۳۴ ه ق» : تمام شد بخیریت نسخه دستور همت تصنیف میر محمد مراد تحریر بتاریخ سیزدهم شهر شوال هجری ۱۱۳۴ ه ق .
- ۶- مؤلف : «میر محمد مراد» ، نام تألیف (مثنوی) : «دستور همت» ، تاریخ تألیف : «همت خان = ۱۰۹۶ ه ق» ، در صفحه ۳۰۰ چنین آمده است :
«چو کردم سال تاریخ انتخابش بهمت خان موافق بود حسابش
در آن ساعت که میکردم تمامش خرد دستور همت کرد نامش» .
(رک : — کاتب) .
- ۷- آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم ،

- ۸- انجام : «مرا از نظم این افسانہ عشق
 ہمین باشد ہمین فخر و مباحات
 زند ناخن بدل اهل سخن را
 بر افروزد دماغ انجمن را» .
- ۹- چگونگی : این نسخه شامل یک داستان عشقی است کہ میان «کامروپ» پسر راج بیت
 راجای اودہ و «دلنکام» دختر چتھرپت راجای سراندیب اتفاق می افتد .
 بروزن «مفاعیان مفاعیلن مفاعیل یا فعولن» سرودہ شدہ از مزاحفات بحر ہزج
 مسدس و جمعاً در حدود ۵۰۰ بیت دارد . اشعار این مثنوی شور انگیز
 و شیرین و دلاویز است . شاعر کہ میر محمد مراد نام داشتہ در عہد
 «ہمت خان بہادر» می زیستہ و مثنوی را بہ نام او «دستور ہمت»
 کردہ است . تقسیمات آن بر حسب موضوعاتی است کہ شاعر برگزیدہ و
 شنبیدہ است . «توحید ، معراج ، نعت ، مدح ، سبب نظم داستان ، داستان
 خاتمہ» . یک ورق از آغاز افتادہ کہ دوبارہ کتابت کردہ وافزودہ اند .

دقایق الحقایق

[ادب، عرفان و تصوف، فارسی، منثور و منظوم]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷/۵ × ۱۶ × ۳ سم . — درونی : ۱۶ س ۱۸ × ۹/۵ س
- ۲- اوراق : ۱۸۴ ورق . ۳۶۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی روشن رنگ سیالکوتی ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق و شکستہ ، روشن ، خوانا ، پختہ ، عنوانها و سر فصلها و نشانی
 شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : «احمد روسی» یا «مولانا ابوالفضل احمد الروسی» خلیفہ مولانا جلال الدین

رومی : نام تالیف «دقایق الحقایق»، تاریخ تالیف «۵۷۲۷ ق» (رک : مجله وحید ، شماره مسلسل ۱۱۷ شهریور ۱۳۵۲ مقاله دیدار از کتابخانه های پاکستان نوشته محمد حسین تسبیحی) . در صفحه ۲ و ۳ چنین آمده است : «هذا رسالة من كلام احمد الرومي . . . از قوت جاذبه آن عزیز آن را حقایق ساخته شد و نام رساله دقایق الحقایق نهاده آمد و این حقایق در هشتاد فصل درج کرده شده».

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و صلى الله على سيدنا محمد و آله و التابعين اجمعين و التكلان في جميع الامور خالق السموات و الارضين هذه رسالة من كلام احمد الرومي» .

۸- انجام : ناقص است و گویا یک ورق افتاده است : « و این آسمان و این زمین را بنهاد اول نور محمد مصطفی را بیا فرید که اول ما خلق الله تعالی تعالی نوری از نور محمد مصطفی نفس کل و هیولا و افلاک و عناصر پدید کرد و چون این دنیا آفریده شد دنیا را سراسر پر» .

۹- چگونگی : این نسخه برداشتی است از مثنوی مولوی و از اندیشه و سخن جلال الدین محمد بلخی مولوی رومی (۶۰۴ - ۶۷۴ ق) که مؤلف وی را همه جا خداوند گارمی نامد . تقسیمات آن بر «هشتاد فصل» است و از فصل هشتادم یک ورق یا بیشتر افتادگی دارد . برگزیده بی از اشعار مثنوی مولوی را می آورد و بر پایه آیات قرآنی و روایات و حکایات و احادیث و سخنان پیران طریقت و کلمات مشایخ به شرح و تفسیر آنها می پردازد . نثر فارسی آن روان و به «سبک پاکستانی» می ماند (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش، ج ۱ ، ص ۱۹۲-۱۹۵) .

۲۹۰
۷۰۱

دلائل الخیرات

[دین، ادعیه و اوراد، عربی، منشور]

۱- اندازه : بیرونی : ۱۹ × ۱۲ × ۵ سم . درونی : ۷ × ۱۴ × ۸ سم .
۲- اوراق : ۲۲۴ ورق . ۴۴۸ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هراتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و تیباجی
ضربی منقش با عطف پارچه‌پی سبز .
- ۴- خط : ثلث خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، نشانه‌ها و عنوانها و الفاظ «محمد» و
«اللهم» شنگرف ، جدولهای ۹ خطی کناره متن شنگرف و سیاه زرین و
سبز و جدولهای ۲ خطی بیرون از متن سیاه ، میان سطرها و الفاظ، نقاشی
دندان موشی زرین و ۱۶ لوح و ۲ تصویر از مسجد و روضه حضرت محمد
(ص) و خانه کعبه و متعلقات آن به سبک نقاشی هراتی ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب و نقاش خوانده نشد ، تاریخ کتابت «۱۱۲۳ ه ق» : «تمت
النسخة الشريفة و ثبت بخط المؤلف در شهر شوال المکرم سنة يکھزا
یکصد و بیست و سه بود . . .» .
- ۶- مؤلف : «ابو عبدالله محمد بن سليمان الجزولي الشمالي الشريف الحسيني متوفى
۸۷۰ ه ق» ، نام تألیف: «دلایل الخیرات» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک
آصفیه ، ج ۱ ، ص ۹) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و صلى الله على سيدنا و مولينا محمد صلى الله على
وسلم الحمد لله الذي هدينا للإيمان والاسلام و الصلوة والسلام على سيدنا
محمد الذي استنقذنا به» .
- ۸- انجام : «وصلى الله على محمد و على آله و صحبه وسلم تسليماً و الحمد لله رب العالمين
و هو حسبنا و نعم الوكيل تمت النسخة الشريفة و ثبت بخط المؤلف اللامع
اغفر لمؤلفه و ارحمه و لكاتبه و لقاريه و لسامعه و ارحمهم و اجعلنا
المحشورين في زمرة النبيين و الصديقين يوم القيمة بفضلک يا ارحم
الراحمين» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «دعا و مناجات و صفت ذات باری تعالی و حضرت
محمد (ص)» است . نسخ خطی آن بالواح گوناگون و خطوط متنوع به
زیبا و خوش همه جا در دسترس است و اکثر نسخه‌ها با تصاویر
منوره حضرت محمد (ص) و خانه کعبه آراسته است و تقریباً همه تصاویر
بر یک طرح و نمونه است و گویی از یکدیگر تقلید کرده‌اند . تا
شرح‌های گوناگون به زبان‌های مختلف سرزمین پاک از جمله شرح فارسی

نوشته‌اند به نام «مطالع المسرات في شرح دلائل الخيرات». اين نسخه از لحاظ اينکه جمله «و ثبت بخط المؤلف» را در آخر دارد ارزش ویژه دارد. تقسيماآت آن براساس الفاظ «اللهم» و «محمد» و «حرف عطف است آده هر کدام در آغاز يك مناجات و يا يك موضوع دعائي آمده است. در مبحث اسماء حضرت محمد (ص) «... اسم» مفرد و مركب براي آن حضرت آورده است.

الدوحة المياداة في حديقة الصورة و المادة

۱۱۰
۹۱

[فلسفه يا حكمت، ماوراء الطبيعة، عربي، منشور]

- ۱- اندازه : - بيروني : ۲۱/۵ × ۱۴/۵ × ۲/۱ سم. - دروني : ۱۷ س ۱۴/۵ × ۷/۱ سم.
- ۲- اوراق : ۲۰۷ ورق . ۴۱۴ صفحه .
- ۳- كاغذ : نازك نخودي رنگ هراتي ، آب رسیده ، اندكي وصالي شده ، چند مقوایي و چرمي قهوه‌يي رنگ در غلاف پارچه‌يي دودزده .
- ۴- خط : نستعلیق شكسته آميز ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سرفصلها و كلمات شواهد شنگرف . قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- كاتب : «سيد رياست علي محب» ، تاريخ كتابت : «۱۲۳۸ هـ ق» ، تمت الترتيب المسماة بالدوحة المياداة في حديقة الصورة و الهادة لحكيم الدهر محمود الجونيوري بتاريخ هفتم شهر جهادي الاول سنة ۱۲۳۸ ، بروز سه تشبه بوقت دويهر بخط خام سيد رياست علي اختتام يافت .
- ۶- مؤلف : «ملا محمود بن شيخ محمد بن شاه محمد الفاروقي الجونيوري متوفي ۱۰۶۲ هـ ق» ، نام تأليف : «الدوحة المياداة في حديقة الصورة و المادة» ، تاريخ تأليف معلوم نشد : «جعلتها رسالة مفردة موسومة بالدوحة المياداة في حديقة الصورة و الهادة» . (رك : ۱ - كاتب و ۹ - چگونگی) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، احمد الله حمد الشاكرين واصلی علی محمد و آله الطاهرين اما بعد فانی كنت قد انتصبت لتعليم ما علمني الله و الهمني من الصدق المبين و الحق اليقين من اسرار الحكمة الحققة» .

- ۸- انجام : «و تقدم الهيولى لكونها قابله على الصورة من حيث الفردية المقلقة من غوامض
حكمة الله المودعة في خلقتها و من غوامض حكمة ما فوق الطبيعة و لعلى
جنيست منها الستر و اخفى و مرت في تحقيقتها با الفيضى المعلى» .
- ۹- جگونگی : اين نسخه در موضوع «ماوراء الطبيعة و حكمت» است كه در آن خالق و
خلقت و مخلوق مورد بحث قرار گرفته است . تقسيماآت آن براساس «فن» و
«مقاله» و «فصل» است و چنان به نظر مى رسد كه شرح نسخه‌ي ديگر
باشد در حكمت. زيرا در لابلای نسخه به «قلت» و «اقول» و «قال» بر مى
خوريم . در آغاز يك مهر دارد : «وليعهد محمد بهادر ابن رضا جهاندار
شاه ابن ميرزا محمد معظم على ميرزا رضى الدين ۱۲۴۸» . فهرست مطالب
در آخر نسخه آمده ، و روى جلد نوشته است «شرح شمس بازغه» .

دول رانی خضر خان

۸۹۰
۷۵۶

[ادب ، بزم و رزم ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۷×۵/۲×۱۰ سم . — درونی : ۱۳ و ۱۴ س ۱۲×۶ سم .
- ۲- اوراق : ۱۳۵ ورق . ۲۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری ، آب رسیده ، پوسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) «امیر خسرو دهلوی ۷۲۵-۶۵۱ هـ ق» ، نام تألیف (مثنوی) :
«دولرانی خضر خان» ، تاریخ تألیف (سرودن) : «۷۱۵ هـ ق» :
- اگر چون لیلی و مجنون بترتیب دولرانی خضر خان کرده ترکیب
خطاب این کتاب عاشقی بر دولرانی خضر خان مانند در دهر .
(رک : شعر العجم ، یا تاریخ شعر و ادبیات ایران ، ج ۲ ، تألیف شبلی
نعمانی ، ترجمه سید محمد تقی فخرداعی گیلانی ، ص ۱۰۳) .
- ۷- آغاز : ناقص است و چنین آغاز می گردد :
- «دول چون جمع دولتهاست در سمع در این نام است دولتها بسی جمع

جو رانی بود صاحب دولت نام
 جو نام خان به نام دوست ضم شد
 خطاب این کتاب عاشقی بهر
 خطاب این کتاب عاشقی بهر
 ناقص است و چنین انجام می یابد :

«بدل رنج آرد و در سینه راحت
 بشادی ها دهد در نغمه تازی
 بمی خواران دهد داروی مستی
 جگر بر سر آتش فشاند
 جسد را مرهم و جان را جراحت
 کند در کام غمها غمگساری
 به خون خواران صدای بت پرستی
 نمک بر رخنه دلها افشاند» .

۸- انجام : این نسخه یک مثنوی عشقی و رزمی است شبیه مثنوی «ایلی و مجنون» یا

«خسرو و شیرین» نظامی سروده امیر خسرو دهلوی شاعر قرن هشتم و اوایل قرن هشتم ه ق . نام آن مثنوی «دولرانی و خضر خان» است . دولرانی دختر راجه (پادشاه) گجرات بوده است . خضر خان پسر سلطان علاء الدین بود و او عاشق «دولی رانی» شد و او را به نکاح خود در آورد . خضر خان خودش این قصه را با امیر خسرو در میان گذاشت و او هم آنرا به صورت مثنوی در آورد و «عشقیه» نام گذاشت . در مدت چهار ماه در سال ۷۱۵ ه ق سروده شده است . تقریباً ۴۶۱۹ بیت دارد . (رک : شعر العجم ، ج ۲ ، ص ۱۰۳) . تقسیمات این نسخه بر حسب موضوعات داستان است از آغاز زندگی دولرانی و خضر خان تا پایان آن و در ضمن وقایع تاریخی و جنگ ها و رزم ها و بزم ها و عشق ها و شادی را شرح داده است که همه آنها شامل وقایع تاریخی و اجتماعی و ادبی شبه قاره هند و پاک در عهد امیر خسرو دهلوی است و بر وزن «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن یا فعولین» سروده شده است که از مزاحفات بحر هزج مسدس محذوف یا مقصور است . متأسفانه این نسخه از آغاز و انجام ناقص است .

۸۹۰

۹۶۱

دین المریدین

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۱۳/۵ × ۴/۴ . - درونی : ۱۵ × ۱۶/۵ × ۷/۵ م .

- ۲- اوراق : ۳۱ ورق . ۶۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری ، آب رسیده ، بدون جلد (اوراق شده) .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، جدولهای ۲ خطی کنار متن
عنوان ها و نشان ها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «نظر علی»، تاریخ کتابت : «۱۲۶۵ ه ق» : «تمت الرسالة در شهر معظم
ملتان تحریر بالتاریخ چهارم ماه رجب سنه ۱۲۶۵ کاتب کلب آنحضرت
رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم نظر علی غفرالله له ولوالدیه تم
تمت تمام شد ،
هر که خواند دعا طمع دارم زانکه من بنده گنه گارم
الهی تو بخششی نویسنده را بجنّت رسانی تو خواننده را»
- ۶- مؤلف : «محمد جلالی شاهی» ، نام تألیف : «دین المریدین» ، تاریخ تألیف : «اوایل
«قرن نهم هجری قمری» : «اما بعد کلب سلسله علیه نبوی محمد جلالی
شاهی رضوی این چند کلمه برسنن خاتمه که آخر مصنفات قدوة السادات
خدمت خواجه صاحب راز خاتم خواجگان چشت امیر سید محمد گیسو در
است و حضرت خاتم المحبوبین سید محمد بن عبدالله الملقب بشاه عالم مر
عندالله آنرا با خود میداشتند از خامه خام بیرون داد و دین المریدین
نام نهاد» .
- ۷- آغاز : «رب یرسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر و به نستعین الحمد لله
ذی الجلال والاکرام علی نواله کما ینبغی لکرم وجه ربنا و عز جلال
والصلوة علی مرید جلال الله و مراد جماله سیدنا و مولانا محمد بن عبدالله
و آله اما بعد» .
- ۸- انجام : «علیک بحفظ القلب یعنی دل را نگه داری و بچیزی دیگر ورأی مطلوب
مشغول نکنی و کسب دل را پیش نهاد و همه سازی ، بیت :
هست دلت بیضه مرغ نکو بی اثر پرش و جنبش درو
تا که بجنبش رسد آنکه پرش زیر دم پیر دهش پرورش
تمت الرسالة در شهر معظم ملتان بالتاریخ چهارم ماه رجب ۱۲۶۵» .

۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی در موضوع «عرفان و ادب و آداب و رسوم سلوک» بر اساس عقیدهٔ سلسلهٔ چشتیه است. نسخهدی است ارزنده و درخور. نثر فارسی آن روان و ساده و مفهوم آمیخته با اشعار عرفانی که اکثر آنها را مؤلف سروده است. اصل مطالب نسخه از کتابهای سید محمد گیسو دراز (۸۲۰ هـ ق) و سید محمد بن عبدالله ملقب به شاه عالم استخراج شده است و از قول مشایخ سلسلهٔ چشتیه اقوال فراوان دارد. در کناردهٔ صفحات یادداشتهایی دارد.

۸۹۰

۸۶۵

دیوان اسیر

[ادب، فارسی، منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۵ × ۲۲ / ۵ × ۱۲ سم . — درونی : ۱۲ تا ۱۷ بیت (سطر) ۷ × ۱۶ سم .
  - ۲- اوراق : ۸۱ ورق . ۵۶۹ صفحه .
  - ۳- کاغذ : نازک حنایی رنگ هندی ، جلد مقوایی و چرمی سیاه رنگ ، ضربی تریج دار ، در تریج «عمل عظیم الله» نام جلد ساز آمده است ، شیرازه دار ، پوشیده .
  - ۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و سر فصلها و نشان ها و جدولهای یک خطی فواصل ابیات و میان مصاربع و آغاز غزلیات شنگرف ، جدولهای ۳ خطی کناردهٔ متن لاجوردی و شنگرف ، در آغاز یک سر لوح ساده و جدولهای ۶ خطی چهاررنگ . قرن ۱۲ هـ ق .
  - ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
  - ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «اسیر» ، نام تألیف : «دیوان اسیر» ، تاریخ تألیف : «در مدت عمر شاعر» (ر د : گنج بخش ج ۲ ص ۱۸۰-۱۸۱) . نام شاعر در مقطع غزلیات آمده است :
- میکند افسردگی داغت اسیر
اسیر از من چه میپرسی غم دل
گر نباشد سوختن پیراهنت
عنانم در کف آشفته رایست
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

- ای دانه تسبیح خیالت دل دانا   سر حلقه مستان رخت دیده بینا
 یک محرم راز تو چه معشوق و چه عاشق   یک جلوه حسن تو چه یوسف چه زلیخا
 در یوزه هر ذره ز رخسار تو خورشید   سرمایه هر قطره ز انعام تو دریا .
 ۸- انجام : «خورشید گل گوشه دستار کسی   گلشن چمن سایه دیوار کسی
 دلسوخته گرمی بازار کسی   آینه در خانه دیدار کسی»
 ۹- چگونگی : این نسخه شامل «قصاید و غزلیات و ترجیعات و مقطعات و رباعیات» اسیر
 است و لیکن کدام اسیر؟ در مقاطع همه غزلیات نام «اسیر» یا تخلص
 «اسیر» آمده است. تقسیمات آن به این ترتیب است: قصاید، غزلیات،
 ترجیعات، مقطعات، رباعیات. ترتیب قصاید بر حسب حروف روی و قوافی
 نیست و لیکن غزلیات به ترتیب حروف قوافی و روی است. در حدود
 ۴۰۰ بیت دارد. در آغاز و انجام و اواسط نسخه بعضی اشعار و
 یادداشتهای فارسی به خط شکسته و تحریر آمده است.

۸۹۰

۸۸۸

دیوان اسیری

[ادب، فارسی، منظوم «غزلیات»]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۶ × ۱۶ × ۲ سم . — درونی : ۱۴ بیت ۲۲ × ۱۱ سم .
 ۲- اوراق : ۱۲۸ ورق . ۲۵۶ صفحه .
 ۳- کاغذ : ضخیم زرد سفید رنگ سیالکوتی، اندکی آب رسیده، جلد کاغذی با عطف
 پارچه‌ی نارنجی رنگ .
 ۴- خط : نستعلیق، رسم الخط اردو، خوانا، ناپخته، جدولهای دو خطی و سه خطی
 میان مصاربع و در فواصل عنوان ها و کناره متن شنگرف و زرد .
 قرن ۱۳ ه ق .
 ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
 ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «اسیری»، نام تألیف : «دیوان اسیری»، تاریخ تألیف :
 «در مدت همر شاعر». نام یا تخلص شاعر «اسیری»، در مقطع غزلیات
 آمده است :

«جانان ز اسیری چو شدی فارغ آزاد اغیار جہانرا ہم کی بار تو دیدم (ص ۲۱۸)
 من اسیری در بقا بعد الفنا مظهر کل بحر عمان یافتم (ص ۲۱۸)
 گفتم کہ پبر می کده این در چہ بستہ گفتا اسیریا کہ در آدر گشودہ ایم (ص ۲۱۹)
 -۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

یا سیدی و یا سندی انت منیتی واللہ لیس غیرک قصد او نیتی
 ما خاب سائل لکریم من اجلہ و جهت نحو ساحتکم رکب حاجتی
 -۸- انجام : «ز جفای عاشقان را زد و دیدہ خون روان است

نکتی بچشم رحمت نظری بدوستداران
 بہ شب سیاہ زاغت نکند اسیری رہ گم
 کہ ز زیر زلف بیند رخ تو چون ماہ تابان» .

-۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «ادب زبان فارسی» و شامل «غزلیات فارسی»
 سرودہ «اسیری» است و تخلص «اسیری» در ہمہ مقاطع غزلیات آمدہ است .
 در اشعار و غزلہا گاہگاہی تعقیدات لفظی و سکنتات حروفی و اشتباہات
 قافیہ و تزلزل وزن دیدہ می شود . در حدود ۷۰ غزل و تقریباً ۳۰۰
 بیت دارد . ہمہ غزلیات بر حسب حروف الفبایی ردیف و قافیہ تنظیم شدہ
 است و فقط تا اواخر حرف نون (ن) در این نسخہ موجود است و ظاہراً
 این نسخہ تا ہمین حرف نون (ن) (ص ۲۴۴) پایان یافتہ است اما تا
 صفحہ ۲۴۶ ادامہ دارد . گویا دیوان اسیری چاپ نشدہ است .

۸۹۰

۸۵۱

دیوان اہلی

[ادب ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازہ : بیرونی : $۱۷/۵ \times ۹/۵ \times ۲$ سم . - درونی : ۱۴ سم (بیت) $۱۲/۵ \times ۶/۵$ سم .
- ۲- اوراقی : ۱۰۴ ورق . ۲۰۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سمرقندی ، جامد مقوایی و چرمی قہوہی رنگ با عطف وصالی شدہ .
- ۴- خط : نستعلیق خفی خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، پختہ ، زیبا ، عنوان ہا

و نشان‌ها و سر فصلها زرین و لاجوردی، در صفحه اول و دویم یک سر لوح و سه کتیبه در زمینه زرین و لاجوردی، قرن ۱۰ ه. ق. جدولهای ۳ خطی زرین و سیاه در فواصل ابیات و عناوین و جدولهای ۷ خطی سیاه و زرین و لاجوردی در کنار متن.

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون ناقص است.

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «اهلی»، نام تألیف : «دیوان اهلی»، تاریخ تألیف : «در مدت

عمر شاعر». نام اهلی در مقطع اشعار آمده است :

«در دل اهلی بود مهر پریرویان نهران

عشقبازی بابتان خوبست و پنهان خوبتر» (ص ۵۲).

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»

ای نور عقل کرده چراغ دماغ ما   وز برق عشق ساخته روشن چراغ ما
ما فارغیم و لطف تو از نعمت دو کون   اسباب جمع کرده ز بهر فراغ ما

۸- انجام : ناقص است و افتادگی دارد و اینگونه انجام می شود : «ایضاً»،

اهلی ز جهان چو قسمت خویش خوری   گر کوشی و گرنه کی کم بیش خوری
بگریز ز خلق زانکه زنبور و شهد   گرنوش طلب کنی همه نیش خوری».

۹- چگونگی : این نسخه شامل غزلیات و قصاید و ساقی نامه و ترجیعات و ترکیبات و

رباعیات و از لحاظ خط و کتابت ارزنده است و سهواً القلم ندارد و به علت صحافی، اوراقی جا بجا شده و ترتیب اشعار به هم ریخته و آشفته شده است،

مثلاً «ترجیع بند» که ظاهراً لفظ «تم» در آخر دارد در صفحه ۸۳ قرار گرفته است و سه صفحه از غزلیات در آغاز یعنی قبل از صفحات آغاز آمده

است. قصایدی در مدح «شاه اسمعیل صفوی» و «علی شیر» و «امیر سید شریف» دارد. در حدود ۲۳ بیت دارد. و شاعر ظاهراً از شاعران

مداح دربار شاه اسماعیل صفوی بوده است. در آغاز و انجام اشعار پراکنده دارد و «عبدالباقی» کتابت کرده است و تخلص «ناظم» دارد. چند جانشان

مهر داشته که عمداً محو کرده اند. و نیز از «آخندزاده» و «ملا محمد صدیق خان در صفحات آخر دارد».

۸۹۰

۷۴۲

دیوان بابا فغانی

[ادب ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : بیرونی: ۱۶/۵ × ۱۱/۵ × ۳/۵ سم. — درونی: ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ بیت (سطر).
- ۲- اوراق : ۱۷۷ ورق . ۳۵۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، کرم خورده ، شر برگ در غلاف کاغذ مومی یا کاغذ زر ورق گذاشته شده و وصالی شده ، جلد مقوایی و گلینگوری با عطف چرمی ارغوانی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، رسم الخط هراتی ، روشن ، خوانا ، الفاظ آغاز و انجام ابیات به علت وصالی محو شده . در فواصل قصاید و غزلیات و دیگر اشعار کتابه های زیبا و گل و بوته نگاری ، در صفحه ۶ (ورق ۲۸) یک سر لوح در زمینه لاجوردی به سبک مکتب هرات و نقاشی های دندان موشی میان ابیات ، جدولهای ۲ خطی فواصل مصاربع و ابیات سیاه و زرین و جدوالمهای ۸ خطی کناره صفحات لاجوردی و سیاه و زرین و سرخ و قهوه‌یی . قرن ۹ و ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . در آخر چنین آمده است : «تمت الکتاب بابا فغانی بعون الله الملك الرحيم» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «بابا فغانی شیرازی متوفی ۹۲۵ ه ق» ، نام تألیف : «دیوان بابا فغانی» تاریخ تألیف در مدت عمر شاعر . نام «فغانی» در مقطع غزلیات آمده است و لیکن به «بابا فغانی» یا «بابا فغانی شیرازی» شهرت دارد . وی مدتی در دربار سلطان یعقوب آق قویونلو زیست . در میان سر لوح صفحه ۷ آمده : «دیوان بابا فغانی» و در مقطع اشعار «فغانی» .
- ۷- آغاز : (ص ۷۷ ورق ۲۸) : دیوان بابا فغانی ،
ای سرنامه نام تو عقل گره گشای را ذکر تو مطلع غزل عشق سخن سرای را

آینه وار یافته یکنظر از جمال تو   دل که فروغ میدهد جام جهان نمای را
 تیغ زبان عارفان رنگ گرفت همچنان   عشق تو جلوه می دهد خنجر سرزدای را
 نسخه محر سامری کاغذ توتیا شود   چونبکر شمه سردهی نرگس سرمه‌سای را

۸- انجام :

«حسن تو روشن از نظر روشن منست
 نور چراغ روی ترا روغن منست
 بده ساقی شراب تلخ و بیهوشم . . .
 شدم دوش از رخت محروم رو شرمنده است
 جا . . . با کسی شوخی و بی باکست
 جان مرا سوختی این چه هوسنا کیست
 داغ داغم از خیال دوزخ و فکر کنشت
 گمه چراغ مسجدم سوزد گهی شمع کنشت» .

۹- چگونگی :

این نسخه شامل غزلیات و قصاید و قطعات و رباعیات و مفردات و دیگر انواع شعر است از بابا فغانی شیرازی . اصل دیوان از (صفحه ۵۷ ورق ۲۸) آغاز می گردد . ظاهراً ۱۴ ورق (صفحه ۲۸) از آغاز افتادگی دارد . از ورق ۱۵ (صفحه ۳) قصایدی و مثنویات کوتاهی آغاز می گردد که شاید از بابا فغانی باشد . نام وی را در این اشعار نیافتم و لیکن از سبک شعر و نام ممدوح می توان گفت که این اشعار از بابا فغانی است مثلاً قصیده‌ی دارد به مطلع :

«ای بسته جون به موی راه خدامگر   دارد ز پهلوی تو صفا در صفا مگر»

و مقطع :

«ای ساقیان بزم ترا توامان پری   ترک در سرای تو خورشید و مشتری»

این نسخه سهوالقلم کاتب ندارد اما به علت وصالی الفاظ آغاز و ابیات سخت خوانا است نشان چند مهر دارد که از همه آنها یکی خواننده شود : «قاسم بن الحسین . ۱۲۲۰ هـ ق» . قدمت نسخه به عهد مؤلف می رسد .

۸۹۰

۷۰۶

دیوان بیدل

[ادب ، فارسی ، منظوم «غزل»]

۱- اندازه : بیرونی : $۲۱ \times ۱۳ \times ۱/۵$ سم . درونی : ۹ و ۱۰ و ۱۱ بیت (س)
 $۵/۵ \times ۸/۵$ و $۵/۵ \times ۱۲$ سم .

۲- اوراق : ۱۰۲ ورق . ۲۰۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید رنگ بخاری ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی سبزگون ضربی و تریخ دار و شیرازه دار و عطف و گوشه چرمی تیره رنگ .

۴- خط : شکسته ، سخت خوانا ، جدولهای یک خطی و دو خطی کناره صفحات سنگرف . قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد ، چون از آخر ناقص است .

۶- مؤلف : یا شاعر: «بیدل» و «ابوالمعانی میرزا عبدالقادر بیدل»، نام تألیف: «دیوان بیدل»، تاریخ سرودن: مدت زمان عمر شاعر . لفظ «بیدل» در مقاطع غزل ها آمده است .
 «بیدل زره حمد بصد مرحله دوراست
 خاموش که آواره و هیچ اند بیان ما»

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

باوج کبریا کز پهلوی عجز است راه آنجا

سرمویی گراینجا خم شوی بشکن کلاه آنجا

ادبگه محبت ناز شوخی بر نمی دارد

چو شبم سر به مهر اشک می نالد نگاه آنجا

بیاد محفل یادش معر خیز است اجزایم

تبسم تا کجا پاچیده باشد دستگه آنجا

مقیم کوی الفت باش خواب پادشاهان کن

بهم می آورد چشم تو مژگان سیاه آنجا .

۸- انجام : ناقص و تادو غزل از حرف «لام» ادامه دارد :

«نشود عرض کمالم کف چهره عجز
 ناتوانی چه قدر جوهر قدرت دارد
 بیدل ار هستی من پا برکابست نمود
 نوبهار آن بامداد من بیمار گل

۹- چگونگی : این نسخه شامل غزلیات «بیدل» از حرف الف تا دو غزل از حرف «لام»

بر حسب حرف روی و با خط شکسته بی نقطه سخت خوانا کتابت شد است، در آغاز و انجام بعضی یادداشتها و اشعار پراکنده و توضیحات ادبی و تاریخ وفات آمده است. اشعار از این شاعران است: ابوسعید فرخی، مسعود، اسانی، شریف تبریزی، عبدالغنی، ناصر علی سرهندی خاقانی، سعدی شیرازی، عطاء سمیعی شیرازی، خواجه خسرو مولانا جام، سعید قریشی، صائب، واصفی هراتی، ظهیر فاریابی رشید الدین وطواط، مولانا فلکی شیروانی، عرفی شیرازی، هلالی ادیب صابر، خرد مند، واله همدانی، واقف، رهی معیری، امیر معزی «محسن»، خواجه معین الدین چشتی، ارزقی هراتی، مولوی، حزین لاهیجی ستائی، «اسدی اشتری». از صفحه ۱۷ تا ۴ و از صفحه ۴۹ تا ۸ تقریباً کلیه صناعات شعری به نظم و نثر و با خط خوش در حاشیه کتابت شده است. از صفحه ۶۱ تا صفحه ۶۵ درباره «۵ تن» و «۱۲ امام» نام هر یک اشعار نغز آمده است. و تاریخ وفات این اشخاص نیز در این نسخه آمده است: «عبیدالله جان مجددی ۱۳۴۸» و «حاجی فقیر احمد ناسی» و «حافظ جی» و «ملا عبدالفتاح» و «حاجی محمد عظیم». این نسخه از لحاظ یادداشت‌های ادبی و شعری ارزش فراوان دارد.

۸۹۰
 ۸۲۸

دیوان بیدل

[ادب، فارسی، منظوم «غزل»]

۱- اندازه : - بیرونی : ۵۳ × ۳۴ × ۱/۵ سم . - درونی : ۲۹ س (هر سطر ۳ بیت یا شش مصراع) ۴۰ × ۲۳ سم .

- ۲- اوراق : ۱۱۴ ورق . ۲۲۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : کاغذ سفید رنگ کابلی ، اندکی ساییده شده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی با عطف و گوشه کرباسی خاکی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف و لاجوردی ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «ابوالمعانی میرزا عبدالقادر بیدل ۱۱۲۳-۱۹۸۰ ه ق» ، نام تألیف : «دیوان بیدل» ، تاریخ تألیف : «در دوران مختلف عمر شاعر نام بیدل در مقطع غزلیات آمده است :
«یک گل درین بهار اقامت سراغ نیست
بیدل ز زنگ خود همه دامن شکسته اند» ص ۱۲۴
«خیال اندیش دیداریم بیدل شب ما دلتین آفتاب امت»
- ۷- آغاز : ناقص و افتادگی دارد و چنین آغاز می شود :
- «سادگی نگاه رنگ جز توجه آورد بعرض هم بزبان ناز تست آینه عذر خواه تو
سعی پر شکستگی طرفه عروج ناز داشت گل به سر امید زد رنگ من از کلاه تو
ناقص است و چنین انجام می یابد :
- «بچندین رنگ از آن نقش قدم گل میتوان چیدن
برفتارت پر طاؤس رو بر خاک میمالد
مشو از امتیاز خیر و شر طنبور این محفل
که عبرت کوش هر کس در خور ادراک سی گردد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه شامل «غزلیات بیدل» است . از لحاظ ترتیب آشفته و درهم است . نخست ترتیب الفبایی داشته و لیکن جلد ساز مقداری از غزلیات حرف واو و یا را در آغاز و مقداری را در انجام و همچنین تعدادی از غزلیات حرف «باء» و «دال» در انجام آمده است و از میان نسخه نیز آشفتهگی دارد . باوجود این آشفتهگی ها نسخه بی است خوب و قابل تحقیق در تصحیح اشعار بیدل . زیرا ظاهراً این نسخه پیش از صحافی چند بار با نسخه های دیگر مقابله شده و بر کناره صفحات بسیاری اشعار از یاد رفته

را افزوده اند و نیز در متن چندین غزل را که اشتباه و یا مکرر بوده خط زده اند و این افزودن و کاستن به قلم چند تن است، متأسفانه صحاف بی انصاف بعضی از این اشعار اضافی را بریده است. این نسخه در حدود ۲۲۰۰ بیت دارد. اصل نسخه در ملکیت شخصی بوده به نام «شمال» در افغانستان و ۲ تن در تاریخ نهم برج اسد ۱۳۴۴ بر آخر آن یادداشت نوشته اند: «محمد کبیر پسر سردار محمد یوسف خان امیر کبیر» و «حاجی بیگ بیگزاده».

۸۹۰

۶۸۷

دیوان جامی

[ادب، فارسی، منظوم «غزلیات»]

- ۱- اندازه : بیرونی : $۱۷ \times ۱۰ / ۱۰ \times ۳$ سم. - درونی : ۱۲ تا ۱۴ بیت ۱۴×۸ سم.
- ۲- اوراق : ۲۲۴ ورق . ۴۴۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ هراتی ، آب رسیده ، پوسیده ، جلد چرمی و مقوایی تیره رنگ پوسیده ضربی و منقش .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتبت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷ - ۸۹۷» ، نام تألیف (تصنیف) : «دیوان جامی» تاریخ تألیف : «مدت زمان عمر شاعر» . (رک : نفحات الانس من حضرات القدس ۸۹۲/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : افتادگی دارد و اینگونه آغاز می شود :
«از آن درج گوهر تکلم خوش است وز آن غنچه تر تبسم خوشست
چو مورم مکن پایمال جفا که با زیر دستان ترحم خوشست
چه میجویی از من نشان رقیب نشان رقیب از جهان گم خوشست
نخواهم جدا از گان درت جهان را که دنیا بمردم خوشست»
- ۸- انجام : ناقص است و اینگونه پایان می یابد :
با دو روزه زندگی جامی سیر از غمت
و چه خوش بودی که عمر جاودانی داشتی

هر لحظه جمال خود نوع دگر آری
 شور دگر انگیزی ، شوق دگر افزایی
 عقل از . . . در باید با وصف تو نوشتند
 در عقل نمی گنجی در وصف نمی آبی
 پنهانی و پیدایی پیدایی و پنهانی
 هم از همه پنهانی هم بر همه پیدایی»

۹- چگونگی : این نسخه شامل غزلیات جامی است . از آغاز و انجام افتدگی دارد و بر حسب حروف روی الفبایی شده بوده و لیکن در صحافی و یابد علی دیگر ، دوباره آشفته شده است . تقریباً هر صفحه ۲ غزل و جمعاً در حدود ۸۹۴ غزل و ۶۰۰۰ بیت دارد . تخلص «جامی» در مقطع همه غزلیات آمده است . سهواً القلم و از قلم افتاده‌های کاتب در آن دیده می شود .

۸۹۰

۷۷۱

دیوان جامی

[ادب ، فارسی ، منظوم «قصاید و غزلیات و رباعیات»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۹ × ۱۱ × ۳ سم . - درونی : ۱۵ ص (بیت) ۷/۲۰۰۰ ر.م.
- ۲- اوراق : ۱۰۲ ورق . ۳۰۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، پوسیده ، وصلی شده ، جلد مقوایی و چرمی سیاه رنگ ، ضربی و منقش و تریج و نیم تریج .
- ۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط فارسی ، نشان‌ها و عنوان‌ها و سرفصلها شنگرف ، یک سر لوح در صفحه دوم و یک کتبه در صفحه ۷۲ ، قرن ۱۰ هجری . جدولهای سه خطی فواصل ابیات و مصاریع و عناوین سیاه و زرین و جدولهای کناره‌های صفحات .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «جامی» . (رکب : دیوان جامی ۸۰۴/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم هاست صلاحی سرخوان حکیم
 خوان کرم کرده حکیم آشکار گریید و بسم الله دستی . . .

پاکا پروردگاری که زبان سخن گذاری در دهان شیرین کار شکر گفتار
نواله ایست از خوان نوال کرم» .

۸- انجام : ظهراً افتادگی دارد :

«گل بتو سرخ روی افزون لیکن آمد با تو بدعوی بیرون
زین جرم ز شاخش او بخت نگون با چهره دویدش از نگو نساری خون

ای حسن بتان ماه سیما از تو وی جان بنشان میل دل ما از تو

خون دل ما از دست ایشان یارب زیشان نالیم یاز خود یا از تو»

۹- چگونگی : این نسخه دیوان جامی از لحاظ خط و کتابت و کاغذ خوب است و به
عصر جامی می رسد . در حدود ۵۱۰۰ بیت دارد . در آغاز یک مقدمه به
نثر فارسی در ۸ صفحه دارد . پس از مقدمه قصاید و سپس به ترتیب
غزلیات و مقطعات و رباعیات می آید . نشان چند مهر داشته که همه را
محو کرده اند . در آغاز و در کناره صفحات یادداشت‌هایی و چند بیت شعر
تازه به خط ناچیز آمده است .

۸۹۰
۸۰۴

دیوان جامی

ادب، فارسی، منظوم «قصیده و غزل»

- ۱- اندازه : — برونی : $۱۹ \times ۵ / ۱۰ \times ۴$ سم . — درونی : ۱۴ تا ۱۹ بیت (سطر)
 ۷×۱۴ و ۷×۱۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۹۸ ورق . ۵۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک بخودی رنگ هراتی ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد
مقوایی تیره رنگ با عطف و گوشه چرمی قهوه‌ای رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سرفصلها و نشان
شنگرف و مطلا، یک سر لوح به سبک مکتب هرات در آغاز ، جدولها
۲ خطی میان مصاربع و فواصل عناوین و ۵ خطی کناره متن زرین
لاجوردی و سیاه ، قرن ۱۰ هـ ق .

- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷-۵۸۹۷ ق»، نام تألیف (تصنیف) : «کلیات جامی» یا «دیوان اشعار جامی»، تاریخ تألیف یا گرد آوردن اشعار در «دوران عمر شاعر» یا «تمتہ = ۵۸۸۵ ق». نام جامی در مقطع غزلیات آمده است و نیز در مقدمه دیوان چنین نوشته : «اما بعد نموده می آید که در تاریخ سنه اربع و ثمانین و ثمانمائه که مدت عمر از شصت گذشته بود و بهفتاد نزدیک گشته قریب به ده هزار بیت از شعرهای پراکنده آن اوقات شریف بدان ضایع شده بود و بر آن تألیف می بردم دفع دغدغه جمع و ترتیب را جمع و ترتیب کرده شد، قطعه : در آغاز تصویر این تازه نقش جو تمتمه گفتم از بهر فلان خردمند دانا بسر حروف از آن گفته دریافت تاریخ سال»
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم املی حمد المنان الکریم آنکه باین نکند سنجیده گفت فتحه آرای نلام قدیم منامی که خنعت اعجز لازم معجز طراز فرآن را بمان نفی» .
- ۸- انجام : کس نیاورد سوی خوان فلک دست امید که باخر سر انگشت ندامت نگزید بنگر اکنون که ز بی مهوری این چرخ کهن باده مطلع اقبال چه آسیب رسید بود نو رسته کلی در چمن جباه و جلال که جو کبرگ برو جان جهان می لوزید ناگهان جنک اجل دامن عمرش بکرفت بی گمان دست قضا جیب حمانش بدردند
- ۹- چگونگی : این نسخه شامل قصاید و غزلیات و رباعیات و قطعات و دیگر انواع شعر است سروده جامی شاعر معروف قرن نهم هجری . مقدمه بی منشور بر دیوان نوشته در حالی که میان ۶ تا ۷ سال عمر داشته و در آن حال ۸۸۴ هـ ف بوده و مدت یک سال در حدود ۱۰۰۰ بیت را آورد آورده است . و تاریخ اتمام را «تمتمه = ۸۸۵» در این مصراع : «جو تمتمه گفتم از

بهر فال» آورده است . ترتیب و تنظیم اشعار این نسخه بر اساس حروف قوافی و روی می باشد . اما بعضی از صفحات آن جا بجا می باشد . روی هم رفته نسخه‌ی است زیبا و خوش خط . تقسیمات آن را بر اساس حروف قوافی و روی مانند : «حرف الزای العجمیه» و «حرف السین» از آغاز تا انجام رعایت کرده‌اند . قصاید توحیدیه و نعتیه و منقبت را در آغاز و غزلیات و قطعات و رباعیات به ترتیب بعد از آن کتابت شده‌اند . در صفحه اول یک مهر تازه زده‌اند . «الدیوان الثانی الموسوم بواسطه العقد عصمه الله سبحانه عن مطاعن اهل الحسد و الحقد منقول من خطه الشریف روح الله روحه» .

۸۹۰
۹۱۵

دیوان جامی (دفتر ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵)

ادب ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۲/۵ × ۲۰ × ۳ سم . - درونی : ۲۱ س (۴۲ بیت)
- ۲- اوراق : ۲۱۱ ورق . ۴۲۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، موش خورده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی ضربی منقش (ترنج و نیم ترنج) پوشیده و گوشه و عطف موش خورده ، آستر جلد منقش و مذهب و مرصع ملون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف . صفحه ۲ و ۳ در آغاز نقاشی تمام زرین گل و بوته و درخت و جنگ سیمرغ و گوزن و شیر (بسیار زیبا) و صفحه ۴ و ۵ تمام لوح کامل مذهب و منقش لاجوردی و زرین به سبک مکتب هرات و اصفهان و صفحه ۶ و ۷ یک سر لوح و در کنارها نقش‌های تمام مذهب و گل و بوته نگاری و دو سر لوح در صفحه ۹ و ۱۰ ، جدولهای ۳ خطی سیاه و زرین میان ابیات و در فواصل مصاربع و جدولهای ۱۱ و ۱۲ خطی کناره متن در پنج رنگ ، قرن ۹ ه ق .

- ۵- کاتب : نام «کاتب» «نقاش» و «تاریخ کتابت و نقش» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «عبدالرحمن جامی ۸۹۷-۸۱۷ق»، نام تألیف: «دیوان جامی تاریخ تألیف و گرد آوری در حدود ۷ سالگی عمر جامی یا «۸۸۴ق» . در صفحہ ۵ و ۶ و ۲۵۱ چنین آمده است : «میگوید فقیر شکسته . . . عبدالرحمن جامی . . . تا امروز کہ سنین عمر از ستن در گذشتہ و مشروف بر حدود سبعین گشتہ . . .
- نہ دیوان شعر است این بلکه جامی کشیدہ است خوانی برسہ کریمان . . . قریب ده هزار بیت از شعرہاء پراکنده کہ اوقات شریف بدان ضائع شدہ بود . . . جمع و ترتیب کردہ شد . . . و در این اوراق ثبت افتادہ .
- ۷- آغاز : دفتر اول (ص ۳) :

«بسم الله الرحمن الرحيم هست صلاحی سرخوان کریم
خوان کرم کرده کریم آشکر گوید بسم الله و دستی نیار
پا کا پروردگاری کہ زبان سخنوران شیرین کر شکر گفتار نوالہ ایست
از خوان نوالہ»

۸- انجام : ایضاً (ص ۴۸) :

«در دل خود تخم قناعت فشان
نخم پراکنده کہ در دل بود
بخت ازین هیچ زراعت میدان
نخم پراکنده گی دل سود»

— آغاز : دفتر دوم (ص ۴۹) :

«بسم الله الرحمن الرحيم
محترمان حرم انس را
اعظام اسماء علیہم حکیم
تازہ حدیثی است بعید قدیم»

— انجام : ایضاً (ص ۲۵۰) :

«ماه و خور خالی زمیلی نیستند
چه خوش باشد کہ در کاشانه خم
پیش رویت تا بخوابت استند
دو همدم راز دل بهم گویند
تمت و بالخیر عمت و الحمد لله وحده»

— آغاز : دفتر سوم (ص ۲۵۱) :

«بسم الله الرحمن الرحيم
آنکہ باین نکتہ سنجیدہ گشت
املی حمد المنان الکریم
فانحہ آرای قدیم قدیم»

- انجام : ایضاً (ص ۳۴۸) : «امیر پیرولی (بیرونی) ،
از آتش سودای تو دم زد دل من بر طیارم افلاک علم زد دل من
دامان امید را ز مقصد پر یافت در پی روی تو تا قدم زد دل من، تم»
- انجام : دفتر چهارم (ص ۳۵۲) :
«بسم الله الرحمن الرحيم طرفه خطابیست ز فرس قدیم
کرده از این حرز ستایش گران نقش نگین خاتم پیغمبران»
- انجام : ایضاً (ص ۳۶۱) :
«سگ بندگان تو جامی که هست سگان ترا بنده کمترین
بسر در رخت گر تواند شتافت نیاید دگر پای او بررهین»
- انجام : دفتر پنجم (ص ۳۶۲) :
«بر آسد شاه عشق از طور سینا وز آنجا زد علم بر دیر مینا
رخ اندر وادی بطحا بر افروخت بنور خود جهانی ساخت مینا»
- انجام : ایضاً (ص ۴۲۱) : «باسم احمد،
بر حاشیة جمال تو لوح و قلم حرفی ز مشک سوده کرد دست رفیق
هوش من از آن دو حرف مدهوش شد دست مدهوش تر از رفتن بیهوش چه شوم
لا ادری :
- خوش آنکه از بن ورطه دلگیر بچست از ننگ وزیر و منت میر برست
۹- چگونگی : این نسخه دیوان جامی یا مجموعه اشعار جامی شامل «پنج دفتر»
«پنج قسمت» است یعنی ترتیب و تدوین آن را با پنج سر لوح در پنج
قسمت منقسم کرده‌اند. در آغاز دفتر اول و دفتر سوم مطالبی به نثر در
فن و شعر و روش گردآوری اشعار و اندکی از احوال و آثار جامی آمده است
که چنان معلوم می شود که خودش نوشته بوده و به دست کاتب
سپرده بوده است. آنگونه که جامی در این مقدمه می گوید عمرش
شصت گذشته و به مرز هفتاد سالگی نزدیک شده بوده است و اشعار
پراکنده بوده، به درخواست درویشان و دوستان به گرد آوری آن
پرداخته است. تعداد اشعار دفتر اول و دوم را ذکر نکرده و لیکن
حدود ۱۰۰۰ تخمین زده می شود. تعداد اشعار دفتر سوم و چهارم

پنجم را خود می گوید : «قریب بده هزار بیت از شعرها، برآکنده، است. به طور کلی این دفترهای پنجگانه شامل : قصیده (توحید، نعت، مناجات، وصف)، غزل، قطعه (هزل، معما، لغز، ماده تاریخ)، رباعی، فرد، ترجیع بند، ترکیب بند، مثنوی کوتاه (چند بیتی) و اسنل این گونه شعرها است. نسخی است خوش خط و زیبا و دلاویز. حرف «ب» به اسم و فعل چسبیده و حرف «می» به فعل، زبر حرف «س» کشیده همه جا سه نقطه دارد. لفظ «یا کبیکج» در آغاز دارد. نشان مهرهایی داشته که همه را محو کرده اند. در آغاز نقش های جنک سمرغ و مار و اژدها دارد و شاید مینیاتورهایی داشته که همه را زبوده اند. روی این نقش ها به خط بسیار بد دو سه بیت شعر نوشته اند. نشان چند مهر بانی مانده این است : «محمد حسن . . .» و «العبد یعقوب علی محمد . . .» مانک این نسخه فقیر محمد حسن بوده و چند یادداشت ادبی و اشعار برآکنده در آغاز و انجام دارد و یکی از یادداشتها تاریخ «۱۲۹۰ هـ ق» دارد.

۱۹۰

۱۹۵

دیوان جرأت لکهنوی

[ادب، اردو، منظوم «غزل و مخمس و رباعی و مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۰ × ۲۰ × ۶ سم. - درونی : ۱۲ بیت (س) ۲۴ × ۱۴ / ۱۴ سم.
- ۲- اوراق : ۵۵۷ ورق. ۱۱۱۴ صفحه.
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ ولایتی، گرم خورده، اندکی وصلی شده، چند مثنوی و پارچدی سیاه رنگ با عطف و گوشه چرمی سرخ رنگ.
- ۴- خط : نستعلیق خوش، رسم الخط اردو، نشان ها و عنوان ها و جدولهای یک خطی میان مصارح و فواصل ابیات و کناره بیرونی صفحات شنکرف و جدولهای ۵ خطی و ۳ خطی کناره متن لاجوردی و شنکرف، قرن ۱۳ هـ ق.
- ۵- کاتب : «بستی رام»، تاریخ کتابت : «۱۲۵۲ هـ ق» : در صفحه ۷۷ (ورق ۳۹۷) چنین آمده است : «تمت تمام شد کار من نظام شد بتاریخ پانزدهم ماه رمضان المبارک سنه ۱۲۵۲ هجری بمقام جویگر نسخه دیوان جرأت بنده»

مستہام بستی رام در کمال بی مشقی بموجب حکم فیض توام جناب خان صاحب و قبلہ خداوند نعمت حسن علی خان بہادر دام اقبالہ نوشتہ شد ،
 ہر کہ خواند دعا طمع دارم زآنکہ من بندہ گنہ کارم»

۶۔ مؤلف : یا (شاعر) «جرات یا شیخ قلندر بخش جرات متوفی ۱۸۱۱ میلادی (?)»،
 نام تالیف : «کلیات دیوان جرات» ، تاریخ تالیف «در مدت عمر شاعر» ،
 نام یا تخلص «جرات» در مقاطع اشعار آمدہ است :
 بنایا اوسی شکل گل ہنستی جرات
 کہ جسنی مجھی چشم گریان بخشے

برنگ گل دل صد چاک ہی پرای جرات
 وہ گل ہی جس میں کہ کھتی ہی رنگ و بو برھی

جرات رقم کر اور بھی ایسا ہی ریختہ
 جس سی کہ نام تجکو بہندوستان

۷۔ آغاز : دیوان (ص ۱) :

«یا فتاح ، رب یسر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر ،
 نالہ موزونسی مصرع آہ کا چسان ہوا
 روزیہہ پر درد اپنا مطلع دیوان ہوا
 حسنی دیکھا آئی یہہ آئینہ خانہ دھر کا
 فی الحقیقت پس وہ اپنا آپ ہے حیران ہوا

۸۔ انجام : ایضاً (ص ۷۹۴) :

«یعنی حس مہر نبوتنی بامر حق دلا کفر کی ذنبیل کونوڑا رشتہ اسلام
 شعر :

«وہ بحر حسن یار جو یاد آی ہی مجھے ایک لہر بیخودی کی سے لیجای ہی مجھے

آغاز : مسدسات و مخمسات (ص ۷۹۶) : «مسدس»

یا رب اندوہ جدائی سی تو مرنا بہتر
 گذری غم جی پہ تو بس جی سی گذرنا بہتر

— ایضاً (ص ۸۵۰) :

«اسم الم سدا رؤن اور رولا و نمین
بصارت آنکھوں کے پا کر بلا کو جاو نمین
تمت تمام شد» .

— آغاز : مثنوی ہجو برسات (ص ۸۵۱) : «یافتاح . . .

جوش باران سی کیا عجب ہی اگر ابری کاغذ بھی خود بخود ہونر»

— انجام : ایضاً (ص ۸۵۷) :

«ٹری ٹپکی کی بی خطر ہوتے ہمسی تو در شعر تر ہوتے

— آغاز : مثنوی فالنامہ (ص ۸۵۷) : «فالنامہ ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

زحل پر کر پڑی انگشت فی الحال تو سن کی اختر طالع کا احوال

— انجام : ایضاً (ص ۸۶۶) :

بہہ سن کی تو دو شنبہ کو منگا کر برنج اور کوڑیاں صدق دیا کر
تمام شد» .

— آغاز : ہفت بند در شان مولیٰ علی (فارسی ، ص ۸۶۷) : «ہفت بند در شان

مولیٰ علی ،

السلام ای شہسوار عرصہ میدان دین را کب دوش برین یعنی امیرالمؤمنین

— انجام : ایضاً (ص ۸۷۵) :

رونق گزار وحدت مصطفیٰ سلطان دین رنگ و بوی هر گل رنگین امیرالمؤمنین

— آغاز : مثنوی حسن و عشق (ص ۹۰۰) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

بہہ سب رنگ اوسکی بھین ہی وہ خدا ایک

کہ عشق اور حسن کو جسنی کیا ایک

— انجام : ایضاً (ص ۹۷۳) :

«بھی تاریخ اب اس کی عیان بہہ عشق و حسن کی ایک داستان ہے

سنہ ۱۱۹۱ ہجری تمام شد» .

— آغاز : مثنوی ہجو خارش (ص ۹۷۴) :

«جوش خارش ہوا ہی اس آہن ہی فنک شکل آبلہ زمیں» .

- انجام : ایضاً (ص ۹۸۱) :
- «اس کی تاریخ پر ملا ہے یہہ آہ خارش ہی یا بلا ہے یہہ
سنہ ۱۱۹۱ ہجری» .
- آغاز : مثنوی در ہجو چیچک و نزلہ و تپ لرزہ و مرغیاراں (ص ۹۸۲) :
- در ہجو چیچک
ہوئی ہی شدت چیچک باین طور کہ نقشا ہو گیا عالم کا کچھ اور»
- انجام : ایضاً (ص ۱۰۱۸) :
- «چب رہ ای جرأت تو اب جرأت نگر ٹک زبان اپلی کو اب خاموش کر
زانکہ پایانی ندارد این کلام بس سخن کوتاہ باشد والسلام»
- آغاز : مثنوی (ص ۱۰۱۸) : «مثنوی
- «شکل کھہ اوسی کاهی دهن گندہ ہی جو ایک درد سگ خیز خندہ»
- انجام : ایضاً (ص ۱۰۲۹) :
- «حضور بلبل بستان کری نواسنجی نوا تخلص ہے ظہور اللہ خان کا اور سنجی
ان کی والدہ شریفہ کا نام تھا» .
- ۹- جگونی : این نسخہ در موضوع «ادب و زبان اردو» است و آن شامل غزلیات
مسمعات و محمسات و ترجیعات و ترکیبات و قطعات و مثنویات است
سرودہ شیخ قلندر بخش متخلص بہ جرأت، و در حقیقت این نسخہ
کلیات آثار جرأت است و آیینہ پی است از شادی و غم و خوشی و اندوہ
رحمت و زحمت و محبت و غصہ و مدح و ذم و تعریف و ہجو عہد خو
شاعر و بسیار نسخہ ارزندہ عالی است و زبان اردو در این کلیات بران
فارسی زبانان آسان است چون از ۵ تا ۹ در صد فارسی دارد و چ
منقبت و مدح بہ زبان فارسی دارد . تقسیمات آن بر اساس موضوعات
عناوین شعری است و غزلیات بر حسب حروف الفبایی حروف قوافی ترتیب
و تنظیم یافتہ است باوجود این کاتب بعد از تدوین نسخہ غزلیاتی یافتہ
کہ دوبارہ اضافہ کردہ است . این شاعر واقعاً «جرأت» داشتہ است ز
ہجوہای عجیب و غریب از دنیای اجتماعی زمان خود بہ دست د
است . در حدود ۱۴۰۰ بیت شعر در این نسخہ موجود است . مثنوی ہ

خوش وزن و جالب دارد. ظاهراً مؤلف از بیماری آبله ناپیدا شده است و بدین جهت، آبله یا چیچک را هجو گفته است. از آخر نسخه افتادگی داشته که به خط نازک افزوده اند. این نسخه در اختیار رشید الدین غازی بوده است.

۸۹۰

دیوان حافظ

۷۴۱

[ادب، فارسی، منظوم]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۳۰ × ۳۰ سم. — درونی : ۱۰ بیت (۱۱ سطر) ۷ × ۷ سم.
- ۲- اوراق : ۳۱۳ ورق. — ۶۲۶ صفحه.
- ۳- کاغذ : کاغذ نازک سفید رنگ هراتی، کرم خورده، وصالی شده، آب رسیده، جدر مقوایی و چرمی منقش و گل و بوته و پرندۀ نگاری به سبک هنر اصفهان (ایران)، عطف پوشیده و وصالی شده.
- ۴- خط : نستعلیق خوش، به سبک مکتب هرات، جدولیهای ۲ خطی و ۳ خطی و نستعلیق فواصل ابیات و کثرت صفحات و متن زرین و سیاه، در صفحه آغاز یک سر لوح و در صفحه ۳ و ۳۱ یک لوح کامل هنری در زمینه لاجوردی و زرین و به سبک اصفهان، در آغاز هر غزل و میان جدولها و در سه طرف هر صفحه تریخ و گل و بوته زرین بسیار زیبا. قرن ۱۰ ه. ق.
- ۵- کاتب : «سلا گل بابا» تاریخ کتابت : ۱۲۱۷ ه. ق.، در صفحه آخر چنین آمده است : «هو دیوان فصاحت عنوان بلبل آواز معنی طرازی شمس الدین محمد حافظ شیرازی بجهت انشاء امر و استحصال رضای میرزای عالیشان معتمد امام عشق عدید التحیه والبرضا از دست بنده بیدست و پادشاه سلا گل بابا بقاریخ سابع شهر محرم الحرام از شهر سنه الف و مائین ه سبع عشر صورت تمام و سمت اختتام یافت» انھی بعین رضا محفوظ باد و ماکش از مکره هت محفوظ. تا بقای تیغ و خامه باد دیوانخانه اش. مرجع ارسالی: فتح و مجمع المثل رقم.
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : (رک) : دیوان حافظ، گنج بخش، ج ۲، ص ۱۹۱-۱۹۲.
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»

آن کسین باغ وفا، آن سروستان صفا

خورشید اوج ارتضا یعنی علی مراد صفا

مقصود امر کن فکان مطلوب اسم جسم و جان
مفتی درس انس و جان معنی حرف انما

درج ولایت را صدف، برج امامت را شرف
شاه عرب ماه نجف چابکسوار لافتی
داننده عقل و نظر، بیننده نفع و ضرر
مفتی احکام قدر، منشی دیوان قضا.

۸- انجام : «آراسته چون بهشت گیتی از کوشش تیغ آبدارت
جاوید بعون و جاه سلطان بادا همه چیز بر قرار
آسوده چو حافظند خلقان در سایه بخت کامکارت
کارت همه حفظ ملک و دین باد تا باد همیشه این چنین باد».

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ خط و کتاب و نقش و تذهیب و لوح و سر لوح
جلد و جدول نگاری بسیار ارزنده است گویا کاتب، نقاش هم بوده است
همه اشعار (قصیده و غزل و رباعی و قطعه و ترکیب بند و مثنوی
بر اساس حرف روی تدوین و تنظیم گشته است. قصاید در آغاز، غزلیات
در میان و دیگر انواع شعر در پایان آمده است. جمعاً در حدود ۸۰۰
بیت دارد. یادداشتهایی در آغاز دارد : «نسخه دیوان حافظ خوشخط
طلایی معرفت مولوی امام الدین خرید نموده در کتب خانه قدیم داخل
نموده شد، داده جنرل داود لوئی اختر صاحب پیشاور». یادداشت دیگر
«بدست نخت (کذا) فقیر حقیر عسماعیل خان (کذا) جوانشیر سنه ۲۳۱
سنه یک هزار (دویست) و سی و یک بود». این نسخه مورد مطالعه
یک نفر انگلیسی زبان قرار گرفته و با «مداد» در میان سطرها و در کنار
صفحات یادداشت و معانی لغات به زبان انگلیسی دارد. به دستم
«رضا میرزا» یا «میرزا رضا» که گویا از بزرگان عهد قاجاریه بود
کتابت شده است. کاتب «ملا گل بابا» بوده که از خوشنویان عهد
بوده و لیکن گمنام می زیسته است.

۸۹۰

۷۴۸

دیوان حافظ

[ادب ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۳ × ۳ سم. — درونی : ۱۳ تا ۱۰ (بیت) ۱۷ × ۸/۵ سم.
- ۲- اوراق : ۲۲۲ ورق . ۴۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، پوسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و سرفصلها ، شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام ، کاتب و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : (رک : دیوان حافظ ۱/۷۴۸/۸۹) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، يا فتاح يا عليم رب يسر ولا تعسر و تمم بالخیر»
الا يا ايها الناس ادر كاسا و ناولها
که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها
- ۸- انجام : افتادگی دارد و چنین پایان می یابد : رباعی .
آنم که پدید گشتم از قدرت تو   پرورده شدم بناز در نعمت تو
صدسال به امتحان گشته خواهم کرد   تا جرم من است پیش رحمت تو
رباعی :
ای باد حدیث من نهانش میگو   راز دل من بصد زبانش میگو
- ۹- چگونگی : این نسخه «دیوان حافظ» از لحاظ حواشی و یادداشتهای عرفانی و ادبی و تعیین عنوانات برای غزلیها ارزشمند است. مأخذ یادداشتها «مطور معانی» و «قصوری» است. تعیین عنوان برای اکثر غزلیها و دیگر اشعار حافظ جالب است. مثلا «در ستایش حسن یزر و افشاه راز گوید» و «در صفت عاشق گوید» و «در ترک خوردن شراب به معشوق خود گفته» و «در وفاداری و بردباری خود گفته» و «در تاریخ وفات اسحاق شاه» و امثال اینها .

دیوان حافظ

۸۹۰
۷۹۴

[ادب، فارسی، منظوم «غزلیات»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷ × ۱۷ × ۲ سم . — درونی : ۱۵ س (۱۵ بیت) ۱۸ × ۱۰ س.م.
- ۲- اوراق : ۱۳۵ ورق . ۲۷۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقند ، زر افشان ، مذهب ، آب رسیده ، پوسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش و زیبا ، پخته ، روشن ، فریبا و دلربا ، عنوانها و سرفصلها و نشان‌ها زرین و به خط ثلث تزینبی ، در آغاز یک لوح به سبک مکتب هرات ، جدولهای کناره متن ۸ خطی ملون و رنگا رنگ و جدول دو خطی در فواصل ابیات و آغاز غزلیات سیاه و زرد . در آغاز هر غزل نقاشی دندان موشی لاجوردی و زرین و سرخ ، قرن ۹ ه ق .
- ۵- کاتب : «سلطان علی» ، تاریخ کتابت «۹۲۴ ه ق» یا «۹۳۴ ه ق» ، در صفحه ۲۶۹ اینگونه آمده است : «کتبه العبد الفقیر المذنب سلطان علی الکاتب سنة ۹۲۴ (۹۳۴) .»
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حافظ شیرازی» (رک : دیوان حافظ ۱/۷۹۰/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود (یک ورق افتادگی دارد) :
«مرا در منزل جانان چه امن عیش چون هر دم
جرس فریاد می دارد که بر بندید محملها
شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل
کجا دانند حال ما سبکباران ساحلها
- ۸- انجام : «و ایضاً»
با مردم نیک، بد نمی باید بود در حلقه دیو و دد نمی باید بود
مفتون معاش خود نمی باید شد مغرور بعقل خود نمی باید بود
و ایضاً :

تمنای من از عمر و جوانی وصال تست آنکه زندگانی،

۹- چگونگی : امتیاز این نسخه دیوان حافظ بر دیگر نسخه‌ها این است که به خط «سلطان علی کاتب» و در سال ۹۲۴ یا ۹۳۴ کتابت شده است و احتمال دارد همان سلطان علی مشهور باشد. البته «سلطان علی» که خوشنویس بوده اند در تاریخ خوشنویسی بسیار آمده اند. خط و جدول و مینیانور بسیار خوب و زیبا و فریبا است اما افسوس که در اثر آب دیدگی، رنگ و شکل آنها به هم آمیخته شده و بعضی از نقش‌ها در مینیانورها محو شده است. اوراق نیز از ردیف «د» و «ر» و «ه» و «ی» افتاده است. نسخه‌ی قدیمی و ارزنده است و ۱۳۳ سال پس از حافظ کتابت شده است. در بعضی از صفحات اشعاری افزوده اند. رسم الخط هراتی و اصفهانی است. «به» و «می» گاهی جدا و گاهی چسبیده است. در صفحه آخر چند بیت شعر به خط تازه آمده است. در حدود ۱۰۰ غزل و چند رباعی و یک مشهوری و ... بیت دارد.

۸۹۰

۸۴۲

دیوان حافظ

[ادب، فارسی، منظوم «غزلیات و رباعیات و ساقی نامه»]

- ۱- اندازه : — بیرونی: ۱۹ × ۱۳/۲، درونی: ۱۷ × ۱۱/۲، س ۷ × ۷/۲
- ۲- اوراق : ۱۸۲ ورق . ۳۶۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی، وصالی شده، انسانی آب رسیده، چند منوالی و چرمی ضرب سرخکون (ترنج دار) باعظمه و گونه چرمی سبز .
- ۴- خط : نستعلیق خوش، خوانا، روشن، نشان‌ها و بعضی ابیات شکرآف، یک سر لوح و کتیبه در آغاز، در کتیبه، فلقه خیر المحافظین آمده است. صفحه اول و دوم نقاشی دندان موشی زربز و گل و بوته ندری. در آغاز هر غزل در دو مربع گل و بوته ندری زیبا و زرین به یک سبک و طریقه و فقط در آغاز غزل ۹۶ و ۹۷ (صفحه ۴۸ و ۴۹) در زمینه زرین گل و بوته ندری خوش رنگ شده است و میان سطرها و ابیات زرافشان، جدولهای

- کناره ابیات ۱۲ خطی و میان سطرها (مصاریع) ۲ خطی (زرین و سیاه و سبز و سرخ و زرد و لاجوردی) قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : (حافظ شیرازی) . نام تألیف : «دیوان حافظ» ، تاریخ سرودن «مدت عمر شاعر» (رک : دیوان حافظ ۱/۷۴۱/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : «فالله خیر الحافظین ،
الا یا ایها الساقی ادرکأساً و ناولها
که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکل‌ها»
- ۸- انجام : «گفتم که لب‌ت گفت لبم آب حیات گفتم دهنت گفت زهی حب نبات
گفتم سخن خوش تو گفتا حافظ شادی همه لطیفد گویان صلوات
تمت الكتاب بعون الله» .
- ۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ خط و کتابت و نقش و لوح و جدول ارزنده است و شامل غزلیات و رباعیات و ساقی نامه حافظ است . در آغاز یادداشتهایی داشته که صحاف و پیوندکار (وصال) آنها را بر هم چسبانیده و به سختی تاریخ «۱۰۱۷» را خواندم . در کناره صفحات و مابین ابیات به خط پخته و نا پخته شنگرف اوزان غزلها و معانی لغات و اشعار اضافی آمده است . این دیوان شامل غزلیات و رباعیات و ساقی نامه و مقطعات حافظ است تقریباً هر صفحه ۲ غزل و در حدود ۴ بیت دارد .

دیوان حافظ ، مصطلحات الحافظ

[ادب ، فارسی ، منظوم «غزلیات» و منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۴ × ۲ سم . — درونی : ۱۳ بیت (سطر) ۱۳ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۲۶ ورق . ۴۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ (متن) و نخودی رنگ کناره صفحات و سبز رنگ در آخر نسخه ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی بدون عطف ، جدول و تاریخ زرین .

- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته . در آغاز دیوان و در آغاز رساله مصطلحات الحافظ دو سر لوح زرین ، جدولهای ۱ و ۲ خطی و ۳ خطی سیاه و زرین و سرخ و لاجوردی در میان ابیات و مضارب و در کناره متن و صفحات . قرن ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «کالی برشاد» ، تاریخ کتابت : «۱۲۶۱ هـ ق» (رک : ۶-چگونگی) . «نخط خام بنده ضعیف و نحیف احقر العباد کالی برشاد سنه ۱۲۶۱ هجره النبوی» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حافظ شیرازی» ، نام تألیف : «دیوان حافظ» و مصطلحات الحافظ (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۹۱-۱۹۷) .
- ۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ،
الا یا ایها الساقی ادر کأسا و ناولها
که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلیها»
- ۸- انجام : «بیا ای طایر فرخ بیاور مژده دولت عسی الایام ان یرجعن قومالندی کانوا ای که بر ما بگذری دامن کشان حافظ الحمدی همی خواند بخوان»
- ۹- چگونگی : این نسخه شامل «غزلیات» حافظ است . اصل متن نسخه تقریباً از قرن دهم به نظر می رسد و لیکن از آغاز و انجام افتاده بوده است که «کالی برشاد» به دستور «لاله ماسک چند صاحب» برای خاطر «بابو کو بند برشاد صاحب» ترتیب و تنقیح و منظم کرده است و اوراق افتاده را باز نویس کرده به خط خوش و زیبا . در حدود ۸۶ غزل و ۶۰ بیت دارد . از صفحه ۴۳۴ تا آخر نسخه رساله «مصطلحات الحافظ» آمده است که اینگونه آغاز می شود : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم و بالخیر حمد بی حدوثنای بی عدد و سپاس بیقیاس مر حضرت خداوندی را که جمیع دیوان حافظ» و چنین پایان می یابد : «تمام شد نسخه مصطلحات الحافظ و این تاریخ یکم نهاد و سنه ۱۲۵۲ فصلی . . . و سنه ۱۲۶۱ هجره النبوی روز دوشنبه بیاسخا طر بلند اقبال سعادت بخیر بابو کو بند برشاد صاحب زاده عمره و دولته و قدره تحریر یافت» .
- این رساله شامل لغات عرفانی و اصطلاحات متصوفه است که همه آنها به زبان فارسی مخصوص پانستان شرح شده است ظاهراً مؤلف و گرد آورنده این

اصطلاحات همان کاتب نسخه متن «کلی برشاد» است که هندو بوده است و دارند نسخه حافظ نیز هندو بوده است .

۸۹۰

۸۹۹

دیوان حافظ

[ادب، فارسی، منظوم «غزلیات»]

- ۱- اندازه : - بیرونی: ۱۷/۵ × ۱۲ × ۴ سم. - درونی: ۱۱ و ۱۲ بیت (س) ۱۳ × ۷/۵ سم.
  - ۲- اوراق : ۲۶۳ ورق . ۵۲۶ صفحه .
  - ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری، آب رسیده، وصالی شده، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای تیره رنگ با عطف پوشیده .
  - ۴- خط : نستعلیق خوش، پخته، خوانا، روشن، عنوان‌ها و نشان‌ها و اعراب الفاظ و جدول‌های ۲ خطی میان مصاربع و فواصل غزلیات شنگرف . جدول‌های ۴ خطی کناره متن سیاه و سرخ و زرد، جدول یک خطی کناره بیرونی متن لاجوردی، یک سرلوح ساده در آغاز، قرن ۱۲ هـ ق .
  - ۵- کاتب : «روشن علی»، تاریخ کتابت: «۱۱۹۸ هـ ق . در صفحه ۵۱۷ اینگونه آمده است :
- «بکرم الٰهی تمام شد و اختتام پذیرفت نسخه دیوان خواجه حافظ رحمة الله علیه از دست خادم الفقراء روشن علی و از مغفرت پناه رضوان دستگاه سید محمد شاه ابن غفران مرتبت علیین منزلت سید غلام شاه قفانی سکنه قصبه کهرور سرکار و صوبه دارالامان ملتان بروز یک شنبه وقت عصر غره شهر شعبان المعظم سنه ۱۱۹۸ هجری» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) «حافظ شیرازی متوفی ۵۸۹۱ ق»، نام تألیف : (تصنیف) : «دیوان حافظ»، تاریخ تألیف : «در مدت عمر شاعر» (رک : گنج بخش، ج ۲، ص ۱۹۱-۱۹۷) .
  - ۷- آغاز : «رب یسر» بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ،
الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها
که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکها»

۸- انجام : «ای وصل تو اصل زندگانی مانی به نشاط جاودانی
بر حافظ خود چه می فشانی هر حکم که بر سرم برانی
گر جان طلبی که و انعام»

۹- چگونگی : این نسخه در حدود ۷۲ غزل و قصیده مدح حضرت علی (ع) و ۲ ساقی نامه و چند رباعی و قطعه و ترجیع بند و ترکیب بند دارد. و جمعاً تقریباً ۶۱۰۰ بیت دارد. نشان چند مهر دارد : «سید نظام شاه ۱۱۳۵» و «سید اختر روشن علی ۱۱۹۱» و در آغاز و انجام یادداشتهای ملکیت نسخه و دستور فال گرفتن از دیوان حافظ و قسم دادن به شیخ نبات حافظ و یادداشتهای دعایی و یک رباعی آمده است.

۸۹۰
۹۰۰

دیوان حافظ

[ادب ، فارسی ، منظوم ، غزلیات]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۲/۵ × ۶ × ۲/۵ سم . — درونی : ۱۲ و ۱۳ بیت اس .
۳/۵ × ۸/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۰ ورق . . . ۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ بخارابی ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی سیاه ، آستر جلد سرخ با عطف پوسیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، خوانا ، روشن ، پخته ، صفحه اول و سوم منتقن و مذهب و گل و بوته نگاری و میان سطرها نقاشی دندان موشی ، یک سر لوح در آغاز ، جدولهای ۳ خطی فواصل غزلیات و دیگر اشعار و کناره بیرونی صفحات و میان مصاربع و جدولهای ۶ خطی کناره متن سیاه و زرین ، متن اشعار زرافشان ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «حافظ شیرازی» ، نام تألیف : «دیوان حافظ» ، تاریخ تألیف : «مدت عمر شاعر» (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، دیوان حافظ ، ص ۱۹۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»

الایا ایہا الساقی ادر کاسا و ناولہا

کہ عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکہا»

۸- انجام : «آن وقت کہ مستان بہ شب بر خیزند و اندر می و معشوق و رباب آویزند

یکچند قصاص عمر فانی شدہ را در قلب قدح صراحی ریزند» .

۹- چگونگی : در این نسخہ در حدود ۷۷ غزل و چند رباعی و ساقی نامہ و ترجیع و

ترکیب بند دارد . در صفحات الحاقی آغاز و انجام کہ ۶ صفحہ است

یادداشت های دعایی و طبی و مناجات نامہ اشعار پراکنده و مطالب

تقویم و نجوم و نسخہ نویسی طبی و تعویذ و اسامی داروهای گیاهی

صحرائی آمدہ است . در حدود ۵۵۰ بیت دارد . نشان چند مہر دارد

کہ مخصوصاً ہمہ انہارا محو کردہ اند .

۸۹۰

۸۷۰

دیوان حیرت

[ادب ، فارسی ، منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳ × ۱۴ × ۱/۲ سم . — درونی : ۱۴ بیت (۱۶ سطر)

۷/۵ × ۱۶/۶ × ۷/۶ سم .

۲- اوراق : ۱۲۸ ورق . ۲۵۵ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ ہندی ، گرم خوردہ ، اندکی وصالی شدہ ، آب رسیدہ ،

جلد مقوایی با عطف و گوشہ چرمی پوشیدہ .

۴- خط : نستعلیق خوش ، پختہ ، روشن ، رسم الخط فارسی ، قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۱۲۶ هـ ق» : «قد وقع الفراغ

من تسوید هذه النسخة المباركة المسمی بدیوان حیرت من مصنفات شیر

میدان شجاعت ہزبر بیشہ فتوت و سخاوت خان خدایگان قسور خان

سلمہ الرحمن بتاریخ یازدہم شہر شوال سنہ ۱۱۲۶ ہزار و یکصد و بیست

و شش ہجری تم» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مرزا عنایت اللہ الحارثی الجغتایی الانصاری» متخلص بہ

«حیرت» و مخاطب بہ «قسور خان» ، تاریخ تألیف یا «سرودن در مدت عمر

شاعر». نام «حیرت» در مضامع غزلیها آمده است :

«حیرت ز تاب جوهر او در کف نثار معلوم شد که آینه داش نگاه ماست
سخن ز غمزه خونریز او مکن حیرت خراج از ختن و باج از فرنگ گرفت
در مقدمه منشور این نسخه (ص ۴) اینگونه آمده است : «اما بعد می
گوید . . . فخرالدین احمد که . . . کلام بلاغت نظام قدوه خوانین . . .
المتخلص بتخلص حیرت خان علیشان المسمى بمرزا عنایت الله الحارثی
الجغتائی الانصاری المخاطب بخطاب قسور خان سلمه الله . . . را تدوین
کند و در قید تالیف در آرد» از جمله دعایی «سلمه الله» معلوم می شود که
در زمان تدوین این نسخه زنده بوده است .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

نخست پر تو خورشید حسن بی تغییر

که شد به عالم ارواح و جسم در تأثیر

نخست نقد که راجح ز «کنت کنزاً» گشت

که کرم ساخت بسودی خود صغیر و کبیر

نخست نعره اتی و برق لامع ذات

که جست و بر شجر کاینات آرد نغمه .

۸- انجام : «ای بس در دنی طبع نگر در عالم ضد ند بنی نوع بودند ارجه بهم

طامع نه بخیل گفت یادت نکم او خنده زد از نشاط و گفته من هم .

۹- چگونگی : این نسخه شامل «قصاید و غزلیات و ترکیبات و رباعیات» میرزا حیرت

است . و در حدود . . . ۳ بیت دارد . در آغاز یک مقدمه منشور دارد

که نویسنده آن «فخرالدین احمد» بوده است . و از جمله دعایی سلمه

الرحمن» و «سلمه الله» که پس از نام «حیرت» آمده است معلوم می دارد

که در هنگام تدوین این نسخه «حیرت» زنده بود است . این مقدمه منشور

در ۵ صفحه است و پس از توصیف شعر و بیان ارزش و اهمیت آن می

گوید : حیرت خان که به نام «مرزا عنایت الله الحارثی الجغتائی الانصاری»

معروف بود و به «قسور خان» خطاب می شد در رکاب «محمد معظم بهادر

شاه» از شاه جهان آباد به جنگ با «اعظم شاه» رفتند و در این میان هنگام

باز گشت دیوان حیرت گم شد و «این داعی» یعنی «فخر الدین احمد» با کوشش تمام «جواهر زواهر» را گرد آوری کرد و در ضبط و تحریر آورد. ظاهراً این نسخه منحصر بفرد است و هنوز چاپ نشده است در صفحه آغاز این جمله آمده است: «دیوان حیرت عوض این نسخه در کتب خانه موجود نیست». در آغاز و کناره صفحات اشعار از یاد رفته به خط کاتب متن افزوده شده است و گویا میرزا حیرت برادر نواب معتمد خان عالمگیری بود و در دربار محمد شاه پادشاه به «منصب چار هزاری» رسید (رک: تذکره روز روشن ، ص ۱۹۱).

۸۹۰
۸۶۳

دیوان خاقانی

[ادب ، فارسی ، منظوم «قصاید و غزلیات»]

- ۱- اندازه : بیرونی : $25 \times 15/5 \times 4/5$ سم . درونی : ۱۸ س (بیت) ۶ ، 7×7 سم.
  - ۲- اوراق : ۳۷ ورق . ۷۱۴ صفحه .
  - ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ ، با عطف و گوشه وصالی شده و لب بر گردان ، شیرازه دار .
  - ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، ۸ صفحه جدولهای ع خطی و ۲ خطی زرد و سیاه و شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
  - ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
  - ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «خاقانی شروانی متوفی ۵۹۵» ، نام تألیف : «دیوان خاقانی» (رک : گنج بخش ، ج ۳ ، ص ۱۹۷-۱۹۸) .
  - ۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد :
«بتلخ و ترش رضا ده بخوان گیتی بر
اسیر طبع مخالف مدار جان و خرد
که پوست پاره آید هلاک دولت آن
مرا شهنش و حدت زدامگاه خرد
- که بیشتر خوری از بیشتر خوری حلو
زبون حار زبانی مکن دو حور لاف
که مغزی گنهان را دهد به از درد
بشیب مقررعه دعوت همی کند که بیا»

۸- انجام : «بر فرق من آتش تو نشانی و دلم بر رهگذر غم تو نشانی و دلم از حور تو جان رفت تومانی و دلم من ترک تو گفته ام تودانی و دلم تمت تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه شامل «قصاید و غزلیات و رباعیات و دیگر انواع شعر» است که در مقاطع و لا بلای آنها نام «خاقانی» دیده می شود و بنابراین آنرا می توان دیوان خاقانی نامید . متأسفانه از آغاز ناقص است . قصاید در اول و سپس غزلیات و دیگر اشعار و در آخر رباعیات آمده است . بر اساس حروف قوافی و ردیف الفبایی و ترتیب نیافتده است . در کنار صفحہات بعضی یادداشتها و حواشی دارد .

دیوان رحمت

۲۹۰

۶۵۱

یا مخمسات و ترجیعات رحمت

[ادب : فارسی ، منظوم «غزل و ترجیع بند»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷/۵ × ۱۵ × ۱ سم . — درونی : ۱۱ بیت ۱۷/۲ × ۹/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۸۲ ورق . ۱۶۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : سفید خاکی رنگ سیالکوتی ، موش خورده ، آب رسیده ، جلد مفوایی زرد گون با عطف چرمی پوشیده .
- ۴- خط : تحریر و شکسته ، سخت خوانا ، ناپخته ، عنوانها و نشانها و لفظ «رحمت» کله تخلص شاعر است ، به شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد اما احتمال می رود به خط مؤلف (شاعر) باشد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «رحمت» ، نام تألیف : «دیوان رحمت یا مخمسات و ترجیعات رحمت» ، تاریخ سرودن (تألیف) : «مدت عمر شاعر» ، لفظ «رحمت» که شاید هم نام و هم تخلص شاعر باشد در مقاطع اکثر مخمسات

آمده است :

رحمت تو بگو زاهد افسرده دل این را   پرسی چو ز آتش کده عشق جزین را
گفتم بر رحمت گاه گاه ای شاه میکن نگاه   گفتا که حافظ خیز رود در خدمت ایوان شاه

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

خامه مشکین رقم بر خیز قامت ساز راست
ز آن که فکر ذکر هوش من به حمد کبریاست
آن خدایی را که جان و دل پی حمد و ثناست
«لم یلد» رانی «ولم یولد» بوی گفتن سزاست
... قدرتتش یک خیمه سر بر علا است
هشت جنت از جالش گلشن رونق افزا است»

۸- انجام : ظاهراً یک ورق افتادگی دارد و چنین انجام می یابد :

«ز میانه حسب برداش که میمردا غدارم
همه کام چومی پرستان ایساغ دارم
چه بیان چشم شهلا نظری به باغ دارم
ز شقایق که در دل ز زمانه داغدارم
ز خیال چشم باشد به چمن فراغدارم
پی پاسخش بگفتم ز تو خوش دماغدارم
بنگر که یار دارد همه ورگاه دارد» .

۹- چگونگی : این نسخه را می توان «دیوان رحمت» یا «مخمسات و ترجیعات رحمت»

نامید زیرا در مقاطع اشعار پیوسته به نام «رحمت» می رسم . از صفحه ۴ تا ۷ چند غزل و از صفحه ۸ تا ۱۴۲ مخمسات و از صفحه ۱۴۲ تا ۱۶۲ ترجیعات آمده است . اشعار آن از جمله اشعار متوسط است و به «سبک عراقی» شباهت دارد . احتمال می رود که این نسخه به خط مؤلف باشد . در دو صفحه آغاز چند یادداشت پراکنده آمده و غزل اول دیوان مکرراً کتابت شده است .

۸۹۰

۸۰۹

دیوان سعدی

[ادب ، فارسی ، منظوم «غزلیات»]

- ۱- اندازه : -- بیرونی : ۲۴ × ۱۵ × ۲ سم . -- درونی : ۲۳ بیت (۲۸ سطر) .
۱۶ × ۱۰ / ۵ سم .
- ۲- اوراق : ۸۹ ورق . ۱۷۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم گندم گون هراتی ، آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی زرد رنگ با عطف پارچه‌ی کبود رنگ (جلد از کتابی انگلیسی بوده و مطالبی انگلیسی روی آن نوشته شده است) .
- ۴- خط : ثلث ، رسم الخط مخصوص ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و جدولهای دو خطی میان مصاربع و کناره‌ی ابیات شنگرف و جدول ۳ خطی کناره‌ی متن لاجوردی و شنگرف . قرن ۹ هـ ق . در آغاز عناوین چند کتیبه در زمینه زرین و لاجوردی و به سبک مکتب هرات دارد .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) «شیخ سعدی ستوفی ۶۹۱ هـ ق» ، نام تألیف : «دیوان شعار سعدی» ، تاریخ سرودن (تألیف) : در «دوران مختلف عمر شاعر» .
- ۷- آغاز : ناقص است و باده بیت از آخر «ملمعات» آغاز می‌گردد و سپس «کتاب المثلثات» می‌آید :
- «حیث لا یخلف منظور جنتی ارنی   چکنم قصه این غصه کم در باقی
بدو چشم تو کز پی تو بر ندم به بهشت   نکتم میل به خوبان و نظر با منافق
سعدی از دست غمت خاک زده دامن عمر   بیشتر زین نکند صابری و مشتاقی»
- ۸- انجام : ناقص است و افتادگی دارد و با رساله‌ی جوابیه‌ی شیخ سعدی به مولانا سعد الدین نظیری انجام می‌یابد : «پایان بیابان معرفت که داند که رونده این راه در هر قدمی بد مند مستی بیک شراب زلال مالا مال محبت نمی‌آرد و بوجد آرد . و بوجد از حضور غایب می‌گردد . و در حیرت مانند و به پایان نمی‌رساند شعر ،

درین ورطه کشتی فروشد هزار که پیدا نشد تخته بر کنار
ابوبکر صدیق رضی الله عنه نیکو فرموده است یا من العجز عن معرفته
کمال معرفت» .

۹- چگونگی : این نسخه شامل این اشعار است ملمعات و مثلثات و چند حکایت از بوستان
و سه قصیده در مدح عزالدین احمد یوسف و وصف و ماه رمضان و انقراض
دولت بنی عباس و غزلیات خواتیم و مقطعات و مطایبات و ۲ رساله منشور
در سؤال از مولانا سعد الدین نظیری . قدمت این نسخه شاید به قرن
هشتم برسد . حروف «پ ، چ ، د ، گ» مانند «ب ، ج ، ذ ، ک» ، کتابت
شده است . روی بعضی حروف نشان جزم و علامت کسره یاء کوچک است .
این نسخه رسم الخط مخصوص دارد . روی هم رفته در حدود ۴۰۰ بیت
دارد . متأسفانه از آغاز و انجام ناقص است و از میان اوراق آشفته‌گی‌هایی
دارد . (رک : نمونه‌ها و تصاویر) . احتمال دارد این اشعار از عهد سعدی
و شاید به خط او باشد .

۸۹۰
۸۵۴

دیوان سلمان ساوجی

[ادب ، فارسی ، منظوم «قصاید و غزلیات»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۲ \times ۱۵ \times ۲/۵$ سم . - درونی : ۳۲ س (تقریباً ۳ بیت)
- ۲- اوراق : ۱۹۰ ورق . ۳۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، وصالی شده ، ساییده شده ، آب رسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش شبیه خط تعلیق ، سخت خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف و زرین ، جدولهای ۳ خطی فواصل مصاریع و عنوان‌ها سیاه و زرین و جدولهای ۴ خطی کناره متن زرد و زرین و سیاه ، قرن ۸ ه ق .

۵- کاتب : «حسن بن حسن الحسینی الاسترابادی معروف به حسین شهدی (سبزه شهدی؟)» ، تاریخ کتابت : «۸۱۵ هـ ق» . در آخر نسخه امکنده آمده است : تمت الكتاب بعون الملك الوهاب علي يد الاضعف عباد الله الهادي حسن بن حسن الحسینی الاسترابادی معروف به حسین شهدی (سبزه شهدی؟) تحریراً فی ۱۰ ماه مبارک رجب السنه خمس عشر و ثمان مائتة .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «خواجه جمال الدین سلمان بن علاء الدین محمد ساوجی متوفی ۷۷۸ هـ ق» ، نام تألیف : «دیوان سلمان ساوجی» ، تاریخ تألیف : (سرودن) : «در مدت شاعر» (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی ، تألیف سعید نفیسی ، ج ۱ ، ص ۲۰۲) .

۷- آغاز : یک ورق افتاده و یک ورق هم پوسیده و چنین آغاز می گردد :

«سلمان ز مدح آن نبی در باغ سینهر
همچون صدف خزانه غنای آن را
جز در ثنای ایزد بیچون حرام گشت ...
... فی معرفه النبی ...
ایا ذرود لا مکن بیمکانت
بمعراج ملا یک امتانت
سلطانی و عرش تکیه دعت
خورشیدی و ابر سیمانت
طاقیست فلک ز بار دعت
عینیت ملک ز لیمانیت .

۸- انجام : ساییده و پوسیده شده و به رباعیات پایان می یابد : «ولله ،

غیر لحظه ز من تلاء دیگر خیزد
بیرون ز تم خرابی انکیزد
پوسیده شدست خانه و آب و گل من
هر جا که نهم دست فرو می ریزد
خاتمت

«تا دل نرود بدیگری بر سر دل
بنشست و دل مرانگه میدارد
چون ملک بو سعید از پا دارد
خوش دولت و فرصتت ارم میدارد
(رک : ۱- کاتب) .

۹- چگونگی : این نسخه که از مطالعه آن معلوم شد و از لفظ «سلمان» در مطلع اشعار و در جای جای دیگر ظاهر است که «دیوان سلمان ساوجی» نام دارد و ضمناً در عناوین کثیره قصاید و قطعات و بعضی از غزلیات به نامهایی می

رسیم که در قرن هشتم و یا قبل از آن بوده اند از جمله : «بمدح امیر شیخ حسن ، بمدح سلطان السعید شیخ اویس (تقریباً در . ۵ صفحه) ، در مدح دلشاد خاتون ، بمدح دویدی سلطان ، بمدح سلطان ابو اسحق ، فی مدح سلطان السعید جلال الدین حسین ، فی مدح السلطان السعید جلال الدین شاه شجاع ، فی مدح السلطان السعید شاه محمود ، بمدح الصاحب السعید خواجه شمس الدین زکریا ، بمدح الصاحب السعید غیاث الدین محمد ، فی المراثی السلطان شاه ابو سعید ، در مرثیه سلطان تومان ، در مدح خواجه شمس الدین» . تقسیمات این نسخه بر حسب موضوع است به ترتیب : قصاید (توحید ، منقبت ، مدح ، وصف) ، ترجیعات ، مقطعات ، غزلیات ، هزلیات ، مفردات ، رباعیات . این دیوان علاوه بر موضوعات ادبی شامل مطالب تاریخی ارزنده و وقایع و حوادث زمان خود شاعر است از جمله : «در صفت هلاک محمد مظفر بر دست فرزندان ، در صفت هلاک شدن شیخ حسن بر دست منکوحه خود ، در باب امیر سلم الدین و مرجان آغا ، در باب حاجی عزالدین بالان دوز و شیخ علی ، در باب مولا شمس الدین کازرونی و خواجه علاء الدین زردوز» . در حدود ۱۱۰۰۰ بیت دارد . یک ورق از آغاز افتاده و سه ورق وصالی شده و پوسیدگی دارد . یادداشتهایی در آغاز و انجام داشته که محو و ساییده شده و یک یادداشت عربی دارد . اشعار از یاد رفته را در کناره صفحات آورده اند . روی هم رفته نسخی ارزنده است و شاید منحصر بفرد باشد زیرا اگر خواجه سلمان ساوجی در سال ۷۷۸ ه ق وفات کرده باشد و این نسخه در سال ۸۱۵ ه ق کتابت شده ۳۷ سال بعد از فوت شاعر کتابت شده است . حروف «پ ، چ ، د ، گ» مانند «ب ، ج ، ذ ، ک» است .

دیوان سیف الدین اسپرنکی (اسفرنکی)

[ادب ، فارسی ، منظوم «قصاید و غزلیات»]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۸ × ۱۷ × ۴/۵ س م . — درونی : ۲۵ س (بیت) ۱۱ × ۲۲ س م .

- ۲- اوراق : ۲۲۷ ورق . ۴۴۴ صفحه .
 ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوای و روغنی با عطف چرمی ، قهوه‌پی رنگ ، ضربی ، ترنج .
 ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، تحریر ، سخت خوانا ، روشن ، پخته عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصاها خط ثلث جلی شنگرف و سیاه و لاجوردی و جدولهای دو خطی فواصل مصاریع و ابیات شنگرف ، قرن ۷ هـ ق .

۵- کاتب : «علی بن محمد بن محمود عرف علی کفش دوز» ، تاریخ نقابت : «۵۷۵ هـ ق»
 «بح دیوان ملک الکلام افتخار الانام مبدع الطریق کشف الحقیق بحاحب النظم والنثر تاج الشریعة مولانا سیف الملوک والذین السبرنکی نور الله مرقدہ و عصر مشہدہ فی الیوم الثالث عشر من شهر الله براحہ سنۃ اربع و خمسين و سبعمائہ علی ید اقل عباد الله الغنی علی بن محمد بن محمود عرف علی کفش دوز غفر الله له ولوالدیه وللمن قرأ فنظر فیہ فی ہمدان سمرقند حفظها له و اہالیہا عن الافات والبلیات و یرحمہ الله عنده قال الله والحمد لله رب العالمین ،

غرض نقشی است کز ما باز ماند
 کہ هستی را نمی بینم من
 هر کہ از ما کند به نیکی یاد
 نامش اندر جهان بد نیکی یاد
 این اگر بخوانی خط این مطیعان
 از راه مروت و ز راه احسان
 غفران من شکسته بهن خدای
 یک فاتحه از سر اندر خط بخوان
 سعدی کہ استادی نہ ستون ماند
 کی دست و قلم کند جان و بی پروا
 بر خاطر دوستان دهد یاد مرا
 خطر کی یادگر از من ماند
 یکی تا روزگار خط از من خدا کند
 وین خاک تیره بند ز بندہ چرا شد
 یا رب نگہ دار ایمان بر آنکسی
 کس خط من بخواند و بر من دعا کند»

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا سیف الدین السبرنکی متولد ۵۸۱ وفات تقریباً ۶۷۴ هـ ق» ، نام تألیف : (تصنیف) : «دیوان سیف الدین السبرنکی» .
 در آخر نسخه نام شاعر آمده است (رک : ۵۰ کاتب) و در صفحه ۱۰۳ نسخه اینگونه آمده است :
 «مرا مادر پس از تاریخ ہجرت بسال پانصد و ہشتاد و یک زاد

نهال عمر من هشتاد و سه سال . چو طوبی هر زمانی نوبری داد
 اگر فرزند جسمانی ندارم کی کردی در جهان از نام من یاد
 مرا فرزند روحانی بسی هست کی جان غمزده زیشان شود شاد
 تن من گر بمیرد تا قیامت بقای جان فرزندان من باد»
 در کتب تذکره و تاریخ نام شاعر «سیف اسفرنگ» و «سیف الدین اعرج
 اسفرنگی» آمده است (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی ،
 تألیف سعید نفیسی ، ج ۱ ، ص ۹۳) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»

منتت جو برد از حجاب از هودج اسرار من خفته کیرد صبح . . . . .
 در شب تاریک هر شب کاروان صبح را صد شبا هنکست در یک آه . . . . .
 ما مکر بیرون رود از ثقبهای گوهران برق آه العاس شد در پالها . . . . .
 خنک صبح پاک دامن مریم آسا هر شبی کرد در آستین بروح . . . . .
 من ز بحر شعر آب زندگانی می خورم غیب مستم کر کنم . . . . .

۸- انجام : «در کار غم بودن چنانست دلهره

یا رب چه علامتست روح را انده تو کز خوردن بسیار نمی کردد سیر
 دیشب تو کی . . . زید بر در جان سودای کی رود برون از سر جان
 جان خراب . . . بهای حلقه دوش از من یعنی شبه شکسته را گوهر جان
 ای ماه کی نسبت تو بر سرمانی نابی از غایت اضطراب چون سیمایی
 دامن که زما یاد کنی خون از ما اینجا برسی و جای خالی یابی» .

۹- چگونگی : این نسخه از نوادر نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش است در موضوع

«ادب فارسی» شامل قصاید و غزلیات و ترجیعات و مقطعات و مستزادان
 و رباعیات و دیگر انواع شعر فارسی است سروده سیف الدین اسپرنگی
 (اسفرنگی) (۵۸۱-۶۷۴ ه ق) . تقسیمات آن بر اساس تاریخی اشعار
 است یعنی ظاهراً هر شعری که سروده و یا هر ممدوهی که مدح گفته
 یا معشوق را که وصف کرده دنبال هم آورده است . ترتیب حروف الفبا
 بر حسب حروف روی و ردیف و قوافی ندارد . به خط تعلیق کتاب
 شده و سخت خوانا است اما با مطالعه و عادت به کلمات آسان خوانده .

شود. حروف «پ» و «ج» و «گ» همانند «ب» و «ج» و «ک» کتابت شده. کلمه «که» به صورت «کی» آمده و روی هم رفته خصوصیات رسم الخط عجیب است و دیدنی. تقریباً همه قصاید آن موضوع تاریخی دارد و بسیاری از پادشاهان و حاکمان و وزیران و بزرگان را شاعر در عهد خودش هنگامی که زنده بوده اند مدح کرده است از جمله: «فی مدح الصدر العالی خداوند حسام الدین افتخار جهان» و «فی مدح شیخ شیوخ الزمان سیف الدین باخرزی» و «فی مدح تاج الدین محمود الباری». در بعضی از صفحات هر سطر سه مصرع دارد. بسیاری از قصاید عنوان ندارد. در حدود ۱۱۳۰ بیت دارد: اشعار غرا و القاط برگزیده و محور نامطبوع و مطبوع و دیگر فنون ادبی و شعری بسیار عالی دارد و به سبک عنصری و خاقانی و ظهیر قاریانی می ماند. این نسخه چاپ نشده است.

۸۹۰
۸۰۶

دیوان شمس تبریزی

[ادب، فارسی، منظوم، غزلیات]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۲ × ۱۴.۵ سم. - درونی : ۱۷ × ۱۷/۵ × ۱۰/۵ سم.
- ۲- اوراق : ۹۹ ورق. ۱۹۸ صفحه.
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی، وصلی شده، آب رسیده، ساییده شده. چرمی و پارچه‌ای پوشیده و تیره رنگ.
- ۴- خط : نستعلیق خوش، خوانا، روشن، پخته، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرانجام شنگرف، جدول‌های ۲ خطی میان مضاربع و فواصل عنوان‌ها و آنگاره صفحات. قرن ۹ ه ق.
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد.
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی متوفی ۶۷۴ ه ق»، نام تألیف (تصنیف) : «دیوان شمس تبریز» درمقطع اشعار نام «شمس تبریز» و «شمس» و «تبریز» و «شمس تبریزی» و «شمس الحق» و «شمس الحق تبریزی» آمده است.

شمس تبریز مرا طالع چون زهره در است

تا چو زهره همه شب جز بنظر می‌نروم (ص ۱۸۲)

شمس الحق تبریزی چون آب حیات تو

آن آب کجا یابی جز دیده تملینک (ص ۱۳۶)

۷- آغاز : افتادگی دارد و چنین آغاز می‌گردد :

«امروز ای شمع آن کنم بر نور تو جولان کنم

بر عشق جان افشان کنم چیزی بده درویش را»

تو عیب ما را کیستی تو یار ما را نیستی

خود را بگو تو کیستی چیزی بده درویش را

جانرا در افکن در عدم ابرا نشاید ای صنم

تو محتشم او محتشم چیزی بده درویش را

۸- انجام : افتادگی دارد و چنین انجامی باید :

«از جام می خالص پر عر بده شد مجلس از عر بده کی ترسم چون عر بده پروردم

نی هم بکنم عشرت گرتشنه مراندرم گفت نظر باشم گرجستم و گردد دم

من بار همی دارم بی یار کجا رقصم من سایه آن سروم بی سرو کجا باشم»

۹- چگونگی : این نسخه شامل برگزیده «غزلیات» معروف مولانا جلال الدین محمد بلخی

است که به «دیوان شمس تبریز» شهرت دارد و در حدود ۳۳۰۰

بیت دارد و بنا بر این می‌توان آنرا برگزیده‌ی از «دیوان کبیر» یا

«شمس تبریز» دانست. قدمت نسخه به قرن نهم می‌رسد و شاید این نسخه

منتخب غزلیات تا کنون چاپ نشده باشد. بر اساس حروف قافیه و روی

تدوین شده و از حروف «الف» تا حروف «میم» ادامه دارد.

۸۹۰

۶۶۵

دیوان شوکت بخاری

[ادب، فارسی، منظوم «غزلیات»]

۱- اندازه : بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۳ × ۱/۵ سم - درونی : ۱۳ × ۱۵ × ۷/۵ سم

۲- اوراق : ۷۵ ورق . ۱۵۰ صفحه .

۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، اندکی نرم خورده .
جلد مقوایی آبی رنگ با عطف پارچه بی (الفاظ روسی روی جلد نوشته شده).
۴- خط : شکسته ، بدون نقطه ، سخت خوانا ، پخته ، قرن ۱۳ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده اما تاریخ کتابت را «۱۳۲۵ ه ق»، نوشته اند: «با تمام رسید و باختتام انجامید دیوان میرزا شوکت بخاری . . . ۱۳۲۴» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «شوکت» یا «میرزا شوکت بخاری» ، نام تألیف (تصنیف) «دیوان شوکت بخاری» ، تاریخ تألیف (سرودن): در دوران عمر شاعر .
لفظ «شوکت» در مقاطع غزلیات آمده است :

وا کرد از شکوفه دوصد چشم انتظار شوکت به کوچه که فتاده است یارشاخ

برسم ماده خموشی است کارما شوکت صدای تو به شکستن وصال نالدهاست
و در پایان نسخه نیز «اختتام دیوان میرزا شوکت بخاری بعون حضرت
باری» آمده است . خواجه شوکت بخاری در سال ۱۰۸۸ ه ق به عراق
رفت و در دستگاه صنی قلی خان شاسلوراه یافت و بعد به خراسان به خدمت
میرزا سعد الدین محمد وزیر خراسان رسید و سر انجام به اصفهان آمد و
در سال ۱۱۰۷ در گذشت (رک : فهرست نسخه های خطی بریتیش میوزیم ،
ج ۲ ، ص ۶۹۸) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»

خدا یارنگ نائیری درامت کن فغانمرا
نیم از بسکه ضعف پیری بخش توان آرد
زرشک من زیند گل موی آنشدید را ماند
«شوکت عمری است بسته آن مویم»
از بسکه شدم مضطرب از جلوه خویش
دل خون شد سهک مرید از رویم
تمت بعون الله تعالی با تمام رسید و باختتام انجامید دیوان میرزا شوکت
بخاری بعون سبحان حضرت باری علجی یادگری مسلمانان اهل اسلام» (پس
از این دعای اختتامیه آمده) .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب فارسی» است که شامل غزل و قصیده و
قطعه است و ترتیب الفبایی حرف روی ندارد و در صحافی اوراق نسخه

درهم و برهم شده است. کاتب در هنر خط شکسته نویسی مهارتی شگفت آور داشته و در تمام این دیوان روی الفاظ نقطه نگذاشت است اما با دقت و غور می توان آنرا خواند. تقریباً ۲۰۰ بیت دارد.

۸۹۰
۸۶۷

دیوان کمال خجندی

[ادب، فارسی، منظوم].

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۳ \times ۱۴ / ۵ \times ۳$ سم . — درونی : ۱۵ بیت (۱۷ سطر) ۸×۱۳ سم .
- ۲- اوراق : ۲۱۱ ورق . ۴۲۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ کشمیری، وصالی شده، آب رسیده، جلد چرمی و مقوایی، قهوه‌پی رنگ با عطف و گوشه و اطراف چرمی خاکی رنگ، تریج دار .
- ۴- خط : نستعلیق، خوانا، روشن، پخته، عنوان‌ها و سرفصلها و نشان‌ها، شنگرف، جدولهای یک خطی در فواصل مصاربع و غزلیات زرد، جدولهای سه خطی کنارهای متن ۳ خطی شنگرف و زرد، در آغاز یک سر لوح در زمین زربین و لاجوردی. قرن ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب»، تاریخ کتابت ظاهراً «۹۴۴ ه ق»، ولیکن در آن شک است تم تمام شد دیوان خواجه کمال خجندی در وقت روز دو شنبه ۹۴۴ .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «خواجه کمال الدین مسعود خجندی متوفی ۷۹۲ یا ۸۰۳ ه ق» متخلص به «کمال»، نام تألیف (تصنیف) : «دیوان کمال خجندی» تاریخ تألیف (سرودن) : «در مدت عمر شاعر» نام یا تخلص «کمال» در مقاطع اشعار آمده است :
«نتوان کمال بستن طرف از میان خوبان
جان و سری که داری تا در میان نباشد»
یا : «گر میکنی غبار ز چشم کمال دور
از خاک پافرست غباری همین و بس» (ص ۲۰۹ نسخه)

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»

افتتاح سخن آن به آیه کنند اهل کمال

مبتداء (ابتداء) ملک الملک خدای متعال

باد شاهی که به پیرامن جاهش نرسد

از ازل تا بابد کربت و نقصان زوال

بر دربار جلالش نبود جای نشست

شهر یاران جهان را بجز از صف نعال

۸- انجام : گر گل نه بخدستت ز جا بر خیزد

بهر زدنش باد صبا بر خیزد

پیش تو مرو سهی را در باغ

چندان که نشاند ز پا بر خیزد

قاریا بر (سن) مکن قهر و عتاب

گر خطائی رفته باشد در کتاب

۹- چگونگی : این نسخه شامل «غزلیات و قصاید و قطعات و رباعیات کمال خجندی

است و در حدود ۸۱ غزل و یک قصیده و چند قطعه و رباعی دارد و

جمعاً تقریباً ۶۳۰ بیت دارد. غزلیات کمال روان و منسجم و محکم و

شیوا است و خود در صفحه ۲ و ۳ نسخه فرموده است :

«جو دیوان کمال افتد به دست نویس از شعر او چندانکه خواهی

خیالات غریب و لفظ و حرفش اگر خواهی که دریایی کماهی

زهر حرفش روان مگذر چو خامه بهر حرفی فروخوان از سیاهی»

در کنار صفحات و آخر نسخه یادداشت‌های ادبی و چند بیت شعر و دهی

نسخه بدل‌ها آمده است از جمله یادداشتی است که شخصی از خراسان

برای «خان اعظم» نوشته و شکایت کرده که «کشتی خراسان در

گرداب است و اصحاب ایشان در اضطراب». روی هم رفته نسخه‌ی

ارزنده است.

۸۹۰

۶۴۳

دیوان محیی

[ادب، فارسی، منظوم «غزلیات»]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۵ × ۲/۵ س. م. - درونی : ۱۴ و ۱۶ س (بیت)

۷ × ۱۴/۵ س. م.

- ۲- اوراق : ۱۵۵ ورق . ۳۱۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، اندکی وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و تیماجی ضربی نقش دار زرد گون با عطف و گوشه سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط فارسی ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «محمی» ، نام تألیف (تصنیف) : «دیوان محمی» یا «دیوان محمی الدین» ، تاریخ سرودن (تألیف) ظاهراً در مدت عمر شاعر . لفظ «محمی» که تخلص شاعر است در مقاطع غزلیات آمده است :
«در مجمع مردان حق یعنی اعوذ برب الفلق
از بهر عرض این سبق محمی اگر مردی بیا

حال محمی دید آن معشوق گفت عاشقان را بی قراری خوش تر است

محمی با عاشقان دوست بگو ماملات کشان این ملکیم»
در بعضی از فهرست‌ها آورده‌اند که منظور از «محمی» همان شیخ محمی الدین عبدالقادر گیلانی (ح) عارف و فقیه و زاهد معروف است که در ۵۶۱ در گذشته و در بغداد مدفون است . (رک : فهرست نسخه‌های خطی فارسی تألیف منظور احسن عباسی ، از انتشارات پنجاب پبلیک لایبریری یعنی کتابخانه عمومی پنجاب ، لاهور) .

- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،
ظاهر رنداست باطن پارسا صورتی با خلق معنی . . . (به علت وصالی محو شد
آنگاهم زیرا بری مانند بی
آنچه من زنده با ویم چیست او
جای تن دنیا و جای جان من
قطره ام افتاده اندر . . .
کزویم در جنبش آید . . .
برتر از فوق السموات . . .»
- ۸- انجام : ناقص است و اینگونه پایان می یابد :
«آن که دارد ز علم و دانش کام
نهد آن را کمال ذاتی نام

لیک در ضمن آن کمال دگر دید موقوف بر ظهور . . .
پیش اهل شعور و دانایی لقب آن کمال آسمانی
وان ظهور حقیقت در اطوار مختلف در خصایص و آثار»

۹- چگونگی : این نسخه شامل «غزلیات محیی» است . شور و سوز و جوش و هیجان و عشق و گداز در ابیات آن احساس می شود و بنا بر این می توان آنرا «دیوان غزلیات عرفانی و صوفیانه» نامید . در فهرس این غزلیات را به شیخ محیی الدین عبدالقادر گیلانی منصوب ساخته اند اما گروهی شک کرده اند . در حدود ۶۰ غزل و مجموعاً به طور تخمین . . . بیت دارد . در آغاز و انجام و کناره صفحات یادداشتهای ادبی و اشعار اضافی آمده است . متأسفانه این دیوان از آخر ناقص است از طرف منشی نول کشور چاپ شده است .

۸۹۰
۹۲۱

دیوان معین

[ادب . فارسی . منظوم . غزلیات]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۲ × ۱/۲ سم . — درونی : ۱۱ بیت (سرا) ۱۲ — سر .
- ۲- اوراق : ۶۱ ورق . ۱۲۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ ، جلد مقوایی پوشیده ملون با عذیف و گوشه حریمی قهوه‌ای رنگ نرم خورده و پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، رسم الخط فارسی ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «سائین حکیم جان قادری و چشتی» ، تاریخ کتابت : ۱۲۹۳ هـ ق ۱۹۳۴ بکریمی : «لله الحمد و المنة له کتاب دیوان حضرت خواجه خواجهان خواجه بزرگ معین الحق والدین بتاریخ ۹ ماه شعبان المعظم سنه ۱۲۹۳ مطابق ۱۹۳۴ در شهر پمشاور المرقوم الکتاب مستطاب در المعاصی فتم حقیر بر تقصیر سائین حکیم جان قادری و چشتی نیز می نه یکی از سگان این خاندان بزرگوار است تحریر یافت» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «معین» یا «مسکین معین» ، نام تألیف : «دیوان معین» ، یا «دیوان

معین مسکین» ، تاریخ تالیف : (سرودن) : «در مدت عمر شاعر» . لفظ
 «معین» و «مسکین معین» در مقاطع غزلیات آمده است :
 «ایصبا گر پرسدت کزما چه میگوید معین
 این ددی را از میان بردار میگوید بگو»

معین در کش می باقی بنه لب بر لب ساقی
 پس آنگه درد مشتاقی از آن خوب ختن بشنو»

(رک : ۹ - چگونگی) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

ر بود جان و دلم را جمال نام خدا نواخت تشنه لبان رازلال نام خ

وصال حق طلبی همنشین بامش باش بین وصال خدای در وصال نام خدا

۸- انجام : «چو حلقه منتظری بر درو نمیدانی که طالب خودی و در درون خانه تو

معین برای بمنز بگوی نکته عشق که بلبل چمن عشق در زمانه تو

۹- چگونگی این نسخه شامل غزلیاتی است به زبان فارسی . در مقطع غزلیات همه

لفظ «معین» و «معین مسکین» یا «مسکین معین» آمده است . در بعض

مقطع ها ، جای لفظ «معین» خالی است و در بعضی جای ها نیز چنان می نم

که لفظ دیگری بوده و آنرا به لفظ «معین» تبدیل کرده اند . کاتب اد

کرده است که این نسخه «دیوان معین الدین چشتی» است و لیکن با

دیوان «معین المسکین فراهی» باشد که در شعر «معین» و «مسکین»

«مسکینی» و گاهی «معین مسکین» تخلص می کرده است . در پایان ج

غزل از میرزا عبدالقادر بیدل و یک بیت از حافظ آمده است .

دیوان میر تقی میر

[ادب ، اردو ، منظوم «غزلیات»]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۶ × ۱/۵ س.م - درونی : ۱۳ و ۱۴ بیت

۱۱ × ۱۸ س.م

۲- اوراق : ۱۱۶ ورق . ۲۳۲ صفحه .

- ۳۔ کاغذ : نازک سفید ولایتی ، آب رسیدہ ، گرم خوردہ ، بدون جلد .
- ۴۔ خط : نستعلیق و شکستہ ، رسم الخط اردو ، سخت خوانا ، قرن ۱۳ھ ق .
- ۵۔ کاتب : «جانعلی» ، تاریخ کتابت : «۱۲۱۵ فصلی» : «بیا سخاطر . . . دوستان و تلمذ افزای مشفقان جناب وزیر خان صاحب زادہ . . . بدستخط خادم خادم الطالبان جانعلی نوشتہ» .
- ۶۔ مؤلف : یا (شاعر) : «میر تقی» ، نام تالیف : «دیوان میر تقی میر» متخلص بہ «میر» ، تاریخ تالیف «در مدت عمر شاعر» . در صفحہ آخر اینگونه آمدہ است : «تمام شد دیوان اول میر تقی عفی اللہ عنہ» . در مقطع غزلیات لفظ «میر» کہ تخلص میر تقی عفی اللہ عنہ . در مقطع غزلیات لفظ «میر» کہ تخلص میر تقی است آمدہ است :
- «آج پھر نہانی حمیت میرواں
کل لڑائی سے لڑائی ہو چکی»
- «جسے چشم ہم کو کیا کیا میر
اس طرف اپنے نگاہ نہ کے»
- «گو سفری اب نہیں ظاہر میں میر
عاقبت کار ہوا چاہیے»
- ۷۔ آغاز : از آغاز ناقص است و افتادگی دارد :
- «ہوں رہگذر میں تیری ہر نقش پا ہی شاہد
اڑتے ہے خاک میری بساد صبا ہی شاہد
طوف حرم میں بھی ہیں بھولا نہ بھکو ای بت
آتا تھا یاد تو ہی میرا خدا ہے شاہد
شرمندہ اثر کچھہ باطن مرا نہیں ہے
وقت سحر ہے شاہد دست دعا ہے شاہد»
- ۸۔ انجام : «کیا خط نکھوں میں رونے سے فرصت نہیں رہے
لکھتا ہوں تو پھری ہی کتاب بھی ہے
سبھوں کی خط لیے پوشیدہ قاصد آج جاتا ہے
چلا ہی بار کے کوچہ کو پھر مجھ سے جھپاتا ہے
تمام شد۔ دیوان اول میر تقی عفی اللہ عنہ» .
- ۹۔ چگونگی : این نسخہ بہ زبان اردو و در موضوع «ادب اردو» است و شامل غزلیات میر تقی است کہ او را «پادشاہ غزل» در زبان اردو می گویند . این

دیوان متأسفانه از آغاز افتادگی دارد و از اواسط حرف «دال» تا آخر حرف «ها» بر حسب حروف قوافی و روی در بردارد. در حدود ۳۲ بیت دارد. میر تقی میر از بزرگترین شاعران زبان اردو و مرثیه سرا نیز بوده است. در همه مقاطع غزلیات تخلص میر دارد. در ۱۲۱۵ فصلی کتابت شده و مطابق با ۱۲۲۸ هجری قمری.

۸۹۰
۷۱۳

دیوان واقف لاهوری

[ادب، فارسی، منظوم]

- ۱- اندازه : - ببرونی : ۲۵ × ۱۶ × ۳ سم - درونی : ۱۷ بیت (۱۸ س) ۱۸ × ۹ × ۳ م.
  - ۲- اوراق : ۱۲۳ ورق . ۲۴۶ صفحه .
  - ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، کرم خورده ، جلد مقوایی ملون با عطف پارچه‌ی سرخ گون .
  - ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، قرن ۱۲ ه ق .
  - ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
  - ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «نور العین واقف لاهوری متوفی ۱۱۹۰ ه ق» ، نام تألیف : «دیوان واقف» ، تاریخ تألیف «مدت زمان عمر شاعر» . تخلص شاعر در مقطع غزلیات آمده است :
- نگسلد ربط بندگی واقف گر کند یار بند بند مرا
چشم بددور ز سیلاب مرشکم واقف آبرویی است از و بادیه پیمایی را»
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،
چرا در گریه آوردی چو من آزرده جانی را
خراب از سیل کردی خانه آبادان جهانی را»
ندانم کز صف مژگان جانان رو بگردانم
توانم سرخ کرد از خون خود نوک ستانی را
ز سوزم رونقی در خاندان عشق پیدا شد
چراغ داغم آخر کرد روشن دود یانی را

بفرما لعل میگون را که تامل کند باری

اگر خواهی که از من بشنوی راز نهانی را

۸- انجام : «گه گریه کند به حال خود گه خنده محنت کش روزگار یعنی بنده

یکشب در خلوت خودم راه بنده وانگه کامم به حسب دلخواه بنده

گر زانکه نا کامی من خوش داری یکبوسه بنام خوشی الله بنده

سردر سرکارت کم انشاء الله تن زارو نزارت کم انشاء الله

دل رفته بغریبان تو لله الحمد جان نیز نشارت کم انشاء الله

۹- چگونگی : این نسخه شامس غزلیات و قصاید و ترجیعات و رباعیات و دیگر انواع

شعر است . ترتیب آن بر اساس حروف «روی» و «ردیف» که به صورت

الفبایی در آمد است . در صفحه اول تا سوم و ۳۹ تا ۴۶ بعضی

یادداشت های طبی و نسخه های معالجه و مداوا و اشعار پراکنده از شاعران

معروف و مجهول آمده است . مثلاً : «نسخه بواسیر خونی و بادی از

فریدون خان» و «نسخه های مجریه عطا محمد خان» و «نسخه آتشک» و

این دو بیت :

درویشانم نشسته در کوه و دره آنجا که پلنگ و شیر و اژدر گزده

پیران قوی داریم و مردان سره هر کس که به ما کج نگرد سر نبره

و این یادداشت جالب : «امیر بخش نسوار فروش سکنه امرتسر بازار نوریان

متصدی پیتک کلاب رائی جمع امیر بخش پیشکی برای نسوار مبلغ ۲۰

بتاریخ ۲۰ ماه رجب المرجب سنه ۱۲۸۹» .

۸۹۰

۸۸۵

دیوان ولی دکنی

[ادب ، اردو ، منظوم ، غزلیات و رباعیات]

۱- اندازه : — برون : ۲۹ × ۵ / ۱۵ × ۲ سم . — درونی : ۱۵ و ۱۶ بیت

۲۱ × ۵ / ۱۰ سم .

۲- اوراق : ۱۰۸ ورق . ۲۱۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد خاکی رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، گرم خورده .

جلد مقوایی ملون با عطف چرمی سیاه پوشیده .

- ۴- خط : نستعلیق ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و جدول‌های یک خطی و دو خطی میان مصاربع و کنارہ صفحات شنگرف . قرن ۱۲ھ ق .
- ۵- کاتب : « ۴۰ ، ۱۰ ، ۱ ، ۵ ، ۱ ، ۲۰۰ ، ۲ ، ۱ ، ۵ ، ۱ ، ۱۰ ، ۴۰ = سیاہ براهین = ۱۲۳۹ھ ق » ، تاریخ کتابت : « ۱۸۸۰ بکرمی = ۱۲۳۹ھ ق » ، دستخط = ۱۲۳۹ دستخط مشقت پرست ۱۰۴۰ ۱۱۵۱ ۲۱۰۰۲۱۵۱۰۵۱۰۴۰ ساکن موضع کانیت تاجخان خداوند جل شأنہ از علم و عمل بهره ور گرداند بمنہ و کرمہ .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «شمس الدین محمد ولی دکنی ۱۶۶۸-۱۷۴۴م» نام تالیف : «دیوان ولی دکنی» ، تاریخ تالیف : «در مدت عمر شاعر» ، نام شاعر در مقطع غزلیات آمده است :
- کھتاهین ولی ستی یو مصرع رنگین
ہی ییاد تیری بچگون سبب راحت جانکا
ہر درد پہ کر صبر ولی عشق کے رہ مین
عاشق کون نہ لازم ہی کری کیون شکایت»
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،
کینا ہون تیری نام کون میں ورد زبانکا
کینا ہون تیری شکر کون عنوان بیانکا
جس کرد اوپر پانون دھریں تیری رسولان
اوس کرد کون میں سرمہ کرون دیدہ جانکا»
- ۸- انجام : «مہربان ہو کہ ای ساقی کوثر کرم سون کشتی بی مجھ کون دین
اسکی لطف سون وہ کر عطا می جو اس نشہ سون میں دریا کرون ط
- ۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «ادب و زبان اردو» است و شامل غزلیات و قطعاً و رباعیات و مفردات است سرودہ شمس الدین ولی دکنی (۱۷۴۴-۱۸۸۰م) و بہ دستور موہر سنکہ ولدراے زادہ نواب سنکہ ساکن موضع کلیانہ در سال ۱۲۳۹ھ ق کتابت شدہ است . کاتب نام خود را با اعد

ابجد نشان داده است (ر ک : م - کاتب) . کلیات دیوان ولی دکنی از طرف انجمن ترقی اردو چاپ شده است . این دیوان در حدود ۳۰۰ بیت دارد . از صفحه ۲۰۲ تا ۲۱۶ یک مثنوی کوتاه کتابت شده به نام «جنبش نامه» یا «اختلاج نامه» که از حرکات و جنبش های سرودست و پا و چشم و بینی و انگشتان و کلیه اعضای انسانی استنباطاتی می شود و چیزهایی را پیش گویی و یا پیش بینی می نمایند و شاید آنرا رفاقتیه اعضای بدن انسان نامید . در حدود ۲۰۰ بیت دارد و بر وزن «فاعلاتن مفاعلتن فعلمن» از مزاحفات بحر خفیف مسدس است و اینگونه آغاز و انجام می شود :

— آغاز : «رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر .

حمد شکر و سپاس بزدان را   آفریننده تن و جان را
صانع و مبدع و نشیب و فراز   خالق و کردگار بنده نواز . . . .
حکما را ز قول ذوالقرنین   آنکه او داشت زیب حکمت وزین

— انجام : کرم خوردگی دارد :

« . . . انگشت پای چپ هموار   بجهت خوشدلی بود بسیمار
رسته گردد ز رنج بیماری   باشد . . . . .
ناخن پای راست گر بجهت   خبر از جنگ . . . . .
ناخن پای چپ چو جست مدام   خور می با . . . . .
تم تم تمام شد دستخط موهر سنگی سمت ۱۸۸۰ » .

روی هم رفته نسخی است ارزنده و در آغاز نشان مهر دارد : . . . . .
بوسهار است ۱۹۱۶ ب و یک یادداشت دارد در صفحه ۲۰۲ به تاریخ
« ۱۹۰۱ هـ ق » .

۶۱۰
۶۳۹

ذخیره خوارزمشاهی ، طب النبی

[طب . فارسی . منشور]

۱ - اندازه : — بیرونی : ۳۸ × ۲۲ × ۸ سم . — درونی : ۲۷ × ۲۸ × ۱۴ سم .

- ۲- اوراق : ۶۶۴ ورق . ۱۳۲۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ براق کشمیری ، اندکی وصلی شده ، اندکی آب رسیده ، جلد چرمی و مقوایی سرخگون شیرازه دار ، پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و نشان‌ها و کلمات شواهد شنگرف ، در آغاز هر « کتاب » یک سراوح در زمینه زرین و تریخ دار به سبک قرن ۱۲ و ۱۳ ، و جمعاً ۱۱ سراوح دارد . جدولهای کناره متن سه خطی شنگرف ، و سیاه و جدولهای یک خطی کناره بیرونی صفحات سیاه . قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب : ندارد . تاریخ کتابت : « ۱۲۴۶ هـ ق » در آخر کتاب سوم ص ۳۸۱ : « تمام شد بغره تاریخ دوازدهم ماه عاشوره سنه ۱۲۴۶ هـ ق .
- ۶- مؤلف : « سید زین الدین ابو ابراهیم اسمعیل بن حسن بن محمد بن احمد حسینی گرگانی ۴۳۴-۵۳۱ هـ ق » ، نام تألیف : « ذخیره خوارزمشاهی » ، تاریخ تألیف : « ۵۵۰ هـ ق » : در صفحه ۲ و ۳ چنین آمده : « اما بعد . . . جمع کننده این کتاب بنده دعا گوی اسماعیل بن الحسین بن محمد بن احمد الحسینی و الجرجانی . . . قطب الدین امیر الامراء ارسلان . . . ابوالفتح محمد بن تمین ملک معین امیر المؤمنین . . . قصد خوارزم کرد به خدمت این خداوند نیکبخت شد اندر پانصد و چهار از هجرت . . . بدین ترتیب این کتاب به نام خداوند جمع کرده و کتاب را خوارزمشاهی نام کرد . . . »
- در این نسخه از صفحه ۸۰۱ تا ۸۳ پس از کتاب نهم رساله‌ی آمده به نام « طب النبی » که مؤلف آن ظاهراً معلوم نشد اما از سبک و روش تألیف همانند « ذخیره خوارزمشاهی » است ، تاریخ تألیف : « ۵۹۸ هـ ق » . در پایان این رساله آمده : « وقد وقع الفراغ من جميع هذا الرسالة بتوفيق الملك الوهاب في يوم الاحد الخامس من شهر شعبان سنة ثمان و خمسين و تسعمائة بکشان . . . تمام شد طب النبی » .
- ۷- آغاز : « یا فتاح ، رب یسر و تمم ، بسم الله الرحمن الرحیم ، بالخیر و به نستعین الحمد لله رب العالمین ، حمد الشاکرین والصلوة علی النبیین محمد المصطفی

و علی آله الطاهرین اما بعد چون تقدیر ایزد تعالی چنان بود که جمیع
کننده این کتاب بنده دعا گوی خداوند خوارزم شاهی الاجل العالم العادل
المؤید المنصور ولی النعم قطب الدین نصرت الاسلام جمال المسلمین
قاهر الکفرة و الشر بن حماد الدولة فخر الامة تاج المعالی امیر الامرا
ارسلان نگین تمکین الملوک و السلاطین ابو الفتح محمد بن تمین مدد
معین امیر المومنین .

۸- انجام : «باب دهم اندر دسیده شدن ناخنها و خارش که در وی بدید آید بیوسنه
بآب در می باید نشست و انجیر پخته و رقت رومی هر یک جدا به هم
مرشته نیز سود دارد علاج عدس و طبخ گرسنه ضماد سر نهادن نیز سود
دارد والله اعلم بالصواب . تمام شد معالجات از ذخیره خوارزم شاهی
بحمد الله و المنة و حسن توفیقه و پس از این از آنچه بر ظاهر پوست پدید
آید و آنچه بدین تعلق دارد یاد کرده شود انشاء الله تعالی .»

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع طب و دارو شناسی ، درمان ، نسخه نویسی ، کبده
شناسی دارویی ، است و کاملترین کتاب طب است به زبان فارسی که در
قرن پنجم هجری تألیف شده است . تقسیمات آن بر اساس «بخش و
کتاب» و «گفتار» و «مقاله» و «جزء» و «باب» و «فصلی» و «صفت» است و
جمعاً «۹ بخش» و «۱۱ کتاب» و هر کتاب چندین گفتار و مقاله و باب و
فصل و جزء و صفت دارد . از کتاب اول تا کتاب نهم شامل وظائف
الاعضا و شناخت بیماریها و روش معالجه و دیگر خصوصیات پزشکی
است . کتاب دهم را «طب النبی» نامیده اند در موضوع معالجات و
مداوات و بیماریهای جسمانی خاص حضرت محمد (ص) است . کتاب
یازدهم شامل کتاب قرابادین است که آن را می توان فر هنگک لغات
دارویی و نسخه نویسی به شمار آورد . فهرست مطالب ذخیره خوارزم شاهی
در ۱۲ صفحه در آغاز آمده است . در آغاز هر کتاب یک سر لوح ساده
دارد . کتاب «طب النبی» یک نسخه مستقل است و در آخر نوشته که
در سال «۹۵۸ هـ ق» در کاشان پایان یافته و نام مؤلف نیامده ظاهراً معلوم
می دارد که این نسخه طب النبی از مؤلف ذخیره خوارزم شاهی نباشد .

در آخر نسخه یاد آور گشته است که: «پس از این از آنچه بر ظاهر پوست پدید آید و آنچه بدین تعلق دارد یاد کرده شود». که شاید این نسخه کامل ذخیره خوارزمشاهی نباشد. ذخیره خوارزمشاهی از لحاظ زبانی فارسی و لغات دارویی و گیاهی و درمانی و در مانگاهی و پزشکی و حتی ادبی و دینی و تاریخی، ثروتمند ترین و غنی ترین کتاب طب قدیم است که در تاریخ طب ایران و طب اسلامی باقیمانده است و چون نظم ترتیب ارزنده منطقی دارد، پیوسته محل مراجعه اطبای قدیم و جدید بود است و بدین جهت نسخ خطی آن فراوان است و تاکنون ۸۹ نسخه قدیم از آن به نظر رسیده است که قدیم ترین نسخه در «۵۸۰ هـ ق» و جدید ترین در «۱۳۰۰ هـ ق» کتابت شده است. اصل نسخه به نام سلطان قطب الدین ابو الفتح محمد بن یمین الدین خوارزمشاه (ارسلان تکین) نوشته شده است (رک: فهرست نسخه‌های خطی فارسی، منزوی، ج ۱، ص ۵۳۸-۵۴۳)

ذخیره خوارزمشاهی، کتاب ششم

[طب، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۵/۴ × ۴ سم . - درونی : ۲۱ × ۱۶ × ۸/۵ س
- ۲- اوراق : ۴۴۶ ورق . ۸۹۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ براق سمرقندی، اندکی آب رسیده، وصالی شده، مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی سبز رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز، سخت خوانا، عنوانها و سرفصلها و نشانها شنگرفی قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب و «تاریخ کتابت» ندارد. چون ناقص است و لیکن نامها «۱۱۲۱» و «۱۲۱۲» و «۱۲۴۵» در آن معلوم است .
- ۶- مؤلف : «سید اسماعیل جرجانی متوفی ۵۳۱ هـ ق»، نام تألیف : «ذخیره خوارزمشاهی» تاریخ تألیف : «۵۰۴ هـ ق» (رک : ذخیره خوارزمشاهی ۶۳۹/۶۱۰ کتاب)

- ۷- آغاز : کتاب ششم (ص ۱۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، کتاب ششم اندر علاج بیماری‌ها از سر تا پایان و این کتاب بیست و یک گفتار است و این کتاب به سه بخش است یک بخش دو گفتار است و بخش دیگر هشت گفتار است و این فهرست بخش دو گفتارست گفتار نخستین اندر علاج بیماری‌ها سر» .
- ۸- انجام : ناقص است و چنین پایان می‌گیرد : «همانا که این جایگه روغن سوسن و مانند آن در خورتر بود . صفت دیگر بگیرند ، تخم کتان و کنجد و حلبه همه بکوبند و بادنبه کوفته بسرشند و بکار برند بصوابدید طیب . . . صفت دیگر بگیرند اهل جوز السرود سطرک البانی از هر یکی یک جزو» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «طب» شامل علاج و درمان و دارو شناسی و نسخه نویسی است و کتاب ششم از کتاب کامل «ذخیره خوارزمشاهی» است که در «۱ کتاب» است . بر کناره صفحات این نسخه یادداشتهایی آمده که صحاف بی انصاف آنها را بریده و غیر قابل استفاده ساخته است . در آغاز نسخه یادداشتهای طبی و چند بیت شعر و فهرست مطالب کتاب ششم به قلم محمد حکیم (کاتب همین نسخه) آمده است . مثلاً این بیت طنز آمیز :

نطفه فرزند نر از پشت مرد در بیم قرض

یا بر یزد آب گردد یا ز غم دختر شود»

نشان چند مهر دارد : «الملک لا اله الا الله الحق المبین علی» و «علی نقی پروین دکنی» ۱۱۲۱ و «العبد محمد عرب بخش ۱۲۱۸» . و ۲ یادداشت ولادت از «عبدالحکیم ولد حکیم احمد ظریف الدین» و «خمروت جان بنت حکیم احمد ولد حکیم عزت بخش ۱۲۸۷ هجری» .

۶۱۰
۹۳۴

ذخیره خوارزمشاهی

[طب ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶ × ۱۵ × ۲/۵ سم . درونی : ۱۸ س ۲۰/۵ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۱۳۳ ورق . ۲۶۵ صفحه .

- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، جلد مقوایی سبز رنگ با عطف و گوشه پارچه‌پی کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق، خوانا ، روشن ، ناپخته ، رسم الخط اردو ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» سخت خوانا است ، شاید «فتح الدین» باشد ، تاریخ کتابت ندارد : «تمت تمام شد این نسخه میمونه از ذخیره خوارزمشاهی از کتاب پنجم بتاریخ بیست و دوم ذوالحجج بدست خط فقیر حقیر فتح الدین (?) خلف برخوردار طالب العلم» .
- ۶- مؤلف : «سید اسماعیل جرجانی متوفی ۵۳۱ ق» ، نام تألیف . «ذخیره خوارزمشاهی» ، تاریخ تألیف : «۵۵۰ ق» (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۲۲۵-۲۲۷) .
- ۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر کتاب پنجم از کتاب ذخیره طب خوارزم شاهی در یاد کردن احوال تب بیاید دانست که اندرین کتاب اجناس و انواع و اسباب و علامات و معالجات آن یاد کرده میشود و این کتاب شش گفتار است» .
- ۸- انجام : «و اندر امعا سخت دیر نمی ماند یا سخت زود فرو نمیگذرد اندک اندک بیاید فرمود تا بتدریج بعادت باز رسد در روز مگر ضرورتی افتد که بدان سبب زود تر یا دیر تر روا باشد و آب سخت شود نافه را زبان دارد و احشا را ضعیف کند و باشد که به تشنیع ادا کند و بسیار بوده است والله اعلم بالصواب» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «طب» یا «پزشکی» قدیم است و بر اساس عقیده قدیم روش مداوا و معالجه و شناخت بیماری‌ها و نسخه نویسی و امثال اینها را در بردارد . تقسیمات آن بر اساس «گفتار» و «باب» و «جزء» و «جنس» و «اسامی بیماری‌ها» و «اعداد ترتیبی» است . و «شش گفتار» و هر گفتار شامل چند باب و هر باب در تقسیمات دیگر است . این نسخه فقط «کتاب پنجم در تب‌ها» از «کتب هفتگانه ذخیره خوارزمشاهی» است (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۲۲۵-۲۲۷) .

۲۹۰
۷۴۹

رسالة الرد الشيعة

[دين ، شيعه و سنی ، فارسی و عربی ، منثور]

- ۱- الدازه : - بیرونی : ۱/۲ × ۱۴ × ۱/۵ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۴ × ۱/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۲۴ ورق . ۴۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ خشن سیالکوتی ، پوسیده ، کرم خورده . آب رسیده . بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق تحریر ، ناپخته ، خوانا ، عنوانها و سرفصلها و خطهای افقی بر بالای جملات شواهد شنگرف ، قرن ۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «احمد بن عبد الاحد السرهندي متوفی قرن ۱۱ هـ ق»، نام تألیف : «رسالة الرد الشيعة»، تاریخ تألیف : «در عهد عبدالله خان اوزبک (یوزبک)» : «اما بعد می گوید بنده که محتاج است برحمت خداوند احمد صمد خادم علما و اهل سنت و جماعت احمد بن عبد الاحد العمري الفاروقی نسباً و السرهندي مولداً و وطناً و الحنفی ملتها و مذهباً و النقشبندی طریقه چون درین اثنا رساله آنه شيعه (در وقت محاضره که عبدالله خان یوزبک نموده بود . . . . . باین حقیر قلیل البضاعت رسید که حاصلش طی مقدمات . . . نوشته آید» .
- ۷- آغاز : «رب يسر و به نستعين و تمم بالخير، بسم الله الرحمن الرحيم رسالة حضرت مجدد الحمد لله حمداً كثيراً طيباً مباركاً عليه كما يجب ربنا و يرضى و الصلوة و السلام على سيدنا محمد اكرم البشر المبعوث الى الاسود و الاحمر» .
- ۸- انجام : «فليكن هذا آخر الرسالة رد الشيعة» .
- الهي بحق بنى فاطمه
که بر قول ایمان کم خاتمه
اگر دعوتم رد کنی ور قبول
من و دست دامن آل رسول
وسلم تسليماً كثيراً كثيراً و الحمد لله و سلام على عباده الذين اصطفى و
صلى الله على خير خلقه محمد و آله اجمعين تمت تمام شد ، رباعی تقصیر
گذاری :

این چند سطر را که مکرر نوشته‌ایم بهر رضای خالق اکبر نوشته‌ایم قاری مگیر عیب به خط ضعیف ما چون ابتر مشنو اگر ابتر نوشته‌ایم»

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «مباحث دین» و «اعتراضات علیه شیعه» است و مؤلف آنرا در جواب رساله‌ی نوشته‌ی است که علمای شیعه به صورت محاضره در حضور عبدالله اوزبک به قلم و بیان آورده‌اند و بعلماء ماوراء النهر نوشته بوده‌اند. اساس بحث بر پایه عقیده اهل سنت و جماعت و بر طریقه سلسله نقشبندیه است. از آیات قرآن و احادیث نبوی و کلمات مشایخ استفاده کرده است. تقسیمات آن بر اساس موضوعاتی است که مؤلف برگزیده است، مثلاً «شیعه گفت» و «قال» و «اقول». سبک نگارش آن فارسی خوب است.

۸۹۰

۶۶۸

رساله انسیه

[ادب، عرفان و فرایض، فارسی، منثور].

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۲ \times ۱۴ \times ۷$ / سم . - درونی : ۱۹ مس $۱۶/۵ \times ۸/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۲ ورق . ۲۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف پارچه‌ی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد اما تاریخ کتابت ندارد ، تاریخ کتابت «۱۰۵۵ هـ ق» : «تمت الرسالة الشریعت المسمی بالانسیه شهر شعبان سنه ۱۰۵۵» .
- ۶- مؤلف : «یعقوب بن عثمان محمود الغزنوی ثم الجرجنی» ، نام تألیف : «رساله انسیه» یا «رساله الشریعت» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . اصل این رساله بر اساس سخنان «خواجه بهاء الحق والدین البخاری المشتهر المعروف بنقشبند» است . در صفحه ۲ اینگونه آمده است : «بنا برین معنی فقیر حقیر یعقوب بن عثمان بن محمود الغزنوی ثم الجرجنی . . . خواست که شمه (بی) از سیرت و طریقت مستقیمه که به وی رسیده بود از حضرت مخدومی . . . خواجه

بهاء الحق والدين البخارى المشتهر المعروف بنقشبند رحمة الله عليه در قيد كتابت آورد.»

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، گردانيد و رسل و انبيا و اولياء را وسايطة تکميل ساخت . . . صلى الله عليه وسلم را در اين باب بمرید ارشاد بر همه ايشان تفضيل کرد و امت او را نیز بنا برين بهترين الم گردانيد و بعضی از امت او را بولایت خاصه محظوظ داشت و دليل بر آن متابعت ظاهره و باطنه او را گردانيد.»

۸- انجام : «ساقی قدحی که نیم مستم مخمور صبوحی الستم
سارا . . . . . ما خويشتنم تن پرستم»

لک الحمد يا ذالجلال والاكرام على الله وصلى الله تعالى على محمد عليه الصلوات والسلام و على آله و اصحابه الكرام و رحمة الله تعالى على من افادنا من العلما والمشايخ . . . تمت الرسالة الشريفة المسمى بالانسية شهر شعبان سنة ۱۰۵۵ هـ .

۹- چگونگی : موضوع اين نسخه «مسائل فقه» بر اساس عقيدة عرفانی است که متکی بر اندیشه مشايخ نقشبنديه است و اصل نسخه از کلمات خواجه بهاء الحق والدين محمد بن محمد البخارى المعروف به نقشبند است . شيخ يعقوب جرخى که مرید و هم نشين و تربيت یافته خواجه بوده ، اين کلمات را گرد آورده و نظم و ترتيب داده آنرا «رسالة انسيه» نام داده است . نثر فارسی آن روان است و شیوه عرفانی دارد و از آیات قرآنی و احادیث نبوی و سخنان مشايخ با نام آنان و ذکر مآخذ استفاده کرده است . تقسیمات بر حسب موضوعات برگزیده مؤلف است . مثلاً : «در فضیلت ذکر خفیه» و «بدانکه از حضرت رحمة الله سماع دارم» . نشان مهر در آخر دارد : «خادم الفقرا محمد اسکندر گردیزی ۱۲۹۱» . اين نسخه را آقای بابر شاهینی به آقای دکتر علی اکبر جعفری مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان هديه کرده است (رک : الفاظ نقشبند ۶۶۷/۸۹۰ . فهرست گنج بخش، ج ۲) .

۱۸۰
۷۵۱

رسالة فی جمیع تعریفات الاشیاء

فلسفه ، عربی ، منشور] .

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۰ × ۱۹/۵ س م . - درونی : ۱۵ س ۱۱ × ۲۵ س م .
- ۲- اوراق : ۳ ورق . ۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک ، نیلی رنگ فرنگی ، اندکی آب رسیده ، پوسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی (متن) و خفی (حواشی) ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد . تاریخ کتابت «۱۲۸۴ ه ق» (رک : ۸-انجام) .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ تألیف ندارد .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله واصحابه اجمعين اما بعد فهذه رسالة في جميع الاشياء و بالله التوفيق المقدمة» .
- ۸- انجام : «المسائل هي القضايا التي بطلب نسبة محمولات ها الى موضوعات في ذلك العلم تمت هذه الرسالة في يوم الثلثا السابع و عشرون من شهر ذي الحجة الحرام سنة ۱۲۸۴ ، من نوشتم آنچه دیدم در کتاب ختم شد والله اعلم بالصواب ، فقط» .
- ۹- چگونگی : موضوع این رساله در «تعریف» الفاظ منطقی و فلسفی» که خود مؤلف آنرا «رساله در تعریف اشياء» نام داده است . تقسیمات آن بر پایه الفاظ کلمات منطقی است . لفظ اول «المقدمة» و لفظ آخر «المخيلات» است . رساله‌ی ارزنده است در تعریف الفاظ فلسفی و علمی و منطقی . در کناره صفحات یادداشتهای علمی و فلسفی دارد که بیشتر آنها به زبان فارسی است .

۵۴۰
۶۰۳

رسایل تنکلو شاه، جزء اول

[کیمیا (شیمی) ، فارسی ، منشور] .

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۹ × ۱۲ × ۲ س م . - درونی : ۱۵ س ۱۲/۵ × ۷ س م .

- ۲- اوراق : ۷۳ ورق . ۱۴۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ شراتی ، جلد چرمی سرخکون .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : در این نسخه از مؤلف و تألیف و تاریخ آن صریح و واضح نام نبرده است اما در بعضی جایها به نام «تنکو شاهی الکبیر البابی» می رسم : «تمام مصابیح انوار سبعة تنکو شاهی الکبیر البابی» کنه گویند همان «توکروس یونانی» است که هنگام ترجمه «کتاب توکروس» از پهلوی به عربی نام مؤلف به تنکوش و تینکوش و طینقروتن معرب شده است و کتاب هم به «الوجوه والحدود» معروف شده است . گویند بعداً این ترجمه عربی بد زبان فارسی در آمده و معروف به «رسائل تنکو شاه» شده است . گویند ترجمه رسائل تنکو شاه از عربی به فارسی توسط محمد ابراهیم فرزند محمد حسن قراگوزلو بشد . (رک : فهرست نسخه های خطی فارسی ، نکرنداد احمد منزوی ، ج ۱ ، ص ۲۵۸ ، ۶۲۱) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، عليك اعتمادی یا کریم این مصابیح انوار اسرار است که دروی هفت گوهر شادخوار است که هر گوهر بهتر از خزاین ذوالوقار است و انوار سبعة درین مصابیح انوار سبعة روشن و مبرهن است و مشروح واضح گردد و عرصه وجود مبتدی از نسایب آن گشمن گردد مفتاح نور اول» .
- ۸- انجام : «و اگر در ذهب باشد جسدین دوازده دینار نهم شنگرف حکمت یکدینارشنس نوبت هر نوبتی یک دینار شنس در دوازده دینار جسدین دروزن کرده تا دوازده هجده گردد آنها شنس دینار نوشادر نهم محلول مشمع گرداند طرح کند تمام مست تدبیر دوزن دردن حکم تنکوشاهی» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «علم کیمیا و مسائل طلسمات و عملیات کیمیاوی»

است. از قرار تحقیق اصل آن به یونانی بوده به نام کتاب توکروس، به عربی ترجمه و به صورالدرج معروف شده و سپس به فارسی ترجمه شده و به رسایل تنکلو شاه شهرت یافته است. تقسیمات این نسخه بر چند رساله است از قبیل «مفتاح»: مصابیح انوار سبعة، مفتاح اسرار سبعة کامله، هفت گنج کبیر، مصابیح و اسرار سبعة. مفتاح الاسرار. اثر فارسی آن روان و ساده و مفهوم همگان است و لیکن محتوی اصطلاحات کیمیاوی و سیمیاوی و تعویذات و طلسمات است به یونانی که اکثر آنها معرب است و از این لحاظ ارزش ویژه دارد. در صفحه آغاز به خط تازه نام ایزد نسخه را اینگونه نوشته است: «کتاب الانوار فی کشف الاسرار تألیف ابی البقر الباقلی المعروف به شیخ روز بهان» و ظاهراً اشتباه است. گویند این نسخه با این صورت و شرح و تفسیر هنوز چاپ نشده است. قدس نسخه ظاهراً به قرن دهم می رسد.

۴۰

۰۴

رسایل تنکلو شاه، جزء دوم

[کیمیا (شیمی)، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۹ × ۱۲ × ۱/۵ سم . - درونی : ۱۵ س ۵/۱۲ × ۷ س م .
- ۲- اوراق : ۴۷ ورق . ۹۴ صفحه . ۴۷ (از ص ۱۴۷ تا ۲۴۰) .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ هراتی ، جلد چرمی سرخگون .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانها شنگرف، قرن ۱ ه ق
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : (رک : رسایل تنکلو شاه ۶۰۳/۷۴۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم اینست مفتاح کنز الیواقیت این یک عمل هر مبتدی که خواهد در عمل آورد بر وی آسان تر ازان باشد که طعامی بسازد لباسی بپوشد و سر کشف خواهم کرد بر مبتدی و مقتصد واصل بدانند مس را یکنوبت تمام است که بسوزانی و نوشادر یکنوبت تمام است تصعید کنی» .

۸- انجام : سنجاریکه بماند بر سر کرایه آهنی یا سفالی انداخته آب بسیاری برورنخته بر سر آن سفیدی بیضه انداخته یا پاره شیرگاو بر سر آن ریخته صاف نموده بجوشاند تا نمک سفید بگیرد یک حصه نمک مذکور و یک حصه حصه جوهر زرنیخ و با آب همین سحق و صلایه نموده آتش مذکور بماند چندین مرتبه همین قسم کند قایم شود تم تم تم تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه که جزء دوم «رسایل تنکو شاه یونانی» است در موضوع علم کیمیا (شیمی) است به زبان فارسی روان و مفهوم همگانی و محتوی اصطلاحات کیمیاوی (شیمی) و روش عمل کردن و نتیجه گرفتن از عملیات کیمیا شناسان با تجربه است . تقسیمات آن بر اساس «مفتاح» و «کنز» است ، چنانکه گوید : «مفتاح کنزالیواقیت» و «الکنز الاول فی الطلق النائب» و «الکنز الثانی فی الطلق المكس المحلول والکنز الثالث فی الروح والجسد» (ص ۱۴۷ و ۱۴۸ نسخه) . (رک : رسایل تنکو شاه ۳/۶۰/۵۴) .

۵۴۰

۶۰۵

رسایل تنکو شاه ، جزء سوم

[کیمیا (شیمی) ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۱۹ × ۱۲ × ۱ سم . درونی : ۱۵ × ۱۲/۵ × ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۲۳ ورق . ۴۶ صفحه (از ص ۲۴۱ تا ۱۸۷) .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ هراتی ، جلد چرمی سرخگون .
- ۴- خط : ثلث خوش ، عنوانها شنگرف ، قرن ، ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : (رک : رسایل تنکو شاه ، جزء اول ۳/۶۰/۵۴) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، کتاب اسرار سبعه کامل در دو وزن دردن انفس و ارواح به درستی و راستی و مجرب و صحیح مسطور است لا شک فیه و لا ریب و لا نقصان و لا خلل و حرام علی علی منه الاعلیه له حرام سر اول در دو وزن روح با روح» .
- ۸- انجام : «چون گرم شود ده مشقال طلق محلول درو طرح کنند به سه نوبت ثابت

گردد چنانچه بیشترگدازی بهتر شود از روباس سلیم بیرون آید فضه تنکوشاهی و این عمل طوق ذهب است و لاریب فیه خدا دشمن آنکس که کاشف اسرار حکیمان باشد هر ده تنکو شاهی الکبیرالبابلی بالخیر والصواب» (چنین به نظر می رسد که از انجام افتادگی دارد) .

۹- چگونگی : این نسخه «جزء سوم رسائل تنکو شاه یونانی» است . تقسیمات آن «اسرار» و «سر» و «نوع» است (رک : رسایل تنکو شاه ، جزء اول ، ۴۰/۶۰۳) .

رشحات عین الحیات

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منثور و منظوم] .

۱- اندازه : بیرونی : ۲۵ × ۱۶/۵ × ۳/۵ س م . درونی : ۱۹ س ۱۹ × ۹/۵ س م .

۲- اوراق : ۲۵۸ ورق . ۵۱۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، اندکی وصلی شده جلد مقوایی و

چرمی سرخ گون ، منقش و حاشیه دار و تریج (گل و بوته) معرق ، آستر جلد تیماجی سرخ ، شیرازه دار .

۴- خط : نستعلیق خوش ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط فارسی ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : «میرعلی ابن محمد علی کتال مشهورسکثالجه» ، تاریخ کتابت : «۱۰۳۶ ه ق» ، «تمت الکتاب فی شهر جمادی الثانی کتبه میر علی ابن محمد علی کتال مشهور مکثالجه سنه ۱۰۳۶»

قار یابر من مکن قهر و عتاب

آن خطای رفته را تصحیح کن

از کرم والله اعلم بالصواب

۶- مؤلف : «علی بن الحسین الواعظ الکاشفی المشتهر بالصنی متوفی ۵۹۱ ه ق» ، نام تألیف

«رشحات عین الحیات» ، تاریخ تألیف : «۵۹۰ ه ق = رشحات» (رک

گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۲۲۹-۲۳۳ ، رشحات عین الحیات ۸۹۰/۹۹۷ ه ق .

کتاب) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لمن رش رشحات الحقايق والحكم على قلوب العارفين بفيضه الاقدس الاقدام والصلوة على مظهر الاتم و مظهر اوتيت جوامع الكلم ليكمل بها طوايف الامم».

۸- انجام : «رباعية فارسية (ايضاً) في تاريخ الاتمام ،

آمد رشحات ما كثير البركات جون آب خضر منفجر از عين حيات يا بند محاسبان سنجينه صفات تاريخ وفاتش ز حروف رشحات» .

۹- چگونگی : اين نسخه از لحاظ خط و کاغذ و تجلید خوب است . در آغاز و انجام

يادداشت های عرفانی و دینی و ادعیه و حروف الفبا به زبان فارسی آمده است . ۲ نقش دو رنگ به صورت دواير متحد المركز در آغاز آمده است . در آغاز از صفحه ۳ تا ۴ رساله‌ی آمده است به زبان فارسی منشور و منظوم در موضوع و مسائل سیر و سلوک و شرح الفاظ متصوفه است و وصل و فصل و فناء فی الله . اين رساله اینگونه آغاز می شود : «بسم الله الرحمن الرحيم و بك نعتصم يا كريم طالت حيوته و تمت برکاته حضرت خواجه ما قدس الله سره می فرمودند» و اینگونه انجام می یابد : «روز شنبه دوم رجب سنه اثنین و ثمانمائة بعد از نماز آدینه مبدأ مرض نیم روز یکشنبه سیوم رجب و ارتحال بدار اقرار بعد از نماز خفتن شب چهار شبه بیستم ماه رجب مذکور و روضه در دیهه نوصفانیان است والله اعلم» و چند یادداشت درباره قرآن دارد و این بیت :

هشت حرفست آنکه اندر پارسی نایدهمی

حا و شا و صاد و ضاد و طا و ظا و عین و وقاف

در صفحه ۶ گفتاری در عرفان فارسی است از خواجه عبدالله انصاری تحت عنوان «مقالات خواجه عبدالله انصاری» . در انجام نسخه (ص ۱۰۰-۱۰۶) مقاله‌ی آمده به نام «روزنامه» درباره دوازده ماه فمری از امام جعفر صادق (ع) که اصل آن از خواجه علی حکیم ترمذی نقل شده است با این آغاز : «اسناد بقاء ایمان از خواجه علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه که گفت» و با این انجام : «ماه ذی الحججه در چیزهای پراکنده باید نگریست یا در قفل و کلید بعد از آن در جامهای نو دشمن کورگردد انشاء الله تعالی جواب اذان چنین گوید» .

۸۹۰
۹۹۷

رشحات عین الحیات

[ادب ، عرفان و تصوف ، طریقه نقشبندیه ، فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴ × ۱۵ × ۳/۵ س م . - درونی : ۲۳ س ۱۸ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۲۳۲ ورق . ۴۶۳ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره و خاکی رنگ هندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی

و چرمی روغنی سرخ و زرد و سیاه منقش و حاشیه دار و تریج معرق

(منبت کاری) ، عطف تیماجی سرخ گون ، نام جلد ساز در تریج کوچک

آمده : «عمل ملا عبدالرزاق ۱۲۴۴» ، آستر جلد (درون جلد) منقش و

جدول دار و رنگ و روغن) ، وصال آنرا خراب کرده است .

۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و

نشان‌ها و اسامی اعلام شنگرف ، در آغاز نسخه ۲ سر لوح در زمینه لاجوردی

و زرین ، جدولهای ۶ خطی و ۵ خطی کناره متن لاجوردی و سیاه و زرین

و جدولهای فواصل عناوین و ابیات ۳ خطی سیاه و زرین ، نقاشی و جدول

سازی و جلد سازی به سبک مکتب هرات و اصفهان ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : «علی بن حسین الواعظ الکاشفی المشتهر بالصنی متوفی ۵۹۱ ق» ، نام تألیف :

«رشحات عین الحیات» ، تاریخ تألیف : «۹۰۹ ه ق = رشحات» (رک :

گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۲۲۹-۲۳۳) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله لمن رش رشحات الحقایق والحکم علی

قلوب العارفين بفيضه الاقدس الاقدم والصلوة علی المظهر الاتم و مظهر

اوتیت جواسع الکلم وایکمل بها طوایف الامم والسلام علی آله و اصحابه

مفاتیح الکرم و مصابیح الظلم اما بعد چنین گوید فقیر بی بضاعت و حقیر

خالی از استطاعت علی بن الحسین الواعظ الکاشفی المشتهر بالصنی» .

۸- انجام : ظاهراً افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود :

بیخود آنرا بحساب تو دما دم کسی است بیدلان در خم قلاب تو ماهی دارند

ماهی بحر توام از صفت مدحت بر چون صدفها که لبالب ز در شهوارند
هر که شد غرقه تو فردز آب رخس هر گزش یا رب ازین بحر بنکدارند
جاودان غرقه درین بحر صفا باد صفی ابر ساحل جو صدف ریز بیمقدارند .

۹- چگونگی :

این نسخه به زبان فارسی و در موضوع «عرفان و ادب و اسوال و آثار مشایخ سلسله نقشبندیه» است. تقسیمات آن بر اساس تک مقدمه و «مقاله» و «مقصد» و یک «خاتمه» است (رک : گنج بخش، ج ۲، ص ۲۲۹). در آغاز این نسخه رساله‌ی آمده است در ۱۸ صفحه (۹ برگ). نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد. و به خط کاتب نسخه است. موضوع آن شرح کلمات عرفانی و آداب و رسوم متفرقه است. آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي نور مصابيح القلوب بنور حكمته» و انجام : «به از خاموشی کزی نیست و اگر این معنی بدانستی نادان نبودی تمام شد این کلمات که متضمن سخنان فقرا و حکماست. الحمد لله الذي اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً .

۸۹۰

۹۱۱

رقعات خاتم الکمال

[ادب ، مکتوبات ، فارسی و اردو ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲/۲ ، ۲۵ ، ۴ سم . — درونی : ۱۳ ، ۱۳ ، ۱۳ ، ۱۳ سم .
- ۲- اوراق : ۴۳۲ ورق . ۳۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک- زرد نیره رنگ ششمیری ، نرم خورده ، وصلی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و پارچه‌ی سرخ رنگ با عطف و گوشه جرمی سیاه رنگ و خط و نقش زر کوب روی عطف .
- ۴- خط : نستعلیق و شکسته ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف ، یک سر لوح در آغاز ، جدولهای خطی کثرت متن لاجوردی و سیاه و زرد ، جدولهای یک خطی میان مصدرع و ابیات شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . کاتب خود را «فقیر افتر و حنبر احقر» نامیده و یک صفحه درباره چگونگی استنساخ نسخه و بیری و

بیماری خود نوشته و گفته که این نسخه را برای «ایشرفراسجو» کتابت کرده است. امکان دارد به خط «گرد آورنده» باشد.

۶- مؤلف : نام مؤلف اصلی «مولانا میر کمال الدین متوفی ۱۱۳۲ هـ ق»، نام گرد آورنده : «لچهرام ولد هرداس»، نام تألیف : «رقعات خاتم الکمال»، تاریخ تألیف : «۱۱۳۲ هـ ق» یعنی همان سال وفات مؤلف و گوینده اصلی نسخه. در صفحه ۳ و ۴ و ۵ و ۶ اینگونه آمده است : «مولانا میر کمال الدین... بتاریخ سابع ربیع الاولی سنة الف و مائة و اثنین و ثلاثین بر طبق کریمه... کل نفس ذائقة الموت از این جهان گذران شربت رحمت چشیده... بنده سراپا آثام لچهرام ولد هرداس دیدم... از پراکنندگی منشآت آن صاحب خرد خورده بین... مانند بنات النعش پریشان بودند... و نوادر رقعات و بدایع منشآت آن صاحب کمالات را در ضمن نه فصل صورت اتمام و اختتام داده بر رقعات خاتم الکمال موسوم گردانیدم».

۷- آغاز : «هوالمستعان و به نستعین بعد حمد موفور و ثنای نا محصور حضرت آفریننده بیچون که بیک کاف و نون سپنج سرائی مشحون بالای گوناگون و دنیای مملو بنعمای از حیظه و قیاس افزون از عالم عدم بجهان وجود موجود نمود».

۸- انجام : «دل بیدرد را دوا چکند حال پژمرده را صبا چکند

تن چو کشتی است نا خدا چکند با خدا باش تا خدا چکند، تمام شد».

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «مکتوبات» و نامه نگاری دوستانه و «اشعار اردو» و مطالب اجتماعی و ادبی و اخلاقی است. به زبان اردو و فارسی نوشته شده است. مصنف از بزرگان دانشمندان کشمیر بوده و شاگردان بسیار داشته است. مطالب این نسخه پراکنده بوده و شاگردش لچهرام ولد مرداس آنها را گرد آورده و به صورت کتابی ساخته است. تقسیمات آن بر اساس «فصل» است و جمعاً «۹ فصل» دارد و فصل آخر یا نهم در اشعار اردو و فارسی شامل قصیده و دوبیتی و رباعی و قطعه یا «ریخته» است و ظاهراً نسخه‌ی ارزنده و عالی است و مخصوصاً اینکه زبان اردو را همه جا «ریخته»

می گوید . کاتب در هنگام پیری و بیماری و درد مفاصل و جرب و خارش و ضعف آنرا کتابت کرده است . نثر فارسی مکتوبات آمیخته با اشعار فارسی و اردو است و همیشه می گوید : «بدوستی نویسد» . ظاهراً این نسخه چاپ نشده است و نسخه واحد است (؟) .

۸۹۰
۸۰۲

روضۃ الشهداء

[دین ، اثنی عشریه (شیعه) ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۳ × ۲/۵ سم . — درونی : ۱۴ س ۱۶ × ۸ سم .
- ۲- اوراق : ۱۵۴ ورق . ۳۰۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، نرم خورده ، جلد مقوایی و با عطف چرمی پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و سر فصلها شگرف . قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «امام الدین» ، تاریخ کتابت «۵۱۲۷۷ق» : «و قد تمت بالخیر نسخه متبرکه روضۃ الشهداء با تمام رسیدن آن در آن تاریخ در تاریخ اربعه ابرم شهره شعبان المبارک سنه ۲۷۷ هجری مقدس معلی . . . احقر العباد عقیدت آیین امام الدین سکنه فتح پور در هژدهم ماه بهالی سمت مرقوم گردید» .
- ۶- مؤلف : «ملا حسین واعظ الکاظمی متوفی . ۵۹۱ق» ، نام تألیف : «روضۃ الشهداء» در صفحه آخر آمده است . تاریخ تألیف تقریباً «۵۹۰۸ق» . (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۳۰۰) .
- ۷- آغاز : «رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر و به نستعین ، ای شربت درد تو دواى دل ما آشوب بلای تو عطای دل ما از نامه حمد تو شفای دل ما و ز نام حبیب تو صفای دل ما حضرت صبور بيملال و شکور بيزوال در کتاب کریم در کلام قدیم لازم التکریم» .

- ۸- انجام : «و میگفت که بدین هیأت حضرت جد بزرگوار خود را ملاقات کنم دیگر چه گویم و همه نویسم که نه زبان را قوت تقریر است و قلم را طاقت (تحریر) و قلم اینجا رسید و سر بشکست قد تمت بالخیر نسخه متبرکه روضة الشهداء» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع حالات و وقایع و سوانح و جنگ و جهاد شهیدان کربلا است خاصه واقعه روز نهم و دهم عاشورا . نام نسخه در آخر «روضه الشهداء» آمده اما گویا تحریفی است از «روضه الشهداء تألیف ملا حسین واعظی کاشفی عالم و عارف و مفسر بزرگ قرن نهم هجری . تقسیمات آن بر اساس موضوعاتی است که مؤلف برگزیده است و با جمله بسم الله الرحمن الرحیم» تقسیم شده است . نثر فارسی آن آمیخته با آیات قرآن و احادیث نبوی و ائمه اطهار و اشعار سوزناکی که گویا خود مؤلف سرود است . احتمال دارد که کاتب اصل نسخه روضة الشهداء را در دست داشت و آنرا تحریری تازه کرده تا برای مطالعه آسان باشد .

روضه الصفا فی سیره الانبیاء والملوک والخلفاء

[تاریخ ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۵ × ۲۱ × ۳ م . - درونی : ۲۷ س ۲۱ × ۱۵ س
- ۲- اوراق : ۲۲۶ ورق . ۴۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هراتی ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی با عطف و گوش پارچه‌ی مندرس .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانها و سر فصلها و خطها افقی بر بالای جملات عربی شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» صریح و واضح نیامده است اما ظاهراً در سال «۱۰۹۵ هـ ق» کتابت شده باشد : «تمت الکتاب بعون الملک الوهابی فی تاریخ رابع عشرین شهر جمادی الثانی سنه ۱۰۹۵ تم (۶ بار)» .
- ۶- مؤلف : «محمد بن خاوند شاه بن محمود متوفی ۵۹۰۳ ق» ، نام تألیف : «روضه الصفا»

المجلد الثانی»، تاریخ تالیف : «در عهد امیر علی شیر نوابی»، (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۲۳۶-۲۴۰) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين عنوان صحیفه مرادات و فهرست دیباچه مجموعه سعادات مبنی از حکایات ناقدان سیر عظام سلف و مبنی بر روایات ناقلان خبر کرام خلف حمد و ثنای واجب الوجودیست که هستی جمیع موجودات پرتوی از مقتضی جود و احسان اوست فایض الجودی که خلعت مجموع مخلوقات خلعتی از خزانه برو امتنان او» .

۸- انجام : «حضرت باری سبحانه و تعالی نفس نفیس و ذات بی بدیل این امیر روشن ضمیر را بر سریر کامرانی تا قیام قیامت معزز و ممکن دارد و به مطالب دنیوی و مآرب اخروی این صاحب مکنت را برساند و بمنه و فضله و کرمه و طوله هیچ شک نیست که در اوفات این دعا کروبیان عرش و مقیمان و فرش را واجب بود که دست به آمین بردارند والسلام» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع تاریخ و زندگی خاندان قریش و حضرت محمد بن عبدالله (ص) و اعمال و رفتار و اخلاق و غزوات و دیگر حوادث حیات وی و دوران مختلف دین مبین اسلام و خلفا و تابعین است . تقسیمات آن بر اساس موضوعاتی است که مؤلف اختیار کرده و ترتیب تاریخی دارد . مثلاً «عبدالمطلب» در آغاز و «سال چهل هجرت» در پایان است و لفظ «ذکر» همواره در آغاز هر خبر آمده است . اثر فارسی آن آمیخته با احادیث نبوی و آیات قرآنی و اشعار برگزیده فارسی و سخنان بزرگان عرفان و ادب و تاریخ است . پس از صفحه عنوان ، یک ورق یا بیشتر افتادگی دارد . در صفحه آغاز چند یادداشت به خط شکسته کتابت شده است : «از مراجعت نمودن احقر یوم دو شنبه ۳ ماه ربیع الآخر سنه ۱۲۸۶ صبح» . «در تاریخ شهر ربیع الآخر ثیل سنه ۱۳۱۱ بود که این کتاب . . . از مرحومی میرزا یونس خان خریده شد» . «جلد دوم روضه الصفا بتاریخ یوم یکشنبه دهم شهر . . . بدست خط حقیر المذنب العاصی تحریر یافت سنه ۱۲۷۶» . «در ماه ربیع الآخر ، جمادی چند دادم جان خریدم بحمدالله عجب ارزان خریدم» . نشان چند مهر داشته است که

آنها را سیاه کرده‌اند . یکی از آنها را به سختی چنین خواندم : «حسین . . . در انصار الله» . این یادداشت در آخر خواندنی است : «یوم جمعہ شوب سنہ ۱۳۲۷ بود کہ در توقیف نشسته بودیم کتاب قرابا دین عظیم را می خواندیم روزهای آزادی و عیاشی خود را یاد می کردیم : عبدالقدوس و عبدالعلیم، ز لذت‌های سابق دهانم پر از آب می گردد ، بقلم عفی عنہ» .

۸۹۰ و ۲۹۰

۷۷۵

روضۃ الواعظین

[دین و ادب ، اخلاق و عرفان ، فارسی ، منشور و منظوم

- ۱- اندازه : بیرونی : $۲۴/۵ \times ۱۸ \times ۷/۵$ سم . - درونی : ۲۱ س $۱۸/۵ \times ۱۱$ سم
- ۲- اوراق : ۴۹۹ ورق . ۹۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ سمرقندی (متن) و نازک خاکی رنگ جهانگیر (کناردها) ، آب رسیده ، اندکی کرم خورده ، اندکی وصالی شده ، ج مقوایی و چرمی با لب بر گردان ، ضربی ، منقش تریج دار ، پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط فارسی ، عنوان‌ها نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، در آغاز یک سر لوح محرابی لاجوردی زرین و دیگر رنگ‌ها ، جدولهای ۷ خطی کنارہ متن سیاه و لاجوردی زرین ، قرن ۹ ه ق .
- ۵- کاتب : «معین المسکین» ، تاریخ کتابت : «۵۸۶۲ق» ظاهراً این نسخه بخط مؤلف است . در صفحہ ۸۷۸ چنین آمده است : «تم الحدیث التاسع من کتاب روضۃ الواعظین علی ید العبد الضعیف المستکین جامع الکتاب المعین المسکین ختم له بالخیر امین رب العالمین فی ذی قعدہ سنہ ۸۶۲» (ر ک
- ۹ - چگونگی ، صفحہ ۱۸۰ نسخه ، الحدیث من اربعین) .
- ۶- مؤلف : «معین المسکین متوفی قرن نهم ه ق» ، نام تألیف : «روضۃ الواعظین» ، تألیف : «۵۸۶۲ق» . در صفحہ ۵ و ۱۶ چنین آمده است : «اما بعد جم مستنشق شمایم محبت و مستروح نسایم مودت الفقیر الی المتین المسکین اعطاء الله مناه فی دینہ و دنیاہ . . . بنا بر اشارت عینی بتألیف

این مقاله و ترتیب این رساله اهتمام مرعی داشتم و این نسخه را مرقوم ساخته یادگاری از برای دوستان بگذاشتم و مسمی بروضة الواعظین کردم و او را در افتتاح و اختتام بنام هیچ فرد از افراد معین نساختم.

۷- آغاز : «ربنا آتنا من لدنک رحمة و هیی لنا من امرنا رشدا ، حمدی که مصباح ارواح مستنیران اشعه شمس لاهوتی در مشکوة اشباح معتکفان حظایر ناسوتی از شواغل مشغول آن منور باشد» .

۸- انجام : افتادگی داشته که به خط و کتابت تازه افزودداند : «نظم» .

من از دامن چو دریا ریخته در	گریبانم ز سنگ طعنه هما پر
اگر سنگی دهن برکس من زد	دری شد چون که برالماس من زد
دهان خلق شیرین از زبانم	چو زهر قاتل از تلخی دهانم
چو برقی کو نماید خنده خوش	غریق آب میسوزد در آتش
چه پاک از طعنه خاکی و آبی	چو دارم درع زرین آفتابی
ولی آن کز معانی با نصیب است	بداند کین سخن طرز غریب است

اللهم اجعل سعی مشکوراً و ذنبی مغفوراً و عملی مقبولاً و تجارتی لن تبور بفضلك و کرمک یا عزیز یا غفور و الحمد لله اولاً و آخراً و باطناً و ظاهراً و الصلوة و السلام علی رسوله محمد صلوة . . . اللهم اغفر لمؤلفه و لکاتبه النسخه» .

۹- چگونگی : این کتاب ظاهراً به خط مؤلف است زیرا در صفحه ۸۷۸ آمده که :

«تم الحدیث التاسع من کتاب روضة الواعظین علی يد العبد الضعیف المستکین جامع الکتاب المعین المسکین . . . فی ذیقعدة سنه ۸۶۳» . بنا بر این نسخه‌ی است ممتاز و یگانه و بی همتا . موضوع آن «عرفان و اخلاق و وعظ و حکایت و روایت و سیر و سلوآک» است و بر اساس قرآن و حدیث و کلمات ائمه و مشایخ قدوسین و ترتیب شده است و با حکایات اخلاقی و داستانهای عرفانی و تمثیلات دینی و لطایف حکمی به نظم و شعر همراه است . تقسیمات آن بر پایه «دو قتر» و «حدیث» و «اربعین» و «فضیلت» و «حرفیه» و «اعداد ترتیبی» و «ای درویش» و دیگر کلمات است . مؤلف خود شاعری توانا بوده و اشعاری عرفانی و روحانی سروده

از قبیل قطعه و رباعی و مثنوی کوتاه و قصیده و در لابلای مباحث گوناگون کتاب آورده است. این اشعار فوق العاده شور انگیز و روح بخش است. نثر فارسی آن روان و محکم و منسجم است. آیات قرآنی و احادیث و جملات و اشعار عربی را اکثر به فارسی برگردانیده است. حروف «پ و چ و گ» همانند «ب و ج و ک» کتابت شده است. چون به خط مؤلف است، سهواً القلم کاتب ندارد. از انجام از صفحه ۹۵۴ تا ۹۹۷ افتادگی داشته که به خط و کاغذ تازه کتابت کرده و افزوده‌اند. مؤلف نسخه خود را مطالعه کرده و در کناره صفحات اضافات و تصحیحاتی کرده است. در آغاز یادداشتی دارد که می‌رساند نسخه در نزد شیخ محمد ولد شمس الدین قوم کهوٹ مکنته چرٹ علاقہ تحصیل بهالیانی بوده و آنرا به خلیفه سعد الدین لاهوری در سال ۱۹۱۰ بکرمی فروخته است. اینک پایان حدیث اربعین: «تمت الحدیث من اربعین المسمی بروضة الواعظین فی بیان احادیث سید المرسلین... علی ید مؤلفها المحتاج الی الله الملك الحق المبین المعین المسکین».

۶۱۰
۷۷۴

زبدة الطب

[طب، عربی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۸ × ۱۸ × ۵ م. - درونی : ۱۵ تا ۲۵ س ۲۰/۵ × ۱۲ × ۳ م.
- ۲- اوراق : ۳۰۶ ورق . ۶۱۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ جهانگیری (متن) و خاکی رنگ سیالکوتی (حاشیه). آب رسیده، وصالی شده، کرم خورده، جلد مقوایی و پارچه‌ی سرخ با عطف تیماجی قهوه‌ی رنگ، شیرازه دار، پوشیده.
- ۴- خط : تحریر (متن)، عنوان‌ها و سر فصلها ثلث خوش و شنگرف، جدولهای خطی کناره متن سرخ و سیاه و زرد، جدولهای یک خطی و دو خطی درمیان سطرها و در فواصل عنوانها شنگرف، قرن ۱۱ و ۱۲ ه.ق.
- ۵- کاتب : «محمد الحسینی»، تاریخ کتابت : «۱۱۵۴ ه.ق» : در صفحه ۵۸۳ اینگونه

آمده است : «تمت هذا الكتاب بعون الله الملك الوهاب و صلى الله عليه و خلقه و نور عرشه محمد و آله اجمعين على يدى العبد الضعيف المنتظر الى رحمة الله محمد الحسينى غفرالله له ولوالديه فى يوم الاربع ثمان عشر من شهر المحرم الحرام و سنة اربع و خمسين و مائة بعد الالف من هجرة المصطفى صلى الله عليه وسلم فى زمن خاقان اعظم و سلطان اكبر محمد شه پادشاه غازى خلد الله» .

۶- مؤلف : صريح و واضح نام مؤلف نيامده اما ظاهراً «ابو ابراهيم اسمعيل بن الحسن الحسينى الجرجانى متوفى ۵۳۱هـ ق» مؤلف است . نام تأليف : «زبدة الطب» تاريخ تأليف معلوم نشد . در صفحه ۳ اينگونه آمده است : «فجمع السيد الامام ابو ابراهيم اسمعيل بن الحسن الحسينى الجرجانى نور الله ضريحه هذا الاصول . . . . و لقبه بكتاب زبدة الطب و در صفحه ۳ : ۶ چنین آمده : «تمت فهرست كتاب زبدة الطب بعون الله الملك الوهاب فى سنة الصفر سنة ۱۱۵۴» .

۷- آغاز : «هذا كتاب زبدة بسم الله الرحمن الرحيم اما بعد حمد الله سبحانه و الصلوة و السلام على رسوله المصطفى و نبيه المجتبى محمد و آله . . . . اعلم ان مبنى الطب و مدار امره على معرفة احوال بدن الانسان» .

۸- انجام : «سام الابرص و العصابة اذا لدعا تركا فى موضع الذمعة اسنانها و هى اسنان صغار دقاق سود تزغ . . . . فان اعظم الوجع سبب تزيق التريلاء و انت اعلم بالصواب الحيوان المعروف بدخاء الاذن يحدث منه و حج شديد و يسكن بعد ساعة و ربما كفى فيه استعمال السنج مع الخل» .

۹- چگونگی : موضوع اين نسخه «كليات طب» يا «زبدة مطالب طبى» است بر اساس عقايد اطباى روزگاران گذشته كه به زبان عربى به قلم سيد اسماعيل كردى بزرگترين پزشك دانشمند ايران در قرن نهم تأليف شده است . تقسيمات آن بر اساس «كتاب» و «قسم» و «جزء» و «مقاله» و «باب» است و بر چند كتاب و قسم و جزء و مقاله و باب تقسيم شده و فهرست كامل آن از صفحه ۵۸۷ تا ۶۱۲ آمده است . اين نسخه بسيار ارزنده است زيرا مؤلف همه مطالب طبى و معالجات و داروها و اسباب و علل و علامات

امراض و انواع گیاهان دارویی و طرق پیشگیری و مداوای آنها را در جدولهای دقیق و بر حسب تقسیمات معین و روشن آورده است. از میان صفحه ۲ و ۳ افتادگی دارد و از آغاز صفحه ۵۸۵ مطالبی را با رنگ تیره‌ی محو کرده‌اند و نیز از لابلای اوراق نسخه به علت صحافی اوراق افتاده و یا جا به جا شده است.

۸۹۰

۷۴۴

زبدة المعاصرین

[ادب، فارسی، منظوم و منثور].

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۳ \times ۱۴ \times ۲/۵$ سم . — درونی : ۱۷ مس (۱۶ بیت)
- ۲- اوراق : ۱۹۱ ورق . ۳۸۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیره رنگ کشمیری ، اندکی آب رسیده ، اندکی کرم خورده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌ی سرخ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط اردو و فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، جدولهای کناره متن و فواصل ابیات و مصاربع و عنوانها ۲ و ۴ خطی زرین و سیاه ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۲۴۰ ه ق» : «تحریر شد سنه ۱۲۴۰ ه ق» ، اما ظاهراً چنین می نماید که این نسخه به خط «مؤلف» است .
- ۶- مؤلف : «میر حسین الحسینی» ، نام تألیف : «زبدة المعاصرین» ، تاریخ تألیف : «۱۲۴۰ ه ق» ، در صفحه ۵ و ۷ اینگونه آمده است : «چنین گوید میر حسین الحسینی . . . در این ایام که داخل سنه ۱۲۴۰ هجریست براهنمایی . . . میر کرم علی خان و میر مراد علیخان تالپر . . . از هر گوشه توشه و از هر خرمنی خوشه و از هر نوع گلی دسته فراهم آورده و او را بزبدة المعاصرین نام نهادم» .
- ۷- آغاز : افتادگی دارد و چنین شروع می شود : «فصیح بیانی که ناطقه الهام پذیرش از عالم غیب سخن سر است و منظومه و ما ینطق عن الهوی ان

هو الا وحی یوحی دلیل اثبات اینمدعا بر دفتر جلالش توریته بکرقم و در مصحف جمالش انجیل یکورق» .

۸- انجام : «همی نیست تا سایه از کس جدا بود بر سر خلق سایه خدا ازو خلق بایم و امید باد چه اصل خود این فرع جاوید باد تمت الکتاب قصایدات المنتخبات بعون قاضی الحاجات تم (۱۹ بار) حسب الامر سرکار فلک اقتدار خورشید اشتهار عدالت شعار جهان مدار شوکت آثار امیر الاعظم و خاقان المکرم حضرت ظل الله میر مراد علی خان تال پر دام اقباله وضاعف الله اجلاله العلی تحریر شد . تحریراً سنه ۱۲۴۰ فیشهر رجب المرجب من شهور» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب فارسی» است و شامل برگزیده اشعاری فارسی است نغزو زیبا و برگزیده که به خواهش میر کرم علی خان و میر مراد علی خان تالپر گرد آوری شده است . مؤلف گوید از شیراز رخت سفر بر بستم و به سند رسیدم . در آنجا این دو امیر از من خواستند که تحفه گرانبهایی به آنها بدهم و آن تحفه را اشعار زیبای فارسی نامیدند و من از خرمن اشعار معاصران (یعنی شاعران معاصر مؤلف) خوشه ها چیدم و توشه ها برگرفتم و به نام «زبدة المعاصرین» تقدیم میر کرم علی خان و میر مراد علی خان تالپر کردم :

ز شیراز عالی سفر ساختم   سفینه به دریا در انداختم
ز عمان سوی سندراهم فتاد   گذر بردر پادشاهم فتاد

در این نسخه یک مقدمه منشور در ۱۵ صفحه آمده که اسامی شاعران و به طور مختصر احوال و خصوصیت شعر آنها را گفته است . اشعار از نوع قصیده و غزل و رباعی است و جمعاً در حدود ۴۸۷ بیت دارد . بر حسب «مجمره» تقسیم بندی شده اما فقط یک مجمره را نام برده است . اینک اسامی شاعران : «فتح علی شاه قاجار متخلص به خاقان ، محمد علی میرزا متخلص به دولت ، علی نقی میرزا متخلص به والا ، میرزا رحیم خراسانی متخلص بیدل ، میرزا محمد حسین شیرازی متخلص به عالی ، میرزا کوچک شیرازی متخلص به وصال ، میرکرم علی خان تالپر متخلص به کرم . منشی صاحب

تخلص آزاد ، آقا محمد کاظم اصفہانی تخلص والہ ، فتح علی خان کاشی
 ملک الشعراء تخلص صبا ، میرزا آزاد کشمیری ، میر مراد علی خان تالپر
 تخلص علی ، سید عظیم الدین دیولی ، میرزا زین العابدین حشمت تخلص ،
 علی میرزا خان لڑکی مایل تخلص ، سید صابر علی دیولی ، عبداللہ شیروانی
 حسرت تخلص ، آقا جون قیری تخلص سایل ، محمد مہدی خان مازندرانی
 متخلص بہ شحنہ ، میرزا گلشن اصفہانی ، کربلائی جعفر شیرازی متخلص
 مطبوع ، میرزا رضای تر شیزی متخلص بہ مہجور ، حاجی حسین شیرازی
 متخلص بہ عامی ، میرزا سید علی شیرازی متخلص نیاز ، حاجی محمد رضای
 کرمانی متخلص بہ کوثر ، میرزا رضا قلی مازندرانی تخلص ہدایت ، آقا
 محمد ابراہیم شیرازی متخلص بہ منظور ، آقای مہدی شیرازی متخلص بہ
 صابر ، پیر مراد بیک کاہینی تخلص مشفق ، میرزا محمد تقی شیرازی طبیب
 متخلص بہ نہانی ، حیدر علی کائینی متخلص محبوب ، سید زین العابدین
 شیرازی متخلص بہ ہمدم ، دختر کائینی متخلص حجاب ، دختر شیرازی
 متخلص بہ عفت ، دختر فسائی متخلص بہ گوہر ، دختر اصفہانی متخلص بہ مریم ،
 دختر کاشانی متخلص بہ عشرت ، دختر طہرانی متخلص بہ مریم ، دختر کرمانشاہانی
 متخلص بہ دولت ، دختر خراسانی متخلص عقیقہ ، دختر مازند رانی تخلص
 حورا ، دختر یزدی متخلص بہ عقیق ، فرامرز بیک ضیائی متخلص بہ ضیائی ،
 میرزا محمد شیرازی متخلص بہ حیرت ، درویش نور علی شاہ کرمانی ،
 آقای محمد رضای درویش شیرازی متخلص بہ ناز ، آقای محمد یزدی متخلص
 بہ مجرم ، میرزا مہدی شیرازی متخلص بہ صابر ، میرزا احمد شیرازی
 متخلص بہ دولت ، میرزا حبیب اصفہانی ، آقا بزرگ شیرازی متخلص بہ
 ذوق ، میرزا حسین انجوی شیرازی متخلص بہ دولت ، حاجی اکبر شیرازی
 نواب متخلص بہ بسمل ، آقا محمد کریم اصفہانی تخلص قصاب ، احمد خان
 جہرمی متخلص بہ عیان ، محمود خان شیرازی تخلص وامق ، آقای لطف علی
 شیرازی تخلص فکر ، میرزا حسین فراہانی متخلص بہ وفا ، ملا جلال
 داوانی تخلص جلال ، میرزا احمد روشن متخلص بہ روشن ، اسماعیل لک
 تخلص فقری ، میرزا محمد تقی شیرازی متخلص نہالی ، ابو الفتح خان پسر

کریم خان زند تخلص حشمت ، ابراهیم خان پسر کریم خان تخلص مینا ،
 میرزا نصیر ترشیزی تخلص محبوب ، میرزا مخلص شیرازی ، میرزا صبوری
 شیرازی ، آقا عبدالحمید شیرازی تخلص بهجت ، حاجی کریم شوشتری
 تخلص قاری ، طاهر شوشتری تخلص طاهر ، میرزا محمد تقی شوشتری تخلص
 غمین ، آقا عبدالوهاب شیرازی تخلص کاتب ، آقا عبدالحمید شیرازی تخلص
 حزین ، آقا بزرگ تخلص ذوقی ، دختر کرمانشاهانی مخدومه تخلص ، آقا محسن
 شیرازی تخلص نزهت ، آقای محمد حسین اصفهانی تخلص هلاک ، آقا محمد
 ابراهیم نقال تخلص منظور ، درویش خادم دشتستانی ، آقا محمد کظم اصفهانی
 متخلص به واله ، همایون ، الله قلی میرزا ، میرزا رحیم خراسانی ، آقای
 محمد یزدی ، محمد تقی طهرانی ، آقا جعفر تبریزی ، چراغ علی خانوایی ،
 محمد نبی خان وزیر ، میرزا سید علی ، حسین علی میرزا ، آقا محسن چاپلاقی ،
 فتح علی خان کاشی ، عباس میرزا نایب السلطنه ، حاجی اکبر ، مرتضی
 قلی خان گنجہ ، پیر مراد بیگ ، محمد نبی خان بصرہ ، میرزا عبدالباقی ،
 محمد رفیع خان مرودشتی ، میرزا رضای عجونی ، خواجه محمد لاری ، میرزا
 محمد علی شکی شماخی ناظر تخلص ، میرزا محمد علی قوچانی ، میرزا صبوری ،
 آقای حسین تبریزی ، علی میرزا خان لژی ، شیخ علی خان لژی ، آقای
 بابای شیرازی ، آقا محمد ابراهیم مروی ، آقا عبدالجواد تبریزی ، اسماعیل
 خان اسیری ، میرزا عبدالکریم طهرانی .

ظاہراً ہمہ شاعرانی کہ در این نسخہ اشعاری از آنها آمدہ است ، در عہد
 «مؤلف» زندہ بودہ اند . نشان چند مهر در صفحہ ۷ . ۳ آمدہ است :
 «شہداد خان تالپر ۱۲۴۷» ، «خاک پای مرتضی شہداد خان» . «ان الله
 قاطع امره خاک پای حسین و صد شہداد شد ۱۲۴۸» .
 فرزند زیاری ختم الرسل شد در جہان

خاک نعلین اسیر المؤمنین شہداد خان . ۱۲۹

این نسخہ را آقای استاد سید پیر حسام الدین راشدی و آقای دکتر محمد
 دیدہ اند زیرا امضا و نشان مهر ہر کدام در آن موجود است . نشای یک
 مهر در آخر نا خوانا است . مقدمہ منشور این نسخہ از لحاظ احوال و

تاریخ و شغل و کار شاعران مذکور در نسخہ بسیار ارزنده است . در نسخہ برگہ‌بی موجود است کہ روی آن چنین نوشته است : زبده المعاص مالک این کتاب میرزا گل حسن احسن کربلائی .

زهرة الرياض و نزہة القلوب المراض

[دین ، وعظ و خطابه ، عربی ، منشور].

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۵ × ۲۳/۵ × ۳ سم . — درونی : ۲۹ × ۲۴/۵ × ۱۳/۵
- ۲- اوراق : ۱۸۳ ورق . ۳۸۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ و براق لاهوری ، اندکی وصالی شده ، جلد ملون با عطف و گوشه پارچه‌بی سیاه .
- ۴- خط : ثلث عربی، پخته ، روشن، خوانا ، عنوانها و سر فصلها و نشانها و رسم شده بر بالای جملات و الفاظ شواهد شنگرف . قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «حافظ قطب الدین ولد حافظ نظام الدین»، تاریخ کتابت : «۱۲۸۰» در صفحه ۳۸۶ چنین آمده است : «کتبه فقیر حقیر راجی الی الله الرحیم حافظ قطب الدین ولد حافظ نظام الدین منقول از نسخہ علامی فہامی ومولای حافظ محمد امین صاحب . . . سنہ ۱۲۸۰» .
- ۶- مؤلف : «احمد ابن الطاوسی العلوی متوفی ۶۷۳ ه ق» ، نام تألیف : «زهرة و نزہة القلوب المراض» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۱۲۱ نسخہ نام تألیف آمده است : «وسمیة زهرة الرياض و نزہة القلوب و بنیة علی سبعة و ستین مجالس» . (رک : ایضاح المکنون فی علی کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون ، ج ۱) .
- ۷- آغاز : «رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، الحمد لله خالق المتفرد بالاذلیة علی ما حیانا من جلال النعم و نفایس القدر . . . یستحفظ عیدها و یستجلب مزیدها والصلوة علی محمد الساطع ثم الصادع ایضاحه المختارین» .

۸- انجام : « و کتابنا هذا كما قال القائل يا من يدوم مواظبا . طرف النواید والدرائیه فلینظرون فی جامعی ، لیصل اقصاها الدرائیة ، انی التخیت لطیفی . الروایة الروایة ، و جمعها فی دفتری ، لیكون للساری هداية ، کم دفتری عربیة ، حتی عشرت علی - کایة ، خذها و عظم بدرها ، فمن العلوم لها کفاية والله اعلم بالصواب . »

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «موعظه و وعظ و خطابه و عرفان و هدايت جامعۀ مسلمانان» است به زبان عربی . تقسیمات آن بر اساس «مجلس» است و جمعاً «۶۷ مجلس» دارد . از آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات علمای دین و سخنان متصوفه و حکایات اخلاقی و دینی و عرفانی استفاده می کنند . مؤلف از بزرگان علمای قرن هفتم هجری بوده است و کتابی دیگر هم دارد از جمله «بهجة الانور من خفیات الامار (الاسرار؟)» . در آغاز و انجام چند یادداشت دینی و دعوی دارد از جمله «قضایل يوم عاشوراء» و «شب قدر» و «ماه رمضان» . گویا این نسخه چاپ شده است .

سبل الرشاد فی سیرة خیر العباد و ذکر فضائله و اعلام ۲۹۰ ۷۱۹ نبوته و افعاله فی المبدأ و المعادیا سیرة الشامی [دین ، سیرت ، عربی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۵ / ۱۷ × ۷ سم . — درونی : ۳۷ س ۲۰ × ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۲۸۷ ورق . ۵۷۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وحالی شده . اندکی کرم خورده ، جلد مقوایی و چرمی مندرس قهوه‌ای .
- ۴- خط : ثلث عربی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصلها و نشانیها و کلمات شواهد شنگرف ، قرن ۸ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . اما در تاریخ «۱۰۴۱ ه ق» توسط «مدین ابن عبدالرحمن الطیب ، بدار الشفا بمصر» خوانده شده و در گوشه

و کنار صفحات ، تصحیحات و اضافاتی کرده است و در آخر نسخه نوشتن «الحمد لله وحده و بعد انهاء قراءة تحريراً بحسب الطاقه و جهد الاستطاعه مالکہ راجی غفور به القریب الفقیر مدین ابن عبدالرحمن الطیار بدار الشفا بمصر غفر الله له کل اصر فی مجالس اخرها فی رابع شعبان المکرم احدى و اربعین و الف من الهجرة النبوة و صلی الله و سلم علی سیدنا و آله و اصحابه اجمعین آمین» .

۶- مؤلف : «شیخ ابو عبدالله محمد بن یوسف الشامی متوفی ۹۴۷ هـ ق» ، نام تألیف

«سبل الهدی و الرشاد فی سیرة خیر العباد و ذکر فضائله و اعلامه و افعاله فی المبدأ و المعاد» یا «سیرة الشامی» ، تاریخ تألیف معلوم نام مؤلف را در متن نیافتم ، از کتب و فهارس دیگر نقل کردم ، نام در صفحه ۵ اینگونه آمده است : «سمیت هذا الكتاب سبل الهدی و الرشاد فی سیرة خیر العباد و ذکر فضائله و اعلام نبوته و افعاله فی المبدأ و المعاد

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر يا كريم الحمد لله الذي خص محمداً صلى الله عليه و على آله و سلم باسمى المناقب و رفعه في الشرف اعلى المراتب و ايداه بالمعجزات الباهرات العجائب» .

۸- انجام : «تغلي في البطون بالفوقانية خبر ثالث و بالتحتمانية حال من المهل الحميم الماء الحار الشديد الحرارة الآيات ، تم الجزء الاول بحمد الله و يتلوه الجزء الثاني ابواب معراجہ صلى الله عليه و على آله و سلم و حس و نعم الوكيل ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم و صلى الله على و مولانا محمد النبي الاسى و على آله الطيبين و على جميع اخوانه من الانبياء والمرسلين و الملائكة و المقربين و على اجمعين و سلم كثيراً دائماً آمين» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع اخلاق و عادات و رفتار کردار و معجزات و زنان و عبادات و احادیث حضرت محمد بن عبدالله (ص) است و جزئی از آن تألیف عظیم است که گویا در ۳ مجلد بزرگ است و در آخر نسخه آمده که پس از این جلد ، جلد دوم خواهد آمد . تاریخ

مؤلف در ۹۴۷ هـ ق بوده و به طور قطع این نسخه از عهد مؤلف است زیرا در «۱۰۴۰ هـ ق» توسط «الفقیر مدین بن عبدالرحمن» خریداری شده است که ۹۳ سال پس از درگذشت مؤلف بوده است. در آغاز و انجام و گوشه و کناره صفحات نسخه یادداشتهای فقهی و دینی و تاریخی و ادبی آمده است. نشان یک مهر دارد: «معین محمد ۱۱۴۵ هـ ق» مؤلف گفته که... باب دارد اما «محمد هاشم السنندی التتوی» در صفحه ۶ یادداشتی افزوده که «۱۰۱۰ باب» دارد: «فجميع ابوابه الف و خمسمائة و عشرة والله اعلم كتبه الفقير محمد الهاشم السنندی التتوی». وی مالک نسخه بوده است. یادداشت ملکیت محمد هاشم موجود است (ص ۱ نسخه).

۲۹۰

۹۷۷

سراج التاویل فی شرح انوار التنزیل

[دین ، تفسیر قرآن ، فارسی ، منشور] .

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹/۵ × ۲۲/۵ سم . — درونی : ۱۹ سم × ۲۵/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۸۰ ورق . ۱۶۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد خاکی رنگ کشمیری ، آب رسیده . وصالی شده ، اندکی گرم خورده ، جلد مقوایی با عطف و گوشه پارچه‌ی سرخگون (ملون) .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و آیات قرآن شنگرف ، یک سر لوح به سبک کشمیری در زمینه لاجوردی و زرین در آغاز ، نشان هر آیه یک شمس زبیا و تریخ دلربا و در پایان گل و بوته زرین ، جدولهای ۷ خطی کناره متن چهار رنگ (لاجوردی و زرین و سیاه و شنگرف) . قرق ۱۰ هـ ق . رسم الخط فارسی و اردو .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد (رک : ۹—چگونگی) .
- ۶- مؤلف : یا (مفسر) : «ابو ابراهیم شهر یار بن حاجی محمد یار بن حاجی مرزا محمد ابن قلیج مرزا درمان البلخی» ، نام تألیف : «سراج التاویل فی شرح انوار التنزیل» ، تاریخ تألیف : «۱۰۶۰ هـ ق» : «اما بعد چنین می گوید . . .

ابو ابراهیم شهر یار بن حاجی محمد یار بن حاجی میرزا محمد بن قلیچ مرزا
الدرمان البلخی افاض الله علیهم... که از عنایات پیغامات الهی در تاریخ
هزار و ستین از هجرت سید المرسلین (ص)... هاتف غیبی از عالم
لاریبی این بشارت داد که بعد از اتمام این کتاب مسمی بسراج التأویل
فی شرح انوار التنزیل گردان.

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»

ای بنام تو افتتاح کلام
هست ذات و صفات تو ازلی
صنعت آرد برون ز درج دهن
از ثنایت زبانت رسید بکام
صانع لا یزال ولم یزلی
این همه آبدار در سخن

۸- انجام : «امام ثعلبی رحمه الله تعالی در سر خویش تخریج بر وضع این حدیث نموده
است کذا ذکره السیوطی رحمه الله تعالی قوله الکتاب بضم کاف و تشدید
تاء فوقانیه یعنی مکتب یا موضع کتاب بمعنی کتبه که جمع کاتب است
تم (۸ بار)»

۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع «تفسیر سوره فاتحه» و
بر اساس تفسیر انوار التنزیل و اسرار التأویل است و شامل تفسیر
«سوره فاتحه» است. مؤلف (مفسر) در خواب می بیند که قاضی
ابوسعید بیضاوی به او اشاره می کند که چنین تفسیری بنگارد. تقسیمات
آن بر اساس آیات سوره فاتحه است از آغاز تا انجام. زبان فارسی در این
نسخه محکم و منسجم و روان است و آمیخته با اشعار دینی و عرفانی.
مدارک و مصادر خود راهمه جا ذکر کرده است، مثلاً: «تفسیر
کشف البیان، تفسیر تیسیر، معانی القرآن، کشف الاسرار»، و رجال:
«حافظ ابوبکر بن مردویه، قرطبی، امام الهدی ابواللیث، ابو جعفر محمد
بن ابو یزید اسمعیل السجاوندی الغزنوی». نسخه‌ی است ارزنده و در خور
چاپ و نشر. این یادداشت‌ها از مالکان نسخه در آغاز آمده است:
«گذرانیده مولوی مظهر علی حضوری بتاریخ هفتم شهر ربیع الاول سنه
۱۲۳۸ هجری از نظر نامه والا گذشت و حواله لاله نند رام گردید» و

«بتاریخ هفتم شهر ربیع الاول سنه ۱۲۳۸ هجری از نظر والا گذشته بتاریخ هشتم شهر مذکور سنه هذا هجری داخل کتابخانه خاص گردید». «۱۳ ربیع الاول سنه ۱۲۴۰ هجری بخاکسار رسید». نشان های سه مهر دارد : «... علی خان بهادر...». «مهدی خان...». مهر دیگر سخت خوانا است. و «خرید کتاب تفسیر سوره فاتحه بقیمت سه روپیه ۱۳ صفر المظفر سنه ۱۳۰۹ بلحاظ تعلیم اولاد خود بحیات خاص ملک من و بعد انتقال به بقای جاویدی هر که از اولاد من قابل بود بلا تقسیم او را میراث رسند و نالایق و ناقابل خواندن را در میراث نرسند المرقوم ۱ صفر المظفر سنه ۱۳۰۹ مطابق با سنه ۱۲۴۰ مولوی فضل حسین بقلم خود».

۲۹۰
۷۹۶

سراج السالکین

[دین ، ادعیه و اوراد و فرایض ، فارسی و عربی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۱۶/۵ × ۳ سم . — درونی : ۱۶ س ۱۸/۲ × ۹/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۴۴ ورق . ۴۸۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید تیره رنگ هراتی (متن) و زرد تیره رنگ کشمیری (کناره صفحات) ، گرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی منقش (ترنج و نیم ترنج) ، عطف کرباسی سفید رنگ . در چهار نیم ترنج آمده : «الهی عاقبت بخیر باد».
- ۴- خط : نستعلیق و ثلث خوش ، خوانا ، روشن . پخته ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف ، یک سر لوح زیبا در آغاز که پوشیده و تپاه شده و یک سر لوح زرین لاجوردی در صفحه ۹ و یک سر لوح خوش نقش در صفحه ۲۶۴ ، در آغاز کلیه عناوین اسلیمی های زیبا و کتیبه های جالب زرین و لاجوردی و نقاشی دندان موشی در میان سطرها و در بعضی صفحه ها ، جدولهای مربع و مستطیل در متن و جدولهای کناره های

صفحات یک خطی تا ۶ خطی لاجوردی و زرین و سیاه شنگرف ،
قرن ۱۰ هـ ق .

۵- کاتب : «محمی الدین بن محمد صادق بن شیخ عبدالفتاح»، : «۱۰۷۹ هـ ق». در صفحہ
۸۸ چنین آمده است :

«تم الاعمال الاول في يوم الاثنين وقت الظهر مورخا بالعشرين من ذيقعدة
الحرام سنة ۱۲ اثنى عشر من جلوس السلطان العادل اورنگ زیب بهادر
پادشاه غازی خلد الله ملكه ابدأ المطابق لسنة ۱۰۷۹ . تسع و سبعين
بعد الالف من هجرة سيد المرسلين في البلدة الفاخرة لاهور صانها الله عن
الشروور على يد اضعف عباد الله طالب النجاح غلام محمی الدین بن محمد صادق
بن شیخ عبدالفتاح غفر الله عیوبهم ذنوبهم و ستر بجرمت النبی الامی عم و آله
و اصحابه علیهم الرضوان» .

۶- مؤلف : «سراج الدین عبدالله» ، نام تألیف : «سراج السالکین» ، تاریخ تألیف معلوم
نشد : «اما بعد می گوید . . . سراج الدین عبدالله این . . . چند در
اعمال سالکان . . . سراج السالکین نهاده شد» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي خلق الخلق اظهاراً لقدرته و سبباً
لمعرفته كما قال كنت كنزاً مخفياً فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف و
افضل الصلوة و ازكى التحيات على صاحب الخلق» .

۸- انجام : «و این ابیات را نیز مؤلف همین خطبه گفته است که نوشته می شود ،
بیت اول که مصراع است :

لفظ خوش و معنی ظاهر درو آب زلال است و جواهر درو

ابیات آخر شروح :

گر پسند تو آید این املا ربنا اغفر ذنوبنا طرا

یاد عبدالجلیل کن به دعا بالرسول الکریم والصلحا»

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «ادعیه و اوراد و تعاویذ و طاسبات» است ، مؤلف که

سراج الدین عبدالله نام داشته برای ادای فریضه حج می رفته است .

در راه برای خود مطالبی از آیات قرآن و کلمات مشایخ و کتب مختلف و

از افواه پیشوایان دینی گرد آورده تا «در سفر و حضر مونس بود و در

سیر و سلوک منازل و مقامات . . . از ظلمات برهد و بروشنایی انوار اسرار ابرار و اخیار و شطار بمنزل قاب قوسین اوادنی برسد . تقسیمات آن بر اساس «اعمال» و «ارواح» و «طریق» و موضوعاتی است که مؤلف برگزیده است ، مانند : اعمال الاول : (نود و نه نام باری تعالی ، مسبغات عشر ، ذکر اشراق ، د در نمازها ، ماه نو دیدن ، دعاها ، اذکار اعمال الشانی (تزکیه ، تصفید ، تجلیه ، دعوت بر عمارت باطن (انواع دعوات) : طریق اول دعوت مقتضات ، طریق دوم دعوت حرفی ، طریق ثالث دعوت اویسیه ، طریق رابع دعوت خفی ، طریق خامس دعوت کبیره ، طریق سادس دعوت صغیره ، طریق سابع دعوت کلیات ، طریق ثامن نیت نصاب . طریق ناسع ارقام تمام حروف اسماء عظام ، طریق عاشر ارقام اسم اصل و موکل ، طریق حادی عشر ، طریق ثانی عشر قول شیخ شهاب الدین سهروردی ، خاصیت اسمها (چهل و یک اسم) ، طریق دعوت مجموعه (خلوت ۵) ، طریق دعوت خمسہ ، اسماء عظام و شرح آنها (چهل و یک اسم) ، موکلات جمالی و جلالی ، سند دعوت حروف تہجی ، موکلات سماعی ، دعوت سیفی ، حزب البحر ، طریقہ دانستن رجال الغیب ، ابیات رجال الغیب ، دعای مغنی ، حرز امیرین ، طریق دعوت حزب البحر ، طریق دعوت ناد علی ، خواص ناد علی ، طریق دعوت دعای بشمخ ، طریق دعوت دعای قریشیہ ، طریق دعوت دعای کبیر ، دعوت سورة البقرہ ، فاتحہ الكتاب ، طریق دعوت آیة الكرسی ، رد سحرورد رجعت ، ذکر و مراقبہ ، ذکر ملکوتیت ، ذکر جبروتیت ، ذکر لاهوتیت ، ذکر ناسوتیت ، در گوشہ و کنار صفحات و درمیان سطرہا یادداشتہای دعایی و لغوی و ادبی و دعا و طلسم و اشعار پراکنده آمده است . انواع جدولها و اشکال طلسم و رمل و رموز و اسرار در این نسخه در زمینہهای زرین و لاجوردی ترسیم شده است . متأسفانہ اوراق آغاز و چند ورق از انجام فرسودہ و تباہ شدہ است . این نسخه در نوع خود از لحاظ زبان فارسی و ترجمہ اسامی و شرح اسماء اللہ بہ زبان فارسی ارزندہ است . و شاید چاپ نشدہ باشد .

۲۹۰ و ۸۹۰
۷۴۶

سر الاسرار یا بیان الاسرار

[دین و ادب، عرفان و تصوف، منشور]

۱- اندازہ : - بیرونی : ۲۲ × ۱۵ × ۱ سم . - درونی : ۱۷ مس ۵/۱۶ × ۸ مس م .

۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۱ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم زرد خاکی رنگ ہندی ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی سفید رنگ با عطف پارچہ بی ملون .

۴- خط : ثلث ، خوانا ، روشن ، عنوانها و نشانها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۳ ہ ق .

۵- کاتب : «فضل کریم» ، تاریخ کتابت : «۱۲۹۵ ہ ق» : «تمت الكتاب بعون الملك

الوهاب بيد اضعف العباد عاصي و راجي الى رحمة الله الكريم العبد فضل
كريم في مكة المعظمة زادها الله تعالى شرفا في شهر محرم الحرام في سنة

۱۲۹۵ من هجرة سيد المرسلين . . .

غريق رحمت يزدان کسی باد کہ کاتب را بالحمدی کند یاد»

۶- مؤلف : «شیخ عبدالقادر گیلانی . ۴۷۰ یا ۴۷۱ - ۵۶۲ ہ ق» ، نام تالیف :

«سر الاسرار» یا «بیان الاسرار» ، تاریخ تالیف معلوم نشد . در صفحہ اول نوشتہ :

«هذه الرسالة سر الاسرار من تألیفات . . . الشيخ عبدالقادر الجیلانی . . .

ان باز الله سلطان الرجال جاء في «عشق و «مات في کمال»

«عشق = ۴۷۰ ، مات في کمال = ۵۶۱»

و در صفحہ ۶۸ آمدہ : «و سميتها ببيان الاسرار للطالبين» .

۷- آغاز : «رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر و صلی الله علی سیدنا محمد

و اصحابه وسلم تسليماً كثيراً الى يوم الدين الحمد لله القادر العليم . الناظر

العليم . الجواد الكريم . الرب الرحيم» .

۸- انجام : «تمت الرسالة بتوفيق رب العالمين و سميتها ببيان الاسرار للطالبين و الاسماء

التسعة للمتصفية من عالم الدرجات الى عالم القربة ثم يفتح له باب التوحيد

و يعلم علم التوحيد بسبب الاسماء الثلاثة من اسماء التوحيد فيكون الاسماء

اثني عشر اسماء هذا اصول الاسماء و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آلہ و

اصحابہ اجمعین» (رک : ۲ - کاتب) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه در «تصوف و عرفان» است بر اساس عقیدہ اهل سنت و جماعت و بر پایہ تعلیمات سلسلہ قادریہ . ظاہراً کتاب را تالیف «شیخ عبدالقادر گیلانی» نوشته‌اند اما در صفحہ ۷۱ بہ خط مالک نسخه «قاضی حبیب الحق» آمدہ کہ این نسخه تالیف شخصی بہ نام «شیخ عبدالکریم» باید باشد . تقسیمات نسخه بر اساس «فصل» است و جمعاً یک خطبہ و ۲۴ فصل و یک اختتام دارد . متن عربی و فہرست فصول و اختتام بہ قلم مالک نسخه ، فارسی است . بعضی یادداشتہای فارسی و عربی در آغاز و اواسط و انجام نسخه بہ خط تحریر آمدہ است .

سرمایہ آخرت یا چراغ رسالت یا تعلیم اسلامیہ ۲۹۰

۷۳۳

[دین ، فقہ ، اردو ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴ × ۱۰ × ۱ سم . — درونی : ۱۶ س ۱۹/۱۰ × ۹/۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۱۰۰ ورق . ۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : خاکی رنگ لاہوری ، پوسیدہ ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، جدولہای ۲ خطی کنارہ متن سیاہ ، قرن ۱۳ ہ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : «محمد عبدالصمد خان» ، نام تالیف : تعلیم اسلامیہ یعنی سرمایہ آخرت ، تاریخ تالیف : «۱۳۱۴ھ ق = ۱۸۹۵م» : «اسکی بعد کمترین ہیچمدان محمد عبدالصمد خان ساکن میرٹھہ گزارش کرتا ہے (ص ۲) . . . اس عاجزنی یہ رسالہ سسمی بہ تعنم اسلامیہ یعنی سرمایہ آخرت . . . نہایت دلچسب اردو زبانین تالیف ہے» . (رک : ۹ - چگونگی) .
- ۷- آغاز : «دیباچہ بسم اللہ الرحمن الرحیم ، الحمد للہ رب العالمین و الصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین ذ سب تعریف اس ذات پاک بے نیاز وحدہ لا شریک لہ کو زیبا ہے جس نے اپنی قدرت کاملہ سے

فرشتوں کو پیدا کیا» .

۸- انجام : ناقص است و اینگونه انجام می یابد : «وظیفے : بستان ابی الیت مین ہے کہ شب پنجشنبہ کو اول کچھ صدقہ دیوے بعدہ کو کتہ بتنہائی مین دو رکعت نماز و سعة الرزق پر زما ہے ہے ہر رکعت مین سورۃ الہکم التکائر سو بار بعد سلام کو سو بار اللہم اکفنی» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخہ «فقہ» و بہ زبان اردو است بر اساس عقیدہ اہل سنت و جماعت و شامل وضو و نماز و روزہ و حج و زکوٰۃ و دیگر مسائل وظیفہی و اسلامی و اجتماعی و تربیتی و تعلیمی است . ظاہراً برای چاپ آمادہ شدہ بود و روی جلد آن کہ نیمی از آن گم شدہ نوشتہ است : «سرمایہ آخرت» و در آغاز فہرست مضامین نوشتہ «چراغ رسالت» و در متن آمدہ : «تعلیم اسلامیہ» . فہرست مطالب آن در آغاز در پنج صفحہ آمدہ است . از مطالب آغاز فہرست آن معلوم می شود کہ این نسخہ برای چاپ آمادہ شدہ بودہ و «منشی عبدالعزیز خان مالک مطبع شرف المطابع در شہر میرٹھہ» از خوانندگان درخواست کردہ کہ این نسخہ را خریداری فرمایند . نثر اردوی این نسخہ با آیات قرآن و احادیث نبوی و کلمات مشایخ اسلام آمیختہ است . تقسیمات آن بر پایہ موضوعات فقہی است ، مانند : نماز و روزہ و زکوٰۃ و طہارت و قنوت و رکوع و سجدہ .

۸۹۰
۸۹۳

سفینۃ الاولیاء

[ادب ، عرفان و تصوف و سیرت و اخلاق ، فارسی ، منشور]

- ۱- الدازہ : - بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۴/۵ × ۲ سم . درونی : ۱۵ س ۱۶ × ۸ سم .
- ۲- اوراق : ۸۷ ورق . ۱۷۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم نازک زرد تیرہ رنگ لاهوری یا جہانگیری ، اندکی وصلی شدہ ، اندکی آب رسیدہ ، جلد مقوای آبی رنگ با عطف و گوشہ چرمی قہوہی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و سر فصلها و نشانها و جدولهای ۲ خطی کنارہ صفحات شنگرف .

- ۵- کاتب : «محمد محسن»، تاریخ کتابت ندارد: «تمام شد نسخه متبر که میمونه سفینه الاولیاء تصنیف دارا شکوه بدستخط فقیر خاکبازی اهل سخن محمد محسن روز سه شنبه الهی به بخشی این نحیف را بحرمت حبیب لیب خود صلی الله علیه وسلم» .
- ۶- مؤلف : «محمد دارا شکوه حنفی قادری ۱۰۶۹-۱۰۷۰ هـ ق»، نام تألیف : «سفینه الاولیاء»، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۶ و ۷ چنین آمده است : «بنا بر آن فقیر حقیر محمد دارا شکوه حنفی قادری خواست . . . که توفیق جمع ساختن این کتاب یافت و موسوم سفینه الاولیاء گردانید» .
- ۷- آغاز : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین والصلوات والسلام علی محمد سید المرسلین و علی آله و اصحابه اجمعین الطیبین و الظاهرین اما بعد اگرچه احوال معجزات سید انام و مناقب اصحاب کرام و دوازده امام و مقامات الاولیاء عظام اظهر من الشمس است . . .»
- ۸- انجام : «در شهر هر کس را مهمی و حاجتی پیش آمد بخدمت ایشان التماس فایده میکردند از برکت و بقعه شریف بکفایت میر سید الحمد لله که این رساله سفینه الاولیاء با تمام رسید» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «اسامی و تاریخ تولد و وفات و محل قبور سرو کاینات (ص) و چهار یار بزرگوار (رض) و ۱۲ امام (ع) و بعضی از اولیای کرام» است . تقسیمات آن بر اساس موضوعات معلوم و اسامی مشهور است و همه با شنگرف کتابت شده است . نسخی ارزنده و قدیم است و اگرچه بارها چاپ شده است و نسخه خطی فراوان دارد ، اما این نسخه نیز ارزنده است . بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت مخصوصاً «سلسله حنفی قادری» تصنیف شده است . نثر فارسی آن محکم و منسجم و روان است . در آغاز و انجام و کناره صفحات بعضی یادداشت‌های دینی و اشعار فارسی و پنجابی آمده است از جمله این ۲ بیت فارسی :
- اعداد چراغ چون شود جمع   افروخته دان چراغ مهدی
اینقسم نوشته است در کشف   علامه عصر خود سیوطی
- اشعار پنجابی به صورت مثنوی آمده است .
- آغاز :   اکده صفت ثنا اله نو   جهرا بخشی کل گناه نو

۸۹۰
۸۲۶

سکندر نامه

[ادب ، بزم و رزم ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۳۸ \times ۲۵ \times ۲/۵$ سم . — درونی : ۶ س (بیت) ۳۰×۱۶ سم .
- ۲- اوراق : ۱۶۵ ورق . ۳۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ لاهوری ، جلد مقوایی و پارچه‌ی در غلاف پارچه‌ی سرخ مخطوط .
- ۴- خط : نستعلیق (متن) و تحریر (حواشی و توضیحات لغوی و میان سطرها) خوانا ، رسم الخط اردو ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : یا شاعر (رک : اسکندر نامه ۸۲۳/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه آغاز می شود : «نشستن سکندر بر تخت کیا بدارالملک اصطرخ ،
- بگوای سخن کیمیای تو چیست عیار ترا کیمیا ساز کیست
که چندین نگار از تو بر ساختند هنوز از تو حرفی نپرداختند» .
- ۸- انجام : ناقص است و چنین انجام می یابد :
«چو شد خانه گنج پرداخته بدانگونه مهمانی ساخته
شه ترک با خاصگان دیار بخواشگری شد بر شهریار» .
- ۹- چگونگی : این نسخه از آغاز و انجام افتادگی دارد . از «نشستن سکندر بر تخت کیا بدارالملک اصطرخ» آغاز می شود و تا داستان «مهمانی خاقان اسکندر» ادامه دارد . شرح و توضیح و تفسیر لغوی و دستوری و معنوی بسیار در میان سطرها و در کناره صفحات آمده است . این نسخه ظاهراً در هند تدریس و در حلقه درس استاد کتابت شده است یعنی نخست اشعار آنرا فواصل متناسب کتابت کرده و سپس در حلقه درس توضیحات و شرح افزوده اند . (رک : اسکندر نامه ، گنج بخش ، ج ۱ و ۲) .

۸۹۰

۷۹۵

سلسلۃ الذهب

[ادب ، حکمت و عرفان : منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳×۵/۱۶×۲ سم . — درونی : ۲۲ سر بیت (متن و حاشیہ)
۱۶×۱۲ سم .
- ۲- اوراق : ۱۵۷ ورق . ۳۱۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ کابلی ، اندکی آب رسیدہ . جلد چرمی و مقوایی سرخ ضربی و منقش (ترنج و نیم ترنج) .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، رسم الخط فارسی ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «عبدالحق» ، تاریخ کتابت : «۱۳۰۷ هـ ق» کہ در اصل «۱۳۷» آمدہ کہ البتہ اشتباه است . «سلسلۃ الذهب فرمودہ و انشاء نمودہ ببلبل بوستان جنت و خوش سر انجاسی . . . مولوی عبدالرحمن جامی . . . با تمام رسید و اختتام پذیرفت در قرینہ قدمگاہ کاریز من محلات بادغس فی ید فقیر حقیر کثیر التصیر عبدالحق قلمی گردید یوم دو شنبہ شہر ذی الحجہ الحرام سنہ ۱۳۷» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا عبدالرحمن جامی ۸۹۷—۸۱۷ هـ ق» . نام تألیف (مثنوی) : «تاج نامہ» یا «درۃ التاج» یا «سلسلۃ الذهب» ، تاریخ سرودن : ۸۷۳ ، ۸۷۷ ، ۸۹۰ هـ ق .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم» .
- ۸- انجام : «گوش دہر از دعای شہ پرباد
ہر دعا را بقای او مضمون
ہمہ مقبول و مستجاب شدہ
- بصفات الجلال والا کرام
صدر ہر نامہ نو و کفن است
درۃ التاج نام او شاید
ورد دل حرز جان تمام است این» .
داعیان را بہ آن تفاخر باد
بسعادات سرمندی مقرون
ہمہ مقرون بفتحیاب شدہ

بر همین نکته ختم شد مقصود **لله الحمد والعلی والجلود»** .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع عرفان و مسائل دینی و تمثیلات اخلاقی و فلسفی و اجتماعی است بر اساس آیات قرآنی و احادیث نبوی و ائمه اطهار و صحابه کبار و مشایخ اسلام سروده شده است . تقسیمات آن بر «باب» و «حکایات» و «تمثیل» و «اشارات» و «قصه» است و جمعاً در حدود ۶۵۰ بیت دارد بر وزن «فاعلاتن مفاعلن فعلمن» . این نسخه برای چاپ آمده شده بوده است که گویا کاتب و مالک نتوانسته اند آنرا به طبع برسانند . نسخه‌ی است منقح و مصحح . در صفحه آخر تاریخ وفات حبیب الله خان حکمران هرات یکشنبه ۲۵ ذی الحججه ۱۲۹۲ هـ ق آورده است و یک یادداشت در مسأله وضو هم دارد .

سلسله الذهب دفتر ۱ و ۲ و ۳

۸۹۰
۸۹۸

ادب ، عرفان و حکمت و اخلاق ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۴ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۷ بیت (س) ۱۶ × ۸ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۰ ورق . ۶۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصلی شده ، جلد مقوایی و چرمی سرخ رنگ ، ضربی ، منقش (ترنج و نیم ترنج) .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «علی بن پهلوان علی بن خواجه ناصر الدین» . «تمت هذه النسخة الشريفة علی يد عبدالضیف الراجی . . . علی بن پهلوان علی بن خواجه . . .» (ص ۳۳) و «ابن آدم» ، تاریخ کتابت ندارد : «تمت هذا النسخة الشریف علی يد الضعیف الاحقر ابن آدم تمت تمام شد (۲ بار)» .
- ۶- مؤلف : «مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷ - ۸۹۷ هـ ق» ، نام تألیف : «سلسله الذهب» یا «درة التاج» یا «تاج نامه» ، تاریخ تألیف : «دفتر اول ۸۷۳ تا ۸۷۷ ، دفتر دوم ۸۹۰ ، دفتر سوم بعد از این تاریخ» . (رک :

گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۲۴۹-۲۵۰) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»

بصفتات الجلال و الاکرام
 صدر هر نامه نود و المن است
 درة التاج نام او شایده

۸- انجام : «هر دو عا را بقای آن مضمون

همه مقبول و مستجاب شده
 بر همین نکته ختم شده مقصود
 بسعادات سرمدی مقرون
 همه مفتون بفتح باب شده
 لله الحمد و العلی و الجود

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ کاغذ و خط و کتابت قدیم است و به قرن دهم می رسد

و شامل دفتر اول و دوم و سوم سلسله الذهب است (دفتر اول از صفحه ۱ تا ۲۳۶ و دفتر دوم از صفحه ۲۳۸ تا ۳۳۷ و دفتر سوم از صفحه ۳۳۸ تا ۴۱۰) . و همه دفاتر بر وزن «فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن» (فعلن) از مزاحفت بحر مسدس خفیف سروده شده است و جمعاً در حدود ۶۶۰ بیت دارد . این نسخه را دو کاتب کتابت کرده اند . تفاسیحات آن بر حسب «دفتر» و موضوعات دیگر است از قبیل «حکایت» و «در بیان» . . . . در آغاز و انجام بعضی یادداشتهای ادبی و اشعار پراکنده دارد و مالک آن سید محمد صدیق در ۱۲۹۵ هـ ق بوده است .

۸۹۰

۸۷۶

سلوک السلوک

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منثور و منظوم]

۱- اندازه : -- بیرونی: ۲۰/۵ × ۱۰/۵ × ۱/۵ سم. -- درونی: ۱۷/۵ × ۸/۵ × ۱/۵ سم.

۲- اوراق : ۱۱۹ عرف . ۲۳۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هراتی ، وصالی شده ، آب رسیده . جلد مقوایی خاکستری رنگ با عطف پارچه‌ای سبز رنگ .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته . عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و خط‌های افقی و رسم شده بر بالای جملات و کلمات شواهد شنکرف . شش

ترنج ملون در آغاز پیوند شده، جدولهای و خطی کناره صفحات سیاه و زرد، قرن ۱۲ هـ ق.

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد.

۶- مؤلف : «ضیاء نخشبی» یا «نخشبی»، نام تألیف : «سلک السلوک»، تاریخ تألیف معلوم

نشده : «کیفیت تألیف این ترتیب . . . خازن این سلک آبدار . . . ضیاء

نخشبی . . . این لؤلؤ آبدار و جوهر تابدار را در صد و پنجاه و یک سلک

منسلک و منتظم گردانیده آمد و این مجموعه را سلک السلوک نام نهاده

شد» (ص ۳، ۴، ۶ نسخه).

۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر، حمدی که از عطر روایح.

او ارواح اولیا معطر گردد مر خدایرا که اولیای او را غیر او نتواند

شناخت ان اولیای تحت قبای لا یعرفهم غیری و مدحی که از نسیم بخور

اشباح اتقیامتخیر شود».

۸- انجام : «و برهنگان علم جهالت را خلعت عمیم و طاعت پیو شان، تشنگان بادیه

ضلالت را شربت لطف خود بنوشان بحق النبی الهاشمی و آله الطاهرین

الطیبین اجمعین وسلم تسلیماً کثیراً کثیراً تمت».

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «عرفان و تصوف و فقر و سیر و سلوک و طریقت و

حقیقت و فنا فی الله و جستن راه استغنا» است به نثر فارسی عرفانی روان و

ساده و جالب و آمیخته است با اشعار فارسی عارفانه و قطعات و دو بیتی‌های

جاذب صوفیانه. تقسیمات آن بر اساس «سلک» است و جمعاً «۱۵۱ سلک»

دارد و در هر «سلک» تقسیم دیگری مانند «عزیز من» و «بشنو بشنو»

دارد. اکثر اشعار را مؤلف خود سروده و همه جا نخشبی تخلص

کرده است.

۲۹۰ و ۱۹۰

۷۱۴

سیرت مصطفی (ص)

[ادب و دین، تاریخ و سیرت، منظوم «مثنوی»]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۲ × ۲/۵ س.م. — درونی : ۱۹ بیت یا ۷ × ۱۵ س.م

- ۲- اوراق : ۱۸۸ ورق . ۳۷۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خکی رنگ هراتی ، کرم خورده ، آب رسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان و سرفصلها و نشانها و جدولهای یک خطی در فواصل ابیات و عنوانها شنکرف، جدولهای سه خطی کناره متن سیاه و شنکرف ، یک سرابوح زرین و لاجوردی به سبک مکتب هرات در آغاز .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «غازی» :
- «اگر ایزدم دلنوازی کند در این نظم ارشاد غازی کند» (ص ۸ نسخه)
 بعشق ارخرد پروری گوش کن که غازی هم عشق گفت این سخن» (ص ۳۷۴)
 نام تألیف (مثنوی) : «سیرت مصطفی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد .
 همیخواستم مدتی کز وفا بنظم آورم سیرت مصطفی» (ص ۷)
- ۷- آغاز : «الحمد لله ،
- بنام خدایی که در هیچ جای
 خدایی که جزوی خداوند نیست
 از وی بی شا راست برماهیه
 عطا کرده انصاف او از کمال
 گروهی که حاضر در این مجلسند
 بچود و جلال خود ای داد گر
 جو حاضر شود صبح روز بقا
 بچهر یکزمان صد هزاران سلام
 بجان محمد علیه السلام»
- ۸- انجام : گروهی که حاضر در این مجلسند بچود و جلال خود ای داد گر جو حاضر شود صبح روز بقا بچهر یکزمان صد هزاران سلام بجان محمد علیه السلام
- ۹- چگونگی : این نسخه یک مثنوی است از «غازی» در بیان «ولادت و زندگی وفات و معجزات و غزوات و اخلاق و سیرت و رفتار و کردار و تعلیمات و شرح احادیث» حضرت محمد بن عبدالله به نام «سیرت مصطفی» که بروزن بحر متقارب مسدس «فعولن فعولن فعولن فعول (فعل)» سروده شده است . در حدود ۷۱۰۰ بیت دارد . تقسیمات آن براساس موضوعاتی است که شاعر برگزیده مثلاً : آیات قرآن ، احادیث ، و جملات فارسی نظیر کشتی گرفتن حضرت

محمد با ابوجهل» . روی برگ جلد این یادداشتها آمده است : «هذا کتاب میر النبی من اوله الی آخره من الولادت و المعجزات الی وفاته و غزواته المبارک» و این یادداشت : «قد جاء بتملیک عبده غلام النبی عفی عنه دیره میر ولیمحمد خان نذرانسه گذرانید تاریخ غره ماه شعبان المعظم سنه ۱۲۸۷ هـ ق» . و یک یادداشت دعایی در آخر دارد . روی هم رفته نسخه‌ی ارزنده است و اشعار محکم و منسجم دارد .

۸۹۰
۷۶۲

شاهنامه

[ادب ، تاریخ و داستان ، بزم و رزم ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $31 \times 5 / 22 \times 3$ سم . — درونی : ۲۳ س (۴۶ بیت)
- ۲- اوراق : ۳۰۸ ورق . ۶۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ سمرقندی ، کرم خورده ، آب رسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سرفصلها شنگرف ، جدولهای یک خطی و ۲ خطی فواصل ابیات و مصاریع و عناوین شنگرف و جدولهای ۶ خطی کناره متن سیاه و زرد و شنگرف . قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حکیم ابو القاسم فردوسی طوسی» ، نام تألیف : «شاهنامه» ، (رک : «شاهنامه» ، ۳۱۱/۸۹۰ ، گنج بخش ج ۲ ص ۲۵۲-۲۵۹) .
- ۷- آغاز : ناقص است و از اواسط داستان «رستم و اسفند یار» اینگونه شروع می شود :
به گیتی بدینسان که اکنون تویی نباید که داری سر بد خوی
بیماشیم ببرداد یزدان پرست نگیریم دست بدی را بدست
سخن هر چه بر گفتنش روی نیست درختی بود کش برو بوی نیست
اگر جان تو بسپرد راه آز شود کار بیسود بر تو دراز .
- ۸- انجام : ناقص است و تا «کشته شدن یزدگرد به دست آسیابان بحکم ماهوی سوری» پایان می یابد :

«برین ناپسندیده فرمان نه زوی هم اکنون به بیجان دل و جان وی
 بر شاه شد دل پر از شرم و باک ز جانش بر آب و لبان بر زحمت
 بنزد یک تک اندر آمد سه هوش چنان چون نسی را از گوشت بگوش
 یکی دشمنه زد بر تهیگه شاه رها شد بزخم اندر از شاه او»
 ۹- چگونگی : این نسخه شاهنامه از داستان «رستم و اسفندیار» آغاز و بد داستان دشته
 شدن یزد گرد به دست آسیایان و به حکم ماهوی سوری پایان می یابد .
 خط آن خوانا و عناوین همه دقیق کتابت شده است اما سهواً القمه
 کتب دارد . در حدود ۳۰۰۰ بیت دارد .

۸۹۰
 ۷۹۷

شاهنامه فردوسی

[ادب ، تاریخ و داستان ، بزم و رزم ، فارسی ، منظوم مثنوی]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶ × ۱۷ × ۴ سم . - درونی : ۲۵ سم (هر سطر ۲ بیت)
  - ۲- اوراق : ۲۵۱ ورق . ۲ صفحه .
  - ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری (لاهوری) ، اندکی کم خورده ، پوسته
 وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی و منقش قهوه‌ای رنگ ، عطف پوسته
 از متن شاهنامه جدا شده . اوراق آشفته و جا به جا شده است .
  - ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن پخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و نشانیها ششگرف ،
 جدولهای فواصل مصاریع و عنوان‌ها و خطی زرین و سیاه و جدولهای
 کناره صفحات و خطی لاجوردی و سیاه و زرین . قرن ۱۰ هجری .
  - ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آغاز و انجام ناقص است .
  - ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حکیم ابوالقاسم فردوسی» از کتب : شاهنامه فردوسی
 (۱۸۹۰/۷۶۲) .
  - ۷- آغاز : آشفته و درهم است و پیش از عنوان «رسیدن اسکندر به مصر» شروع
 می شود :
- «توانگر شد آنکس که درویش بود دگر خوردش از کوشش خویش بود»

وزان جایگه شاه لشکر براند بچده در آمد فراوان بماند»

۸- انجام : (ایضاً) و چند بیت پس از عنوان «نکوهش کردن دقیقی را فردوسی» انجام می یابد :

«اگرچه نه بنوشت جز اندکی ز بزم و ز رزم از هزاران یکی

همه بود گوینده را رهبر که شاهی نشاند از برگه بر»

۹- چگونگی : این نسخه از آغاز و انجام افتادگی دارد و شامل متن شاهنامه است از داستان اسکندر و رسیدن او به نصر تا داستان دقیقی. اوراق آن آشفته و درهم است، اما از لحاظ خط و رسم الخط قابل و شایسته است. سهو القلم کاتب ندارد. تقریباً ۲۵ بیت دارد.

۸۹۰

۸۲۳

شرح اسکندر نامه

[ادب، فارسی، منظوم «مثنوی» و منثور].

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۸/۵ \times ۳۹/۵$ سم. — درونی : ۶ س (متن) (و بیش از

۵ سطر شرح در حاشیه و میان سطرها) $۲۹/۵ \times ۱۶/۵$ سم.

۲- اوراق : ۲۶۰ ورق. ۵۲ صفحه.

۳- کاغذ : ضخیم سفید فرنگی، وصالی شده، جلد مقوایی و چرمی با عصف پوسیده در

غلاف کرباسی سفید دود زده قرار داده شده.

۴- خط : نستعلیق جلی (متن) و شکسته و تحریر (شرح و حواشی و میان سطرها)،

نا پخته، سخت خوانا، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف، قرن ۱۳ ه.ق.

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد.

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حکیم نظامی گنجوی» (رک : اسکندر نامه ۴۰۳/۸۹۰،

گنج بخش ج ۱ ص ۱۹، ج ۲ ص ۲۰). شارح : «محمد خطاب»، نام و تاریخ

شرح معلوم نشد و قیاساً می توان آنرا «شرح اسکندر نامه نظامی» خواند

(رک : ۹-چگونگی).

۷- آغاز : «اسکندر نامه بری بر ضمیر منیر و خاطر خطیر خورشید نظیر فصیحای زمانه

و بلغای فرزانه مخفی و مستتر مباد که چون شوق خاطر عاطر شیر

بیشتر همت و مردانگی سرمد دیده فرزانیکی عزیز الوجود شیر دل خد
ساکن شوه» .

۸- انجام : افتادگی دارد و اینگونه پایان می یابد :

«چراغی کز و چشمها روشن است چراغ دلم را از و روغن است
از سبب آن شراب نور است یعنی چراغ دل من بسبب آن شراب معرفت
و محبت روشن و جهان بین است و حالات ارضی و سماوی را مشاهده
می نماید» .

۹- چگونگی : این نسخه شامل متن اسکندر نامه نظامی و شرح مفصل آن است . شارح
نخست در هر صفحه بیت با فواصل زیاد و دور از هم کتابت کرده و
سپس در این فواصل و در کنار صفحات به شرح و تفسیر و توضیح مفصل
نغوی و دستوری و در بعضی جای ها تاریخی آن پرداخته است . شارح که
«محمد خطاب» نام داشته برای پاس خاطر «شیر دل خان» که گویا فرزند
خود و یادوستش بوده از روی نسخه های خطی و چاپی شرح اسکندر نامه ،
این شرح را نوشته است و باوجود اینکه می خواسته است مختصر و مفید
بنویسد . مفصل ترین شرح های اسکندر نامه را به قطع بزرگ نوشته است
و البته این نسخه به خط شارح است و مخصوصاً برای تدریس نوشته است
زیرا اسکندر نامه جزو «درس نظامی» است .

۱۹۰

۹۲۳

شرح اسکندر نامه

[ادب ، فارسی ، منثور و منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۴/۲ × ۳ سم . — درونی : ۱۵/۵ × ۸/۵ × ۹/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۴۴ ورق . ۲۸۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره ولایتی (طرح سیالکوٹی) ، نرم خورده ، جلد مقوایی و چرمی
سرخ با عطف و گوشه چرمی سیاه .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، جدولهای ۳ خطی کناره متن عنوان
شنگرف و سیاه ، عنوان ها و نشان ها و مرفصاتها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .

- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد ، در حالی کہ ۱۱ سطر دربارہ طرز استنساخ بہ خط کاتب متن آمدہ است : «تمت تمام شد شرح سکندر نامہ بری بتاریخ پانزدہم ماہ صفر ختم اللہ بالخیر والظفر از نسخہ کہ بد خط و مزید خط بود . . . برحمتک یا ارحم الراحمین» .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : نام شارح و تاریخ شرح معلوم نشد ، نام شرح (تالیف) : «شرح اسکندر نامہ بری» : تمت تمام شد شرح سکندر نامہ بری . . . .
- ۷- آغاز : «رب یربم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ،
خدایا جہان بادشاہی تراست زما خدمت آید خدای تراست
بدان الف کلمۂ ندامت و ترکیب شعر محمول بر قلب است محتمل بر دو معنی
معنی اول آنکہ ای خدای جہان بادشاہی تراست» .
- ۸- انجام : «پیش خورد توشہ را گویند و چاشنی نیز کہ از لعل طعام میخورند
بیا ساقی آن خم دہقان پیر بمن دہ یکی ماغر دلپذیر
از آن می کہ آن داروی ہوش باد مرا شربت و شاہ را نوش باد
تمت تمام شد شرح سکندر نامہ بری بتاریخ پانزدہم ماہ صفر ختم اللہ
بالخیر والظفر» .
- ۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «ادب و لغت و دستور زبان فارسی» است و آن شرح اسکندر نامہ نظامی است کہ بہ اسکندر نامہ بری و بحری نیز شہرت دارد . «م» علامت متن و «ش» علامت شرح است . تقسیمات آن بر اساس عناوین داستان‌ها و اشعار متن اسکندر نامہ است . معانی لغات و نکات دستوری و لغوی را بہ دست دادہ است و گاہی ابیاتی از دیگر متون ادبی برای شواہد آورده است .

۸۹۰
۹۹۲

شرح اسکندر نامہ

[ادب ، فارسی ، منثور و منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۵ × ۱۶ / ۵ × ۳ س م . — درونی : ۱۶ س ۱۸ × ۵ / ۲۰ س م .
- ۲- اوراق : ۲۷۱ ورق . ۵۴۱ صفحہ .

- ۳- کاغذ : ضخیم زرد خاکی رنگ کشمیری ، اندکی کرم خورده ، اندکی وصالی شده . جلد مقوایی و پارچه‌ای با عطف و گوشه پارچه‌ای سیاه رنگ ، آستر جلد منقوش است .
- ۴- خط : نستعلیق . رسم الخط فارسی و اردو ، خوانا ، روشن ، نشان‌ها و عنوان‌ها و سرفصل‌ها شنکرف ، جدول‌های ۳ خطی کناره متن سیاه و شنکرف ، قرن ۱۰ هـ ق. در آغاز یک سر لوح زرین و لاجوردی و جدول‌ها در دو صفحه آغاز زرین و سیاه و عنوان صفحه ۳ در زمینه زرین .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و تاریخ «تایب» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «محمد نصیر سفیانی بهکری» . نام تألیف : «شرح سکندر نامه» . تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۳۸ و آخر نسخه نام مؤلف و تألیف آمده است : اما بعد . . . چنین گویند . . . محمد نصیر ابن سنیانی سفیانی . . . ابن ریزه جین خوان علامه دهر . . . بر حسب اندازه فکر جامده . . . شرح سکندر نامه بری . . . ترتیب داده (رک : ۹- چگونگی) .
- ۷- آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم حمد و سپاس متواتره و ثناء و تحیت متکثره مرخاقتی را که فلتمتکده حروف الشباح انساثرا بضیاء مصباح معانی ارواح دور ساخته و بحکمت بالغه نامه لاریب را که فاتحه او مفتاح افعال خزاین غیب است .
- ۸- انجام : «میفرماید پیش خورد طعام اندک بر سهیل جانشی خورند کدائی الرشیدی مستنهار (۲) بیت متن از خم دهقان پیر پیر مغان و سی انگوری فقط تمام شد شرح سکندر نامه دفتر اول تصنیف افضل الفضلای ابلغ البلاغای نظم درر فصاحت و بلاغت محقق مدقق محمد نصیر سفیانی المعروف به بهکری روز پنجشنبه بیست و پنجم ماه محرم سکراند ویسا (۱۲) که از اصل که میزید الغلط بود و هر چند فکر ناقص در بعضی محل آن جد و آند ساخت ره بمنزل مراد نیافت نقل نموده شد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع «ادب و لغت و رزم و بزم» است و شامل شرح متن اسکندر نامه یا شرف نامه سروده حکیم نظامی گنجوی است .

تقسیمات آن بر اساس عناوین و اشعار متن اسکندر نامہ است. عنوان‌ها بہ خط شنگرف در کنارہ صفحات آمدہ است. شارح نخست اشعار را می نویسد و سپس آنها را از لحاظ لغوی و دستوری و معانی و بیان مورد تجزیہ و تحلیل قرار می دہد. نثر فارسی آن بہ «سبک پاکستانی» یا ہندی می رود. از صفحہ ۲ تا ۳۶ «فرہنگ سکندر نامہ» آمدہ است کہ شامل لغات و اصطلاحات مشکل متن و معانی آنها است و بر حسب «باب» تقسیم شدہ است. در آغ «باب الالف آتش زن» و در انجام «باب الیاء یاسج» است کاتب نام خود را نیاوردہ اما یاد آور گشتہ کہ از روی نسخہ خط مؤلف (شارح) نقل کر است و آن نسخہ سخت خوانا و دشوار بودہ است. مهر «کتابخانہ رشیدیہ و «ظہور احمد بک بائیندر» دارد.

شرح الاسباب والعلامات

[طب ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازہ : - بیرونی ۲۵ × ۱۶ × ۸ سم . - درونی : ۱۹ س ۵/۱۶ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۷۰ ورق . ۱۲۱۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ بخاری ، وصالی شدہ ، اندکی آب رسیدہ ، جلد مقوایی ملون با عطف پارچہ پی سرخگون .
- ۴- خط : ثلث ، خوانا ، پختہ ، روشن ، عنوانها و سرفصلها و نشانها و خط رسم شدہ بر بالای جملات و کلمات شواہد شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : پا (شارح) : برہان الدین نفیس بن عوض الحکیم الطیب متوفی قرن ۸ هـ ق نام تألیف : «شرح الاسباب والعلامات» ، تاریخ تألیف (شرح) «۸۱۷ هـ ق یا در عہد «سلطان میرزا الغ بیک گورکانی» : «و بعد فیقول الفقیر الی تعالی نفیس بن عوض الحکیم الطیب انی قد کنت اخترت هذا الكتاب املئی علیہ الحواشی و ارفع عن اسرارہ الغواشی . . . لانہ مختصر نافع لا العلل و اسبابها و علاماتها و نبذ من معالجاتها . . . ولما ورد الامر المص

بأحضاری من کرمان و هو اول ارض مس جلد ترا بها الى خدمت . . .
السلطان امير زاده مغیث الدوله فی الدنيا والدين الغ بیك درکافی
(گورکافی) .

۷. آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام الاتمان
الاکملان علی من يد ذوی الارواح بطب الحقیقة و یرى الابدان بعلم
الشريعة و معالج القلوب بحکمة الطريقة ابی القاسم محمد المبعوث الى
کافة الخلائق» .

۸. انجام : ناقص است و نیز دو ورق در آخر را باید پس و پیش کرد (س ۱۲۱۲
بعد از ۱۳۱۳ باشد) تا مطلب درست آید و چنین پایان می گیرد : «و
ذک لاسترخاء ما یحیط به . . . ما یلزم احد عظمه بالتاخر من العقب و
ترطیه باکثر ما یجب و هو الفن الذی لا یحتمد بالحركة و علامه ان یکون
العقد کالمتعلق» .

۹. چگونگی : موضوع این نسخه «طب» است و آن شامل «فن تشخیص» یا شرح جزئیات
علم طب و شناخت سببها و علامتها و نشانههای بیماریها است .
ظاهرآ متن الاسباب و العلامات «تألیف بحیب الدین ابو حامد محمد بن علی
عمر السمرقندی است که در سال ۸۲۷ هـ ق تألیف شده اما شرح آن چگونه
در سال «۸۱۷ هـ ق» بوده باعث اعجاب است !؟ (رک : فهرست کتب
عربی کتب خاندان ریاست رامپور ، ص ۴۶۷ و ۴۶۳) . تقسیمات این نسخه
بر اساس متن اصلی است یعنی نام بیماری و سبب و علامت آن عنوان
است . هر جمله متن اصلی را با خط ششگرف معلوم کرده و سپس به شرح
آن پرداخته است . در گوشه و کنار صفحات و آغاز و انجام تصحیفات لغوی
و عبارتی یادداشتهای عرفانی و طی و نسخه نویسی و فهرست مطالب
نسخه آمده است و اکثر یادداشتهای از «منهاج الارکان» نقل شده است .
این نسخه در مال ۱۱۹۰ تا ۱۱۹۷ در دست یک حکیم (طیب) بوده آید
فهرست آنرا ساخته و بر آن از دنبای مختلف یادداشت کرده است . از
جمله : «بجر الجواهر و قاموس» .

۲۹۰
۸۴۷

شرح القرآن معینی

[دین، تفسیر، علوم قرآنی، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۳۴/۵ \times ۲۵ \times ۶/۵$ سم . - درونی : ۲۵ س $۲۳/۵ \times ۱۷$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۱۱ ورق . ۴۱۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک براق سفید رنگ هراتی ، اندکی کرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرم سیاه رنگ شیرازه دار .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، آیات قرآنی و نشان‌ها و عنوان‌ها شنگرف ، از صفحه ۱۹ تا ۴۲ درکناره صفحات جدولهای خطی سیاه و لاجوردی و زرد ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «معین الدین بن خواجه خاوند محمود والد امجد خواجه میر سید شریف» ، نام تألیف : «شرح القرآن معینی» ، تاریخ تألیف : «۱۰۷۲ ه ق» : «میگوید بنده مسکین معین الدین بن . . . شیخ المشایخ . . . خواجه خاوند محمود ولد امجد خواجه میر سید شریف خلف صدق خواجه ضیاء نور چشم خواجه میر محمد چراغ دوده خواجه تاج الدین حسین سراج خاندان خواجه علاء الدین نبیره ابن خواجه حسین بن خواجه علاء الدین عطارختن . . . خواجه بهاء الدین المشتهر بنقشبند . . . که ابتداء جمع کردن این کتاب عظیم الخطاب از هفتم رجب المرجب بود و اتفاق ختم آن در بیست و هفتم شهر محرم الحرام سنه هزار و هفتاد و دو بوضع پیوست و موجب تسمیه این مؤلف باسم شرح القرآن معینی این بود که مذکور شد» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم حمدنا محدود و ثناءنا معدود مرعبودی را سزا است که حمد جمیع حامدان و ثناء جمیع ثناخوانان راجع به ذات پاک اوست و سپاس بیشمار و ستایش بیحد و بسیار مرواجب الوجودی راست» .
- ۸- انجام : گفت عایشه آمد مرا رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت والله آب آن چاه چون رنگ حنا داشت و نخلستان او شیطان قد وقع الفراق من تصنیف

شرح القرآن بعد ستمہ الشہر زید علیہا العشران عند وسط یوم پنجشنبہ من آخر شہر الاول من سنۃ ثانیۃ السبعین بعد الف جعل عن ہجرت سید الانبیاء و افضل المرسلین صوات اللہ و سلامہ علیہ و علی اللہ و اصحابہ اجمعین» .
۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع شرح و تفسیر و توضیح قرآن تعریف است بہ زبان فارسی و بہ طور خلاصہ . مفسر (مؤلف) در خواب می بیند کہ چندین نسخہ بی نام «شرح القرآن معینی» کہ برابر با ۷۲۰ ، ۵۰۰ قیاد تصنیف کند و بعد از خواب بہ تسوین و تفسیر قرآن پرداختہ و این نسخہ را در مدت شش ماہ تالیف کردہ است . ظاہراً مؤلف (مفسر) صاحب این تألیفات ہم هست کہ در مقدمہ نسخہ از آنها نام بردہ است : تفسیر زیادہ تفسیر من جہد المعین بہ زبان عربی ، فتاویٰ نقشبندیہ من خزانہ فقہ المعینیہ ، مرقۃ القلوب و ذرقہ العیون الفہامیہ شرح القلوب المسمیہ سمرہ بود ، مرآت العدالہ ، رسالہ رد الملاحضہ ، کنج سعادت ، سیر النبی یا سیر خصہ بحر احمد مصطفیٰ .

تفسیحات این نسخہ بر اساس «سورہ» و آیات قرآن است و زیر لفظ «مسائل» کہ فہرست آن در مقدمہ آمدہ است بسیاری از مسائل فقہی و مطابق اہل سنت و جماعت شرح و بسط دادہ است . نثر فارسی آن حکیم و منسجم و روان است . ہنکام بحث از مسائل فقہی از عمہ و فقہ و پیشوایان دینی با دقت نام می برد . مؤلف در طریقہ مسمیہ نقشبندیہ رہنمودہ است و خود ہم از خاندان خواجہ بہاء الدین نقشبند سر سلسلہ خاندان نقشبندی است . این نسخہ ظاہراً هنوز چاپ نشدہ است .

۲۹۰
۷۰۰

شرح الیاس علی مختصر الوقایہ

[دین : فقہ : عربی : منثور]

- ۱- اندازہ : - بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۶ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۹ × ۱۹ × ۸/۱۹ سم .
- ۲- اوراق : ۳۳۶ ورق . ۶۷۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک خاک رنگ بخارانی ، جلد مقوای منقش ضربی تراج دار و گل و ہوتہ

- نگاری با عطف تیماجی سرخ رنگ . نام جلد ساز «سلا عبدالرزاق غالب»
روی جلد ضرب شده است .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، سخت خوانا ، عنوانها و سرفصلها و خط های رسم شده بر بالای کلمات و الفاظ شواهد شنگرف ، جدول های سه خطی کناره متن لاجوردی و شنگرف و جدولهای یک خطی کناره بیرونی متن شنگرف ، یک لوح در زمینه زرین و لاجوردی در آغاز، در صفحه اول سر لوح و دوم منقش و تریخ دار ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «عبدالجبار بن محمد یوسف صوفی سوفانی» ، تاریخ کتابت : «۱۲۸۳ ه ق» ،
قد وقع الفراغ عن تحریر هذا الكتاب فی تاریخ سنة الف و مائین و ثلث و ثمانین من هجرة افضل الانام علی التحية والسلام علی يد عبد الضعیف . . .
عبدالجبار بن محمد یوسف صوفی سوفانی وهی قرية من قراء الميمنة» .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «شیخ فخر الدین محمود بن الیاس الروسی» ، نام تألیف (شرح) :
«شرح الیاس علی مختصر الوقایة» ، تاریخ شرح (تألیف) : «۸۵۱ ه ق» .
در صفحه ۶۶۹ نسخه چنین آمده است : «و يقول الفقیر الى رب الناس محمود بن الیاس قداتفق فراغ بیان البیان . . . علی اکبر مسائل الهدایة . . . لیللة الجمعة الثامن عشرین من ذی الحجة حججه احدى و خمسين و ثمان مائة» .
- ۷- آغاز : «الحمد لله الذی انار برأفته منار الاسلام هداية الى طریق الرشاد و اضاء بحكمته معالم الاحکام و قایة النظام المعاش و کفاية لنجاة المعاد و جعل الفقه مصباحاً یهتدی به اصلاح العباد» .
- ۸- انجام : «والحمد لله الذی و فقی لا تمامه مشتملا علی اکبر مسائل الهدایة الکافیة و الکفاية موضعا بمفصلاتها مبینا لعویصاتها و الصلوة والسلام الاتمان الا کمالان علی نبیه محمد و آله و اصحابه اجمعین لیللة الجمعة الثامن عشرین من ذالحجة حججه احدى و خمسين و ثمان مائة و اعلم انه لا يتضح مخزول من اسراره ولا ینکشف مضمون انواره علی مطالع الا بعد استعمال الفکر و اذمان النظر فاما من سولته نفسه و اراد ان یدرک الله الغیبة فهی مغبون بل ربما یحکم باضلال و لم من غایب قولاً صحیحاً و آفته

الطبع السقیم» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه حنفی» است و اصل متن آن «مختصر الوقاید» بوده و شارح آن آند «محمود بن الیاس» نام داشته به «شرح الیاس» معروف گشته است و از کتابهای مهم درسی و مطالعاتی در فقه حنفی است . در آغاز و انجام و کناره صفحات آن یادداشت‌های فقهی و توضیحات دینی به زبان عربی و گاهی فارسی دارد . نسخه های خطی و چاپی این متن بسیار است . در داخل تریخ صفحه اول چنین آمده است : «هذا الكتاب ملا فخر الدین محمد سمیته عبدالجبارکی ۱۲۸۶» .

۵۱۰

۹۳۲

شرح خلاصه الحساب

[ریاضی، حساب و جبر و هندسه، فارسی و عربی، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۱۶ × ۲ سم . — درونی : ۱۷ س ۲۱ . ۰ . ۰ سم .
- ۲- اوراق : ۱۳۰ ورق . ۲۵۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی خاک رنگ با عطف و اطراف کرباسی کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها و خط های افقی بالای شواهد شنگرف ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : «میان محمد عظیم» ، تاریخ کتابت ندارد : «تم تمام شد رساله در تحقیق جبر و مقابله فقیر حقیر بر تقصیر میان محمد عظیم کتاب شرح خلاصه الحساب دست خط میان محمد عظیم» .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف متن : «شیخ بهاء الدین عاملی متوفی ۱۰۳۱ ه ق» ، نام متن : «خلاصه الحساب» تاریخ تألیف متن معلوم نشد . نام شارح : «میان محمد عظیم» . تاریخ شرح معلوم نشد (رک : ۹- چگونگی) .
- ۷- آغاز : رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر محمدک یا من لا یحیط بجمع نعمه عدد سپاس میکنم ترا ای آنکه احاطه نمیکنند بفراهم آوردن نعمتهای او هیچ عدد ولاینتهی تضاعیف قسمته الی عدد و نمیرسد تضعیفات قسمت او به

نہایتی و فصلی علی سیدنا محمد النبی المجتبیٰ» .

۸- انجام : «ازین مخرج ۱۷۷ ۶۲۵ کہ در درجہ اسطر مال مرقوم است برآمد کہ کعب عدد مفروض است و امتحان این عمل آنست کہ میزان عدد خارج فوق الجداول گرفتہ مکعب آن میزان حاصل سازند و باز میزانش بگیرند و میزان کسر اگر باشد آنرا افزایند پس این مجموع اگر با میزان مکعب مخالف بود عمل بالیقین خطاست» .

۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «حساب و ریاضی و ہندسہ و جبر و مقابلہ» است . اصل متن بہ زبان عربی است تألیف شیخ بہاء الدین عاملی متوفی ۱۰۳۱ ہ ق و ظاہراً میان محمد عظیم کہ ہم کاتب و ہم مؤلف (شارح) است آنرا بہ زبان فارسی بہ سبک پاکستانی یا ہندی شرح کردہ است . تقسیمات آن بر حسب متن اصلی شرح است و شامل ابواب و فصول و مقدمہ و خاتمہ است . اشکال مختلف ہندسی و ریاضی و حساب و جداول گوناگون اعشار و کسور و مخارج است . اصل نسخہ متن بہ زبان عربی بودہ است و شارح بہ تفصیل را و تشریح کامل متن نسخہ بہ زبان فارسی پرداختہ است، و چنان بہ نظر می رسد کہ نسخہ را تدریس کردہ باشد . روی و بیرون جلد بعضی یادداشتہا بہ زبان و خط ہندی است .

۴۹۰

۸۸۳

شرح جواهر التریب

[زبان شناسی ، ادب و دستور زبان ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازہ : - بیرونی ۲۳ × ۱۵ × ۲ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۶/۵ × ۹/۵ سم
- ۲- اوراق : ۶۶ ورق . ۱۳۱ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوتی ، اندکی کرم خوردہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوای با عطف و گوشہ چرمی پوشیدہ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، پختہ ، عنوانها و سرفصلها و نشانها شنگرف ، قر ۱۳ ہ ق .
- ۵- کاتب : «قادر بخش» ، تاریخ کتابت : «۱۲۶۸ ہ ق» : «تمام شد نسخہ جوا

الترکب بدستخط فقیر قادر بخش بیاس خاطر میان نجم الدین بروز پنجشنبه تاریخ ۲۷ ماه جمادی الاول سنه ۱۲۶۸ هجری تمت تمام شد کار من نظام شد ،

الهی تو بخشی نویسنده را بخت رسائی تو خواننده را

۶- مؤلف : یا (شارح) : «شیخ حیدر علی ابن شجاع الدین محمد لطیف پوری» ،

نام تألیف (شرح) : «شرح قصیده جواهر الترمکب» ، تاریخ (تألیف شرح) : «۱۲۳۶ هـ ق» . در صفحه ۹ و آخر چنین آمده است : «این شرح بر اکثر مقامات قصیده جواهر الترمکب تصنیف منشی شیوارام جوهر تخلص متوطن بریلی و شاه جهان پور از احقر العباد شیخ حیدر علی ابن شجاع الدین محمد لطیف پوری . . . بر اکثر نکات و غوامض آن وا رسیده محبوب و مفصل بر پنج باب و هر باب مشتمل بر چند فصل» .

۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین

والعاقبة للمتین والصلوة والسلام علی رسولہ محمد و آله و اصحابہ اجمعین بدان اسعدک الله تعالی فی الدارین کہه این شرح ضروری است بر اکثر مقامات قصیده جواهر الترمکب» .

۸- انجام : «تمام شد در سال یک هزار و دو صد و سی و شش هجری بتوفیقہ تعالی و محمد

حمداً کثیراً متواتراً دائماً قصیده جواهر الترمکب در فن صرف و نحو فارسی لب لباب اکثر رسائل مروحة عصر تصنیف شیوارام منشی جواهر تخلص تم تم تم» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «دستور زبان و آیین جمله بندی زبان فارسی» است .

اصل نسخه قصیده بی بوده در ۱۷۲ بیت در همین موضوع سروده «منشی شیوارام» متخلص به «جوهر» کہه در سال ۱۲۳۶ هجری قمری در زمان محمد اکبر شاه بن عالم پادشاه غازی تصنیف شده است . در همان عهد شاعر یعنی یکسال پس از سرودن قصیده به سال ۱۲۳۶ هجری ، شیخ حیدر علی لطیف پوری آنرا شرح کرده است و «شرح جواهر الترمکب» نام داده است . این نسخه همان شرح است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» و «ترتیب ابیات قصیده» است : «باب اول در بحث حرف، باب دویم در بحث

اسم ، باب سیوم در بحث مرکبات ناقص ، باب چهارم در بحث فعل و جمله بسیطه ، باب پنجم در جمله های مرکب و عبارت» و هر باب بر چند فصل است . این نسخه از لحاظ دستور زبان فارسی واقعاً ارزنده است . هنگام شرح به نکات دقیق ادبی ، لغوی ، اشتقاق ، صنایع بدیع (معنوی و لفظی) ، و دستوری کاملاً توجه شده است و تقریباً همه مباحث دستوری بر پایه صرف و نحو زبان عربی استوار است . شاعر قصیده نسخه‌ی دیگری داشته به نام «جواهر التعلیم» که در این نسخه از آن یاد کرده است . در آغاز و انجام یادداشت‌های ادبی و اشعار پراکنده و اسامی بروج دوازده‌گانه و ماه های قمری و تعویذات و نسخه نویسی طبی آمده است .

۸۹۰
۸۵۲

شرح دیوان خاقانی

[ادب ، لغت و دستور زبان فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۷/۵ × ۱۱ × ۳ سم . - درونی : ۲۱ س ۱۳ × ۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۶۱ ورق . ۵۲۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌ی توتونی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خفی خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ آن معلوم نشد و نام تألیف را از روی متن می توان «شرح اشعار خاقانی» یا «شرح دیوان خاقانی» نامید (رک : ۹ چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و چنین آغاز می گردد : «رومیان است و آن مدت بودن آفتاب در برج حملست و آنغایت فصل بهار است و در آن وقت گلها و غیر آن بشکفتد . . . بیت ،
بهر دفع درد چشم ره روان ز آب و کبابش
شیر مادر دختر و کشیز (?) بسیار دیده اند» .

- ۸- انجام : ناقص است و چنین پایان می یابد : « و جواب آن بیت بیشتر است ، نوای باربد و سار و بریط سرمسار طریق کسد گر راه ارغنون ستا صفیر صلصل واجن چکوکوساری نغیر فاخته و نغمه هزار ادا . . . صفیر آواز مرغ صلصل بلبل و فاخته را هم گویند لحن آواز سرود چکوک سرخاب ساری سارک نغیر آواز و ناله نغمه سرود هزار ادا .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع شرح قصاید و دیگر انواع شعر خاقانی شروانی است و ظاهراً کسبترین شروع قصاید خاقانی است . متأسفانه از آغاز و انجام ناقص است . تقسیمات آن بر اساس ابیات قصاید است . هر بیت را جداگانه می نویسد و آنرا از لحاظ وزن و قافیه و دستور زبان فارسی و نعت و صنایع ادبی و چهره های تاریخی به قدر توانایی علمی و ادبی که شارح داشته شرح و توضیح می کند . نسخہ بی ارزنده و شاید تا کنون این شرح چاپ نشده باشد .

۸۹۰
۹۲۶

شرح سبحة الابرار

[ادب ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۴ × ۲ سم . — درونی ۲۳ سم ۱۹ × ۹/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۸۸ ورق . ۱۷۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیانکوتی ، اندکی گرم خورده ، آب رسیده ، وصلی شده ، جلد مقوایی و پارچه ای خاکی رنگ بوسیده .
- ۴- خط : تحریر ، خوانا ، عنوان ها و نشان ها شنکرف ، بالای آیات شواهد خط افقی سیاه و شنکرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «معین الدین ولد مزین الدین» ، تاریخ کتابت : «۱۲۸۲ ه ق . : تمام شد کتاب محمدیه شرح سبحة الابرار از دستخط فقیر معین الدین ولد مزین الدین مرحوم و مغفور بروز جمعه وقت پیشین ۲ شعبان المعظم سنه ۱۲۸۲ بجهة احراز خاطر فرزند ارجمند قره العین محمد آمین طول عمر هو .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «محمد بن غلام محمد» ، نام تألیف : «شرح سبحة الابرار جامی» ، تاریخ شرح (تألیف) : در عهد «محمد بهاول خان عباسی بهادر» : «فیقول . . .

محمد بن غلام محمد . . . کہ چون . . . سبحة الابرار از جمله تصانیف مولانا عبدالرحمان جامی . . . بدیارما شرحی نداشت . . . در قضاء التماس یاران سعی بلیغ نموده شد . . . و بعد از اتمام تحفه برده ام این را بدرکاه . . . امیر کبیر محمد بہاول خان عباسی بہادر لازالرایات رافتمہ و معدلتہ» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم نحمدالله سبحانه حمداً يليق بنواله و نصلي على سيدنا محمد و آله اما بعد فيقول الراجي الى رحمة الله العلام الصمد محمد ابن غلام محمد اصالح الله باله واجعل الى كل خير ماله كه چون كتاب عالي نصاب جواهر آبدار اعنى سبحة الابرار» .

۸- انجام : «بيت ختم الله تعالى بالحسنى هو مولينا نعم المولى بيان ابن نكته است اي مقطع كتاب من همین بيت است اي ختم نمايد او تعالى برای ما به نيکوئی و حسن و عافيت در دنيا و آخرت و او تعالى نيکو مولى و خداوندگار است پس كارها، خود را بد و سپرده ام و او . . . احسن عاقبتنا فى الامور كلها واجرنا من خزي الدنيا و عذاب الآخرة» .

۹- چگونگی : اين نسخه «شرح سبحة الابرار» جامی است و شامل متن سبحة الابرار و شرح ابیات آن به نثر فارسی . شارح نخست بارعايت تقسيمات متن ، هر بيت را می آورد و سپس به شرح و توضیح آن می پردازد . نکات دستوری و توضیح لغات مشکل و شرح صنایع شعری و بدایع لفظی و معنوی و وزن و بحر و قوافی ابیات و مفاهیم داستانها و حکایات و اخلاقیات را به دست داده است . نثر فارسی آن به «سبک پاکستانی» و «سبک هندی» است . بعضی عناوین و مطالب را در کنار حاشیه آورده است .

۲۹۰

۲۹۴

شرح غرر الحکم و دررالکلم

[دین ، اخلاق و عرفان و ادب ، فارسی و عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۷/۱۹ × ۲/۵ سم . درونی : ۲۳ س ۲۱ × ۱/۵ سم
- ۲- اوراق : ۲۲۴ ورق . ۴۴۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوای

ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی خاکستری رنگ .

۴- خط : ثلث خوش (متن عربی) نسعلیق خفی حوس ، خوانا ، روشن ، پخته ،

جملات عربی معرب (مشکول) ، بالای جملات عربی خط های افقی شنکرف کشیده شده . جدولهای کناره متن پنج خطی شنکرف و زرین و سیاه و لاجوردی و جدول برونی کناره صفحات یک خطی شنکرف ، قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده اما تاریخ کتبت ظاهراً «۱۱۱۷ هـ ق» است . (رک : ۶- مؤلف یا شارح) .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «آقا جمال محمد بن آقا حسین خوانساری متوفی ۱۱۲۵ هـ ق» ،

نام تألیف : یا شرح : «شرح غرر الحکم و دررالکلم» ، تاریخ شرح «۱۱۱۷ هـ ق» . در صفحه آخر نسخه چنین آمده است : «والحمد لله على

ما وفقني للاتمام والصلوة والسلام على سيد رسله خير الانام وآله العز الكرام و كان ذلك في شهر ربيع الثاني سنة الف و مائة و سبع عشر من الهجرة على ها جرها الف الف تحية و سلام سنة ۱۱۱۷ هـ ق» .

۷- آغاز : از حرف لام اینگونه آغاز می شود : «از آنچه وارد شده از سخنان حکمت

آمیز حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام در حرف لام یلام زایده بلفظ لکل مرا بلام زایده ، لا میست که جزء کلمه نباشد بلکه بر سر کلمه داخل شود از برای افاده معنی زایدی بر معنی آن کلمه» .

۸- انجام : تا آخر حرف یاء چنین پایان می گیرد : «يقبح بالرجل ان تقصير عمله عن

علمه و يعجز فعله عن قوله ز شئت بمردانیکه کوتاهی کند عمل او و عاجز باشد کردار و از گفتار او یعنی عمل نکند به همه آنچه علم دارد بان و نکند هر آنچه را میگوید و امر میکند مردم را بان والحمد لله على ما وفقني للاتمام والصلوة والسلام على سيد رسله خير الانام وآله العز الكرام و كان ذلك في شهر ربيع الثاني سنة الف و مائة و سبع عشرة من الهجرة على ها جرها الف الف تحية و سلام سنة ۱۱۱۷ هـ ق» .

۹- چگونگی : این نسخه شرح «غرر الحکم و دررالکلم تألیف عبدالواحد بن تمیمی

آمدی» است که مجموعه کلمات و سخنان و حکمت و خطبه های حضرت علی علیه السلام است و به نام «شرح آقا جمال خوانساری بر غرر الحکم و

دررالکلم» شهرت دارد. روش شرح چنین است که نخست جمله یا عبارت و یا لفظ را می آورد و سپس به شرح لفظی و معنوی الفاظ بسیار دقیق و عمیق می پردازد و کلیه نکات ادبی و اخلاقی و تاریخی و تربیتی و اجتماعی آنرا باز می گوید. و بعد به جمله و یا عبارت دیگر روی می آورد. نثر فارسی آن روان و خواندنی است اما در جمله بندی پیر و جمله بندی زبان عربی است. این نسخه شامل حرف میم «م» تا آخر حرف یاء «ی» است. تقسیمات آن بر اساس حروف الفبایی است و هر حرف با جمله «از آنچه وارد شده از سخنان حکمت آمیز حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام» آغاز می شود. در صفحات آغاز و انجام و در صفحه پیش از شروع حرف میم، یادداشتهای دینی و اخلاقی و «نسخه معجون ماده الحیوة» کتابت شده است. در صفحه آخر مطلبی در توصیف «آقا جمال ابن آقا حسین خوانساری» و پادشاه وقت که گویا «مظفرالدین شاه قاجار» بوده آمده است و مقداری از بخش اصلی ابن مطاب را بریده و ضایع کرده اند. در صفحه آغاز و انجام این بیت مکرر به خط شکسته کتابت شده است:

بجز ستایش تو پشت خم نکم اگر فتد ز کفم خاتم سلیمانی
«اقل عباد قنبر علی بتاریخ ۲۲ شهر جمادی الاول ۱۱۶۷ و یا ۱۱۶۹ هـ ق»
امکان دارد این نسخه به خط مؤلف (شارح) باشد زیرا در عهد مؤلف (شارح) یعنی ۸ سال پیش از وفات وی کتابت شده است (کتابت ۱۱۱۷ هـ ق، وفات ۱۱۲۵ هـ ق).

شرح فصوص الحکم

[ادب، عرفان و حکمت و فلسفه، عربی، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴ × ۱۵ × ۷/۵ س. م. - درونی : ۲۵ س ۱۷ × ۹ س. م.
- ۲- اوراق : ۵۹ ورق. ۱۱۸ صفحه.
- ۳- کاغذ : نخودی رنگ طرح سمرقندی، آب رسیده، کرم خورده، وصالی شده، مقوایی و چرمی سرخگون ضربی و منقش.
- ۴- خط : ثلث تحریر، رسم الخط عربی، عنوانها و نشانها و خط های افقی رسم.

بر بالای کلمات شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .

- ۵- **کاتب** : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- **مؤلف** : یا (شارح) : تاریخ شرح (تألیف) معلوم نشد . اما ظاهراً شاید آنرا «شرح فصوص الحکم» به شمار آورد (رک : فهرست کتب عربی کتابخانه ریاست رامپور ج ۱ ، ص ۳۴۸) .
- ۷- **آغاز** : ناقص است : «انما هو بمعرفة حقایق الاشياء و احوالها بقدر الطائفة البشرية و لما كان تلك الحقایق و احوالها متکثرة متنوعة و كان معرفتنا مختلطة منتشرة متعسرة غير متحسنة . . . حسن التعلیم و تسهیل له یجعل مضبوطة متمایزة فتصدى لذلك الاوائل فسموا احوال و الاعراض الذاتية» .
- ۸- **انجام** : ناقص است : «فستط الخاتم من يد سليمان بعصيانه باتخاذ الضم الذي یسجد له فی بيته فقال له آصف انك مفتون بذنبك فنبأ الى الله فخرج الى فلاة و قعد على الرماد تائباً الى الله سبحانه الجواب ان هذه المکانة الجنة التي یرونها الحسن . . . کتاب غیر آء عنها فانه قال النبی علیه» .
- ۹- **چگونگی** : این نسخه در موضوع حکمت و اثبات ذات خدای یگانه و عرفان علمی و عملی است و ظاهراً آنرا باید «شرح فصوص الحکم» به شمار آورد . اصل متن فصوص الحکم تألیف شیخ محیی الدین محمد بن علی بن العربی البغدادی متوفی سنه ۶۳۸ هـ است و شرح های گوناگون بر آن شده است از جمله «مطلع خصوص الکلم فی معانی فصوص الحکم» از شیخ داود بن محمود بن القصبی الرومی متوفی ۷۵۱ هـ ق ، «شرح فصوص الحکم» از شیخ مؤبد الدین بن محمد بن صاعد بن محمد الخاتمی الصوفی معروف به «الجنسی» متوفی ۷۰۰ هـ ق . و از مولانا نور الدین عبدالرحمن بن احمد الجامی متوفی ۸۹۸ هـ ق ، و از شیخ کمال الدین عبدالرزاق بن ابی الغنایم احمد الکنسی متوفی ۷۳۰ هـ ق و چندین نفر دیگر . تقسیمات این نسخه بر اساس متن اصلی نسخه است که هر جمله و کلمه را شارح آورده و بالای آن خط شنگرف کشیده و سپس به شرح لفظی و معنوی آنها پرداخته است و به «مقصد ها» و «فص ها» منقسم است . در گوشه و کنار صفحات نسخه یادداشتهای عرفانی و حکمی و دینی بسیار با ذکر مأخذ آمده است .

۱۸۰
۶۳۴

شرح قبسات

[فلسفہ ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازہ : - بیرونی : ۲۳ × ۱۵/۵ سم . - درونی : ۲۲ × ۱۶/۵ × ۸/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۶ ورق . ۴۱۰ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک سفید ہراتی ، کرم خوردہ ، اندکی وصالی شدہ ، جلد مقوای با عطیف و گوشہ چرمی سیاہ پوشیدہ .
- ۴- خط : ثلث عربی ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و سر فصلها و نشانها سنگرف قرن ۱۱ ھ ق .
- ۵- کاتب : «زین الدین النایینی» ، تاریخ کتابت : «۱۱۰۱ ھ ق» : «فرغت من تہمیکہ بعون اللہ تعالیٰ و حسن توفیقہ فی غرة شهر ذی القعدة الحرام من شہور سنہ احدى و مائة و الف ہجرية حامداً مصلياً مستغفراً وانا العبد الفقير الحقير النحيف الجاني شرف الدين بن زين الدين الناييني عفي عن جرایمها بالنسب والوصی تم» .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «احمد بن زین العابدین العلوی متوفی قرن ۱۱ ھ ق» ، نام تالیف «شرح القبسات» ، تاریخ تالیف معلوم نشد : «اما بعد فيقول اقل المفتاق واحوج المربوبين الى رحمة ربه الغني احمد بن زين العابدين العلوي شاهق المعرفة . . . سيما ما في شاهق كتاب القبسات . . . بعد اولي با اتصدي لشرح هذا الكتاب المستطاب في اوان حيات» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين خير كلام اقتبسه اصحاب التوحيد وابهى مقال قبسه ارباب التجريد ، حمد واهب العقل و مفيض الحميم باري النفس و ملهم الخيرات ، فالق اصباح الموجودات ، من العالم النورية والسافلات الكيانية من ديجور العدم» .
- ۸- انجام : «قال و في انهم محاويج اليه افيد قال المطرزي في المغرب المحاور المحتاجون عامي قلت كلا بل جمع محواج على القياس و هو صيغة المبالاى شديدا الحاجة تم الكتاب بعون الله الملك الوهاب و هو شرح الكتاب

المستطاب الموسوم بالقبسات» .
۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فلسفه حدوث و قدم و اثبات ذات واجب الوجود» است و شرحی است بر کتاب قبسات تألیف سلا محمد بن شمس الدین محمد الملقب بباقر داماد الحسینی المتوفی سنه ۱۰۴۱ هـ ق . شارح «احمد بن زین العابدین العلوی» است . تقسیمات آن بر اساس متن اصلی است یعنی «القبس» و جمعاً (۱ . قبس) دارد به علاوه یک مقدمه و یک تخریص و یک ختم الختم و یک ختم الختم . شارح جمله‌ی را از متن اصلی با فعل «قال» می آورد و با «اقول» و «افید» به شرح کامل آن می پردازد . این نسخه به وسیله صدر الدین محمد نبیره شارح (احمد بن زین العابدین العلوی) در تاریخ ۱۱۰۲ یک سال پس از کتابت مقابله شده و یادداشت ها و توضیحات فلسفی افزوده است : «قوبل مع الكتاب الاصل الذي هو بخط جدی الشارح الحكيم . . . احمد العلوی الحسینی . . . کتبه صدر الدین محمد بن عبدالحسین ابن احمد بن زین العابدین العاملی فی غرة شهر صفر ختم بالخیر و المفطر المنتظم فی سلک شهور العام اثنین و مائة بعد الالف» . در صفحه اول یادداشتی درباره مؤلف و شارح و مالک و بهای نسخه آمده است و گوید که این «شرح قبسات از سید باقر داماد» و لیکن نام شارح در متن «احمد بن زین العابدین العلوی» است . مالک که «نعمت علی» بوده از سید غلام حسین خان این نسخه را به مبلغ «چهار روپیه» خریده است و شخصی دیگر به نام محمد اسحاق اهل مویگر آنرا به همان قیمت از نعمت علی خریده است . بعضی یادداشتها در حواشی امضای «فضل الهی» دارد . چاپ شده این نسخه «شرح قبسات» به نظر نرسیده است .

۸۹۰
 ۷۷۸

شرح گلستان

[ادب ، اخلاق و حکمت ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶ × ۱۷ × ۳ سم . - درونی : ۲۰ × ۱۷ × ۱۱ سم .
 ۲- اوراق : ۲۱۱ ورق . ۴۲ صفحه .

- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ لاهوری ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌یی روشن ، عطف شیرازه دار و اندکی پوسیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها و خط‌های افتی رسم شده بر بالای کلمات شواهد شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «میان محمد زمان» ، تاریخ کتابت : «۱۲۷۰ ه ق» . «تمت تمام شد نسخه متبرکه و میمونه شرح گلستان من تصنیف منبع علوم سبحانی محمد اکرم ملتانی غفر الله له ولوالدیه از دستخط فقیر حقیر هچمدان خاکپای بزرگان علمانوان و فقرانوان میان محمد زمان شکسته و ناتوان در مسجد شریف عنصر لطیف موضع چک عمر در پرکنه کوچر نزد مولوی صاحب مولوی صدر الدین جیو بوقت چاشتگاه در ماه رمضان المبارک بروزه بیست و ششم تحریر یافت سنه ۱۲۷۰ .»
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «محمد اکرم ملتانی بن عبدالرزاق» ، نام تألیف : «شرح گلستان» ، تاریخ شرح «۱۱۵۵ ه ق» . در صفحه ۲ چنین آمده است : «اما بعد میگوید . . . محمد اکرم ملتانی بن عبدالرزاق . . . ناگاه پنجه فکر بر حلقه در گلستان افتاد . . .» ، و در صفحه ۲۴ اینگونه آمده است :
- «شد گلستان را مرتب شرح تمام از محمد اکرم ملتانی بنام یک هزار و یک صد و پنجاه و پنج سنه هجری بود پر در گشت گنج»
- ۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر منت مر خدایرا که نصارت بهار نامش بر ورق زبان شرح گلستان نموده و نکهت نسیم بادش بر غنچه دل ابواب بوستان گشوده» .
- ۸- انجام : «از کرم تشریف غفرانش بده افسر عزت ز احسانش بسده از بدن چون برکشی روح رضا نور ایمانش ده از لطف و عطا صد هزاران از تحیت والسلام باد بر شاه رسولانش تمام»
- ۹- چگونگی : این نسخه از مشهورترین شروح گلستان سعدی در سرزمین پاک و هند است و چندین بار چاپ شده و نسخ خطی فراوان دارد . تقسیمات آن بر حسب متن گلستان و ابواب آن است . حرف «م» نشانه متن و حرف «ش» نشانه «شرح» است . نثر شارح خوب است و سبک پاکستانی یا هندی دارد .

نشان مهر کاتب در آخر آمده است : «محمد زمان غلام شاه جیلانی» در صفحه ۴۲۲ یک یادداشت فقهی دارد .

۸۹۰

۹۵۴

شرح مثنوی غنیمت

[ادب ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۶/۵ \times ۱۵/۲ \times ۴$ سم. — درونی : ۱۵ س ۱۸/۴ - ۸/۲ سم.
- ۲- اوراق : ۱۷۹ ورق . ۳۵۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ کشمیری ، کرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوایی سبزگون با عطف و گوشه پارچه‌ی سرخ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، رسم الخط اردو و فارسی ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مراینده مثنوی غنیمت : «ملا محمد اکرم مفتی کنجاهی متوفی ۱۱۱۰ هـ ق» .
نام مثنوی : «نیرنگ عشق یا مثنوی غنیمت» ، تاریخ سرودن : «۱۱۰۳
ز گلزار بهار فکر رنگین» ، نام شارح و شرح و تاریخ آن معلوم نشد . ولی می توان آنرا «شرح مثنوی غنیمت» یا «شرح نیرنگ عشق» نامید . شاید شارح را نام «شیخ یحیی کنجاهی» باشد (رک : و - چگونگی) .
- ۷- آغاز : ظاهراً ناقص به نظر می رسد : «باید دانست که بحر این کتاب مستطاب هزج مسدس مقصور است بنا بر آن گویند که هزج در لغت آواز یا ترنم خوش آینده و عرب مکه بیشتر اشعار با آواز خوش در سرود میخوانند درین بحر است . . . (ص ۱) . . . غازه پردازی رخساره شاهد کتاب از ریختن رنگ سیخن در مقام توحید و کنگونه سازی چهره نیرنگ عشق از خه ن دل خوردن در عرصه تفرید . . .
- ۸- انجام : بنام شاهد نازک خیالان عزیز خاطر آشفته حالان
«یعنی اگر مرا مرده سازی پس مرا خاک در او کن یعنی در در او بمیرم ، بیای ساقی بیسای قبله شوق که دور آخر شد و باقی است این ذوق

شرابی ده که باشد غارت هوش چکیدن کن کبابم را فراموش
یعنی درجه تمکین عطا کن و از حالت تلوین برون آرش» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عشق عرفانی» و ادب و لغت و دستور زبان فارسی و صنایع ادبی است. موضوع عشق عرفانی است چون متن غنیمت یا نیرنگ عشق داستان «عشق عمیق شاهد و رعنا» است و لیکن شرح آن علاوه متن مثنوی، حاوی لغات و معانی لغات و دستور زبان و صنایع ادبی عروض و قافیه است. نثر فارسی آن مسجع و منسجم و آمیخته با تشبیهات و استعارات و کنایات فارسی است، و در عین حال روان و شیرین است تقسیمات آن بر اساس متن مثنوی و عناوین دیگر است که شارح برگزیده است. هر بیت را جداگانه می آورد و حروف و الفاظ و مفردات و مرکبات را از کلیه جهات معنی و صورت دقیقاً شرح و تفسیر می کند. و این شرح از بهترین شروح مثنوی غنیمت است و چاپ شده آنرا تا کنون ندیده‌ام در پایان این شرح یک قصیده از شیخ یحیی کنجگاهی آمده که گویا شارح این شرح است و اشتباهاً نوشته‌اند : «این قصیده از مصنف مثنوی غنیمت شیخ یحیی کنجگاهی است» . مطلع :

قلم این مثنوی را کرد تحریر برای رای حاکم مکه دیوان
و مقطع :

بصد نظم و نسق بر مسند جاه الهی باد حاکم رای دیوان
در گوشه و کنار صفحات بعضی یادداشتهای ادبی و اشعار از یاد رفته آمده و در صفحه ۳۲۳ ابیاتی بر یک برگ نوشته و افزوده‌اند. مهر «کتابخانه رشیدیه» دارد .

۹۰
۵۷

شرح مثنوی معنوی

[ادب، عرفان و اخلاق و حکمت، فارسی، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۴ × ۵/۵ سم . - درونی : ۱۹ × ۱۸ × ۸/۵ سم
۲- اوراق : ۴۲۸ ورق . ۸۵۸ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک کبود رنگ کشمیری و حنایی رنگ ہندی ، اندکی آب رسیدہ ، جلد مقوایی و چرمی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانہا و اشعار و نشانہا شنکرف ، قرن ۱۲ھ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «ایوب» ، نام شرح (تألیف) : «شرح مثنوی مولوی» ، تاریخ تألیف (شرح) : «۱۱۳۰ = طرفہ شرح معنوی جان فزا» . در صفحہ ۲ و ۴ چنین آمدہ است : «اما بعد میگوید فقیر خاکسار . . . مستغرق بچار عیوب ایوب کہ مدت مدید داعیہ تسوید شرح ایات مشککہ و فتح ایواب مغلغہ این کتاب سامی خطاب در خاطر فاطر مرکوز بود . . . و اتمام مسؤل و انجام مأمول بہ حصول انجامید و همان هنگام تاریخ اختتام در ذہن . . . رسید :
- یافت شرح مثنوی مولوی خلعت اتمام از لطف خدا
- گفت تاریخش بہ گوش دل خرد طرفہ شرح معنوی جان فزا (۳۰۱) ،
- ۷- آغاز : شرح دفتر اول (ص ۲) : «رب یسر بسم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بالخبر ، حمد لا یحصی و ثنای نامنتہا مرملکی را کہ فی وجود عشاق در خلوتکادہ وحدت نغمہ سرای اسرار احدیت و اخبار واحدیت او است سبحانہ و مرت ذوات سایر ذرات در انجمن کثرت مظهر آیات الوہیت و اسرار ربوبیت اوست» .
- ۸- انجام : ایضاً : (ص ۳۴۲) : «چون کہ صورت شد کنون خشک است و کبر . کبر بہ فتح کاف فارسی سطر وقوی ، بعد از آن کاتبیخت معنی بانبری ، ثری بفتحین و الف مقصورہ خاک نمناک سخت خاک آلودہ می آید سخن آب تیرہ شد سرچہ بند کن یعنی صورت بر معنی غالب آمد ، سر راہ سخن مسدود کن تمت تمام شد» .
- آغاز : شرح دفتر دوم (ص ۳۴۶) : «رب یسر ، بسم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بالخبر ، مدتی این مثنوی ناخیر شد مهلتی بایست تا خون شبر شد وجہ تاخیر بحسب حقیقہ آنچه مولانا در ابیات آیندہ تصریح فرمودہ کہ : چون ضیاء الحق حسام الدین عنان ، تا آنجا کہ ، چون ز دریا سوی

ساحل باز گشت» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۲۳) : «فی السماء رزقکم کرده عیان ، یعنی نزد دیگران معنی این آیه کریمه آن که اسباب رزق شما چنانچه یاران و غیره آن در آسمان است مراعبن رزق در آسمان عیان است تم السفر الثانی علی ید اضعف العباد اللهم اغفر لکاتبه ولوالدیه بجرمته النبی و آله صل علیه و آله و اصحابه اجمعین» .

— آغاز : شرح دفتر سیوم (ص ۵۲۶) : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، ای ضیاء الحق حسام الدین بیار این سیوم دفتر که سنت شد سه بار لفظ بیار مربوط با مصراع ثانی یعنی بیار این سیوم دفتر و همت بگمار بر اتمام و انجام او و بعضی شراح نوشته اند که سنت مراعات عدد طاق است» .

— انجام : ایضاً (ص ۷۰۹) : «گر تو خواهی باقی این گفت و گو . یعنی حکایت آن عاشق مهجور ، ای اخی در دفتر چارم بگو . که اتمام این حکایت آنجاست . تم السفر الثالث بفضل آله و عونه اللهم اغفر لمؤلفه و قاریه و سامعه و کاتبه و ناظره بجرمة النبی و آله صلی الله علیهم آمین تم» .

— آغاز : شرح دفتر چهارم ، (ص ۷۱۴) : «بسم الله الرحمن الرحیم ، همت عالی توای مرتجی ، مرتجی بضم امید دانسته شده ، مشنوی از تو هزاران شکر داشت ، در دعا و شکر کفرها بر فراشت . مولانا مشنوی را به داعی شاکر که دو دست به دعا برداشته تمثیل نموده» .

— انجام : ایضاً ، (ص ۷۹۱) : «پس آن وقت که آمد بر ایشان آن کس که شناخته بودند کافر شدند بدو چه ایشان را گمان بود که آن پیغمبر از بنی اسرائیل خواهد بود چون از بنی اسماعیل بود کافر شدند پس لعنت خدا بر ناگروندگان دغا ورزیدند ط» .

— آغاز : شرح دفتر پنجم (ص ۷۹۴) : «بسم الله الرحمن الرحیم ، شه حسام الدین که نور انجم است طالب آغاز سفر پنجم است سفر بالکسر کتاب و نامه . گر نبودی خلق محجوب و کثیف . کثیف به فتح و کسر ثای مثلثه ضد لطیف . در مدیحت داد معنی دادمی . مدیح بالفتح مرادف مدح» .

انجام : ایضاً (ص ۸۵۸) :

زان نشد فاروق را زهر گزند که بد از تریاق فاروقیش فسد
نقل است که یکی از سلاطین به خدمت امیر المؤمنین عمر رضی اللہ عنہ
است تازی و باز سفید و شیشہ پر زهر برای قهر و هلاک اعدا ارسال
داشت . حضرت امیر اسپ را واپس داد و باز او از بند آزاد نمود و زهر
هلال (کذا) نوش فرمود کہ اعدی عدو نفس است و زهر قاتل سزای او .
تمت هذا السفر الخامس بعون ملک الوہاب عز شأنہ .

۹- چگونگی :

این نسخه شرح پنج دفتر از «مثنوی معنوی مولوی» است . شارح همانگونه
کہ در دیباچہ دفتر اول یاد آور گشته ، ابیات مشککہ مثنوی را شرح
کرده است . تقسیمات آن بر اساس ابیات مثنوی است . هر بیت مشکل و
دشوار را نخست می نویسد و سپس به شرح مفردات لغوی و عرفانی و
دستوری و تاریخی آن تا حد امکان می پردازد و بعد معنی و مفهوم اصلی را
به دست می دهد . نام شرح را در مقدمہ ایوب باقم و در جایی دیگر
ذکری از او به دست نیامد . در گوشه و کنار صفحات یادداشتہای عرفانی
به خط تازه تر از متن آمده است . نشان چند مهر داشته است کہ عمه
را محو و سیاه کرده اند . شارح دفتر اول را در ۳۴۴ صفحه و دفتر دوم
را در ۱۸۰ و دفتر سیوم را در ۱۸۲ و دفتر چهارم را در ۸۲ و دفتر
پنجم را در ۶۷ صفحه شرح کرده است و دفتر ششم در این نسخه نیست (رک :
فہرست نسخہہای خطی کتابخانہ گنج بخش ، تألیف محمد حسین نسیمی ،
ج ۲ ص ۵۴۲-۵۴۶) .

۱۹۰
۹۳۵

شرح مثنوی مولوی

[ادب ، عرفان و تصوف ، حکمت و اخلاق ، فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازہ : - بیرونی : ۲۵ × ۱۸ (۷/۸) سم . درونی : ۲۵ × ۱۸ (۷/۸) سم .

۲- اوراق : ۳۱۵ ورق . ۶۲۹ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید رنگ ہراتی ، کرم خورده ، وصالی شدہ ، آب رسیده ، جلد مہنوی

- و پارچه‌ی با عطف و گوشه چرمی سیاه رنگ، سیاه رنگ زرد کوب .
- ۴- خط : نستعلیق، پخته، خوانا، روشن، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف، قرن ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف یا (شارح) و نام تألیف و تاریخ آن معلوم نشد اما ظاهراً می‌توان آنرا «شرح مثنوی مولوی» نامید (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي استأثر في حجاب غيبه بالغنى والقدم ثم ميز الاشياء اعيانها في علمه في ال . . . واتصف بصفاته كما هو و تسمى باسمائه و اظهر الموجودات و ظهر فيها فعيد وهي والصلوة على مطهره الاتم المتهم للحكم عبده و رسوله الا كرام و على آله واصحابه المتخصصين اهل بيته الكرام عبدالرحمن آغاز دفتر اول قوله بشنو ازنی چون حکایه میکند» .
- ۸- انجام : «قوله في السماء رزقكم کرده عیان در آسمان است رزق شما یا مراد از رزق سبب رزق است که آب باران یا بودن رزق در آسمان معنی آن باشد که رزق مقدر است میرسد اسباب بمیان باشد یا نه و یکسان اشاره میتوان گفت که مراد از سما علو باشد و از رزق علوم معارف و حاصل آنکه علوم شما و آنچه بشما وعده کرده همه در علو است ثابت است هر چه مقتضی ظهور اسما و استعداد اعیان است میرسد والله اعلم بحقیقة الحال» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عرفان و تصوف و ادب و اخلاق و حکمت و لغت و دستور زبان فارسی و صنایع شعری و فنون نثر» است و «شرح مثنوی» می‌باشد. از مطالعه آن چنان بر می‌آید که در عهد مؤلف یا شارح کتابت شده باشد زیرا در صفحه اول نوشته است : «عطیة جناب مصنف دام فیضه محمد عمر بن شاهزاده فصیح الدوله». شارح هر بیت مثنوی را تحت عنوان «قول» می‌آورد و به شرح دقیق علمی آن می‌پردازد. عنوان‌های متن مثنوی رعایت می‌کند و تحت همان عنوان‌ها تقسیم بندی شده است و سخت دشوار است که معلوم کنیم دفترهای پنجگانه در چه جای نسخه شرح شده و بسبب

فشرده همه دفاتر را دنبال هم قرار داده است و فقط از ابیات آن معلوم می شود که شاید فقط در این نسخه دفتر اول و دوم شرح نشده باشد. در کناره صفحات یادداشت‌های لغوی و شروح عرفانی و از یاد رفته‌ها آمده است. مهر «کتابخانه رشیدیه» دارد.

۲۹۰
۷۸۳

شرح مقامات حریری

[ادب، عربی، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۷ × ۱۴ × ۳/۴ سم . - درونی : ۱۴ س ۱۲ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۱۲۳ ورق . ۲۴۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، گرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد متوایی ملون با عطف پارچه‌ی سبز گون .
- ۴- خط : نستعلیق یا تحریر عربی ، پخته ، سخت خوانا ، عنوان‌ها و نشانها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۷ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد ، چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : در این نسخه نام مؤلف یا (شارح) و تألیف و تاریخ آن نیامده است اما ظاهراً چنان می نماید که «شرح مقامات بدیع الزمان همدانی» باشد . وی «ابوالفضل حسین بن یحیی بدیع الزمان همدانی ۳۵۸-۳۹۸ ه ق» . تاریخ تألیف مقامات او در سنوات مختلف عمر او بوده است . (رک : مقامه نویسی در ادبیات فارسی و تأثیر مقامات عربی در آن ، نگارش دکتر فارس ابراهیمی حریری ، چاپ دانشگاه تهران ، ۱۳۴۶ ه ق) .
- ۷- آغاز : ناقص است و از اواسط شرح مقامه ۲۷ اینگونه شروع می شود : «وطنی بای طریق اخرج و کیف اترک الفرس والناقه ولااطلبهما الی ان وضع یعنی امسیت الله له مغتتما الی ان ظهر عند افترار ثغر الضوء» .
- ۸- انجام : ناقص است و از اوایل شرح مقامه ۴۱ چنین انجام می یابد : «اذا اخرجہ غاض بغیض غیضاً اذا بغض بانی لازماً و متعدیا فهاهی متعد یعنی طلبت

ان یخرج مناعطاء و حرصینا علی ان نحسن الیک فی اول مالقیناک فاذیتنا و اذہبت رغبتا فی احساننا الیک بان قطعت علینا العلام» .

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ قدمت خط و کتابت و کاغذ به قرن هفتم هجری می رسد و متن اصلی به مقامات بدیع الزمانی همدانی» شهرت دارد و لیکن این نسخه شرح آن است و تقسیمات آن بر حسب مقامه است و از اواسط مقامه ۲۷ تا اوایل مقامه ۱۴ را در بردارد و بنا بر این فقط «شرح ۱۵ مقاله» را دارا می باشد . روی هم رفته نسخہ‌ی ارزنده است . نشان یک مهر در صفحه ۷۴ : «اللهم صلی علی محمد و آلہ ۱۱۳۵» و نام مالک نسخه در صفحه ۴ «تملیک صالح محمد» .

شرح نصاب صبیان

[ادب ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $24/5 \times 15 \times 2$ سم . — درونی : ۱۵ س $17/5 \times 9$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۰۵ ورق . ۲۱۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ لاهوری ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی گدار با عطف و گوشه پُرچہ‌ی سبز رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق آمیخته با شکسته ، رسم الخط اردو ، نشان‌ها و عنوان‌ها و خط‌های رسم شده بر بالای کلمات و الفاظ شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «نظام بن کمال بن حسام الهروی» ، نام تألیف : «شرح نصاب صبیان» ، تاریخ شرح معلوم نشد : «بعضی از یاران و دوستان مدت ه باعث میشدند این ضعیف نحیف بی بضاعت نظام بن کمال بن حسام الهروی را وجه صحیح شرح این کتاب چاره نبود . . . شروع کردم» .
- ۷- آغاز : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر سپاس بیقیاس مرقادیراک اساس حیوة اناس بر علم و معرفت نهاد و صلوة بر پیغمبری که خاتم رسال

و انبیا است اما بعده آنکه نصاب صبیان نسخه پسندیدہ است و پرقاعده بود .
 ۸- انجام : «مقود بکسر میم و سکون قاف و فتح دال مهمله اقاد جمع مقاود اسم آلت از قود از باب نصر یعنی کشیدن نخلات بکسر میم و سکون خای معجمه توبرہ جمع نخال اسم آلت از خلی از باب نصر یعنی گیاه روییدن و توبرہ را بجهت آنکه خلا در آن کنند» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «لغت فارسی و عربی و دستور زبان فارسی و صنایع شعری و ادبی» و آن شرح نصاب الصبیان ابو نصر فراهی است . شارح نخست لغات نصاب را کہ منظوم است تقسیم بندی کرده برده نوع : «اول لغت ، دوم شعر ، سوم کیمیا ، چهارم معرفت انساب ، پنجم علم قرآن ، ششم علم طب ، هفتم نجوم ، هشتم صرف ، نهم نحو ، دهم ادوات» . و سپس به شرح دقیق و عمیق کلیه مطالب تقسیم شده بر اساس متن منظومه نصاب الصبیان پرداخته است . نثر فارسی آن به «سبک خراسانی» می رود . همه جا از ابو نصر فراهی به نام «شیخ» یاد می کند .

شرح ملا شمس الدین محمد بر شرح وقایہ

۲۹۰
 ۶۵۴

[دین ، فقه ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۸/۵ × ۵/۵ س . — درونی : ۲۳ س × ۱۶ × ۱۲ س .
- ۲- اوراق : ۴۴۸ ورق . ۸۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک نخودی رنگ سمرقندی ، اندکی وصالی شده ، جلد ، توایی مخملی رنگا رنگ با عطف و گوشه چرمی سرخ و سبز .
- ۴- خط : ثلث خوش ، رسم الخط عربی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و سرفصلها و خطهای افقی رسم شده بر بالای جملات و الفاظ شواهد شنکرف ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : «سلطان علی البخاری» ، تاریخ کتابت : «۹۹۸ ه ق» : «قد وقع الفراغ منه يوم الجمعة وقت الضحوة السبعة والعشر من جمادی الاول سنة ثمان و تسعين و تسعمائة كتبه الاحقر الخادم الاصغر سلطان علي البخاري في بلدہ

فاخره بلخ» .

۶- مؤلف : یا شارح : «سلا شمس الدین محمد متوفی» ، نام تألیف «شرح ملا شمس الدین

محمد» ، تاریخ شرح معلوم نشد . در هیچ جای نسخه نام شارح را نیافتم

جز روی صفحه اول : «هذا الكتاب شرح ملا شمس الدین محمد یک اشرفی

خریده ام» . و این نسخه را از متن نسخه اینگونه دریافتم که «شرح کتاب

وقایة الروایة فی مسائل الهدایة» تألیف عبدالله بن مسعود بن تاج الشریعة

عمر بن صدر الشریعة عبید الله بن محمود بن المحبوبي متوفی ۷۴۵ هـ ق»

است (رک : فهرست کتب عربی کتبخانه ریاست رامپور ، ص ۲۱۲-

۲۱۳) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي فضلنا بتعليم اصول مبسوط الجامع

الكبير من الاحكام ، وكرمنا بتفهيم فروعه الى ان نقدم على ايضاح زيادات

الجامع الصغير من الاعلام» .

۸- انجام : «و هذا اوان فراغى بحمد الله تع . . . تواتر نعماء كثيرة عن تبييض ما هو

العمدة لغفران سيآت غفيرة يوم التروية لسنة احدى و اربعين و تسماعة

من الهجرة النبويه ظلى صاحبها افضل السلام والتحية اللهم حقق رجائنا

في غفران السيآت و بلغنا ببركات حبيبك الى اعلى الدرجات فانك اكرم

الاكرمين وارحم الراحمين» .

۹- چگواگی : این نسخه در موضوع «فقه» است بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت به

زبان عربی» . نام اصلی کتاب «شرح وقایة الروایة فی مسائل الهدایة» است

و شارح آن ملا شمس الدین محمد، آن شرح را ، شرح کرده و به «شرح ملا

شمس الدین محمد» معروف شده است . تقسیمات آن بر اساس متن شرح وقایة

است : «کتاب الطهارة» در آغاز و «کتاب الخنثی» در انجام است . نسخه‌ی

کهن و ارزنده است . یادداشت ها و توضیحات سودمند در کنار صفحات

دارد . فهرست مطالب در آغاز و انجام ، و به نام «منشور الفتاوی» و

«منشور النوازل» در آغاز نسخه بر می خوریم که از شارح بوده است

آمده . چند یادداشت ملکیت و مهر نسخه را محو و سیاه کرده اند .

الشفاء بتعريف حقوق المصطفى

۲۹۰
۶۳۸

[دين ، اخلاق و عادات و سيرت ، عربى ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۱ × ۱۸ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۹ س ۵/۲۲ × ۱ . سم .
- ۲- اوراق : ۲۴۷ ورق . ۴۹۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ براق سمرقندی ، جلد مقوایی و ضربی ، سرخ رنگ و لب بر گردان و شیرازه دار .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، معرب (مشکول) ، رسم الخط عربی ، عنوانها و سرفصلها و شواهد کمات شنگرف ، جدولهای سه خطی کناره متن لاجوردی و سرخ و یک خطی کناره بیرونی صفحات لاجوردی ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «ملا مسجدی» ، تاریخ کتابت : «۱۲۸۴ ه ق» : «تمت هذه النسخة الميمونة المسماة بالشفاء في تاريخ تسع عشر من رجب المرجب سنة ۱۲۸۴ من يد الفقير الحقير ملا مسجدی» .
- ۶- مؤلف : «ابو الفضل عیاض بن موسی بن عیاض الیحصبی متوفی ۵۴۴ ه ق» ، نام تألیف : «الشفاء بتعريف حقوق المصطفى» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۲۹۶-۲۹۷) .
- ۷- آغاز : «رب يسر ولا تعسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحيم ، و صلى الله على سيدنا محمد و على آله و صحبه وسلم الحمد لله المنفرد باسمه الاسمي ، المخلص بالملك الاعز الارحم الذي ليس دونه منتهى ولا وراء مرسي الشاهر لا تخيلا و وهما والباطن مقدسا لا عدما» .
- ۸- انجام : «ولا ينتصر من خذله ولا يردد عودة القاصدين ولا يصلح عمل المفسدين و هو حسبنا و نعم الوكيل و صلواته على سيدنا محمد خاتم النبيين و على آله و اصحابه اجمعين وسلم تسليماً كثيراً الى يوم الدين والحمد لله رب العالمين» .
- ۹- چگونگی : این نسخه که به نام «شفاء قاضی عیاض» یا فقط «قاضی عیاض» معروف است

و در «اخلاق و عادات و سیرت و رفتار و کردار و سخنان» حضرت محمد بن عبدالله (ص) است که بر اساس احادیث نبوی و آیات قرآنی تدوین و تألیف شده است و تقسیمات آن بر حسب «قسم» و «باب» و «فصل» است و جمعاً «ع قسم» و چند باب و چند فصل دارد . (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۳ ، ص ۲۲۶-۲۹۷) .

۲۹۰ ۸۵۹ الشفاء بتعريف حقوق المصطفى

[دین ، اخلاق و عادات ، و سیرت و معجزات ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $21/5 \times 12/5 \times 2/5$ سم . - درونی : ۲۵ سم $15 \times 7/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۸ ورق . ۴۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ و براق هراتی یا بخاری ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی ، ضربی ، جدول و تریخ زرین و برجسته ، لب برگردان ، وصالی شده ،
- ۴- خط : نسخ خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف ، در آغاز یک سر لوح ، جدولهای ۶ خطی زرین و سیاه در کناره متن و جدولهای ۲ خطی زرد و سیاه در کناره بیرونی صفحات ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : «حافظ علی بن خلیل» ، تاریخ کتابت : «۱۱۷۹ ه ق» ، «تم کتاب الشفاء بتعريف حقوق المصطفى صلی الله علیه و علی آله و اصحابه و اتباعه السالکین علی منهجه القویم وسام تسليماً كثيراً طيباً مبارکاً علی ید افقر عباد الله اليه تعالی حافظ علی بن خلیل غفر الله له ولوالديه ولاساتيده و لمن دعاه بالخیر آمین بحرمة سيد المرسلین فی شهر ذی الحجة لسنة تسع و سبعین و مائة والف تمت م» .
- ۶- مؤلف : «ابو الفضل عیاض بن موسی بن عیاض الیهصبی متوفی ۵۴۴ ه ق» ، نام تألیف : «الشفاء بتعريف حقوق المصطفى» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک گنج بخش ، ج ۳ ، ص ۲۹۶-۲۹۷) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم قال الفقيه القاضي الامام ابو الفضل عیاض بن موسی

ابن عياض اليحصبي رحمة الله تعالى و رضى عنه الحمد لله المنفرد باسمه
الاسماء المختص بالملك الاعز الاحمأ .

۸- انجام : «و نستعيده جل اسمه من دعاء لا يسمع و على لا ينفع و عمل لا يرفع فهو
الجواد الذى لا يخيبت من اسمه ولا ينتصر من خذله و لا يرد دعوة القاصدين
ولا يصلح عمل المفسدين و هو حسبنا الله و نعم الوكيل» .

۹- چگونگی : اين نسخه در موضوع اخلاق و عادات و سيرت و رفتار و كردار و سخنان
و معجزات و تعليمات حضرت محمد بن عبدالله (ص) است و بر اساس آيات
قرآن و احاديث و كتب تاريخ و رجال است . تقسيمات آن بر اساس «قسم»
و «باب» و «فصل» است . بعضى كلمات و نسخه بدليها در كناره صفحات
آمده است . نشان يك مهر در چند جا آمده است : «خواجه صعب الله
صاحبزاده معشوقيار صديقى ۱۳۰۳» . (رك : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۶۹) .

۸۹۰

۹۲۲

شمس العارفين

[ادب ، عرفان ، و تصوف ، فارسى ، منشور]

- ۱- اندازه : - برونى : ۲۴/۵ × ۱۵/۵ × ۲ سم . - درونى : ۱۳ س ۸/۵ × ۱۱/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۴۶ ورق . ۹۲ صفحه .
- ۳- كاغذ : ضخيم زرد نخودى رنگ سيالكوتى ، آب رسيده ، وصالى شده ، جلد مقوايى و
چرمى خاكى رنگ با عطف كرباسى نود زده .
- ۴- خط : نستعليق ، رسم الخط اردو ، نا پخته ، عنوان ها و نشان ها شنكرف . اشكال
دعايى و تعويذات و جدولهاى ۲ خطى و سه خطى كناره متن و در فواصل
عنوان ها لاجورد و شنكرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- كاتب : نام «كاتب» و «تاريخ كتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : «سلطان باهو ۱۰۴۹-۱۱۰۲ ه ق» ، نام تاليف : «شمس العارفين» ، تاريخ تاليف
معلوم نشد . اگرچه نويسنده كتاب «سلطان باهو» ذكر شده است اما جامع
يا گرد آورنده يكي از پيروان سلطان باهو است كه نام خود را «ذکر»
نكرده است . (رك : ۹- چگونگی) . «اما بعده شروع ميكنم بعون الله تعالى

رساله که انتخاب کرده شد از کتاب کلید التوحید و قرب دیدار مجموع الفضل و عقل بیدار و جامع الاسرار و نور الهدی و عین النماء و فضل اللقاء من تصنیفات سلطان العارفین شیخنا سلطان باهو رحمت الله علیه در علم تصوف والوصول الى الله . . . نام این کتاب شمس العارفین کرده شد .

۷- آغاز : «رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم ولا تعسر و تمم بالخیر الحمد لله الذی نور قلوب العارفین بالهدایة والعرفان و شرح الصدور العارفین والصادقین بالصدق والایقان والصلوة والسلام علی رسوله محمدن النبی آخر الزمان و آله و صحبه» .

۸- انجام : «باید دانست علماء عامل یا شاگرد علماء عامل هر شب یا شب جمعه یا ماه یا سال دیدار پر انوار محمدی صلی الله علیه وسلم ایشانرا میشود بعضی میدانند و بعضی نمی دانند ادب علما و حافظ قرآن آنکه یز» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عرفان و تصوف» بر اساس عقیده سلسله قادریه است . اصل نسخه از حضرت سلطان باهو (رح) است و لیکن گرد آورنده یا جامع نسخه از روی نسخه های «کلید التوحید، قرب دیدار، مجموع الفضل، عقل بیدار، جامع الاسرار، نور الهدی، عین النماء، فضل اللقاء» که از تألیفات حضرت سلطان باهو است . تقسیمات آن بر اساس باب است و جمعاً «۷ باب» دارد اما در متن نسخه ترتیب ابواب به هم خورده است . نثر فارسی آن «سبک پاکستانی» دارد و از آیات قرآنی و احادیث و کلمات مشایخ استفاده کرده است . تصوف در این نسخه بیشتر «حال» است تا قال . اشکال گوناگون تعویذ و دعا را با الفاظ و کلمات مختلف نشان داده است .

۸۹۰
۶۹۲ شواهد النبوة لتقوية يقين اهل الفتوة

[ادب، عرفان و تصوف، فارسی، منشور]

۱- اندازه : بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۶/۵ × ۳/۵ سم — درونی : ۱۷ س ۱۷ × ۹/۵ س ۹/۵ س ۰

۲- اوراق : ۲۲۲ ورق . ۴۴۴ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی تیره گون و تریج و کتابه های زرین و ساییده شده .

۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و سرفصلها و نشانه ها شنگرف ، جدولهای ۳ خطی کناره متن لاجوردی و شنگرف ، قرن ۹ ه ق .

۵- کاتب : «عبدالشکور بن عبدالغفور» ، تاریخ کتابت : «۹۷۵ ه ق» ، در صفحه ۳۹ چنین آمده است : «قد وقع الفراغ من تسويد هذا الكتاب الشريف بتوفيق الموفق اللطيف في وقت العصر في يوم الجمعة في السابع والعشرة من شهر ربيع الاول المنتظم في سلك شهور سنة خمس و سبعين و تسعمائة في بلدة المحفوظة الاسييجاب حميت عن الآفات والبلیات على يد احقر العباد الله الغفور عبدالشکور بن مولانا عبدالغفور رزقهما الله تعالى و جميع المسلمين ارتكب الطاعات والخيرات والاجتناب عن المعاصي والمخالفات و قد نقل هذا الكتاب من كتاب الذي نقله من كتاب الذي استاد البشر عقل حادی عشر المصنف المدقق والمحقق مولانا نور الدين عبدالرحمن الجاسي قدس سره العزيز ، اللهم اغفر من قرأ و لمن نظر و لمن كتب و لمن قال آمين يا رب العالمين ،

روزی که عمر دامن عمرم رها کند و این خاک تیره بند ز بندم جدا کرد
یا رب نگاه دار تو ایمان بر آن کسی کاین خط من بخواند و بر من دعا کند

ما را توقعی است ز ابنای روزگار شاید ز راه لطف که آنرا وفا کنند
چون یابد این کتاب شریف از مطالعه بهر خدا مرا بفاخته یاد کنند

بیامرزد خدا آنرا که گوید که کاتب را خداوند! بیامرزد

غریق رحمت رحمان کسی باد که کاتب را بتکبیری کند یاد»

۶- مؤلف : «مولانا نور الدین عبدالرحمن جاسی ۸۱۷-۸۹۷ ه ق» ، نام تألیف :

«شواهد النبوة لتقوية يقين اهل الفتوة» ، تاریخ تألیف : «تمتہ = ۸۸۵ ه ق :

» در این تألیف تقویت یقین راه نوردان راه طریقت و جوانمردان اهل حقیقت تواند اگر آنر بشواهد النبوة لتقويه يقين اهل الفتوه تسمیه کنند دروغی

نمی نماید» (ص ۷ نسخه).

در آن وقت تمام آن دست داد که تممته بود تاریخ سال (ص ۴۸ نسخه).

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و تمم بالخير ، الحمد لله الذي ارسل

رسلا مبشرين و منذرين لئلا يكون للناس على الله حجة بعد الرسل و خص

من بينهم حبيبه محمداً با لهداية اليه على اعدل الطرق و اقوال السبل . . .

اما بعد نموده می آید که نخستین رکن از ارکان اسلام اقرار به کلمه شهادتست.

۸- انجام : «باعث و متصدی این جمع تألیف را به دعای خیر مرحمت یاد کنند و به

استدعای فضل و مکرمت امداد نمایند .

لک الحمد والشکر یا ذا الجلال که وصف تمامی گرفت این مقال

به آن جرعه بستان چنان از خودش که افتد ز خود بی خبر لا یزال

در آن بیخودی بازگشتش تو باش که حسن المآبی و نعم المال» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع ادب و عرفان و مسائل دینی و شواهد نبوت و سیر

نبوی است که از زبان و بیان و نقل و روایت همه بزرگان پیش و بعد از

اسلام گرفته شده است . تقسیمات آن بر اساس «مقدمه» و «رکن» و «خاتمه»

است و جمعاً یک مقدمه در معرفی کتاب و «۷ رکن» در موضوع آن و

یک خاتمه در وصف اتمام آن دارد :

مقدمه در بیان معنی نبی و رسول و آنچه تعلق بدان دارد .

رکن اول در بیان شواهد و دلایلی که پیش از ولادت آنحضرت ظاهر شده است.

رکن ثانی در بیان آنچه از وقت ولادت تا بعثت ظاهر شده است .

رکن ثالث در بیان آنکه از بعثت تا هجرت ظاهر شده است .

رکن رابع در بیان آنچه از هجرت تا وفات ظاهر شده است .

رکن خامس در بیان آنچه خصوصیت به یکی از این اوقات نداشته باشد یا

معلوم نباشد و در بیان آنچه دلالت آن بعد از وفات ظاهر شده است .

رکن ششم در بیان شواهد و دلایلی که از صحب کرام و ائمه اهل بیت

رضی الله عنه تعالی علیهم اجمعین ظاهر شده است .

رکن سابع در بیان شواهدی که از تابعین و تبع تابعین تا طبقه صوفیه ظاهر

شده است . خاتمه در عقوبات اعدا» .

نسخہ بی است ارزنده کہ کاتب صریح و واضح نوشته کہ از روی خط جامی نقل کرده است . سهوالقلم کاتب اندک دارد و رسم الخط عربی و فارسی و بہ شیوہ علمی و قابل اطمینان کتابت شدہ است نہ مشقی و شاگرد نویسی . از آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات مشابیح بہرہ ور شدہ و ہمہ مآخذ و منابع را چہ کتب و چہ رجال تا حد امکان بہ دست دادہ است و تقریباً این نسخہ همانند «معارج النبوة فی مدارج الفتوة» تالیف گشتہ است و تقسیمات آن شبیہ کیمیای سعادت غزالی است . نثر فارسی آن محکم و منسجم و بہ «سبک عراقی» می ماند . در آغاز و انجام چند یادداشت در مسائل طبی و یک مکتوب و چند بیت شعر و یک رسالہ در بیان نسب و حج و غزوات و زنان و نامہ ہا و اسلحہ ہا و دیگر مسائل آن حضرت (ص) نقل شدہ است ہمہ بہ زبان فارسی و این رسالہ بر گزیدہ بی است از ترجمہ تاریخ طبری .

۲۹۰
۸۸۹

صحیفہ کاملہ سجادیہ

[ادب ، ادعیہ و اوراد ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازہ : - بیرونی : ۱۸ × ۱۱ × ۲/۲ سم . - درونی : ۱۲ × ۱۲ × ۶/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۳۲ ورق . ۲۶۱ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ لاهوری ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی ، و چرمی ضربی منقش سوختہ و بر جستہ (ترنج و نیم ترنج زیبا) با عطف چرمی سرخ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، پختہ ، عنوان ہا و سر فصل ہا و نشان ہا شنگرف ، جدولہای خطی فواصل سطور سیاہ و جدولہای خطی کنارہ متن زرد و سیاہ و زرین ، جدولہای ۲ خطی بیرون از متن سیاہ ، کنارہ ہا صفحہ اول و دوم گل و بوته نگاری ، یک سر لوح زرین و لاجوردی خوش نقش در آغاز ، قرن ۱۱ھ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

- ۶- مؤلف : «علی بن الحسین (ع)» ملقب به «زین العابدین ۳۷-۹۴ هـ ق»، نام تالیف «صحیفه سجادیه» یا «صحیفه کامله سجادیه»، تاریخ تالیف و گرد آوری ظاهراً: «۵۶۲ ق» (رک : صحیفه کامله سجادیه، گنج بخش، ج ۲، ص ۲۹۷-۲۹۹).
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا السيد الاجل نجم الدين بهاء الشرف ابوالحسن محمد بن ابوالحسن ابن احمد بن علی بن محمد بن عمر بن یحیی العلوی الحسینی رحمة الله».
- ۸- انجام : «و الرجاء فی انعامک و فضلک یقوینی لانی لم اخل من نعمتک منذ خلقتنی و انت الهی مفزعی و».
- ۹- جگواگی : این نسخه در موضوع «ادعیه و اوراد» است که شامل متن دعاها و کلمات و سخنان حضرت علی بن الحسین علیه السلام است و در نزد شیعیان به «زبور اهل بیت» معروف است. در صفحه ۲۵۱ چنین آمده است: «نقلت هذا الصحیفه الکامله الشریفه من خط الشیخ العالم الکامل قدوة المحققین اسوة المدققین جامع الفضائل و اکمالات الشیخ شمس الملة والدين محمد بن مکی المشتهر بالشهید قدس الله روحه و نور ضریحه». و پس از این یادداشت ۵ دعای دیگر از نسخ مختلف آمده است. این نسخه در ریاست سوات بوده است و آقای قیوم رومان یافته و به آقای عبدالله مظاهری رایزن فرهنگی سفارت شاهنشاهی در اسلام آباد ایران هدیه کرده است و او هم به کتابخانه گنج بخش. در کناره صفحات در آغاز و انجام نسخه بعضی یادداشتهای دعایی و ترجمه فارسی ناپخته آمده است.

صد و یک حد یا کتاب اندرز

[ادب، اخلاق، فارسی، منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی: ۲۲/۵ × ۱۵ × ۱ سم. - درونی: ۱۴ س ۱/۵ × ۱/۵ × ۹ س ۰
- ۲- اوراق : ۲۸ ورق. ۵۴ صفحه.
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید فرنگی، جلد چرمی و مقوایی سرخگون ضربی.
- ۴- خط : نستعلیق خوش، خوانا، روشن، پخته، سه لوح زیبا و خوش رنگ میان

صفحات ۳ و ۴ . جدولهای ۲ خطی در فواصل ابیات و میان مصاریع سناه رنگ ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «خان علی» ، تاریخ کتابت «۱۳۳۳ ش.م» : «این مختصر اندرز بروز سه شنبه اول ماه رمضان المبارک چهارده برج ثور از طبع افکار سید نادر شاه کیانی انجام پذیرفت تمام شد از قلم حقیر خان علی» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «سید نادر شاه کیانی یا سید نادر الحسینی کیانی» ، نام تألیف : «صد و یک حد» یا «کتاب اندرز» ، تاریخ تألیف (سرودن) : «۱۳۳۳ ش.م» : «این کتاب صد و یک حد این کتاب اندرز از گفتار سید نادر الحسینی کیانی که در تاریخ ۱۳۳۳ این مختصر دیباچه و بست و چهار گفتار است» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، این کتاب اندرز از گفتار سید نادر شاه کیانی است که می فرماید در سنه ۱۳۲۳ . این مختصر دیباچه از تاریخ ۱۲ برج حمل در ذات همایون اعلیحضرت محمد ظاهر شاه که بدره اشرف تشریف فرما گردیدن بنده بکلان گذر به آغاز این مختصر شروع نموده ام تا چهارده ثور به اتمام رسید» .

۸- انجام : «چه پرسی ز من فانی توستم
ولی جز تو در چشم من جای نیست
سراپنا چو نخلیستم بی ثمر
گرینما به لطف تو دارم امید
چو خاکم گرزشت و نکوستم
چو قلم ترا ساوای نیست
به جز فضل حق نیست مدد نظر
رخ تار سارا نمایی سفید»

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «اخلاق و دین و بند و اندرز» است . اشعار آن از نوع متوسط است . در حدود ۷۵ بیت دارد که به اوزان و بحور مختلف سروده شده است . تقسیمات آن بر اساس یک «دیباچه» و «۴ گفتار» است . اشتباهات املائی و انشائی و سکندهای شعری دارد . در زمان محمد ظاهر شاه سروده و به وی تقدیم شده است . در هر گفتار آیه های قرآنی و احادیث نبوی را شرح کرده است . روی هم رفته نسخه های ارزنده و درخور است برای چاپ و تحقیق .

۰۴۰

۶۲۷

صراح من الصحاح

[مراجع ، لغت عربی به فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۶×۱۸×۲۹ سم . - درونی : ۲۹ و ۲۵ س ۲۲×۲/۵ و
۲۰/۵×۱۱/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۴۳۶ ورق . ۸۷۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد تیماجی و مقوایی در غلاف پارچه‌ی پوسیده زرد رنگ .
- ۴- خط : نسخ عربی ، سخت خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشانها و سر فصلها و جدولهای دو خطی شنگرف . قرن ۷ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و تاریخ کتابت ظاهراً «۷۰۰ هـ ق» ، (رک : ۸ - انجام) . بنا بر سال تألیف «۶۸۲ هـ ق» . ۱۰ سال پس از تألیف کتابت شده است .
- ۶- مؤلف : «ابوالفضل محمد بن عمر بن خالد المدعو بجمال القرشی متوفی . . .» ، نام تألیف : «صراح من الصحاح» ، تاریخ تألیف : «۶۸۲ هـ ق» (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۲۲۹-۳۰۱) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم رب يسر و تمم بالخیر، قال الفقير الى مولاه الغنی به عن سواه الوافق بالمتعالی من الولد والوالد ابوالفضل محمد بن عمر بن خالد المدعو بجمال ن القرشی . . . الصحاح اللغة . . . ترجمة بالفارسية . . . و سمیته بالصراح من الصحاح» .
- ۸- انجام : به علت وصالی چند جمله محو شده است : « . . . قال ذوالرمة . . . هی علی البلی ، ولازال منهلاً بجز عائک الفطر . والله نحمد حمداً لاجو . . . العد والیا . . . النسخة انتساختاً ضحوة الاثنین . . . العقده لسنة سبعماية هجرية و كان الفراع من تألیف و تسویده بیمن توفیق الله و حسن تأییده» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «لغت عربی به زبان فارسی» است و مأخذ اصلی آن «صراح اللغة جوهری» بوده است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» است . بدین صورت که حرف آخر هر کلمه را باب و حرف اول را «فصل»

نامیده است : مثلاً کلمه «دیباچ» را در باب العجیم و فصل الدال می توان یافت . نشان چند مهر در این نسخه هست که بعضی از آنها را محو کرده اند و یک مهر اینگونه خوانده شد : «عبد محمد (۱۲۵)» . در کنار صفحات و در آغاز و انجام چند یادداشت و دو نامه و یک قصیده کتابت شده است . این نسخه قدیم است و شاید ۱۰ سال پس از تألیف ، کتابت شده باشد . این یادداشت را می آورم : «به تاریخ ۲ جمادی الثانی سنه احد جلوس والا بمعرفت میان عبدالله ساکن مدرسه جوا . . . ناسی از کسان میان عنایت الله .

۰۴۰
۶۳۳

الصراح من الصحاح

[مراجع ، لغت عربی به فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۲×۱۶×۴/۵ سم . درونی : ۲۳ س ۱۶×۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۴۱۹ ورق . ۸۳۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم جهانگیری (لاهوری) ، اندکی وصالی شده ، آب رسیده ، چند مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی کبود گل دار .
- ۴- خط : ثلث عربی خوش ، روشن ، پخته ، خوانا ، عنوانها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «ابوالفضل محمد بن خالد المدعو بجمال القرشی» ، نام تألیف : «الصراح من الصحاح» ، تاریخ تألیف «۶۸۲ هـ ق» (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۲۲۹-۳۰۰) .
- ۷- آغاز : «رب یر ، بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، قال الفقیر الی مولاه الغنی به عن سواه الواثق بالمتعالی عن الولد والنوالد ابوالفضل محمد بن خالد المدعو بجمال القرشی جعل الله احواله وحصل امانه احمد الله و هو المحمود بكل و جلها و اشکره و هو المشکور» .
- ۸- انجام : «انما هو التنبیه کان قال لا اسجدوا فلما ادخل علیه یاء التنبیه سقطت الف التي فی اسجدوا لانها الف وصل و ذهبت الالف التي بالاجتماع الساکنین

لانها والسین سا کنتان قال ذوالرمة شعر ،

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع لغت عربی به فارسی است . در صفحات آغاز و انجام
الایا اسلمی یا دارمی علی البلا ولازال منهلا بحر عانک القطر»

بعضی اشعار فارسی در موضوع اخلاقی و دینی ، مانند ،

«حاجتی را که از تو میجویم با کسی نه که با تو میگویم

راز گویم بخلق خوار شوم با تو گویم بزرگوار شوم

ندارد فعل من آن زور بازو که با فضل تو گردد هم ترازو

به فضل خویش و لطفت شومس ایار به عدل خود مکن با فعل من کار

چون بدی گناه را دانی کشدت جانب پشیمانی

ورندانی گناه را که بد است آن نشان شقاوت ابد است»

۵۹۰

۹۱۶

صید نامه یا صیدیه

[جانور شناسی ، صید و روش صید ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۶ × ۱/۵ سم . - درونی : ۱۴ س ۱۵/۵ × ۱۰ س م .

۲- اوراق : ۵۲ ورق . ۱۰۳ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد

مقوایی خاکی رنگ و با عطف و گوشه چرمی سیاه رنگ پوشیده .

۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط اردو ، عنوان ها و نشان ها و

سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : «غلام علی ولد محمد نسیم» ، تاریخ کتابت ندارد : «تمت تمام شد نسخه

صیدیه بعون الله تعالی برای پاسخاطر محمد شاه سید دستخط فقیر حقیر غلام

علی ولد محمد نسیم ولد محمد حسن ولد ولی الله مرحومین» .

۶- مؤلف : نام «مؤلف» و «تاریخ تألیف» معلوم نشد ، اما ظاهراً می توان آنرا «صید نامه»

یا «صیدیه» گفت که در عهد «سلطان بدیع الزمان بهادر خان» نوشته شده

است . در صفحه اول و دوم اینگونه آمده است : «اما بعد این رسالت

مشمول است بر دوازده فصل در شرح مسایل صید کردن ماهی و چرندهها

و پرندہ‌ها و معلم ساختن سک و یوز و چرخ و باز و مانند اینها . . . در
فصل ہمای خلافت . . . سلطان بدیع الزمان بہادر خان . . .

۷- آغاز : «رب یرسم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بلخیر بہترین طائیری با فال مبارک
بال کہ طبران کند در ہوای ابتدای امر دی بال احمد خداوندی کہ بکمال
قدرت اصناف چرنده و پرندہ را در صحرای وجود خلعت خلقت بخشید» .

۸- انجام : «الحکم حرام است نزد امام ابوحنیفہ و حلال است نزد امام شافعی خاصیت
سوی زیادت کہ در پدک چشم پیدا شود بر کنند و خون بر بوع بر آجا
طال کنند سوی زیادت بر نیاید و چشم صلاح یابد تمت تمام شد نسخہ صیدید» .

۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «جانور شناسی» و «روش صید کردن جانوران» و
شناخت حلال و حرام و مباح آنها از لحاظ دینی و اسلامی بر اساس عقیدہ
اہل سنت و جماعت و بر اساس کتب فقہ . تقسیمات آن بر «۱۲ فصل» و
یک خاتمہ . ۱۲ فصل درباره شناخت جانوران و روش صید کردن و خاتمہ
شامل اسامی جانوران و پرندگان و چرنندگان بر حسب حروف تہجی . اثر
فارسی آن بہ «سبک ہندی یا پاکستانی» است و مبحث خاتمہ در موضوع
اسامی جانوران ارزندہ است خاصہ اینکہ ہمہ آنها بہ زبان فارسی است و
یا عربی است . در آغاز و انجام چند یادداشت دارد از جملہ یک یادداشت
حساب بہ زبان اردو و در انجام چند تعریذ و یک یادداشت طبی و یادداشت
ملکیت نسخہ بدین شرح : «این کتاب در حق و ملک سید محمد شاہ ولد
کسی شاہ ولد خیابو الدین ولد کھیسیتی شاہ ساکن موضع سیکر والی ہرندہ
دعوی کند در شرح شریف معلی دروغی و کاذب باشد» . مہر کتبچند
رشدیدہ، دارد .

۶۱۰
۹۴۹

طب اورنگ شاہی

[طب ، فارسی ، منشور]

- ۱- الدازہ : - بیرونی : ۱۸/۵ × ۱۲ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۹ سم ۸ × ۱۵/۵ سم .
۲- اوراق : ۱۸۱ ورق . ۲۶۲ صفحہ .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ لاهوری (جہانگیری) ، کرم خوردہ ، آب رسیدہ ،
وصالی شدہ ، جلد مقوایی خاکی رنگ با عطف و گوشہ تیما جی قہوہ بی رنگ ،
شیرازہ دار .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، پختہ ، خوانا ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصل‌ها
شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : «غلام رسول بن حافظ» ، تاریخ کتابت «سنہ ۲۵ جلوس محمد شاہ پادشاہ
غازی» : «تمت . . . طب اورنگ شاہی فی یوم الجمعة هذا وقت الزوال
باتمام رسید بید فقیر پر تقصیر النحیف غلام رسول بن حافظ احسن اللہ
عرف بنی اسرائیل ساکن قصبہ ابراہیم آباد عرف سودہرہ . . . جلوس
۲۵ محمد شاہ پادشاہ غازی» .
- ۶- مؤلف : «درویش محمد امن آبادی» ، نام تالیف : «طب اورنگ شاہی» ، تاریخ تالیف :
«در عہد ابوالمظفر محی الدین محمد اورنگ زیب» : این فقیر حقیر حکیم
درویش محمد امن آبادی مرید حضرت قطب الاقطاب شیخ فرید گنج شکر
رحمۃ اللہ چند حرفی دہقانہ در مدح درگاہ . . . ابوالمظفر محی الدین محمد
اورنگ زیب . . . بنا بر آن این کتاب را کہ موسوم است بہ اسم طب
اورنگ شاہی . . . ہدیہ ساختم» .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم حمد و سپاس مر حضرت حکیمی را کہ بحکمت
بالغہ و قدرت کاملہ بیک حرف کرۃ فلک و اسطقات را بیافرید و نتایج
اسطقات را موالید . . . گردانید و ہر یکی را روحی بخشید یعنی جمادی و
نباتی و حیوانی و کانی» .
- ۸- انجام : «فصل الیاء یاقوت بہترین آن سرخ رمانی بود و وسواس سوداوی و خفقان
و ضعف دل را بغایت نافع یتوع ہر نباتی کہ ویرا یعنی محرق و مسہل و
مقتلع بود آنرا ینوع گویند چنانچہ شہرم و ماذریون و مانند آن تمت نسخا
المیمونات المکرمة المعظمہ طب اورنگ شاہی . . . سنہ ۲۵ جلوس محمد شاہ
پادشاہ غازی خلد اللہ ملکہ و احسانہ» .
- ۹- چگونگی : این نسخہ بہ زبان فارسی و در موضوع «طب قدیم» است . تقسیمات آن بر
اساس «باب» و «فصل» و «قسم» و «شعبہ» و «نوع» و «سؤال و جواب

است و جمعاً «۷ باب» و چندین فصل و دیگر تقسیمات دارد . بشر فارسی روان و ساده آله حاوی مفردات طبی و اصطلاحات پزشکی و اسامی داروها و بیماری‌ها به ترتیب حروف الفبایی می باشد . فهرست مطالب در چهار صفحه و نیم در آغاز آمده است . در آغاز و انجام و کتارده متن معانی لغت و توضیحات پزشکی آمده است .

۸۹۰

۷۶۶

طلسم حیرت

[ادب ، عرفان و حکمت ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۱٫۴ سم . — درونی : ۱۸ × ۱۲ × ۷/۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۱۱۹ ورق . ۲۳۸ ورق .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ عندی ، اندکی آب رسیده ، جسد مقوایی و پارچه‌پی ملون .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و سرفصلها شکرکرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «دولت محمد» ، تاریخ کتابت ندارد : «تمت نسخه طلسم حیرت م ر ا عبدالقادر بیدل بید احقر العبد دولت محمد ستر عبوبه و غفر ذنوبه تم ، شمس بتوفیق خدای لاینام این کتابت روز جمعه شد تمام
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «ابو المعانی میرزا عبدالقادر بیدل متوفی ۱۳۲۲ هـ ق» ، نام تألیف (مثنوی) : «طلسم حیرت» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در آغاز و انجام نسخه نام مثنوی آمده : «این کتابت طلسم حیرت می باشد» و «تمت نسخه طلسم حیرت میرزا عبدالقادر بیدل» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين .
آنچه درین دایره صوت خداست برده آرایش حمد خداست
بنام آنکه دل کشاند او است نفس گرد ستاع خانه اوست
سراغش جاسی دیگر رو ندارد برون از خویش گفت و گو ندارد»
۸- انجام : «حقایق هست و معنی معنی آهنگ بیان از عرضه الفاظ دلتنگ

... دل را سر شک آهسته بودن بغیر از نم چه دارد و نمودن
زبان را بسا خموشی رو برو کن دگر چندان که خواهی گفت و گوگن»

۹- چگونگی : این مثنوی از جمله مثنوی های عرفانی و فلسفی و حکمی ابوالمعانی میرزا
عبدالقادر بیدل است که بر وزن «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن یا فعولن» از
مزاحفات بحر هزج مثنی محذوف یا مقصود سروده است . در حدود ۲۵۰ بیت
دارد . بعضی از عنوان های آن یک بیت شعر بر وزن بحر سریه
(ص ۲۵) :

زمزمه آرای حسن کمال آیینسه پردازی حسن مقال

دیگر عنوان های آن از این نوع است : «سیر سنیه (ص ۱۷۹) ، سیر زلف
(ص ۱۸۵) ، سیر لب (ص ۱۸۷) ، سیر دهان (ص ۱۸۸) . در آغاز و
انجام ، بعضی از ابیات پراکنده به خط شکسته کتابت شده است ، از جمله
«ای مرو از شهر خود هر گز بده قرض مستان و بکس قرضی مده
تا توانی با کسی حرفی مگوی گر زدی گوساله را آبی بده»
و نیز یک غزل از میان ناصر الدین دارد .

۱۹۰
۱۳۵

طوطی نامه

[ادب ، داستان ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۴/۵ × ۲ سم . — درونی : ۱۴ س ۱۰ × ۹ س م .
- ۲- اوراق : ۴۹ ورق . ۹۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی تیر
رنگ با عطف کرباسی سفید رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و سر فصلها و نشان ها و اسامی اعلام
شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده ، تاریخ کتابت : «۱۲۵۵ ه ق» : «کتاب طوطی نامه

من تصنیف نخشبی رحمت الله علیه تمام شد تاریخ نهم و رمضان مبارک
سنه ۱۲۷۰ هجری تحریر یافت» .

۶- مؤلف : «محمد قادری» ، نام تألیف : «طوطی نامه» ، تاریخ تألیف معلوم نشد ،
اما ظاهراً این نسخه به خط مؤلف است و تاریخ تألیف : «۱۲۵۵ هـ ق»
می باشد . (رک : ۱ - کاتب) . در صفحه آغاز چنین آمده است : «حضرت
نخشب رحمة الله علیه که در طوطی نامه بعبارت سخت و دقیق نوشته بودند
آنها برای تفصیل و بیان از جهت معلوم شدن همه مردمان حد قادری
اصلاح الله شأنه در عبارت سلیس و آسان که مشتمل بر عبارت خطوط باشد
و در زمره جواب و سؤال که دولتمندان را لایق باشد نوشته است» .

۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر بعد از جنس حبس ثنا و صفت
پیدا کننده آسمان و زمین و کیفیت و حقیقت این است که داستان قصه ها
و حکایت های حضرت نخشب رحمة الله علیه که در طوطی نامه بعبارت
سخت و دقیق نوشته بودند» .

۸- انجام : «خجسته خواست که برود و در حال خروس آواز کرد صبح ظاهر شد و
رفتن او موقوف گردید تمت تمام شد کتب طوطی نامه من تصنیف نخشبی
رحمت الله علیه» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع داستانها و تمثیلات و حکایات کوتاه است از زبان
طوطی و دیگر جانوران مانند خروس و شغال و شیر و گربه و روباه و سیاه
گوش و بوزنه و مار و غوک و امثال اینها و چند تن انسان به نام
«خجسته» و «شاپور» و «قاضی» و «پادشاه» و «سپاهی» و «زرگر» و اشخاص
دیگر . اما این نسخه طوطی نامه تحریری است دیگر از طوطی نامه ضیاء
نخشب که بنا بر قول محرر آن ، مردم با عبارات سخت و دقیق طوطی
نامه نخشبی آشنا نبودند . وی آنها به عبارت روزمره و شبیه تمایشنامه
(دارای سؤال و جواب) در آورد تا بر همگان خواندندش آسان باشد .
تقسیمات آن بر اساس «حکایت» است و جمعاً «۳۰ حکایت» دارد . نثر آن
روان و ساده است و از اشعار نغز طوطی نامه نخشبی در آن اثری نیست .

در آغاز آن نشان یک مهر است : «فخر الدین احمد ۱۲۳۶» و تاریخ ابن
مهر را با تاریخ کتابت «۱۲۵۵» باید مقایسه کرد ! در آغاز و انجام ابن
نسخه بعضی یادداشت‌ها هست که «صورت حساب» است .

۹۰
۹۶

عجایب المهمات و خزائن العبادات

[دین ، فقه و فرایض ، عربی و فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۶ × ۴ سم . — درونی : ۱۵ س ۸/۵ × ۱۶/۵ س م
- ۲- اوراق : ۳۵۹ ورق . ۷۱۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه
رنگ با عطف و گوشه پوسیده .
- ۴- خط : نستعلیق ، سخت خوانا ، ناپخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و نشانها شنگرف
قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمد یوسف» ، تاریخ کتابت «۱۲۸۳ ه ق» : «تمت الكتاب بعون الملک
الوهاب علی ید احقر الفقرا محمد یوسف . . . سنه ۱۲۸۳» . در حدود
صفحه دعای اختتام کتابت دارد به نظم و نثر .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف در این نسخه نیامده است و جایی دیگر هم یافته نشد، نام تأ
«عجایب المهمات و خزائن العبادات» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در ص
۲ اینگونه آمده : «وقعت من الاشارات مع تسميتها موفقه للمسمى لعج
المهمات و خزائن العبادات و الرجاء من الله تعالى ان ینفع به الرا
فی الطاعات» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذی شرف عباده المتقین بال
الصالحات و الصلوة و السلام علی افضل من اوتی النبوة و المعجزات و
آله و اصحابه المقتدین به فی الخصایص و الاخلاق المرضیات و بع
کان مناط النجاة متابعه سید الکاینات» .

۸- انجام : «قال السالمی لوان عابشة رض افضل من النساء الاول والآخرین خلالہ للشیعة خذلہم اللہ تعالی کذا فی شرح امالی شمس الدین رح تمت الکتاب بعون الملک الوهاب علی ید» .

۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع مسائل مهم فقہی و مطالب فشرده عبادات براساس عقیدہ اہل سنت و جماعت است کہ بہ زبان عربی و فارسی است . تقسیمات آن براساس «رکن» و «فصل» و «باب» است و جمعاً در حدود ۲۰۰ فصل و چند رکن و باب دارد . نخست بر رکن و دوم بر باب و سوم بر فصل تقسیم شدہ است . مطالب نسخہ اکثر نقل از متون فقہی است و از آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات مشایخ استفادہ کردہ است . نثر فارسی آن مخصوص سر زمین پاک است . در گوشہ و کنار صفحات یادداشتہای گوناگون فقہی با ذکر مآخذ و مصادر آمدہ است . انتقاد از دیگر سلاسل و فرق اسلامی براساس عقیدہ اہل سنت و جماعت در این نسخہ بسیار آمدہ است مخصوصاً شیعه را بسیار طعن کردہ است . فہرست مطالب نسخہ در ۲۷ صفحہ در آغاز آمدہ است . «فصل فی انواع العلوم» در آغاز و «فصل انکار الامامہ» .

۱۹۰
۷۶۷

عشق نامہ شوق الہی

[ادب، عرفان و عشق و فقر، فارسی، منشور و منظوم]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۱۰ × ۱۵ × ۲/۲ س.م. — درونی : ۱۸ س. ۲۰ × ۲۰ س.م.
- ۲- اوراق : ۱۱۴ ورق . ۲۲۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوٹی، اندکی آب رسیدہ، اندکی وصالی شدہ، جلد مقوایی و چرمی قہوہی رنگ ، ضربی ، تریج .
- ۴- خط : نستعلیق، خوانا، روشن، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و خطوط رسم شدہ بالای جملات و کلمات شواہد شنگرف ، قرن ۱۲ ه. ق .
- ۵- کاتب : «بابا محمد علی کشمیری» ، تاریخ کتابت : «۱۲۵۴ ه. ق» : «تمت تمام شد»

کتاب عشق نامه شوق الهی در روز پنجشنبه بتاریخ شانزدهم شهر محرم الحرام سنه یکهزار و دو صد و پنجاه و چهار است تحریر یافت دستخط فقہ الحقیق پرتقصیر بابا محمد علی کشمیری در بلده پیشاور لمه کنده ویره» .

مؤلف : صریح و واضح معلوم نشد اما ظاهراً مؤلف و کاتب یکی هستند زیرا پایان نسخه می گوید : «نوشته شد جهت خود و بشوق الهی درین کتبه دیده و درد افزا از علم سلوک هر شنونده و خواننده را شوق محو پروردگار بیان می نماید . . . این بنده درگاه . . . در نوشتن و صحیح کردن پیش استاد غمخواری شب و روز کرده . . . در مسجد بنوشتن این کتبه بیداری و شب خیزی کرده شد». این مطالب پس از نام «کاتب» آمده است (رک : ۵- کاتب) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين و الصلوة على رس محمد و آله و اصحابه اجمعين سبحان الله آن قدری که خاک را از عمیم جان بخشید و بتشریف و لقد کرمننا بنی آدم مشرف گردانید» .

۸- انجام : «پس چگونه آن منزل را آسان کنی و در مکان امن و امان خود خو رسید حرف نادانگی بگذار و پیشه دانش پیش گیر تا از عذاب خواهی یافت» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عشق عرفانی و سیر و سلوک روحانی و فقر و درویش و درویشی و درویشی» است . تقسیمات آن بر اساس «ای درویش» و درویش دلریش» و «فصل» و «نقل» است . نثر آن آمیخته با آیات قرآنی احادیث نبوی و کلمات مشایخ و اشعار عرفانی فارسی است . سبک پاک یا هندی دارد . مؤلف و کاتب یکی است و این نسخه به خط مؤلف ظاهراً هنوز چاپ نشده است . همه راه‌های عرفانی و فقر و عشق و وجد و سماع و عزلت و فنا فی الله و طریق الی الله در این نسخه است . در آغاز و انجام اشعار عرفانی و یک صورتحساب و یک دعا دار یادداشت خواندنی است : «یوم پنجشنبه ۱۳۴۴ دلو بود مطابق ماه شعبان المعظم بجای جناب خلیفه صاحب بقیماق چای مهمان بود» .

الوجود صاحبزاده عبدالله جان هم مہمان بود. پس از فارغی قیماق چای و نان های روغنی اخم مولوی صاحب دیوان جناب تقدس برهان تنزه بیان را می خواند همین بیت استاد بد نظر فقیر شما حاجی میرزا عبدالعزیز گذشت ما در اینجا از برای شما که مطالعه می کنید تحریر کردیم :

بیستل امروز در مسلمانان همه چیز هست لیک ایمان نیست

۳۰۰
۸۷۷

عقاید النساء یا کثوم نه

[جامعه شناسی، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۱۳ × ۴ / سم . - درونی : ۱۱ × ۱۴ × ۸ سم .
- ۲- اوراق : ۲۲ ورق . ۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : فرنگی سفید ، جلد مقوایی وصالی شده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «عبدالله» ، تاریخ کتابت : «۱۳۰۷ هـ ق» : «تمام شد کتاب کثوم نه نه مسمی بعقاید النساء حسب فرمان حضرت شهزاده بلند مکان سردار نصر الله خان بتاريخ يوم یکشنبه هجدهم شهر ذیقعده الحرام سنه ۱۳۰۷ در بلده متبر کد کابل بدست خط حقیر عبدالله» .
- ۶- مؤلف : «آقا حسین خوانساری متوفی قرن ۱۱ هـ ق» . نام تألیف : «عقاید النساء» مشهور به «کثوم نه نه» است . تاریخ تألیف معلوم نشد : نام مؤلف و تاریخ تألیف در این نسخه نیامده است اما نام تألیف بدین شرح است : «پوشیده نماند که مختصریست در بیان اقوال و افعال زنان . . . و این . . . مسمی بعقاید النساء» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، برآینه ضمیر ایمانی پوشیده نماند که مختصریست در بیان اقوال و افعال زنان و واجبات و مندوبات و محرمات و مکروهات و مباحات ایشان و این مشتمل است بر مقدمه و شانزده باب و خاتمه و مسمی بعقاید النساء» .

- ۸- انجام : «و مغز گردو را بامویز بخورد و همچنین آش را با قاشق و پلو را با پنجه و هندوانه و خربزه را با چاقو و ترب را با نمک و عسل را با روغن و سیر را با ماست و یخنی را با ترشی و کشکرا با روغن و نعنا و زردک را پخته ، تمام شد کتاب کثوم نه نه مسمی بعقاید النساء» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «اقوال و افعال و اخلاق و مسائل دینی زنان» است و براساس عقیده خرافی و طنز گویی و مسخرگی و شوخیهای انتقاد آمیز نوشته شده است . مؤلف اصولاً در نظر داشته که از زبان زنان بعضی مسائل خشک دینی را به باد استهزا و تمسخر بگیرد و قهرمانان طنز گویی زنان عبارتند از : «بی بی شاه زینب ، کثوم نه نه ، خاله جان آقا ، باجی یاسمن ، ده در بزم آرا» . تقسیمات آن براساس «مقدمه» و «باب» و «خاتمه» است . «باب اول در بیان غسل و وضو و تیمم ، باب شانزدهم در بیان صیغه خواهر خواندگی خاتمه در بیان کیفیت چهار شنبه سوری» . نثر فارسی آن روان و پر اصطلاحات دینی و الفاظ عامیانه و بازاری و خانگی . نشان دو مهر دار در آغاز و انجام : «کتابخانه ملی دارالسلطنة کابل ۱۲۹۸» و «مهر کتابخانه نصرالله ۱۳۱۱» . کثوم نه نه یا عقاید النساء چاپ شده است .

عقود اللؤلؤ و المرجان فی الاحادیث

الواردة فی فضل القرآن

[دین ، حدیث و قرآن ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : $21/5 \times 14/5 \times 1/5$ سم . درونی : $15 \times 10/5 \times 8$ سم
- ۲- اوراق : ۶۱ ورق . ۱۲۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ هراتی (سمرقندی) ، کرم خورده ، وصالی شده ، چرمی و مقوایی سرخگون ضربی نقش دار .
- ۴- خط : ثلث حوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف در صفحه اول نقاشی گل و بوته ، جدولهای ع خطی کناره متن زرین سیاه ، قرن ۱۱ ه ق .

- ۵- کاتب : و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف معلوم نشد زیرا از آغاز ناقص است ، نام تألیف : «عقود اللؤلؤ و المرجان في الاحاديث الواردة في فضل القرآن» ، تاریخ تألیف : «۱۱۲۰ هـ ق» :
«و سمیته عقود اللؤلؤ و المرجان في الاحاديث الواردة في فضل القرآن (ص ۱) . . . و كان الفراغ من تأليفه يوم الخميس سادس شهر محرم الحرام سنة ۱۱۲۰ من الهجرة النبوية» .
- ۷- آغاز : ناقص است و چنین آغاز می گردد : «حسن الخاتمه و سمیته عقود اللؤلؤ و المرجان في الاحاديث الواردة في فضل القرآن الباب الاول في الاحاديث الواردة في فضل و حملته و فيه فصلاں الفصل الاول و فيه اربعون حديثا» .
- ۸- انجام : «والذين صحت عنهم القراءات نافع وابو عمرو و حمزه و الكسائي و ابن كثير و ابن عامر و عاصم والله سبحانه و تعالى اعلم قل المؤلف رحمه الله هذا آخر ما قصدته والله الحمد و المنة و نسأله ببركة القرآن الرضا و الجنة و ارجو ممن رمق ما رقم القلم ان يعذر ان زلت القدم و صلى الله على سيدنا محمد و آله و صحبه وسلم و كان الفراغ من تأليفه يوم الخميس سادس شهر محرم الحرام سنة ۱۱۲۰ من الهجرة النبوية على صاحبها افضل الصلوة و السلام و الحمد لله رب العالمين تمت تمام شد» .
- ۹- جگولگی : موضوع این نسخه «حدیث» است از آن گونه احادیثی که در باره فضل و برتری قرآن شریف وارد شده است از پیامبر اسلام و صحابه و تابعین . تقسیمات آن بر اساس «مقدمه» و «باب» و «فصل» و «خاتمه» است : مقدمه در معرفی نسخه ، باب اول در احادیث وارده در فصل قرآن شامل دو فصل و هر فصل ۴ حدیث ، باب دوم در فضایل سوره ها و آیات مخصوص شامل چهار فصل و هر فصل ۴ حدیث ، باب سوم در فضایل سوره ها و خواص آنها به ترتیب شامل دو فصل . باب چهارم در آداب و تلاوت ، خاتمه در ذکر فواید قرائت . در صفحه آخر یک مهر و یک یادداشت از مالک آن موجود است اما به علت وصالی نصف آن محو شده : «اقدم اعلى احمد . . .» . «عقوده اللؤلؤ و المرجان ما برآمد محل واقعه ۱۶ ذی قعدة سنة ۲ تحویل محفوظ است نموده شد قیمت ۱۵ ر» .

۸۹۰
۶۷۷

عیار دانش

[ادب، اخلاق و سیاست، فارسی، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۶/۵ \times ۱۶/۵ \times ۳/۵$ سم. - درونی : $۱۷ \times ۹/۵ \times ۹/۵$ سم.
- ۲- اوراق : ۲۵۵ ورق . ۵۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ لاهوری، وصالی شده، آب رسیده، جلد مقوایی و چرمی سرخگون با عطف و گوشه پارچه‌ی قهوه‌ی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق، خوانا، روشن، عنوانها و نشانها و سر فصلها شنگرف قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد، چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : «ابوالفضل بن مبارک متوفی ۱۰۱۱ هـ ق»، نام تألیف : «عیار دانش» تاریخ تألیف : «۵۹۹۶ هـ ق؟»، در صفحه ۹ و ۱۰ چنین آمده است : «جلال الدین محمد اکبر پادشاه غازی که سایه سلطنت او . . . ممدود باد . . . در همان هنگام بنده درگاه ابوالفضل بن مبارک . . . مأسور شد که اگرچه انوار سهیلی نسبت کلیله و دمنه . . . مشهور است . . . نیز در فراهم آوردن این کتاب حق بزرگ است» .
- ۷- آغاز : ناقص است و چنین آغاز می شود : «کردن سری هر علمی صرف میگرد شنید که در خزاین رایان هندوستان کتابی است که حکما به زبان زبانان وضع کرده‌اند و حکمت را بلباس ظرافت آورده پادشاهان را آداب ملک رانی کارنامه‌ی است نوشیروان را شوقی در دل پدید آمد» .
- ۸- انجام : ناقص است یک یا دو ورق افتادگی دارد : «به نزهتگاه عنایت میدران آنروز سلطان عهد از خبر یافتن بدکاران متنبه میشد امروز بدکاران دیدن روی پادشاه وقت به مقصود حقیقی می رسند آنروز اندازه مر نگرفته بودند» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع ادب و اخلاق و سیاست و آیین کشور داری تعلیم و تربیت است که بد پیروی از کلیله و دمنه و انوار سهیلی نو

شده است. مؤلف آن «ابوالفضل بن مبارک» است که در عهد جلال الدین محمد اکبر پادشاه غازی می زیسته و «اکبر نامه» و «آیین اکبری» تألیف او است. بر این نسخه یک دیباچه طولانی است و در آن محاسن کلمه و دهنه و انوار سهیلی و تألیف خود را «عیار دانش» بیان داشته و ضمناً یاد آور گشته که مولانا واعظ کاشفی دو باب از کلمه و دهنه را حذف کرد و این کارش شایسته نبوده و سپس خود آن دو باب را افزوده است و کتاب خود را بر «باب» تقسیم کرده است: «باب اول در بعضی از سخنان بوزرجمهر حکیم» و «باب شانزدهم در التفات نا نمودن برگردش روز نر». نثر فارسی این نسخه ساده تر و روان تر از کلمه و دهنه و انوار سهیلی است و آمیخته با اشعار برگزیده فارسی است و آیات قرآنی و احادیث و جملات و اشعار عربی ندارد و از حکایات و قصه های اخلاقی انباشته است. قهرمانان کتاب تقریباً همانند کلمه و دهنه هستند یعنی رای و دابشلم و کلمه و دهنه و موش و گاو و امثال اینها می باشند. این چند جمله از خاتمه نسخه آورده می شود: «تمت الکتاب روز فروردین نوزدهم تیر ماه آلهی سنه ۳۳ موافق روز زوبالت و دویم تیر ماه جلالی سنه ۱۲۱۰ مطابق قوس چهاردهم روز ماه قدیمی سنه ۹۶۷ یزد جردی مصادف روز یکشنبه پانزدهم ماه شعبان سنه ۹۹۶ هجری متوافق سنه ۱۶۴۰. مقارن فریدان ماه رومی سنه ۱۸۹۹ اسکندری سپری شد این گنجنامه شاهنشاهی و کارنامه کار آلهی. در پایان نسخه نوشته آده «این کتاب» دو صد و هشتاد ورق «است در صورتی که» ۲۵۵ ورق دارد و از آغاز و انجام افتادگی دارد.

۲۹۰
۷۲۶

عین العلم وزین الحلم

[دین، حکمت و عرفان، عربی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۱۶/۵ × ۲ سم. - درونی : ۱۴/۵ × ۸/۵ × ۰ سم.
۲- اوراق : ۱۳۱ ورق. ۲۶۲ صفحه.

- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ خشن سیالکوتی ، کرم خورده ، آب رسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : ثلث عربی (متن) شکسته خفی (حواشی) ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها و خطهای رسم شده بر بالای جملات شواهد شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : «شیخ محمد بن عثمان ابن عمر الباهلی» ، نام تألیف : «عین العلم وزین العلم» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : فهرست کتب عربی کتابخانه ریاست رامپور ، ج ۱ ، ص ۳۵۲) : «واسمه المطابق عین العلم و اساسه الكتاب و السنة و شیم الصحابة الشیم» (ص ۶ نسخه) .
- ۷- آغاز : «رب یسر ، یافتاح و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، یا رب یا رباه باسمک ابتدی و بک اقتدی و بنور قدسک اهتدی الله الله الام تمد الی زهرة الحیاة الدنیا عینیک و ختام تنکص بعد ایناس نار علی عقبیک ای یجبهک الشهوات الخسیسة» .
- ۸- انجام : ناقص است و چنین انجام می یابد : «ارنی کیف تحی الموتی ق ارنی انظر الیک انجح فی الاول لوجود الشرط و اعتذر فی الثانی لفقده ولولا الانس لعوقب کما احترق قوم» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «حکمت و عرفان و سلوک» است بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت . تقسیمات آن بر اساس مقدمه و «باب» و «خاتمه» است . در آغاز مقدمه در تعریف علم و باب الاول فی الورد و در آخر این نسخه «الباب العشرون فی التوحید و التوکل» و ابوابی دیگر از آن ساقط شده است . در گوشه و کنار صفحات یادداشتهایی به عربی و فارسی دارد که در توضیح متن و لغات عرفانی مؤثر است و مآخذ آنها ذکر شده است : «س ، عبدالحق ، ملا علی» .

فتاوی

[دین ، فقه و فتوی ، فارسی ، منشور]

۱- الدازه : — بیرونی : ۲۴×۵/۲۱×۶ سم . — درونی : سطرها مختلف است و به

صورت افقی و مورب کتابت شده و تقریباً هر صفحه ۳۶ سطر دارد .
۱۶×۳۰ سم .

- ۲- اوراق : ۶۸ ورق . ۱۱۳۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک سفید رنگ سمرقندی ، جلد مقوایی و چرمی ضربی و منتش درون و بیرون جلد تریجها و کتابه های زرین و زیبا ، نام صحاف در داخل تریجها اینگونه آمده است . «دارد امید شفاعت محمد ناصر» .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر و شکسته ، ناپخته ، روشن ، سخت خوانا ، عنوانها و سر فصلها و جملات شواهد شنگرف و بعضی از عنوانها در نوعی نسخ کتابت شده است ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد . ولیکن از تصفح آن چنان برآمد که فتاوی فارسی است و یا تألیفی دیگر است بر همان سبک و روش به نام «فتاوی» بر اساس فقه فرق چهارگانه اسلام : حنفی و حنبلی و و شافعی و مالکی .
- ۷- آغاز : «باشد حرام روایت بی تلمذ ، بسم الله الرحمن الرحیم و به نستعین ، ق . ا . ه . . . فرض کفایه و اقل مرتبه آن مدب بوده بی تلمذ نزد ثقات جواب فتوی حرام محض باشد الطریانی بینوا توجروا قال الحسن البصری الافتا من فروض الکفایه اذا قام به البعض سقط من الباقین» .
- ۸- انجام : «توقع و ترصد چنان است که پیوسته پرسش و پژوهش احوال این مخمور رحیق وصال را می نموده باشند یعنی به همان قدر نامه و پیغامی که تشفی بخش طبع علیل و تسلی ده خاطر کلیل تواند بود پرداخته تغافل و تساهل روا نمی داشته باشند .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فتوی» است بر اساس فقه اهل سنت و جماعت که به زبان فارسی روان ماوراء النهر و خراسان تألیف گشته است . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «باب» و «فصل» و دیگر عناوینات بر حسب موضوع است . «کتاب النکاح» در آغاز و «باب فی الحرفی و الغرقی و الهدی» در

پایان است . در تضاعیف این نسخه رسائلی آورده شده که هر کدام در جای خود نسخدهی است کامل از جمله : «فصل فی ارقام هندیه» و «رساله خواجده شاه بر مسأله دیناری» و «رساله موصی له» و «رساله از برای علم رقوم» . طرز کتابت این نسخه به اشکال مختلف است . جدول‌های اعداد برای اثبات مسائل میراث دارد و حتی بحث در اعداد دارد مربوط به هندوان . در آغاز و انجام نسخه چند مسأله فقهی درباره «دفاع از شیعه» آمده است . فهرست مطالب آن در ۳ . ۱ صفحه در آغاز آمده است .

۲۹۰
۶۲۸

فتح الجلیل بیان حفی انوار التنزیل

[دین ، قرآن و تفسیر ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۳/۵ × ۳/۵ سم . - درونی : ۲۵ × ۱۴ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۵۷ ورق . ۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ جنهانگیری ، آب رسیده ، دودزده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی با عطف و گوشه پارچه‌ی پوسیده .
- ۴- خط : ثلث تحریر ، سخت خوانا ، پخته ، روشن ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، جدولهای ۳ خطی سیاه و شنگرف ، قرن ۹ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد و لیکن تاریخ خرید «۹۹۹ هـ ق» و «۱۰۰۵ هـ ق» در صفحه آغاز دیده می شود . (رک : ۹- چگونگی) .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف : «فتح الجلیل بیان حفی انوار التنزیل» . در صفحه ۲ و آخر اینگونه آمده است : «بعد فهذا تعلیق وضعته علی تفسیر القرآن العظیم المسمی بانوار التنزیل و اسرار التأویل للإمام المحقق و الجبر المدقق ناصر الملة و الدین ابی الحسن عبدالله ابن عمر ابن محمد بن علی الشیرازی البیضاوی طیب الله ثراه و جعل الجنة مأواه یفتح منه فعله و یوضع جمله مع بیان ما یرد عمله و الجواب عنه ان امکن مصحوباً بقواعد محرره و فواید محمده و قد انترضه فیہ القرآن لا یضاح او غیر وسمیته فتح الجلیل بیان حفی انوار التنزیل» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين اللهم صل على سيدنا محمد و آله و صحبه وسلم تسليماً كثيراً رب يسر يا كريم الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب و جعله قيماً و بين فيه لاولى الالباب ما يحتاجونه مخصصاً او معهما».

۸- انجام : «اشعار العظم الآفة تعليل المنزل اى يوسوس فى صدور فى نسخة فى صدورهم النفلين فى نسخة التباين من قواسعود و بين و كانما اقرالكتب التى انزله الله تعالى موضوع والله اعلم بسم فتح الجليل بيان حفى الانوار التنزيل والله تع و . . . و التوفيق و منه الهداية الى سواء الطريق و هو حسبى و نعم الوكيل والله على سيدنا محمد و آله و صحبه وسلم تسليماً كثيراً كثيراً دائماً الى يوم الدين كما ذكرك و ذكره الذاكرون و كما عقل عن ذكرك و ذكره الغافلون و رضى الله عن اصحاب رسول الله اجمعين و لاحول و لا قوة الا بالله العلى العظيم استغفرالله اعلا العلى العظيم».

۹- چگونگی : اين نسخه در موضوع «تفسير قرآن» است و اصل نسخه بيان و شرح و توضيح نكاتی مشكل و دشوار از «انوار التنزيل و اسرار التأويل» معروف به «تفسير بيضاوى» است . اين نسخه را در فهرس موجود در كتابخانه گنج بخش نياقم . تقسيمات آن بر اساس الفاظ و كماتى و عباراتى است كه از متن «تفسير بيضاوى» آورده و آنها را شرح و تفسير کرده است . نشان ده مهر در آغاز و انجام اين نسخه ديده مى شود كه بعضى از آنها اينگونه خوانده شدند : «ابو القاسم ابن محمد رضا» و «محمد قليج بن . . . .» . پادشاه جهان بنده تجريد خاص محو شده از اعتقاد آصف خان ۱۰۲۳ . اين يادداشت ها : «الله اكبر از بابت اموال قليج خان هفت عدد روپيد» و «صار هذا الكتاب من ممتلكات . . . محمد قليج خان . . . و كان العرض فى التاريخ شهر ربيع الاول سنة ۹۹۴» . «محمد رضا ابن ملا كمال» . اين نسخه به تعداد مهرهاى ده كانه دست به دست گشته است (راك : نمونه ها و تصاوير) .

۲۱۰

۸۰۰

فتح حصن حصین

[دين ، اخلاق و سيرت ، فارسى ، منشور]

۱- اندازه : - بيرونى : ۲۸ × ۱۷ × ۵ سم . - درونى : ۱۷ س ۲۰ × ۹ سم .

- ۲- اوراق : ۳۲۶ ورق . ۶۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هراتی ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی منقش ضربی قهوه‌ای رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، روشن ، پخته ، خوانا ، جملات عربی ثلث معرب ، عنوان‌ها و نشانها و خط های رسم شده بالای کلمات شواهد شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «شیخ عبدالکریم صدیقی ملتانی» ، تاریخ کتابت ندارد : «تمت شرح فتح حصن حصین راقمه احقر العباد شیخ عبدالکریم صدیقی ملتانی تمت تمام شد» .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «ابوالفتح» یا «ابوالفتح عاصی» ، نام تألیف (شرح) : «فتح حصن حصین» ، تاریخ تألیف (شرح) : «۱۰۸۴= بود زین پیر فتح حصن حصین» . در صفحه ۶۴۵ و ۶۴۶ اینگونه آمده است : «و ابو الفتح عاصی را به دعای مغفرت یاد آرد لمؤلفه ، نظم :
- شرح ابواب مغلقه کردم از کتاب ستین حصن حصین
هاتفی گفت گوی تاریخش بود زین پیر فتح حصن حصین
... لهذا نام این شرح فتح حصن حصین نهادم» .
- ۷- آغاز : «شرح حصن حصین ، رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر متن اللهم اصالح لی دینی الذی جعلته عصمة امری و اصالح لی دنیاى التی جعلت فیها معاشی اللهم انی آعوذ بک برضاک من سخطک و اعوذ بعفوک من نقمتک» .
- ۸- انجام : «اللهم اجعل عملی مقبولاً بحق النبی الامی العربی المکی المدنی و بحرمة آله الاطهار و اصحابه الاخیار و احبابه الابرار اجمعین الی یوم الدین تمت شرح فتح حصن حصین راقمه احقر العباد شیخ عبدالکریم صدیقی ملتانی تمت تمام شد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «دین» که شامل اوراد و ادعیه و مناجات و سیرت و خلق کلمات و حضرت محمد بن عبدالله (ص) و صحابه کرام است و همانها بر اساس احادیث نبوی است . اصل نسخه به نام «حصن حصین من کلام سید المرسلین» بوده که «ابوالفتح» آنرا به زبان فارسی شرح توضیح کرده و «فتح حصن حصین» نام نهاده است . تقسیمات این شرح

بر اساس متن اصلی نسخه است یعنی هر حدیث یا هر مطلب یا هر جملہ عربی را جداگانه می آورد و بالفظ «متن» آنرا مشخص می کند و سپس به شرح فارسی آن می پردازد. علامات و رموزی برای نشان دادن نسخ دیگر دارد. شارح اشاره به مقدمه شرح خود کرده است اما از این نسخه «مقدمه» افتاده است. در گوشه و کنار صفحات این نسخه یادداشت ها و از یاد رفته ها آمده است نیز بعضی مطالب دعایی و سه برگ (۶ صفحه) متن قرآن در آخر نسخه استنساخ شده است. متن فارسی شرح، تقریباً تحت اللفظ است و لیکن روان و مفهوم است و جملات و کلمات را درست آورده است.

۲۹۰

۹۷۸

فرايض

[دین، پنجابی، منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۱۵ × ۱/۳ سم . - درونی : ۹ × ۱۵ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۴۴ ورق . ۸۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ جهانگیری (لاهوری) ، آب رسیده ، وصلی شده ، چید مقوایی سفید با عطف و گوشه پارچه خاکی رنگ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، رسم الخط پنجابی ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و نشان ها شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاغذ : «حافظ عنایت الله» ، تاریخ کتابت : «۱۱۳۱ ه ق» : «تمت بعون الله الملك العزيز الوهاب تحرير في التاريخ ۲۹ شهر شوال المکرم سنه ۱۱۳۱ ه ق روز چهارشنبه وقت نماز پیشین تمام شد کاتبه فقیر حقیر داعی خلق الله حافظ عنایت الله وطن سدا کنبؤ عرف باینوار ساکن قصبه بهره هر که خواند دعاء طمع دارم زانکه من بنده گنه کارم» .
- ۶- مؤلف : «حافظ برخوردار رانجها» ، نام تألیف : «فرايض» ، تاریخ تألیف : «۱۰۸۱ ه ق» : «فرايض جور مرتب کیتی حافظ برخوردار جان هک هزار اکسی وره ن گزری وه شمار» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

حمد ثناء خدایینون حضرت نون صلواة

حافظ اگه یقین مسون قیامت لهین نجات

پهیر آل شریف رسولدی سنی اصحاب کبار

حرمان پاک رسولدی ان صل کهان لکه بار»

۸- انجام : «بیا دروازه مخلوق دی نا کر سر کردن

آپی خلقت ساز یا آپی رزق رسال

تری سی چو هتر بیت نین خاتمی سنی کلام

جو یاری نال رسول دی کیتی رب تمام» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه و فرایض وارث و وظایف» است به زبان پنجابی

منظوم . تقسیمات آن بر حسب «باب» است . پس از توحید «اول باب در

بیان حقوق اربع ، و آخر باب در بیان مناسخه» در انجام «خاتمه فرایض»

آمده است . همه عناوین به زبان فارسی است . رسم الخط پنجابی تقریباً

همانند اردو است . زیر حرف «یا» هم دو نقطه و هم همزه می گذارد و

بالای حرف «واو» اکثر جای ها نیز همزه گذاشته است . در آغاز و انجام

و کناره صفحات یادداشتهای دینی و توضیحی و اشعار فارسی آمده است .

فرهنگ جهانگیری

[مراجع ، لغت فارسی به فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۵ × ۱۶/۵ × ۳/۵ م . درونی : ۲۵ تا ۲۹ س ۱۷ × ۱۱ و

۱۱ × ۲۰ س م .

۲- اوراق : ۳۲۵ ورق . ۶۵ صفحه .

۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد

مقوایی و چرمی سیاه و سرخ ضربی در غلاف پارچه‌ای سفید .

۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز خفی ، خوانا ، روشن ، رسم الخط فارسی ، پخته ،

عنوانها و نشانها و سرفصلها و کلمات شواهد شنگرف و بعضی از آنها

لاجوردی، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق.

۵- کاتب : نام کاتب متن نیامده اما تاریخ کتابت آن «۱۱۲۲ هـ ق» است : «تمت الكتاب . . . سنة هزار و یکصد و بیست و دو». نام کاتب «خاتمة الكتاب»، «امان الله ابن ملا عبدالحلیم السینی»، تاریخ کتابت : «۱۲۳۲ هـ ق» و در اختلاف این دو تاریخ کتابت شک می توان کرد زیرا سبک کتابت و رسم الخط متن و خاتمه یکی است و همان «۱۱۲۲» که با حروف نوشته شده قطعاً تاریخ کتابت است.

۶- مؤلف : «عضد الدوله جمال الدین حسین ابن فخر الدین حسین انجو متوفی اوائل قرن ۱۱ هـ ق»، نام تألیف : «فرهنگ جهانگیری»، تاریخ تألیف : «زهی فرهنگ نور الدین جهانگیر : ۱۰۱۷ هـ ق» (رک : گنج بخش، ج ۱ ص ۳۳۳-۳۳۸، ج ۲ ص ۳۲۰-۳۲۱).

۷- آغاز : «آنکه بر لوح زبان ها نام اوست آن همی گوید آله ابن ایزدوان تینگری دیباچه فرهنگ خود از نام تو سازم تا هر ورقی گیرد از آن صورت دیباچه حمد بیحد و سپاس بیقیاس مرصاعی را سزاوار است که کاخ دماغ صدر نشینان محفل سخندانی را بشقوش خیالات رنگارنگ رشک ارژنگ مانی ساخت». ۸- انجام : «جلوه یاء تحتانی ییل بزبان عبری نام حق سبحانه و تعالی است ختم شد خاتمه فرهنگ جهانگیری از مصنفات عضدالدوله جمال الدین حسین ابن فخر الدین حسین انجو در اسعد اوان یوم جمعه وقت چاشت بیست و دویم شهر جمادی الثانی در وطن زمیندار بدست فقیر پر تقصیر الراجی الی رحمة الله الغنی امان الله ابن ملا عبدالحلیم السینی منه ۱۲۳۲ اللهم اغفر له ولوالديه ولجميع المؤمنین».

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «لغت فارسی به فارسی» است (رک : گنج بخش، ج ۱ ص ۳۳۳-۳۳۸). متن این نسخه در یک بخش جداگانه به تاریخ کتابت ۱۱۲۲ و خاتمه در بخش دیگر به تاریخ کتابت ۱۲۳۲ آمده است، اما چون رسم الخط از یک کاتب است، امکان دارد همان تاریخ ۱۱۲۲ درست باشد. در آخر متن نسخه (ص ۴۹۲) یک مثنوی کوتاه در ده بیت آمده است و بعد از مثنوی دعای اختتام کتابت است.

در گوشه و کنار صفحات یادداشتهای ادبی و توضیحات لغوی افزوده شده است . سهو القلم کاتب ندارد . در صفحه اول یادداشتی که با سداد نوشته شده در معرفی نسخه آمده . از صفحه ۶۳۷ تا ۶۵۰ یک «رساله عرفانی و تاریخی» به خط شکسته خفی و به زبان فارسی منثور و منظوم کتابت شده است . نام مؤلف و نام تألیف و تاریخ آن را نیاقتم اما از «میرزا سلطان محمد حیدر گورکان» نام برده و در حقیقت این رساله برای او و برای بزرگداشت و خدمت به او تألیف شده است : «مزین دولت و مروح سریر سلطنت میرزا سلطان محمد حیدر گورکان مد الله تعالی ظلال عاطفته علی رؤوس المسلمین» . نثر فارسی این رساله بسیار خوب و اشعار آن که شامل مثنوی کوتاه و قطعه و فرداست بسیار نغز است و همه متن رساله یک چهره تاریخی را نشان می دهد و اینگونه شروع می شود :

— آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي خلق الانسان من نطفة و جعله في الارض خليفة والصلوة بلا معدود . . . اما بعد بارباب عظام و اصحاب ذوی الاحترام مستورو مخفی نخواهد بود» و چنین انجام می یابد :

— انجام : «کیست شه آن شاه و خاقان زمان میرزا حیدر محمد گورکان

بارگاهش روضه اسلام دین درگه او غیرت خلد برین»
کارهای دینی و دنیا تمام بر مرادش باد یارب والسلام

و قد فرغ من تسوید هذا الکلام بتوفیق ملک العلیم العلام» .

نشان یک مهر در پایان این رساله و در جای های دیگر نسخه بوده که همه آنها را عمداً محو و سیاه کرده اند . چند یادداشت دینی دارد از جمله یادداشتی درباره «هدیه در یوم النیروز» و «ربنا لک الحمد» .

۲۹۰

۹۵۸

فصول عمادی

[دین ، فقه ، عربی ، منثور]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۸ × ۴/۵ سم . — درونی : ۲۵ سم × ۱۸ × ۱۲/۵ سم .

۲- اوراق : ۳۷۶ ورق . ۷۵۲ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، ساییده شده ، جلد مقوایی و کاغذی ملون با عطف و گوشه چرمی سرخ .
- ۴- خط : تحریر ، رسم الخط عربی ، سخت خوانا ، عنوان ها و سرفصلها شنکرف ، قرن ۲ و ۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام « کاتب » و « تاریخ کتابت » ندارد .
- ۶- مؤلف : « شاه محمد صفی پوری » ، نام تألیف : « فصول عمادی » ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در کناره ها و آغاز نسخه به خط تازه نوشته اند : « نام کتاب فصول عمادی میباشد » و « فصول عمادی از شاه محمد صفی پوری » . بر ورق ۸۹ (ص ۱۷۸) به زبان فارسی از کتابی به نام « فواید » از جد مؤلف شیخ الاسلام برهان الدین نام برده شده است .
- ۷- آغاز : ناقص است و از فصل الثالث والعشرون اینگونه آغاز می شود : « الکلام فی ذلک فی فصل ما یضع تعلیقة و فیه معرفة اسماء البلدان ثم حيلة المراء التي تزوج و يخاف ان لا يعطيها من تزوجها الامور ثم الاحكام المعطوف بعضها علی بعض بحرف اول حرف الواو و یندرج فیها حکم شروط الامر بالله . . . الفصل الرابع والعشرون فی تصرفات الفضولی » .
- ۸- انجام : ناقص است و اینگونه تا اواخر « الفصل الاربعون فی المتفرقات » ادامه دارد : « فی باب الرهن حیث لا یصح عندابی حنیفه و محمد رحمهما الله وان قصدا به افاد عقد الرهن لانه لا یملکان دفع العقد من طریق القول و فی فواید جدی (یعنی صاحب الهدایة) رحمة الله استأجر ارضا و شرط تعجیل الاجرة الی وقت الحصاد والدياس قال لا یفسد العقد کما فی البیع » .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع « فقه » است بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت و به زبان فارسی و عربی است و بر « . . . فصل » است . فهرست تفصیلی آن در آغاز آمده و لیکن تا فصل ۲۳ از فهرست افتادگی دارد . این نسخه در لا بلای جملات عربی خود از زبان فارسی نیز استفاده کرده است . و هنگام بحث از مسائل فقهی ، همه مأخذ و مراجع و اعلام رجال را به دست داده است . در کناره صفحات یادداشت های فقهی و مهر « کتابخانه رشیدیہ » نیز دارد ، بارها چاپ شده است .

۶۱۰
۸۶۸

فواید الانسان

[طب ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۳ \times ۱۴ \times ۲/۵$ سم . - درونی : ۱۵ س (در حدود ۱۲ تا ۱۴ بیت) . $۱۴ \times ۷/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۱۹ ورق . ۲۳۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، کرم خورده ، جلد متوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ با عطف تیماجی سرخ رنگ ، ضربی ، منقش ، تریج و نیم تریج .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : «المبارک قنوجی» ، تاریخ کتابت : «۱۰۱۱ هـ ق» : «تمت الکتاب فواید الانسان بخط عبدالضعیف النحیف المبارک قنوجی بتاریخ بیست و پنجم ماه مبارک رمضان سنه هزار و یازده» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «دوایی» ، «فدائی دوایی» ، نام تألیف (تصنیف) : «فواید الانسان» ، تاریخ تألیف (سرودن) : «۱۰۱۴ هـ ق = شده اسمش فواید الانسان» ، در صفحه ۲ و ۲۳۳ و ۲۳۴ چنین آمده است :
 «شکر حق کو دوایی از دل و جان
 یاور خود چو بخت شه دیدم
 داد پاسخ که مصر عیست روان
 اسم و تاریخ هر دو فهمیدم
 که به نام خدایگان جهان
 نام آنرا ز شاه پرسیدم
 شده اسمش فواید الانسان
 مصرعی کان ز شاه بشنیدم»
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الله اکبر این چه حکمت و نعمت گوناگون است که حکیم ذوالجلال و منعم بی زوال عم نواله جل جلاله از نه سپهر و هفت کشور در نظر والا گهر خدایگان داور خدیوداد گر شاه شاهان . . . .
 شاه جلال الدین محمد اکبر» .
- ۸- انجام : «و هر چه بیان نشد که چه مزاج دارد از ترک ذکر آن اعتدال اراده

شده و در مرکبات هر جا وزن عسل مقرر نشده بقدر ضعف اجزا عسل اراده یافته و من الله التوفيق اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً .

۹- چگونگی : موضوع ابن نسخه شامل النفاذ و کلمات طبی و اسامی داروها و نامهای

غذاها و حلویات و شربت‌ها است که به طرزی بدیع و زیبا به نظم در آمده است و صنعت «موشح» را برای هر «لفظ» التزام کرده است. مثلاً لفظ «قرنفل» را عنوان قرار می دهد و برای ه حرف آن پنج بیت می سازد که آغاز هر بیت به ترتیب از حروف این لفظ آمده است :

ق	قوت معده میدهد میخک	یکدم نیم شربتش پیشک
ر	رفع غشیان وقی کند بدوا	گرم و خشکست در دوم مأوا
ن	نافع معده و دماغ و جگر	دل ازو نیز می رباید فر
ل	لبن تازه میخک مسجوق	ناشتا باد افکند در بوق

در آغاز یک مقدمه نثر دارد و در انجام یک خاتمه نثر . و در عهد جلال الدین اکبر پادشاه (۶۳۹-۱۱۰۴) سروده و به او تقدیم گشته است و به همین جهت با جمله «الله اکبر» آغاز می گردد و چند قطعه در آغاز نسخه به نام اکبر شاه موشح است :

نامش ز روی رفعت الله گفت اکبر

نام بزرگ شاهم از هر چه هست برتر»

همه ابیات موشح این نسخه بروزن «فاعلاتن مفاعلهن فعلمن» از مزاحفات بحر سدس خفیف است و جمعاً . . . ۳ بیت دارد :

فکرتم چون با مر اکبر شاه	گشت بر نظم این گهر آکه
وقت خود را به سال پروردم	از گهر سه هزار پروردم
از غذا و دواى خلق جهان	جمع کردم فواید انسان»

در آغاز و انجام و لابلای این نسخه یادداشت‌های ادبی و توضیحات طبی و نشان مهرهای فراوان دارد و چند بار دست به دست گشته از جمله این یادداشت : «بتاریخ ۱۹ شهر رجب المرجب سنه ۱۰۴۹ قبله ذی بقصر (بحقیر) مرحمت نمودند مالکه الله یار»، و این نشان دو مهر : «غلام شاه جهان شاه الله یار ۱۰۴۱ هـ ق»، «از جان غلام حضرت شاه جهان حاجی

سنه ۱۰۴۳ . این نسخه ظاهراً تاکنون چاپ نشده و نسخہی نادر الوجود است .

۲۹۰
۹۹۶

فواید سمرقندی

[دین ، فقه ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۰/۵ × ۲۱/۵ × ۲ سم . - درونی : ۲۳ س ۲۳ × ۵/۳ سم .
- ۲- اوراق : ۱۴۰ ورق . ۲۸۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ جهانگیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی سرخ و خاکی .
- ۴- خط : نسخ جلی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «فقیر الیاس ولد میان اسمعیل» ، تاریخ کتابت ندارد . در صفحه آخر چنین آمده است : «تمت تمام شد هذه الكتاب في اليوم الاربعاء في وقت الزوال في التاريخ الخامس عشر شهر ربيع الاخر كاتبه فقير الیاس ولد میان اسمعیل خا کپای جمیع استادان ساکن . . . ابراهیم خان هوت» .
- ۶- مؤلف : «محمد بن باباء المشتهر بکلان المفتی بسمرقند» ، نام تألیف : «فواید سمرقندی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «و بعد میگوید احقر عباد الله خوشه چین خرمن علماء ذوی الانتباه محمد بن باباء المشتهر بکلان المفتی بسمرقند . . . در علم فقه بعضی از مسائل متداوله . . . جمع کرده شد . . . و تسمیه کرد شد آنرا بفواید سمرقندی» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي فضل الانبياء على جميع الخلائق سیر العلماء في شرايعهم بمنزلة الوثائق و جعل بفضله و كرمه لسانهم جاراً في بيان الحقائق و اعطى لهم القدرة الكاملة في كشف الرموز والدقائق» .
- ۸- انجام : «پس هرگاه علم شاهد که مات است علم شد بثبوت ملک وارث بضرورت انتقال پس حاجت نباشد بقول شاهد که و ترکه میر ائاله است چون قاض دانسته است موت مورث و انتقال زوال ملک او را والله تعالی» .

اعلم صحیح ط» .

۹- چگونگی : این نسخہ بہ زبان فارسی در موضوع «فتنہ» است بر اساس عقیدہ اہل سنت و جماعت و بہ فتاویٰ فوائد سمرقندی شہرت دارد . تقسیمات آن بر اساس «فائدہ» و «وافعۃ الفتویٰ» و «کتاب» و «نوع» و «شرط» است . نسخہ خطی فراوان دارد و چندین بار چاپ شدہ است . این نسخہ از لحاظ خط و کاغذ و حواشی و یادداشت و فہرست مطالب ارزندہ است . در آغاز ہر صفحہ یادداشت فقہی و فہرست مطالب متن و نشان مہر دارد . بدین شرح : «بہر دو جہان شد استاد فتح محمد» و «از لطف الہی شد فتح محمد» و «فتح محمد» . در پایان نسخہ تاریخ کتابت را بہ خط تازہ «۱۳۷۱ ہق» نوشتہ اند و این یادداشت فروش نسخہ ہم خواندنی است : «باعث تحریر آنکہ این کتاب فتاویٰ سمرقندیہ من شاہ محمد قریشی یعقوب خلی والہ بر ملا فتح محمد ولد میان مرحوم نور محمد کندی والہ بمقابلہ دو صد روپیہ نقد راجح الوقت در وقت قحط سالی فروختہ ام سنہ ۱۳۲۰» .

۲۹۰ و ۸۹۰

۷۱۸

فوائد فیروز شاہی

[دین و ادب ، فقہ ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۱۳ × ۹ × ۴ سم . — درونی : ۱۳ س ۹ × ۴ سم .
- ۲- اوراق : ۶۶۴ ورق . ۳۲۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ تاشکندی ، اندکی آب رسیدہ ، جلد مقوایی و چرمی باعطف پارچہ پی کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و سر فصلها و نشانها و جمالات شواہد شنگرف ، قرن ۱۰ ہق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «شرف بن محمد بن العطاسی» ، نام تألیف : «الفوائد فیروز شاہی» ، تاریخ تألیف : «در عہد ابوالمظفر فیروز شاہ ۷۵۲-۷۶۹ ہق» . در صفحہ ۱ و ۲ اینگونہ آمدہ است : «قال العبد الضعیف . . . شرف بن محمد العطاسی اردت ان افاد

المسلمین المبتدین المسافرین فواید فی الدین جمعت لاجل ذلک من العلوم اقوال علماء المجتهدين . . . من کتب المحققين . . . بالعبارة الفارسیه و سمیت الفوائد فیروز شاهی . . . و پادشاه عالم . . . ابوالمظفر فیروز شاه سلطان را قبول حضرت خود گردانید (رک : مخطوطات شفیع ، ص ۳۰۵ ، مخطوطات شیرانی ، ج ۲ ، ص ۲۹۷) .

۷- آغاز : « الحمد لله الحمید الحنان الذی خلقنا من الانسان و انطق السنننا بالبیان و البرهان و جعلنا من امة نبی آخر الزمان الموصوف بالخلق العظیم فی القرآن» .

۸- انجام : « زهی نیت تعلیم و افادت فواید علوم که از کتب التقاط گردد این مجموعه که بخطاب شهر یار معظم گردانید بر سبیل هدیه بحضرت شاه جهان پناه

عرضه داشت تا بکرم اله بعین عنایت بادشاه ظل الله منظور گردد و مقبول آید مؤمنان را عرض انتساح و استفاده بیفزاید و ثواب جمیل و ثمرات جزیل یابد و دربارگاه همایون لازال عالیا مدخر گردد و ارجوان یغفرالله و یقضی حاجتی لانه علی ما نشاء قدیر تمت» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع « فقه و آداب و رسوم اجتماعی و آیین زندگی و عقاید دینی و معلومات همگنی» است و می توان آنرا یک «دایرة المعارف دینی»

گفت . بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت و به زبان فارسی روان و مفهوم تألیف شده است . نسخه‌ی است ارزنده و نادر الوجود . سهو القلم کاتب ندارد . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «قسم» و «فصل» است و جمعاً یک «مقدمه» و «۱۱۵ باب» و «یک خاتمه» دارد و هر باب چند فصل و هر فصل دارای عنوانهای دیگر است . مؤلف در این قطعه اشارت به ابواب کرده است :

کتابم را کسی ابواب اگر خواهد شمارد
بگو کن ضربی دری و هی در جیم یارا = (۱۰ × ۱۰ = ۱۰۰ و ۳ × ۵ = ۱۵)
و گر تو بهره گیری از این تألیف داعی شو
بکن از بهر ایزد را دعای نیک یارا

باب اول در علم و جهل و باب یکصد و پانزدهم در احکام آخرت . فهرست کتاب در ۲۲ صفحه در مقدمه آمده است . در گوشه و کنار صفحات بعضی

یادداشت‌های توضیحی آمده است از جمله رسالدهی در دو صفحه در بیان «قسمت زمین و غرض دنیا» و «دعای درد ناف» در آغاز به خط نازک ثبت شده است. نشان دو مهر دارد: «خواجده نجم الدین الحسینی ۱۱۱۰» (ص ۹۹۴)، نشان مهر دیگر خوانده نشد. مؤلف شاعر بوده و اشعاری در مقدمه دارد.

۲۹۰
۹۱۳

قاموس البحرین

[دین ، کلام ، فارسی ، مشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳×۱۸/۵×۲۸/۵ سرم . - بیرونی : ۲۰ س ۲۳-۲۳ سرم .
- ۲- اوراق : ۱۱۴ ورق . ۲۲۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، گرم خورده ، آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد متوایی و کاغذی با عطف و گوشه چرمی سرخ رنگ ، نام جلد سبز روی جلد داخل تاریخ آمده است : «عمل سلا محمد نعیم صحاف ، ۱۳۷۰» .
- ۴- خط : تعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها جلی سیاه .
- ۵- کاتب : نام کاتب : «ابو علی محمد بن ابی الفضل بن محمد المفتی» ، تاریخ کتابت ندارد : «ابو علی محمد بن ابی الفضل بن محمد المفتی الله تعالی اعلم باشد (رک : ۶- مؤلف) . ظاهراً این نسخه به خط مؤلف و تاریخ کتابت ، همان تاریخ تألیف است .
- ۶- مؤلف : «محمد ابو الفضل محمد بدعی حمید مفتی» ، نام تألیف : «قاموس البحرین» تاریخ تألیف : ۸۱۴ هـ ق : در صفحه ۳ و ۴ و ۵ اینگونه آمده است : «باز می نماید ضعیف مفتقر بحضرت غنی قوی محمد ابوالفضل محمد بدعی حمید مفتی . . . این کتاب منقول از دو بحر ذاکر است اعنی معانی و صحایف . . . مشتمل مذعب متقدمان و آراء متأخران است این کتاب را قاموس البحرین نام نهاد . . . و قد وقع الفراغ من تألیف هذا الكتاب بعون الوهاب فی التاسع من ربیع الآخر سنة اربع عشر و ثمانمائة» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، رب يسر و تمم بالخیر حمد و سباس سوفور و

شکر و ثناء نا محصور مرصانع قدیم و واجب حکیم را تعالی شأنه و تعظیم سلطانه که حصول ازهار محدثات در بوستان وجود از تنفس لواقع حکمت اوست» .

۸- انجام : «و کمال حکمت الہی ما توقیر قدرت باهمال این اکمال رخصت نمی دهد فان فی قدرت الله تعالی و رحمته لا یضیق علیہ الامر فی شیء مما الجری هذا المجری و لیکن هنا آخر هذا الكتاب والحمد لله رب العالمین و صلی الله علی سیدنا محمد و آله اجمعین و قد وقع الفراغ من تألیف هذا الكتاب بعون الوهاب فی التاسع من ربيع الآخر سنة اربع عشر و ثمانمائة» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «علم کلام و ماهیت ابن و فواید آن» است به زبان فارسی . نسخه‌ی ارزنده و ظاهراً به خط مؤلف است و از خط تعلیق و کاغذ سمرقندی آن نیز این ادعا تأیید می شود . تقسیمات آن بر حسب «مقدمه» و «قانون» و «مقاله» و «بحث» و «فصل» و «ضابطه» و «تمهید» و «خاتمه» است . فهرست مطالب آن در ۶ صفحه (از صفحه ۵ تا ۱۰) در آغاز آمده است . نثر فارسی آن روان و محکم و منسجم و آمیخته با آیات قرآنی و احادیث نبوی و جملات و کلمات عربی است . رسم الخط به قرن ۸ و ۹ هـ ق می رود . حرف «پ، چ، گ» مانند «ب، ج، ک» است . کلمات «که، چنانکه بدانکه» مانند «کے، چنانک، بدانک» است . زیر حروف «ی» دو نقطه است . گاهی کلمه «می» از فعل جدا کتابت شده است ، کلمه «به» در اسم و فعل به کلمه بعد از خود چسبیده است . همه کلمات مشکل و آیات قرآن و احادیث جملات عربی معرب است . بعضی جای‌ها جمالاتی را خط زده‌اند و در گوشه و کنار و آغاز و انجام نسخه یادداشتهای دینی و توضیحات لغوی و شروح مباحث کلامی به زبان عربی و فارسی آمده است و این یادداشتهای ارزنده است . مهر «کتب خانه مولانا فضل حق صاحب کبری شعوری ضاع دیره اسمعیل خان» و «مهر کتب خانه رشیدی» دارد . یک نسخه طبی و چند مکتوب به نام «ملا کار جلال الدین» دارد .

قاموس المحيط والقابوس الوسيط الجامع لمآذہب

۰۳۰
۶۶۲

من کلام العرب شماطیط یا ترجمہٴ قاموس اللغۃ

[مراجع ، لغت ، عربی بہ فارسی ، منشور]

- ۱- اندازہ : -- بیرونی : ۳۱/۵ × ۱۲ × ۷ سم . -- درونی : ۹ : ۱۳ : ۲۴ : ۱۳ : ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۴۶۴ ورق . ۹۲۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ ہراتی ، آب رسیدہ ، اندکی ماییدہ شدہ ، جلد مقوایی و چرمی و ضربی و تریخ دار .
- ۴- خط : نستعلیق و ثلث ، خوانا ، روشن ، پختہ ، الفاظ و جملات شواہد شنگرف و معرب (مشکول) ، بالای بعضی از الفاظ خط افقی شنگرف کشیدہ شدہ ، قرن ۱۰ هجری .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد الدین ابو طاهر محمد بن یعقوب الفیروز آبادی شیرازی متوفی ...» نام تألیف : «قاموس المحيط والقابوس الوسيط الجامع لمآذہب من کلام العرب شماطیط» معروف بہ «قاموس اللغۃ» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : فہرست کتابیہای چاپی عربی ، تألیف خان بابا مشہار ، ص ۶۹) .
- ۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد : «مصادر و غیر مصادر آورده شدہ است و غیر مصادر از مشتقات بعضی را ذکر رفتہ و بعضی را بہ ذکر مصادر آن کردہ و ہر مصدری کہ آخر او حرف اصلی نباشد او را در یکی از مہ باب باید جست یا باب آخر الالف و یا باب آخر تاو یا باب آخر نون ہمچو دعوی و شدہ و عرفان و مراد بہ مصدر آن است کہ معنی پارسی او را چنان ادا توان کرد کہ در آخر آن دال و نون و یا تا و نون باشد» .
- ۸- انجام : ناقص است و افتادگی دارد : «مع العین من المصادر ینع و ینوع رسیدہ شدن میوہ ، غیر المصادر یرقوع گرسنگی سخت ینبوع چشمہٴ آب ینابع جمع یدع بسکون دال کہ در قرآن آمدہ است لہ یوم یدع الداع در اصل

بدعو بوده است» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «لغت عربی به فارسی» است . نام نسخه را در متن نسخه نیافتم اما از مطالعه آن چنان برمی آید که ترجمه «قاموس اللغة» فیروز آبادی باشد . از آغاز و انجام ناقص است . تقسیمات آن بر «مصادر» و «غیر مصادر» است یعنی شناخت «مصدر» هر کلمه اساس کار مؤلف بوده است پس از آن بر حسب حرف اول و آخر تقسیم بندی شده است بدین شرح که حرف اول لغت را «باب» و حرف آخر را بالفظ «مع» نشان داده است ، مثلاً : «هدی» را در «باب الهاء مع الیاء» می توان یافت . ترجمه فارسی لغات ارزنده و زیبا و جالب است . الفاظ عربی را در بعضی جای‌ها با ذکر فتحه و ضمه و کسره و دیگر ضوابط املایی و انشایی ذکر می کند ، چنان که «کافر» را اینگونه معنی کرده است : «کافر» : پوشاننده و ناگرونده و آن که بر بالای زره جامه پوشیده باشد و جوی بزرگ و رود خانه بزرگ و بزرگ و شب تاریک . در صفحات آغاز و انجام و کناره صفحات یادداشتهایی دارد و این جمله درباره نام نسخه : «نام کتاب هذا قاموس می باشد» .

۶۱۰
۹۶۷

قانون

[طب ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : بیرونی : $26/5 \times 17 \times 2/5$ سم . درونی : $23 \times 21/5 \times 12$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۲۴ ورق . ۲۴۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ هراتی ، گرم خورده ، وصلی شده ، آب رسیده ، جلد متوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ پوشیده ، ضربی ، منقش (ترنج و نیم ترنج) .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، سخت خوانا ، عنوان‌ها و نشان‌ها شنگرف ، قرنی ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «غلام عمر» ، تاریخ کتابت ندارد : «تمام شد کتاب قانون الشفاء بتاريخ ششم شهر ذی الحجه بوقت ظهر بروز یکشنبه از خط احقر العباد خاد»

- الطلبه غلام عمر بعون الملك الوهاب با تمام رسید» .
 قاریا بر من مکن چندین عتاب گر خطایی رفته باشد در کتاب
 آن خطای رفته را تصحیح کن از کرم والله اعلم بالصواب» .
- ۶- مؤلف : «ابو علی سینا متوفی ۵۴۲۸ ق» ، نام تألیف : «قانون الشفاء» ، تاریخ تألیف
 معلوم نشد (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الفن الاول من الكتاب الاول في حد الطب و
 موضوعاته من الامور الطبيعية يشتمل على ستة تعاليم الفصل الاول من
 التعليم الاول من الفن الاول من الكتاب الاول من كتاب القانون في حد
 الطب» .
- ۸- انجام : «الفصل الحادى والثلاثون . . . انا في علة الشيخ لا يتحرى نقص الخلط
 كله بل يترك منه شيئاً تجلله الحركة الشحنة ليلا يحلل من الرطوبة
 الفريزية فليكن هذا القدر من كلامنا المختص في الاصول الكلية لصناعة
 الطب كافيا و لنا حد في تصنيف كتابنا في الادوية المفردة مستعين الكبير» .
- ۹- چگونگی : این نسخه به زبان عربی و در موضوع «طب» است و تقسیمات آن بر اساس
 «کتاب» و «فن» و «فصل» و «تعلیم» و «جمله» است و ظاهراً این فن
 اول کتاب قانون ابو علی سینا است در تشریح و اسامی بیماری های اعضای
 انسانی و شناخت و معالجه و مداوای آنها. در صفحه اول و آخر نوشته اند :
 «کیات قانون» . چند نشان مهر دارد از جمله : «جمال الدین حسین
 قطبی ۱۲۳۶» . مالک این بوده و «اللهم بارک علینا بالاحمد العلی»
 که مالک دیگر نسخه بوده و زیر مهر نوشته : «المهر مالک الکتاب احمد
 علی صاحب» . چند اشکال هندسی در کناره صفحات به شنگرف و یک
 یادداشت طبی به زبان فارسی در آخر آمده است .

۸۹۰

۶۱۷

قرآن

[دین، ترجمه و تفسیر، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۰ × ۱۹/۵ × ۳/۵ سم - درونی : ۱۴ × ۱۴ (متن قرآن) و ۱۴ × ۱۴
 ترجمه زیر نویس فارسی) . ۲۱ × ۱۰/۵ سم .

- ۲- اوراق : ۴۲۲ ورق . ۸۴۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری ، وصالی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌ای کبود رنگ با عطف و گوشه چرمی سرخگون .
- ۴- خط : ثلث خوش (متن قرآن) نستعلیق شکسته آمیز (زیر نویس فارسی) ، خوانا ، روشن ، پخته ، زیر نویس‌ها و سر جزوها و اختلاف قراآت شنگرف و لاجوردی در دو صفحه آغاز نقاشی و کتیبه‌ی زیبا . نشان آیات دایره‌ی زرین ، جدولهای کناره صفحات ۴ خطی شنگرف و لاجوردی و زرین ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «الله جلاله و عظمت نواله» ، نام مترجم و مفسر نیامده است .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين آغاز میکنم به نام خدای سزای پرستش نیک بخشنده بوجود و حیات بخشاینده بر ایشان بحق محافظت از آفات هر ثنا و آفرین که از ازل تا ابد معلوم و موجود باشد و هست و خواهد بود جمله آن سر خدای را که آفریننده و پرورنده همه عالمیان از ملائکه و جن و مانند آن» .
- ۸- انجام : «فی صدور الناس . من الجنة والناس . در سینه‌های آدمیان از جنیان و آدمیان» .
- ۹- چگونگی : این نسخه شامل متن قرآن کریم و ترجمه فارسی تحت اللفظی آیات و شرح و تفسیر فارسی بعضی نکات و نقل اختلاف قراآت در کناره صفحات است . ترجمه و تفسیر فارسی به «سبک خراسانی» می ماند و بعضی آیات و کلمات قرآنی به زبان عربی تفسیر و شرح شده است .

قرآن

[دین ، زیر نویس و تفسیر ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰×۱۳×۶ سم . — درونی : ۹ س (متن قرآن) . ۹ س .
- (ترجمه زیر نویس فارسی) ۱۴×۵/۶ سم .
- ۲- اوراق : ۶۴۴ ورق . ۱۲۸۸ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ سمرقندی ، دودزده ، پوسیده ، رسم الخط فارسی ، ساییده شده ، کرم خورده ، جلد چرمی و مقوایی پوسیده .
- ۴- خط : ثلث خویش (متن قرآن) نستعلیق شکسته آمیز خوش زیر نویس ها و تفسیرها و یادداشتهای میان سطرها و کنارهای صفحات . زیر نویس های فارسی و عنوان ها و نشانها شنگرف ، جدول های ع خطی کناره متن سیاه و زرین ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «الله جل جلاله» ، مفسر و مترجم معلوم نشد .
- ۷- آغاز : «سورة الفاتحه مدنیة وهی سبع آیه ، بسم الله الرحمن الرحیم ، بنام خدای سزای پرستش نیک بخشنده بر خلق» .
- ۸- انجام : اوراق به هم چسبیده و تا سورة التین (آیه سوم) ادامه دارد .
- ۹- چگونگی : این نسخه قرآن شریف از لحاظ زیر نویس فارسی و ترجمه تحت اللفظی آیات قرآنی و تفسیر و توضیح و تأویل آنها بسیار ارزنده است . حواشی و یادداشتهای کناره متن قرآن از تفسیر های گوناگون قرآن در دوران های مختلف ثبت شده است، و در بعضی جای ها اساسی آنها را به دست داده است. مثلاً در صفحه ۲۳ گوید : «در کشف الاسرار شیخ الاسلام انصاری قدس سره میفرماید» و «در جواهر التفسیر» و «فی المثنوی» و در «صحیح بخاری» و نیز اساسی رجال را می آورد . آنچه در کناره متن قرآن به صورت تفسیر و تأویل آیات قرآنی آمده ، اگر جداگانه استنساخ گردد یک تفسیر قرآن به فارسی روان و ساده به دست خواهد آمد و می توان اینگونه «تفسیر» را «نقد تفسیر» خواند زیرا نظرات ارزنده و معتمد و مطمئن بیان داشته شده است اما افسوس که مترجم و مفسر ناشناخته ماند .

۲۹۰
۷۷۳

قرآن

[دین، علوم قرآنی، ترجمه و تفسیر و اختلاف قراآت و تجوید به فارسی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۳۴ × ۱۲ / ۵ × ۴ / ۵ سم . - درونی : ۱۹ سم (متن قرآن) ۱۹ سم

(ترجمه و زیر نویس) ۱۳×۲۶/۵ سم (متن و ترجمه)

۱۹×۳۲ سم . (متن و حاشیه) .

۲- اوراق : ۲۷۸ ورق . ۵۵۵ صفحه .

۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ ممرقندی، آب رسیده، وصالی شده، جلد مقوایی و چرمی

قهوه‌ای با عطف و گوشه تیماجی سرخگون، منقش تریخ و نیم تریخ بر جسته (درون و بیرون جلد) .

۴- خط : نسخ خوش (متن قرآن) و نستعلیق شکسته آمیز خوش خفی (ترجمه و

تفسیر و زیر نویس) خوش، خوانا، روشن، پخته، عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها و زیر نویس‌ها و جملات و کلمات شواهد شنگرف، جدولهای

۶ تا ۲ خطی چهار رنگ (لاجوردی و زرین و شنگرف و سیاه) در آغاز

و انجام چهار لوح کامل در زمینه لاجوردی و زرین و سبک هراتی، در

آغاز هر جز و منقش و اسلیمی و کتابه‌ی به سبکی بدیع و زیبا و مختلف در

سر جزوها و رکعات و حزب‌ها و سجده‌ها و وقف‌ها تریخ‌های زیبا، نشان

آیه‌ها مدور زرین چهار نقطه لاجوردی و یک نقطه شنگرف در میان با

خط، در آغاز هر سوره کتابه و گل و بوته نگاری هنری و جالب، سبک

نقاشی اصفهانی و هراتی، قرن ۱۰ هـ ق .

۵- کاتب : «علی اکبر بن محمد الحسنی الاصفهانی»، تاریخ کتابت ندارد، در صفحه

۵۳۶ اینگونه آمده است : «بسم الله الرحمن الرحيم، این مصحف مجید

بتوفیق الله تعالی بجهل و چهار قواعد با تمام رسید از آن جمله جهل قاعده

مغفور مرحوم نجم الدین محمد بن آدم الخوارزمی و چهار قاعده را ترا

آستان اهل الله علی اکبر بن محمد الحسنی الاصفهانی با تمام رسانید که

کس تلاوت کند این ضعیف را بفاتحه خیر یاد آورد» .

۶- مؤلف : الله جلّت عظمته .

۷- آغاز : سورة الفاتحه .

۸- انجام : سورة الناس .

۹- چگونگی : این نسخه قرآن شریف از لحاظ تذهیب و نقاشی و خط و ترجمه و

نویس و تفسیر فارسی و بیان اختلاف قراآت و تجوید و شرح خواص اد

و حروف و الفاظ و مقطعات قرآن بسیار ارزنده است . و به ترتیب این مطالب در آغاز و انجام این نسخه آمده است : ۱- رموز القراء (ص ۱۹) . ۲- اسامی مختلف قرآن (ص ۱۲-۱۷) ، ۳- اسامی سوره‌ها ، ۴- عدد آیات . ۵- عدد کلمات و حروف (ص ۵۳۴) . ۶- دعای آغاز کلام الله . ۷- دعای آغاز هر سوره (ص ۵۳۵) . ۸- چهل و چهار قواعد قرآن (ص ۵۳۶) . ۹- دعای ختم قرآن (ص ۵۴۱) . ۱۰- علامات وقف (ص ۵۴۶) . ۱۱- تقسیمات قرآن به «هفت سبع» . ترجمه و زیر نویس فارسی در این نسخه قرآن «سبک خراسانی» دارد . سبب نزول آیات را بیان می‌دارد ، در توضیح اختلاف قرائت ، اسامی قراء را می‌آورد و این مبحث به زبان عربی است . ۲ حاشیه دارد : حاشیه اول اختلاف قرائت ، حاشیه دوم سبب نزول آیات ، ترجمه فارسی در متن در میان سطرها آمده است . اینک نمونه ترجمه فارسی : «مسلمین : گردن نهندگان بسم الله الرحمن الرحیم : بنام خدای بزرگ بخشایش همیشه بخشنده (همه جا) . راجعون : باز گردانیدگان . ولن تبلغ الجبال طولا : و هرگز نرسی کوهها را بدرازی . ملائکه : فریشتگان» . حروف «پ چ ، گ» همانند «ب ، ج ، ک» است ، و اینک سبب نزول آیه سوم از سوره النساء : «سبب نزولش آن بود که اولیا در مال یتیمان تصرف ناشایسته می‌کردند مثل آنکه گوسفند لاغر خود را در رمنه ایشان سرداده در عوض او گوسفند فربه و بزرگ می‌گرفتند و می‌گفتند «شاة بشاة» حق سبحانه و تعالی این آیه فرستاد : «ولا تبدلوا الخبیث بالطیب» .

۲۹۰

۷۶۰

قرآن

[دین ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۰ × ۱۲ × ۴ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۴/۵ × ۷/۲ سم .
 ۲- اوراق : ۳۵۶ ورق . ۷۱۲ صفحه .
 ۳- کاغذ : نازک خاکی تیره رنگ بخاری ، اندکی وصلی شده ، اندکی آب رسیده ، جلد

منقش و مذهب و آینه کاری و منبت کاری، عطف چرمی سرخگون و شیرازه دار.

۴- خط : ثلث خوش، معرب، خوانا، روشن، پخته، علامات و نشانها و رموز

شنگرف، نشان آیه‌ها مدور و درمیان آنها نقطه شنگرف و در کنار آنها چهار نقطه لاجوردی، جدولهای ۵ خطی کنار متن سیاه و لاجوردی و

جدولهای دو خطی کنار صفحات ۲ خطی سیاه، دولوح در زمینه لاجوردی و زرین و گل و بوته نگاری، در فواصل همه سطرها و آیه‌ها نقاشی‌ها

دندان موشی و زرین، در ۵ جا کنار صفحات نقاشی لاجوردی و گل و بوته نگاری زرین، سر سوره‌ها و سرسجده‌ها و سراحزاب و سر نصف‌ها و

جزوها و دیگر نشانها همه ترنج و نیم ترنج و کتیبه زیبا و خوش نقش

۵- کاتب : «علی محمد ابن کاتب نور احمد»، تاریخ کتابت: «۱۲۴۸ هـ ق»: «اتمام قرآن مجید و فرقان حمید از دست فقیر حقیر پرتقصیر علی محمد ابن کاتب نور احمد مرحوم یوم دو شنبه ششم رمضان سنه ۱۲۴۸».

۶- مؤلف : الله جل جلاله.

۷- آغاز : «سورة الفاتحة مكية في قول علي سبع آية، بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد رب العالمين».

۸- انجام : «من الجنة والناس دعای ختم قرآن صدق الله العلی العظیم و رسوله النبی الکریم ونحن علی ذلك من الشاهدين والحمد لله رب العالمين».

۹- چگونگی : این نسخه قرآن شریف از لحاظ خط و کتابت و نقش و تذهیب ارز است. و به سبک هراتی می رود، باوجود اینکه ترجمه فارسی ندارد

در گوشه و کنار صفحات بعضی اشارات فارسی دارد، مثلاً بشمار عدد آیه‌ها اینک «کاتب» هر چه را درباره خود نوشته به فارسی است (ر)

۵- کاتب).

قرآن

[دین، علوم قرآنی، زیر نویس و حواشی فارسی، فارسی و عربی، مشو]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۱۲/۵ × ۵/۵ سم - درونی : ۲۲ س (۱۱ س)

قرآن ۱۱ ص زیر نویس فارسی) ۵/۱۴ × ۵ سم .

- ۲- اوراق : ۷۸ ورق . ۱۱۴۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، جلد مقوایی و چرمی ، منقش مذهب برجسته بسیار عالی تریج و نیم تریج و سروی (روی و بیرونی و درونی) ، سبک نقاشی اصفهانی ، شیرازه دار . روی عطف نام مالک نسخه اینگونه آمده : «حمایل شریف مترجم فارسی ، انک لتلقى القرآن من لدن حکیم علم ، ملکیتہ حکیم مولوی اجل حافظ محمد یار خان اوان (اعوان) صاحب ۱۳۳۸ هـ ق» .
- ۴- خط : نسخ خوش (متن قرآن) و خط نستعلیق خوش خنی (ترجمه و زیر نویس فارسی) . پخته ، رسم الخط ایرانی (اصفہانی) ، هفت نوع لوح مذهب و منقش در آغاز هفت منزل ، سر سوره ها و سر جزوها و سر رکعات و سجدهات کتابه ها و ترنجهای تمام مطلا و منقش بعضی از صفحات گل و بوته نگری تمام زرین و مطلا ، میان سطرها و در فواصل متن و زیر نویس و کناره بیرونی صفحات ، جدولهای ۳ خطی سیاه و زرین و جدولهای هفت خطی لاجوردی و زرین و سیاه ، نشان آیه ها مدور یک خطی و تمام مطلا . در فواصل سطرهای حاشیه نقاشی دندان موشی مطلا ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «امام بخش عطار خوشنویس» ، (متن قرآن) ، «میان فضل الله ترجمه نویس» ، نام نقاش «مانی ثانی» . (زیر نویس فارسی) ، تاریخ کتابت : «۱۲۲۱ هـ ق» ، در صفحه ۱۱۴۶ چنین آمده است : «این نسخه شریفه صحیحه معظمه مترجمه مطلا مجلا بدستخط تقوی شعار امام بخش عطار خوشنویس و استاد با ارشاد میان فضل الله ترجمه نویس و مطالعه لامعه حافظان جید و قاریان مستد و کارستان نقاشان و جدول کشان مانی ثانی از اهتمام مالا کلام وجد و جهد این فقیر . . . بنده حفیظ الدین خلف الصدق شیخ محمد صالح . . . فی شهر ذالحجه الحرام سنة الف و مائتین و احدی و عشرين هجری مقدس آراسته و پیراسته گردید . . .
- این نامه حق که هست قرآن
سالی که شده رقم چه احسن
حرز دل و جان و دین و ایمان
گو مصحف دلپذیر با جان»

۶- مؤلف : الله جل جلاله ، نام مترجم فارسی معلوم نشد .

۷- آغاز : سورة الفاتحه .

۸- انجام : سورة الناس .

۹- چگونگی : این نسخه قرآن شریف از لحاظ خط و نقش و تذهیب و طلا کاری و ترجمه

و زیر نویس فارسی و اسباب نزول آیات در نوع خود بی نظیر است .

آخر نسخه آمده که مدت دو سال وقت صرف شد تا این قرآن شریف

خوشنویسی و ترجمه نویسی و حاشیه نویسی و نقاشی و تذهیب گردید

در آغاز یک یادداشت دارد که : « الحمد لله رب العالمین هذا القرآن

المجید و الفرقان الحمید فی ید الحافظ محمد یار بن ملک خان بیگ

فتح خان بن برخوردار خان ابن نیک خان قوم ادلیال بطن من او

مولده قریه سهوریان واله یتصل بجبل سون سکسیر من مضافات شاه

(سرگودها) و مقامه بجوبلی بهادر شاه من مضافات جهنگ مگھیانه اشته

بحمدالله بخمسائة ربیة فی سنة ۱۳۳۷ هـ ق ۱۲۹۷ هـ ش من بلدة امرتسر» .

یادداشت دعایی در صفحه آغاز، دعای ختم قرآن (ص ۱۱۰۷) . رساله تجویز

و خواص حروف و شماره کلمات و حروف و آیات و سوره‌ها و دی

خصوصیات قرآن (ص ۱۱۱۰ تا ۱۱۴۴) . گزارش کتابت و نقاشی قرآن

تاریخ کتابت و نام کاتب و بانی آن (از صفحه ۱۱۴۵ تا ۱۱۴۸) . و

انجام این ابیات :

«تاریخ ختم کلام الله .

حرز دل و جان و دین و ایمان

کو مصحف دلپذیر با جان

ببادابركات خواندن آرد

در کیسه و مشت و جیب و دام

این جمله دعا قبول سبحان

این نامه حق که هست قرآن

سالی که شده رقم چه احسن

بر ساعی و داعی اش همیشه

مقصود و مراد دین و دنیا

آمین آمین بحق احمد

در ترجمه فارسی این نسخه امتیازاتی هست از جمله کوشیده شده که

ترجمه‌ها به فارسی سره شود : مثلاً : «ان الله فائق الحب و النوى

الحی من المیت و یخرج المیت من الحی : بدستی که خدا بر آرنده دانه است و برگ بیرون میکند زنده را از مرده و بیرون آرنده مرده را از زنده.

۲۹۰

۸۲۷

قرآن

[دین ، علوم قرآنی ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۶/۱ × ۲۰ × ۹ سم . - درونی : ۱۱ س ۲۱ × ۱۱/۱ سم .
- ۲- اوراق : ۷۲۱ ورق . ۱۴۴۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک براق خاکی تیره رنگ کشمیری ، جلد مقوایی منقش و گل و بوته نگاری با عطف چرمی قهوه‌ای . نقاشی روی جلد زیبا و هنری و به سبک کشمیری است. این جلد دارای چفت یا قلابی نقره‌ای بوده که پس از قرائت آنرا قفل می کرده‌اند و لیکن آنان که به عمد و یا به طمع نقره بوده‌اند، چفت را شکسته و ربوده‌اند ! در فواصل صفحات یک کاغذ زر ورق (کاغذ مومی) تعبیه شده است .
- ۴- خط : نسخ ، خوش ، زیبا و عالی ، در آغاز سوره الفاتحه ۲ لوح ، در آغاز سوره البقره یک سر لوح و صفحه اول و دوم همین سوره منقش و میان سطرها نقاشی دندان موشی ، در آغاز سوره بنی اسرائیل دو سر لوح . در انجام قرآن (سوره الخلق و سوره الناس) ۲ سر لوح ، در آغاز سوره‌ها کتابه‌های هنری در زمینه طلایی و لاجوردی ، سر سوره‌ها و سر سجده‌ها و سر حزب‌ها و سر جزوها و سر رکعت‌ها تریخ‌های تاجدار و منجل ، نشان آیات دوایر مطلا ، نشان وقف و وصل و دیگر مطالب شنگرف و مذهب . میان سطرها جدولهای ۲ خطی سیاه و زرین و نقاشی دندان موشی مطلا ، در کناره متن جدولهای ۹ خطی چهار رنگ لاجوردی و سیاه و سرخ و زرین ، در کناره بیرونی صفحه‌ها جدولهای ۳ خطی و ۳ خطی چهار رنگ که در فاصله این دو جدول نقاشی زرین (گل و بوته) ، نام جزو و سوره در گوشه‌های بالایی همه صفحات به صورت تریخ مذهب آمده است ، قرن ۱۳ هـ ق .

- ۵- کاتب : «ابو محمد محمد ابن محمد عبدالله شاه قاری کشمیری یا قاری محمد بن عبدالله شاه» ، تاریخ کتابت : «۱۲۵۶ھ ق» . در صفحه ۱۴۴۲ چنین آمده است : «الاحقر محمد ابن فاضل اجل سولوی محمد عبدالله شاه قادری مرحوم متوطن کشمیر خانیاری عاملمیر اللهم اغفرلهم» .
- ۶- مؤلف : الله جلّت عظمتہ . مؤلف و نام و تاریخ تالیف قرآن شریف را خدای بزرگ و یگانه می داند .
- ۷- آغاز : سورة الفاتحه (سورة ۱) .
- ۸- انجام : سورة الناس (سورة ۱۱۴) .
- ۹- چگونگی : ابن نسخه قرآن شریف از لحاظ خط و کتابت و تذهیب و نقش و لوح جدول و ترجیح و دیگر کارهای هنری به سبک کشمیری بسیار عالی و ممتاز است . این نسخه برای «شجاع الملک پادشاه چترال» به قلم محمد قاری کشمیری کتابت شده است و در صفحه آخر تحت عنوان «اعظمتربن یادگار علت کتابت را که یادگار بزرگ از مرد کریم بر صفحه روزگار است آورد و در چهار بیت چنین فرموده :
- که شاه مملکت آرای دولت چترال خدیو سلطنت آرای تاج و تخت و تاج
سرسران جهان و سرور و شجاع الملک امام کشور اسلام و والی احرار
مطیع امر خدا و مطاع خلق جهان اسام و قبله آفاق و کعبه اخیر
مقیم الویه شرع حاجی الحرمین همیشه محی آداب سید تخت
در آغاز و انجام این نسخه قرآن شریف ۸ رساله درباره قرائت قرآن و تجویز به قلم قاری محمد (کاتب متن) آمده است بدین شرح (از ص ۱ تا ۱۴) :
- رسالة اول : الاربعین فی فضائل القرآن المبین و قراءۃ الاکرمین بالاسناد الصحابة و التابعین**
لمولینا علی القاری که به زبان عربی است و اینگونه آغاز می گردد
«بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله الذی نزل الفرقان و انزل القرآن و انزلنا
علینا بالایمان . . . و بعد فیقول . . . علی بن سلطان القاری» . و چنانچه
انجام می یابد : «عن انس رضی الله عنه اهل القرآن عرفاء اهل الجنة رو
ایضاً تمت الاحادیث الاربعین فی فضائل القرآن المبین فی سنة ۱۲۵۶
هجرة صلی الله علیه و صحبه و آله اجمعین» .

رسالة دوم : تحفة القاری به عربی یعنی رسالہ و جیزہ فی قواعد علم التجوید در ۱۴ فصل اینگونه آغاز می شود : (ص ۷-۱۰) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعين اما بعد فهذه الرسالة و جیزة فی قواعد علم التجوید». و چنین اجسام می یابد : «مثل موت و خوف بیت و الصیف و شئی و ما اشبه ذلك». یا علیم علمنی علما نافعاً تمت الخیر و العافیة».

رسالة سوم : مختصر منظوم فی تجوید قرآن به زبان فارسی (منظوم) در ۴۳ بیت (ص ۱۱ تا ۱۲) و اینگونه آغاز می گردد .

«هر چه قاری را اهم باشد بدانی بیگمان

نظم حافظ عز دین را گر بخوانی ای جوان

و چنین اجسام می یابد :

«عالمان و قاریان کوفه گفتند اینچنین از علی صدر آن پشت و پناه سنیان

تمت فی سنة ۱۲۵۶» .

رسالة چهارم : فی رموز القرآن : وضع کرده شیخ سجاوند در ده سطر با حاشیه از قاری محمد کاتب (ص ۱۳) .

رسالة پنجم : فی رسم القرآن در ۶ (ص ۱۳) .

رسالة ششم : فی آداب تلاوة القرآن در یک صفحه (ص ۱۴) .

رسالة هفتم : دعاء الاختتام : در ۵ صفحه (ص ۱۳۷ تا ۱۴۱) .

رسالة هشتم : اعظمترین یادگار : موجب کتابت و اهدای آن (ص ۱۴۴۲) .

این نسخه قرآن شریف از نوادر نسخه های خطی قرآن شریف است در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان به شماره

۲۹۰/۸۲۷

۲۹۰

۹۰۲

قرآن

[دین ، علوم قرآنی ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۳×۵/۱۳×۴ س.م. - درونی : ۱۱ س ۱۵×۷ س.م.

- ۲- اوراق : ۴۵۴ ورق . ۹۰۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هراتی یا سمرقندی ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی چرمی سبز تیره گون با آستر کاغذی و لب بر گردان آستر سرخ ، ضرب منقش (ترنج) نام جلد ساز : «محمد اسلم» داخل ترنج .
- ۴- خط : نسخ ، خوش ، زیبا و عالی ، رسم الخط دوره صفویه ، در آغاز لوح مندرج و مذهب ، سر سوره‌ها و سر رکعات و سر جزوها و سر سجده‌ها ترنج و ترنج زرین و لاجوردی نشان آیه‌ها دایره‌های زرین ، آغاز سوره‌ها کتابه زرین . الفاظ آغاز سوره‌ها و جزوها و نشان‌های تجویدی و علم قرائت و وصل و اخفا و ادغام شنگرف ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده ، تاریخ کتابت : «۱۱۰۶ هـ ق» ، «ختم الله تعالی به فی يوم الجمعة و سبع و عشرون من شهر جماد الاول و سنة الف و ما ست من هجرة النبوية صلی الله علیه وسلم رحم الله و غفر لکاتبیه و قارئه و کمال کرمه» .
- ۶- مؤلف : «الله جلت عظمته» .
- ۷- آغاز : سورة الفاتحه .
- ۸- انجام : سورة الناس .
- ۹- چگونگی : این نسخه قرآن شریف از لحاظ خط و کتابت و نقش و تذهیب و نگاری و لوح زیبا است . در آغاز نسخه چند یادداشت تاریخی که (۱۲۷۳-۱۲۷۵) دارد . از صفحه ۴ . ۹ تا ۷ . ۹ دعای ختم قرآن صفحه ۸ . ۹ تا آخر نسخه (صفحات الحاقی) آمده که «مناجات مبر سید رسول نمای پادشاه فقرا دهلی» کتابت شده به زبان فارسی و عربی «فالنامه مصحف مجید» به فارسی و بر حسب حروف تهجی دارد .

قرآن

[دین ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۳۰/۵ × ۲۱ × ۶ سم . - بیرونی : ۱۱ و ۱۲ س ۲۳ × ۴

- ۲- اوراق : ۳ ورق . ۴۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ خانبالغ ، آب رسیده ، وصالی شده ، گرم خورده ، جلد مقوایی و جرمی سرخ گون با لب برگردان کامل منقش و تریج ، نام جلد ساز روی جلد در تریج آمده که گویا رسول نداشتی است یا رسول خدا . . . و لیکن سخت خوانا است .
- ۴- خط : نسخ خفی و ثلث جلی خوش ، به روش یا قوت مستعصمی ، بسیار زیبا و دلاویز و دیدنی . هر صفحه ۳ سطر ثلث جلی (۱ سطر سناه و یک سطر زرین) ، صفحه آغاز به تریج ، آغاز سوره بقره مرصع و منقش و مذهب به سبک مکتب هرات و اصفهان (دوره تیموری) ، آغاز سوره ها کتیبه های زیبا و اسامی و الواحق هر سوره به خط ثلث جلی زیبا (زرین و لاجوردی و شنکرف) سر سوره ها و رکعات و سجرات و جزوها و حزب و نصف ها و چندین جای دیگر شمشه ها و تریج های هنری دوره تیموری . از لایله های نسخه اوراق افتاده که بار دیگر نقاشی و کتابت کرده و افزوده اند ، ثلث آیه ها دایره های کوچک و بزرگ زرین با آرایش نقطه های زرین و لاجوردی ، جدول های ۳ خطی و ۷ خطی میان سطر ها و شماره متن قرآن سیه و زرین و لاجوردی (ا ر ک : ۹ - چگونگی : نشان ها و علامت و رموز فرائد - تجوید شنکرف ، قرن ۸ ه قی .
- ۵- کاتب : نام ، کاتب ، و تریج کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : الله جل جلاله عظمه .
- ۷- آغاز : سوره الفاتحه .
- ۸- انجام : سوره الناس .
- ۹- چگونگی : این نسخه قرآن شریف از لحاظ کاغذ خانبالغ با سمرقندی نخودی رنگ و از لحاظ خط به روش یا قوت مستعصمی و از لحاظ نقاشی و سبک دوره شاه رخ و بایسنتری می رود . نسخی است علی فسر و از جمله زیبا و دلاویز شاید چهار نوع خط نسخ و ثلث و ریحان و محفی در این نسخه به کار رفته است . کتیبه های آغاز سوره ها از شاهکارهای هنری کتیبه نگاری است و در چند طریق است و تریج ها و شمشه ها در سر سوره ها و جزوها و رکعات بر . . .

نوع مختلف است (رک : نمونہ‌ها و تصاویر). متأسفانه «کاتب» و نام خود را و تاریخ کتابت را بدست نداده است در حدود یکہزار تریخ و شمسہ دارد

۱۹۰

۱۸۸

قرآن

[دین ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۵ × ۲۶ × ۶ سم . - درونی : ۱۲ س ۱۵/۲ × ۵/۱۷ سم
- ۲- اوراق : ۳۶۰ ورق . ۷۲۰ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، ساییدہ شدہ ، جلد مقوایی و چرم پوشیدہ در غلاف پارچہ پی ملون و دود زدہ و سوختہ شدہ .
- ۴- خط : محقق آمیختہ باخط ریحان ، زیبا و دلربا و عالی ، نشان‌ها و علامات و رنگ شنگرف ، نشان آیات دوایر زرین و ۸ نقطہ لاجوردی در اطراف دایرہ ۸ خط کہ از مرکز دایرہ بہ نقطہ مرکز دایرہ کشیدہ شدہ، جدولہای و کنارہ متن لاجوردی و سیاہ و زرین ، در آغاز سورہ فاتحہ و سورہ آل عمران لوح کامل و در کتابہ‌های زیبا اسامی سورہ‌ها و جزوہا و سر سجدہ رکعت‌ها و نصف‌ها و حزب‌ها در ہمہ جا شمسہ‌ها و تریخ‌های هنری و بعضی تاجدار و بدون تاج . صفحہ انجام منقش و یک لوح مدور لاجوردی و زرین ، قرن ۹ و ۱۰ ق .
- ۵- کاتب : «محمد بن حاج حسن الحکیم الحافظ الیزدی الترکیبی» ، تاریخ کتابت «۸۴۴ ھ ق» : «کتبہ الفقیر الضعیف اصغر عباد اللہ اللہ الغنی الکریم بن الحاج حسن الحکیم الحافظ الیزدی الترکیبی غفر اللہ لہما فی شہور اربع و اربعین و ثمانمائۃ الہجرۃ النبویۃ المصطفویۃ حامداً و مصلياً مسلماً تسليماً اللهم اغفر لصاحبه ولناظره ولقاريه ولكاتبه ولجميع المؤمنين والمؤمنات برحمتك يا ارحم الراحمين» .
- ۶- مؤلف : اللہ جل جلالہ .
- ۷- آغاز : سورہ الفاتحہ .
- ۸- انجام : سورہ الناس و دعای ختم قرآن و ترقیمہ کاتب (رک : ۵- کاتب) .

الله العلی العظیم و صدق رسوله النبی الکریم و نحن علی ذلک من الله هدین
والحمد لله رب العالمین» .

۹. چگونگی : این نسخه قرآن شریف از لحاظ خط محقق و آمیخته با خط ثلث و ریحان بسیار
دلربا و جالب و زیبا است و در ۸۴۴ هـ ق توسط محمد بن الحجج حسن الجهم
الیزدی الترمیزی (ا تیبی) کتابت شده است و بنا بر این به عهد شاه عباس
نیموری می رسد . این نسخه یک بار وصالی و تجدید شده است و جلد اصلی
را ندارد و جلد سازی و وصالی دوم هم ضایع شده و اوراق نسخه از یک
دیگر گسیخته و جدا افتاده و شیرازه پاره و جلد و غلاف پوسیده شده است .

۲۹۰
۷۸۷

قرآن و اختلاف قراآت

[دین . علوم قرآنی ، زیر نویس فارسی ، عربی و فارسی . منشور]

- ۱- اندازه : — برونی : ۲۴۴ ، ۳۳۳ ، ۳۳۳ ، ۳۳۳ — دروی : ۱۰۰ ، ۱۰۰ ، ۱۰۰ / ۳۰۰ ، ۳۰۰ (متن قرآن)
۲۴۴ ، ۳۳۳ ، ۳۳۳ (متن و حاشیه اختلاف قراآت) ۳۰۰ ، ۳۰۰ ، ۳۰۰
(متن و حاشیه فارسی)
- ۲- اوراق : ۲۳۹ ورق . ۴۷۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، ساییده شده ، حاد
مقوای و تیم جی وصالی شده در خلاف درجه بندی ملون ، بعضی اوراق
نسخه های خطی را برهم چسبانیده و جلد ساخته اند .
- ۴- خط : بهار حلی خوش (متن قرآن) خط عریق (ترجمه فارسی در حاشیه) الف و
کلمات شواهد در حاشیه ، نشان ها و علامات وقف و رموز قرآن شنکرف ،
لفظ «الله» مطلا و شنکرف ، نشان آیات مدور و شش نقطه در اطراف و
یک نقطه در میان و مطلا ، سر سوره ها و سر جزو ها و سوره و آغاز
سوره ها منقش و مذعب ، جدولهای سه خطی در سه ردیف در کتبه
متن و حاشیه لاجوردی و شنکرف ، قرن ۹ و ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . ظاهرا دو کاتب این نسخه
را جزورا کتابت کرده اند .

- ۶- مؤلف : الله جلّت عظمته .
- ۷- آغاز : سورة الفاتحه .
- ۸- انجام : سورة الكهف تا آیه ۹۳ قال رأیت اذ آوینا الى الصخرة فانی نسیت الجوت» .
- ۹- چگونگی : این نسخه ۱۵ جزء اول قرآن شریف به خط بهار است . دو حاشیه دارد در حاشیه اول اختلاف قراآت و در حاشیه دوم ترجمه فارسی و اسباب نزول آیات آمده است . ترجمه فارسی به «سبک خراسانی» می رود . این قرآن اقتادگی‌ها از آغاز و انجام و اواسط آن داشته که توسط دو تاسه کاتب کتابت و افزوده شده است . از نسخ خطی دیگر برای وصالی از آن استفاده شده است و مشق خط در آخر دارد . این یادداشت خواندنی است : «عبدالله فقیر ساکن قرغه پغمان کابل بعد از مطالعه این کلام ربانی اینجا یاد نوشتم که اگر از دوستانم این دستخط را مطالعه کند بلکه از سوز دل بر این مسکین دعای خیر کند ۱۳۳۳» .

قرآن

[دین، علوم قرآنی ، عربی، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۳×۱۳×۵ سم . - درونی : ۱۴ س ۱۴×۶/۵×۳ سم .
- ۲- اوراق : ۴۱۹ ورق . ۸۳۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ هراتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، بدون شیرازد ، مقوایی و گالینگوری .
- ۴- خط : نسخ خوش ، روشن ، پخته ، نشان آیات دایره مدور مطلا ، نشان‌های وقف و وصل و دیگر علامات شنگرف ، جدولهای ۹ خطی کناره چهار رنگ (لاجوردی) و سیاه و شنگرف و زرین ، جدولهای سه بیرونی متن زرین و سیاه ، سر جزوها و حزب‌ها و سجده‌ها و رکعت‌ها شکل حروف زرین «ع» و «خ» ، در آغاز و در انجام و در هفت منزل قرآن لوح‌های زیبا و مذهب و گل و بوته نگاری ، در آغاز سوره‌ها کتیب

هنری جالب و خط ثلث زیبا، سبک نقاشی اصفهانی (ایرانی).

۵- کاتب : «حسین بن محمد شیرازی»، تاریخ کتابت ندارد. در صفحه ۸۳۴ چنین آمده است : «کتبه اضعف خلق الله و احقر عباد الله و احوجهم الی رحمة الله الغنی حسین ابن محمد شیرازی غفر الله ذنوبه و ستر عیوبه».

۶- مؤلف : الله جلت عظمته.

۷- آغاز : سورة الفاتحة.

۸- انجام : سورة الناس.

۹- چگونگی : این نسخه شامل متن قرآن شریف است به خط نسخ خوش و ثلث و نقاشی‌ها و تذهیب‌ها و لوح‌ها و کتیبه‌های دلاویز ارزنده هنری به سبک مکتب اصفهان و هرات. متأسفانه کرم خوردگی و وصالی نا بجا، موجب ضایع شدن بعضی جای‌های این قرآن شریف شده است باوجود این روی هم رفته از لحاظ نقاشی‌های هنری اسلامی ارزنده است.

۲۹۰

۸۲۴

قرآن با ترجمه فارسی

[دین، علوم قرآنی، تفسیر و ترجمه، عربی و فارسی]

۱- اندازه : - بیرونی : ۵۴ × ۳۰ × ۵ سم. - درونی : ۱۵ س (متن قرآن) ۳۲ تا

۱۰۰ س (ترجمه و تفسیر فارسی کناره متن قرآن) ۳۶ × ۱۹

(متن قرآن) ۲۷ × ۵۳ (متن و حاشیه) ۹ سم. عرض حاشیه اول

۳/۵ و عرض حاشیه دوم ۹ سم.

۲- اوراق : ۲۵۷ ورق. ۱۴ صفحه.

۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ ممرقندی، آب رسیده، وصالی شده، بعضی صفحات پوسیده.

جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای و پارچه‌ای سبز رنگ.

۴- خط : بهار یا ترکستانی جلی (متن قرآن) و خط ثلث شکسته و ترجمه و تفسیر

تحریر (کناره متن)، نشان آیات دوایر شش ضلعی مطالا و ۶ نقطه لاجوردی

در اطراف آنها، سرسوردها کتبه‌های زیبا و خوش نقش در زمینه

لاجوردی و زرین و میمین و دیگر رنگها و هر کتیبه دارای یک تاج در

حاشیه، سر جزوها و حزب‌ها و سجده‌ها و دیگر نشان‌های قرآنی، تریخ‌های مدور و بیضی خوش نقش در لاجوردوزر، لفظ «الله» همه جا مطلا و خطی زیبا بر آن محیط است. الفاظ قرآنی که مورد اختلاف قاریان قرآن است در حاشیه اول به خط بهار شنگرف جلی. بعضی از کتابه‌های سر سوره‌ها تریخ‌های سر جزوها را به طمع مطلا و سیمین بودن کنده و یا بریده اند قدمت خط به قرن ۸ و ۹ می‌رسد. جدولهای ۲ و ۳ خطی کناره متن حواشی شنگرف.

- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تریخ کتابت» ندارد.
- ۶- مؤلف : الله جلّت عظمته. شارح یا مفسر و یا مترجم معلوم نشد (رک: ۹-چگونگی)
- ۷- آغاز : از نصف دوم قرآن میان آیه ۴۶ سورة الکهف (۱۸) آغاز می‌گردد: «الحوار وما انسانيه الا الشيطان ان اذكره واتخذ سبيله في البحر عجباً».
- ۸- انجام : افتادگی دارد و تا آیه ۸ از سورة ۳۹ (الضحى) ادامه دارد: «الم يجدك يتيماً فآوى و وجدك ضالاً فهدى».
- ۹- چگونگی : این نسخه قرآن شریف علاوه بر متن که به خط بهار یا ترکستانی (در خط) کتابت شده و دارای ترجمه و تفسیر فارسی و اختلاف قاریان در کتب متن است. قطع نسخه خود (۳۰۴ × ۳۰ س م) جالب و ارزنده است. نثر فارسی ترجمه و تفسیر آیات و کلمات به سبک خراسانی است اینک یک قطعه ترجمه از صفحه ۳۹۳ از حاشیه: «والنجم و درختان که تنه بلند ندارند و درختانی که تنه بلند دارند سجده می‌کنند سر رحمان را بوقه برآمدن آفتاب و فروشدن یعنی سایه ایشان بر زمین که بر زمین می‌افسند محل سجده ایشان است خداوند تعالی خبر داده از طبقات علوی و سفلی جنانک در آسمان آفتاب و ماه آفریدم». رسم الخط عجیب متن قرآن ترجمه فارسی قابل آن تحقیق است. فتحه و ضمه و کسره (اعراب) و مد شاخه خط‌های افقی ظریف و نازکی است. حرف دال شبیه دایره است. حرف «پ»، «ج»، «ک» همانند «ب»، «ج»، «گ» است. الفاظ «چنانچه»، «چنانکه» «که» همانند: «چنانچ، چنانک، ک» کتابت شده است. در آغاز و انجام این نسخه وصال‌هایی کرده شده که قطعاتی از قرآن خطی دیگر بوده است.

نیز اوراقی را به تازی در آغاز و انجام به خط تازه و نا پخته کتابت کرده و افزوده اند. این نسخه از لحاظ خط و کاغذ و قطع و ترجمه فارسی و انتخاب الفاظی فارسی برای ترجمه و تفسیر در نوع خود بسیار ارزنده است فقط افسوس از این است که نیمی دیگرش در دست نیست.

قرآن شریف با ترجمہ و تفسیر فارسی

۲۹۰
۸۲۵

[دین، علوم قرآنی، ترجمہ و تفسیر، عربی و فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۶ × ۴/۵ سم . - درونی : ۱۱ س (متن قرآن) . ۳ تا ۳۶ س (کنارہ متن) ۱۹ × ۱۱ سم (متن و حاشیہ) ۳ × ۸ (متن قرآن) عرض حاشیہ ۳ سم .
- ۲- اوراق : ۴۴ ورق . ۹۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ ہراتی . اندکی آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، جلد مقروای سفید رنگ با عطف پارچہ پی خاکستری .
- ۴- خط : نسخ خوش (متن قرآن) و نستعلیق خفی خوش (ترجمہ و تفسیر قرآن) . آیات قرآنی در کنارہ متن ترجمہ و نشان‌ها و رموز و وقف‌ها و وصل‌ها شنگرف ، جدولہای ۸ خطی میان سطرہا زرین و سیاہ ، جدولہای ۶ خطی کنارہ متن جدولہای ۹ خطی کنارہ حاشیہ سیاہ و زرین و شنگرف، دو لوح کامل شامل سورۃ الفتحہ و یک سرلوح در آغاز سورۃ البقرہ ۲ لوح کامل شامل سورۃ بنی اسرائیل، ۲ لوح شامل سورہ های الاخلاص والخلق والناس . در ہر صفحہ ۳ نیم تریخ مطلا و گل و بوته دار در سہ گوشہ همان صفحہ ، قرن ۱۰ هـ ق . سر سورہ ہا کتابہ و اسلیمی های مطلا و نام سورہ ہا در طلا کتابت شدہ سر جزوہا و رکوع ہا و سجده ہا تریخ های مدور و مطلا و خوش نشان آیات دوایر مطلا .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «نقاش» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : اللہ جل جلالہ . . . نام مترجم یا مفسر و تاریخ و نام تفسیر معلوم نشد .
- ۷- آغاز : «سورۃ الفتحہ . . . اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم ، می پناہم بخدا از

شیطان رانده شده . بسم الله الرحمن الرحيم می آغازم بنام خدای بخشاینده
مهربان» .

- ۸- انجام : «من الجنة والناس جنس جن باشد یا از جنس مردمان» .
۹- چگونگی : این نسخه قرآن شریف از لحاظ خط و کتابت و نقاشی های خوش رنگ
(هفت رنگ) و جدولها و کتیبه‌ها و لوح‌ها و ترنج‌ها و ترجمه فارسی
بسیار زیبا است . نثر فارسی آن روان و ساده است و به سبک عراقی شباهت
دارد که می توان آنرا شبیه تفسیر حسینی دانست . صحاف از روی نادان
به صورتی بسیار بد آرا تجلید کرده و بعضی اوراق را به هم چسبانیده
برخی کلمات را محو کرده است .

قرآن و تفسیر حسینی

[دین ، تفسیر ، فارسی و عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $33/5 \times 21 \times 5/5$ سم . - درونی : ۱۱ س (متن قرآن شریف
 $11 \times 20/5$ سم . ۳۵ تا ۶۰ س (تفسیر کناره
 6×31 سم . جدول و متن و حواشی $17/5 \times 31$ سم .
۲- اوراق : ۵۰۸ ورق . ۱۰۱۴ صفحه .
۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ کشمیری ، اندکی وصلی شده ، آب رسیده ، کاغذ
قرآن و تفسیر را جداگانه خطاطی کرده و سپس به هم ملصق ساخته
شناخت الصاق سخت دشوار است و این از کارهای ظریف هنر من
است ، جلد چرمی و مقوایی ضخیم ضربی و منقش و دارای ترنج‌ها و
ترنج‌ها و کتابه‌های زرین از درون و بیرون ، جلد در غلاف پارچه‌ای
و زربفت و شیرازه ابریشمین .
۴- خط : نسخ خوش (متن قرآن) و نستعلیق خوش خفی و نسخ خوش (تفسیر
کناره صفحات) . میانه مطرهای متن نقاشی های دندان موشی زرین ،
هر سوره کتابه نگاری زرین و گل و بوته نگاری ، جمله سر سوره
تزیینی سفید ، سر جزوها و رکعات و سجدهات و احزاب و انصاف تر

گوناگون منقش و زیبا. جدولهای ۶ خطی کتبخانه متن قرآن شریف لاجوردی و سیاه و زرین و جدولهای کتبخانه متن تفسیر ۳ خطی سیاه و زرین، در آغاز سورة الفاتحة والبقرة دو لوح کامل در زمینه زرین و لاجوردی، سبک نقاشی و خطاطی کشمیری آمیخته به ایرانی، قرن ۱۰ هـ ق.

۵- کاتب : «محمد سعید»، تاریخ کتابت ندارد. به دستور «محمد سرفراز جیو»، کتابت شده. در آخر نسخه چنین آمده است : «ابن تفسیر شریف به موجب ارشاد خان والانشان محمد سرفراز خان جیوادام الله اقباله و دولته از دست محمد سعید تحریر یافت». بنا بر این امکان دارد کاتب متن قرآن کسی دیگر باشد، زیرا ظاهراً متن قرآن و تفسیر را جداگانه کتابت کرده و سپس به هم ملصق ساخته اند. و روش و سبک خطاطی متن و تفسیر تا اندازه‌ای اختلاف دارد.

۶- مؤلف : یا (مفسر) : «مولانا حسین واعظ کاشفی متوفی ۸۹۳ ق»، نام تألیف : «قرآن و جواهر التفسیر» و یا «تفسیر حسینی»، تاریخ آغاز تفسیر (تألیف) : «۸۹۷ ق» : (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش، ج ۱ و ۲، ص ۱۲۶).

۷- آغاز : سورة الفاتحة و تفسیر : «بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله رب العالمين رب يسر و تتم بالخیر، بسم الله الرحمن الرحيم، بعد از تمهید قواعد محامد الهی».

۸- انجام : «با خامه که این نامه اقبال نوشت و انجام سخن با یمن النقال نوشت گنم مه و روز و سال تاریخ نویس فی الحال دوازدهم زشهر شوال نوشت صدق الله العلی العظیم و بلغ رسوله الکریم و نحن علی ذلک من الشهدین والحمد لله رب العالمین».

۹- چگونگی : این نسخه قرآن شریف و تفسیر حسینی از اجزای خط و نقش و هنر خطاطی و نقاشی شاعکری است ارزنده و ارجمند. متأسفانه نام «نقاش» و خطاط متن قرآن شریف را نیافتیم اما خطاط تفسیر «محمد سعید» است. نشان مهر و فرزندانیه نسخه در صفحات آخر نسخه ثبت افتاده است : «شرف خان ولد محمد سرفراز خان ۱۱۷۰». متن قرآن شریف را روی کاغذ و خط دیگر

(یعنی نسخ) جداگانه کتابت شده و سپس به یکدیگر الصاق گشته است
تفسیر به صورت حاشیه در خطوط مورب در کناره صفحات آمده است.

۱۰
۱۱

قرابادین قادری

[طب، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۸ × ۶ سم . - درونی : ۲۰ تا ۲۵ س ۱۷ × ۱۱ س
- ۲- اوراق : ۳۳۵ ورق . ۶۹۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره وحنایی رنگ هندی ، اندکی آب رسیده ، وصالی شده ، مقوایی ملون با عطف پارچه‌پی سرخ .
- ۴- خط : تحریر و نستعلیق شکسته آمیز، خوانا و ناخوانا و سخت خوانا، عنوان‌ها نشانها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده ، تاریخ کتابت : «۱۲۴۲ ه ق» : «باتمام رسید قرابادین قادری از تصنیفات حضرت پیر استاد محمد اکبر عرف شاه ارزانی یوم شنبه شهر دیقعه سنه ۱۲۴۲ ه .
- ۶- مؤلف : «میر محمد اکبر معروف به محمد ارزانی»، نام تألیف : «قرابادین قادری» تاریخ تألیف : «۱۱۲۶ ه ق» (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه بخش، ج ۱ و ۲) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، ثنایی که شایان جناب مستطاب حضرت ال است بجزوی سبحانه نیاید بس السنه بندگان چنین ذاتی را بغیر لا احصی علیک چه ستاید سبحان الله الحکیم العلیم الذی له الکبریا و الجبروت درود نامحدود که ایزد معبود» .
- ۸- انجام : (ص ۵۶۶) : «من نیز بعمل آوردم و در شبانروزی قریب یکدرم می خو بتفاریق فی الواقع اثر کلی پدید آمد و مرض زایل شد باذن الله تعالی این درویش نیز در اکثر علل مزمنه بعد یکهفته کامل اثر کلی دار هم بامراض سر دافع دارد و هم بععلل حار سبحان ربک رب العزت یصفون و الحمد لله رب العالمین باتمام رسید قرابادین قادری» .

۹. چگونگی : این نسخه در موضوع «طب و دارو شناسی» است بر پایه اندیشه اطبای قدیم . به مناسبت ارادت مؤلف به شیخ عبدالقادر گیلانی (رح) «قرابا دین قادری» نامیده شده است . در «۲۲ باب» است و تقسیمات دیگر هم دارد . در آغاز و انجام و کنارۀ صفحات یادداشتهای طبی و لغوی فراوان دارد به طوری که اگر یادداشتهای گرد آوری شود ، یک رسالۀ طبی دوپست صفحہی خواهد شد . از صفحہ ۷۶ تا ۶۹ (۱۲۳ صفحہ) یادداشت طبی و نسخه نویسی و روش معالجه و مداوا آمده است . این یادداشت ها همه بر اساس تجربه قرار دارد . بعضی یادداشتهای و اوراق را به صورت برگه های ساخته و در لابلای صفحات الصاق کرده اند .

۲۹۰ و ۹۵۰
۹۶۹

قصص الانبياء

[دین و تاریخ . ترکی . منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۰ × ۲۲ × ۷/۲ سم . — درونی : ۱۲ س ۲۳ × ۱۴ س ۱۰ .
- ۲- اوراق : ۳۸۶ ورق . ۷۷۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ عراقی ، آب رسیده ، کرم خورده ، اندکی وصلی شده . جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ پوشیده و کرم خورده .
- ۴- خط : نستعلیق ، سخت خوانا ، روشن . عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شکرکف . قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «قاضی برهان الدین نبیک پسر ناصر الدین» ، نام تألیف : «قصص الانبياء» . تاریخ تألیف : «۵۱۲۱۹ ق» . در صفحہ ۱۷ چنین آمده است : «اما بو کتابی تووزکان و طاعب یولیبی انکلاتقان اولوغ یوزو غلوق رباط غوری نبیک رضی سی قاضی برهان الدین نبیک اولوغی ناصر الدین سترالله عبوبه . . . . امیر زجل تاج الامر و محیب العلماء اولوغ انلیغ و قوتلوموغ زاتلیغ ناصر الله . . . بو قصص الانبياء عربی ایروی فارسیه و فارسینی تور لیا یعنی ترکی قلیجه جمعی قیلدیلار تاریخ قه منبیک ایکی یوز اون ینه فلانک ییلید

اسفرانی نیک یکرہ سید ابو کتاب قصص الانبیا پارسی تیلیدین ترکی تیلید
اورولوب تمام بولدی . . . امیر اعظم ناصر دین . . . من فقیر دیلہ
شکستہ دین التماس قیلدیکم» .

۷- آغاز : افتادگی دارد : «یوز یکرہ تورت منیک قطره سومندین تامدی اوشولارد
یوز یکرہ تورت منیک نبوت پیدا بولدی و ایکی قطره سوفشاندین تامد
اولقی قطره دین جمیع پیغامبر نیک عزیز جانلارینی» .

۸- انجام : ناقص است و تا اواسط قصہ حضرت امام حسین (ع) یتمیش ایکنجی قص
ادامہ دارد : «ہمہ سے ناخوش کلدی مصحفہ نے یرکاب اوروب ویراقلا
یرتیب تاشلاوی اینی کم قیامتدا خدا ینکغہ منکاشوم داغ جفا لا
قیلیدیپ ایتغیل خدا نیک مسلماندر حضرت رسول اکرم (ص) . . .
پوسیدہ و پارہ شدہ .

۹- چگونگی : این نسخہ بہ زبان ترکی و در موضوع شرح حال و آثار و اقوال و معجز
و اعمال پیامبران از حضرت آدم تا حضرت محمد (ص) و ائمہ اطہار
و صحابہ کبار (رض) است و بر اساس آیات قرآن و احادیث نبوی و رو
و اخبار و حکایات آمدہ است و در حقیقت ترجمہ «قصص الانبیا» عربی
کہ فارسی آن نیز موجود است . از آغاز و انجام ناقص است . ظاہراً بہ
مؤلف است (رک : ۶ - مؤلف) .

قصص العجایب

[دین ، ادب و تاریخ و سرگذشت ، فارسی ، منشور]

- ۱- الدازہ : - بیرونی : ۲۳×۱۷×۳/۵ س م . - درونی : ۱۹ س ۱۱/۱۸ س
- ۲- اوراق : ۲۳۸ ورق . ۴۷۵ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ جهانگیری ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، جلد
چرمی منقش باعطف چرمی پوسیدہ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، ناپختہ ، عنوانها و نشانها و سر فصلها
قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : «سید علی بن سید عارف شاه محمد» ، نام تألیف : «قصص العجايب» ، تاریخ تألیف معلوم نشد تاریخ کتابت ندارد : اتمت تمام شد ، کارسن نظام شد تمت هذه النسخة المسماة بقصص العجايب بيد الضعيف الحنيف الراجي الى رحمة الله تعالى سيد علي بن سيد عارف بن شاه محمد رحمهم الله اجمعين» .

۶- مؤلف : «عبدالواحد بن محمد المفتي» ، نام تألیف : «عجايب القصص» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۳۱۱-۳۱۹) .

۷- آغاز : رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخير الحمد لله الذي بعث النبيين مبشرين و منذرين و ارسل الرسل الى الاسلام و الذين هادين الى دارالسلام و اعين و منادين ليس لبدائعه و عجائبه غاية . . . جميع اجناس حمد و سپاس بلند اسام» .

۸- انجام : «و تربت مبارك ايشان در مدينه محترمه است زادهها الله شرفا در حجرة عايشه رضی الله تع عنها و عمرآن حضرت بقول اصح شصت و سه سال بود الحمد لله على الاتمام و الصلوات و السلام على خير خلقه محمد سيد الانام و على آله العظام و اصحابه الكرام الى يوم القيمة» ،

خدايا به آن ختم پيغمبران	که آمد سر سرور همگنان
بال و باصحاب و احباب او	بماتباع اتبباع او
برحمت نظر کن سوی واحدی	که یابد مرادات هر دو جهان

۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع احوال و آثار و حکایات و افعال و روایات و اعمال و معجزات و دیگر کارهای شگفت آور پیاپی است از حضرت آدم (ع) تا خاتم پيغمبران حضرت محمد (ص) . در حدود ۳۰۰ مأخذ در اختیار داشته است که همه را در آغاز نسخه ذکر کرده است . تقسیمات آن بر حسب «فصل» و «باب» است . و جمعاً یک مقدمه و ۲ باب و چند فصل دارد . در آغاز و انجام و در کناره صفحات یادداشتهای تاریخی و ادبی و دینی دارد و چند بیت فارسی :

دولت ز اتفاق بر خیزد بی دولتی از نفاق بر خیزد

۸۹۰
۹۷۳

قصہ راجہ کامروپ

[ادب، پنجابی، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴ × ۱۵/۵ × ۲ سم . — درونی : ۱۴ بیت ۱۱ × ۱۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۵۹ ورق . ۱۱۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ سیالکوٹی ، جلد مقوایی و چرمی قہوہی رنگ ، ضربی منقش تریخ و نیم تریخ (گل و بوته) .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط اردو و پنجابی ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها نشان‌ها و سرفصل‌ها و جدول‌های ۲ خطی میان مصاربع شنگرف ، صفحہ اول و دوم جدول نگاری و منقش بہ طرز سادہ و ابتدایی ، جدول‌های کنارہ‌ها صفحات ۳ خطی سیاہ و شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . چار بیت دعایی در انجام آمدہ است اینگونه کتابت شدہ : «تمت تمام شد قصہ راجہ کامروپ برای پاس خواہ فتح چند تحریر یافت ولد ممت ہر عرف . . . تمتم القصہ کامروپ تحریر فی التاریخ شانزدہم ماہ مبارک ماہ رمضان در روز چہار شنبہ بوقت زو در مسجد قصبہ مد تحریر یافت» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «احمد یار مرالوی گجراتی» ، نام تالیف یا (مثنوی) : «قصہ کامروپ» ، تاریخ سرودن (تالیف) معلوم نشد . نام شاعر در بعضی ابیات آمدہ است :
احمد یار توراند کولا تیری دردا بردا
زور تیرا مین ہور نسردا نازاری نازردا (ص ۲)
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ،
سپہ صفتان خالق نون لایق جسٹے خلق ادپائی
ہر جا کا ہر تھا نو تکانی او سیدی ود

عشق محبت پیدا کیتوس ہو پسا آپ او داسے
ساری عاجز ختی وینجاری اس پهاہی وچہ پهاہی

۸- انجام : ایہہ قصہ لکھ رکھی کوئی کرن مطالعہ کر کے

جی کھر بیٹھا رہی نکمان جا، کتیول تکے

میریان پوربان پاون والا حضرت شاہ جیلانی

احمد یار مرید میر اندا بر داد وھین جھسانی

تمت تمام شد قصہ راجہ کامروپ .

۹- چگونگی : این نسخہ بہ زبان پنجابی و در موضوع «عشق عرفانی و داستان ملی بر

اساس اخبار و روایات اسلامی» است . تقسیمات آن بر اساس اسامی حکایات

و اشخاص داستان است . ہمہ عناوین بہ زبان فارسی و متن بہ زبان

پنجابی است . در آغاز توحید و نعت حضرت محمد (ص) و «پیر دستگیر

شیخ عبدالنادر گیلانی (رح) و احوال عاشقان و در انجام عروسی «رانی و

راجہ کامروپ» . جای نقشی و تصاویر خالی مانده است . چند یادداشت

بہ زبان پنجابی دارد . «سید نور محمد قادری» مالک آن بوده .

۱۹۰
۱۳۲

قصہ ملکہ خورشید جمال و فقیہ

[ادب ، اردو ، منثور و منظوم]

۱- اندازہ : - بیرونی : ۲۴ × ۱۵ × ۵/۵ . سرم . - درونی : ۱۶ س ۱۹/۵ × ۹/۵ سرم .

۲- اوراق : ۵ ورق . . . ۱۰۰ صفحہ .

۳- کاغذ : خاکی رنگ لاہوری ، پوسیدہ ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، جدولہای ۲ خطی کنارہ متن سیاہ ، قرن ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «محمد قطب الدین» ، تاریخ کتابت : «۱۳۲۹ ق - ۱۹۰۰ م» : «تمت بنتم

ناقص رقم خجستہ آیین محمد قطب الدین ساکن نگینہ بتاریخ ۲/ماہ دسمبر ۱۹۰۰ کو تحریر کیا» .

۶- مؤلف : یا (مترجم) : «محمد خان شوخ عظیم آبادی» ، نام تالیف : «قصہ ملکہ

خورشید جمال و فقیہ»، تاریخ ترجمہ (تالیف) : «۱۳۱۰ھ ق = ۱۸۹۲م»:

«خاتمہ شد حصہ اول . . . قصہ فقیہ . . . و ملکہ خورشید جمال مترجمہ و مؤلفہ . . . منشی محمد جان صاحب شوخ عظیم آبادی . . .

ہاتف غیب ناگهان از چرخ «غنچہ دل شکفت داد نداد» = ۱۸۹۲م
زد رقم سال خامہ واصل «قصہ و عاشقانہ و بی مثل» = ۱۳۱۰ھ

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم، چمن چمن گلدستہ حمد نثار اوس باغبان قدرت

کی جس نے باغ عالم کو ایک لفظ کن سی بہار ناز و مرحمت فرمایا اور
کل موجودات کو اپنی قدرت کاملہ کا نمونہ بنایا» .

۸- انجام : «اور انشاء اللہ تعالیٰ اگر حیات مستعار باقی ہے تو اس کی دوسرے جلد میں

جس کا نام طلسم خیال ہوگا شاہزادہ قمر طلعت کے داستان جس میں طلسمات
وغیرہ عجایبات کا حال تحریر ہوگا تصنیف کر کے ہدیہ شایقین کرے گا

واللہ الموفق المعین - فقط» .

۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «ادب اردو» است و شامل قصہ بی است بہ نام

«ملکہ خورشید جمال و فقیہ» . اصل آن بہ زبان فارسی بودہ بہ صورت
سؤال و جواب ، مترجم آنرا بہ صورت یک تالیف جداگانہ در آوردہ است

و برای چاپ بہ حاجی سید جان تاجر کتب پتنہ عظیم آباد مطبع مصطفائی
سپردہ است . نثر اردوی آن آمیختہ با اشعار و مثنوی‌های اردو و آیات

قرآن و احادیث و جملات عربی است . تقسیمات آن بر اساس سؤال و
جواب است و لیکن روی ہم رفتہ تقسیمات معین ندارد و باید از آغاز تا

انجام را خواند تا بر کل مطلب آگاہی یافت . در انجام دو قطعہ مادہ تاریخ
دربارہ اتمام کتاب بہ زبان فارسی آمدہ است یکی از آنها سرودہ «مؤلف»

و دیگر سرودہ «واصل عظیم آبادی» یا حاجی سید شاہ محمد محفوظ الحق
است . واصل صاحب تالیفات دیگر است : «لوح محفوظ ، اوراد محفوظی ،

غایۃ التسهیل ، نافۃ آہو» . گویا این نسخہ چاپ شدہ باشد چون مترجم
آنرا در عہد خودش در سال ۱۳۱۰ھ بہ دست طابع دادہ و در سال ۱۳۱۹ھ

محمد قطب الدین آنرا کتابت کردہ است : (رک : گنج بخش ، ج ۱ ،
ص ۱۴۱ - ۱۴۴ ، ۲۸۸ و ۲۸۹ / ۸۹۰) .

۲۹۰
۸۰۵

قصیده برده

[دین و ادب ، عربی ، منظوم]

- ۱- اندازه : - برونئی : ۲۱ × ۱۲/۱ × ۱۵/۱ . س.م . - درونی : ۶ س ۵/۳ × ۷ س.م .
- ۲- اوراق : ۳۴ ورق . ۶۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد نخودی رنگ سمرقندی ، وصلی شده ، آب رسیده ، اندکی کرم خورده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، یک سر لوح ساده در آغاز ، لاماره صفحات نقاشی مطلا (گل و بوته نگاری) و میان سطرها نقاش دندان موشی مطلا و زیبا ، قرن ۱۱ ه.ق .
- ۵- کاتب : «عزت بانو دختر کوه که زاده نواب جنت مساب صاحب الزمانی» تاریخ کتابت ندارد . در صفحه ۶۶ و ۷۷ چنین آمده است : «کتبت هذه القصيدة المباركة ضعيفة المخلوقات من المملای في شأنهن هن نافصات اللهم اجعلها مقبولة في حضرة خليفة الرحمان الذي هو العروة الوثقى للإسلام و المسلمين مد ظلال جلاله على العالمين بحق اياك نعيده و ابيك نستعين خاتمه زاد عزت بانو دختر کوه که زاده نواب جنت مساب صاحب الزمانی .
- ۶- مؤلف : ابوصیری ، نام تألیف (سروده) : «قصیده برده» ، تاریخ تألیف (سرودن) معلوم نشد (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش مج ۱ ص ۱۱۹ ، ۱۲۰ ، ۱۲۱ و دیگر صفحات ، ج ۱۵) .
- ۷- آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم .
- ۸- انجام : امن تذکر جبرن بسدی سلم مزجت دمعاجری من معة ندم
«ماراحت عذبات الیابان ریح صبا و اطرب العیس حانی العیس بالنعیم»
- ۹- چگونگی : موضوع قصیده برده ، وصف و نعت حضرت محمد بن عبدالله خاتم النبیین (ص) است شروح فارسی و عربی و زبان های دیگر بر آن نوشته شده است . این نسخه در آغاز و انجام یادداشت های تاریخی و دینی دارد : «قصیده برده

با سر لوح مجدول مطلا و بین السطور منقش و حاشیه گل و بوته نگاری خط و پیش کش عزت بانو مطابق سنه ۱۱۱۷ تحویل محمد باقر شد و « ۶ صفر المظفر سنه ۸ از وجود محمد باقر شد تحویل به حافظ خان شد . نشان یک مهر دارد : «رشید خان حسینی؛ خانه زاد پادشاه عالمگیر» . از صفحه ۵۸ تا ۶۸ سه رساله فارسی به خط تحریر و شکسته آمده است : رساله اول درباره وفات حضرت محمد (ص) که آنرا «عرس مبارک» نامیده . رساله دوم درباره ناسوت و لاهوت و جبروت و ملکوت و رساله چهارم منظوم درباره حمد و نعت و وصف حضرت محمد (ص) است .

۱۸۹۰ و ۲۹۰

۸۶۱

قطرات الحیات

[دین و ادب ، عرفان و اخلاق و حکمت ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۸ × ۱۰ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۱ س ۱۲ × ۶ سم .
- ۲- اوراق : ۳۴۳ ورق . ۶۸۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ هراتی ، اندکی وصالی شده ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ ضربی ، تریخ دار و جدول .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، جدولهای ۵ خطی سیاه و لاجوردی و زرین ، در آغاز یک سر لوح و چهار بوته گل ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد امین» ، نام تألیف : «قطرات الحیات» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۳ و ۴ چنین آمده است : «اما بعد میگوید فقیر خادم المساکین محمد امین متمسک بچلب متین . . . قطره از قطرات آب حیات حقایق و واردات اسرار و خفیات میریختند . . . که بر طبق خواهش دوستان صادق و یاران موافق این مجموعه سمت انتظام و اختتام یافته مسمی بقطرات الحیات شد» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي افاض قطرات الحيات على ارواح المتعطشين المشتاقين و افاح نفحات الانس على قلوب المحبين ورش رشحات

القدس علی اسرار العارفين و الصلوة و السلام علی رسولہ محمدالذی
بیمنہ بقاء الاصول .

۸- انجام : «پس توان گفت کہ فیض ذات باسما فیض اقدس است و فیض اسماء
باشخاص فیض مقدس واللہ اعلم بحقایق الاسور و خواستی کہ بفیض اقدس
تعلق دارد و آنرا مشیت می نامند و خواستی کہ بفیض مقدس متعلقست
آنرا ارادت میگویند و متضمن ارادت و مشیت را مترادف میگویند
واللہ اعلم بالصواب .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «حقایق عرفانی و معارف بزدانی و مطالب روحانی»
است بہ زبان فارسی روان آمیخته با اشعار و جملات عربی و کلمات مشایخ
و آیات قرآنی و احادیث نبوی کہ بر اساس عقیدہ سلسلہ قادریہ و نقشبندیہ
تألیف و تصنیف گشته است . مؤلف در مقدمہ از «حضرت غوث الاعظم شہ
عبدالمقادر شیخ محیی الدین و سید العارفین شاہ نقشبند خواجہ بہاء الدین»
نام می برد و کتاب خود را از افادات معنوی و روحانی و اسرار پنهانی
آنها دانسته است و آنرا «فطرات الحیات» نامیده است . تقسیمات آن بر
اساس «قطرہ» است و ہر قطرہ با حمد «لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ و
«بسم اللہ الرحمن الرحیم» آغاز می گردد . فہرست «فطرات» و چند
یادداشت در آغاز و انجام آمده است . چند قطرہ در آخر نسخہ بہ صورت
مثنوی کوتاہ است . این نسخہ ارزندہ و قابل تحقیق و در نوع خود نادر و
کمیاب است .

۲۹۰

۹۹۳

قہستانی

[دین ، فقہ ، عربی ، مثنوی]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۵/۵۵ ، ۱۴/۵۵ سم . — درونی : ۳۱ سم ، ۱۸/۸۴ سم .
۲- اوراق : ۴۳۵ ورق . ۸۷ صفحہ .
۳- کاغذ : نازک سفید رنگ ہراتی ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی سبز
رنگ ضربی منقش . با عطف پارچہ پی و چرمی وصلی شدہ (ملون) . روی

جلد تریج .

۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، رسم الخط عربی ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و خطوط رسم شده بالای کلمات و جملات شواهد سیاه و شنگرف ، جدولهای ۲ خطی کناره متن شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : «احمد بن محمد» ، تاریخ کتابت : «۱۰۷۹ هـ ق» : «تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب بقلم الفقير المحتاج الى الطاف ربه القدير احمد بن محمد غفر الله اليهما . . . في اواخر جمادى الاولى في وقت العصر لسنة تسع و سبعين و الف و صلى الله على سيدنا محمد و آله و صحبه اجمعين سنة ۱۰۷۹ هـ ق» .

۶- مؤلف : نام مؤلف یا شارح و تألیف معلوم نشد اما تاریخ تألیف یا شرح «۱۰۹۴ هـ ق» آمده است (رک : ۸- انجم ، ۹- چگونگی) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي فضلنا بتعليم اصول مبسوط الجامع الكبير من الاحكام و كرمنا بتفهم فروعه الى ان نقدر على ايضاح زيادات الجامع الصغير من الاعلام و الصلوة و السلام و على آلهم و اصحابهم خلاصة الاسلام و زبدة الكرام تحفة و ائمة الى يوم القيام اما بعد فلما كان نظم منشور الفتاوى من انفع الامهات» .

۸- انجم : «ثم نبه على ما اختاره مما هو المعول عليه في الباب و هذا اوان فراغى بحمد الله تعالى على تواتر نعماء كثيرة عن تبييض ما هو العمدة لقران سيآت عصيرة يوم التروية لسنة احدى و اربعين و تسعمائة من الهجرة النبوية على صاحبها افضل السلام و التحية اللهم حقق رجانا في غفران السيآت و بلغنا ببركات حبيبك الى الاعلى الدرجات فانه اكرم الاكرمين اللهم كما انعمت علينا بختامه و تمامه فاتمم علينا نعمتك و اختم لنا بالاسلام و ادخلنا دارالسلام آمين» .

۹- چگونگی : اين نسخه به زبان عربی و در موضوع «فقه» است و شرحی است از يك كتاب فقه ديگر و اين شرح ظاهراً به «قهستانی» معروف است و لفظ «قهستانی» در ورق اول آمده است . تقسيمات آن بر اساس «كتاب» و «فصل» است . در آغاز يك مقدمه و كتاب الطهارة و فصل التيمم و در

اجرام کتاب الاکراه و فصلی فی الخشی آمده است . شارح الفنا و جمالات متن اصلی را آورده و لفظ به لفظ و کلمه به کلمه آنها را شرح داده است . فهرست مطالب در آغاز آمده است . این نسخه در زمان ابوالغازی عبيدالله بهادر خان تألیف و به وی تقدیم شده است . در کنار صفحات معانی لغت و شروح آمده است . در صفحات آغاز و انجام یادداشت‌های فقهی و ادبی و عامی و اشعار فارسی و ادعیه آمده است . نشان یک مهر دارد که سخت خوانا است و لفظ محمد خوانده میشود و دیگر الفاظ خوانده نشد .

۲۹۰ و ۱۹۰

۸۴۰

کشف الاسرار و عده الأبرار

[دین و ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۴ × ۱۷/۲ × ۴/۲ سم . - درونی : ۲۶ × ۱۳/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۴۲۳ ورق . ۸۴۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی تیره رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، گرم خورده ، وصلی شده ، جلد مقوایی سرخ رنگ با عصف و گوشه چرمی قهوه‌ای رنگ .
- ۴- خط : نسخ تعلیق (تعلیق) ، پخته ، روشن ، خوانا ، عنوان‌ها و نشان‌ها ، سرفصلها شنگرف ، رسم الخط قرن هفتم و هشتم هجری ، آیات قرآن به قلم سیاه و جلی ، قرن ۷ ه ق .
- ۵- کاتب : «ابو ابراهیم اسمعیل بن محمد بن ابی بکران احمد بن محمد الانسی الجوهريستانی ، تاریخ ثبت : «۷۳۲ ه ق» : در نسخه آخر نسخه چنین آمده است : و بها يتم الكتاب على الترتيب الذي اتفق لي كتابته على يدي الجليل الخطاط الراعي الى عفو الله و مغفرته الخاضع لهيئته . ابو ابراهيم اسمعيل بن محمد بن ابی بکر بن احمد بن محمد الانسی الجوهريستانی صائبها الله عن العتوق و نسيان الحقوق متعنا الله به وياشانه و وقعنا لتعلم بما فيه والعمل به و باولاده انصار و كرامته المؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات و عفى له و لثارته و لثارته و لجميع المسلمين و كان الفراغ منه خجوة يوم الجمعة الثالث والعشرون من جمادى الاول سنة الثنتين و ثنتين و سبعمائة .

فلله الحمد لله والمنة والعطا والنعمة .و. والمسؤل ممن يستفيد من ه
الكتاب ان يذكر الكاتب بدعا الخیر .و.

یا ناظرآ فی الكتاب من بعدی جاینما من ثمار جهتی
لی افتقار الی دعاء تدعوه لی فی ظلم لجدی .

۶- مؤلف : «رشید الدین ابو الفضل احمد بن محمد بن احمد مهر یزد میبلی یزدی»

نام تألیف (تفسیر) : «کشف الاسرار وعدة الابرار»، تاریخ تألیف : «۵۲۰ هـ
(رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۳۶۵) . در این نسخه نام مؤلف و تألیف
و تاریخ آن نیامده است اما از مطالعه و ظواهر آن روش تفسیر سه
آن معلوم می شود که نسخه «کشف الاسرار وعدة الابرار» است .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم العلم القرآن رحمن در آموخت قر

یادداشتن و بدا نستن را خلق الانسان بیافرید مردم را علمه البیان
آموخت او را سخن گفتن و صواب دیدن و بیان نمودن الشمس وال
بحسبان آفتاب و ماه می روند بشمارد در برجها و در منزلها» .

۸- انجام : و انزل علیه القرآن و فرض علیه الفرائض و امره ان يعلم امته فبلغ رس

و نصیح لامته الآیه الم یكونوا یعلمون و بین لهم ما یجهلون قال الله ته
و انزلنا الیک الذکر لبتن للناس فانزل الیهم ولعلمهم یتفکرون تم که
بحمد الله الملك الجبار العزیز الغفار و صلی الله علی نبیه محمدن الذی
للبشیر و الانذار و علی آله الطیبین و اصحابه الممتحنین الاخبار و یسئال
تعالی ان یوفقنا للغزل و ما علمناه واستغفره من جمیع ما اکتسبناه من الذن
سرها و علنها و ظاهرها و باطنها و اجلها و ادقها و صغیرها و کبیر
علمناه و ما نعلم (رک : ۱ - کاتب) .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «تفسیر قرآن شریف» است به زبان فارسی و به

خراسانی و ظاهراً «کشف الاسرار وعدة الابرار» نام دارد و شامل
آغاز سورة الرحمن تا آخر سورة الناس است . هر آیه در سه نوبت
شده است . النوبة الاولى در معانی الفاظ قرآن به طور تحت اللفظ ،
الثانیه در تفسیر الفاظ بر اساس عقاید مختلف علما و فقها و مورخان
راویان و محدثان و قاریان و لغویان و نحویان و صرفیان و دیگر ط

عالم اسلام ، الثوبه الثالثة در معانی الفاظ و آیات و قرآن کریم بر اساس اندیشه صوفیان و طرق مختلف عارفان و ساکنان راه طریقت . اثر فارسی ابن تفسیر بسیار لطیف و جاذب و شیرین و جالب است و آمیخته با دو بیتی های عالی عرفانی و اصطلاحات زیبای روحانی و کلمات قصار و ترکیبات بی شمار فارسی خراسانی . حروف «پ ، چ ، د ، گ» ، همانند : «ب ، ج ، ذ ، ک» ، کتابت شده است . ابن تفسیر را منسوب به خواجه عبدالله انصاری می دانند زیرا همه جا در این تفسیر به نام «پیر طریقت» سخنی از او می آید و لیکن گرد آورنده و مؤلف را همه رشید الدین ابو الفضل میبندی بزدی نام برده اند . این نسخه در نوع خود از نوادر نسخ خطی فارسی است . در آغاز و انجام بعضی یادداشت های دینی به خط مشقی دارد . ترجمه «بسم الله الرحمن الرحيم» را اینگونه می خوانیم : به نام خداوند فراخ بخشایش مهربان (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۳۶۵) . و امکان دارد از اواسط اوراق افتاده باشد مثلاً صفحه ۱۵۶ .

۰۴۰

۶۵۳

کشف اللغات و الاصطلاحات

[مراجع ، فارسی ، و عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $27/5 \times 18 \times 2/5$ سم . - درونی : ۲۵ س $2/5 \times 2/5$ س $1/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۳۵ ورق . ۲۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ سمرقندی ، گرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی با عطف چرمی پوشیده و گرم خورده .
- ۴- خط : تحریر و شکسته ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و سرفصلها و الفاظ شواهد شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «عبدالرحیم بن احمد سور متوفی» ، نام تألیف : کشف اللغات و الاصطلاحات ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، تألیف محمد حسین تسبیحی ، ص ۳۵۳ - ۳۵۴ ، ۰۴۰/۵۰۶) .

۷- آغاز : ناقص است و یک ورق افتادگی دارد : «اصحاب لغت اصطلاح اصلا بیان نکرده‌اند بدان سبب این فقیر به اصطلاح این اسامی و غیره در قلم آورده است تا سالک در گمراهی نه افتد و سبب تألیف این کتاب آن بود که فرزند شیخ سحاب ادام الله عمره دیوان سید السادات و منبع الدرجات بندی حضرت سید قاسم انوار قدس الله عزیز پیش فقیر می خواند در آن دیوان اکثر لغات عربی بودند چون در فرهنگ شیخ ابراهیم بن قوام تفحص می کردم نمی یافتم» .

۸- انجام : ناقص است و تا «فصل الذال مع الجاء» ادامه دارد : «فضل الذال مع الجاء ذابح معروف و داع که بر خلق نهند بهنار کردن و سعد الذابح منزلیست از منازل قمر ذباج بالضم والتشدید شکافها که در انگشتان پیدا شود ذبح بالفتح گلو بریدن و سرخم واگشودن و شکافتن و بضم یکم و فتح دوم گیاهی که آنرا شتر مرغ می خورد و ذبح چاروایی که برای کشتن باشد ذبح بالفتح گلو بریدن و آنچه برای کشتن باشد از چاروا ذروح بضم تین والتشدید جانور کیست مرغ زهر دار و نقطه‌ها سیاه باشد و دراج جمع دراج» .

۹- چگونگی : این نسخه باوجود اینکه از آغاز و انجام ناقص است ، اما از لحاظ فواید لغوی و اصطلاحات ادبی و فلسفی و عرفانی و تاریخی فارسی و عربی ارزنده است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» است . هر حرف را از حروف الفبایی «باب» و حرف آغاز و انجام هر لغت و اصطلاح را «فصل» دانسته است . مثلاً : «ذاج» را در «باب الذاء» و «فصل» «الذال مع الجیم» می توان یافت . بعضی از اوراق این نسخه علاوه بر آغاز و انجام از اواسط هم افتادگی دارد . (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۳۰۳) . مؤلف در مقدمه یاد آور گشته که به لغات و اصطلاحات مشکل و دشوار توجه داشته است . از اشعار و سخنان مشهور برای شواهد استفاده کرده است . مآخذ و مراجع خود را ذکر کرده است . مانند صراح و تاجین و کنز اللغات و فرهنگ ابراهیم شاهی و شرح گلشن راز.

کشف المحجوب

[ادب ، عرفان و اخلاق و اجتماع ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۷/۱ × ۹/۱ × ۳/۱ سرم . — درونی : ۲۰ صفحه .
- ۲- اوراق : ۲۶۰ ورق . ۲۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، کرم خورده ، وصلی شده ، جلد مقوایی و تیماجی سیاه ضربی و تریخ دار . تمام صفحات اینگونه آمده است : «عمل ملا میر عبدالله صحاف ۱۲۶۶ هـ ق» .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سرفصلها به خط نایقی رسم شده بر بالای جملات عربی و الفاظ شواهد شکرگرف ، تک سر لوح در آغاز فهرست و صفحه ۲ و ۳ و ۴ منتشر ، جدولهای ۶ خطی کناره متن صفحات چهار رنگ (زرین و لاجوردی و سرخ و سیاه) ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «قطب الدین فیضی» ، تریخ کتابت شاید از قرن دهم باشد اما اوراق جدید در «۱۲۵۲ هـ ق» کتابت شده است . در صفحه ۲۲ اینگونه آمده است : «بتاریخ ۹ شهر رجب المرجب الحرام سنه ۱۲۰۲ هـ ق بود که وری نای جدید بدست خط فخر الله قطب الدین تحریر یافت .
- ۶- مؤلف : «ابوالحسن علی بن عثمان هجویری جلابی غزنوی متوفی ۴۶۵ هـ تا ۴۸۱ هـ ق» . نام تألیف : «کشف المحجوب» ، تاریخ تألیف : «۴۵۵ هـ ق؟» از ک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، صفحه ۳۲۷ - ۳۴۸ .
- ۷- آغاز : رب یربم بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، الحمد لله الذی هدانا لهذا الاولیا ، بوطن ملکوتیه و قشع ادراک حمدته و ذیراته لاصغر من سرائر جبروته و اراق دم المجبین بسبب جلاله .
- ۸- انجام : او وصیت میکنم ترا و خوانندگان این کتاب را بر عایت بخاتم این کتاب و بالله التوفیق والحمد لله رب العالمین والصلوة علی رسوله محمد و آله اجمعین وسلم تسلیماً کثیراً کثیراً تمت الکتاب بعون الملك الوهاب لله الحمد ده ابن حدیقه علیا و بهشت معلی در پیدای نا پیدایی دنیا که یادیه است

هولناک و صحرا ایست خطرناک جهت آسایش طبیعت و مشغولی خاطر و سالکان راه خدا جوی و ناطقان کلام حق گوی» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «دین و ادب و عرفان و اخلاق و سیر و سلوک» است. تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» و دیگر موضوعاتی است که مؤلف برگزیده است. نسخه کشف المحجوب اولین کتاب منشور دینی و عرفانی و اخلاقی در سر زمین پاک است. چاپ‌های متعدد شده و نسخه‌های خطی فراوان دارد و به ترجمه‌های گوناگون رسیده است (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ج ۲، ص ۳۵۵). فهرست این نسخه در صفحه ۸ در آغاز آمده است. از اول و اواسط و انجام نسخه اوراق افتاده که به خط تحریر تازه کتابت شده است. بعضی یادداشتهای طبی و دعایی و اشعار سعدی و یک «طلاق نامه» دارد. نشان یک مهر در صفحه ۳ آمده است : «قطب الدین احمد غنی بنده نامم که زاوواد پنج احمد جامم» . لفظ «یا کبیکج» برای مبارزه با کرم آمده است .

۱۹۰

۱۸۷

کشف المحجوب

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۶ × ۳ سم . — درونی : ۱۷ س ۵/۱۸ × ۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۲۷۶ ورق . ۷۷۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ لاهوری (جهانگیری) ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌ای لاجوردی روی عطف آمده : «کتب خانه سید محمد طیب همدانی قصور» .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط اردو و فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف ، در آغاز یک سر لوح زرین و لاجوردی میان سطرهای صفحه اول و دوم نقاشی دندان موشی زرین ، جدولهای یک خطی لاجوردی کناره بیرونی و جدولهای ۵ خطی لاجوردی و زرین کناره متن نسخه ، قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .

- ۵- کاتب : «حافظ غلام فرید» ، تاریخ کتابت : «۱۱۸۸ هـ ق» : «تمت هذه الكتاب المسمى بكشف المحجوب من تصنيف الولي الهجویری بيد اضعف العباد الصمد حافظ غلام فرید فی شهر ذی الحجۃ فی یوم الجمعة فی التاریخ عشرون اشات فی سنة ۱۱۸۸ هجرى من هجرة حضرت رساله پناه صلى الله عليه و آله وسلم . هر كه خواند دعا طمع دارم زانكه من بنده گنه دارم
- ۶- مؤلف : «علی بن عثمان بن علی الجلابی الغزنوی الهجویری متوفی در حدود ۸۱۱ هـ ق» ، نام تألیف : «کشف المحجوب» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : کشف المحجوب، گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۳۱) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، ربنا آتانا من لئلك رحمة و هي لنا من امرنا رشدا الحمد لله الذي كشف لاوليائنا بواطن منكوته و قشع لاصفيائنا سرائر جبروته و اراق دم المحبين بسيف جلاله .
- ۸- انجام : «و وصيت ميكم ترا و خوانندگان اين كتاب را بر عبادت حقوق اين كتاب و نويسنده را بدعه حفظ قيم ايدان ياد آرند و بالله التوفيق والحمد لله رب العالمين . . . برحمتك يا ارحم الراحمين .
- ۹- چگونگی : اين نسخه در موضوع «ادب و عرفان و تصوف» است و از جمله كتب مهم و مستند منشور عرفانی است كه نسخه های فراوان دارد و بارها چاپ شده است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «اسامی عارفان است و ظاهراً در حدود ۱۰۰ باب دارد . اثر فارسی آن آمیخته با آیات قرآنی و احادیث عرفانی و بعضی اشعار عربی و فارسی است . (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۱۳۰) . بعضی عناوین و موضوعات در «کناره صفحات آمده است .

۶۱۰

۶۷۸

کفایہ مجاہدیه یا کفایہ منصوریه

[طب ، فارسی . منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۳/۵ × ۲/۵ سم . — درونی : ۸/۵ × ۱۲/۵ × ۱/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۹۰ ورق . ۵۸۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، اندکی آب رسیده ، جاد مقوای مین کون با عطف

و گوشه چرمی قهوه‌پی رنگ .

۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شگرف ، قرن ۱۰ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : «منصور بن محمد بن احمد بن یوسف بن فقیه الیاس» ، نام تألیف ، «کفایه

مجاهدیه» یا «کفایه منصوریه» ، تاریخ تألیف : «در مجاهد السلطنة سلطانه

زین العابدین شاه شجاع سبازز الدین محمد ۷۸۶-۷۹۳ ه ق از پادشاهان آل

مظفر در حدود سال ۷۸۰ ه ق» . (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه

گنج بخش ، ج ۲ و ۴ ، ص ۳۵۸ ، فهرست منزوی ، ج یکم ، ص ۵۸۵)

۷- آغاز : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر، شکر و سپاس مر خالق را که

در خلقت انسان دقایق حکمت او بی پایان است و حمد بی حد و ثنای بیقیاس

پادشاهی را که نعم و احسان او در حق ایشان برون از حد و بیان است

۸- انجام : «و اگر فلغل و زنجبیل یا سقمونیا با عسل بر ذکر طلا کنند همین عمل که

والله اعلم بحقایق الامور تم الكتاب فی تاریخ بیستم شهر جمادی الاول

۱۰۹۱ اثنا و خمسين و تسع و مایة هجرية النبوية علی» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «طب» است . در گوشه و کنار صفحات و

لا بلای سطرها توضیحات لغوی و یادداشتهای طبی و روش نسخه نویسی

و شناخت داروهای گیاهی آمده است و در آغاز و انجام نسخه مطالب پزشکی

۹۰

کلیات حکیم شفای اصفهانی

۴۸

[ادب ، فارسی ، منظوم «قصاید و غزلیات و ترجیعات و مثنویات و

مقطعات و رباعیات»]

۱- اندازه : — برون : ۲۷/۵ × ۱۵/۵ × ۴/۵ سم . — درونی : ۱۶ بیت (متن)

بیت (کناره صفحه) جمعاً تقریباً . ۳ بیت (هر صفحه) ۱۶/۵

ص م (متن) و ۱۱ × ۲۲ سم (حاشیه و متن) .

۲- اوراق : ۲۷۳ ورق . ۵۴۶ صفحه .

- ۳- کشف : ضخیم نفودی خوش رنگ سمرقندی، اندکی آب رسیده، اندکی وصالی شده، جلد منقوشی و جرمی سیاه رنگ شیرازه دار.
- ۴- خط : مستعلیق خوش، رسم الخط فارسی، پیچید، خواند، روشن، جدولهای میان ابیات و فواصل حاشیه و متن و خطی سیاه و زرین و جدولهای خطی کناره متن لاجوردی و سرخ و زرین و سیاه، شش سر لوح و یک کتیبه در صفحات ۲، ۷۲، ۱۴۸، ۲۱۲، ۲۹۲، ۴۹۰، در زمینه لاجوردی و زرین و گل و بوته کبری، در آغاز مثنویها و دیوان مذهب و منقش، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۵- کاتب : «علی نقی ابن عبدالقادر بهبهانی»، تاریخ کتابت : ۱۰۸۷ هـ ق. : تم الکتاب بعون المنک الوهاب المرسوم بدیوان افصح المأخرین و اکمل المتدرین حکیم شفای اصفهانی فی وقت الظهور بوم السبت غرة شهر ربیع الآخر سنة السابعة و الثمانین و الالف علی ید الضعیف المسکین علی ابن عبدالقادر بهبهانی غفر ذنوبهما و ستر عیوبهما و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً تم تم تم .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حکیم شرف الدین حسین بن حکیم ملا متوفی ۱۰۳۷ هـ ق»، نام تألیف : «کلیات حکیم شفای اصفهانی»، تاریخ تألیف : «در مدت عمر شاعر»، در صفحه آغاز به خط ناز و مختصری درباره حکیم شفای اصفهانی به قلم «میر محمد علی آزاد» آمده است. (رک : ۹- چگونگی). این نسخه شامل مثنوی و دیوان غزلیات و قصاید است.
- ۷- آغاز : اول - مثنوی دیده بیدار : (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم،
- بسم الله الرحمن الرحيم
آمده از کان سخن پیکرشن
تبع الهی است به دست حکیم
آیت توحید بود جوهرش
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۷) :
- «باطل و هم صحبتی حق کجا
جز برضا میل اطاعت مکن
نیست کجا نیستی مداف کجا
خوف و رجائیه طاعت مکن
- ۹- آغاز : دوم - مثنوی مهر و محبت : (ص ۷۱) :
- «آنهی از سر عاشق نوازی
دلی کسز بیغمی بیگانه باشد
دلی ده روشناس بیقراراری
دلی ده کاروان عشق بازی
بدرد عاشقی همخانه باشد
که باشد خاند زاد دوستداری»

— انجام : ایضاً (ص ۱۴۶) :

«نشان یا باشد از گلزار یاری
مبادا هرگز از خاطر فراموش
کند هر کس درین گلشن صباپی
تم الکتاب بعون الملک الوهاب فی تاریخ سنہ ۱۰۸۶» .

— آغاز : سوم - مثنوی نعت (ص ۱۴۷) :

«ای درد تو تحفة العراقین
بر دیدہ دیدہ جلوہ گاہت
وی زهر تو شکر مذاقین
کحل العینین خاک راہت

— انجام : ایضاً (ص ۱۵۶) :

«منقول بگير خواه منقول
کان سخره جود ارجمندش
یک نکته برو نمانده مجهول
باز بچہ همت بلندش»

— آغاز : چهارم - مثنوی نمکدان حقیقت (ص ۱۵۷) : «بسم الله الرحمن الرحيم

ای بشهد سخن ملاحات سای
نمک و قند در هم آمیزی
بنمکزار طبع را هنمای
پس از آن پیکر سخن ریزی»

— انجام : ایضاً (ص ۲۰۹) :

«آن عمارت که عدل بسازد
آن بنا را که جود معمار است
نیست حاجت بپایمردی کس
صدسه محشرش بیندازد
عدل برپا ستاده سرکار است
گوشه چشم لطف باید و بس»

— آغاز : پنجم - دیوان قصاید و ترجیعات و ترکیبات (ص ۲۱۱) : «بسم الله الرحمن

الرحيم ،

معلم فطرت عالی است طفل من زبان دانش

سبق آیات عرفان گوشه عرفان دبستان

نمی آمد زهر استاد تعلیم درون سازی

زهر سینه بود دل خیز و هر دل گنج عرفان

— انجام : ایضاً (ص ۲۹۰) :

«زان چنینم که لطف شاه جهان
گل گلزار مردمی عباس
جرم پوش و خطا پذیرمنست
چشم رخسار مردمی عباس»

— آغاز : ششم - دیوان غزلیات و رباعیات (ص ۲۹۱) :

«ای زده بر تر از گن خیمه کبریای را

دست بتو کجا رسد عقل شکسته پای را

مر میخن کتاب دل وصف لب تو کرده ام

مطلع این سفینه کن ابروی دلگشای را»

— انجام : ایضاً (ص ۴۸۸) :

«شها گفتی که هر جا داد خواهی است بیاید تا رسم او را بفریاد

من از دست کسی دادی ندارم ز دست عاشقی و بیکی داد»

— آغاز : هفتم - دیوان جد و هزل (ص ۴۸۹) :

مومن هلمم باری چملان بکجا رفت

پا کاری صد در صد کرمان بکجا رفت

خورجین و دف و تنبک و بوق و سگ و بز کو

اسباب گدایی عزیزان بکجا رفت»

— انجام : ایضاً (ص ۵۴۴) :

«ای تو رشک تیز دان عملی بر دوش کشی شکنجه را چون دهلی

بالاخانه و اشتها هر روز تو می از غازی و ماهی از شیر علی»

۹- چگونگی : در این نسخه که به کلیات حکیم شفای اصفهانی شهرت دارد ، «ع مثنوی»

و «سه دیوان اشعار» آمده است . ۱- مثنوی دیده بیدار در برابر مخزن

الاسرار نظامی و به وزن آن در حدود ۲۱۰۰ بیت در موضوع عشق عرفانی

و حکمت و اخلاق . ۲- مثنوی مهر و محبت در برابر خسرو و شمرین

نظامی و به وزن آن در حدود ۲۲۸۰ بیت در موضوع «عشق و عاشق و

معشوق و مهر و محبت و عرفان و ادب» . ۳- مثنوی بروزن تحفة العراقرین

خاقانی : «مفعول مفاعیلن فعولان» در حدود ۳۰۰ بیت ظاهراً در موضوع نعت و

منقبت حضرت محمد (ص) . ۴- مثنوی تمکدان حقیقت در برابر حدیقة

الحقیقة سنایی و به همان وزن در حدود ۱۵۶ بیت در موضوع ادب و

اخلاق و حکمت و فلسفه و عرفان و تصوف . ۵- دیوان اشعار قصاید و

ترجیعات و ترکیبات در حدود ۲۳۷ بیت در موضوعات توحید خدا و

نعت حضرت محمد (ص) و منقبت ائمه اطهار و مدح بزرگان و توصیف مناظر و اشیاء مختلف . ۶- دیوان غزلیات و رباعیات در حدود ۵۹۴ بیت .

۷- دیوان هزلیات و جدیات در حدود ۱۶۸۰ بیت در موضوع هجو و هزل و مدح و ذم اشخاص معاصر شاعر و اشیاء مختلف و این دیوان از لحاظ جامعه شناسی عهد شاه عباس بزرگ و سلسله صفویه ارزنده است خاصه اینکه اسامی بسیاری از رجال آن روزگار در آن آمده است . این نسخه جمعاً در حدود ۱۶۰۰۰ بیت دارد . حکیم شفای یا شفای اصفهانی از اطبای عالی قدر و مشهور زمان خود بوده است و مورد احترام شاه عباس بزرگ و امرای عهد او و مردمان دیگر . وی کتاب قرابادین را در طب و داروشناسی تصنیف کرده که تحت عنوان «قرابادین شفای» چاپ شده است . و به فرمان شاه عباس صفوی «مثنوی حیدر تلبه» را از ترکی به زبان فارسی ترجمه کرده است . آنگونه که نوشته‌اند در ۹۶۶ در اصفهان ولادت و در ۱۰۳۷ به سن ۷۱ سالگی در همان شهر وفات یافته است و در ضمن «هزال» و «هجاگو» بوده است و میرباقر داماد درباره او گفته است که «شاعری نضیلت شفای را بوشانید و هجا شعر او را پنهان ساخت» . این نسخه بسیار ارزنده است از آن جهت که همه اشعار شفای را در بردارد . شخصی به نام میر محمد علی آزاد در سال ۱۳۲۱ و ۱۳۳۶ هـ ق یادداشت‌هایی بر این نسخه نوشته است . این نسخه ۵۰ سال پس از عمر شاعر کتابت شده است . نشان چند مهر در آخر نسخه و در صفحه ۲۰۸ دارد که سخت خوانا است . کسی هم دو بیت هجو در سال ۱۲۰۹ در آخر کتابت کرده است .

۸۹۰

۸۴۱

کلیات شمس تبریز یا دیوان کبیر

[ادب ، فارسی ، منظوم «غزلیات»]

۱- اندازه : — بیرونی : $۲۹/۵ \times ۲۳ \times ۳/۵$ س م . — درونی : ۱۹ تا ۲۱ (بیت)

۲- $۲۳ \times ۱۵/۵$ س م .

- ۲- اوراق : ۲-۴ ورق . ۲۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : خطه شهودی رنگ سمرقندی ، پوسته ، آب رسیده ، وصال ، سده ، چاند ، لغوی این پوسته ، خاکی رنگ با عطف پارچه ای سرخگون .
- ۴- خط : نسخ تعلیق ، خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و سر فصلها و نشان ها و جدولهای دو خطی کنار صفحت و میان اشعار شکرآف یا لاجوری ، قرن ۹ هجری .
- ۵- کاتب : نام کاتب ، و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : جلال الدین محمد مولوی معنوی ، نام تألیف : دیوان کبیر یا کلیات شمس تبریزی یا «دیوان غزلیات مولوی» ، تاریخ تألیف سرودن : مدت عمر شاعر . در مقطع غزلیات نام خموش ، خاموش و شمس و «شمس الحق» و «شمس تبریزی» و امثال اینها آمده است :
خاموش کامشب مطبخی شمس است از فرخ رخی
این ندره کی می پیزد حلزوا حنواى ما (ص ۱۱)
- خموش باش و مزاج آتش اندرین سیند
شمی شکلی می نال پیش او تنهیا (ص ۱۳)
- شمس تبریزی به دورت هیچ کس هشیار نیست
کاف و مؤمن خراب و زاهد و خمار نیست
- ۷- آغاز : ای طایران قدس را عشقت فزوده بالهیا
در خرمن سودای تو روحانیان را حله
در لا احب الآفدین پای ز صورتها یقین
در دیدهای غیب من هر دم ز تو تمنا
- ۸- انجام : ز نفس است و چنین انجام می شود :
چو یکی ساغر مردی زخم یار برآرم
ز بس کوه بر آیم علم عشق تمام
ز تک چاه کسی را تو به صد سال برآری
من دیوانه بی دل بیکی هر برآرم
- ۹- چگونگی : این نسخه شامل غزلیات جلال الدین محمد مولوی معنوی با خطی روسی

است. از حرف «الف» آغاز می‌گردد و تا اواسط حرف «میم» ادامه دارد. نسخہ‌ی است خوش خط و به رسم الخط قرن نهم هجری که آنرا می‌توان نسخ تعلیق گفت. اکثر الفاظ و کلمات مشکل، معرب (مشکول) است. کاتب همه حروف قوافی و «ردیف» را در جدولی جداگانه قرار داده است. و این گونه تزیین در ماوراء النهر در قرن ۷ و ۸ و ۹ معمول بوده است. در آغاز این نسخہ دیباچہ یا مقدمہ‌ی به نثر فارسی آمده که تاریخ آن «۸۱۷ هـ ق» دارد.

به سال هشتصد و هفده ربیع الاول از مه بود

که این دیباچہ بنوشتم بعون خالق معبود
 نام نویسنده دیباچہ و گرد آورنده غزلیات افتاده است. نثر دیباچہ با اشعار عرفانی آمیخته است. جملات آن روان و منسجم و نغز و شیوا است. نویسنده مدت دو سال اشعار و غزلیات مولوی را از متون مختلف گرد آورده آنها را غث و سمین کرده و غزلیات مولوی را شناخته و تقریباً ۳۰ هزار بیت گرد آورده و به حروف قوافی و ردیف ترتیب داده و بر آن دیباچہ مقدمہ نوشته است و این نسخہ را به یادگار گذارده است اما افسوس که گزند روزگار نسخہ او را «ناقص» کرده است. در این نسخہ در حدود ۱۱۰۰۰ بیت موجود و ۱۹ هزار بیت مفقود است. در یک صفحه دیباچہ به خط و کتابت تازه اشعاری از سلسلۃ الذهب جامی آمده است.

۸۹۰ و ۹۰

۷۳۹

کنز السعادت

[ادب و دین، اخلاق و حکمت و عرفان، فارسی، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرزنی : ۲۷ × ۱۷/۵ × ۴/۵ س.م. - درونی : ۲۰ س ۱۸/۵ × ۱۰ س
- ۲- اوراق : ۳۹۲ ورق . ۷۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی، اندکی آب رسیده، اندکی وصالی شده، اوراق شد
- جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ی، پوشیده و بدون عطف .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .

۶- مؤلف : «معین الدین نقشبندی بن خواجه خاوند محمود متوفی قرن ۳، ۵۱۳ ق، نام تألیف : «کنز السعاده»، تاریخ تألیف : «۱۲۸۵ = هست این تحفه معین الدین»
 «اما بعد از حمد و ثنای خدای عز و جل . . . معین الدین نقشبندی ابن . . .
 خواجه خاوند محمود . . . می گوید :

رنج کیمیا برد غزالی گنج سعادت بنام من شد

و آنرا تألیف نیکو کردم و کنز السعادت نام نهادم . . . و این فیض شد
 مرا در زمان . . . ابوالمظفر محیی الدین محمد اورنگ زیب پادشاه عالمگیر،
 گنج زر بسیار می باشد سلاطین را ولیک . . . مانک گنج سعادت نیز جز اورنگ شاه
 اما این که در عهد اورنگ زیب پادشاه تألیف شده مورد اعجاب است
 زیرا تاریخ تألیف آن با عهد این پادشاه مطابقت ندارد .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم حمد و ثنا و بی قیاس و ستایش بی شمار مرذاتی
 راست که خلق کرد پیکر عنصر بشر را بید قدرت خویش و کنوز سعادت
 را نهاد در دل او از حد بیش و وجود خلعت حیات پوشیده و ترکیب
 خوب و صورت مرغوب از میان مخلوقات بکنار» .

۸- انجام : ناقص است و تا مقداری از آخر باب پنجم از رکن چهارم ادامه دارد :
 «بدترین چشمها چشم ارزق است و چشم کلان نیز نظر نشان حسودی و
 خابنی و کاهلی باشد و جمودت چشم و قلت حرکت نشان نادانی است و
 کند طبعی و سرعت حرکت چشم و تیزی نظر شان حیلت و مکر بود و
 سرخی چشم نشان شجاعت و دلیری بود و نقطه های زرد گردا گرد» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «اخلاق و دین و حکمت علمی و پند و اندرز و علوم
 انسانی» است و مؤلف آنرا بر اساس کتاب کیمیای سعادت امام محمد غزالی
 تصنیف کرده است . تقسیمات آن همانند کیمیای سعادت بر «مقدمه» و
 «رکن» و «باب» و «فصل» و «خاتمه» و «ختم خاتمه» است و جمعاً ۱۰
 رکن دارد. «رکن اول در اعتقادیات و مباحث خلافت و اختلاف در اقوال
 منکران خلافت و اختلاف مذاهب در صفات الله و احوال آخرت و سؤال
 منکر و نکیر و مرگ و نفع و بعث و حشر و نشر و صراط و قیامت و صفت
 بهشت و اهل او و صفت دوزخ و اهل او» و «ختم خاتمه در اخبارات

رحمت و مغفرت بر اهل عصیان و ضیافت نمودن اهل جنت و دیدار نمودن و منازل و درجات در جنت دادن حور و قصور و انعام دادن. متأسفانه مقداری از رکن چهارم و همه خاتمه و ختم خاتمه مفقود شده است. متن نسخه آمیخته با نثر و نظم فارسی است و مؤلف، شاعر هم بوده و اشعار عرفانی سروده و شواهد آورده است. این نسخه در عهد ابوالمظفر محیی الدین محمد اورنگ زیب پادشاه عالمگیر تصنیف و به او تقدیم شده است.

۱۹۰
۱۹۱

کوک شاستر یا کام شاستر

[جامعه شناسی، فارسی، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۵ × ۹ × ۷ / سم. - درونی : ۹ و ۱۰ و ۳ س ۱۱ × ۵ / سم
- ۲- اوراق : ۴۸ ورق . ۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ هندی ، پوسیده ، آب رسیده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، جدولهای کناره صفحات ۷ خطی و ۴ رنگ (لاجوردی و سرخ سیاه و زرد) . ۴ تصویر (مجلس) دارد به سبک هندی و رنگ آمیز ۵ رنگ (سرخ و زرد و سفید و لاجوردی و زرین) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «کوکا» ، نام مترجم : «بخشی» یا «نخشی» نام تألیف : «کام شاستر» ، «کوکا شاستر» ، تاریخ تألیف و ترجمه معلوم نشد . در صفحه ۳ و ۷ و اینگونه آمده است : «القصه ملک را وزیری بود کوکا نام که به موجب تقصیری به قید افتاده بود . . . ملک فرمود هر گاه برای عالمیان نسازد تا از تو در دنیا یادگار بماند و پس فرمان پادشاه این نسخه تصنیف نمود و کام شاستر نام نهاد و فقیر بخشی (نخشی) از زبان هند بفارسی ترجمه آن نموده و برده باب مرکب کرده شد» .
- ۷- آغاز : ناقص است و چنین آغاز می گردد : «سرود گویان در مجلس پیدا شد خود را در حضور پادشاه برهنه گردانید و پادشاه از . . . این حقیقه»

شرمنده شده سرخچالت . . . ندامت فرو برد و فرمود که این مکاره را از مجلس بدر کنید و برانید .

۸- انجام : ناقص است و چنین انجام می یابد : «باب هشتم در احکام متفرقه ، بیاید دانست اگر خصیۀ خروس را سوراخ کند و بر کمر بندند و تا از کمر دور نکند و انزال نشود و اگر بهی دانه کوفته و نیز انگبین به قضیب بمالند و همین اثر دارد .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع مجالست و مصافحت و معانقت و معاشقت و مساحقت و ملاسست و مجامعت است . چهل مجلس (تصویر یا مینیاتور) دارد و هر مجلس نمونه معاشقه زن و مرد است . بر اساس «باب» تقسیم شده و جمعاً ۱۰۰ باب دارد . نثر فارسی آن آمیخته با اشعار عاشقانه و هزل و رذل است . اصل متن به زبان سنسکریت یا هندی بوده که شخص به نام «کوکا» تألیف به نام «بخشی» یا «بخشی» شاید ضیاء بخشی متوفی ۷۰۱ هـ ق آنرا به فارسی ترجمه کرده است . در تاریخ زبان و ادب فارسی همواره از نسخهبندی کرده و شخص یاد شده که «الفیه و شلفیه» نام دارد و احتمال دارد این نسخه از همان گونه کتابها باشد زیرا که هر آلفیه و شلفیه هم از سنسکریت ترجمه شده بود . در این نسخه ۷۰ مجلس یا تصویر دارد که هر تصویر نماینده گونهدی از مجالست و مجامعت و مساحقت مرد با زن و یا زن با مرد است . همه تصاویر به سبک هندی و آرایشها و زربورها و رنگها کاملاً هندی است و به دوره سیکها می ماند . اشعار آن اکثر بر اوزان مختلف می باشد و در صفحه‌هایی که عکس یا تصویر آمده نثر و در صفحه‌هایی که تصویر نیامده ۳ بیت شعر فارسی خلاف جهت یکدیگر آمده که نماینده توضیح و تشریح و طرز مجامعت آن عکس می باشد . اینک ابواب آن : باب اول در معرفت هیبت زنان ، باب دوم در معرفت خاصیت زنان ، باب سوم در شناختن انزال آب منی زن ، باب چهارم در هیبت مجامعت ، باب پنجم در شناختن اوقات حمل ، باب ششم در معرفت اغذیه موافق ، باب هفتم در هیجان شهوت ، باب هشتم در احکام متفرقه ، باب نهم در معرفت معجونهای باه ، باب دهم در بیان بستن عزرت .

۸۹۰
۶۹۷

کیمیای سعادت

[ادب، عرفان، و اخلاق و حکمت، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : $24/5 \times 17 \times 4$ سم . - درونی : $17 \times 18/5 \times 10/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۴۲۸ ورق . ۸۵۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی، وصالی شده، آب رسیده، جلد مقوایی و گالنگوری قهوه‌پی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش، خوانا، روشن، پخته، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف، جدولهای کناره متن ۳ خطی شنگرف و سیاه، یک سر لوح در زمینه لاجوردی و زرین و گل بوته نگاری در آغاز. قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «حجة الاسلام امام محمد بن محمد بن محمد بن محمد غزالی طوسی ۴۰۵-۵۰۵ ه ق» نام تألیف: «کیمیای سعادت»، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : گنج بخش، ج ۱، ص ۳۷۵، ج ۲، ص ۳۸۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم، شکر و سپاس فراوان بعددستارگان آسمان و قطره‌های باران و برگ درختان و ریگ بیابان و ذره‌های زمین و آسمان سر آنخدایرا که یگانگی صفت اوست و جلال و کبریا و عظمت و علا و مجد و بها خاصیت اوست» .
- ۸- انجام : «گفت مرا بیا مرزیدند، آن دعا که بر دیوار خانه تو نبشته است بخط عتبه الغلام دیدم که دیوار نبشته که یا هادی المضلین یا راحم الخدمین یا مقیل عشر است العاشرین ارحم عبدک ذولحظة العظیم والمسلمین کلهم واجعلنا مع الاخبار المرزقین الذین انعمت علیهم من النبیین والصدیقین والشهداء والصالحین برحمتک یا ارحم الراحمین تمت تمام شد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه کامل و شامل چهار رکن و چندین اصل است (رک : گنج بخش، ج ۱، ص ۳۷۵، ج ۲، ص ۳۸۰) . در آغاز و انجام یادداشتهای ادبی و اشعار و مطالبی از اشخاص گوناگون درباره ملکیت نسخه آمده است

نشان چند مهر دارد : «عبدالجمید ۱۱۸۲ هـ ق» و بقیه چند نشان مهرها ناخوانا است و یا آنها را محو و سیاه کرده اند . یک غزل در ۱۱ بیت از میرزا عبدالقادر بیدل آمده است به مطلع :

بجرام فتنه مدعنان که مباد چون دل عاشقان
به شرنگ شیشه اند جهان اشکست رنگ حنای تو

و مقطع :

من بیدل در صف انس و جان دل چاک باسر آسمان

بفدایتو بفدایتو بفدایتو بفدایتو .

۸۹۰

۷۱۵

کیمیای سعادت

[ادب ، دین و عرفان و اخلاق ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۵ × ۴/۵ سم . درونی : ۲۱ س ۱۷ × ۱۰/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۳۷۸ ورق . ۷۵۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره و خاکی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد چرمی و متوایی پوسیده با عطف چرمی و پیوند پارچه‌ی ملون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و سرفصلها و کمات شواهد و جدولهای دو خطی کناره متن شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «حجة الاسلام امام محمد غزالی ۴۵۰-۵۰۵ هـ» ، نام تألیف : «کیمیای سعادت» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . (رک : گنج بخش ج ۱ و ۲ ، ص ۳۷۰ و ص ۳۸۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، شکر سپاس فراوان بعددستاره آسمان و قطره باران و برگ درختان و ریگ بیابان و ذره های زمین و آسمان مر آن خدایرا که بکافی صفت وی است» .
- ۸- انجام : «و از خدایتعالی عفو و آمرزش خواهند تا اگر سهوی و زلتی راه یافته

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ خط و کتابت بسیار خوب است ، سهو القلم کاتب ندارد و کامل است تنها جای بعضی از عناوین خالی مانده زیرا کاتب می خواسته به قلم شنگرف کتابت کند و لیکن فراموش کرده و یا در گذشته است . در آغاز و انجام و کناره صفحات یادداشتهای تاریخی و ادبی و لغوی دارد . از جمله : «اجزاء کیمیای سعادت یادگیری سیادت پناه میر شریف ابن میر ابو القاسم علیه الرحمة» ، «یادداشت سنه ۱۲۹۷ تحریر بتاریخ یوم یکشنبه غره جمادی الاول سلخ ربیع الاول مقدار یکچارک چای خرج یومیه می شود یادداشت قلمی گردید ۱۲ اپریل سنه ۱۸۸۰» .

۸۹۰
۷۳۵

کیمیای سعادت

[ادب ، دین و اخلاق و عرفان ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۸ × ۲ سم . — درونی : ۱۹ س ۱۷ × ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۱۵۸ ورق . ۳۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ و دود زده سمرقندی ، سوخته و پوسیده ، اوراق شده ، بدون جلد .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : (رک : کیمیای سعادت ۶۹۷/۸۹۰ ، گنج بخش ، ج ۱ ص ۷۳۵ ، ۲ و ص ۳۸۰) .
- ۷- آغاز : افتادگی دارد : «چهارم علاج خشم و حقد و حسادت و آرزو ، پنجم علاج دوستی دنیا ، و پیدا کردن آن ، ششم علاج دوستی مال و آفت و بخل و حرص ، اصل هفتم علاج دوستی حشمت و جاه و آفت آن ، اصل هشتم علاج دوستی ریا کردن در عبادات اصل نهم علاج کبر و عجب و تدبیر حاصل

کردن خلق» .

- ۸- انجام : افنادکی دارد و آشفته است و تا رکن دوم «معاملات» را در بر ندارد .
 ۹- چگونگی : این نسخه قدمت خط و کاغذ و کتابت دارد و احتمال دارد از قرن دهم هجری پایین تر باشد . حروف «پ» و «ج» و «ک» مانند «ب» و «ج» و «ک» و لفظ آنکه «در بعضی جای ها به صورت آنکه» آمده است . متأسفانه این نسخه بدون جلد و اوراق آن درهم و برهم تنده است .

۸۹۰

۸۱۴

کیمیای سعادت

[ادب : اخلاق و عرفان . فارسی . منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $32/5 \times 19 \times 4$ سم . — درونی : ۱۷ س ۲۲-۲۳ / ۱۰ سم .
 ۲- اوراق : ۲۹۳ ورق . ۵۸۵ صفحه .
 ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، اندکی وصافی شده ، جلد مقوایی زرد گون با عطف و گوشه پارچه‌ی آبیودو زرد .
 ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و خط‌های افقی رسم شده بر بالای الفاظ و کلمات شواهد شنگرف ، ک سرلوح در آغاز رکن اول در زمینه زربن و لاجوردی و گل و بوته نقری ، قرن ۱۱ هـ ق . جدولهای خطی کثرت متن سیاه و شنگرف .
 ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
 ۶- مؤلف : «امام ابو حامد محمد بن محمد بن محمد غزالی طوسی ۵۰۵-۵۰۵ هـ» ، نام تألیف «کیمیای سعادت» ، تاریخ تألیف در حدود سال : ۴۹۲ هـ ق (رک : گنج بخش ، ج ۱ ص ۳۸۰ ، ج ۲ ص ۳۸۰) .
 ۷- آغاز : (رکن اول ، ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم . شکر و سپاس فراوان بعدد ستارگان و طبقات آسمان و قطرات باران و برگ درختان و ریک بیابان و ذره‌های زمین و آسمان مر آن خدایرا که یگانگی صفت اوست» .
 ۸- انجام : (ایضاً ص ۲۷۹) : «اگر صد سال رنج کشد برای راحت صد هزار ساله بلك برای راحت جاودانه تمام شد این رکن عبادات از جمله ارکان مسلمانی

بحمد الله تعالى و حسن توفيقه و صلواة الله على سيدنا محمد النبي و على آله و صحابه وسلم كثيراً تم» .

— آغاز : (رکن دوم ص ۲۸۰) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و سهل و اختم بخير ، آغاز رکن معاملات تست و اين نيز ده ، اصل است ، الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة على خير خلقه محمد خاتم النبيين و اصحابه الطاهرين اصل اول آداب طعام خوردن» .

— انجام : (ايضاً ص ۵۸۵) : «و در قيامت همه ازدي طلب کنند و منفعت آن بدیگری رسد و اين نهايت غفلت و بنا مسلمانی باشد تمت شد رکن معاملات مجلد دوم از کتاب کیمیا سعادت بعون الله و حسن توفيقه» .

۹- چگونگی : اين نسخه شامل رکن اول و دوم از چهار رکن کیمیای سعادت است . سهو القلم کاتب اندک دارد . در صفحه آغاز نشان دو مهر بوده که مخصوصاً محو کرده شده و به سختی اين دو کلمه را خواندم : «بعبادت لطيف الله» . بهای اين جلد و جلد ديگر (شماره ۸۱۵/۸۹۰) را ده روپيه خريداري کرده اند . (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ج ۲) .

۸۹۰
۸۱۵

کیمیای سعادت

[ادب ، اخلاق و عرفان ، فارسی ، منشور]

۱- اندازه : ۳۲/۵ × ۱۹ × ۴ س . — درونی : ۱۷ س ۵/۵ × ۲۲/۵ × ۱۰ س .

۲- اوراق : ۳۲ ورق . ۶۴ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی زرد گون با عطف و گوشه پارچه‌ی کبود و زرد .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و

خط های افقی رسم شده بر بالای الفاظ و کلمات شواهد شنگرف ، یک

سر لوح زرین و لاجوردی در آغاز رکن چهارم ، جدولهای ۵ و ۶ خطی

کناره متن سیاه و لاجوردی و زرین ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

- ۶- مؤلف : (ر ک : کیمیای سعادت ۸۱۴/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : رکن سوم (ص ۱) : ناقص است و چنین آغاز می گردد : اصل دهم پیدا کردن غرور نفس و فریفتگی و گمان نیکو بردن بجای خوبش اینست اصول این صفات مذموم و همه شاخهای باز این ده اصلی هر کده این عقبه بگذاشت .
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۳۰۷) : «و مرگ در پیش چشم نهاده بود جز باستعداد آن مشغول نشود و این آسان بود و بر هر کده ایزد تعالی و تقدس بروی آسان کند و السلام تمام شد رکن مهلکات بحمد الله و حسن توفیقہ تمت تم .
- _آغاز : (رکن چهارم) : «بسم الله الرحمن الرحيم سهل اللهم و يسر لا تقسر رکن چهارم از ارکان مسلمانی از جمله کتاب کیمیای سعادت و این رکن را منجبت گویند و این رکن نیز برده اصل است اول در توبه .
- _انجام : ایضاً (ص ۶۴۰) : «و آنکه بسبب نظر خلق آن خدایتعالی محبوب شود نعوذاً بالله منه فيقول في خاتمة الكلام اللهم انا نعوذ بعفوك من عتابك و نعوذ برضائك من سخطك و نعوذ بعافاتك من عقوبتك و نعوذ بك منك لا احصى ثناء عليك انت كما اثنيت على نفسك انت علام الغيوب و صلى الله على خير خلقه محمد اجمعين وسلم تمت هذا الكتاب المسمى كیمیای سعادت با چهار جلد فی الشهر تم (۲۴ بار) .
- ۹- چگونگی : این نسخه شامل از رکن سوم تا آخر رکن چهارم را در بردارد و از آغاز رکن سوم یک ورق افتاده است . سهو القلم کاتب اندک دارد . این نسخه در اختیار «مولوی سلطان محمود» ساکن ده دهاره صوات (سوات) بوده است (رک : کیمیای سعادت ۸۱۴/۸۹۰) .

۸۹۰

۸۱۸

کیمیای سعادت

[ادب ، عرفان و اخلاق و حکمت ، فارسی . منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۵/۵ × ۲۳ × ۲/۵ سم . — درونی : ۲۳ س ۲۲ × ۱۴ سم .
- ۲- اوراق : ۸۰ ورق . ۱۶۰ صفحه .

- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد گالینگور و اسفنجی ، نام نسخه و سنه تصنیف به زبان فارسی و انگلیسی روی جلد آن زر کوب شده است .
- ۴- خط : ثلث خوش جلی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، یک سر لوح خوش نقش در زمینه لاجوردی و زرین در آغاز قرن ۹ ه ق . جدولهای ۵ خطی کناره متن سبز و سیاه و زرین .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد اما در رکن دوم از همین نسخه که جداگانه جلد شده است تاریخ کتابت «۹۷۵» دارد (رک : کیمیای سعادت ۸۱۹/۸۹۰) .
- ۶- مؤلف : (رک : کیمیای سعادت ۸۱۵/۸۹۰ ، گنج بخش ، ج ۱ ص ۳۸۵ ، ج ۲ ، ص ۳۷۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، شکر و سپاس فراوان بعددستارگان آسمان و قطره باران و برگ درختان و ریگ بیابان و ذرء زمین و آسمان مر آن خداوندی را که یگانگی صفت اوست» .
- ۸- انجام : ناقص است و مابقی انجام نسخه در آغاز رکن دوم که جداگانه جلد شده آمده است و این چنین پایان می یابد : «چه نکه در خواب شود میان ذکر و طهارت و کسی که چنین کند روح ویرا بعرش برند و در جمله مصلیان بنویسند تا بیدار شود اما ورد تهجد است و آن نماز» .
- ۹- چگونگی : این نسخه از اجازل خط و کتابت و کاغذ و سر لوح و جدول اعلا و ممتاز و زیبا است و در ۹۷۵ ه ق کتابت شده است . هیچگونه سهوالقلم کاتب ندارد . حروف «پ ، چ ، گ» مانند «ب ، ج ، ک» کتابت شده است و در فواصل جملات و کلمات نشانهایی مانند دو نقطه (:) و سه نقطه (.) و «مه» به کار برده شده است . در کناره صفحات بعضی یادداشتها توضیحات عرفانی و از یاد رفته‌ها را کتابت کرده اند ، و در آغاز چند بیت از یوسف و زلیخای جامی آمده است .

کیمیای سعادت

[ادب ، عرفان و اخلاق حکمت ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۵/۳۰×۲۳×۲ سم . — درونی : ۲۳ س ۲۵×۱۲ سم .
- ۲- اوراق : ۸۳ ورق . ۱۶۵ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم بخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد گالینگور و اسفنجی ، نام نسخه و سنه تصنیف به زبان فارسی و انگلیسی روی جلد آن زر کوب شده است .
- ۴- خط : ثلث خوش جلی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، یک سر لوح خوش نقش در زمینه لاجوردی و زرین در آغاز ، قرن ۹ و ۵ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، «تاریخ کتابت» در صفحه آغاز این رکن که یک صفحه از رکن اول ست و به اشتباه جلد ماز در این نسخه آمده چنین است : «سنه ۹۷۵» .
- ۶- مؤلف : (رک : «کیمیای سعادت ۸۱۵/۸۹۰ ، ج ۱ ص ۳۷۵» .
- ۷- آغاز : یک صفحه از رکن اول در آغاز این نسخه است : «تمام شد ربع اول از کیمیای سعادت که در عبادانست . . . تعالی و تقدس وحده رب العالمین سنه ۹۷۵» ، و بعد از آن رکن دوم چنین آغاز می گردد : «بسم الله الرحمن الرحیم رکن دوم معاملاتست و این نیز ده اصل است . اصل اول آداب طعام خوردن است اصل دوم آداب نکاح» .
- ۸- انجام : «خدای عز و جل ما را توفیق دهد تا کاربند این نصیحت باشیم انجامیده باشد یک نیمه اول و این دو مجلدست از اصل کتاب کیمیاء سعادت ابدی بقوت دهنده قوت مبارکی و پیروزی و سر سبزی بر خداوندش باد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه شامل یک صفحه از آخر رکن اول و همه رکن دوم است و خط و لوح و جدول و کاغذ ممتاز و زیبا دارد . در بعضی چند یادداشت تازه دارد . حروف «پ ، چ ، گ» مانند «ب ، ج ، ک» کتابت شده است .

نشان سه نقطه «...» و مد «مه» در فواصل جملات آمده است. رکن سوم و چهارم این نسخه ارزنده فعلا مفقود است.

۸۹۰
۸۲۹

کیمیای سعادت

[زادب، عرفان و حکمت و اخلاق، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۳۰×۵/۵×۲۱/۵×۶/۵ سم . درونی : ۲۵×۲۴×۱۷ سم .
- ۲- اوراق : ۴۳۳ ورق . ۸۶۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ هندی، کرم خورده، آب رسیده، وصالی شده، جلد چرمی و مقوایی قهوه‌پی رنگ در غلاف کرباسی سفید رنگ .
- ۴- خط : ثلث تحریر، خوانا، روشن، پخته، رسم الخط قدیم خراسانی یا ترکستانی، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و جدولهای ۴ خطی کناره متن شنگرف، قرن ۷ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام افتاده و به خط و کاغذ تازه کتابت کرده و افزوده اند بدون نام کاتب .
- ۶- مؤلف : (رک : کیمیای سعادت ۸۱۵/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم سپاس و ستایش فراوان بعددستاره آسمان و قطره باران و برک درختان و ریک بیابان و ذرهاء زمین و آسمان مر آن خدای را که یکانکی صفت اوست و جلال کبریاء و عظمت و علا و مجد و بها خاصیت اوست» .
- ۸- انجام : «که هیچ غبن بیش ازین نبود که کسی خلق خدائرا دعوت کند و آنکه بسبب نظر از خدایتعالی محبوب شود نعوذ بالله منها فنقول فی خاتمة الكتاب والکلام اللهم انا نعوذ بک من عقابک و نعوذ برضاک من سخطک و نعوذ بک منک لا احصى ثناء عليك انت کما اثنت علی نفسك والحمد لله رب العالمين والصلوة علی نبيه محمد و آله اجمعين» .
- ۹- چگونگی : این نسخه کیمیای سعادت از لحاظ خط و کتابت و کاغذ چنان به نظر می آید که در قرن هفتم یا هشتم هجری کتابت شده است . رسم الخط

جالب و دیدنی است که فقط در قرن ۶ و ۶ و ۷ و اوایل ۸ معمول بود. حروف «پ» و «چ» و «د» و «گ» همانند «ب» و «ج» و «ذ» و «ک» کتابت شده، زیر حرف «ی» متصل و منفصل ۲ نقطه گذاشته شده است. از آغاز و انجام چند ورق افتاده است که با خط و کتابت تازه افزوده اند. این نسخه از قدیمترین نسخه‌های کیمیای سعادت است.

۸۹۰

۸۳۹

کیمیای سعادت

[ادب، اخلاق و عرفان و تصوف و حکمت و فقه، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۵/۲۲ × ۵/۱۴ × ۵/۹ سم. - درونی : ۲۵ س ۱۷ × ۵/۹ سم.
- ۲- اوراق : ۳۶ ورق. ۷۲ صفحه.
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری (متن)، و لاهوری (کناره صفحات)، وصالی شده، آب رسیده، جلد مقوایی و پارچه‌ی سرخ و قهوه‌ی.
- ۴- خط : نسخ خوش، خوانا، روشن، پخته، عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها شنگرف، قرن ۱۰ ه. ق.
- ۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده، تاریخ کتابت «۹۷۳ ه. ق» : «وقع الفراغ من تحریر هذه الكتاب وایام الشریفة فی یوم السبت العاشرین من شهر مبارک رجب مرجب قدره سنة ثلاث سبعین و تسعمائة».
- ۶- مؤلف : «امام محمد غزالی»، نام تألیف : «کیمیای سعادت»، تاریخ تألیف معلوم نشد. (رک : گنج بخش، ج ۱ و ۲).
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم، شکر و سپاس فراوان بعدد ستاره آسمان و قطره باران».
- ۸- انجام : «و نعوذ بک منک لا یحصى ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک والحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد و آله الطاهرین اجمعین».
- ۹- چگونگی : قدمت این نسخه از لحاظ خط و کتابت و رسم الخط ارزنده است و در صفحه آغاز چند یادداشت ادبی و تاریخی و فقهی و تقویم موجود است از جمله : «عرض دیده شد ۹۹۹» و «عرض دیده شد بتاریخ ۹ شهر ربیع الاول

سنه ۱۰۰۳ در احمد آباد» و در صفحه انجام چند رباعی به فارسی و یک قصیده به زبان اردو در نعت حضرت محمد «ص» آمده است .

۸۹۰
۸۹۷

کیمیای سعادت

[ادب ، عرفان و اخلاق و حکمت و فقه ، فارسی ، مثنوی]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۵ × ۳ م . — درونی : ۱۱ م ۵/۱۸ × ۱۰ م .
- ۲- اوراق : ۲۶۶ ورق . ۵۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیره رنگ لاهوری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی سرخ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، پخته ، خوانا ، عنوانها و سر فصلها و نشانها سنگرف ، جدول یک خطی کناره بیرونی صفحات لاجوردی و جدولهای ۲ و ۳ خطی لاجوردی و سنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمد اسماعیل» ، تاریخ کتابت : «۱۱۲۹ ه ق» ، در صفحه ۲۳۵ چنین آمده است : «تمامیت یافت کتاب کیمیای سعادت رکن ثالث وقت چاشت روز چهار شنبه بتاریخ شهر ربیع الثانی از دست فقیر حقیر پر تقصیر محمد اسماعیل برای خاطر نور چشمان فرزندان میان فیض الله گوشه نشین و میان عطاء الله عزلت گزین قلمی شود الله تعالی از دین بهره یاب بخشد آمین رب العالمین بحرمته خواجه نقشبند قدس الله سره سنه ۱۱۲۹ ه ق» .
- ۶- مؤلف : «اسام محمد غزالی طوسی ۴۵۰-۵۰۵» ، نام تألیف : «کیمیای سعادت» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . (رک : کیمیای سعادت ، گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۳۷۵ ، ج ۲ ، ص ۳۸۰) .
- ۷- آغاز : این نسخه شامل رکن سوم و چهارم است و اینگونه آغاز می شود : «بسم الله الرحمن الرحيم رب يسر و تمم بالخیر ، الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتین والصلوة والسلام علی خیر خلقه و آله اجمعین رکن سیوم از ارکان معاملات راه دین از جمله کتاب کیمیاء سعادت» .
- ۸- انجام : «و از ثواب این کتاب بی نصیب نکند که هیچ غبن پیش از آن نبود که

کسی خلق خدای را دعوت کند و آنگاه بسبب نظر خلق از خدایتعالی محجوب شود نعوذ بالله منه فنقول فی خاتمة الكتاب والكلام اللهم انا نعوذ بعفوک من عقابک و نعوذ برضاک من سخطک . . . والصلوة علی نبیه محمد و آله اجمعین یرحم الراحمین تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه شامل رکن سوم و چهارم از چهار رکن کیمیای سعادت تألیف حجة الاسلام امام محمد بن محمد بن محمد غزالی طوسی است . نسخه‌ی خوش خط و خوب است (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۳۷۲ ، ج ۲ ص ۳۸۰) .

۸۹۰
۶۷۹

گلدسته معنی و نکات اشعار

[ادب ، فارسی ، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۲ × ۳/۵ سم . — درونی : ۱۰ و ۱۱ بیت (سطرها به صورت مورب کتابت شده) متن نثر ۱۲ و ۱۳ سطر
۷/۵ × ۱۵/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۴۷۲ ورق . ۹۴۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ کشمیری ، جلد چرمی سیاه رنگ با کتابه و تریج و آستر چرمی قهوه‌ای رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و شکسته خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، خوش ، عنوانها و سر فصلها و نشانه‌ها شنگرف ، جدولهای دو خطی فواصل ابیات سیاه و زرین و جدولهای پنج خطی کناره متن سیاه و زرین ، یک لوح زرین در آغاز مقدمه و دو لوح زرین و لاجوردی و سرخگون و دیگر رنگ‌ها در آغاز متن اشعار و نثر ، در آغاز هر بخش که بر حسب حروف الفبایی ترتیب یافته ، یک لوح کوچک زرین و لاجوردی ، چند کتابه و دیگر تریج‌ها در فواصل مقالات و عبارات و ۲۸ تصویر (مجلس) دارد . که به سبکی آمیخته از هندی و کشمیری و ایرانی و هراتی است . قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» همان مؤلف و تاریخ تألیف است (رک :

۶- مؤلف).

۶- مؤلف : یا (گرد آورنده) : «محبی الدین کشمیری»، نام تألیف : «گلدسته معنی و نکات اشعار»، تاریخ کتابت : «۱۲۲۳ هـ ق» : در صفحه ۱۰ (ورق ۵) اینگونه آمده است : «چنین گوید راقم اینحروف . . . فقیر حقیر پر تقصیر محبی الدین کشمیری غفرالله له ولوالدیه ولاستاده الیوم که سنه هجری بیکهزار و دو صد و بیست و سه (۱۲۲۳) رسیده توفیق یآوری کرد . . . نظم و نثر ارباب حال و اصحاب کمال را که پریشان و پراکنده بود بشیرازة جمعیت در آورده . . . و آنرا بگلدسته معنی و نکات اشعار موسوم ساخته» .

۷- آغاز : «دیباچه بیاض که مسمی است به گلدسته معنی و نکات اشعار، سر لوح مجموعه سخن نام سخن آفرینی است که لوح زبان سخن سنجان را در دبستان الشعراء تلامیذ الرحمن بر قوم و علمناه من لدنا علما آرایش داده و قفل گنجینه معنی بدندانۀ کلیدسین السنة لله کنوز تحت العرش مفاتیحها السنة الشعراء گشاده» .

۸- انجام : «لطیفه، دزدی در باغی از پی چغندر دزدی در آمده و چغندری چند بر کند و جوال را پر کرده، صاحب باغ آمده دزد را گرفته پرسید که چرا در این باغ آمدی، گفت من خود نیامده‌ام. باد تندم برداشته در باغ انداخت، گفت چغندرها که بر کند؟ گفت چون بادتند بود به هر چغندر که دست می زدم کنده می شد گفت چغندرها را در جوال که کرد؟ جواب داد که من هم در این حیرانم، باغبان بخندید و از سراو در گذشت با تمام رسید فی سنه ۱۲۲۳ اللهم اعفرلنا» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب فارسی» است و شامل اشعار برگزیده‌ی از شاعران مشهور و گمنام و منتخبانی از متون نثر نویسندگان معروف و مجهول است. ۲۸ تصویر (مجلس) یا مینیاتور دارد که به سبک آمیخته از ایرانی و کشمیری نقاشی شده است. خطاط محبی الدین کشمیری اما نقاش را نیافتم، شاید همان محبی الدین کشمیری خود نقاش و خطاط بوده است. تقسیمات آن بر حسب «دایره» و جمعاً ۶۴ دایره و یک

دیباچہ دارد . ۵۸ دایرہ مخصوص نظم و ۶ دایرہ وبژہ نثر است .
 ہر دایرہ در اشعار را بر حسب حروف ردیف و روی الفبائی ساختہ و ہمہ
 آنہا را در یک فہرست زیبا و منقش و زرین در آغاز نسخہ آورده است .
 جدول تصاویر (مجالس) را ہم بہ دست دادہ و مطابق جدول ۲۹ تصویر
 باید باشد اما تصویر شانزدہم از ورق ۳۸۹ ربودہ و یا گم شدہ
 است و جمعاً ۲۸ تصویر دارد . انواع اشعار از قبیل : رباعی ، فرد ،
 قطعہ ، مثنوی ، ترجیح بند ، ترکیب بند ، قصیدہ ، مستزاد ، مسدس ،
 مخمس دارد . اینک آنچه دربارہ کلیات نسخہ در جدول آمدہ : «اوراق تمام
 بیاض ۴۷۸ ، پیشانی طلا کار ۳ ، تصویر ۲۹ (۲۸) ، اوراق منظوم
 ۴۴ ، اوراق نثر ۳ ، اوراق دیباچہ و فہرست ۸ ، عدد اجزاء ۹ جزو ،
 عدد ابیات تخمیناً ۹۶۰۰ بیت ، مرقوم فی التاریخ ست و عشرین ۲۶ من
 شہر الصیام سنہ الف ۱۰۰۰ و مأتین ۲۰۰ و ثلث عشرین ۲۳ من ہجرہ
 خیر البشر صلی اللہ علیہ و علی آلہ و اصحابہ وسلم اللہم لصاحبہ و لقاریہ
 ولناصرہ و لکاتبہ المذنب العاصی فقیر حقیر غلام محیی الدین ساکن خطہ
 کشمیر جنت نظیر حرسہا اللہ عن الآفات و التدمیر سنہ ۱۲۲۳ . این
 نسخہ بہ دستور عبدالرحیم تالیف و کتابت شدہ است و نشان مہر
 «عبدالرحیم» در پایان متن اشعار آمدہ و اینگونہ نوشتہ است : «حسب
 الفرمودہ مہربان صمیم عبدالرحیم باستعجال تمام دہم محرم الحرام سنہ ۱۲۲۳
 یکہزار و دو صد و بیست و سہ باتمام رسید و باختتام انجامید . کاتب
 (محرر) خود شاعر بودہ و قطعہ بی زیبا در اختتام بیاض آورده است :

مطلع :
 صد شکر کہ این بیاض دلکش شد غیرت لعبتان فرخار
 مقطع :

چون گشت لبالب از معانی زان نام شدش نکات اشعار
 پس از ورق ۴۷۰ «فالنامہ منظوم حضرت امیر المؤمنین علی مرتضی»
 آمدہ کہ بہ خط محمد امین و تاریخ کتابت ۱۲۳۵ است و نام «عبدالرحیم
 شاہ» را حذف کردہ است .

اما اماسی شاعرانی کہ در این نسخہ آمدہ بدین ترتیب است ، خواجہ
 حافظ شیرازی ، ملا لسانی ، امیر شاہی سوزواری ، مولانا عبدالرحمن جامی ،
 حضرت صرفی ، ملا طوسی ہروی ، ملا عالم مازندرانی ، قصاب ، حالی ،
 کامی ، ملا ہلالی ، ملا اہلی خراسانی ، ملا کاتبی نیشابوری ، ملا نورالدین
 ظہوری ، خواجہ کمال خجندی ، شیخ محمد علی حزین ، ملا عرفی شیرازی ،
 میرزا محمد حسین معلوم تبریزی ، میرزا محمد علی صائب تبریزی ، نویدی ،
 وفائی خوارزمی ، حاجی محمد صادق صامت ، ہجری ، میان ناصر علی
 لاعلم ، استاد ، اظہر ، ملا محمد طاہر وحید ، اعجاز ، فقیر نور الدین
 آفرین ، سقا ، محمد رضای عنوان ، ملا محمد قلی سلیم ، سالک یزدی
 باقر کشی ، میان عبدالقادر بیدل ، شفقی ، جرأت ، ملا محمد توفیق کشمیری
 محمد علی خان متین کشمیری ، میان حضور اللہ ، صفی ، ملا اہلی شیرازی
 حکیم الممالک شہرت ، میان طالب آملی ، میر معز موسوی خان فطرت
 ملا محتشم کشی ، آقای محمد عاشق اصفہانی ، میرزا محمد فروغی اصفہانی
 افصح ، میرزا شوکت بخاری ، ملا رحمت اللہ آشنا ، قاسم دیوانہ ، بینش
 کشمیری ، عزت ، میان نور العین واقف ، میرزا داراب جوہا کشمیری
 میرزا محمد علی طوفان ، مولانا میر محترم ، ملا فخر الدین دانا ، بابا فغا
 شیرازی ، خواجہ آصفی شیرازی ، میر الہی ہمدانی ، واصل تبریزی
 نعمت خان عالی ، حیرتی ، محمد علی راجع کشمیری ، بیانی ، نیکی صفاہانی
 ملا خوارزمی ، ظفر خان احسن ، شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی ،
 جمال الدین سلمان ساوجی ، ناصر خسرو ، ملا انسی ، ملا حالی ، ام
 خسرو دہلوی ، حکیم نزاری کہستانی ، خواجہ عماد فقیہ ، ملا آہو
 طالب آملی ، ملا بدر الدین ہلالی ، میرزا علی صائب ، زکی ہمدانی
 خواجہ عصمت بخاری ، مخلص کشی ، منصور بلخی ، قاسم ضیائی ، رف
 اصفہانی ، امیر فارغی شیرازی ، صالح مشہدی ، میرزا حسین شیرازی
 حکیم رکنا ، میر الہی ہمدانی ، ابن یمین ، خواجہ عابد ، اہلی خراسانی
 ملا وحشی یزدی ، طالبای کام ، باقر کشی ، گاہی ، مفید بلخی ، ملا
 اشرف یکتا ، کرامی ، ارجمند بیک قبول ، ملا نظیری ، میرزا نظام د

غیب ، میرزا جلالی اسیر ، ہمایون اسفراینی ، آفا شاپور طهرانی ، زاہد
 علی خان سخا ، میرزا جان جان مظہر ، علی نقی کمرہ ، ملا محمد طاہر
 غنی ، میان منتون ، محمد رضای کشمیری ، بابا محمد طاہر علوی ، میرزا
 دلی میلی عراقی ، امیر حضور قمی ، امیر شاہی ، مولوی ، لاعلم ، وصالی
 بسطامی ، کامی ، صبری روز بہان صفائانی ، روغنی استرابادی ، مولانا
 محیی ، ملا ظہور قزوینی ، محمد رضای مشتاقی ، شاہ قاسم انوار ، میان منیر
 لاهوری ، خواجہ خسرو دہلوی ، میان وحدت ، کیم ہمدانی ، میرزا عاشق ،
 میرزا محمد زمان ، امتیاز خان خالص ، مشتاق کشمیری ، فانی ، عادل ،
 ناصر بخاری ، افسری ، مانی ، فصیحی تبریزی ، ملا نیازی ، ملا فخری
 ہروی ، شرف جہان ، میر سید محمد مشتاقی ، آشنا ، ملا یحیی کاشی ، میر
 حسن دہلوی ، خواجہ عبید زاکانی ، عبیدی ، صبیحی ، سرودی ، نظام ،
 ملک ، ساقی خیابانی ، صاحبہا ، میر سیادت ، وفائی ، میر مجت کاشی ، قزلباش
 خان امید ، وفای خوارزمی ، فارغی ، بابا نصیب گیلانی ، قاسم گاہی گونا۔
 بادی ، فیضی ، ملا یحیی کاشی ، ملا محمد توفیق کشمیری ، آفا شاپور
 طهرانی ، بابا آصفی ہروی ، خواجہ آصفی شیرازی ، لادری ، میر الہی
 ہمدانی ، امیر حیدر ، محمد میرک ، ملا فوجی ، مقیمای فوجی ، میرا
 ہمایون اسفراینی ، سلطان بیک رھی ، حاجی محمد جان قدسی ، ملک قمی ،
 ملا درکی قمی ، ملا عرفی شیرازی ، فغنور لاهیجی ، مشفق ، ضمیری ،
 قپلان بیک کندیز ، ملا رحمت اللہ آشنا ، امیر حضور ، میرزا محمد رضای
 مشتاق کشمیری ، میرزا حسین ، خواجہ یادگار سیفی ، ملا حیدر ہراتی ،
 ملا فخری ہروی ، فردی ، امیر شاہی سبزواری ، میرزا مجرم ، مولانا کاتب
 نیشابوری ، محمد حسین رفیق اصفہانی ، عارفی ، امیر شاہی سبزواری ، مولانا
 آہی استرابادی ، ملاطوسی ، نحوی ، افسری ، ملا نوراسی ہروی ، میرزا سید محمد
 مشتاق اصفہانی ، معصوم کاشی ، ادہم سلمان ، محسن کاشی ، قلندر بیک ، نافع ،
 محمد اشرف یکتا ، حیدر کوخ ، ظہیری ، میرزا تنہا ، نور العین واقف
 ہندی ، شیخ محسن فانی کشمیری ، شریف تبریز ، واثق ، میرزا تحسین ،
 پیخود بلخی ، عزت ، میرزا معظم ، میرزا رفیع ، بابا محمد طاہر علوی ،

فایز باغی، رافع، شاه صورت بخاری، صالحی مشهدی، عبدالهادی،
 نیازی تونی، نادری، وحیدی، مسعود بیک قمی، لقانی، ضیاء الدین،
 خالصی، عرشی، ملا فضولی، ملا مطربی، تشبیهی، نثاری، حالتی، خزانی،
 حاجی محمد اسلم سالم کشمیری، فغفور لا هیجی، میرزا شفیع‌ای اثر،
 کرامی اصفهانی، میر نظام، مغربی، حکیم شرف الدین شفای، میرزا
 ابو الحسن تمنا، رضی دانش، ملا شایق کشمیری، محمد جان بیک سامی،
 میر عنایت الله کنت کشمیری، حضوری، شرف جهان، حاجی محمد،
 قبولی، میر مرادی استرآبادی، حکیم سنایی، ملا معنی کشمیری، امیر شیخ
 اوجی، مرهم، لایق، تنها، خاشع، مولانا کاتبی نیشابوری، حیرانی،
 امیر حسن، حاکم، میر انہی ہمدانی، حزین صفاہانی، میرزا خان کابلی،
 کیلاس در پندت، ملا سعیدای اشرف، نرگس عبهری، ناصر بخاری،
 فضلی، آہی استرآبادی، ابن یمین، میرزا علی رضای تجلی، حیدر ہراتی،
 وصفی، عطائی، عصمت، عشرتی، وصالی بسطامی، بابا صفی ہروی،
 بیعی، فرشی، ذوقی، اشکی، شمسی، مؤمن غزالی، میر ابو الحسن،
 ملا ساطع کشمیری، سروش، عباس حسینی، سید شاہ صادق، میر محمد
 رضای مشتاق کشمیری، ملا وحشی عراقی، عظیمای نیشابوری، ملہم،
 الفت، شیخ یعقوب صرفی، کشفی، مولوی سہمی، محرم، میان حضور اللہ،
 ملا محمد توفیق کشمیری، قاضی یحیی نور بخش گیلانی، میرزا رفیع،
 غربت، فایض، مولوی صاحب، ملا بدر الدین ہلالی، میر نجات اصفہانی،
 ملا محمد فاروق خلیل، شانی نکلو، باقرای کاشی، وصلی سمرقندی،
 مطربی، شہیدی سمرقندی، مؤمن حنا بند، امیر شاہی، میر سنجر کاشی،
 یوسفی، گاہی، مسیحی، عالم تبریزی، طاہری ہروی، جمشید، نسیمی،
 شریفی یزدی، مجنون، علمی ہروی، محرمی، خواجہ حسن دہلوی،
 صانعی، خواجوی کرمانی، امیر حضوری، نصرتی، حکیم نزاری، حکیمی،
 شیخ اوحد الدین، ملا بنائی، سید مرتضی، ظہیر الدین فاریابی، میان محمد
 اکرم غنیمت، محی الدین کشمیری، سید مرتضی، میر بزرگ، لایح، ملا محمد
 قلی سلیم، ملا سیفی بخاری، ظریف، میرزا فصیحی، نادری، حکیم ہمام

ندیم تہریزی ، شیخ نزاری قہستانی ، ناصر سامانی ، تلاشی ، میر محمد زمان
 راسخ ، خضری ، ملا محمد افضل سرخوش ، سیدا ، حسابی ، رضای کشی ،
 امیر حضور قمی ، بابا طالب آملی ، ناظم ہروی ، ملا عبدالرسول استغنا ،
 میان ضیاء الدین کشمیری ، محمد علی شکیب ، منصف ، منفرد ، قاضی
 شریفی آملی ، حسن کشی ، معجز ، نشاۃ ، عیار ، عیان ، واجب ، مؤمن ،
 سعد الدین نکر شیرازی ، نسیمی ، شاہ عزیز اللہ حضرت ، نرگسی ، ہاشمی ،
 علمی ، میرزا رفیع باذل ، سلیم ، سفلسی ، خواجہ نصر اللہ محبت ، منشی
 ہوائی ، سید غلام شاہ صاحب ، میرزا محمد سعید حکیم ، حصاری ، شاہی ،
 جناب ، زاہد علی خان سخا ، دولانا قطبی ، فارغ ، ضیا ، محمد حسین ناجی ،
 نامی ، فایح ، عزالت ، اقدس ، شریف آملی ، افزون ، نادم گیلانی ، رابطی
 قلندر ، علوی ، لامع ، خیام ، بہای آملی ، حضرت ابوالخیر ، داراشکوہ ،
 ملا شاہ ، ابو سعید ابوالخیر ، قاضی نور اللہ ، بابا افضل ، سجابی ، لغت ،
 عماد ، سایر ، راقم ، احمد دیلمی ، میرزا حسنی تیمنی ، احوالی ، میرزا
 اختر یزدی ، نجم الدین شاسلو ، میر الہی ، آفت منشی ، امینای خازی ،
 میر آشوب ، میرزا باقر اشراق ، شاہ اسماعیل صنوی ، آہی ، اوجی نظری ،
 میرزا اسیری نزاری ، ادھم ، عنایت خان آشنا ، رفیعی ، رازی شیسرانی ،
 ثاقب ، ملا درک قمی ، محمد محسن بیگ سرشکی ، ریاضی ، میرزا شمس الدین
 فقیر ، رضی کشی ، میر مرتضی ، سلطان بیگ رھی ، رشیدی زرگر ،
 حسن بیگ نافع ، رضی جریادقنی ، رازی گیلانی ، سید حسن زینتی ، نظام
 سہیلی ، سایر مشہدی ، سابق ، سالک قزوینی ، شادمان ٹیکر ، شہید
 قمی ، یغمای قمی ، ابدال صفادنی ، قبول ، ملا فخر الدین دانا ، میرزا
 مرتضی علی فراق ، طالبی ، معرفت ، دانش ، حکم فردوسی ، استاد خاقانی ،
 شہرت ، ہاتفی ، ملا نوعی (مثنوی سوز و گداز) ، سید احمد سند (مثنوی
 نکرستان چین) ، حکیم رکنا (مثنوی قضا و قدر) ، ملا سعیدای اشرف
 (مثنوی قضا و قدر) ، شیخ فخر الدین عراقی (ترکیبات) ، خواجوی کرمانی
 (ترکیبات) ، قاضی شریف تہریزی (قصیدہ بیمار و طبیب) ، عطار (مستزاد)
 ابن حسام ، مولوی رومی ، شیخ آذری ، نظامی ، زلالی ، غایبی ، عبید

زاکانی (ژربه نامه یا موش و گربه). و از نثر نویسان : ربیعی طغرا نسب، ملا نصیر همدانی ، ملا ذهنی .
در آغاز و انجام این نسخه اشعار و یادداشتهای ادبی و اشعار برگزیده و قطعات گوناگون و یک نسخه طبی آمده است .

۸۹۰
۷۵۷

گلستان سعدی

[ادب ، اخلاق و سرگذشت ، مصور ، فارسی ، منظوم و منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴ × ۱۵ × ۲ سم . - درونی : ۱۳ س ۱۶/۵ × ۹/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۰۲ ورق . ۲۰۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ بخاری یا (کابلی) ، ساییده شده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌ی منقش و زرکوب و نو با عطف پارچه‌ی کبود رنگ . در فواصل اوراق کاغذ مومی دارد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط اردو و فارسی عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها شنگرف . ۱۶ مجلس (تصویر) یا مینیاتو به سبک هندی (دوره مغولها و سیکها) ، جدولهای خطی کناره متر زرین و سیاه و لاجوردی و جدول یک خطی کناره صفحات لاجوردی قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «غلام علی» ، تاریخ کتابت : «۱۱۹۸ ه ق» : «تمت بعون الملک المنان کتاب گلستان تصنیف مصلح الدین مولانای شیخ سعدی شیرازی قدس سر العزیز علی ید تراب الاقدام غلام علی ساکن لاهور وقت پیشین یوم الر فی شهر رجب المرجب سنه ۱۱۹۸ قلمی شد» .
- ۶- مؤلف : «شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی متوفی ۶۹۱ ه ق» ، نام تألیف «گلستان» ، تاریخ تألیف : «۶۷۶ ه ق» (رک : گلستان ۷۹۲/۸۹۰) .
- ۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد : «بزرجمهر بشنید و گفت اندیشه کردن چگویم به از پشیمانی خوردن که چرا گفتم :
«سخن دان پرورده پیر کهن
بیندیشد آنکه بگوید سخن

۸- انجام : «شعر» : مسزن بی تأمل بکفزار دم نکوگوی گر دیر گویی چه شم

لوان لیوم التلاق مکاتبه عندالرؤف لقلب ب مولانا
ان المسمی و انت مولی محسن قداسات و اطلب الاحسان
تمت بعون الملک المنان کتاب گلستان .

۹- چگونگی : این نسخه گلستان دارای ۱۶ تصویر (مجلس) است به سبک هنری عهد حکومت سیکها . ظاهراً تصاویر بیشتر و در آغاز لوح داشته است . هنکامی که صحافی شده ، بسیاری از اوراق آشفته و درهم شده ، لوح آخر را هم برداشته و یار بوده اند . در گوشه و کنار صفحات یادداشت‌های ادبی و توضیحات لغوی و شرح‌های عرفانی و اشعار اضافه آمده است . این یادداشت یکی از مالکان آن : «این کتاب گلستان را . . . ولد ملا عبداللہ خان فوفلیزایی که بمبلغ دوازده روپیه نقد خریده هر که دعوا کند باطل باشد فی شهر ربیع الاول سنه ۱۲۳۷ .»

۱۹۰

۷۹۲

گلستان سعدی

[ادب ، اخلاق ، جامعه شناسی . منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۳۱ × ۱۷ × ۲/۵ سم . — درونی : ۱۷ × ۱۰ × ۲/۳ سم .
- ۲- اوراق : ۸۰ ورق . ۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری ، اندکی آب دیده ، وصالی شده ، حد مقوایی و چرمی و ضربی و منقش .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانی و شنگرف ، سر لوح در آغاز ، و صفحه اول و دوم میان سطرها نشانی دستان موشی ، جدولهای خطی کناره متن ، سیاه و زرین جدول تک خطی کناره صفحات ، سیاه ، ۱۱ مجلس (تصویر) به سبک هندی . لباسها و زینورها و آرایشها و دیگر رنگها و نقشها هندی است ، قرن ۱۱ هجری .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتابت : ۱۱۲۷ هـ ق : بتاریخ پانزدهم ماه شعبان

المعظم سنہ یکہزار دو صد و بیست و ہفت ہجری مطابق یازدہم ماہ بہادون
سمت یکہزار ہشتصد و شصت و نہ از بکرما جیت روز دو شنبہ مقام لاہور
تحریر یافت و با تمام رسید تم» (۹ بار)۔

۶- مؤلف : «سعدی شیرازی متوفی ۵۶۹۱ق»، نام تالیف : «گلستان»، تاریخ تالیف :
«۵۶۵۶ق» (رک : گلستان سعدی ۷۵۷/۸۱۰)۔

۷- آغاز : «یا فلاح، رب یسر، بسم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بالخیر، منت مر خدای
را عز و جل کہ طاعتش موجب قربت است و بشکر اندرش مزید نعمت
ہر نفسی کہ فرو میرود مد حیات است و چون بر می آید مفرح ذات،
پس در ہر نفسی دو نعمت موجود است»۔

۸- انجام : «قطعہ :

ما نصیحت بہ جای خود کردیم روزگاری در این بسر بردیم
گر نیاید بہ گوش رغبت کس برسولان بلاع باشد و بس
(رک : گلستان سعدی ۷۷۷/۸۹۰)۔

۹- چگونگی : این نسخہ دارای تہذیب سادہ و ۱۱ تصویر بہ سبک ہندی است کہ در
ہر تصویر نشانہ یک حکایت مخصوصاً دو تصویر آن نشانہ دو حکایت
«پیر مرد و کنیزک» است۔ سہوالقلم کاتب دارد۔ در لاہور کتابت
شدہ است۔

۴۹۰

۹۸۳

لب لباب

[زبان شناسی، نحو، عربی، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۶/۵ × ۱۷ × ۳ سم۔ — درونی : ۹ س ۱۵ × ۸/۵ س ۰ م۔
- ۲- اوراق : ۲۲۷ ورق۔ ۴۵۴ صفحہ۔
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ ہراتی، آب رسیدہ، گرم خوردہ، جلد مقوایی خاکی رنگ۔
- ۴- خط : تعلیق جلی و خفی، پختہ، سخت خوانا، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصل‌ها
شنگرف، قرن ۸ھق۔
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد۔

- ۶- مؤلف : نام مؤلف «معلوم نشد» ، نام تألیف : «لب لباب» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «ستاول و کذا قولهم نعم السمد علی بیس العبر علی اختلاف فیہ التثنی بن غیر ملی ذالنافیذ المعتمد بل لام حرف فا حرف الاطلاق و الحقیقة و هو الغالی نحو زید و صیر وان ولا یرد علیه قوله : الام علی لو ولو کنت عالما باذینا لولم تقنی اوایله» .
- ۸- انجام : «نواصب الاسم بهذا تبیین وجد اختصاص الجر بالاسم و الاجر بالاسم و الجزم بالاسم بالفعل وان افدوقینا بما وعدنا من توفیر الالمام الاربعة حقها قلتختم الکتاب جامد بن الله تعالی و مصلیین علی نبيه محمد و آله الطاهرين و هو حسبنا و نعم المعین تم (۷ بار)» .
- ۹- چگونگی : ابن نسبه به زبان عربی و در موضوع «نحو» است و از «حرف» نیز بحث می کند . از لحاظ کاغذ و کتایب «قدیم» است . یادداشت‌های ادبی در موضوعات صرف و نحو دارد . تقسیمات آن بر اساس «اسم و فعل و حرف» و «منها» و «قولهم» و «استعدی» و «لازم» و «مبتدا و خبر» و دیگر عناوین است . نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد . روی جلد نام است : «لب لباب» نشان تک مهر دارد : «غیر محمد شاد» و منکبت نسبه : «حق و منک حقی محمد ابی نصر محمد فریسی شاد» . نماید لب لباب شرح کافیه باشد .

۴۰
۷۱۰

لطایف الحدایق من نفایس الدقایق

[مراجع ، لغت ، فارسی ، مثنوی و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲/۲ × ۱۲/۲ × ۵/۲ سم . — درونی : ۱۷/۲ × ۱۷/۲ × ۵/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۱۸۱ ورق . ۲-۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خنکی رنگ کشمیری ، نرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، چند مقوایی با عطف و گرهشده چرمی سرخکون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها

- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد.
- ۶- مؤلف : «عبداللطیف بن عبدالله العباسی المولوی متوفی قرن ۹ هـ ق»، نام تألیف : «فرهنگ حدیقه» یا «لطایف الحدایق من نفایس الدقایق»، تاریخ تألیف : «۳۹۰ هـ ق» : «مجموعه‌ای است از لطایف نسخه فرهنگ افزای و دانش پژوهی مسمی بلطایف الحدایق من نفایس الدقایق که بدستیاری . . . .
- عبداللطیف بن عبدالله العباسی المولوی (ص ۲) . . . در این رمضان سنه هزار و سی و نه هجریه که اول نوروز جهان افروز و بهار بهجت آثار سنه ثلاث جلوس همایون جهان شاهی است (ص ۵) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم . . . این گلدسته ایست از ریاحین حدیقه سخنوری و هوشمندی و مجموعه‌ای است از لطایف نسخه فرهنگ افزای و دانش پژوهی مسمی بلطایف الحدایق من نفایس الدقایق که بدستیاری سعی و نیروی فکرت و کوشش طبع ناقص کمینه جاروب کشان . . . باغ فطرت» .
- ۸- انجام : «هی بفتح اول دو معنی دارد اول بلغت دری و هندی بمعنی هست آمده چنانچه حضرت لسان الغیب می فرماید :
- ساقی اگرت هوای ماهی جز باده میار پیش ماشی
دوم کلمه باشد که بجهت آگاهیدن از روی تهدید و تخویف گویند ، فصل الیاء یعنی بفتح اول بمعنی ذخیره است یوفی بضم اول یافته گوی یعنی بیهوده گوی و هرزه گوی تمت هذه النسخه اعنی فرهنگ حدیقه المبارک بعون الله الکریم» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «لغت فارسی به فارسی» و شامل لغات مشنوی «حدیقه الحقیقه» سروده سنایی غزنوی است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» است . حرف آخر هر کلمه را «باب» و حرف آغاز را «فصل» دانسته و جمعاً ۲۸ باب و هر باب بر حسب تعداد لغات چند فصل دارد ، مثلاً کلمه «جوزا» در «باب الف و فصل الجیم» آمده است و کلمه «قرص» را در باب الصناد و فصل القاف می یابیم و قس علی هذا . در مقدمه مؤلف ،

مآخذ ذکر شده : فرهنگ جهانگیری ، کشف اللغات شیخ عبدالرحیم سیور بهاری ، و مدار الافاضل شیخ الهداد سرهندي ، مؤید الفضلاي لاد دهلوی . در این فرهنگ به لغات عربی و هندی و ترکی و سریانی و ترکیبات آنها با لغات فارسی اشاره شده و برای هر کدام رموزی به دست داده است : «ع : عربی ، ف : فارسی ، ت : ترکی ، س : سریانی ، عف : عربی و فارسی ، تف : ترکی و فارسی ، فه : فارسی و هندی ، عه : عربی و هندی» . نشان چند مهر دارد که اینگونه خوانده شدند : «نعمت الله ۱۱۷۸» ، نصیر الدین» . «علی بن حسن ذوالفقار علی . ۱۲۷» . «حسن قریب من . . . ۱۱۸۱» . چند یادداشت ادبی و لغوی و مالکیت نسخه در آغاز و انجام آمده است : «ثم ساقه بدالتقدير لنوبة العبد الفقير احمد بن راجه بن لشكري البلوچ النظامي محاه الله تعالى في داب قدسه والقاء ليكن فرحده» .

۰۴۰

۶۰۶

لطایف اللغات

[مراجع ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۶ × ۱۷/۲ × ۴ سم — درونی : ۱۶ س ۱۸ × ۱۰/۲ سم
- ۲- اوراق : ۲۶۳ ورق . ۲۶ صفحه
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، پوسیده ، آب رسیده ، جند مغزای پوسیده با عطف و گوشه چرمی موش خورده .
- ۴- خط : تحریر ، خوانا ، روشن ، رسم الخط اردو و فارسی ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «نور محمد ولد میان عبدالرسول» ، تاریخ کتابت ندارد . در صحنه آخر چنین آمده : «کاتب فقیر حقیر پر تقصیر هیچمدان نور محمد ولد میان عبدالرسول ساکن قصبه سیالکوت ،
- گر خطا رفته باشد در کتاب کی توان بنویس غلط یکبارگی»
- ۶- مؤلف : «عبداللطیف بن عبدالله کبیر» ، نام تألیف : «لطایف اللغات» ، تاریخ تألیف در نیمه دوم قرن یازدهم هجری . در صفحه ۲ و ۳ چنین آمده است :

«اقل العباد عبداللطیف ابن عبدالله کبیر . . . ابن کتاب مستطاب و سماع ثقات حاصل شده بود فراهم آورده در سلک تدوین کشیده مسمی به لطایف لغات گردانیده» .

نام مؤلف را «عبداللطیف بن عبدالله العباسی» نیز ضبط کرده اند که اصل از گجرات بوده و نسبت به اشکر خان مشهدی داشته و در عهد «جهانگیر» و «شاه جهان» می زیسته و به سال ۱۰۴۸ هـ ق در گذشته است (رک: فهرست نسخه‌های خطی بریتیش میوزیم، ج ۲، ص ۷۸۹-۷۹۰، عمل صالح، ج ۳، ص ۴۳۷ چاپ انجمن آسیایی بنگال) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم» این فرهنگست مشتمل بر حل لغات عربیه غریبه و الفاظ عجیبه مشنوی مولوی تأیید لطیف خبیر که فرهنگ بخش هرصغیر و کبیر است اقل العباد عبداللطیف ابن عبدالله کبیر به نیروی سعی و اجتهاد از کتب معتبره و عربیه و فارسیه» .

۸- انجام : «یکسری بمعنی ذخیره است که در باب ذال و فصل‌ها گذشته یکسری یعنی سراسری چه یکسر بمعانی سر یکسر تا دویم و بمعنی تمام و ایضاً بمعنی ناگهان و تنها نیز آمده، یوفی بمعنی یاوه گوی یعنی بیهوده گوی تمت تمام شد کار من نظام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «شرح لغات مشکل و ابیات دشوار مشنوی مولوی» است . تقسیمات آن بر حسب الفاظ مشنوی است که به صورت الفبایی از «الف» تا «ی» ترتیب شده است . حرف اول هر لغت را «باب» و حرف آخر را «فصل» قرار داد، مثلاً لغت «اصطر لاب» در «باب الالف» و «فصل الباء» یافته می شود . این نسخه سهو القلم کاتب بسیار دارد . و در بعضی جای‌ها، عنوانها و باب‌ها و فصلها را نا نوشته گذاشته که با شنگرف بنویسد و گویا فراموش کرده است . روی هم رفته نسخه‌ی است قابل استفاده برای تحقیق در مشنوی مولوی . نسخ خطی آن فراوان و چاپ شد است . مؤلف تألیفاتی دیگر هم دارد . (رک: فهرست نسخه‌های خطی، بریتیش میوزیم) . مؤلف در معنی و شرح لغات کوشیده که علاوه بر معنی لغوی اشتقاق، مفاهیم دستوری و بلاغی و صنعتی آنها را هم به دست بدهد .

۸۹۰

۹۶۸

لطایف غیبیہ

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منثور و منظوم]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳ × ۱۵/۵ × ۱۵/۵ سم۔ — درونی : ۱۷ س ۱۷ س ۸۰۱۷ سم۔
- ۲- اوراق : ۳۹ ورق۔ ۷۸ صفحہ۔
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ فرنگی ، اندکی آب رسیدہ ، جلد مقوایی ملون خاکی رنگ ، با عطف و گوشہ سرخگون۔
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط اردو و فارسی ، عنوان ہا و نشان ہا بہ خط نستعلیق جلی سیاہ ، قرن ۱۳ ہ ق۔
- ۵- کاتب : «نور حسین» ، تاریخ کنایت : «۱۳۰۷ ہ ق» : «راقم الحروف خاکنعمین حسین بنده نور حسین خلف قاضی نبی بخش مرحوم سکنہ قصبہ سمہریال ضلع سیالکوٹ ۹ محرم سنہ ۱۳۰۷ ہجری»۔
- ۶- مؤلف : «ابوالمعارف عنایت اللہ قصوری الحنفی القادری الشطاری» ، نام تالیف : «لطایف غیبیہ» ، تاریخ تالیف معلوم نشد۔ در صفحہ ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ اینگونه آمدہ است : «بعده میگوید احقر الفقراء و افقر الفقراء واضعف الضعفاء مشتاق لقاء باری ابوالمعارف عرف عنایت اللہ القصوری الحنفی القادری الشطاری بداه اللہ الی صراط المستقیم و اقامہ یوم الحشر . . . . . باین حنبر رسیدہ معہ مواہب غیبی نیز در قلم آرد . . . . . و بہ حضرت شاہ ابو النصر عرف سید الینس نور اللہ بنور وجہ الکریم . . . . . گذرانیدہ . . . . . لا جرم ابن رسالہ کہ مسمی بہ لطایف غیبیہ است»۔
- ۷- آغاز : «لطایف غیبیہ بسم اللہ الرحمن الرحیم ثنای بی انتہا و محامد خارج از احصا مر حضرت مجیب الدعواتی را کہ آمل و امالی بمشاطہ اسمای و صفات از سرادقت و نمود لہ الاسماء الحسنی فادعوه بہا»۔
- ۸- انجام : «نیست حاجت بسال تاریخش زانکہ گشتہ ظہور غیر جدا ای کریمتا ببخش بر عالم خاصہ بر ما عبس کہ گشت احمد ای سرور دو عالم نظر بحال زارم کہ بجز شفاعت مددی دگر ندارم

بفراق تست ما را جگر ز عشق پر خون
چه شود که گاهی گاهی نظری کنی به کارم» .

۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی مخصوص پاکستان و در موضوع «عرفان و تصوف» است و بر اساس «مشرّب شطار که مشهور بعشقیه» است می باشد و ظاهراً در بیان عقاید عرفانی و ادبی و اخلاقی و دینی سلسله شطاریه است . تقسیمات آن بر اساس «مظهر» و «ظهور» است و جمعاً «پنج مظهر» و هر مظهر «پنج ظهور» دارد . مظهر اول در عمل و ابرار و اخیار و مظهر پنجم در مشرب شطار که مسمی بعشقیه است . جداول حروف ابجد و ادعیه و اوراد و طلسمات و تعویذات دارد . در کنار صفحات یادداشتهای توضیحی و لغوی دارد . مهر کتابخانه رشیدیه دارد . اشعار فارسی عرفانی که مؤلف سروده در لا بلای نسخه آمده است .

۲۹۰
۹۹۴

اللمعات فی شرح فارسی مشکوة

[دین ، فقه و حدیث ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۰ × ۱۹ × ۶ سم . — درونی : ۲۷ × ۲۰ × ۱۲/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۴۲۴ ورق . ۸۴۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری (متن) ولایتی (کناره صفحات) ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی ملون با عطف پارچه‌بی سیاه رنگ .
- ۴- خط : نسخ ، رسم الخط عربی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و خط‌های افقی و بالای کلمات شواهد و احادیث شنگرف ، قرن ۱۰ هـ ق ، جدولهای سه خطی کناره متن لاجوردی و شنگرف .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «شیخ عبدالحق محدث دهلوی» ، نام تألیف : «اللمعات فی شرح المشکوة» ، تاریخ تألیف (شرح) معلوم نشد (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : از آغاز افتادگی دارد و ناقص است و اینگونه شروع می شود : «ولم تکن

یعد بالفه واختلّفوا فی غیرهما و عن ابن عباس رضی اللہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الاتم ای سن لازوج لہا بکرا کانت او ثیبا ذکرہ ابن الہمام و مع هذا ید من قید البلوغ و العقد بدلیل قوله احق بنفسہا من و لیہا قال النوی قال الکوفیون .

۸- انجام : ناقص است و چنین انجام می یابد : «علی ما یلیق بارباب التقوی و شوم الفرس ان لا یغزی علیہا او یرکب علیہا افتخارا و خیلا و قیل حرایہا و غلا، ثمنہا و یؤیدہ ما ذکرہ فی شرح السنۃ کان یقول ان کان لاحد لم دالا یرکہ سکنہا اولیرۃ یرکہ و محبتہا او فرس لا یعجبہ فلیتارقیہا بان یطلق المرآة و ینتقل عن الدار ویبیع .»

۹- چگونگی : این نسخه در زبان عربی و در موضوع «فتہ» است و ظاهراً «الممعات فی شرح مشکوٰۃ» نام دارد کہ شارح آن شیخ عبدالحق محدث دہلوی است . از آغاز و انجام ناقص است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «کتاب» و «فصل» است . در اوایل این نسخه (ص ۱۳) «باب القتال فی الجہاد» و در اواخر آن (صفحة ۸۴) «باب القتال والظیرۃ» است . نسخہی ارزندہ است . این نسخہ شامل احادیث مشکوٰۃ المصابیح و شرح آنها است .

۱۹۰

۶۸۹

لیلی و مجنون نظامی

[ادب . فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۸ × ۱۱ × ۱/۲ سم . - درونی : ۱۲ بیت ۲ × ۱۴ × ۱/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۱۵۵ ورق . ۳۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی تیره رنگ سمرقندی ، اندکی وصالی شدہ ، جلد تیماجی قہوہی رنگ ضربی منقش تریج و نیم تریج ، آستر جلد سرخ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانہا و سر فصلہا شنگرف ، جدولہای ۲ خطی فواصل مصراع ہا سیاہ و جدولہای ۴ خطی کنارہ متن سیاہ و زرد ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «افضل میر» ، تاریخ کتابت : «۱۱۰۳ هـ ق» . در صفحه ۶ . ۳ چنین آمدہ

است : «تمت هذا الكتاب المسمى لیلی و مجنون من کلام قدوة الشعراء حضرت نظامی قدس الله روحه بتاریخ بیست و دویم شهر جمید الثانی سنه ۱۱۰۳ حسب الفرموده خواجه عبدالرشید کتبه اضعف العباد افضل میر غفرالله ذنبه و ستر عیوبه» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حکیم نظامی گنجوی متوفی ۵۹۵هـ ق»، نام تألیف، (تصنیف، مثنوی) : «لیلی و مجنون»، تاریخ تألیف یا سرودن : «۵۰۷هـ ق» (رکب : خمسہ نظامی ۳۸۱/۸۹، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ج ۲) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

ای نام تو بهترین سر آغاز
بی نام تو نامه کی کم باز
ای کار گشای هر چه هستند
نام تو کلید هر چه بستند
ای هیچ خطی نگشته ز اول
بی حجت نام تو مسجل
ای هست کن اساس هستی
کوته ز درت دراز دستی»

۸- انجام : «توفیق رفیق خدمتش دار
در هر دو جهان بر فعتش دار
لیلی و مجنون چو در مکنون
هشیار کن هزار مجنون
در روز دو شنبه آمد آخر
از لطف خدای فرد و قادر
در پانصد سال هفت بر سر
بگذشت ز هجرت پیمبر»

۹- چگونگی : این نسخه برای شخصی به نام «خواجه عبدالرشید» کتابت شده است .

رسم الخط کاتب اندک دارد . عناوین به طور کامل با شنجرف کتابت شده، بر وزن «مفعول مفاعیلن فعولن» از مزاحفات بحر هزج مسدس سروده شده است و در حدود ۴۵۰ بیت دارد . از صفحه ۳۰۸ تا ۳۱۰ (۳ صفحه) دو قطعه آمده و ماده تاریخ مردی است به نام «میر عابد» که در تاریخ ۱۱۱۳ = گشت همدم با حبیب آن عابد صاحب یقین» در گذشته است :

میر عابد نیک مردی بد عجیب بود احسان خوی او با مرد غریب
یا :

میر عابد بود مردی روز و شب خلوت نشین

بادل صدق و صفا ثابت قدم بر راه دین

ظاهرا گوینده این دو قطعه «هاتف یا هاتفی» نام داشته :

«گفت تاریخ وفاتش هاتفی از روی لرم

گشت همدم باحبیب آن عابد صاحب یقین،

٦١٠

٧٦٩

المائة في الصناعة الطب

[طب ، عربی ، منشور]

- ١- الدازه : — بیرونی : $24/5 \times 12 \times 3/5$ سم . — درونی : ٢٣ س ١٩ × ١٠ س .
- ٢- اوراق : ٢٩١ ورق . ٥٨٢ صفحه .
- ٣- کاغذ : نازک براق خاکی رنگ هراتی ، اندکی وصلی شده ، جلد چرمی و مقوایی ، رویه جلد سیاه . درون جلد تیماجی سرخکون ، شیرازه دار ، عطف چرمی قهوه‌پی رنگ .
- ٤- خط : نسخ خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها لاجوردی و شنگرف ، جدولهای ٦ خطی کناره متن سیاه و زرین و لاجوردی ، جدول یک خطی کناره صفحه لاجوردی ، یک سر لوح در زمینه زرین و لاجوردی در آغاز ، قرن ١١ هـ ق .
- ٥- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ٦- مؤلف : «ابو سهل عیسی بن یحیی المسیحی الجرجانی متوفی ٣٠٣ هـ ق» نام تألیف : «المائة في الصناعة الطب» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : ٧ آغاز و ٩ چگونگی) .
- ٧- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به ثقتي قال ابو سهل عیسی بن یحیی المسیحی هذا هو الكتاب الاول من كتبنا في صناعة الطب و قصدنا فيه ان نعلم فيما يجب تقديم قبل الشروع في علم الطب مما يكون مدخلا اليه فنقول اني وان كنت مقصور المهمة» .
- ٨- انجام : «و يؤخذ منها بعد سحقها عشرة اجزاء و من الخطميانا خمسة اجزاء و من الكندر جزء يجمع و يسقى كل يوم در همین غدوة و مثله عشیه بماء بارد و يدبر تدبير المال يخوليا من التبريد و الترطيب و النوم و الدعة و الاستحمام

و یستی اللبن و البقول و الاغذیة الرطبة و الفواكه الرطبة و تدسیس الماء فی اشیاء لایعرف اوصبه فی حلقه قهراً و ذلك اذا اخذ یقرع من الماء و الحقن عند ذلك باللبن و ماء الشعرو دهن البنفسج» .

۹- چگونگی : این نسخه که به «المائة فی الصناعة الطب» شهرت دارد تألیف ابوسهل عیسی بن یحیی المسیحی متوفی ۳۰۳ هـ ق و به زبان عربی است در موضوع «طب» و بر یک صد کتاب تقسیم شده است ، و هر کتاب در یکی از موضوعات طب است . کتاب اول در مقصد مؤلف و موضوع علم طب یعنی «المدخل الی صناعة الطب» و کتاب یکصدم در موضوع معالجه و مداوای سموم حیوانات و گزندگان و جانوران زهری یعنی «علاج سموم الحيوانات ذوات السموم» . فهرست مطالب نسخه پس از کتاب اول از صفحه ۱۲ تا ۱۶ آمده است . نسخه‌ی ارزنده است . نشان چند مهر داشته که عمداً محو کرده‌اند . کاتب اشتبهاً یا عمداً از صفحه ۱۹ تا صفحه ۴۴ یعنی ۳۴ صفحه را خالی گذارده است . بعضی ادعیه و تعاویذ در کنار صفحات آمده است . دو یادداشت فقهی و خرید نسخه دارد . و این بیت شعر هم :

نبض عاشق جز به نام دوست ناید در طپش

با کمال حکمت اینجا بو علی بیچاره شد

شوالی ۲۷ روزی که کهرام خان روانه شد سنه ۱۱۹۴ هـ ق .

۸۹۰

۸۹۲

مثنوی سلیم

[ادب ، داستان ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۷ × ۱۰ × ۱ سم . - درونی : ۱۱ بیت (س) ۱۱ × ۵/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۸۱ ورق . ۱۶۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هندی ، شنگرف افشان ، آب رسیده ، اندکی کرم خورده ، وصالی شده ، جلد چرمی سیاه رنگ ، پوسیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش شکسته آمیز ، شنگرف افشان ، روشن ، پخته ، خوانا ، جای

عنوان‌ها خالی ، قرن . ۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . ولی این یادداشت کاتب در صفحه ۱۶۲ (پایان نسخه) آمده است : «تمت تمام شد این صحیفه من کل الکلام محمد قلی سلیم حسب الفرموده اعزی میر عبدالغنی او نو قلمی شد لیکن باستعجال تمام تحریر یافته عفو فرمایید» .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «سلیم» ، نام و تاریخ مثنوی در این نسخه نیامده است ، اما می‌توان آنرا «مثنوی سلیم» نامید . نام یا تخلص «سلم» در لابلای اشعار مثنوی آمده است :

داری اگر اصل جو در یتیم

روی مگر دان ز کرم ای سلیم (ص ۱۱)

سلیم ار غافل می بینمت مست

نمی دانی قضایی در کمن هست (ص ۳۷)

و دیگر صفحات (۹۷ و ۱۰۰) . اما در آخر آمده «من کلام محمد قلی سلیم» و در آغاز به خط تازه نوشته : «مثنوی علی قلی خان» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم» ،

بسم الله الرحمن الرحيم	هست عصای ره طبع سلیم
راوی افسانه اهل کرم	طوطی پر ریخته یعنی قلم
نقل کند کز پی سامان کار	قافله جمع شده از مرد یار (ص ۲)

شنیدم روزی از خونابه نوشی جوگل از پاره تن خرقه پوشی (ص ۱۱)

۸- انجام : «درین باغش ثنا خوان باد بلبل

مبادا سایه اش کم از سر گل
بزورش باد در کف جام جمشید

شیش خوش باد همچون سایه بید» (ص ۱۳۶)

«تادهد گاه تلخ و گاه شیرین سفره آسمان و خوان زمین

تایخ و شیرین و این دو خوان گشاد   وقف خصمان و دوستانش باد»

۹- چگونگی : این نسخه یک مثنوی است که سراینده آن «سلیم» است و در آخر آمده است : «من کلام محمد قلی سلیم» و در آغاز : «مثنوی علی قلی خان»، اما در لابلای ابیات نام یا تخلص «سلیم» مکرر آمده است. موضوع مثنوی بزم و رزم و توصیف مناظر و شرح احوال گل و بلبل و میدان جنگ و سواران کارزار است. عجیب این است که این مثنوی دو وزن دارد. از صفحه ۲ تا ۱۱ و از ص ۱۳۶ تا ۱۶۲ بحر سریع «مفتعلن مفتعلن فاعلات» است و از صفحه ۱۱ تا ۱۳۶ از مزاحفات بحر هزج مشمن محذوف یا مقصور است : «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل یا فعولن». در حدود ۱۷۵ بیت دارد. در آغاز و انجام بعضی یادداشتهای تاریخی کناره‌های صفحات و اشعار پراکنده دارد، از جمله : «کتبه فقیر الحقیر زاهد بیگ هروی» و «سرو من طرح نو انداخته یعنی چه   خامه را فاخته ساخته یعنی چه»
 «مست از خانه برون تاخته یعنی چه   جوانی را مرحوم ساخته یعنی چه»
 در کناره‌های صفحات، اشعار یک مثنوی آمده که موضوع آن تعریف و وصف کشمیر است و در آغاز لفظ «جویا» دارد (ص ۳۸ و ۱۰۰) :

تعالی الله ز رخس باد رفتار
 که زبید گرد راهش بوی گلزار (ص ۳۸)
 بیا ساقی بهار آمد به صد رنگ
 سوی کشمیر باید کرد آهنگ (ص ۱۰۰)

۸۹۰

۸۹۰

مثنوی شمس و قمر

[ادب، فارسی، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۸ × ۱۲/۵ × ۱/۵ سم. — درونی : ۱۵ بیت (س) ۱۲/۵ × ۸ سم.
- ۲- اوراق : ۷۳ ورق. ۱۴۶ صفحه.
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هندی، آب رسیده، اندکی کرم خورده، وصالی شده، جلد متوایی و پارچه‌پی آبی رنگ.

۴- خط : نستعلیق ، پخته ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصل‌ها و نشان‌ها شنگرف ، قرن ۱۰ هـ ق .

۵- کاتب : «عبدالله ابن سالم الدین (?)» ، تاریخ کتابت : «۵۹۷۷ق» : «تم بالخیر تحریراً فی غرة شهر جهادی الاول سنة ۹۷۷ سبع و سبعین و تسعمائة هجرة بخط الفقیر حقیر عبدالله ابن سالم الدین» .

۶- مؤلف : «مسعود» یا «خواجہ (قاضی) مسعود قمی متوفی ۵۸۹۶ق» ، نام تألیف (مثنوی) : «مثنوی شمس و قمر» یا «مناظره شمس و قمر» ، تاریخ تألیف (سرودن) : در عهد «ابوالغازی سلطان حسین بهادر خان» (ص ۲۲-۳۱) . نام شاعر «مسعود» است :

مکن مسعود حد خود فراموش

بس است اینها که گفتمی باش خاموش (ص ۳)

که مسعود این زبونی چند باشد

زبان تازی در بند باشد (ص ۳۳)

(رک : ۷- آغاز) .

۷- آغاز : «مناظره شمس و قمر مولانا مسعود قمی» رحمة الله علیه ،

بنام آنکه جان و عقل هشیار

خدای نیستی از نیستیش پر

ندارد هستیش از نیستی پاک

۸- انجام : «چو صبح آید روان از بهر خون ریز

نه مهرش را بنی استوار است

ندارد اعتباری کار عالم

۹- چگونگی : این نسخه یک مثنوی ارزنده خوش وزنی است سروده مولانا مسعود قمی

در موضوع مناظره شمس و قمر (خورشید و ماه) . در این مثنوی شمس

(دختر) و قمر (پسر) است و البته دیگر الفاظ نجومی مانند «کیوان» نیز

دارد و مطابق معمول سخن از «بزم و رزم» است و پیروی از نظامی

گنجوی می کند و جای جای از مثنوی‌های او یاد می کند . این نسخه

بروزن «خسرو و شیرین نظامی» «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن یا فعولن»

سروده شده است . در حدود ۲۲۰۰ بیت دارد . تقسیمات آن بر اساس مقدمه ، مناجات ، توحید ، معراج ، نعت ، وصف سلطان حسین بهادر ، سبب نظم کتاب ، آغاز داستان ، عناوین داستان (شمس و قمر و کیوان و رزم و بزم و جنگ و میدان آرای) و ختم داستان است در آغاز و انجام یک مهر ناخوانا و چند بیت شعر دارد .

۸۹۰
۸۶۹

مثنوی عزیز لکهنوی

[ادب ، تاریخ و سرگذشت ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۱ × ۱۳/۵ سم . - درونی : ۹ بیت (مطر) ۱۲ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۴۴ ورق . ۸۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک فردگی (ولایتی) ، جلد مقوایی ملون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، پخته ، خوانا ، عنوان‌ها و نشان‌ها بنفش ، قرن ۱۳ هـ .ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «عزیز لکهنوی متوفی ۱۳۰۱-۱۳۵۵ هـ ق» (ص ۸ و ۹ نسخه) ، نام تألیف (مثنوی) : «مثنوی عزیز لکهنوی» یا «روضه» یا «رضوان» ، تاریخ سرودن معلوم نشد . نام «عزیز» در لابلای ابیات آمده است : عزیز از خدا مصطفی را شناخت
چو بشناخت او را خدا را شناخت (ص ۳)
عزیزم چو دارند اهل تمیز
سزد خوانم از خویشان را عزیز (ص ۹)
نام «مثنوی» :

بجور و قصور و نگاه کنی
به رضوان آن روضه خوانی درود»

«در آن روضه باشد که راهی کنی
چو در سایه طوبی آبی فرود

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ،

هزار آفرین صد هزار آفرین
ارابه کش او چه گاؤ و چه گویو

بنام خداوند کار آفرین
جهان پادشاه خدیوان خدیو

- ند او را نگاہی بدبہیم و د، نہ او را بنازی بخیل و سپہ،
- ۸- انجام : ناقص است و در صفحہ ۷۹ چنین انجام می یابد :
- «بجائی کس از اہل لشکر بماند و گرماند جز پیر لاغر نماند
ز وی پویہ چندانکہ پیک نظر نشدرہ سپر جز بہ تیغ و سپر
چہ گو سپہر و چہ گو زمین ارابہ کش آمد بمیدان کین»
- ۹- چگونگی : این نسخہ در موضوع «داستان روم و روس» و «جنگ روم و روس» است و در آغاز از «والی رامپور» و «ملکہ و بکتور یا قیصر ہند» و «والی بہوپال» و «سلطان عبدالحمید خان» و «دودمان آل عثمان» است . و ظاہراً این مثنوی در عہد سلطان عبدالحمید خان و «ملکہ و بکتوریا» سرودہ شدہ است زیرا بہ جملہ «ادام اللہ ملکہ» و «ملکہا» توصیف شدہ است . این مثنوی بروزن «فعولن فعولن فعولن فعول (فعل)» از مزاحفات بحر منقارب مشتمل است و در حدود ۷۲ بیت دارد . سہ صفحہ از آغاز در آخر مکرر شدہ است در صفحہ ۸۳ یک یادداشت بہ خط و زبان انکیسی آمدہ . از صفحہ ۸۵ تا ۸۷ یک قصیدہ فارسی آمدہ بدین مطلع :
- شکر لله حال من هر لحظه نیکوتر شد است
شیخ شیخان شیخ حمزہ تا سرا رہبر شد است
و نیز «از خطہ پاک آچہ» سخن رفتہ است .

۸۹۰
۸۷۵

منطق الطیر

[ادب ، اخلاق و عرفان ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازہ : - بیرونی : ۵ × ۲۵ × ۱۶ سم . - درونی : ۱۱ بیت (۱۱ س) .
۱۷ × ۹٫۵ سم .
- ۲- اوراق : ۶۳ ورق . ۱۲۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم دودزدہ سمرقندی ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی زرد رنگ با عطف و گوشہ پارچہ پی سیاہ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی ، خوانا ، روشن ، رسم الخط فارسی ، عنوان ہا و نشان ہا

شنگرف، جدولهای سه خطی در فواصل عنوان‌ها و درمیان مصاربع سیاه و زرین و جدولهای ۷ خطی کناره متن چهار رنگ، قرن ۹ هـ ق.

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» افتاده است و این بیت باقی مانده است :

«شده بتوفیق خدای لاینام این کتابت روز چار شنبه تمام»

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «شیخ عطار نیشابوری» نام تألیف (مثنوی) : «منطق الطیر»

تاریخ تألیف : «۷۳۵ هـ ق». در این نسخه نام مؤلف و تألیف را نیافتم اما

تاریخ تألیف در این بیت آمده است :

روز سه شنبه بوقت استوا بیستم روزی بد از ماه خدا

پانصد و هفتاد و سه بگذشت سال هم ز تاریخ رسول ذوالجلال

۷- آغاز : ناقص است و اینگونه آغاز می‌گردد :

«ای خرد در راه تو طفل بشیر گم شده در جست و جویت عقل پیر

در جنان ذاتی من ابله کی رسم گهر رسم من در منزه کی رسم

تو نه در علم آبی و نی در بیان نی ز موسی هر کزت سودی بود

نی ز فرعونت زیان بودی بودم بدم وقت خوش و بخشایشی

۸- انجام : «در صفای ذوق دور آسایشی روز سه شنبه بوقت استوا

پانصد و هفتاد و سه بگذشت سال هم ز تاریخ رسول ذوالجلال

گفت عطار از همه مردان فن گر تو هم مردی بخیرش یاد کن

۹- چگونگی : این نسخه یک مثنوی بسیار خوش وزن در موضوع اخلاق و عرفان است

و شامل حکایات شیرین و تمثیلات نمکین است و منطق الطیر عطار است

در حدود ۱۴۰ بیت در این نسخه است. نسخه‌ی است کهن با رسم الخط

فارسی و خط خوش نستعلیق جلی. زیر حرف «سین» هر جا که کشیده باشد

سه نقطه دارد و حرف «گ» مانند «ک» است.

۱۹۰

مثنوی غنیمت یا نیرنگ عشق

۱۷۲

[ادب، داستان عشقی، فارسی، منظوم «مثنوی»]

۱- اندازه : - بیرونی: ۱۹×۱۱/۵ سم. - درونی: ۱۲ بیت (۱۲ سطر) ۱۴×۷/۵ سم

- ۲- اوراق : ۶۶ ورق . ۱۳۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ لاهوری ، جلد چرمی سیاه و آستر آن سرخ رنگ ، تریج و نیم تریج .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی و اردو ، خوانا ، روشن ، جدولهای ۲ خطی فواصل ابیات و عناوین سیاه ، جدولهای شماره متن و خطی سیاه و زرین ، زمینه متن رنگین ، عنوانها و سر فصلها شنکرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شعر) : «غنیمت کنجاهی ستوفی . ۱۱۱۰ هـ ق» ، نام تألیف : (مشنوی) : «لیرنگ عشق» یا «مشنوی غنیمت» ، تاریخ تألیف (سرودن) : «۱۱۰۳» ز گوزار بهار فکر رنگین» ، (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۶۸۴) .
- ۷- آغاز : «و به نستعین ، بسم الله الرحمن الرحیم ،
به نام شاهد نازک خیالان
عزیز خاطر آشفته حالان
ز مهرش سینها جولانکه برق
دل هر ذره در جوش انا الشرق»
- ۸- انجام : «بیا ساقی بیا ای قبنده شوق
که دور آخر شد و باقیست این ذوق
شرابی ده ، که بشد غرت هوش
چکیدن کن کبابم را فراسوش
و بعد از پایان ۷ بیت دعایی از کاتب آمده است ولی نام او و تاریخ کتابت ندارد !
- ۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ خط و کتابت و رنگینی زمینه متن خوب است . دو ورق (۴ صفحه) از آغاز افتادگی داشته که کتابت کرده اند . در آغاز و انجام بعضی یادداشتهای ادبی و ۷ بیت دعایی و اشعار فارسی از جامی و از اکرم دارد و یک غزل از «اکرم» است به مطلع :
ای سر و قد تو از هر کسی فرود
منا صفت به نام تو گفتم صدروود (؟)
و مطلع :
اکرم غریب گشت ز اوصاف منقصر (؟)
هر چند که سعی کرد نه امکان ناز بود (؟)
نشان یک مهر در ۱۳ جا آمده است : «سید نجم الدین ۱۲۱۳ هـ ق .

بر وزن «مفاعیلن مفاعیلان مفاعیل یا فعولن» از مزاحفات بحر هزج مسدس سرود شده است و جمعاً . . . ۱۵ بیت دارد و برابر با لفظ «غنیمت» است. سه صفحه را کاتب خالی کتابت کرده است گویا برای نقاشی بوده که فرصت نکرد و یادگر گذشته است.

۱۹۰
۱۸۴

مثنوی مولوی

[ادب، عرفان و حکمت و اخلاق، فارسی، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - ببرونی : ۲۵ × ۱۵ × ۴/۵ سم . - درونی : ۲۱ س (هر سطر ۲ بیت ۴ مصراع بعضی از ابیات مورب) ۱۸/۵ × ۱۰/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۳۵۲ ورق . ۶۸۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی، اندکی آب رسیده، وصالی شده، جلد مقوای و تیماجی سرخگون، درون و بیرون جلد نقاشی‌های هنری و گل و بوته نگاری و کتابه‌ها و ترنج‌های زیبا و دیدنی، شیرازه دار، روی عطف بدون نقش است .
- ۴- خط : نستعلیق خوش خفی، رسم الخط ایرانی، خوانا، روشن، پخته، عنوان و سر فصلها و نشانها شنگرف، ۱۱ سر لوح (در آغاز هر دفتر سر لوح در زمینه لاجوردی و زرین با ترنج‌ها و گل و بوته نگاری‌های زیبا) همه دفتر اول زر افشان و مجدول و گل و بوته نگاری، جدول‌های ۲ و ۴ خطی فواصل ابیات و مصاریع و عناوین سیاه و زرین و جدول‌های ۷ و ۸ خطی کناره متن لاجوردی و زرین و سیاه، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «جلال الدین محمد بلخی رومی ۶۰۴ - ۶۷۲ هـ ق»، نام تألیف (تصنیف) : «مثنوی مولوی»، تاریخ تألیف (سرودن) : میان سالها ۶۴۰ تا ۶۷۲ هـ ق : (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش، ج ۱ ص، ج ۲ ص) .
- ۷- آغاز : دفتر اول، (ص ۱) : از آغاز مقدمه یک ورق افتادگی دارد و گویا لوح

یا سر لوح آنرا ر بوده‌اند و لیکن متن مثنوی کامل است : «رب یسر و به نستعین و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ،

بشنو ازنی چون حکایت می‌کند   وز جدایی‌ها شکایت می‌کند
کز نیستان تا مرا بپریده‌اند   از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند»

۸- انجام : ایضاً (ص ۱۱۲) :

تا خدایش باز صاف و خوش‌کند   او که تیرش کرد هم صافش‌کند
صبر آرد آرزو را نه شتاب   صبر کن والله اعلم بالصواب
تمت المجلد الاول من کتاب المثنوی و الحمد لله رب العالمین و صلی الله
علی خیر خلقه محمد المصطفی و علی آله و اصحابه وسلم تسلیماً کثیراً تم .

انجام - دفتر دوم ، (ص ۱۱۶) : پس از مقدمه .

«سدتی این مثنوی تأخیر شد   مهلتی بایستی تا خون شیر شد
تا نزیاید بخت نو فرزند نو   خون نگردد شیر شیرین خوش‌شنو»

انجام - آغاز : ایضاً ، (ص ۲۱۸) :

«قوم دیگر را یقین در ازدیاد   زبن عجب والله اعلم بالرشاد
قوم دیگر ناپذیر و ترش و خام   ناقصان سرمدی تم الکلام
دفتر دویم شد این ماعت تمام   هم بعون نصرت و یحیی العظام
خاتمه دفتر دویم از کتاب مثنوی» .

انجام - آغاز : دفتر سیوم ، (ص ۲۲۳) : پس از مقدمه :

ای ضیاء الحق حسام الدین بیار   این سوم دفتر که سنت شد سه بار
برگ گنجینه اسرار را   در سیوم دفتر بهل اعدار را»

انجام - آغاز : ایضاً ، (ص ۳۵۵) :

«تو مبین که بر درختی یا به چاه   تو مرا بین که منم مفتاح راه
گر تو خواهی باقی این گفت و گو   ای اخی در دفتر چهارم بگو»

انجام - آغاز : دفتر چهارم ، (ص ۳۶۰) : پس از مقدمه :

«ای ضیاء الحق حسام الدین تویی   که گذشت از مه به نورت مثنوی
همت عالی توای مرتجاً   میکشد اینرا خدا داند کجا ؟»

— انجام : ایضاً ، (ص ۴۶۶) :

«آینه نبود منافق باشد او
آینه چون راست گویی بی نفاق»
این چنین آینه را هرگز مجو
ختم کن والله اعلم را بالوفاق»

— آغاز : دفتر پنجم ، (ص ۴۷۱) : پس از مقدمه :

«شه حسام الدین که نورانجم است
ای ضیاء الحق حسام الدین راد
طالب آغاز سفر پنجم است
اوستادان صفا را او استاد»

— انجام : ایضاً ، (ص ۵۸۵) :

«زان نشد فاروق را زهری گزند
هین بجو تریاق فاروق ای غلام
که بد آن تریاق فاروقیش قند
تا شوی فاروق دوران والسلام»

— آغاز : دفتر ششم ، (ص ۵۹۰) : پس از مقدمه :

«ای حیات دل حسام الدین بسی
گشت از جذب چو تو علامه
میل می جوشد بقسم سادمی
در جهان گردان حسامی نامه»

— انجام : ایضاً ، (ص ۷۲۰) :

«شرح این کوتاه کن و رخ زین بتاب
قصه کوتاه کن که رقم در حجاب
ختم شد والله اعلم بالصواب
هین خمش والله اعلم بالصواب»

۹- چگونگی :

این نسخه شامل شش دفتر مشنوی است اما از آغاز مقدمه دفتر اول یک
یا دو برگ که لوح هم داشته است افتادگی دارد. در گوشه و کنا
صفحات اشعار از یاد رفته و توضیحات ادبی و یادداشتهای عرفانی فراوان
آمده است. نشان چند مهر دارد: «خواجه محمد حامد قمر خدالس
نیمی از این مهر را سیاه کرده و در نقش و نام روی مهر دست برده
و زیر این مهر «عبدالصمد مجازی» آمده است. «میرزا عبدالصمد»
«نازم بخواجهی که غلام محمد است ۱۲۹۱»، «سید غفور نقشبند
۱۲۹۱ هـ». مالک اول این نسخه سید غفور احمدی نام داشته و از
به سید محمد نقشبندی انتقال یافته است. در تاریخ ۱۳۱۹ به فرمان سرد
محمد هاشم خان به آقای محمد شاه برادر ملا محمد علی قدیمی به معرفی
میر قلندر برای جلد سازی سپرده شده است. این نسخه از لحاظ خط
نقش و جلد بسیار زیبا و عالی است و رسم الخط به سبک دوره صفوی

می رود اما یادداشتهای کناره صفحات به علت جلد سازی اندکی ناقص و بریده شده است .

۸۹۰

۸۵۳

مثنوی مولوی

[ادب ، حکمت و اخلاق و فلسفه و روانشناسی ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۳ × ۲۴ × ۴/۵ سم . - درونی : ۲۵ س (هر سطر ۲ بیت) ۳۶ × ۱۶/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۸۸ ورق . ۷۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری (لاهوری) ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ ، تریج و نیم تریج (ضربی) ساییده شده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط فارسی ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، جدولهای یک خطی فواصل عناوین و ابیات و مصاریع لاجوردی و جدولهای ۲ خطی کناره متن لاجوردی و شنگرف ، سر لوح ساده و گل و بوته نگاری در آغاز هر دفتر ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ .
- ۵- کاتب : «شیخ عطاء بن اسحاق» ، تاریخ کتابت : «۵۱۰۳۰ ق تا ۵۱۰۳۳ ق» : در آخر دفتر سوم اینگونه آمده است : «تمت الدفتر الثالث فی یوم الخمیس بیست و نهم من شهر رمضان المبارک فی ثلثین و الف سنة عن هجره النبویه علیه افضل الصلواة و اکمل التحیات بید الخط الففیر الجفیر شیخ عطا ابن اسحاق غفر ذنوبه و متر عیوبه» و در آخر دفتر ششم «۱۰۳۳» آمده است .
- ۶- مؤلف : (رک : مثنوی مولوی، گنج بخش، ج ۱ ص ۳۹۳، ج ۲، ص ۳۸۷-۴۰۴) .
- ۷- آغاز : دفتر اول (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم»
بشنو ازنی چون حکایت میکند از جدائیها شکایت میکند»
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۹۱) :
صبر آرد آرزورا نی شتاب صبر کن والله اعلم بالصواب»

- آغاز : دفتر دوم (ص ۹۴) : «باسمه سبحانه»
مدتی این مثنوی تأخیر شد مهلتی بایست تا خون شیر شد»
- انجام : ایضاً (ص ۱۷۴) :
«قوم دیگر ناپذیر و ترش و خام ناقصان سرمدی تم الکلام تم الدفتر الثانی» .
- آغاز : دفتر سوم (ص ۱۷۹) : «الله اکبر» بسم الله الرحمن الرحيم
ای ضیاء الحق حسام الدین بیار این سیم دفتر که منت شد سه بار»
- انجام : ایضاً (ص ۲۸۱) :
«گر تو خواهی باقی این گفت و گو ای اخی در دفتر چارم بجو»
- آغاز : دفتر چهارم (ص ۲۸۴) : «بسم الله الرحمن الرحيم»
ای ضیاء الحق حسام الدین توئی که گذشت از مه به نورت مثنوی»
- انجام : ایضاً (ص ۳۶۵) :
«عرش چه و فرش چه ای ذولباب فهم کن والله اعلم بالصواب»
- آغاز : دفتر پنجم (ص ۶۸) : «باسمه سبحانه و به نستعین بسم الله الرحمن الرحيم»
شه حسام الدین که نور انجم است طالب آغاز سفر پنجم است
- انجام : ایضاً (ص ۴۶۶) :
هین بخور تریاق فاروق ای غلام تما شوی فاروق دوران والسلام تمام شد نسخه پنجم از مثنوی المولوی المعنوی رحمة الله علیه فی وقت العصر من یوم الثلثا ۱۷ شهر ذی الحججه سنه ۱۰۳۱ تم» .
- آغاز : دفتر ششم (ص ۴۶۸) : یک مقدمه منثور دارد و متن مثنوی اینگونه آغاز می گردد :
«ای حیات دل حسام الدین بسی میل میجو شد بقسم سادسی»
- انجام : ایضاً (ص ۵۶۶) :
«توانیس و محرم خاصان شوی هم غریق بحر بی پایان شوی تمت مثنوی معنوی . . . فی یوم الاربعه فی وقت عصر فی شهر محرم الاحرام بتاریخ پانزدهم سنه ۱۰۳۳» .

۹- **چگونگی :** این نسخه در مدت ۳ سال از سال ۱۰۳۰ تا ۱۰۳۱ کتابت شده است . رسم الخط فارسی دارد . در کنار صفحات یادداشتها و اشعار از یادرفته و اضافی و توضیحات لغوی و عرفانی افزوده شده است . این یادداشت در آخر دفتر دوم را نقل می کنم که اطلاعاتی درباره تعداد ابیات دفترهای ششگانه مثنوی در بردارد : «جمع ۲۰۹۰۰ ، فهرست ابیات کلیات مثنوی بیست و پنج هزار و نهصد بیت ، جلد اول سه هزار و نهصد و نود و پنج بیت ، و جلد دوم سه هزار و هشتصد و چهل بیت است و جلد سوم چهار هزار هفتصد و پنجاه و پنج بیت است و جلد چهارم سه هزار و هفتصد و شصت بیت و جلد پنجم چهار هزار و ششصد و هزده بیت است جلد ششم پنجهزار و یکصد و نود بیت» .

۸۹۰

۸۵۷

مثنوی مولوی

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $23/5 \times 13/5 \times 4/5$ سم . — درونی : ۲۱ سن (هرسطح . بیت) 17×9 سم .
- ۲- اوراق : ۴۳۲ ورق . ۸۶۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ هراتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد منوایی خاکی رنگ با اطراف پارچه‌پی و عطف چرمی قهوه‌پی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خفی خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، جدولهای ۳ و ۶ خطی فواصل ابیات و مصاربع و عنون زرین و سیاه و جدولهای ۷ خطی لاجوردی و زرین و سیاه و سبز ، در آغاز هر دفتر یک سر لوح زیبا و گل و بوته نذری در زمینه زرین و شنگرف ، قرن ۱۰ و ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «محمد شریف ولد مولانا محمد صالح» ، تاریخ کتابت : «۱۰۴۷ تا ۱۰۴۹ هـ ق» ، در صفحه ۴۳۷ اینگونه آمده است : «تمت تمام شد . . . دفتر چهارم مثنوی المعنوی بخط عبدالضعیف محمد شریف الراجی الی

رحمة الله روز پنج شنبه بوقت چاشت ۱۶ شهر محرم سنه ۱۰۴۹ .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : (رک : گنج بخش، ج ۱ و ۲، مثنوی مولوی ۳۱۲ / ۸۹) .

۷- آغاز : دفتر اول (ص ۱) : ناقص است و از اوایل داستان کنیزک و پادشاه

اینگونه آغاز می شود :

«عشق جانان طور آمد عاشقا طور مست و خر موسی صعقا

بالب دمساز خود گر جفتمی همچو نی من گفتنیها گفتمی»

۸- انجام : ایضاً (ص ۱۰۴) : ناقص است و چنین پایان می یابد : «گفتن امیر المؤمنین

علی کرم الله وجهه باقر بن خود که خپوانداختی بر روی من نفس می جنبید
و اخلاص عمل نمانده . . .

همچو خار سبز کاستر میخورد ز آن خورش صد نفع و لذت می برد»

— آغاز : دفتر دوم (ص ۱۰۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم»

مدتی این مثنوی تأخیر شد مهلتی بایست تا خون شیر شد»

— انجام : ایضاً (ص ۱۹۹) :

«قوم دیگر ناپذیرا نرش خام ناقصان سرمدی تم الکلام»

— آغاز : دفتر سوم (ص ۲۰۲) : «بسم الله . . .

«ای ضیاء الحق حسام الدین بیار این سیوم دفتر که سنت شد سه بار»

— انجام : ایضاً (ص ۳۳۳) :

«گر تو خواهی باقی این گفت و گو ای اخی در دفتر چارم مجو»

— آغاز : دفتر چهارم (ص ۳۳۶) : «بسم الله . . .

«ای ضیاء الحق حسام الدین تویی که گذشت از ما به نورت مثنوی»

— انجام : ایضاً (ص ۴۳۷) :

«عرش چه و فرش چه ای ذولباب فهم کن والله اعلم بالصواب»

— آغاز : دفتر پنجم (ص ۴۴۰) : «بسم الله . . .

«شد حسام الدین که نور انجم است طالب آغاز صفر (سفر) پنجم است»

— انجام : ایضاً (ص ۵۵۴) :

«هین بخور تریاق فاروق ای غلام قا شوی فاروق دوران و السلام

- آغاز : دفتر ششم (ص ۵۵۶) : «بسم الله . . . .»
 ای حیات دل حسام الدین تونی میل میجو شد بقسم سادسی ،
 — انجام : ایضاً (ص ۶۸۳) :
 «شد خمش گفتم و راکی زندهام بهر چه بستی در علم لبدن
 ۹- چگونگی : این نسخه از آغاز دفتر اول تا «داستان کنیزک و شاه» و از اواسط آن
 افتادگی‌هایی دارد . در آغاز و انجام و کنارۀ صفحات بعضی اشعار از یاد
 رفته و تفسیر و توضیح عرفانی افزوده شده است و ماخذ آنها «لطایف
 المعنوی» آمده است . رسم الخط فارسی دارد و حروف «پ» و «ج» و «گ»
 مانند «ب» و «ج» و «ک» کتابت شده است .

۸۹۰

۹۸۹

مثنوی نل و دمن

ادب ، فارسی ، منظوم

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۴ × ۲ سم . — درونی : ۱۶ س ۱۷/۵ × ۸ سم .
 ۲- اوراق : ۱۲۴ ورق . ۲۴۸ صفحه .
 ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوتی ، گرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، بند
 مقوایی ملون با عطف پارچه‌یی بنفش .
 ۴- خط : شکسته ، سخت خوانا ، پخند ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصحها
 شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
 ۵- کاتب : «کند للعل» ، تاریخ کتابت : «۱۲۱۳ هـ ق» مطابق با «۱۲۷۰ فصلی»
 تمام شد نسخه نند من تصنیف ملک الشعراء فیضی بخط بنده کند بنعل
 بمقام بیثالی بتاريخ سوم رمضان المبارک سنه ۱۲۱۳ هجری مطابق سنه
 ۱۲۷۰ فصلی بروز چهار شنبه وقت شب باختمام رسید .
 هر که خواند دعا طمع دارم زانکه من بنده کنه دارم .
 ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «ملک الشعراء ابوالفیض فیضی متوفی ۱۰۴۰ هـ ق» نام تألیف :
 (مثنوی) : «ملک الشعراء فیضی» ، تاریخ تألیف (سرودن) «۱۰۳۰ هـ ق»
 (رک : نل و دمن ، ۷۰۲/۸۹۰) . همین کتاب ، ص ۵۰۵ .

- ۷- آغاز : «یافتاح الرحیم»
 ای در تک و پوی تو ز آغاز
 فکر تو بدل خیال بکداخت
 دانا که سخن بکنه او بمت
 عنق‌ای نظر بلند پرواز
 اوج تو ز مرغ بال بکداخت
 بر کنگر شعله تار موبست»
- ۸- انجام : «فیاضی ازین طلسم سازی
 آن بیه که فسانه در نوردی
 ای سوخته ضبط این نفس کن
 تا چند کنی نفس درازی
 زان بیش که خود فسانه گردی
 بس کن ز حدیث عشق بس کن»
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب» است و شامل یک «مثنوی عشقی» است به نام «نلدمن» یا «نل و دمن» از داستان‌های عشقی محلی و ملی سر زمین پاک و هند است. تقسیمات آن بر اساس موضوعاتی است که شاعر عنوان کرده است و یکی از مثنوی‌های خوب ملک الشعراء فیضی است برون «مفعول مفاعیلن فعولن» از مزاحفات بحر هزج مسدس است. الفاظ و ترکیبات زیبای فارسی دارد. اشعار اضافی و جا افتاده را در کناره صفحات آورده است. در آغاز و انجام بعضی اشعار آمده است به صورت مثنوی بدین مطلع :
 ابتدا می کنم بنام خدا
 وحده لا شریک بی همتا.
- در کناره صفحات اشعار جا افتاده و نسخه بدل‌ها را آورده‌اند و معلوم می‌دارد که این نسخه را مقابله کرده‌اند. شماره صفحات به حساب سیاق آمده است مهر کتابخانه رشیدیه دارد. در مال ۳۹ جلوس اکبر اعظم مطابق «۱۰۰۳ هـ ق» تألیف شده، ظاهراً «نل» زن و «دمن» مرد است.

مجالس الابرار و مسالک الاخیار

[دین، وعظ و نصیحت و فقه، عربی، نثر]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۷ × ۴ سم . — درونی : ۱۷ س ۱۶ × ۱۱ س ۴۰ .
 ۲- اوراق : ۳۳۲ ورق . ۶۶۳ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد چرمی و مقوایی قهوه‌ای رنگ . یک طرف جلد مفقود .
- ۴- خط : تحریر ، خوانا ، عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «نظام الدین» ، تاریخ کتابت ندارد ، در صفحه ۴۷ ، چنین آمده است : «قد تمت الكتاب مسمى بمجالس الابرار بيد الفقير الحقير نظام الدين غفرالله له ولوالديه تم (۷ بار)» .
- ۶- مؤلف : در متن نسخه نام «مؤلف» را نیافتم ولی در پایان آن به خط تازه اینگونه آمده : «و نام مصنف مجالس الابرار «احمد افندی روسی» است . نام تألیف : «مجالس الابرار و مسالك الاخيار» یا «مجالس الابرار و مسالك الاخيار و مخالف البدع و مقامع الاشرار» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۳ چنین آمده است : «و سمیته مجالس الابرار و مسالك الاخيار و مخالف البدع و مقامع الاشرار و رتبه علی مائة مجلس» .
- ۷- آغاز : «رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر ، الحمد لله المذی رفع اقدار العلماء بمعرفة كتابه المحکم ثم هدی المحدثین بمصابیح السنة من شبه الظلم و جعل علم الكتاب كالعلم» .
- ۸- انجام : «ان المرأة تكون لها زوجان فلايهما يكون في الآخرة فقال عليه السلام بخير فيختار احسنهما خلقتا معها قد تمت الكتاب مسمى بمجالس الابرار بيد الفقير الحقير نظام الدين غفرالله ولوالديه» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «موعظه و نصیحت و فتنه و سلوک و عادات گونه‌گون مردمان» است به زبان عربی و بر «۱۰۰ مجلس» تقسیم شده است . مجلس اول در توحید و ذکر خدای بزرگ و مجلس صدم در رعایت حقوق زن (زوجه) . بر اساس آیات قرآن شریف و احادیث نبوی و اخبار و روایات و حکایات مذهبی و دینی بناگشته است . در آغاز یادداشتهای فتنی از کلام حضرت علی (ع) و از بیان شیخ عبدالعزیز دهلوی و ملا علی قاری آمده است . این یادداشت فارسی در صفحه ۴۷ ، خواندنی است : «نام مصنف کتاب طریقه محمدیه افندی بریلی است و صاحب تصانیف کثیره من جمله کتب مصنفه او : سیف صارم و انقاذ الهالكين و ایضاً ایقظ النائمین و

- ایضاً جلاء القلوب و غیرها که در ملک روم و عرب مشهوراند و نام مصنف مجالس الابرار احمد افندی رومی است فقط مولانا محمد اسحاق صاحب دهلوی. از صفحه ۵۵ تا ۶۶۳ چند رساله «سؤال و جواب» به زبان فارسی درباره مسائل فقهی و فلسفی و حکمی آمده است از : شاه عبدالعزیز محدث دهلوی ، حافظ صدر الدین حیدرآبادی ، عبدالحکیم پوری ، ملا علی قاری و چند نفر دیگر . اینک اسامی رسائل که همه فارسی و عربی است :
- رساله اول : سؤالات قبور و غیره از مولانا شاه عبدالعزیز محدث دهلوی به زبان فارسی (ص ۵۵۰-۵۶۴) .
- رساله دوم : تقریر حافظ صدر الدین از حیدرآباد درباره مسئله وحدت وجود (ص ۵۶۴-۵۶۷) .
- رساله سوم : مسأله گاو سید احمد کبیر و جواب شاه عبدالعزیز (ص ۵۶۸-۵۷۴) .
- رساله چهارم : سؤال و جواب درباره بت پرستی به زبان فارسی (ص ۵۷۴-۵۷۸) .
- رساله پنجم : سؤال و جواب درباره استعمال آهنگ و دیگر چیزها بر قبور (ص ۵۷۸-۵۸۳) .
- رساله ششم : فتوی از عبدالحکیم پوری متضمن اعتراضات و طنز و طعن بر مولانا شاه عبدالعزیز محدث دهلوی و جواب ایشان ، عربی و فارسی (ص ۵۸۳-۵۹۶) .
- رساله هفتم : تقریر خواب و بیعت بعلی مرتضی به زبان فارسی (ص ۵۸۶-۶۱۰) .
- رساله هشتم : سؤالات سته در مورد کفار و مؤمنان ، فارسی (ص ۶۱۱-۶۲۹) .
- رساله نهم : مسائل فقهیه و فرق میان دفع و رفع ، فارسی (ص ۶۳۰-۶۴۴) .
- رساله دهم : سؤال و جواب در مسائل فرق اسلامی و احادیث مربوط به آن از مولوی محمد زاهد شاهجهان پوری ، فارسی (ص ۶۴۴-۶۵۹) .
- در این رساله ها که به زبان عربی و فارسی هستند ، مطالب دینی و فقهی و

فلسفی و حکمی و اخلاقی و ادبی و صرفی و نحوی و اصول حدیث و حدیث و کلام و تفسیر قرآن و فتاوی مندرج است و در بعضی جایها «انتقادات و اعتراضات سخت» دیده می شود. این سؤالاتها و جوابها شاید هنوز چاپ نشده باشد.

۸۹۰

۷۳۰

مجالس العشاق

[ادب ، فارسی ، منظوم و منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷×۱۷×۲/۵ سم . — درونی : ۱۴ س ۱۷×۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۱۹۵ ورق . ۳۹۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ بخاری (بخارایی) ، پوسیده ، آب رسیده ، آشفته و اوراق شده ، کرم خورده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی (هراتی) ، خوانا ، روشن ، پخته ، مینیاتور قرن (دوره بایسنقری) (قرن نهم هجری) و جدولهای کناره متن ۷ تا ۹ خطی هفت رنگ و جدولهای میان سطرها و فواصل ابیات و عناوین دو خطی سیاه و میان آنها زر افشان ، عنوانها و کلمات شواهد و سر فصلها زرین . قرن ۹ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «نقاش» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آغاز و انجام ناقص است ، ولی از سبک خطاطی و نقاشی و جدول نگاری معلوم می شود که یکی از خطاطان و نقاشان مشهور قرن ۹ و ۱۰ آنرا کتابت و نقاشی کرده است .
- ۶- مؤلف : ابوالغازی سلطان حسین بن سلطان منصور بایقرا بن عمر شیخ بن تیمور گورکان (۸۴۳-۸۹۱۲ ق) ، نام تألیف : «مجالس العشاق» ، تاریخ تألیف : «۹۰۸ و ۹۰۹ ق» : (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی ، تألیف سعید نفیسی ، ص ۲۳۲ و ۲۵۵ و ۲۸۴ و ۳۳۲ ، فهرست نسخه های خطی بریتیش میوزیم ، ج ۲ ، ص ۳۵۱-۳۵۳) . در انجام این نسخه چنین آمده است : «تم الرسالة الموسوم بمجالس العشاق من تصنیف حضرت

سلطان السلاطین الافاق بالارث و الاستحقاق ابوالغازی سلطان حسین بهادر خان انار الله برهانه علی من کل یوم التلاق تمت الکتاب بعون الملک الوهاب» .

۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد و اینگونه آغاز می‌گردد: «از آن آثار دقیقه امکان و نسل انسانی رود منقطع و به اندک زمانی مرتفع میشود فا ما کلام و العلم الذی به ینتفع بخواص و عوام از آسمان بقا و عز مثل آن دو بر زمین فتاد و خواری نمی آید هرگز ، بیت :

گر بدی گوهری و رای سخن آن فرود آمدی بجای سخن

خصوصاً سخن عشق و محبت و بیان حال درد و محنت» .

۸- انجام : «چه هر کس را معلوم اول از مقسم قد علم کل اناس مشربهم . . . قابلیت خیلی و استعداد اصلی و عملی آموخته و خیال از بر قد هر کس . . . جامه دوخته و هر چند این سخن از آن سخنان درد نا کمتر نیست فاما چند . . . پیراهن اعتذار دوزیم آخر فانوس دل از مهر فروزیم آخر چون شمع بسر کنیم خاکستر دل در عشق تو چندان که بسوزیم آخر تم الرسالة الموسوم ، بمجالس العشاق . . .» . (رک : ۶- مؤلف) .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب فارسی» است و شامل شرح احوال و اشعار بزرگانی است که در عشق و عاشقی عرفانی و روحانی روزگار گذارده‌اند . نثر فارسی آن و اشعار برگزیده اش روان و دلچسپ و فریبا و شیوا است . تقسیمات آن بر اساس «مجلس» و دیگر عناوین است و جمعاً ۶۷ مجلس دارد . مجلس اول امام جعفر صادق (متوفی ۱۵۱ هـ ق) و مجلس هفتاد و ششم ابوالغازی سلطان حسین بایقرا (مؤلف) . نسخه بی است ارزنده و در خور تحقیق . شش مینیاتور دارد و باوجود اینکه ساییده شده‌اند از ارزش هنری آنها کاسته نشده است . درباره مؤلف در صفحه ۱۰ (ورق ۵) چنین آمده است : «در اول حال بنظم پرداخت و چند غزل فارسی گفت و از ترکی دیوانی ساخت و بعد از آن به انشاء این کتاب مجالس العشاق مشتمل بر حقایق و اسرار عشق و مبتنی بر اذواق و اشواق اشتغال نمود» . اما گفته شده که «مجالس العشاق» نثر و نظم زیبای فارسی دارد ولی از لحاظ تاریخی

ضعیف است و دیگر اینکه آنرا به «میر کمال الدین حسین بن مولانا شهاب الدین اسمعیل طبسی گزرگاہی هروی» از متصوفہ قرن نهم نسبت داده اند . در آخر نشان یک مهر دارد : «بنده محمد حکیم عالمگیر پادشاه ۱۰۷۴ . یادداشتی ادبی به خط شکستہ تازہ در آغاز آمدہ است و فہرست مجالس با مداد سربی و خط تازہ تر .

۲۹۰
۹۱۰

مجمع البحرين

[دین ، فلسفہ و مناظرہ ، فارسی منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : $21/5 \times 16 \times 1$ سم . — درونی : 15 س $15/5 \times 8/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۲۷ ورق . ۴۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : زرد خاکی رنگ سیالکوتی ، گرم خوردہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوایی با عصب و گوشہ پوسیدہ .
- ۴- خط : نستعلیق ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوان ہا و نشان ہا شنگرف ، قرن ۱۱ ہ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد . تاریخ کتابت ظاہراً سنہ ۱۵ جلوس محمد شاہ پادشاہ غازی است : تم تم تمام شد بتاریخ بیست و یکم ماہ صفر المظفر سنہ از جلوس میمنت مائوس محمد شاہ غازی .
- ۶- مؤلف : «محمد دارا شکوہ» ، نام تألیف : «مجمع البحرين» ، تاریخ تألیف : «۱۰۶۵ ہ ق» : در صفحہ ۲ و ۳ و ۴ چنین آمدہ است : «اما بعد میگوید فقیر بی عذر و اندوہ محمد دارا شکوہ . . . در صدد آن شدہ کہ . . . سخنان فریقین را بہم تطبیق دادہ و بعضی از سخنان کہ طالبان حق را دانستن آن ناگزیر و سودمند است فراہم آوردہ . . . بہ مجمع البحرين موسوم گردانید . . . در سال یک ہزار و شصت و پنج ہجری کہ چہل و دویم از سنین عمر این فقیر بی اندوہ محمد دارا شکوہ بود» .
- ۷- آغاز : «هو الکل بسم الله الرحمن الرحيم ،
بنام آنکہ او نامی ندارد
بہر نامی کہ خوانی سر بر آرد

حمد موفور نگاریرا که دوزلف کفر و اسلام را که نقطه مقابل همد گردند بر چهره زیبای بیمثال و نظیر خویش ظاهر گردانید» .

۸- انجام : «از جبرئیل پرسیدند که این چیست گفت یا رسول الله از وقتی که آفریده شده ام می بینم که این قطار شتران می روند من هم نمیدانم که این چیست و این اشاره به بی نهایتی ادوار است الحمد لله والمنة که توفیق اتمام این رساله مجمع البحرین یافته شد در سال یکهزار و شصت و پنج هجری که چهل و دویم از سنین عمر ابن فقیر بی اندوه محمد دارا شکوه بود صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعین» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «جمع عقیده عرفانی صوفیان و موحدان هند» است که مؤلف با صوفیه و موحدان و محققان هر دو گروه نشسته و بحث کرده است . نثر فارسی آن روان و منسجم است و با اشعار فارسی و آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات بزرگان متصوفه و شیوخ طریقت آمیخته است . نسخه‌ی ارزنده و کهن به نظر می رسد، مخصوصاً اینکه احتمال دارد در عصر مؤلف و یا خط مؤلف باشد و فقط ورق آغاز و انجام افتاده که عوض کرده باشند، و تاریخ تألیف صریح و واضح «۱۰۶۵ ه ق» است اما تاریخ کتابت سنه ۱۷۰۰ از جلوس محمد شاه غازی است . در صفحات الحاقی آغاز و انجام و در کناره صفحات یادداشتهای دعای و اشعار فارسی موعظه و نسخه نویسی طبی و القاب دیوانی آمده است چند دعایی هندی و مهر «کتب خانه رشیدی» دارد . در این نسخه «عناصر» را پنج می داند : «اول عنصر اعظم که آنرا اهل شرع عرش اکبر گویند . دویم باد ، سیوم آتش ، چهارم آب ، پنجم خاک و به زبان هندی پنج بهوت نامند : اکاس ، بای ، تج ، جل ، پرتھی» .

۲۹۰

۸۰۳

مجموعه

۱- مجموعه خانی فی عین المعانی، ۲- مجموعه خانی [دین، فقه، فارسی، منثور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶×۱۷×۴ سم . - درونی : ۱۷ س ۵/۱۸×۱۱ س ۴۰۰

- ۲- اوراق : ۲۶۱ ورق . ۲۲۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ جهانگیری (لاهوری) ، اندکی وصلی شده . چند مقوایی ، و چرمی با عطف پارچه‌پی و کاغذی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، روشن ، خوانا ، پخته ، عنوان ها و نشان ها و سرفصلها شنگرف ، جدولهای ۳ خطی کناره متن سیاه و شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «کمال کریم» ، نام تألیف : «مجموعه خانی فی عین المعانی» ، «مجموعه خانی- تاریخ تألیف : «در عهد الغ قتلغ معظم بهرام خان» (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۱ ص ۵۸۱ ، ج ۲ ص ۴۰۴) .
- ۷- آغاز : مجموعه خوانی فی عین المعانی (ص ۱) : «رب یر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر ، حمد و سپاس مر یادشاهی را که دار الملک دولت آباد نهاد انسانی بعزه دین اسلام رسانیده» .
- ۸- انجام : (ایضاً ص ۲۸۵) : «هر شهری هزار هزار قصر یعنی ده لکه قصر و در هر قصر هزار هزار سرای یعنی ده لکه سرای و در هر سرای هزار هزار حجره و در هر حجره هزار هزار صفه یعنی سنکه در هر صفه هزار» .
- آغاز : مجموعه خانی : (ص ۲۸۶) : «بسم الله الرحمن الرحیم ، حمد حمید حاسلان محمود و عاملان مسعود و قائلان محبوب و عابدان مجذوب مر محمودی را که سزای حمد مخصوص اضعاف بذات اوست» .
- انجام : ایضاً (ص ۵۲۱) : در اصل مسئله که سه است ضرب کنند پانزده شود از آن مسئله راست آید انگشت مادر را دهند و آن پنج است و ده هر پنج عم را دهند هر یکی را دوکان ۱۲ تمت» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در دو قسمت و هر دو قسمت به همان نام «مجموعه خانی» است در موضوع «فقه» و «فتاوی» بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت است . تقسیمات آن در «کتاب» و «باب» و «فصل» و دیگر مطالب است و شامل «۶ کتاب» و هر کتاب چند و هر باب چند فصل است . مؤلف همه مأخذ و منابع خود را به دست داده و نام کسی را که تصنیف خود را بدو داده «الغ قتلغ بهرامخان» نام داشته است . نثر فارسی آن روان و ساده است و

بدین جهت نسخ خطی آن فراوان و چندین بار چاپ شده است (رک : فهرست نسخه‌های خطی گنج بخش ، ج ۱ ص ۵۸۳ ، ج ۲ ص ۴۰۴) .

۲۹۰ و ۸۹۰

۹۹۰

مجموع

[ادب و دین ، عربی ، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۵/۵ \times ۲۴/۵$ / $۲۰/۵ \times ۱/۵$ س م . — درونی : ۹ س ۱۷×۱۲ س م .
- ۲- اوراق : ۳۲ ورق . ۶۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، کرم خورده ، اندکی وصالی شده ، آب رسیده ، برگ اول جلد در آغاز افتاده و در پایان باقی مانده است و آن پوسیده و کرم خورده جلد مقوایی و چرمی و ضربی منقش (ترنج و نیم ترنج) دارد . و در آستر جلد یک نوع نقاشی شبیه کاشی کاری گنبدها و مناره‌ها و صحن مساجد که با کاشی‌های شش ضلعی انجام می دهند . افسوس که جلد پوسیده و خراب شده است .
- ۴- خط : نسخ و ریحان به روش یاقوت مستعصمی ، خوش و زیبا و فریبا ، میان سطرها نقاشی دندان موشی زرین و سرخ و لاجوردی و سفید ، جدولهای ۲۲ خطی کناره متن در هفت رنگ (زرین و لاجوردی و سیاه و شنگرف و خاکستری و سفید و بادامی) و چند رنگ دیگر ، کناره صفحات کاغذ مشجر و منقش و رنگارنگ ، قرن ۷ ه ق . در فواصل عنوان‌ها گل و بوته نگاری زیبا .
- ۵- کاتب : «یاقوت مستعصمی متوفی ۶۹۸ ه ق» ، تاریخ کتابت «۶۷۸ ه ق» : «تم المجموع بحمد الله و منه فی اواخر صفر سنة ثمان و سبعین و ستمائة کتبه یاقوت المستعصمی حامداً لله تعالی و مصلیاً علی نبیه محمد و آله» .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد اما در آخر نسخه ، کاتب نوشته است «تم المجموع» و معلوم میدارد که این نسخه «مجموع» نام دارد که در عهد کاتب گرد آوری شده است (رک : ۹- چگونگی) .
- ۷- آغاز : از آغاز افتادگی دارد و اینگونه آغاز می گردد : «من تشیع من الاموات

سفر عما قلیل الینا راجعون ینزلهم اجدائهم و ناکل تراثهم کانا مخلصون بعدہم قد نسینا کل واعظۃ وامننا کل جلیحۃ طوی لمن انفق مالا آکتسبہ» .

۸- انجام : «و قال صلی اللہ علیہ وسلم سافروا تصحوا وقال صلوات اللہ علیہ وسلم لا یقتل مؤمن بکافرو ولا ذو عہد فی عہد و سوی بین الصریح والہجین» .

۹- چگونگی : ابن نسخہ بہ زبان عربی و در موضوع احادیث حضرت محمد (ص) و حضرت علی (ع) و اقوال و کلمات مشایخ و دیگر بزرگان اسلام است و ظاہراً بہ خط یاقوت مستعصمی متوفی ۶۹۸ ھ ق است . متن عربی ابن نسخہ آمیختہ با اشعار عربی است از شاعران بزرگ و برجستہ عرب . ابن نسخہ اگر بہ خط یاقوت مستعصمی باشد از افتخارات کتابخانہ گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان است . (رک : نمونہ ها و تصاویر) نشان یک مهر دارد بہ شکل تریخ کہ محو شدہ است .

۲۹۰ و ۱۹۰
۱۸۴۹

مجموعه آثار شاه داعی شیرازی

[دین و ادب ، حکمت و فلسفہ و اخلاق و عرفان ، فارسی و عربی ،
منثور و منظوم

- ۱- مقدمہ ، ۲- نسایم گشن ، ۳- قدسیات ، ۴- کتاب المناقب ، ۵- واردات ، ۶- المقطعات ، ۷- رباعیات ، ۸- عرایس الترجیع ، ۹- سبغہ میارہ ، ۱۰- الاشعار العربیہ ، ۱۱- اشعار الحلمہ ، ۱۲- مشنویات و مرثی و اشعار متفرقہ ، ۱۳- صادرات ، ۱۴- کان ملاحظت ، ۱۵- سخن تازه ، ۱۶- فیض مجدد ، ۱۷- مشاہدہ ، ۱۸- گنج روان ، ۱۹- چهل صباح ، ۲۰- چہار چمن ، ۲۱- چشمہ زندگانی ، ۲۲- عشق نامہ ، ۲۳- محاضر السیر فی احوال سید البشر ، ۲۴- خیر الزاد فی المبدأ والمعاد ، ۲۵- بیان عیان ، ۲۶- جواهر الكنوز ، ۲۷- نظام و سر انجام ، ۲۸- سمرۃ الحبیب ، ۲۹- رسالہ قلب و روح ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۵- حواشی بر مشنوی مولوی (جلد یا دفتر) ، ۱- ۶- ۳۶- مرشد ، ۳۷- لطایف ، ۳۸- راہ روشن ، ۳۹- کلمات باقیہ ، ۴۰- اعیان ثابتہ ، ۴۱- کملیہ اولی ، ۴۲- کملیہ ثانیہ ، ۴۳- دیباچہ دیوان ، ۴۴- جمال کمال ، ۴۵- تحریر الوجود المطلق ، ۴۶- ترجمہ رسالہ شیخ ، ۴۷- لمعہ ، ۴۸- رسالہ فی معنی المحبہ ، ۴۹- تحفۃ المشتاق ، ۵۰- کشف المراتب ، ۵۱- رسالہ اصطلاحات ، ۵۲- در البحر ، ۵۳- سر الحقیقہ ، ۵۴- اوراد ، ۵۵- تاج نامہ ، ۵۶- شجرہ ، ۵۷- رسالہ علی سر قلبہ (?) ،

- ۵۸- قلهاتیه ، ۵۹- رساله در تأویل آیتی از کلام الله ، ۶۰- طراز الایالة ، ۶۱- رساله وصایا ،
 ۶۲- رساله فی معنی الولاية و تفصیله ، ۶۳- سلوة القلوب ، ۶۴- مرآت الوجود ، ۶۵- چهار
 مطلب ، ۶۶- الفوائد فی نقل العقاید ، ۶۷- اشاره التفال ، ۶۸- ترجمة الاخبار العلویه ، ۶۹-
 مرآت التسلیل ، ۷۰- معرفة النفس ، ۷۱- اسوة الكسوة ، ۷۲- تینیہ ، ۷۳- شرح بعض آیات
 مثنوی مولوی ، ۷۴- شرح بیت شیخ عطار ، ۷۵- التلویحات الحرمیه ، ۷۶- الشد و متعلقة بالعد .
 ۱- اندازه : — بیرونی : ۵/۳۰×۲۲×۵ سم . — درونی : ۲۵ س (۱۲ بیت ، متن) .
 ۵ س (۲۵ بیت ، کناره صفحات) . ۱۵×۲۱ سم (متن)
 ۵/۱۹×۲۹ سم (متن و حاشیه) .
- ۲- اوراق : ۳۴۲ ورق . ۶۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، گرم خورده ،
 جلد مقوایی و چرمی سیاه رنگ در غلاف پارچه‌ی کبود رنگ (پوسیده و
 آب رسیده) .
- ۴- خط : نستعلیق خوش آمیخته با ثلث ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سرفصلها
 و نشان‌ها شنگرف ، صفحه دوم و سوم منقش و مذهب ، کتیبه و اسلیمی
 و داخل کتیبه‌ها یا تریج‌ها به خط کوفی «عنوان‌ها» آمده است . در آغاز
 کتاب قدسیات یک کتیبه و در آغاز کتاب واردات و مقطعات و رباعیات
 و کتاب صادرات و کتاب کان ملاحات و کتاب سخن تازه و کتاب فیض
 مجدد و کتاب مشاهده هر یک جداگانه کتیبه‌های زیبای منقش و مذهب
 در زمینه لاجوردی و زرین ، و از صفحه اول تا ۵۶ جدولهای ۲ خطی
 زرین و سیاه و گل و بوته نگاری در کناره صفحات ، قرن ۹ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمود بن حسن محمود الحسنی» ، تاریخ کتابت : «۸۸۲-۸۹۵، ۵۹۰۵ق»
 در صفحه ۶۳۲ اینگونه آمده است : «علی ید اضعف عباد الله الملك الغنی
 محمود بن حسن بن محمود الحسنی اوراق الله اغصان آماله فی اواخر
 شعبان المعظم لسنة خمس و تسعمائة» . ظاهراً به خط نوّه مؤلف است (رک :
 ۹- چگونگی) .
- ۶- مؤلف : (یا شاعر و شارح) : «نظام الدین محمود بن الحسن الحسنی ۸۱۵-۵۸۶۹ق»
 نام تألیف : «مجموعه آثار شاه داعی شیرازی» ، تاریخ تألیف : «۵۸۶۵ق» ،

و در ۷ سال اواخر عمر مؤلف . در صفحه ۷ چنین آمده است : «داعی مسکین الفقیر الی الله الغنی الملقب بنظام الدین محمود بن الحسن الحسنی . . . گاه گاه شکسته بسته نظمی چند اتفاق می افتاد . . . در تاریخ سنه خمس و ستین و ثمانمائه که سن ناظم به پنجاه و پنج رسیده بود . . . بمدد قلم فرزندی ارجمند . . . رقم مجموعهیت یافت : قدسیات ، . . . واردات ، صادرات . . . سخن تازه . . . فیض مجدد . . . » (ارک : ۹-چگونگی) .

۷- آغاز : ۱- مقدمه (ص ۲) : «بسم الله . . . جوامع سیاسی که اسنہ احوال اعیان ثابته عنان تحقق از احصاء آن بگرداند» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۷) : «که داعی بقصور خود معترفست و یسأل الله العنوعن الغطاء والزلزل فیما وقع عنه فی الکلام وانه واسع الرحمة والمغفرة و واهب الفضل والانعام» .

— آغاز : ۲- نسایم گشن ، کناره صفحه (ص ۲) : «مبانی سیاس تنزیه اساس و قواعد ستایش تقدیس آرایش منتظم بنظام اطلاق توحید و متسق بنسق تمجید تمجید» .

— انجام : ایضاً (ص ۲۳۰) : «و یصدق ذلک قوله تعالی کل شیء هالک الا وجهه له الحکم و الیه ترجعون والحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و صلی الله علی نبیه الخاتم و آله و سلم تسلیماً ابداً کثیراً لقد تم بحمد الله و حسن توفیقه کتاب نسایم گشن من مؤلفات قدوة العارفین . . . السید الحاج ابی الداعی نظام الملة و الحقیقة و الدین محمود الحسنی . . . فی سلخ ربیع الثانی سنه ۸۸۲ هجرية» .

— آغاز : ۳- قدسیات (ص ۵) : «کتاب قدسیات ،

دایم ورد زبان بسم الله

ای مرا مونس جان بسم الله

بر دلم کرد عیان بسم الله»

گنج پنهان که خبرداد خدای

— انجام : ایضاً (ص ۲۷) : «وله قدس سره ،

احمد که هر آن که هست از امت او

کرد و جهانش هست در ذمت او

بر فرض اگر بگردد از ره صد سال

روزی بسوی خود کشدش همت او» .

- آغاز : ۴- کتاب المناقب (ص ۲۷) : کتاب المناقب و هذا التركيب في مدح
الخمس من آل العباء و هم المصطفى والمرضى والزهرء والرضا والشهيد
بكر بلا عليهم الصلوة والسلام» .
- عالم طفيل خاک کف پای مصطفی آدم رهین گوهر والای مصطفی
- انجام : ايضاً (ص ۳۰) : «وله في مدح السادة والمشايخ ،
اگرچه احمدی و مرشدی و قادریم خلیفگی طریقی گزیده ام بسمات
ولی خلاصه عرفان و مشرب توحید مراد بوذه مرا از جمیع این طرقات» .
- آغاز : ۵- واردات (ص ۳۰) : «کتاب واردات ،
آمدیم از سخن خلق بتوحید خدا چند افسانه بگوئیم و حدیث من و ما
چیست توحید خداوند تعالی شأنه آنکه او هست بهر وجه و بهر شان یکتا» .
- انجام : ايضاً (ص ۴۹) :
«غرض نقد وصال از همه ایام یک ساعت
اگر از پانجده سال و گر از پنجاه دریابی
نیابی لذت دل داعی از یک خرمن طاعت
بدان اشک و روی زرد همچون که دریابی» .
- آغاز : ۶- المقطعات (ص ۴۹) : «کتاب المقطعات ،
اولیست که اول قلم هر که روز بر هر چه رقم کشد بوذ نام خدا
فرد واحد و صمد خداوند کریم در ذات صفات و فعل و قدرت یکتا» .
- انجام : ايضاً (ص ۵۲) : «الاول في التوحيد ،
ایا که داعیه جان بجز نیاز تو نیست ای ا که دائمی دلرا بتست مسکینی
مده بتلخی هجران ز وصل خویش مرا که دیده ام من و پیوند جان شیرینی» .
- آغاز : ۷- رباعیات (ص ۵۳) : «کتاب رباعیات ،
جز لطف تو راهی که نماید ما را ؟ جز جود تو بندی که گشاید ما را ؟
گر روی زمین پر شوذ از طاعت ما بی فضل تو کار بر نیابد ما را»
- انجام : ايضاً (ص ۵۹) :
«ماراست دعا آنکه نباشد به تمت رنج از بهر شفا فاتحه ز اخلاص بخوانم
داعیا واردات را پایان . . . . چون نباشند قلم از آن در کش»

— آغاز : ۸- عرایس الترجیع (ص ۵۹) : «فی الترجیعات المسمی بعرایس الترجیع

و هذا الترجیع الاول مسمی بفتح الباب فی التوحید ،

ای که گفتم سخن بگوز خدا بیشتر از تعیین اشیا

ذات او بود و نام غیر نبود عین او کرد غیر را پیدا .

— انجام : ایضاً (ص ۷۲) :

«زین بحر عشق بیرون با خود نمی توان رفت

بیخود شدیم اکنون هم بیخودی و مستی

با قید خویش بینی این ره کجا توان برد

خود بین مباش داعی بگذر ز خویش و رستی» .

— آغاز : ۹- سبعة سیاره (ص ۷۲) : «فی القصاید المسمی بالسبعة السیارة .

مرا دلیست که آن بیقرار می باشد بجست و جورخ و زلف یارمی بند

حکایت مر زلفش ز باد می پرسند ز بهر عارض او با بهار می بند

— انجام : ایضاً (ص ۸۱) :

«نظامی تابکی در یوزه حواهی کرد از هر در

تو نقد خویشتن باری کنون اندر میان داری

سخن کوتاه کن داعی بیان کردی معانی را

بدیعی نیست این از تو که نظمی بس روان داری» .

— آغاز : ۱۰- الأشعار العربیة (ص ۸۲) : «الأشعار العربیة له ایضاً قدس سره ،

حرف الالف فی التوحید ،

مبادی العلم باسمک یا الهی فبارک فی مساق الابداء .

— انجام : ایضاً (ص ۸۶) : وله قدس سره حرف الیاء .

وما منک اختیار فی المعالی لان الله مختار و والی» .

— آغاز : ۱۱- اشعار الملمعه (ص ۸۶) : «الأشعار الملمعه قدس الله سره ،

الایا عذلی ما ذقت من اهوائی اعملها

وان شبهتني عشقنا فها مهوی الهوی ملها»

— انجام : ایضاً (ص ۸۷) : «و اله» .

مروای چشمه مهر از نظرم گرچه از دیده بدل می آئی

- ای امید دل داعی باز آی کز خیال تو شدم سودائی».
- آغاز : ۱۲ - مشنویات و مرثی و اشعار متفرقه (ص ۸۷) : «و له فی المشنویات والاشعار المتفرقه فی المناجات ،
- ای دو جهان ذرہ احسان تو ہم مه و ہم مهر گروگان تو
پیش سرا پردہ تو کم بود هرچه در افلاک و در انجم بود».
- انجام : ایضاً (ص ۹۶) :
- «کنون چه چاره بغیر از رضا بحکم قضا جز این مگوی کہ اورا خدا بیامرزاد
بهشت اطعمہ دهر و خوان حق بگزید کہ تو ز خورد تاریخ موت گیر بیاد»
تمت الواردات بحمد الله و حسن توفيقه و صلى الله على خير خلقه محمد و آله و صحبه اجمعين» .
- آغاز : ۱۳ - صادرات (ص ۹۷) : «کتاب صادرات ،
- ابتداء سخن بنام خدا آن سخن بخش معرفت آرا
آدمی را دهد زبان روان از برای صدور حمد و ثنا».
- انجام : ایضاً (ص ۱۱۱) : «دهر از کشتن نصیب جان شر الناس داد صورت
تاریخ از آن وسواس خناس افتاد ،
شد قتل جد ناصر زندیق و بردرخت تاریخ نویسی که حد سگ بد دین
تم الكتاب الصادرات بحمد الله و حسن توفيقه و صلى الله على خير خلقه و
مظهر لطفه محمد و آله و صحبه اجمعين» .
- آغاز : ۱۴ - کان سلاحت به لهجه شیرازی (ص ۱۱۱) : «کتاب کان ملاحت ،
- نه هر چه جیازن اسم تو برده از اشیا مه می کیم که و نام تو ابتدای اخدا
تو هه که ذات تو یکتا هن اقدیم قدیر تو هه که جمله صفات تو نیستش همتا».
- انجام : ایضاً (ص ۱۲۸) :
- «تاوابد جان که رعیت ببوت غرق نه اسرار معیت ببوت
چو غرض دائمی اسراره بو ختم سه گفتا و گفتاره بو
یا رب از گفته و کرده اما درگذر و فضل و کرم کان و ما».
- آغاز : ۱۵ - سخن تازه (ص ۱۲۹) : کتاب سخن تازه ،
- سخن تازه ز توحید خدا باز گشا کہ سخن راست ز توحید خدا نشو و نما

آن خداوند که دل را بمعانی آراست کرد در صورت الفاظ زیبا را گوید

— ایضاً (ص ۱۵۴) : «وله ،

«درین بحر پر باذ و موج و حباب دلیری مکن زود دشتی مران
چه بهتر ز دشتی بهر مطلبی پس از معرفت صحت نفس به
تم الكتاب الموسوم بسخن تازه بعون الله و حسن و توفيقه» .

— آغاز : ۱۶- فیض مجدد (ص ۱۵۵) : « کتاب فیض مجدد ،

لله الحمد که از فیض مجدد ما را میدهد حضرت حق طبع معانی آرا
آنکه از قدرت او گر اثر آید بظهور بدمد سنبل و گل از گل و خار از خارا» .

— انجام : ایضاً (ص ۲۰۹) : «وله ،

ملاقات از بصورت نیست خالی ز معنی شما دل نیست خالی
تمت الكتاب بعون الملك الوهاب الموسوم بفيض مجدد و صلى الله على
خير خلقه و مظهر لطفه محمد و آله و صحبه و عترته اجمعين وسلم تسليماً
امدا کثیراً م» .

— آغاز : الستة الداعی ، ۱۷- مشاهده (ص ۲۱۰) : «الستة الداعی الى الله قوس

مره . . . کتاب مشاهده ، اللهم لك الحمد و عليك التوكل صلى الله على
محمد سيد الرسل و على آله الكرام البررة و صحبه العظام الورثة مشاهد
طالب فيها المقاصد والمطالب مشهد في الطلب ،

بلبارصن گر ناله بر آرد رواست خاصه که از طرف داستان جدا است

— انجام : ایضاً (ص ۲۱۳) :

صـورة تاریخ زمان سخن هر که بخواند که بداند ز من

هشتصد و سی و شش هجری شده وین نمط خاص تمام آمده

— آغاز : ۱۸- گنج روان (ص ۲۲۳) : «کتاب گنج روان ،

نخستین که آید قلم در زبان محمد خدا به که گردد روان

کریمی کز آنجا که اکرام اوست جهان حبسه گنج انعام اوست

— انجام : ایضاً (ص ۲۳۹) : «خاتمه در معذرت ناظم ،

چل و یک پس از هشتصد رفته عام ز هجرت که این نامه آمده تمام

الهی بفضل و کرم در پذیر قلم گر شد از دست بر من مکبر ، تم»

- آغاز : ۱۹- چهل صباح (ص ۲۳۹) : « کتاب چهل صباح ،
 بنیاد سخن به نام حق به
 کزهر چه بهشت نام حق به
 آنکس که سرشت ما ز گل کرد
 گل را بجهل صباح دل کرد »
- انجام : ایضاً (ص ۲۵۵-۲۵۶) : « خاتمه ،
 رفته چهل و سه ز بعد هشتصد
 از هجرت مصطفی محمد . . . . .
 در چیست ترا که نیست تقصیر
 اندر خود خود بیار تقریر
 در جمله پناه بر به درگاه
 عولی و توکلی علی الله »
- آغاز : ۲۰- چهار چمن (ص ۲۵۶) : « کتاب چهار چمن ،
 میوه باغ جان ما سخن نیست
 چه سخن هر چه از خدا سخنست
 آن جهان آفرین جان پرور
 که کند خاک را زبان آور »
- انجام : ایضاً (۲۳۴-۲۷۵) : « دعا . . .
 رفته از هجرت رسول امین
 چل و دو بعد هشتصد ز سنین
 یا رب این نامه پر آوازه
 چون چمن دار در نظر تازه
 گز چمن می کنی گهی ویران
 دار معمور این چمن بجهان
 آنچه گفتم ز داعی مسکین
 باد در حضرتت قبول آمین »
- آغاز : ۲۱- چشمه زندگانی (ص ۲۷۵) : « کتاب چشمه زندگانی ،
 ستایش را سزاواری خدایا
 که بخشیدی مرا یاری خدا یا
 زبانه را روان کردی بگفتار
 که گفتم ای اوند جهان دار »
- انجام : ایضاً (ص ۲۹۰) : « خاتمه ، . . .
 شد این مرقوم و بگذشته در آن حال
 ز هجرت هشتصد و پنجاه و شش سال
 خداوند ا قلم بنهادم از کف
 که نامه خویش میخواهم مخفف
 بسی نامه سیاه و پر گناهم
 بغیر از مغفرت یا رب چه خواهم ؟ »
- آغاز : ۲۲- عشق نامه (ص ۲۹۰) : « کتاب عشق نامه ،
 از ازل گر گوش داری تا ابد
 بشنوی از هر زبان حمد احد
 حمد حق را نیست حد و منتها
 گفت پیغمبر که لا احصى ثنا »
- انجام : ایضاً (ص ۳۲۴) : « خاتمه . . .
 « در چل و شش سالگی کردم روان
 هشتصد و پنجاه و شش تاریخ آن

این کتاب از حق روانه جام او بجز عشق و عشق نامه نام او، تم»

— آغاز : ۲۳. محاضر السیر فی احوال سید البشر (کناره صفحات، ص ۲۳۱) :

«الحمد لله الذي فتح كنز الوجود بيدي العناية و الوجود في ابداع نور محمد المصطفى السيد الفاتح الخاتم افضل الرسل و الانبياء وسيلة الكشف و الشهود» .

— انجام : ايضاً (ص ۵۱۸) : «لمؤلفه ،

يا رب ز دست نفس و ز شيطان امان ببخش

ز این دد که داشتند همه مؤمنان هراس

ما را و انکسان که ز ما زاده اند نیز

در حفظ خود در آر بافضال بی قیاس

انک انت واهب القول و الحواس ، تم بتوفیق الله کتاب محاضر السیر
غفرالله کاتبه» .

— آغاز : ۲۴. خير الزاد في المبدأ و المعاد ، عربي و فارسی (ص ۳۲۶) :

«رسالة خير الزاد في المبدأ و المعاد ، عربياً و فارسياً بسم الله منه نبأ و اليه
نعود الحمد لله الجواد الذي زين خلقه بالمبدأ و المعاد بسم الله منه نمتدا
و اليه نعود سپاس بی قیاس آفریدگار عالم راست که آفرینش خود را بمبدأ
و معاد بیار است» .

— انجام : ايضاً (ص ۳۴۶) : «و ردها علی عالم الله تعالی و الله يقول الحق و هو

یهدی السبیل تمت الرسالة الموسومة المبدأ و المعاد عربياً و این جمله را
اسباب رد و انکار نگرداند و الله يقول الحق و هو یهدی السبیل تمت الرسالة
الموسومة بمبدأ و معاد فارسیة» .

— آغاز : ۲۵. بیان عیان (ص ۳۴۷) : «رسالة بیان عیان ، بسم الله الرحمن الرحيم ،

هو الاول و الاخر و الظاهر و الباطن و هو بكل شئی علیم ، سپاس بی قیاس
معبود مطلق راست که نقوش بیان عیان را از نطق انسان در پنج لوح
بیار است» .

— انجام : ايضاً (ص ۳۵۴) : «بیت ،

داعی پرست تا دم مرگ خدا فارغ منشین که روح را نیست فنا

تن راست فنا او بسوی خاک رود جان راست بقا رسد بیدار و لقا
و الحمد لله و الصلوة على رسوله الختم اولا و آخراً و باطناً و ظاهراً .

— آغاز : ۲۶- جواهر الكنوز (ص ۳۵۴) : «رسالة جواهر الكنوز ، بسم الله الرحمن الرحيم ، بسم الله و الحمد لله و الصلوة على رسوله الختم محمد و آله اصحاب الكشف و ارباب الرشف اين اشارات كه درسى رباعى از رباعيات شيخ سعد الحق والدين ابى السعادة الحموى مزبور ميگردد» .

— انجام : ايضاً (ص ۳۶۸) : «عجالة الوقت تمام شد بتوفيق حضرت عليم علام تعليقات بر رباعيات حضرت شيخ سعد الحقيقه ابى السعادة الحموى مسمى بجواهر الكنوز اللهم افض علينا من مآثر روحانيته و الحمد لله و الصلوة على الرسول الختم و على اخوانه . . . من المؤمنين آمين» .

— آغاز : ۲- نظام و سرانجام (ص ۳۶۹) : «رسالة نظام و سرانجام ، بسم الله الرحمن الرحيم ، فتح كلام بنام بخشاينده كام الهام و بر ختم پيغمبران محمد مصطفى و آل كرام درود و سلام اى طالب مراد كجايى از اين زيور پارسى مسمى بنظام و سرانجام مشتمل برده جام» .

— انجام : (ص ۳۷۳) : «قدسيان ملا' اعلى بر ايشان خوانده جزاء هم عند ربهم . . . خالد بن فيها ابدا رضى الله عنهم و رضوا عنه ذلك لمن خشى ربه تمت الرسالة الموسوم بنظام و سرانجام و الحمد لله رب العالمين و صلى الله على خير خلقه محمد و آله اجمعين» .

— آغاز : ۲۸- سمرة الحبيب (عربي) (ص ۳۷۴) : «رسالة سمرة الحبيب الحمد لله الواحد الاحد الفرد الصمد العليم القدير القديم الذى كان و من كونه ما بان فتجلى» .

— انجام : ايضاً (ص ۳۷۴) : «يا سر قلبى يا نور عينى اهمل خطائى اذهب عيوبى استغفر الله استغفر الله اغفر ذنوبى اغفر ذنوبى و اجعلنى من المحبين آمين» .

— آغاز : ۲۹- رساله قلب و روح (عربي) (ص ۳۷۵) : «رسالة مسمى بقلب و روح ، بسم الله الرحمن الرحيم ، اللهم صل على خير الرسل محمد و صلى على اخوانه من الانبياء و على آله» .

— انجام : ایضاً (ص ۳۷۶) : «ان اخى الشيخ محمد الايحتاج الى مثل ما كتبت و سبوحه اكثر و فتوحه او فرواى مشغول بالكونيات و ليس لى فراغ لذلك هنا وصل البلاغ و انقطع الكلام و صل الله على نبينا محمد و على اهل بيته السلام تمت» .

— آغاز : ۳۰- حواشی بر مثنوی معنوی ، جلد اول (ص ۳۷۷) : «هذه حواش على المجلد الاول من المثنوى المعنوى المولوى من جملة آفات حضرة الداعى الى الله قدس الله مره نظاما لفلک الهداية و الارشاد ابا الداعى محمود الحسنى، بسم الله الرحمن الرحيم اللهم صلى على السيد الفاتح الخاتم محمد المصطفى و آله المرتضى و بارک وسلم عزيز من اين ناگزير نيست معنوى بر موارد مثنوى که از قلم داعى رقم مى يابد» .

— انجام : ايضاً (ص ۴۸۷) : «مستمع به بنشاط سخن قبول مى کند سخنگوى را سخن تيره مى گردد و الله اعلم بقصده قوله : صبر مى آرد از زوانى شتاب يعنى صبر مأمول محقق ميگردد نه بتعجيل صبر کن و الله اعلم بالصواب لقد تمت كتابة حاشية المثنوى المولوى المجلد الاول منها صبيحة يوم السبت فى دارالعبادة يزد سنة و خمس و تسعين و ثمانمائة» .

— آغاز : ۳۱- حواشی بر مثنوی معنوی ، جلد دوم (ص ۴۸۹) : «المجلد الثانى من حاشية حضرة الداعى على المثنوى المولوى قدس الله سرهما و رضى عنهما من المقدمة قوله الاكسائى را که از عالم خلاق مبدل شده اند اشارتست درين سخن بسوى ابدال» .

— انجام : ايضاً (ص ۵۲۰) : «و مترددان که ظهور آيات مزبيل تردد ايشان نباشد و الله اعلم بالصواب و اليه المرجع و العآب لقد تمت بتوفيق الله كتابة الحاشية الشريفة الداعوية قدس الله سره على المجلد الثانى من مجلدات المثنوى فى دار العبادة يزد» .

— آغاز : ۳۲- حواشی بر مثنوی معنوی ، جلد سوم (ص ۵۲۲) : «المجلد الثالث من حاشية حضرة الداعى المثنوى المولوى قدس الله سرهما و رضى عنهما من المقدمة قوله الحكم جنود الله يقوى بها ارواح المریدين ذکر حکمت در

ابتداء این جلد بعد از آنکه در دو مجلد گذشته و سه مجلد آینده بعد از این و درین جلد.

— انجام : ایضاً (۵۵۴) : «به غرض از اتمام آن در اول مجلد رابع ظاهر آن خواهد بود که بناء آن مجلد نیز بر قصه عشق و عاشقی نهاده باشد والله اعلم بالسراء تمت کتابة حواشی الحضرة المقدسة الداعوية علی المجلد الثالث من المثنوی المولوی» .

— آغاز : ۳۳- حواشی بر مثنوی مولوی، جلد چهارم (ص ۵۵۵) : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين المجلد الرابع من حواشی الحضرة المقدسة الداعوية علی المثنوی المولوی قدس سرهما و رضی عنهما من المقدمة قوله الظعن الرابع الى احسن المربع تشبیه کرده است نقل از جلد سئوم را» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۸۷) :

«گر بگویم تا قیامت این کلام صد قیامت بگذرد وین ناتمام و ناتمامی از آن باشد که اوصاف محک و قلب را بحسب مظاهر آن اوصاف نهایی نیست والله اعلم بالصواب تمت کتابة حواشی الحضرة المقدسة الداعوية قدس سره علی المجلد الرابع من المثنوی المولوی» .

— آغاز : ۳۴- حواشی بر مثنوی مولوی، جلد پنجم (ص ۵۸۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم المجلد الخامس من حاشية حضرة الداعي الى الله علی المثنوی المولوی قدس سرهما و رضی عنهما من المقدمة قوله لوظهرت الحقایق بطلت الشرائع زیرا که اگر شخص در خانه روشن باشد» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۳۲) : «می جهد انعامشان از تل برف، تشبیه عوام بتل برف کرده و سخنان خنکشان نهادی که از روی برف بر می خیزد والله اعلم و الحمد لله رب العالمین بید الخیر حاشية الشریف کتاب المثنوی بها من افادات الحضرة العظيمة الغوثية الداعوية علی يد اضعف عباد الله الملك الغنی محمود بن حسن بن محمود الحسنی اوراق الله اغصان آماله من اواخر شعبان المعظم لسنة خمس و تسعمائة» .

— آغاز : ۳۵- حواشی بر مثنوی مولوی، جلد ششم (ص ۶۳۳) : (حاشیه بر جلد ششم اندک است و فقط دو صفحه است) «تعلیقی که برین چند بیت

فرموده‌اند قریب بیست سال پیش از آنکه حاشیة مشنوی بنویسد بحسب سؤال عزیزى مسطور گشته بود . . . بعد از وفات آن حضرت قدس سره، بخط شریف ایشان اطلاع بر آن رقعه حاصل شد.»

— انجام : ایضاً (ص ۶۳۴) : «که مجذوب مستهلک است آنست که ، بیت :

یا مگر زین جنگ حقت واخرد در جهان صلح یکرنگت برود
این فنا از ضد باشد ضد را چون نباشد ضد نبود جز بقا»

والله اعلم بالصواب حرره اقل العباد و تراب اقدام خدام عتبة الحضرة المقدسة المحشى قدس الله سره العزيز ابرهيم بن على الملقب بجمال الطاوسى .

— آغاز : ۳۶- مرشد (کناره صفحات ، ص ۵۱۸) : «رسالة مرشد ، بسم الله

الرحمن الرحيم الحمد لله الهادى من المبادئ الى الغايات و الصلوة على سيد الرسل فاتح سر الكمال و التكميل و خاتم اقدام النهايات و على آله .

— انجام : ایضاً (ص ۵۲۹) : «نسأل الله تعالى ان لا يخيب الداعى المؤلف باثر هداية

في هذه الرسالة و يجيزه عن الزيغ في المقالة فانه قدير باجابة المسئلة و بها جذير تمت عشر آخر الرجب من سنة سبع و ستين و ثمانماية الهجرية و الحمد لله ظاهراً و باطناً و اولاً و آخراً .

— آغاز : ۳۷- لطايف (کناره صفحات ص ۵۲۹) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بنياد

لطائف بنام خداوند لطيف خبير و درود بر ختم پيغمبران و محمد مصطفى داعى صراط مستقيم و سراج منير و بر آل او عارفان آگه و ناقدان بصير .

— انجام : ایضاً (ص ۵۳۸) : «بیت ،

شراب حسن در جام رخ یارم چو بدرخشد

تجاشی چون کند جانم از آن جام شراب ای دل

سخن بگذار ای داعی بنوش این می بنوشان هم

بگوش جانم بگو والله اعلم بالصواب ای دل

تمت الرسالة الموسوم به لطايف و صلى الله على خير خلقه محمد و آله وصحبه اجمعين .

— آغاز : ۳۸- راه روشن (کناره صفحات ، ص ۵۳۹) : «رسالة راه روشن ، بسم الله

الرحمن الرحيم و به نستعين سپاس بيقيناس پروردگارى را که آدمى خاکی را

از چرک طبیعت پاکی بخشید» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۵۵) : «اگرچه بواسطه ملک الموت علیہ السلام نفس او آخر شود با ایمان رفته باشد و حاضر نہ محبوب و غافل و غایب واللہ بکل شیء محیط تمت الرسالة الموسوم بہ راہ روشن و صلی اللہ علیہ علی خیر خلقہ محمد و آلہ و صحبہ اجمعین» .

— آغاز : ۳۹- کلمات باقیہ (کنارہ صفحات ، ص ۵۵۶) : «رسالہ کلمات باقیہ ، بسم اللہ الرحمن الرحیم حمد مطلق سزاوار خداوند بر حق است حلت صفتہ و علت کلمتہ و مدح اعلی لایق پیغمبر و فرستادہ و دوست و خاتم کارخانہ آفرینش او محمد مصطفی چشم و چراغ اہل دانش و بینش» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۶۲) : «بیت ،

گر هست چه جای گفت بو می گوید   یا آینه سان روی برو می گوید
ور نیست همه خلق جهان می گویند   چون نیست حقیقتی بگو می گوید
تمت الکلمات الباقیة والحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً او باطناً و صلی اللہ
علی محمد و آلہ و عترتہ اجمعین» .

— آغاز : ۴۰- اعیان ثابته (کنارہ صفحات ، ص ۵۶۲) : «رسالہ اعیان ثابته ، بسم اللہ الرحمن الرحیم و بہ الاعتماد و منہ الاستعانة حمد مطلق سزاوار حضرت حق است تعالی و صلوة کامل مناسب نشأة محمدی» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۶۴) : «و من الفيض الخاص الاحمدی مطابقاً لتنبیہات الانبیاء موافقاً لمکاشفات اجلہ الاولیاء فلیذق الطالب ولیتبشش بہ العاشق ولیستند بہ السالک ولیندقہ العارف واللہ فی جمیع الامور واقف» .

— آغاز : ۴۱- کمیلیہ اولی (کنارہ صفحات ، ص ۵۶۴) : «رسالہ کمیلیہ اولی ، بسم اللہ الرحمن الرحیم و منہ الافاضة حمد جلال احدیت نہ حد زبان ہر کس است و سپاس حضرت عزت نہ باندازه ترجمان انسان مگر از پیشگاہ عزت» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۶۹) : «بیت ،

تا چشم باز کردم نور رخ تو دیدم   تا گوش برگشادم آواز تو شنیدم
چندانکہ ذکر کردم چندانکہ فکر کردم   چندانکہ رہ سپردم بیرون تو ندیدم

تمت الرسالة بعون الله و توفيقه .

— آغاز : ۴۲- کمیلیهٔ ثانیہ (کنارہ صفحات ، ص ۵۶۹) : «حمد بیجد و ثنائی بی عد

حضرت احد قدیم و خداوند کریم راست جل جلاله و عم نواله له تحمید و تمجید او سرمایۂ کاملان انسانست» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۷۳) : «بیت ،

آچنان مستمت عاشق کز شراب آید بهوش

آچنان فاشست شاهد کز خودش آمد حجاب

هیچ سی هرگز نخواهد بود ازین می مست تر

هیچ شاهد فاش تر زین برنیندازد نقاب

تم الكتاب والله اعلم بالصواب» .

— آغاز : ۴۳- دیباچهٔ دیوان (کنارہ صفحات ، ص ۵۷۳) : «حمد و ثنائی کہ

نظم و ادایش چون نسق مغاتیح غیب دیباچهٔ دیوان مطالب باشد و طرز مؤدایش بطریقۂ ثبوت اعیان ثابته عروض ارکان مقاصد گردد» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۷۸) : الہی اقل خاندیان آستان این خاندان ابنا الداعی

الحسنی و همگنان را ازین تصفح آن با نصیب گردان بحق النبی محمد و آلہ الطیبین الطاہرین تمت الرسالة» .

— آغاز : ۴۴- جمال کمال (کنارہ صفحات ، ص ۵۷۸) : «رسالۂ جمال کمال

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله على نوانه والصلوة على ختم الرسالة محمد مزین العالم بجماله و کماله و علی عترته و آله دوستی سؤال کرد کہ کمال چیست ؟» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۸۶) : «وجههٔ باقی او را حاصل گردد و ذلک هو المقصد

الاقصى في الوجود والمشهد الاعلى في الشهود والحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و هو بكل شیء علیم والصلوة على الختم محمد و آلہ اجمعین تم بحمد الله و حسن توفيقه» .

— آغاز : ۴۵- تحریر الوجود المطلق (کنارہ صفحات ، ص ۵۸۶) : «رسالۂ تحریر

الوجود المطلق الله لا اله الا هو سبحانه من احرق سطاوت جبروته اجنحة

الافکار الطایرة واروعت عظمة ملكوته ادلة الانظار السائرة» .

- انجام : ايضاً (ص ۵۹۰) : «و سخنان ایشان را بقصور فهم محافل شنيع پيدا نسازند و استدلال از ملون با ساقیان فقر تمكن مجالس سلاطين كشف نکنند والسلام على من اتبع الهدى تمت الرسالة» .
- آغاز : ۴۶- ترجمه رساله شیخ (کناره صفحات، ص ۵۹۰) : «ترجمه رساله شیخ سپاس خداي را كه گردانيد موجودات را بر وجود خویش دليلی و روشن ساخت از برای سايران بجناب اقدس او سبیلی» .
- انجام : ايضاً (ص ۵۹۵) : «واحدی از اعداد مستحق نشود حقایق اعداد نفس معنی را معنی حقیقی چه دو بیکی باشد و سه بدو و چهار به سه همچنین مراتب عددی اینست آخر رساله كه ترجمان یافت» .
- آغاز : ۴۷- لمعه (عربی، کناره صفحات، ص ۵۹۵) : «لمعه بسم الله الرحمن الرحيم لله الحمد على التوفيق لمتابعة رسوله محمد المصطفى في اخص الطريق» .
- انجام : ايضاً (ص ۵۹۹) : «هذا آخر قصدت تسويده وارجوا ان ينتفع به اخواني في الله تم والحمد لله رب العالمين وصلى الله على خير خلقه محمد وآله و صحبه اجمعين» .
- آغاز : ۴۸- رساله في معنى المحبة (کناره صفحات، ص ۵۹۹) : «هذه الرسالة في معنى المحبة بسم الله الرحمن الرحيم حمدى كه مر محبت جميل اللسان و خليل جليل البيان از عين محبت بی علت در عرضه ادا آرد» .
- انجام : ايضاً (ص ۶۱۵) : «و مر صاحب مشرب كه شرب توحيد در مشرب احمدی از شقى احدی الفيض او نمود بعاقبت محمود فايزگشت ولله الحمد و الامنة والصلوة على رسوله الختم وآله الطيبين الطاهرين وسلم تسليمًا» .
- آغاز : ۴۹- تحفة المشتاق (کناره صفحات، ص ۶۱۵) : «رسالة تحفة المشتاق بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لولى الحمد والصلوة والسلام على نبينا و سيدنا محمد و آله اجمعين و بعد ابن كلمات مسمى است بتحفة المشتاق در بيان اشتياق» .
- انجام : ايضاً (ص ۶۲۱) : «چهارم تحقق بحقایق آن پنجم اشتياق رؤيت ذات

ششم تحقق بصفات آن هفتم دورایکی دانستن هشتم همه رایکی کردن نهم همه را یکی شدن دهم همه رایکی دیدن والله اعلم».

– آغاز : ۵۰- کشف المراتب (کناره صفحات ، ص ۶۲۱) : «رسالة المسمى بكشف

المراتب بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي ذى الفضل والعناية بفيض نور الالهام والهداية الذي كشف به النقاب عن نور النبوة و سرالولاية».

– انجام : ايضاً (ص ۶۲۹) : «والتالى وعترتهما على التتابع والنوالى و على اقطاب

برزاتهما الى يوم الدين يا ارحم الراحمين و صلى الله النبى محمد و آله اجمعين تمت الرسالة الموسوم بكشف المراتب».

– آغاز : ۵۱- رساله اصطلاحات (کناره صفحات ، ص ۶۲۹) : رساله اصطلاحات

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين سپاس بی قیاس خداوند عالم راست که بمحبت خاتم رسل وجود عالم و آدم از پرتو فیض اقدس و مقدس او بیاراست».

– انجام : ايضاً (ص ۶۳۸) : «پس از قبیل تصنیف نشمرند و عفو فرمایند در سنه

اربع و اربعین نوشته بودم در قلعهاتیه که ببحر میرقم و این سال سنه ثمان و ستین و ثمانمائه است که تصحیح یافت والله المرشد والهادی».

– آغاز : ۵۲- در البحر (کناره صفحات ، ص ۶۳۸) : «رسالة در البحر در شرح

بیتی از اشعار شیخ فریدالدین محمد عطار قدس سره یا مفيض الخیر و المعانی علیک التکلان و بک الثقة بالتماس درویش چند کلمه در لطیف توجیه و تأویل فرموده».

– انجام : ايضاً (ص ۶۴۱) : و هر که باین مقام در توحید رسید بکمال رسید و

گوهر بدست آورد و سیر فوق المرتب و جمع الاضداد وحسب الافراد حاصل کرد والله اعلم وقت مجال ملاحظه عبادت و دربین کلام نداشت و بحکم امد این کلمات نوشته شد مفید و مقصود باد».

– آغاز : ۵۳- سرالحقیقة (کناره صفحات ، ص ۶۴۱) : «رسالة سرالحقیقة باسم من

قال لا اله الا هو دره بیضاء حمد بی حد و یواقیت حمراء سپاس بی عد تمیمه مساعد و نثارگوش و گردن».

— انجام : ایضاً (ص ۶۴۳) :

«اولا جندگویی از خود باز باز بین آخر این حقیقت را
قصه کوتاه داعیہ اکنون هست این ذره با خفتن را».

— آغاز : ۵۴- اوراد (کنارہ صفحات، ص ۶۴۳) : «رسالة الاوراد جمعها حضرت سید

العارفین و استاذ المحققین فی زمانہ الداعی الی اللہ نظام الحق والشريعة
و الطریقة والحقیقة والدين محمود قدس الله سره و رضی عنه بالتماس بعض
خدام و فقہم الله تعالى للمداومة علیها ورد صباح بعد از نماز سنت صحیح
جهل بار».

— انجام : ایضاً (۶۴۷) : «و هو الداعی الی اللہ قدس سره و سیاه سازند کہ البتہ

مراد حاصل شود و مداومت بر این اثرهای عظیم دارد و اگر نتوانند
البتہ جمعہ نگذارد کہ از وفوت شود والحمد لله وحده العزیز».

— آغاز : ۵۵- تاج نامه (کنارہ صفحات، ص ۶۴۷) : «تاج نامه ،

حمد حق گوی و درود مصطفی دم بر آر اندر ولای مرتضی
از شریعت یک قدم بیرون مرو هر زها مگذارو سرگردان مشو».

— انجام : ایضاً (ص ۶۴۸) :

«نیست درویش آنکہ فسق کند نسبت فسق خود بعشق کند
عشق با کست و با ک میجوید داعی الله راست میگویند».

— آغاز : ۵۶- شجریه (کنارہ صفحات، ص ۶۴۸) : «رسالة شجریه ، بسم الله

الرحمن الرحيم اعوذ بالله و توکل علیه و اسأله ان يعصمني بمحبة المصطفى
والمترضى . . . . در سنه ثمان و ستين و ثمانمائة که عمر او به پنجاه و
هفت سال رسیده بود».

— انجام : ایضاً (ص ۶۵۳) : «که خامه داعی برین نامه نقش میکند الهامی میرسد

که بیت ،

بنویس دلا چو و مینویسی اینها کز تو بکشند ناتمامان کینها
بر در نونی ز رفع پرده زنهاار بعد . . . . رسوم دینها
. . . (کلمات ساییده و محو شده است).

— آغاز : ۵۷- رسالة فی سر قلبه (?) (محو شده، (عربی)، کنارہ صفحات، ص ۶۵۳) :

«رسالة في سر قلبه . . . الحمد لله العزيز العليم و الصلوة على رسوله الكريم محمد المصطفى صاحب الخلق العظيم . . . و بعد فقد التمس مني الشيخ العالم العامل» .

— انجام : ايضاً (ص ۶۵۵) : «و يكون من المطالعين المكاشفين و الحمد لله رب العالمين كتب كما سنج له الفقير الى الله الغني محمود بن حسن الحسيني احسن الله بآله» .

— آغاز : ۵۸- قلها تيه (عربي ، كمناره صفحات ، ص ۶۵۵) : رساله قلها تيه ، بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله المفير في المبتداء و المنتهى و منه الهداية و به الثقة» .

— انجام : ايضاً (ص ۶۵۸) : «الحسن بن علي بن عبدالرحمن ابن القاسم ابن الحسن ابن . . . ابن امير المؤمنين علي بن ابي طالب صلي الله على النبي المصطفى و عليهم اولاده الكرام . . . اجمعين و الحمد لله رب العالمين» .

— آغاز : ۵۹- رساله در تأويل آيتي از كلام الله (كمناره صفحات ، ص ۶۵۸) : «رساله در تأويل آيتي از كلام الله بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي خلق السموات و الارض و جعل الظلمات و النور» .

— انجام : ايضاً (ص ۶۶۱-۶۶۲) : «بيت ،

غير او نيست در سراي وجود بحقيقت کسی دگر موجود

این کلمات از اقوال اهل توحید نوشته شد و انکار بر ناقل جايز نيست تم و الحمد لله رب العالمين» .

— آغاز : ۶۰- طراز الايالة (كمناره صفحات ، ص ۶۶۲) : «رساله طراز الايالة ، بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله ولي الانعام و الاكرام الغني الذي اسبغ نعمه على الانام الفاعل على اختياره» .

— انجام : ايضاً (ص ۶۶۷) : «بار خدایا پادشاهان روزگار را بصفنت عدل و نصفت . . . و داد وزراء ایشان را دین داری ثابت گردان انک انت الکریم العنان» .

— آغاز : ۶۱- رساله وصايا (?) (كمناره صفحات ، ص ۶۶۹) : «رساله رضا (?) بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله على افضاله و الصلوة على محمد و آله ای عزیز بنده باید . . . نعمت شکر بگوید . . . چه آن نعمت» .

- انجام : ایضاً (ص ۶۶۹) : «اگر در خود عجز و نیستی مشاهده کند نشانه آنست که اربعین مقبول الله تعالی است انشاء الله وحده العزیز والله اعلم» .
- آغاز : ۶۲- رساله فی معنی الولاية و تفصیله (کناره صفحات ، ص ۶۶۹) : «رسالة فی معنی الولاية و تفصیله بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لولی الحمد و الصلوة علی نبیه و حبیبه محمد الراجع الیه الصلوة بعمد و غیر عمد و آله اهل الشریف البادخ و المجد ، بیت ، نکته در ولایت از داعی بشنوای در طلب شده ساعی»
- انجام : ایضاً (ص ۶۷۱) : «اینست علی الاجمال بر وقت سبوح و علی التفصیل بیان این قضیه امریست که مجالی میخواهد والله المرشد الهادی» .
- آغاز : ۶۳- سلوة القلوب (کناره صفحات ، ص ۶۷۲) : «بسم الله الرحمن الرحیم لله الحمد علی خلقه خلقة بینة محمد المصطفی حبیبه و صفیه الذی آدم و من دونه تحت لوائه سید رسل الله و خاتم انبیائه» .
- انجام : ایضاً (ص ۶۸۲) : «و همه را بر سر خوان رحمت و کنار سفره مغفرت بنشانی موالید و اهالی همه به دستیاری لطف و عنایت خویش تربیت و پرگفته و کرده ما رحمت آری و زنگ غفلت از آیینهای دلهای ما بزدایی تمت رساله مسمی بسلوة القلوب» در اینجا نشان مهر «عبده محمد هاشم ۱۱۸۱» دارد .
- آغاز : ۶۴- مرآت الوجود (ص ۶۳۴) : «رسالة مرآت الوجود ، بسم الله الرحمن الرحیم هو حامده بمحامده و الصلوة علی حبیبه سید الكل فی الكل محمد و آله فی جمیع مجامع الوجود و مشاهده ، بیت : این رقعه که فیض تام دارد مرآت وجود نام دارد»
- انجام : ایضاً (ص ۶۳۶) : «دیگر از قرآن کل شیء هالک الا وجهه له الحکم و الیه ترجعون تم و الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی محمد و آله اجمعین» .
- آغاز : ۶۵- چهار مطلب (ص ۶۳۶) : «رسالة چهار مطلب بسم الله الرحمن الرحیم بنام بخشاینده دانش و بینش آفریدگار آفرینش و درود آنحضرت بر محمد مصطفی و آل او زبده اهل اختیار و گزینش ای سایل کریم شریف داعی» .
- انجام : ایضاً (ص ۶۴۰) : «زبان حق شکر حق از او مؤدا شود و گوید لا احصی

ثناء علیک انت کما اثبتت علی نفسک و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و الصلوة علی محمد المصطفی و آله و ورثته الکرام و علیه السلام الی یوم القیام» .

— آغاز : ۶۶- الفوائد فی نقل العقاید (ص ۶۴) : «رسالة الفوائد فی نقل العقاید بسم الله الرحمن الرحيم حمد لایق حضرت خداوند راست و مدح فایق جناب رسالت مآب محمدی و تحایا با مزایا اولاد و اتباع و ورثه و اشیاع رسول را علیه السلام» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۴۲) : «و قدر را همچین اصلی نباشد که گویند انسان بر همه چیز قادر است بحزم و ختم والله اعلم بحقایق الامور تمت» .

— آغاز : ۶۷- اشارة التفتال (ص ۶۴۲) : «الرسالة المسمى باشارة التفتال الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام الاتمان الاكملان علی رسوله محمد و آله الطيبين الطاهرين و بعد این مختصر است در کیفیت تفتال از قرآن مجید» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۴۵) : «و در دنیا برزق حلال و نعمت بسیار فایز شود و در آخرت برحمت حق تعالی واصل گردد و از عالم فرود تا جمال با کمال سید المرسلین محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم در خواب به بیند انشاء الله تعالی والله اعلم ، بیت ،

ز یا بهتر نباشد هیچ فتی نباشد صاحب یا را ملالی
جمال مصطفی در خواب بیند باخبر هم بکلام دل نشیند

تمت الرسالة المسمى باشارة التفتال و الحمد لله اولاً و آخراً» .

— آغاز : ۶۸- ترجمة الاخبار العلوية (ص ۶۴۵) : «الرسالة المسمى بترجمة الاخبار العلوية بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين ،

ابتدای سخن بنام خدا دانش آموز خنق و راه نما

— انجام : ایضاً (ص ۶۴۷) : «خاتمه ،

هشصد و شصت و هشت هجری بود

بسه شنبه بهشدهم ز رجب . . .

عجم از وی نصیب جزو عرب

بنده داعی که نظم ترجمه کرد . . .

والحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و الصلوة و السلام على نبیه و ولیه
و عترتهما اجمعین» .

— آغاز : ۶۹- مرآت التسلیل (ص ۶۴۷) : «الرسالة المسمى بمرآت التسلیل

بسم الله و على محبة رسول الله محمد و آله الطيبين آنچه در باب تحصیل کمال
آدمی بآن محتاج است» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۴۸) : «و اینست نهایت وصول بوحدهت و توحید و غایت کمال

انسانی و لیکن باید که از اکتفا بضرورت باین پایه رسد و الله اعلم
بالصواب» .

— آغاز : ۷۰- معرفة النفس (ص ۶۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم قال امير المؤمنين

على بن ابي طالب من عرف نفسه فقد عرف ربه بدان ارشد که الله امیر المؤمنین
و سید المرسلین فرموده است که هر کس نفس خود را بشناسد بروردگار
خود را بشناسد» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۴۹) :

«آنگاه که نفس خویشتن در یابد آنگاه بحال مرد درویش رسد
و الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و صلی الله علی افضل الخلق محمد
و آله و سلم» .

— آغاز : ۷۱- اسوة الكسوة (ص ۶۴۹) : «الرسالة المسمى باسوة الكسوة الحمد لله

الذی وفق . . . بسنة نبیة البینة الختم الرعایة الآداب و مافیہ الخیر
و الصواب» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۵۴) :

ای خدای عالم آرای خبیر عفو کن غفلت ز ما و دست گیر
و الحمد لله اولاً و آخراً و باطناً و ظاهراً و صلی الله علی خیر خلقه محمد
آله اجمعین الطیبین الظاهرین» .

— آغاز : ۷۲- تینیه (ص ۶۵۴) : «رسالة تینیه لله الحمد علی خلق الانسان فی احسن

تقویم و الصلوة علی محمد المصطفی و آله اهل البیان و التعلیم و بعد این
کلمات از نکات آیات سورة و التین از کلام رحمان تبیینست» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۵۵) : «و لیس ستار آدم و اولاده الا هو ستر الله علينا قبا

اعمالنا و لاحول و لا قوة الا بالله العلی العظیم» .

— آغاز : ۷۳- شرح بعض ابیات مشنوی مولوی (ص ۶۵۵) : «شرح بعض ابیات مشنوی

مولوی بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله العلی الكبير و الصلوة علی الختم
محمد المؤید من اللطیف الخیر حضرت مقدسه مولویة .

— انجام : ایضاً (ص ۶۶۰) : «و محالی نیست و شیخ عطار از سر همین نظر میفرماید
که بیت ،

گورست هر آنکه ذره را بیند که هزار در ندارد
چه جای هزار و صد هزار است بگذرد که با و سر ندارد»

— آغاز : ۷۴- شرح بیت شیخ عطار (ص ۶۶۰) : «شرح بیت شیخ عطار علیه الرحمة،

ز دریای شهادت چون نهنگ لا بر آرد هو

تیمم فرض گردد نوح را در وقت طوفانس

کلمه شهادت مشتمل است بر نفی و اثبات .

— انجام : ایضاً (ص ۶۶۰) : «و کمال صانع محیطی شریک مقتضی این نوع افیاض

صنع است و از اصول معارف صوفیه است که . . . نیست والله اعلم» .

— آغاز : ۷۵- التلوینات الحرمیة (عربی ، ص ۶۶۰) : «رسالة التلوینات الحرمیة

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعین . . . بالندی و البیان و العلم و العون

و الصلوة علی ابی النسم محمد المصطفی خاتم الرسل و النبیین .

— انجام : ایضاً (ص ۶۶۴) : «لا یرتفع الاحلام الا عاماً و الله علی رفعها اذا یشاء

قدیر و الیه مرجع الامر که و هو حسبنا و کفی و صلی الله علی المقصود

من انکل محمد و آله و سلم» .

— آغاز : ۷۶- الشد و متعلقه بالعد (ص ۶۶۴) : «بسم الله الرحمن الرحيم حمد بی حد

تخذ بار ده حضرة ذی الجلال و صانوه بی عد بر محمد مصطفی و بر آل و رضوان .

— انجام : ایضاً (ص ۶۶۵) : «این رساله ناقص است و نیمی از فصل دوازدهم و عمده

خاتمه افتاده است و چنین پایان می یابد : «و خلاف این یار زبانیه ،

بهشت جای توای خادم کریم نهاد

که دیده از نو همه بس مکارم اخلاق

رسیده خدمت خلق از خدا بالیهامت

همین مرشد آلفی شیخ ابو اسحق

و خادم باید که متذکر این . . . و شیخ مذکور قدس روحه میفرماید که
بابنا مفتوح لمن دخل و مالنا مباح لمن اكل والله خير الرازقین». نشان مهر
«عبده محمد هاشم» دارد.

- ۹- چگونگی : این نسخه در حقیقت ۷۶ نسخهٔ ارزنده و ارجمند است و موضوع آنها به
طور کلی دین و ادب و عرفان و تصوف است. گنجینه‌ی است از علوم
ادبی و عرفانی و آداب و رسوم متصوفه و شروح و تفسیر بر آثار متقدمان
ادب و عرفان. نظام الدین محمود بن حسن الحسنی معروف به شاه
داعی شیرازی یا «داعی» از پرکارترین عرفا و بزرگان ادب و شاعران
زبان فارسی در قرن هشتم بوده است. آن گونه که در مقدمهٔ نسخه آمده
است در زمان حیاتش تقریباً همهٔ آثارش گرد آوری و تقسیم بندی شده
است. آثار شاه داعی شیرازی منظوم و منثور و چندتای آنها به زبان عربی
و یکی هم به زبان یا لهجهٔ شیرازی است. همانگونه که رسم و طریقه
کاتبان و یا مؤلفان قدیم بوده نیمی از رسائل و مثنوی‌ها در متن و نیمی
در کنارهٔ صفحات کتابت شده است و نیمی از نسخه‌ها با جدولها و سرلوح‌ها و
ترنج‌ها و کتیبه‌ها آراسته شده و نیمی بدون آرایش و تزیین است و اواخر
این نسخه افتادگی داشته که با کاغذ و خط و کتابت تازه تر افزوده شده است.
گردآوری نسخه‌ها در سن ۵۵ سالگی مؤلف یعنی شاه داعی از سال ۸۶۵ هجری
قمری آغاز شده و لیکن تاریخ کتابت از ۸۸۲ تا ۹۰۳ در نسخه‌ها آمده است.
اینک توضیحی اندک دربارهٔ هر نسخه به ترتیبی که کتابت شده است:
- ۱- مقدمه، در موضوع معرفی نسخه و طرز گردآوری اشعار و رسائل و
خلاصه‌ی از احوال و آثار مؤلف. در مقدمه گوید موقعی که سن مؤلف
به ۵۵ سالگی رسیده با همکاری «فرزندی ارجمند؟» در سال ۸۶۵ آثار و
اشعار خود را گردآوری کرد.
  - ۲- نسایم گشن، در شرح گشن راز. هر بیت را می نویسد و به نثر از
لحاظ عرفانی و ادبی و لغوی و دستوری و صرفی و نحوی و تاریخی شرح و
تفسیر می کند.

- ۳- کتاب قدسیات ، شامل آثار منظوم در بحور مختلف است بر حسب حروف روی که در آن توحید ، مناجات ، نعت ، مدح ، منقبت ، توصیف و تغزل است به نام‌های : قدسیات ، نصیحت ، وصف اهل بیت (ع) ، مدح شیخ ابو اسحاق ، شیخ محمد روز بهان ، ترکیب بند در مناقب پنج تن آل عبا ، منقبت خلفه راشدین ، ترجیع بند در منقبت علی ابن ابی طالب (ع) ، مدح احمد کبیر ، مدح سید نور الدین نعمه الله و دیگران در حدود ۱۱۰۰ بیت دارد .
- ۴- کتاب واردات ، شامل آثار منظوم در بحور مختلف است که در آن نعت و مناجات و توحید که بر اساس حروف روی و قافیه ترتیب یافته است . در حدود ۹۵۰ بیت دارد .
- ۵- کتاب المقطعات ، شامل اشعاری است که در موضوع وفات و ولادت و تشویق و ترغیب و بند و اندرز و اخلاق و دیگر مسائل دینی و عرفانی سروده شده است و بر حسب حروف روی و قوافی تنظیم و ترتیب یافته است . در حدود ۲۰۰ بیت دارد .
- ۶- کتاب رباعیات ، در موضوع عرفان و ادب و حکمت و عشق و فلسفه و ذات واجب الوجود است . در حدود ۱۴۰ بیت دارد .
- ۷- عرایس الترجیع ، (ترجیعات) در موضوع عرفانی و توحید و اثبات ذات و صفات باری تعالی و در حدود ۶۰۰ بیت دارد .
- ۸- سبعة سیاره ، شامل قصاید نعتیه و مدحیه و وصفیه بر حسب حروف الفبایی روی و قافیه در حدود ۳۵۰ بیت دارد .
- ۹- اشعار عربی ، شامل قصاید مدحیه در حدود ۱۰۰۰ بیت دارد بر حسب الفبایی حروف قافیه .
- ۱۰- اشعار ملمع ، (فارسی و عربی) در حدود ۵۰ بیت .
- ۱۱- مثنویات کوتاه متفرقه ، و مناجات در موضوع مناجات و دعا به درگاه قضی الجات در حدود ۳۰۰ بیت دارد .
- ۱۲- کتاب صادرات ، در موضوع عرفان تصوف و نعت و توحید بر حسب حروف الفبایی قافیه و ردیف در حدود ۷۵۰ بیت دارد .

- ۱۳- کتاب کان ملاحات، شامل انواع اشعار شیرازی از قصیده و غزل در موضوع عشق و عرفان و توحید و نعت و ادب بر حسب حروف روی و قافیه، در حدود ۹۰۰ بیت دارد.
- ۱۴- کتاب سخن تازه، در موضوع توحید و نعت و عرفان و مسائل دقیق تصوف و تمثیلات روحانی و عرفانی بر حسب حروف قافیه، در حدود ۶۱۰ بیت دارد.
- ۱۵- کتاب فیض مجدد، شامل انواع شعر خاصه غزلیات عرفانی. در حدود ۲۵۵ بیت دارد.
- ۱۶- سته داعی، شامل یک مقدمه کوتاه منشور و ۶ مثنوی عشقی و عرفانی و تمثیلی و حکمی بدین شرح: کتاب (مثنوی) مشاهده بروزن مخزن الاسرار نظامی: «مفتعلن مفتعلن فاعلن یا فاعلات». تقسیمات آن بر حسب «مشهد» و «طلب» و «کشف» و «ذوق» و «معرفت» و «حقیقت» و «توحید». در موضوع حکمی و فلسفی و عرفانی. در حدود ۶۵۰ بیت دارد و در ۸۳۶ هجری قمری سروده شده است.
- ۱۷- کتاب (مثنوی) گنج روان، بروزن اسکندر نامه نظامی «فعولن فعولن فعولن فعلن یا فعل» تقسیمات آن بر حسب «مقاله» و «حکایت» و «مثال» در موضوع اخلاق و عرفان و بند و اندرز و ارزش مقام انسانی. در حدود ۱۱۷۰ بیت دارد، و در سال ۸۴۱ هجری قمری سروده شده است.
- ۱۸- کتاب (مثنوی) چهل صباح، بروزن لیلی و مجنون نظامی «مفعولن مفاعیلن مفاعیلن یا فعولن از مزاحفات بحر هزج، تقسیمات آن بر حسب «نعت» و «تنبیه» و «شمار» و «صبح» است و جمعاً ۴ صباح و در حدود ۸۵۰ بیت دارد، و موضوع خلقت آدم در مدت چهل صباح اقتباس از آیات قرآن و احادیث نبوی است و در سال ۸۴۳ هجری قمری سروده شده است.
- ۱۹- کتاب (مثنوی) چهار چمن، بروزن هفت پیکر نظامی «فاعلاتن مفاعیلن فعلن» از مزاحفات بحر خفیف، تقسیمات آن بر اساس «نعت» و «مقدمه» و «چمن» و «استفسار» و «عجز» و «شوق» و اسامی گل‌ها است و

جمعاً «چهار چمن» دارد. این مثنوی شامل گفت و گوی گلها و بلبل است. در حدود ۱۰۰۰ بیت دارد و در سال ۸۴۲ هجری قمری سروده شده است.

۲۰- کتاب (مثنوی) چشمه زلدگانی، بر وزن خسرو و شیرین نظامی «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن یا فعولن»، از مزاحفات بحر هزج مثنی، سروده شده است. تقسیمات آن بر حسب «نعت و مقدمه» و «رشحه» و «ترجیع» و «قصیده» و جمعاً «۷ رشحه» دارد. و اصولاً این مثنوی شامل «قصاید و ترجیعات» است بر همان وزن خسرو و شیرین نظامی. در حدود ۱۲۰۰ بیت دارد. و در سال ۸۵۶ هجری قمری سروده شده است. و موضوع آن خدا شناسی و عرفان و حقیقت و معرفت به خداست.

۲۱- کتاب (مثنوی) عشق ناسه، بر وزن مثنوی مولوی معنوی «فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن یا فاعلان» و از مزاحفات بحر رمل مسدس، تقسیمات آن بر «نعت و مقدمه» و «سخن» و «حکایت» و «خاتمه» و «سخن» است و چند حکایت دارد و در موضوع «عشق عرفانی» و سیر و سلوک و مراتب عشق و منازل سالک و دیگر مسائل عرفانی است و جمعاً در حدود ۱۶۰۰ بیت دارد و در سال ۸۵۶ هجری قمری سروده شده است.

۲۲- کتاب محاضر السرر فی احوال خیر البشر، در موضوع حالات ظاهری و باطنی و روحانی و علمی و عملی و حکمی و فلسفی حضرت محمد بن عبدالله (ص) شامل نثر و نظم فارسی روان و ساده، اشعار از مؤلف است. از آیات قرآنی و احادیث نبوی استفاده می کند. بر حسب «محضر» و «خطبه» و «مناجات» و «لطیفه» و «نکته» و «دقیقه» و «مضمون» و «سر» و «سرالبحث» تقسیم شده است و جمعاً در «۱۴ محضر» است. این کتاب بسیار ارزنده و ارجمند است و حاوی مطالب مقدس و عالی قدر درباره پیامبر اسلام است و شاید تا کنون چاپ نشده باشد.

۲۳- رساله خیر الزاد فی المبدأ و المعاد، عربی و فارسی منشور در موضوع اسرار و حقایق «مبدأ و معاد» است بر اساس احادیث و کلمات قصار مشایخ است و برای «بعضی از محرمان اسرار» تألیف و ترجمه شده است. متن

سیاه و ترجمه شنگرف است . ترجمه فارسی روان است .

۲۴- رساله بیان عیان (فارسی) ، منشور در موضوع اثبات ذات واجب الوجود و مطالب حکمی و فلسفی و نثر فارسی آن آمیخته با نثر و نظم است . تقسیمات آن بر اساس «سخن در لوح الهی» و «سخن در لوح کیانی» و «سخن در لوح ملکی» و «سخن در لوح جانی» و «سخن در لوح انسانی» و هر یک از اینها به چند «بیان عیان» تقسیم شده است .

۲۵- رساله جواهر الکنوز ، (فارسی) منشور و منظوم در شرح چند رباعی از رباعیات شیخ سعد الدین ابی السعادة الحموی است و در موضوع رموز حقایق و بیان دقایق اسرار عرفان و تصوف است . هر رباعی را می آورد و از لحاظ عرفانی و لغوی و ادبی و دینی شرح و تفسیر می کند .

۲۶- رساله نظام و سرانجام ، (فارسی) منشور و منظوم در معرفت ذات احدیت بر اساس حقایق عرفانی و «بنوش بنوشان» . تقسیمات آن بر اساس «جام» است و جمعاً «جام» دارد .

۲۷- رساله سمره الحبيب ، (عربی) منشور در موضوع توضیح حب و محبوب حبيب است .

۲۸- رساله مسمی به قلب و روح ، (عربی، منشور) در موضوع بیان «قلب = دل» و «روح = روان» و فرق آنها با یکدیگر از نظر عرفان و تصوف .

۲۹ تا ۳۴- شرح مثنوی مولوی ، (دفتر اول و دوم و سوم و چهارم و پنجم و ششم) به زبان فارسی بر اساس عقاید عرفانی و به نثر روان و سلیس فارسی . تقسیمات آن بر اساس «ابیات مثنوی» و لفظ «قوله» است . این شرح در اصل «حواشی مثنوی» خوانده می شود و لیکن جای آن دارد که «شرح مثنوی» خوانده شود . دفتر اول از همه دفاتر دیگر مشروح تر و مبسوط تر و مفصل تر و دفتر آخر فقط ۲ صفحه است و جمعاً ۲۵۸ صفحه است (رک : آغاز و انجام) . کتابت این شرح در سال ۸۹۵ تا ۹۰۵ در یزد انجام یافته است .

۳۵- رساله مرشد ، (عربی ، منشور) در موضوع مقام و مرتبت و وظیفه و کردار و رفتار و اخلاق «مرشد» است . در آغاز «مرشد فی المبدأ و

المعاد» و در انجام «مرشد فی الوصیة» آمده است و در سال ۸۶۷ هجری قمری تألیف شده است .

۳۶- رساله لطایف ، (فارسی ، منشور) در موضوع اثبات ذات واجب الوجود بر اساس عقیده عرفانی تحت عنوان «لطیفه» ها و به «لطیفه» ها تقسیم شده است . نثر فارسی روان آن آمیخته با نظم فارسی عرفانی است .

۳۷- رساله راه روشن ، (فارسی ، منشور) در موضوع یافتن راه صحیح و درست به سوی خدای یگانه و آن راه راه رو یا طریق سالک یا طالب است که باید روشن و معلوم باشد و هر سالک یا طالب بدون «مرشد» نمی تواند راه روشن بیابد . تقسیمات آن بر اساس «مقدمه» و «باب» و «فصل» و «خاتمه» است و جمعاً «سه باب» و هر باب چند فصل دارد .

۳۸- رساله کلمات باقیه ، (فارسی ، منشور) در موضوع اثبات بی عیبی ذات یگانه و دریافت مقام ادراک خدا . تقسیمات آن بر حسب «کلمه» است و چند کلمه دارد و با اشعار عرفانی فارسی است .

۳۹- رساله اعیان ثابتہ ، (فارسی ، منشور) در موضوع کشف و عیان خدای یگانه از نظر یک سالک و چگونگی کشف و شهود و عیان .

۴۰- رساله کمیلیه اولی ، (فارسی ، منشور) تفسیر و شرحی در موضوع بیان حقیقت از زبان کمیل بن زیاد که از حضرت علی ابن ابی طالب پرسیده است و شامل مطالب عرفانی و مکشفه است برای یافتن حقیقت ، عین کلمات و جملات عربی را می آورد و شرح و تفسیر می کند .

۴۱- رساله کمیلیه ثانیه ، (فارسی ، منشور) همانند رساله بالا با یک شرح و توضیح وسیعتری .

۴۲- دیباچه دیوان ، (فارسی ، منشور) در موضوع بیان مطالب ادبی آمیخته با جملات ادبی و دینی و عربی و معرفی دیوان اشعار و کرد آوری آنها سروده شاه نعمه الله ولی که با النقب و انساب بسیار همراه است و به «نور الحق» والدین نعمه الله «نامبردار شده است و این دیوان با این مقدمه درخاندان داعی الحسنی شیرازی موجود است .

۴۳- رساله جمال کمال ، (فارسی ، منشور) در موضوع شرح و توضیح لفظ

- «جمال» و «کمال» از لحاظ عرفانی و روحانی و می توان این رساله را «فرهنگ معانی جمال» نامید. تقسیمات آن بر اساس لفظ جمال است و با اشعار عرفانی فارسی همراه است.
- ۴۴- رساله تحریر الوجود المطلق، (فارسی، منشور) در موضوع مسأله وجود بر اساس عقیده درویشان و عارفان. تقسیمات آن بر حسب «تحریر» و «تمهید» است و اشعار فارسی عرفانی همراه دارد.
- ۴۵- ترجمه رساله شیخ، (فارسی، منشور) در موضوع تحصیل علم حقایق و حقیقت معارف، اصل رساله از شیخ محی الدین عربی است که داعی شیرازی آنرا ترجمه و تفسیر کرده است و بر «فصل» تقسیم شده است.
- ۴۶- لعمه، (عربی) در موضوع نسبت صوفیه و بعض مطالب و مقاصد آنان و تقسیمات آن بر حسب «اخری» و «آخر».
- ۴۷- رساله فی معنی المحبة، (فارسی، منشور) در شرح و توضیح لفظ محبت بر اساس عقیده صوفیان و آمیخته با اشعار عرفانی فارسی. تقسیمات آن بر اساس «شمه» و «شمامه» و «رایحه» است.
- ۴۸- رساله تحفة المشتاق، (فارسی، منشور) در توضیح و بیان «بر اساس عقیده متصوفه، تقسیمات آن بر اساس «قسمت» و «نوع» و بر سه قسمت و هر قسمت برده نوع منقسم است. نثر فارسی آن آمیخته با اشعار عرفانی فارسی.
- ۴۹- رساله کشف المراتب، (فارسی، منشور) در توضیح و تشریح «نبوت» و «ولایت» بر اساس عقیده عارفان و صوفیان و بر اساس آیات قرآن شریف و احادیث و اخبار و روایات. نثر فارسی آن آمیخته با ابیات عرفانی و روحانی.
- ۵۰- رساله اصطلاحات، (فارسی، منشور) در موضوع معانی و مفاهیم و مقاصد الفاظ و مصطلحات صوفیه. تقسیمات آن بر اساس «فصل» است و جمعاً «دوازده فصل» دارد.
- ۵۱- رساله مرآت الوجود، (فارسی، منشور) در موضوع وحدت وجود و اثبات ذات واجب الوجود بر اساس عقیده کشف و شهود آمیخته با ابیات

عرفانی و کلمات مشایخ .

۵- رساله چهار مطلب ، (فارسی ، منشور) در موضوع «نور» و «نفس» و «قرب» و «حب» بر اساس عقیده صوفیان . تقسیمات آن بر حسب «مطلب» و جمعاً «ع مطلب». در همین چهار موضوع و از اشعار عرفانی و روحانی و آیات قرآنی و احادیث نبوی استفاده می کند .

۵۳- رساله الفوائد فی نقل العقاید، (فارسی ، منشور) در موضوع شرح و توضیح «عقاید اهل حق» و «عقاید اهل باطل» و معرفت «صانع» و «مصنوع» و شرحی درباره مذهب اهل سنت و جماعت .

۵۴- رساله اشاره التفال ، (فارسی ، منشور) در موضوع «فال» و «فان گرفتن» بر اساس قرآن شریف و احادیث و سخنان پیشوایان دین و علمای مذهبی به ترتیب حروف الفبایی آمیخته با اشعار دل انگیز فارسی .

۵۵- ترجمة الاخبار العلویه ، (فارسی ، عربی ، منشور) در موضوع شرح و توضیح کلمات قصار و جملات عربی به زبان فارسی از زبان بزرگان دین و پیشوایان اسلام بر اساس عقیده سلسله علوی یعنی دوستان اران حضرت علی (ع) در سال ۸۶۸ تألیف و سروده شده است .

۵۶- مریات التسلیل ، (فارسی ، منشور) در موضوع نیت خالص و عمل صالح و خلق مرضی .

۵۷- رساله فی معرفة النفس ، (فارسی ، منشور) در خود شناسی و خدا شناسی بر اساس عقیده عارفان و حدیث «من عرف نفسه فقد عرف ربه» .

۵۸- رساله اسوة الكسوة ، (فارسی ، منشور) در موضوع لباس و خرفه پوشیدن و تاج و کمر گرفتن بر اساس عقیده عارفان و مطابقت با اخلاق و روش دین اسلام آمیخته با ابیات عرفانی . تقسیمات آن بر یک «مقدمه» و «۳ فصل» و «یک خاتمه» است .

۵۹- رساله تینیه ، (فارسی ، منشور) در تفسیر و شرح «سورة التین» به طریق عارفان و تصوف .

۶۰- شرح بعض ابیات مثنوی مولوی ، (فارسی ، منشور) در موضوع شرح و توضیح عرفانی ابیاتی چند از مثنوی معنوی مولوی بر اساس عقیده عرفانی .

۶۱- شرح بیت عطار ، (فارسی ، منشور) بر اساس عقیده عارفان .

۶۲- رساله التلویحات الحرمیه ، (عربی ، منشور) در موضوع شرح «تصوف» و «توحید» بر اساس فلسفه و حکمت و احکام دینی اسلامی . تقسیمات آن بر حسب «تلویح» و جمعاً (۱۰ تلویح) دارد .

۶۳- رساله الشد و متعلقه بالعد ، (فارسی ، منشور) در موضوع آداب و رسوم و روش و طریقت و حال و خلق و خوی عارفان و سالکان و مشایخ طریقت و چگونگی آداب خانقاه و خادم و مرید و مراد و امثال اینها آمیخته با اشعار عرفانی که خود مؤلف «داعی شیرازی» سروده است . تقسیمات آن بر «یک مقدمه» و «۱۲ فصل» و «یک خاتمه» است این رساله ظاهراً از آخر ناقص است . و یا ناتمام مانده است و «فصل دوازدهم در تعیین خادم و تعهد او و خاتمه در فتوت مذیل به رساله منظوم موسوم بمقاصد» مفقود است .

۶۴- رساله در البحر ، (فارسی ، منشور) در شرح و تفسیر «بیتی از اشعار شیخ فرید الدین محمد عطار قدس سره» که درویشی از سالکان طریقت از شارح «داعی شیرازی» سؤال کرده است .

۶۵- رساله سر الحقیقه ، (فارسی ، منشور) در شرح و تفسیر در کلمات اهل عرفان و اسرار صوفیان آمیخته با ابیات عرفانی .

۶۶- الاوراد ، (عربی و فارسی ، منشور) در موضوع «ورد» و «دعا» که در اوقات معینه در هر روز ، سالکان و صوفیان موظف به ادای آن هستند .

۶۷- تاج نامه ، (فارسی ، منظوم) در موضوع پوشیدن «تاج» و احکام آن در طریقه عارفان و صوفیان .

۶۸- رساله شجریه ، (فارسی ، منشور) در موضوع «بهشت» و «صحابه» و «محبان» و «موحدان» و «محققان» و «مستغرقان» و «صاحبان» و دیگران بر اساس عقیده عارفان آمیخته با آیات قرآن و احادیث .

۶۹- رساله بی در اخلاص ، (عربی ، منشور) که شخص از «ابو علی تاج الدین اسمعیل ابن علی بن محمد بن اسمعیل البصری» سؤال کرده بود داعی شیرازی در این باره رساله بی نوشته که نام آن محو شده است .

۷۰- رساله قلہاتیه ، (عربی ، فارسی) در انساب شیوخ و پیشوایان طریق و عارفان حقیقت .

۷۱- رساله در تاویل آیتی از کلام الله ، (فارسی ، منشور) در تفسیر آسمان و زمین و آنچه متعلق به آن است بر اساس عقیده متصوفانہ .

۷۲- رساله طراز الایالہ ، (فارسی ، منشور) در موضوع روش «ولی بودن» و «ولی شدن» از زبان عارفان و صوفیان و آداب و رسوم ولایت آمیخته با شعر فارسی . تقسیمات آن بر حسب «یک مقدمه» و «سه فصل» و یک خاتمه است .

۷۳- رساله وصایا ، (فارسی ، منشور) در موضوع بند و اندرز و موعظه است بر سالکان و عارفان و شامل چند فایده است .

۷۴- رساله فی معنی الولاية و تفصیله ، (فارسی ، منشور) در موضوع مفهوم و مقصد ولایت و ولی شدن و ولی بودن و راههای دست یافتن بدان .

۷۵- رساله درباره ائمة اطہار ، (عربی ، منشور) .

۷۶- سلوة القلوب ، (فارسی ، منشور) در موضوع مولودی حضرت محمد (ص) و وقایع و حوادث آن بر اساس عقاید عرفانی و روحانی بر «یک مقدمه» و «۱۲ جلوه» و «یک خاتمه» است و در آن ابیات دل انگیز عرفانی فراوان است .

در جمع این ۷۶ رساله و مثنوی و دیوان اشعار، ابیات دلاویز عرفانی و جملات حکمت آمیز روحانی آیات قرآنی و تاریخ و روایت و حدیث و خبر و لطیفه و حکایت فراوان است . جمعاً ۸۰۰۰ بیت از مثنوی و غزل و قطعه و رباعی و ترجیع بند و ترکیب بند دارد البتہ غیر از آنهایی کہ پراکنده در رسائل منشور است . آخرین تاریخ کتابت در این مجموعه ۸۸۲ می باشد و چون مؤلف یا شاعر در سال ۸۶۹ وفات یافته است لابد ۱۳ سال پس از مؤلف کتابت شده است و در شرح دفتر ششم مثنوی کاتب می گوید از روی یادداشت خط مصنف نقل کرده شده است . از صفحه ۶۳۶ تا ۶۷۰ گوشه‌هایی از اوراق ساییده و جملات و عبارات محوشده است . در

صفحه آغاز و در انجام نشان دو مهر در چند جاهست و اینگونه خوانده شد: «عبده محمد هاشم ابن محمد هاشم سمیع» و مهر دیگر خوانده نشد. ظاهراً این نسخه توسط چند کاتب کتابت شده است زیرا خط و کتابت مختلف است این نسخه در نوع خود بی نظیر است و شاید نیمی از رسائل یا اکثر آنها چاپ نشده باشد. مؤلف در حکمت و عرفان در زمان خود یکتا و بی همتا بوده است و در نثر و نظم فارسی عرفانی استاد یگانه. اکثر رسائل را با تاریخ تألیف و تبویب و ترتیب و فصل بندی دقیق تصنیف کرده است (رک: آغاز و انجام همه این رسائل). اگر خدای بزرگ مرا مدد کند در چاپ این رسائل کوشش خواهم کرد. رساله پنجاه و پنجم ترجمه اخبار العلویه را در سال ۸۶۸ تألیف کرده است یعنی یک سال پیش از وفات خود.

۲۹۰ و ۸۹۰

۶۲۲

مجموعه

۱- اسرار قادری، ۲- رفیق السالکین، ۳- مطالع الانوار فی ترجمه الآثار، ۴- سلوک، ۵- استاد [ادب و دین، عرفان و اخلاق، فارسی، منشور و منظوم]

۱- اندازه: بیرونی: ۲۳ × ۱۴/۵ × ۴ سم. درونی: ۱۵ و ۱۸ س ۱۷/۵ × ۹ و ۱۰ سم.

۲- اوراق: ۲۲۵ ورق. ۴۵ صفحه.

۳- کاغذ: نازک زرد تیره رنگ و خشن سیالکوتی، آب رسیده، وصالی شده، جلد مقوایی و گالینگور سیاه رنگ با عطف و گوشه چرمی نخودی رنگ.

۴- خط: نستعلیق، خوانا، روشن، پخته، عنوانها و سرفصلها و خطهای افقی رسیده بر بالای کلمات و الفاظ شنگرف، بعضی از جملات عربی و عنوان سبز رنگ، جدولهای یک خطی و دو خطی کناره متن و صفحات سیاه شنگرف، قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق.

۵- کاتب: نام کاتب «اسرار قادری» مشوش نوشته آمده و در پایان رساله آنرا

و محو کرده اند . تاریخ کتابت : « ۱۲۷۳ هـ ق » . در صفحه ۲۳۳ چنین آمده است : « تم تم تمام باشد رساله سلوک و اسرار قادری و برای فرمایش پیر سید نظر الدین صاحب در موضع ساکن کوتله شریف قریب وزیران باد رساله سلوک تمام شد پهکن دن پنج لوی سمت هجری مقدس ۱۲۷۲ سمت معلى الله عرش تصنيف حضرت محمد جان ولد مولوى عبدالغفور صورت اینست » و پس از این در حدود یک صفحه از طرف کاتب راجع به نسخه و دعای اختتام کتابت و ملکیت نسخه آمده است که همه را محو و سیاه کرده اند . نام کاتب « مطالع الانوار » ظاهراً « فضل الدین » و تاریخ کتابت « ۱۲۷۵ هـ ق » . در صفحه ۴۴۹ چنین آمده است : « تم بالخیره الكتاب مطالع الانوار فی شهر رمضان . . . مطالع الانوار بدستخط فقیر حقیر پر تقصیران و فرمایش کرم الدین فقیر در موضع ساکن نظام آباد در قریب شهر وزیران باد تحریر یافت بدست خط میان فضل الدین » .

۶- مؤلف : در این مجموعه ۴ رساله آمده است . مؤلف رساله اول : « محمد جان ولد مولوی عبدالغفور » ، نام تألیف : « اسرار قادر » یا « اسرار قادری » ، تاریخ تألیف « ۱۲۱۰ هـ ق » . در صفحه ۱۷۳ چنین آمده است : « تألیف این کتاب مسمی اسرار قادری است یکم ماه رجب المرجب یکهزار و دو صد و ده هجری مقدس معلى از نتایج افکار فقیر الحقیر محمد جان ولد مولوی عبدالغفور صورت ترقیم . . . پذیرفت » . مؤلف رساله دوم « رفیق السالکین » ، نام مؤلف ظاهراً « میان قل احمد » ، تاریخ تألیف معلوم نشد . نام مؤلف رساله سوم ظاهراً « آبی نیک آمانی » یا « عقیق بلغ الله آبی نیک آمانی » ، نام تألیف : « مطالع الانوار فی ترجمه الآثار » ، تاریخ تألیف معلوم نشد . از صفحه ۲۳۶ تا ۲۳۷ چنین آمده است : « می گوید ضعیف تر بندگان حضرت ربانی عقیق بلغ الله آبی نیک آمانی . . . این . . . تألیف در سلک انتظام آورده شد بر بیست و یک فصل منقسم گردانیده شد و این را مطالع الانوار فی ترجمه الآثار نام نهاده شد » . البته رسایلی دیگر در لا بلای این رسایل مه گانه آمده است که به نام « رساله سلوک و اسرار قادر » و « رساله استاد » و

«رسالة ذکر قادریه چشتیه» می باشند (رک : ۹-چگونگی).

۷- آغاز : رساله اول ، «اسرار قادری یا اسرار قادری» (ص ۱) : ظاهراً یک ورق یا بیشتر افتادگی دارد : «انعکاس بر پرچه . . . پس از ارتحال و زمان مفارقت یافته در روزگار می بماند سمعاً و طاعة لامثال امرهم این بیکس را با خاشاک و خس محرک اسرار سراسر انوار سلسله عظیم ایشان کریم البرهان قادریه» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۱۷۳-۱۷۴) :

«منم غریب و صعالیک جمله کونین نوا طلب ز نوای غلام قادر شاه طفیل فاضل شاه و طفیل محیی الدین مرا بس است هدای غلام قادر شاه و صلی الله علی خیر خلقه محمد سید المرسلین و آله الطیبین و اصحابه الطاهرین و محبوبه محیی الدین سید عبدالقادر الامین المکین و اسلافه و اخلافه و عزته اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین تألیف ابن کتاب مسمی اسرار قادری است . (رک : ۵-کاتب) . . . ختم الکتاب بعون الملک الوهاب بتاریخ بیست و ششم ماه جمادی الاول سنه هجری مقدس یک هزار و دو صد و پنجاه و نه مطابق دوازدهم ماه مگ سمت ۲۰۱۱ تم تم تم تمام شد کتاب اسرار قادری برای فرمایش صاحب جیو» .

— آغاز : رساله دوم رفیق السالکین یا رساله نقشبندیه در باب ذکر الله ، (ص ۱۷۴) :

«ابن رساله نقشبندیه در باب ذکر الله ، رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تتم بالخیر شروع می کنم این کتاب را اسم الله تعالی که روزی دهنده مؤمنان را و کافران را . . . باید دانست که ابن رساله ایست مختصر مسمی برفیق السالکین» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۸۷) :

«بحیرت در کشد چون صلوت معشوق عاشق را

بغریبانی وصالش انزومان نظار میگردد

نظر در سجده گاه حسن او بیچاره میگردد

گناه هر چند نو باشد بر مه پاکرو میگردد

رساله سلوک (کذا) دستخط فقیر پر تقصیر میان قل احمد برای فرمایش
میر صاحب» .

— آغاز : رساله سوم ، مطالع الانوار فی ترجمه الآثار (ص ۲۳۶) : «هو عزیز الله
رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، میگوید ضعیف تر بدانان
حضرت ربانی عفیق بلغ الله آی نیک آسانی چنین گوید چون این داعی
فضل رانی از صغر سن عنفوان جوانی در مباحثه علم دینی و مناظره احکام
یقینی و مطالعه تفاسیر و احادیث و مذاکره اخبار و آثار رغبتی تمام و هوس
تام داشته بود» .

— انجام : ایضاً (ص ۴۴۹) : ظاهراً اوراقی چند از میانه صفحه قبل از پایان افتاده
است و چنین پایان می یابد . در عقوبت این گناهکاران نکوشی و انک انت
ستار العیوب فاغفر ذنبی و خطایی و قریای القلوب مسألتی و دعائی ولا
یقطع من بانک املی درجاتی و اختم بسعادت اصلی و بیقائی و انک انت
الرحیم الراحمین و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین» .

۹. چگونگی : این نسخه شامل مجموعه‌ی از رسائل گوناگون «ادبی و عرفانی و دینی»
است . بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت مخصوصاً سلسله قادریه و چشتیه
و نقشبندیه . ظاهراً تعداد رسائل پنج است اما در دل هر رساله ، رسائل
کوچکتر به نظر می رسد . به علت صحافی ، اوراقی چند جا به جا شده و از
آغاز و اواسط و انجام افتادگی‌هایی دارد . نثر فارسی آن مخصوص پاکستان و
هند و با آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات مشایخ و اشعار عرفانی آمیخته
است . نکات تاریخی عرفانی دارد بویژه درباره مشایخ و پیشوایان سلسله
قادریه و چشتیه و نقشبندیه، و نسب نامه‌ها و شجره نامه و اقوال و افعال
آنان را در بردارد . اسامی بعضی از رسائل این سلسله‌ها را آورده و بدان‌ها
در مسائل عرفانی و دینی استناد جسته است . تقسیمات رسایل بر حسب
«باب» و «فصل» و «طریقه» و «سؤال و جواب» و «عقیده» و «بیان» است ، بعضی
یادداشت‌ها و نکات را در گوشه و کنار صفحات آورده اند و ضمناً مطالبی
چند را محو کرده و بار دیگر کتابت کرده اند و این مطالب شامل اسامی
و شجره نامه‌ها می شود .

۸۹۰
۹۵۳

مجموعه

۱- اشتیاق نامه ، ۲- جامع القوانین ، ۳- ضروریات

[ادب ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۲/۵ × ۱۶ × ۱/۵ سم . درونی : ۱۳ س ۱۷ × ۹/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۸۳ ورق . ۱۶۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نازک زرد تیره رنگ لاهوری ، آب رسیده ، اندکی کرم خورده ، جلد مقوایی ملون سبز رنگ با عطف پارچه‌پی خاکستری رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و شکسته ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سرفصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . در صفحه ۱۶۵ چنین آمده است : «تمام شد من ید فقیر حقیر امان» .
- ۶- مؤلف : ۱- «فقیر یاسین» ، نام تألیف : «اشتیاق نامه» ، تاریخ تألیف : معلوم نشد (ص ۳ و نسخه) . ۲- مؤلف : «خلیفه شاه محمد» ، نام تألیف : «جامع القوانین» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (ص ۳۸ و ۴۱ نسخه) ، ۳- نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد (رک : ۹- چگونگی) .
- ۷- آغاز : اشتیاق نامه (ص ۲) : «بمطالعه سامی مخدومی مشرف معول باد ، رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، حمد و ثنا لا تعد و لا تحصا که از جوارح افراض افراد ارض و سما وقوع می آید خاصه لازم العین شاهدهی یگانه بی همتانه که زمره . . . ق محققان را از خواب گاه عدم به تجلی معرفت عرفان هوشیار کرده است» .
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۳۶) : ناقص به نظر می رسد : «روضه معقولات و منقولان شهر امیدان فصاحت و بلاغت همای هوای شرافت و لطافت و ارادت برناف بسته . . . و قامت خود را چون نون سرنگون ساخته معروض می دارد» .
- آغاز : جامع القوانین (ص ۳۷) : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر»

ستایش و ثنایش مراحدی را که کاتب فصاحت بیان خرد و دانش در آن از تحریر انشاء ثنایی بیکرانس چون قلم سرگردان است و منشی بلاغت نشان».

— انجام : ایضاً (ص ۱۴۸) : ناقص است ، «موجب انشراح سینۀ بی کینہ گردید باعث مزید خدمت و اتحاد گردید باعث انبساط خاطر محبت پرست گردید غم زدایی دل عقیدت انتها گردید ظلمت زدایی آیینہ خاطر و داد» .

— آغاز : ضروریات (لغت) (ص ۱۰۵) : «بسم الله الرحمن الرحيم رب يسر و تمم بالخیر ضروریات بالضرور ضرورت که آرایش عبارت سخن و زیبایش استعارات عدن موشح و مزین با دست که اکرام نوشت» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۶۵) : «من حسب الاستقلال باز داد شان بسته بتأدیب خوب . . . مرغوب بآئین شائسته و بعنوان بایسته تمرن مسلک کرده و مهملک هر حکم بجناب صادر گردد فی الحال واصفا گوید تمت تمام شد من ید فقیر حقیر امان» .

۹. چگونگی : این مجموعه در موضوع انشاء و نامه نگاری و مکتوب نویسی و لغات ضروری برای انشاء است و شامل سه رساله یا سه کتاب است به نامهای «اشتیاق نامه» تألیف فقیر یامین و «جامع القوانین» یا انشای خلیفه تألیف «خلیفه شاه محمد» و لغات ضروریات که مؤلف آن معلوم نشد . تقسیمات اشتیاق نامه و جامع القوانین بر حسب مکتوبات و رقعات است . جامع القوانین «چهار قسم» دارد و هر قسم چند فصل . لغات ضروریات هم بر اساس کلمات مورد احتیاج تدوین شده و ترتیب حروف الفبایی یا تهجی ندارد . در آغاز و انجام و میان سطرها و کناره صفحات یادداشتهای ادبی و حساب و معانی لغات و یک غزل از احمد جام دارد بدین مطلع :

خضر است با تو قافله شد شد نشد نشد

مرشد چون کامل است چله شد شد نشد نشد

مجموعه

۱- اصول دین ، ۲- مجالس طریق لحق

[دین ، فقه و عرفان و اخلاق ، فارسی ، مشهور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۵ \times ۱۴ \times ۳$ سم . — درونی : ۱۵ ، ۲۲ تا ۲۴ سم
 $۱۹ \times ۹ / ۵$ و $۱۸ \times ۸ / ۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۵۱ ورق . ۳۰۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ هراتی ، ساییده شده ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی سیاه رنگ با عطف پارچه‌ای خاکستری .
- ۴- خط : نسخ خوش ، جلی و خفی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و نشان‌ها شنگرف ، معرب (مشکول) شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد و تاریخ کتابت «۱۲۴۱ ه ق» .
- ۶- مؤلف : در این مجموعه ۲ نسخه است ، مؤلف نسخه اول : «خاکی» ، نام تألیف «اصول دین» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «اما بعد این رساله ایست در بیان اصول دین بر سبیل اختصار که ذره بیمقدار فقیر خاکسار خاکی بفرمود عزیز جانی متصدی گشت» . مؤلف نسخه دوم : «کلبعلی ابن نوروز علی جوانشیر کابلی» ، نام تألیف : «مجالس طریق لحق» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۵۸ و ۵۹ چنین آمده است : «اما بعد . . . عبد جان کلبعلی ابن نوروز علی جوانشیر مشهور کابلی . . . این فقرات کثیر الشمران را مجلس بمجلس جمع نمودم و مسمی گردانیدم اینرا بمجالس طریق لحق» .
- ۷- آغاز : رساله اول ، اصول دین (ص ۲) : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد آله اجمعین اما بعد این رساله ایست در بیان اصول دین بر سبیل اختصار که ذره بیمقدار فقیر خاکسار خاکی بفرموده عزیز جانی متصدی گشت» .
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۵۷) : «بفقیری بدهد و اگر تواند والا خود بخورد تمام شا این مختصر امید که بقلم عفو اصلاح نمایند و کاتب را بدعای مغفرت شا

کنند الحمد لله رب العالمین تمام شد روز سه شنبه در وقت چاشت در تاریخ
هشدهم شهر شعبان المعظم سنه ۱۲۴۱» .

— آغاز : رسالهٔ دوم ، مجالس طریق لحق (ص ۵۸) : «هذا مجالس طریق لحق
بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتین والصلوة
والسلام علی خیر خلقه و افضل برتبه محمد و آله الطیبین الطاهرین
المعصومین» .

— انجام : ایضاً (ص ۳۰۲) : «از غفلت و طول امل و اغوای شیطان می باشد حق
تعالی جمیع مؤمنان را از خواب غفلت بیدار کند و از بیهوشی مستی و
ضلالت و جهالت هوشیار گرداند بمحمد و آله الا مجاد :

دیگر زیاده ازین باعث ملال شود سخن درست مبادا که پایمال شود
... الحمد لله رب العالمین این مجالس طریق لحق والاصول ...
قلمی شد» .

۹- چگونه : در این مجموعه دو رساله در مسائل دین بر اساس عقاید و افکار شیعه
امامیه اثنی عشریه آمده است . نخست رسالهٔ «اصول دین» که در مباحث
اصول و فروع دین گفت و گو می کند و شامل نماز و روزه و خمس و
زکوة و حج و جهاد و دیگر مسائل مانند وضو و تیمم و غسل می گردد و
متن آن آمیخته با شعر و نثر فارسی و آیات قرآنی و احادیث نبوی است .
تقسیمات آن بر حسب موضوعی است که مؤلف برگزیده شده است . رساله
دوم در موضوع اخلاق و عرفان و طریق رسیدن به حقیقت حق است و
اکثر بر پایه عقاید شیعیان است . تقسیمات آن بر اساس «مجلس» و در حدود
«پنججاه مجلس» دارد که اندکی در هم آمیخته شده است . از آیات قرآنی و از
احادیث نبوی استفاده کرده است . در آغاز یک صورت حساب است که
تاریخ ۱۲۸۸ دارد و واحد «یکقند» دارد ، و چند یادداشت دیگر هم دارد .
نشان چند مهر داشته که عمداً آنها را محو و سیاه کرده اند .

۸۹۰

۷۹۳

مجموعه

۱- بوستان ، ۲- گلستان

[ادب ، اخلاق و جامعه شناسی ، منظوم «مثنوی» و منظوم و منثور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۷ × ۱۰/۵ × ۳ سم . - درونی : ۱۳ س ۱۱/۵ × ۶/۵ س ۳ م .

۲- اوراق : ۲۵ ورق . ۴۹۸ صفحه .

۳- کاغذ : نازک سفید تیره رنگ براق بخاری ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی سیاه با عطف قهوه‌پی رنگ ، ضربی منقش (ترنج و نیم ترنج) .

۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشانها و سرفصلها

شنگرف ، دو لوح در آغاز هر نسخه (بوستان و گلستان) ، صفحه اول هر

نسخه نقاشی سرخ دندان موشی ، جدول‌های کناره متن ۵ خطی سیاه و

لاجوردی و زرد ، جدول یک خطی کناره صفحات سیاه ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : «سعدی شیرازی» ، نام تألیف : «مجموعه» : ۱- «بوستان» ، و ۲- «گلستان» .

تاریخ تألیف (سرودن) به ترتیب : «۶۵۵ ه ق» و «۶۵۲ ه ق» ارک

. (۸۹۰/۲۶۴ و ۸۹۰/۲۱۶) .

۷- آغاز : بوستان (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

بنام خداوند جان آفرین حکیم سخن در زبان آفرین»

۸- انجام : ایضاً (ص ۲۷۱) :

کس از من سیه نامه تردیده نیست که هیچم فعال پسندیده نیست

جز این کاعتماد به یاری تست امیدم به آمرزگاری تست

بضاعت نیاوردم الا امید خدایا ز عفووم مکن نا امید

تم تم تم تمام شد .

- آغاز : گلستان (ص ۲۷۴) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، منت خدای را عز و ج

که طاعتش موجب قربتست» .

— انجام : ايضاً (ص ۴۹۹) : «الحمد لله رب العالمين ،

ما نصيحت به جای خود کردیم روزگاری درین بسر بردیم
گر نیاید بگوشش رغبت کس بر رسولان بلاغ باشد و بس
تم تم تم تمام شد» .

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ خط و کتابت خوب است و سهو القلم کاتب اندک دارد . بهی هر نسخه به حساب سیاق در آغاز هر نسخه آمده است . کاتب عنوان های حکایات را در بوستان نا نوشته گذارده است . روی هم رفته نسخه ی ارزنده است .

۸۹۰ و ۰۴۰

۶۴۴

مجموعه

۱- تحفة الاحرار (فارسی ، مشنوی) ، ۲- نصاب الصبیان

[ادب و مراجع ، فارسی و عربی ، منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۴/۵ × ۲ سم . — درونی : ۱۵ بیت (تحفة الاحرار) ۳ بیت یا ۵ مصراع (نصاب الصبیان) ۱۵ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۰۳ ورق . ۲۰۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ کدشمبری ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی سرخگون ضربی نقش دار با عطف و گوشه کرباسی سفید رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش خفی و جلی ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب ندارد . تاریخ کتابت : «۱۰۲ هـ ق» . در آخر تحفة الاحرار آمده : «روز جمعه ۱۰ شهر محرم الحرام سنه ۱۱۰۲» .
- ۶- مؤلف : (شاعر) : اول «سولانا نورالمدین عبدالرحمن جاسی ۸۱۷-۵۸۹۷ ق» نام تألیف (مشنوی) : «تحفة الاحرار» ، تاریخ تألیف : «تم الكتاب - ۵۸۸۷ ق» ، دوم «ابو نصر فراهی» ، نام تألیف ، «نصاب الصبیان» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۹۷-۱۰۰) .

۷- آغاز : تحفة الاحرار، (ص ۱۰۰) : «رب يسر، بسم الله الرحمن الرحيم، و تمم بالخیر، حامداً لمن جعل جنان كل عارف مخزن اسرار كماله و لسان كل واصف مطلع انوار جماله،

گنجینه اسرار کمالش مایم
دستان زن اوتار نوالش مایم
آیینۀ انوار جمالش مایم
دور افکن استار جلالش مایم

۸- انجام : ایضاً (ص ۱۲۹) :

«باش خدایا بکمال کرم
تیغ (تیز:ن) مکن خامۀ سرتیز را
شکر که این رشته بپایان رسید
بهره نه خاتمۀ این کتاب
حافظ روز آفت هر کثر رقم
رشته برد نظم دلاویز را
بخیه این حرف بدامان رسید
شد رقم خاتمۀ تم الکتاب

روز جمعه ۱۰ شهر محرم الحرام سنه ۱۱۰۲» .

— آغاز : نصاب الصبیان (ص ۱۳۱) : ناقص است و یک ورق افتادگی دارد :

«آمدن شعر مرطبعهای موزون را عزیزی است و تعلم لغت کلید همه علمها
است قدری از وی نظم کردم تابی تکلف یاد گیرند» .

— انجام : ایضاً (ص ۲۰۳) : ناقص است :

«ورد گل دان و هندبا گشنیز
نعم وحش چهار پایه سبع
ارج و طیب و عقب بود بویا
دده جبانیه دشت دار سرا»

۹- چگونگی : این مجموعه شامل دو نسخه است : ۱- تحفة الاحرار مثنوی اخلاقی و

عرفانی و دینی و ادبی . تقسیمات آن بر اساس «مناجات» و «نعت» و «مقاله»
است و جمعاً ۱۹ مقاله و یک مقدمه و یک خاتمۀ دارد و بروزن مخزن
الاسرار نظامی «مفتعلن مفتعلن فاعلات فاعلن» ، سروده شده است و
جمعاً ۱۸۰ بیت دارد .

۲- نصاب الصبیان در موضوع لغت عربی و فارسی که به صورت منظوم
برای نو آموزان و یاد گیرندگان لغت عرب سروده شده است . تقسیمات
آن بر اساس اوزان و افاعیل عروضی است به مناسب الفاظ و لغات مفرد و
مرکب فارسی و عربی . در آغاز و انجام و کناره صفحات و میان سطرها

یادداشت‌های تاریخی و ادبی و لغوی و توضیحی و دعایی و اشعار اضافی و آمده است. یک یادداشت درباره «قطعه» دارد که جنبه تحقیقی دارد و اینگونه آغاز می‌شود: «قطعه در لغت پراکنده را گویند. . . . نشان دو مهر در چند جا آمده است و اینگونه خوانده شد: «منور شد جهان از نور احمد ۱۱۲۶» و «نصیر احمد ۱۱۲۷». مالک کتاب اینگونه نوشته است: «این کتاب نور احمد بن شیخ محمد حسن بن ملا عبدالرحمن بن ملا عبدالحمید بن مخدوم اسحاق».

۸۹۰

۷۵۳

مجموعه

۱- ترجیع بند، ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۹ ناشناخته

[ادب، عرفان و اخلاق و دین، فارسی، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۸/۵ × ۱۲/۵ سم. — درونی : ۴ و ۱۳ و ۲۱ سم
- ۲- اوراق : ۷۴ ورق. ۱۴۸ صفحه.
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره و نمدگون و خاکی رنگ هراتی و بخاری، گرم خورده. آب رسیده، وصالی شده، جلد مقوایی و چرمی از بیرون و درون خرابی و منقش، تریج و نیم تریج و لاجوردی.
- ۴- خط : نستعلیق خوش (مرقع) و ثلث و تحریر (متن و رسائل)، خوانا، روشن، پیخته، عنوان‌ها و نشانها و سر فصلها شنگرف، ۱۶ صفحه از کثافت مرقع نقاشی زرین و گل و بوته و پرندگان زرافشان و جدولهای خطی و ۸ خطی ملون، سه سر لوح در زمینه لاجوردی و زرین به سبک هراتی، قرن ۱۰ هجری.
- ۵- کاتب : در این مجموعه یک مرقع و ۱۱ رساله به خط کاتبان مختلف کتابت شده است، اما فقط نام «کاتب» مرقع و رساله اول موجود است، «کتبه الحقیق عبدالله مشکین قلم الحسینی غفرالله ذنوبه» (ص ۱۶ نسخه)، «قاله و کتبه الفقیر الی الله الکریم الصمد عیسی بن عبدالرحیم بن عیسی بن محمد» (ص ۱۳۷ و ۱۴۳).

۶- مؤلف : اول، مؤلف یا (شاعر) ترجیع بند معلوم نشد . دوم ، ایضاً ، سوم ، ایضاً ، چهارم ، ایضاً ، پنجم و ششم ، نام مؤلف ، «سیر سید علی همدانی» ، نام تألیف و تاریخ آن معلوم نشد ، هفتم ، نام مؤلف : «عبدالغفور لازی» ، نام تألیف : «شرح مولانا عبدالغفور بر اصول عشره حضرت شیخ نجم الدین کبری» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «اما بعد گوید فقیر قلیل البضاعة . . . عبدالغفور لازی که این کلمه چند است در ترجمه و شرح رساله . . . نجم الدین الکبری» . هشتم نام مؤلف معلوم نشد ، «قصیده التوحید و نعت و منقبت و مدح خواجه بهاء الحق ، نهم ، ناشناخته .

۷- آغاز : رساله اول : ترجیع بند : (ص ۳) : «هو ترجیع بند ، بسم الله الرحمن الرحیم ،

عشق سلطان بی نشان آمد	ممالک الملک لا مکان آمد
باده پیمای ز جام وحدت عشق	چند بیهوده باده پیمائی
غیر یک ذات در دو عالم کو	لیس فی الکاینات الا هو
از رخ عشق تا نقاب گشاد	رو ببازار کاینات افتاد

۸- انجام : ایضاً (ص ۱۵) :

«تا به بینی جمال یک واجب	پرده ممکن از میان بردار
چشم بگشای و پرده آرای	ای گرفتار پرده پندار
غیر ذات وجود او بینی	نیست در دیده اولو الابصار
غیر یک ذات در دو عالم کو	لیس فی الکاینات الا هو

کتبه الحقیق عبدالله مشکین قلم الحسینی غفرالله ذنوبه .

— آغاز : رساله دوم ، ناشناخته : (ص ۲۲) : «بسم الله الرحمن الرحیم ،

الحمد لله خلق الوجود من العدم
فبدت علی صفحات انوار اسرار القدم
شکر آن خدایی را که او هست آفریدست از عدم
بس کرد پیدا بر عدم انوار اسرار قدم
مازال فی آزاله متعززا بجماله
مستغنیاً بکماله لا بالعبید و بالخدم

ماوای هر بیچاره او بیچارگان را چاره او

دلدار هر غمخواره او غنار هر صاحب قدم

انجام : — ایضاً (ص ۳۱) : «نظم»

گر بمحشر خطاب قهر کنند انبیا را چه جای معذرتست

پرده از روی لطف او بردار کاشقیار را امید مغفرتست

اگر امروز از مزرعه دنیا توشه برداری ، فردا بهشت باقی فرود آبی ،

کسی گوی دولت ز دنیا ببرد که با خود نصیبی معقبی ببرد

تم الرسالة الاول بحمد الله و حسن توفيقه و صلى الله على خير خلقه و آله

انجام : — رسالة سوم ، ناشناخته (ص ۳۲) : «قول الله تعالى يا ايها الذين آمنوا

اتقوا الله ، اي کسانی که به وحدانيت حق جل و علا اقرار کردید پرهیز

کاری کنید ايمان را اثبات کرد و بتقوى نمود» .

انجام : —

ايضاً (ص ۳۹) : «نتیجه بی فرمانی بنی که چه مذموم است پس بر تو باد

که تا توانی تن بخدمت و طاعت در دهی و سر بخط فرمان ارادت نهی بنور

ذکر و عبادت درون مؤمنان روشن میگردد پس بوصیلت روشنایی بسا مکاشفات

غیبی و مشاهدات روحانی دست دهدتم» .

انجام : —

رسالة چهارم ، ناشناخته : (ص ۴۰) : «در خبرست که خواجه عالم

صلى الله عليه وسلم می فرماید که من اخنص لله اربعين صباحا ظهرت

ينابيع الحكمة من قلب على لسانه يعنى هر که جهل با مداد بر خیزد

باخلاص حق تعالى چشمه حکمت بر دل و زبان او روانه کند» .

انجام : —

ايضاً (ص ۴۷) : «و افتدگان این بادیه محبت این فریاد کنند ده ایها

العزیز مسنا و اهلنا الضر و جئنا ببضاعة مزجاة فانوف لنا الکلیل و تصدق

علینا ان الله یجزی المتصدقین تم المجلس الثالث بحمد الله و یوفیهد و صلى الله

على خير خلقه محمد و آله» .

انجام : —

رسالة پنجم ، ناشناخته (ص ۴۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، نام

خداوندیست تا او نخواهد پرده گل نشکافاند باد گیسوی شمشاد نجیباند بی

حکم اوز سرد غنچه بیجاده نشود و بی صنع او ابر بر لاله نگرید ملک الست که

بدست جمیله صبا قامت سرو بیراسته است زیر سر زلف شاخ جهره گل

آرامته است» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۸) : ناقص است و چنین پایان می یابد : «و خدا را بوعده آن استوار بدار که همت برزق ایمان ببرد و جوانمردا اگر مؤمنی طاعت پیشه دار که بهشت خرم بومستان نیست از معصیت پرهیز کن که دوزخ سخت زندان نیست دل و جان بحق تسلیم که کریم سبحانیست» .

— آغاز : رساله ششم ، رساله میر سید علی همدانی (ص ۶۲) : «بسم الله الرحمن الرحیم و به نستعین حمد و سپاس پروردگاری که حقایق اثمار ارواح قدس را در حقایق اشجار اشباح انسی بکمال رسانیده و بمقتضای جود شکوفه وجود انسانی را از شجره موجودات بشکفانید» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۲۲-۱۲۳) : «بس آنکه او را این دولت میسر نشد درخت نبوت و ولایت در حق او مشر نگشت و فافهم ترشد یعنی فهم کن که نور ایمان و ثمره ولایت از مردن اختیاری پیدا شود و چون فهم کنی راست یافتی و السلام علی من اتبع الهدی» .

— انجام : رساله هفتم ، قصیده رجایی (ص ۱۲۵) : «قصیده فی التوحید و النعت و المنقبة و مدح الخواجه بهاء الحق والدین قدس سره ،
سحر کین نیر اعظم شد از برج شرف پیدا
گرفت از نور رویش ظلمت آباد جهان احیا»

— انجام : ایضاً (ص ۱۲۸) :
«بحق آن شهی کورا بهاء السدین بود نامی
که کردم ابتدا این نظم موزون با جبین آسا
رجایی را چنان مست شراب شوق خود گردان
که بشناسد دگر خود را ز تا پا سر ز سر تا پا
در آن ساعت که گرمای قیامت را زمان باشد
بشیمب سایه نصر من الله بخش ما را جا
تم تمته» .

— آغاز : رساله هشتم ، ناشناخته (ص ۱۳۰) : «بسم الله الرحمن الرحیم ، عرفه
یا کریم و بعد فقد سألنی بعض الاخوان عن معنی بعض فقد کتاب نزد
الارواح فکتبت فی بیانها ما عن لی بتوفیق الملک الفتح منها قوله» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۴۳) : «قوله الف را از بسم الله دزدیدی و او را در عمرو زیادت مکن . این فقره از برای تمثیل فقره اولی آورده است و آن ظاهر است قاله و کتبه الفقیر الی عفو مولاہ الکریم عیسی بن عبدالرحیم بصره الله بعیوب نفسه و جعل یومه وغده خیراً من امسه» .

— آغاز : رساله نهم ، ناشناخته (ص ۱۴۴) : «اوراق جا به جا شده است «بسم الله الرحمن الرحیم ، لك الحمد بالاستحقاق یا کریم و علی نبیک تحفة الصلوة و تحية التسليم و علی آله و صحبه اهل الکرامة و التعظیم ، و بعد فقط استفسر بعض الاصدقاء عن معنی الحدیث الذی آورده صاحب روضة الاحباب حیث قال روزی صدیق بنزد حضرت آمد و صدقه آورد» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۳۷) : اوراق جایجا شده است : «و المتوقع من الکاملین فی هذا الشأن ان یأتوا فی تغیره باحسن من هذا البیان والله المستعان و علیه التکلان قاله و کتبه الفقیر الی الله الکریم الصمد عیسی بن عبدالرحیم بن عیسی بن محمد و فقه الله لما یحبہ ولما یرضاه الله و بلغه بلطفه سعادة الابد حامداً الله الولی وحده و حصلیا و مسلما علی من لا نبی بعده» .

۹- چگونگی : در این مجموعه ۹ رساله بسیار ارزنده است به نظم و نثر و همه نادر و فقط رساله نهم به زبان عربی است . موضوع آنها در «عرفان و اخلاق و تصوف و ادب و دین» است . تقسیمات آنها بر اساس موضوعاتی است که از طرف مؤلف یا کاتب برگزیده شده است . رساله اول یک ترجیع بند است که به صورت مرقع ترتیب یافته و خوشنویس «عبدالله مشکین قلم الحسینی» نام دارد ، و ۲۰ بیت دارد . رساله ششم از میر سید علی همدانی عارف معروف قرن هفتم هجری است که شامل مباحث عرفانی و وحدت وجود است و گویا از «کتاب روضة الاحباب» گرفته شده است . رساله هفتم یک قصیده توحیدیه است که به مدح «خواجه بهاء الحق» پایان می یابد و سراینده «رجایی» نام دارد و شاید «خواجه بهاء الحق زکریا ملتانی» از عرفای قرن هفتم باشد که در ملتان مدفون است و ۶۹ بیت دارد . رساله هشتم و نهم را «عیسی بن عبدالرحیم بن عیسی بن محمد» نوشته و کتابت کرده است یعنی هر دو رساله به خط مؤلف

است . چاپ شده این رسائل در جایی دیده نشده است . در آغاز و انجام هر یک از آنها بعضی از یادداشتهای عرفانی آمده است . اوراق رساله هشتم و نهم به علت صحافی اندکی جا به جا شده است . فقط اندکی مطالعه آنرا خواهد شناسانید . از صفحه ۱۳۲ به ۱۳۹ و از صفحه ۱۴۶ به ۱۳۳ باید مراجعه شود . نشان چند مهر داشته که عمداً سیاه و محو شده است .

۲۹۰

۶۵۰

مجموعه

۱- تفسیر سورة والضحی ، ۲- دعای سامعه ، ۳- شرح قصیده سربانی ، ۴- شرح قصیده بهشتی با بابت سعادت ، ۵- شرح چهل کاف

[دین و ادب ، ادعیه ، فارسی و عربی و پنجابی ، منثور و منظوم]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۳ × ۵۱ × ۲/۵ سم . - درونی : ۱۳ س ۱۷/۵ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۱۲۲ ورق . ۲۴۴ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی خاکی رنگ با عطف و گوشه چرمی پوشیده و آشفته .

۴- خط : ثلاث (متن عربی) و نستعلیق و شکسته (متن فارسی) ، روشن ، پخته

خوانا ، عنوانها و نشانها و سرفصلها و خط های افقی رسم شده بر بالای کلمات شواهد شنگرف ، و در بعضی جای ها خط های شنگرف و سیاه ، قرن ۱۱ و ۱۲ ه ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده ، تاریخ کتابت : «۱۲۶۹ ه ق» . در صفحه ۲۱۶ (د) پایان همه دعاها و رسائل) چنین آمده است : «تمت تمام شد شرح قصیده بهشتی بروز دو شنبه بیست و هفتم شهر رمضان ۱۲۶۹ هجری» .

۶- مؤلف : رساله اول : «بهاؤ الدین» ، نام تألیف : «تفسیر سورة والضحی» ، تاریخ

تألیف معلوم نشد : «اما بعد . . . می گوید فقیر حقیر خاکچای عاشقان سگ گرگین در عارفین و خادم غلام درویشان پلاس پوشان بیچا بهاؤ الدین» (ص ۶) . رساله دوم : «علی ابن ابی طالب (ع)» ، نام تألیف «دعاء سامعه» ، تاریخ تألیف (سرودن) معلوم نشد : «دعاء سامعه تصنیف

حضرت علی کرم الله وجهه» (ص ۴۱) . رساله سوم از «ضیاء الدین نخشی»،
 نام تألیف : «شرح قصیده سوریانی» یا «شرح دعاء قصیده سوریانی» ، تاریخ
 شرح (تألیف) معلوم نشد . رساله چهارم ، نام شاعر : «کعب زبیر» و
 نام شارح : «محمد رشید ابن سلطان حسین الفاروقی الحنفی» ، نام رساله
 (تألیف) : «بانت سعاد» یا «قصیده بانت سعاد» یا «قصیده بهشتیه» ، و نام
 شرح : «شرح قصیده بهشتی» ، تاریخ شرح : «۱۱۵۱ هـ ق» : «فیقول
 العبد الضعیف ، محمد رشید ابن سلطان حسین الفاروقی الحنفی (ص ۱۱۱) ...
 فرغت بحمد الله وعونه من انشاء هذا الشرح [قصیده بهشتی] يوم الجمعة
 الرابع من الشهر المحرم سنة ۱۱۵۱» (ص ۲۱۶) . رساله پنجم ، نام
 مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف : «شرح دعای چهل کاف» :
 «شرح چهل کاف عربی بروز یک شنبه شهر شوال سنه ۱۲۶۹ هجری»
 (ص ۲۳۵) .

۷- آغاز : اول ، تفسیر سوره والضحی (ص ۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد
 لله خالق الماء والطين مالک السموات والارضین رازق الابرار والفاجرین
 معطی الاولیاء والفاسقین و الصلوة علی سید المرسلین و خاتم النبیین و علی
 آله اجمعین» .

۸- انجام : ایضاً ، (ص ۳۷) : «وجه سوم نعمت ظاهر نماز است و نعمت باطن قبول
 است وجه پنجم نعمت ظاهر گویای است و نعمت باطن خاموشی است تمت
 تمام شد تفسیر سوره والضحی روز جمعه وقت پیشین سنه ۱۲۶۹» .

– آغاز : دوم ، دعای سابعه ، (ص ۴۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم

اللهم یا سامع الدعاء و یا فاطر السماء

و یا دایم البقاء و یا واسع العطاء

ای شنونده دعاها یعنی قبول کننده وای پیدا کننده آسمانها وای همیشه
 باقی وای فراز کننده بخششها» .

– انجام : ایضاً (ص ۴۸) :

«الی المطعم الشهی الی المشرب الروی

یا عطاءه الکریم

به بخشش جود که بزرگ است ، تمت تمام شد ، دعای سامعه ، تصنیف حضرت علی کرم الله وجهه .

— آغاز : سوم ، شرح قصیده سریان ، (۴۹) : « بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين والعاقيه للمتقين والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله واصحابه و احبائه اجمعين اما بعد چنین می گوید عبدالضعيف الراجی الى رحمة ربه القوی ضياء الدين نخشی . »

— انجام : ايضاً (ص ۱۱۱) :

«نیست کس را به دست خود چیزی هر چه دارد همه خدا دارد
قطعه در خاتمه کتاب گوید :

نخشی خوش نوشتی ابن کلمات   برد لطف سخنت آب حیات
سخن خوش گوار خوش گفתי   در ناسفته را نکو سفتی
تمام شد شرح قصیده سریان تصنیف ضياء الدين نخشی پاس خاطر والده اسمعیل ،

الهی بیامرز سه بنده را   مصنف نویسنده خواننده را

بتاریخ ۱۶ رجب سنه ۱۲۶۹ .

— آغاز : چهارم ، شرح قصیده بهشتیه یا بانث سعاد (ص ۱۱۱) : الحمد لله الذي شوق قلوب المشتاقين الى لقائه و ذوق السنتم بحلاوة ذكره و ثنائه والصلوة والسلام على حبيبه و رسوله محمد افضل رسله .

— انجام : ايضاً (ص ۲۱۵) : « الحمد لله رب العالمين که بداعیه فرزندی عزیز الاعز

محمد گل و بعضی اخوانی و علاوہا فضل و کرم ایزدمنان و توجه موجه شیخی و مخدومی قطب العالمین مخدوم جهان و جهانیان حضرت میان مسعود جیو متع الله لنا ولسایر المستفیضین منه بدوام بقائه این بنده خسته دل شکسته شارح ابن قصیده حمیده گردیده . . . تصنیف کردن این شرح در روز جمعه چهارم ماه محرم سنه یکهزار و پنجاه و یک از هجرت پیغمبر بود ابیات جمله قصیده بهشتیه چهل و نوزده اند . »

— آغاز : شرح دعای چهل کاف (ص ۲۵۷) : « بسم الله الرحمن الرحيم ، کفاک بس است ، ترا ای نفس گرفتار ربک پروردگار کم یکفیک وا کفه چگونه

بسیار بس است ترا و حال آن که حادثه ترا نیز بس است» .
 - اجام : ایضاً (ص ۲۳۱) : «الا هو الحمد لله على البداية والصلوة على نبينا محمد في النهاية و على آله و اصحابه غاية الغاية تمت شرح چهل کاف عربی بروز یکشنبه شهر شوال سنه ۱۲۶۹ هجری» .

۹- چگولگی : این مجموعه در موضوع دین «تفسیر و ادعیه و فرایض و مناجات و عرفان» است و شامل ۸ رساله ارزنده است به زبان فارسی و عربی و همه آنها بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت است و لیکن دیگر فرقه های اسلام نیز بدانها توجه دارند . رساله اول تفسیر سوره والضحی (۹۷) قرآن شریف است به زبان فارسی و تقسیمات آن بر حسب آیات قرآن کریم است . رساله دوم اشعاری است خوش وزن و خوش آهنگ از نوع «مخمس» منسوب به حضرت علی (ع) که صورت «مناجات» دارد و با فارسی روان زیر نویسی شده است . رساله سوم «شرح قصیده سریانی» نام دارد و آن را ضیاء الدین مخشبی (متوفی ۷۵۱ هـ ق) شرح کرده است . مطلع قصیده این است :

انا الموجود فاطلبنى تجدنی وان تطلب سواي لم تجدنی

ترجمه فارسی این قصیده شیرین و شیوا و جاذب است و نوعی نثر عرفانی است و آمیخته با قطعات زیبا و ابیات برگزیده صوفیانه است و چون مترجم خود عارفی بینادل بوده در ترجمه اش روحانیت و معنویت ویژه دارد :

به جز من کس نگهبانی نیابی   به جز من هیچ رحمانی نیابی
 رهانم من ترا از جمله آفات   به جز من هیچ درمانی نیابی

رساله چهارم «شرح قصیده بانث سعاد» یا «شرح قصیده بهشتی» است که سراینده اصلی آن «کعب زبیر» بوده و آنرا در مدح حضرت محمد (ص) سروده به مطلع :

بانث سعاد فقلبی الیوم مقبول   متم اثرها لم یفک مکبول

مترجم که «محمد رشید بن سلطان حسین الفاروقی» نام دارد به دستور مخدوم و پیر خود «اخون محمد مسعود جیو» و برای پسرش «محمد گل» این رساله را به نثر فارسی روان ترجمه کرده و الحق بسیار خوب ترجمه کرده

و علاوه بر ترجمه روان فارسی ، هر بیت شعر عربی را به سه بیت شعر پنجابی در آورده است . رساله پنجم «شرح دعای چهل کاف» است که به نثر فارسی روان ترجمه شده است . کاتب این مجموعه یک شیخ بوده و لیکن نام او نیامده است . در آغاز و انجام و اواسط و کناره‌های صفحات این مجموعه یادداشتهای دینی و دعایی و توضیحات لغوی و اشعار اضافی آمده است . بعلاوه اینها از صفحه ۲ تا ۵ مطالبی از یک کتاب انشای فارسی به نام «مرغوب القلوب» تألیف «میر ابو الحسن ولد شیخ میر حسن» آمده است . از صفحه ۳۸ تا ۴ مطالبی در فضیلت نماز به نثر فارسی و یک قطعه عربی بدین مطلع آمده است :

یا حبیب الاله خذ بیدی مالعجزی سواک مستندی

از صفحه ۲۳۳ تا ۲۳۹ مطالبی به عربی آمده است تحت عنوان «رساله در بحث منع قدمهای بخیلان» که از «فتاوی عقاید المهتدی فی مسائل الهدی» نقل شده است . در صفحه ۲۴ ابیاتی درباره سنوات عمر پیامبران کتابت شده و در صفحه ۲۴۲ و ۲۴۴ یک مثنوی کوتاه به زبان پشتو درباره تعظیم مهمان و پدر و مادر کتابت شده است .

۹۱۰ و ۵۲۰

۶۳۲

مجموعه

- ۱- خلاصه الحیوة ، ۲- عجایب الطبقات ، ۳- احکام نوروز نامه خواجه عبدالحکیم ترمذی ،
- ۴- فال نامه شیخ طوسی

[مراجع و ستاره شناسی ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $27/5 \times 16 \times 4$ سم . - درونی : ۱۵ س 18×15 سم .
- ۲- اوراق : ۳۰۶ ورق . ۶۱۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم و نازک سفید رنگ براق هراتی ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد متوایی ملون با عطف پارچه‌ی سیاه رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش و شکسته ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط اردو و فارسی ، جدولهای ۵ خطی کناره متن سیاه و شنگرف و لاجوردی و زرین و

جدول یک خطی کنارہ صفحہ شنگرف، قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : «میر عبد سید بن ملا میر عزیزان مرغینانی»، تاریخ کتابت : «۱۲۴۴ هـ ق»
در صفحہ ۹۷۹ چنین آمده است: «تمت هذه النسخة المعتبرة العجيبة الغريبة المسماة
بعجائب الطبقات با مرعالي . . . رحمانفلي توقاؤه قلماق بن شنفار بهادر . . .
بید عبدالضعیف النحیف الراجی . . . میر عبد سید بن ملا میر عزیزان
مرغینانی . . . فی تاریخ سنہ ۱۲۴۴ فی شهر رمضان المبارک» .

۶- مؤلف : «محمد طاهر ابن ابی القاسم»، نام تألیف : «عجایب الطبقات»، تاریخ تألیف
معلوم نشد . در صفحہ ۴۶ و ۴۸ اینگونه آمده است : «راقم این مراسم
محمد طاهر ابن ابی القاسم میگوید کہ . . . این رسالہ را مطبق بہ هفت
طبقہ گردانید و او را عجایب الطبقات نامید . . . (به فرمان) . . . سید
نذر محمد بهادر خان . رسالہی دیگر در آغاز این نسخہ بہ نام «خلاصۃ الحیاة»،
تألیف «احمد بن نصر اللہ النوی» کہ بہ فرمان «ابوالفتح عبدالرزاق فتح اللہ»،
نوشته شده است . دیگر رسالہی بہ نام «احکام نوروز نامہ خواجہ عبدالحکیم
ترمذی» در آخر نسخہ آمده است (رک : ۹-چگونگی) .

۷- آغاز : خلاصۃ الحیاة (ص ۸) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، فتح کلام خیر انبیا
به نام حکیمی سزد کہ جمیع ذات وجود بحمد او ناطق وان من شیء الا
ویسبح بحمده و ختم مسرت التزام بکلام علیمی لایق کہ جمیع مبدعات
سلسلہ جود نسبت بہ علم او در دعوی جهل خود صادق» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۲۵) : «و هر قل قیصر کہ حضرت رسالت پناهی صلوات اللہ علیہ
و آند را کہ دریافته و دعوت اسلام در رسیده چنانچہ در کتب سیر بتفصیل
مسطور است واللہ تعالی اعلم بحقایق الامور» .

— آغاز : عجایب الطبقات ، (ص ۴۴) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، غایت سعادت
ابدی و نہایت کرامت سرمدی حمد کریمی است کہ منظر هفت آسمان اجرام
را بہ کمال صمدیت مطبق بر افراشت و این ایوان صوامع انس و
شادروان مجامع قدس را در فضای هوای قدرت معلق داشت» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۵۹) : «این فقیر آن را بطریق نقل تقریر فرمودہ نہ چنان

است که بمحض ایجاد و اختراع خود وضع و ترتیب داده باشد و العهده
 علیهم والله اعلم بحقیقه الحال تمت هذه النسخة المعتبرة العجیبة الغریبة
 المسماة بعجایب الطبقات بامر عالی و ذات متعالی درجات خجسته صفات
 معدن الحسنات عمدة الامراء زبدة الكبراء امارت پناه نجات دستگاه حكومت
 و عدالت جایگاه حشمت و شوکت انتباه رفیع القدر عزیز الوجود کرامی
 المرتبة رحمانقلی توقا به قلماق ابن شنقار بهادر سلمه الله تعالی من کل بلیات
 الدارین و اوصله الله الی جمیع مقاصده الکوین و زاد عمره و اقباله و دولته
 و درجته یوما فیوما ساعة فساعة آمین . . . قد تم هذه بعون الملك العلام
 والله اعلم بالصواب و الیه المرجع والمآب» .

— آغاز : احکام نوروز نامه خواجه عبدالکریم ترمذی رحمه الله (ص ۵۶۰) :
 «بسم الله الرحمن الرحیم ، اگر نوروز عالم روز یکشنبه بود ، آن روز
 پادشاه آفتاب است بس آن سال بغایت پر نعمت بود و اما مخالف و ناراستی
 درمیانه خلایق پیدا شود» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۷۳) : «و تحویل کردن مردم از جای بجای و تشویش رعیت
 و خونریزی بود اخیر سال غله ارزان شود هر فرزندیکه در اول سال
 زاید مگردان و خود رای از همه مردم داند و اگر درمیانه سال زاید نیکو
 روی شود و اگر در اخیر سال زاید دراز عمر شود انشاء الله تعالی والله اعلم
 بالصواب تم» .

۹. چگونگی : این نسخه مجموعه‌ی بسیار گران بها و عزیز الوجود است در موضوع
 حوادث و رویدادهای جهان و مردمان و عجایب عالم و غرایب
 موجودات به زبان فارسی . در حقیقت شامل یک نسخه اصلی است به نام
 «عجایب الطبقات» در ۵۱۵ صفحه و ۹۷ صفحه (از ۶۱۲ حاوی رسائلی
 دیگر است در موضوع فال و ادعیه و پیشگویی و شانہ بینی و مسائل
 دینی . همه این رسائل و اصل نسخه به زبان فارسی است و ترتیب آنها
 در این مجموعه بر حسب احتیاجات «کاتب» و یا «مالک» آن بوده است
 در صفحه ۲ یادداشتی تاریخی آمده که سفری در سال ۱۲۴۴ از جناب
 خلیفه محمود سلطان ارسلطان حاجی تولقطار ولد مصطفی قلی برای زیاره

حضرت نقشبند و حضرت خواجه جهان به شام شده است . از صفحه ۳ تا ۷ «دعای قضای دین» و «بیان خلق عالم» و دعای دیگر به زبان فارسی و عربی آمده ، از صفحه ۸ تا ۲۵ رساله «خلاصة الحیوة» آمده . این رساله به زبان فارسی و در موضوع خلق عالم و حکمت و فلسفه آفرینش و اخلاق است . تقسیمات آن بر اساس «فاتحه» و «مقصود» و «فتح» و «خاتمه» و است و جمعاً یک «فاتحه» و دو مقصود و پنج فتح و یک خاتمه دارد و به نام ابو الفتح عبدالرزاق فتح الله تألیف گشته و بدین جهت تقسیمات آن به «فاتحه» و «فتح» است . در کناره متن خلاصة الحیوة رساله‌ی به زبان فارسی در ایجاد عالم و احوال پیغمبران و خلفا و تابعان کتابت شده و تقسیمات آن بر «قرن» است ، مثلاً «قرن دوم دوازده لک و نود و شش هزار سال بود» . از صفحه ۲۷ تا ۳۰ از کتاب تحفة الغرایب مطالبی جالب درباره چند آیه قرآن و مناجات حضرت موسی (ع) و تفسیر فضیلت «الف کتابت شده است و این رساله اخیر در کناره متن نسخه آمده و بر اساس «باب» تقسیم شده است و ظاهراً «۲۷ باب» دارد . از صفحه ۳۱ تا ۳۸ فهرست مطالب عجایب الطبقات آمده است و آنرا بر «هفت طبقه» منقسم کرده است . طبقه اولی در ذکر آفرینش دنیا و عجایب طبقات آسمان و زمین . طبقه ثانیه در ذکر شمایل و فضایل انبیا ، طبقه ثالثه در ذکر کیفیت ارض و سما بمشرب حکما ، در این طبقه از بلاد خراسان و قهستان و سیستان و نهر هیرمند و بلاد طبرستان و بلاد عراق عجم و فارس و کرمان و خوزستان و عراق عرب و همه بلاد عالم آمده است . طبقه رابعه در بیان بعضی از امور عجیبه . طبقه خامسه در بیان بعضی از علوم غریبه مانند اعمال سیمیا و ناموس اکبر ، ناموس اصغر ، علم تسخیر ، طبقه سادسه در بیان بعضی از مسایل غریبه شرعیه ، طبقه سابعه در ذکر علامات قیامت . از صفحه ۴۰ تا ۴۳ فال نامه شیخ ابوالحسن طوسی و جدول ایام هفته و بعضی ادعیه و طلسمات آمده است . از صفحه ۴۴ تا ۴۹ متن عجایب الطبقات آمده است .

از صفحه ۵۶ تا ۵۷ احکام نوروز نامه خواجه عبدالحکیم ترمذی آمده

است . از صفحه ۵۷۴ تا ۶۱۱ مطالب ستاره شناسی ، هیئت ، جدولهای سیارات ، طلسمات ، معنیات منظوم فارسی و ترکی ، احکام دانستن شبانه گوسفند ، در بیان دانستن ضمیر ، تعبیر نامه حضرت یوسف و دهها مطالب شگفت آوردیگر کتابت شده .

این نسخه در نوع خود بی نظیر است و شاید تاکنون چاپ نشده باشد . فارسی آن روان و محکم و منسجم است . مؤلف یاد آور گشته که کلیه مطالب خود را از کتب مختلف قدیم نقل کرده است ، مانند : مسالک الممالک الموجودات و جامع العجایب المخلوقات و نزهت القلوب و روضة الصفا و عجایب البلدان و غرایب الدنيا و تحفة الغرایب و مجمع العجایب . در آغاز و انجام و گوشه و کنار صفحات این نسخه یادداشت‌های تاریخی و جغرافیایی و دعایی و خواص بعضی چیزهای عجیب و غریب آمده است . نشان یک مهر در صفحه ۶۱۱ دارد : «خیر الله ابن محمد بیک شریف» .

۲۹۰

۹۷۴

مجموعه

۱- خلاصه سیر سید البشر ، ۲- رساله در بیان چهارده خانواده ، ۳- دستور السعادة فی معرفة النبوة و الرسالة و الولاية ، ۴- ناشناخته

[دین ، عربی و فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۳ × ۱۴ × ۱ سم . - درونی : ۷ س (متن خلاصه سیر سید البشر)
- ۲- اوراق : ۴۸ ورق . ۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد پارچه‌ای و کاغذی پوشیده با عطف چرمی کرم خورده .
- ۴- خط : تحریر ، خوانا ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها شنگرف ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : «محمد حکیم بن عبدالواحد» ، تاریخ کتابت : «۱۰۸۴ هـ ق» : تم خلاصه سیر سید البشر وقت الضحیٰ يوم الاربعاء الحادی و العشرین من شوال المنسلک فی سلك اربع و ثمانین و الف من الهجرة النبوية علیه الصلوة

و التحية كاتب الحروف محمد حكيم بن عبدالواحد من البقعة المباركة
اكبر آباد عرف آكره سنة ۱۰۸۴ « (ص ۷۷) . كاتب رسائل ديگر
«عبدالنبى العثمانى الشطارى» . تاريخ كتابت : «۱۰۳۹ هـ ق» (رك :
۶- مؤلف) .

۶- مؤلف : نام مؤلف رساله اول : «ابى جعفر احمد بن عبدالله بن محمد بن ابى
بكر الطبرى» ، نام تالیف : «خلاصة سير سيد البشر» ، تاريخ تالیف معلوم نشد :
«قرأت على شيخنا محب الدين ابى جعفر احمد بن عبدالله محمد بن ابى
بكر الطبرى المكي الشافعى قدس الله روحه و نور ضريحه فى مستهل شهر
المحرم سنة تسع و ثمانين و متماية بالمسجد الحرام . . . هذا مختصر فيه
. . . جمعه علقه عجلا ن و عقيلة اصل و افنان من اثني عشر مؤلفا ما بين
كبير و صغير انتخبته و اختصرته و سميته بخلاصة سير سيد البشر و يشتمل
على اربعة و عشرين فصلا» . نام مؤلف رساله دوم و سوم : عماد الدين
محمد عارف عبدالنبى عثمانى شطارى» : نام تالیف : «رساله در بيان چهارده
خانواده» ، تاريخ تالیف : «۱۰۳۹ هـ ق» : «تم هذه الرسالة فى ساعة او
ساعتين بيد . . . عبدالنبى العثمانى الشطارى . . . فى سنة تسع و ثلثين
بعد الالف الهجرية نام رساله سوم : «دستور السعادة فى معرفة النبوة و
الرسالة و الولاية» ، تاريخ تالیف : «۱۰۳۹ هـ ق» ، نام مؤلف رساله سوم
«شيخ احمد الفاروقى السرهندى» ، نام تالیف و تاريخ آن معلوم نشد چون
از آغاز ناقص است (۸- انجام) .

۷- آغاز : رساله اول ، خلاصة سير سيد البشر (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم
قرائت على شيخنا الامام الاوحد القدوة العلامة فيخر المحدثين شيخ الحرمين
الشريفين محب الدين ابى جعفر احمد بن عبدالله بن محمد بن ابى بكر الطبرى
الملكى الشافعى قدس الله روحه و نور ضريحه فى مستهل شهر المحرم سنة تسع
و ثمانين و ستمائة بالمسجد الحرام» .

۸- انجام : ايضاً (ص ۷۷) : «و كان ذلك فى بيت عيشه ثم دفن معه ابوبكر و عمر
رضى الله عنهما و صلى الله على سيدنا محمد و على آله و صحبه وسلم و شرف
و كرم و مجد و عظم و بارك و تعطف و تحسين و ترحم و اعاد علينا من بركاته

و جعلنا من امته و انا لنا شفاعته و حشرنا فی زمرة برحمتک یا ارحم الراحمین
و رضی الله عن اصحابه اجمعین و التابعین طعم باحسان الی یوم الدین» .

— آغاز : دوم، رساله در چهارده خانواده (ص ۸۰) : «بسم الله الرحمن الرحیم رساله
در چهارده خانواده الله الحمد و المنة و علی نبیه الصلوة و التحیة و علی
آله و اصحابه اجمعین و بعد میگوید بنده مشتاق لقاء باری عماد الدین
محمد عارف عرف عبدالنبی عثمانی شطاری . . . این رساله ایست در بیان
چهارده خانواده مشهور که بحضورت امیر المؤمنین اسد الله الغالب علی بن
ابی طالب . . . میرسند» .

— انجام : (ص ۸۵) : «بوساطة حسن بصری قدس الله سرهم الحمد لله علی هذه النعمة
العظمی و الفضلة الکبری و الصلوة و السلام علی سید الانام محمد و آله
الکرام و اصحابه العظام و قد تم هذه الرسالة فی ساعة او ساعتین بید صاحبه
(حاجیه) الفقیر المحتاج الی رحمة الله الباری عبدالنبی العثماني الشطاری
افاض الله تعالی انوار الاولیاء و الاصفیاء و اوصل الله بركات الاحیاء و الاتقیاء
فی سنة تسع و ثلثین بعد الالف الهجرية علی صاحبها الف سلام و تحیة و
آله و اصحابه اجمعین» .

— آغاز : سوم - دستور السعادة فی معرفة النبوة و الرسالة و الولاية (ص ۸۶) :
«بسم الله الرحمن الرحیم و منک الافاضة یا کریم حمد سزای مالک الملکی
است که ملک غیب و شهاده را بانوار آفتاب و ماهتاب ولایة و نبوة
منور ساخت» .

— انجام : ایضاً (ص ۸۷) : «و اینجنا عشق و عاشق و معشوق از یکدیگر ممتاز شدند
و هر یکی لوازم و مراسم خود را بر صفحه وجود و شهود ظاهر و
آشکارا کردند :

چون نظر بر جمال خویش انداخت کرد بر حسن خویش عشق آغاز
زان سبب عشق و عاشق و معشوق گشت هر یک ز غیر خود ممتاز
و عشق در صورت عاشقی و کسوة معشوقی خود را بر خود نمود» .

— آغاز : چهارم ، ناشناخته (ص ۸۹) : ناقص است و اینگونه شروع می شود
«اشارت و عدم عقد است پس عدم اشارت سنت علماء ما تقدم شد و وج

ترک نفی تهمت انگشت حسن ظن ما باین اکابر دین آنست که تا زمانیک
دلیل حرمت یا کراهت درین باب بر ایشان ظاهر نشده است حکم بحرمت
یا کراهیت نکرده اند» .

— انجام : ایضاً (ص ۹۳) : «و هذا الشيخ قد ضعف حدیث القلتین بالاضطراب الحاصل
من كثرة اختلاف الرواة تمت هذه الرسالة من انفاص الشریفة مرشد السالکین
شیخ احمد الفاروقی السرهندی قدس الله سره العزیز» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «احوال و اعمال و سیرت حضرت محمد (ص)
و عرفان و تصوف» است شامل چهار رساله است . رساله اول به نام خلاصه
سیر سید البشر به زبان عربی و در موضوع سیرت و نسب و میلاد و
غزوات حج و عمره و اسماء و صفات مکارم اخلاق و معجزات و ازواج و
پسران و دختران و عموها و عمهها و خادمان و سپاهیان و نعمت‌ها و
سلاح‌ها و اثاث و لباس و وفات حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلام در
«۲۴ فصل» . فصل اول در نسب آن حضرت و فصل ۲۴ در ذکر وفات
آن حضرت (ص) . نسخه‌ی است ارزنده که از ابی جعفر احمد بن عبدالله
بن محمد بن ابی بکر الطبری نقل شده است و از میان تألیفات دوازده مؤلف
گرد آورده شده است .

رساله دوم به زبان فارسی و در موضوع احوال و آثار چهارده خانواده
به نامهای طینوریان ، هبیریان ، چشتیان ، جنیبیان ، کاذرونیان ، سقطیان ،
جنیدیان ، ادهمیان ، فردوسیان ، طوسیان ، سهروردیان ، کرخیان ، اویسیان .
راهدیان تألیف عماد الدین محمد عارف عبدالنهی عثمانی شطاری . این نسخه
به خط مؤلف است . رساله سوم به زبان فارسی و در موضوع سعادت و نبوت
و رسالت و ولایت است ، تألیف و کتابت مؤلف رساله دوم . این رساله
کوچک هم ارزنده است . نثر فارسی هر دو رساله شیرین و جالب و
آمیخته با اشعار دلاویز فارسی است . رساله چهارم به زبان فارسی و در
موضوع مسائل فقه و شناخت اصابع (انگشتان) در موارد مختلف نماز
است . از بیانات شیخ احمد فاروقی سرهندی است که شاید همان امام ربانی
مجدد الف ثانی (رح) باشد . در آغاز و انجام و اواسط نسخه یادداشتهایی

طبی و امامی داروها و اشعار فارسی آمده است از جمله این یادداشت «بتاریخ بیست و چهارم رمضان المبارک روز پنجشنبه وقت ضحوة الکبری در سنه هزار و نود و چار تحریر یافت مسوده محمد حکیم عبدالواحد». لفظ «یا کبیکج» دارد. «در ملک نور محمد ولد ملک گل محمد قیمت سه پاؤ (پاؤ یک ربع افغانی) خریده شد (۱۲ آنه) تحریر فی التاریخ بیست و یکم شهر رمضان سنه ۱۱۷۹». و یک قصیده به زبان پشتو به خط نستعلیق به این مطلع:

هر آغاز می نبامه دده دذات دی چه پکن تی نپذا واره موجودات دی»

۸۹۰

۶۶۶

مجموعه

۱- دیوان املا ، ۲- دیوان غیائی

[ادب، فارسی، منظوم «غزلیات و مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۰/۱۵ \times ۱۴ \times ۱/۵$ سم. — بیرونی : ۱۳ (بیت) ۸×۱۵ سم. م.
 ۲- اوراق : ۸۴ ورق . ۱۶۸ صفحه .
 ۳- کاغذ : ضخیم لاجوردی و سفید رنگ فرنگی ، اندکی ساییده شده ، جلد مقوایی سیاه رنگ و سرخ ، با عطف پارچه‌ی سفید رنگ .
 ۴- خط : نستعلیق و شکسته ، خوانا ، روشن ، پخته ، قرن ۱۲ ه ق .
 ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
 ۶- مؤلف : یا (شاعر) : در این نسخه به دو نام یا تخلص بر می خوریم : «املا» و «غیائی» ،

«املا بکوش و کنج قناعت بدست آر بهر طمع بخاق رخ خود چوزر مکن

شکر لله که غیائی بدر پیر مغان حلقه بندگی از روز ازل داشت بگوش»

(رک : فهرست نسخه‌های خطی بریتیش میوزیم ، ج ۲ ، ص ۷۱۴ ،

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۴۱۲-۴۱۴) .

۷- آغاز : دیوان املا ، (ص ۲) :

«به بحر عشق خواص مکن منشین بسالها

ز درس عشق شاید حل شود این جمله مشکها

شدم عاشق بامید که آن . . . .

ندانستم که رو آرد بمن هر لحظه مشاهد

۸- انجام : ایضاً (ص ۹۶) ناقص است :

«برهم نمی رسد مژه ات همچو آینه ای دیده راست گو یکی حیران کیستی؟»

اندیشه بی زرزق مکن همچو ناکسان فارغ نشین وظیفه خور خوان کیستی؟

— آغاز : دیوان غیائی ، ناقص است (ص ۹۷) :

«ای شمع ولا فردم ای برق جهان سوزم

در دوزخ هجرانت زین پیش مرا مکن گذار

گفتم که نهان دارم درد تو دلی بنمود

این رنگ خزان اشک این جذب جنون اظهار

تا حسن تو را دیده در عشق تو گردیده،

دیوانه غیاث الدین در کوچه و در بازار»

— انجام : ایضاً (ص ۱۹۷) :

«حد کس کو که کند مدحت بیضای رخس

می نیاید بصفه راست تجلای رخس

مرهم درد غیائی است مدیجش (۴)

خرم آن روز که حافظ به تولای درخش

سر خوش از باده با دولت و کاشانه روم

این کتابت پیر دستگیر دوازدهم شهر جمادی الثانی در بلده شبرغان

تحریر یافت .

۹- چگونگی : این نسخه شامل دو دیوان است از دو شاعر به نام «املای» و «غیائی» که

هیچ کدام را دقیقاً نشناختم . در فهرست نسخه های خطی فارسی بریتینس

میوزیم «دیوان املای» آمده و املای را یکی از عرفا و بزرگان متصوفه در

افغانستان به شمار آورده است . «دیوان غیائی» یا «دیوان غیاث الدین

نایاب نیست و لیکن نام «غیائی» یا «غیاث الدین» را در جایی دیگر نیافتم

(رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۴۱۲ -

۴۱۴) . این نسخه شامل غزلیات ، مخمسات ، قصاید ، و مثنوی های

کوتاه است. چند مثنوی کوتاه و قصیده در مدح «حاجی شاه غلام محمد معصوم» دارد که گویا یکی از عارفان بزرگ بوده است. روی هم رفته این نسخه از لحاظ نظم و ترتیب اشعار درهم و برهم و آشفته است و از اواسط آن اوراق افتاده است و در آخر به «پیر دستگیر» اشارت رفته که ظاهراً همان غیاث الدین است. دیوان املا بر حسب حروف روی اشعار، الفبایی شده، اما در اواسط نسخه ترتیب برهم زده شده است و در حدود ۱۳۸۰ بیت دارد. دیوان غیاثی هم ترتیب الفبایی ندارد و در حدود ۸۰۰ بیت دارد.

۸۹۰

۸۵۰

مجموعه

۱- دیوان بیدل، ۲- دیوان بهلول، ۳- دیوان احمدی

[ادب، فارسی، منظوم، «غزلیات»]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۱۴ × ۱۶ × ۲/۵ سم. - درونی : ۱۴ × ۱۶ × ۱/۵ سم
- ۲- اوراق : ۲۵۱ ورق. ۱. ۵ صفحه.
- ۳- کاغذ : نازک براق خاکی رنگ بخاری، جلد مقوایی آبی رنگ با عطف و گوشه پارچه‌ی خاکی رنگ.
- ۴- خط : نستعلیق خوش، خوانا، روشن، پخته، رسم الخط فارسی، کلمات شواهد و نشان‌ها شنگرف، ۳ سر لوح زرین و لاجوردی در آغاز هر دیوان، و صفحات اول و دوم هر دیوان گل و بوته نگاری و نقاشی دندان موشی زرین، جدولهای کناره متن، خطی لاجوردی و سبز و سرخ و سیاه و زرد و جدولهای ما بین ابیات و کناره‌های مصاربع دو خطی سیاه و جدولهای یک خطی کناره متن شنگرف، قرن ۱۲ ه ق.
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد.
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «بیدل» و «بهلول» و «احمد» یا «احمدی»، نام تألیف «دیوان بیدل» و «دیوان بهلول» و «دیوان احمدی»، تاریخ تألیف «در مدح عمر شاعر». اساس سه گانه بالا به ترتیب اول و دوم و سوم در پایا

غزلیات آمده است :

- ۱- حاصل نشود صندل درد سر هستی
بیدل بره عشق اگر جبهه بسائی (ص ۹۲ نسخه)
- ۲- صبر کن در بلای حق بهلول
کسه صبوری مقام وصل بقاست (ص ۱۰۶ نسخه)
- ۳- باز مرغ جان احمد شد دلیر
گرچه در هر جانبی پرواز شد (ص ۲۹۱ نسخه)
- ۴- تا صورت احمدی عیان شد
پیداست جمال کبریائی (ص ۳۲۶ نسخه)

۷- آغاز : اول ، دیوان بیدل (ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

دو تا گشتیم در اندیشه یک سجده ساقی

براه دوست خاتم کرد ما را بی نگینها

نفس آشفته میدارد چو گل جمعیت ما را

پریشان مینویسد ککک موج احوال دریا را»

۸- انجام : ایضاً (ص ۹۴) :

«اگر فقر از تو مینالد وگر جاه از تو میباید

نه آتش چرا بیهوده بر هر خشک و تر پیچی

بسی پیچید بیدل نالهات بر دامن شبها

کنون و تمست اگر ابن رشته در پای سحر پیچی

تمام شد بالخیر» .

— آغاز : دوم ، دیوان بهلول (ص ۹۷) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

شبنمی از بحر عشق دوست گل شد خاک ما

مخزن اسرار شد خاک گل نمناک ما

چون تجلی کرده در دل عکس انوار رخت

خلوت دلدار شد آخر دل غمناک ما»

— انجام : ایضاً (ص ۲۶۳) :

«ندا از حق بجان عارف آمد که غیر از ما کسی دیگر نه بینی

صفا دل کن ز چرک شرک بھلول کہ تا در دل جمال دوست بینی
تمام شد بالخیر» .

— آغاز : سوم دیوان احمد یا احمدی (ص ۲۶۵) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،
ای جمالت تابشی در انس و جان انداخته پرتو روی تو نوری در جهان انداخته
فطرتت نفسی و نقش این و آن آمیخته بر بساط لا مکان نقش مکان انداخته» .

— انجام : ایضاً (ص ۵۰۱) :
«کنون احمد زبان درکش ز گفتار مکن هر لحظه بس کشف اسرار
نشاید فاش کردن راز پنهان کہ رخصت نیست ما را بیشترزان» .
تمام شد بالخیر» .

۹- چگونگی : در این نسخه سه دیوان بہ خط یک کاتب کتابت شدہ است اول
برگزیدہی از اشعار مفردات و غزلیات و مقطعات است کہ ظاہراً ابوالمعانی
میرزا عبدالقادر بیدل متوفی ۱۰۲۲ ھ ق است کہ بہ ترتیب حروف الفبایی
ردیف و قافیہ تنظیم شدہ است و در حدود ۱۲۲ بیت دارد . دوم دیوان
بھلول است کہ شامل غزلیات می شود و در حدود ۲۱۰۰ بیت دارد و
ترتیب حروف الفبایی ردیف و قافیہ دارد . سوم دیوان احمد یا احمدی
کہ شامل غزلیات و یک مثنوی کوتاہ است و ترتیب حروف الفبایی ردیف
و قافیہ ندارد و در حدود ۳۰۰۰ بیت دارد . این نسخہ از لحاظ خط و
کتابت خوب است و سہو القلم کاتب ندارد .

۸۹۰

۶۶۹

مجموعہ

۱- دیوان ظہیر فاریابی ، ۲- دیوان غنی کشمیری

[ادب، فارسی، منظوم «قصیدہ و غزل»]

- ۱- اندازہ : — بیرونی ۱۹×۱۲×۲/۵ سم . — درونی : ۱۲ و ۱۳ س ۱۵×۷ سم .
۲- اوراق : ۱۷۸ ورق . ۳۵۶ صفحہ .
۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی و چرمی زرد رنگ
با عطف و گوشہ سرخگون .

۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، رسم الخط فارسی ، سخت خوانا ، روشن ، پخته یک سر لوح زرین و لاجوردی در آغاز ، جدولهای ۵ خطی کناره صفحات لاجوردی و سیاه و زرافشان ، جدولهای یک خطی فواصل ، مصاریع و عناوین زرین ، قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : اول «ظہیر الدین ابو الفصّل طاهرین محمد فاریابی ستوفی

۵۹۸ هـ ق» ، نام تألیف : دیوان ظہیر فاریابی ، تاریخ تألیف : در مدت

عمر شاعر . نام یا تخلص شاعر در بعضی از مقاطع اشعار آمده است :

ظہیر مثل ترا خاصه در چنین حضرت

زبان مدح نباشد بسنده کن به دعا (ص ۲۰۹) .

(رک : گنج سخن ، تألیف دکتر ذبیح الله صفا ، ج ۲ ، از نظامی تا جامی .

ص ۵۱-۶۲) .

دوم «ملا محمد طاهر غنی کشمیری ستوفی ۱۰۷۷ هـ ق» ، نام تألیف :

«دیوان غنی کشمیری» تاریخ تألیف (سرودن) : «مدت زمان عمر شاعر» .

نام غنی در مقاطع غزلها آمده است :

در علم فقر هر که شد استاد چون غنی برداشت نسخه از ورق بوریای ما

بغیر از تکیه ام گرسیم و زر دزدید پہلو را

غنی از پہلوی من ہر تھی دستی تو انگرشد .

(رک : ایضاً ، ج ۳ ، ص ۱۰۸-۱۱۰) .

۷- آغاز : دیوان ظہیر فاریابی (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

چو زہرہ وقت صبح از افق سازد جنگ زمانہ نیز آند نالہ مرا آنک

جفای چرخ بگیرد مرا بہ سختی نای وفاء یار بیاویزدم بہ دامن چنک

برو زمانہ ناماز از سرم بیرون هوای نالہ نای و نشاط نغمہ چنک

چنان بدرد دل از مینہ بر کشم آہی کہ ہفت آیند چرخ از آن بر آرد رنگ»

۸- انجام : ایضاً (ص ۲۴۲) :

«آنجا کہ وای تو بسر مشکلی رسد حاجت بموفقتہ بہ بیان و مہر ہنشر

در نو بهار تربیتت یافت رنگ و بوی هر گه که مرغزار سپهر است گاشنش
 مرغی کز آشیانه اقبال تو پرد از اختران ثابتسه باشند ارزشش
 آتش فروغ عزم تو دارد از این قتیل در بر گرفته اند چو جان سنگ و آهنش»
 : آغاز : دیوان غنی کشمیری (ص ۲۵۱) : ناقص است و چنین آغاز می‌گردد :
 «تارقم زد خامه وصف قامت محبوب ما همچو جسم در کو هم استاده می باشم ما
 تا بچشم آن تغافل پیشه میشد آشنا کاش بودی برگ نرگس کاغذ مکتوب ما

پروانه گویمیر بغیرت که شمع را روشن کنند خلاق بخاک مزار ما
 امروز نیم شهره عالم ز نحیفی (?) عمر بست که از ضعف فتادیم زیانها (?)»
 : انجام : ایضاً (ص ۳۵۴) :

«دلم چون گردباد کوچه گردیها به تنگ آمد

برقص آیم چویا بم رخصت سیر بیابانی

بیا در دیده ام بنشین اگر آبروان خواهی

که از چشم ترم جویی است هر چاک گریبانی

چه خوش نالیده است از گریه بر خود مردم چشم

فتاده در میان آب گویا تخم ریحانی

غنی در وصل گل تاکی به کنج خانه بنشینی

سری چون خار بالا کن ز دیوار گستانی» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب فارسی» است و شامل دیوان قصاید و بعضی

از غزلیات ظهیر فاریابی و دیوان غزلیات غنی کشمیری است . بر دیوان

ظهیر یک مقدمه منثور نوشته شده در ۹ صفحه که مفهوم آن توصیف شعر

و ارزش والای آن است و ضمناً از آن چنان نموده می‌شود که نویسنده‌اش

می‌خواسته است ظهیر را دیدار نماید و لیکن محروم مانده زیرا ظهیر

روی در نقاب خاک کشیده است . نویسنده مقدمه به گرد آوری قصاید و

غزلیات ظهیر می‌آغازد و پس از گرد آوری ، آنها را به «مجد الدوله نظام

الملک» تقدیم می‌دارد . این مقدمه اینگونه آغاز می‌شود : «بسم الله

الرحمن الرحیم ، سپاس بی نهایت و آفرین بی پایان مر قادری را جل جلال

و تقدس اسماؤه که دو شمع در حجره دماغ ما بر افروخت . و چنین پایان می یابد : «درگاه او که ملجأ اصحاب هنر و ارباب فضل است از نوایب زمان و سوایب حدثان مصون و مسروس باد» . پس از این مقدمه دیوان آغاز می گردد . ترتیب الفبایی حروف روی ندارد و از پایان افتادگی دارد و در حدود ۳۰۰ بیت را شامل می گردد . دیوان شنی کشمیری از صفحه ۱ تا ۶۱ تا پایان نسخه است و شامل غزلیات او می شود و در حدود ۱۲۵ بیت دارد . در آغاز و انجام این نسخه چند شعر و یادداشت به خط تازه کتابت شده است .

۸۹۰

۵۴۰

مجموعه

۱- دیوان عرفی شیرازی ، ۲- مجمع الابدکار ، ۳- لیلی و محنون ، ۴- نفسیه
[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، مثنوی و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۲ × ۱۴ × ۲ سر م . — درونی : ۱۲ و ۱۳ س ابیات
۸ × ۱۶ سر م .
- ۲- اوراق : ۳۰۸ ورق . ۶۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم حنایی رنگ و نخودی رنگ لاهوری ، گرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی با عطف و گوشه پوسیده ، شیرازه دار .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی و اردو ، خوانا ، پخته ، روشن ، جدولهای فواصل مصاریع و ابیات و عناوین یک خطی شنکرف و جدولهای کناره های متن اشعار سه خطی شنکرف و لاجوردی و صفحه اول بر خطی زرین و سیاه و شنکرف و لاجوردی ، قرن ۱۵ ق .
- ۵- کاتب : «عبدالرحمن زاهد بن ابراهیم زاهد» ، تاریخ کتابت : «۱۰۲۵ هـ ق» ، در صفحه ۶۱۵ چنین آمده است : «تمت الادیوان بعون الملک المنان من بد عبدالضعیف النحیف الراجی الی الرحمة والغفران عبدالرحمن زاهد ابن ابراهیم زاهد غفرالله له ولوالدیه و احسن الیهما و الیه به تاریخ حتم شهر ربیع الاول سنه هزار و بیست و پنج» .

۶۔ مؤلف : یا (شاعر) : «جمال الدین محمد بن بدر الدین شیرازی ۹۶۳-۵۹۹۹ق»
 نام تالیف : «کلیات عرفی» ، تاریخ تالیف در دوران عمر شاعر (مؤلف) .
 (رک : گنج سخن ، ج ۳ از فغانی تا بہار ، تالیف دکتر ذبیح اللہ صفا ،
 ص ۴۳-۵۲) . (رک : فہرست نسخہ‌های خطی فارسی ، بریتیش میوزیم ،
 ج ۲ ، ص ۶۶۷) . تخلص «عرفی» در مقطع اشعار آمدہ است :

«ساکن میخانہ ما باش عرفی زانکہ هست

چشمہ نور صفا در سایہ دیوار ما

عرفی من و دل نہ خوب دانیم و نہ زشت

ہم خادم کعبہ ایم و ہم پیر کنشت

عرفی بہ دوستکامی دشمن صبور نیست

این مژدہاش بہ طالع نا ساز دادہ ایم»

۷۔ آغاز : دیوان اشعار عرفی (ص ۳) : ناقص و گویا یک یادوورق افتادگی دارد و یک
 ورق ہم بہ علت وصالی و کهنگی سیخت خوانا است و چنین آغاز
 می گردد :

« . . . کہ . . . بزو . . . عناد امید معرفت آموزی از کتاب نما
 ولایت تو چنان زد صلائی معموری کہ در دیار محبت دل خراب نما
 . . . . پا بحسن ترا مہ کنعان چنان کشید کہ رشچی بہ آفتاب نما
 بدہ بدست عنایت . . . عرفی را مبین کہ . . . درہ صواب نما»

۸۔ انجام : ایضاً (ص ۴۶۸) : «تاریخ تولد میرزا ایرج خانخانان . . .

تاریخ تو لدش چہ پر سی آرایش روزگار مازاد
 اورا چہ دعا کنم کہ بختش دامان بقا گرفت تا زاد
 ای قوی برہان تزویرت علیکم بالسواک
 چشمہ زہر ہلاہل کردہ تریاک خویش
 در قیامت سر شمار ہیژم دوزخ شود
 گرز شاخ وریشہ طوبی کنی مسواک خویش»

— آغاز : مجمع الابرار (ص ۴۷۰) : « کتاب مجمع الابرار ،

بسم الله الرحمن الرحيم
تا برم این تحفه بتکمیل عرش
به که به نام صمد بی نیاز
از اثر او صمدیت رفیع
موج نخست است ز بحر قدیم
زوکنم آرایش قنبدیل عرش
نامه نواز آیم و عنوان طراز
بر گهر او احدیت وسیع

— انجام : ایضاً (ص ۵۷۲) :

«در همه عمری که هستی او کرد ضمیرش نگشت
از غم او یا رب معمور باد ورنه لند مستی معذور باد
عرفی ازین می قدحی نوش کن و ز غم جز دوست فراموش کن
ریش فزون کن غم بهبود چند کم ز زنی خود نتوان بود چند»

— آغاز : لیلی و مجنون ، ناقص است (ص ۵۷۶) : «داستان متفرقه من لیلی و
مجنون و غیره ،

از نادره طبع وحی پرداز
گنجور خزینه الهی
داری به کف آشنا کیدی
خرم شجر بهشت تأیید
جبریل جناح عرش پرواز
مفتاح تیراش گنج شاهی
دندان شکن هلال عیدی
یعنی که کاید گنج توحید

— انجام : ایضاً (ص ۵۷۹-۵۸۰) :

باغ نو دل وزیده
افسون شفاعت تو فردا
دانی که من از کدام خاکم
ما نیم شکنجه ملول
آبت ز گل وفا چکیده
امید شهید را مسیحا
باید که کنی ز لوث پاکم
در بند طلوعی و جهولی

— آغاز : نفسیه (رساله ص ۵۹۴) :

«رساله نفسیه ، حمدی که از نهایت شایستگی منزله از شایسته تعیین و تخصیص
آمده اجمال آن در حوصله اندیشه گنجیدان ذروه کمال گنجایش پذیر
نیفتد مر خداوندی را که صفت شایستگی مخصوص صفات شایسته
ذات اوست» .

— انجام : ایضاً (ص ۶۱۵) : «در آن مقام می بینم و هیچ آرزوی آن دولت که

در عین آنی نمی‌کنی زیرا که حقیقت موت در باختن فرصت تحصیل کمالات و سعادات است و هر نفس که بنا شایستگی از عمر طی می‌شود و در شما مدت موت است» .

۹- چگونگی : این نسخه «مجموعه نظم و نثر عرفی شیرازی» است که شامل : غزلیات ، قصاید ، قطعات ، مفردات ، رباعیات ، ترکیب بندها، مثنویات ، داستانهای متفرقه ، و رساله نفسیه به نثر می‌گردد . از آغاز یک ورق افتادگی دارد و لیکن ظاهراً آنرا باید «کلیات یا مجموعه کامل عرفی شیرازی» خواند . تقسیمات آن بدین ترتیب است :

۱- غزلیات به ترتیب حروف الفبایی در ردیف و قافیه از حروف «الف» تا «ی»، در حدود ۵۰۰ غزل، ۲- رباعیات بدون ترتیب الفبایی، در حدود ۲۱۰ رباعی ، ۳ قصاید بدون ترتیب حروف الفبایی قوافی ، در حدود ۱۲۰ قصیده . ۴- ترجیع بند و ترکیب بند ، ۵- تعریف میخانه ، ۶- ساقی نامه ، ۷- مقطعات ، ۸- مثنوی مجمع الابرار . ۹- ابیاتی از خسرو و فرهاد و شیرین ، ۱۰- لیلی و مجنون ، ۱۱- مثنوی ناشناخته (درویش و امیر) . ۱۲- رساله نفسیه .

روی هم رفته تخمیناً ۷۵۰ بیت دارد . در آغاز این نسخه یک ورق به خط و کاغذی دیگر اشعاری بر وزن اسکندر نامه نظامی و در همان موضوع آمده است . بعضی ابیات از یاد رفته و گاهی مطالبی دیگر در گوشه و کنار صفحات کتابت شده است . یک یادداشت در آخر نسخه آمده : «این کتاب خرید سه روپیه از حکیم احمد بخش ولد حکیم صاحب مرحوم» . بعضی از قصاید و قطعات عرفی رنگ تاریخی دارد و از اکبر پادشاه، و خان خانان، ایرج خان خانان، حکیم مسیح الدین ابوالفتح گیلانی، شاه زاده سلیم، و امثالهم یاد کرده است . این نسخه در سال ۱۰۲۵ هـ ق کتابت شده و عرفی در سال ۹۹۹ و وفات یافته و بنا بر این ۲۶ سال پس از شاعر تحریر شده است و شاید قدیمترین نسخه باشد .

مجموعه

۱- راحت القلوب ، تحفة المبتدی

[دین ، وظایف و اخلاق ، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۱ × ۱۵ × ۴ سم . — درونی : ۱۴ س ۱۶ × ۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۱۷۳ ورق . ۳۴۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پوسیده در غلاف کرباسی دود زده .
- ۴- خط : نستعلیق ، ناپخته ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : اول : «مبارک بن فیض الله سناسی» ، نام تألیف : «راحت القلوب» ، «تنبیه الغافلین» ، «منهاج الانوار» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۲۰۸ تا ۲۱۰) . مؤلف دوم : «رحمت الله ابن شیخ حمید» ، نام تألیف : «تحفة المبتدی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۱۲۹ ، ۱۳۱ چنین آمده است : «اما بعد چنین گویند . . . فقیر حنیر رحمت الله ابن شیخ حمید . . . نام این کتاب تحفة المبتدی کرده شد» .
- ۷- آغاز : راحت القلوب (ص ۲) : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتین و طوبی للمقائزین و الصلوة و السلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین اما بعد میگویند بنده ضعیف مبارک بن فیض الله سناسی که هیچ کاری بهتر از ایمان نیست .
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۱۲۸) : «روزی نوح پیغمبر علیه السلام خوابیده بود باد آمد دامن نوح پیغمبر علیه السلام برداشت نمایان شد حمام بدید بخندید سام چشم پوشید پنهان کرد نوح علیه السلام بر خواست دعا کرد روی حمام در حال سیاه شد و بر سام دعا کرد نیکو شد» .
- آغاز : تحفة المبتدی (ص ۱۲۹) : «بسم الله الرحمن الرحیم ، جمع ستوده محضر

است مرخدای را آن خدای که پروردگار عالم یان است و پروریده عالمیانست از کتم عدم و درود رحمت از عدد بیشمار از قیاس نازل باد بر آن رسول که نامش پاک محمد است .

- انجام : ایضاً (ص ۳۴۳) : «در وقت ذبح این دعا بخواند ، بسم الله الرحمن الرحيم الله اکبر و اگر فقیر باشد بعد از نماز عید سورت الکوثر بخواند ثواب قربانی یابد در تفسیر آورده است که قربانی واجب است بر هر مسلم .»

۹- چگونگی : در این مجموعه ظاهراً دو نسخه کتابت شده است ، اما باطناً چند رسائل فقهی را که مطابق عقیده اهل سنت و جماعت است شامل می‌گردد و بیشتر در مسائل نماز و روزه و حج و زکوة و ارث و نکاح و توحید و شناخت ذات تعالی و پیاسبر اسلام و خلفای راشدین و تابعین است . تقسیمات راحت القلوب بر اساس «باب» است و جمعاً «۲ باب» دارد . و تقسیمات «تحفة المبتدی» بر اساس «باب» و «مسأله» و «فصل» است و شامل چند رساله گوناگون است . و هر رساله از کتابی اخذ شده که نامش را به دست داده است ، مثلاً : «مجموع خانی ، مجموع سلطانی ، خلاصه ، فتاوی حجت و ترغیب الصلوة» . فارسی این مجموعه روان و ساده است و باوجود اینکه «فقه» است از عربی (آیات قرآن و احادیث) کمتر استفاده می‌کند . در گوشه و کنار صفحات توضیحات و یادداشتهای دینی دارد . صفحات آغاز و انجام افتاده بوده که با خط و کاغذ و کتابت تازه افزوده‌اند . در آغاز نشان سه مهر دارد : «محمد حسین ۱۳۱۱» و «محمد عظیم ۱۳۰۲» .

۲۹۰ و ۱۹۰

۹۵۵

مجموعه

۱- رساله تحقیق ، ۲- رساله مراتبیه ، ۳- تأویل بسمله و سوره فاتحه ، ۴- فضلیه اسما و صفات ، ۵- رساله حسیات ، ۶- آفاق انفس ، ۷- رساله در بیان اقطاب و اوتاد و ابدال ، ۸- رساله اسؤله در سبب آفرینش و بازگشت آدمی ، ۹- رساله بیان سوره توحید ، ۱۰- رساله در بیان حروف بحسب جمل الام ، ۱۱- رساله حقیقت آدم و روح ، ۱۲- رساله روح ، ۱۳- رساله درباره هر شی که دو وجه دارد ، ۱۴- رساله خلیفه ، ۱۵- رساله در بیان حیات و موت و قیامت ، ۱۶- رساله در بیان افضلیت ولایت نبی ، ۱۷- رساله در بیان وجود واحدیت و وحدت ، ۱۸- رساله در بیان حمد الهی یا مکاشفه ، ۱۹- رساله مراتب رند یا رند نامه ، ۲۰- رساله در بیان ولایت عامه و

خاصه و نبوت تشریحی و تشریفی ، ۲۱- رساله در بیان علم توحید یا کشف الاسرار ، ۲۲- رساله در بیان فرق میان کمال بلوغ و بلوغ کمال ، ۲۳- رساله لوریه ، ۲۴- رساله در بیان فضیلت لا اله الا الله ، ۲۵- رساله حورانیه ، ۲۶- رساله در بیان آدم و روح ، ۲۷- عقیده اهل تصوف درباره روح ، ۲۸- رساله درباره آن که اشیاء دور و دارد ، ۲۹- رساله خلافت ، ۳۰- رساله روح ، ۳۱- رساله نصایح ، ۳۲- رساله حقیقت محمدیه و انسان کامل ، ۳۳- رساله ایمان ، ۳۴- اعتقاد نامه ، ۳۵- رساله الهامیه ، ۳۶- رساله مجمع الاسرار ، ۳۷- رساله در تحقیق رباعی خواجه ابو سعید ابوالخیر ، ۳۸- رساله وجود ، ۳۹- رساله کلمات عارفانه ، ۴۰- رساله در بیان خلوت و جهله ، ۴۱- رساله طریق الی الله ، ۴۲- رساله بیان معراج رسول ، ۴۳- القسم الثانی .

[ادب و دین، عرفان و تصوف، اخلاق و حکمت، فارسی منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۷/۵ × ۱۹ × ۳ سم . درونی : ۱۷ س ۲۰ × ۹/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۴ ورق . ۴۰۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ لاهوری (جهانگیری) ، آب رسیده ، آثرم خورده ، وصالی شده ، جلد مقوایی پوسیده یا عطف پارچه‌ای توتونی رنگ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، پخته ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشانه و سر فصلها شکرکرف ، قرن ۱۰ هجری .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد ، چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد ، شاید «شاه نعمت الله ولی» باشد : «بیاد دار ابن یزید نعمت الله یادگار» (ص ۳۹۹ نسخه) ، نعمت الله مرید مذهب اوست ، شیخ عبدالله است او فافهم . اما در ابن نسخه که می توان آنرا «مجموعه» گفت در حدود ۳ رساله فارسی از ۲ صفحه تا ۳ صفحه آمده است که موضوع آنها در عرفان و تصوف است ، از جمله : ۱- رساله تحقیقات ، ۲- رساله مراتبیه ، ۳- رساله تأویل بسمانه و سوره فاتحه ، ۴- رساله فضلیه اسماء و صفات ، ۵- رساله حسیات ، ۶- رساله در بیان اقطاب و اوتاد و ابدال ، ۷- رساله اسئله در سبب آفرینش ، ۸- رساله بیان سوره توحید ، ۹- رساله در بیان حروف ، بر حسب جمل الام ، ۱۰- رساله در بیان حقیقت آدم و روح ، ۱۱- رساله روح ، ۱۲- رساله درباره شیء که دور و دارد . ۱۳- رساله در بیان معنی خلیفه ، ۱۴- رساله در بیان حیات و موت و قیامت ، ۱۵- رساله در بیان فضیلت ولایت ، ۱۶- رساله در بیان وجود واحدیت ، ۱۷- رساله در بیان حمد خدا و مکاشفه ، ۱۸- رساله رند

(رند نامه) ، ۱۸- رساله در بیان ولایت عامه و خاصه و نبوت تشریفی و تعریفی ، ۲۰- رساله در بیان علم توحید یا کشف الاسرار ، ۲۱- رساله سؤال و جواب در بیان فرق میان کمال بلوغ و بلوغ کمال ، ۲۲- رساله نوریه ، ۲۳- رساله در بیان فضیلت لا اله الا الله ، ۲۴- رساله حورانیه ، ۲۵- رساله آدم و روح ، ۲۶- رساله مذهب اهل تصوف در روح ، ۲۷- رساله درباره شئی که دو رو دارد ، ۲۸- رساله خلیفه ، ۲۹- رساله روح ، ۳۰- رساله نصایح ، ۳۱- رساله در بیان حقیقت محمدیه ، ۳۲- رساله ایمان ، ۳۳- رساله در بیان عقاید ، ۳۴- رساله الهامیه (ابتداء وحی و رؤیت و مشاهده) ، ۳۵- رساله مجمع الاسرار ، ۳۶- رساله در تحقیق رباعی شیخ ابو سعید ابوالخیر ، ۳۷- رساله بحث وجود ، ۳۸- کلمات عاشقانه به عبارت عارفانه ، ۳۹- رساله در بیان خلوت و جهله و شرایط او ، ۴۰- رساله السلوک ، ۴۱- رساله در بیان معراج رسول خدا (ص) ، ۴۲- القسم الثانی در اصطلاحات عرفانی ،

۷- آغاز : ۱- رساله تحقیقات ناقص است (ص ۱) : «در براهین الا باحاد و نظر نکند در آحاد براهین الا بو . . . مساحات و غیره توحید شناسند و عندنا لا یعلم . . . بنفسه ، بیت :

هر چه بینم بنور او بینم لا جرم جمله را نکوبینم .

۸- انجام : ایضاً (ص ۲۷) : «در صور عیون اثنا شتی و حسنک واحد و کل الی ذاک الجمال بشرعیا بشر تمت الرسالة و بمنه و کرمه و مصلیا علی رسوله و حبیبه صلی الله علیه و آله وسلم» .

— آغاز : ۲- رساله مراتبیه (ص ۲۷) : «مراتبیه بسم الله الرحمن الرحیم قال الله تعالی و هو رفیع الدرجات ذوالعرش ، بیت :

در مراتب نکته خواهیم گفت در معنی را نکوخواهیم سفت» .

— انجام : ایضاً (ص ۳۹) :

«بجراعیان گر شود یک سرمداد کی تواند داد این تقریر داد

در قلم جاوید بنویسد کلام همچنین باقی بود مالا کلام

والحمد لله والمنة» .

— آغاز : ۳- تأویل بسمله و سورۃ فاتحه (ص ۳۹) : «تأویل بسمله و سورۃ فاتحه بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي نور قلوب اوليائه بانوار العرفان و زين سرائرهم بمفصلات البيان» .

— انجام : ايضاً (ص ۵۲) : لا صلوة الا بفاتحة الكتاب و دانسته شد كه بسمه از فاتحه است ، بيت :

فاتحه در نماز خوش ميخوان مذهب شافعي تكو ميدان
و السلام على من اتبع الهدى .

— آغاز : ۴- فضليه اسما و صفات (ص ۵۷) : «فضليه اسما و صفات . بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي خلق السموات والارض و ما بينهما في ستة ايام ثم استوى على العرش» .

— انجام : ايضاً (ص ۶۳) : «يازدهم مشتري دوازدهم مريخ و ساعت اول يوم الاحد آفتاب و باقى ايام وليالى بهمين ترتيب و حساب والله اعلم بالصواب» .

— آغاز : ۵- رساله حسيات (ص ۶۳) : «رساله حسيات بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله والصلوة على رسول الله صلى الله عليه و آله وسلم من فقد حسا فقد علما ، بيت :

حواس ظاهر و باطن دهند آن درياب روان بعلم معانى كنم بيان درياب ،
— انجام : ايضاً (ص ۷۰) : «گر حضرت پادشاه او را معزول گرداند تصرف نتواند اما تعشق باشد ، بيت :

دايماً جان بتن بود مشتاق همچو داروغه بملك عراق .

— آغاز : ۶- آفاق انفس (ص ۷۰) : آفاق انفس بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على نبيه و حبيبه محمد و آله اجمعين قال الله تعالى سنريهم آياتنا فى الآفاق فى انفسهم» .

— انجام : ايضاً (ص ۸۷) :

«در زمين و آسمان ميكن نظر نور او در ديده ذرات بين
من عرف نفسه اشياء فقد عرف ربه نفسه و من عرف نفسه فقد عرف كل الاشياء
و من عرف كل الاشياء فقد عرف رب الارباب والله اعلم بالصواب تمت
يفغفرالله و حسن توفيقه» .

- آغاز : ۷- رساله در بیان اقطاب و اوتاد و ابدال (ص ۸۷) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي يوجب الدنوو التدلى واشكر له لقابله التجلى و صلى لله على نبيه محمد المصطفى الموصوف بالتعالى فى مقامات التجلى . . . اما بعد يا ولدى» .
- انجام : ايضاً (ص ۹۸) : «و هر وقت كه يكى از سيصد ابدال متوفى شود يكى از اهل اسلام بدل او گردد و يكى از چهل بدل هفت و يكى از هفت بدل پنج و يكى از پنج بدل سه نه بيش همى شوند و نه كم ، تمت والحمد لله والمنة» .
- آغاز : ۸- رساله اسؤله در سبب آفرينش و باز گشت آدمى (ص ۹۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم سؤال اول آنكه سبب آفرينش چه بود سبب مقدم بود بر آفرينش يا آفرينش بر سبب بكرم جواب فرمايند جواب مقصود كلى از انحاد كليات و جزئيات عالم جلا و استجلاست» .
- انجام : ايضاً (ص ۱۰۱) : «و مزاجى كه اقرب بود باعتدال و تنوعى كه اكمل انواعست انعام فرموده ، بيت :
- صورت و معنى بهم آراسته
از ميان نوخاسته برخاسته
- تمم والحمد لله والمنة» .
- آغاز : ۹- رساله بيان سورة توحيد (ص ۱۰۱) : «رساله بيان سورة توحيد بسم الله الرحمن الرحيم هو لا اله الا هو اول مخارج حروف مخرج هاست و آن ادخل خلق است بلکه ينبوع نفس و مخرج او ظاهر شفتان» .
- انجام : ايضاً (ص ۱۰۶) : «قل هو الله الى آخر السورة و اين بيان تنزيه حقست از نسب بفتح نون و تنزيه از نسب نسب حق تعالى و تقدس الحمد لله والشكر نعمته الله علينا» .
- آغاز : ۱۰- رساله در بيان حروف بحسب جمال الام (ص ۱۰۷) : «بسم الله الرحمن الرحيم حمد جوادى كه از خزانه جود موجودات علويه و سفليه در عالم غيب و شهادت نور وجود عام انعام فرمود و جمال ان الله جميل و يحب الجمال» .
- انجام : ايضاً (ص ۱۲۸) : «والله اعلم بالصواب ابجد بطريق مخارج شعر اهعح فحقق كجش يضل نرط دتزر سصط ثذف بلو ، بيت :

همزه اش اولست تادانی بیست و هشت این حروف بر خوانی
این بترتیب مخرجش میدان این عزیز لطیف کرمسانی
صحیح بیع تمت والحمد لله والمنة لنعمة الله علينا ، بیت :

مائیم گدا و پادشاهیم هم بنده و هم حق و اللهم

معرفت شناختن قطره است در دریا و دیدن دریا در قطره ، بیت :

مجهل و هم مفصلاً دریاب عین مارا بعین ما دریاب

تمت التمام تم .

— آغاز : ۱۱. رساله حقیقت آدم و روح (ص ۱۲۸) : بسم الله الرحمن الرحيم
قال الله تعالى في حق آدم فاذا سويته و نفخت فيه من روحي يعني بعد از
تسوية صورت انسانيه .

— انجام : ايضاً (ص ۱۳۱) : « و حديث خبر واحد است و آية مقطوعة اليقين است
و مضمونة الدلالة و حديث بالعكس ، بيت :

عقل گوید حکایت بگمان چون یقین است این حدیث بدان .

— آغاز : ۱۲. رساله روح (ص ۱۳۲) : « بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اهدنا
الصراط المستقيم برحمتك يا ارحم الراحمين يا اخي ايدك الله بروح
الارواح معلوم برما كه اصحاب صوفيه و ارباب الهيه عارف روح
انسانيه اند .

— انجام : ايضاً (ص ۱۳۳) : « اوحيه اليك روحاً من امرنا الآية ، بيت :

ورای مشرب عقلست مشرب عرفا اگر تو طالب آبی بجوی آب از ما
تمت والحمد لله والمنة .

— آغاز : ۱۳. رساله درباره هر شیء که دو وجه دارد (ص ۳۳) : بسم الله
الرحمن الرحيم قال الله تعالى كل شيء هالك الا وجهه هر شیء از اشياء ممکنه
دو رو دارد وجهی بصورة دارد و وجهی بمعنی .

— انجام : ايضاً (ص ۱۳۴) : بيت ،

مستفیض و مفیض گردانی دفتر کاینات بر خوانی

و روح کلی و نفس کبیه باقیه و روح جزئیه و نفس جزئیه فانیه فافهم تمت
الحمد لله والمنة .

- آغاز : ۱۴ - رساله خلیفه (۱۳۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين و به نستعين چون اقتضا کرد حکم ظهور سلطنت ذات ازلیه و اظهار صفات علیه بسط مملکت الوهیه» .
- انجام : ایضاً (۱۳۸) : «بیت ،
پدر و مادر اینچنین دانی ابن نسب نامه را فرو خوانی
از فناء جزئی فناء کلی لازم نیاید اما فناء کلی مستلزم فناء جزئی باشد تمت
والحمد لله والمنة» .
- آغاز : ۱۵ - رساله در بیان حیات و موت و قیامت (ص ۱۳۸) : بسم الله الرحمن الرحيم ، و کلمة القاها الی مریم و روح منه روح عیسوی و ارواح مهیمة و عقل اول فایضه اند از حق تعالی» .
- انجام : (ص ۱۴۳) : «و اولیاء الله که فانی اند لثناء الفناء فی الله باقی بقاء البقاء بالله و این ساعت را قیامت کبری خوانند والله اعلم بالصواب و الیه المرجع والمآب تمت الحمد لله والمنة» .
- آغاز : ۱۶ - رساله در بیان افضلیت ولایت نبی (ص ۱۴۳) : «بدانکه در نبوت و ولایت بزرگان را سخن ها بسیار است و همه اتفاق کرده اند بر آنکه ولایت افضل است از نبوت» .
- انجام : ایضاً (ص ۱۴۵) : «یعنی شما فرو فرستاده شوید بریسمانی یعنی اگر داو کرده شوید یعنی هر آئینه فرو می آید بخدا تمت الرسالة الحمد لله والمنة» .
- آغاز : ۱۷ - رساله در بیان وجود واحدیت و وحدت (ص ۱۴۵) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله علی افاضة الوجود فی عالم الغیب والشهود و صلی الله علی خیر خلقه محمد و احمد و محمود و علی آله و اصحابه الودود ، بیت ،
نکته در وجود خواهم گفت در معنی لطیف خواهم سفت»
- انجام : ایضاً (ص ۱۴۹) : «اما نظر بذات ظاهر عین باطن بود و باطن عین ظاهر، بیت :
بر سری آب خانه ر حساب چون بسازند آب دان تو آب
والحمد لله والمنه تمت» .

— آغاز : ۱۸- رساله در بیان حمد الهی یا مکاشفه (ص ۱۴۹) : «بسم الله الرحمن الرحيم يا حبيبي من انت و من هواست هو و انا وليست هو فمن انا و من لا هو فيا هو قل انت» .

— انجام : ايضاً (ص ۱۸۴) : «و جميع نزد محققين مرتبة احديّة و بحمده باعطاء الوجود و افاضة کمالاته علينا، بيت :
هشت خلد و هفت ايوان شش جهت با پنج حس
چار ازکن با سه جوهر دو جهان از یک خداست
تمت والحمد لله والمنه» .

— آغاز : ۱۹- رساله مراتب رند يا رند نامه (ص ۱۸۴) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لولى الحمد و به نستعين، بيت :

سخن از ذوق رند سيگويم   رند مست خوشی همی جویم
بلکه رند خوشی اگر جویی   نعمة الله بچو که من اویم» .

— انجام : ايضاً (ص ۲۲۵) : «و مطالعة ذهاب مظاهر و اشباح و صور و ارواح و اعيان و اسما و مشاهدة کیفیت صدور عالم از حق و رجوع آن بحق بعلم صحيح و کشف صريح مهيا باد بحمد و آله الامجاد تمت والحمد لله والمنه» .

— آغاز : ۲۰- رساله در بیان ولایت عامه و خاصه و نبوت تشریحی و تشریحی (ص ۲۲۰) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لولى الحمد والسلام على صاحب لواء الحمد صلى الله عليه و آله وسلم قال قال امام الاولياء الولاية احاطة بكل شىء و قيل الولاية هي الفلك المحيط القام و ولاية يا عامه است يا خاصه» .

— انجام : ايضاً (ص ۲۲۶) : «يعنى در سلسله حاجت اعيان عالم متناهی شوند باعيان ثابته و اعيان ثابته باسما الهية باسم اعظم و اسم اعظم عين مسما فمنه بد او اليه يعود الحمد لله والمنه تمت بعون الله و تنكرا لنعمة الله علينا» .

— آغاز : ۲۱- رساله در بیان علم توحيد يا كشف الاسرار (ص ۲۲۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذى تجلى ذاته لذاته باحدية جمعه فظهر آدم

له بجميع اسمائه و صفاته و صلى الله على محمد المبعوث الى مظاهر هويات و على آله افضل العالمين بكشف دلائل آياته اما بعد فهذه رسالة في بيان علم التوحيد و سميتها بكشف الاسرار والفتها على خمسة ابواب .

— انجام : ايضاً (ص ۲۴۵) : «بيت ،

جمله آدم شاهد يك واحدند در حقيقت شاهد وصلش هموست هو الاول و الاخر و الظاهر و الباطن و هو بكل شئ عليم فمنه بدا و اليه يعود تمت و الحمد لله و المنه» .

— آغاز : ۲۲- رساله در بيان فرق ميان کمال بلوغ و بلوغ کمال : «بسم الله

الرحمن الرحيم الحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر سايلي سلمه الله سؤال کرد كه فرق ميان کمال بلوغ و بلوغ کمال چیست ، بيت :

آن سؤالش را جوابي گفته‌ايم در معنی را بحکمت سفته‌ايم»

— انجام : ايضاً (ص ۲۴۶) : مقام ولی بولایت خاصه کمال بلوغ سفر از خلق بحق

بلوغ کمال سفر از حق بخلق کمال بلوغ باسما و صفات الهی بلوغ کمال اعلم بانه لا يعلم الا هو تمت» .

— آغاز : ۲۳- رساله نوريه (ص ۲۴۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله و الصلوة

على رسول الله صلى الله عليه و آله وسلم اللهم اجعلني نوراً مراد از نور مشاهده ذات حق ست» .

— انجام : ايضاً (ص ۲۴۱) : «عقل اول موازنه شجر و روح موازنه زيت و نفس

موازنه مصباح و دل ز جاجه و تن موازنه مشكاة والله بكل شئ محيط تمت بعون الله» .

— آغاز : ۲۴- رساله در بيان فضيات لا اله الا الله (ص ۲۴۹) : بسم الله الرحمن

الرحيم الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على خير خلقه محمد و آله اجمعين قال رسول الله صلى الله عليه و آله وسلم من قال لا اله الا الله خالصاً مخلصاً دخل الجنة» .

— انجام : ايضاً (ص ۲۵۲) : «و باز دانند كه ذاكر هو هو است و اين فقير حقير را

بهدايت و هاب و عين عنایت و تربيت قطب الاقطاب اين رتبت بحاصل آمد و بدین يقين واصل شد تمت» .

- آغاز : ۲۶- رساله حورائیه (ص ۲۵۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على خير خلقه محمد و آله اجمعين ، بيت : حورا بنظارة نگارم صف زد رضوان زتعجب كف خود بر كف زد»
- انجام : ايضاً (ص ۲۵۵) : «هستی های ماضی و خود پرستی های مجازی سدره خود بیند دست در دامن شریعت محمدی زند و بمقام خدمت مشغول گردد والله اعلم بالصواب» .
- آغاز : ۲۶- رساله در بیان آدم و روح (ص ۲۵۵) : «بسم الله الرحمن الرحيم قال الله تعالى خلق آدم فاذا سويته و نفخت فيه من روحي يعنى بعد از تسوية صورت انسانیه و حصول استعداد قالب روحیه آدم را روحی بلاواسطه کرامت فرمودند» .
- انجام : ايضاً (ص ۲۵۸) : «وحدیث خبر واحدست و آیه مقطوعة البقین است و مطنونة الدلالة و حدیث بالعکس ، بیت ، عقل گوید حکایت بگمان چون یقین نیست این حدیث بمان» تمت هذه الرسالة» .
- آغاز : ۲۷- عقیده اهل تصوف درباره روح (ص ۲۵۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اهدنا الصراط المستقيم برحمتك يا ارحم الراحمين يا اخي ايدك الله بروح الارواح معلوم فرما که اصحاب صوفیه و ارباب الهیه عارف روح انسانی اند»
- انجام : ايضاً (ص ۲۵۹) : «و كذلك اوحينا اليك روحا من امرنا الاية» ، بیت : وراي مشرع عقلست مشرب عرفا اگر تو طالب آبی بجوی آب از ما
- آغاز : ۲۸- رساله درباره آن که اشیاء دو رو دارد (ص ۲۵۹-۲۶۰) : «بسم الله الرحمن الرحيم قال الله تعالى كل شئ هالک الا وجهه هر شئی از اشیای ممکنه دو رو دارد وجهی بصورت و وجهی به معنی، وجهی با حق دارد و وجهی با خود» .
- انجام : ايضاً (ص ۲۶۳) : «و نفوس قدسیه مجردة فانیضه اند از روح اعظم و نفس کایه، بیت :
- مستفیض و مفیض گردانی دفتر کاینات بر خوانی
و روح کلی و نفس کایه باقیه و روح جزئیه و نفس جزئیه فانیه فانهم» .

— آغاز : ۲۹- رساله خلافت (ص ۲۶۳) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين و به نستعين چون اقتضا کرد حکم ظهور سلطنت ذات ازلیه و اظهار صفات علیه بسط مملکت الهیه و نشر لوای ربوبیه باظهار خلافت» .

— انجام : ایضاً (ص ۲۶۴) : «و معنی او نتیجه روح اعظم ، بیت :

پدر و مادر ارچنین دان این نسب ناسه را فرو خوانی

از فنای جزوی فنای کلی لازم نیاید اما فنای کلی مستلزم فنای جزئی باشد» .

— آغاز : ۳۰- رساله روح (ص ۲۴۶) : «بسم الله الرحمن الرحيم و كلمة القاها الى

سريم و روح منه و ارواح مهيمه و عقل اول فايضه اند از حق تعالى در مقام جمع

از غير واسطه اسمی از اسماء و روحی از ارواح لا جرم فرموده اند و روح منه» .

— انجام : ایضاً (ص ۲۶۹) : «و اولياء الله كه فاني اند بفناء الفناء في الله و باقی اند

ببقاء البقاء بالله اين ساعت را قیامت کبرا خوانند والله اعلم بالحقایق والیه

مرجع الخلاق تمت بعون الله و الحمد لله و المنه» .

— آغاز : ۳۱- رساله نصایح (ص ۲۷۰) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله المتفرد

ذاته ابدالمتعزز صفاته سرمداً و الصلوة و السلام على خير خلقه محمد عبده

و رسوله و حبيبته» .

— انجام : ایضاً (ص ۲۷۵) : «به تبیع ولایت غزویانه غزا کرده شود ، بیت :

خوش غزایی کنیم مردانه ما چو شمعی و خصم پروانه

تمت بعون الله و حسن توفيقه» .

— آغاز : ۳۲- رساله حقیقت محمدیه و انسان کامل (ص ۲۷۵) : «بسم الله الرحمن

الرحيم الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على رسوله محمد خير

المرسلين و الرضوان على اصحابه و آله اجمعين ، بیت :

ابتدای سخن به نام یکی درد و عالم یکی است نیست شکی»

— انجام : ایضاً (ص ۲۹۱) :

سینه اش بود مخزن اسرار دردش بود گنج حل مدغم

نعمه الله مرید حضرت اوست شیخ عبدالله است او فافهم

تمت و الحمد لله و المنه» .

— آغاز : ۳۳- رساله ايمان (ص ۲۹۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين ايها

الاخ المؤمن ارشدك الله و ايانا الى تحقيق الايمان اعلم ان الايمان واجب على العاقل البالغ فرض عين يجب على كل مكلف الايمان» .

— انجام : ايضاً (ص ۲۹۷) : «چنانکه خدای ترا می بیند و در اول مرید و محجوب بارادت خود و در ثانی مراد و المرید لایکون الا موجودا و المراد لایکون الا معدوماً تمت و السلام علی من اتبع الهدی» .

— آغاز : ۳۴- اعتقاد نامه (ص ۲۹۷-۲۹۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له و اشهد ان محمد عبده و رسوله ارسله بالهدی و دين الحق ليظهره على الدين» .

— انجام : ايضاً (ص ۳۰۴) : «و حلال را حساب و حرام را عذاب والله اعلم بانصواب» بيت :

اعتقاد این است ایمن خاک تو آفرین بر اعتقاد پاک تو
و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین تمت لله و المنة .

— آغاز : ۳۵- رساله الهامیه (ص ۳۰۴) : «رساله الهامیه بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي خلق الاشياء بقدرته و رزق الاحياء بحكمته و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمد و عترته الهام ابتدای وحی عبارتست از انزال معانی مجردة در جلباب محسوسه در حالت نوم یا یقظ» .

— انجام : ايضاً (ص ۳۲۷) :

دنیک بنگر در آینه او را تا نگویی بدست در علم
سید کائنات مظهر ذات آنکه جدمین است در علم
تمت الرسالة الهام و السلام .

— آغاز : ۳۶- رساله مجمع الاسرار (ص ۴۲۷) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین» بيت :

از مبدأ و از معاد بشنو خبری گره بندی و از معید یاقی خبری
در آینه وجود تو بتوان دید عالم بتمام اگر تو داری نظری

— انجام : ايضاً (ص ۴۳۸) : «و سعادت انسانیه در تحصیل این طایب ثلاثه است و بالله التوفیق» بيت :

گر مبدأ و گر معاد را دریابی
موجی و حباب قطره را دریابی

- مجمع اسرار نامش کرده‌ام بی تکلف خوش تماشاش کرده‌ام الحمد لله و المنة الفقیر» .
- آغاز : ۳۷- رساله در تحقیق رباعی خواجه ابو سعید ابو الخیر (ص ۳۳۸) :
«بسم الله الرحمن الرحيم احمده على انعامه العميم و احسانه الجسيم و صلى الله على رسوله الكريم الداعي الى دنيه القويم الهادي الى صراط مستقيم محمد صاحب الخلق العظيم» .
- انجام : ايضاً (ص ۳۴۴) :
«در حال شريف خيمه اشرف زد از بهر ثبات
ابدال زبیم چنگ در مصحف زد يعنى بصفات
الحمد لله رب العالمين» .
- آغاز : ۳۸- رساله کلمات وجود (ص ۳۴۵) : «بسم الله الرحمن الرحيم نزد اصحاب صوفيه و ارباب الهيه وجود من حيث هو هواى لا بشرط شى اعم است از کلی و جزئی و خاص و عام و مطلق و مقید ذهنی و خارجی» .
- انجام : ايضاً (ص ۳۵۲) : بیت :
این فراغت مدام میباید گرچه جز لحظه نمیباید
اصل وجود حلال مطلق است و معرفه کنه او حرام مطلق و سلام تمت
والحمد لله و المنة» .
- آغاز : ۳۹- رساله کلمات عارفانه (ص ۳۵۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله منزل الحكيم قلوب الكلام باحدية طريق الامم من مقام القدم و صلى الله على محمد اللهم من الجود والكرم محمد و آله وسلم اما بعد کلمات چند عاشقانه بعبارت عارفانه مشتمل بلطایف و مرتب بر غرایب انشا کرده میشود» .
- انجام : ايضاً (ص ۳۵۸) : «از جمع جمع مراتب الهیه و کونیه ، بیت :
گریبایی مراتبش بتمام صاحب مرتبه تویی و سلام
تمت تمام والحمد لله و المنة» .
- آغاز : ۴۰- رساله در بیان خلوت و جهله (ص ۳۵۸) : «بسم الله الرحمن الرحيم يا اخي اعزك الله في الدارين معلوم فرما كه خلق از جمله مستحسنات

صوفیه است و خلوت مجموعه ایست از چند گونه مخالفت نفس و ریاضات تألیف یافته» .

— انجام : ایضاً (ص ۳۵۸) : «بیت ،

اینچنین خلوت مبارک باد با چنان حضرت مبارک باد بحق محمد و آله الامجاد» .

— آغاز : ۴۱- رساله طریق الی الله (ص ۳۶۰) : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد

لله على صفاته العلی والسلام على عباده الذین اصطفى قال مظهر الحقائق و مظهر الدقایق سلام الله علیه الطریق الی الله تعالی بعدد انفس الخلائق یعنی راه طالبان» .

— انجام : ایضاً (ص ۳۸۰) : بهمه حال و بغیر مؤانست گرفتن شر است از جمیع

وجود قال الله تعالی لا خیر فی کثیر من نجویهم الا من امر بصدقة او معروف او اصلاح بین الناس والله اعلم بالصواب والحمد لله والمنته» .

— آغاز : ۴۲- رساله بیان معراج رسول (ص ۳۸۰) : «بسم الله الرحمن الرحيم .

چنین گفت : مهتر کائنات علیه السلام که شبی خفته بودم در خانه و آن شب شبی بود با رعد و برق و هیچ حیوان آواز نمی کرد و هیچ برنسه صغیر نمیکرد» .

— انجام : (ص ۳۹۹) : «و زود تر بود از آمدن بخود در آن حالت هر که داند

داند که چه رفت و هر که نداند معذور باشد و روانیست این کلمات بجاهل و عاسی نمودن و ادراک جز عاقلانرا نیست بدین کلمات والله اعلم بالصواب» .

— آغاز : ۴۳- القسم الثانی (ص ۳۹۹) : «القسم الثانی ، بیت :

انتخابی می کنم از قسم ثانی یاددار یاد دار این یادگار از نعمت الله یادگار الیقظه اصلست درین قسم و منتخب در سایر اقسام و درو فروعات و شعبات و درجاتست و یقظه درین قسم تنبیه است» .

— انجام : ایضاً (ص ۴۰۸) : ناقص است : «الهیمان دوام و اثبات است ، البرق

در بدایات لمعه نور که تنبیه کند بنده را و دعوت . . . الی الله و در نهایت اول بارق جمع احدیست که . . . در ذات الذوق در بدایات

ملاحظه فصل . . . و حفظ و تکلیف و در نهایت شهود . . . وقت در
 بدایات هنگامی که نفس لوامه . . . میان فصل و لطف و صدمه . . . شهود
 حق بی خلق .

۹- چگونگی : این مجموعه در موضوع «ادب و عرفان و تصوف و فلسفه اثبات ذات واجب
 الوجود و وحدت وجود و تفسیر آیات قرآن و احادیث و اقوال مشایخ و
 شرح لغات متصوفه و سیرت و اخلاق حضرت محمد (ص) و صحابه کبار (رض)
 و ائمه اطهار (ع) و اولیاء الله و مشایخ طریقت (رح) است و نسخه‌ی
 است به زبان فارسی و بسیار ارزنده . ظاهراً همه این رسائل تألیف
 و تقریر «نعمه الله» است که همان شاه نعمت الله ولی است متوفی
 ۱۱۱ هـ ق سر سلسله نعمه اللهی مدفون در ماهان کرمان . چنانکه از
 بیان آغاز و انجام و از متن رسائل معلوم می شود ۴۳ رساله در این
 مجموعه آمده است و موضوع هر رساله از نام آن و بیان جملاتی از آغاز و
 انجام آن کاملاً معلوم می شود . متن همه رسائل آمیخته با آیات قرآن و
 احادیث نبوی و اقوال اولیاء الله و کلمات مشایخ و اشعار فارسی است و
 تقریباً همه اشعار فارسی را مؤلف یعنی شاه نعمت الله ولی سروده است و نثر
 و نظم همه رسائل موزون و مقفی و مطمئن است باوجود این شیرین و جاذب
 و شیواست و از انواع نثر های عرفانی در قرن هفتم و هشتم هجری است .
 اکثر رسائل تقسیماتی دارند ، مانند : مرتبه ، باب ، فصل ، الهام ، مکاشفه ،
 تحقیق ، نصیحت و امثال اینها . در آغاز و انجام و کناره صفحات یادداشتهایی
 به خط و کتاب تازه و با مرکب (جوهر) بنفش آمده است و این یادداشتهای
 برای روشن شدن متن رسایل بسیار پر فایده است . تقریباً همه رسائل
 شاه نعمه الله ولی چاپ شده است ولی قدمت و کهنگی این نسخه ارزنده است .

۲۹۰

۷۵۰

مجموعه

۱- رساله در رد شیعه ، ۲- رساله ملا محمد مسلك در دفاع از شیعه

[دین ، فارسی ، منشور]

۱- الدازه : - بیرونی : ۵/۱۹×۱۳×۵/۱۰ . سم . - درونی : ۱۵ ص ۸×۱۶ سم .

- ۲- اوراق : ۱۳ ورق . ۲۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ خشن سیالکوتی ، آب رسیده ، پوسیده ، اوراق شده ، بدون جلد و صحافی .
- ۴- خط : نستعلیق تحریر ، نا پخته ، خوانا ، عنوان ها و سر فصلها و خط های افقی رسم شده بر بالای جملات شواهد شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام « کاتب » و « تاریخ کتابت » ندارد .
- ۶- مؤلف : در این مجموعه دو رساله دینی آمده است . نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد ، اما از متن آن معلوم می شود که رساله اول در رد شیعه است .
- ۲- مؤلف رساله دوم « محمد خادم » و نام تألیف : « رساله ملا محمد مشکک » نام دارد . تاریخ تألیف معلوم نشد : « راقم حروف محمد خادم . . . » (رک : ۹- چگونگی) .
- ۷- آغاز : رساله اول ، رد شیعه (ص ۷) : « و به نستعین ، رب یسر و تمم بالخیر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، پوشیده نیست بر هیچ مؤمن عالم که تعریض رسانیدن باموال و نفوس کسانی که گوید کلمه طیبه لا اله الا الله محمد الرسول الله اند مادامی که ایشان افعال و اقوالی که موجب کفر است صادر نشود . »
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۷) : « اللهم اهدنا الصراط المستقیم بفضلك العمیم و بحرمت نبیک محمد مبشر الفرقة الناجية الى دار النعم والسلام . . . » .
- آغاز : رساله دوم ، رساله ملا محمد مشکک (ص ۸) : « رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر ، رساله ملا محمد مشکک ، نتایج افکار و رشحات اقلام درباره افاضل ماوراء النهر هذا هم الله و ايانا سبیل الرشاد و حفظهم و ايانا عن التعصب والفساد بوضوح پیوسته در آن باب آنچه صواب و موجب اجر و ثواب است . »
- انجام : ایضاً (ص ۲۵) : « و این فقیر ببرکت قدوم آن عزیزان فیروزی باید و این معنی بوجود نیامده فتوی بقتل فقیران دادند بارک الله فیکم و اعظم اجور کم و اصلاح امور کم والسلام علی عباد الله الصالحین ، مکن مکن . . . . . بود . . . . . مکن مکن که پشیمان شوی و چاره نباشد

۹- چگونگی : در این مجموعه دو رساله انتقادی است یکی در رد شیعه و دوم در دفاع از شیعه . علمای اهل سنت و جماعت ماوراء النهر نامه‌ی علیه علمای شیعه به عبدالله خان ازبک می نویسند و بعد محمد خادم که نویسنده رساله دوم است در جواب آن نامه به عبدالله ازبک می نویسد و از شیعه دفاع می کند . تقسیمات این دو رساله بر حسب موضوعاتی است که نویسنده یا کاتب به قلم شنگرف نشان داده است . نثر فارسی هر دو رساله روان و خوب و آمیخته با آیات قرآن و احادیث و اشعار برگزیده فارسی است . روش انتقاد آن است که نویسندگان هر دو رساله از هر دو فرقه اسلام دعوت نموده که قرآن و احادیث و تعلیمات حضرت محمد (ص) و خلفای اربعه و ائمه اطهار را در نظر داشته باشند و باهم کنار بیایند و به مسائل اصلی پردازند و از مسائل فرعی دوری گزینند و در حقیقت این دو رساله صورت نصیحت و پند دارد . چاپ شده این دو رساله بر من معلوم نیست (رک : همین کتاب ، ص ۷۴۹/۲۹۰) .

۸۹۰ و ۲۹۰

۶۲۶

مجموعه

- ۱- سری گنیشا ائمه ست سهای ، ۲- گنجینه داستان ، ۳- گیان مالیه ،
۴- بکرم سربکرشن مردیال ست سهای ، ۵- سربکرشن نامه

[دین و ادب، فارسی، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۳×۱۷×۷ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۷/۵×۱۲ س ۰ م .
۲- اوراق : (۲۷۰+۱۲۰+۱۳+۱۶) = ۴۲۴ ورق . ۸۴۸ صفحه .
۳- کاغذ : ضخیم زرد روشن رنگ سیالکوتی ، جلد مقوایی و تیماجی سرخگون ، ضربی نقش دار .
۴- خط : تحریر و شکسته و نستعلیق ، پخته ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، جدولهای ۴ خطی زرد و سرخ و سیاه ، قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .
۵- کاتب : «ویروسل ولید لاله شیوا رام» ، تاریخ کتابت : «۱۲۶۵ تا ۱۲۸۴ ه ق» . در صفحه ۵۵۸ و ۲۴۰ چنین آمده است : «تمت تمام شد پوران»

سیری بهاکوت بفضل سرپرشن جیو ، واقعہ ۲۴ ستمبر سنہ ۱۸۴۹ روز دو شنبہ مطابق ۶ ماہ شوال سنہ ۱۲۶۵ ہجری بدستخط ذرہ وار بیمتدار حقیر پر تقصیر عاصی کثیر المعاصی بندہ و پرومل ولد لالہ شیوا رام سکنتہ سکھرکھنہ . . . تمام کردہ شد . و در پایان ہمہ رسائل نام «ویرومل» و تاریخ کتابت آن آمدہ است کہ میان سالہای ۱۲۶۵ تا ۱۲۸۴ می باشد یعنی ظاہراً این نسخہ (مجموعہ) در مدت ۱۹ سال کتابت شدہ است .

۶- مؤلف : در این مجموعہ ۶ نسخہ موجود است کہ مؤلف و تاریخ و نام تألیف و یا مترجم صریح و واضح معلوم نشد ، اما آنگونہ کہ از تضاعیف رسائل بر می آید ، ہمہ آنها از متون ہندی و سنسکریٹ بہ زبان فارسی ترجمہ شدہ است و در پایان اکثر رسائل نام «ویرومل» آمدہ کہ ظاہراً «کاتب» است . در صفحہ ۶۲ آمدہ است کہ «از بحر کتاب سنکھاسن پوتلی راجہ راجہای بکرماجیت از زبان ہندوی در سنہ یکہزار و نوزدہ بزبان فرسی آوردہ و گنجینہ داستان نام نهادہ بنا بر این در سال «۱۹۰۱ھ ق» از «کتاب سنکھا سن پوتلی» داستانہایی ترجمہ شدہ و آنها «گنجینہ داستان» نامیدہ شدہ اند . دیگر داستانہایی کہ از ہندی در این مجموعہ ترجمہ شدہ است : «سری گیشا نمہ ست سہای» و «گیان مالہد» و «سری کرشن نامہ» و «سار گیتا» و «دانگر» وغیرہ . (رک : ۹-چگونگی) .

۷- آغاز : داستان اول، سری گیشا نمہ ست سہای (ص ۳) : «سری گیشا نمہ ست سہای ، ایک انگر ، آغاز بری بدینہ گوت سہا پوران کہ خوانندہ و شنوندہ و نویسندہ ہمکت میرسد زبان صدق بیان بید پوران ناطق بیان است کہ پیش از آفرینش عالم ہم آب بود و یخدانہای بقدرت آفریدار پیدا شد و از حرکت باد جہانی بیضہ پیدا شد» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۵۵۸) : «سری بہاگوت بمنزلہ انہرت است یعنی آب حیات در دنیا چنان چہ دیوتہا در سرک لوک انہرت میخورند و نمی میرند در دنیا سری بہاکوت راجواند و بشنود خورسند باشد تمت تمام شد» (رک : ۵-کاتب) .

- آغاز : دوم، گنجینه داستان : «ادانگار است گورپر ساد ، سری گنیشای انمه ، حمد و ثنای بی شمار به آن آفریدگار که از طاعت و عبادت عابدان بی نیاز است و درگاه لطفش بر وابستگان و مظلومان باز است» .
- انجام : ایضاً (ص ۵۵۸+۲۴۰) : «و بر این چنین شیخس مهربانی نماید و اینطور نوازش کند بر این سنکها سن نشیند دیگریرا چه مقدور باشد سری ست نام سهای تمت تمام شد کار من نظام شد روی غماز سیاه شد این نسخه پوتلی ها راجه بکرماجیت پردو که کنن هارسدا شاهوکار جهت مطالعه بدستخط بنده و پرومل ولد لاله سیوا رام ساکن سکهر» .
- آغاز : سوم ، گیان مالیه (ص ۵۵۸+۲۴۱) : «سری کنیشا انمه ، سریکرشن جلوسهای نسخه گیان مالیه ، سپاس بیحد و ستایش بی عدد مر قادری را که مرغ زبان در بیان او کتک و کمیت ادراک در میدان معرفت اولنگ سزا وار است بنده فقیر عبدالله انصاری که این رساله نصایح الاخلاق نام نهاده که پیش از این به زبان هندی بکبان مالیه مشهور است» .
- انجام : ایضاً ، (ص ۵۵۸+۲۶۶) : «ای ارجن این چند داستان مخفی بتو گفته ام هر که کمزیاده بر آن عمل خواهد کرد از آمد و رفت دنیا نجات خواهد یافت ، تمت تمام شد کار من نظام شد روی شیطان سیاه شد ماه نومبر ۱۸۶۷ مطابق ۱۵ شعبان سنه ۱۸۸۴ هجری واقعه ککر پانگی هر ضاع شکارپور به دستخط فقیر پر تقصیر ذره وار بمقدار هیچمدان بنده و پرومل ولد لاله شوا رام سرکوهی ساکن سکهر کهنه هر چه سهوی یا خطای واقع شده باشد بذیل کرم پوشیده قلم بصلاح بندی چاری مر همه ممتاز فرمایند» .
- آغاز : چهارم ، بکرم سریکرشن مردیال ست سهی ، منظوم ، (ص ۵۵۸+۲۶۷) : «سری گنیشا انمه ، ست نامه کرتار پور کبه ،
- دمت بست صفت کنم گیج روپ تاج سردیوتا است خوش مرغوب
کار عالم کزو بر آید خوب وصف او چهارجوگ الوپ و سروپ
گر شوی مهربان چه مقدارم از لطف تو من امیدوارم ؟»
- انجام : ایضاً (ص ۲۷۳) : «غص دارم بخدمت ایجدوان سهو باشد اگر ز من نادان

در لفظ پیش پس مشو خندان عیب پوشی صفت خردمندان
گر شوی مهربان چه مقدارم ؟ .

— آغاز : پنجم سریکرشن نامه ، سری گنیشا انمه ، منظوم (ص ۵۵۸ + ۲۶۷ + ۱۸) :

«تاکي سخن از جان و تن گويي بلاف صد سخن
جز ذکر ایزد دم مزن سریکرشن گوریکرشن گو

— انجام : ايضاً ، (ص ۵۵۸ + ۲۶۷ + ۲۲) :

در هر دل مأوای او در دیده جان جای او
ما ایم پیر ضیای او سریکرشن گوسریکرشن گو

تمام شد سریکرشن نامه .

۹- چگونگی : این نسخه مجموعه‌ی از رسایل داستانی از کتب هندوان است که در موضوع

دین و اخلاق و شجاعت و فداکاری و دوستی و یاریگری و محبت و عرفان هندی و مضامین تاریخی نوشته و سروده شده است و ۳ رساله آن منشور و دو رساله منظوم است . تاریخ تألیف و ترجمه معلوم نشد اما مدت کتابت این مجموعه در حدود ۱۹ سال بوده است و معلوم می‌دارد که کاتب بر حسب ذوق خود در مواقع مختلف مطالبی را از نسخه اصلی کتابت می‌کرده است . تقسیمات رساله اول «سری کنیشا انمه ست سهای» بر حسب «باب» و «فصل» و «اسکند» و «اده» ، مثلاً «باب اول یعنی اسکند» و «فصل یعنی اده» اول از اسکند اول . اسامی هندی در این نسخه بسیار است و برای کسی که آشنا به زبان هندی و سنسکریت نباشد ، خواندن این رسایل بسیار سخت است . تقسیمات ابواب و فصول آشفته است . تا صفحه ۱۰۰ و ۹ فصل و ۱۲ باب شمرده شده و از آنجا به بعد ابواب و فصول دیگر می‌آید در صورتی که متن یکی است . تقسیمات رسایل دیگر بر حسب مفاهیم داستان است ، مثلاً در «گنجینه داستان» بر اساس «پوتلی اول» ، پوتلی دوم» ، تقسیم شده است و جمعاً «۳ پوتلی» دارد . داستان «گیان مانهد» عنوان واضحی ندارد . داستان اخلاقی منظوم است به نام کرتار پور لئه در حدود ۱۲۶ بیت دارد و به صورت ترجیح بند سروده شده است و «بیت ترجیح» «گر شوی مهربان چه مقدارم» مکرر شده است . قصیده‌ی در

۱۶ بیت به زبان هندی در صفحه ۲۷۴ آمده است، به مطلع :

الکھه نرنجی مرب دوکھه لهجن سنتن پر کر پالا جی
بتور این مین کرشن کھا و موکھه مین بین رسالا جی

و از صفحه ۲۷۶ تا ۲۸۴ یک حکایت فارسی به نام «چیچهر دیوتا آنگه»
آمده است. و از صفحه ۲۸۶ تا ۲۹۰ یک داستان عرفانی منظوم به نام
«سریکرشن نامه» در ۶ بیت آمده و پس از آن دنباله داستانی از زبان ارجن
از گجینه داستان نقل شده است. علاوه بر این رسایل در آغاز و انجام این
نسخه بعضی قطعات نثر و نظم ادبی و دینی به زبان فارسی و هندی کتابت
شده است. نشان مهر کاتب در صفحه ۲۹۴ آمده و چنین خوانده می‌شود :

«ویرو مل ۱۸۴۹» .

۲۹۰
۷۷۲

مجموعه

۱- شش سوره قرآن، ۲- درود مستغاث، ۳- اوراد فتحیه، ۴- دعای سریانی،

۵- شرح هفت حصار، ۶- حصار معظم، ۷- دعای مغنی

[دین، علوم قرآنی و ادعیه و اوراد، فارسی و عربی، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۸ × ۱۰ × ۱ سم . — درونی : ۱۸ س (۹ س متن و ۹ س زیر نویس) .
- ۲- اوراق : ۹۷ ورق . ۱۹۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، پوسیده ، آب رسیده ، وصلی شده ، جلد سوخته تیماجی ، منقش و سیمگون .
- ۴- خط : ثلث خوش (متن عربی) و نستعلیق خوش خفی (زیر نویس و ترجمه) ، نشان‌ها و سر فصلها و ترجمه‌ها و زیر نویس‌ها شنگرف و سیمگون ، همه صفحات منقش و مطلا و مجدول (جدولهای یک و دو و ۶ خطی سیاه و زرین) ، هر سطر متن در زمینه زرین (طلایی) کتابت شده و کناره همه صفحات در طلا ، گل و بوته نگاری شده است . این نسخه در آغاز یک سر لوح دارد و از لحاظ نقش و تذهیب ارزنده است .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف را «مجموعه» می توان نامید که شامل : ۱- سوره یس (ص ۲) ، سوره الفتح (ص ۲۰) ، سوره الرحمن (ص ۳۱) ، سوره الواقعة (ص ۴۵) ، سوره الملک (ص ۵۶) ، سوره النبأ (ص ۶۴) ، دعای سریانی (ص ۱۳۱) ، ۵- شرح هفت حصار ، فارسی (ص ۱۴۳) ، ۶- حصار معظم (ص ۱۷۹) ، ۷- دعای مغوی (ص ۱۹۲) ، رک : ۹- چگونگی) .

۷- آغاز : «سوره یس مکیه ، بسم الله الرحمن الرحیم ، بتمام خدای بخشنده مهربان پس نام پیغمبر و القرآن الحکیم و بحق قرآن محکم» .

۸- انجام : «هر که ما را بد گوید و بد بیند و بد خواهد ضرب لا اله الا الله در جان بستگی بحق محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بر زبان او و ذوالفقار علی بر گردن او و گرز حمزه بر پشت او و عصای موسی بر جگر او و ارة زکریا بر سر او و کرم ایوب در بطن او و علت های بی علل در بدن او و مهر سلیمان در دهن او و طوفان نوح بر قوم او و غبار دنیا در چشم او و تیغ رجال الغیب در قتل او و قهر خدا در مقهوری او بحق یا بدوح یا بدوح یا بدوح والله المستعان علی ما تصفون» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «علوم قرآنی و ادعیه و اوراد» است که همه متن با مرکب سیاه در متن طلائی یا زرین و همه ترجمه ها در شنگرف به سبک بدیع و نفیس کتابت شده است و جمعاً ۶ سوره قرآن شریف و ۶ دعای مشهور دارد . نخست سوره ها و سپس دعاها آمده است . زیر نویس ها و ترجمه های فارسی روان و ساده است . از اجناس نقش های زرین و گل و بوته نگاری واقعا بسیار زیبا و در خور بررسی و تحقیق است (رک : نمونه ها و تصاویر) .

۴۹۰

۶۷۰

مجموعه

۱- فاتح فاتحه ، ۲- قواعد القرآن

[زبان شناسی ، قرائت یا تجوید قرآن ، فارسی و عربی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۱۹/۵ × ۱۲/۵ × ۱ سم . - درونی : ۱۳ × ۱۴ × ۱/۲ سم .

- ۲- اوراق : ۶۳ ورق . ۱۲۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌پی سبز گون .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : اول ، نام مؤلف : «جلال الدین محمد بن عبدالجمیل بن محمود بن محمد الصافی» ، نام تألیف : «فاتح فاتحه» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «بنا بر این این فقیر بی بضاعت جانی جلال الدین محمد ابن عبدالجلیل بن محمود ابن محمد الصافی . . . در این رساله که نام نهاده شد بفاتح فاتحه در بیست و هفت محل بیان میکنند» . (ص ۲ و ۳) . دوم : «یار محمد بن خدایداد السمرقندی» معروف به «ملا یار محمد قاری سمرقندی» ، نام تألیف : «قواعد القرآن» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «اما بعد . . . این فقیر حقیر یار محمد بن خدایداد السمرقندی . . . این قراءت متعارف بود بروی اختصار کردیم و گردانیدیم این را تحفه سلطان زاده عالمیان . . . ابو الغازی عبید الله بهادر خان خلد الله تعالی ملکه . . . نامیدیم این رساله را قواعد القرآن و منقسم گردانیدیم بدوازده باب» (ص ۳۴-۳۵ نسخه) .
- ۷- آغاز : اول ، فاتح فاتحه (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم و من الله تعالى نستعين و بعد بدان اعزك الله تعالى و ايانا في الدارين که علما امناء صناعت قراءت قدس الله تعالى اسرارهم در تجويد حروف کلمات قرآنی اهتمام دارند خصوصاً در سورة فاتحه» .
- ۸- انجام : ايضاً (ص ۳۲) : «حضرت واهب العطايا جامع و سامع و كافئ برايها از سوی خاتمه نگاه دارد و عاقبت کار همه را بخیر دارد بالنبي و آله والاعباد ختم الله لنا بالحسنى و هو مولانا نعم المولى و قدتم بتأريخ السابع عشر من سبع تمت تمام شد» .
- آغاز : دوم ، قواعد القرآن (ص ۳۳) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حمد بی حد و ثناء بی عد حضرت قادری را که قرآن مجید و فرقان حمید بر ما فرو فرستاد

شکر به آن منعمی که نعمت ایمان و عرفان بما داد و تقدس اسماء و تنزهت کبریاؤه» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۲۶) : «سورة البلد و ما ادريک مؤصده سورة العلق ان رآه سورة انقدر و ما ادريک سورة القارعه و ما ادريک سورة الکافرون ولى سورة الاخلاص کفوفاً احد والله اعلم بالصواب تمت تم» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «در علم قرائت» یا «تجوید» قرآن کریم است و شامل دو رساله است به زبان فارسی ، رساله اول ، فقط دربارهٔ سورة فاتحه تدوین شده است و در «۲۷ محل» و «مواضع پنجاه و دوگانه» تجوید آن را بیان می دارد . تقسیمات آن بر اساس اعداد ترتیبی است . رساله دوم راجع به قرائت و تجوید همهٔ متن قرآن بر اساس قرائت «امام عاصم و ابوبکر و حفص و راویان» است و این نوع قرائت در ماوراء النهر و بلاد خراسان بوده است . و جمعاً «۱۲ باب» دارد : «باب اول در استعاذه ، باب دوم در بیان مخارج حروف ، باب سوم در بیان رعایت کردن مخارج . باب چهارم در بیان صفات حروف . باب پنجم در بیان احکام نون ساکن و تنوین ، باب ششم در بیان متفقات ادغام ، باب هفتم در بیان مد و قصر ، باب هشتم در بیان هاء کتابت ، باب نهم در بیان تفخیم و ترقیق ، باب دهم در بیان وقف بر آخر کلمه ، باب یازدهم در بیان رسم الخط و طریقه وقف بر آن ، باب دوازدهم در بیان اختلافات راویان» . متن فارسی این دو رساله از نوع «نثر فنی» و «سبک خراسانی» است . در آغاز و انجام و گوشه و کنار صفحات این نسخه یادداشت‌هایی دربارهٔ علم قرائت و تجوید آمده است و به خط تازه یک نسخه طیبی کتابت شده است . مالک نسخه حبیب الله خان ولد نصر الله خان قوم انصاری ساکن مزار شریف (افغانستان) بوده است . رساله دوم در عهد «ابو الغازی عبید الله بهادر خان» تألیف شده و گویا وی از حکمرانان ماوراء النهر در قرن دهم هجری بوده است .

۰۴۰ و ۱۹۰

۶۱۶

مجموعه

۱- فرهنگ بوستان ، ۲- شرح بوستان

[مراجع و ادب ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بروفی : ۲۶ × ۱۴/۵ × ۱ سم . — درونی : ۱۵ س ۲۲ × ۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۸۱ ورق . ۱۶۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری (جهانگیری) ، اندکی کرم خورده ، وصالی شده ، جلد کاغذی با عطف پارچه‌ی سفید .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، خوانا ، ناپخته ، رسم الخط اردو ، عنوانها و سر فصلها و نشانه‌ها سنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمد بشیر» ، تاریخ کتابت : «۱۲۰۲ ه ق» : «تمت هذا الكتاب شرح بوستان من اوله و آخره دستخط بنده ضعیف گم راقم فقیر حقیر محمد بشیر در روز پنج شنبه وقت زوال در مسجد شیروان هژدهم ماه رجب المرجب در سنه ۱۲۲ (۱۲۰۲ یا ۱۰۲۲) هجری مقدسه مطهره قلمی گردیده شد . . . در خلافت ظل الرحمانی تیمور شاه پادشاه خلد الله ملکه و سلطانه .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : نام رساله اول «فرهنگ بوستان» ، مؤلف یا گرد آورنده و تاریخ تألیف آن در این نسخه نیامده است ، شاید همین کاتب ، این رساله را تألیف کرده باشد ، نام مؤلف رساله دوم «عبد الرسول ابن الملت والدين ابن عبدالله طاهر ابن حسن القریشی» ، نام تألیف : «شرح بوستان» ، تاریخ تألیف : «۱۰۷۳ ه ق» . در صفحه ۲۱ چنین آمده : «قد تمت النسخة الشریفة المبارکة فرهنگ بوستان . . . دستخط محمد بشیر در مکان قصبه شیروان . . . سنه ۱۲۰۲ هجری مقدس» . در صفحه ۲۷ چنین : اما بعد فیتقول الراجی . . . عبد الرسول ابن الملت والدين ابن عبدالله طاهر ابن حسن القریشی . . . از قدیم قصد آنرا داشت که حل لغات و معانی بعضی ابیات و آیات کتاب بوستان را . . . بقدر قدرت و توانایی تشریح دهد . . . اکنون که سنه ۱۰۷۳ هزار و هفتاد و سه است توفیق الهی

رفیق گشته» .

۷- آغاز : رساله اول ، فرهنگ بوستان (ص ۲) : «رب يسر ، بسم الله الرحمن

الرحيم ، و تتم بالخير ، باب الالف ، الادانا و آله باش ، املا نوشتن انا
آوند الامن آسا و اژدها اعلا السجایا بادیا یابا بقا ماندن برا یا برنا پارسا» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۲۱) : نواحی جانب و کناره کدوی نائی کد و تنهای نیامای

آسوده نشوی وحی امر الله تعالی وادای وادی بیابان هستی تن و
ماه همی نام جانوری یارای قوت یفشی پوشیده سیمای پیشانی سرای آواز سبلی
طما چه (ظانچه) شامل کناره لط قد تمت النسخة الشریفة (رک : ۱-کاتب) .

۹- آغاز : شرح بوستان (ص ۱۶) : «رب يسر ، بسم الله الرحمن الرحيم ، و تتم

بالخير ، حمد بی حد مر خالق را که به قطرات قطرات و انزلنا من
المعصرات ماء ثجاجا لنخرج به حبا و نباتا بوستان جهان را لغات داده
و ثمای بی منتهای مر قادری را که باب سبجات» .

انجام : ایضاً (ص ۱۶) سدره درختی است در عرب با خار بی مزه فره آنجا بی خار

با مزه باشد بخلاف سدره دنیا و درخت مویز بهم چفیده یعنی پر بار بخلاف
مویز دنیا و مابهای کشیده یعنی پیوسته بغایت نزهت و آب رون و
فرشهای و جامهای قسقی مرتفع کذای تفسیر زاهدی تم تم تمت هذا الكتاب
شرح بوستان» (رک : ۷-آغاز) .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه شرح لغات و تفسیر و توضیح بوستان سعدی است و

شامل دو رساله است : رساله اول لغت مشکل و معانی تحت اللفظی آنها
را در بردارد و رساله دوم شرح ابیات مشکل و توضیحات دستوری آنها را
به دست می دهد . ترتیب لغات بر اساس «باب» و حرف آخر هر کلمه
است . باب الالف در آغاز و باب الیاء در انجام و الفاظ «دانا» و «برنا» در
باب الالف و «همای» و «شاطی» در باب الیاء آمده است . تقسیمات شرح
اشعار مشکل بوستان بر اساس ابواب و حکایات بوستان است . هر بیت
را جداگانه می آورد و ترکیبات و الفاظ آنرا نخست معنی می کند و سپس
شرح و توضیح می دهد . نثر فارسی آن سخت فهم و دشوار است و به
«سبک هندی» یا «سبک پاکستانی» می ماند . مؤلف یا شارح «فرهنگ

بوستان» معلوم نشد و شاید «محمد بشیر» کاتب هر دو نسخه باشد و لیکن مؤلف یا شارح «شرح بوستان» معلوم است به نام «عبدالرسول» و این نسخه به نام «شرح عبدالرسول» چاپ شده است. در گوشه و کنار صفحات اشعار و یادداشتهای ادبی و لغوی دارد. نشان چند مهر دارد. بعضی از آنها را عمداً محو کرده اند و بعضی دیگر اینگونه خوانده می شود: «بفضل خدا شد محمد بشیر» و «ز فیض الاله شد محمد بشیر». از محمد بشیر کاتب این نسخه اشعاری متوسط در موضوع «کبائر» و «وعظ» در صفحات ۲۰ و ۲۶ آمده است و یک غزل حافظ در آخر صفحه و نیز یک بیت به زبان هندی دارد.

۶۱۰

۶۴۲

مجموعه

۱- کفایة مجاہدیه یا کفایة منصورى، ۲- دستور الطیب

[طب، فارسی، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۳۱ × ۱۷ × ۳/۵ سم . — درونی : ۲۲ × ۲۴ × ۱۱/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۶ ورق . ۴۱۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، کرم خورده ، جلد مقوایی و چرمی ضربی منقش با عطف و گوشه پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، نا پخته ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سر فصلها و کلمات شنگرف ، قرن ۱۲ و ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمدی» ، تاریخ کتابت : «۱۲۵۷ ه ق» : در صفحه ۲۹۴ و ۴۱۰ اینگونه آمده است : «تمام شد نسخه کتاب کفایة مجاہدیه . . . و دستور الطیب تحریر بتاریخ ۱۰ ماه رجب سنه ۱۲۵۷ برای پاسخاطر میانصاحب میان ابراهیم موتی حکیم بدستخط فقیر حقیر محمدی اللهم اغفر لکاتبه و لتاریخها» .
- ۶- مؤلف : اول : «منصور بن محمد بن احمد بن یوسف بن الیاس متوفی ۸۰۹ ه ق» ، نام تألیف : «کفایة مجاہدیه» ، معروف به «کفایة منصورى» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . دوم : مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف : «دستور

الطیب» (رک : ج-کاتب) : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش
ج ۲ ، ص ۳۵۸ ، کفایه مجاهدیه .

۷- آغاز : کفایه مجاهدیه (ص ۴) : بسم الله الرحمن الرحيم . شکر و سپاس
مر خالق را که در خلقت انسان دقائق حکمت او بی پایانست و حمد بوجد
و ثنای بی قیاس مر پادشاهی را که نعم احسان او در حق ایشان بیرون
از حد بیان است و گواه بر کمال قدرت او طبایع و اصول و صورت
ارکان است .

۸- انجام : ایضاً (ص ۲۹۴) : «آخر اگر گیاهه یا حیستست در دهن گیرند و آب
آن در قضیب بمالند و موجب لذت شود آخر اگر زنجبیل و فلفل با غسل با
متمونیا با غسل بر ذکر طلا کنند همین عمل کند والله اعلم بالصواب
تمت تمام نسخه کتاب کفایه مجاهدیه بتاريخ هفدهم ماه جمادی الآخر
سنه ۱۲۵۷» .

— آغاز : دستور الطیب (ص ۳۰۰) : بسم الله الرحمن الرحيم ، و عدم استطاعت
بحکم الامور معذور ملتزم مشار الیه تا کرده شده‌ی از دستور العلاج و
تمطی از مجربات مذکوره که از انقرا بادینات بیان شود ما بعد التوفیق
والیه التکلان و این مختصر مشتمل است بر مقدمه بر دوازده (سیزده) باب
و خاتمه .

— انجام : ایضاً (ص ۴۱۰) : «کندر اشق انزروت برقی از هر یک پنجسرم کنسر
ده درم زعفران دو درم بلعاب جلد معجون نمایند نسخه ایارج فیکرا
سلیخه دارچینی اسارون زعفران حب بلسان عود سنبل الطیب مصطکی
از هر یک یک مثقال بر ستواری ساهره ده مثقال نوشته به کار دارند تمت
تمام شد نسخه دستور الطیب» (رک : ج-کاتب) .

۹- چگونگی : این مجموعه در موضوع «پزشکی» یا «طب قدیم» است و شامل دو نسخه
است به نام «کفایه مجاهدیه یا کفایه منصوریه» و «دستور الطیب» . در هر
دو نسخه روش معالجه و درمان و دارو شناسی و گیاه شناسی و اخلاق و
رفتار و کردار پزشک را شرح می دهد . تقسیمات کفایه مجاهدیه بر اساس
«فن» و «قسم» و «مقاله» و «باب» و «فصل» و دیگر نشانه‌های خاص است و

جمعاً «دو فن» و هر فن بر چند قسم و مقاله و باب و فصل تقسیم شده است. این نسخه به «حضرت اسکندر ثانی» که نامش «سلطان زین العابدین» است اهدا شده. تقسیمات دستورالطیب بر اساس «مقدمه» و «باب» و «خاتمه» است و جمعاً بر «۱۲ باب» منقسم است ولیکن در متن کتاب «سیزده باب» آمده است. در این نسخه دربارهٔ خلق و خوی و سلوک طبیب و کیفیت سؤال از بیمار و آثار ظاهری و روحی و اخلاقی و سوابق اجدادی او گفت و گو می‌کند. مؤلف آن را نیاقم و لیکن اساس تألیف بر کتاب «دستور العلاج» است (رک : دستور العلاج). در آغاز و انجام و در کنار صفحات بعضی یادداشت‌های طبی و دستور نسخه نویسی از زبان «ملا محب آخوند زاده» و چند تعویذ طبی و نشان‌های رمل کتابت شده است (رک : کفایه مجاهدیه یا منصوریه : ۵۲۸ / ۶۱۰).

۸۹۰
۷۹۰

مجموعه

۱- گستان ، ۲- بوستان

[ادب ، اخلاق و حکمت و تربیت ، فارسی ، منظوم و منثور]

۱- اندازه : - بیرونی : $23/5 \times 14/5 \times 2$ سم . - درونی : ۱۲ س (متن گستان

۱۱ س یا بیت (کناره صفحات متن بوستان) $14 \times 7/5$ (متن)

۲۰ × ۱۱ (متن و حاشیه) سم .

۲- اوراق : ۱۶۸ ورق . ۳۳۴ صفحه .

۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ نرم کشمیری ، اندکی وصلی شده ، اندکی آب رسیده ،

جلد مقوایی و چرمی سیاه رنگ با عطف و گوشه چرمی قهوه‌ای رنگ در خلاف پلاستیکی نازک شیشه‌ای .

۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها

شنگرف ، یک سر لوح در آغاز ، صفحه اول و دوم نقاشی دندان موشی ،

سه نیم تریج لاجوردی در هر صفحه ، عناوین «بوستان» در کتیبه زرین ،

جدولهای شش خطی کناره متن لاجوردی و زرین و سیاه و سبز ، قرن

۱۲ و ۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد، تاریخ کتابت : «۱۲۴۴ هـ ق» . در صفحه ۶۹۰ و ۶۳۰ چنین آمده است : «تمت الكتاب بعون الملك الوهاب مسمى ببوسستان من كلام حضرت شيخ سعدی شیرازی بتاريخ پنجم شهر ربيع الاول سنة ۱۲۴۴ یکهزار و دو صد و پنجاه و چهار يوم سه شنبه» .

۶- مؤلف : سعدی شیرازی (ارک : کستان ۱۰۳/۸۹۰، گنج بخش ، ج ۱) .

۷- آغاز : کستان (ص ۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، منت خدایرا عز و جل که طاعتش موجب قربت است و بشکر اندرش مزید نعمت» .

۸- انجام : ایضاً (ص ۲۹۵) : «شعر»

يا ناظرا فيه سل بالله مرحمة
واطلب لنفسك من خير تريد بها

على المصنف و استغفر لصاحبه

من بعد ذكك غفرانا لكاتبه

بعد از این اشعار دعایی ، ختم نسخه و تاریخ کتابت آمده است (ارک : کاتب) .

— آغاز : بوستان (ص ۲) :

حکیم سخن بر زبان آفرین
کریم خطا بخش و پوزش پذیر

«بنام خداوند جان آفرین
خداوند بخشنده و دستگیر

— انجام : ایضاً (ص ۲۳۵) :

کنهن ما را همه بی سوال
گشادم در گنج معنی دراز
رقم کردم ابیات این بوستان
عفو کن گناه نویسنده راه

به رحمت بیخشای ای ذوالجلال
من خامه پرداز نامه طراز
به وقت جوانی در اندک زمان
الهی بیامرز خواننده را

۹- چگونگی : این نسخه شامل دو اثر سعدی شیرازی «کستان» و «بوستان» است . از لحاظ خط و کتابت و لوح و نقش و تذهیب ارزنده است . کستان در متن نسخه (ص ۲ تا ۲۹۵) و بوستان در کناره صفحات (ص ۲ تا ۳۳۰) . آمده است . هر دو نسخه در سال ۱۲۴۴ هـ ق کتابت شده است یکی در پانزدهم صفر المنظر و دیگر در پنجم ربيع الاول همان سال .

۸۹۰
۹۱۲

مجموعه

۱- گلستان ، ۲- بوستان

[ادب ، فارسی ، مثنوی و منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۵ × ۹ × ۳ سم . - درونی : ۱۳ بیت (بوستان) ۱۳ س (گلستان) ۹ × ۵/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۳۲۱ ورق . ۲۲۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی خاکی رنگ با عطف و گوشه چرمی قهوه‌پی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خفی خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب «گلستان» : «محمد واصل قادری شیخ انصاری» ، تاریخ کتابت : «۱۱۷۸ هـ ق» ، در صفحه ۱۲۶۸ اینگونه آمده است : «تمام شد و باختتام رسید نسخه متبرکه گلستان سراپا بهار معانی من تصنیف آن شیرازہ بند دیوان محبت الہی بلبیل کشاف راز حضرت شیخ سعدی شیراز بدستگیری صباى شوق فقیر محمد واصل قادری شیخ انصاری ساکن قصبہ سودہرہ در سنہ یکہزار و یکصد و ہفتاد و ہشت ہجری ، مقدس معلی بعون اللہ تعالی» . نام کاتب «بوستان» : «تمت تمام شد ہذہ النسخة المسمی ببوستان تصنیف مصلح الدین شیخ سعدی شیرازی رحمۃ اللہ حسب الفرمودۃ حکمت مآب افلاطون الدورانی ارسطوی زمانی مرزا صاحب حکیم علی اکبر خانجیو سلمہ اللہ تعالی بندۃ عبودیت مرتسم میر محمد اسلام زنجانی الموسوی تحریر نمود اگر قبول افتدزعی عزو شرف تحریر بتاریخ نوزدہم شہر رجب المرجب ۸۷» (محو شدہ) .
- ۶- مؤلف : «شیخ سعدی شیرازی متوفی ۵۶۹۱ ق» ، نام تألیف : «مجموعہ :- گلستان» ، ۲- «بوستان» ، تاریخ تألیف : «۶۵۵ و ۶۵۶ ق» . (رک : فهرست گنج بخش ج ۱ و ۲) .
- ۷- آغاز : گلستان (ص ۱) : یک ورق افتادگی دارد : «بر آوردم کہ از بسیاری دعا

و زاری بنده شرم همیدارم ، بیت ،

کرم بین و لطف خداوند گار گند بنده کرد است و او شرمسار»

۸- انجام : ایضاً (ص ۲۶۷) : «تا طبع ملول ایشان از دولت قبول محروم نماند ،
نظم :

ما نصیحت بجای خود کردیم روزگاری در این بسر بردیم

گر نیاید بگوش رغبت کس بر رسولان بلاغ باشد و بس»

— آغاز : بوستان (ص ۲۷۲) : «رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر
گفتار اندر توحید دادار جهان ایزد سبحان ،

بنام جهانسدار جان آفرین حکیم سخن بر زبان آفرین»

— انجام : (ص ۶۲۴) :

«جز این کاعتماد بیاری تست امیدم بآمرز گری تست

بضاعت نیاوردم الا امید خدایا ز عفو مکن نا امید»

۹- چگونگی : این نسخه که شامل «کستان و بوستان» است به خط و کتابت خوش
نستعلیق خفی است و دو کاتب دارد (رآ : ۱- کاتب) و به قلم همان
دو کاتب در میان سطرها و در گوشه و کنار صفحات یادداشت‌های ادبی و
توضیحات لغوی و نکات دستوری و معانی و بیان و شروح آیات قرآنی و
احادیث و جملات و کلمات عربی آمده است و آثار این مضارب به امضای
«میر» و «میر نور الله غفر ذنوبه» است . این نسخه مدتی در «ملکیت محمد
عبدالرحمن کاتب» بوده است (ص ۲۷۰) .

۸۹۰

۷۴۵

مجموعه

- ۱- محفوظ ، ۲- رساله در معرفت سیر آفتاب و ماهتاب ، ۳- علم جفر ، ۴- مغناطیس القلوب ،
- ۵- رساله فواید نجومی ، ۶- سی فصل تقویم ، ۷- رساله در نجوم ، ۸- مقدمات نتایج
التکسیر ، ۹- جد اول احکام نجومی ، ۱۰- بیان دوازده بروج و احکام آن ، ۱۱- رساله
چهارده خانواده ، ۱۲- هدایت نامه ، ۱۳- فقر نامه ، ۱۴- رساله حضرت بی بی فاطمه ،

۱۵- رساله 'مقام درویش' ، ۱۶- چهار پسر و چهارده خانواده ، ۱۷- شجره پیران
سهروردی ، ۱۸- شجره قادریه ، ۱۹- رساله 'خوارق عادات و طلسمات و تسخیرات' ،
۲۰- رساله 'صلاح خوانی' ، ۲۱- رساله 'صور الکواکب یا رساله' ابی الحسن صوفی .

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶×۱۸×۳ سم . - درونی : ۱۹ س ۱۸×۵/۹ سم .

۲- اوراق : ۱۶۳ ورق . ۳۲۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ خشن سیالکوتی ، کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ،
بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق تحریر ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها و
جدولها شنگرف ، ۴۴ تصویر فلکی (نجومی) سیاه و شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : در این مجموعه ۲۱ رساله به خط یک کاتب آمده بدین ترتیب :

۱- رساله اول : «کریم بن مخدوم محمد شفیع محمد سلیم عرف ترک غوری» ،

نام تألیف : «رساله محفوظ» ، تاریخ تألیف : «۱۶۳۱ هـ ق» : «و بعد می گوید

بنده مفتقر بکرم کریم ابن مخدوم مرحوم محمد شفیع محمد سلیم عرف ترک

غوری که . . . این چند حروف خام . . . از کتب دیگر منتخب نموده

در آن افزوده بر یازده فصل منقسم کرده بمحفوظش نام برده . . .

در ابجد ورکنی تاریخ بنیاد ترا گویم بمحفوظم بکن یاد

دو سی صد چار از محفوظ ثانی کنی گروضع سال این نسخه دانی»

۲- رساله دوم : مؤلف و نام و تاریخ تألیف ندارد : «این رساله ایست

پارسی که دروی بیان معرفت سیر آفتاب و ماهتاب که در هر برج چند

می باشد» ، بنا بر این می توان آن را «رساله در معرفت سیر آفتاب و ماهتاب»

(ص ۴۱) .

۳- رساله سوم : ایضاً ، و لیکن می توان نام آن را «کتاب اسرار در

علم دعایا علم جعفر» خواند : «اما بعد هرگاه طلب کرد این ضعیف از غره وجه

زمان . . . سید ابراهیم متع الله المسلمین بطول بقائه . . . این کتاب اسرار

است در علم و دعا یا علم جعفر» (ص ۴۹) .

- ۴- رساله چهارم : «غیاث الدین علی بن امیران الحسنی الاصفهانی»، نام تألیف : «رساله فواید نجومی یا مغناطیس القلوب» ، تاریخ تألیف : «۸۶۹ هـ ق» : «بعد از حمد و صلوات نموده می شود که در سنه تسع و ستین و ثمانمائه بود که در موضوع بدخشان . . . برین کمترین بندکان خاندان غیاث الدین علی بن امیران الحسنی الاصفهانی واجب و لازم می نمود طلب جمع بعضی از فواید نجومی . . . نموده شد» (ص ۸۳) .
- ۵- رساله پنجم : «خواجه نصیر الدین طوسی» ، نام تألیف : «سی فصل تقویم» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «بدان که این مختصریست در صنعت تقویم و بنای آن برسی فصل نهاده می شود» (ص ۱۰۲) .
- ۶- رساله ششم : مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، اما نام تألیف را می توان : «رساله در نجوم» گفت (ص ۱۱۰) .
- ۷- رساله هفتم ، مؤلف و نام و تاریخ تألیف معلوم نشد . اما در آغاز آن آمده که : «بدان که این رساله منقول از حضرت امام علی رضی الله عنه امام حسن و امام حسین رسیده . . . و می توان آنرا «مقدمات نتایج التکسیر» نامید (ص ۱۲۲) .
- ۸- رساله هشتم ، ایضاً ، و لیکن ظاهراً آنرا به «جداول احکام نجومی» می توان موسوم گردانید (رک : ۹- چگونگی) (ص ۱۳۰) .
- ۹- رساله نهم : ایضاً ، و می توان آنرا «بیان دوازده بروج و احکام آن» نامید . (ص ۱۴۰) .
- ۱۰- رساله دهم ، ایضاً ، ولی در آغاز «رساله چهارده خانواده» نوشته است (ص ۱۷۸) .
- ۱۱- رساله یازدهم ، نام مؤلف : «شیخ ابو الحسن خرقانی متوفی ۴۲۵ هـ ق»، نام تألیف : «هدایت نامه» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «این رساله هدایت نامه تصنیف شیخ ابو الحسن خرقانی» (ص ۲۰۱) .
- ۱۲- رساله دوازدهم ، نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف : (رساله) «فقر نامه» است : «این رساله فقر نامه نام دارد» (ص ۲۰۶) .
- ۱۳- رساله سیزدهم : ایضاً ، و لیکن آنرا «رساله حضرت بی بی فاطمه زهرا» (ع) نوشته اند (ص ۲۱۰) .

- ۱۴- رساله چهاردهم، ایضاً، نام تألیف را در آغاز ظاهراً رساله «مقام درویش» می‌توان گفت. (ص ۲۱۵).
- ۱۵- رساله پانزدهم، ایضاً، نام تألیف ظاهراً «چهار پسر و چهارده خانواده» است. (ص ۲۲۱).
- ۱۶- رساله شانزدهم، ایضاً، پیری و مریدی. (ص ۲۲۴).
- ۱۷- رساله هفدهم، ایضاً، در آغاز رساله نوشته است «شجره پیران سهروردی». (ص ۲۲۷).
- ۱۸- رساله هیجدهم، ایضاً، در آغاز آمده: «شجره قادریه». (ص ۲۲۸).
- ۱۹- رساله نوزدهم، از متن آن می‌نماید که «رساله خوارق عادات و طلسمات و تسخیرات» است. (ص ۲۳۰).
- ۲۰- رساله بیستم، نام مؤلف: «محمود بن محمد ابراهیم شافعی»، نام تألیف: «رساله صلاح خانی»، تاریخ تألیف: «در عهد صلاح خان»: «اما بعد گوید بنده از بندگان حضرت نبی محمود بن محمد ابراهیم شافعی مطلبی که چون بندگی خان اعظم و خاقان معظم... الغ معظم... الغ اعظم قتلغ معظم صلاح خان... گردانید... این کتاب در علم اعداد وقف بتحریر پیوست رساله صلاح خانی نام نهاده آمد». (ص ۲۴۸).
- ۲۱- رساله بیست و یکم، ظاهراً «رساله صور الکواکب» نام دارد و لیکن در آخر آمده: «تمت الرسالة ابی الحسن صوفی». (ص ۲۸۷).
- ۷- آغاز : رساله اول، محفوظ (ص ۲) : «و به نستعین رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد لله الذی جعل فی السماء بروجاً والنجوم لتتهتدوا بها فی ظلمات البر والبحر».
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۴) : «و اما شیر خام و سرد نخورد که مفید نیست و شوربای ماهی هم سرد نخورد و طعامی که بعد از پختن مدت دو پانس یا شبانروز گذشته بود، نخورد و مانند آن تا از علت و رحمت بفضل و رحمت رب العزت مصون و مأمون ماند بفضل و کرمه و هو ارحم و اکرم و لطفه اشتمل و اعم و ذکره اجل و اتم و بحمد، و نعت نبیه ابتداء و اختتم والعلم عند الله لا یعلم الغیب الا الله تم تم تم».
- ___ آغاز : رساله دوم، در بیان معرفت سیر آفتاب و ماهتاب (ص ۴۱) : «رب یسر

بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر ، الحمد لله رب العالمین و العافیة للمنتقین و الصلوة و السلام علی سید المرسلین محمد و آله و اصحابه اجمعین ابن رساله ایست پارسی که دروی بیان معرفت سید آفتاب و ماهتاب در هر برج چند می باشد و در فلان برج کی می آید .

— انجام : ایضاً (ص ۵۷) : « پس این ترتیب حاصل شد جلام که مال و جمال دارد عجب حرفی که هم مال دارد و هم جمال لفظات الحروف عدد نقطات حروف را نیز بعدد مقصود خم کند و الله اعلم بالصواب تمت تمام شد .

— آغاز : رساله سوم، در اعلم جفر (ص ۵۷) : « رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر و به نستعین الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعین اما بعد این رساله بی امت شریف در علم جفر خافیه .

— انجام : ایضاً (ص ۸۲) :

« تا عمل با علم او گردد تمام صبح این دوت بیرون آید ز شام
یا الهی ما نمی دانیم هیچ زوی لطف و مرحمت از ما مهیج
و الله اعلم بالصواب تمت تمام شد .

— آغاز : رساله چهارم ، مغناطیس القلوب (ص ۸۳) : بسم الله الرحمن الرحیم، حمد و ثنای بیحد مر خداوند احد را تبارک و تعالی که تا شیر اجابت مبین کرد و بر اوقات درد کما قال علیه الصلوة .

— انجام : ایضاً (ص ۱۰۰-۱۰۱) : « اگر این وفق را نوشته با خود دارد و همیشه با صحت باشد و پیش بزرگان و ملوک و غیر ایشان عظیم القدر باشد و هر چه از ایشان خواهد بیاید و روزی بروی فراع گردد تمام شد هده
الرساله المسمی مغناطیس القلوب در علم جفر .

— آغاز : رساله پنجم ، رساله فواید نجومی : « رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر مقدس ذاتی که حرکت سماوات و ستارات روشن تر دلیلی بر قدمیت افعال او است و امتزاجات کیفیات عناصر که امهات مرکبات واقع اند .

— انجام : ایضاً ، (ص ۱۱۴) : « چون روز جمعه باشد آنسال خجسته و مبارک بود و در آن سال مردم بفریبی و حج روند و در میان مردم لقاح و شوری بسیار

واقع شود و حال مطربان و زنان . . . بود والله اعلم بالصواب و الیه المرجع والمآب تمت بعون الماک الوهاب تم تم تم .

— آغاز : رسالہ ششم ، رسالہ سی فصل (ص ۱۱۵) : «رب یسر و تمم بالخیر

بسم الله الرحمن الرحيم قال الله تبارک و تعالی و هو الذي جعل الشمس و ضیاء والقمر نوراً و قدر منازل لتعلموا اعداد السنین والحساب» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۲۱) : «قمر و زير فلک و صباغ فلک است تعلق دارد و

بر رسولان و حاجیان و عوام الناس و جاسوسان و اهل زهاد تمت بحمد الله تعالی سبحانه» .

— آغاز : رسالہ ہفتم ، در نجوم (ص ۱۲۲) : «رب یسر بسم الله الرحمن الرحيم و

تمم بالخیر و به نستعین بدانکہ حق سبحانه و تعالی افلاک را نہ آفریده است بر فلک اول قمر دوم عطارد» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۲۲) : «و هر روز از ماه در کجا است و کدام طواف است

ثبت نمایند و مدار حرکت ترکان برین ستاره است و در نہایت تأثیرست تمت تمام شد» .

— آغاز : رسالہ ہشتم ، مقدمات نتایج التکسیر (ص ۱۳۰) : «رب یسر بسم الله الرحمن

الرحيم و تمم بالخیر و به نستعین بدانکہ این رسالہ منقول از حضرت امام تمام سید الاولیای و سید الاصفیای امیر المؤمنین المرتضی علی رضی الله

عنه بامام حسن و امام حسین رسیده» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۴۴) : «بنام مخصوص و نامہای روحانیان کہ موکل اند بدان

س فیلسل او رسائیل مننائیل اکفیاثیل شمساثیل و حروف انیت سسل ب ج ن ۹۴۳ تمت تم تم تم» .

— آغاز : رسالہ نهم ، جداول احکام نجومی (ص ۱۴۵) : «جدول خطوط کواکب

سبعده فی البروج اثنی عشریة الکواکب البروج حمل ، ثور ، جوز سرطان اسد ، سنبله ، میزان ، عقرب ، قوس ، جدی ، دلو حوت» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۷۳) : «و جلوس حضرت نذیر محمد خان بر تخت سلطنت

ماوراء النهر در سنہ سال اسب و نشستن حضرت خلافت مرتبت بر تخت سلطنت حضرت عبدالعزیز بہادر خان در ماوراء النهر در سنہ ۱۰۵۱ ہجری

و آن سال حمد و نه بوده والله اعلم» .

— آغاز : رساله دهم ، بیان دوازده بروج و احکام آن (ص ۱۷۸) : «رب يسر بسم الله

الرحمن الرحيم و تمم بالخير و به نستعين باب در بیان دوازده بروج احکام آن بدانکه حکمانه فلک کلی اثبات کرده اند» .

— انجام : ايضاً (ص ۲۰۰) : «و اگر از طرف مغرب پیدا شود دلیل کند بر بارندگی

و زلزله و اگر از طرف مشرق پیدا شود دلیل کند بر رنجوری مردم و سلامت شراقت والله اعلم بالصواب» .

— آغاز : رساله یازدهم، چهارده خالواده (ص ۲۰۱) : بسم الله الرحمن الرحيم این

رساله چهارده خانواده است قال النبي صلى الله عليه و آله وسلم ، الخرافة من بعد ثلاثين سنة بحرمات حضرت علي رضي الله عنه و چهار پیر بر حق است» .

— انجام : ايضاً (ص ۲۰۵) : «و از ایشان بخواجه فرید شکر گنج رسید و از ایشان

به نظام الدین اولیا رسید و از ایشان بخواجه نصیر الدین چراغ دهلی رسید و از ایشان به سید محمد گیسو دراز رسید والله اعلم» .

— آغاز : رساله دوازدهم ، هدایت نامه : «این رساله هدایت نامه بسم الله الرحمن

الرحيم تصنيف شيخ ابوالحسن خرقانی رحمه الله الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين و الصلوة والسلام على رسوله محمد و آله واصحابه اجمعين بدان اسعدك الله تعالى في الدارين که این تصنيف شيخ المشايخ ابوالحسن خرقانی رحمت الله عليه در بیان تن درویشی» .

— انجام : ايضاً (ص ۲۰۹) : «یکی جیحون دوم صیحون سیم فرات چهارم دجله پنجم

رود نیل ششم قلزم هفتم نافه چهار صد و چهل پراکله است و استخوان بیرون دنیا مناسب کوه است» .

— آغاز : رساله سیزدهم ، فقر نامه (ص ۲۱۰) : «این رساله فقر نامه نام دارد

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة والسلام على رسوله محمد و آله و اولاده و اصحابه اجمعين بدان قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود درویشی از این چهار نامه و چهار مقام دانسته نباشد» .

- انجام : ایضاً (ص ۲۱۵) : «سوی صبات حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چه تسبیح میگوید جواب بگویا حنان یا منان واللہ اعلم بالصواب تمت تمام شد رسالہ فقر نامہ» .
- آغاز : رسالہ چہاردهم ، رسالہ حضرت بی بی فاطمہ زہرا (ع) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم رسالہ حضرت بی بی فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا در خبر است کہ فردای قیامت آمنا و صدقنا جملہ خلایق از کور بیرون آیند» .
- انجام : ایضاً (ص ۲۲۰) : «رسول فرماید کہ رضای من اینست کہ از سرخون پسران خود بازای و بدلہ خون ایشان از امتان بخواہ آنگاہ فاطمہ گوید ای پدر از خون پسران تمت تمام شد نسخہ حضرت بی بی فاطمہ صلوات اللہ علیہا» .
- آغاز : رسالہ ہانزدہم ، رسالہ مقام درویش (ص ۲۲۱) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم طالب ارادتی اعتقاد بر پیر مرشد این مقدار مییابد کہ ہر چه در نظر آید حلال و پاک داند ہر چه بدریا پیوست پاک گردد» .
- انجام : ایضاً (ص ۲۲۴) : «ہر پیری ہر فقیری این رسالہ مریدان را بدهید این طریق کار کند وصل گردد و ہرگز در راہ باطل نہرود واللہ اعلم بالصواب» .
- آغاز : رسالہ شانزدہم ، رسالہ چہار پسر و چہار خانوادہ : «رب یسر بسم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، این رسالہ چہار پسر و چہارخانوادہ اینست قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم و مرتہا پسران بر حق اند و چار پیغمبران بر حق است» .
- انجام : ایضاً (ص ۲۲۶) : «و نکاح بستن و ذبح نمودن ہمہ کسان را این چنین بدانید درست افتد و اگر درست نیست ہمہ دروغ نیست واللہ اعلم بالصواب» .
- آغاز : رسالہ ہفدہم ، شجرہ پیران سہروردی (ص ۲۲۶) : «شجرہ پیران سہروردی الدین اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم ، بسم اللہ خیر الاسماء اسناد و اسامی و شجرہ خادم الفقراء الی اللہ داعی بالخیرات الموعود حضرت نو شہباز سبز پوش جام نوش قدس سرہ» .
- انجام : ایضاً (ص ۲۲۸) : خواجه محمد حیات الاسلام و المسلمین خواجه عثمان

- الاسلام و المسلمین خواجہ نور اللہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین» .
- آغاز : رسالہ ہیجدم ، شجرہ قادریہ (ص ۲۶۸) : «شجرہ قادریہ اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم الہی سیدی و مولای بحرمت راز و نیاز نو شہباز سبز پوش جام نوش قادری» .
- انجام : ایضاً (ص ۲۳۰) : «الہی سیدی مولای بحرمت راز و نیاز حضرت سید نور اللہ ہدایت بنماہ برحمتک یا ارحم الراحمین» .
- آغاز : رسالہ نورزدہم ، خوارق عادات و طلسمات و تسخیرات (ص ۲۳۰) : «بسم اللہ الرحمن الرحیم ، حمد بیعتد و ثنای بیعد موجودیرا کہ سر اوست عالم فانی بمخلوقات لا تعد و لا تحصی راست» .
- انجام : ایضاً (ص ۲۴۷) : «و این اشارت بر گرفتن ریسمان عنکبوت دوبارہ کردن و باز یکجا کردن او است چون حسن بگوید یکی در یکی باشد بر این اشارت معلوم شد کہ اوست و من عکس اویم و باقی واللہ اعلم بالصواب» .
- آغاز : رسالہ بیستم ، صلاح خانی (۲۴۸) : «رب یسر بسم اللہ الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین علی نعمۃ الی لا تدخل فی احصاء العادین و الصلوۃ علی رسولہ محمد خاتم الانبیاء و المرسلین سید الاولین و الآخرین» .
- انجام : ایضاً (ص ۲۸۶) : «و اگر میان زن و شوہر خصومت می شود ہر دو در شیر خوردن دہر در میان ایشان محبت شود ہر کہ با خود دارد ہمہ خلق او را دوست دارند شکل اینست» .
- آغاز : رسالہ بیست و یکم ، رسالہ ابی الحسن الصوفی یا صور الکواکب ، عربی (ص ۲۸۷) : «چنین بہ نظر می رسد کہ نقص باشد و چنین پایان می یابد : «یعرف بالجدی عند العرب ، من کان بالبعد او من بالقرب ، تعرف بالجدی عند العرب ، مدارہ منارہ للمتطب و ہذہ الایچم عند العرب صورت الدب الاصغر الافق الشمی» .
- انجام : ایضاً (ص ۳۲۶) : «و فی السماء غیر ہن النجم ، ما سمعت القابھن عنہم يعرفہا الاعراب ما لیحونہ . یعبونہا متروکۃ من دونہ بذکرہا والدنا فی کیتہ قلیجفیہا من عدت لربہ تمت الرسالۃ الی الحسن الصوفی رحمۃ اللہ و الحمد لله و حذہ و الصلوۃ و السلام علی سیدنا محمد و آلہ واصحابہ اجمعین» .

۹- چگونگی : در این مجموعه ، ۲۱ رساله در موضوعات «نجوم و عدد و تقویم و عرفان و ادب و شجره و عقیده و طلسم و تعویذ» آمده است . و هر کدام در نوع خود از لحاظ زبان فارسی و علوم اسلامی و عقاید شگفت مردم و اعتقادات عجیب آنها به پیشگویی‌های گوناگون ارزش ویژه دارد . در بعضی از وسائل جدولهای اعداد فراوان آمده است . و بر حسب «باب و فصل» تقسیم شده است . مهوالقلم کاتب دارد . ۴۴ تصویر فلکی در رساله بیست و یکم آمده است و در رساله نهم جدول اعداد نجومی بر حسب حروف ابجد آمده است . ظاهراً هیچ کدام از این رساله‌ها چاپ نشده است . در آغاز یک یادداشت درباره نماز دارد ، و در پایان بعضی از رسائل نوعی از یادداشتهای نجومی و عرفانی آمده است و متن آنها را توضیح کرده است . مقایسات سالهای شمسی و قمری و منطبق کردن آنها بر گردش سیارات مورد بحث قرار گرفته است . احکام بروج دوازده گانه و اعتقادات عجیب مردم به آن احکام توضیح شده است . ایام ولیالی و شهور و سنوات بر اساس احکام نجومی آمده است . مطالب دینی از زبان و بیان ائمه اطهار و مشایخ کبار و متصوفه ذکر شده است .

۸۹۰

۸۸۶

مجموعه

۱- منطق الطیر (مثنوی) ۲- الوصول الی الله ، ۳- قصیده وحی

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۶۱ × ۹/۵ × ۳ سم . - درونی : ۹ بیت (۹ س) ۱۱ × ۶ سم .
 ۲- اوراق : ۳۱۷ ورق . ۶۳۳ صفحه .
 ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌یی سرخ با عطف پارچه‌یی و کاغذی ، روی جلد (کتب خانه سید محمد طیب همدانی ، قصور ، کتاب منطق الطیر) .
 ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصل‌ها نستعلیق جلی زرین ، جدولهای ۳ خطی در فواصل عنوان‌ها و میان مصاریع

سیاه و زرین و جدولهای به خطی کناره متن سیاه و لاجوردی و زرین .
در صفحه اول و دوم میان سطرها نقاشی دندان موشی و گل و بوته نگاری و
در آغاز صفحه اول یک سر لوح در زمینه لاجوردی و زرین ، قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : ۱- «عطار نیشابوری متوفی ۵۶۲۸ق» ، نام تألیف «مثنوی» :

«منطق الطیر» ، تاریخ تألیف (سرودن) : «۵۷۳ق» : در صفحه ۷۳ :
اینگونه آمده است :

پانصد و هفتاد و سه بگذشته سال هم ز تاریخ رسول ذوالجلال
گفت عطار از همه مردان حق گر تو مردی هم تو خیرش یاد کن
تمام شد این رساله مسمی بمنطق الطیر من تصنیفات حضرت فرید الدین
عطار قدس سره» ، ۲- «شیخ محی الدین سید عبدالقادر گیلانی متوفی
۵۷۹ق» ، نام تألیف : «الوصول الى الله» ، تاریخ تألیف معلوم نشد .

۳- «عطار نیشابوری» ، نام تألیف : «قصیده وحی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد .

۷- آغاز : ۱- منطق الطیر عطار (ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،

آفرین جان آفرین پاک را
عرش را بر آب بنیاد او نهاد
آنکه جان بخشید و ایمان خاک را
خاکیان را عمر بریاد او نهاد»

۸- انجام : ایضاً (ص ۵۷۲) :

روز شنبه بود وقت استموا
در وفا و ذوق در آسایشی
پانصد و هفتاد و سه بگذشته سال
گفت عطار از همه مردان سخن
بیستم روزی بند از ماه خدا
دمدم وقت خوش از بختایشی
هم ز تاریخ رسول ذوالجلال
گر تو مردی هم تو خیرش یاد کن»

۲- الوصول الى الله (ص ۵۷۴) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله

رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة و السلام على خير خلقه محمد و
آله اجمعين اما بعد فهذه رسالة المسلمات بالوصول الى الله في سنك المنطوق
السعادت غوث الاعظم شيخ محي الدين سيد عبدالقادر الجيلاني» .

انجام : ایضاً (ص ۶۱۲) : «روح او بکمالات بشدای سیر در دریه وحدت باشد

و سر او با حق مسرور کرد المؤمن خواص الرحمن نیست والله اعلم
بالصواب قد تمت هذا رسالة القادرية المسمى الوصول الى الله .

— آغاز : ۳- قصیده وحی (ص ۶۱۴) : «بسم الله الرحمن الرحيم ،
چشم بگشا که جلوۀ دیدار متجلی از در و دیوار
نحن اقرب اليه آمده است دور افتاده تو از پندار»
— انجام : ايضاً (ص ۶۳۱) :

«قلم راستی بدمت آور ورنه خون خوردن دلت بچکار
همه شوقست اندرین صفحه همه عشق است اندرین طومار
لیک باید که کار فرمایی که چه خورد است خون دل عطار»

۹- چگونگی : این نسخه مجموعه‌ی است که شامل سه نسخه است : ۱- «منطق الطیر
عطار نیشابوری» که یک مثنوی عرفانی است از زبان مرغان و پرندگان و
«۳ مرغ» در آخر و دارای حکایات عرفانی و اخلاقی و روحانی از سخن
عارفان و کلام شاعران و پادشاهان که بسیار نغز و دلاویز و شیوا و
شور انگیز بروزن «فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن» یا «فاعلان» سروده شده است
و در حدود ۲۰۰ بیت دارد و در سال ۵۷۳ هجری قمری سروده شده
است و بارها چاپ شده و نسخه خطی فراوان دارد . تقسیمات آن بر حسب
موضوعاتی است که شاعر برگزیده است مانند «حکایت» و «وادی» و «سیمرغ»
و امثال اینها .

۲- رساله وصول الى الله منسوب به شیخ عبدالقادر جیلانی (رح) متنی
است فارسی در عرفان و طریق الى الله و فنا فی الله و سیر و سلوک .
نثر فارسی عرفانی دارد . تقسیمات آن بر اساس «مقام» و «ای عزیز» و
«مراقبه» و «حدیث» است ، ۳- قصیده وحی یک قصیده خوش وزنی
است از شیخ عطار نیشابوری در موضوع نعت حضرت محمد (ص) و وحی
به سوی او و عرفان . این قصیده بروزن «فاعلاتن مفاعلان فعلن» از مزاحفات
بجر خفیف سروده شده است و در حدود ۱۵۰ بیت دارد . این نسخه
مجموعه‌ی ارزنده و عالی است به خط نستعلیق خوش و زیبا . در صفحه
آغاز یادداشتهایی دارد از جمله : «بصورت اوراق متشتت از آن حضرت

عمویم مولائی سید غلام محیی الدین شاہ صاحب حاصل کرده و آنرا کی از اصحاب شرطہ پیش کرده از دست بچکان فغان میکنند و بندہ حفر بعد از مرمت و ترتیب محفوظ کرده محمد طیب ہمدانی ۷ فروری سنہ ۱۹۵۴ء.

۲۹۰

۷۲۰

مجموعه

۱- ناشناخته (در لغات قرآن) ، ۲- ناشناخته (در قرائت و تجوید قرآن)

[دین، علوم قرآنی، فارسی و عربی، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۸ × ۱۵ × ۵ سم . — درونی : ۱۵ و ۱۷ س ۱۳ × ۹/۵ سم.
- ۲- اوراق : ۱۸۷ ورق . ۳۷۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، اندکی آب رسیده ، وصالی شدہ ، ساییدہ ، در آغاز جلد ندارد و در انجام جلد چرمی و متوالی سرخ با عطف کرباسی تیرہ رنگ .
- ۴- خط : ثلث خوش عربی ، خوانا و سخت خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و نشانیہ و سر فصلها شنگرف ، قرن ۷ھ ق .
- ۵- کاتب : نام کاتب رسالہ اول : «علی بن محمد بن محمد بن عمر السمرقندی» ، تاریخ کتابت : «۵۷۲۲ق» : «قد اتفق الفراغ من کتابہ هذه النسخة الشريفة الميونة ضحوة يوم التروية عام اثني وعشرين و سبعمائة على يد العبد الضعيف النحيف العاصي الراجي رحمة ربه الاعلى على بن محمد بن محمد بن عمر السمرقندي محله والاطرار (?) مولده غفر الله له و لجميع المؤمنين والمؤمنات بفضلہ و رحمته تذكرة للشباب الاكرم الانجب حافظ كلام الله رب العالمين علاء الدين ابن المجلس الاعز محب العلماء محمد بن حميد الدين الشاشي اصلح الله حاله و انجح آماله و وقاه كبه النار يوم بد و السنار و يرحم الله عبدا قال آمينا» (ص ۲۰۲) نام کاتب رسالہ دوم : «حسین بن حسن الصفناخی» . تاریخ کتابت : «۵۷۲۷ق» «تم الكتاب بتوفيق الملك الوهاب على يد العبد الضعيف حسين بن حسن الصفناخي سنة سبع و عشرين و سبعمائة» .

- ۶- مؤلف : نام «مؤلف» و «تألیف و تاریخ آن» معلوم نشد ، چون از آغاز نقص و در انجام یا لابلای متن نیز مطلبی در این باره نیامده است .
- ۷- آغاز : رساله اول (ص ۱) : ناقص است و شاید ۲ و ۳ برگ افتاده باشد و پیش از سوره فاتحه و در تفسیر «بسم الله الرحمن الرحيم» اینگونه آغاز می گردد : «و مزد کوفیان . . . ارتباطی . . . اجوف بود . . . نده و نفرین کرده الاسم نام و وی دراصل . . . است زیرا که تصغیر وی سمی است و جمع تکسیروی اسماء الله و الاله خدای سزای پرستش الرحمن بسیار بخشاینده الرحيم . . . بخشاینده» .
- ۸- انجام : ايضاً (ص ۲۰۲) : «الجنة پريان و ديوان الجان و الجنى پرى الجنة و الجن جماعة من میان للذى يوسوس على معنى ان الشيطان الموسوس ضربان جنى وانسى فنعوذ بالله و نعتصم به و نتوكل عليه فانه كافي من توكل عليه و هو حسبنا و نعم الوكيل و صلى الله على رسوله محمد و آله» (رک : ۵-کاتب) .
- آغاز : رساله دوم ، (ص ۲۰۴) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، قال سيبويه الثانى بسم الله با آلا دخلت فيه ليعيش به معنى بر ابتدا كما فى كتبت بالعلم و ضربت بالسيف الالصاق الكتاب و الضرب بالسيف و حذف همزة الوصل منه فى فوائح السور و صدور الكتب لكثرة الاستعمال» .
- انجام : ايضاً (ص ۳۷۳) : «يكون من الجن و الانس و الجار و المجرور فى محل النصب على الحال من الضمير فى يوسوس و العامل فى الحال يوسوس تقديره الذى يوسوس وهو كائنا من الجنة و الناس و صلى الله على محمد و آله الاجمعين و الحمد لله رب العالمين» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «لغات و تجوید و مسائل صرف و نحو قرآن» است و شامل دو رساله است : رساله اول در «لغات قرآن» است به زبان فارسی از (ص ۱ تا ص ۲۰۲) . از آغاز ۲ تا ۳ ورق افتاده دارد و از «سورة الفاتحه» تا «سورة الناس» در بردارد . تقسیمات آن بر اساس سوره‌های قرآن است . زیر نام هر سوره لغات آنرا بر حسب ترتیب آیات می آورد ، مثلاً «سورة الواقعة مت و تسعون آیه ، الواقعة قیامت ، الرج جنبانیدن البس خرد و مرد

کردن الانبثات پراکنده شدن». البته مؤلف همواره کوشش داشته که مشکل ترین لغات را به فارسی سره معنی کند. این رساله در نوع خود نادر الوجود است.

رساله دوم در موضوع صرف و نحو و تجوید قرآن شریف است به زبان عربی. این رساله از ص ۴ تا ص ۳۷۳ را شامل می شود و کامل است. تقسیمات آن بر اساس سوره های قرآن است. «سورة الفاتحة» در آغاز و «سورة الناس» در انجام است. مثلاً: «سورة ق، ق فسم و جوابه محذوف اندامنا و کنا ترا با جواب اذا محذوف». در گوشه و کناره صفحات یادداشتهای توضیحی و لغوی از اشخاص مختلف دارد. بعضی از یادداشتهای از تفسیر «ملا حسین» که همان «تفسیر حسینی» باشد نقل شده است و ظاهراً تاریخ «۱۰۷۹» دارد. این نسخه با این خصوصیات شاید هنوز چاپ نشده باشد.

۸۹۰

۷۳۱

مجموعه ۱۴

۱- وصلت نامه ' ۲- جوهر الذات

[ادب، عرفان و تصوف : منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴ × ۱۳ × ۲/۵ سم . — درونی : ۱۳ س ابیات
- ۲- اوراق : ۸۶ ورق . صفحه ۱۶۸ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سینکوتی ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوای و چرمی خاکی رنگ با عطف چرمی پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط اردو و فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و سر فصلها و نشانهها شنکرف . جدولهای دو خطی در فواصل ابیات و عنوان ها ، شنکرف و جدولهای سه خطی کناره متن شنکرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) «ابوحامد فرید الدین محمد بن ابی بکر ابراهیم بن مصطفی بن شعبان عطار نیشابوری ۵۱۳-۵۸۶ تا ۵۳۴ هـ ق» ، نام تألیف (مثنوی) :

«وصلت نامه» :

یک زمانی ترک کن افسانه را گوش کن تو رمز وصلت نامه را (ص ۵)
گفت وصلت نامه را عطار پیر ختم گردان ای اله دستگیر
و «جوهر الذات یا جواهر الذات یا جواهر نامه» :

(۱) کتاب جوهر ذاتم بمظهر بود چون جان بدانایان مطهر

(۲) بدان خود را که چون عطار گردی بگرد نطفه چون پرکار گردی

تاریخ تألیف (سرودن) معلوم نشد (رک : تاریخ نظم و نثر در ایران و در
زبان فارسی ، سعید نفیسی ، ص ۱۱۴ و ۳۲۰) .

۷- آغاز : **وصلت نامه (ص ۲) :** «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم ولا تعسر ، آغاز
کتاب وصلت نامه ،

ابتدا اول بنام کردگار خالق هفت و شش و پنج و چهار
آخداوندی که هستی ذات او هر دو عالم مصحف آیات او
آخداوندی که اشیا راز بود هر یکی را در لباسی او نمود
فرش را بر آب بنیاد او نهاد خاکیان را عمر برباد او نهاد» .

۸- انجام : **ایضاً (ص ۵) :**

«هر که آمد در جمال ذوالجلال محو شد از خویش و شد عین وصال
هر که و اصل شد عدد ها را بسوخت هر دو عالم را بیک ارزان فروخت
جهد کن ای دوست تا واصل شوی یک روی و یک کعبه و یک دل شوی
والذین جاهدوا فرمود حق جهد کن در راه تا گیری سبق» .

— آغاز : **جوهر الذات (ص ۴۸) :** «رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم ولا تعسر ،
آغاز کتاب جوهر ذات ،

هر آن سالک به پیشم راه دارد تعالی الله دلی آگاه دارد
توای انسان بمعنی کان لطفی همه اشیامیان تست مخفی
بدان خود را که تا ذات شریفی چو آب زمزم و کوثر لطیفی

— انجام : (ص ۱۷) : ظاهرأ ناقص می نماید :

«بگفتانی که او خورشید باشد بمعنی در جهان جاوید باشد
بگفتانی که او در هر زمانی بگفتانی که او در هر مکانی

بگفتانی چرا غافل ز شاهی فتاده همچو نا بینا بیاهی
بگفتانی که او دارد اساسی بود در هر زمانی در نباسی»

۹- چگونگی : این مجموعه شامل دو مثنوی ادبی و عرفانی از شیخ عطار نیشابوری است به نام «وصلت نامه» و یا «جوهر الذات» و یا «جواهر الذات». مثنوی وصلت نامه در حدود ۱۰۰ بیت دارد و بر وزن «فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن یا فاعلن» از مزاحفات بحر رمل مسدس مخذوف بنا مقصور است. تقسیمات آن بر اساس موضوعاتی است که شاعر برگزیده است، مثلاً: «در حق عشق»، در مدح و تعریف درد، در آفرینش آدم، در تعریف عقل و عشق. این مثنوی از نوع مثنویات پر سوز و گداز عارفانه و پر شور است و چاپ شده است. مثنوی «جواهر الذات» در حدود ۱۸۴ بیت دارد و بر وزن «مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن یا فعولن» از مزاحفات بحر هزج مسدس مخذوف و مقصور است. تقسیمات این مثنوی نیز برپایه موضوعاتی است که شاعر برگزیده است و بیشتر مطالب با «گر پرسی» آغاز می شود و از این جهت شاید به آن مثنوی «جواب نامه» هم گفت: «اگر پرسی مسلمانی کدام است» و «اگر پرسی چرا انسان فنا شد» و «ز من پرسی بیان انبیا را» و «اگر پرسی ز تقوی کد آن کدام است» و «اگر پرسی تو از احوال انسان» و «اگر پرسی کدام است زندانی». در آخر این مثنوی ۱۰ بیت بر وزن مثنوی وصلت نامه آمده که گویا از همین مثنوی باشد و بیت آخر این است:

«تا شوی دانا بعلم من لندن اهل این معنی همین است در معنی»

مثنوی «جوهر الذات» را در ۳۹ سالگی سروده یعنی در سال ۱۲۵۰ هـ ق:

در یغاسی و نه سال تمامت بکردم در میان شبهات سلامت

نشان سه مهر در صفحه ۴۰ آمده که همه یک نوع هستند: «سرفراز خان».

در صفحه ۴۰ سه بیت اردو از غزل مخمس از دیوان «پیر سابعون شاه» به

خط نا پخته دارد. این نسخه را آقای سید صفدر علی شاه برادر داور سید

اکرم شاه (اکرام) از لاهور فرستاده است.

۸۹۰
۶۰۷

مجموعه

۱- هشت بهشت ، ۲- شاه و گدا (- درویش)

[ادب، فارسی، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰×۱۳×۲/۵ سم . - درونی : ۱۵ مس ۶×۱۲ سم .
- ۲- اوراق : ۱۱۷ ورق . ۲۳۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی پوشیده قهوه‌ای .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۰ و ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» را در صفحه آخر محو و سیاه کرده اند اما در صفحه ۹۲ میر عبدالوهاب ولد میر عبدالکریم بدخشی آمده است ، تاریخ کتابت : «۱۰۶۷ ه ق» : «تمت تمام شد نسخه هشت بهشت من کلام املح الشعرا حضرت امیر خسرو دهلوی و صاحبه و کاتبه فقیر حقیر ذره خاک بی اعتبار میر عبدالوهاب ولد مغفور میر عبدالکریم به تاریخ غره رجب المرجب سنه ۱۰۶۷» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : (رک) : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۱ ص ۳ و ج ۲ ص ۵۹۳ .
- ۷- آغاز : ۱- هشت بهشت (ص ۲) : «به نستعین ، بسم الله الرحمن الرحیم ، رب یسر و تمم بالخیر ،
- ای گشاینده خزاین جود
کوکب آرای آسمان بلند
بودنی را همیشه بود از تو
آفرینش رقم کشیده تست
- نقش پیوند بارگاه وجود
هم زمین سازو هم فلک پیوند
بود نا بود و در وجود از تو
هرچه از تست آفریده تست»
- ۸- انجام : ایضاً (ص ۲۳۲)
- «آنچه او دید نهایت دید
و آنچه ماند از نظر به پرده نهان
یا رب او خود ز رنج نامه من
خس و خاری ز گلشنی برچید
هم نهان داردش خدای جهان
برد بیرون خطای خامه من

نامه او که حرز جانش باد در قیامت خط امانش باد» .
 ۹- چگونگی : این نسخه که «مثنوی هشت بهشت» یکی از مثنویات خمسه امیر خسرو دهلوی است ، در موضوع داستانی است همانند هفت پیکر نظامی و همانگونه که قهرمان اصلی هفت پیکر نظامی بهرام گور است در این نسخه هم قهرمان اصلی بهرام گور است ، و هشت بهشت کنایه از «هشت گنبد» است که بهرام گور به همه این گنبدها وارد می شود و صحنه های گوناگون داستان را به وجود می آورد . در حدود . . . ۳ بیت دارد . بر وزن «فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن یا فاعلان» از مزاحفات بحر مسدس خفیف است . در کتایبه صفحات این نسخه «مثنوی شاه و گدا» یا «مثنوی شاه و درویش» کتابت شده است . سراینده «مثنوی شاه و گدا» ، «علائی» است (رک : فهرست نسخه های خطی فارسی بریتیش میوزیم ، ج ۲ ، ص ۶۶ و ۸۷۲) .

— آغاز : مثنوی شاه و گدا (ص ۲) :

«ای وجود تو اصل هر موجود هستی و بوده و خواهی بود
 صانع هر بلند و پست تویی همه هیچند و هر چه هست تویی
 نقش بند صغیفه ازل بوجود قدم نم بسزنی
 نی ازل آگه از بدایت تو نی ابد واقف از نهایت تو»

— انجام : ایضاً (ص ۹۲) :

«که مرا سوی خویش راهی ده در بناهی خودم بناهی ده
 نظری جانب هلالی کن خاطرش را ز غیر خالی کن
 از رهی برگ باشدش همراه بمعنی لا اله الا الله
 حشر ما با رسول کن یا رب این وعید را قبول کن یا رب»

تمت تمام شد بتاریخ پانزدهم ماه شعبان المعظم سنه ۷۰۷ . این نسخه مسمی به اسم شاه و گدا از آن فقیر حقیر محمد مراد ولد میر عبدالوهاب و صاحبه و کاتبه میر عبدالوهاب ولد مغفور مرحومی میر عبدالکریم بدخشی . مثنوی شاه و گدا در حدود ۱۳۸ بیت دارد . مثنوی هشت بهشت و مثنوی شاه و گدا هر دو به یک وزن مروده شده اند . در صفحه آغاز و انجام ابیات و یادداشت های آمده است که سخت خوانده می شود .

مالک نسخه محمد لطیف ابن ملا احمد خان نام داشته است که البته در نام او دست برده اند . در گوشه و کنار صفحات ابیات اضافی و توضیحات آمد ، است .

۲۹۰
۹۱۹

مجموع سلطانی

[دین ، فقه ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۴/۵ × ۲ سم . - درونی : ۱۵ × ۱۶ × ۹/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۰۸ ورق . ۲۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، کرم خورده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌پی جگری رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف در این نسخه نیامده است ، نام تألیف : «مجموع سلطانی» : «نام این کتاب مجموعه سلطانی نهاده شده است» . (رک : فهرست گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۴۰۵ ، ج ۲ ، ص ۴۰۷) .
- ۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة علی رسوله محمد و آله اجمعین بدانکه این کتاب در بیان مسائل فقه عبادات و نام این کتاب مجموعه سلطانی نهاده شده است» .
- ۸- انجام : «سؤال در صورت که خمر غیر معین است و بخوک غیر معین است منا کجه کردند حکم چیست جواب قیمت خمر و مهر مثل در خوک کذا فی الکافی والله اعلم بالصواب تمام شد کتاب مجموعه سلطانی تمام شد لا اله الا الله محمد الرسول الله ، هر که خواند دعا طمع دارم زانکه من بنده گنه کارم» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در «موضوع فقه و دستوره‌های فقهی» است به زبان فارسی بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل»

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «حدیث» و شرح و توضیح «اصطلاحات حدیث» است به زبان عربی فصیح و بلیغ . تقسیمات آن بر اساس «نوع» و «فایده» و «اعداد ترتیبی» و دیگر کلمات است و این نسخه «۷۰ نوع» دارد و از آخر ناقص است و هر «نوع» مخصوص یک قسم حدیث است ، مثلاً : «النوع الاول الحدیث الصحیح ، النوع الثانی الحدیث الحسن» . در آغاز و انجام یادداشت‌ها و نشان مهرها موجود است از جمله : «الفقیر الی الله خادم الفقراء فقیر الله بن عبدالرحمن الحنفی . . .» و «من کتب عبدالراجی . . . الباری . . . الحاج محمد عاشور البخاری ۱۰۹۷ هـ ق» .

۸۹۰

۸۴۳

محمود و ایاز

[ادب ، داستان عشقی و عرفانی ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۰/۵ \times ۱۳ \times ۲/۵$ سم . - درونی : ۱۳ بیت (س)
- ۲- اوراق : ۲۷۸ ورق . ۵۵۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ ولایتی ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی و چرمی نقش دار (تربیح) و جدولهای ۵ خطی در کناره‌ها .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، صفحه اول و دوم سر لوح و کتیبه در زمینه زرین و نقاشی دندان موشی و گل و بوته نگاری ، جدولهای دو خطی میان مصاربع شنگرف و جدول‌های سه خطی کناره متن لاجوردی و شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حکیم زلالی خوانساری متوفی ۱۰۲۱ هـ ق» ، نام تألیف : «محمود و ایاز» یا «مثنوی محمود و ایاز» ، تاریخ تألیف : «در زمان عمر شاعر» (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۴۹۰) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، بنام آنکه محمودش ایاز است غمش بتخانه ناز و نیاز است

شب و روز از پی خدمت بہ درآء سیاہی میکنم از دور چون آء

۸- انجام : «فلک را بن و خود روزی بین چیست کہ هیچ انکشتری بی این نکین نیست

ولی نقش نکینت بر خاتم دل شدہ ختم سخن بر جہانت بسمل

۹- چگونگی : این نسخہ از لحاظ خط و کتابت و تزیین ارزندہ است و بدون سہوالفہم

کاتب و در موضوع داستان «ایاز و سلطان محمود غزنوی» و سفر ہر دو

بہ ہندوستان و کشمیر است و نوعی داستان عشقی عرفانی است . تقسیمات

آن بر حسب موضوعاتی است کہ سراینندہ مثنوی حکیم زلالی خوانساری

برگزیدہ است . در آغاز توحید و نعت و منقبت و مدح معاصران و معرفی

خود مؤلف و تعریف خوانسار و سبب تألیف و آغاز داستان و در پایان

«بیان ختم کتاب» آمدہ است . حکیم زلالی خوانساری بہ قول خود می .

پیرو حکیم نظامی گنجینہی است . عناوین این مثنوی بہ شکر آمدہ و

در آنها موضوع ہر داستان یا ہر حکایت ذکر شدہ و در ہر موضوعی

یک «تمثیل» دارد . مثنوی حکیم زلالی خوانساری در چاپخانہ نول کشور در

ہند چاپ شدہ است . نشان یک مہر در آخر دارد : «کریم نرابن ۱۲۹۴ .

در گذارہ صفحات نسخہ بدل بعضی ابیات را آورده اند . این مثنوی ہر وزن

«مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن یا فعولن» از مزاحفات بحر ہزج مسدس ساختہ

شدہ و جمعاً ۷۰۰ بیت دارد .

۲۹۰ و ۳۴۰
۹۷۱

مختار الاختیار علی مذهب المختار

[دین، حقوق و فقہ و قضا در اسلام ، فارسی، منشور]

۱- اندازہ : - بیرونی : ۲۷×۵ / ۱۷×۵ سم . - درونی : ۱۷ س ۱۱×۲۱ سم .

۲- اوراق : ۱۶۰ ورق . ۳۲۰ صفحہ .

۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ کشمیری ، گرم خوردہ ، وصالی شدہ ، آب رسیدہ .

جلد مقوایی خاکی رنگ مخطط با عطف پارچہی توتونی رنگ .

۴- خط : نستعلیق شکستہ آمیز ، خوانا ، روشن ، عنوان ہا و نشان ہا و سر فصلہا

شنگرف، قرن ۱۱ هـ ق.

۵- کاتب : «پیر محمد ولد شیخ فرید»، تاریخ کتابت ندارد : «تم هذه الكتاب المسمى بمختار الاختيار بخط العبد الضعيف پير محمد ولد شيخ فرید بن شيخ محمد انصاری الهاینیری عنی عنه» .

۶- مؤلف : «اختیار بن غیاث الحسینی»، نام تألیف : «مختار الاختیار علی مذهب المختار» تاریخ تألیف معلوم نشد : «اما بعد فيقول العبد الفقير الى الغنى اختيار بن غياث الحسيني ختم الله عواقبه بالحسنى . . . درین کتاب چون از اقوال ملاف و خلف آنچه مختار بود اختیار کرده بود آنرا مختار الاختیار علی المذهب المختار نام نهاده» .

۷- آغاز : «رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر بعد از حمد خالق قوی و قدر حاکم محکمه قضا و قدرله الحکم . . . و التنقيد والامصار تبارک و تعالی و ثناء نبی امی صادق الخطاب که صدقش مسجل است بشهادة الم ذلك الكتاب احمد مختار و حاکم هر بختیار مختار باضطرار ما اختیار» .

۸- انجام : «و اگر مشتمل بر قواست باشد چنین نویسد الحکم المذکور فيه صدر عینی نصب القيم المذکور من قبلی و انا العبد الضعيف بر فرض نامه نفقات نویسد کتب هذه الذکر باذنی و صدر هذه الفرض و التقدير عنی و انا الفقير الى الله الغنی تم تم تم» .

۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع «فقه» و «قضاوت» و آداب و رسوم قضاة و مفتیان و قواعد کتابت و وثایق و شرایط صحبت محاضر و سجلات در اسلام است بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت . ظاهراً مقدمه آن را «. . . ابن یحیی بن محمد بن سعد التفتازانی» نوشته است و نام او را جلد ساز محو کرده است . تقسیمات آن بر اساس «مقدمه» و «مبحث» و «مقطع» و «کتاب» و «مجلس» و «قضیه» و «حکم» است و جمعاً یک مقدمه و «سه مبحث» و یک «مقطع» و هر مبحث شامل چند مجلس و قضیه و حکم است . نسخهدی است ارزنده درباره روش قضاوت و دادگری و احکام قانون و دستورهای فقهی اسلامی و در مقدمه گفته که «دستور العمل قضات» خواهد بود . مؤلف مصادر و مأخذ و اسامی رجال فقها و قضات

و تواریخ آنها را بہ دست داده است : «در نزہة الوثائق» (ص ۱۲۰ تا ۱۲۲) . از آیات قرآن و احادیث نبوی استفادہ کردہ و اشعار فارسی ہم دارد .

۲۹۰
۹۹۱

مختصر احیاء علوم الدین

[دین ، عرفان و فلسفہ و اخلاق ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۴ × ۱۳/۵ × ۴ سم . — درونی : ۱۵ × ۱۴/۲ × ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۲۷۷ ورق . ۵۵۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، کرم خوردہ ، آب رسیدہ ، جلد مقوایی و پارچہ پی با عطف و گوشہ چرمی سیاہ و پوشیدہ ، بدون عطف .
- ۴- خط : نسخ و ثلث ، پختہ ، روشن ، خوانا ، عنوان ہا و سر فصلہا و نشان ہا شنگرف ، قرن ، ہق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «امام محمد بن محمد غزالی طوسی ۴۵۰-۵۰۵» ، نام تألیف : «مختصر احیاء علوم الدین» ، تاریخ تألیف تقریباً قرن پنجم ہجری و تاریخ تصحیح معلوم نشد (رک : ۹-چگونگی) . «فہذا المختصر ملنقط من احیاء علوم الدین الذی اسمہ الشیخ الامام حجة الاسلام محمد بن الغزالی قدس اللہ روحہ و نور ضریحہ» .
- ۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم رب انعمت فزد الحمد للہ الذی زین المریدین بنور معرفتہ و ملأہا من جلال ہیبتہ و بسط لہم بساط مؤانستہ و طیب اسرارہم بریاحین منتہ حتی عرفوہ بہ لا بد لائلہ» .
- ۸- انجام : «و قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ینادی مناد من تحت العرش یوم النقیمة یا امہ محمد اما ما کان لی قبلكم فقد و هبت نکم و بقیت السمعات فتواهبوا و ادخلوا الجنة برحمتی هذا آخر مختصر الاحیاء الذی التقطتہ و اسأل اللہ العفو عما فعلتہ و ارجوہ ان لا یعاملنا بما تستحبہ و یتفضل عاینما بما ہواہلہ بمنہ و کرمہ وسعة رحمتہ وجودہ و فضلہ . . . اللہم ربنا . . . الاحیاء

منہم و الاموات انک مجیب الدعوات و قاضی الحاجات صلی اللہ علی
 جمیع الانبیا و المرسلین و علی الملائکۃ اجمعین» .
 ۹- چگونگی : این نسخہ بہ زبان عربی و در موضوع «دین و فلسفہ و فقہ و اخلاق و
 عرفان» است و برگزیدہ احیاء علوم الدین امام ابو حامد محمد بن محمد
 غزالی طوسی است و تقسیمات آن بر اساس «کتاب و ربع» و «عبادات»
 و «عادات» و «مہلکات» و «منجیات» است و جمعاً «۴ ربع» و چند کتاب و
 ہر یک از آنها تقسیمات دیگر دارد . نام اختصار کنندہ و انتخاب کنندہ
 ندارد . در آغاز نسخہ نشان دو مہر داشتہ کہ محو کردہ اند و نام مالک
 را نیز . یادداشت دعای ختم خواجگان خواجہ نقشبند دارد و نوشتہ است :
 «این ختم از حضرت میان احمد کابلی» و سہ بار بہ سہ قلم آمدہ است :
 «مختصر احیاء العلوم» . در گوشہ و کنار صفحات و میان سطرہا معانی الفاظ
 و از یاد رفتہ بہ زبان عربی و فارسی آمدہ است .

۸۹۰

۶۸۰

مختصر المعانی

[ادب ، بلاغت ، معانی و بیان ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازہ : - بیرونی : ۲۴ × ۵ / ۱۵ × ۳ سم . - درونی : ۱۵ × ۵ / ۱۷ × ۱۰ / ۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۱۹ ورق . ۴۳۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ ہراتی ، کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی لاجوردی
 رنگ با عطف و گوشہ چرمی قہوہی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق شکستہ آمیز (شرح) و ثلث جلی (متن) ، خوانا ، روشن ، پختہ ،
 عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و خط‌های رسم شدہ بر بالای کلمات و الفاظ
 شواہد شنگرف ، قرن ۱۱ ہ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : «علامہ سعد الدین مسعود بن عمر التفتازانی المتوفی سنہ
 ۵۷۹۲ ق» ، نام تألیف (شرح) : «مختصر المعانی شرح تلخیص المفتاح» ،
 تاریخ تألیف (شرح) : «۵۷۵۶ ق» . نام متن اصلی «تلخیص المفتاح» است

که تألیف «جلال الدین محمد بن عبدالرحمن القزوینی الشافعی المعروف به خطیب دمشق متوفی ۷۳۹ هـ ق» می باشد. نام شارح در آغاز نسخه چنین آمده است: «و بعد فیقول العبد الفقیر الی الله الغنی مسعود بن عمر المدعو بسعد التفتازانی هداه الله . . . قد شرحت فیما مضی تلخیص المفتاح والغنیته بالاصباح عن المصباح».

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم ، نحمدک یا من شرح صدورنا لتلخیص البیان فی ایضاح المعانی و نور قلوبنا بلوامع البیان من مطالع المثالی و نصلی علی نبیک محمد المؤید دلائل اعجزه باسرار البلاغة و علی آله و اصحابه المحرزین» .

۸- انجام : «و ان کلام من السور بالنسبة الی المعنی الذی يتضمنه مشتملة علی لطف الفاتحة و منظویة علی حسن الخاتمة ختم الله لنا بالحسنى و یسر لنا الفوز بالدرجة الاسنی بحق النبی وآله الطیبین الطاهرین صلی الله علیه وعلیهم اجمعین» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع فن یا علم «بلاغت» و «معانی و بیان» است . اصل کتاب مفتاح العلوم نام داشته که علامه سراج الدین ابو یعقوب یوسف ابن ابی بکر محمد بن علی السککی المتوفی سنه ۶۶۶ هـ ق تألیف کرده بوده . جلال الدین محمد بن عبدالرحمن القزوینی معروف به خطیب دمشق متوفی ۷۳۹ هـ ق آنرا مختصر کرده «تلخیص المفتاح» نامیده است . سپس سعد الدین مسعود بن عمر التفتازانی (شارح این نسخه) تلخیص المفتاح را شرح کرده است که به «مختصر المعانی» شهرت یافته است . همه این کتابها و شرح و حواشی آنها از متون درسی و فنی «بلاغت» است . نسخ خطی آن فراوان و مکرر چاپ شده است . در آغاز و انجام و کناره های صفحات این نسخه یادداشت ها و توضیحات ادبی و لغوی و بلاغی فراوان آمده و با امضای ملا زاده است . تقسیمات آن بر اساس «مقدمه» و «فن» و «باب» و «فصل» و «خاتمه» است . از آغاز یک ورق افتاده که به خط و کاغذ تازه افزوده اند .

مختصر تنبیہ الانام فی بیان علو مقام یا شفاء الاسقام $\frac{۲۹۰}{۶۹۳}$

فی محو الذنوب فی الصلوة علی خیر الانام

[دین ، اخلاق و سیرت نبوی ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $۲۸/۵ \times ۲۱/۳$ س.م. — درونی : ۲۳ س ۲۱×۱۴ س.م.
- ۲- اوراق : ۱۳۷ ورق. ۲۷۴ صفحه.
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رمیده ، اندکی وصلی شده ، اندکی ساییده شده ، جلد مقوایی در غلاف پارچه‌ی مخطوط .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و سر فصلها و نشانها و جدولهای دو خطی کناره متن شنگرف ، قرن ۱۰ ه ق . یک سرلوح در آغاز و یک تصویر از حرم و مسجد و صحن مطهر و بارگہ نبوی در صفحه پیش از آغاز بہ طرزی سادہ و رنگ سرخ و لاجوردی .
- ۵- کاتب : «عبدالرحمن البیجافوری» ، تاریخ کتابت ندارد . اما تاریخ «وقف» نسخہ «۱۱۷۶ ه ق» و نیز نشان مہری دارد کہ تاریخ «۱۱۲۰» دارد : «محمد عبدالرحمن ۱۱۲۰ ه ق» . در صفحہ آخر چنین آمدہ است : «قدتم هذا انکتاب فی المدینة المنورة بید العبد المذنب الكثير العصیان الراجی رحمة ربه الواسعة عبدالرحمن البیجافوری اللهم اغفره ولوالديه و لكافة المسلمين ببركة هذه الصلوات» .
- ۶- مؤلف : «عبدالجلیل بن محمد بن احمد بن عظوم المرادی القیروانی متوفی ۱۱۱۱» ، نام تألیف : «مختصر تنبیہ الانام فی بیان علو مقام نبینا محمد علیہ افضل الصلوة ازکی السلام» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در آغاز صفحہ اول چنین آمدہ است : هذا مختصر تنبیہ الانام فی بیان علو مقام نبینا محمد علیہ افضل الصلوة و ازکی السلام تألیف العبد الفقیر الی الله تعالی . . . . عبدالجلیل ابن احمد بن عظوم المرادی القیروانی» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، اختصر هذا من کتاب تنبیہ الانام فی بیان علو مقام نبینا محمد علیہ افضل الصلوة و ازکی السلام تألیف العبد الفقیر الی الله

الراجي عفو مولاه خديم مدح رسول الله و المتمسك باذيال كماله صلوات الله و سلامه و على آله عبد الجليل بن محمد بن احمد بن عضوم المرادي القيرواني غفر الله له ولوالديه ولجميع المسلمين آمين».

۸- انجام : «اللهم بجلالك و سلم و باركك على سيدنا و مولانا محمد خاتم النبيين و امام المرسلين و الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد و على آله و اصحابه اجمعين قد تم هذا الكتاب في المدينة المنورة بيد العبد المذنب (رک : ۵- کتب) .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع نماز و روزه و حج و معجز و صدق و نعت و خصایص فردی و اخلاق و سیرت و حضور و غیبت و فضل و منقبت و معراج و دیگر مطالب راجع به حضرت محمد (ص) صلی الله علیه و سلم است و اختصار شده نسخه «تنبيه الانام في علو مقام» یا شفاء الامقام و محو الذنوب في الصلوة على خير الانام» است که نسخه‌ی عظیم است در دو مجلد . همه جملات کتاب با «اللهم» آغاز و این جمله پیوسته تکرار می شود : «اللهم صلی علی سیدنا و مولانا محمد و علی آل سیدنا محمد» ، و هر جمله فقط یک سطر را تشکیل می دهد و این ترتیب و تنظیم تا آخر رعایت شده است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» است و در حدود یکصد باب دارد . در آغاز و انجام و کناره صفحات یادداشت‌های دینی و دعایی و لغوی ، کتابت شده است و تصویر و نقشه حرم محترم نبوی و مسجد و مناره‌ها و قنادیل و گنبد‌ها و جایگاه مؤذنان و غیره در صفحه اول آمده است . نشان دو مهر دارد که یکی از آنها را صحاف بریده و دیگری اینگونه خوانند ، شد : «محمد عبدالرحمن . ۱۱۲ هـ ق» . این نسخه یک بار «هشت روپیه» خریداری شده است . این نسخه را ملا نور محمد قلیجائی فیروز زبی در سال ۱۱۷۶ هـ ق در بلده «احمد شاهی» وقف مخلص کرده است . قدمت این نسخه از لحاظ کاغذ و کتابت به قرن ۹ و ۱۰ می رسد .

۸۹۰
۶۸۱

مخزن الاسرار

[ادب ، موعظه و حکمت و اخلاق ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- الدازه : - بیرونی : ۲۸ × ۱۷/۵ × ۲ س م . - درونی : ۱۳ س ۱۷ × ۹ س م .
- ۲- اوراق : ۱۹ ورق . ۱۸۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه چرمی پوشیده در غلاف کرباسی دودزده بانوار کرباسی کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر و مشقی ، عنوانها و نشانها و سرفصلها شنگرف . جدولهای دو خطی کناره صفحات و فواصل ابیات شنگرف و جدول های سه خطی کناره متن سیاه و شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده ، اما تاریخ کتابت «۱۲۹۲ ه ق» دارد : «نسخه مخزن اسرار تمت تمام شد بیست سه مه رمضان مومبارک وقت چشت روز شنبه ۱۲۹۲ ه ق ، نوشته بماندسیه بر سفید نویسنده را نیست فردا امید یلوح الخط فی القرطاس دهرآ و کاتبه رمیم فی التراب» .
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «حکیم نظامی گنجوی» ، نام تألیف : «مخزن الاسرار» ، تاریخ تألیف : «۵۵۹ ه ق» .
- «از گه هجرت شده تا این زمان پانصد و پنجاه و نه افزون از آن»
رک : فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۱ و ۲ ، تألیف محمد حسین تسبیحی) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم»
- هست کلید در گنج حکیم بسم الله الرحمن الرحيم
فاتحه فکرت و ختم سخن نام خدای است براو ختم کن
سابقه سالار جهان قدم مرسله پیوند گوی قلم
پیش وجود همه آیندگان پیش بقای همه پایندگان
- ۸- انجام : «و آن که کند رو به سوی دامن منت صد جان بودش بر تم

وانکہ قبول زد ہر کس ترغیب بخش خدای است کسان را چہ عیب
بار خدایا تو ز صاحب ہنر از خلل سہو و خطا در گذر
آن کہہ بفرمود نبشتن برو عفو کنش جرم و بیا مرز زو».

۹۔ چگونگی : این نسخہ در موضوع «ادب و حکمت و موعظہ و اخلاق» است و یادداشتہای لغوی و ادبی و دستوری و دینی فراوان در میان ابیات و در گوشہ و کنار صفحات دارد . بر وزن «مفتعلن مفتعلن فاعلات یا فاعلان» از مزاحفات بحر مسدس سریع سرودہ شدہ و در حدود ۲۳ بیت دارد . تقسیمات آن بر اساس «مقالہ» و «حکایت» و «مناجات» و «سنت» و دیگر موضوعات اخلاقی است . و جمعاً «۲ مقالہ» دارد و ہر مقالہ حکایاتی چند . این نسخہ از نوع «نسخہ ہای مشقی» است . (رک : فہرست نسخہ ہای خطی کتابخانہ گنج بخش ، ج ۲ ص ۱۷۰) .

۸۹۰

۸۱۰

مخزن الاسرار

[ادب ، داستان ، حکمت و اخلاق و فلسفہ ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۵ × ۱۵/۵ × ۲۱۵ سم . — درونی : ۹ بیت (سطر)
۱۷ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۲۳ ورق . ۲۴۳ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک حنایی رنگ و زرد تیرہ رنگ ہندی ، اندکی وصالی شدہ ، اندکی آب رسیدہ ، جلد مقوایی و چرمی منقش پوشیدہ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ . متن اشعار و میان مصاربع شنکرف و عمیق افشان ، جدول یک خطی میان مصاربع شنکرف و جدول ۳ خطی کنارہ صفحات لاجوردی و زرد و شنکرف . در آغاز یک سر لوح ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : «محمد شجاع بن عبدالشکور» ، تاریخ کتابت : «۱۰۳۶ ہـ ق» : تمت تمام شد کار من نظام شد ماہ محرم تاریخ دوازدهم سنہ ۱۰۳۶ کتبہ فقیر محمد شجاع ابن عبدالشکور ساکن دیبال پور .

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «نظامی گنجوی»، نام تألیف (مثنوی): «مخزن الاسرار» ، تاریخ

تألیف (سرودن) : «۵۵۹ هـ ق» :

کار نظامی ز پی زیورش غرقه گوهر ز قدم تا سرش
پای زسر کرد وز لب درفشاند مخزن اسرار پسیان رساند
بود حقیقت به شمار درست بیست و چهارم ز ربع نخست

«از گه هجرت شده تا این زمان پانصد و پنجاه و نه افزون بر آن» (ص ۲۴۴)

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم هست کلید در گنج حکیم

فاتحه فکرت و ختم سخن نام خدای است براو ختم کن»

۸- انجام : «از گه هجرت شده تا این زمان پانصد و پنجاه و نه افزون بر آن

با مبارک گهر افشان او بر ملک کین گهر است آن او
شکر که ابن نامه به عنوان رسید بیشتر از عمر پیاپان رسید» .

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ خط و کتابت خوب است. در حدود ۲۳۰ بیت دارد.

در آغاز و انجام یادداشتهایی تاریخی درباره حساب و تاریخ ولادت و اشعار
پراکنده دارد . نشان یک مهر در آغاز و انجام دارد که سخت خوانا بود :

«نشان مهر . . .» . و این یادداشت در کنار مهر : «شهر رمضان المبارک

سنه سیچقان ثیل گرفته شد ۱۳۱۱» . و این یاد داشت : «حرره بنده فقیر

عبدالقیوم از پدر دور افتاده» . و این بیت از بیدل :

هوس تسخیر معشوقان به آرزوی مشو بیدل

کی تسخیر این وجه عرالال و ام بردارد» .

مرآت الشفاء یا نسخه حکمت یا مختصر نافع

[طب ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۵ × ۱۶/۵ × ۵/۵ سم . - درونی : ۲۲ و ۲۳ × ۱۸/۵ × ۹/۵ سم

۲- اوراق : ۳۸۳ ورق . ۷۶۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ کشمیری ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصالی شده

اندکی کرم خورده ، جلد مقوایی و پارچه‌ی سبز رنگ با عطف و گوشه چرم

و کرم خورده .

- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۲۵۷ ه ق» : «تمت تمام شد نسخه حکمت که مسمی بمرآت الشفاء است ، ۲ محرم الحرام سنه ۱۲۵۷ هجری من تصنیف سید امیر بخش مشهور سید نتهو شاه» .
- ۶- مؤلف : «سید امیر بخش مشهور سید نتهو شاه» ، نام تألیف : «مرآت الشفاء» ، یا «نسخه حکمت» یا «مختصر نافع» ، تاریخ تألیف معلوم نشد ، شاید تاریخ کتابت ، تاریخ تألیف باشد (رک : ۵-کاتب) . به علت آبدیدگی در صفحه اول و دوم راجع به «مؤلف» اطلاعات دقیقی به دست نیامد و این جمله خوانده شد : «در اثنای معالجه امراض بکار آید و مسمی ساخته شد به مختصر نافع بمرآت الشفاء . . .» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رب يسر و تمم بالخیر ، الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی رسوله محمد . . . مختصر در معالجات امراض کثیر الوقوع عجله الوقت بقلم آمده تا در غیر و غیر اوقات از مطالعه باشد و ادویه کثیر الاستعمال که در مداوا گزیر از آن نیست» .
- ۸- انجام : «بخوری که در طرد هوام ریشه بیعدیل است زاج سفید زیره شونیز سکینچ چند مقل سم بز بالسوید کوفته جها بسازند و مکرر دود کنند و بشیدن آب مطبوخ بابونه و حنظل و سیر و بنجنکشت و عنصل بسیار مؤثر است و وقت شب شمع و چراغ از خود دور دارند که اکثر حشرات بالطبع متوجه بضياء آن می شوند والله اعلم بالصواب و الیه المرجع والیه المآب تمت تمام شد نسخه حکمت که مسمی بمرآت الشفاء است . ۲ محرم الحرام سنه ۱۲۵۷ هجری من تصنیف سید امیر بخش مشهور سید نتهو شاه» .
- ۹- چگونگی : این نسخه حجم در موضوع «طب» است به زبان فارسی . تشبیهات آن بر اساس «باب» و «فصل» و «نوع» است . نیمی از این نسخه در معالجات و مداوات و نیمی از آن در شناخت و معرفی داروها و نسخه نویسی بر اساس حروف الفبایی . در آغاز و انجام و آکناره صفحات یادداشتهایی دارد . نسخه بی ارزنده است .

۴۹۰

۶۱۱

مرغوب القاری

[زبان شناسی ، تجوید ، فارسی ، منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۱۳/۵ × ۱ سم . - درونی : ۱۱ س ۱۵ × ۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۲۰ ورق . ۳۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوتی ، وصالی شده ، آب دیده ، جلد مقوایی زرد رنگ و با عطف و گوشه پارچه‌پی کبود و سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سر فصلها و نشانها و خط‌های افقی رسم شده بر بالای جملات عربی شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «مرزان ملا داود ولد مرزان ملان سلطان» ، تاریخ کتابت : سنه «۱۲۵۶ ه ق» : «تمام شد رساله تجوید مرغوب القاری کاتب الحروف مرزان ملا داود ولد مرزان ملان سلطان ساکن ملک پنجاب من مقام قصبه مهسرد تاریخ هفدهم ماه ربیع الثانی نوشته شد سنه ۱۲۵۶ هجری» .
- ۶- مؤلف : «عبدالله گدا» ، نام تألیف : «مرغوب القاری» ، تاریخ تألیف (سرودن) معلوم نشد . دز صفحه آغاز و انجام چنین آمده است . هذه المختصرة المنظومة سمیت بمرغوب القاری ، منتهی شد این رساله از عنایات خدا از زبان اضعف مسکین عبدالله گدا ده الهی طالبان را زین فواید منفعت جامع وهم کاتبش را روز محشر مغفرت» ناقص است و افتادگی دارد و چنین آغاز می شود : «فطلبت امنی وان كنت قليل البضاعة ان اصنف لهم رسالة مختصرة منظومة في بيان قواعد الضرورية بالفارسية في عجزهم عن ادراك اللغة العربية فشرعت في تأليف هذه المختصرة المنظومة سمیت مرغوب القاری» .
- ۸- انجام : «از طفیل سید الکوئین ختم المرسلین هم طفیل آل واصحابش کبار و مهتدین اللهم اغفر لمؤلفه و لکاتبه ولقاریه برحمتک یا ارحم الراحمین تمام شد رساله تجوید مرغوب القاری کاتب الحروف مرزان ملا داود ولد مرزان ملان سلطان (رک : ۵- کاتب)» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «تجوید» و «روش نیکو خواندن» قرآن کریم است به زبان فارسی منظوم . تقسیمات آن بر اساس «فصل» است و بر چند فصل منقسم است ، «فصل (اول) در بیان احوال نون ساکن و تنوین و فصل (آخر) در بیان الفظی که پرسیده شوند از حافظ بطریق امتحان» . این نسخه ظاهراً برای تدریس نوشته شده و بدین جهت فشرده و خلاصه است . در مقدمه می گوید این رساله را به زبان فارسی منظوم در قواعد و ضوابط قرآن شریف سرودم تا که همگان از آن بهره مند شوند . هنگام شرح قواعد قرآن و ضوابط علم تجوید از الفاظ و آیات قرآن به عنوان مثال می آورد و آنها را در ابیات و مصاریع می گنجاند و از این لحاظ این نسخه را می توان «نصاب تجوید» نامید . سهوالقلم کاتب دارد . در آخر یک رساله چاپ شده در نعت عربی و اردو دارد . جمعاً ۱۸ بیت دارد .

مسالک و ممالک یا عجایب البدان

۹۱۰ و ۵۲۰
۷۷۰

[جغرافیا و ستاره شناسی ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۹/۵ × ۱۰ × ۱/۷ س م . - درونی : ۱۵ س ۱۴/۵ × ۷ س م .
- ۲- اوراق : ۹۵ ورق . ۱۸۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم گندمی رنگ سمرقندی ، گرم خورده ، وصلی شده ، جلد مغوایی و پارچه پی کبود .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، رسم الخط فارسی ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها شنگرف و زرین ، یک سر لوح در زمینه زرین و لاجوردی به سبک هراتی در آغاز ، جلدولهای ۶ خطی کتاره متن چهار رنگ (سیاه و لاجوردی و زرین و سبز) ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : «احمد جامی» ، تاریخ کتابت : «۹۹۶ ه ق» : «قد فرغت من کتابته فی اواسط شهر جمید الثانی سنه ۹۹۶ ست و تسعین و تسعمائة بمقام بلده فاخره بخارا کتبه العبد المذنب احمد جامی تم» .
- ۶- مؤلف : «نظام الدین عبدالعلی ابن محمد بن حسین بیر جندی متوفی ۹۳۴ ه ق» ،

مدفون در قبرستان قتلگاه مشهد، نام تألیف: «سسالک و ممالک» یا «عجایب البلدان»، تاریخ تألیف: «۹۰۹ هـ ق». (رک: فهرست نسخه‌های خطی فارسی بریتیش میوزیم، تألیف دکتر چارلز ریو، ج ۱، ص ۸۱۷، ستون ۱، شماره ۲، تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی تألیف سعید نفیسی، ج ۱، ص ۲۸۳، ۳۸۳، ۳۸۴، ۸۰۶). در این نسخه نام مؤلف در پایان نسخه چنین آمده است: «انا العبد عبدالعلی غفر ذنوبه و ستر عیوبه». بعد از صفحه آغاز نسخه، یک یا چند ورق افتادگی دارد بدین جهت نام تألیف و مؤلف و دیگر اوصاف نسخه مفقود است (رک: ۹-چگونگی).

۷- آغاز: «الحمد لله الذي زين السماء الدنيا بزينة الكواكب و نور وجه الغبراء باشعتها الثواقب والصلوة والسلام على محمد الذي اشرقت بنور بداية المشارق و المغارب و على آله الاطهار و ائمة الاخيار المنزهين عن المطاعن والمعایب اما بعد برضيم منير ارباب فطنت و خاطر مستنير اصحاب خبرت واضح ولايح است».

۸- انجام: «آن ساعات بعد وصول كف الخضيب بود بنصف النهار از اول روز اگر برج موضع آفتاب از بروج اعلى بود و از اول شب اگر بروج اسفل بود و لله الحمد والمنة في البداية والنهاية و اسأله العصمة عن الضلالة والغواية بجرمة محمد و آله و اصحابه الناسجين على منواله و عليهم التحية والسلام ما تعاقب الليالى والايام تاريخ تأليفه بالسنين الهجرية تاريخ تأليفه بالسنين اليزدجردية تم في رجب بعون الله الفته انا العبد عبدالعلی غفر ذنوبه و ستر عیوبه».

۹- چگونگی: این نسخه در موضوع «جغرافیا و هندسه و نجوم و شناخت شگفتی‌های زمین و آسمان» است که به زبان فارسی به سبک عراقی در قرن هشتم و نهم نوشته شده. تقسیمات آن بر اساس یک «مقدمه» و «دو مقاله» و «یک خاتمه» است و هر کدام از اینها تقسیماتی ذیل لفظ «معرفت» دارد. مثلاً: «مقدمه در بیان اشیایی که مقاصد بر آن موقوف است» (ص ۱۱)، «مقاله اول در مساحت سطح ارض و تعیین اقالیم و آنچه به آن متعلق است (ص ۱۶)»، «مقاله دوم در معرفت مساحت افلاک و کواکب

(ص ۱۴) ، «خاتمه در علم فروع دین و اصول دین و تعیین قبله» . این نسخه از میان صفحه ۲ و ۳ ناقص است و احتمال دارد از اواسط نیز افتادگی داشته باشد . ظاهراً مؤلف آنرا «مسالك و ممالك» نامیده و لیکن به «عجایب البلدان» ، نیز شهرت دارد . نسخه‌ی ارزنده و در خور تحقیق است در شناخت مساحت و فواصل شهرها و مناطق و مراکز مختلف کره زمین و ستارگان و عجایب و غرایب سطح الارض و اسامی رودها و دریاها و شهرها و کشورها و روابط آنها با یکدیگر از آغاز تا روزگار مؤلف . سال تألیف کتاب به سال یزدگردی ۸۷۲ و به سال هجری قمری ۹۰۸-۹۰۹ بوده است و چون پیرو و یا در عهد «خواجه غیاث الدین حبیب الله» بوده ، تألیف خود را به نام او کرده است . مثل اینکه این نسخه هنوز چاپ نشده است . همه عناوین موضوعات به ششگانه در کنار صفحات کتابت شده است . اما در اثر جلد سازی ، بریده و ابرو و جایجا شده و نیز حواشی و یادداشتهای نجومی و فذکی و لغوی نیز محو و نابود شده است . نشان سه مهر در آغاز و انجام دارد که اینگونه خواننده می شنوند : «سید یوسف علی ۱۲۲۲ هـ ق» و در کنار همین مهر آمده است که : «عجایب البلدان برای یوسف علی خریده نموده» . «مهر دیگر : «سید ظاهر محمد کنار . . .» و «خانان ۱۲۱۴» . از قرار تحقیق یک نسخه دیگر در یک مجموعه به شماره ۵۴۲ و ۲۳ در کتابخانه بریتیش میوزیم است . و شاید در کتابخانه‌های دیگر هم باشد . مؤلف از علمای درجه اول زمان خود بود و تألیفات دیگر نیز به زبان عربی و فارسی دارد مانند : شرح تذکرة النصیریه ، شرح فواید البهائیه در حساب از عماد الدین بغدادی ، شرح منار الانوار حافظ الدین نسفی به نام عبیدالله ازبک ، شرح آداب عضد الدین ایچی ، بیست باب در تقویم ، مسالك و ممالك فارسی» .

مسائل زنان

۲۹۰

۸۹۴

[دین، فقه و جامعه شناسی، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۱۸ \times ۱۳ \times ۱/۵$ س م . - درونی : ۱۳ س $۱۵ \times ۸/۵$ س م .
- ۲- اوراق : ۴۸ ورق . ۹۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هندی ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر ، خوانا ، روشن ، نشان‌ها شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمد طالب ابن ملا رحیم بیگ» ، تاریخ کتابت : «۱۲۵۸ ه ق» : «تمت تمام شد مسائل زنان بعون ملک منان از دست فقیر الحقیق سراپا تقصیر خادم العلما خاک پای اهل اسلام محمد طالب ابن ملا رحیم بیگ در ماه سفر در روز پنجشنبه در عصر شاه افضل ابن شاه کتور در پرکنه چترار در تکاب بالا کوب در موضع شکر در وقت پیشین از هجرت هزار و دو صد و پنجاه و هشت بود . . . . . بخاطر ایشان قاضی منصور نوشته شد» .
- ۶- مؤلف : «عبدالکریم بن مخدوم درویزه» ، نام تألیف : «مسائل زنان» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «بعد ازین میخواهد فقیر حقیر خدمتکار مسلمانان عبد کریم بن مخدوم درویزه که مسائل خالص از برای زنان جمع میسازد تا ایشانان از آتش دوزخ بسبب عمل کردن با این مسائل خلاصی یابند» .
- ۷- آغاز : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی رسوله محمد وآله اجمعین بعد ازین میخواهد فقیر حقیر خدمتکار مسلمانان عبد کریم بن مخدوم درویزه که مسائل خالص از برای زنان جمع میسازد» .
- ۸- انجام : «هرزن که تأسف خورد بچیزی دنیا که از وی فوت شده صد هزار سال راه بدوزخ نزدیک شود اگر تأسف خورد بچیزی دینی صد هزار سال راه به بهشت نزدیک شود الله اکبر تمت تمام شد مسایل زنان» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «مسائل زنان مسلمان» است براساس عقیده اهل سنت و جماعت . برپایه قرآن و حدیث و کلمات اولیاء الله و فقها و علمای

دین و کتب معتبرہ مسائلی گرد آورده است و زنان مسلمان را خواسته کہ از آنها اطاعت کنند تا در زندگی مسلمانی موفق و سرافراز باشند. از قبیل : شوهر کردن ، شوهر داری ، فرزند داشتن ، فرزند داری ، اطاعت از شوهر و یا اطاعت از زن و امثال اینها . نثر فارسی آن سبک پاکستانی دارد . تقسیمات آن بر پایه «مسألہ» و ماخذ و منابعی است کہ از آنها مسایل را اخذ کرده است . در آغاز و انجام بعضی یادداشتہای دعائی دربارہ وضع حمل زنان دارد بہ خط ناچختہ .

۲۹۰

۹۰۳

مسائل فصول واقعات یا استفتاء نامہ

[دین ، فتوی ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۳۲ × ۲۱ × ۲ سم . — درونی ۲۴ س ۲۲ و ۲۴ × ۱۴ سم .
- ۲- اوراق : ۱۲۸ ورق . ۲۵۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیرہ رنگ سیالکوٹی ، آب رسیدہ ، اندکی وصلی شدہ ، جلد مقوایی و چرمی (پوست ہمیان) خاکی رنگ چرکین .
- ۴- خط : تحریر و شکستہ ، رسم الخط اردو ، خوانا ، عنوان ہا و نشان ہا شنگرف ، قرن ۱۳ ہ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد ، اما لفظ : «بندۂ درگاہ» و «قراخوان» و «مولانا امام صدر الدین» و «مسائل فصول واقعات» در صفحہ ۷ و ۸ نسخہ آمدہ است : «بندۂ درگاہ خدایگن قبول قراخوانرا جنان معلوم شد کہ مولانا امام ہمام خیر صدرالملت والدین . . . کتابی در فقہ جامع جمیع . . . مسائل فصول واقعات را بعبارت فارسی در صورت فتوی . . . نوشتہ» .
- ۷- آغاز : «رب یربم اللہ الرحمن الرحیم و تمم بالخیر حمد و سپاس و ثنایی بی قیاس مرعالم مطلق و ملیک برحق حق تقدس و اسماء و تعالی کبریارا کہ قوام دین مسلمانی و ثبات مدت اسمانی بیجان علماء دیندار و فتوی فقہاء بی آدم شرح شعار مبسوط و مربوط گردانیدہ» .

۸- انجام : ناقص است و افتادگی دارد و اینگونه انجام می یابد : «و میگوید که زن دیگر دارد بعد از زید زینب را در مقبره برد و بنشانند و مرید زاهده را گفت هر زنی که زید را بجز این زن که در مقبره است طلاق پدر زاهده دانست که زید هیچ زنی زنده ندارد که بمقبره حواله کند زاهده را پدر بزید بزنی».

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه اسلامی» و «فتوی» و «استفتاء» است و «فتوی» «دهنده» یا «استفتاء کننده» مطالبی در موضوع فتوی از خود نوشته و به یادگار گذارده است و به صورت اوراق در خاندان او باقی مانده است سپس گرد آورنده یا جامع آن اوراق که نام خود را به صورت های «بنده درگاه» و «قرانخوان» و «صدر الدین» آورده، این نسخه را به خط خود از روی آن اوراق نوشته و ظاهراً «مسائل فصول واقعات» نامیده است و می توان آنرا «استفتاء نامه» خواند. تقسیمات آن برحسب لفظ استفتاء است و در حدود ۲۰۰۰ استفتاء دارد. نثر فارسی آن به سبک پاکستانی است و از آیات قرآن و احادیث نبوی و کلمات پیشوایان دینی استفاده کرده است در آغاز و انجام و کناره صفحات یاد داشتهای فقهی و توضیحات لغوی و فتوی دارد.

۲۹۰

۶۶۰

مسلك المتقين

[دین، فقه، فارسی، منظوم، «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۵ × ۴/۵ سم . — درونی : ۱۷ × ۱۷/۵ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۴۴۴ ورق . ۸۸۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، جلد مقوایی و چرمی ضربی روی و درون جلد و تریج دار و منقش با عطف و گوشه پوسیده . روی جلد نام صحاف آمده : «عمل محمد ظریف صحاف» .
- ۴- خط : نستعلیق ، روشن ، پخته ، خوانا ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، در آغاز یک سر لوح خوش نقش در زمینه لاجوردی و سیاه و زرافشان ،

جدولهای کناره‌متن و خطی و چهار رنگ (زرافشان و سرخ و سیاه و لاجوردی) و جدولهای کناره صفحات سرخ و جدولهای فواصل مصارع ۲ خطی زرین و سیاه.

۵- کاتب : «عبدالجلیل بن آخوند ملا میرزا جان»، تاریخ کتابت : «۱۲۳۴ هـ ق» :
 «تمت الكتاب بعون الملك الوهاب في سنة ۱۲۳۴ علی يد النجیف عبدالجلیل بن آخوند ملا میرزا جان فی بلدة الفاخره البخارا . . . (ع سطر دعوی اختتام دارد).

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «سید خواجه؟»، نام تألیف : «مسلك المتقين». تاریخ تألیف معلوم نشد. در صفحه ۳ و نام شاعر آمده است :
 سید خواجه نیستی ای ترکک بدکه هستی میان ترکان ترکک

۷- آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم .

حمد بی حمد کنای بی اعداد
 شکر است رحیم رحمن است
 آن خدایی که قافیت از یک مهر
 ذات پاکی که خود به حکمت پاک
 بخدایی که نور ایمان داد
 پاک از عیب شرک نقصان است
 شرق و غرب و زمین و هفت سپهر
 قبضه خاک را دهد ادراک

۸- انجام : ای که از حال امت غم کیش
 چون که امت عجب پریشانند
 گفت حق احمد ما تو می خواهی
 من غمی خواهم ای شریف جمال
 کس ندانند ز امتان پیش
 پای تا سر غریق عصیانند
 هر کسی را نباشد آرزوی
 هم تو آگه نباشی از اینحال

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه» است. شاعر ادبیه مسائلی فقه را بر پایه غنیمه اهل سنت و جماعت به نظم آورده است. تقسیمات آن همانند کتب فقهی است یعنی در آغاز «کتاب طهارت» و در آخر «کتاب الصوم» است. بیرون «فاعلان مفاعلات یا فعنان» از مزاحفات بحر خفیف سروده شده است و در حدود ۱۶۰۰ بیت دارد. فهرست مطالب در ۲ صفحه در آغاز آمده است. چند یادداشت دینی و مطالب فقهی در آغاز و انجام آمده است.

۲۹۰

۷۲۴

مسلك المتقين

[دین، فقه و مواعظ، فارسی، منظوم «مثنوی»]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۱ × ۱۵ × ۵/۵ سم. - درونی : ۱۵ س (هر سطر ۳ مصراع) ۱۱ × ۱۵ س م.

۲- اوراق : ۲۸۸ ورق . ۵۷۶ صفحه .

۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ هراتی، اندکی آب رسیده، وصالی شده، جلد مقوایی و چرمی ضربی قهوه‌ای زرد رنگ .

۴- خط : نستعلیق، خوانا، ناپخته، روشن، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف، قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» نیامده اما تاریخ کتابت ظاهراً «۱۱۳۲ هـ ق» است (رک : ۸ - انجام) .

۶- مؤلف : نام «مؤلف» و «تاریخ تألیف» معلوم نشد، نام تألیف : «مسلك المتقين» . (رک : گنج بخش، ج ۳) .

۷- آغاز : «نام مسلك المتقين، بسم الله الرحمن الرحيم،

حمد بیحد ثنای بی اعداد

بخدایکه نور ایمان داد

غافرت رحیم رحمن ست

پاک از عیب شرک نقصان ست

آن خدایکه تافت از یکمهر

شرق غرب زمین هفت سپهر

ذات پاکی که خود بحکمت پاک

قبضه خاک را دهد ادراک»

کس نداند ز امتان پیش

چونکه امت عجب پریشانند

پای تا سر غریق عصیانند

گفت حق احمدا تو میخواهی

مس کسی را نباشدت راهی

من هم این خواهم زنساء و رجال

هم تو آگه نباشی در این حال

تمت الكتاب بعون ملك الوهاب ۱۱۳۲ .

۹- چگونگی : این نسخه یک مثنوی حجیم است در موضوع «فقه» و مواعظ اهل سنت و جماعت به زبان فارسی برون «فاعلاتن مفاعلتن فعلن» از مزاحفات بحر

خفیف . هر سطر ۳ مصراع (یک بیت و نیم) دارد و جمعاً در حدود ۲۹۹۲ مصراع و ۱۴۹۶ بیت دارد . نوع اشعار متوسط است . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و موضوعاتی است که شاعر برگزیده است . نعت و مناجات کتاب العقیده در آغاز و کتاب الحج در انجام است و لیکن کتاب الحج را سروده است و گفته که به «حج» می روم و بر می گردم و آنرا می سرایم . بعضی یادداشتهای فقهی در کنار صفحات دارد .

۲۹۰
۹۵۰

مصابیح الایمان

[دین ، مسائل ایمان و شریعت : فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰×۱۴×۳ سم . — درونی : ۱۳×۱۴×۷/۲ سم .
- ۲- اوراق : ۱۸۸ ورق . ۳۷۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ کبلی ، آب رسیده ، وصافی شده ، چند منوایی با عطف پارچدی و اطراف چرمی نیمگون و خاکی رنگ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها و خطوط افقی رسم شده بر بالای جملات شواهد و عربی شکرگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : «علی بن محمد ابوبکر بن ادیب المدعو بضمیر اکرام» ، نام تألیف : «مصابیح الایمان» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : در صفحه ۳ و ۴ و ۵ اینگونه آمده است : «اما بعد . . . این ضعیف . . . علی بن محمد بن ابوبکر بن ادیب المدعو بضمیر اکرام اکرم الله تعالی . . . این کتاب موافق حال و مطابق این مقال مصابیح الایمان برگزیده . . . و ترتیب این کتاب بر پنجاه فصل مرتب گشت .»
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين انه بر تخته آفرینش لوح و خلعت ایجاد ارقام انام بر کشیده و ایشان را شرف خلعت ایمان و سایر مخلوقات برگزیده و از لطف عمیم و فضل جسم خود ستوای ایشان را

دارالخلد ساخته» .

۸- انجام : ناقص است و اینگونه انجام می یابد : « هر که نماز شام را با جماعت بگذارد چنانستی که سیصد حج بالوط گذرانیده باشد و قال النبی صلی الله علیه وسلم من صلی صلوٰة العشاء فی الجماعة فکأما حج معی الف حجة هر که نماز خفتن را با جماعت بگذارد» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «احکام ایمان و شرایط مسایل مشریت و کلمات حقیقت» است به زبان فارسی آمیخته با آیات قرآنی و احادیث نبوی و اقوایل مشایخ . تقسیمات آن بر «پنجاه فصل» است . «فصل اول در بیان توحید» و «فصل پنجاهم در بیان عقوبت کننده» است . از فصل پنجاهم چند ورق افتاده است . ۲ ورق (۴ صفحه) از فصل نهم و دهم در آخر قرار گرفته و این اشتباه جلد ساز است . نثر فارسی روان و ساده دارد . نشان چند مهر دارد : «عبد العظیم . ۱۲۷» و «پادشاه . . . تیمور . . . عنایات» و کتب خانه رشیدیه « یک غزل از جامی در آغاز آمده بدین مطلع :
خوش او جانی که او در صبحگاهان بدرگاه تو آمد عذر خواهان»

۲۹۰ و ۸۹۰

۶۴۷

معارج النبوة فی مدارج الفتوة

رکن سوم و چهارم

[دین و ادب ، تاریخ و سیرت و اخلاق ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶ × ۲۰ × ۷/۵ سم . - درونی : ۱۷ س ۱۷/۵ × ۱۱/۵ س ۱۱/۵ س ۱۱/۵
- ۲- اوراق : ۵۹۰ ورق . ۱۱۸۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نخودی سفید رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد چرمی و متوایی سرخگون ضربی نقش دار با عطف و گوشه چرمی ساییده شده . و این بیت در یک ترنج زیبا بر روی جلد ضرب شده است :
«یا رسول خدا رسول خدا نظری کن با من فقیر گدا»
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : یک ورق از آخر افتاده و بار دیگر کتابت کرده شده است ، در این ورق نام کاتب و تاریخ کتابت چنین است : «محمد خاوند بن خواجه خان ، تاریخ کتابت : «۱۰۵۷ هـ ق» : تمت هذه النسخة في تاريخ شهر عبد رمضان المبارك سنة ۱۰۵۷ هـ ق على يد الفقير الحقير الراجي الى جوار رحمة الله الملك الميثاق محمد خاوند بن خواجه خان .

۶- مؤلف : «معين المسكين الفراهي» ، نام تأليف : «معارج النبوة في مدارج الفتوة» :

(رک : فهرست نسخه های خطی کتبخانه گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۱۲۱ ، ۱۲۲ .

۷- آغاز : رکن سوم (ص ۲) : «رکن سوم در وقایعی که از سال هجرت از موانع

حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم بظهور پیوست تا وقت هجرت آنحضرت

بمدینه مکینه و در این رکن پنج باب است .

۸- انجام : ایضاً (ص ۴۱۹) : «ازین پیمان و عهد ایشان مر حبيب خدا را صلی الله

عليه وسلم خبر کرد و جبرئیل علیه السلام آمد و این و اذ یتکرک الذین

کفروا لیثبتوک و یقتلوک او یخرجوک و یتکرون و یتکر الله و الله

خیر الما کیرین .

— آغاز : رکن چهارم (ص ۴۲۲) : «بسم الله الرحمن الرحيم ، رکن چهارم در تذکر

هجرت آنحضرت صلی الله علیه وسلم از مکه متبرکه بمدینه مکینه و درین

رکن از واقعاتی که از هجرت تا ایام وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم

بوقوع رسیده مبین میگردد و این رکن مشتملست به دوازده باب .

— انجام : ایضاً (ص ۱۱۷۷) : «و بعد از آن به تمام بحر الدرر پردازد تا بحر موانع

در میان علیان محتاج رواج تمام حاصل آید و ارباب تفسیر و اصحاب تذکر

از سایر تفسیر عبرت و اشارت مستغنی گردانند بنا بر معنی حیت نما

الکتاب بخاتم الله المنع و ذلک بنا الرافع و اسأل الله التوفیق التمامه وسلم

تسليماً الى يوم الدين .

۹- چگونگی : این نسخه «معارج النبوة في مدارج الفتوة» فقط شامل رکن سوم و چهارم

است که از سال هجرت به مدینه تا پایان رحلت حضرت محمد (ص) را

در بردارد . تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» و «واقعه» و دیگر

عنوانات است و جمعاً رکن سیم م باب و چند فصل و رکن چهارم ۱۲

باب و چند فصل و واقعه دارد . (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۵۱۲) . در آغاز و انجام این نسخه اشعار پشتو و یادداشت‌هایی دینی و تملیک نسخه را دارد : «فی التاریخ بیست و چهارم جمادی الاول در بنده فاخره کابل هدیه کرده شد سنه ۱۰۸۸ . خادم الفقرا حافظ محمد نظام» . نشان چند مهر دارد که اکثر آنها را محو کرده‌اند ، از جمله : «محمد نظام الدین ۱۰۷۹» . «شجره نامه یا نسب نامه فقیر میان حفیظ الله ابن فقیر حقیر محمد پارسا» در صفحه آخر آمده است .

۲۹۰ و ۸۹۰
۷۹۸

معارج النبوة فی مدارج الفتوة

[دین و ادب ، تاریخ و سیرت و اخلاق و عرفان ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۷×۱۷×۶ سم . - درونی : ۲۵ س ۲۰×۱۳ سم .
- ۲- اوراق : ۵۸۰ ورق . ۱۱۵۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری (جهانگیری) ، آب رسیده ، وصالی شده ، اندکی پوسیده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، در آغاز رکن ۱ تا ۴ ، سر لوح به سبک هراتی در زمینه‌های زرین و لاجوردی و گل و بوته نگاری ، جدولهای کناره صفحات ۷ خطی ملون ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «محمد عمر» ، تاریخ کتابت : «۱۱۸۴ ه ق» . در صفحه ۵۲۴ چنین آمده است : «تمت کتاب رکن الثانیه من ارکان کتاب السیر بیداضعف العباد محمد عمر بتاریخ نهم شهر رمضان المبارک سنه ۱۱۸۴ و ما توفیقی الا بالله» .
- ۶- مؤلف : «معین المسکین فراهی» ، نام تألیف : «معارج النبوة فی مدارج الفتوة» ، تاریخ تألیف : «۸۹۱ ه ق» . (رک : معارج النبوة فی مدارج الفتوة ۴۳۵/۸۹۰ و ۲۹۰ ، فهرست کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۵۱۲-۵۲۹) .
- ۷- آغاز : مقدمه (ص ۱) : «بسم الله الرحمن الرحیم ، ربنا آتانا من لدنک رحمة و

هَيَّا لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشِيدًا حَمْدِي أَدَهَ صَحَائِفَ لِحَايِفِ اطِّبَاقِ فَلَاكِي بِهَذَا تَقْوِيْمِي
تَقْرِيرِ أَنْ مَوْشِحٍ بُوْدٍ وَثَنَابِي ذَهَبِ صَفَائِحِ مَدَائِحِ أَوْرَاقِ مَنَاقِي بَرَارِيْمَا
جَوْهَرِيْمَشِ زَنْدِ» .

٨- انجام : ايضاً (ص ١٥٠) : «تمت كتاب معارج النبوت في المدارج الفتوت و نلتزمها
الاركان الاربعة بحمدالله و حسن توفيقه حامداً و مصلياً و مسلماً و الحمد لله
رب العالمين و صلى الله عليه على خير خلقه محمد و آله و اصحابه عليه و
عليهم الصلوات و السلام و رحمة الله و بركاته اجمعين» .

— آغاز : ركن اول (ص ١٥١) : ركن اول در بيان ايجاد نور حضرت محمديه صلى الله
عليه وسلم مرقوم از چنين خلقت نور تا به وقت ولادت آن حضرت» .

— انجام : ايضاً (ص ٣٧٩) : «سبحانه ان توفيقى على تتمم الاركان الثلاثة الهواقى و
تكميلها بفضله و كرمه و ان تجعل سعى مشكوراً و ذنبى مغفوراً و تجارى
لن بنور(?) و صلى الله على خير خلقه محمد و آله اجمعين الطاهرين و الحمد لله
رب العالمين آمين يا رب العالمين تم» .

— آغاز : ركن دوم (ص ٣٨١) : ركن دوم در واقعاتى كه پيش از مولد آن
حضرت صلى الله عليه وسلم بوده از دلايل و شواهد نبوت تا به حين نزول
وحى و اين ركن مشتملست بر هفت باب» .

— انجام : ايضاً (ص ٥٢٦) : «در عالم هج كس بر ملت حضرت ابراهيم عليه السلام
نبود بغير از وى تمت تمام ركن الثانى من اركان كتاب السير بيد اضعف
العباد محمد عمر بتاريخ نهم شهر رمضان المبارك سنة ١١٨٤ و ما توفيقى
الا بالله» .

— آغاز : ركن سيوم (ص ٥٢٧) : «بسم الله الرحمن الرحيم . ربنا آتانا من لدنك و
رحمة و هيبى لانا من امرنا رشدا ركن سيوم از كتاب معارج النبوه در ذكر
وقايعى كه در سال جهلم از مولود حضرت رسالت صلى الله عليه وسلم
بظهور پيوسته» .

— انجام : ايضاً (ص ٧٦٢) : «جبرئيل عليه السلام آمد و اين آيت آورد و اذ يَمْكُرُ
بِكِ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوا كَأِذِ يَعْمَلُونَ كَأِذِ يُخْرِجُونَكَ وَ يَمْكُرُونَ وَ يَمْكُرُ اللَّهُ
خَيْرَ الْمَا كَرِينَ وَ تَمَّتِ الرُّكْنُ الثَّلَاثُ بِتَوْفِيقِهِ سَنَةِ ١١١٧ (كذا)» .

— آغاز : رکن چهارم (ص ۷۶۳) : «رکن چهارم در ذکر هجرت آنحضرت صلی الله علیه وسلم از مکه متبرکه بمدینه مکینه و در این رکن واقعاتی که از هجرت تا ایام وفات آن حضرت صلی الله علیه وسلم بوقوع رسیده مبین گردد» .

— انجام : ایضاً (ص ۱۱۵۹) : «که هر کس زیارت کند قبر مرا بعد از فوت چنان است که امر در حیات من زیارت کرده باشد والله الموفق اللهم ارزقنی زیارت کعبه الاسلام و قبر نبیک محمد علیه الصلوات و السلام و اسعد مع فی جمیع المؤمنین شفاعت یوم القیامت یا ذوالجلال و الاکرام تمت الکتاب سیر نبی علیه الصلوات و السلام من تصنیفات املح الکلام ابلغ النظام حضرت ملا معین رحمة الله علیه در بلدة . . . جنت نظیر تحریر یافت» .

۹- چگونگی : این نسخه کاملترین نسخه‌های معارج النبوة فی مدارج الفتوة است که شامل مقدمه و رکن یکم تا چهارم می شود و از لحاظ خط و کتابت و تذهیب و الواح و جدول زیبا و جالب است . سهوالقلم کاتب اندک دارد . بعضی از مطالب در کناره صفحات تصحیح شده است . (رک : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، ج ۲ ص ۵۱۲) .

۲۹۰
۸۱۲

معجزات النبوی

[دین ، سیر و تواریخ ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۲/۵ × ۲ سم . — درونی : ۱۳ × ۱۴ × ۸/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۶۱ ورق . ۱۲۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ کشمیری ، اندکی کرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد . تاریخ کتابت : «۱۰۸۰ هـ ق» : «بتاریخ ۱۷ هفدهم شهر شوال سنه ۱۰۸۰ هـ ق روز دو شنبه بمقام براهم پور تمام شد» .

- ۶- مؤلف : نام «مؤلف» و «تألیف» و تاریخ آن معلوم نشد .
- ۷- آغاز : «رب يسر بسم الله الرحمن الرحيم و تمم بالخیر الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین این معجزات النبی صلی الله علیه وسلم از زبان عربی به زبان فارسی منتقل شده و بر دو باب مشتمل گشته» .
- ۸- انجام : «پس او را با شوهر در میدان مدینه مدفون کردند تمت هذه الرسالة المباركة المسماة بمعجزات النبی صلی الله علیه وسلم و الحمد لله رب العالمین علی ذلك و صلی الله علی رسوله محمد و آله اجمعین» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «معجزات» حضرت محمد (ص) است . از احادیث و کلمات صحابه و تابعین و کتب سیر و تواریخ و افواه الرجال اسلام استفاده کرده است . نثر فارسی آن بر اساس جملات عربی است . تقسیمات آن بر اساس «باب» و دیگر عناوین است که مؤلف برگزیده است . جمعاً «۲ باب» دارد . نشان مهر در آغاز دارد که سخت خوانا هستند : «العبد کمال» ، و «محمد تقی . . .» و «ایزد دانا فرمود حامد . . .» . جملات ملکیت نسخه که در کتابخانه‌های مختلف حکومتی و شاهی بوده است در صفحه آغاز آمده است : «۶ شهر شعبان المکرم سنه ۱۱۰۰ هجری عرض دیده شد» ، «بیان عرض شد» ، عرض دیده شد» . بتاریخ ۶ جمادی الاول سنه ۱۱۰۴ عرض دیده شد» «رسالة معجزات النبی یک و نیم رویه» .

۹۵۰

۹۴۸

المعجم في آثار ملوك العجم

[تاریخ ، ادب و لغت ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بروجی : ۲۰ × ۱۶ × ۱ سم . — درونی : ۱۸ × ۱۷ × ۱ سم .
- ۲- اوراق : ۱۲۳ ورق . ۲۴۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ لاهوری (هندی) ، جلد منوایی خاکی رنگ با عطف و گوشه پارچه‌ای ملون .

۴- خط : نستعلیق و تحریر ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و یادداشتها شنگرف، قرن ۱۴ هـ ق .

۵- کاتب : «محمد الدین» ، تاریخ کتابت ندارد : «فقط فقیر حقیر پر تقصیر محمد الدین عفه عنه» .

۶- مؤلف : «فضل احمد» ، نام تألیف : «المعجم فی آثار ملوک العجم» ، تاریخ تألیف :

«در عهد احمد شاه (قاجار) متوفی ۱۳۰۷ هـ ش» : «و هر لفظ آن . . . بر بیاض کاغذ پارها سواد می کردمی تا اکنون که خسرو گردون پناه شاه کیوان درگه . . . احمد شاه ضایف الله جلاله . . . (مؤلف) را . . . بر اتمام آن گماشته . . . و لسان حال آنرا کتاب المعجم فی آثار ملوک العجم نام نهاد . . . و مؤلف را العبد الفقیر الراجی فضل احمد ختم الله بالحسنی دعای خیر و نام باقی . . . ماند» .

۷- آغاز : «هذا کتاب هو موسوم بالتاریخ المعجم فی آثار ملوک العجم ، بسم الله

الرحمن الرحیم ان احق اما یفتح به الکلام وینجح به المرام حمد الله الملك العلام القدوس السلام الذی اشرقت بانوار قدسه خواطر اولی الفکر واضائت بمصابیح السنة بصائر اولی العبرصانعی که بقلم قدرت بر لوح فطرت وجود نقوش موجودات بنگاشت» .

۸- انجام : «که خود قومی که برگردون رئیس اند بزیار لوح گردون می نویسند

والاستعانه من الله تعالی آن یثبت اقدامنا باصابت الاداد یعصم نفوسنا عن تفرق الالهواء والله المستعان فی المشهد و المغیب و علیه توکلت و الیه انیب» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «تاریخ ایران» است که شامل احوال و جنگ‌ها و

شکست‌ها و پیروزی‌های پادشاهان و امیران و حاکمان و وزیران ایران است . نثر فارسی آن مقفی و موزون و مسجع و مصنوع است و از لغات مشکل عربی و الفاظ سره فارسی استفاده کرده است ، و آمیخته با اشعار فارسی و عربی است و جنبه «ادبی» هم دارد . تقسیمات آن بر اساس سلسله پادشاهان تاریخی و اساطیری ایران است . مثلاً اول «ذکر پادشاه کیومرث که نخستین پادشاهان عجم است» و آخر «ذکر پادشاهی انوشیروان ابن قباد و

صفت عدل او» آمده است . در شماره صفحات و در میان سطرها یادداشت‌های ادبی و تاریخی و معانی لغات آمده است . مهر «کتابخانه رشیدیه» دارد : بارها چاپ شده است . تعدادی از صفحات آخر این نسخه خالی (سفید) مانده است .

۲۹۰

۷۵۸

معدن الاسرار

[دین ، تفسیر ، علوم قرآنی ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — برونی : ۲۴/۵ × ۱۶/۵ × ۳/۵ سم . — درونی : ۱۷ س . ۱۳۲۰ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۵ ورق . ۴۱ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ بخاری ، جلد چرمی و منوایی قهوه‌ای تری منقش ، تریج و نیم تریج ، اسلیمی ، شیرازه دار .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، خط‌های افقی بالای جملات عربی و شواهد و عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها شنگرف ، بعضی از الفاظ و عنوان‌ها و فصلها لاجوردی . جدولهای سه خطی کناره متن شنگرف و سیاه ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد اما اوراقی را که در آخر برای تکمیل نسخه آورده‌اند به قلم «قاضی محمد عبدالکریم الحنفی الشاذلی القندهاری» است که تاریخ کتابت «۱۳۰۲» دارد در عهد «امیر امان الله خان (ارک : ۹-چگونگی) .
- ۶- مؤلف : «شیخ سعد الدین احمد البرکی الانصاری» ، نام تألیف : «معدن الاسرار یا تفسیر معدن الاسرار» . تاریخ تألیف (تسمیر) : «۳۷۰ هـ ق» : در صفحه ۳ و ۴ اینگونه آمده است : «همیکوید فقیر حذیر بادیه زاویه ناچیه گوشه انتظاری خادم العلماء و الفقراء الشیخ سعد الدین احمد البرکی الانصاری ابن مولانا عبدالغفار بن مولانا عبدالعزیز المرحوم برحمة الغفاری آله در سنه ۱۱۷۰ یکهزار و یکصد و هفتاد و بیست و نوبت منوره مقدسه . . . حضرت محمد رسول الله (ص) . . . مشرف گردیدم . . . اشارت شیخ محمد

ابن شیخ عبدالکریم السمان المدنی القادری الخلوئی . . . رساله مسمی
بکشف المحققین ترتیب نمودم . . . تا در شهر جمادی الثانی سنه هجری
یکهزار و یکصد و هفتاد و سه سال سیزدهم جلوس میمنت مانوس شهنشاه
سکندر جاه دین پناه . . . احمد شاه در درانی . . . چیزی از تفسیر تعوذ و
تسمیه و فاتحه کتاب رقم نمودم» .

۷- آغاز : «هذه النسخة المسمی بتفسیر معدن الاسرار بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله
الذی حمد فی الكتاب نفسه و استفتح بالحمد کتابه و جعل الحمد دلیل
علی طاعته» .

۸- انجام : «زیاده مرکافه اهل اسلام را توفیق راه شریعت مطهره که موجب فلاح
دارین و مصداق آیه کریمه و علی الله قصد السبیل است تا حیاتم باقی است
از درگاه کرم ادعونی استجب لکم خواستگار و مترصد قبولم آمین» .

۹- چگونگی : ابن نسخه در موضوع تفسیر «اعوذ بالله من الشیطان الرجیم» و سوره
الفاتحه و سوره یس و سوره اخلاص و معوذتین (سوره الفاق و سوره الناس)
است که به نثر محکم زبان فارسی و به سبک عرفانی آمیخته با احادیث
نبوی و اشعار دل انگیز صوفیانه تفسیر شده . از آغاز ناقص بود قاضی
محمد عبدالکریم قندهاری آنرا در عهد امیر امان الله خان (۱۳۰۲) تکمیل
نموده است . اصل نسخه در سال ۱۱۷۳ در عهد احمد شاه در درانی
تألیف شده است . نسخه‌ی است ارزنده از تفاسیر قرآن شریف که چاپ
شده آنرا ندیده‌ام . در آغاز بعضی یادداشتها از مالکان نسخه آمده است .

۶۱۰

۶۴۶

المغنی فی شرح الموجز

[طب ، عربی ، منثور]

- ۱- الدازه : — بیرونی : ۵/۲۹ × ۱۷ × ۴/۵ م . — درونی : ۲۳ و ۲۴ × ۹/۲۱ × ۹ م .
- ۲- اوراق : ۴۰۸ ورق . ۸۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : زرد تیره رنگ سیالکوتی و نخودی رنگ سمرقندی ، اندکی آب رسیده ،
جلد مقوایی سبز رنگ با عطف و گوشه پارچه‌ی زرد .

- ۴- خط : ثلث عربی خوش و نستعلیق و تحریر و شکسته ، خوانا ، پخته ، عنوانها ، و نشانها و سر فصلها و خط های رسم شده بر بالای الفاظ و کلمات سیاه و شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : اگرچه چند تن «کاتب» این نسخه را کتابت کرده است و لیکن نام هیچ کدام نیامده و تاریخ کتابت هم ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف : «المغنی فی شرح الموجز» . در صفحه ۷ آمده : «وسمیته بکتاب المغنی فی شرح الموجز لانه یغنی الطیب المعالج عن اکثر مواضع تلك الكتب» .
- ۷- آغاز : «رب یر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، و تمه بانخیر ، الحمد لله الذی ابدع بقدرته جواهر عقلیة مجردة و اخترح منها اجراماً فلکیة منضدة و احدث من اختلاف اوضاعها فی عالم الکیون و الفساد انواع الموالید بحسب القابلیة و الاستعداد و حصل من عدال الاسطقات فی الكمیات و کیفیات» .
- ۸- انجام : «لو لا ان هدانا الله حمداً یوافی مزید نعمة و یضاهی جزیل قسمة و الصدوه و السلام علی من هو اعدل الناس مزاجاً و افضلهم نسباً و امتزاجاً و اکملهم علماً و اقواهم دنیا محمد المصطفی صلوة یرزاه الفضله و مکفأة لعلومه و حکمة و علی آله و اصحابه و اتباعه وسلم تسلیماً کثیراً کثیراً» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «طب قدیم» است و روش معالجه و شناخت بیماری و اعضای انسانی و داروها و گیاهان دارویی و دیگر طرق مداوا و درمان را شرح می دهد . تقسیمات آن بر اساس متن «موجز» یا «موجز القانون» تألیف «ابن النفیس متوفی ۶۸۷ ه ق» یعنی «فن» است و روش شرح چنین است که نخست جمله‌ی از موجز را می آورد و باخطی شنگرف افقی آن را مشخص می کند و سپس به شرح و تفسیر دقیق طبی آن می پردازد . شارح در مقدمه از کسانی که بهره مند شده و از تألیفات طبی که استفاده کرده نام برده است ، مانند قانون شیخ الرئیس و شروح قانون ، و قطب الدین شیرازی کازرونی و علاء الدین علی بن ابی الحزم القرشی معروف به ابن النفیس و برهان الدین العبری الحسینی و دیگران . در کنار صفحات و آغاز و انجام و لابلائی سطرها یادداشتهای طبی و شروح فراوان

دارد و بعضی از آنها به زبان فارسی است . در صفحه آغاز نوشته شده «سیدی شرح موجز» و لیکن با توجه به متن نسخه «المغنی فی شرح الموجز» نام دارد . نشان چند مهر دارد : «المتوکل علی الله الصمد خادم الشرع آقا محمد ص» و «غلام قادر» و «نصر الله ۱۲۷۸» .

۶۱۰
۶۵۸

المغنی فی شرح الموجز یا السیدی

[طب «پزشکی» ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵/۵ × ۱۳ × ۴ سم . — درونی : ۱۷ س ۸/۵ × ۲۰ سم .
- ۲- اوراق : ۲۹۲ ورق . ۵۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، به هم چسبیده ، کرم خورده ، جلد مقوایی و چرمی پوشیده با عطف و گوشه پوشیده و موش خورده .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، عنوانها و سر فصلها و کلمات شواهد و خط های افقی رسم شده بر بالای جملات متن شنگرف . قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : «عبدالله بن حکیم مراد بخش بن حکیم بهادر لاهوری» ، تاریخ تألیف : «۱۲۲۴ ه ق» : «تم فنین من هذه النسخة المسمى بالمغنی المشهور بالسیدی من ید العبد العاصی الكثير التقصیر عبدالله بن حکیم مراد بخش بن حکیم بهادر حسین لاهوری فی التاریخ سبعة شهر محرم الحرام سنة ۱۲۲۴ الهجرى الف و مائتان و اربعة و عشرین فی بلدة الكابل» .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد ، نام تألیف : **المغنی فی شرح «الموجز»** (رک : کتاب المغنی فی شرح الموجز ۶۴۶/۶۱۰ ، ص ۶۱۲) .
- ۷- آغاز : «رب يسر ، بسم الله الرحمن الرحيم ، و تمم بالخیر ، الحمد لله الذى ابدع بقدرته جواهر عقلية مجردة و اخترع منها اجراماً فلكية منضدة» .
- ۸- انجام : «و بذر الكرفس مكد درهمين قر نقل و قاقله كيار و صنعار مكد نصف درهم زنجبيل و دار فلفل مكد دانقين سكر طبرزد عشرین مثقالاً يجمع الادوية مسحوقة الشربة من مثقال الى درهمين مع الورد المرلى تم الفن الثاني من الكتاب والله اعلم بالصواب و اليه المرجع والمآب هذا ما التقطه

من القرا بادینات المعتمد علیها» .

۹- چگونگی : موضوع ابن نسخہ در طب است به زبان عربی. اصل نسخہ «موجز المغنی فی شرح المغنی فی شرح الموجز» نامیده اما بیشتر به «السیدی» شهرت دارد به مناسبت نام مؤلف. تقسیمات آن بر اساس «فن» است. در آغاز و انجام و اواسط این نسخہ یادداشت‌های طبی و اسامی چند نسخہ خطی و اشعار کتابت شده است از جمله «تاریخ دوازده امام» بدین مطلع :

از علی گردد جلی تاریخ شاه اولیا
لامش از عینش نما کم یا فضا لامش بیا
نشان دو مهر : «عبدہ محمد قلی ۱۲۰۲» و «دارم امید شفاعت ز محمد یوسف
۱۱۹۸» . باوجود اینکه تاریخ کتابت «۱۲۲۴ هـ ق» آمده اما قدمت این نسخہ به قرن ۱۱ هـ ق می‌رسد و نشان مهرها نیز مدلل بر آن است (رک : المغنی فی شرح الموجز ۶۱۰/۶۴۶) .

۶۱۰
۶۸۸

المغنی فی شرح الموجز

[طب ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳×۱۲×۳ سم . — درونی : ۱۵ س ۱۶×۷/۷ سم .
- ۲- اوراق : ۲۶۰ ورق . ۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک حنایی و کبود رنگ لاهوری ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصلی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه چرمی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق عربی ، خوانا ، روشن . پخته ، عنوانها و سر فصلها و کلمات شواهد و خط های اتقی رسم شده بر بالای جملات و الفاظ شنکرف ، جدولهای کناره متن سه خطی لاجوردی و شنکرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تاریخ تألیف معلوم نشد . نام تألیف : «المغنی فی شرح الموجز» یا «السیدی» (رک : المغنی فی شرح الموجز ۶۱۰/۶۴۸ و ۶۱۰/۶۴۶) .
- ۷- آغاز : «هذه شرح الموجز و یسمى بشرح المغنی و یشتهر بالسیدی بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله الذی ابدع بقدرته جواهر عقلیه مجردة و اختراع

منہا اجراماً فلکیة منضدة و احدث من اختلاف اوضاعها فی عالم الکون و الفساد و انواع الموالید بحسب القابلیة والاستعداد و حصل من اعدل الاسطقات» .

۸- انجم : ناقص و افتادگی دارد ، و اینگونه تا بحث درباره لفظ «لحم» ادامه دارد : «واخصب بدنا والدم المتولد من لحمها اجود و اما لحيوانات التي يمكنها ان يرتعى العشت الصغار فحالها فی اول الربيع فی وسطه اجود بمنزلة الكباش والنقاج و اما الماغر فاحسن» .

۹- چگونگی : (رک : المغنی فی شرح الموجز ۶۴۶/۶۱۰) . در آغاز این نسخه ۲۹۰ صفحه به زبان فارسی و عربی درباره مفردات و کلمات طب و روش نسخه نوشتن کتابت شده در میان سطرها و در کنار صفحات بعضی یادداشتهای طبی و توضیحات لغوی آمده است .

۲۹۰

۹۲۵

مظاهر قادریہ

[دین ، سرگذشت و احوال و آثار ، اردو ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۰ × ۱۴/۵ × ۱ سم . — درونی : ۱۰ × ۱۶ × ۹/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۶۵ ورق . ۱۳۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ فرنگی (ولایتی) ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، خوانا ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و خط‌های افقی بالای کلمات شنگرف ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵- کاتب : «سید تراب علی ولد سید علی قادری» ، تاریخ کتابت : «۱۲۷۱ ه ق» : «تمام شد رسالہ غوثیہ بروز چہار شنبہ بتاریخ پنجم ماہ جمادی الاول سنہ ۱۲۷۱ ہجری تحریر یافت . تمام شد رسالہ مظاهر قادریہ بخط رکبک عاصی پر معاصی خاکپای بوتراب سید ترابعلی ولد سید علی قادری نظامی نیازی فخری بمقام کرپتور» .
- ۶- مؤلف : «محمد حسن رضا خان» ، نام تالیف : «مظاهر قادریہ» ، تاریخ تالیف معلوم نشد . در صفحہ ۷ و ۸ و ۱۳۰ چنین آمده است : «لہذا اس ہچمدان فی

بطور مشتی نمونہ خرواری تھوراسا احوال کرامات اور خوارق عادات . . .
سید محیی الدین ابو محمد عبدالقادر گیلانی حسنی و حسینی رضی اللہ عنہ
کتب معتبر سے منتخب کر کی زبان اردو میں ترجمہ کیا . . . اور نام
اس رسالہ کا مظاہر قادریہ رکھا . . . اس بندہ گنہگار شرمسار محمد حسن
رضا خان جمع کرنی والہ اس رسالہ کو بھرہ یاب سعادت دو جہانی کری .

۷- آغاز : «بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین علی اصطفیٰ من لخلق

الانبیاء بالمعجزات الظاہرات واحتببى بین الاولیاء و خصوہم بالکرامات» .

۸- انجام : «او شرک اور مصیبت سے محفوظ رکھی الحمد للہ علی ما وفق لتالیف هذا

الرسالۃ و اتمامها اللهم اعف عنا و اغفر لنا و امتنا علی حبک و حب نبیک و

حب الہ و اصحابہ و اولیائہ امین یا رب العلمین تمام شد رسالہ مظاہرید» .

۹- جگونگی : ابن نسخہ بہ زبان اردو و در موضوع «احوال و آثار و کرامات و خوارق

عادات» حضرت شیخ محیی الدین ابو محمد عبدالقادر گیلانی حسنی حسینی

متوفی ۶۵۶ھ ق مدفون در بغداد است . مؤلف (محمد حسن رضا خان)

کتاب های معتبر و مآخذ ارزندہ را خواندہ و مطالب خود را دربارہ شیخ

عبدالقادر گیلانی (رح) برگزیدہ و بہ زبان اردو ترجمہ کردہ است و رسالہ

خود را مظاہر قادریہ نامیدہ است و دہی «رسالہ غوثید» گفتہ است .

تقسیمات آن بر اساس «روایت» و سالہای تاریخ زندگانی شیخ عبدالقادر

گیلانی (رح) است ، و اساسی علما و شاعران و بزرگان و راویان و عرفان

بہ مناسبت مقام ذکر کردہ و اشعار فارسی و آیات قرآنی و احادیث نبوی

قراوان دارد . فہرست مطالب در آغاز در ہ صفحہ آمدہ است .

۸۹۰

۶۹۸

مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳/۵ × ۱۴ × ۲ سم . — درونی : ۱۹ × ۱۸ × ۸ سم .

۲- اوراق : ۳۳۲ ورق . ۶۶۴ صفحہ .

۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ سمرقندی ، آب رسیدہ و وصالی شدہ ، جلد مقوایی و

پارچه‌پی ملون با عطف و گوشه چرمی قهوه‌پی رنگ .

۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها و خطهای افقی رسم شده بر بالای شواهد و اشعار شنگرف ، جدولهای ۶ خطی کناره متن لاجوردی و سیاه و زرین و شنگرف و جدولهای یک خطی کناره صفحات شنگرف ، در آغاز یک سر لوح در زمینه زرین و سرخ و لاجوردی به سبک مکتب هرات و صفحه اول و دوم نقاشی دندان موشی زرین ، قرن ۱۱ ه ق .

۵- کاتب : نام کاتب ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۱۳۲ ه ق» : «تمت الكتاب بعون الملك الوهاب و اليه يرجع و المآب تمام شد سنه ۱۱۳۲» .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «محمد بن یحیی ابن علی الجیلانی اللاهیجی نوربخشی» ، نام شرح یا تألیف : «مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز» ، تاریخ تألیف : «۸۷۷ ه ق» . در صفحه ۵ و آخر نسخه اینگونه آمده است : «اما بعد . . . چنین گوید فقیر حقیر خادم الفقراء . . . محمد بن یحیی ابن علی الجیلانی اللاهیجی نوربخشی . . . مدتی بود جماعة سالکان . . . استدعا می نمودند و مبالغه می فرمودند که شرحی بر کتاب گلشن راز . . . الشیخ الملة و الدین محمود التبریزی الجستری (الشبستری) . . . می باید نوشت و این فقیر . . . فی يوم الاثنين نوزدهم ذی الحجة سنة سبع و سبعین و ثمانمئة ابتداء تسوید بیاض بالهام مبدأ فیاض شد . . . و المسمى بمفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، باسمک الاعظم الشامل الفیض المقدس لكل موجود ، المنور ظلمات العدم بانوار الوجود ، ای محمود بهر شانی وای معبود بهر مکانی وای مذکور بهرسانی وای معروف بهر احسانی ، ای نسیم عنایتت مزین گلشن دلهای اولیا بازهار اسرار عرفان» .

۸- انجام : «الهی عاقبت محمود گردان . یعنی تا بدانند که نام ولی نعمت . . . بوده است ختم پایان کتاب به نام خود کردم خداوندا عاقبت گردان و نام و اسم بزرگوار ناظم مولانا سعیدالدین محمود جیسری بود جیسر (کذا، شبستر) موضعی است در بیست فرسنگی شهر تبریز و مدفن و مولد ایشان قدس سره العزیز

همانجا است الحمد لله الذی و نقنا لاتمام هذا الكتاب المسمى به مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز حمداً یوافی نعمته و یکافی کرمه» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع عرفان و تصوف و ادب فارسی و سیر و سلوک است و از مشهور ترین شرح های گلشن راز است که به نام «شرح لاهیجی» یا «شرح لاهیجی بر گلشن راز» معروف است . روش شرح بر اساس ابیات متن گلشن راز است بدین ترتیب که هر بیت را می آورد و سپس به شرح جامع و دقیق لغوی و دستوری و عرفانی و حکمی آن می پردازد . آغاز و انجام و گوشه و کنار صفحات پدیدارندهای عرفانی و ادبی و اشعار صوفیانه به خط تازه و شکسته آمده است ، از جمله : مولانا هاشم کشمی : آنها که چو گرد بر درش جا کردند او را به نگه او تماشا کردند شرح سیه و سفید گنجور دو کون و ندر سر آن نرگس شهلا کردند نشان یک مهر در چند جا ثبت است : «یوسف مصر جلالت در جهان یوسف علی ۱۲۱۱ هـ ق» . سهو القلم کاتب اندک و خط خوش و رسم الخط فارسی است .

۲۹۰
۸۶۰

مفاتیح الایمان (الجنان)

[دین ، فقه ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۱ × ۱۳ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۷ × ۱۴ × ۷/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۹۳ ورق . ۵۸۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ جها گیری ، کرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی سفید رنگ با عطف پارچه ای سرخ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان ها و سر فصلها و نشانها و خطهای انتی بالای کلمات شواهد و جدولهای م خطی کناره متن شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «محمد مجیر ادیب» ، نام تألیف : «مفاتیح الجنان (الایمان)» ، تاریخ تألیف

معلوم نشد. در صفحه ۲ و ۳ اینگونه آمده است: «و بعد میگوید بنده ضعیف گناه کار برحمت امیدوار پروردگار جل جلاله محمد مجیر ادیب غفرالله له ولوالدیه... درین زمانه بعضی عوام الناس عربی نمیخوانند... این ضعیف فایده‌ی چند... از کتب معتبره و از تفاسیر و اخبار و فقه و سلوک و اوراد مشایخ و وردی که از والد خود و عم خود مولانا ضیاء الدین صاحب تفسیر مغنی... دیده و شنیده بود جمع کرد... و عربی را بیارسی در قلم آورد تا عوام خلق و فرزندان ایشان درین رغبت نمایند... و ابن مجموع مفاتیح الجنان (الایمان؟) کرده شد و فهرست ابن بر بیست و پنج باب یا فصول در قلم آورده شد».

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم حمد بیحد و ثناء بیعد مر خالق احد و رازق صمد را که برگزیده است بشر را بر کل مخلوقات کما قال جل ذکره و لقد کرمننا بنی آدم و بر کشید بعضی و رفعنا بعضهم فوق بعض درجات و نیافرید آدمی و پری را مگر برای بندگی».

۸- انجام : «دوم آنکه اجنجه نهد باوجود بسیار سیوم آنکه طلب کند فضول دنیا را و مشغول نکند نفس خود را درین عشر بعبارت خدای عز و جل و چارم آنکه حج نیارد باوجود استطاعت و پنجم آنکه تأسف نکند بر فوت حج والله اعلم بالصواب».

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «نماز و روزه و زکوة و صدقه و کلمه تهلیل و ذکر و ورد و ادعیه بر عقیده اهل سنت و جماعت است و بر اساس قرآن و احادیث و کتب اخبار و تفاسیر و انساب و رجال و فقه و کلمات و اوراد مشایخ ترتیب و تدوین یافته. تقسیمات آن بر «باب» و «فصل» و جمعاً «۲۷ باب» و هر باب چند فصل دارد. نثر فارسی روان آمیخته با عربی «آیات قرآن و احادیث» است. ظاهراً این نسخه «مفاتیح الجنان» نام دارد اما در این دو لفظ دست برده‌اند و «مفاتیح الایمان خوانده می‌شود». مؤلف به دستور پیر خود «شیخ نصیر الدین». این کتاب را تألیف کرده است اسامی «مآخذ» و «رجال» در متن آمده است. فارسی آن روان و محکم است.

۸۹۰
۷۶۳

مفتاح الجنان

[دین ، وظایف و ادعیه و فرایض ، فارسی و عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۸ × ۱۸/۵ × ۴ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۸/۵ × ۱۱ سم .
- ۲- اوراق : ۲۷۲ ورق . ۵۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد چرمی و مقوایی سرخگون با عطف و گوشه تیماجی سرخ در غلاف پارچه‌ای سبز .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، جدولهای شش خطی کناره متن چهار رنگ (لاجوردی و سیاه و شنگرف و زرد) ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۲۲۰ هـ ق» : «تمت تمام شد کتاب مفتاح الجنان روز سه شنبه در ماه ربیع الاول سنه ۱۲۲۰ هـ ق .
- ۶- مؤلف : «محمد بن مجیر بن وجیه بن ادیب» . نام تألیف : «مفتاح الجنان» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : «و بعد می گوید بنده ضعیف . . . محمد بن مجیر بن وجیه بن ادیب غفرالله له ولوالدیه . . . چون دیدم که در این زمانه بعضی عوام الناس عربی نمی خوانند و اگر میخوانند بر معانی اطلاع ندارند و از فایده آن محروم می مانند این ضعیف فایده چند از فضیلت نماز و روزه و زکوة و صدقه و کفله تهلیل و ذکر و ورد و ادعیه و جز آن . . . که از مولانا ضیاء الدین صاحب تفسیر مغنی . . . شنیده بودم جمع کردم . . . و این مجموع را مفتاح الجنان نام کرده شد و فهرست این کتاب بیست و پنج باب است و فصول» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، حمد بیحد و ثنای بیعد مر خالق احد و رازق صمد را که برگزیده بشر را بر کل مخلوقات و لقد آدرمنا بنی آدم و بر کشید بعضی را بر بعضی و رفعتنا بعضهم فوق بعض در جات و نیافرید آدمی و پری را مگر از برای بندگی» .
- ۸- انجام : پس بر غلام و کافر و مسافر واجب نه و قربانی کند از خود و از فرزندان

خود از یکتن گوسپند و از هفت تن ماد گاو و یا شتر لا غرناپینا یک چشم بریده گوش و دم بریده و لنگ نباشد بلکه فربه و سلیم از همه عیب باشد».

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «وظایف و فرایض و ادعیه» است به زبان فارسی . تقسیمات کلی آن بر اساس «باب» و «فصل» است و جمعاً «۲۵ باب» و هر باب چند فصل دارد . بر اساس آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات مشایخ و حکایات و روایات مذهبی تدوین شده است . نثر آن آمیخته با آیات و احادیث است . مآخذ و منابع کتب و اعلام رجال را نقل کرده است . همواره از جمله «آورده‌اند» استفاده می‌کند . در گوشه و کنار صفحات و در آغاز و انجام بعضی مطالب و یادداشتهای دینی و لغوی آمده است . یک تریخ سیاه قلم در صفحه ۲۳۲ دارد و از صفحه ۳۳ افتادگی داشته که با کاغذ و کتابت تازه افزوده شده است . در آغاز و انجام نشان مهر و یادداشتهای تاریخی و ملکیت نسخه داشته که سیاه و محو شده است .

۲۹۰

۹۷۰

مفتاح الجنان

[دین ، فقه ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۵ × ۱۵ × ۴/۵ سم . — درونی ، ۲۱ س ۱۱ × ۲۱/۵ س م .
- ۲- اوراق : ۲۶۸ ورق . ۵۳۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم خاکی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ با عطف پارچه‌ای سبز رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد ، تاریخ کتابت : «۱۱۲۱ هـ ق» : «تمت الکتاب فی یوم الجمعة سنه ۳ جلوس ماه مهم صفر ختم الله بالخیر والظفر سنه ۱۱۲۱ هجری النبوی صلعم» .
- ۶- مؤلف : «محمد مجیر وجیه ادیب» ، نام تألیف : «مفتاح الجنان» ، تاریخ تألیف معلوم نشد :

«و بعد میگوید که بنده ضعیف . . . محمد مجیر وجیه ادیب . . . در فضیلت نماز و روزه . . . این مجموع را «مفتاح الجنان» نام کرده شد و احقر خدام درگاه سلطان المشایخ و اولیاء و قدوة البرهان و الاتقیاء کشف الحقایق مظهر الرقایق حجة الحق علی الخلق قطب الاقطاب فی الارضین ملک المشایخ . . . نصیر الحق و الشرع والدين . . . رضی الله و ارضاه . . . چون دیم درین زمانه بعضی عوام الناس عربی نمیخوانند» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم حمد بیحد و ثنای بیعد مر خالق واحد و رازق صمد را که برگزید بشر را از کل مخلوقات قرینه تعالی و لقد آدرمنا بنی آدم و بر کشیدند بدرجات عالیه بعضی را بر بعضی که ورفعت بعضم فوق بعض درجات» .

۸- انجام : «و دیگر اگر قربانی را کس بدست خود ذبح کند افضل است اگر نتواند بر سر قربانی است و کس دیگر را فرماید تا ذبح کند تا ثواب کثیر باشد قربانی درست اندام و فریه اولی است قال رسول الله صلی الله علیه وسلم سمعوا ضحایا کم فأنها علی صراط مطایبا کم یعنی فریه گردانید قربانی خود را که فردا بر پل صراط شما را مرکب خواهد بود والله الیهادی الی الرشاد» .

۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع «فته» است که شامل «نماز و روزه و زکوة و صدقه و تهلیل و ذکر و درود و ادعیه» بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت است و بر «۲۷ باب» منقسم است . «باب اول در بیان کلمه تهلیل و ذکر و استغفار» و «باب ۲۷ در بیان نماز و دعاهاى مراسم و شهور متبرکه» و هر باب چند «فصل» دارد . مؤلف گوید چون مردم عربی نمی دانند . این نسخه را به زبان فارسی در آورده است . نثر فارسی آن آمیخته با آیات قرآن و احادیث نبوی و اقوال و افعال مشایخ است . در کناره‌های صفحات و در میان سطرها یادداشتهای دینی و دعایی دارد . از آغاز یک ورق افتاده است و با خط و کاغذ تازه کتابت کرده‌اند . همه مأخذ و مصادر و اسامی رجال را به دست داده است . مثلاً خواجه حسن بصری گفت ، از تفسیر مغنی ، از فواید الفواید .

۸۹۰ و ۴۹۰
۹۴۴

مفتاح العلوم

[زبان شناسی، علوم ادب و صنایع خطابه و بیان، عربی منشور]

- ۱- الدازه : - بیرونی : ۲۹ × ۱۷ × ۷ س م . - درونی : ۲۵ س ۲۱ × ۱۰ س م .
- ۲- اوراق : ۲۰۳ ورق . ۴۰۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی، کرم خورده، وصالی شدہ، آب رسیدہ، جلد مقوایی و چرمی ضربی (ترنج) با عطف پوشیدہ .
- ۴- خط : تعلیق و تحریر، سخت خوانا، پختہ، عنوان‌ها و نشان و سر فصلها سیاه و شنگرف، قرن ۷ و ۸ ه ق .
- ۵- کاتب : «عبدالله بن محمد العلاء حشمی»، تاریخ کتابت : «۷۴۴ ه ق» : «سودہ الصارع المستکین عبدالله بن محمد العلاء حشمی . . . فی اوایل ذی القعدة لیلة السبت فی البقعة المبارکة الموسومة بحوارری صانها الله عن المعاهدات . . . فی کامن سنة ۷۴۴» .
- ۶- مؤلف : «ابو یعقوب یوسف بن ابی بکر بن محمد بن علی السکاکی متوفی ۵۷۷-۶۲۶ ه ق . . .» . نام تألیف : «مفتاح العلوم»، تاریخ تألیف : اواخر قرن ۶ ه ق : «قال . . . ابو یعقوب یوسف بن ابی بکر بن محمد بن علی السکاکی . . . (ص ۳) صنفت هذا و ضمنت لمن اتقنه ان ینفع علیه جمیع المطالب العلمیہ و سمیته مفتاح العلوم (ص ۵ نسخه) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحیم قال مولانا الامام الاعظم علامة الدنيا شیخ العرب والعجم محیی انواع الادب منشی علم المعانی والبیان امام اهل العدل والتوحید مفیض انوار الحق قاهر اعداء الدین مقتدی ائمة التحقیق سلطان علماء التفسیر حجة الله فی الخلق سراج الملة والدین ذوالفضائل والسعادت ابو یعقوب یوسف ابی بکر محمد بن علی السکاکی رضی الله عنه» .
- ۸- انجام : «انتهی الکلام الی هذا الجدد . . . و صلی الله علی محمد خیر الابرار و علی آله و عترته الاطهار و اصحابه الاشراف الاخیار الذین بالغوا فی اتباع دین المختار والحمد لواجب المبدع الکریم الستار آناء اللیل و اطراف النهار

بعده انفس الحیوانات و ذرات میاه الجبار و بعدد اوراق الاشجار علی الایة
الازهار بحق حقه بصراط الله المستبین» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «علوم ادبی» است و شامل «صرف و نحو و معانی و بیان» است به زبان عربی و از معروف ترین متن های علوم ادبی در جهان اسلام است . این نسخه کتابت و رسم الخط عجیب دارد . نقطه ها و حروف و کلمات به طرز عجیب کتابت شده (رک : نمونه ها و تصاویر) . مثلاً زیر حروف «ح ، د ، ر ، س ، ص ، ط» در همه کلمات و حروف یک نقطه دارد . یادداشتها و حواشی و اضافات بسیار در کنار صفحات و در میان سطرها دارد . تقسیمات آن بر اساس «قسم» و «فصل» است و «سه قسم» و هر قسم بر چند فصل منقسم است . قسم اول در علم صرف ، قسم دوم در علم نحو ، قسم سوم در علم معانی و بیان . نسخی ارزنده است . چند بار خرید و فروخت شده و بدین علت یادداشتهای تاریخی و ادبی و لغوی گوگونان دارد . در سال «۱۰۱۹ هـ ق» توسط محمد ناصر در بخارا خریداری شده . و در سال ۱۱۱۸ هـ ق دوبار خرید و فروخته شده است توسط حاجی محمد حسن صدر الدین محمد . آخرین خریدار مالک نسخه در پایان «صدر الدین محمد بن حاجی محمد حسن نیشابوری» بوده است . نشان چند مهر دارد که مخصوصاً نحو و سیاه کرده اند . مهر «کتابخانه رشیدی» دارد و مالک این کتابخانه که در حقیقت کتاب فروش است ، مهرهای آغاز و انجام نسخه های خطی را می بردویا می کند و جداگانه می فروشد و این کار عجیب است .

۸۹۰

۸۶۲

مقصود الاقصی (الاقصا)

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۱/۵ \times ۱۴/۵$ سم . - درونی : $۱۸ \times ۱۰/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۴۵ ورق . ۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نازک زرد فرنگی ، جلد متوایی و چرمی با اطراف و عطف چرمی قهوه‌پی رنگ .

۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، عنوان‌ها و نشان‌ها ثلث شنگرف ، قرن ۱۴ هـ ق .

۵- کاتب : «محمد انور اسیری هروی» ، تاریخ کتابت : «۱۳۳۰ هـ ق» : «نخط محمد اسیری هروی ۲ ثور هجری شمسی» .

۶- مؤلف : «عزیز بن محمد النسفی متوفی ۶۱۶ هـ ق» ، نام تألیف : «مقصد الاقصا» ، تاریخ تألیف معلوم نشد : در صفحه ۱ و ۲ چنین آمده است : «چنین گوید اضعف عباد الضعفا و خادم الفقراء عزیز بن محمد النسفی . . . این کتاب را مقصد الاقصا (الاقصى) نام نهادم و درین کتاب سخن اهل وحدت و تصوف خواهم گفت» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم و به التوفيق الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على محمد و على آله الطاهرين چنین گوید اضعف عباد الضعفاء و خادم الفقراء عزیز بن محمد النسفی که جماعت درویشان کثرهم الله تعالى ازین بیچاره درخواست کردند» .

۸- انجام : «و گرفتاری آدمی در لقمه حرام است و صحبت بدان و دربند آن باشد که آزادی ازوی بکسی نرسد و بقدر آنکه تواند راحت رساند این است کار آدمی و در این است خلاص آدمی سخن کوتاه شد الله اکبر تمت» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع شناخت ذات پروردگار و عرفان و تصوف است به زبان فارسی روان و ساده و آمیخته با آیات قرآن و احادیث و اشعار عرفانی و کلمات زیبای مشایخ . تقسیمات آن بر اساس مقدمه و «فصل» و «باب» و خاتمت است . مؤلف خود شاعر بوده و تألیف های ارزنده به زبان فارسی دارد . این نسخه را ظاهراً برای چاپ آماده کرده بوده اند .

۹۴۰

۹۲۸

مقصود القاری

[زبان شناسی ، تجوید و علم قرائت ، فارسی ، منثور]

۱- اندازه : - ببرونی : ۲۱/۵ × ۱۵ × ۵/۵ . م . م . - درونی : ۱۱ س ۱۶/۵ × ۹ س م .

۲- اوراق : ۹ ورق . ۱۸ صفحه .

- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری (جهانگیری) ، آب رسیده ، پوسیده ، چند مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی سبز رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی ، خوانا ، روشن ، نشان‌ها و عنوان‌ها و سر فصل‌ها شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «محمد افضل وزیر آبادی» ، تاریخ کتابت : «۱۱۹۶ هـ ق» : «تمت رسالته مقصود القاری بوقت بین الظهر والعصر بتاریخ بیست و پنجم شهر ربیع الثانی روز دو شنبه سنه ۱۱۹۶ بدست خط احقر العباد راجی رحمه الله فقیر محمد افضل وزیر آبادی غفر الله له ولوالدیه» .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف معلوم نشد اما به دستور «نواب معز الدین قاضی عزت الله نوشته شده است . نام تألیف «مقصود القاری» ، تاریخ تألیف ندارد . شاید «کاتب و تاریخ کتابت» ، «مؤلف و تاریخ تألیف» باشد (رک : کاتب) .
- ۸- آغاز : رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر بعد از حمد و صلوة این چند ورق در بیان مخارج حروف تهجی و بعضی از قواعد قرآنی است که ناچار است قاری قرآنرا از آن تهجی که مختار حضرت شیخ شاطبی و شیخ محمد جزریست رحمهم الله تعالی مشتمل بر مقدمه و شش فصل و خاتمه که در موضع پروان نوشته شده و منشاء نواب مستطاب معزالدین قاضی عزت الله اعزه الله تعالی» .
- ۸- انجام : «از امام کسائی س ابوالحارث ت دوری والله سبحانه و تعالی اعلم والحمد لله اولاً و آخراً والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین سبحانه ربک رب العزت عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین . . . ایچ دهر حطی کم فضق رست لئن امام حرف ریز تحصلاً» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «علم قرآنت» و تجوید و شناخت حروف و مخارج حروف و استعمال آنها است به زبان فارسی و در مجموعه زبان شناسی به حساب می آید و تقسیمات آن بر اساس «فصل» است و جمعاً یک مقدمه و شش فصل و یک خاتمه دارد . بعد از ورق اول دو یا چند ورق افتاده است . یک یادداشت دعایی و یک بیت شعر اخلاقی و چند نقش گل و بوته در آغاز دارد .

۲۹۰
۹۲۰

مکتوبات امام ربانی

[دین ، فقه و اخلاق و حکمت ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴ × ۵ / ۱۳ × ۵ / ۳ سم . - درونی : ۱۷ س ۲۱ × ۱۰ × ۳ م .
- ۲- اوراق : ۱۴۳ ورق . ۲۸۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ با عطف پارچه‌ای پوسیده زرد گون .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و جدولهای ۲ خطی کناره متن ، شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «شیخ احمد سرهندی امام ربانی مجدد الف ثانی متوفی ۱۰۴۰ ه ق»، نام گرد آورنده : «عبدالحی بن خواجه چاکر حساری»، نام تألیف : «مکتوبات امام ربانی» یا «مکاتیب امام ربانی»، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۲ اینگونه آمده است : «اما بعد فهذه مکاتیب متضمنة لعلوم غریبة ومعارف عجیبة . . . من الآیات الرحمانیة مجدد الالف الثانی . . . الشیخ احمد فاروق . . . جلد اول مکتوبات بعدد سه صد و سیزده مکتوبات رسید . . . که موافق عدد پیغمبران مرسل است . . . بعد از آن مکتوبات دیگر که صدور یافته . . . مخدوم زاده گان مجددین محمد معصوم . . . باعث گشتند که این مکاتیب جمع شوند تا بسبب اشاره شریف ایشان کمترین خاکروبان این درگاه . . . عبدالحی بن خواجه چاکر حساری . . . متصدی جمع این مکاتیب گشت» .
- ۷- آغاز : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، الحمد لله حمداً کثیراً مبارکاً علیه و کما یحب ربنا و یرضی والصلوة والسلام الايمان الاکملان علی حبیبه محمد و آله و اصحابه و اهل بیته و محل ورثته و سایر من اتبع الهدی» .
- ۸- انجام : «که الحال وقت بسیار تنگ است از دست زمانه و اهل زمانه سرفه چیزی

نوشته می شود بر فقیر رحم بکنند بر انتقاد دلیر نباشند ربنا اغفر لنا
ذنوبنا . . . فی امرنا و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین اللهم
اغفر لکاتبه و لسامعه و قریه .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «مباحث فقهی و اخلاقی و تعلیم و تربیت و اجتماعی و روحانی» است و بدان جهت در زمین پاک مقبولیت همگانی دارد. خاصه در میان سلسله نقشبندیه مجددیه . نثر فارسی آن روان و محکم و منسجم است . ظاهراً ۳۱۳ مکتوب بنا بر اعتقاد وجود ۳۱۳ پیغمبر مرسل از امام ربانی (رح) باقی مانده است و لیکن در این مجلد ۹۸ مکتوب دارد . فهرست آن در آغاز آمده و دو ورق ۱۴۱ و ۱۴۲ نیز اشتباهاً در آخر صحافی شده است . نشان یک مهر دارد :

«سرو باغ احمد و معصوم و قیوم الزمان

عارفین حاجی عبدالاحد باشد عیان ۱۱۸۸»

که شاید مفهوم مهر این باشد : «حاجی عبدالاحد بن قیوم الزمان بن معصوم بن شیخ احمد سرهندی مجدد الف الثانی (رح) باشد که تاریخ ۱۱۸۸ هـ ق دارد . زیر مهر این یادداشت آمده است : «مالکة این کتاب فقیر عبدالاحد بن حضرت حاجی غلام محمد معصوم سرهندی نقشبندی فاروقی عفی عنه . در صحیفات اول یک یادداشت به زبان هندی از قول «محمد میر صاحب» آمده است . مکتیب امام ربانی (رح) چاپ شده و به زبان اردو و پنجابی ترجمه گشته است . ارزش تاریخی و دینی و ادبی و اخلاقی و عرفانی فراوان دارد . تقسیمات مکتیب بر اساس نامهای اشخاص است و ظاهراً ترتیب تاریخی دارد . مکتوب اول به نام «شیخ عبدالعزیز جونپوری» صدور یافته و مکتوب نود و نهم به نام میر محمد نعمان صدور یافته است (رک : مکتوبات امام ربانی گنج بخش ، ج ۴) .

۸۹۰

۶۸۶

مکتوبات محمد معصوم

[ادب ، عرفان و اخلاق ، فارسی ، منشور و منظوم]

۱- اندازه : — بیرونی : ۲۳ × ۴ ، ۳/۵ × ۳ مرم . — درونی : ۱۵ و ۱۷ س ۸۷۱۶ مرم .

- ۲- اوراق : ۳۳۲ ورق . ۶۶۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، ساییده شده ، موش خورده ، بدون جلد .
- ۴- خط : نستعلیق آمیخته با تحریر ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصلها و نشانه‌ها شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «شیخ محمد معصوم متوفی ۱۰۵۱ ه ق ابن شیخ احمد سرهندی معروف به مجدد الف ثانی متوفی ۱۰۳۴ ه ق»، نام تألیف : «مکتوبات محمد معصوم»، تاریخ تألیف : (گرد آوردن) مکتوب معلوم نشد (رک : ۹-چگونگی) . نام مؤلف در مقدمه و در ضمن مکتوبات آمده است : «الفاروقی النسب و المجددی الحسب القدسی المجدد و السرهندی المولود والشیخ محمد المعصوم ابن الامام الربانی . . . والمجدد الالف الثانی» (ص ۳ و ۴) . بنده کمترین محمد معصوم بذروه عرض خاک نشینان آستانه علیا می رساند .
- ۷- آغاز : «مکتوبات من تصرفات حضرت محمد معصوم سلمه الله تعالی عزه ، بسم الله الرحمن الرحیم ، الحمد لله العلی الاعلی والصلوة والسلام علی رسوله محمد کما یحب ربنا و یرضی و علی آله و اصحابه کما یلیق بعلو شأنهم و یجزی اما بعد این لالی است منشوره و جواهری است منشوره که شناوران بحر عرفان از قعر غیب هویت بغواصی جذبات احدیت بر آورده» .
- ۸- انجام : «و اگر آیینه لطیف است صورت نیز بحکم آیینه لطیف خواهد نمود و علی هذا شعر :
- در آیینه نقش یار بیم ز آنروی که منقش است دیده
در دیده خیال اوست دائم اینست کمال اهل دیده
چون دیده و دیده گشته یار است با غیر مرا دگرچه کار است
هر یار که عین دیده نبود آن یار بجز شنیده نبود
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عرفان اخلاقی و تربیت اجتماعی و مسائل دینی» بر اساس عقیده سلسله نقشبندیه است و آن شامل مکتوبات حضرت محمد معصوم (رح) است که به روش پدر خود حضرت شیخ احمد سرهندی

معروف به «مجدد الف ثنی» است . این نسخه شامل یک دیباچه در معرفی کتاب و مؤلف (نویسنده مکاتیب) و ۲۴ مکتوب است . نثر فارسی مکتوبات آمیخته با اشعار برگزیده عرفانی و آیات قرآنی و احادیث نبوی و کلمات مشایخ است . اسامی رجال و جای‌ها و رسائل و کتب و مطالب تاریخی و مباحث عرفانی در همه مکاتیب آمده است . بعضی از مکاتیب به حاکمان و بزرگان و علما و برخی به شاگردان و دوستان نزدیک مؤلف نوشته شده است و خیلی از مسائل اجتماعی در لابلای مکاتیب نهفته است .

۸۹۰ و ۲۹۰

۷۵۵

منتخب العقاید

[دین و ادب ، عقاید و اخلاق ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۶ × ۱۱ × ۲ سم . — درونی : ۱۵ س ۱۳ × ۶ سم .
  - ۲- اوراق : ۹۴ ورق . ۱۸۸ صفحه .
  - ۳- کاغذ : ضخیم نیلی رنگ خشن کابلی ، پوسیده ، کوشه‌ها موش خورده ، جلد سفوایی کبود رنگ با عطف چرمی سرخکون .
  - ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصلها شنکرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
  - ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
  - ۶- مؤلف : محمد جمیل ابن ابو تراب الدخشی (البدهخشی) الحارثی ، نام تألیف : «منتخب العقاید» ، تاریخ تألیف : «۵۱۰ هـ ق» : «بند۴ ضعیف . . . محمد جمیل الدین ابن ابو تراب الدخشی (البدهخشی) الحارثی . . . از هر کتب بطریق انتخاب بفارسی جمع کرده مختصری ترتیب داده . . . چون در لای در رشته نظم کشیده (ص ۳ و ۴) .
- با ذکر جمیل یادش آرد
از هجرت خاتم النبیین
کین نسخه بنظم یافت تحریر
آندم که رساندش با تمام
- نی خسار و ذلیل یادش آرد
با سال هزار و شانزده بین
در ماه رجب بملک کشمیر
شد منتخب العقایدش نام

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، بعد از حمد و سپاس و ستایش ملک علام و درود نا معدوم بر سید انام علیه الصلوة و السلام بدوی الافهام مخفی نیست که بنده مکلف را اول چیزی که واجب است معرفت حق سبحانه و تعالی است و معرفت ذات و صفات او و تصدیق بوحدانیت او عز و جل و بعد از آن تصدیق به نبوت» .

۸- انجام : «ناظم بدعا امیدوار است از بهر دعا در انتظار است
 نظمی چو در این رساله خواند با ذکر جمیل یادش آرد
 با فاتحه مدد رساند فی خارو ذلیل یادش آرد
 از هجرت خاتم النبیین در ماه رجب بملک کشمیر
 کین نسخه بنظم یافت تحریر شد منتخب العقایدش نام
 آندم که رساندش با تمام

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عقاید و اخلاق و عرفان و فقه» است . تقسیمات آن بر اساس موضوعات و مطالب است که از جانب مؤلف برگزیده شده است . آیات قرآنی و احادیث منتخب را می آورد و سپس آنها را به رشته نظم می کشد . در حدود ۲۵۰ بیت دارد . برون «مفعول مفاعیل مفاعیل یا فعولن» از مزاحفات بحر هزج مسدس سروده شده است . در گوشه و کنار صفحات یادداشتهای توضیحی و اشعار اضافی به زبان فارسی و عربی دارد . سهوالقلم کاتب در آن دیده می شود . این یادداشت جالب در صفحه آغاز آمده : «بتاریخ هفتم شهر صفر المظفر سنه ۱۲۹۱ که رحیم سقا آب می آورد روز یک مشک ماه چهار نیم شاهی» .

۰۴۰

۷۱۶

منتخب اللغات شاه جهانی

[مراجع ، فرهنگ لغت ، عربی و فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶ × ۱۷ × ۳ سم . - درونی : ۲۵ × ۱۰ × ۱۱/۵ سم
- ۲- اوراق : ۲۵۴ ورق . ۵۰۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، آب رسیده ، وصالی شده ، اندکی کرم

خورده ، حلد متوایی ملون سبز گون با عطف پارچه‌ی خاکی رنگ .

۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط اردو ، خوانا ، روشن ، پخته ، نشانها و سر فصلها و عنوانها و کلمات شواهد شنکرف ، قرن ۱۱ هـ ق .

۵- کاتب : «محمد فاضل» و «دین محمد» ، تاریخ کتابت ندارد : «حرره اضعف العباد ، کپای فقرای کامل و معتقد عالمان عامل محمد فاضل و چون این کتاب لغات با صواب تمام نگاشتن یافت (طاقت) این اضعف نبود لهذا از دین محمد نویسائیید شد امید از مستفید این نسخه آن است که حسبند لله بدعا و فاتحه یاد فرماید که این ضعیف را نوابی حصول آید اشاء الله تعالی» (ج ۲ بار) .

۶- مؤلف : «عبدالرشید الحسینی التتوی ستونی اواخر قرن ۱۱ هـ ق» ، نام تألیف : «منتخب اللغات شاه جهانی» ، تاریخ تألیف : «۱۰۹۲ هـ ق = منتخب بی بدیل» (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۵۵۱ منتخب اللغات شاه جهانی ۳۵۵ / ۴۰۰) .

۷- آغاز : از آغاز این نسخه مقدمه را مخصوصاً انداخته‌اند و اینگونه شروع میشود : «بسم الله الرحمن الرحیم ، ابتداء آغاز کردن ، ابتغاء خواستن ، ابتلاء آزمودن و در بلا و رنج افکندن ، ابتناء بنا کردن ، ابداع بانکسر آشکارا کردن و آفریدن ، ابراء بیزار کردن و دوست کردن و نیز بیماری رهاییدن» .

۸- انجام : «مع الیای یوی بضم یا و فتح واو و تشدید یا آخر نام مریدی است تمام شد منتخب اللغات شاه جهانی لمؤلفه فی تاریخ الکتاب :

نسخه جامع ز لغات عرب	از نسخ معتبر و منتخب
نسخه قاموس و مذهب صحاح	کنز و اساسی و مصادر صراح
یافته آسمان بعهد شهبی	از حق و از خلق جهان آگهی
سلطنت آرای بمالک ستمان	شاه جهان ثانی صاحب قرآن
از بی تاریخش بی قال و قیل	گفت خرد منتخب بی بدیل»

۹- چگونگی : متأسفانه اصل مندمد مؤلف که در معرفی این نسخه بسیار ارزنده است ، از آغاز نسخه افتاده است . از لحاظ خط و کتابت خوب است . در صفحه آغاز نشان مهر و یادداشت مالک داشته است که عمداً آنرا محو کرده‌اند و فقط نوشته‌اند : «منتخب اللغات میر عبدالرشید» . (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۵۵۱ ، منتخب اللغات شاه جهانی ، ۳۵۵ / ۴۰۰) .

۰۴۰

۷۱۷

منتخب اللغات شاه جهانی

[مراجع ، فرهنگ لغت عربی و فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۴ × ۶ سم . - درونی : ۲۰ س ۱۷ × ۵/۸ سم .
- ۲- اوراق : ۳۷۳ ورق . ۷۴۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ سیالکوتی ، کرم خورده ، وصالی شده ، اوراق شده ، آب رسیده ، جلد چرمی و مقوایی و عطف پارچه‌ی پوسیده ، روی و بیرون جلد با کاغذهای نسخ خطی مرمت شده است !
- ۴- خط : نستعلیق و تحریر و شکسته ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و الفاظ شواهد و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «کلالچند کابینه» ، تاریخ کتابت واضح نیست : «تمت هذه النسخة الشريفة المسماة بمنتخب اللغات شاه جهانی کاتب الحروف کلالچند کابینه متوطن لکهنشو ، نوشته بماند ز کاتب نشان ، در خاک جونی سم نبای ؟ تحریر فی التاريخ ۱۵ پانزدهم شهر صفر سنه ۱۶ روز چهارشنبه» .
- ۶- مؤلف : «عبدالرشید الحسینی التتوی متوفی اواخر قرن ۱۱ هـ ق» ، نام تألیف : «منتخب اللغات شاه جهانی» ، تاریخ تألیف : «۱۰۹۲ هـ ق = منتخب بی بدیل» (رک : کنج بخش ، ج ۲ ، ص ۵۵۱) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم سپاس و ستایش مالک الملکی که تذکار آلاى بی احصایش و نعمای بی منتهايش و تعداد سوابق فیض لواحق عطایش در دایره حصر ننگجد و خرد خورده دان بمیزان دریافت نسنجد و اگر فی المثل آب انهار مداد و شاخ و برگ اشجار قلم و کاغذ شوند» .
- ۸- انجام : «یوی بضم با و فتح واو و تشدید باء آخر نام مردی است ، نسخه جامع ز لغات عرب از نسخ معتبر منتخب نسخه قاموس و مهذب صحاح کنز و اسامی و مصادر صراح از حق و از حق جهان آگهی یافته اتمام بعهد شهری

سلطنت آرای نمالک ستارین

شاه جهان ثانی صاحب قرآن

از پی تاریخش بی قال و قیل

گفت خرد منتخب بی بدیل»

۹- چگونگی : اوراق این نسخه پس و پیش شده ولی کامل است . لفظ یا « لیبیکچ » و نشان یک مهر «امیر الدین» در آغاز آمده است . و نشان یک مهر دیگر «وقف الله خان صاحب» .

۲۹۰

۸۸۴

منتخب محک الطالبین

[دین ، فقه و کلام و حکمت ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — برونی ۲۲/۵ × ۱۵ × ۱/۵ سم . — درونی : ۲۱ سم ۸۸۴/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۵۷ ورق . ۱۱۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، چند مثنوی سبز رنگ با عطف و گوشه پارچینی سرخ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، پخته ، خوانا ، روشن ، عنوان ها و نشان ها و سر فصلها و خطهای افقی رسم شده بر بالای جملات و الفاظ شواهد شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» ندارد . اما نام مالک و تاریخ کتابت چنین است : «تم الکتاب بعون الله الملك الوهاب بتاريخ یازدهم شهر ربيع الاول سنة ۱۲۰۶ هجرى حق و ملک میان غلام محبی الدین ولد میان محمد یوسف هر کده دعوی کند در شرع شریف کاذب باشد» .
- ۶- مؤلف : «حافظ مرتضی بن محمد خان شهاب الدین زئی افغان خویشکی القصوری»
نام تألیف : «منتخب محک الطالبین» ، تاریخ تألیف (انتخاب) معلوم نشد :
«و بعد يقول العبد المتوسل الى الله المنان حافظ مرتضی بن محمد خان شهاب الدین زئی عرف افغان خویشکی الجشتی القصوری لما کن کتاب محک الطالبین من تصنیف . . . محمد سعید القادری المعروف بعبد السلام بن حبیب الله العنوی الجلالی العربی ثم الکردزی . . . اردت ان اختصر منه مختصراً» .

- ۷- آغاز : «رب يسر و لاتعسر و تمم بالخیر بسم الله الرحمن الرحيم سبحانک لاعلم لنا الا ما علمتنا انک انت العليم الحكيم الحمد لله العظیم و الصلوة علی نبیه الکریم و علی آله و صحبه الذین فازوا منه بحظ جسيم» .
- ۸- انجام : «غافل نباید بود در حال پس محقق و مقرر گشت کسانی که این طور نباشند او شانرا پیر و مرید گویانیدن جائز نیست الی هذا کلام الرسالة» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «کلام و فقه و سلوک و تصوف و نجوم و حکمت و فرقه‌های ۷۲ گانه اسلام» به زبان فارسی است که اصل آن «محک الطالبین» نام داشته و مجلدی بزرگ بوده است . مصنف آنرا خلاصه و منتخب کرده و «منتخب محک الطالبین» نامیده است . تقسیمات آن بر اساس «مقدمه» و «باب» و «فصل» است و مؤلف مأخذ نسخه را دقیقاً به دست داده است و در حدود ۱۶۰ مأخذ داشته است . نثر فارسی آن آمیخته با آیات قرآنی و احادیث جمالات عربی است . آقای محمد طیب همدانی که مالک این نسخه بوده ۲ صفحه یادداشت و فهرس مأخذ نسخه را بر آن افزوده است . (۲۹ ذی الحجه . ۱۳۹۰ هـ ق) . در صفحه اول یادداشتهایی در شرح ۶ بیت معما دارد .

۸۹۰

۷۸۴

منشآت مادهو رام

[ادب ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۱/۵ × ۱۳ × ۴ سم . - درونی : ۱۳ × ۱۵/۵ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۱۸۰ ورق . ۳۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، اندکی آب رسیده ، اندکی وصالی شده ، جلد مقوایی خاکی رنگ با عطف پارچه‌ای مخطط سیاه رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق متوسط ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «کامنور» تاریخ کتابت : «۱۲۵۳ هـ ق» : «نسخه متبرکه منشآت مادهو رام بتاریخ سیوم ماه ربیع الثانی روز جمعه آخر پیشین سنه ۱۲۵۳ هجری یک

ہزار دو صد و پنجاہ و سہ ۳۶ ہزار سہت ۱۸۹۴ در شهر سرای صالح محمد خان . . . از دست خط سراسر قصور فقیر لامبور عفی اللہ عنہ تمامیت یافت . اشعار دعائی بعد از این است .

- ۶- مؤلف : «مادھو رام»، نام تالیف : «منشآت مادھو رام»، تاریخ تالیف : «۱۱۱۰ھ ق منشآت مادھو رام». مؤلف معاصر اورنگ زیب عالمگیر بوده است و در ہنگامی کہ در خدمت «نواب لطف اللہ خان والد سعد اللہ خان» بوده و «میر منشی» اورنگ زیب بوده ، اثر خود را بہ وجود آورده است :
- چون بفضل خدای عز و جلال بیافت این نسخہ صورت آتہ مہمانم گفت سال تاریخش کہ زہی منشآت مادھو رام
- ۷- آغاز : افتادگی دارد و اینگونه پایان می یابد : «تقریب یافته چہرہ حال بلاخونہ کسب هنر آرایش یافت صرفیای دارالعبار سخندانی و جوہر بان رسنہ بازار معانی نقد ناسرہ این هیچ مدان پسندیدہ آمد» .
- ۸- انجام : «الہی بندہ ام از عجز و ناتوانی شرمندہ ام ، من گمراہ وادی غفلت را بشاء را نجات ہدایت کن و بخشایش من عاصی را بہ نیکان کفایت کن :
- بر جرم من بخشش آتہ آورده ام شمع اشک ندامت و عرق انفعال را بنائید ایزد کر سز و بعون کار سازی انباز نسخہ متبرکہ مادھو رام .
- ۹- چگونگی : نسخہ «منشآت مادھو رام» یا «انشای مادھو رام» علاوہ بر این الہی و طریقہ مکاتبہ و نامہ نگاری ، ارزش تاریخی و بیان وقایع مؤلف را نیز در بردارد و اکثر مکتوبات نواب لطف اللہ خان و نواب ثولتکاش خان مند است و بر «دو فصل» است . فصل اول غرایض و اوامر و خطوط دو شخص اخیر و فصل دوم مکتوبات دوستانہ مؤلف نشر فرسی بہ سبب پاکستان ہندی است و آمیخہ با شعر فارسی است .

۲۹۰

۷۶۱

المواهب اللدنیة بالمنح المحمدیة

[دین ، سیرت و اخلاق ، عربی ، منشور و منظوم]

۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۷ × ۱۵ × ۱۶/۵ سم . بیرونی : ۲ × ۱۸ × ۱۰ سم .

- ۲- اوراق : ۵۰۵ ورق . ۱۰۱۰ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم بخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و چرمی و منقش و در غلاف پارچه‌بی ملون .
- ۴- خط : ثلث خوش (متن) ، معرب (مشکول) ، خوانا ، روشن ، پختہ ، نستعلیق و تحریر ، یادداشتهای کنارہ صفحات سخت خوانا ، عنوانها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، در آغاز سر لوح به سبک هراتی ، صفحہ اول و دوم نقاشی دندان موشی ، جدولهای و خطی کنارہ صفحات سیاہ و زرد ، قرن ۱ و ۱۱۵ ق .
- ۵- کاتب : «فقیر عمر بن مولانا یوسف» ، تاریخ کتابت : «۱۰۶۸ ق» : «و وافق الفراغ وقت الضحی من کتابة هذه النسخة المباركة في يوم الاثنين العشرین من شهر محرم الحرام سنة ۱۰۶۸ علی يد احقر العباد و احوجنهم الی الله فقیر عمر بن مرحوم مغفور مولانا یوسف» .
- ۶- مؤلف : «شهاب الدین ابی العباس احمد بن محمد القسطلانی المصری المتوفی سنة ۵۹۲۳ ق» ، نام تألیف : «المواهب اللدنیة بالمنح المحمدیة» . تاریخ تألیف : «۸۹۸ و ۸۹۹ ق» ، «و سمیته المواهب اللدنیة بالمنح المحمدیة و رتبة علی عشره مقاصد تسهیلا للسالك (ص ۶) . . . و قد انتهیت کتابة النسخة المنقول منها هذه النسخة المباركة النافعة ان شاء الله تعالی فی خاس عشر شعبان المکرم سنة تسع و تسعین و ثمانمائة و من المسودة فی الثانی من شوال سنة ثمان و تسعین و ثمانمائة» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ربنا اننا من لدنک رحمة و هیئنا لنا من امرنا رشداً و صلی الله علی سیدنا محمد و آله و صحبه وسلم الحمد لله الذی اطلع فی سماء الازل شمس انوار معارف النبوة المحمدیة» .
- ۸- انجام : «والله اسأل ان ینفع به جیلا بعد جیل و حسبنا الله و نعم الوکیل و استودع الله تعالی نفسی و دینی و خواتیم عملی و ما انعم به علی ربی و هذا الكتاب و ان ینفعنی به و المسلمین و ان یردنی و احبابی الی الحرمین الشرفین علی احسن وجه و اتمه و یرزقنی الاقامة بهما فی عافیة بلا محنة و ان یطیل عمری فی طاعته و یلبسنی اثواب عافیته و یجمع لی و للمسلمین

بين خیرى الدنيا و الاخرة و یصرف عنا سواعما و یجعل وفاق بیلد رسو و یمنحنا من المدد المجدى بما ینجیه عباده الصالحین مع رضوانه و یمتعا بلذة الى وجهه الکریم من عذاب یسبق فانه اذ استودع ثمناً حنظله و الحمد لله وحده و صلى الله على سیدنا محمد و على آله و صحبه وسلم .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه در ولادت و وفات و تاریخ و مدح و منقبت و شمسی

و سیرت و اخلاق و معجزه و عبادت و محبت و طریقت و عبادت و قدسیات و رسالت حضرت محمد بن عبدالله (ص) است و کامل ترین و ارزنده ترین و عزیز ترین نسخه‌ی است که در این موضوع نگاشته آمده است . در آغاز و اواسط و میان سطرها و کثرت صفحات و انجام نسخه یادداشتها در تاریخی و دینی و توضیحات فراوان دارد . اشعار فارسی و عربی در توضیحات شکی و شمایل حضرت محمد (ص) در آغاز آمده . در کثرت صفحات رموزی برای مآخذ یادداشتها آمده است : مع علامت مولانا علی شبر آمده است . مواهب الدنیه و میه علامت مختار است که کتاب است در لغت و معنی علامت مصباح است که آن نیز کتاب است در لغت . البته مآخذ دیگر مانند قاموس ، المورد الروی لعماد علی القری ، سر ملا معین ، نشان تک مهر در آغاز دارد : «الفقیه ابو الفتح» . بعضی یادداشتها به صورت «راوی جداگانه نوشته و لا بلای نسخه الصاق شده است . تقسیمات آن بر اساس «مفصل» و «فصل» است و جمعاً « . . . مقصد» دارد . همه اشعار و جملات مشکل معرب (مشکول) است ، و هر مقصد چند فصل دارد . این نسخه در سال ۱۲۴۶ هـ ق در اختیار غلام حبیب و غلام جیلانی بوده است . و همین غلام حبیب این نسخه را در سال ۱۲۵۰ هـ ق با نسخ دیگر منبذ کرده و ظاهراً همه حواشی و توضیحات در کثرت صفحات از اوست این نسخه با این حواشی چاپ شده است و همه حواشی به خط حافظ غلام حبیب است .

۴۹۰

موصل الطلاب الى قواعد الاعراب

۴۴۷

[زبان شناسی ، نحو ، عربی ، منشور]

۱- اندازه : - بیرونی : ۲۱ × ۱۶/۵ × ۱ سم . - درونی : ۱۰ × ۱۳ × ۹/۱ سم .

- ۲- اوراق : ۷۹ ورق . ۱۵۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ ولایتی ، جلد مقوایی و پارچه‌ی سرخ رنگ با عطف کرم خورده .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، خط‌های افقی بالای شواهد و عناوین سیاه ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۵- کاتب : «عبدالحق» ، تاریخ کتابت : «۱۲۹۷ هـ ق» : «لقد وقع الفراغ من تسطير هذا الكتاب المبارك المسمى بموصل الطلاب يوم الثلاثاء في تاسع عشر من شهر شعبان سنة ۱۲۹۷ مائین والف مع سبع و تسعين . . . کاتبه عبدالحق غفر الله له» .
- ۶- مؤلف : «خالد بن عبدالله الازهری متوفی» ، نام تألیف : «موصل الطلاب الی قواعد الاعراب» ، تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : ۵-کاتب) : «و بعد فیقول العبد الفقیر الی مولاه الغنی خالد بن عبدالله الازهری هذا شرح لطیف علی قواعد الاعراب . . . سمیته موصل الطلاب الی قواعد الاعراب» .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الملهم لجمده والصلوة والسلام علی سیدنا محمد رسوله و عبده و علی آله و صحبه و جنده و بعد فیقول العبد الفقیر الی مولاه الغنی خالد بن عبدالله الازهری» .
- ۸- انجام : «سأل الله التوفیق والهدایة الی طریق الخیر بمنه و کرمه کما فعل اول کتاب حیث قال و من الله استمد التوفیق و الهدایة الی اقوم طریق بمنه و کرمه فختم کتابه بما ابتداء به و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آله و صحبه اجمعین والحمد لله رب العالمین» (رک : ۵-کاتب) .
- ۹- چگونگی : این نسخه به زبان عربی است و در موضوع «نحو» و شامل قواعد اعراب است . تقسیمات آن بر اساس مطالبی است که مؤلف اختیار کرده است . اول «الباء متعلقة بفعل محذوف» و در آخر «الزائد صلته» آمده است . روی هم رفته نسخه‌ی است که به مباحث نحوی مربوط است . بعضی یادداشتهای نحوی به زبان فارسی و عربی در کناره صفحات دارد .

۲۹۰ و ۱۸۹۰

۹۸۱

مہا بہارت

[دین و ادب ہندوان ، حکایات و روایات ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — برونئی : ۳۰ × ۲۰ × ۳ سم . — درونی : ۱۹ س ۲۴ × ۱۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۳۷ ورق . ۳۷۴ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد خاکی رنگ ہندی ، آب رسیدہ ، گرم خوردہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی و چرمی سرخ رنگ (بال لب بر گردان) ، ضربی منتش (ظاہرا این جلد از این نسخہ نیست) .
- ۴- خط : نستعلیق و شکستہ ، خوانا ، روشن ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : «منسا رام سوہی» ، تاریخ کتابت : «۱۱۲۳ ق» و «۱۱۲۸ ق» . در صفحہ ۱۴۹ و ۳۷۱ اینگونه آمدہ است : «تمام شد پرہ سیزدہم از کتاب مہا بہارت . . . بوقت دوپہر بتاریخ یازدہم شہر ربیع الاول ۱۱۲۸ ہجری . . . ۱۱۲۳ ہجری قمری . . . بدستخط اضعف الانام منسا رام سوہی صورت تسطیر یافت» (رک : ۹ چگونگی) .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف معلوم نشد ، نام تالیف : «مہا بہارت» ، تاریخ تالیف و ترجمہ معلوم نشد (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : «هو انکریم الرحیم سری کنیسا اتمہ آغاز فن سیزدہم از کتاب مہا بہارت کہ آنرا ساتک پرہ و وہرم ماسترنیر خوانند . . . چنین آوردہ اند کہ پہلم بتامہ چون آن مواعظ و نصایح بررحہ حد سروکشن و دیگران گفت ہمہ ایشان . . . او آفرین کردند و از جدائی وفوت او تأسف خوردند و بسیار گریستند چہ یقین دانستند» .
- ۸- انجام : «و ہر کس کہ این قصہ را چنانکہ هست بخواند ثواب بسیار یابد و این قصہ مہا بہارت حکم دریای محیط دارد چنانکہ در دریا جواہر نفیس مہیابند درین مہا بہارت ہم انواع جواہرات و حکایات نفیس است و ہر کس در صباح بہر نتی کہ مہا بہارت را گفت مدعای او حاصل شود ہم تم تمام شد کار من نظام شد کتاب مہا بہارت بخط بندہ فقیر بر تفسیر منسا رام

سوی بتاریخ هفدهم شهر رمضان المبارک سنه ۱۱۲۳ بعون عنایت الهی
با تمام رسید.»

۹- چگوایی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع «قصه‌های دینی و حکایات مذهبی
هندوان» است به نام «مها بهارت» و مترجم آن معلوم نشد. کاتب «منسارام
سوی» نام دارد که از سال ۱۱۲۳ تا ۱۱۲۸ کتابت کرده است و بانی
این کار «نجم الدین علی خان جاگیردار برادر زاده قطب الملک» و
میرزا عنایت بیک سنجری کابلی» بوده است. تقسیمات این نسخه بر اساس
«ن» و «قسمت» است و از آغاز فن سیزدهم تا آخر پرب هژدهم در این
نسخه موجود است و در پایان هر «پرب» نام کاتب و بانی آن آمده است.
یادداشتهای ادبی و توضیحات دینی در آغاز و انجام و لا بلای نسخه آمده
است. از جمله نقل فرمان «همایون پادشاه» که به «اسمعیل خان هوت
عطا فرموده در ایام شکست شیرو افغان» است این نسخه در اثر آبدیدگی و
پوسیدگی مقداری از متن آن ضایع شده است. نشان مهر «کتابخانه رشیدیه»
دارد.

۱۱۰
۶۷۵

میبیدی شرح هدایة الحکمة

[فلسفه (حکمت)، عربی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۳ × ۱۲/۵ × ۲ سم - درونی : ۱۷ س ۱۶ × ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۱۱۶ ورق . ۲۳۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ سمرقندی ، وصالی شده ، کرم خورده ، آب رسیده ، جلد
مقوایی زرد گون با عطف و گوشه چرمی خاکی رنگ .
- ۴- خط : تحریر و نستعلیق و ثلث ، روشن ، خوانا ، عنوانها و نشانها و خط های
رسم شده بر بالای جملات شواهد شنگرف : قرن ۱۰ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : «یا شارح» : «ملا سید حسین ابن معین الدین المیبیدی الحسینی المتوفی
سنه ۱۰۱۰ ه ق» ، نام تألیف (شرح) : «میبیدی شرح هدایة الحکمة» ،

تاریخ تالیف معلوم نشد . اصل متن شرح شده «هدایة الحکمة» تألیف ائیر الدین مفضل بن عمر الابهری المتوفی سنه . ۶۶ هـ . است . در صفحه ۱ و ۲ نسخه چنین آمده است : «و بعد فیقول العبد الفقیر المعتصم بلطفه الابدی حسین ابن معین الدین المیبیدی . . . رسمت فی ایام التحصیل علی اکثر کتبه ارقاما کثیرة نعد للمناظرین فیه بصیرة و منها الهدایة للمحقق الثمیل والمدقق الفاضل ائیر الحنة والدين مفضل بن عمر الابهری قدس سره العزیز فالتمس عنی بعض المتردین الی . . . ان اجعل لهم من الازمنة المتعلقة بها شرحا» .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الهدایة امر من لئیه و کل شیء یعود الیه لد الحمد علی ما انعم علینا سوابق النعم و لواحقها و الهم الینا حقایق الحکم و دقایقها والصلوة علی جمیع الانبیاء والاولیاء خصوصاً نبینا محمد جهات العدالد» .

۸- انجام : «وسمی فسخا و قد یقال هی متعلق ببعض الاجرام السماویة للاستکمال و من اراد الاستقصاء فی الحکمة و الوقوف علی مذهب الحکماء فلیرجع الی کتابنا المسمى بزبدة الاسرار ظنی ان الواجب علی طالب الحق مطالعة کتب الشیخین ابی علی و شهاب الدین . . . و فوق طورهما . . . من الله الاکبر» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فلسفه و حکمت» است بر اساس تفکر اسلامی به زبان عربی . متن اصلی نسخه «هدایة الحکمة» نام داشته و از متون حکمی و فلسفی ارزنده در عالم اسلام است . شارح آنرا شرح کرده به نام خودش «سبیدی» یا «سبیدی شرح هدایة الحکمة» معروف گشته است . روشن شرح چنین است که جمله یا جمالاتی از متن اصلی را می آورد و تقسیمات نسخه اصل را نیز رعایت می کند و سپس به شرح لغوی و حکمی و فلسفی آنها می پردازد و بر «فن» و «قسم» و «فصل» منتقسم است . در کنار حفجات و لا بلای سطرها شرح ها و توضیحات علمی و فلسفی و لغوی فراوان دارد .

۸۹۰

۷۵۴

ناشناخته

[ادب، علوم ادبی و صناعات ادبی، فارسی، مثنوی و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۱/۵ \times ۱۵/۵ \times ۶/۰$ سم . - درونی : ۱۰ س $۱۴ \times ۸/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۴۵ ورق . ۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ هراتی، پوسیده، آب رسیده، کاغذی ملون با عطف پارچه‌یی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی، خوانا، روشن، پخته، کلمات شواهد و عنوانها و سر فصلها و نشانه‌ها شنگرف، قرن ۱۰ هجری .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و تاریخ کتابت ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : نام «مؤلف» و «تألیف و تاریخ» آن معلوم نشد .
- ۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد و در اثر آب دیدگی و پوسیدگی محو شده است و چنین آغاز می‌گردد : «اینقافیه را مقید مجرد گویند روی و حرکت ما قبل توجیه آخرین حرف . . . تکرار از روی بشمار . . . اینقافیه را . . . گویند مثل این بیت، ردیف آنحرف ساکنی را دان که به پیش روی شدست عیان» .
- ۸- انجام : ناقص و افتادگی دارد و چنین پایان می‌یابد : «فی بیان المتقارب، متقارب از آنجهت گویند که اوتاد او بیکدیگر نزدیکست چرا که درمیان دو و تد یک سبب خفیف است اصل بحر متقارب» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «علوم ادبی» یا «صناعات ادبی» است اما افسوس که از آغاز و انجام افتادگی دارد . نثر و نظم برگزیده و مطالب فشرده دارد . تقسیمات آن بر اساس موضوعات برگزیده از جانب مؤلف است که بر صنایع معنوی و لفظی و علم قافیه و علم عروض تقسیم شده است . حروف روی از علم قافیه در آغاز و بحر متقارب از علم عروض در انجام آمده است . در گوشه و کنار آن یادداشت‌های صناعتی و توضیحات ادبی به خط خوش و تحریر دارد . و «منه دام افادته» امضا شده است . اشعار برگزیده را تقطیع

کرده و کابینه زحافات عروضی را به نحوی شایسته بیان داشته است و احتمال می رود که یکی از شاگردان جامی و یا از بیان جامی کتابت کرده باشد. والله اعلم بالصواب .

۸۹۰ و ۹۵۰

۹۰۱

ناشناخته

[ادب و تاریخ ، حکمت و اخلاق و تمثیل و لطیفه . فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $4/5 \times 18 \times 1/5$ سم . - درونی : ۱۹ سم $1/5 \times 17/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۹۶ ورق . ۱۹۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، کرم خورده . آب رسیده . وصالی شده . جلد چرمی قهوه‌ای رنگ روشن ، ضری ، منقش (تاریخ) .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، زیبا ، پخته ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و سر فصل‌ها و نشان‌ها و جملات عربی و کلمات شواهد چهار رنگ (شکرکف و زرین و لاجوردی و قهوه‌ای) ، قرن ۹ ه ق .
- ۵- کاتب : نام « کاتب » و « تاریخ کتبت » ندارد .
- ۶- مؤلف : نام « مؤلف » و « تألیف » و « تاریخ تألیف » معلوم نشد چون از آغاز نجوم ناقص است . (رک : ۹ - چگونگی) .
- ۷- آغاز : افتادگی دارد و ناقص است و چنین آغاز می گردد : « بتقریبی این ماجرا را آنها نمودم وی چون این سخن شنید علی الفور از اسب فرود آمد ، سجده شکر کرد همگنان از آن سؤال نمودند وی گفت که مادر اوان بنی مروان اوقتی در غایت عسرت می گذرانیدیم و در دبستانی که بودیم مقرر شده بود که هر روز یکی از اطفال طعامی مرتب دارند .
- ۸- انجام : ناقص است و افتادگی دارد و چنین انجام می یابد : « و من طامة الکبری ... عمومی ارباب نجوم بتخصیص سالک مسالک سخن وری حکم اوحده البدن انوری ع بحکم دعوی زیج و گواهی عمومی . اتفاق نمودند بر آنکه همچنانکه در زمان حضرت نوح علی نبینا و علیه السلام قران این کواکب در سرطان که برج آبیست نتیجه آن دارد که تمام ربع مسکون چون شلاله

ارباع در آب مقرون شد در این نوبت که همه» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «حکایات و لطایف و نوادر و تمثیلات و حکم و امثال و سخنان بزرگان و عالمان و شاعران و پادشاهان و امیران» است و همه مطالب آن با ذکر تاریخ (سال و ماه و روز) و بیان منابع و مآخذ و اسامی گویندگان همراه است و مجموعه‌ی بسیار ارزنده است به نثر زبان فارسی آمیخته با اشعار برگزیده و آیات قرآن و احادیث و کلمات قصار زیبا. متأسفانه از آغاز و انجام ناقص است. بعضی مآخذ نسخه مجمع النوادر و تاریخ اعم کوفی، روضة الصفا و جوامع الحکایات و بعضی اشخاص نسخه: اهلی شیرازی، کاتبی، سعدی، نظامی، انوری، آل سامان، مأمون، ابن مقله، آل عباس، خسرو، ظهیر. یک مصراع به خط نستعلیق جلی در کناره صفحه ۹۲ آمده: «حشمت بفسون شکارها خواهد کرد»، در کناره صفحات از یاد رفته‌ها و یادداشتهای دیگر افزوده شده است.

۸۹۰

۹۶۳

ناشناخته

[ادب، صناعات ادبی، عربی، مثنوی]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۱۷ × ۱۳/۵ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۱ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۱۸۳ ورق . ۳۶۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی، کرم خورده، وصالی شده، آب رسیده، جلد مقوایی با عطف پارچه‌ی قهوه‌ی رنگ .
- ۴- خط : تعلیق و شکسته، خوانا، روشن، پخته، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف و میاه، قرن ۹ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : نام «مؤلف و تألیف و تاریخ آن» معلوم نشد (رک : ۹- چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه آغاز می‌شود : «با مثال ذلک قوله والانکار کذلک دل علی ان صورة الفعل ان یلی الفعل الهمزة ولما کان له صورة اخری لایلی فیم . . . بقوله ولانکار الفعل صورة اخری» .

۸- انجام : ناقص است و چنین پایان می یابد : « و هو من الضرب الثامن منه والقافية عند الخليل من آخر حرف في البيت الى اول ساكن بيته مع الحركة التي قيل ذلك الساكن فالقافية الاولى من هذا البيت هو لفظ الحدى مع حركة الكف من شرك الروى والقافية » .

۹- چگونگی : ابن نسخه به زبان عربی و در موضوع «علوم ادبی» یا «صنایع ادبی» است، از آغاز و انجام افتادگی دارد . نسخه‌ی کهن به خط تعلیق و شکسته است . تقسیمات آن بر حسب «باب» و «فن» و اسامی الفاظ صنایع ادبی است . مانند : «الفن الثالث علم البديع» و «الفول في احوال متعلقات الفعل» و احوال المسند . اوراق این نسخه جا بجا شده است . در اکثره صفحات و در میان سطرها و لا بالای الفاظ شرح های ادبی و توضیحات لغوی و شواهد شعر و نثر آمده است چنان به نظر می رسد که نسخه‌ی از قرن هشتم به نهم باشد .

۲۹۰ و ۸۹۰

۹۸۷

ناشناخته

[ادب و دین ، قصه و داستان ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۱۹/۵ × ۱۳ × ۳/۵ سم . — درونی : ۱۴ س ۱۴/۵ × ۸/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۷ ورق . ۳۳۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد و روشن رنگ کشمیری . آب رسیده ، وصالی شده ، چند مقوایی ، ملون با عطف پارچه‌ی راه راه خاکی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، روشن ، پخته ، خوانا ، عنوان ها و نشان ها و سرفصلها و خط های افقی رسم شده بر بالای کلمات و الفاظ شنکرف . قرن ۳ ، ۴ ، ۵ .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد (راک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «آن معرفت بدست طعام ایشان خوفست . . . القصه بر بام طیفه هفتم آرو بیانند که ایشان . . . درفند و از گریه نیاسانید بعضی فریشتگان را دو پر است بعضی را سه پر و بعضی را چهار

۸- انجام : ناقص است و چنین انجام می‌گیرد : «حکایت حلیمه دایه مصطفی صلی الله علیه وسلم بود که من و خواهران من . . . من باز گشتم پیش عبدالمطلب رفتم سرانجامه برد محمد علیه السلام را دیدم صوفی پیچید و بر زیر آن حریر سفید . . . نرمک دست بر سینۀ او نهادم لب بخنده گشود نوری دیدم تا عنان هوا بر گرفت او را بر گرفتم» .

۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع «قصه‌های دینی و اخلاقی» است و از مطالعه آن اینگونه معلوم می‌شود که بر اساس قصص قرآن شریف و احادیث نبوی و اخبار و روایات و حکایات و قصه‌های اسلامی است . اکثر جای‌ها آیه‌ی از قرآن می‌آورد و بر اساس آن قصه‌ی را شرح و بسط می‌دهد و به نثر فارسی روان مطالب دینی و اخلاقی را در لباس الفاظ و جملات روان فارسی بیان می‌دارد . تفسیمات آن بر اساس لفظ «قصه» و «القصه» و «آورده اند که» است و گاهی اسامی ائمه اطهار و پیغمبران را پس از لفظ قصه به دست می‌دهد ، مثلاً «قصه ابراهیم» و «قصه یوسف و زلیخا» و «قصه آمدن توریت» . گاهی از اشعار فارسی مثنوی‌های داستانی آورده است مانند مثنوی یوسف و زلیخای جامی . متأسفانه از آغاز و انجام افتادگی دارد و هیچ گونه نامی از مؤلف و تألیف و کاتب و تاریخ آن در دست نیست . شاید «قصص الانبیاء» باشد . روی عطف «قصص الانبیاء» آمده است .

۱۹۰

۹۹۹

ناشناخته

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $22 \times 15 \times 2/5$ سم . — درونی : ۱۵ س (۱۵ بیت)
- ۲- اوراق : ۲۴۴ ورق . ۴۸۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ ممرقندی ، کرم خورده ، ساییده شده ، بدون جلد .

۴- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها زرین و لاجوردی و شنگرف ، جدولهای و خطی کناره متن لاجوردی و سیاه و زرین و جدولهای ۳ خطی فواصل ابیات و مصاریع و عنارین سیاه و زرین ، قرن ۹ و ۱۰ هـ ق .

۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آغاز و انجام ناقص است .
۶- مؤلف : یا (شاعر) و نام تألیف و (مثنوی) تاریخ آن معلوم نشد (رک : ۹-چگونگی) .

۷- آغاز : افتادگی دارد و اینگونه آغاز می شود :

«خانه را مهد بنی آدم کند
آب موج آرنده را بل سازد او
ماه را بر پیرهن گویا کند
کوه را او منصب شاهی دهد
باد را نه ماهه مریم کند
و آتش سوزنده را گل سازد او
وز دم پیراهنی بینا کند
از جنان چاهی چنین جاهی دهد»

۸- انجام : افتادگی دارد و اینگونه انجام می یابد :

«چون نظر از بادشاه آید پدید
این سخن محمود را دلشاد کرد
چون کشنده گشت فارغ از گناه
شاه گفتش چون برستی از خطر
نیست ممکن گر گناه آید پدید
در زمان دادش دیت آزاد کرد
دست محکم کرد در فتراک شاه
پای در ره نه چه میخواهی دگر» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع ادب و اخلاق و حکمت و عرفان و فلسفه است . بروزن مثنوی موای معنوی سروده شده است ، اما مثنوی مولوی نیست . تقسیمات آن بر اساس «مقامه» است و چون اوراق آن در صحافی درهم و برهم شده است ، تقسیمات آن نیز برهم خورده است . احتمال دارد یکی از مثنویات جامی باشد . اینک نقل چند مقامه : «مقامه نهم آمدن سالک فکرت پیش قلم» و «مقامه پانزدهم رفتن سالک فکرت پیش آتش» و «مقامه هفدهم رفتن سالک فکرت پیش آب» و «مقامه بیست و سیم رفتن سالک فکرت پیش و حوش» . این نسخه از لحاظ متن فارسی و حکایات اخلاقی و روایات تاریخی و تمثیلات عرفانی ارزنده است اما افسوس که آغاز و انجام ناقص و اوراق آن درهم و برهم و از اواسط افتادگی دارد .

۸۹۰

۱۰۰۰

ناشناخته

[ادب، عرفان و تصوف، فارسی، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۱۶/۵ \times ۱۰/۵ \times ۲/۵$ سم. - درونی : ۱۵ س $۱۱/۵ \times ۵$ سم.
- ۲- اوراق : ۱۸۱ ورق . ۳۶۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی و پارچه‌پی با عطف چرمی سرخگون .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و خط‌های افقی رسم شده بر بالای کلمات و الفاظ شواهد شنگرف ، قرن ۱۰ هـ .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد (رک : ۹ چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود : «میداد رباعی ، در عشق زراحت تو خوشی فایده نیست
تا زهر هلاهل نچشی فایده نیست
خواهی که ترا بردر او بار دهند
تا بار ملامت نکشی فایده نیست
- معنی رباعیه ظاهر است و گاهی پروانه از ملامت لذت‌های گرفت و لحظه‌ها حاصل می‌کرد» .
- ۸- انجام : ناقص است و چنین انجام می یابد : «و آفت سکر دیدم نومیدی یافتم و بعجز باز آمدم ژ یعنی بسکر محبت و . . . رفتم و بعد از سکر آفت خمار دیدم و بسبب غایه عظمت و استغناء آن درگاه نه‌ایه فقر و مسکنت خویش نومیدی که بهیچ نوع ممکن ندیدم که مرا از و چیزی و اثری باز رسد
ضرورت بعجز باز آمد ای مشت گل» .
- ۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع ادب و عرفان و تصوف است . از آغاز و انجام ناقص است . تقسیمات آن بر اساس «حکایت» و «فصل»

است در آغاز بخشی از فصل سوم و سپس «فصل چهارم در نصیحت سال» آغاز می گردد و در اواخر «فصل پانزدهم در حقایق عشق» است. نثر فارسی آن آمیخته با اشعار دلاویز و رباعیات شور انگیز و قطعات و مثنویات کوتاه دل انگیز است و از آیات قرآن و احادیث نبوی و کلمات مشایخ استفاده کرده است. در آغاز اوراق از یک نسخه خطی دیگر برای تجلید مورد استفاده قرار داده اند. روی هم رفته نسخه‌ی ارزنده است. شاید «نزهت الارواح» باشد.

۲۹۰

۶۳۱

ناشناخته

[دین ، فقه ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۵ × ۱۶ × ۵ سم . - درونی : ۱۹ س ۵/۱۸ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۲۶ ورق . ۵۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، ساییده شده ، وصالی شده ، جلد چرمی خاکی دودی رنگ پوشیده .
- ۴- خط : ثلث خوش و زیبا ، پخته ، روشن ، خوانا ، عنوانها و سر فصلها و جدولهای دو خطی کناره متن و علامات شنگرف ، قرن ۹ و ۱۰ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ ندارد ، اما ظاهراً از کتب فارسی فقهی اهل سنت و جماعت است و شاید «مجموعه خانی فی عز المعانی» و یا «مجموعه سلطانی» نام داشته باشد . (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص و افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود : «حرف منقطع شد و طی جایز نبود مگر که غسل کند و یا ادنی وقت نماز بگذارد که قدرت بر غسل و تحریمه بود مسله طهری که میان دو خون است در مدة حیض و نفاس بود حکم حیض و نفاس دارد و بقول ابی یوسف اقل طهری که در مدة پانزده شب روز است و اکثر او حد ندارد» .
- ۸- انجام : «مسله جایزست وصیت کننده رجوع کند از وصیت و بقول چنانکه گوید

رجوع کردم ازین وصیت و یا بفعل جنانکه آن کالا بفروشد و یا بجامه وصیت کرده بود بعده بز و یا گوسفند وصیت کرده بعد ذبح کرد ، مسأله منکر شدن از وصیت بمردن رجوع نباشد والله اعلم .

۹- چگونگی : این نسخه از لحاظ متن زبان و ادب فارسی ارزش ویژه دارد زیرا جملات کوتاه و روان و بدون لغات دشوار و کلمات عربی و مطرود و دور از فهم است . رسم الخط حروف و الفاظ زیبا و دیدنی است . سرکش «کاف و گاف» شبیه یک «همزه بزرگ و دم بلند» است . حروف «پ» و «ج» و «گ» همانند «ب» و «ج» و «ک» است . موضوع آن «مسائل فقهی و فریضه‌ی و عبادات» است بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت . تقسیمات آن بر پایه «کتاب» و «باب» و «مسأله» است . «باب الانجاس» در آغاز و «باب» و «کتاب الوصایات» در انجام است و شامل چند کتاب و باب و هزاران «مسأله» است . لفظ «مسأله» را به شکل «مسله» کتابت کرده است . مطالب از یاد رفته و یادداشتهای توضیحی و فقهی در کناره صفحات کتابت شده است . ظاهراً این نسخه شبیه «مجموع خانی فی عز المعانی» و یا «مجموع سلطانی» است . از نظر تحقیقات ادب و لغوی زبان فارسی نسخه‌ی است مطمئن و معتمد و ارزنده .

۲۹۰

۶۹۰

ناشناخته

[دین ، مسائل فقهی و فریضه‌ی ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $22/5 \times 13/5 \times 2/5$ سم . - درونی : ۱۶ س 18×10 سم .
- ۲- اوراق : ۱۴۵ ورق . ۲۸۹ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم نخودی رنگ سیالکوتی ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی کبود و ملون .
- ۴- خط : نستعلیق شکسته آمیز ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و جدولهای ۲ خطی کناره متن شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .

- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تالیف و تاریخ تالیف ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : « بعد از آن گفت مرحبا که خوش آمدی که من منتظر مهمان بودم فی الحال زاهد دست برداشت و حق تعالی را ثنا گفت آغاز کرد الهی بکرم خود . . . بتوفیق روزه را مهلت آخر رسیدی که تو بدولت مهمان هم روزی کردی مهتر ابراهیم گفت ان بنده خدای مهلت روزه توجه باشد» .
- ۸- انجام : ناقص و اینگونه پایان می یابد : «گفت آری در فلان وادی است در آن غازی زاهد مر خدای را عبادت می کند از مرتبه او فرستاده که از زمین تا آسمان مهتر ابراهیم چون حکایت بزرگی شنید قصد دیدن او بکرد چون رسید سراو را بدید سلام بگفت زاهد جواب سلام داد» .
- ۹- چگونگی : این نسخه مسائل دینی (فقه و فرائض و تمثیلات دینی و عرفانی) را در بردارد و باوجود اینکه از آغاز و انجام ناقص است از لحاظ نثر زبان فارسی ارزنده و قابل تحقیق است ، ظاهراً باب اول و نیمی از «باب دوم در فضیلت مهتر شعیب» افتادگی دارد و در آخرتا «باب سی و سیوم در فضیلت بهشت و بدیدار حق تعالی» ادامه دارد و در این نسخه در حقیقت ۳۱ باب موجود است . از آیات قرآن شریف و احادیث نبوی و کلمات مشایخ استفاده کرده است . مآخذ کتب و اسامی رجال را ذکر کرده است .

۲۹۰

۹۰۶

ناشناخته

[دین ، نماز و روزه و اوراد و تعویذات ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۱ × ۱۵ × ۷/۷ . سم . — درونی : ۱۵ س ۱۵ × ۱۰ . سم .
- ۲- اوراق : ۳۶ ورق . ۷۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری (جهانگیری) ، کرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سرفصلها و نشان‌ها سنگرف ،

قرن ۱۱ هـ ق، جدولهای ۳ خطی سرخ و سبز.

۵- کاتب : «دیندار خان ولد جوهر خان عارف زئی»، تاریخ کتابت ندارد : «این نوشته دیندار خان ولد جوهر خان عارف زئی در شهر رمضان المبارک بوقت چاشت از تهریر فروغ یافت (کذا)». در آغاز به خط تازه سال کتابت را «۱۱۱۴ هـ ق» آورده است.

۶- مؤلف : «عبدالله عبدی خویشکی قصوری» یا «عبدی»، نام تألیف در این نسخه نیامده است. لفظ «عبدی» در بیتی در آخر نسخه آمده است :
«عبدی از اتحاد این حرفی چند آورد بامتداد این حرفی چند»

۷- آغاز : ناقص است و اینگونه آغاز می‌گردد : «لی و ما عملت فیه من سیئة فاغفرها و تجاوز عنی انک غفور رحیم و در خبر است که با مداد بر خیزد و این تمجید بگوید از زوال نعمت ایمن گردد دردم آخر بسعادت از دنیا رود و جای او در بهشت باشد».

۸- انجام : «و اصول این مشرب هشت چیز است که سیر بهشت رکن شده و مستعر بحروف هشتگان و آن اینست ،

بر زخ و ذات با صفات بود	شد با مد از نکات بود
تحت و فوقانی بواسطه سالک	باقی از فانی صفات بود
عبدی از اتحاد این حرفی چند	آورد با امتداد این حرفی چند
با خامه بی و داد این حرفی چند	از بهر کریمداد این حرفی چند»

۹- چگواگی : این نسخه در موضوع «نماز و روزه و ورد و تعویذ و دعا» است به زبان فارسی آمیخته با آیات قرآنی و احادیث و جملات عربی و بر حسب عقیده اهل سنت و جماعت. نثر فارسی آن روان و فصیح و مفهوم است و سبک پاکستانی یا هندی دارد. تقسیمات آن بر اساس «فصل» است و جمعاً «۳۲ فصل» دارد. فصل اول و مقداری از فصل دوم افتاده است. در پایان نسخه در یک صفحه و نیم مطالبی از آغاز رساله ارشاد السالکین و برهان العارفین شیخ احمد یحیی منیری آورده شده است.

۲۹۰
۹۳۳

شناخته

[دین ، فقه و علوم اسلامی ، عربی ، منثور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۲ × ۱۴ × ۳/۵ سم . - درونی : ۱۹ س ۱۵/۲ × ۸ سم .
- ۲- اوراق : ۳۴۴ ورق . ۶۸۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، اندکی کرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی کبود رنگ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، جدولهای خطی سیاه و زرد و لاجوردی و زرین ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آغاز و انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : یا (شارح) : و نام و تاریخ تألیف معلوم نشد (رک : ۹ - چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد : «علیه وسلم انه قال ان الرجل له الدارة عندالله لا يبلغها بعلمه حتى يبتلى ببلاء في جسمه فيبلغها بذلك و ما جاء في الخبر انه لما نزل قوله تعالى من يعمل سوء» .
- ۸- انجام : «لان محل التوكل القلب و هو تحقيق الا ان فمن انكر الكسب فقد انكر السنة و من انكر التوكل فقد انكر اليمان (كذا) فان تعسر شيء من الاسباب فلتقدير» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه» بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت به زبان عربی است . تقسیمات آن بر اساس «فصل» است و لیکن فصلها شماره ندارد . الفاظ «قال» و «روی» و «قوله» و «اللهم» و «عن» مکرر شده است . از آیات قرآن و احادیث و اقوال مشایخ و سخنان بزرگان با ذکر نام رجال و مآخذ و کتب استفاده کرده است . از آغاز و انجام ناقص است بنا بر این شناختن نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن مشکل است . مهر «کتابخانه رشیدی» دارد .

۲۹۰

۹۴۰

ناشناخته

[دین، فقه، فرایض و واجبات، فارسی، منشور]

- ۱- انداره : - بیرونی : $23/5 \times 13 \times 2/5$ سم . - درونی : ۱۹ س $16 \times 7/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۲۰۵ ورق . ۴۱۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ کشمیری ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون سبزگون با عطف پارچه‌پی آبی رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، پخته ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد . چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : نام «مؤلف و تألیف و تاریخ آن» معلوم نشد (رک : ۹ - چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه آغاز می شود : «نیت نماز می کند که از دست اوست و یقین باز ساقط گردد و آب نیست در نماز نیت استقبال قبله و نیت قصر و تمام و عدد رکعات الا در موضعی که شب میان تمام و قصر و اگر نیت ادا کند پس معلوم شود که بیرون وقت بوده باشد» .
- ۸- انجام : ناقص است و افتادگی دارد و اگر مصلحت در تقدیر باشد تقدیرش کند ششم تلقین و تعلیم یکی از خصمین نکند که مضرت خصم دیگر باشد هفتم رشوت تکبر دو واجب است و اگر بگیرد واجب است که رونماید بصاحب هشتم گواه را بر گواهی جرأت» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه» و «واجبات و مستحبات» است مانند «نماز و روزه و حج و زکوة و خمس و جهاد و وضو و تیمم و میراث و نکاح و تمتع و صیغه و طهارت و اعتکاف» و اشکل اینها . فارسی آن روان و خط خوش ، آمیخته با آیات قرآن شریف و احادیث نبوی و اقوایل پیشوایان دین . تقسیمات آن بر اساس «کتاب» و «باب» و «فصل» و «بحث» و «اعداد ترتیبی» و «شرط» و «رکن» و «نوع» است . مثلاً : «کتاب حج» «۱۲ باب» و «باب تمتع» در حج را «تا بیست و پنجم» شمرده است . د

گوشه و کنار صفحات معانی لغات و توضیحات فقهی آمده است . مهر «کتاب خانۀ رشیدیہ» دارد .

۲۹۰
۹۳۷

ناشناخته

[دین ، فقه ، فرایض و وظایف ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۲ × ۱۵/۵ × ۱/۵ سم . — درونی : ۱۵ × ۱۴ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۱۴۸ ورق . ۲۹۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ کشمیری ، آب رسیده ، پوسیده ، جلد مقوایی ملون (لاجوردی) با عطف پارچه‌پی کبود رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، جملات عربی خط ثلث و معرب ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و سر فصلها و نشان‌ها و حرکات الفاظ عربی شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد (رک : ۹ — چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد و اینگونه شروع می شود : «جفا کننده این حدیث بر طریق وعده است نه بر طریق وجوب که اصلاح بنده بر حق واجب نیست و حکم حق مر بنده را حجت نی از خالصه الحقایق بعضی از اهل معرفت گفته اند هر که مدام با وضو باشد گرامی کند او را خدا تعالی بهفت خصال اول زینت کنند فریشتگان در صحبت او» .
- ۸- انجام : «و هر کرا حدث رسد و وضو بکند و دو رکعت نماز نگذارد بدرستی که جفا کرده باشد بر من و هر کرا حدث رسد و وضو کند و دو رکعت نماز گذارد و حاجت دینی و دنیاوی خود بخواند اگر من اجابت نکم بدرستی که من جفا کرده باشم و نیست همه من پروردگار جفا کننده» .
- ۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «فقه» است بر اساس عقیده اهل سنت و جماعت که شامل نماز و روزه و وضو و تیمم و حج و زکوة و اخلاق و نصیحت و وظایف می شود به زبان فارسی آمیخته با آیات قرآن و احادیث و اقوال . فارسی روان و منسجم دارد و به «سبک خراسانی» می رود . تقسیمات آن بر

حسب «فصل» و «باب» و «اعداد ترتیبی» است و ضمناً مأخذ و مصادر و اسامی رجال و امکنه را صریح و واضح شرح داده است و چنان معلوم می شود که «مجموعه سلطانی» یا «مجموعه خانی فی عین (عز) المعانی» باشد . چون از آغاز و انجام ناقص است و از اواسط هم در بعضی جای‌ها افتادگی دارد ، بنا بر این «ناشناخته» ماند .

۸۹۰
۹۴۱

ناشناخته

[دین ، عرفان و فقه و ادب ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۶/۵ \times ۱۶ \times ۲$ سم . - درونی : ۲۴ س $۱۹ \times ۹/۵$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۸۵ ورق . ۳۷ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیره رنگ لاهوری ، آب رسیده ، جلد مقوایی ملون سبزگون با عطف و گوشه تیماجی سرخ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام «مؤلف» و «نام و تاریخ تألیف» معلوم نشد (رک : ۹- چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و افتادگی دارد : «و دیگر مال یتیم خوردن و دیگر ربا خوردن و دادن و دو در فرج است زنا و لواطت و دو در دست کشتن و دزدی کردن بر وجهی که حد واجب آید و یکی در پای و آن گریختن است از صف کافران چنانکه یکی از دوبگریزد و ده از بیست و اما چون بیشتر باشد گریختن روا باشد» .
- ۸- انجام : «و حدیثی که بر زبان بود دیگر است و ایمان که در دل بود دیگر است و ندانم که حقیقت ایمان در دل چگونه بود غافلی را که وی در سالی چند هزار دینار حرام بستاند و به دیگری دهد تا همه در ضمان وی بود و در قیامت از وی طلب کند و منفعت آن بدیگری رسد و این نهایت غفلت و ناسلمانی باشد والله اعلم بالصواب تم (۹ بار) .»

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «ادب» و «فقه» و «واجبات و مستحبات» است و گاهی مباحثی به میان می آید که از عرفان و تصوف و معاملات و تجارت بحث می کند و از این جهت شاید نسخه‌ی ناقص از کیمیای سعادت یا مدارج النبوة فی مدارج الفتوة باشد. تقسیمات آن بر اساس «رکن» و «اصل» و «باب» و «فصل» و دیگر مطالبی است که از طرف مؤلف یا کاتب به شنگرف آمده است، مانند «حقیقت و بیان پیدا کردن، پیدا کردن و اصل». فارسی آن روان و ساده و به سبک خراسانی می رود و بنا بر این احتمال دارد کیمیای سعادت باشد. در کناره‌های صفحات بعضی یادداشتهای لغوی و فقهی دارد.

۲۹۰

۹۶۵

ناشناخته

[دین، فقه و عرفان و اخلاق، فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰ × ۱۳ × ۴/۵ سم . - درونی : ۱۵ س ۱۲ × ۷ سم .
- ۲- اوراق : ۳۴۶ ورق . ۶۹۲ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ کشمیری ، گرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوای و چرمی وصالی شده و در غلاف پارچه‌ی کبود رنگ پیچیده .
- ۴- خط : نسخ خوش ، پخته ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر نصاها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد چون از آغاز و انجام افتادگی دارد . (رک : ۹ - چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است تا اواسط باب چهارم افتادگی دارد : «کردن سبب عذاب گور است . . . پندیست . . . انا نرانا . . . باز باشند از خیانت و عبرت گیرند تا برهند از عقوبت نهز جنین گویند که این زمین‌اند روزی پنج بار بانگ کنداده گوید یا فرزند آدم بر پشت من میخرامی زود باشد که اندر شکم می آیی» .

۸- انجام : ناقص است و تا اواسط «باب هشتاد و هفتم اندر بر خواستن و قصه آن» اینگونه ادامه دارد : «نعره بزد و بیفتاد و مر اورا مرده برداشتند والله اعلم باب هشتاد و هفتم اندر بر خواستن و قصه آن قال الفقيه رحمه الله انامحمد بن الفضل قالنا محمد ابن جعفر قالنا ابراهيم ابن يوسف عن مجاهد گفت ابن عمر گفت يا مجاهد جون با مداد برخیزی شب را طمع مدار (ص ۶۸۰) . . . و اما شناختن خویش آنست که بشناسد ضعیفی خویش از بهر آنکه قضا را از خود رد نتواند کرد و بقسمت خدا عز و جل دهد و اما شناختن دشمن خدای عزوجل و دشمن خویش آنست که با دیواندر نیز بمعرفت جنگ کند . . . و هزیمت گناه . . . گفته‌اند که هیچ روز» (ص ۶۸۴ نسخه).

۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی و در موضوع «فقه و اخلاق و عقاید و عرفان و تصوف» است از آغاز و انجام ناقص است . از آغاز تا اواسط باب چهارم و از انجام تا اواسط باب هشتاد و هفتم موجود است . تعداد ع ورق (۸ صفحه از باب سوم و اوایل باب چهارم اشتباها در آخر صحافی شده است . نثر فارسی بسیار زیبا و روان و شیوا دارد و آمیخته با آیات قرآن و احادیث و اقوال و کلمات مشایخ و اشعار دلاویز عرفانی و روحانی است . تقسیمات آن بر اساس «باب» است و جمعاً «۷۳ باب» در این نسخه موجود است و ۳ باب از آغاز و معلوم نیست چند باب از انجام افتاده است . احادیث و روایات و حکایات و اقوال را با سند رجال ذکر می کند و در آغاز هر موضوع و هر باب می آورد : «قال الفقيه رحمه الله نا . . .» و این فقیه در بیشتر ابواب «محمد بن الفضل» یا «محمد بن جعفر» یا «ابوالقاسم بن عبدالرحمن ابن محمد» است . نشان یک مهر در صفحه ۱۳ دارد : «حفیظ الدین . ۱۲۷» و در کنار صفحات یادداشتهایی دارد .

ناشناخته

[دین ، فقه ، و حکایات و روایات و مباحث دینی ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۳/۵ × ۴ سم . - درونی : ۱۹ ص ۱۶ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۲۸۸ ورق . ۵۷۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک سفید رنگ هراتی ، گرم خورده ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌ی کرباسی (سفید و سرخ) .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، جملات عربی معرب و مشکول ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و خط‌های انقی بر بالای جملات شواهد شنگرف ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از آخر ناقص است .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد و لیکن به نظر می رسد که نام نسخه تحفه اثنی عشریه باشد (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «سیانی من بعدی قوم لهم نیز یقال لهم الرافضة فان ادرکو فاقتلو هم فانهم مشرکون قال قلت تا رسول الله ما العلامة فيهم تفرطونک ما امیدفیک و يطعمون علی السلف بعد از من قومی خواهند آمد که لقب ایشان رافضه است پس اگر ایشان را دریابی مقتول ساز ایشان را زیرا که مشرک اند» .
- ۸- انجام : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «دیدم گفتم بلی گفت نمی پندارم ترا مگر آنکه مردی صالح باشی این مرد پیر برادر من خضر بود علیه السلام که نزد من آمده بود و مرا گفت تو وای امر این است خواهی شد و من ترا مساعدت خواهم نمود در آن امر رحمة الله علیه و رضی الله عنه و اما اشار الله المنان والوهاب تلحقتی بعبادة الصالحین و اولیائهم العارفين و احبائهم المقربین و ان یبتنی علی محبهم و یحبونی فی زمرةهم» .
- ۹- چگونگی : این نسخه به زبان فارسی در موضوع «دین» است و آن شامل مباحث فقهی و خبری و حدیث و حکایت و روایت است بر اساس عقیده اهل سنت و

جماعت و لیکن راجع به شیعه مخصوصاً و دیگر فرق اسلامی عموماً مطالب بسیار دارد و به نظر می‌رسد که «تحفه اثنی عشریه» باشد. تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» و «مقدمه» و «آیت» و «حدیث» و نقل است و «مروست» و اعداد ترتیبی است. از آغاز و انجام افتادگی دارد. از آیات قرآن و احادیث نبوی استفاده کرده است. نثر فارسی آن روان و ساده و محکم است. احتمال دارد به خط مؤلف باشد. در اوایل «باب اول در بیان کیفیت خلافت صدیق و استدلال بحقیقت آن» و در اواخر (ص ۵۳۱ نسخه) «فصل سیوم در احادیثی که وارد شده». نسخه‌ی ارزنده است.

۴۹۰

۸۷۴

ناشناخته

زبان شناسی ، علم قرائت قرآن ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $۲۷/۵ \times ۱۷/۵ \times ۱/۵$ سم . - درونی : ۱۷ س $۱۶/۵ \times ۹/۵$ سم.
- ۲- اوراق : ۲۷ ورق . ۲۵۳ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک لاجوردی ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی لاجوردی با عطف و گوشه پارچه‌ی سرخ .
- ۴- خط : نسخ خوش ، خوانا ، روشن ، رسم الخط ایرانی ، کلمات شواهد و عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، جدولهای ۲ خطی کناره متن شنگرف ، در آغاز یک سر لوح زرین و لاجوردی ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و تاریخ کتابت ندارد .
- ۶- مؤلف : نام «مؤلف» و «تألیف» و تاریخ آن معلوم نشد (رک : ۹-چگونگی) .
- ۷- آغاز : «زیب تفسیر کلامی که لؤلؤ شاهوار سخن بآبروی آن از مخزن بذل ناطقه به آغوش بیان آید و زینت تقریر مرامی که جواهر آبدار گفتار بآرزوی آن از کف جود . . . گذشته بروکنار تبیان آراید حمد خداوندیست جل شأنه و عظم سلطانه که تربیت کل ماسوی بر دامن احسان که الحمد لله رب العالمین» .
- ۸- انجام : ناقص است و اینگونه انجام می‌یابد : «دوم آنکه هر گاه شیطان گفته که

بر بنی آدم اتیان او بمن و عن هر دو میشود پس چرا استعاده بلفظ من وارد گشته مؤلف گوید که فرق میان من و عن در لغت عرب اینست که من برای ربط ما قبل است بما بعد مثل ما بکم یعنی من نعمته .

۹- چگولی : این نسخه در موضوع «علم قرائت قرآن» است به زبان فارسی . باوجود اینکه مؤلف و نام تألیف و تاریخ آنرا نشناختم و از انجام و اواسط نیز افتادگی دارد اما نسخهبندی است ارزنده و مستند . هنگام بحث از مسائل قرائت و علوم قرآنی کلیه مآخذ را با شواهد و نشانهای مربوط به دست می دهد . تقسیمات آن بسیار خوب است و بر اساس «کتاب . باب . فصل . مسئله . بحث . رکن . قسم . نوع . اشاره» منقسم شده است و یک «مقدمه» و یک «خاتمه» نیز دارد . در این نسخه از «نقطه» تا «جمله» در قرآن کریم و آراء قراء و متفکران جهان اسلام را آورده است . مثلاً درباره «سوره فاتحه» فقط یک صفحه فهرست به دست داده است . افسوس که این نسخه ناقص است . در صفحه آغاز اشعار فارسی در موضوع نکاح و یک مسأله منطقی درباره اقسام «تصدیق» دارد . در کنار صفحات این نسخه ، یک رساله آمده است :

۱- رساله‌ی به زبان فارسی در قواعد علم قرائت قرآن از میرزا کلان بن حافظ فولاد البخاری . این رساله در عهد ابوالغازی نذر محمد بهادر خان گرد آوری شده و شامل یک مقدمه و هشت باب و یک خاتمه و آنرا «تذکره القواعد» نام نهاده است و آغاز آن چنین است : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي انزل على حبيبه القرآن العظيم و ارسله الى الناس كافة . . . اما بعد چنین گوید . . . میرزا کلان ابن حافظ فولاد البخاری» . و انجام چنین : «و حرف را اگر مضموم یا مفتوح باشد تضخیم است و اگر مکسور باشد ترقیق است مانند رزقوا منها و من ثمرة رزقا و اگر را ساکن باشد ، قبل مکسور» . ظاهراً انجام این رساله ناقص به نظر می آید .

۴۹۰

۶۷۶

ناشناخته

[زبان شناسی، تجوید «علوم قرآنی»، عربی و فارسی، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $21/5 \times 13 \times 2$ سم . - درونی : ۱۵ س $14/5 \times 8/5$ سم .
- ۲- اوراق : ۱۲۴ ورق . ۲۶۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سمرقندی ، اندکی کرم خورده ، آب رسیده ، جلد مقوایی زرد با عطف پارچه‌پی خاکی .
- ۴- خط : ثلث ، خوانا ، روشن ، الفاظ شواهد و نشانها و عنوانها شنگرف ، قرن ۱۱ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : نام مؤلف و تألیف و تاریخ آن معلوم نشد چون از آغاز و انجام افتادگی دارد و از تصفح آن چنان بر می آید «تجوید» یا «علم قرائت قرآن» است (رک : ۹- چگونگی) .
- ۷- آغاز : ناقص است و اینگونه آغاز می شود : «المتوکل اما عدد اهل کوفه مشهور تر است از دیگر اعدادات و از این جهت در این مختصر ذکر اهل کوفه بر دیگران مقدم گشت بس دیگر سائلی گوید که چون تصرف در قرآن جایز نیست چه چیز باعث این جماعت گشته تا اختلاف در عدد آیات گردد» .
- ۸- انجام : «و ابو حاتم و ابوبکر الاخفش لا یفقون الی آخر السورة سورة الفلق خمس آیات الفلق، لا، خلق، لا، وقب، لا، العقد، لا، حسد سورة الناس ست آیات الناس، لا، الناس، لا، الناس، الخناس، لا، الناس، لا، خمس، والناس» .
- ۹- چگونگی : این نسخه را می توان «تجوید» و «کشف الآیات» و «اختلاف قرائت قرآن» به شمار آورد و در موضوع علوم قرآنی حسابش کرد . کاتب این نسخه دو نفر بوده و به نظرمی رسد که دو نسخه در یک موضوع باشد . تقسیمات آن بر اساس سوره‌ها و آیات قرآن کریم است اما در بعضی جای‌ها بر اساس «سؤال و جواب» و «دیگر و اگر»

منقسم است . نثر فارسی آن به سبک خراسانی است . اوراق نسخه در هنگام صحافی به هم ریخته است . احزاب و سوره‌ها و آیات و اجزاء و الفاظ و کلمات و حروف قرآن مجید را تقسیماتی کرده اند ، مثلاً : «ذکر انصاف اسداس» و «ذکر بیست و هفتگانه» و «ذکر سیصد و شصت ا.ب.» و یادداشت‌های تجویدی و قرآنی در کنار صفحات دارد . کلیه ضوابط قرآن شریف را از قبیل وصل و فصل و وقف و ادغام و اخفاء و اسکان و دیگر مسائل شرح داده و همه آنها با ذکر شواهد و امثال قرآن آمده است .

۲۹۰

۶۷۳

نجات المؤمنین

[دین ، فقه ، فرایض ، پنجابی ، منظوم]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۴/۵ × ۱۸ × ۱ سم . — درونی : ۱۰ س ۱۴ ۲ ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۲۸ ورق . ۵۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ سیالکوتی ، وصالی شده ، جلد مقوایی ملون با عطف و گوشه پارچه‌پی سبز گون .
- ۴- خط : ثلث خوش ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها شناسرف ، جدولهای یک خطی کناره بیرونی متن سیاه و جدولهای سه خطی کناره متن شنگرف و سیاه ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵- کاتب : «فتح محمد» ، تاریخ کتابت ندارد : در صفحه آغاز چنین آمده است : «کتبه فتح محمد قوم و سندیه لایحه ساکن موضع مده تحصیل تخت هزاره میان لایحه والا» .
- ۶- مؤلف : یا «شاعر» : «عبدالکریم» ، نام تألیف : «نجات المؤمنین» ، تاریخ تألیف : «۱۰۸۹ ه ق» . در صفحه ۲ و ۳ چنین آمده است : «هجرت هک هزار پھی اپر چھیاسی جان ایسہ رسالہ فقہ دا کیتا رب آسان دوسی انہاران بیت نے چالیہ فصل پچھان پڑھی بیتے کو آدمی اوس وج بہشت باشد

نانو نجات المؤمنین اس رساله جاب
 پھر اس کرسی عمل کوہ تھیسے وچ امان
 فرض مسائل دین دی ہندی کر تعلیم
 کارن مردان امیان جوری عبدالکریم
 دیہ مکھیانہ جھنگ کول بندہ دی ہے جاء
 دیوس رب بہشت وچ رحمت نال لقاء»

۷- آغاز : «رب یسر ولا تعسر بالخیر و تمم ، بسم اللہ الرحمن الرحیم ،

سپہ ثناء خدائون جیند اکل جہان
 بہت درود رسول نون لتھا جین فرقان
 منون چاری یار پھی دل سچی تصدیق
 اونھان وچ بہشتان تھانوی جوہوون اونھان رفیق

۸- انجام : «جیکو سکد تل رھی تده اوہ بہتا بہا
 تون تان صاحب سکدا بندیان بخش گناہ

فضلی باچہ چھتکارا ناہین عدل نگائی جا
 ایہ مسلے وچ کتابان لکھے عاصی کیا سناء

تمت تمام شد کتاب نجات المؤمنین دستخط (امضای) شرف الدین» . بعد از
 پایان نسخه یک دعا آمده است (رک : ۹- چگونگی) .

۹- چگونگی : این نسخه در مسائل فقہ و فرایض و مسائل نماز و روزہ و وضو و طہارت
 و دیگر آداب و رسوم دینی است بہ زبان پنجابی کہ بر اساس فکر اہل
 سنت و جماعت سرودہ شدہ است . تقسیمات آن بر حسب فصل است و
 جمعاً « ۴ فصل» و ۲۱۸ بیت دارد . در آغاز و انجام اشعار و یادداشتہایی
 دارد و نسخه از میان سلطان احمد و علی احمد بودہ کہ بہ بہای « ۴ آنہ
 گندم» از میان شرف الدین خریداری کردہ است . در آخر نسخه از صفحہ
 ۵۴ تا ۵۶ دعای اختتام نسخه آمدہ است . در صفحہ اول مالک نسخه
 «میان حبیب اللہ ولد میان سلطان احمد» یادداشت شدہ است .

٨٩٠
٦٥٥

نزہة الارواح

[ادب ، عرفان و تصوف ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ١- الدازه : - بیرونی : ٢١ × ١٢ / ٥ × ١ / ٥ سم . - درونی : ١٣ س ١٤ × ٧ سم .
- ٢- اوراق : ١٠٢ ورق . ٢٢٤ صفحه .
- ٣- کاغذ : ضخیم زرد تیره رنگ جهانگیری (لاهوری) ، اندکی وصالی شده ، آب رسیده ، جلد چرمی قهوه‌یی با عطف تیماجی سرخ رنگ .
- ٤- خط : نستعلیق خوش ، رسم الخط فارسی ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و جدولهای یک خطی فواصل ابیات و حکایات شنگرف ، جدولهای سه خطی کناره متن نسخه سیاه و شنگرف .
- ٥- کاتب : نام « کاتب » و « تاریخ کتابت » ندارد ولی قدمت خط و کاغذ به قرن ١٠ هـ ق می رسید .
- ٦- مؤلف : « حسین بن عالم ابن الحسن الحسینی مستوفی ٥٧١٨ ق » . نام تألیف : « نزہة الارواح » ، تاریخ تألیف : « ٧١١ ق » ، در صفحه ٢٢٢ و ٢٢٣ چنین آمده است :
- « بیک رشته ز دریای نفکر کشیدم نظم را با نثر چون در بسی مغز حقیقت یابی ای دوست که پنهان کرده‌ام در زیر این پوست در آن ساعت که می کردم تمامش نهادم نزہة الارواح نامش چنین گوید مصنف این بدایع و لطایف . . . حسین بن عالم ابن الحسن الحسینی . . . در شهور سنه احدى عشر و سبعمائة » .
- ٧- آغاز : « بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله رب العالمين و حال و فی کل حسین و الصلوة و السلام علی رسولہ محمد و آلہ اجمعین قال سیدنا و مولانا الشیخ الاجل و الامام الاکمل مرشد الانام تحیة الکرار فی الايام سلالة النبویة و خلاصة المصطفویة محی السنة ماحی البدعة رکن الحق و الدین حسین ابن عالم بن الحسینی قدس الله روح و اوصل الینا فتوحه ، بتوفیقش چو روشن دیدم آواز سخن را هم به نامش کردم آغاز

۸- انجام : بگوای مرغ زیرک حمد مولا که او را نیست بیشک ضد و همتا» ناقص است و گویا یک یا دو ورق افتادگی دارد : «از حال ایشان بیان می کند قرب محرمیت یابد و از دیده نا پسندیده هر نا حفاظی که میخرفون الکلم عن مواضعه یراؤن الناس ولا یذکرون الله الا قلیلا از حال ایشان خبر می دهد محفوظ محفوظ» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عرفان و لطایف و ظرایف عرفانی و تصوف و نکات اخلاقی جوانمردان» است و آمیخته است با اشعار دلاویز و ابیات شور انگیز و سخنان مشایخ و کلمات بزرگان عرفا و متصوفه . به سبک گلستان سعدی است . جملات آن محکم و استوار و سنجیده و منسجم و دارای صنایع لفظی و معنوی فراوان است . تقسیمات آن بر اساس یک مقدمه و بیست و نه فصل و چندین حکایت و قصه و مناجات و یک خاتمه است . مؤلف ، شاعر و عالم روحانی و عارف ربانی بوده است ، و تألیفات دیگر هم دارد از جمله : نزهة المجالس ، روح الارواح ، صراط المستقیم ، زاد المستقیم ، زاد المسافرین ، کنز الرموز . وی از پیروان بهاء الدین زکریا ملنانی و شهاب الدین سهروردی است و اصل او از سادات هرات و یا «غور» بوده و بدین جهت او را به «هروی» و «غوری» هم نسبت کرده اند . اینک شرح تقسیمات آن : دیباچه (بر این دیباچه در آغاز جملاتی افزوده شده) ، فصل اول در مبدأ سلوک ، فصل دوم در معرفت سلوک ، فصل سوم در معاملات سالک ، فصل چهارم در نصیحت سالک ، فصل پنجم در بد و خلقت ، فصل ششم در بیان وحدت ، فصل هفتم در تجرید سالک ، فصل هشتم در قاعده طریقت ، فصل نهم در کمال استغنا ، فصل دهم در آغاز فطرت ، فصل یازدهم در اختلاف حالات ، فصل دوازدهم در بیان معرفت دل ، فصل سیزدهم در فضیلت دل ، فصل چهاردهم در دیباچه عشق ، فصل پانزدهم در حقایق عشق ، فصل شانزدهم در حیرت عشق ، فصل هفدهم در بیان معرفت نفس ، فصل هژدهم در مخاطبه نفس ، فصل نوزدهم در بیان معاملات ، فصل بیستم در جد و اجتهاد ، فصل بیست و یکم در صحبت و متابعت ، فصل بیست و دوم در طلب عشق ، فصل

بیست و سیوم در دقایق عشق (صبر و تسلیم : حاشیہ) . فصل بیست و چهارم در کشف معانی ، فصل بیست و پنجم در اشاره و انتباه ، فصل بیست و ششم در ارشاد اهل طریقت ، فصل بیست و هفتم در نہایت اهل طریقت ، و فصل بیست و هشتم در فنا و ترک خودی . فصل بیست و نهم در خاتمہ کتاب . این نسخہ در ہند چاپ شدہ است ، اما چاپ و تصحیح دقیق آن بہ نظر نرسیدہ است ، از آغاز ۲ ورق افتادگی داشتہ کہ بہ خط و کاغذ تازہ افزودہ اند و لیکن از آخر ناقص ماندہ است ، در صفحہ آخر چند بیت شعر از شاہ شرف الدین ابو علی آمدہ از جملہ :

گر بیاید ملک الموت کہ جانم ببرد
نا بینم رخ تو روح رسیدن ندہم

۸۹۰

۶۱۳

نفعات الانس من حضرات القدس

[ادب ، عرفان و تصوف ، عارفان و صوفیان . فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازہ : - بیرونی : ۲۶ × ۱۹ × ۳ سم . - درونی : ۲۵ تا ۳۶ س . ۱۷/۵ × ۱۲/۵ و ۱۷ × ۲۳/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۲۱۸ ورق . ۴۳۶ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید رنگ ہراتی ، آب رسیدہ ، اندکی کرم خوردہ ، وصالی شدہ ، جلد مقوایی و چرمی سیاہ رنگ بوسیدہ .
- ۴- خط : تحریر ، نا پختہ ، خوانا ، روشن ، عنوان ہا و سر فصلہا و نشان ہا شنکرف ، قرن ۱۰ ہ ق .
- ۵- کاتب : «عبدالله بن حیدر محمد بن یادگار محمد المفتی المروزی» ، ذریعہ دستیاب : «۱۰۱۲ھ ق» ، در صفحہ ۳۷۸ چنین آمدہ است : «قد تم تحریر ہذہ الصحیفۃ الشریفۃ بعنایۃ ملک الصمد الاحد الغنی علی يد العبد الضعیف المحتاج . . . . . عبدالله بن حیدر محمد بن یادگار محمد المفتی المروزی فی صالح ربیع الثانی سنۃ عشر اثنان و الف اللهم اغفر لکاتبہ و لقاریہ . . . . .»
- ۶- مؤلف : «سولانا نور الدین عبدالرحمن الجاسی ۸۱۷-۵۸۹۷ھ ق» (رک : فہرست نسخہ ہای خطی کتابخانہ گنج بخش ، تألیف ، محمد حسین تسبیحی ، ج ۲ ،

ص ۵۸۷-۵۹۳) .

۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم ، الحمد لله الذي جعل مرآة قلوب اوليائه مجال جمال وجهه الكريم والاح منها على صفائح نوره القديم فصاروا بحيث اذا راوا ذكر الله والصلوة على افضل من ارتفع حجب المكون عن بصير بصائرهم» .

۸- انجام : «کار شان جز نفی ذات و وصف فعل خویش نیست

ای خدا چه بود که جامی را کنی در کارشان

رباعی فی تاریخ اتمامه :

این نسخه مقتبس از انفس کرام کزوی نفحات انس آید به مشام
از هجرت خیر بشر و فخر انام در هشتصد و هشتاد و سیم گشت تمام
و الحمد لله على الاتمام والصلوة والسلام على خير الانام و آله البررة
الکرام والسلام» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه «شرح حال عارفان و شاعران و ادیبان و صوفیان» از

آغاز اسلام تا عهد مؤلف . تقسیمات آن بر اساس اسامی رجال است به ترتیب تاریخی . فهرست مطالب در ۷ صفحه در آغاز آمده . در گوشه و

کنار صفحات اشعار اضافی و یادداشتهای عرفانی و تاریخی و ادبی بسیار دارد به طوری که حواشی بیش از متن است . یادداشت صفحه ۳۸۶ به

تاریخ ۱۰۱۸ به قلم «عبدالله» کاتب این نسخه است . از صفحه ۳۸۶ تا صفحه ۴۰۸ «تکملة مولانا عبدالغفور بر نفحات الانس» آمده و شامل

مطالب ارزنده در احوال و افکار و آثار جامی است و بدین ترتیب آغاز می شود : «تیمنا بذکره الاعلی و حمدالله تبارک و تعالی» و چنین انجام

می گیرد : «حضرت امیر عمارت عالی بر قبله قبر حضرت ایشان علیه الرحمة و الرضوان بنیاد نهادند و جمعی از حفاظ تعیین فرمودند» . از صفحه

۴۰۹ تا ۴۱۲ مطالبی از مفتاح الطالبین و مقدمه کتاب در بیان انبیا و اولیا و معجزات و کرامات به نظم و نثر نقل شده و بیشتر از بیان شیخ

کمال الدین حسین الخوارزمی مشهور به «حضرت المخدومی» می باشد . از صفحه ۴۱۳ تا پایان نسخه «مفتاح الطالبین» در موضوع تصوف و

عرفان آمده است که جای جای به نام آن اشاره شده است . نثر فارسی این قسمت به «سبک عرفانی» و آمیخته با اشعار برگزیده است و اکثر اشعار از مؤلف یا نویسنده مفتاح الطالبین است تحت عنوان «المؤلفه» . تقسیمات آن بر حسب «مقوله» و «مجلس» است و جمعاً « . . . مقوله» دارد . پایان تألیف این نسخه سال « . . . ۹۵۰ هـ ق» در قریه قصر مافرا از توابع قصبه دارالفتح غجدوان نوشته شده است که از بلده فاخره بخارا است : «فراغ از تألیف این کتاب مفتاح الطالبین بعون الملک الوهاب در دهم شهر الله الاعجم الراجب المرجب سنه خمسین و تسعمائنه» نام کاتب «عبدالله بن حیدر محمد بن یادگار محمد المروزی» همان کاتب نفحات الانس است . از صفحه ۳۸۸ تا . . . اشعاری (قصیده و غزل و رباعی) در کنار متن کتابت شده است که تخلص «جامی» در مقطع آنها آمده و شاید در دیوان جامی نباشند . روی هم رفته این نسخه از لحاظ یادداشت‌های گوناگون و اشعار پراکنده جامی ارزش ویژه دارد و در خور تحقیق است .

۸۹۰

۶۲۴

نفحات الانس من حضرات القدس

[تاریخ ، احوال اولیاء و متصوفه ، عرفان و ادب ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴ × ۱۸ × ۲ سم . - درونی : ۱۷ س . ۳ / ۱۶ × ۹ سم .
- ۲- اوراق : ۳۳۸ ورق . ۶۷۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک مایل به سفیدی هراتی ، جلد مقوایی سیاه رنگ تازه با عطف جرسی سرخ رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق پخته (جلی) و حاشیه و حل لغات مشحده به نستعلیق خفی ، هر دو را یک کاتب نوشته است ، جداول طلائی لاجوردی و سیاه بعضی آیات و اشعار و خط‌های افقی روی الفاظ و عنوان‌ها و نشانها و سرفصلها و اسمای گرامی اولیاء الله شکرگرف و در آغاز یک سرلوح کتیبه‌ی به سبک مکتب هرات .
- ۵- کاتب : «اسماعیل بن عبدالرحمن ابن محمد ابن شمس الدین» ، تاریخ کتابت : «۹۸۸ هـ ق» . چنانکه در ورق ۳۲۶ میگوید : «والحمد لله علی الاتمام»

والصلوة على خير الانام و آله البررة الكرام والسلام تمت في نصف شهر رمضان المبارك سنة ثمانين و تسعمائة لهجرة النبوية عليه التحية والسلام العبد الفقير الى الله المعين اسماعيل بن عبدالرحمن ابن محمد ابن شمس الدين .

۶- مؤلف : «عبدالرحمن جاسی»، نام تألیف : «نفحات الانس من حضرات القدس» : «با تمام

رسید و باختتام انجمید کتاب نفحات الانس من حضرات القدس که مقصود از آن شرح اخلاق و افعال و بیان مقامات و احوال کرم روانی بود که بقدیم صدق راه بادیه طلب را سپرده اند . تاریخ تألیف : «۸۸۳ هـ ق» .

۷- آغاز : بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي جعل مرآة قلوب اوليائه مجالي

جمال وجهه الكريم والاح منها على صفائح وجوههم لوائح نوره القديم . فصاروا بحيث اذا رأوا ذكر الله . والصلوة على افضل من ارتفع حجب الكون عن بصر بصائرهم . وانكشف سر سريان وجوده الساري في الكل على سرايرهم . . . فما رأوا في الوجود الا اياه . . . و على آله الطيبين و اصحابه الطاهرين .

۸- انجام : «حبذا قومی که دید حق بود دیدار شان

محو باشد در شهود سر حق اسرار شان
جمله در کوه فنا از هستی خود خفته اند

لیک پندارند خواب آلودگان بیدار شان
کرجه اندایند خورشید جمال خود بکل

مشرق و مغرب گرفته پر تو انوار شان
یابی اندر فقیر یکدینار شان کرجه ندید

کس جو ابراهیم ادهم مالک دینار شان
یکدم از طرف در و دیوار شان منشین که هست

صد کشایش از درو صد پستی از دیوار شان
کارشان جز نفی ذات و وصف و فعل خویش نیست

ای خدا جبود که جامی را کنی در کارشان .

۹- چگونگی : این نسخه شامل احوال و آثار اولیاء الله و تذکره مشایخ طریقت و اشاره

به سخنان و کلمات ایشان است و ظاهراً ۱۰۵۰ سال پس از تاریخ تألیف

نوشته شده . بر این نسخه ذیل و تکمات مولانا عبدالغفور شاگرد جامی نیز از ورق ۳۱۷ تا ۳۳۸ آمده است . در آغاز و انجام و کناره صفحات این نسخه یادداشت های ادبی و توضیحات عرفانی و تاریخی آمده و زیر آنها «ع غ» امضاء شده که معلوم می دارد «عبدالغفور لاری» باید باشد .

۸۹۰ و ۹۵۰

۶۳۶

نفحات الانس من حضرات القدس

[ادب و تاریخ ، عرفان و تصوف ، تذکره مشایخ ، فارسی ، منشور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۳۵ × ۲۵ × ۲/۵ سم . - درونی : ۳۱ س ۲۳ × ۱/۵ سم .
- ۲- اوراق : ۱۰۰ ورق . . . ۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی و سیالکوتی ، آب رسیده ، ساییده شده ، وصالی شده ، جلد مغزایی و چرمی سرخگون با عطف گوشه پوشیده و وارفته .
- ۴- خط : ثلث خوش (متن) و نستعلیق خفی خوش (حاشیه) ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و سر فصلها و نشانهها شنگرف ، رسم الخط عربی و فارسی ، قرن ۹ و ۵ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» به طور صحیح و واضح معلوم نشد چون از انجام ناقص است . در کناره صفحه ۱۲۷ چنین آمده است : حاشیه این نفحات بخط ید العبد الفقیر الحقیر علیجان بوردی است غفرالله ذنوبه و ستر عیوبه فی تاریخ ۹۵۶ هـ ق .
- ۶- مؤلف : «مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷-۸۹۷ هـ ق» ، نام تألیف : «نفحات الانس من حضرات القدس» ، تاریخ تألیف : «۸۸۳ هـ ق» :
- این نسخه مقتبس از انفس کرام کزوی نفحات است آید و مشتمل از هجرت خیر بشر و فخر انام در هشتصد و هشتاد و سم گشت تمام .
- ۷- آغاز : از آغاز ۱۶ صفحه افتادگی داشته که با خط نا پخته ، روی کاغذ سیالکوتی کتابت کرده و افزوده اند : «بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله الذی جعل مرائی قلوب اولیائه مجالی جمال وجهه الکریم» .

- ۸- انجام : «کارشان جزوصف و ذات و نفی فعل خویش نیست
ای خدا چه بود که جامی را کنی در کارشان
رباعیه فی تاریخ اتمامه ، این نسخه مقتبس . . . . . (رک : نفعات الانس
من حضرات القدس ۶۲۴/۸۹۰) .
- ۹- چگواگی : این نسخه از لحاظ قدمت خط و کاغذ و تحریر به قرن نهم می رسد و به
عهد مولانا جامی نزدیک است . در حاشیه صفحه ۱۲۷ تاریخ «۹۵۶ ه ق»
کاتب حاشیه نوشته است . پس متن باید لا اقل در «۹۰۰ ه ق» کتابت
شده باشد . این نسخه تا شرح احوال «شیخ عزالدین محمود کاشی» و
«مکتوب کمال الدین عبدالرزاق» ادامه دارد و سپس از انجام به طرف آغاز
بقیه نسخه را در کناره صفحات کتابت کرده اند و در کناره صفحه ۱۲۷
پایان نسخه است . در گوشه و کنار صفحات بعضی یادداشت‌ها دارد که
در کناره صفحات آمده و جمله «منه مد ظله» «منه خلد الله تعالی ظله العالی»
زیر آنها آمده است .

۸۹۰
۶۹۵

نفعات الانس من حضرات القدس

[ادب ، عرفان ، تذکره مشایخ ، فارسی ، منثور و منظوم]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۴ × ۱۹ × ۴/۵ سم . - درونی : ۱۷ س ۵/۱۷ × ۵/۱۰ سم .
- ۲- اوراق : ۳۲۸ ورق . ۶۵۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ سمرقندی ، ساییده شده ، موش خورده ، وصالی شده ،
آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، رسم الخط ایرانی ، عنوانها و نشانها و
سر فصلها و جدولهای یک خطی کناره متن شنگرف ، قرن ۹ ه ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷-۸۹۷ ه ق» ، نام تألیف : «نفعات
الانس من حضرات القدس» ، تاریخ تألیف «۸۸۳ ه ق» : (رک : نفعات

الانس من حضرات القدس ، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش ، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، ج ۲ ، ص ۵۸۷-۵۹۳ و همین جلد ۶۲۴/۸۹ .

۷- آغاز : ناقص و آشفته است و اینگونه آغاز می شود تا پیش از ابراهیم سمید هروی ؛ «نام وی فیض بن الخضر است شاگرد ابراهیم سعد علوی است وی گفته که ابتدای دیدن من ابراهیم سعد را آن بود که در غیر ایام موسم از اولاس بعزیمت مکه بیرون آمدم در راه بسه تن باز خوردم» .

۸- انجام : ناقص و افتادگی دارد و مقداری از صفحات پایان را موش خورده است و تداوم خواجه غجدوانی ادامه دارد ؛ «و از اول حال تا آخر حال روزگار ایشان بنزدیک همه خلق مقبول و محمود بوده بعد از آن شیخ الشیوخ عجم عارف ربانی خواجه امام ابو یعقوب یوسف همدانی قدس الله تعالی روحه به بخارا آمدند» .

۹- چگونگی : این نسخه که از لحاظ خط و کتابت و کغذ شاید از عهد جامی باشد ، علاوه بر این که متن منقح و صحیح دارد ، در کناره صفحات یادداشت‌هایی ارزنده در توضیح مسائل عرفانی و مشابه طریقت آمده که به امضای «احمد غفرله» و «غفرله» می باشد و این احمد ظاهراً باید از بستگان یا شاگردان جامی باشد، و شاید در عهد خود جامی این یادداشتها نوشته شده باشد . (رک : همین کتاب ، ص ۶۷۱ تا ۶۷۵) .

۱۱۰
۹۵۲

نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص

[فلسفه ، حکمت اسلامی ، فارسی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی ۲۷/۵ × ۱۶ × ۲/۷ سم . - درونی : ۱۵ × ۱۶ × ۸ سم .
- ۲- اوراق : ۱۴۲ ورق . ۲۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک و ضخیم نخودی رنگ کشمیری ، اندکی آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی قهوه‌ای رنگ منقش (ترنج و نیم ترنج) .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، عنوان‌ها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، قرن

۱۳ هـ ق .

۵- کاتب : «همام الدین» ، تاریخ کتابت ندارد : «تم الكتاب الملك الوهاب علی

بد الفقیر همام الدین (محو و سیاه شده) . . .

بیایع از مشتری بها طلبد کاتب از ناظران دعا طلبد .

چند شعر و جمله دعایی دیگر هم دارد .

۶- مؤلف : یا (شارح) : «عبدالرحمن ابن احمد الجاسمی متوفی ۸۱۷-۸۹۷ هـ ق» ،

نام تألیف : (شرح) : «نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص» ، تاریخ تألیف

شرح : «۸۶۳ هـ ق» : (رک : گنج بخش ، ج ۲ ، ص ۵۹۴-۵۹۶ .

نسخه ص ۵ ، ۲۸۳ ، ۲۸۴) .

۷- آغاز : «یا فتاح ، رب یسر بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ولا توسره (توسره)

الحمد لله الذی جعل صفایح قلوب ذوی الهمم قابلة لنش فصوص الحکم

والصلوة علی المظهر الاتم لاسمه الاعظم محمد و آله الهادین الی الطریق

الاقوم بدانکه میاس بیقیاس» .

۸- انجام : «سنویس بلوغ اعتبارش در ملک عمل کن شمارش

از بزم صفا بشاد کامی یک جام حواله کن بجاسمی

زان جام مدام مست و واله دارش بمحمد و آله» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «حکمت و اثبات حقیقت وجود مباحث روح و جسم»

است و بر اساس قرآن و حدیث و اقوال علما و فضلا و مشایخ کبار است .

متن اصلی آن «نقش الفصوص» تألیف «شیخ محی الدین محمد بن علی العربی

متوفی ۶۳۸ هـ ق» است و این نسخه «نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص»

است که شرح نورالدین عبدالرحمن جاسمی به زبان فارسی است . تقسیمات

آن بر حسب مقدمه و «فص» و «حکمت» و «وصل» است و «خاتمه است» .

در آغاز و انجام و کناره صفحات یادداشتهای ادبی و حکمی و فلسفی است

از صفحه ۲ تا ۱۵ یک رساله به زبان عربی آمده است به نام «حاشیه

مترجمه تبیان اساس الدین فی کشف عریصات الكتاب الملخص المتن عمد

الیقین» . اسامی چند کتاب هم در صفحه اول آمده است ، و طغرای

«بسم الله . . .» نثر فارسی آن آمیخته با عربی است و مسجع و مصنوع است .

۸۹۰

۶۰۹

نگار نامه منشی

[ادب ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : $22/5 \times 14/5 \times 1/5$ سم . — درونی : ۱۴ س 17×10 سم .
- ۲- اوراق : ۱۰۸ ورق . ۲۱۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی سفید رنگ سیالکوتی ، گرم خورده ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و پارچه‌یی کبود رنگ با عطف و گوشه تیماجی قهوه‌یی .
- ۴- خط : نستعلیق خوش جلی ، خوانا ، روشن ، رسم الخط فارسی ، عنوان‌ها و نشان‌ها و جدول‌های دو خطی کتارۀ متن شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «شهو پرشاد» ، تاریخ کتابت : «۱۲۲۱ هـ ق» یا «سموت ۸۱۶۳ راجه بکرباجیت» : «تمام شد این نسخه نگار نامه (جامع القوانین) بعون ایزد جهان آفرین بتاریخ سیوم شهر جماد الثانی سنه ۹ و جلوس میمنت مأنوس حضرت خاقان ظل سبحان خلیفة الرحمان صاحب قران شاه عالم پادشاه غازی سموت ۸۱۶۳ راجه بکرباجیت مطابق سنه ۱۲۲۱ هجری یوم سه شنبه در شاهجهان آباد به خط اضعف العباد بنده شهو پرشاد سمت تحریر یافت» .
- ۶- مؤلف : «منشی» معروف به «ملکزاده لعل خان ستوفی قرن ۱۱ هـ ق» ، نام تألیف : «نگار نامه منشی» ، تاریخ تألیف در نیمه دوم قرن یازدهم هجری . در صفحه ۲ و ۳ چنین آمده است : «بالجمله بنده منشی که بین الافران ملکزاده معروف است . . . اگرچه در آغاز کتاب نگار نامه منشی بشرح و بسط رقم نموده اما چون این مجلد به نگار نامه منشی سسمی می شود و برای فایده سایر الناس از سواد به بیاض آورده» . (رک : فهرست نسخه‌های خطی فارسی بریتیش میوزیم ، ج ۳ ، ص ۹۸۲) .
- ۷- آغاز : «رب بسم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، منشی حکمت کامله ایزدی چون به ارادت ازلی بانشاء صحیفه شریفه کاینات پرداخت دیباچه

این نو آیین نامہ بدیع رقم بہ نام نامہ و اسم گراسی مجموعہ شامہ حدوت و قدم حضرت آدم علیہ السلام معنون گردانیدہ ندای انی جاعل فی الارض خلیفہ در ملاء اعلا انداخت» .

۸- انجام : «لہذا عزیمت چنان است کہ عنقریب بر مکرای دارالخلافتہ گردید، کامیاب سعادت جاودانی گردد ، بریرم قریب ز تقصیر خویش معذورم دگر بملقہ ازین خانہ سر بیرون است انشاء اللہ تعالی عز اسمہ حصول این مطلب و صورت معاملات با من دلخواہ جان افروزی می نماید و چشم عقیدت از دیدار بوز یار روسی بدیرو امام سلطنت جاودانی باد» .

۹- چگونگی : این نسخہ در «فن انشاء» یا «آیین نگارش» نوشتہ شدہ است . نثر فارسی آن پیچیدہ و دشوار و آمیختہ با اشعار فارسی و آراستہ با صنایع بدیعی و معنوی و دیگر ہنرہای لفاظی . سبک نگارش بہ ہندی (پاکستانی) می رود . تقسیمات آن بر اساس «دفتر» و «صفحہ» است و جمعاً دو دفتر دارد . دفتر اول بہ مکتوبات مؤلف و دفتر دوم بہ مکتوبات منشیان دیگر در عہد مؤلف اختصاص یافتہ است . اکثر نامہ‌ها جنبہ تاریخی و جامعہ - شناسی و آداب و رسوم درباری دارد . اسامی بعضی از پادشاہان و امیران و منشیان عہد مؤلف در این نسخہ آمدہ ، مانند : «محمد معز الدین ، شیخ عبدالخالق ، امانت خان، میرزا محمد کاظم» . این نسخہ بہ بہای یک-روپیہ در سال ۱۲۶۴ ہ ق معاملہ شدہ است . نشان چند مهر دارد : «بشمو دیال ۱۲۶۳» ، «کتب خانہ دارالعلوم سعیدیہ ضلع ۵-زارہ تحصیل مانسہرہ» .

۸۹۰

۷۰۲

نل و دمن

[ادب ، داستان ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۰/۵ × ۱۴ × ۲/۵ سم . — درونی : ۱۳ بیت (س) ۸ × ۱۴ سم .
- ۲- اوراق : ۱۵۹ ورق . ۳۱۸ صفحہ .
- ۳- کاغذ : ضخیم سفید و تیرہ رنگ سیالکوتی ، وصالی شدہ ، جلد مقوای زرد رنگ با عطف و گوشہ پارچہ بی رنگا رنگ .
- ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، رسم الخط اردو ، عنوان‌ها و

نشان‌ها و سر فصلها شنگرف ، قرن ۱۱ هـ ق .

- ۵- **کاتب** : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد چون از انجام ناقص است .
 ۶- **مؤلف** : یا (شاعر) : «ابوالفیض فیضی یا فیاضی متوفی ۱۰۰۴ هـ ق» . نام تألیف (مثنوی) : «دل و دمن» ، تاریخ تألیف (سرودن) : (۱۰۰۳ هـ ق) : تخلص یا نام شاعر در لابلای ابیات آمده است :

فیاضی از این ترانه بس کن   مرغت بنواست در قفس کن
 فیاضی از این طلسم سازی   تا چند کنی سخن درازی
 اکنون که شدم به عشق مرتاض   فیاضم از محیط فیاض

(رک : فهرست نسخه‌های خطی فارسی بریتیش میوزیم ، ج ۲ ، ص ۶۷۰ و مخطوطات شیرانی ، ج ۱ ، ص ۱۸۹) .

۷- **آغاز** : «بسم الله الرحمن الرحيم

ای در تک و پوی تو ز آغاز   عنقی نظر بلند پرواز
 فکر تو به دل خیال بگداخت   اوج تو ز مرغ بال بگداخت
 دانا که سخن به کنه او بست   بر کنگر شور تار موبست
 این ره که حریف او قدم نیست   در نیروی ترک قلم نیست»

۸- **انجام** : ظاهر ناقص می نماید اما با خط و مرکب تازه یک بیت افزوده و تمت نوشته اند :

«از سحر ضمیر بس شکفتم   کین شعله بسه پرنیسان نهفتم
 فیاضی از این طلسم سازی   تا چند کنی نفس درازی
 این به که فسانه در نوردی   زان پیش که خود فسانه گردی
 ای سوخته ضبط این نفس کن   بس کن ز حدیث عشق بس کن
 تمت» .

۹- **چگونگی** : این نسخه یک مثنوی داستانی عشقی و اخلاقی و اجتماعی است که برداشت آن از داستانی به نام نالا و دامایانتی از کتاب مه‌بهارات گرفته شده است . ابو الفیض فیضی در سال ۳۹ جلوس اکبر پادشاه (۱۰۰۳ هـ ق) آنرا سروده و به وی تقدیم کرده است :

دید آن بت کارگه آزر   پیراستگی بسه ماه آذر
 سی و نهم از جلوس شاهی   تاریخ مجدد الهی

چون سال عرب شمار کردم الف و سه الف نگار کردم وزن آن از مزاحفات بحر هزج مسدس «مفعول مفاعیلن فعولن یا فعل» است . تقریباً ۴۱۰ بیت دارد . این مثنوی از جمله مثنوی‌های پنج گانه فیضی است که گویا نا تمام مانده است زیرا فیضی در سال ۴۱۰ هـ ق در گذشت . اسامی دیگر مثنوی‌ها بدین ترتیب است . ۱- مرکز ادوار (موجود است) ، ۲- سلیمان و بلقیس ، ۳- نل و دمن ، ۴- هفت کشور ، ۵- اکبر نامه . مثنوی نل و دمن چاپ شده است .

۲۹۰
۶۰۸

وسيلة الوصول الى دیار رسول

[دین ، عرفان و ادب ، فارسی ، مثنوی]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۲۶ × ۱۵ × ۸ م . - درونی : ۱۶ تا ۱۸ س ۸ × ۵/۸ و ۸ × ۲۱ م .
- ۲- اوراق : ۹۹ ورق . ۱۹۸ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم خاکی رنگ لاهوری ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی کبود رنگ با عطف و گوشه ، چرمی پوشیده .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوانها و نشانها و سر فصلها شنگرف ، جملات و الفاظ عربی ثلث شنگرف ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : «عبدالمجید» ، تاریخ کتابت : «۱۲۶۶ هـ ق» . در صفحه آخر چنین آمده است : «تمت تمام شد نسخه متبرکه میمونه موسوم بوسيلة الوصول الى دیار الرسول برای خاطر عاطر فضیلت پناه و کمالت دستگاه ملا دین محمد در وقت نماز دیگر یوم جمعه بیست و ششم شهر رجب المرجب سنه ۱۲۶۶ بدست خط کمترین شاگردان عبدالمجید اتمام یافت و اگر سهوی و خطایی واقع شده باشد بذیل عفو بوپوشند» .
- ۶- مؤلف : «خواجہ محمد اعظم دینده سری ۱۱۰۲-۱۱۷۹ هـ ق» ، نام تألیف : «وسيلة الوصول الى دیار الرسول» یا «اعظم الوسایل» ، تاریخ تألیف : «۱۱۴۹ هـ ق = اعظم الوسایل» ، در صفحه ۳ اینگونه آمده است : «بنابرین این

رساله را وسیله الوصول الى ديار رسول نام نهاده و تاریخ شروعش آید در سال هزار و یکصد و چهل و نه هجریست اعظم الوسایل اتفاق افتاد. نام مؤلف در این نسخه «اعظم» آمده اما به نام کامل او در کتب دیگر بر می خوریم (رک : تاریخ کشمیر اعظمی ، تذکره علمای هند رحمان علی مولوی ، تذکره شعرای کشمیر محمد اصلاح ، چاپ کراچی) .

۷- آغاز : «رب یربم الله الرحمن الرحیم و تمم بالخیر ، الحمد لله الذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و کفی بالله شهیداً محمد رسول صلوات الله و سلامه علیه و علی آله الطیبین الطاهرین و صحبه المکرمین اجمعین الذین معه ابناء و علی الکفار زحما» .

۸- انجام : «یا همه دوستان شوم محشور در رضای تو یا رسول الله
خاک در چشم آرزویم بساد ما سوایتو یا رسول الله
دین و دل جان و تن فدا سازم ز برای تو یا رسول الله
اعظم است از دو کون مستغنی به عطای تو یا رسول الله
و صلی الله علی سیدنا و سندنا محمد خیر خلقه و آله و صحابه اجمعین» .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع اخلاق و عادات و معجزات و عبادات و اعمال حضرت محمد بن عبدالله (ص) است و یک متن عرفانی و دینی و ادبی است . تقسیمات آن بر اساس «مقدمه» و «باب» و «خاتمه» است و جمعاً یک مقدمه و ۳ باب و ۳ خاتمه دارد . (خاتمه و حسن خاتمه) . فارسی آن مخصوص پاکستان است و با اشعار فارسی و آیات قرآنی و احادیث نبوی آمیخته است . مؤلف در شعر «اعظم» تخلص کرده . این نسخه هنوز چاپ نشده . در صفحه اول خلاصه‌ی از احوال و آثار مؤلف به قلم آقای محمد اقبال مجددی رئیس دارالمورخین لاهور آمده است و در آخر رساله‌ی در ۳ صفحه در موضوع «اولاد فاطمة الزهراء (ع) و نسب نامد آنها» آمده است . تاریخ کتابت آن ۱۲۶۶ هـ ق است .

۲۹۰
۸۴۵

الهدایة

[دین ، فقه حنفی ، عربی ، منشور]

- ۱- اندازه : - بیرونی : ۵/۲۹ × ۵/۲۱ × ۴ سم . - درونی : ۲۱ س ۲۰ × ۱۳ سم .
- ۲- اوراق : ۳۲۸ ورق . ۶۵۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی رنگ سمرقندی ، آب رسیده ، وصالی شده ، جلد مقوایی با عطف و گوشه چرمی قهوه‌ای رنگ پوشیده .
- ۴- خط : نسخ تعلیق شبیه به خط بهار ، خوانا ، روشن ، پخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها شنگرف و لاجوردی ، در صفحه اول و دوم اسلیمی لاجوردی و زرین و گل و بوته نگازی و میان سطرها هاشور ، در کناره متن و کناره بیرونی متن دو ردیف جدول سه خطی شنگرف و لاجوردی . در آغاز همه ابواب یک کتیبه خوش رنگ در زمینه سبز و سرخ و لاجوردی و یک تریخ در حاشیه . اسامی «ابواب» و «فصول» و الفاظ «نال» و «لنا» زرین و لاجوردی و شنگرف ، قرن ۹ هـ ق .
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
- ۶- مؤلف : «شیخ برهان الدین علی بن ابی بکر المرغینانی الحنفی (متوفی ۵۹۳ هـ ق)» ، نام تألیف : «الهدایة» یا «الهدایة فی الفروع» «یا الهدایة شرح البدایة» یا «الهدایة فی الفروع شرح البدایة» . نام مؤلف و تاریخ تألیف در نسخه نیامد ، نام تألیف در صفحه ۱۶ آمده است : «فضربت العنان و العناية الی شرح آخر موسوم بالهدایة» . (رک : گنج بخش ، ج ۱ ، ص ۶۹۵) .
- ۷- آغاز : «بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي اعلى معلم العلم و اعلامه و اظهر شعائر الشرع و احكامه و بعث رسلا و انبيائه صلوات الله عليهم اجمعين» .
- ۸- انجام : ناقص است و تا اواسط «کتاب الوقف» ادامه دارد : «فيحصل مقصود الواقف فان مست الحاجة اليه في الحال صرفها فيها والامسكها حتى لا يتعذر عليه ذلك آوان الحاجة فيبطل المقصودين وان تعذر» .

۹- چگونگی : موضوع این نسخه در مسائل فقه اهل سنت و جماعت است و بزبان عربی است و بر « کتاب » و « باب » و « فصل » تقسیم شده است و این نسخه شامل جزء یکم « هدایة » است و از « کتاب الطهارات » تا « کتاب الممتود » و « باب الوقف » ادامه دارد . فهرست مطالب جزء اول و دوم در ۱۲ صفحه در آغاز آمده است . در آغاز و انجام و گوشه و کنار صفحات یادداشت‌های فقهی و مطالب دینی و توضیحات لغوی به زبان عربی آمده است . نشان یک مهر در چهار جا در صفحات آغاز آمده است : « خادم شرع رسول الله العادل و افوض امری الی الله مفتی محمد حیات الله ابن محمد فاضل سنه ۱۱۷۱ هـ ق » و « خادم الشرع رسول الله اللطیف من ذری محمد حیات الله بن محمد فاضل ابن محمد نظر ۱۰۸۱ هـ ق ؟ » و اللهم ارزقنی . . . ۱ : ۲ » که مانک نسخه بوده‌اند و یادداشت کرده : « المانک التحقیقی هو الله احد و المجزی فقیر محمد حیات ابن محمد فاضل المفتی التصوری » .

۲۹۰

۶۲۰

هدایت الاعمی

[دین و ادب ، فارسی ، مشور]

- ۱- اندازه : — بیرونی : ۲۷ × ۱۸ × ۱/۵ سم . — درونی : ۲۱ سم ۱۱ × ۱۹ سم .
- ۲- اوراق : ۹۲ ورق . ۱۸۴ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک نخودی سفید رنگ هراقی ، آب رهمیده ، اندکی گرم خورده ، چند مقوایی وصلی شده با عصف و گوشه پارچه‌ای آبیود رنگ و ملون .
- ۴- خط : نستعلیق ، خوانا ، روشن ، نپخته ، عنوان‌ها و نشان‌ها و سر فصلها و خط‌های انتی رسم شده بر بالای الفظ شواهد شنگرف ، قرن ۱۱ و ۱۲ هـ ق .
- ۵- کاتب : « محمود ولد مراد » ، تاریخ کتابت : « ۱۱۴۸ هـ ق » : « بیید الضعیف الضعیف راجی الی رحمت الله الرحیم محمود ولد مراد در روز جمعه در ماه بوه سنه ۱۱۴۸ هـ » .

۶- مؤلف : «فقیر حسین کاشمیری» ، نام تألیف : «هدایت الاعمی» ، تاریخ تألیف معلوم نشد . در صفحه ۲ چنین آمده است : «اما بعد میگویند فقیر حسین بی زینت وزین کاشمیری غفرالله له ولوالدیه درین رساله که نام این هدایت الاعمی کرده شد» .

۷- آغاز : «رب یرب بسم الله الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر ، الحمد لله الذی خلق السموات و الارض و جعل الظلمات و النور الذی اذب عنا الحزن ان ربنا لغفور مشکور الغافر الذنوب علی عباده المغفور القاهر علی اعدائه المتهور و وعد المؤمنین بلاقائه و الحور و القصور» .

۸- انجام : «اگر پوست را خلیل شود ، تمام درخت خشک شود و امید وصل منقطع گردد ، نظم :

شریعت از طریقت نیست بیرون	شریعت را مقدم دار اکنون
طریقت راز وصل حق گشاید	هر آن کو در شریعت کامل آمد
سر حق را من ز حق آموختم	چشم همت از دو عالم دو ختم
خام بودم پخته گشتم سوختم	چون نماندم هیچ فانی گشته‌ام

تمت بعون الملک الوهاب» (رک : ۵- کاتب) .

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع «عرفان و فقر و اصول و فروع توحید و معرفت حق و شناخت حقیقت عقاید شریعت» است به زبان فارسی روان . اثر فارسی آن آمیخته با احادیث و اشعار و آیات قرآنی و کلمات مشایخ و سخنان اولیاء الله است . تقسیمات آن بر اساس «باب» است و جمعاً «هژده باب» دارد . «باب اول در بیان آن که از اجمال به تفصیل ظاهر می شود و از وحدت بکثرت و از احد بعدد» و «باب هژدهم در بیان شرف شریعت و متابعت حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم» . مؤلف اهل کشمیر بوده و نگارش نسخه به «سبک هندی» می رود . در آغاز و انجام نسخه یادداشتهای فقهی و دعایی با خطوط مختلف کتابت شده است . از قرار تحقیق این نسخه در هند یا پاکستان چاپ شده است .

۸۹۰
۷۴۳

ہیر و رانجھا

[ادب ، فارسی ، منظوم «مثنوی»]

- ۱- الدازہ : — بیرونی : ۱۸ × ۱۲ × ۱ سم . — درونی : ۱۳ تا ۱۵ سین ۱۴/۵ و ۱۷ × ۸/۵ سم .
  - ۲- اوراق : ۸۲ ورق . ۱۶۳ صفحہ .
  - ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ لاهوری ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، بدون جلد .
  - ۴- خط : نستعلیق خوش ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوانها و سر فصلها و نشانها شنگرف ، جدولهای ۲ خطی میان ابیات و فواصل عنوانها شنگرف و جدولهای ۷ خطی کنارہ متن لاجوردی و زرین و شنگرف و جدول یک خطی کنارہ بیرونی متن لاجوردی ، اما بہ علت صحافی بعضی از جدولها بریدہ شدہ .
  - ۵- کاتب : نام «کاتب» و «تاریخ کتابت» ندارد .
  - ۶- مؤلف : «میان آفرین لاهوری متوفی ۱۱۴۳ یا ۱۱۵۵ھ = رفت نقاد معنی از عالم» تاریخ تالیف (سرودن) : «در عہد شہنشاہ فرخ سیر» ، نام تالیف : «ہیر و رانجھا» (رک : ۹ — چگونگی) .
  - ۷- آغاز : «ب بسم اللہ الرحمن الرحیم و نمم بالخیر ، مثنوی من تصنیف میان آفرین لاهوری مشتملبر قصہ ہیر و رانجھا ،
بنام چمن ساز ناز و نیاز طپشها بہ یادش پریزادها اگر شعلہ شوق او پر شود چو از یاد او بر فروزد چراغ «گر از بیجمالی رود در حجب بیا ساقی ای قبلہ کامها تویی بزم امید را ساز و برگ گلستان کن صبح و شام شوی	کہ خار نیازش بود سر و ناز اثرها نظر بہ ساز فریادها رگ کوه بال کبوتر شود ملاحظہ نمکدان شود پیش داغ ز حسن قبولش دہی آب و تاب سر آغازها ختم انجاسها طرب مایہ زندگانی و مرگ چمن ساز عیش مدام شوی»
- ۸- انجام :

۹- چگونگی : موضوع این نسخه یک قصہ عاشقانه است کہ در میان مردم پنجاب مخصوصاً و سر زمین و پاک و ہند عموماً بسیار رواج دارد و چندین نفر تا کنون این قصہ را بہ نظم و نثر و پنجابی و ہندی و ہنگالی و بلوچی و پشتو سرودہ اند و بہ دیگر زبان ہا ترجمہ شدہ و از روی آن فیلم ہای گوناگون ساختہ اند و تا کنون چندین بار چاپ شدہ و نسخہ ہای خطی آن بسیار است . مولانا فقیر اللہ ابن نسخہ را در عہد فرخ سیر پادشاہ (مفتول ۱۱۳۱ھ ق) سرودہ است بر وزن «فعولن فعولن فعولن فعل» از مزاحفات بحر مثنی متقارب محذوف یا مقصور . جمعاً در حدود ۲۶۰۰ بیت دارد . تقسیمات آن بر حسب موضوعاتی است کہ شاعر برگزیدہ . از آغاز کودکی ہیر و رانجہا قصہ گوئی می کند تا پایان کہ عشق آنها ناکام می شود و ہر دو بہ فاصلہ دو روز می میرند . مزار این دو عاشق بہ نام «سای ہیر و رانجہا» در شہر جہنگ در استان پنجاب پاکستان زیارتگاہ خاص و عام است و محل حاجات و مرادات است .

۰۴۰

۶۱۵

یزید اللغات

[مراجع ، فارسی ، منثور]

- ۱- اندازہ : — بیرونی : ۲۳×۱۷×۲ سم . — درونی : ۱۳ س ۱۶×۱۰ س ۱۰ م .
- ۲- اوراق : ۱۲۶ ورق . ۲۵۲ صفحہ .
- ۳- کاغذ : نازک زرد تیرہ رنگ لاهوری (جہانگیری) ، آب رسیدہ ، وصالی شدہ ، اندکی کرم خوردہ ، جلد مقوایی و کالینگور سیاہ با عطف و گوشہ چرمی خاکی رنگ .
- ۴- خط : تحریر و شکستہ ، خوانا ، روشن ، پختہ ، عنوان ہا و نشان ہا و اعراب و ضوابط لغوی و دستوری و لغات و جملات شواہد شنگرف ، قرن ۱۱ھ ق .
- ۵- کاتب : «محمد بشیر» ، تاریخ کتابت صریح و واضح ندارد ، و لیکن شاید «۱۲۰۱ھ ق» باشد . در صفحہ آخر آمدہ است : «دستخط فقیر حقیر من ابتداء الی اینجا محمد بشیر است ، دیگر هیچ حرف کدام کسان نوشت نکرده است . . . در سنہ ۱۲۰۱ در شہر جمادی الاول و روز شنبہ» .

۶- مؤلف : «کمال الدین حسین الملقب به محمد بزرگ بن خواجه مجید الدین علی بن ظهیر الدین محمد بن سیادت»، نام تألیف : «یزید اللغات». تاریخ تألیف معلوم نشد. در صفحه ۷ و ۸ چنین آمده است : «اما بعد مؤلف این کتاب خاکسار درگاه اهل الله کمال الدین حسین الملقب بمحمد بزرگ بن خواجه مجید الدین علی بن ظهیر الدین محمد بن سیادت و ولایت ماب . . . . شیخ خلیل الله بدخشانی آن شاه نعمت اللہی الحسینی چنین گوید . . . . این فرهنگ را مرتب ساخته یزید اللغات مسمی ساخته» .

۷- آغاز : «الله کافی ، رب یسر ، بسم الله الرحمن الرحیم ، و تمم بالخیر ، جهان جهان سپاس و عالم عالم ستایش فرهنگ آفرینی را است که در بهارستان توحیدش زبان نکته پردازان و لسان معنی طرازان عندایب وار بصوف لغات والوف مصطلحات تراند چیز حمد و ترنم ریز ثنای آویز و در دبستان توصیف و دلستان تعریف» .

۸- انجام : «چهارم کتاب از حیل و مکر و بهانه آمده حضرت امیر خسرو بنظم آورد :
از تنشره پشه کن و از گنج یابی خوش مشور

با قضا تسلیم شودر تیغ بارد سرفخار

حضرت حکیم فردوسی فرماید :

بدست آن مگو آنچه دیدی ز کار مگو پیش کز آمدن سرفخار

حضرت شیخ نظام الدین فرماید ، نه من به ز بهمن ،

۹- چگونگی : این نسخه در موضوع لغات و اصطلاحات فارسی به فارسی است به نام «یزید اللغات». از آخر ناقص است و خود در کناره صفحه افزوده که : «این کتاب یزید اللغات چندان اجزاء باقی مانده اند ، اگر به دست آمد تمام کرده خواهد شد والا باینجا اتمام ساختد در سنه ۱۲۱۱ (۱۲۰۱ یا ۱۰۲۱) در شهر جمادی الاول و روز شنبه». تقسیمات آن بر اساس «باب» و «فصل» است . حرف اول هر کلمه را باب و حرف آخر آن را فصل قرار داده است . مثلاً : «آتش» را در باب الالف و فصل الشین می توان یافت . این نسخه از باب الالف و فصل الیاء تا باب الشین و فصل النون ادامه دارد و مابقی افتاده است . از لحاظ شرح اصطلاحات ادبی و

شعری و دینی و تاریخی ارزش ویژه دارد و شرح لغات را با اشعار آمیخته است. بعضی از شرح‌ها و مطالب از یاد رفته در کناره صفحات آمده است. اعلام رجال (ادیبان و شاعران و حکیمان و عارفان) را ذکر کرده است. نشان ۳ مهر دارد که همه یک نوع خوانده می‌شود: «به فضل خدا شد محمد بشیر» مهر کاتب است. در صفحات آخر چند شعر معروف از اسکندر نامه نظامی کتابت شده است. روی هم رفته نسخه‌ی ارزنده است.

۸۹۰
۸۳۳

یوسف و زلیخای جامی

[ادب، داستان، فارسی، مصور، منظوم «مثنوی»]

- ۱- اندازه : - بیرونی : $18 \times 11/5$ سم . - درونی : ۱۵ س (۱۷ بیت)
- ۲- اوراق : ۱۱۰ ورق . ۲۲۰ صفحه .
- ۳- کاغذ : نازک خاکی رنگ لاهوری، وصالی شده، آب رسیده، جلد مقوایی و گلینگور نو کبود رنگ.
- ۴- خط : نستعلیق خوش، رسم الخط فارسی، عنوان‌ها و سر فصلها زرد و لاجوردی، فواصل میان ابیات و سطرها نقاشی مطلا، جدولهای میان مصاربع چهار خطی سیاه و جگری و زرین، جدولهای ۸ خطی کناره متن چهار رنگ لیمویی و لاجوردی و زرین و سیاه، در آغاز یک لوح، و لیکن از نسخه‌ی دیگر بریده و بر آغاز این نسخه چسبانیده‌اند. ۱ تصویر (مجلس) و صفحه کامل نقاشی گل و بوته نگاری و تعدادی صفحات نیمه و یک سوم و یک چهارم نقاشی در زمینه‌های جگری و لاجوردی و زرین، نقاشی‌ها و تصاویر و رنگ آمیزی همه به سبک هندی است، قرن ۱۱ ه.ق. بعضی از صفحات به طور مورب و لوزی و مربع کتابت شده است.
- ۵- کاتب : نام «کاتب» و «نقاش» و «تاریخ کتابت» ندارد.
- ۶- مؤلف : یا (شاعر) : «جامی»، نام تألیف (مثنوی) : «یوسف و زلیخا»، تاریخ

تألیف (سرودن) : «۸۸۸ هـ ق» (رک) : یوسف و زلیخای جامی ، گنج بخش ج ۱ ص ۷۱۷ ، ج ۲ ، ص ۶۰۲ .

۷- آغاز : ناقص است و اینگونه شروع می شود : «رسیدن کاروان بر چاه حضرت یوسف را بر آوردن از چاه ،

بنامیزد چه فرخ کاروانی
چو دلوی بر کشد ناگه ز چاهی
سه روز آتماه در چه بود تا شب

۸- انجام : «ازین صحرا جواد خامه طی کن
زبانرا گوشمال از خامشی ده
تمت تم تم تم تم تم» .

۹- چگونگی : این نسخه از آغاز ناقص است و از انجام هم یک ورق را جایجا کرده اند و یک لوح را در آغاز با زبردستی و مهارت از نسخه دیگر بریده و چسبانیده اند . اینگونه بی انصافیها درباره نسخه های خطی بسیار است و تصاویر را هم خراب و محو کرده اند .

۸۹۰
۸۷۱

یوسف و زلیخای جامی

[ادب ، فارسی ، منظوم . مثنوی]

- ۱- اندازه : بیرونی : ۲۰×۱۲×۲۰ سرم . - درونی : ۱۷ بیت (سطر) ۱۴/۵×۸ سرم .
- ۲- اوراق : ۱۲۳ ورق . ۲۴۶ صفحه .
- ۳- کاغذ : ضخیم نخودی رنگ هراتی ، وصالی شده ، آب رسیده ، جلد مقوایی و چرمی ضربی تریج و نیم تریج .
- ۴- خط : نستعلیق خوش خفی ، خوانا ، پخته ، روشن ، رسم الخط فارسی ، نشانها و سر فصلها و عنوانها شنگرف ، جدولهای ۳ خطی فواصل عنوانها و ابیات زرین و سیاه ، جدولهای کناره متن ۵ خطی لاجوردی و زرین و سیاه ، قرن ۱۰ هـ ق .

۵- کاتب : «عبدالرحیم»، «تاریخ کتابت» ندارد. از انجام افتادگی دارد و یک صفحه با خط و کتابت و کاغذ تازه افزوده‌اند و کاتب جدید این دو بیت را که متضمن نام او است آورده است :

الهی بحق رسول کریم

به بخشی گناهان عبدالرحیم

مذنب الخاطی کثیر المعصیت عبدالرحیم

انه راجی بباب اللطف عامک یا کریم»

۶- مؤلف : یا (شاعر) : «مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی ۸۱۷-۸۹۷ ق» ،

نام تألیف : «یوسف و زلیخای جامی» ، تاریخ تألیف (سرودن) : «۸۸۸ هـ ق»

۷- آغاز : افتادگی دارد و اینگونه آغاز می شود :

«گشادی نفاه طبع مرا ناف معطر کن ز مشکم قاف تا قاف

ز شعرم خامه را شکر زبان کن ز عطرم نامه را عنبر فشان کن

سخن را خود سر انجامی نماند است و ز آن نامه بجز نامی نماند است»

۸- انجام : «ازین صحرا جواد خامه پی کن وزین سودا سواد نامه طی کن

زبان را گوشمال خامشی ده که هست از هر چه گویی خامشی به»

۹- چگونگی : ارزش این نسخه به قدمت آن است که از خط و کاغذ آن آشکار است و

به قرن دهم و نیمه دوم قرن نهم می رسد. نشان چند مهر دارد که

عمداً آنها را محو کرده‌اند. در آغاز و انجام چند یادداشت ساده درباره

تاریخ تولد دارد. از آغاز و انجام افتادگی داشته که عبدالرحیم کاتب دوم

نوشته و افزوده است.

فهارس هشتگانه جلد سوم

- ۱- فهرست موضوعات نسخه‌های خطی .
  - ۲- فهرست مصراعهای اول اشعار پراکنده در نسخه‌های خطی برحسب حرف روی .
  - ۳- فهرست کلمات و جملات و نام‌هایی که از روی نشان مهرها خوانده شده است .
  - ۴- فهرست نامهای کاتبان یا خطاطان (خوشنویسان) و نقاشان .
  - ۵- فهرست نامهای نسخه‌ها ، کتاب‌ها ، رساله‌ها ، مجموعه‌ها ، جنگ ، بیاض‌ها .
  - ۶- فهرست نامهای اشخاص و مؤلفان و مترجمان و شارحان و حاشیه نویسان و قبایل و سلسله‌ها و فرقه‌ها .
  - ۷- فهرست نامهای جلد میزان .
  - ۸- فهرست نامهای جایها .
- درست نامه .
- نمونه‌ها و تصاویر .

۳۳۲، ۳۳۷، ۳۸۲، ۳۸۹، ۳۹۸، ۴۰۲،
 ۴۱۳، ۴۲۰، ۴۴۰، ۴۴۷، ۴۵۷، ۴۹۷،
 ۴۹۸، ۵۲۹، ۵۴۹، ۵۵۷، ۵۸۹، ۵۹۰،
 ۶۰۴، ۶۰۶، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۱، ۶۳۷،
 ۶۴۵، ۶۴۹، ۶۵۷، ۶۵۹، ۶۸۱،
 اخلاق حضرت محمد - ۶۳۹
 ادب (اردو، بلوچی، پشتو، پنجابی، سندھی،
 عربی، فارسی) - ۹، ۱۳، ۲۳، ۲۴، ۲۶،
 ۴۱، ۵۰، ۵۳، ۷۶، ۸۰، ۹۱، ۹۷،
 ۱۰۰، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۱۳، ۱۴۱، ۱۵۰،
 ۱۵۸، ۱۶۹، ۱۷۹، ۱۸۱، ۱۸۳، ۱۸۶،
 ۲۵۴، ۲۳۲، ۳۴۷، ۵۰۶، ۵۱۸، ۵۲۰،
 ۵۲۲، ۵۲۵، ۵۳۱، ۵۴۶، ۵۵۴، ۵۵۸،
 ۵۶۰، ۶۰۹، ۶۲۹، ۶۳۱، ۶۱۱، ۶۴۵،
 ۶۴۸، ۶۵۰، ۶۵۸، ۶۶۷، ۶۶۹، ۶۷۱،
 ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۷، ۸۷۸، ۶۸۰، ۶۸۳،
 ۶۸۵، ۶۸۸
 ادب اردو - ۱۹۳، ۲۲۵
 ادب زبان فارسی - ۱۷۹
 ادب فارسی - ۱۱۷، ۴۱۵، ۵۲۴، ۶۱۹،
 ۶۵۲
 ادب هندوان - ۶۴۱
 داعیه - ۱۷۱، ۲۶۳، ۲۶۴، ۳۱۵، ۳۱۶،
 ۳۳۸، ۴۲۸، ۵۰۶، ۵۵۰، ۶۲۱، ۶۲۲،
 ادغام - ۶۶۵
 ادوات - ۳۰۷
 ادویہ ستہ - ۲۴
 ادھا (اصطلاح ہندی) - ۵۴۹
 ارث - ۳۴۰
 اردو (زبان و ادب) - ۶۴، ۱۴۳، ۱۴۷، ۲۲۵،
 ۲۲۷، ۶۷، ۶۱۶
 ارشاد اہل طریقت - ۶۶۹
 ارقام - ۴۲

احادیث نبوی - ۱۵، ۲۵، ۳۲، ۶۵، ۱۰۱،
 ۱-۹، ۱۵۴، ۱۷۱، ۲۳۶، ۲۴۸، ۳۱۰،
 ۳۳۸، ۳۳۹، ۴۵۷، ۴۸۲، ۴۹۳، ۶۰۰،
 ۶۰۴، ۶۱۲، ۶۱۷، ۶۲۲، ۶۳۱، ۶۴۸،
 ۶۵۱، ۶۵۳، ۶۶۲، ۶۸۱
 احتکار - ۵۸
 احتجار - ۷۴
 احزاب قرآن مجید - ۶۶۵
 احکام دانستن شانہ گوسفند - ۵۱۴
 احکام صلوة - ۱۵۵
 احکام قانون - ۵۸۴
 احکام نون ساکن و تنوین - ۵۵۳
 احکام و ایمان - ۶۰۴
 احوال اولیاء و متصوفہ - ۶۷۱
 احوال پیغمبران و خلفا و تابعان - ۵۱۳
 احوال جاسی - ۱۹۲، ۶۷۰
 احوال زنان - ۳۲۹، ۳۳۰
 احوال شاہ عبدالعزیز دہلوی - ۴۹
 احوال و آثار - ۶۱۶
 احوال و آثار اولیاء اللہ - ۶۷۲
 اخبار - ۶، ۱۹، ۶۴۸
 اختلافات راویان - ۵۵۳
 اختلافات قرآت - ۳۵۵، ۳۵۶
 اختلاف حالات - ۶۶۸
 اختلاف قاریان - ۳۷۰
 اختلاف قرائت قرآن - ۶۶۴
 اختیارات ساعات - ۱۲
 اخفاء - ۶۶۵
 اخلاق - ۶، ۸، ۹، ۱۳، ۳۶، ۳۸، ۵۴،
 ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۹، ۸۰، ۱۴۱، ۱۵۱،
 ۲۵۰، ۲۶۸
 اخلاقی - ۹
 اخلاقیات - ۳۷، ۲۹۲، ۲۹۷، ۳۰۰، ۳۱۶،

- اشعار صوفیانه - ۶۱۹
 اشعار عارفانه - ۲۵
 اشعار عربی - ۴۰۷، ۳
 اشعار عرفانی - ۶۳۱، ۶۲۶
 اشعار فارسی - ۱۱، ۵۴، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۴، ۱۴۵،
 ۳۲، ۴۳۹، ۶۱۷، ۶۶۳، ۶۸۱
 اشعار فارسی عارفانه - ۲۷۴
 اشکال تعویذ - ۳۱۲
 اشکال هندسی - ۲۱، ۳۵۳
 اصطراب - ۴۲۶
 اصطلاح - ۳۸۸
 اصطلاحات اداری و دیوانی عهد جهانگیر پادشاه -
 ۲۳
 اصطلاحات ادبی - ۳۸۸، ۷۳
 اصطلاحات ادبیه - ۱۷
 اصطلاحات پزشکی - ۳۲۳
 اصطلاحات تاریخی - ۳۸۸
 اصطلاحات حدیث - ۵۸۲
 اصطلاحات دیوانی - ۴۲
 اصطلاحات سنسکریت - ۱۴۴
 اصطلاحات سیمیاوی - ۲۴۰
 اصطلاحات عرفانی - ۳۸۸
 اصطلاحات علم حدیث - ۴۹
 اصطلاحات فارسی - ۴۶، ۶۸۶
 اصطلاحات فلسفی - ۳۸۸
 اصطلاحات کیمیاوی - ۲۴۰، ۲۴۱
 اصطلاحات متصوفه - ۲۰۳
 اصطلاحات هندی - ۱۷
 اصطلاحات یونانی - ۱۷
 اصول - ۶۸۴
 اصول حدیث - ۴۵۱
 اصول دین - ۵۹۷
 اصول معارف صوفیه - ۴۷۹
 اطاعات - ۳۷
 ارقام هندیه - ۳۳۶
 اسامی داروها - ۳۴۵
 است (فعل پیوند) - ۷۸
 استعاده - ۵۵۳
 استعارات - ۴۶
 استغفار - ۶۲۳
 استغنا - ۲۷۴
 استفتاء - ۶۰۰
 اسرار حقیقت - ۱۰۸
 اسرار عرفان - ۴۸۴
 اسرار عشق - ۴۵۲
 اسکان - ۶۵۵
 اسکند - ۵۴۹
 اسکندری (سال) - ۳۳۳
 اسمای حضرت محمد (ص) مفرد و مرکب - ۱۷۳
 اشاره - ۶۶۹
 اشتباهات املائی - ۳۱۷
 اشتباهات انشایی - ۳۱۷
 اشتباهات قافیه - ۱۷۹
 اشتقاق - ۲۹۰
 اشراق - ۲۶۵
 اشرفی (واحد طلا یا نقره) - ۳۰۸
 اشعار - ۴۰۰، ۶۸۴
 اشعار اخلاقی - ۳۷
 اشعار اردو - ۲۴۶
 اشعار برگزیده فارسی - ۱۲۳، ۳۳۳
 اشعار پراکنده - ۱۸۴
 اشعار پراکنده جامی - ۶۷۱
 اشعار پشتو - ۳۲
 اشعار پنجابی - ۲۶۹
 اشعار دعایی - ۵۵
 اشعار دل انگیز صوفیانه - ۶۱۲
 اشعار دلاویز - ۶۵۱، ۶۶۸
 اشعار دلاویز عرفانی و روحانی - ۶۶۰

- اطاعت از زن - ۵۹۹
اطاعت از شوهر - ۵۹۹
اطبا - ۱۵۸
اطبای قدیم - ۳۷۵
اعتراضات - ۴۵۱
اعتراضات علیه شیعه - ۲۳۶
اعتقادات عجیب - ۵۷۰
اعتکاف - ۶۵۶
اعداد ترتیبی - ۵۸۲
اعداد دهدهی (رک اعشار) - ۱۴۴
اعشار (رک : اعداد دهدهی) - ۱۴۴
اعلام رجال - ۱۴۸
اعمال - ۱۵۱
اعمال میمیا - ۵۱۳
افاعیل عروضی - ۵۰۰
افسانه - ۵۴
افعال مشایخ - ۶۲۳
افغانی (واحد پول) - ۲۹
افکار جامی - ۶۷۰
افکار شیعه - ۴۹۷
افواه الرجال اسلام - ۶۰۹
افیون - ۶۲۵
اقاویل پیشوایان دین - ۱۵۶
اقاویل مشایخ - ۴۵۷ ، ۶۰۴
اقوال اهل توحید - ۶۷۵
اقوال ائمه اطهار - ۱۴۹
اقوال زنان - ۳۲۹ ، ۳۳۰
اقوال علما - ۶۷۶
اقوال مشایخ - ۳۲ ، ۳۹ ، ۶۲۳ ، ۶۵۵
الفاظ بازاری - ۳۳۰
الفاظ خانگی - ۳۳۰
القباب دیوانی - ۴۵۴
الفاظ سیاسی - ۲۳
الفاظ طبی - ۳۴ ، ۳۴۵
- الفاظ عامیانه - ۳۳۰
الفاظ فلسفی - ۲۳۸
الفاظ قرآن مجید - ۶۶۵
الفاظ منطقی - ۳۰ ، ۲۳۸
الله اکبر ۳۳۷ ، ۳۴۵
الهام - ۵۴۴
الهی (سال) - ۳۳۳
امراض العین - ۷
امراض چشم - ۷۹
اسوال قلیج خان - ۳۳۷
امور عامه - ۱۳۵
انبیا - ۶۷۰
انتباه - ۶۶۹
انتقادات دینی - ۴۵۱
انشاء - ۴۹۵
انشاء فارسی - ۴۵۲
انشاء نویسی - ۴۲
انصاف اسداس - ۶۶۵
انکار الامامة - ۳۲۷
انگلیسی (زبان) - ۱۹۸
انواع العلوم - ۳۲۷
اوراد ۶۹ ، ۱۷۱ ، ۲۶۳ ، ۲۶۴ ، ۳۱۶ ، ۳۳۸ ،
۴۲۸ ، ۵۵۰ ، ۶۵۳
اوراد مشایخ - ۶۲۰
اولیاء - ۶۷۰
اولیاء الله ۷۷ ، ۶۷۱
اولیای کرام - ۲۶۹
اهل توحید - ۴۷۵
اهل سنت و جماعت - ۲ ، ۶۵ ، ۱۵۵ ، ۵۳۰ ،
۵۹۸ ، ۶۰۱ ، ۶۰۲ ، ۶۲۰ ، ۶۵۱ ، ۶۵۴ ،
۶۵۲ ، ۶۵۷ ، ۶۶۱ ، ۶۶۶ ، ۶۸۳
اهل شرع - ۴۵۷
اهل عصیان - ۴۰۰
اهل وحدت و تصوف - ۶۲۶

ایجاد عالم - ۵۱۳

ایساغوجی - ۳۰

ایمان - ۱۰۷

انمه اظهار (ع) - ۵۷۰ ، ۶۴۸

۴۳۵ ، ۴۳۴

بعث - ۷

بعثت - ۳۱۴

بکرمی (سال) - ۵۵ ، ۱۰۳ ، ۱۶۸ ، ۲۲۸

بلاغت - ۵۸۶

بلوچی - ۵۸ ، ۶۸۶

بنده درگاه - ۵۹۹ ، ۶۰۰

بنکالی - ۶۸۶

به - ۷۸ ، ۳۵۰

بهشت - ۴۸۸

بیان - ۶۲۵

بیان حال القبر - ۷

بیان خلق عالم - ۵۱۳

بیع - ۵۸

بیعت - ۶۹

بیوع - ۱۹

بیکر بیکی (لقب) - ۱۲۴

بیماری ها - ۱۴۱

بیماری های جسمانی - ۲۳۱

بیماری های چشم - ۷۸

ب

ب - ۷۸ ، ۸۵ ، ۹۲ ، ۱۹۳ ، ۲۰۱ ، ۲۱۲ ، ۳۷۰ ، ۳۶۰ ، ۳۵۷ ، ۳۵۰ ، ۲۱۷ ، ۲۱۴ ، ۳۸۷ ، ۴۱۱ ، ۴۰۵ ، ۴۰۸ ، ۴۰۹ ، ۴۴۷

باب - ۵۸۷

بت پرستی - ۴۵۰

بجر خفیف - ۱۴۲ ، ۴۸۲ ، ۶۰۱ ، ۶۰۲ ، ۶۰۳

بجر خفیف مسدس - ۲۲۹

بجر رجز - ۱۱

بجر رمل مسدس محذوف یا مقصور - ۵۷۷

بجر سریع - ۴۳۴ ، ۴۸۳

بجر متقارب - ۱۵۱ ، ۱۵۲ ، ۱۵۴ ، ۴۳۷ ، ۶۴۴

بجر متقارب مسدس - ۲۷۵

بجر مشمن متقارب محذوف یا مقصور - ۶۸۶

بجر مسدس خفیف - ۲۷۳ ، ۲۴۵ ، ۵۷۹

بجر مسدس سریع - ۵۹۱

بجر هزج - ۳۲۴

بجر هزج مشمن محذوف - ۴۳۴

بجر هزج مسدس (محذوف یا مقصور) - ۸۰ ، ۱۷۰

۲۹۹ ، ۴۳۰ ، ۴۴۰ ، ۴۴۸ ، ۴۶۲ ، ۴۸۳

۵۷۷ ، ۵۸۳ ، ۶۳۲ ، ۶۸۰

بدانک (= بدانکده) - ۳۵۰

بدو و خلقت - ۶۶۸

بدیع - ۶۴

برگزیده اشعار فارسی - ۱۲۹

برگزیده مثنوی مولوی - ۱۷۱

بروج دوازده گانه - ۲۹۰

برهانیات - ۲۲

بزم و رزم - ۱۷۴ ، ۲۷۰ ، ۲۷۶ ، ۲۷۷ ، ۲۷۸

پ

پ - ۷۸ ، ۸۵ ، ۹۲ ، ۲۱۲ ، ۲۱۴ ، ۳۵۰ ، ۳۵۷ ، ۳۷۰ ، ۳۵۰ ، ۴۰۵ ، ۴۰۸ ، ۴۱۱ ، ۴۴۷

پادشاهان تاریخی ایران - ۶۱۰

پرب - ۶۴۲

پزشکی (رک : طب) - ۱۶۹ ، ۵۵۷ ، ۶۱۴

پشتو (زبان و ادب) - ۶۰۰ ، ۶۸۶

پنجابی (زبان و ادب) - ۹ ، ۶۰ ، ۳۳۹ ، ۳۴۰

۳۷۸ ، ۳۷۹ ، ۵۰۶ ، ۶۶۵ ، ۶۸۶

پندو اندرز - ۵۴ ، ۳۹۹ ، ۴۸۱

پوتلی - ۵۴۹

پوسیدگی - ۱۱۶

پهلوی (زبان و خط) - ۴۶ ، ۷۴ ، ۲۳۹

تجوید به فارسی - ۳۵۵
تجوید قرآن - ۵۵۱
تجهیز - ۷۰
تحت اللفظ - ۳۳۹
تحقیق - ۵۴۴
تحول روحی و معنوی - ۱۴۳
تجیت - ۱۱۵
تخمیسات - ۱۲۶

تداوی سموم - ۷۴
تذکره عرفانی - ۱۳۴
تذکره مشایخ - ۶۷۳ ، ۶۷۴
تذکره مشایخ طریقت - ۶۷۲
تذکیر - ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵
تذهیب - ۱۹۸ ، ۵۵۹ ، ۶۰۸
تربیت - ۵۵۸
تربیت اجتماعی - ۶۳۰
ترجمه - ۳۴

ترجمه قرآن - ۳۵۳

ترجمع بند - ۱۲۶ ، ۱۸۰ ، ۱۹۳ ، ۲۰۹ ، ۴۱۵

ترجمعات - ۱۷۸ ، ۱۸۰ ، ۱۹۶ ، ۳۹۲

ترک خود - ۶۶۹

ترکی (زبان و ادب) - ۴۳ ، ۳۷۴ ، ۳۷۵ ، ۳۹۶

۴۵۲

ترکیبات - ۱۸۰ ، ۱۹۶

ترکیب بند - ۱۲۶ ، ۱۹۳ ، ۴۱۵

ترنج (نقش) - ۵۷ ، ۶۲ ، ۶۴ ، ۷۶ ، ۷۸ ، ۸۶

۹۱ ، ۱۰۴ ، ۱۱۷ ، ۱۲۸ ، ۱۴۷ ، ۱۸۷

۱۹۰ ، ۲۷۴ ، ۳۳۵ ، ۲۴۴

ترنج معرق - ۳۴۴

تزلزل وزن - ۱۷۹

تسبیح - ۲۷

تسلیم - ۶۶۹

تشبیب - ۱۴۳

تصدیق - ۶۶۳

پیر - ۱۰۴ ، ۱۰۵

پیران طریقت - ۱۷۱

پیر طریقت - ۳۸۷

پیروزی - ۱۵۴

پیشگویی - ۵۱۲ ، ۵۷۰

پیشگیری بیماری ها - ۲۵۴

ت

تابعین - ۶۰۹

تأثیر زبان فارسی در زبان پنجابی - ۱۱

تاج پوشیدان - ۴۸۸

تاج و کمر گرفتن - ۴۸۷

تاریخ - ۳۲ ، ۲۳ ، ۵۴ ، ۵۷ ، ۶۱ ، ۷۱ ، ۷۶

۸۰ ، ۱۰۸ ، ۱۵۰ ، ۱۵۳ ، ۱۵۷ ، ۱۵۸

۲۴۸ ، ۲۷۶ ، ۲۷۸ ، ۳۸۵ ، ۳۷۶ ، ۴۳۶

۶۰۴ ، ۶۰۶ ، ۶۰۹ ، ۶۴۵ ، ۶۷۱ ، ۶۸۳

تاریخ از خلقت آدم - ۱۵۷

تاریخ اسلام - ۱۱۰

تاریخ ایران - ۶۱۰

تاریخ ایران و اسلام - ۸۲

تاریخ حضرت محمد (ص) - ۶۳۹

تاریخ خوشنویسی - ۲۰۱

تاریخ دوازده امام - ۶۱۵

تاریخ سلسله صابری - ۱۴۱

تاریخ سند - ۷۱

تاریخ عمومی اسلام - ۸۲

تاریخ مغول - ۶۳

تاریخ و سیرت - ۲۷۴

تاریخ وفات - ۱۸۴

تأویل آیات قرآنی - ۳۵۵

تجارت - ۶۵۹

تجربید سالک - ۶۶۸

تجربه طبی - ۳۷۵

تجوید - ۳ ، ۳۱ ، ۵۹۴ ، ۶۲۶ ، ۶۶۴

تصوف - ۳، ۱۵، ۲۴، ۲۷، ۳۹، ۶۸، ۷۶،	تقسیم - ۱۴۴
، ۱۰۰، ۱۳۲، ۱۴۷، ۱۷۰، ۲۴۲، ۲۶۶،	تقوم - ۱۲، ۲۰، ۶، ۵۷۰، ۵۹۷،
، ۳۱۲، ۳۹۱، ۴۲۷، ۴۸۰، ۵۳۱، ۵۷۵،	تکفین - ۷۰،
، ۶۱۷، ۶۱۹، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۳۶، ۶۴۸،	تلقین - ۷۰،
، ۶۵۰، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۷، ۶۷۱، ۶۷۱،	تلویح - ۴۸۸،
تصویر (رک: مجلس، سینیاتور) - ۱۱۷، ۱۱۹،	تمتع - ۶۵۶،
، ۱۷۲، ۴۲۱،	تمثیل - ۶۴۵،
تصویر فلکی - ۵۶۲،	تمثیلات - ۶۴۶،
تضمینات، ۱۲۶،	تمثیلات اجتماعی - ۲۷۲،
تعاویذ - ۲۶۶،	تمثیلات اخلاقی - ۶۸، ۲۷۲،
تعداد ابیات کلمات شش دفترى مثنوی - ۴۴۵،	تمثیلات دینی و عرفانی - ۶۵۳،
تعریف - ۱۹۶،	تمثیلات عرفانی - ۱۴۲، ۱۴۹،
تعریف عقل و عشق - ۵۷۷،	تمثیلات فلسفی - ۲۷۲،
تعزیت - ۱۲۵،	تملیک - ۶۰، ۶،
تعقیدات لفظی - ۱۷۹،	تناسب - ۱۴۴،
تعلیمات سلسله قادریه - ۲۴۷،	تنها کو (رک: دخانیات) - ۱،
تعلیم و تربیت - ۳۳۲، ۳۲۹،	تنقیح مسجد - ۷۰،
تعویذ - ۱۶، ۱۷، ۸۴، ۲۰۶، ۵۴۰،	تنوین - ۵۹۵،
تعویذات - ۱۷، ۲۴۰، ۲۹۰، ۴۲۸، ۶۵۳،	توحید - ۶۸، ۱۷۰، ۱۹۳، ۲۹۹، ۳۳۴،
تعویذ طبی - ۵۵۸،	، ۴۳۶، ۴۵۹، ۵۰۲، ۶۸۴،
تعیین اقالیم - ۵۹۶،	توحید باری تعالی - ۱۰،
تعیین قبله - ۵۹۷،	توضیحات - ۴۲،
تفسیر قرآن شریف - ۶۱۲،	توضیحات ادبی - ۱۸۴، ۶۴۴، ۶۸۳،
تذال از قرآن - ۴۷۷،	توضیحات پزشکی
تفخیم و ترفیق - ۵۵۳،	توضیحات تاریخی - ۶۷۳،
تفریق - ۱۴۴،	توضیحات دینی - ۶۴۲،
تفسیر - ۱۸، ۲۸، ۵۷، ۸۴، ۸۹، ۹۴،	توضیحات ریاضی - ۲۱،
، ۹۵، ۹۶، ۹۹، ۲۶۱، ۲۸۴، ۳۳۶، ۳۵۳،	توضیحات عرفانی - ۴۴۵،
، ۶۱۱،	توضیحات علمی - ۶۴۳،
تفسیر عربی - ۲۸،	توضیحات فقهی - ۳، ۶۵۷،
تفسیر فارسی - ۹۱،	توضیحات فلسفی - ۲۹۷، ۶۴۳،
تفسیر قرآن - ۸۵، ۹۹، ۱۴۶، ۴۵۱،	توضیحات لغوی - ۱۳، ۲۹، ۱۳۶، ۳۴۲،
تفکر اسلامی - ۶۴۳،	، ۴۴۵، ۶۰۰، ۶۴۳، ۶۴۷، ۶۸۳،
تقریظات حمله حیدری - ۱۵۱،	توقیعات - ۴۲،

۳۶ ، ۳۸ ، ۴۸ ، ۵۳ ، ۶۸ ، ۷۱	توکل - ۳۳۴
۷۵ ، ۷۶ ، ۹۱ ، ۹۳ ، ۱۰۳ ، ۱۱۱	تهلیل - ۲۷
۱۱۸ ، ۱۲۱ ، ۱۵۱ ، ۱۶۲ ، ۱۶۹ ، ۱۷۷	تهنیت - ۱۱۵
۱۷۸ ، ۱۸۰ ، ۱۸۷ ، ۱۹۰ ، ۱۹۳ ، ۲۱۱	تیمم - ۱۰۷ ، ۱۴۹ ، ۱۶۳ ، ۱۷۶ ، ۲۵۶ ، ۲۵۷
۲۱۲	
جدولهای شش خطی - ۵ ، ۱۹ ، ۲۱ ، ۲۶	
۱۱۸ ، ۱۲۸ ، ۱۷۷	
جدولهای مربع و مستطیل - ۲۶۳	
جدولهای نه خطی - ۷۶ ، ۱۸۲ ، ۴۵۱	
جدولهای هشت خطی - ۱۰۴ ، ۱۵۳ ، ۱۸۱	
جدولهای هفت خطی ، ۹۹ ، ۱۱۳ ، ۱۵۹	
۱۸۰	
جدولهای یازده خطی - ۱۹۰	
جد و لهای یک خطی - ۲۶ ، ۴۸ ، ۶۸ ، ۴۱	
۷۵ ، ۸۴ ، ۱۱۱ ، ۱۵۲ ، ۱۵۹ ، ۱۶۴ ، ۱۶۸	
۱۷۷ ، ۱۸۳ ، ۱۹۳	
جدیات - ۳۹۶	
جشن نوروز - ۲۳	
جغرافیا - ۵۹۵	
جلالی (سال) - ۳۳۳	
جلد ساز - ۱۱۹ ، ۵۸۴ ، ۶۰۴	
جلد سازی - ۶۱ ، ۸۸ ، ۹۷	
جلد چرمی - ۱۲۸	
جلد چرمی و کاغذی - ۱۳۲	
جلد کاغذی - ۱۰۹	
جلد کاغذی و پارچه‌پی - ۱۷۸	
جلد مقوایی - ۱۱۲ ، ۶۸۹	
جلد مقوایی ضربی - ۱۲۵	
جلد مقوایی و پارچه‌پی - ۱۱۶ ، ۱۳۴ ، ۱۴۹	
جلد مقوایی و تهاجی - ۱۷۲ ، ۲۲۲	
جلد مقوایی و چرمی - ۹۹ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ، ۱۰۴	
۱۰۷ ، ۱۱۳ ، ۱۱۷ ، ۱۴۱ ، ۱۴۴ ، ۲۰۲	
جلد مقوایی و کرباسی - ۹۷	
جلد مقوایی و گالینگوری - ۱۸۱	
ج - ۷۸ ، ۸۵ ، ۹۲ ، ۲۱۲ ، ۲۱۴ ، ۲۱۷	
۳۵۰ ، ۳۵۷ ، ۳۷۰ ، ۳۸۷ ، ۴۰۵ ، ۴۰۸	
۴۰۹ ، ۴۱۱ ، ۴۴۷	
جامعه شناسی - ۳۲۹ ، ۳۳۰ ، ۳۹۶ ، ۴۲۱	
۴۹۸ ، ۵۹۸ ، ۶۷۸	
جانور شناسی - ۳۲۰ ، ۳۲۱	
جاهلیت - ۸۲	
جایگاه مؤذنان - ۵۸۹	
جبر - ۲۸۷	
جبروت - ۳۸۲	
جبروتیت - ۲۶۵	
جبر و مقابله - ۳۸۸	
جداول حروف ابجد - ۴۲۸	
جدو اجتهاد - ۳۶۸	
جدول اعداد مسائل میراث - ۳۳۶	
جدول سازی - ۲۴۴	
جدول لدریم - ۱۴۴	
جدول نگاری - ۱۹۸	
جدولهای پنج خطی - ۵۳ ، ۶۲ ، ۸۴ ، ۸۶	
۱۹۴ ، ۱۸۸ ، ۱۹۳	
جدولهای چهار خطی - ۱ ، ۳۵ ، ۶۲ ، ۱۲۳	
۱۲۸ ، ۱۵۳ ، ۲۰۸ ، ۲۱۲	
جد و لهای دوازده خطی - ۱۹۰ ، ۲۰۲	
جد و لهای دو خطی ، ۱۰ ، ۵۰ ، ۸۷ ، ۸۹	
۱۰۳ ، ۱۱۳ ، ۱۱۸ ، ۱۲۸ ، ۱۵۰ ، ۱۵۳	
۱۵۹ ، ۱۶۲ ، ۱۶۹ ، ۱۴۲ ، ۱۷۶ ، ۱۷۸	
۱۸۱ ، ۱۸۳ ، ۱۸۸ ، ۲۰۸ ، ۲۱۱ ، ۲۱۵	
جدولهای سه خطی - ۵ ، ۱۰ ، ۲۱ ، ۲۳	

- جلد مقوایی و مخملی - ۳۰۷
 جلوس - ۲۷۴، ۳۲۲، ۴۲۴، ۴۴۸، ۴۵۳
 جلوس پادشاهان - ۶۳
 جلوس پادشاه عالمگیر غازی (سنه ۴۰ -) ۷۷
 جهال - ۲۵
 جهال و معانی آن - ۴۸۶
 جمع - ۱۴۴
 جمع عقیده عرفانی صوفیان و موحدان هند - ۴۵۴
 جمالات عربی - ۱۱، ۱۶
 جمله بسیطه - ۲۹۰
 جمله های مرکب - ۲۹۰
 جوان مسلمان - ۱۳۹
 جهاد - ۱۴۹، ۴۹۷، ۶۵۶
 جناح (= چنانچه) - ۳۷۰
 جناحک (= چنانکه) - ۳۵۰، ۳۷۰
 جنگ - ۱۵۰
 جنگ آرائی - ۴۳۶
 جنگ روم و روس - ۴۳۸
- چ**
- چ - ۷۸، ۸۵، ۹۲، ۲۱۲، ۲۱۴، ۳۵۱، ۳۵۱، ۳۵۱
 ۴۰۵، ۴۰۸، ۴۱۱، ۴۴۷
 چارک (برابر وزن ۷۵ گرم) ۴۰۴
 چشم - ۱۳۲
 چغندر دزدی - ۴۱۴
 چونه - ۷۰
 چهار شنبه سوری - ۳۳۰
 چهار عمل اصلی - ۱۴۴
 چهار بار (رک: خلفای اربعه) ۲۶۹
 چیچک (= آبله) ۱۹۶، ۱۹۷
 چیچهر دیو تا آنگه - ۵۵۰
- ح**
- حج - ۳۷، ۱۱۰، ۱۴۹، ۴۹۷، ۵۸۹، ۶۰۳
- ۶۵۷، ۶۵۶
 حال و قال - ۳۱۲
 حدیث (رک: احادیث) ۴، ۱۱۰، ۱۹، ۳۷، ۴۳،
 ۴۸، ۴۹، ۵۷، ۸۰، ۳۳، ۴۲۸، ۵۷۲،
 ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۹۸، ۶۷۶
 حدیث اربعین - ۲۵۲
 حرام - ۱
 حرف دهقانیه - ۳۲۲
 حروف طلسمات - ۱۷
 حروف قرآن مجید - ۶۶۵
 حروف وقف - ۹۴
 حریق مسجد شریف حضرت محمد (ص) ۱۱۰
 حساب ۱۴۴، ۲۸۷، ۵۹۲
 حساب سیاق - ۴۹۹
 حسنات - ۶۲
 حضور و غیبت ۵۸۹
 حقایق عرفانی - ۳۸۲
 حقایق عشق - ۴۵۲، ۲۵۱، ۶۶۸
 حقوق - ۵۸۳
 حکایات - ۱۳۹، ۶۴۱، ۶۴۶، ۶۶۰، ۶۶۱
 حکایات از زبان جانوران - ۳۲۵
 حکایات اخلاقی - ۶۴۹
 حکایات تاریخی - ۶
 حکایات حکمت آمیز - ۶۸
 حکایات عرفانی - ۱۵، ۵۷۲
 حکایات مذهبی - ۴۴۹
 حکایات مذهبی هندوان - ۶۴۲
 حکایات مشایخان ماضی - ۱۴۹
 حکایات و روایات مذهبی - ۶۲۲
 حکایات - ۴۳، ۴۵، ۵۷۲، ۵۹۱
 حکا - ۱۵۸
 حکمت - ۴، ۱۳، ۶۹، ۸۰، ۱۰۱، ۱۰۲،
 ۱۱۰، ۱۴۱، ۱۵۱، ۱۷۳، ۱۷۴، ۲۷۲،
 ۲۹۴، ۲۹۷، ۳۰۰، ۳۲۳، ۳۸۲، ۳۹۷

خواص سوره‌های قرآن - ۱۶۵

خواص ناد علی - ۲۶۵

خود شناسی - ۴۸۷

خوشنویسان - ۱۵۸، ۷۳

الخیل - ۳

خط چهار (رک : خط ترکستانی) ۳۶۸، ۳۶۹

۳۷۰، ۱۹۱، ۵۴۶، ۵۹۰، ۵۹۴، ۵۹۸

۵۹۹، ۶۱۶، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۲۲، ۶۲۴

۶۳۴، ۶۴۲، ۶۴۶، ۶۸۶

خط بهار جلی خوش، ۳۶۷

خط تحریر - ۲، ۵۶، ۸۳، ۱۱۲، ۱۲۳، ۱۲۸

۱۳۵

خط تحریر و شکسته - ۲۰۹

خط ترکستانی (رک : خط بهار) ۳۶۹، ۳۷۰

خط تعلیق - ۲، ۲۱۲، ۲۱۶، ۲۶۷، ۳۸۵، ۶۲۶

۶۴۶، ۶۶۷

خط تعلیق عربی - ۲۸

خط ثلث - ۳، ۴۸، ۱۰۲، ۲۱۱، ۳۳۰، ۳۶۵

۵۰۶، ۵۸۵، ۶۴۲، ۶۵۷، ۶۶۴

خط ثلث تحریر - ۲۱، ۳۳۶

خط ثلث جلی - ۹۱، ۲۱۵، ۵۸۶

خط ثلث خفی - ۹۱

خط ثلث خوش - ۵، ۶، ۸، ۶۰، ۸۳، ۸۴

۸۶، ۸۷، ۸۹، ۹۳، ۱۰۰، ۱۱۱، ۱۷۲

۳۱۳، ۳۵۵، ۵۷۳، ۵۸۸، ۶۱۱، ۶۳۸

۶۶۵، ۶۷۳

خط ثلث خوش و زیبا - ۶۵۱

خط ثلث عربی - ۱۸، ۹۰، ۲۵۳

خط ثلث عربی خوش - ۶۱۳

خط ریحان - ۳۶۵، ۳۶۶، ۶۵۶

خط شکسته - ۱۵، ۲۲، ۵۷، ۶۶، ۱۸۳

۵۰۶، ۵۱۰، ۵۱۸، ۵۹۹، ۶۱۳، ۶۴۱

۶۴۶، ۶۴۷، ۶۸۶

خط شکسته بی نقطه - ۱۸۴

۴۰۲، ۴۱۳، ۴۴۰، ۴۴۷، ۴۵۸، ۵۳۱

۵۵۸، ۵۹۰، ۵۹۱، ۶۲۸، ۶۳۵، ۶۴۲

۶۴۵، ۶۴۹

حکمت اسلامی - ۶۷۵

حکم - ۵۸۴

حکم و امثال - ۶۴۶

حکمران باوراء النهر - ۵۵۳

حلال - ۱

حلقه درس استاد - ۲۷۰

حلویات - ۳۴۵

حمد - ۱۵۲، ۳۸۲

حمل زنان - ۵۹۹

حمی الدق، ۱۶۶

حمی الیوم - ۱۶۶

حیرت عشق - ۶۶۸

خ

خاتمه - ۵۲۳، ۵۸۷

خارش - ۱۹۶

خاصیت اسمها - ۲۶۵

خاندان اهل وفا - ۱۰۷

خرقه پوشیدن - ۴۸۷

خدا شناسی - ۴۸۳، ۴۸۷

خصایص فردی - ۵۸۹

خصوصیات رسم الخط دیوان سیف اسفیرنگی

(اسپیرنگی) ۲۱۷

خطابه ۲۵۸، ۲۵۹

خطبه‌های علی (ع) ۲۹۳

خلافت صدیق (رض) ۶۶۲

خلفای شیخ حسین - ۱۰۵

خلقت آدم - ۱۵۸

خلاق مرضی - ۴۸۷

خمس - ۱۴۹، ۴۹۷

خوارق عادات - ۱۰۵

خط نستعلیق خوش جلی - ۲۶ ، ۲۹	خط شکسته خوش - ۴۱۳
خط نستعلیق خوش خفی - ۱۲۱ ، ۱۲۲ ، ۱۷۷	خط طلسمات - ۱۶
۱۷۹ ، ۱۸۱ ، ۱۸۷ ، ۱۸۸ ، ۲۰۵ ، ۲۶۱	خط کوفی - ۴۵۸ ، ۸۴
۴۹۸ ، ۶۱۸ ، ۶۴۴ ، ۶۸۹	خط محقق - ۳۶۵ ، ۳۶۶
خط نستعلیق شکسته آمیز - ۴۴ ، ۱۲۵ ، ۱۳۴	خط مشقی - ۳۸۷ ، ۵۹۰
۱۵۷ ، ۱۶۵ ، ۱۷۳ ، ۲۱۵ ، ۲۳۲ ، ۳۸۴	خط نستعلیق - ۱۲ ، ۱۵ ، ۱۶ ، ۲۳ ، ۴۳ ، ۴۵
۴۳۲ ، ۵۲۳ ، ۵۵۴ ، ۵۵۶ ، ۵۸۳ ، ۵۸۶	۵ ، ۵۶ ، ۵۷ ، ۵۹ ، ۶۵ ، ۶۷ ، ۷۱ ، ۷۴
۶۰۴ ، ۶۱۶ ، ۶۵۲	۷۵ ، ۷۸ ، ۸۳ ، ۱۰۳ ، ۱۰۶ ، ۱۰۹ ، ۱۲۳
خط نستعلیق شکسته آمیز خفی - ۳۴	۱۴۰ ، ۱۴۱ ، ۱۴۳ ، ۱۵۰ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹
خط نستعلیق شکسته آمیز خوش - ۱۸۵	۱۷۴ ، ۱۷۸ ، ۱۸۶ ، ۱۹۷ ، ۲۰۸ ، ۲۲۰
خط نستعلیق عربی - ۶۱۵	۲۳۰ ، ۲۳۶ ، ۲۳۷ ، ۲۴۰ ، ۲۴۱ ، ۲۴۲
خط نستعلیق متوسط - ۶۳۶	۲۵۰ ، ۲۵۹ ، ۲۶۰ ، ۲۶۱ ، ۲۶۲ ، ۲۶۳
خط نستعلیق و تحریر - ۱۲۸ ، ۱۴۶ ، ۱۵۴	۲۶۴ ، ۲۶۵ ، ۲۶۶ ، ۲۶۷ ، ۲۶۸ ، ۲۶۹
خط نستعلیق و شکسته - ۱۳۸ ، ۲۲۵	۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۲ ، ۲۷۳ ، ۲۷۴ ، ۲۷۵
خط نسخ - ۳۲ ، ۳۵ ، ۵۷ ، ۸۲ ، ۱۲۳ ، ۱۳۵	خط نستعلیق آمیخته باشکسته - ۳ ، ۶
۴۵۶ ، ۵۸۵	خط نستعلیق پخته جلی - ۶۷۱
خط نسخ تحریر - ۱۳۷	خط نستعلیق تحریری - ۹۶ ، ۵۴۵
خط نسخ تحریر خوش - ۳۹	خط نستعلیق جلی - ۱۰۹ ، ۶۴۶
خط نسخ تعلیق شبیه به بهار - ۶۸۲	خط نستعلیق خفی - ۶۷۱
خط نسخ خوش - ۱ ، ۳ ، ۸۱ ، ۹۵ ، ۹۷	خط نستعلیق خفی خوش - ۱۵۹ ، ۲۹۰ ، ۵۶۰
۹۹ ، ۵۳۱ ، ۶۰۳ ، ۶۵۵ ، ۶۵۹ ، ۶۶۲	خط نستعلیق خوش - ۱۰ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۹ ، ۲۵
خط نسخ عربی - ۶۶	۳۳ ، ۳۶ ، ۳۸ ، ۴۱ ، ۴۵ ، ۴۸ ، ۵۳ ، ۵۵
خط نسخ و تحریر - ۱۵۵	۶۲ ، ۶۸ ، ۷۰ ، ۷۶ ، ۷۹ ، ۸۹ ، ۱۰۴
خط هندی - ۲۸۸	۱۰۷ ، ۱۱۳ ، ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۳۲ ، ۱۴۴
خطوط عربیه - ۱۷	۱۴۷ ، ۱۵۱ ، ۱۵۳ ، ۱۶۲ ، ۱۶۴ ، ۱۷۶
خمس - ۶۵۶	۱۹۰ ، ۱۹۳ ، ۱۹۹ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ، ۲۰۳
	۲۰۶ ، ۲۰۸ ، ۲۱۲ ، ۲۱۷ ، ۲۲۲ ، ۲۲۴ ، ۲۵۰
	۲۵۴ ، ۲۶۲ ، ۲۷۱ ، ۲۷۳ ، ۳۴۷ ، ۴۱۳
	۴۲۰ ، ۴۲۳ ، ۴۲۷ ، ۴۳۹ ، ۴۵۸ ، ۵۰۱
	۵۲۵ ، ۵۵۸ ، ۵۷۰ ، ۵۷۵ ، ۵۸۲ ، ۵۹۱
	۵۹۳ ، ۵۹۵ ، ۶۱۹ ، ۶۲۶ ، ۶۳۱ ، ۶۳۵
	۶۴۵ ، ۶۴۹ ، ۶۵۰ ، ۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۵۸
	۶۷۴ ، ۶۷۸

د

د - ۲۱۲ ، ۲۱۴ ، ۲۱۷ ، ۳۷۰ ، ۴۱۱

داد گری - ۵۸۴

داروشناسی - ۲۱ ، ۱۶۷ ، ۲۳۳ ، ۳۷۵ ، ۳۹۶

۵۵۷

داروهای طبی - ۲۴

داستان - ۲۷۶ ، ۲۷۷ ، ۲۷۸ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵

- ۳۶۶، ۳۶۰ - دعای ختم قرآن
 ۳۴۹ - دعای درد ناف
 ۶۲۳ - دعای مراسم
 ۲۶۵ - دعوت اویسیه
 ۲۶۵ - دعوت خفی
 ۲۶۵ - دعوت صغیره
 ۲۶۵ - دعوت کبیره
 ۱۳۲ - دفاع
 ۳۳۶ - دفاع از شیعه
 ۱۹۳ - دفترهای پنجگانه
 ۶۶۹ - دقایق عشق
 ۱۵۴ (ع) طالب
 ۶۸۹ - دلو (برج)
 ۲۶۹، ۱۸۴ (ع) امام
 ۲۴۳ - دوازده ماه قمری
 ۱۲۶، ۱۲۳، ۱۲۲، ۱۱۸، ۱۰۱ - دویستی
 ۳۷۴
 ۲۸۴ - دویستی‌های صوفیانه
 دوستی
 ۴۰۸ (:) دو نقطه
 ۳۲۴ - دهان
 ۶۶۸ - دیباچه عشق
 ۳۶، ۳۱، ۲۸، ۹، ۳، ۲، ۱ (دین - اسلام)
 ۴۳، ۵۶، ۸۳، ۹۶، ۹۹، ۱۰۱، ۱۰۶
 ۲۸۵، ۱۶۴، ۱۵۰، ۱۴۸، ۱۳۷، ۱۱۲
 ۵۴۴، ۵۳۱، ۵۲۹، ۵۱۴، ۵۰۶، ۴۸۰
 ۵۸۳، ۵۸۱، ۵۸۰، ۵۷۳، ۵۵۰، ۵۴۶
 ۶۰۲، ۶۰۰، ۵۹۹، ۵۹۸، ۵۸۸، ۵۸۵
 ۶۱۹، ۶۱۶، ۶۱۱، ۶۰۸، ۶۰۶، ۶۰۳
 ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۸، ۶۳۱، ۶۳۵، ۶۳۷
 ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۵، ۶۵۷، ۶۵۸
 ۶۸۳، ۶۸۲، ۶۸۰، ۶۶۵، ۶۶۱، ۹۵۹
 ۲۴۹ - دین اسلام
 ۶۴۱ - دین و ادب هندوان
- ۶۸۸، ۶۸۷، ۵۹۱، ۴۴۲
 ۶۷۹ - داستان اجتماعی
 ۶۷۹ - داستان اخلاقی
 ۵۸۳ - داستان ایاز و سلطان محمود غزنوی
 ۴۳۷ - داستان روم و روس
 ۴۳۶ - داستان شمس و قمر
 ۴۳۸، ۳۰۰، ۱۷۰، ۱۶۹ - داستان عشقی
 ۶۷۹، ۵۸۲
 ۵۸۳، ۵۸۲ - داستان عشقی و عرفانی
 ۳۷۹ - داستان ملی
 ۴۴۸ - داستان‌های محلی و ملی
 ۵۱۴ - دانستن ضمیر
 ۱۵۶ - دایرة المعارف علوم فقه
 دخانیات (رک: تنباکو)
 ۱۳۹ - دختر هندو و جوان مسلمان
 ۲۳ - دربار مغولان
 ۲۷۹ - درس نظامی
 ۳۲۸ - درویش
 ۱۰۴ - درویشان
 ۱۰۵ - درویشان خوارزم
 ۴۶ - دری
 ۱۳۲ - دست
 ۵۸۴ - دستور العمل قضات
 ۲۸۸ - دستور زبان
 ۳۰۰، ۲۹۰، ۲۸۹، ۴۸ - دستور زبان فارسی
 ۳۰۷، ۳۰۴
 ۲۰۵ - دستور فال گرفتن از دیوان حافظ
 ۵۵۸ - دستور نسخه نویسی
 ۵۸۰ - دستورهای فقهی
 ۵۸۴ - دستورهای فقهی اسلامی
 ۱۵۵ - دستورهای نماز
 ۶۵۴، ۱۷۲، ۸۴، ۶۰، ۱۷ - دعا
 ۷۵ - دعای اختتام
 ۵۸۶ - دعای ختم خواجگان نقشبند

- رسم الخط پنجابی - ۳۳۹
 رسم الخط ترکستانی - ۴۱۰
 رسم الخط ثلاث ایرانی - ۸۷
 رسم الخط خراسانی - ۴۱۰
 رسم الخط دوره صفویه - ۸۷ ، ۳۶۴
 رسم الخط شکسته - ۹۲
 رسم الخط عربی - ۳ ، ۸۱ ، ۱۰۶ ، ۱۳۷ ، ۱۵۵ ،
 ۳۱۵ ، ۴۲۸ ، ۶۷۳
 رسم الخط فارسی - ۱۳ ، ۱۹ ، ۴۸ ، ۵۷ ، ۷۶ ،
 ۸۵ ، ۱۰۴ ، ۱۰۷ ، ۱۰۹ ، ۱۱۸ ، ۱۴۴ ،
 ۱۵۳ ، ۱۵۹ ، ۱۷۹ ، ۱۸۵ ، ۱۸۷ ، ۱۹۰ ،
 ۲۰۳ ، ۲۰۶ ، ۲۲۲ ، ۳۴۰ ، ۴۹۹ ، ۵۹۵ ،
 ۶۱۹ ، ۶۲۶ ، ۶۳۵ ، ۶۴۹ ، ۶۶۷ ، ۶۷۳ ،
 ۶۷۷ ، ۶۸۹
 رسم الخط قرن نهم هجری - ۳۹۸
 رسم الخط قرن هفتم و هشتم هجری - ۳۸۵
 رسم الخط مخصوص - ۲۱۱
 رسم الخط هراتی - ۱۰۴ ، ۱۸۱ ، ۲۰۱
 رسوم دینی - ۶۶۶
 رعایت کردن مخارج - ۵۵۳
 رکوع - ۲۶۸
 رکوعات - ۹۴
 روانشناسی - ۴۴۳
 روایات - ۶۴۸ ، ۶۶۰ ، ۶۶۸
 روایات اسلامی - ۳۷۹
 روایات ائمه اطهار - ۱۵۴
 روایات تاریخی - ۶۴۹
 روایات دینی - ۶
 روایت - ۶۱۷
 روپیه (واحد پول) - ۲۲ ، ۲۹ ، ۴۱ ، ۶۴ ، ۱۳۷ ،
 ۵۸۹ ، ۶۰۹ ، ۶۷۸
 روح (= روان) - ۶۸۴
 روحانیت - ۵۰۹
 روز - ۱۴۹
- ذ
 ذ - ۲۱۲ ، ۲۱۴ ، ۲۱۷ ، ۳۸۷ ، ۴۱۱
 ذکر - ۶۲۰
 ذکر خفیه - ۲۳۷
 ذم - ۱۹۴
- ر
 راجه‌ها - ۱۵۸
 ران - ۱۳۲
 ربا - ۵۸
 رباعی - ۱۰۱ ، ۱۱۴ ، ۱۱۹ ، ۱۲۲ ، ۱۲۳ ،
 ۱۲۵ ، ۱۹۳ ، ۲۵۵ ، ۴۱۲ ، ۴۱۵ ، ۶۷۱
 رباعیات - ۱۷۸ ، ۱۸۰ ، ۱۸۲ ، ۱۸۷ ، ۲۰۱ ،
 ۳۹۲
 رباعیات شور انگیز - ۶۵۱
 رباعی‌های عرفانی - ۹۸
 الرجاء - ۹
 رجال الغیب - ۲۶۵
 رجال حدیث - ۴۹
 رجعت - ۶۷
 رخصت شیخوختیت - ۱۰۵
 رزم - ۱۵۲
 رزم و بزم - ۱۷۵
 رسالت حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 رسم الخط اردو - ۱۰ ، ۲۳ ، ۱۴۳ ، ۱۷۸ ،
 ۱۹۳ ، ۲۲۵ ، ۵۵۴ ، ۵۷۵ ، ۵۹۹ ، ۶۱۴ ،
 ۶۳۳ ، ۶۷۸
 رسم الخط اردو و پنجابی - ۳۷۹ ، ۶۷۸
 رسم الخط اردو و فارسی - ۳۶ ، ۷۱ ، ۱۵۰ ،
 ۱۵۱ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، ۲۵۴ ، ۴۲۵
 رسم الخط اصفهانی - ۲۰۱
 رسم الخط ایرانی - ۱۰۰ ، ۶۷۴
 رسم الخط پشتو - ۳۲

۶۶۳ ، ۶۶۱ ، ۶۵۴ ، ۶۵۰ ، ۶۴۸ ، ۶۴۲
 زبان فارسی آمیخته با عربی - ۱۱۳
 زبان فارسی روان و ساده - ۶۲۶
 زبان فارسی مخصوص پاکستانی - ۲۹۳ ، ۶۲۸
 زبان فارسی منظوم - ۸۰
 زبان فارسی و پنجابی - ۱۲
 زبان فارسی و عربی - ۱۰۷
 زبان هندوی (رک : زبان هندی) ۵۴۷
 زبان هندی - ۲۴ ، ۶۵ ، ۱۳۹ ، ۲۸۸ ، ۴۰۰ ،
 ۴۰۱ ، ۶۲۹
 زبده مطالب طبی - ۲۵۳
 زرافشان - ۵۰۱
 زعفران - ۷۸
 زکوة - ۱۴۹ ، ۲۶۸ ، ۴۹۷ ، ۶۲۰ ، ۶۲۳ ،
 ۶۵۷ ، ۶۵۶
 زلف - ۳۲۴
 زمین پاک - ۶۲۹
 زنان - ۳۲۳ ، ۳۳۰
 زیر نویسی فارسی قرآن - ۳۵۵ - ۳۷۴
 زیر نویسی و حواشی فارسی - ۳۵۹
 زیور پارسی - ۴۶۶

س

س - ۱۹۳
 ساج - ۷۰
 سادات هرات - ۶۶۸
 ساق - ۱۳۲
 ساقی نامه - ۱۸۰
 سال یزدگردی - ۵۹۷
 سبب نظم دامستان - ۱۷۰
 سبک اصفهانی - ۷۶ ، ۳۵۹
 سبک ایرانی - ۴۱۳
 سبک پاکستانی - ۳۱ ، ۱۱۳ ، ۱۳۹ ، ۱۵۸ ،
 ۱۷۱ ، ۲۸۲ ، ۲۸۸ ، ۲۹۲ ، ۲۹۸ ، ۳۱۲ ،

روزه - ۲۶۸ ، ۴۹۸ ، ۵۸۹ ، ۶۲۰ ، ۶۲۳ ، ۶۵۳ ،
 ۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۶۶
 روسی - ۲۱۹
 روش صید - ۳۲۰ ، ۳۲۱
 روش گرد آوری اشعار - ۱۹۲
 روش معالجه و مداوا - ۱۶۷ ، ۶۱۳
 روش نسخه نوشتن - ۶۱۶
 روش یاقوت بستعصی - ۳۶۵
 روسی (سال -) ۷۴ ، ۳۳۳
 ریاضی - ۳۱ ، ۱۴۳ ، ۲۸۷
 ریاضیات - ۱۰۵
 ریاضت - ۶۹
 ریخته (رک : زبان اردو) ۱۴۴ ، ۲۴۶

ز

زبان اردو (رک : ریخته = اردو) ۶۵ ، ۱۴۴ ، ۱۴۸ ،
 ۱۹۶ ، ۲۶۸ ، ۴۱۲ ، ۶۱۸ ، ۶۲۹
 زبان انگلیسی - ۳۰ ، ۸۷ ، ۴۳۷
 زبان بی زبانان - ۳۳۲
 زبان پنجابی (رک : پنجابی) ۱۱ ، ۶۱ ، ۳۴ ،
 ۳۷۹ ، ۶۲۹ ، ۶۶۶
 زبان پشتو (رک : پشتو) ۳۱ ، ۳۲ ، ۵۱۰ ، ۵۱۸ ،
 زبان سنسکریت - ۴۰۱
 زبان شناسی - ۳۰ - ۲۸۸ ، ۴۲۲ ، ۵۵۱ ، ۵۹۴ ،
 ۶۲۴ ، ۶۲۶ ، ۶۲۷ ، ۶۳۹ ، ۶۶۲ ، ۶۶۴
 زبان عربی - ۲ ، ۱۶ ، ۲۱ ، ۷۹ ، ۱۰۷ ، ۱۴۰ ،
 ۱۴۷ ، ۲۸۸ ، ۳۶۲ ، ۳۸۴ ، ۴۵۰ ، ۴۵۷ ،
 ۵۷۵ ، ۵۹۷ ، ۶۲۵ ، ۶۴۳ ، ۶۵۵ ، ۶۷۶ ،
 ۶۸۳
 زبان فارسی - ۳ ، ۴ ، ۱۱ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۳۱ ،
 ۶۵ ، ۷۰ ، ۸۴ ، ۹۷ ، ۱۳۹ ، ۱۵۵ ، ۱۵۸ ،
 ۱۷۷ ، ۲۶۲ ، ۳۲۲ ، ۳۴۳ ، ۳۴۷ ، ۳۸۰ ،
 ۴۵۰ ، ۵۷۰ ، ۵۸۰ ، ۵۹۷ ، ۶۰۲ ،
 ۶۱۴ ، ۶۲۳ ، ۶۲۷ ، ۶۳۲ ، ۶۳۶ ، ۶۴۰ ،

- سخنان پادشاهان - ۶۴۶
 سخنان پیران - سلسله حسینیه - ۱۰۵
 سخنان شاعران - ۶۴۶
 سخن عارفان - ۵۷۳
 سخنان عالمان - ۶۴۶
 سخنان مشایخ - ۶۵، ۶۶۸
 سرگذشت - ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۵۳، ۳۷۶، ۴۳۶
 سرگذشت و احوال - ۶۱۶
 سرلوح - ۵، ۶، ۸، ۲۱، ۲۶، ۳۶، ۶۸
 ۷۵، ۹۹، ۱۱۱، ۱۱۳، ۱۱۹، ۱۵۳
 ۱۶۴، ۱۷۷، ۱۸۸، ۱۹۰، ۱۹۱، ۲۷۵
 ۳۹۳، ۴۱۳، ۴۴۰
 سرلوح زیبا - ۶۲، ۱۱۴
 سرلوح ساده - ۵۳
 سرلوح منقش - ۷۱
 سرور کاینات (رک: محمد ص) - ۲۶۹
 سریانی (زبان و خط) - ۷۴، ۴۶
 سعادت - ۵۱۷
 سکنات حروف - ۱۷۹
 سکنه‌های شعری - ۳۱۷
 سکه (۵۶ سکه) - ۶
 سلاسل اسلامی - ۲۲۷
 سلاسل عرفانی - ۱۴۷
 سلوک - ۱۰۲، ۱۴۴، ۱۴۵، ۲۷۴، ۳۳۴
 ۴۴۹، ۶۳۶
 سلوک طیب - ۵۵۸
 سماع - ۳۲۸
 سنت - ۵۹۱
 سنة الاحمدی - ۷۰
 مندی - ۶۸۶
 منوات تاریخی - ۱۴۸
 موابق اجدادی - ۵۵۸
 سوره‌های قرآن مجید - ۶۶۵
 سه نقطه (۰۰) - ۴۰۸، ۴۰۹
- ۳۲۱، ۳۲۸، ۵۵۵، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۳۷
 ۶۵۴، ۶۷۸
 سبک خاقانی - ۲۱۷
 سبک خراسانی - ۴۴، ۴۵، ۹۴، ۹۸، ۳۰۷
 ۳۵۴، ۳۵۷، ۳۶۸، ۳۷۰، ۵۵۳، ۶۵۷
 ۶۵۹، ۶۶۵
 سبک دوره صفوی (نقاشی) - ۴۴۲
 سبک ظهیر قازیایی - ۲۱۷
 سبک عراقی - ۳۱۵، ۳۸۲، ۵۹۶
 سبک عرفانی - ۱۰۰، ۶۱۲، ۶۷۱
 سبک عنصری - ۲۱۷
 سبک کشمیری (نقاشی و تذهیب و خوشنویسی)
 ۲۶، ۸۷، ۲۶۱، ۳۶۲، ۴۱۳
 سبک کستان سعیدی - ۶۶۸
 سبک مکتب اصفهان - ۲۴۴ - ۳۶۵
 سبک مکتب هرات - ۲۰۰، ۲۱۱، ۱۸۶، ۱۹۰
 ۲۴۴، ۲۷۵، ۳۶۵
 سبک نقاشی اصفهانی - ۳۵۶
 سبک نقاشی کشمیری آمیخته با ایرانی - ۳۷۳
 سبک نقاشی هراتی - ۱۷۲
 سبک و صاف (رک: سبک مسجع) - ۶۴
 سبک هراتی (نقاشی و خوشنویسی) - ۷۶، ۹۹
 ۱۸۱، ۳۵۸، ۴۱۲، ۵۹۵، ۶۳۸
 سبک هندی (- فارسی، نقاشی مینیا طور، خوشنویسی)
 ۳۱
 ۱۳۹، ۲۸۸، ۲۹۲، ۲۹۸، ۳۲۱، ۴۰۱
 ۴۱۳، ۴۲۱، ۵۵۵، ۶۳۷، ۶۵۴، ۶۷۸
 ۶۸۴، ۶۸۸
 سبک هنری اصفهان - ۱۹۷
 سپاهی - ۲۳
 ستاره شناسی - ۱۲، ۵۱۰، ۵۹۵
 سجده - ۲۶۸
 سخنان اولیاء الله - ۵۴، ۷۷، ۶۸۴
 سخنان ایران - ۶۴۶
 سخنان بزرگان - ۶۴۶، ۶۵۵

شربت‌ها - ۳۴۵
 شرح ابیات مثنوی مولوی - ۴۲۶
 شرح اصطلاحات ادبی - ۶۸۷
 شرح اصطلاحات تاریخی - ۶۸۸
 شرح اصطلاحات دینی - ۶۸۸
 شرح اصطلاحات شعری - ۶۸۸
 شرح الفاظ متصوفه - ۲۴۳
 شرح حال ادیبان - ۶۷۰
 شرح حال شاعران - ۶۷۰
 شرح حال صوفیان - ۶۷۰
 شرح حال عارفان - ۶۷۰
 شرح دستوری - ۲۸۲، ۲۷۰
 شرح عرفانی - ۱۳۳
 شرح فتوحات تیمور - ۱۰۴
 شرح لغات مثنوی مولوی - ۴۲۶
 شرح لغوی - ۱۳۳، ۱۱
 شرح مسایل صید کردن - ۳۲۱، ۳۲۰
 شرح‌های اسکندر نامه - ۲۷۹
 شرح‌های طبی - ۷۹
 شریعت مصطفوی (ص) - ۱۰۸
 شعر اخلاقی - ۶۲۷
 شعر پنجابی - ۱۶۶
 شعر فارسی - ۱۳۹
 شکسته نویسی - ۲۲۰
 شکل و شایب حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 شکم - ۱۳۲
 شایب و فضایل انبیا - ۵۱۳
 شایب حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 شمس - ۲۶۱
 شناخت ادویه مرکبه مفرده - ۷۶
 شناخت اصابع (انگشتان) - ۵۱۷
 شناخت بیماری‌ها و اعضای انسانی - ۶۱۳
 شناخت حروف - ۶۲۷
 شناخت حقیقت - ۶۸۴

سه نقطه زیر حرف سین (پیش) - ۴۳۸
 سهوالقلم - ۱۳، ۸
 سهوالقلم کاتب - ۱۵۲، ۱۱۰، ۷۳، ۴۸
 ۳۴۲، ۳۱۵، ۱۸۲، ۱۸۰
 سیادت حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 سیاست - ۳۳۲
 میامی - ۲۳
 میاق (علم، حساب) - ۴۹۹، ۴۴۸، ۱۵۸
 میاهی مباحث - ۸۴
 سیرت - ۳۱۰، ۳۰۹، ۲۶۸، ۲۵۹، ۱۱۰
 ۶۳۷، ۶۰۶، ۶۰۴، ۵۸۹
 سیرت حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 سیرت نبوی - ۵۸۸، ۳۱۴، ۱۱
 سیر و تواریخ - ۶۰۸
 سیر و سلوک - ۴۸۳، ۳۹۰، ۲۷۴، ۲۶۵، ۶۹
 ۶۱۹، ۵۷۲
 سیمرخ - ۵۷۲
 میمیا - ۱۶
 سینه - ۳۲۴

ش

شاخ نبات - ۲۰۵
 شاعران - ۷۳
 شاگرد نویسی - ۳۱۵
 شانہ بینی - ۵۱۲
 شب قدر - ۲۵۹
 شجاعت - ۵۷۰، ۵۴۹، ۱۵۴، ۱۵۱
 شجر نامه - ۸۳
 شجر نامه‌ها - ۴۹۳
 شجری - ۷۴
 شراء - ۵۸
 شرایط صحبت محاضر و سجات در اسلام - ۵۸۴
 شرایط مسائل شریعت - ۶۰۴
 شرب الدخان - ۱

صنایع ادبی - ۲۹۱ ، ۳۰۰ ، ۶۴۷
 صنایع بدیعی - ۲۹۰
 صنایع بدیعی و معنوی - ۶۷۸
 صنایع خطابه و بیان - ۶۲۴
 صنایع شعری - ۳۰۴
 صنایع شعری و ادبی - ۳۰۷
 صنایع لفظی و معنوی - ۶۴۴ ، ۶۶۸
 صورت حساب - ۳۲۶
 صورت حساب خرید و فروش - ۸۴
 صوفیان - ۶۶۹
 صوم - ۷
 صیام - ۷
 صید - ۳۲۰ ، ۳۲۱
 صیغه - ۶۵۶
 صیغه خواهر خواندگی - ۳۰

ض

ضرب - ۱۴۴
 ضوابط قرآن مجید - ۶۶۵

ط

طب رک پزشکی - ۲۳ ، ۲۲ ، ۳۳ ، ۴۳ ، ۷۴
 ۷۵ ، ۷۸ ، ۷۹ ، ۱۴۰ ، ۱۶۵ ، ۱۶۶
 ۲۲۹ ، ۲۳۴ ، ۲۵۲ ، ۲۸۲ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲
 ۳۵۲ ، ۳۵۳ ، ۳۴۴ ، ۳۶۵ ، ۳۹۲ ، ۴۳۱
 ۴۳۲ ، ۵۵۶ ، ۵۹۲ ، ۵۹۳ ، ۶۱۲ ، ۶۱۳
 ۶۱۴ ، ۶۱۵
 طب قدیم - ۱۴۰ ، ۱۶۷ ، ۲۳۲ ، ۵۵۷ ، ۶۱۳
 طرق الی الله - ۵۷۲
 طریقت حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 طریق عارفان حقیقت - ۴۸۹
 طریق مداوا - ۶۱۳
 طریقه مکاتبه - ۶۳۷
 طریقه نقشبندیه - ۲۴۴ ، ۲۸۵

شناخت ستارگان - ۱۳
 شناخت داروها - ۶۱۳
 شناخت ذات پروردگار - ۶۲۶
 شناخت شگفتی های زمین و آسمان - ۵۹۶
 شناخت گیاهان دارویی - ۶۱۳
 شناخت مساحت - ۵۹۷
 شواهد نبوت - ۳۱۴
 شواهد دینی - ۲
 شوخی - ۳۳۰
 شوق الهی - ۳۲۸
 شوهر داری - ۵۹۹
 شوهر کردن - ۵۹۹
 شهادت - ۴۷۹
 شیعه - ۶۶۲
 شیمی (رک : کیمیا) - ۱۶ ، ۲۳۸

ص

صاحبان - ۴۸۸
 صحابه - ۴۸۸
 صحاف - ۱۱۹ ، ۱۸۶ ، ۵۸۹
 صحافی - ۱۸۰ ، ۶۶۵
 صحبت و متابعت - ۶۶۸
 صدق - ۵۸۹
 صدقه - ۶۲۰ ، ۶۲۳
 صراط مستقیم - ۱
 صرف - ۳۰۷ ، ۶۲۵
 صرف عربی - ۲۹۰
 صرف و نحو - ۲۹
 صرف و نحو قرآن - ۵۷۴
 صفات حروف - ۵۵۳
 صفویه - ۸۷
 صناعات ادبی - ۶۴ ، ۶۴۴ ، ۶۶۵
 صناعات شعری - ۱۸۴
 صناعت طب - ۴۳۰

۶۲۴ ، ۶۳۲ ، ۶۳۴ ، ۶۳۷ ، ۶۳۹ ، ۶۴۰ ، ۶۴۲ ، ۶۴۵ ، ۶۵۵ ، ۶۶۴ ، ۶۸۲	طعن - ۳۲۷
عربی فصیح و بلیغ - ۵۸۲	طغرای بسم الله - ۶۷۷
عرش اکبر - ۴۵۴	طلاق - ۶۷
«عرض دیده شد - ۹۹۹»	طلاق نامه - ۳۸۰
«عرض دیده شد بتاریخ ۹ شهر ربیع الاول سنه ۱۰۰۳ در احمد آباد» - ۴۱۲	طلب عشق - ۶۶۸
عرفان (رک : تصوف) - ۳ ، ۴ ، ۱۵ ، ۲۴ ، ۲۶	طنسم - ۶۱ ، ۵۷۰
۳۹ ، ۴۰ ، ۶۷ ، ۷۶ ، ۹۷ ، ۱۰۰ ، ۱۰۱	طلسمات - ۱۷ ، ۲۴ ، ۲۶۴ ، ۴۲۸
۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۷ ، ۱۳۲ ، ۱۴۱ ، ۱۴۷	طنز گویی - ۳۳۰
۱۷۵ ، ۱۷۷ ، ۲۳۶ ، ۲۵۹ ، ۲۶۶ ، ۳۰۰	طهارت - ۳ ، ۳۶ ، ۱۰۷ ، ۲۶۸ ، ۶۵۶ ، ۶۶۶
۳۱۲ ، ۳۲۷ ، ۳۳۳ ، ۳۸۵ ، ۳۸۹ ، ۴۰۲	ع
۴۱۳ ، ۴۲۸ ، ۴۳۷ ، ۴۳۰ ، ۴۴۷ ، ۴۸۰	عادات - ۶ ، ۳۰۹ ، ۶۸۱
۵۲۵ ، ۵۳۱ ، ۵۷۵ ، ۵۸۵ ، ۶۰۶ ، ۶۱۷	عادات مردمان - ۶۴۹
۶۱۹ ، ۶۲۵ ، ۶۲۶ ، ۶۲۹ ، ۶۴۸ ، ۶۵۰	عارفان - ۶۶۹
۶۵۸ ، ۶۵۹ ، ۶۶۰ ، ۶۶۷ ، ۶۶۹ ، ۶۷۱	عارف ربانی - ۶۶۸
۶۷۳ ، ۶۷۴ ، ۶۸۰ ، ۶۸۴	عالم اسلام - ۶۴۳
عرفان اخلاقی - ۶۳۰	عالم روحانی - ۶۶۸
عرفان علمی - ۲۹۵	عبادات - ۵ ، ۶ ، ۷ ، ۸ ، ۳۷ ، ۵۸۶ ، ۶۵۲
عرفان عملی - ۲۹۵	۶۸۱
عرفان محض - ۱۰۱	عبادت حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
عرفان و ادب - ۱۳۳	عبارت (دستور فارسی) - ۲۹۰
عرفان و تصوف - ۵۷۰	عجایب بلدان - ۱۵۸
عرفان هندی - ۵۴۹	عجایب القاب - ۸ ، ۴
عرفانی - ۴۵۷	عجایب طبقات آسمان و زمین - ۵۱۳
عرفانیات - ۳۷	عجایب عالم - ۵۱۲
عروسی رانی و راجه کامروپ - ۳۷۹	عجایب هفت اقلیم - ۱۵۸
عزا خانه - ۶۰	عدد - ۵۷۰
عزالت - ۳۲۷	عربی (زبان و ادب و لغت) - ۲ ، ۸ ، ۱۸ ، ۲۱
عزیمت - ۱۷	۲۹ ، ۶۶ ، ۷۸ ، ۹۶ ، ۹۹ ، ۱۰۱ ، ۱۰۶
عسل - ۳۴۵	۱۱۰ ، ۱۳۱ ، ۱۳۴ ، ۱۳۵ ، ۱۳۷ ، ۱۴۰
عشق - ۵۴	۱۴۶ ، ۱۵۵ ، ۱۷۱ ، ۲۳۵ ، ۲۸۲ ، ۲۸۵
عشق عرفانی - ۳۰۰ ، ۳۲۸ ، ۳۷۹ ، ۳۹۵	۳۰۵ ، ۳۱۵ ، ۳۵۲ ، ۳۸۱ ، ۴۲۲ ، ۵۰۶
۴۸۳	۵۱۴ ، ۵۵۰ ، ۵۵۱ ، ۵۷۳ ، ۵۸۱ ، ۵۸۵
	۵۸۶ ، ۵۸۸ ، ۶۱۲ ، ۶۱۴ ، ۶۱۵ ، ۶۲۱

- علوم ادبی - ۶۲۵، ۶۴۴، ۶۴۷
 علوم اسلامی - ۵۷، ۸۰، ۶۵۵، ۵۷۰
 علوم انسانی - ۳۹۹
 علوم فقه و فروع آن - ۱۵۶
 علوم فقهی - ۵۸
 علوم قرآنی - ۶۱۹، ۲۸۴، ۳۵۵، ۳۸۴
 ۵۵، ۵۵۱، ۵۷۳، ۱۱، ۶۶۳، ۶۶۴
 عمل - ۱۷
 عمل صالح - ۴۸۷
 عملیات کیمیاوی - ۲۳۹، ۲۴۱
 عناصر پنج‌گانه - ۴۵۴
 عنصر اعظم (رک: عرش اکبر) - ۴۵۴
 عنوان غزل‌های حافظ - ۱۹۹
 عیان - ۴۸۵
 عید الضحی - ۱۴۹
 عید قربان - ۱۴۹
- غ**
- غذاها - ۳۴۵
 غرایب موجودات - ۵۱۳
 غزل (رک: غزلیات) - ۱۱۵، ۱۱۹، ۱۲۲
 ۱۲۳، ۱۲۵، ۱۸۳، ۱۹۳، ۲۵۵، ۵۳۲
 ۶۷۱
 غزل فارسی - ۵۵۲
 غزلیات - ۵۰، ۱۷۸، ۱۸۰، ۱۸۲، ۱۸۵
 ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۹۶، ۲۰۰، ۲۰۸، ۳۹۲
 ۲۹۶، ۵۱۸، ۵۲۰
 غزلیات برگزیده شاعران فارسی گوی - ۵۱
 غزلیات عرفانی - ۲۲۳، ۴۸۲
 غزلیات فارسی - ۱۷۹
 غزل‌های برگزیده شاعران کمانام و بانام - ۱۷
 غزوات - ۲۷۵
 غسل - ۷۰، ۱۴۹، ۵۹۷
 غنایم - ۱۱۰
 غنیمت - ۶۴۰
- عشقیه (رک: مشرب شطار) - ۴۲۸
 عقاید - ۱۰۱، ۱۳۷، ۶۳۱، ۶۶۰
 عقاید اهل باطل - ۴۸۷
 عقاید اهل حق - ۴۸۷
 عقاید شریعت - ۶۸۴
 عقاید شگفت مردم - ۵۷۰
 عقاید شیعه - ۴۹۷
 عقاید شیعیان - ۹۶
 عقاید عرفانی - ۶۲۸
 عقوبت - ۱۴۹
 عقیده - ۵۷۰
 عقیده امامیه اثنی عشریه - ۶۰
 عقیده خرافی - ۳۳۰
 عقیده سلسله چشتیه - ۱۷۷
 عقیده اهل سنت و جماعت - ۶۷، ۷۰، ۱۰۷
 ۳۰۸، ۳۳۴، ۴۹۳، ۵۸۰، ۶۸۴
 عقیده شیعه امامیه - ۹۲
 عقیده عرفانی - ۲۳۷
 علامات قیامت - ۵۱۳
 علم البدیع - ۶۴۷
 علم‌های اهل سنت و جماعت - ۵۴۶
 علم شیعه - ۵۴۶
 علم تسخیر - ۵۱۳
 علم حدیث - ۴۹، ۵۰
 علم طب - ۱۶۷، ۲۸۳، ۳۰۷
 علم عروض - ۶۴۴
 علم عقاید - ۱۰۲
 علم قافیه - ۶۴۴
 علم قرائت - ۶۲۶
 علم قرائت قرآن - ۳۰، ۶۶۲
 علم قرآن - ۳۰۷
 علم کلام - ۳۵۰
 علم کیمیا - ۲۳۹
 علوم ادب - ۶۲۴

ف

- فتاوی - ۵۷، ۳۳۴، ۳۳۵، ۴۵۱
فتاوی فارسی و عربی - ۳۳۵
فتح - ۳۳۵
فتح سند - ۷۲
فتوی - ۵۸، ۳۳۴، ۵۹۹، ۶۰۰
فرايض - ۶۹، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۳۸، ۱۴۸
۲۳۶، ۲۶۳، ۲۹۰، ۳۳۹، ۶۲۱، ۶۲۲
۶۵۶، ۶۵۷، ۶۶۵
فرد - ۱۱۵، ۱۲۲، ۱۲۶، ۱۹۳، ۴۱۵
فرزند داری - ۵۹۹
فرق اسلام - ۱۱
فرق اسلامی - ۴۵۰، ۶۶۲
فرق چهارگانه اسلام - ۳۳۵
فرقه های هفتاد و دوگانه اسلام - ۶۳۶
فرنگی - ۱۶۴، ۱۶۸
فروع - ۶۸۴
فروع دین - ۵۹۷
فرهنگ لغات دارویی - ۲۳۱
فرهنگ لغات طبی - ۴۴، ۱۶۵، ۱۶۶
فرهنگ لغت - ۳۲، ۶۳۲، ۶۳۴
فرهنگ معانی جمال - ۴۸۶
فريضة - ۶۰، ۶۵۲
فريضة حج - ۲۶۴
فصاحة القرآن - ۱۸
فصل - ۲۴۳، ۵۴۴، ۵۸۷، ۶۶۵
فصلی (سال) - ۲۲۵، ۴۴۷
فضایل يوم عاشورا - ۲۵۹
فضل - ۵۸۹
فضة تنگلو شاهي - ۲۴۲
فضیلت دل - ۶۶۸
فعل (در دستور) - ۲۹۰
فقر - ۱۴۹، ۳۲۷، ۶۸۴
فقه - ۶، ۹، ۳۴، ۳۵، ۵۷، ۶۰، ۶۴، ۶۶
۶۹، ۷۹، ۱۰۰، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۱۲
- فاتحه - ۵۱۳
فارسی (زبان و ادب و لغت و شعر) - ۱۲، ۱۳، ۱۶، ۱۹، ۲۲، ۲۳، ۲۶، ۲۷، ۳۲، ۳۶، ۳۹، ۴۱، ۴۳، ۴۶، ۵۳، ۵۷، ۷۴، ۷۶، ۸۰، ۸۳، ۸۹، ۵۵، ۹۶-۹۹، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۱۳، ۱۴۴، ۱۴۸، ۱۵۰، ۱۵۴، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۷۴، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۳، ۱۸۶، ۱۹۷، ۲۰۶، ۲۱۴، ۲۲۹، ۲۳۵، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۵۴، ۳۱۶، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۶۴، ۵۰۶، ۵۱۰، ۵۱۴، ۵۱۸، ۵۲۰، ۵۲۲، ۵۲۵، ۵۳۱، ۵۴۴، ۵۴۶، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۴، ۵۵۶، ۵۵۸، ۵۶۰، ۵۷۰، ۵۷۳، ۵۷۸، ۵۸۰، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۶، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۱، ۶۱۷، ۶۱۹، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۴۱، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۸، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۶، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۴، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۷۱، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۸۰، ۶۸۳، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۸
فارسی خراسانی - ۳۸۷
فارسی روان - ۶۵۷، ۶۵۹، ۶۸۶
فارسی ساده - ۶۵۹
فارسی سره (زیر نویس قرآن) - ۳۶۰
فارسی شیوا - ۶۶۰
فارسی منسجم - ۶۵۷
فارسی و عربی - ۵۶، ۵۷، ۶۱
فال گرفتن - ۴۸۷
فالناسه (رک : مشنوی فالنامه) - ۱۹۵
فناوة برهنه - ۷۰

قراء - ۶۳۳	۱۱۳ ، ۱۳۴ ، ۱۳۷ ، ۱۳۸ ، ۱۵۴ ، ۲۶۷ ، ۲۶۸
قرائت‌خوان - ۵۹۹ ، ۶۰۰	۲۶۸ ، ۲۸۵ ، ۳۲۶ ، ۳۴۰ ، ۳۴۲ ، ۳۴۷ ، ۳۴۸
قراآت - ۳۰ ، ۵۵۱	۳۸۴ ، ۴۲۸ ، ۴۲۹ ، ۴۴۹ ، ۴۵۴ ، ۵۸۴ ، ۵۸۵
قراآت قرآن - ۶۶۲	۵۸۰ ، ۵۸۳ ، ۵۹۸ ، ۶۰۰ ، ۶۰۲ ، ۶۱۹ ، ۶۲۰
قرض - ۵۸	۶۲۲ ، ۶۲۳ ، ۶۲۸ ، ۶۳۵ ، ۶۵۱ ، ۶۵۵ ، ۶۵۶
قرنفل - ۳۴۵	۶۵۶ ، ۶۵۷ ، ۶۵۸ ، ۶۵۹ ، ۶۶۱ ، ۶۶۵ ، ۶۶۶
قصاید - ۱۷۸ ، ۱۸۷ ، ۲۰۸ ، ۳۹۲	فقه اسلامی - ۶۰۰
قصاید توحیدیه - ۱۹۰	فقه امامیه اثنی عشریه - ۵۹
قصاید منقبت - ۱۹۰	فقه اهل سنت و جماعت - ۳۳۵
قصاید نعتیه - ۱۹۰ ، ۴۸۱	فقه حنفی - ۱۱ ، ۳۵ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۲۸۷ ، ۶۸۲
قصر - ۵۵۳	فقه و فتوی - ۲ ، ۵۶ ، ۳۳۴
قصص انبیاء - ۹۲	فلسفه ۴ - ۱۷۳ ، ۱۷۴ ، ۲۳۸ ، ۲۹۴ ، ۲۹۶ ، ۲۹۷
قصص قرآن شریف - ۶۴۸	۴۴۳ ، ۴۵۳ ، ۴۵۷ ، ۵۸۵ ، ۵۹۱ ، ۶۴۲ ، ۶۴۳
قصه - ۳۲۵	۶۴۹ ، ۶۷۵
قصه آمدن تورات - ۶۴۸	فلسفه اثبات ذات واجب الوجود و وحدت الوجود
قصه ابراهیم - ۶۴۸	۵۴۴
قصه ابوشحمه - ۴۴ ، ۴۵	فلسفه حدوث و قدم - ۲۹۷
قصه عاشقانه - ۶۸۶	فن - ۵۸۷
قصه یوسف و زلیخا - ۶۴۸	فنا - ۶۶۹
قصه های اخلاقی - ۱۵ ، ۶۴۷	فنا فی الله - ۲۷۴ ، ۳۲۸ ، ۵۷۲
قصه های اسلامی - ۶۴۸	فن انشاء - ۴۲ ، ۶۷۸
قصه های پادشاهان - ۵۴	فن شعر - ۱۹۲
قصه های دینی - ۶۴۸	فنون شعر و نثر - ۳۰۴
قصه های دینی هندوان - ۶۴۲	فواصل شهرها و مناطق و مراکز کوه زمین و
قصیده - ۱۱۴ ، ۱۱۹ ، ۱۲۲ ، ۱۲۳ ، ۱۳۵	ستارگان - ۵۹۷
۱۹۸ ، ۲۵۵ ، ۴۱۵ ، ۵۲۳ ، ۶۷۱	فوائد لغوی - ۳۸۸
قصیده فارسی - ۴۳۷	
قضا در اسلام - ۵۸۳	
قضاوت - ۵۸۴	
قضیه - ۵۸۴	
قطره - ۳۸۳	
قطعات - ۱۹۶	
قطعات دل انگیز - ۶۵۱	
قطعات نثر - ۱۲۱	
	ق
	قاضی - ۳۲۵
	قاعده طریقت - ۶۶۸
	قبور - ۷
	قتل یزد جرد به دست غلام آسیابان - ۸۲
	قدمیت حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
	قدیمی (سال) - ۲۳۳

۴۵، ۵۵، ۶۰، ۱۱۶، ۱۳۲، ۱۳۷، ۱۴۰،
 ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۵۷، ۱۶۵، ۱۷۰، ۱۷۸،
 ۱۹۹، ۲۰۹، ۲۱۹، ۲۳۵، ۲۹۱، ۳۲۷،
 ۵۰۶، ۵۲۹، ۵۴۵، ۵۵۲، ۵۶۲، ۵۵۶،
 ۵۷۵، ۵۹۴، ۵۹۹، ۶۱۲، ۶۱۴، ۶۲۲،
 ۶۳۲، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۴۶، ۶۵۲،
 ۶۶۵، ۶۷۳، ۶۷۷، ۶۷۸،
 کاغذ فرنگی (رک: کاغذ ولایتی) - ۱، ۲۲، ۲۹،
 ۳، ۴۱، ۴۸، ۶۷، ۱۰۹، ۱۱۲، ۱۲۸،
 ۱۴۷، ۱۵۰، ۱۶۴، ۵۱۸، ۶۱۶، ۶۲۵،
 کاغذ کابلی - ۱۲۵، ۱۵۳، ۱۸۵، ۲۷۱،
 ۶۰۳، ۶۳۱،
 کاغذ کشمیری - ۵، ۱۸، ۲۶، ۳۰، ۳۲،
 ۵۶، ۶۸، ۷۱، ۷۵، ۸۷، ۹۷، ۹۹،
 ۱۰۴، ۱۴۶، ۱۸۱، ۲۰۸، ۲۲۰، ۲۳۰،
 ۲۵۴، ۲۶۱، ۲۶۳، ۲۹۰، ۲۹۹، ۳۰۱،
 ۳۴۰، ۳۷۲، ۳۸۹، ۴۲۳، ۵۵۸، ۵۷۰،
 ۵۸۳، ۵۹۲، ۶۰۸، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۸،
 ۶۴۷، ۶۵۰، ۶۵۶، ۶۵۹، ۶۷۵،
 کاغذ لاهوری (رک: کاغذ جهانگیری) - ۳۲،
 ۳۴، ۳۶، ۷۴، ۷۸، ۹۵، ۹۶، ۱۰۲،
 ۱۰۳، ۱۴۹، ۱۵۵، ۱۷۴، ۲۵۸، ۳۰۶،
 ۳۳۲، ۵۲۵، ۵۳۱، ۵۵۴، ۵۷۸، ۵۹۰،
 ۶۰۹، ۶۲۷، ۶۵۳، ۶۵۸، ۶۸۵، ۶۸۶،
 ۶۸۸،
 کاغذ ولایتی - ۱۴۰، ۱۴۳، ۱۴۷، ۱۹۳،
 ۲۲۵، ۵۸۲، ۶۴۰،
 کاغذ هراتی - ۳، ۱۳، ۱۴، ۱۹، ۲۱، ۶۱،
 ۷۶، ۹۳، ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۵۱، ۱۷۲،
 ۱۷۳، ۱۸۶، ۱۹۷، ۲۱۱، ۲۲۲، ۲۳۹،
 ۲۶۳، ۲۷۳، ۲۹۲، ۳۱۰، ۳۲۶، ۳۵۲،
 ۴۹۶، ۵۱۰، ۵۵۰، ۵۸۱، ۵۸۶، ۶۰۰،
 ۶۰۲، ۶۴۴، ۶۵۵، ۶۶۱، ۶۶۹، ۶۷۱،
 ۶۸۳، ۶۸۹،

قطعه - ۱۱۴، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۶، ۱۹۳،
 ۴۱۵،
 قطعه ماده تاریخ - ۴۳،
 قلب (= دل) - ۴۸۴،
 قنادیل - ۵۸۹،
 قنوت - ۲۶۸،
 قواعد اعراب - ۶۴۰،
 قواعد کتابت و وثایق - ۵۸۴،
 قواعد و ضوابط قرآن شریف - ۵۹۵،
 قیاست - ۱۴۹،
 قیاق چای - ۳۲۸،

ک

ک - ۷۸، ۸۵، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۷، ۳۵۰،
 ۳۵۷، ۳۷۰، ۳۸۷، ۴۰۵، ۴۰۸، ۴۰۹،
 ۴۱۱، ۴۳۸، ۴۴۷،
 کاغذ - ۱۶۱،
 کاغذ بخاری (بخارایی) - ۵۷، ۵۹، ۱۱۳، ۱۱۷،
 ۱۵۹، ۱۸۳، ۲۰۵، ۲۸۵، ۴۵۱، ۵۲۰، ۶۱۱،
 کاغذ تاشکندی - ۱۱۳، ۳۴۷،
 کاغذ جهانگیری (رک: کاغذ لاهوری) - ۲۵،
 ۳۲، ۳۶، ۳۸، ۵۳، ۷۰، ۸۶، ۹۰،
 ۹۵، ۱۰۲، ۱۴۹، ۱۵۵، ۱۷۶، ۲۳۶،
 ۳۳۶، ۴۵۵، ۵۳۱، ۶۱۹، ۶۶۷،
 کاغذ خا نبالغ - ۳۶۵،
 کاغذ سمرقندی - ۲۸، ۳۹، ۵۰، ۶۴، ۶۶،
 ۷۹، ۸۳، ۸۴، ۹۱، ۱۰۰، ۱۰۶، ۱۰۷،
 ۱۱۰، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۷۹، ۱۸۷، ۱۹۰،
 ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۱۵، ۲۱۷، ۲۳۲، ۲۵۰،
 ۲۵۹، ۲۸۲، ۲۹۴، ۳۰۵، ۳۰۹، ۳۱۳،
 ۳۱۸، ۳۳۴، ۳۴۴، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۶،
 ۴۵۸، ۵۲۲، ۵۷۳، ۵۸۸، ۵۹۵، ۶۰۴،
 ۶۱۷، ۶۲۴، ۶۲۸، ۶۴۲، ۶۴۵، ۶۴۸،
 ۶۵۱، ۶۶۴، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۸۲،
 کاغذ سیالکوٹی - ۱۵، ۱۶، ۲۳، ۳۸، ۴۳،

- کاغذ هندی - ۱۴۱۰۱۳۸، ۱۲۰۸، ۶۰۲، ۱۱۴۱، ۱۵۴، ۱۲۴۴، ۲۰۶، ۱۷۷، ۱۶۶، ۱۶۱، ۲۶۶، ۶۴۱، ۵۹۸، ۴۳۲، ۲۶۶
- کافر - ۳۵۲
- کانونت تاجخان - ۲۲۸
- کبائر - ۵۵۶
- کبیکج (رک : یا کبیکج) - ۹۴
- کتاب - ۵۸۴
- کتاب الحج - ۶۰۳
- کتاب الصوم - ۶۰۱
- کتاب العقیده - ۶۰۳
- کتاب طهاره - ۶۰۱
- کتابه - ۱۸۱، ۱۸۷
- کتابه زرین - ۱۱۷
- کتاب های حدیث - ۴۹
- کتاب خانه های حکومتی و شاهی - ۶۰۹
- کتاب های درسی - ۲۸۷
- کتاب های مید محمد گیسو دراز - ۱۷۷
- کتاب خانه - ۲۰۸
- کتاب سیر و تواریخ - ۶۰۹
- کتاب فارسی فقهی اهل سنت و جماعت - ۶۵۱
- کتاب فقهی - ۲
- کتیبه - ۲۱۱، ۱۸۰
- کرامات - ۶۷۰، ۱۰۸
- کرامات مشایخ - ۱۴۵
- کرتار پور لهد - ۵۴۹
- کردار پزشکی - ۵۵۷
- کسر - ۱۴۴
- کشتی گرفتن حضرت محمد (ص) با ابوجهل - ۲۷۵
- ۲۷۶
- کشف الایات - ۶۶۴
- کشف معانی - ۶۶۹
- کشف و شهود - ۴۸۵
- کشور گشایی های تیمور - ۱۰۴
- کلام - ۴۵۱، ۳۴۹، ۱۳۵
- کلام شاعران - ۵۷۲
- کلمات اولیاء الله - ۵۹۸
- کلمات بزرگان عرفاء و متصوفه - ۶۶۸
- کلمات پیشوایان دینی - ۶۰۰
- کلمات جنگی - ۲۳
- کلمات حقیقت - ۶۰۴
- کلمات صحابه - ۶۰۹
- کلمات طب - ۶۱۶
- کلمات علمای دینی - ۵۹۸
- کلمات فقها - ۵۹۸
- کلمات قسمیه - ۲۵
- کلمات قرآن مجید - ۶۶۵
- کلمات قصار - ۶۴۶
- کلمات مشایخ - ۵۴، ۶۲۲، ۶۲۶، ۶۳۱، ۶۵۱
- ۶۵۳، ۶۶۰، ۶۸۴
- کلمه تهلیل - ۶۲۰، ۶۲۳
- کلمات طب - ۲۵۳
- کلمه زحافات عروضی - ۶۴۵
- کمال استغنا - ۶۶۸
- کلمات - ۴۶
- کوتلنار - ۱۲۵
- کد - ۲۱۷
- کی (= کد) - ۳۵۰، ۲۱۷
- کیفیت ارض و سهایه مشرب حکم - ۵۱۳
- کیمیاء - ۳۰۷، ۲۳۸، ۱۶
- کینه - ۵۴
- گ**
- گ - ۷۸، ۸۵، ۹۲، ۲۱۲، ۲۱۴، ۲۱۷، ۲۱۸، ۳۵۰، ۳۵۷، ۳۷۰، ۴۰۵، ۴۰۸، ۴۰۹
- ۴۴۷، ۴۳۸، ۴۱۱
- گاه شماری - ۱۲
- گجراتی (زبان) - ۱۶۷

لغات مثنوی - ۴۲۴
 لغات مشترکه - ۴۶
 لغات هندی - ۴۲۵
 لغت - ۳۸۸ ، ۶۰۹
 لغت عربی به فارسی - ۳۵۱ ، ۳۵۲
 لغت فارسی - ۲۹۰ ، ۴۲۳
 لغت فارسی به فارسی - ۴۵ ، ۳۴۰ ، ۴۲۴
 لغت فارسی و عربی - ۳۰۷
 لغت یونانی - ۱۶
 لغز - ۱۹۳
 لوح - ۷۶ ، ۱۷۲ ، ۱۹۰ ، ۱۹۸ ، ۲۰۲ ، ۴۱۳ ، ۳۵۶
 لوح انسانی - ۴۸۴
 لوح الهی - ۴۸۴
 لوح جانی - ۴۸۴
 لوح کیانی - ۴۸۴
 لوح ملکی - ۴۸۴
 لهجه شیرازی - ۴۶۲ ، ۴۸۰

م

ماده تاریخ - ۱۹۳ ، ۴۳۰
 ماده تاریخ های ارزنده - ۱۲۶
 ماوراء الطبیعه - ۱۷۳ ، ۱۷۴
 ماه رمضان - ۲۵۹
 ماه های قمری - ۲۹۰
 مباح - ۱
 مباحث دین - ۲۳۶
 مباحث دینی - ۶۵ ، ۱۳۸ ، ۶۶۱
 مباحث روح و جسم - ۶۷۶
 مباحث عرفانی - ۶۳۱
 مباحث فقهی - ۱۳۸ ، ۶۶۱
 مباحث کلامی - ۳۵۰
 مبحث - ۵۸۴
 مبدأ سلوک - ۶۶۸

گردش سیارات - ۵۷۰
 گردن - ۱۳۲
 گل و بوته نگاری - ۸۶ ، ۱۱۳ ، ۱۵۳ ، ۱۸۱ ، ۱۹۰ ، ۲۰۱ ، ۳۵۴ ، ۳۸۲ ، ۴۴۰ ، ۴۵۸
 گل و بلبل - ۵۸۹
 گنبد - ۵۸۹
 گورمکی (زبان) - ۱۶۷
 گوش - ۱۳۲
 گوشواره - ۱۳۲
 گیاهان دارویی - ۲۵۴
 گیاه شناسی - ۲۳ ، ۷۴ ، ۵۵۷
 گیاه های طبی - ۲۴

ل

لا هوت - ۳۸۲
 لاهوتیت - ۲۶۵
 لاهوری - ۵۱۴
 لب - ۳۲۴
 لشکر فرس - ۱۲
 لشکری - ۲۳
 لطایف - ۶۴۶
 لطایف و ظرایف عرفانی - ۶۶۸
 لطیفه - ۴۱۴ ، ۶۶۵
 لغات - ۶۸۷
 لغات پزشکی - ۳۲۳
 لغات ترکی - ۴۲۵
 لغات زند و پازند - ۴۶
 لغات سریانی - ۴۲۵
 لغات ضروری - ۴۹۵
 لغات طب - ۱۶۶
 لغات عربی (عربی) - ۱۷ ، ۴۶ ، ۴۲۵
 لغات عرفانی - ۲۰۳
 لغات غریبه - ۴۶
 لغات قرآن - ۵۷۴

مجموعه کلمات علی (ع) - ۲۹۳	مبدأ و معاد - ۴۸۳
مجاورات خطابی و جوابی - ۴۲	متشابه - ۹۲
محبت - ۵۸۹	متصوفه - ۵۷۰
محبت حضرت محمد (ص) - ۶۳۹	متفقات ادغام - ۵۵۳
محرمان - ۴۸۸	متفکران جهان اسلام - ۶۶۴
محرمانات - ۳۳۰، ۳۲۹	متون منسکریت - ۵۴۷
محرمان اسرار - ۴۸۳	متون هندی - ۵۴۷
محققان - ۴۸۸	مثنوی - ۱۲۳، ۱۱۹، ۱۰۳، ۷۹، ۹
محکم - ۹۲	۱۴۱، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۳، ۱۵۸، ۱۶۹
مخارج حروف - ۶۲۷، ۵۵۳	۱۷۴، ۱۹۳، ۲۷۲، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸
مخاطبه نفس - ۶۶۸	۲۹۹، ۳۲۳، ۳۷۸، ۳۷۹، ۴۱۵، ۴۲۹
مخمس - ۴۱۵، ۱۹۳	۴۳۲، ۴۳۴، ۴۳۸، ۴۹۸، ۵۱۱، ۵۶۰
مخمسات - ۱۹۲، ۱۹۴، ۱۳۶	۵۷۵، ۵۷۸، ۵۸۲، ۵۹۰، ۵۹۱، ۶۰۰
مد (س) - ۴۱۰، ۴۰۸	۶۰۲، ۶۳۱، ۶۷۸، ۶۸۵، ۶۸۸
مداد ساختن - ۷۴	مثنویات - ۳۹۲، ۱۹۶
مداوای بیماریان - ۷۶	مثنویات دل انگیز - ۶۵۱
مدح - ۱۷۰، ۱۵۱، ۶۸	مثنویات کوتاه - ۱۸۲
مدح حضرت محمد (ص) - ۶۳۹	مثنوی پنجابی - ۱۱
مدح شاه اسمعیل صفوی - ۱۰۰	مثنوی سرایی عرفانی - ۱۴۲
مدح و تعریف درد - ۵۷۷	مثنوی عشقی - ۴۴۸
مد و قصر - ۵۵۳	مثنوی عشقی و رزمی - ۱۷۵
مذاهب اسلامی - ۵۷	مثنوی کوتاه - ۱۹۳، ۱۲۶
مذاهب اهل سنت و جماعت - ۴۸۷	مثنوی های اردو - ۳۸۰
مذهب حنفی قادری - ۱۰	مثنوی های عرفانی - ۳۲۴
مراجع - ۳۸۷، ۳۵۱، ۳۴۰، ۳۱۸، ۴۵	مثنوی های فلسفی - ۳۲۴
۴۲۳، ۵۱۰، ۵۵۴، ۶۳۲، ۶۳۴، ۶۸۶	مثنوی های کوتاه - ۱۲۲
مراسلات - ۴۲	مثنوی هجو برسات - ۱۹۵
مرافعات - ۴۲	مجالست - ۴۰۱
مرافبه - ۵۷۲، ۲۶۵	مجالس عزرا - ۶۰
مرتبہ - ۵۴۴	مجامعت - ۴۰۱
مرثیه سرایی - ۲۲۶	مجاهدات - ۱۰۵
مرقع - ۵۰۱	مجلس (رک: تصویر، مینیاتور) - ۴۵۲، ۱۵۲
مرکبات ناقص فارسی - ۲۹۰	۵۸۴
مساجد (ترین) - ۷۰	مجلس گفتن (طریقه) - ۶۰

- مصابیح القلوب - ۳۴۰
 مصادر - ۳۵۲
 مصدر - ۴۲۰
 مصور - ۶۸۸ ، ۴۲۱
 مطالب تاریخی - ۶۳۱
 مطالب دعائیه - ۳۵
 مطالب دینی - ۶۸۳ ، ۵۷
 مطالب اجتماعی - ۲۴۶
 مطالب عرفانی - ۴۸۵ ، ۱۴۸
 مطالب فقهی - ۶۰۱
 معالجات ذخیره خوارزمشاهی - ۲۳۱
 معالجات طبی قدیم - ۷۶
 معارف اسلامی - ۶
 معارف یزدانی - ۳۸۳
 معالجه سموم گزندگان زهری - ۴۳۲
 معاملات - ۶۶۸ ، ۶۵۹
 معاملات سلوک - ۶۶۸
 معانی - ۶۲۵
 معانی و بیان - ۵۸۶
 معجز - ۵۸۹
 معجزات - ۶۸۱ ، ۶۷۰ ، ۶۰۹ ، ۳۱۰ ، ۲۶۰
 معجزات علی بن ابی طالب (ع) - ۱۵۲
 معجزه حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 معجون ماده الحیوة - ۲۹۴
 معراج - ۵۸۹ ، ۴۳۶ ، ۱۷۰
 معرفت انساب - ۳۰۷
 معرفت حق - ۶۸۴
 معرفت دل - ۶۶۸
 معرفت سلوک - ۶۶۸
 معرفت مساحت افلاک و کواکب - ۶۹۶
 معرفت نفس - ۶۶۸
 معلومات همگانی - ۳۴۸
 معانی - ۱۹۳
 معنویت - ۵۰۹
 مساحت سطح ارض - ۵۹۶
 مساجد - ۳۴
 مسائل اجتماعی - ۱۳۹
 مسائل اخلاقی - ۱۳۹
 مسائل ایمان و شریعت - ۶۰۳
 مسائل حکمی - ۱۴۲
 مسائل دین - ۴۹۷
 مسائل دینی - ۶۳۰
 مسائل زنان مسلمان - ۵۹۸
 مسائل سیر و سلوک - ۲۴۳
 مسائل طلسمات - ۲۳۹
 مسائل عرفانی - ۲۶
 مسائل فقه - ۲۳۷ ، ۱۱ ، ۴
 مسائل فقهی - ۶۵۲ ، ۴۵۰ ، ۳۲۷ ، ۱۱۱ ، ۳۷
 مسائل فقهی و فریضه‌ی - ۶۵۲
 مسائل میراث - ۳۲۶
 مسجعات عشر - ۲۶۵
 مستحبات - ۶۵۹ ، ۶۵۶ ، ۱۴۹ ، ۱۱۳
 مستزاد - ۴۱۵ ، ۱۲۶
 مستزادات - ۲۱۶
 مستغرقان - ۴۸۸
 مسجد - ۵۸۹
 مسخری - ۳۳۰
 مسدس - ۴۱۵
 مسدسات - ۱۹۶
 مسواک کردن - ۱۱۳
 مشاهده - ۴۸۲
 مشایخ چشتیه - ۴۹۳
 مشایخ قادریه - ۴۹۳
 مشایخ متصوفه - ۷۷
 مشایخ نقشبندیه - ۴۹۳ ، ۲۳۷
 مشایخ کبار - ۵۷۰
 مشرب شطار (رک : عشقیه) - ۴۲۸
 مشقی - ۳۱۵

- معوذتین (سورة الفلق و سورة الناس) ۶۱۲
 معوذة ثانیه - ۸۶، ۸۵
 مغالطه - ۳۰
 مفاوضات - ۴۳
 مفردات - ۲۱۴، ۱۸۲
 مفردات دارویی - ۸۴
 مفردات طب - ۶۱۶، ۱۶۷
 مفردات طبی - ۳۲۳
 مقاله - ۵۹۱
 مقام - ۵۷۲
 مقامات الاولیاء - ۲۶۹
 مقامات معنوی - ۱۴۵
 مقامات و حالات درویشان - ۱۰۴
 مقایسات سالهای شمسی و قمری - ۵۷۰
 مقدمه - ۵۸۷، ۵۸۴
 مقصود - ۵۱۳
 مقطع - ۵۸۴
 مقطعات - ۳۹۳، ۱۷۸
 مکاتیبات - ۴۳
 مکاتیبات فارسی
 مکثفه - ۴۸۵ - ۵۴۴
 مکتب هرات - ۶۱۸
 مکتوب - ۴۰
 مکتوب فارسی و اردو - ۲۴۵ - ۲۴۶
 مکتوب نویسی - ۴۹۵
 مکروهات - ۳۳۰، ۳۲۹
 ملکوت - ۳۸۲
 ملکوتیت - ۲۶۵
 مناجات - ۱۱۱، ۲۶، ۲۷، ۱۱۵، ۱۲۲، ۱۷۲، ۱۹۳، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۸، ۴۳۶، ۴۵۳، ۴۵۳، ۴۸۱، ۵۰۰، ۵۹۱، ۶۰۳، ۶۶۸
 مناظره خورشید و ماه - ۴۳۵
 مناره‌ها - ۵۸۹
 مناظره شمس و قمر - ۴۳۵
 مناقب پنج تن آل عبا - ۴۸
 منشور (رک : نثر) ۶، ۳، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۳۲، ۳۴، ۳۶، ۳۸، ۴۳، ۴۵، ۴۶، ۵۷، ۵۷، ۶۴، ۶۶، ۶۸، ۶۹، ۷۱، ۷۴، ۷۶، ۷۸، ۸۰، ۸۲، ۸۴، ۸۹، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۶، ۱۰۸، ۱۱۰، ۱۱۲، ۱۴۳، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۵۴، ۱۵۷، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۷۱، ۱۷۳، ۱۷۵، ۲۰۲، ۲۲۹، ۲۴۴، ۲۹۲، ۳۰۹، ۳۱۸، ۳۳۴، ۳۴۳، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۴، ۳۵۶، ۳۵۸، ۳۶۰، ۳۷۰، ۳۷۳، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۳، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۸، ۳۹۲، ۳۹۵، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۶، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۹، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۲، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷ - ۴۳۹، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۴ - ۴۴۵، ۴۴۸، ۴۵۰، ۴۵۸
 منشور و منظوم - ۲۴، ۳۰، ۳۹، ۴۱، ۵۴، ۶۱، ۹۷، ۹۹، ۱۰۴، ۱۳۲، ۱۷۰، ۲۶۳، ۳۴۰، ۳۳۲
 منجیات - ۵۸۶، ۹، ۶، ۴
 مندوبات - ۳۳۰، ۳۲۹
 منسوخ - ۹۲
 منصب چار هزاری - ۲۰۸
 منصب هشت هزاری - ۲۳
 منطق - ۱۳۵، ۱۳۴، ۳۰، ۲۹
 منظوم (رک : نظم) ۹، ۵۰، ۶۷، ۷۹، ۱۰۳، ۱۱۳، ۱۱۵، ۱۴۱، ۱۴۷، ۱۵۰، ۱۷۴، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۳، ۱۸۶، ۱۹۳، ۲۲۷، ۲۳۷، ۲۴۳، ۲۵۰، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۶، ۲۵۸، ۲۵۹

نثر آهنگی - ۲۷
 نثر اردو - ۶۵، ۲۶۸، ۳۸۰
 نثر پشتو - ۳۲
 نثر روان - ۶۲۹
 نثر زبان فارسی - ۹۳، ۶۴۵، ۶۵۳
 نثر عربی - ۳
 نثر عرفانی - ۱۰۵، ۳۹۰
 نثر فارسی - ۱۳، ۱۶، ۱۷، ۴۲، ۵۴، ۶۰،
 ۶۴، ۷۳، ۹۴، ۹۸، ۱۱۰، ۱۱۴، ۱۴۵،
 ۱۵۸، ۱۷۷، ۲۸۲، ۲۹۲، ۳۴۲، ۳۵۰،
 ۴۵۲، ۴۵۵، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۴، ۶۰۹،
 ۶۲۳، ۶۲۹، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۵۱، ۶۶۵،
 ۶۷۱، ۶۸۴
 نثر فارسی پاکستانی - ۳۱۲
 نثر فارسی پاکستانی و هندی - ۴۹۳
 نثر فارسی پیچیده - ۶۷۸
 نثر فارسی روان - ۶۶۲
 نثر فارسی زیبا - ۶۶۰
 نثر فارسی ساده - ۶۶۲
 نثر فارسی شیوا - ۱۰۱
 نثر فارسی عرفانی - ۲۵، ۵۷۲، ۲۷۴
 نثر فارسی محکم - ۶۶۲
 نثر فارسی مسجع - ۶۷۷
 نثر فارسی مصنوع - ۶۱۰، ۶۷۷
 نثر فنی - ۵۵۳
 نثر محکم - ۲۱۲، ۶۲۹
 نثر مقفی - ۶۱۰
 نثر منسجم - ۶۲۹
 نثر موزون - ۶۱۰
 نجوم - ۲۰۶، ۳۰۸، ۵۷۰، ۶۳۶
 نحو - ۲۹، ۳۰۷، ۴۲۲، ۶۳۹، ۶۲۵، ۶۴۰
 نحو عربی - ۲۹۰
 نزول آیات - ۳۵۷
 نسب نامه - ۷۳، ۴۹۳

۵۶، ۲۰۸، ۱۹۲، ۱۹۷، ۴۱۳،
 ۵۷، ۵۷۵، ۵۴۸، ۵۸۲، ۵۶۰، ۵۹۱،
 ۵۹۴، ۶۰۰، ۶۰۲، ۶۰۶، ۶۰۹، ۶۱۱،
 ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۲۹، ۶۳۱، ۶۳۷، ۶۴۴،
 ۶۵۰، ۶۶۵، ۶۶۷، ۶۶۹، ۶۷۳، ۶۷۴،
 ۶۷۸، ۶۸۵، ۶۸۸
 منظوم و منشور - ۳۱، ۵۳، ۶۰، ۵۲
 منقبت - ۱۱۵، ۱۵۱، ۱۹۶، ۵۸۹
 منقبت حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 منقبت خلفای راشدین - ۴۸۱
 مواعظ - ۶۰۲
 مواهب صوفیه - ۸۹
 موت - ۷
 موحدان - ۴۸۸
 موحدان هند - ۴۵۴
 موشح (صنعت) - ۳۴۵
 موعظه (رک : وعظ) - ۱۴۲، ۲۵۹، ۴۴۹، ۵۹۰
 مهملکات - ۳، ۴، ۶، ۹، ۵۸۶
 می - ۸۷، ۲۰۱، ۲۵۰، ۱۹۳
 میدان آرای - ۴۳۶
 میراث - ۶۵۶
 مینیاتور (رک : تصویر ، مجلس) - ۱۱۹، ۴۰۱
 ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۲۰، ۴۵۲
 مینیا تورها - ۲۰۱

ن

ناخن دور کردن - ۱۱۳
 ناسخ - ۹۲
 ناسوت - ۳۸۲
 ناموس اصغر - ۵۱۳
 ناموس اکبر - ۵۱۳
 نامه نگاری - ۲۴۶، ۴۹۵، ۶۳۷
 نامه‌های عربی امرا و خلفا و حکما - ۸۲
 نثر (رک : منشور) - ۱۱، ۱۸۴، ۱۹۲، ۴۸۳

- نسخه آتشک - ۲۲۷
نسخه بواسیر خونی - ۲۲۷
نسخه طبی - ۷۶ - ۱۰۷ - ۱۴۳ - ۲۵۰
نسخه نویسی - ۲۴ - ۸۴ - ۱۶۶ - ۲۳۱ - ۲۳۳
۲۸۳ - ۴۵۴ - ۵۹۳
نسخه نویسی پزشکی (طبی) - ۱۶۷ - ۲۰۶ - ۲۹۰
نسخه‌های خطی - ۸
نسخه‌های مشقی - ۵۹۱
نشان‌های رمل - ۵۵۸
نشور - ۷
نصاب تجوید - ۵۹۵
نصیحت - ۴۴۹ - ۶۵۷
نصیحت سال - ۶۵۱
نصیحت سنوک - ۶۶۸
نظم (رک ؛ منظوم) - ۱۸۴ - ۴۸۳
نظم فارسی - ۴۰۰ - ۴۵۲
نعت - ۶۸ - ۷۳ - ۱۱۵ - ۱۵۱ - ۱۷۰ - ۱۹۳
۳۸۱ - ۳۸۳ - ۳۸۲ - ۴۱۲ - ۴۳۶ - ۵۰۲
۶۰۳
نعت پنجابی - ۳۷۹
نعت حضرت محمد (ص) - ۳۷۲
نقاشی جنگ سیمرخ و گوروشیر - ۱۹۰
نقاشی دندان موشی - ۵ - ۲۶ - ۷۵ - ۷۶ - ۹۶
۱۷۲ - ۱۸۲ - ۲۰۵ - ۴۵۶
نقاشی هندی - ۴۲۱
نقاشی‌های هنری - ۳۶۱ - ۳۶۵ - ۴۵۱
نقاشی‌های هنری اسلامی - ۳۶۹
نقد تفسیر - ۳۵۵
نقش گل و بوته - ۶۲۷
نقش‌های زر کوب - ۵۵
نکات اخلاقی جوانمردان - ۶۶۸
نکات دستوری - ۲۹۲
نکاح - ۳۵ - ۳۶ - ۱۷۵ - ۶۵۶ - ۶۶۳
نماز - ۳۷ - ۱۴۹ - ۱۵۴ - ۲۶۸ - ۴۹۷ - ۵۸۹
- ۶۲۰ - ۶۲۳ - ۶۵۳ - ۶۵۶ - ۶۵۷ - ۶۶۶
نماز پیشین - ۳۳۹
نمایشنامه طوطی نامه نخشی - ۳۳۵
نوروز - ۲۳ - ۴۲۴
نون ساکن - ۵۹۵
نوادر - ۶۴۶
نهایت اهل طریقت - ۶۶۹
نیت خالص - ۴۸۷
نیش زنبور - ۴۰
نیکو خواندن قرآن کریم - ۵۹۵
نیمپاس - ۱۲
نیم ترجیح - ۷۶ - ۱۱۷ - ۱۲۸ - ۱۳۷ - ۱۸۷
۱۹۰
- و
- واجبات - ۷۰ - ۱۱۲ - ۱۱۳ - ۱۴۹ - ۳۲۹
۳۳۰ - ۶۵۶ - ۶۵۹
وادی - ۵۷۲
واقعۀ عاشورا - ۲۴۸
وجد - ۳۲۸
وحدت - ۶۶۸
وحدت وجود - ۱۰۰ - ۱۰۱
ورد - ۶۲۰
ورد صباح - ۴۷۴
وزارتی - ۲۳
و سندیه لایحه (؟) (قوم) - ۶۶۵
وسواس - ۹۴
وصال - ۲۵
وصالی - ۱۱۶
وصف - ۱۹۳
وصف ائمه اطهار (ع) - ۷۳
وصف کشمیر - ۴۳۴
وصف مناظر - ۵۴
وصل - ۹۴ - ۲۴۳ - ۳۷۱ - ۶۶۵

- وصیت - ۴۸۴
 وضوء - ۳، ۱۴۹، ۲۷۲، ۴۹۷، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۶۶
 وظایف - ۳۴۰، ۵۲۹، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۵۷
 وعد و وعید - ۹۲
 وعظ (رک : موعظه) - ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۲۵۸، ۲۵۹، ۵۵۶
 وفات امام حسین (ع) - ۸۲
 وفات حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 وفات رسول (ص) - ۸۲
 وقایع اجتماعی - ۱۳۹، ۱۷۵
 وقایع تاریخی - ۱۷۵
 وقایع سلطنت مغول - ۶۳
 وقایع شهیدان کربلا - ۲۴۹
 وقت شناسی - ۱۲
 وقف - ۳۷۱، ۶۶۵
 وقف بر آخر کمه - ۵۵۳
 وقف در قرآن - ۴۱
 وقوف - ۹۴
 ولادت حضرت محمد (ص) - ۶۳۹
 ولی بودن - ۴۸۹
 ولی شدن - ۴۸۹
- ه**
- هاء کتابت - ۵۵۳
 هجرة النبوی - ۲۰۳
 هجری (سال) - ۳۳۳
 هجو - ۱۹۶
 هجوهای عجیب و غریب - ۱۹۶
 هدایت جامعه مسلمانان - ۲۵۹
 هدیه در یوم النیروز - ۳۴۲
 هزل - ۱۹۳
 هزلیات - ۲۱۴، ۳۹۶
 هشت گنبد - ۵۷۹
- هفت کشور - ۶۸۰
 هندسه - ۲۱، ۲۸۷
 هندوی - ۱۳۸
 هندی - ۱۷، ۴۳، ۷۴، ۱۱۳، ۲۸۲، ۶۱۶
 هنرهای لفاظی - ۶۷۸
- ی**
- ی - ۳۵۰، ۴۱۱
 یادداشت دعایی - ۶۲۷
 یادداشت دینی - ۶۰۱
 یادداشت طبی - ۳۲۱، ۳۵۳
 یادداشت فقهی - ۳
 یادداشت های اخلاقی - ۱۳
 یادداشت های ادبی - ۱۸۴، ۴۳۹، ۶۴۲
 ۶۷۰، ۶۷۳، ۶۷۶
 یادداشت های پنجابی - ۲۶۹
 یادداشت های تاریخی - ۴۱، ۱۳۶، ۵۹۲
 ۶۲۲، ۶۲۵، ۶۳۹، ۶۷۰
 یادداشت های تجویدی - ۶۶۵
 یادداشت های حکمی - ۶۷۶
 یادداشت های دارویی - ۱۵۲
 یادداشت های دعایی - ۳، ۶، ۴۵۴، ۵۹۹
 یادداشت های دینی - ۸۰، ۹۷، ۳۴۰، ۶۳۹
 یادداشت های شعری - ۱۸۴
 یادداشت های صنایعی - ۶۴۴
 یادداشت های طبی - ۴۵، ۸۴، ۱۵۶، ۱۶۶
 ۲۸۳، ۳۹۰، ۶۱۳، ۶۱۶
 یادداشت های عرفانی - ۷۸، ۴۰۸، ۴۴۲
 ۶۱۹، ۶۷۰
 یادداشت های علمی - ۲۳۸
 یادداشت های فقهی - ۳۶، ۷۱، ۹۷، ۶۰۰
 ۶۰۳، ۶۵۹، ۶۸۳، ۶۸۴
 یادداشت های فلسفی - ۳۰، ۲۳۸، ۶۷۶
 یادداشت های قرآنی - ۲۹

یاکیکیج (رک : کیکیج) - ۸۲ ، ۱۹۳ ، ۳۹۰ ،	۵۵۹ ، ۱۳۸ ، ۹۶ ، ۳۰ - یادداشت های لغوی -
۶۳۵ ، ۵۱۸	یادداشت های نجومی - ۵۷۰ ، ۵۹۷
یزد جردی (مال -) - ۳۳۳	یادداشت های نحوی - ۶۴۰
یکقند (واحد صورت حساب) - ۴۹۷	یادداشت های نماز - ۱۵۵
یونانی (زبان -) - ۱۶ ، ۴۶ ، ۷۴	یادداشت های هندی - ۳۱
	یارگیری - ۵۴۹

۲- فهرست مصراع های اول اشعار پراکنده در اوایل و اواخر و حواشی نسخه های خطی بر حسب حرف روی

- یا رسول خدا رسول خدا ، ۶۰۴
 از علی گردد جلی تاریخ شاه اولیا ، ۶۱۵
 میر عابد نیک مردی بد عجیب ، ۴۳۰
 بیدل امروز در مسلمانان همه چیز هست لیک
 ایمان نیست ، ۳۲۹
 شکرالله حال من هر لحظه نیکوتر شده است ، ۴۳۷
 حشمت بفسون شکارها خواهد کرد ، ۶۴۶
 دولت زاتفاق برخیزد ، ۳۷۷
 خضر امت باتو قافله شد شد نشد نشد ، ۴۹۵
 آنها که چو گرد بر درش جا کردند ، ۶۱۸
 ای سرو قد تو از هر کسی فرود ، ۴۳۹
 دعایت میکنم بسیار بسیار
 فراموشم مکن زنهار زنهار ، ۹۴
 عودم که نبود چوب بید آوردم باسوز و گداز ،
 ۱۵۹
 ای مه مبرا که شب دراز است هنوز ، ۱۵۹
 نبض عاشق جزبه نام دوست ناید درطپش ، ۴۳۲
 رفتم به درسرای آن لب شکرک
 ازخانه برون آمد و گفتا بکرک
 گفتم صنبا به مایک بوسه کرک
 گفتامی دهم طمع مکن از دگرک ، ۴۷
 که شاه مملکت آرای دولت چترال ، ۳۶۲
- گرشوی مهربان چه مقدارم - ۵۴۹
 راجه اجبت سنگه بهادر فلک حشم ، ۳۴
 حاجتی را که از تومی جویم
 باکسی نه که باتومی گویم ، ۳۲۰
 این نامه حق که هست قرآن ، ۳۶۰
 بحرام فتنه مدعنان که مباد چون دل عاشقان ،
 ۴۰۳
 خوش او جانی که او در صبحگاهان ، ۶۰۴
 اگر دیدی مرا عاجز بکشتن
 در اقلیدس به پنجم شکل مأمون ، ۲۲
 تا شوی دانا بعلم من لدن ، ۵۷۷
 هرشب دعاها می کنم هر صبح می بالم جبین ، ۱۱
 میر عابد پور مردی روز و شب خلوت نشین ،
 ۴۳۰
 ندارد فعل من آن زور بازو ، ۳۲۰
 چو خواهی قرب سجانی سگی کوی مجدد شو ، ۲۰
 دیدن آن بت کار گاه آزر ، ۶۷۹
 سرو من طرح نو انداخته یعنی چه ، ۴۳۴
 فکر صد سال می کند بنده
 مرگ بردوش می کند خنده ، ۸۴
 بلی این نقش در دل خوش نشسته ، ۲۰
 الهی هر که را داغ محبت خود نهادی ، ۱۵۹

۲- فهرست مصراع‌های اول اشعار پراکنده در نسخه‌های خطی برحسب حروف روی ۷۲۵

- به جز من کس نگهبانی نیابی ، ۵۰۹
چون بدی گناه را دانی
کشدت جانب پشیمانی ، ۳۲۰
الکله نرنجی سرب دو کله لهجن منتن پر کر
پالاجی ، ۵۵۰
اعداد چراغ چون شود جمع
- افروخته دان چراغ مهدی ، ۲۶۹
یا جیب الاله خذ بیدی ، ۵۱۰
هر آغاز می نبامه دده دذات دی ، ۵۱۸
هوس تسخیر معشوقان به آرزوی مشو بیدل ، ۵۹۲
الهی تو بر نیتم آگهی ، ۱۵۹۰

۳۔ فہرست کلمات و نامہائیں کہ از روی نشان مہرہا خواندہ شدہ است اعداد داخل گیومہ» « تاریخ ہجری قمری و اعداد بیرون از آن شمارہ صفحات این کتاب است

«بہر دو جہان شد استاد فتح محمد» ، ۳۴۷	«آخذ زادہ» ، ۱۸۰
«پادشاہ . . . تیمور . . . عنایات» ، ۶۰۴	«ابو الفاسم ابن محمد رضا» ، ۳۳۷
«پادشاہ جہان بندہ تجرید خاص از اعتقاد آصف خان ، ۱۰۲۳» ، ۳۳۷	«از جان غلام حضرت شاہ جہان سنہ ۱۰۴۳» ، ۳۴۵ ، ۳۴۶
«جمال الدین حسین قطبی ، ۱۲۳۶» ، ۳۵۳	«از نطفی الہی شد فتح محمد» ، ۳۴۷
«حسین . . . درانصار اللہ» ، ۲۵۰	«اقدس اعلی احمد . . .» ، ۳۲۱
«حسین قریب من . . . ۱۱۸۱» ، ۴۲۵	«اللہم صلی علی محمد وآلہ ، ۱۱۳۵» ، ۳۰۶
«حفیظ الدین ، ۱۲۷۰» ، ۶۶۰	«الملک لالہ الا اللہ الحق المبین علی» ، ۲۲۳
«حکم علی خان . . .» ، ۸۲	«امیر الدین» ، ۶۳۵
«خادم شرع رسول اللہ العادل و افوض امری الی اللہ مفتی محمد حیات اللہ بن محمد فاضل سنہ ۱۱۷۱ ھ ق» ، ۶۸۳	«امیر چند پو سہاراست ۱۹۱۶ ب» ، ۲۲۹
«خادم الشرع رسول اللہ اللطیف مرکز - محمد حیات اللہ بن محمد فاضل ابن محمد نظر ۱۰۸۱» ، ۵ ق ۶۸۲	«ان اللہ قاطع امرہ خاک پای حسین و صد شہداد شد ، ۱۲۵۴» ، ۲۵۷
«خادم الفقراء محمد اسکندر حسینی گردیزی ۱۲۹۱» ، ۲۶ ، ۲۳۷	«ایزد دانا فرمود حامد . . .» ، ۶۰۹
«خاکپای مرتضی شہداد خان» ، ۲۵۷	«بشمو دیال ، ۱۲۶۳» ، ۶۷۸
«خانان ۱۲۱۴» ، ۵۹۷	«بعبادت لطیف اللہ» ، ۴۰۶
«خواجہ صعب اللہ صاحب زادہ معشوقیار صدیقی	«بفضل خدا شد محمد بشیر» ، ۵۵۶ ، ۶۸۸
	«بندہ . . . عبد الرحیم خان . . .» ، ۴۱
	«بندہ غلام محمد» ، ۱۲۴
	«بندہ محمد حکیم عالمگیر پادشاہ ، ۱۰۷۴» ، ۴۵۳

- «عبدالمجید ۱۱۸۹» ۴۰۲ ،
 «عبدالهادی هادی ۲۳۳ ۱۵۱۱» ۲۲۰ ،
 «العبد کمال» ۶۰۹ ،
 «عبد محمد ۱۲۵۱» ۳۱۹ ،
 «العبد محمد عرب بخش ۱۲۱۸» ۲۳۳ ،
 «عبد محمد قلی ۱۲۰۲» ۶۱۵ ،
 «عبد محمد هاشم ۱۱۸۱» ۴۷۶ ،
 «عبد محمد هاشم» ۴۸۰ ،
 «عبد محمد هاشم ابن محمد هاشم سمیع» ۴۹۰ ،
 «عبد منصور ۱۲۶۱» ۵۳ ،
 «العبد یعقوب علی محمد» ۱۹۳ ،
 «عطا محمد» ۱۷ ،
 «ع غ» (شاید عبدالغفور لاری) ۶۷۳ ،
 «علاء الدین حسن» ۸۲ ،
 «علی بن حسن ذوالفقار علی ۱۲۷۰» ۴۲۵ ،
 «علی حسن ولد علی محسن» ۱۶۱ ،
 «... علی خان بهادر ...» ۶۲۳ ،
 «علی تقی پروین دکنی ۱۱۲۱» ۲۳۳ ،
 «عملدار سرم چوسردر پردهام» ۴۰ ،
 «عمل محمد ظریف صحاف» ۶۰۰ ،
 «غلام احمد نام همین بس ۱۲۳۹» ۵۷ ،
 «غلام جیلانی ۱۲۷۷» ۱۳۵ ،
 «غلام شاه جهان الله یار ۱۰۲۱» ۳۴۵ ،
 «غلام قادر» ۶۱۴ ،
 «غلام مهدی عبدالله» ،
 «فتح محمد» ۳۴۷ ،
 «فخرالدین احمد ۱۲۳۶» ۳۲۶ ،
 «فرزند زیاری ختم الرسل شد در جهان خاک نعلین
 «امیر المؤمنین شهداد خان ۱۲۹۰» ۲۵۷ ،
 «فضل الدین محمد نظام الدین» ۱۳۷ ،
 «الفقیه ابوالفتح» ۶۳۹ ،
 «الفقیه المی الله خادم الفقراء فقیر الله ابن عبدالرحمن
 الحنفی» ۵۸۲ ،
 «فقیر محمد شاه» ۴۲۳ ،
- ۱۳۵۳» ۳۱۱ ،
 «خواجه محمد حامد قمر خدا بس» ۴۴۲ ،
 «خواجه نجم الدین الحسینی ۱۱۱۰» ۳۴۹ ،
 «خیر الله ابن محمد بیک شریف» ۵۱۴ ،
 «دارم امید شفاعت ز محمد یوسف ۱۱۹۸» ،
 ۶۱۵
 «الراجی محمد صادق» ۱۲۵ ،
 «رشید خان حسینی خانه زاد پادشاه عالمگیر» ،
 ۳۸۲
 «ریاض الحسن ...» ۸۲ ،
 «ز فیض الاله شد محمد بشیر» ۵۵۶ ،
 «زما دیست محمد برکت الله ۱۱۱۶» ۱۴۶ ،
 «سردار احمد علی خان والده ۱۲۲۲» ۱۶۱ ،
 «سرفراز خان» ۵۷۷ ،
 «سرو باغ احمد و معصوم و قیوم الزمان عارفین
 حاجی عبدالاحد باشد عیان ۱۱۸۸» ۶۲۹ ،
 «سید اختر روشن علی ۱۱۹۱» ۲۰۵ ،
 «سید جمن شاه حسینی ۱۲۷۰» ۱۱۳ ،
 «سید ظاهر محمد کنار ...» ۵۹۷ ،
 «سید غفور نقشبندی ۱۲۹۱» ۴۴۲ ،
 «سید فضل حمدانی ۱۲۴۱» ۱۶۱ ،
 «سید نجم الدین ۱۲۱۳» ۴۳۹ ،
 «سید نظام شاه ۱۲۵۱» ۲۰۵ ،
 «سید یوسف علی ۱۲۲۲» ۵۹۷ ،
 «شرف خان ولد محمد سرفراز خان ۱۱۷۰» ،
 ۳۷۳
 «شعار شمس الدین محمد غلام حسین ۱۲۸۹» ،
 ۵۸۱
 «شهداد خان قالیپر ۱۲۴۷» ۲۵۷ ،
 «ظهور احمد بک بانیندر» ۲۸۲ ،
 «عالم گیر ۱۲۴۵» ۱۶۱ ،
 «عبدالصمد مجازی» ۴۴۲ ،
 «عبد العظیم ۱۲۷۰» ۶۰۴ ،
 «عبدالکریم ۱۲۲۴» ۲۰۰ ،

«معین محمد ۱۱۴۵» ، ۲۶۱
 «ملا محمد صدیق» ، ۱۸۰
 «الملک افسر الشرفا شمس عضدالدوله بہادر
 جنگ خان شہامت دوران حسین خان اسمعیل
 الصفوی ۱۲۳۶» ، ۶۴
 «منصور منصور» ، ۵۳
 «من کتب عبدالراجی . . . الباری . . . الحاج
 محمد عاشور البخاری ۱۰۹۷» ، ۵۸۲
 «منور شد جهان از نور احمد ، ۱۱۵۶» ، ۵۰۱
 «. . . مہدی خان . . .» ، ۲۶۳
 «مہر کتابخانہ مید فضل صمدانی بنوری بہانہ باری
 پشاور صوبہ سرحد» ، ۱۶۱
 «میر حسین . . .» ، ۱۶۱
 «میرزا عبدالصمد» ، ۴۴۲
 «میر زین العابدین» ، ۳
 «نازم بہ خواجہ بی کہ غلام محمد است ۱۲۹۱»
 ۴۴۳
 «نصر اللہ ۱۲۷۸» ، ۶۱۴
 «نصیر اللہ ۱۱۵۵» ، ۵۰۱
 «نصیر الدین» ، ۴۲۵
 «نعمت اللہ ۱۱۷۸» ، ۴۲۵
 «وقف اللہ خان صاحب» ، ۶۳۵
 «ولیعہد محمد بہادر ابن رضا جہاندار شاہ ابن
 میرزا محمد معظم علی میرزا رضی الدین ، ۱۲۳۸»
 ۱۷۴
 «ویرومل ۱۸۴۹» ، ۵۵۰
 «۱۱۰۱» ، ۸۴
 «یا مؤمن ۱۱۵۲» ، ۵۳
 «یوسف مصر جلال درجہان یوسف علی ۱۲۱۱»
 ۶۱۹

«قاسم بن الحسین ۱۲۲۰» ، ۱۸۲
 «قطب الدین احمد غنی بندہ ناصم»
 «کہ زاولاد پنج احمد جاسم» ، ۳۹۰
 «کتابخانہ رشیدیہ» ، ۲۴ ، ۴۱ ، ۶۳ ، ۶۷ ،
 ۷۱ ، ۶۱۱ ، ۶۲۵ ، ۶۴۲ ، ۶۵۵ ، ۶۵۷
 «کتابخانہ ملی دارالسلطنہ کابل ۱۲۹۸» ، ۳۳۰
 «کتابخانہ مولانا فضل حق صاحب کبری شعوری
 ضلع دیرہ اسمعیل خان» ، ۳۶ ، ۳۵۰
 «کتب خانہ دارالعلوم معینیہ ضلع ہزارہ تحصیل
 مانسہرہ» ، ۵۷۸
 «کتب خانہ رشیدیہ» ، ۹۸ ، ۵۸۱ ، ۶۰۴
 «کتب خانہ مولانا فضل حق صاحب» ، ۶۷
 «کریم نرائن» ، ۵۸۳
 «الہالک الحقیقی ہواللہ والمجازی فقیر محمد حیات
 ابن محمد فاضل المفتی القصوری» ، ۶۸۳
 «المتوکل علی اللہ الصمد خادم الشرع آقا محمد (ص)»
 ۶۱۴
 «محمد» ، ۳۸۴
 «محمد اورنگ زیب مرید رحمت خان» ، ۸۲
 «محمد تقی . . .» ، ۶۰۹
 «محمد حسن . . .» ، ۱۹۳
 «محمد حسین ۱۳۱۱» ، ۵۳۰
 «محمد زمان ۱۲۱۸» ، ۷۸
 «محمد زمان غلام شاہ جیلانی» ، ۲۹۹
 «محمد صادق ۱۲۷۹» ، ۱۲۵
 «محمد عارف خان ۱۱۱۵» ، ۴۱
 «محمد عبدالرحمن ۱۱۲۰» ، ۵۸۸ ، ۵۸۹
 «محمد عظیم ۱۳۰۲» ، ۵۳۰
 «محمد علی خان ۱۲۲۰» ، ۱۶۱
 «محمد قلیچ بن . . .» ، ۳۳۷
 «محمد نظام الدین ۱۰۷۹» ، ۶۰۶

۴- فہرست نامہای کاتبان یا خطاطان و نقاشان

ا

ابوالقاسم - ۵۹

ابو علی محمد بن ابی الفضل بن محمد المفتی - ۳۴۹
ابو محمد ابن محمد عبدالله شاه قاری کشمیری (رک):

قاری محمد عبدالله شاه) ۳۶۳

ابو ابراهیم اسماعیل بن محمد بن ابی بکر بن احمد

محمد الانسی الجوهري مستانی - ۳۸۵، ۳۸۶

احمد بن محمد - ۳۸۴

احمد بن محمد النبی - ۳۵

احمد جامی - ۵۹۵

اسمعیل بن عبدالرحمن ابن محمد ابن شمس الدین -

۶۷۱

افضل میر - ۴۲۹

الله دتا - ۱۴۹

امام الدین - ۲۴۷

امام بخش عطار خوشنویس - ۳۵۹

امام الله ابن ملا عبدالحکیم السینی - ۳۴۱

ب

بابا محمد علی کشمیری - ۳۲۷، ۳۲۸

بستی رام - ۱۹۳

بهاؤالدین - ۵۰۶

پ

پیر محمد ولد شیخ فرید - ۵۸۴

ج

جان علی - ۲۲۵

جواهر مسکه - ۱۶۳، ۱۶۳

ح

حافظ جان محمد - ۱۳۷

حافظ علی بن خلیل - ۳۱۰

حافظ عنایت الله - ۳۳۹

حافظ غلام فرید - ۳۹۱

حافظ قطب الدین ولد حافظ نظام الدین - ۲۵۸

حسن بن حسن الحسینی الاسترآبادی (رک): حسین

مشهدی) ۲۱۳

حسین بن حسن الصفناخی - ۵۷۳

حسین بن محمد الشیرازی - ۳۶۹

حسین الدین بن میان دسوندی - ۱۰

حسین مشهدی (رک): سبزه مشهدی) ۲۱۳

خ

خان علی - ۳۱۷

خواجہ میر کی البخاری الحسینی (رک): میر محمد

شاه بن امیر سید محمد) ۲۰۶

د

دولت محمد - ۳۲۴

دیندار خان ولد جرہر خان عارف زئی - ۶۵۴
دین محمد - ۶۳۳

ر

روشن علی - ۲۰۴
زین الدین النابینی - ۲۹۶

س

سائین حکیم جان قادری چشتی - ۲۲۳
سلطان علی البخاری - ۳۰۷
سلطان علی کاتب - ۲۰۰ ، ۲۰۱
سید تراب علی ولد سید علی قادری - ۶۱۶
سید ریاست علی محب - ۱۷۳
سید محمد شاہ - ۲۰۴

ش

شاہ محمد زمان - ۲۲
شہو پرشاد - ۶۷۷
شیخ عبدالکریم صدیقی ملتانی - ۳۳۸
شیخ عطاء بن اسحاق - ۴۴۳
شیخ محمد امین ابن شیخ منجھن الصوفی القادری
البیجا پوری - ۳۹
شیر محمد ولد نظام الدین - ۱۰۳

ص

صالح بن حاجی اسمعیل کیلانی لاهیجانی - ۱۲۱
۱۲۲
صفدر علی - ۲۶

ع

عبدالجبار بن محمد یوسف صوفی سوفانی - ۲۸۶
عبدالجلیل بن اخوند ملا میرزا جان - ۶۰۱
عبدالحق - ۲۷۱ ، ۶۴۰
عبدالرحمن البیجا فوری - ۵۸۸

عبدالرحمن زاہد بن ابراہیم زاہد - ۵۲۵
عبدالرحیم - ۶۹۰
عبدالرشید - ۱۱۲
عبدالله - ۳۲۹

عبدالشکر بن عبدالغفور - ۳۱۳
عبدالعزیز بن مرتضیٰ - ۸۳
عبدالغفار -

عبدالله بن حکیم مراد بخش بن حکیم بہادر لاهوری -

۶۱۴

عبدالله بن حیدر محمد بن یادگار محمد المفتی المروزی -
۶۶۹

عبدالله ابن سالم الدین - ۴۳۵

عبدالله بن محمد العلاء چشتی - ۶۲۴

عبدالله مشکین قلم الحسینی - ۵۰۱ ، ۵۰۲

عبدالحمید - ۶۸۰

عبدالنبی العثماني الشطاری - ۵۱۵

عثمان -

عزت بانو دختر کدوکا زادہ نواب جنت مساب

صاحبۃ الزمانی - ۳۸۱ ، ۳۸۲

علی اکبر بن محمد الحسنی الاصفہانی - ۳۵۶

علی اکبر ولد میرزا ابو طالب

علی بن پہلوان علی بن خواجہ ناصر الدین - ۲۷۲

علی بن محمد بن محمد بن عمر السمرقندی - ۵۷۳

علی بن محمد بن محمود عرف کفش دوز - ۲۱۵

علی محمد ابن کاتب نور احمد - ۳۵۸

علی نقی بن عبدالقادر بہبہانی - ۳۹۳

عمر بن مولانا یوسف - ۶۳۸

عیسیٰ بن عبدالرحیم بن عیسیٰ محمد - ۵۰۱

غ

غلام رسول بن حافظ - ۳۲۲

غلام علی - ۴۲۰

غلام عمر - ۳۵۲

غلام محمد ولد محمد نسیم - ۳۲۰

- محمد بشیر - ۵۵۴ ، ۶۸۶
 محمد بن حاج حسن الحکیم الحافظ الیزدی ترکیبی -
 ۳۶۷ ، ۳۶۶
 محمد حکیم - ۲۳۳
 محمد حکیم بن عبدالواحد - ۵۱۴
 محمد خاوند بن خواجده خان - ۶۰۵
 محمد سعید - ۳۷۳
 محمد شجاع بن عبدالشکور - ۵۹۱
 محمد شریف ولد مولانا محمد صالح - ۴۴۵
 محمد طالب ابن ملا رحیم بیک - ۵۹۸
 محمد فاضل - ۶۳۳
 محمد قطب الدین - ۳۷۹
 محمد عمر - ۶۰۶
 محمد لایق صدیقی القرشی - ۷۱
 محمد محسن - ۲۶۹
 محمد واصل قادری شیخ انصاری - ۵۶۰
 محمدی - ۵۵۶
 محمد یوسف - ۳۲۶
 محمود بن حسن محمود الجسنی - ۴۵۸ ، ۴۶۸
 ۴۷۵
 محمود ولد مراد - ۶۸۳
 مرزان ملا داود ولد مرزان ملان سلطان - ۵۹۴
 معین الدین ولد مزین الدین - ۲۹۱
 مکتالجه (رک : میر علی ابن محمد علی کتال) ۲۴۲
 ملا حبیب الله پمشاوری - ۱۹
 ملا عصمة الله - ۹۶
 ملا گل بابا - ۱۹۷
 ملا محب تتوی - ۵۰
 ملا محمد یوسف - ۲۱۳
 ملا مسجدی - ۳۰۹
 ملا نجیب الله - ۷۴
 منسا رام سوئی - ۶۴۱ ، ۶۴۲
 مولوی غلام حسن - ۸۷
 میان خدا بخش -

ف

- فتح الدین - ۲۳۴
 فتح محمد - ۶۶۵
 فضل الدین - ۴۹۱
 فضل بن مولانا خان محمد رباطی - ۱۴۱
 فضل کریم - ۲۶۶
 فقیر الیاس ولد میان اسمعیل - ۳۴۶
 فقیر امان - ۴۹۴
 فیروز بن مولانا محمد - ۹۹

ق

- قادر بخش - ۲۸۸
 قاری محمد عبدالله شاه - ۳۶۲
 قاضی کوکب الدین - ۵۶
 قاضی محمد عبدالکریم الحنفی الشاذلی القندهاری -
 ۶۱۱ ، ۶۱۲
 قطب الدین فیضی - ۳۸۹

ک

- کالی پرشاد - ۲۰۳ ، ۲۰۴
 کاسنور - ۶۳۶
 کلالا الجند کایهنه - ۶۳۴
 کندیلعل - ۴۴۷

م

- مانی ثانی (نقاش) ۳۵۹
 المبارک قنوجی - ۳۴۴
 محمد اسلم بن شیخ مبارک - ۹۰
 محمد اسمعیل - ۱۲۸ - ۴۱۲
 محمد افضل وزیر آبادی - ۶۲۷
 محمد الدین - ۶۱۰
 محمد انور امیری هروی - ۶۲۶

نظامی الدین - ۴۴۹
 نظر علی - ۱۷۶
 نور حسین - ۴۲۷
 نور محمد ولد محمد حسن ابن حافظ احمد - ۴۷۴
 نور محمد ولد میان عبدالرسول - ۴۲۵

و

ویرومل ولد لاله شیوارام - ۵۴۶

ی، ہ

ہام الدین - ۶۷۶
 یاقوت مستعصمی - ۴۵۶ ، ۴۵۷

میان فضل الہی غلام محمد بن حکیم دیندار - ۱۶۸
 میان قل احمد - ۱۵۴
 میان محمد زمان - ۲۹۸
 میان محمد عظیم - ۲۸۷ ، ۲۸۸
 میان براہین - ۲۲۸
 میرزا محمد قابل - ۱۵۹
 میر عبدالوہاب ولد میر عبدالکریم بدخشی - ۵۷۸
 میر عبد سید بن ملا میر عزیزان مرغینانی - ۵۱۱
 میر علی ابن محمد علی کتال مشہور بکتالجدہ - ۲۴۲
 میر محمد شاہ ابن امیر سید محمد (رک : خواجہ میرکی
 البخاری) ۱۰۶

ن

نصیر اللہ بن کمال الدین بن عبداللہ بن عبدالرزاق بن
 ملیحان بن ظہیر الجمعی الحسینی - ۶۲

۵- فهرست نامهای نسخه‌های خطی، کتاب‌ها، رساله‌ها، مجموعه‌ها، جنگ‌ها، بیاض‌ها

آ

آداب تلاوة القرآن - ۳۶۳
آفاق و انفس - ۵۳۰
آیین اکبری - ۳۳۳

ا

اباحة شرب الدخان - ۲، ۱
ابیات مشکئة مشنوی - ۳، ۳
اجناس الوقعات - ۲

احکام نوروز نامه خواجه عبدالحکیم ترمذی - ۵۱۰
احیاء علوم الدین - ۳ - ۶، ۸، ۱۰، ۲
اخبار العلویه - ۴۹۰

اخبار حامد (رک : اخبار الآخرة) - ۱۰، ۹

اخبار الآخرة (رک : اخبار حامد) - ۱۰، ۹

اختلاج نامه (رک : جنبش نامه) - ۲۲۹

اختیارات (رک : اختیارات ساعات نجومیه) - ۱۳

اختیارات ساعات نجومیه - ۱۲

اخلاق ناصری - ۱۳، ۱۴

ادا نکار - ۵۴۷

ارشاد السالکین و برهان العارفين - ۶۵۴

ارشاد الطالبین - ۱۵

اسامی سوره‌ها - ۳۵۷

اسامی قرآن - ۵۹۹

استاد - ۴۹۰

استفتاء نامه (رک : مسائل فصول واقعات) - ۵۹۹

اسرار سبعة - ۲۴۰

اسرار قادر - ۴۹۱، ۴

اسرار قادری - ۴۹۰، ۴۹۲

اسرار قاسمی - ۱۶، ۱۷

اسرار نامه - ۷۷

اسکندر نامه (رک : اقبال نامه) - ۱۵۸، ۱۵۹

۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۳، ۲۷۰، ۲۷۸، ۲۸۸

اسکندرنامه نظامی (رک : اسکندرنامه) - ۴۸۲، ۵۲۸

اسم‌ای حضرت محمد (ص) (مفرد و مرکب) - ۱۷۳

اسوة الکسرة - ۴۵۸، ۴۷۸

اسوة القرآن واجوبتها (رک : اسئلة القرآن) - ۸۱

اسئلة القرآن - ۱۸

اشارة التفأل - ۴۵۸، ۴۷۷

اشتر نامه - ۷۷

اشتیاق نامه - ۴۹۴، ۴۹۶

اشعار الملمعه - ۴۵۷، ۴۶۱

اشعار عربی - ۴۸۱

اشعار ملمع - ۴۸۱

اشعار نخشبی - ۳۲۵

(رک : رساله قدسیه) ۲۵
 الفاظ نقشبند (رک : رساله قدسیه) ۲۴ - ۲۵ ،
 ۳۳۷
 الفوائد فی نقل العقاید - ۴۵۸ ، ۴۷۷
 الفیه و شلفیه (رک : کوک شاستر) ۴۰۱
 القسم الثانی - ۵۳۱
 الكنز الاول فی الطلق النائب - ۲۴۱
 الكنز الثالث فی الروح والجسد - ۲۴۱
 الكنز الثانی الطلق العکس المحلول - ۲۴۱
 الباب - ۱۵۵
 اللغات فی شرح فارسی مشکوٰۃ - ۴۲۸ ، ۴۲۹
 الهائة فی الصناعة الطب - ۴۳۱ ، ۴۳۲
 المتفق - ۱۵۵
 المحيط - ۱۵۵
 المسایرة فی العقاید المنجیة فی الآخرة - ۱۰۲
 المعجم فی آثار ملوک العجم - ۶۰۹
 المغنی فی شرح الموجز (رک : السیدی) ۶۱۲ ،
 ۶۱۴ ، ۶۱۵
 المقطعات - ۴۵۷ ، ۴۶۰ ، ۴۸۱
 المواهب اللدنیة بالمنح المحمدیة - ۶۳۷
 المورد الروی - ۶۳۹
 المیزان الاصول - ۱۵۵
 الوجود والحدود - ۲۳۹
 الوصول الی الله - ۵۷۰
 الهدایة - ۱۵۵ ، ۲۹۶ ، ۶۸۲
 الهدایة شرح البدایة (رک : الهدایة) ۶۸۲
 الهدایة فی الفروع (رک : الهدایة) ۶۸۲
 الهدایة فی الفروع شرح البدایة (رک : الهدایة)
 ۶۸۲
 الهی نامه - ۲۶ ، ۲۷ ، ۷۷
 انتخابات نفیسه (رک : جنگ اشعار) ۱۲۸ ، ۱۲۹
 انجیل - ۲۵۵
 انشای خلیفه (رک : جامع القوانین) ۴۹۵
 انشای یوسفی (رک : بدایع الانشاء) ۴۱ ، ۴۲

اشعة اللغات شرح فارسی مشکوٰۃ - ۱۹ ، ۲۰
 اصول الهندسة والحساب اقلیدس الصوری - ۲۱
 اصول دین - ۴۹۶ ، ۴۹۷
 اصول عشرة - ۵۰۲
 اعتقاد نامه - ۵۳۱
 اعظم الوسایل (رک : وسیلة الوصول الی دیار رسول)
 ۶۸۰
 اعظم ترین یادگار - ۳۶۲ ، ۳۶۳
 اعیان ثابته - ۴۵۷ ، ۴۸۰
 افتقار الوفاء - ۱۱۰
 اقبال نامه (رک : اسکندر نامه) ۲۲۷ ، ۱۵۸ ،
 ۱۶۳ ، ۱۶۴
 اکبر نامه - ۱۱۵ ، ۳۳۳ ، ۶۸۰
 الاربعین فی فضایل القرآن العین - ۳۶۲
 الاشعار العربیة - ۴۵۷ ، ۴۶۱
 الاصطلاح - ۵۸۱
 الاوراد - ۴۸۸
 الیزودی - ۱۰۶
 التلویحات الحرمیة - ۴۵۸ ، ۴۷۹
 العاشیة سلا عبدالحکیم سیالکوتی علی شرح العقاید -
 ۱۳۷ ، ۱۳۸
 الدوحة المیادة فی حدیقة الصورة و المادة - ۱۷۳ ،
 ۱۷۴
 الرسالة القدسیة الغزالی - ۱۰۲ ، ۱۰۳
 الستة الداعی - ۴۶۳
 السیدی (رک : المغنی فی شرح الموجز) ۶۱۵
 السراجیة - ۱۵۶
 الشد و متعلقة بالعد - ۴۵۸ ، ۴۷۹
 الشفاء بتعریف حقوق المصطفی - ۳۰۹ ، ۳۱۰
 الشهود - ۱۱۱
 الظهیریة - ۱۰۷
 الفاظ ادویة - ۲۳ ، ۲۴
 الفتاوی الكبير - ۱۵۵
 الفاظ نفیسه بهاء الدین محمد بن محمد بخاری نقشبند

- انقاذ الهالكين - ۴۴۹
 انوار التنزيل و اسرار التأويل - ۲۸ ، ۲۶۲ ، ۳۳۷
 انوار سبعة - ۲۳۹
 انوار سهیلی - ۳۳۲ ، ۳۳۳
 اوراد (رک : رساله الاوراد) ۴۵۷ ، ۴۷۴
 اوراد فتحیه - ۵۵۰
 اوراد محفوظی - ۳۱۰
 اولاد فاطمة الزهراء (ع) و نسب نامه آنها - ۶۸۱
 ایسا غوجی - ۲۹ ، ۳۰
 ایضاح المعانی فی شرح حرز الاسانی - ۳۰ ، ۳۱
 ایضاح المکنون فی الذیل علی کشف الظنون عن
 اسامی الکتب والفنون - ۲۵۸
 ایقاظ النائمین - ۴۴۹
- ب**
- بابو جان - ۳۱ ، ۳۲
 بانث سعاد (رک : قصیده بهشتی) ۵۰۶
 بحر الانساب - ۴۱
 بحر الجواهر - ۳۲ ، ۳۳ ، ۲۸۳
 بحر الرایق فی شرح کنز الدقایق - ۳۴ ، ۳۵ ، ۳۶
 بحر السعادات (جزء اول) ۳۶
 بحر السعادات (جزء دوم) ۳۸ ، ۳۹
 بحر المعانی - ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱
 بدایع الانشاء (رک : انشای یوسفی) ۴۱ ، ۴۲
 برگزیده اشعار فارسی - ۱۲۷
 برهان العارفین - ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵
 برهان قاطع - ۴۵ ، ۴۶ ، ۴۷ ، ۴۸
 بستان المحدثین - ۴۸ ، ۴۹
 بستان ابی الیث - ۲۶۸
 بکرم سریکرشن مردیال ست سهی - ۵۴۶
 بلبل نامه - ۷۷
 بوستان - ۱۲۲ ، ۲۱۲ ، ۴۹۸ ، ۵۵۸ ، ۵۶۰
 بوستان خیال - ۵۰ ، ۵۱
- بهار دانش - ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۵
 بهجة الانوار من خفیات الاسرار (الاثار) ۳۵۹
 بهرام نامه (رک : هفت پیکر) ۱۵۸
 بیاض اشعار (رک : جنگ اشعار) ۱۲۱ ، ۱۲۲ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۲۸ ، ۱۲۹
 بیاض فقه - ۵۶ ، ۵۷ ، ۵۸
 بیان الاسرار (رک : سرالاسرار) ۲۶۶ ، ۲۶۷
 بیان دوازده بروج و احکام آن - ۵۶۱
 بیان عیان - ۴۵۷ ، ۴۶۵ ، ۴۸۴
 بیت الاحزان - ۵۹ ، ۶۰
 بیسر نامه - ۷۷
- پ**
- پسر نامه - ۷۷
 پکی روئی (رک : جیکو پچی) ۶۰ ، ۶۱
 پنج مشنوی (رک : خمسة نظامی گنجوی) ۱۶۴
- ت**
- تاج التراجم - ۹۱
 تاج نامه (رک : سلسلة الذهب) ۲۷۱ ، ۲۷۲
 ۲۷۳ ، ۴۵۷ ، ۴۷۴ ، ۴۸۸
 تاجین (شاید تاج العروس و تاج اللغات) ۳۸۸
 تاریخ اعظم کوفی (رک : تاریخ فتوح اعظم الکوفی)
 ۸۱ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۸۴
 تاریخ شعر و ادبیات ایران (رک : شعر العجم) ۱۸۴
 تاریخ شمشیر خانی - ۱۵۷
 تاریخ فتوح الاعظم الکوفی - ۸۱
 تاریخ فرشته - ۱۵۷
 تاریخ کشمیر اعظمی - ۶۸۱
 تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی - ۶۲
 ۹۸ ، ۱۶۹ ، ۲۱۳ ، ۲۱۶ ، ۴۵۱ ، ۴۹۶
 تاریخ وصاف (رک : تجزیه (تجربیه) الاعصار و نزجیه
 الاعصار) ۶۱ ، ۶۲
 تأویل بسمله و سورة فاتحه - ۵۳

- تذکره علمای هند - ۶۸۱
 ترجمه الاحادیث - ۷۹ ، ۸۰
 ترجمه الاخبار العلویة - ۴۵۸ ، ۴۷۷ ، ۴۸۷
 ترجمه بحر الجواهر - ۳۳
 ترجمه تاریخ طبری - ۳۱۵
 ترجمه رساله شیخ - ۴۵۷ ، ۴۷۲ ، ۴۸۶
 ترجمه فارسی فتوح اعثم کوفی - ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۲
 ترجمه فارسی کنز الدقایق - ۸۳
 ترجمه قاموس اللغة (رک : قاموس المحيط والقابوس
 الوسيط الجامع لاهذب من کلام العرب شاطیط)
 ۳۵۲
 ترجیعات (رک : عرایس الترجیع) ۴۸۱
 ترجیع بند - ۵۰۱ ، ۵۱۱
 ترغیب الصلوة - ۵۳۰
 ترکیبات شیخ فخر الدین عراقی - ۴۱۹
 تزجیة الاعصار و تجربة الامصار (رک : تاریخ و صاف)
 ۶۲
 تعریف میخانه - ۵۲۸
 تعبیر نامه حضرت یوسف (ع) ۵۱۴
 تعلیم اسلامیہ (رک : سرمایہ آخرت) ۲۶۷
 تفسیر الفاتحة (رک : تفسیر یعقوب چرخى) ۹۶ ،
 ۹۷
 تفسیر الکشاف (رک : حقایق التنزیل و دقایق
 المعانی والبیان والتأویل) ۹۶ ، ۱۴۶ ، ۱۴۷
 تفسیر الکواشی - ۹۶
 تفسیر بیضاوی (رک : انوار التنزیل و اسرار
 التأویل) ۲۸ ، ۳۳۷
 تفسیر تیسیر - ۲۶۲
 تفسیر چرخى (رک : تفسیر یعقوب چرخى) ۹۶-۹۹
 تفسیر حسینی (رک : جواهر التفسیر) ۸۴ ، ۸۵ ،
 ۸۸ ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۳۷۲ ، ۳۷۳ ، ۵۷۵
 تفسیر خواجه عبداللہ انصاری - ۳۸۷
 تفسیر درواجکی (رک : تفسیر زاهدی ، لطایف
 العرفان ، تفسیر سیفی) ۸۹ - ۹۴

- تأیید المعین فی تقویة الدین - ۶۴ ، ۶۵
 تبیین الحقایق لافیه من تبیین ما اکتنز من الدقایق -
 ۶۶ ، ۶۷
 تبیین الحقایق من شرح کنز الدقایق - ۶۶ ، ۶۷
 نتمه مکتوب دو صد و شصت و ششم - ۴
 تجزیة (تجربة) الامصار و تزجیة الاعصار - ۶۱ ،
 ۶۲
 تحریر المجسطی - ۲۱
 تحریر الوجود المطلق - ۴۵۷ ، ۴۷۱
 تحفة اثنی عشریة - ۶۶۱ ، ۶۶۲
 تحفة الاحرار - ۶۷ ، ۶۸
 تحفة الاحرار - ۴۹۹ ، ۵۰۰
 تحفة الجہال و خزانه الاحوال - ۶۸
 تحفة الحسینی - ۶۹ ، ۷۰
 تحفة العراقین - ۳۹۴ ، ۳۹۵
 تحفة العشاق - ۴۷۲
 تحفة الغرایب - ۵۱۴
 تحفة القادری (رک : رساله و جیزه فی قواعد
 علم التجوید) ۴۶۳
 تحفة المبتدی - ۵۲۰
 تحفة المشتاق - ۴۵۷
 تحفة المکرم - ۷۱ ، ۷۲ ، ۷۳
 تحفة المؤمنین (رک : تحفة حکیم مؤمن) ۷۴ ، ۷۵ ،
 ۷۶
 تحفة حکیم مؤمن (رک : تحفة المؤمنین) ۷۴ ، ۷۵ ،
 ۷۶
 تحفة معین الدین (رک : کنز السعادة) ۳۹۹
 تذکره الاولیاء - ۷۶ ، ۷۷
 تذکره الاولیاء بزرگ - ۷۷
 تذکره الاولیاء خورد - ۷۷
 تذکره القواعد - ۶۶۳
 تذکره الکحالین - ۷۸ ، ۷۹
 تذکره روز روشن - ۲۰۸
 تذکره شعراى کشمیر - ۶۸۱

- تفسیر زاهدی (رک : تفسیر درواجکی) ۸۹ - ۹۴
 تفسیر زبده تفاسیر من جهد المعین - ۳۸۵
 تفسیر سورة فاتحه (رک : سراج التاویل فی شرح انوار التنزیل) ۲۶۳
 تفسیر سورة الملک (رک : یعقوب چرخى) ۹۶ - ۹۷
 تفسیر سورة والضحی - ۵۰۶
 تفسیر سیف الدین (رک : تفسیر درواجکی) ۸۹ ، ۹۴
 تفسیر طبری - ۹۱ ، ۹۳
 تفسیر قرآن شریف - ۹۵
 تفسیر کشف البیان - ۲۶۲
 تفسیر معدن الاسرار (رک : معدن الاسرار) ۶۱۱
 تفسیر مغنی - ۶۲۳
 تفسیر ملا حسین (رک : تفسیر حسینی) ۵۷۵
 تفسیر یعقوب چرخى - ۹۶ - ۹۹ ، ۱۰۰
 تقسیمات قرآن به هفت «سبع» ۳۵۷
 تکملة مولانا عبدالغفور برنفعات الانس - ۶۷۰ ، ۶۷۳
 تمر نامه هاتفی (رک : تیمور نامه هاتفی) ۱۰۳
 تمهیدات - ۱۰۰ - ۱۰۱
 تنبیه الغافلین (رک : راحت القلوب) ۵۲۹
 تواریخ عاصم (اعثم کوفی) ۸۱
 توریة - ۲۵۵
 توضیح لکتاب المسایرة فی العقاید المنجیة فی الآخرة - ۱۰۱ - ۱۰۲
 التیسیر (تفسیر) - ۹۶
 تیمور نامه هاتفی - ۱۰۳ - ۱۰۴
 تینیة - ۴۵۸ ، ۴۷۸
- جامع الاسرار - ۳۱۲
 جامع الصحاح - ۱۰۶
 جامع العجایب المخلوقات - ۵۱۴
 جامع القوانین - ۴۹۴ ، ۴۹۵
 جامع القوانین (رک : نکار نامه منشی) ۶۷۷
 جامع المقامات - ۱۰۷ - ۱۰۸
 جامع صغیر حسامی - ۷۰
 جداول احکام نجومی - ۵۶۱
 جذب القلوب الی دیار المحبوب - ۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰
 جلاء القلوب - ۴۵۰
 جهال کمال - ۴۵۷ ، ۴۷۱
 جنات الفردوس - ۱۱۲
 جنان الاخبار (رک : مفاتیح الجنان) ۱۱۰ ، ۱۱۱
 جنبش نامه (رک : اختلاج نامه) ۲۲۹
 جنگ اشعار - ۱۱۳ - ۱۳۴
 جنگ اول - ۱۱۴
 جنگ دوم - ۱۱۴
 جوامع الحکایات - ۶۴۶
 جواهر الاسرار و زواهر الانوار - ۱۳۲ ، ۱۳۳
 جواهر التعلیم - ۲۹۰
 جواهر التفسیر (رک : تفسیر حسینی) ۸۴ ، ۸۵ - ۸۸
 جواهر التفسیر لتحفة الامیر (رک : تفسیر حسینی) ۸۸ ، ۳۵۵ ، ۳۷۳
 جواهر الكنوز - ۴۵۷ ، ۴۶۶ ، ۴۸۴
 جواهر نامه (رک : جواهر الذات) ۵۷۷
 جواهر الذات - ۷۷ ، ۵۷۵
 جیکو پجهی (رک : یکی روئی) ۶۰ ، ۶۱
- چ
 چراغ رسالت (رک : سرمایه آخرت) ۲۶۷
 چشمه زندگانی - ۴۵۸ ، ۴۶۴
 چهار پسر و چهارده خانواده - ۵۶۲
 چهار چمن - ۴۵۷ ، ۴۶۴
- ث
 ثمرة الاسلام (رک : حلاوة الاسلام) ۱۴۹
- ج
 جادة العاشقین - ۱۰۴ - ۱۰۵

- حیوة الحیوان - ۱۱۱
 حیات المصلی - ۱۵۴، ۱۵۵
- خ**
- خزانة الروایات - ۱۵۵ - ۱۵۶
 خسرو و شیرین - ۱۵۸، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲،
 ۱۷۵
 خسرو و شیرین نظامی - ۳۹۵، ۴۳۵، ۴۸۳
 خلاصہ - ۵۳۰
 خلاصہ التواریخ - ۱۵۷ - ۱۵۸
 خلاصہ الحیوة - ۵۱۰
 خلاصہ الکیدانی - ۱۵۵
 خلاصہ سیر سید البشر - ۵۱۴
 خمسہ نظامی - ۱۵۸ - ۱۶۳، ۴۳۰
 خوارزم شاہی (رک : ذخیرہ خوارزم شاہی) - ۲۳۰
 خواص سورہ ہای قرآن - ۱۶۴
 خیاطنامہ - ۷۷
 خیر الزاد فی المبدأ والمعاد - ۴۵۴، ۴۶۵
- د**
- داستان اسکندر - ۲۷
 داستان دقیقی - ۲۷۸
 داستان نالا و داما - ۶۷۹
 دایرة المعارف اشعار فارسی - ۱۱۹
 دایرة المعارف دینی - ۳۴۸
 درالبحر - ۴۵۷، ۴۷۳
 درة التاج (رک : سلسلہ الذهب) - ۲۷۱، ۲۷۲،
 ۲۸۳
 درود مستغاث - ۵۵۰
 درویش و امیر (مثنوی) - ۵۲۸
 دستور السعادة فی معرفة النبوة والرسالة والولاية -
 ۵۱۴
 دستور الطب والمطبب فی تحقیق لغات الطب -
 ۱۶۵-۱۶۶

- چهار مطلب - ۴۵۸ - ۴۷۶
 چهل حدیث - ۷۹، ۸۰
 چهل صباح - ۴۵۷، ۴۶۴
 چهل و چہار قواعد قرآن -
 چیستا (چستان) ناصر خسرو - ۱۲۴
- ح**
- حاشیہ بر شرح تجرید محقق قوشچی - ۱۳۶، ۱۳۷
 حاشیہ بر شرح سواقف - ۱۳۵، ۱۳۷
 حاشیہ تجرید الکلام - ۱۳۵، ۱۳۶
 حاشیہ سیالکوتی علی حاشیہ الخیالی - ۱۳۸
 حاشیہ مترجمہ تبیان اساس الدین فی کشف عویصات
 الکتاب الملخص المتن عمدة الیقین - ۶۷۶
 حاشیہ میرزا جان بر شرح تجرید - ۱۳۵
 حجة الهند - ۱۳۸ - ۱۳۹
 حدود الامراض (رک : حدود الامراض فی تحقیق
 الامراض) - ۱۴۱
 حدود الامراض فی تحقیق الامراض یا تعريف
 الامراض - ۱۴۰، ۱۴۱
 حدیقة الحقیقة - ۱۴۱، ۱۴۲، ۳۹۵
 حرز الاسانی و وجه التهانى - ۳۰
 حساب کا علم - ۱۴۳، ۱۴۴
 حصار معظم - ۵۵۰
 حصن حصین - ۳۳۸، ۳۳۹
 حصن حصین من کلام سید المرسلین (رک : حصن
 حصین) - ۳۳۸، ۳۳۹
 حضرت القدس - ۱۴۴، ۱۴۵
 حقایق التنزیل و دقایق المعانی والبیان والتأویل
 (رک : تفسیر الکشاف) - ۱۴۶، ۱۴۷
 حقایق تفسیر - ۲۶
 حقیقت گلزار صابری - ۱۴۷، ۱۴۸
 حلاوة الاسلام - ۱۴۸، ۱۴۹
 حملہ حیدری - ۱۵۰ - ۱۵۴
 حواشی بر مثنوی مولوی (دفتر) - ۴۵۷، ۴۶۷، ۴۶۹

- دیوان بهلول - ۵۲۰
 دیوان بیدل - ۱۸۳ - ۱۸۶ ، ۵۲۰
 دیوان پیر ساهون شاه - ۵۷۷
 دیوان جامی - ۱۸۶ - ۱۹۳ ، ۶۷۱
 دیوان جدو هزل حکیم شقای اصفهانی - ۳۹۵
 دیوان جرأت لکهنوی - ۱۹۳ - ۱۹۷
 دیوان حافظ - ۱۹۷ ، ۲۰۶
 دیوان حیرت - ۲۰۶ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸
 دیوان خاتانی - ۲۰۸ ، ۲۰۹
 دیوان رحمت (رک : مخمسات و ترجیعات رحمت)
 ۲۰۹-۲۱۰
 دیوان سعدی - ۲۱۱-۲۱۲
 دیوان سلمان ساوجی - ۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۲۱۴
 دیوان سنائی - ۱۴۳
 دیوان سیف الدین اسپرنکی (اسفرنگی) - ۲۱۴
 ۲۱۵ ، ۲۱۶
 دیوان شاه نعمت الله ولی (موجود در خاندان شاه
 داعی شیرازی) ۴۸۵
 دیوان شعر جامی - ۱۹۱
 دیوان شمس تبریزی - ۲۱۷ ، ۲۱۸
 دیوان شوکت بخاری - ۲۱۵ ، ۲۱۸ ، ۲۲۰
 دیوان شیخ فریدالدین - ۷۷
 دیوان ظهیر فاریابی - ۵۲۲ ، ۵۲۴
 دیوان عرفی شیرازی ، ۵۲۵
 دیوان غزلیات مولوی (رک : دیوان کبیر) ۳۹۷
 دیوان غزلیات و رباعیات حکیم شقای اصفهانی -
 ۳۹۴ ، ۳۹۶
 دیوان غنی کشمیری - ۵۲۲ ، ۵۲۵
 دیوان غیاث الدین (رک : دیوان غیاثی) ۵۱۹
 دیوان غیاثی - ۵۱۸
 دیوان قاسم انوار - ۴۸۸
 دیوان قصاید و ترجیعات و ترکیبات حکیم شقای
 اصفهانی - ۳۹۴ ، ۳۹۶
 دیوان کبیر (رک : کلیات شمس تبریز) ۳۹۶
 دستور الطیب - ۵۵۶
 دستور العجائب - ۴۴
 دستور العلاج - ۱۶۶ ، ۱۶۷ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، ۵۵۸
 دستور همت - ۱۶۹ ، ۱۷۰
 دعاء الاختتام القرآن - ۳۶۳
 دعای آغاز کلام الله - ۳۵۷
 دعای آغاز هر سوره قرآن - ۳۵۷
 دعای ختم قرآن - ۳۵۷
 دعای سامعه - ۵۰۶
 دعای سریانی - ۵۵۰
 دعای شیخ علی غزوی (قزوینی) ۱۲۴
 دعای صباح - ۱۲۴
 دعای قضای دین - ۵۱۳
 دعای مغنی - ۵۵۰
 دقایق الحقایق - ۱۷۰ ، ۱۷۱
 دول رانی خضر خان - ۱۷۴ ، ۱۷۵
 دیباچه دیوان داعی شیرازی - ۴۵۷ ، ۴۷۱ ، ۴۸۵
 دیباچه فرهنگ جهانگیری - ۳۴۱
 دیباچه نثر فارسی بر کلیات شمس تبریزی - ۳۹۸
 دیدار از کتابخانه‌های پاکستان - ۱۷۱
 دلائل الخیرات - ۱۷۱ ، ۱۷۲
 دین المریدین - ۱۷۵ - ۱۷۶
 دیوان احمدی - ۵۲۰
 دیوان اسیر - ۱۷۷ ، ۱۷۸
 دیوان اسیری - ۱۷۸ ، ۱۷۹
 دیوان اشعار جامی - ۱۸۹
 دیوان اشعار سعدی (رک : دیوان سعدی) ۲۱۱
 دیوان اشعار سید محمد گیسو دراز - ۴۱
 دیوان اشعار قانع تتوی - ۷۳
 دیوان الثانی الموسوم بواسطه العقد (رک : جامی)
 ۱۹۰
 دیوان املا - ۵۱۸
 دیوان اهلی - ۱۷۹ ، ۱۸۰
 دیوان بابا فغانی - ۱۸۱ ، ۱۸۲

- دیوان کمال خجندی - ۲۲۰ ، ۲۲۱
- دیوان محیی (رک: دیوان محیی الدین) ۲۲۱ ، ۲۲۲
- دیوان محیی الدین (رک: دیوان محیی) ۲۲۲
- دیوان معین - ۲۲۳ ، ۲۲۴
- دیوان معین الدین چشتی - ۲۲۴
- دیوان معین مسکین - ۲۲۴
- دیوان میر تقی میر - ۲۲۴ ، ۲۲۵ ، ۲۲۶
- دیوان واقف لاهوری - ۲۲۶ ، ۲۲۷
- دیوان ولی دکنی - ۲۲۷ ، ۲۲۸
- ذ
- ذخیره خوارزمشاهی - ۲۲۹-۲۳۴
- ر
- راحت القلوب - ۵۲۹
- رام نامه - ۲۲
- راه روشن - ۴۵۷ ، ۴۶۹
- رباعیات - ۴۵۷ ، ۴۶۰ ، ۴۸۱
- رباعیات شیخ سعد الدین ابی السعادة الحموی -
- ۴۶۶ ، ۴۸۶
- رساله ابی الحسن صوفی (رک: رساله صورالکوکب)
- ۵۶۲
- رساله از برای علوم رقوم - ۲۳۶
- رساله استاد - ۴۹۱
- رساله اسوة الکسوة - ۴۸۷
- رساله اسؤله در سبب آفرینش و باز گشت آدمی -
- ۵۳۰
- رساله اشاره التفال - ۴۸۷
- رساله اصطلاحات - ۴۵۷ ، ۴۷۳ ، ۴۸۶
- رساله اصول حدیث - ۴۹
- رساله اعیان ثابته - ۴۷۰ ، ۴۸۵
- رساله التلویحات الحرمیة - ۴۸۸
- رساله الرد الشیعة - ۲۳۵ ، ۲۳۶
- رساله الشد و متعلقة بالعد - ۴۸۸
- رسالة الشریعت (رساله انسیه) ۲۳۷ ، ۲۳۹
- رسالة الفوائد فی نقل العقاید - ۴۷۷ ، ۴۸۷
- رساله انسیه - ۲۳۹
- رساله الهامیة - ۵۳۱
- رساله ایمان - ۵۳۱
- رساله بیان سوره توحید - ۵۳۰
- رساله بیان معراج رسول - ۵۳۱
- رساله پنج نکات - ۴۱
- رساله تجوید و خواص قرآن - ۳۶۰
- رساله تحریر الوجود المطلق - ۴۸۶
- رساله تحفة المشتاق - ۴۸۶
- رساله تحقیق - ۵۳۰
- رساله تقریر خواب و بیعت به علی مرتضی (ع)
- ۴۵۰
- رساله تینیہ - ۴۷۸ ، ۴۸۷
- رساله جمال و کمال - ۴۷۱ ، ۴۸۵
- رساله جوابیہ سعدی به مولانا سعدالدین نظیری -
- ۲۱۱ ، ۲۱۲
- رساله جواهر الكنوز - ۴۶۶
- رساله چهارده خانواده - ۵۶۱
- رساله چهار مطلب - ۴۷۶ ، ۴۸۷
- رساله حقیقت آدم و روح - ۵۳۰
- رساله حقیقت محمدیه و انسان کامل - ۵۳۱
- رساله حسیات - ۵۳۰
- رساله حضرت نبی فاطمه - ۵۶۱
- رساله حورانیہ - ۵۳۱
- رساله خلافت - ۵۳۱
- رساله خلیفه - ۵۳۰
- رساله خواجه شاه برمساله دیناری - ۳۳۹
- رساله خوارق عادات و طلسمات و تسخیرات - ۵۶۲
- رساله خیر الزاد فی المبدأ والمعاد - ۴۸۳
- رساله در اخلاص - ۴۸۸
- رساله در البحر - ۴۸۸
- رساله درباره آنکه اشیاء دو رو دارد - ۵۳۱

- رساله درباره ائمه اطهار - ۴۸۹
- رساله درباره ناموت و لاهوت و جبروت و ملکوت - ۳۸۲
- رساله درباره نعت حضرت محمد (ص) ۳۸۲
- رساله درباره هرشنی که دو وجه دارد - ۵۳۰
- رساله در بحث منع قدسهای بخیلان - ۵۱۰
- رساله در بیان آدم و روح - ۵۳۱
- رساله در بیان افضلیت ولایت نبی - ۵۳۰
- رساله در بیان اقطاب و اوتاد و ابدال - ۵۳۰
- رساله در بیان چهارده خانواده - ۵۱۴
- رساله در بیان حروف بحسب جمل الام - ۵۳۰
- رساله در بیان حمد الهی یا مکائفه - ۵۳۰
- رساله در بیان حیات و موت و قیامت - ۵۳۰
- رساله در بیان خلوت و چهله - ۵۳۱
- رساله در بیان روح - ۴۱
- رساله در بیان علم توحید یا کشف الاسرار - ۵۳۱
- رساله در بیان فرق میان کمال بلوغ و بلوغ کمال - ۵۳۱
- رساله در بیان فضیلت لا اله الا الله - ۵۳۱
- رساله در بیان نسب و حج و غزوات و زنان و نامه‌ها و اسلحه‌ها - ۳۱۵
- رساله در بیان وجود و احدیت و وحدت - ۵۳۰
- رساله در بیان ولایت عامه و خاصه و نبوت تشریحی و تشریحی - ۵۳۱
- رساله در تأویل آیتی از کلام الله - ۴۵۸ ، ۴۸۹
- رساله در تحقیق رباعی خواجه ابو سعید ابوالخیر - ۵۳۱
- رساله در تعریف اشیاء - ۲۳۸
- رساله در جواب ابوعلی تاج الدین اسمعیل البصری - ۴۸۸
- رساله در رد شیعه - ۵۴۴
- رساله در قرائت و تجوید قرآن - ۵۷۳
- رساله در لغات قرآن - ۵۷۳
- رساله در معرفت سیر آفتاب و ماهتاب - ۵۶۱
- رساله در نجوم - ۵۶۱
- رساله ذکر قدریه چشتیه - ۴۹۲
- رساله راه روشن - ۴۶۹ ، ۴۸۴
- رساله رداً علی ادخل جذب الدخان فی الحرام المحظور - ۱
- رساله رد الملاحده - ۲۸۵
- رساله روح - ۵۳۰ ، ۵۳۱
- رساله سر الحقیقه - ۴۸۸
- رساله سؤالات سته در مورد کفار و مؤمنان - ۴۵۰
- رساله سؤالات قبور ، ۴۵۰
- رساله سؤال و جواب بت پرستی - ۴۵۰
- رساله سؤال و جواب درباره استعمال آهنگ و دیگر چیزها بر قبور - ۴۵۰
- رساله سؤال و جواب در مسائل فرق اسلامی - ۴۵۰
- رساله سیر و سلوک - ۲۴۳
- رساله شجریه - ۴۷۴ ، ۴۸۸
- رساله شیخ محیی الدین عربی - ۴۸۶
- رساله صلاح خوانی - ۵۶۲
- رساله صور الکواکب (رک) : رساله ابی حسن صوفی - ۵۶۲
- رساله طراز الایات - ۴۷۵ ، ۴۸۹
- رساله طریق الی الله - ۵۳۱
- رساله عجاله نافع - ۴۹
- رساله عرفانی و تاریخی - ۳۴۲
- رساله علی سر قلبه - ۴۵۷
- رساله غوثیه - ۶۱۶ ، ۶۱۷
- رساله فتوی متضمن طنز و صحن بر شاه عبدالعزیز محدث دهلوی - ۴۵۰
- رساله فواید نجومی - ۵۶۱
- رساله فواید نجومی (رک: مغناطیس القلوب) - ۵۶۳
- رساله فی المنطق - ۲۹
- رساله فی سر قلبه - ۴۷۴ ، ۴۷۵
- رساله فی معرفه النفس - ۴۸۷

رسایل تنکو شاہ - ۲۳۸ ، ۲۳۹ ، ۲۴۰ ، ۲۴۱ ، ۲۴۲
 رسم و اسفندیار (داستان) - ۲۷۶ ، ۲۷۷
 رسم القرآن - ۳۶۲
 رشحات (رک : رشحات عین الحیات) ۲۴۲ - ۲۴۵
 رشحات عین الحیات - ۲۴۲ - ۲۴۵
 رضوان (رک : مثنوی عزیز لکهنوی) ۴۳۶
 رفیق السالکین - ۴۹۰ ، ۴۹۱
 رقعات خاتم الکمال - ۲۴۵ - ۲۴۷
 رموز القرآن - ۳۵۷ ، ۳۶۳
 روح الارواح - ۶۶۸
 روز نامہ - ۲۶۳
 روضہ (رک : مثنوی عزیز لکهنوی) ۴۳۶
 روضۃ الشهداء - ۲۴۷ ، ۲۴۸
 روضۃ الصفاء فی سیرۃ الانبیاء والملوک والخلفاء -
 ۲۴۸ ، ۲۴۹ ، ۲۵۰ ، ۵۱۴ ، ۶۴۶
 روضۃ الواعظین - ۲۵۰ ، ۲۵۱ ، ۲۵۲

ز

زادالمسافرین - ۶۶۸
 زادالمستقیم - ۶۶۸
 زبده الحقایق - ۱۰۰ - ۱۰۱
 زبده الطب - ۲۵۲ ، ۲۵۳
 زبده المعاصرین - ۲۵۴ - ۲۵۸
 زبور اهل بیت (رک : صحیفۃ سجادیہ) ۳۱۶
 زهرة الرياض و نزهة القلوب المراض - ۲۵۸ - ۲۵۹

س

سار گیتا - ۵۴۷
 ساقی نامہ - ۱۵۱ ، ۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۰۵ ، ۲۰۶ ، ۵۲۸
 سبحة الابرار - ۲۹۲
 سبعة (رک : سبعة نظامی) ۱۶۴
 سبعة سیارہ - ۶۵ ، ۴۶۱ ، ۴۸۱

رسالة فی معنی المجبة - ۴۵۷ ، ۴۷۲ ، ۴۸۴
 رسالة فی معنی الولاية و تفصیله - ۴۵۸ ، ۴۷۶ ، ۴۸۹
 رسالة فیہ جذب الدخان فی القبیح المحظور - ۱
 رسالہ فی جمیع تعریقات الاشیاء - ۲۳۸
 رسالة قدسیہ (رک : الفاظ نقشبند) ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶
 رسالة قلب و روح - ۴۵۷ ، ۴۶۶
 رسالة قلہاتیہ - ۴۷۵ ، ۴۸۹
 رسالة كشف المراتب - ۴۸۶
 رسالة کلمات باقیہ - ۴۸۵
 رسالة کلمات عارفانہ - ۵۳۱
 رسالة کملیہ اولی - ۴۸۵
 رسالة کملیہ ثانی - ۴۸۵
 رسالة لطایف (رک : لطایف) ۴۶۹ ، ۴۸۵
 رسالة (مسألة) گا و سید احمد کبیر - ۴۵۰
 رسالة مجمع الاسرار - ۵۳۱
 رسالة مرآت الوجود - ۴۷۶ ، ۴۸۶
 رسالة مراتب رند یا رند نامہ - ۵۳۰
 رسالة مراتبہ - ۵۳۰
 رسالة مرآشد - ۴۶۹ ، ۴۸۴
 رسالة مسائل فقہیہ و فرق میان دفع و رفع - ۴۵
 رسالة مقاصد - ۴۸۸
 رسالة مقام درویش - ۵۶۲
 رسالة ملا محمد مساک در دفاع از شیعه - ۵۴۴
 رسالة موصی لہ - ۳۳۶
 رسالة میر سید علی ہمدانی - ۵۰۴
 رسالة نصایح - ۵۳۱
 رسالة نقشبندیہ - ۴۹۲
 رسالة نوریہ - ۵۳۱
 رسالة وجود - ۵۳۱
 رسالة و جیزہ فی قواعد علم التجوید - ۳۶۳
 رسالة وصایا (رضا ؟) ۴۵۷ ، ۴۷۵ ، ۴۸۹
 رسالة وفات حضرت محمد (ص) ۳۸۲
 رسالة وقف در قرآن -

- سبعہ نظامی - ۱۶۴
سبل الرشاد فی سیرة خیر العباد و ذکر فضائله و
اعلام نبوته و افعاله فی المبدأ والمعاد (رک :
سیرة اشامی) ۲۵۹ ، ۲۶۰
ستہ (رک : نظامی) ۱۶۴
ستہ داعی - ۴۸۲
سخنان بوزرجمہر حکیم - ۳۳۳
سخن تازہ ۴۵۷ ، ۴۶۲ ، ۴۶۳ ، ۴۸۲
سدیدی شرح موجز - ۶۱۴
سراج التأویل فی شرح انوار التنزیل - ۲۶۱ ، ۲۶۲
سراج السالکین - ۲۶۳ ، ۲۶۴ ، ۲۶۵
سرالاسرار (رک : بیان الاسرار) ۲۶۶ ، ۲۶۷
سرالحقیقہ - ۴۵۷ ، ۴۷۳
سرمایہ آخرت (رک : چراغ رسالت) ۲۶۷ ، ۲۶۸
سریکشن نامہ - ۵۴۶
سری گنیشا اتہ ست سہی - ۵۴۶
سفینة الاولیاء - ۲۶۸ ، ۲۶۹
سکندرنامہ (رک : اسکندر نامہ) ۲۷۰
سکندرنامہ بحری - (رک : شرف نامہ) ۱۶۳ ، ۱۶۴
سکندرنامہ بری (رک : اسکندرنامہ ، اقبال نامہ)
۱۶۲ ، ۱۶۴ ، ۲۷۸
سلسلہ الذهب - ۲۷۱ ، ۲۷۲ ، ۲۷۳ ، ۲۹۸
ساک السلوک - ۲۷۳ ، ۲۷۴
سلوة القلوب - ۴۵۸ ، ۴۷۶ ، ۴۸۹
سلوک - ۴۹۰
سمرۃ الحبيب - ۴۵۷ ، ۴۶۶ ، ۴۸۴
سنکھاسن پوتلی - ۵۴۷
سیرة النبی - ۲۸۵
سیرة الشامی - ۲۵۹ ، ۲۶۰
سیرت شامیہ - ۵۸
سیرة مصطفی (ص) ۲۷۴ ، ۲۷۵
سیر خصایص احمد مصطفی (ص) ۲۸۵
سیر ملا معین - ۶۳۹
سیف صارم - ۴۴۹
- سی فصل تقویم - ۵۶۱
- ش
- شاعنامہ (رک : شاعنامہ فردوسی) ۱۵۲ ، ۲۷۶ -
۲۷۸
شاعنامہ فردوسی - ۱۰۴ ، ۲۷۶ ، ۲۷۸
شاه و گدا (رک : مثنوی شاه و درویش) ۵۷۸
شجرہ پیران سہروردی - ۵۶۲
شجرہ حضرات نقشبندیہ - ۱۱
شجرہ قادریہ - ۵۶۲
شجرہ نامہ یا نسب نامہ فقیر میان حفیظ اللہ ابن
فقیر محمد یارسا - ۶۰۶
شجریہ - ۴۵۷ ، ۴۷۴
شرح آداب - ۵۹۷
شرح آقا جہاں خوانساری بر غرر الحکم و درر الکلم
آمدی - ۲۹۳ - ۲۹۴
شرح اسکندر نامہ - ۲۷۸ ، ۲۷۹ ، ۲۸۰ ، ۲۸۱
۲۸۲
شرح اسکندر نامہ بری - ۲۸۰
شرح اشباہ النظائر - ۱
شرح اشعار خاقانی - ۲۹۰
شرح اصطلاحات والنغات طب - ۴۳
شرح الاسباب والعلامات - ۱۴۰ ، ۲۸۲ ، ۲۸۳
شرح القرآن معینی - ۲۸۴ ، ۲۸۵
شرح القلوب - ۷۷
شرح الموافف - ۱۳۵
شرح الیاس - ۲۸۷
شرح الیاس علی مختصر الوقایہ - ۲۸۵ ، ۲۸۶
شرح بیت شیخ عطار - ۴۵۸ ، ۴۷۹ ، ۴۸۸
شرح بعضی ابیات مثنوی مولوی - ۴۵۸ ، ۴۷۹ ،
۴۸۷
شرح بوستان - ۵۵۴ ، ۵۵۶
شرح تجرید - ۱۳۵
شرح تذکرۃ النصیریہ - ۵۹۷

- شرح مثنوی - ۱۳۴
 شرح مثنوی غنیمت - ۲۹۹ ، ۳۰۰
 شرح مثنوی معنوی - ۳۰۰-۳۰۵
 شرح مثنوی مولوی (دفتر اول و دوم) ۴۸۴
 شرح مقامات حریری - ۳۰۵-۳۰۶
 شرح ملا شمس‌الدین محمد بر شرح وقایہ - ۳۰۷-۳۰۸
 شرح منار الانوار - ۵۹۷
 شرح مولانا عبدالغفور بر اصول عشرہ شیخ نجم‌الدین کبری - ۵۰۶
 شرح نصاب صبیان - ۳۰۶ ، ۳۰۸
 شرح نیرنگ عشق - ۲۹۹
 شرح وقایہ الروایۃ فی مسائل الہدایۃ - ۳۰۸
 شرح ہفت حصار - ۵۵۰
 شرف نامہ (رک : اسکندر نامہ بحری) ۱۵۸ ، ۱۶۰
 ۱۶۱ ، ۱۶۳ ، ۱۶۴
 شرو قانون - ۶۱۳
 شش سورۃ قرآن - ۵۵۰
 شعر العجم - ۱۷۴ ، ۱۷۵
 شفاء قاضی عیاض (رک : قاضی عیاض) ۳۰۹ ، ۳۱۰
 شکوی الغریب - ۱۰۱
 شمس العارفین - ۳۱۱ ، ۳۱۲
 شواہد النبوة لتقویۃ یقین اہل الفتوة - ۳۱۲
 ۳۱۳ ، ۳۱۵ ، ۳۱۷

ص

- صادرات - ۴۵۷ ، ۴۶۲ ، ۴۸۱
 صحاح اللغۃ جوہری - ۳۱۸
 صحیح بخاری - ۳۵۵
 صحیفہ سجادیہ - ۳۱۶
 صحیفہ کاملہ سجادیہ - ۳۱۵ ، ۳۱۶
 صد و یک حد (رک : کتاب اندرز) ۳۱۶ ، ۳۱۷
 صراط المستقیم - ۶۶۸
 صراح - ۳۸۸
 صراح من الصحاح - ۳۱۸ ، ۳۱۹ ، ۳۲۰

- شرح جواہر الترمذی - ۲۸۸-۲۸۹ ، ۲۹۰
 شرح چہل کاف - ۵۰۶
 شرح حصن حصین - ۳۳۸
 شرح خلاصۃ الحساب - ۲۸۷ ، ۲۸۸
 شرح خلاصۃ کیدانی (رک : حیات المصلی) ۱۵۴ ، ۱۵۵
 شرح دفتر اول مثنوی - ۱۳۴
 شرح دیوان خاقانی - ۲۹۰ ، ۲۹۱
 شرح سبحة الابرار - ۲۹۱ ، ۲۹۲
 شرح شافیہ - ۱۱۱
 شرح شرعۃ الاسلام (رک : مفاتیح الجنان) ۱۱۰ ، ۱۱۱
 شرح شمس بازغہ - ۱۷۴
 شرح عبدالرسول - ۵۵۶
 شرح عقاید النسفیہ - ۱۳۸
 شرح غرر الحکم و دررالکام - ۲۹۲ ، ۲۹۳ ، ۲۹۴
 شرح فتح حصن حصین - ۳۳۸
 شرح فصوص الحکم - ۲۹۴ ، ۲۹۵
 شرح فصوص الحکم جامی - ۲۹۵
 شرح فصوص الحکم الجندی - ۲۹۵
 شرح فصوص الحکم شیخ کمال الدین الکاشی - ۲۹۵
 شرح فواید البہائیہ - ۵۹۷
 شرح قبسات - ۲۹۶ ، ۲۹۷
 شرح قصاید خاقانی - ۲۹۱
 شرح قصیدۃ بہشتی (رک : بانث سعادت) ۵۰۶
 شرح قصیدۃ جواہر الترمذی - ۲۸۹
 شرح قصیدۃ سریانی - ۵۰۶
 شرح کافیہ (رک : لب لباب) ۴۲۳
 شرح کتاب وقایہ الروایۃ فی مسائل الہدایۃ - ۳۰۸
 شرح کلمات عرفانی - ۲۴۵
 شرح کنز الدقایق - ۶۷
 شرح گلستان - ۲۹۷ ، ۲۹۸
 شرح گلشن راز - ۳۸۸
 شرح لاهیجی - ۶۱۹

عقیده اهل تصوف درباره روح - ۵۳۱
 علامات وقف قرآن - ۳۵۷
 علم جفر - ۵۶۱
 عمل صالح - ۴۲۶
 عیار دانش - ۳۳۳ ، ۳۳۲
 عین العلم و زین العلم - ۳۳۳ ، ۳۳۴
 عین النماء - ۳۱۲

غ

غایة التسهیل - ۳۸۰
 غرایب الدنيا - ۵۱۴
 غرر الحکم و دررالکلم - ۲۹۳
 غزالی نامه - ۱۰۳
 غزلیات بیدل - ۱۸۵
 غزلیات حاسی - ۱۸۷
 غزلیات خواتیم - ۲۱۲
 غزلیات قصاب - ۱۱۸
 غزلیات محیی (رک : دیوان محیی) ۲۲۳
 غزلیات میر تقی - ۲۲۵

ف

فاتح فاتحه - ۵۵۱
 فالنامه اعضای بدن انسان - ۲۲۹
 فالنامه شیخ طوسی - ۵۱۰
 فالنامه مصحف مجید - ۳۶۴
 فالنامه منظوم علی (ع) ۴۱۵
 فتاوی نقشبندیه من خزائن الفقه المعینیة - ۳۸۵
 فتاوی حجت - ۵۳۰
 فتاوی ممرقندیه - ۳۴۷
 فتاوی عقاید المهتدی فی مسائل الهدی - ۵۱۰
 فتاوی فواید ممرقندی - ۳۴۷
 فتح الجلیل بیان حفی (خفی) انوار التنزیل - ۳۳۶
 ۳۳۷
 فتح حصن حصین - ۳۳۷ ، ۳۳۸

صور الدرج - ۲۴۰

صید نامه (رک : صیدیه) ۳۲۰ ، ۳۲۱
 صیدیه (رک : صید نامه) ۳۲۰ ، ۳۲۱

ض

ضروریات (لغت) - ۴۹۴ ، ۴۹۵

ط

طبقات الصوفیة - ۲۷
 طب النبی - ۲۲۹ ، ۲۳۰
 طب اورنگ شاهی - ۳۲۱ ، ۳۲۲
 طبقات مشایخ - ۲۶
 طراز الایالة - ۴۵۸ ، ۴۷۵
 طریقه محمدیه - ۴۴۹
 طلسم حیرت - ۳۲۳ ، ۳۲۴
 طوطی نامه - ۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶

ع

عجایب البلدان - ۵۱۴ ، ۵۹۵
 عجایب الطبقات - ۵۱۰
 عجایب المہات و خزائن العبادات - ۳۲۶ ، ۳۲۷
 عدد آیات قرآن - ۳۵۷
 عدد کلمات و حروف قرآن - ۳۵۷
 عرایس الترجیح (رک : ترجیحات) ۴۵۸ ، ۴۶۱ ، ۴۸۱
 عرس مبارک (رک : رساله وفات حضرت محمد (ص))
 ۳۸۲
 عشق نامه - ۴۵۷ ، ۴۶۴
 عشق نامه شوق آلہی - ۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۲۹
 عشقیہ (رک : مثنوی دولرانی خضر خان) ۱۷۵
 عقاید النساء (رک : کانون ننه) ۳۲۹ ، ۳۳۰
 عقل بیدار - ۳۱۲
 عقود اللؤلؤ والمرجان فی الاحادیث الواردة فی
 فضل القرآن - ۳۳۰ ، ۳۳۱

فهرست نسخه های خطی فارسی (ج ۱ تا ۵) -

۱۶ ، ۲۷ ، ۹۱ ، ۱۰۰ ، ۱۳۲ ، ۲۳۲ ،
۲۳۹ ، ۳۹۲ ، ۴۲۶

فهرست نسخه های خطی فارسی (رک : منظور

احسن عباسی) - ۲۲۲

فهرست نسخه های خطی بریتیش میوزیم - ۱۵۰ ،

۳۱۹ ، ۴۲۶ ، ۴۵۴ ، ۵۱۸ ، ۵۱۹ ، ۵۲۶ ،

۵۷۹ ، ۵۹۶ ، ۶۷۷ ، ۶۷۹ ،

فهرست نسخه های خطی کتاب خانه گنج بخش

(فهرست گنج بخش ، - گنج بخش ، ج ۱ ، ج ۲) -

۵ ، ۱۹ ، ۵۴ ، ۸۳ ، ۸۵ - ۸۸ ، ۹۰ ،

۱۴۹ ، ۱۶۴ ، ۱۷۱ ، ۲۳۷ ، ۲۴۷ ، ۲۴۹ ،

۳۰۳ ، ۳۰۹ ، ۳۱۰ ، ۳۱۸ ، ۳۱۹ ، ۳۷۳ ،

۳۷۴ ، ۳۸۱ ، ۳۸۷ ، ۳۹۲ ، ۴۳۰ ، ۴۴۳ ،

۴۴۶ ، ۴۵۵ ، ۴۵۶ ، ۴۶۰ ، ۴۹۹ ، ۵۱۸ ،

۵۱۹ ، ۵۵۷ ، ۵۶۰ ، ۵۷۸ ، ۵۸۰ ، ۵۸۱ ،

۵۹۰ ، ۵۹۱ ، ۶۰۶ ، ۶۷۵ ،

فیض مجدد - ۴۵۷ ، ۴۶۲ ، ۴۸۲ ،

ق

قاضی عیاض (رک : شفاء قاضی عیاض) ۳۰۹ ،

۳۱۰

قاموس - ۲۸۳ ، ۲۳۹

قاموس البحرین - ۳۴۹ ، ۳۵۰

قاموس اللغة (رک : ترجمه قاموس اللغة) - ۳۵۱ ،

۳۵۲

قاموس المحيط و القابوس الوسیط الجامع لا ذهب

من کلام العرب شاطیط - ۳۵۱ ، ۳۵۲ ،

قانون - ۳۵۲ ، ۳۵۳

قانون الشفاء - ۳۵۲ ، ۳۵۳

قانون شیخ رئیس - ۶۱۳

قبسات - ۲۹۶ ، ۲۹۷

قدسیات - ۴۵۷ ، ۴۵۹ ، ۴۸۱ ،

قرآن - ۶ ، ۱۳ ، ۱۵ ، ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۸ ، ۲۹ ،

فتوح (رک : تاریخ اعثم کوفی) ۸۱

فرقان (رک : قرآن) ۱

فرهنگ ابراهیم شاهی - ۳۸۸

فرهنگ بوستان - ۵۵۴

فرهنگ جهانگیری - ۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۴۲۵ ،

فرهنگ حدیقه (رک : لطایف الحدایق من نفایس

الدقایق) ۴۲۴

فرهنگ سکندر نامه - ۲۸۲

فرهنگ شیخ ابراهیم قوام - ۳۸۸

فضل فی ارقام هندیه - ۳۳۶

فصوص الحکم - ۲۹۵

فصول عادی - ۳۴۲ ، ۳۴۳

فضل اللقاء - ۳۱۲

فضلیه اسما و صفات - ۵۳۰

فقرنامه - ۵۶۱

فقه خلاصه کیدانی (رک : شرح خلاصه کیدانی)

۱۵۵

فن صرف و نحو فارسی (رک : قصیده جواهر ترکیب)

۲۸۹

فواید - ۳۴۳

فواید الانسان - ۳۴۴ ، ۳۴۵

فواید الفواید - ۶۲۳

فواید ائمه الانصار فی سوانف الدهور و الاعصار - ۲

فواید سمرقندی - ۳۴۶ ، ۳۴۷

فواید فیروز شاهی - ۳۴۷ ، ۳۴۸

فهرست فتاوی اجناس الواقعات فی علم الفقه - ۳

فهرست کتابهای عربی چاپی - ۳۵۱

فهرست کتاب عربی ریاست رامپور - ۳ ، ۲۸ ،

۲۸۳ ، ۲۹۵ ، ۳۰۸ ، ۳۳۴

فهرست مخطوطات شیرانی - ۶۷۹

فهرست مطالب ذخیره خوارزمشاهی - ۲۳۱

فهرست مقدمه دستور العلاج - ۱۶۹

فهرست منزوی (رک : فهرست نسخه های خطی

فارسی) - ۳۹۲

قطرات الحیات - ۳۸۲ ، ۳۸۳
قلب و روح (رساله) - ۴۸۴
قلهاتیه - ۴۵۸ ، ۴۷۵
قواعد القرآن - ۵۵۱
قهستانی - ۳۸۳ ، ۳۸۴

ک

کارنامه کارالهی (رک : عیار دانش) - ۳۳۳
کام شاستر (رک : کوک شاستر) - ۴۰۰ ، ۴۰۱
کان ملاحات (اشکار شیرازی به لهجه شیرازی) -
۴۵۷ ، ۴۶۲ ، ۴۸۲
کتاب اسرار در علم دعا یا علم جفر (رک : رساله
جفر) - ۵۶۲
کتاب الانوار فی کشف الاسرار - ۲۴۰
کتاب المسایرة فی العقاید المنجیة فی الآخرة - ۱۰۲
کتاب المصابیح للبعوی - ۴۹
کتاب المناقب - ۴۵۷ ، ۴۶۱
کتاب اندرز (رک : صد و یک حد) - ۳۱۶ ، ۳۱۷
کتاب برگزیده خطاب مهدی (رک : اخبار حامد ،
اخبار الآخرة) - ۱۰
کتاب توکروس - ۲۳۹ ، ۲۴۰
کتاب چهار چمن - ۴۶۴
کتاب چهل صباح - ۴۶۴
کتاب فیض مجدد - ۴۶۳
کتاب گنج بخش (رک : فهرست نسخه های خطی
کتاب خانه گنج بخش) - ۲۲
کتاب موطأ (رک : امام مالک) - ۴۹
کتاب هفت گانه ذخیره خوارزمشاهی - ۲۳۴
کشف - ۲۶۹
کشف الاسرار (رک : اسرار قاسمی) - ۱۷
کشف الاسرار - ۷۷ ، ۹۱ ، ۲۶۲
کشف الاسرار شیخ الاسلام انصاری (رک :
کشف الاسرار و عدة الابرار) ۳۵۵
کشف الاسرار و عدة الابرار - ۲۷ ، ۹۳ ،

۳۱ ، ۴۱ ، ۴۹ ، ۶۴ ، ۶۸ ، ۸۵ ، ۸۸ ،
۸۹ ، ۹۱ ، ۹۶ ، ۱۰۰ ، ۱۰۰ ، ۱۳۹ ،
۱۴۶ ، ۱۵۴ ، ۱۸۹ ، ۲۴۳ ، ۳۴۸ ، ۳۶۱ ،
۲۷۵ ، ۱۸۵ ، ۳۰۷ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۶ ،
۳۴۸ ، ۳۵۳ ، ۳۷۴ ، ۴۴۹ ، ۴۷۹ ، ۴۷۷ ،
۴۸۶ ، ۴۸۷ ، ۴۸۸ ، ۵۹۸ ، ۶۲۰ ، ۶۴۸ ،
۶۷۶

قرآن با ترجمه فارسی - ۳۶۹ ، ۳۷۰
قرآن با ترجمه و تفسیر فارسی - ۳۷۱ ، ۳۷۲
قرآن و اختلاف قراآت - ۳۶۷ ، ۳۶۸
قرآن و تفسیر حسینی - ۳۷۲ ، ۳۷۳
قرابادین - ۲۳۱
قرابادین شغابی - ۳۹۶
قرابادین عظیم - ۲۵۰
قرابادین قادری - ۳۷۴ ، ۳۷۵
قرب دیدار - ۳۱۲
قصص الانبیاء - ۶۴۸
قصص الانبیاء (ترکی) - ۳۷۵
قصص العجایب - ۳۷۶ ، ۳۷۷
قصه ابو شیمه ، - یوشیمه (رک : ابو شیمه) ۱۲۷
قصه جم جم نامه - ۷۷
قصه راجه کامروپ - ۳۷۸ ، ۳۷۹
قصه ملکه خورشید جهل و فقیه - ۳۸۹ ، ۳۸۰
قصیده التوحید و نعت و منقبت و مدح خواجه
بهاء الحق و الدین - ۵۰۲ ، ۵۰۴
قصیده انوری گیلانی (هجویه) - ۱۲۰
قصیده برده - ۳۸۱ ، ۳۸۲
قصیده بیار و طبیب - ۴۱۹
قصیده جواهر ترکیب - ۲۸۹
قصیده حرز الامانی و وجه التهان - ۳۱
قصیده رجایی - ۵۰۴
قصیده شیخ یحیی کنجاهی - ۳۰۰
قصیده مدح علی بن ابی طالب (ع) - ۱۳۴ ، ۲۰۵
قصیده وحی - ۵۰۷

گ

- گرچه نامه (رک : موش و گربه) - ۴۲۰
گل خسرو - ۷۷
گلستان (رک : سعدری) ۱۲۲ ، ۲۹۷ ، ۲۹۸ ،
۴۲۰ - ۴۲۱ ، ۴۹۸ ، ۵۵۸ ، ۵۶۰
گلدسته معنی و نکات اشعار - ۴۱۳ ، ۴۲۰
گلشن خیال (رک : مبرز طاهر نصر آبادی) ۱۲۰
گلشن راز - ۶۱۹
گنج بخش (رک : فهرست نسخه های خطی
کتابخانه گنج بخش) ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۰۳ ،
۵۸۲ ، ۶۰۲ ، ۶۰۶ ، ۶۰۸ ، ۶۳۳ ، ۶۷۶ ،
۶۸۲ ، ۶۸۹
گنج روان - ۴۵۷ ، ۴۶۳
گنج سخن - ۵۲۳ ، ۵۲۶
گنج سعادت - ۲۸۵
گنجنامه شاهنشاهی (رک : عیار دانش) - ۳۳۳
گنجینه داستان - ۵۴۶
گیان مالیه - ۵۴۶

ل

- لب لباب - ۴۲۲ - ۴۲۳
لسان الغیب - ۷۷
لطایف - ۴۵۷ ، ۴۶۹
لطایف غیبیه - ۴۲۷ - ۴۲۸
لطایف التفسیر (رک : تفسیر درواجکی) - ۸۹ -
۹۴
لطایف الحدایق من نفایس الدقایق - ۴۲۳ - ۴۲۵
لطایف العرفان - ۸۹ - ۹۴
لطایف اللغات - ۴۲۵ - ۴۲۶
لطایف المعنوی - ۴۴۷
لمعه - ۴۵۷ ، ۴۷۲
لوح محفوظ - ۳۸۰
لیلی و مجنون (رک : نظامی) ۱۵۸ ، ۱۶۱ ، ۱۶۲ ،
۱۷۵ ، ۵۲۵ ، ۵۲۸

۳۸۶ ، ۳۸۵

- کشف الظنون - ۳۵
کشف اللغات - ۴۲۵
کشف اللغات والاصطلاحات - ۳۸۷ ، ۳۸۸
کشف المحجوب - ۳۸۹ ، ۳۹۱
کشف المحققین - ۶۱۲
کشف المراتب - ۴۵۷ ، ۴۷۳
کفایه مجاهدیه (رک : کفایه منصوریه) ۳۹۱ ،
۳۹۲ ، ۵۵۶ ، ۵۵۷
کفایه منصوریه (رک : کفایه مجاهدیه) ۳۹۱ ،
۳۹۲ ، ۵۵۶ ، ۵۵۷
کشوم ننه (رک : عقاید النساء) - ۳۲۹ ، ۳۳۰
کلمات باقیه - ۴۵۷
کلمات باقیات - ۴۷۰
کلیات جامی - ۱۸۹
کلیات دیوان جرأت - ۱۹۴
کلیات حکیم شفای اصفهانی - ۳۹۲ - ۳۹۶
کلیات دیوان ولی دکنی - ۲۲۹
کلیات شمس تبریزی (رک : دیوان کبیر) ۳۹۶
کلید التوحید - ۳۱۲
کلیله و دمنه - ۳۳۲ ، ۳۳۳
کمیلیه اولی - ۴۵۷ ، ۴۷۰
کمیلیه ثانی - ۴۵۷ ، ۴۷۱
کنز الحقایق - ۷۷
کنوز الحقایق فی رموز الدقایق - ۱۳۴
کنز الدقایق - ۳۵ ، ۳۶ ، ۶۶ ، ۶۷ ، ۸۳
کنز الدقایق فارسی (رک : ترجمه کنز الدقایق) ۸۳
کنز الرموز - ۶۶۸
کنز السالکین - ۲۷
کنز السعادت - ۳۹۸ ، ۴۰۰
کنز اللغات - ۳۸۸
کوک شاستر (رک : کام شاستر) ۴۰۰ ، ۴۰۱
کیمیای سعادت - ۳۱۵ ، ۳۹۹ ، ۴۰۲ ، ۴۱۳ ،
۶۵۹

- لیلی و مجنون مکتبی - ۱۲۰
 لیلی و مجنون نظامی - ۱۶۰ ، ۴۲۹ ، ۴۳۰ ، ۴۸۲
 لیلی و مجنون هاتفی - ۱۲۰
- مثلاث سعدی - ۲۱۱ ، ۲۱۲
 مثنوی (رک : مثنوی مولوی معنوی) ۳۰۲
 مثنوی ابوشیمه (- شحمه) ۱۲۷
 مثنویات جامی - ۶۴۹
 مثنویات خمسہ امیر خسرو دهلوی - ۵۷۹
 مثنویات کوتاہ متفرقه - ۴۸۱
 مثنویات میر علی شبر قانع تتوی - ۷۳
 مثنویات و مرثی و اشعار متفرقه ۴۵۷ ، ۴۶۲
 مثنوی اردو - ۱۹۶
 مثنوی اسکندر نامہ - ۱۶۴
 مثنوی چشمہ زندگانی - ۴۸۳
 مثنوی چهار چمن - ۴۸۲
 مثنوی چهل صباح - ۴۸۲
 مثنوی حدیقة الحقیقة - ۱۴۱ ، ۱۴۲
 مثنوی حسن و عشق - ۱۹۵
 مثنوی حیدر تلبہ - ۳۹۶
 مثنوی درہجو چیچک و نزلہ و تب لرزہ و مرغیاران - ۱۹۶
 مثنوی دستور طبیب (رک : دستور ہمت) - ۱۷۰
 مثنوی دولرانی خضر خان - ۱۷۵
 مثنوی دیدہ بیدار - ۳۹۳
 مثنوی سلیم - ۴۳۲ - ۴۳۴
 مثنوی سوز و گداز - ۴۱۹
 مثنوی سیرت مصطفی (ص) - ۲۷۵
 مثنوی شمس و قمر - ۴۳۴ ، ۴۳۵ ، ۴۳۶
 مثنوی شیخ بہابی (رک : مثنوی نان و حلوا) ۱۲۴
 مثنوی عزیز لکهنوی - ۴۳۶ ، ۴۳۷
 مثنوی عشق نامہ - ۴۸۳
- مثنوی علی قلی خان (رک : محمد قلی سلیم) - ۴۳۳
 مثنوی غنیمت (رک : نیرنگ عشق) - ۲۹۹ ، ۴۳۸ ، ۴۳۹
 مثنوی فالنامہ - ۱۹۵
 مثنوی قضا و قدر (رک : حکیم رکنا) - ۴۱۹
 مثنوی قضا و قدر (رک : ملا سعیدای اشرف) ۴۱۹
 مثنوی گنج روان - ۴۸۲
 مثنوی مجمع الابکار - ۵۲۸
 مثنوی محمود و ایاز (رک : محمود و ایاز) - ۱۲۰ ، ۵۸۲
 مثنوی مشاعدہ - ۴۸۲
 مثنوی مولانا سنجری - ۱۲۰
 مثنوی مولوی (معنوی) - ۱۳۳ ، ۱۷۱ ، ۳۵۵ ، ۴۲۶ ، ۴۴۰ ، ۴۴۷ ، ۴۶۷ ، ۷۸۳ ، ۴۸۴ ، ۴۸۷ ، ۶۴۹
 مثنوی معنوی مولوی (رک : مثنوی مولوی) - ۶۴۹ ، ۳۰۳
 مثنوی مہر و محبت - ۳۹۳ ، ۳۹۵
 مثنوی میرزا صادق تفرشی - ۱۲۰
 مثنوی نان و حلوا - ۱۲۴
 مثنوی نگارستان چین - ۴۱۹
 مثنوی نل و دمن - ۴۴۷ ، ۴۴۸
 مثنوی نمکدان حقیقت - ۳۹۴ ، ۳۹۵
 مثنوی نعت - ۳۹۴ ، ۳۹۵
 مثنوی نیرنگ عشق - ۲۹۹
 مثنوی های پنجگانہ فیض - ۶۸۰
 مثنوی ہجو برسات - ۱۹۵
 مثنوی ہجو خارش - ۱۹۵
 مثنوی یوسف و زلیخای جامی - ۶۴۸
 مجالس الابرار و مسالک الاخیار ۴۴۸ - ۴۴۹۰
 مجالس الابرار و مسالک الاخیار و مخالف البدع و مقامع الاشرار - ۴۴۹
 مجالس العشاق - ۴۵۱ ، ۴۵۲
 مجالس طریق لحق - ۴۹۶ ، ۴۹۷

- مختصر المعانی - ۵۸۶
مختصر المعانی شرح تلخیص المفتاح - ۵۸۶
مختصر الوقایة - ۲۸۷
مختصر تنبیہ الانام فی بیان علوم مقام یا شفاء الاسقام
فی محو الذنوب فی الصلوة علی خیر الانام - ۵۸۸
مختصر منظوم فی تجوید قرآن - ۳۶۳
مختصر نافع (رک : مرآت الشفاء) - ۵۹۳ ، ۵۹۲
مخزن الاسرار نظامی - ۶۸ ، ۱۵۸ ، ۱۶۱ ،
۱۶۲ ، ۱۶۴ ، ۳۹۵ ، ۴۸۲ ، ۵۹۰ ، ۵۹۱
مخطوطات شفیع - ۳۴۸
مخطوطات شیرانی - ۳۴۸
مخمسات و ترجیعات رحمت (رک : دیوان رحمت)
۲۰۹ ، ۲۱۰
مدار الافاضل - ۴۲۵
مرآت الشفاء (رک : نسخه حکمت مختصر نافع)
۵۹۲
مرآت العدالة - ۲۸۵
مرآت الوجود - ۴۵۸ ، ۴۷۶
مرآشد - ۲۵۷ ، ۴۶۹
مرغوب القاری - ۵۹۴
مرغوب القلوب - ۵۱۰
مرققة القلوب و ذرقة العیون - ۲۸۵
مرمات التسلیل - ۴۵۸ ، ۴۷۸ ، ۴۸۷
مسائل زنان - ۵۹۸
مسائل فصول واقعات (رک : استفتاء نامه) ۵۹۹
مسلك المتقین - ۶۰۰ ، ۶۰۲
مسالك الممالک الموجودات - ۵۱۴
مسالك و ممالک (رک : عجایب البلدان) ۵۹۵
مسائل الهدایه - ۲۸۶
مستزاد - ۴۱۹
مشاهده - ۴۵۷ ، ۴۶۳
مشکوة المصاییح - ۴۲۹
مصاییح - ۲۴
مصاییح الایمان - ۶۰۳
- مجله وحید - ۱۷۱
مجمع الابکار - ۵۲۵
مجمع البحرین - ۴۵۳ ، ۴۵۴
مجمع العجائب - ۵۱۴
مجمع النوادر - ۶۴۶
مجموع - ۴۵۷-۴۵۶
مجموع الفضل - ۳۱۲
مجموع خانی - ۵۳۰
مجموع سلطانی ، ۵۳۰ ، ۵۸۰
مجموعه - ۴۵۴ ، ۴۹۰ ، ۴۹۴ ، ۴۹۶-۴۹۸ ،
۴۹۹ ، ۵۰۱
مجموعه آثار شاه داعی شیرازی - ۴۵۷-۴۹۰
مجموعه اشعار (رک : جنگ اشعار) - ۱۱۵
مجموعه اشعار جامی (۵ دفتر) - ۱۹۰-۱۹۳
مجموعه اشعار فارسی (رک : جنگ اشعار) ۱۲۲
مجموعه خانی - ۴۵۴ ، ۴۵۵
مجموعه خانی فی عزالمعانی (رک : مجموعه خانی) -
۶۵۱ ، ۶۵۲ ، ۶۵۸
مجموعه خانی فی عین المعانی (رک : مجموعه خانی)
۴۵۴ ، ۴۵۵
مجموعه سلطانی - ۶۵۱ ، ۶۵۲ ، ۶۵۸
مجموعه کلمات علی (ع) - ۲۹۳
محاسن الاصطلاح - ۵۸۱
محاضرات - ۱۱۱
محاضر السرر فی احوال خیر البشر - ۴۸۳
محاضر السیر فی احوال سید البشر - ۴۵۷ ، ۴۶۵
محک الطالبین - ۶۳۶
محفوظ - ۵۶۱
محمود و ایاز (رک : مثنوی محمود و ایاز) - ۱۲۰ ،
۵۸۲
مختار - ۶۳۹
مختار نامه - ۷۷
مختار الاختیار علی مذهب المختار - ۵۸۳
مختصر احیاء علوم الدین - ۵۸۵

- مصابیح القلوب - ۲۴۰
 مصابیح انوار اسرار - ۲۳۹
 مصابیح انوار سبعمہ - ۲۴۰
 مصابیح انوار سبعمہ تنکوشاہی الکبیر الباہلی - ۲۳۹
 مصائب المعصومین - ۶۰
 مصباح - ۶۳۹، ۷۷
 مصطلحات الحافظ - ۲۰۴، ۲۰۳، ۲۰۲
 مصطلحات صوفیہ - ۴۸۶
 مصیبت نامہ - ۷۷
 مضالع الانوار فی ترجمۃ الآثار - ۴۹۰، ۴۹۱
 مطالع المسرات فی شرح دلائل الخیرات - ۱۷۳
 مظاہبات سعدی - ۲۱۲
 مطلع الانوار - ۶۸
 مطلع خصوص الکلام فی معانی فصوص الحکم - ۲۹۵
 مطلوب الطالبین - ۱۲۱
 مظاهر قادریہ - ۶۱۶
 مظهر العجائب - ۷۷
 معارج النبوة فی مدارج الفتوة - ۱۵۴، ۳۱۵
 ۶۵۹، ۶۰۶، ۶۰۴
 معانی القرآن - ۲۶۲
 معرفۃ النفس - ۴۷۸، ۴۵۸
 معرفۃ النفس والرب - ۷۷
 معجزات النبی - ۶۰۸
 معدن الاسرار - ۶۱۱
 معظم الاصطلاح (رک : محاسن الاصطلاح) - ۵۸۱
 مغناطیس القلوب - ۵۶۱
 مفاتیح الاسرار - ۲۴۰
 مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز - ۶۱۷
 مفاتیح الایمان (رک : مفاتیح الجنان) - ۶۱۹
 مفاتیح الجنان (رک : جنان الاخبار) - ۱۱۰، ۱۱۱
 ۶۲۱، ۶۲۰، ۱۱۱
 مفتاح - ۲۴۰
 مفتاح اسرار سبعمہ کاملہ - ۲۴۰
 مفتاح الجنان - ۶۲۲
- مفتاح الطالبین - ۶۷۰، ۶۷۱
 مفتاح العلوم - ۵۸۷، ۶۲۴
 مفتاح الفتوح - ۷۷
 مفتاح القرآن - ۹۸
 مفتاح کنزالبواقیت - ۲۴۰، ۲۴۱
 مفرح القلوب - ۲۸۵
 مقالات الشعراء - ۷۳
 مقالات خواجه عبداللہ انصاری - ۲۴۳
 مقامات بدیع الزمان ہمدانی - ۳۰۵، ۳۰۶
 مقدمہ (رک : مجموعہ آثار شاہ داعی شیرازی) -
 ۴۵۷، ۴۵۹
 مقدمہ دستورالعلاج - ۱۶۹
 مقدمہ منشور دیوان جامی - ۱۸۹
 مقدمہ منشور دیوان حکیم سنایی - ۱۴۲
 مقدمہ منشور زبدۃ المعاصرین - ۲۵۵
 مقدمات نتائج التکسیر - ۵۶۱
 مقصد الاقصی (الاقصا) - ۶۲۵
 مقصود القاری - ۶۲۶
 مقطعات سعدی - ۲۱۲
 مکاتیب (رک : بحر المعانی) - ۴۰
 مکاتیب امام ربانی - ۶۲۸
 مکتوبات (رک : بحر المعانی) - ۴۰
 مکتوبات امام ربانی - ۶۲۸
 مکتوبات شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی (رک :
 مکتوبات امام ربانی) - ۶۹
 مکتوبات عین القضاة ہمدانی - ۱۰۱
 مکتوبات محمد بن جعفر الحسینی (رک : بحر المعانی)
 ۴۱
 مکتوبات محمد معصوم - ۶۲۹
 مکتبی نامہ - ۷۳
 ملمعات سعدی - ۲۱۱، ۲۱۲
 مناجات - ۴۶۲
 مناجات حضرت موسی (ع) - ۵۱۳
 مناجات شیخ عبداللہ شیرازی - ۱۲۴

نافه آهو - ۳۸۰

نجات المؤمنین - ۶۶۵

نزہة الارواح - ۵۰۴ ، ۶۵۱ ، ۶۶۷

نزہة القلوب - ۵۱۴

نزہة المجالس - ۶۶۸

نزہة الوثائق - ۵۸۵

نسخة حکمت (رک : مرآت الشفاء) ۵۹۲ ، ۵۹۳

نسايم گلشن - ۴۵۷ ، ۴۵۹

نصاب الصبيان - ۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۴۹۹ ، ۵۰۰

نظام و سرانجام - ۴۵۷ ، ۴۶۴ ، ۴۸۴

نظم و نثر (رک : تاريخ نظم و نثر درايران و

درز بان فارسی) - ۹۹

نعت احمد صاحب - ۱۱۵

نفايس اجناس الواقعات الملتقط من الجامعين

والديارات (رک : اخناس الواقعات) - ۲

نفحات الانس من حضرات القدس - ۱۴۵ ، ۱۸۶ ،

۶۶۹ ، ۶۷۱ ، ۶۷۳ ، ۶۷۴

نفسیه - ۵۲۵

نقد النصوص في شرح نقش الفصوص - ۶۷۵

نقش النصوص - ۶۷۶

نگار نامه منشی - ۶۷۷

نل و دمن (رک : مثنوی نل و دمن) - ۴۴۷ ،

۶۷۸ ، ۶۸۰

نور الهدی - ۳۱۲

نهج البلاغة - ۱۵۴

نیرنگ عشق (رک : مثنوی غنیمت) ۴۳۸ ، ۴۳۹

و

واردات (کتاب -) ۴۵۷ ، ۴۶۰ ، ۴۸۱

واسوخت وحشی باقی - ۱۲۰

ورد - ۴۸۸

وسيلة الوصول الى ديار رسول - ۶۸۰

وصاف الحضرة (رک : تاريخ وصاف) ۶۲ ، ۶۳ ، ۶۴

وصلت نامه - ۷۷ ، ۵۷۵

مناجات صرفی - ۱۱۴

مناجات مير سيد حسن رسول نماي پادشاه فقراي

دهلی - ۳۶۴

مناظره شمس و قمر (رک : مثنوی شمس و قمر) ۴۳۵

منتخب التواريخ - ۱۵۷

منتخب العقاید - ۶۳۱

منتخب اللغات شاه جهانی - ۶۳۲ ، ۶۳۴

منتخب غزلیات شمس تبریزی - ۲۱۸

منتخب محک الطالبین - ۶۳۵

منتخب هفت جام - ۱۲۰

منشآت مادهورام - ۶۳۶

منشور النوازل - ۳۰۸

منشور الفتاوی - ۳۰۸

منصور نامه - ۷۷

منطق الطیر - ۷۷ ، ۱۲۰ ، ۴۳۷ ، ۴۳۸ ، ۵۷۰

منهاج الارکان - ۲۸۳

منهاج الانوار (رک : راحت القلوب) ۵۲۹

مواهب لدنيه - ۶۳۹

مواهب عليه (رک : تفسير حسینی ، جواهر التفسير

لتحفة الامیر) ۸۵ - ۸۹

موجز - ۶۱۳

موجز القانون - ۶۱۳ ، ۶۱۵

موش و گربه (رک : گربه نامه) - ۴۲۰

موش و گربه عبید زاکانی - ۱۲۰

موصل الطلاب الى قواعد الاعراب - ۶۳۹

مولوی خیالی - ۱۳۸

مؤید الفضلاء - ۴۲۵

مهابهارت - ۶۴۱ ، ۶۷۹

میبدی شرح هداية الحكمة - ۶۴۲

ن

ناشناختة - ۵۰۱ - ۵۱۱ ، ۶۴۴ ، ۶۴۷ ، ۶۴۸ ،

۶۵۰ ، ۶۵۱ ، ۶۵۲ ، ۶۵۳ ، ۶۵۵ ، ۶۵۶ ،

۶۵۷ ، ۶۵۸ ، ۶۵۹ ، ۶۶۱ ، ۶۶۲ ، ۶۶۴

وفاء الرفاء باخبار المصطفى - ۱۱۰

۵

هدایت الاعمى - ۶۸۳

هداية الحكمة - ۶۴۳

هدایت نامه - ۵۶۱

هشت بهشت - ۵۷۸

هفت بند در شأن مولا علی (ع) (مثنوی -) - ۱۹۵

هفت پیکر نظامی (رک : هفت گنبد) - ۱۵۸

۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۱۶۳ ، ۴۸۲ ، ۵۷۹

هفت جام - ۱۲۰

هفت گنبد (رک : هفت پیکر) - ۱۵۸

هفت لنج کبیر - ۳۴۰

هفت وادی - ۷۷

هیر و رانجها - ۶۸۵

ی

یزید اللغات - ۶۸۶

ینبوع الاسرار فی نصاب الابرار - ۱۳۴

یوسف وزلیخای جاسی - ۴۰۸ ، ۶۸۸ ، ۶۸۹ ، ۶۹۰

۶- فہرست نامہای اشخاص ، مؤلفان ، مترجمان ، شارحان ، حاشیہ نویسندگان ، قبایل ، سلسلہ ہا و فرقہ ہا

آقا محسن چایلاقی - ۲۵۷
 آقا محمد کاظم اصفہانی (رک : والہ) - ۲۵۶ ، ۲۵۷
 آقا ملک معروف - ۱۳۱
 آل العباد - ۴۶۰
 آل رسول (ص) (رک : آل محمد «ص») - ۲۳۵
 آل سامان - ۶۴۶
 آل عباس - ۶۴۶
 آل عثمان - ۴۳۷
 آل عمران - ۱۶۵ ، ۹۶
 آل محمد (ص) (رک : آل رسول (ص)) - ۹۷
 آل مظفر - ۳۹۳
 آلی - ۵۱
 آھی - ۵۱ ، ۱۱۹ ، ۱۳۰ ، ۴۱۹
 آھی استر آبادی - ۴۱۸
 آھی خجندی - ۱۳۱
 آیتی - ۱۳۰

۱

اباقا (خان عادل -) - ۶۴
 ابدال - ۱۳۰
 ابدال اصفہانی - ۱۳۰
 ابدال صفہانی - ۴۱۹

آ

آبی نیک امانی - ۶۹۱
 آخوند در ویزہ میکنہاری - ۱۵
 آدم (ع) - ۶۹ ، ۱۵۷ ، ۱۵۸ ، ۳۷۶
 آذر - ۱۱۹
 آذری - ۱۲۰ ، ۱۳۰
 آزاد (رک : میرزا رفیع باذل) - ۱۵۳ ، ۱۵۴
 آسیابان (غلام -) - ۸۲ ، ۲۷۶
 آشنا - ۴۱۷
 اصفی - ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۳۹
 افتابی - ۱۳۰
 آفت منشی - ۴۱۹
 آفرین - ۱۲۹
 آقا بزرگ شیرازی (رک : ذوق) - ۲۵۶ ، ۲۵۷
 آقا جعفر - ۱۲۹
 آقا جعفر تبریزی - ۲۵۷
 آقا جمال محمد بن آقا حسین خوانساری - ۲۹۳ ،
 ۲۹۴
 آقا جونی (رک : مائل) - ۲۵۶
 آقا حسین خوانساری - ۳۲۹ ، ۳۳۰
 آقا شاپور طہرانی - ۴۱۷
 آقا صالح - ۱۲۹

- ابراہیم (ع) - ۶۹ ، ۹۲
 ابراہیم ادہم - ۱۲۹
 ابراہیم بن علی (رک : جہل الطاوسی) - ۴۶۹
 ابراہیم خان پسر کریم خان (رک : مینا) - ۴۵۷
 ابراہیم خان هوت - ۳۴۶
 ابن النقیس (رک : علاء الدین علی بن ابی الحزم
 القرشی) - ۶۱۳ ، ۶۱۵
 ابن الہمام - ۱۰۲
 ابن حسام - ۱۲۰ ، ۴۱۹
 ابن عباس - ۹۹
 ابن سقہ - ۶۴۶
 بن یحیی بن محمد بن سعد التفتازانی - ۵۸۴
 ابن یمن - ۵۲ ، ۱۲۰ ، ۴۱۶ ، ۴۱۸
 ابو ابراہیم اسمعیل بن الحسن الحسینی الجرجانی -
 ۲۵۳ ، ۲۵۴
 ابو ابراہیم شہر یار بن حاجی محمد یار بن حاجی
 مرزا محمد ابن قلیچ مرزا الدرمان البیلخی - ۲۳۱ ،
 ۲۶۲
 ابوسحق - ۲۱۴
 ابواسمعیل خواجه عبداللہ انصاری ہروی - ۲۷
 ابوالبرکت عبداللہ بن احمد (رک : حافظ الدین النسفی)
 ۳۵
 ابوالبرکہ - ۵۲
 ابوالبقا ابن قطب الاولیا خواجه بہاء الدین حضرت
 مخدوم اعظم - ۱۰۷ ، ۱۰۸
 ابوالحسن خرقانی - ۴۳ ، ۴۴ ، ۴۵
 ابوالحسن علی بن عثمان ہجویری جلابی غزنوی -
 ۳۸۹ ، ۳۹۰ ، ۳۹۱
 ابوالخیر - ۴۱۹
 ابو الغازی سلطان ابو سعید بہادر خان (رک :
 سلطان ابو سعید بہادر خان) - ۱۶۷ ، ۱۶۸
 ابو الغازی سلطان حسین بن سلطان منصور بایقرا
 ابن عمر شیخ بن تیمورگو رکان - ۴۵۱ ، ۴۵۲
 ابو الغازی سلطان حسین بہادر خان - ۴۳۵ ، ۴۵۲
- ابو الغازی عبداللہ بہادر خان - ۳۸۵ ، ۵۵۳
 ابو الغازی نذر محمد بہادر خان - ۶۶۳
 ابو الفتح (رک : ابو الفتح عاصی) ۳۳۸
 ابو الفتح خان پسر دریم خان زند (رک : حشمت)
 ۲۵۶
 ابو الفتح عاصی (رک : ابو الفتح) ۳۳۸
 ابو الفتح عبدالرزاق فتح اللہ - ۵۱۱ ، ۵۱۳
 ابو الفضل بن مبارک - ۳۳۲ ، ۳۳۳
 ابو الفضل حسین یحیی بدیع الزمان ہمدانی - ۳۰۵ ،
 ۳۰۶
 ابو الفضل عیاض بن موسی بن عیاض الیحصبی -
 ۳۰۹ - ۳۱۰
 ابو الفضل محمد بن عمر بن خالد المدعو بحال القرشی -
 ۳۱۸ ، ۳۱۹
 ابو الفیض قضی (رک : الشعراء) ۴۴۷ ، ۴۴۸ ،
 ۶۷۹
 ابوالقاسم بن عبدالرحمن ابن محمد - ۶۶۰
 ابوالثیث - ۲۶۲
 ابوالمجد مجدود بن آدم سنائی - ۱۴۱ ، ۱۴۲
 ابوالمظفر شہاب الدین محمد شاہ جہار پادشاہ
 صاحب قرآن ثانی - ۲۴ ، ۱۳۸
 ابوالمظفر فیروز شاہ - ۳۴۷
 ابوالمظفر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر
 پادشاہ الغاری - ۷۰ ، ۳۲۲ ، ۳۹۹ ، ۴۰۰
 ابوالمعارف عنایت اللہ قصوری الحنفی قادری
 الشطاری - ۴۲۷ ، ۴۲۸
 ابوالمعانی میرزا عبدالقادر بک - ۱۸۳ - ۱۸۶ ،
 ۳۲۳ ، ۳۲۴ ، ۵۲۲
 ابوالمفاخر - ۱۲۰
 ابوبکر (رک : ابوبکر صدیق رضی) ۵۱۵ ،
 ۵۵۳
 ابوبکر صدیق (رضی) (رک : ابوبکر رضی) ۱۴۵ ،
 ۲۱۲
 ابوتراب بیک - ۱۲۹

- ابو جعفر محمد بن ابو یزید اسمعیل السجاوندی
الغزنوی - ۲۶۲
ابوجہل - ۲۷۶
ابوحامد فریدالدین محمد بن ابی بکر ابراہیم بن
مصطفی بن شعبان عطار نیشابوری (رک : عطار
نیشابوری) ۵۷۵
ابوسعید - ۱۸۴
ابوسعید ابوالخیر - ۴۱۹
ابوسہل عیسی بن یحییٰ المسیحی الجرجانی - ۴۳۱ ،
۴۳۲
ابوشحمہ - ۴۴ ، ۴۵
ابو طاہر - ۵۲
ابوعبداللہ محمد بن سلیمان الجزولی الشیلالی الشریف
الحسینی - ۱۷۲ ، ۱۷۳
ابو علی سینا - ۳۵۳
ابو علی تاج الدین اسمعیل بن علی بن محمد بن
اسمعیل البصری - ۴۸۸
ابونصر فراہی - ۳۰۷
ابو یعقوب یوسف بن ابی بکر بن محمد بن علی
السکاکی - ۶۲۴
ابی البقر الباقلی (رک : شیخ روزبہان) . ۲۴
ابی القاسم بن فبرہ بن خلف بن احمد الشاطبی -
۳۱ ، ۳۰
ابی القاسم جار اللہ محمود بن عمر بن محمد الزمخشری
الخوارزمی - ۱۴۶ ، ۱۴۷
ابی الیث - ۲۶۸
ابی جعفر (ع) - ۱۶۴
ابی جعفر احمد بن عبداللہ بن محمد بن ابی بکر
الطبری - ۵۱۵
ابی حنیفہ (رک : امام ابو حنیفہ) ۳۴۳
ابی طاہر محمد بن یعقوب الفیروز آبادی (شیخ
الحرمینی مولانا) - ۳۷
ابی عمر و بن الصلاح - ۵۸۱
ابی ہریرہ - ۴۹
- ابی یوسف دمان - ۱۰۶
اتابک مظفر الدین زنگی بن مودود - ۶۴
اثنی عشریہ (رک : شیخ) ۳۴۷
اثیرالدین - ۱۳۱
اثیرالدین ابہری (رک : اثیر الدین مفضل بن عمر
الابہری) ۲۹
اثیرالدین مفضل بن عمر الابہری (رک : اثیرالدین
ابہری) ۶۴۳
احسن - ۱۳۱
احمد - ۱۱۹
احمد - ۵۲۰
احمد افندی روسی - ۴۴۹
احمد العلوی الحسینی - ۲۹۷
احمد بن اسمعیل بن علی الحجی (قاضی القضاة ،
استاد) ۳۷
احمد بن الطاوسی العلوی - ۲۵۸
احمد بن راجہ بن لشکری البلوج النظامانی - ۴۲۵
احمد بن زین العابدین العلوی - ۲۹۶ ، ۲۹۷
احمد بن عبدالاحد السرهندی (رک : امام ربانی
و مجدد الف ثانی) ۲۳۵ ، ۲۳۶
احمد بن اصراللہ النوی - ۵۱۱
احمد بیگ صالح - ۱۱۹
احمد جام - ۱۱۵ ، ۴۹۵
احمد خان جہرمی (رک : عیان) ۲۵۶
احمد دیلمی - ۴۱۹
احمد روسی - ۱۷۰ ، ۱۷۱
احمد شاہ قاچار - ۶۱۰
احمد شاہ در درانی - ۶۱۲
احمد عبدالملک الجبار - ۶۸
احمد علی - ۱۲۹
احمد علی صاحب - ۳۵۳
احمد قلی خان - ۱۲۲
احمد کبیر - ۴۸۱
احمد منزوی - ۱۶ ، ۲۷ ، ۹۱ ، ۱۰۰ ، ۱۳۲ ،

اسمعیل خان هوت - ۶۴۲	۲۳۹
اسیر (رک : دیوان اسیر) - ۱۲۹ ، ۱۷۷ ، ۱۷۸	احمدی (رک : احمد) - ۵۲۰
اسیری - ۱۱۹ ، ۵۳	احمد یار مرالوی گجراتی - ۳۷۸
اسف - ۱۲۹ ، ۱۲۰ ، ۵۳	احولی - ۴۱۹ ، ۱۳۱
اشرف یکتا - ۱۳۰	اختیار بن غیاث الحسنی - ۵۸۴
اشکی - ۴۱۸	اخون محمد مسعود جیو (رک : میان مسعود) - ۵۰۹
اصحاب (رض) - ۱۰۸ ، ۹۷ ، ۶۹	ادریس (ع) - ۹۲
اصلی - ۱۱۹	ادعم - ۴۱۹ ، ۱۱۹
اظہر - ۴۱۶	ادعم سلطان - ۴۱۷
اعجاز - ۴۱۶	ادهمیان - ۵۱۷
اعظم - ۶۸۱	ادیب صابر - ۱۸۴
اعظم شاه - ۳۰۷	ارجمند ایک قبول - ۴۱۶
اعوان (اوان) - ۳۶۰ ، ۳۵۹	ارجن - ۵۵۰
افزون - ۴۱۹	ارزی هراتی - ۱۸۴
افسری - ۴۱۷ ، ۱۱۹ ، ۵۱	ارسلان
افصح - ۴۱۶	ارغون - ۷۲
افغان - ۱۲۶	استاد - ۴۱۶ ، ۱۱۹
افندی بریلی - ۴۴۹	استاد محمد نالٹی
افرس - ۵۱۹	استاد ملک - ۱۳۰
افلیس تصویری - ۲۳۰ ، ۲۱	اسحاق (ع) - ۹۲
اکبر اعظم پادشاه (رک : اکبر پادشاه) - ۴۴۶	اسحاق شاه - ۱۹۹
اکبر پادشاه - ۶۷۹ ، ۵۲۶	امدالله الغالب (ع) (رک : حضرت علی) - ۱۳۳
اکبر شاه (رک : جلال الدین محمد اکبر پادشاه و اکبر پادشاه)	۱۳۴
اکبر - ۴۳۹	اسدی اشتری - ۱۸۴
اکملی - ۱۲۶	اسدی طوسی - ۱۲۰
الله قلی میرزا - ۲۵۷	اسفندیار - ۲۷۶
الله یار - ۳۴۵	اسکندر ثانی (رک : سلطان زین العابدین) - ۵۵۸
الع قنغ معظم بهرام خان - ۴۵۵	اسماعیل بن الحسین بن محمد - بن احمد الحسینی
الفت - ۴۱۸ ، ۱۲۶	والجرجانی - ۲۳۰
امام ابو حامد محمد بن محمد بن محمد بن احمد غزالی	اسماعیل خان اسیری - ۲۵۷
طوسی (رک : غزالی) - ۷۰ ، ۵ ، ۳	اسماعیل خان جوانشیر - ۱۹۸
امام ابو حنیفہ (رک : ابی حنیفہ) - ۲۰۰	اسماعیل لک (رک : فتری) - ۲۵۶
امام احمد غزالی - ۱۰۱	اسمعیل (ع) - ۹۱
	اسمعیل - ۵۰۸ ، ۱۱۹

امیر خسرو - ۵۱، ۱۱۵، ۱۱۹	امام الهدی - ۲۶۲
امیر خسرو دهلوی - ۶۸، ۱۷۴، ۱۷۵	امام ثعلبی - ۲۶۲
۵۷۸، ۴۱۶	امام ربانی مجدد الف ثانی (رک : احمد بن عبدالاحد سرهندی و مجدد الف ثانی) ۵۱۷
امیر سلطان ابراهیم صدر - ۵۱، ۵۲	امام شافعی - ۳۲۱
امیر مسلم الدین - ۲۱۴	امام عاصم - ۵۵۳
امیر سید اصیلی - ۵۱	امام قلی بیگ - ۱۳۱
امیر سید شریف - ۱۸۰	امام مالک - ۴۸
امیر سید علی همدانی - ۵۱	امام محمد بن محمد غزالی طوسی (رک : امام ابو حامد محمد و غزالی طوسی) ۵۸۵
امیر سید محمد - ۱۰۶	امام محمد غزالی - ۱۰۲، ۳۲۹
امیر شاهی - ۵۱، ۵۲، ۱۱۷، ۴۱۷، ۴۱۸	امامیه انبی عشریه - ۵۹، ۶۰، ۴۹۷
امیر شاهی سبزواری - ۴۱۶، ۴۱۷	امان الله ابن ملا عبدالرحیم السینی - ۳۴۱
امیر شیخ حسن - ۲۱۴	امانت خان - ۶۷۸
امیر شیخم اوجی - ۴۱۸	امانی - ۵۱، ۵۲
امیر شیخم سهیلی - ۵۲	امتیاز - ۱۳۰
امیر علمشیر - ۵۱	امتیاز خان - ۱۲۹
امیر علی شیرنوائی، ۲۴۹ (رک : امیر کبیر)	امتیاز خان خالص - ۴۱۷
امیر عمر خان	املا - ۵۱۸
امیر فارغی شیرازی - ۴۱۶	امید - ۱۲۶، ۱۲۹
امیر قاسم انوار - ۵۲	امیدی - ۱۳۱
امیر کبیر (رک : امیر علی شیرنوائی) ۸۹	امیر المومنین اسدالله الغالب علی بن ابی طالب (ع)
امیر کبیر (?) ۱۲۴	(رک : اسدالله الغالب و حضرت علی «ع»)
امیر محمد صالح - ۵۲	۵۱۶
امیر معزی - ۱۸۴	امیر الهی همدانی - ۴۱۸
امیر یار بیگ خان - ۱۲۶	امیر امان الله خان - ۶۱۱
امینای خازی - ۴۱۹	امیر بخش نسوار فروش - ۲۲۷
انسی - ۵۲، ۱۱۹	امیر بیک وزیر (رک : محمد) ۳۳
انصار - ۱۰۷	امیر حبیب الله خان - ۲۰
انصاری - ۵۲	امیر حسن - ۴۱۸
انصاری (قوم) - ۵۵۳	امیر حسینی سادات - ۵۲
انوری - ۵۱، ۶۴۶	امیر حضور قمی - ۴۱۷، ۴۱۹
انوری گیلانی - ۱۱۸، ۱۲۰	امیر حضوری - ۴۱۷، ۴۱۸
انوشیروان ابن قباد - ۶۱۰	امیر حیدر - ۴۱۷
انیسی - ۱۳۰	

باہا افضل - ۴۱۹	اوان (رک : اعوان) ۳۵۹
باہا شہیدی - ۱۳۰	اوجی نظری - ۴۱۹
باہا حائب - ۱۲۷	اوحدی - ۵۲
باہا حنفی ہروی - ۴۱۸	اورنگ زیب بہادر پادشاہ غازی (رک : ابر الہ منظر
باہا طالب آملی - ۴۱۹	معی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر - ۲۶۴
باہا فغانی - ۱۸۲ ، ۱۸۱ ، ۱۳۰	اورنگ زیب پادشاہ - ۴۰۰ ، ۳۹۹
باہا فغانی شیرازی - ۱۸۲ ، ۱۸۱ ، ۴۱۶	اورنگ زیب عالمگیر - ۶۳۷
باہا محمد طاہر غلوی - ۴۱۷	اولیاء اللہ - ۴
باہا نصیب گیلانی (رک : باہا نصیب گیلانی) ۴۱۷	اویسیان - ۵۱۷
باہا نصیبی - ۱۳۰	اہل اللہ - ۷۳
باہا نصیبی گیلانی (رک : باہا نصیب گیلانی) ۱۳۱	اہل التعلیم - ۹
باہا شیرازی - ۲۵۷	اہل باطل - ۴۸۷
باہر شاہین - ۲۳۲ ، ۴۶	اہل بیت - ۲۹ ، ۳۱۶ ، ۴۸۱ (رک : اہل بیت
بابو جان (؟) ۳۲ ، ۳۱	رسالت)
بابو کو بندہ پرشاد صاحب - ۲۰۳	اہل بیت رسالت (ع) (رک : اہل بیت) ۱۲
باچی واسمن - ۳۳۰	اہل حق - ۴۸۷
بادی - ۴۱۷	اہل سنت و جماعت - ۳۲ ، ۳۵ ، ۳۷ ، ۶۷
باقرای کشی (رک : باقر کشی) ۴۱۸	۷۰ ، ۸۴ ، ۹۸ ، ۱۰۷ ، ۱۱۱ ، ۱۱۳
باقر داماد الحسینی - ۲۹۷	۱۳۱ ، ۱۵۶ ، ۲۳۶ ، ۲۶۷ ، ۲۶۸ ، ۳۰۸
باقر کشی (رک : باقرای کشی) ۴۱۶	۲۲۱ ، ۲۳۴ ، ۳۴۳ ، ۳۵۷ ، ۴۸۷ ، ۴۹۳
باقی - ۱۳۰ ، ۵۳	اہل عرب - ۸۲
بایسنقری - ۳۶۶	اہلی - ۵۱ ، ۱۱۷ ، ۱۲۶ ، ۱۸۰
بحری (رک : اسکندر قائمہ بحری) ۱۶۴	اہلی خراسانی - ۴۱۶
بخشی (رک : نفسی) ۴۰۰	اہلی شیرازی - ۱۱۹ ، ۱۲۹ ، ۶۴۶
بخشی - ۵۳	ایرج خان خانان - ۵۲۸
بدرالدین بن اسماعیل سمرقندی (سمرقندی)	ایشرفراسجو - ۲۴۶
۱۴۵ ، ۱۴۴	ایمن - ۱۲۰
بدیع - ۱۲۹	ائمہ اطہار (ع) - ۱۳ ، ۷۳ ، ۸۲ ، ۱۳۹ ، ۲۴۸
بدیع سمرقندی - ۱۳۰	۳۷۶
بدیع الزمان ہمدانی - ۳۰۶ ، ۳۰۵	ائمہ طاہرین (ع) - ۱۱
بدیعی - ۵۳	ایوب - ۳۰۱ ، ۳۰۳
براہمہ - ۷۲	
برہان (رک : محمد حسین ابن خلف التبریزی	
المنخلص برہان) ۴۶ ، ۴۷	

ب

باہا آصفی ہروی - ۴۱۷

بیانی - ۱۳۰ ، ۴۱۶
 بیخود بلخی - ۴۱۷
 بیدل - ۱۱۹ ، ۱۲۶ ، ۱۲۹ ، ۱۵۹ ، ۱۸۳ -
 ۱۸۶ ، ۵۲۰ (رک : ابوالمعانی میرزا عبدالقادر
 بیدل)
 بیدل (رک : میرزا رجیم خراسانی) ۲۵۵
 بیدل بلخی - ۱۳۰
 بیعی - ۴۱۸
 بینش کشمیری - ۴۱۸

پ

پادشاه رستین - ۱۵۷
 پادشاه عالمگیر غازی (رک : ابوالمظفر محیی الدین
 محمد اورنگ زیب و اورنگ زیب عالمگیر) ۷۷
 پادشاه غزل (رک : میر تقی میر) ۲۲۵ ، ۲۲۶
 پرتو شیرازی - ۱۳۰
 پرویز داد - ۲۳
 پنج تن آل عبا (ع) - ۱۸۴ ، ۴۸۱
 پیر پیران (حضرت) - ۷۳
 پیر حسام الدین راشدی - ۷۴
 پیر دستگیر (غیاث الدین) ۵۱۹ ، ۵۲۰
 پیر دستگیر - ۶۹
 پیر طریقت (رک : خواجہ عبداللہ انصاری) ۲۷
 پیر ہرات (رک : خواجہ عبداللہ انصاری) ۲۷
 پیر ساهون شاہ - ۵۷۷
 پیر سید نظر الدین - ۴۹۱
 پیر مراد بیگ - ۲۵۷
 پیر مراد بیگ کاہینی (رک : مشفق) ۲۵۶
 پیغمبر (رک محمد «ص») ۱۱۳

ت

تابعین (رض) ۸۲ ، ۹۷ ، ۲۴۹
 تاج الدولہ - ۱۲۶
 تاج الدین محمود الباری - ۲۱۷

برہان الدین العبری الحسینی - ۶۱۳
 برہان الدین نفیس بن عوض الحکیم الطیب -
 ۲۸۳-۲۸۳
 برہمن - ۱۲۰
 بری (رک : اسکندر نامہ بری) ۱۶۴
 بزرجمہر (رک ، بوزرجمہر حکیم) ، ۴۲۰
 بساطی - ۵۲
 بسمل - ۱۲۶ ، ۱۲۹
 البغوی - ۴۹
 بنایی - ۵۱ ، ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۲۰
 بنایی ہروی - ۱۲۹
 بنی آدم - ۳۲۸
 بنی اسرائیل - ۹۶ ، ۳۰۲
 بنی اسرائیل (رک : غلام رسول بن حافظ) ۳۲۲
 بنو امیہ - ۷۲ ، ۸۲
 بنی عباس - ۲۱۲
 بنی فاطمہ - ۲۳۵
 بوزرجمہر حکیم (رک : بزرجمہر) ۳۳۳
 بوسعید - ۲۱۳
 بو صیری - ۳۸۱ ، ۳۸۲
 بوعلی (رک : ابو علی سینا) ۴۳۲
 بہا - ۱۲۷
 بہاری - ۱۳۱
 بہاء الدین زکریا ملتانی - ۶۶۸
 بہنہ الدین متوہر
 بہای آملی - ۴۱۹
 بہلول - ۵۲۰
 بہرام گور - ۵۷۹
 بہرام بیگ - ۱۳۰
 بہشتی - ۱۱۹
 بی بی شاہ زینب - ۳۳۰
 بی بی غایشہ سمرقندی - ۱۲۷
 بیات - ۱۱۹
 بیتاب - ۱۲۶ ، ۱۲۹

جاسی (جاسی) ۵۱ ، ۱۱۹ ، ۱۲۴ ، ۱۲۶ ، ۱۲۹ ،
 ۱۸۷ ، ۳۱۵ ، ۳۹۸ ، ۴۰۸ ، ۴۳۹ ، ۶۰۴ ،
 ۶۴۵ ، ۶۷۰ ، ۶۷۱ ، ۶۸۸
 جبریل (ع) ۹۰ ، ۴۵۴
 جدایی ساوجی - ۱۳۰
 جرأت (رک : شیخ قلندر بخش جرأت لکھنوی)
 ۱۹۷-۱۹۴
 جرأت - ۴۱۶
 جرمی - ۱۱۹
 جسمی - ۱۳۰
 جعفر - ۱۳۰
 جعفر صادق (ع) (امام -) ۲۴۳ ، ۴۵۶
 جعفری - ۱۳۰
 جعفری (دکتر علی اکبر -) ۲۶
 جلال - ۱۲۰
 جلال الدولہ میر سید قاسم - ۱۷
 جلال الدین حسین (سلطان السعید -) ۲۱۴
 جلال الدین شاہ شجاع - ۲۱۴
 جلال الدین محمد اکبر پادشاہ غازی (رک : اکبر
 پادشاہ) ۳۳۲ ، ۳۳۳ ، ۲۴۴ ، ۲۴۵
 جلال الدین محمد بلخی رومی - ۴۴۰-۴۴۷
 جلال الدین محمد بلخی مولوی رومی - ۱۷۱
 جلال الدین محمد مولوی معنوی - ۳۹۷
 جلال الدین محمد بن عبدالجمیل بن محمود بن
 محمد الصافی - ۵۵۲
 جلال الدین محمد بن عبدالرحمن القزوی الشافعی
 (رک : خطیب دمشق) ۵۸۷
 جلال الدین ہابی - ۱۰۳
 جلالی - ۵۱ ، ۵۲ ، ۱۲۲
 جمال الدین محمد بن بدر الدین شیرازی - ۵۲۶
 جمال الطاوسی (رک : ابراہیم بن علی) ۴۶۹
 جمال القرشی - ۳۱۹
 جمشید - ۴۱۸
 جناب - ۴۱۹

تاج الشریعہ عمر بن صدر الشریعہ عبیداللہ بن
 محمود بن المحبوبی - ۳۰۸
 تجلی - ۱۳۰
 ترخان - ۷۲
 ترک - ۵۲
 تسمیحی (رک : محمد حسین تسمیحی) - ۵۹۰
 التستری (شیخ الشیوخ) - ۳۷
 تشبہی - ۴۱۸ ، ۱۳۰
 تلاش - ۴۱۹
 تمکین - ۱۲۶
 تنکوش - ۲۳۶
 تنکو شاہ الکبر البابی - ۲۳۹
 تنکو شاہی الکبیر البابی - ۲۴۲
 تنہا - ۴۱۸
 توفیق - ۱۲۹ ، ۱۲۰
 توکروس یونانی (رک : تنکو شاہ البابی) ۲۳۹
 تیمور - ۱۰۴
 تیمور شاہ پادشاہ - ۵۵۴
 تیموریہ - ۷۲
 تینکوش - ۲۳۹

ث

ثابت - ۱۲۹
 ثانی - ۵۳
 ثاقب - ۴۱۹
 ثناء اللہ - ۱۶۱
 ثنائی - ۱۱۹

ج

جار بردی - ۱۱۱
 جاروبی - ۵۲
 جامان سمہ - ۷۲
 جاسی (رک : مولانا نورالدین عبدالرحمن

- حاجی سلیمان صباحی - ۱۲۰
 حاجی سید جان - ۳۸۰
 حاجی شاہ غلام محمد معصوم - ۵۲۰
 حاجی عبدالاحد - ۶۲۹
 حاجی عزالدین پالان دوز - ۲۱۴
 حاجی غلام محمد معصوم سرہندی نقشبندی فاروقی
 ۶۲۹
 حاجی فقیر احمد نامی - ۱۸۴
 حاجی کریم شوستری (رک : قاری) ۲۵۷
 حاجی محمد - ۴۱۸
 حاجی محمد اسلم سالم کشمیری - ۴۱۸
 حاجی محمد بن اسمعیل ترک سلطان کمال الدین - ۱۱۲
 حاجی محمد حسن صدر الدین محمد - ۶۲۵
 حاجی محمد رضای کرمانی (رک : کوثر) ۲۵۶
 حاجی محمد صادق صاست - ۴۱۶
 حاجی محمد عظیم - ۱۸۴
 حاجی محمد ہاشم معلم - ۱۱۰
 حاجی محمد ہاشم بن عبدالرحمن السنندی البتورانی
 التتوی - ۵۹
 ملا حبیب اللہ بدخشانی - ۱۲۶ ، ۱۲۷
 حاجی میرزا عبدالعزیز - ۳۲۹
 حاذق - ۱۲۶ ، ۱۲۷
 حاذق جی پوری - ۸۲
 حافظ (رک : حافظ شیرازی) ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۲ ،
 ۱۲۴ ، ۱۲۶ ، ۱۹۷-۲۰۵ ، ۲۲۴ ، ۵۵۶
 حافظ ابو بکر بن مردویہ - ۲۶۲
 حافظ الدین النسفی (رک : ابوالبرکات عبداللہ بن
 احمد) ۳۵ ، ۵۹۷
 حافظ برخوردار رانجھا - ۳۳۹ ، ۶۴۰
 حافظ جبہ
 حافظ جی - ۱۸۴
 حافظ خان - ۳۸۳
 حافظ سلطان محمود ندایی - ۵۲
 حافظ شیرازی (رک : حافظ) ۱۲۹ ، ۲۲۰ ، ۲۰۳

- جناب امیر (ع) (رک : حضرت علی) ۸۲
 الجندی - ۳۹۵
 جنیبان - ۵۱۷
 جنیدیان - ۵۱۹
 جوهر (رک : منشی شیوا رام) ۲۸۹
 جوهری (رک : صحاح اللغہ) ۳۱۸
 جویا - ۱۲۰ ، ۱۲۹ ، ۴۳۴
 جہانگیر پادشاہ - ۲۳ ، ۴۲۶
 جہانگیر داد - ۲۳

چ

- چارلز ریو (د کٹر -) ۵۹۶
 چتھر پت راجای - ۱۷۰
 چراغ علی خانوایی - ۲۵۷
 چرخان - ۲۳
 چشتیان - ۵۱۷
 چشتیہ - ۴۹۲
 چہار یاران (رض) ۶۹
 چہار یار کبار (رض) ۱۰۸

ح

- حاجب - ۱۳۰
 حاج سید شاہ محمد محفوظ الحق (رک : واصل عظیم
 آبادی) ۳۸۰
 حاجی (?) ۶۴
 حاجی اکبر - ۲۵۷
 حاجی اکبر شیرازی نواب بسمل - ۲۵۶
 حاجی بخاری - ۱۲۷
 حاجی بیگ بیگ زادہ - ۱۸۶
 حاجی تاج الدین الہراس الکاژرونی (رک : محمد بن
 محمد ابراہیم) ۳۹ ، ۳۸
 حاجی جان محمد قدسی - ۴۱۷
 حاجی حسین خوی - ۱۲۱ ، ۱۲۲
 حاجی حسین شیرازی (رک : عامی) ۲۵۶

حسام الدین افتخار جهان ۲۱۷
 حسام الدین عمر بن عبدالعزیز الشہید (امام -) ۲
 حسامی - ۱۳۱
 حسامی (رک : جامع صغیر حسامی) ۷۰
 حسرت بدخشانی - ۱۲۶
 حسن - ۱۱۷ ، ۱۲۰ ، ۱۳۰
 الحسن البصری - ۳۳۵
 حسن بن علی بن عبدالرحمن ابن ابی القاسم - ۴۷۵
 حسن درود گر - ۶۱
 حسن شاہ صاحب گامری - ۱۱۵
 حسن علی خان بہادر - ۱۹۴
 حسن کاشی - ۴۱۶
 حسین (رک : حسن و حسین «ع») ۴۲۷
 حسین (ع) ۸۲ ، ۳۷۶
 حسین (رک : حسن بن عثمان) ۳۰
 حسین بن عالم ابن الحسن الحسینی - ۶۶۷
 حسین بن عثمان - ۳۰ ، ۳۱
 حسین بن علی (ع) (رک : حسین «ع») ۶۰
 حسین بن محمد بن الحسن علی النقوی سنہ ۸۳۹ ، ۱۳۶
 حسین نامی - ۱۳۱
 حسین بیک نافع - ۴۱۹
 حسین علی میرزا - ۲۵۷
 حسین مشہدی (رک : سبزه مشہدی) ۲۱۳
 حسین نیریزی - ۲۵۷
 حسین واعظ کاشفی - ۳۷۳
 حسینی - ۵۳
 حسینیہ - ۱۰۵
 حشمت (رک : میرزا زین العابدین حشمت) ۲۵۶
 حصاری - ۴۱۹
 حضرت - ۱۲۰
 حضرت المعتمدومی (رک : شیخ کمال الدین حسین الخوارزمی) - ۶۷۰
 حضرت داملا - ۱۲۷
 حضور - ۱۲۰

حافظ صدر الدین حیدر آبادی - ۴۵۰
 حافظ عبداللہ - ۲۳
 حافظ علاء الدین ابن محمد ابن حمید الدین الشاشی -
 ۵۷۳
 حافظ کتب می باقیہ - ۲۲
 حافظ محمد الدین - ۲۵۸
 حافظ محمد نظام - ۶۰۶
 حافظ محمد یار بن ملک خان بیگ بن فتح خان بن
 برخوردار خان ابن نیک خان - ۳۶۰
 حافظ محمد یار خان اوان (اعوان) ۳۵۹
 حافظ مرتضیٰ بن محمد خان شہاب الدین زئی
 افغان خویشکی القصوری - ۶۳۵
 حافظ ناد علی - ۲۲
 حاکم - ۴۱۸
 حالی - ۱۳۰ ، ۴۱۸
 حالی - ۵۱ ، ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۴۱۶
 حامد (رک : عباس علی بن عطاء اللہ) ۱۰ ، ۱۱
 حبیب اللہ خان - ۲۷۲
 حبیب اللہ خان ولد نصر اللہ خان - ۵۵۳
 حبیب الرحمن - ۳۰
 حجاب - ۱۳۱
 حجاب (دختر کائینی) ۲۵۶
 حجة الاسلام امام محمد بن محمد بن محمد غزالی طوسی
 (رک : ابو حامد محمد بن محمد غزالی طوسی)
 ۴۰۲-۴۱۳
 حرفی - ۱۳۱
 حریق - ۱۲۰
 حزنی - ۱۳۰
 حزین - ۱۱۹ ، ۱۲۹ ، ۱۳۱
 حزین صفاہانی - ۴۱۸
 حزین (رک : عبدالحمید شیرازی) - ۲۵۷
 حزین لاهیجی - ۱۸۴
 حسامی - ۱۳۰ ، ۴۱۹
 حسام - ۱۱۹

حمید الله - ۱۰۵
 حمید مفتی (رک : محمد ابو الفضل محمد) ۳۴۹
 حنبلی - ۳۳۵
 حنفی - ۳۳۵، ۸۳
 حورا دختر مازندرانی - ۲۵۶
 حیدر علی کائینی (رک : محبوب) ۲۵۶
 حیدر کالج - ۵۱
 حیدر کلوخ - ۴۱۷
 حیدر هراتی - ۴۱۸، ۱۲۰، ۱۱۹
 حیران - ۱۲۰
 حیرانی - ۴۱۸
 حیرت (رک : قسور خان) ۲۰۷، ۲۰۶
 حیرت (رک : میرزا محمد شیرازی) ۲۵۶
 حیرتی - ۵۲، ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۳۱، ۴۱۶

خ

خاتم النبیین (رک : حضرت محمد «ص») ۳۸۱
 خادم - ۱۱۹
 خادمی - ۵۳
 خاشع - ۴۱۸، ۱۲۰
 خاقانی - ۴۱۹، ۳۹۵، ۲۱۷، ۱۸۴، ۱۳۱
 خاقانی شروانی - ۲۰۹، ۲۰۸
 خاکی - ۴۹۷، ۴۹۶، ۵۲
 خالد بن عبدالله الازهری - ۶۴۰
 خالص - ۱۳۱
 خالصی - ۴۱۸
 خاله جان آقا - ۳۳۰
 خاموش (رک : مولوی) ۳۹۷
 خان (رک : دولرانی خضر خان) ۱۷۵
 خان اعظم - ۲۲۱
 خان بابا مشار - ۳۵۱
 خانخانان - ۵۲۸، ۱۳۰
 خاندان قضات - ۷۳
 خاندان نبائیر کرام - ۷۳

حضوری - ۴۱۸
 حفص - ۵۵۳
 حفیظ الدین خلف الصدق شیخ محمد صالح - ۳۵۹
 حقیری - ۱۱۹
 حکیم ابوالقاسم فردوسی (رک : فردوسی) ۲۷۶ -
 ۲۷۸
 حکیم احمد - ۲۳۳
 حکیم احمد بخش ولد حکیم صاحب مرحوم - ۵۲۸
 حکیم احمد ظریف الدین - ۲۳۳
 حکیم المالک شهرت - ۴۱۶
 حکیم جعفر علی خان - ۸۲
 حکیم رکنا - ۴۱۶، ۴۱۹
 حکیم زلالی - ۱۲۰، ۵۸۲، ۵۸۳
 حکیم سنائی غزنوی - ۴۱۸، ۱۴۲
 حکیم شرف الدین حسین بن حکیم ملا - ۳۹۳ -
 ۳۹۶
 حکیم شرف الدین شفای اصفهانی - ۴۱۸
 حکیم شفایی - ۳۹۶
 حکیم عزت بخش - ۲۳۳
 حکیم علی اکبر خانجیو - ۵۶۰
 حکیم فردوسی، (رک : حکیم ابوالقاسم فردوسی
 و فردوسی) ۴۱۹
 حکیم محمد مؤمن حسینی - ۷۴-۷۶
 حکیم مسیح الدین ابوالفتح گیلانی - ۵۲۸
 حکیم مسیح الزمان - ۸۲
 حکیم بخاری - ۵۲
 حکیم نزاری کهستانی - ۴۱۶، ۴۱۸
 حکیم نظامی گنجوی - ۲۷۸-۲۸۲، ۴۳۰، ۵۸۳،
 ۵۹۰
 حکیم هام - ۴۱۸
 حکیمی - ۴۱۸
 حلمی - ۱۳۰
 حلوانی - ۱۳۰
 حلیمه دایه مصطفی (ص) ۶۴۸

- خان صاحب - ۱۹۴
 خجسته - ۳۲۵
 خرد مند - ۱۸۴
 خرم داد - ۲۳
 خزای - ۴۱۸
 خسرو (رک : امیر خسرو دہلوی) ۱۱۷ ، ۱۱۹ ،
 ۱۲۴ ، ۱۲۶ ، ۱۲۹ ، ۱۳۰ ، ۶۴۶
 خضر خان - ۱۷۵
 خضری - ۴۱۹ ، ۱۳۰
 خطائی - ۱۳۰
 خطیب دمشق (رک : جلال الدین محمد بن
 عبدالرحمن قزوینی) ۵۸۷
 خلافت حضرت علی (ع) ۱۵۱
 خلف - ۱۲۶
 خلفا - ۲۴۹
 خلفای راشدین (رض) ۱۱ ، ۸۲ ، ۴۸۱
 خلیفہ صاحب - ۳۲۸
 خلیفہ سعدالدین لاهوری - ۲۵۲
 خلیفہ شاہ محمد - ۴۹۴ ، ۴۹۵
 خلیفہ محمود سلطان ارسلطان (ارسلان ؟) حاجی
 تولقطار ولد مصطفی قلی - ۵۱۲
 خلیق - ۱۱۹ ، ۱۲۰
 خمرات جان بنت حکیم احمد - ۲۳۳
 خموش (رک : مولوی) ۳۹۷
 خواجگان - ۱۰۸
 خواجو - ۱۱۸ ، ۱۲۹
 خواجوی کرمانی - ۱۱۹ ، ۴۱۸ ، ۴۱۹
 خواجہ - ۱۱۹
 خواجہ آصفی - ۵۱ ، ۴۱۶ ، ۴۱۷
 خواجہ ابوالبرکہ - ۵۲ ، ۱۱۷
 خواجہ احمد دین الاعثم الکوفی - ۸۱
 خواجہ اعظم دیدہ مری - ۱۱۵
 خواجہ المفنی شیخ الہروی محمد قاسمی - ۵۷
 خواجہ امین - ۱۳۰
 خواجہ انور الحسینی - ۵۷
 خواجہ بختیار کاکی - ۱۱۵
 خواجہ بندہ نواز (رک : سید محمد گیسو دراز) ۴۰
 خواجہ بہاء الدین (رک : شاہ نقشبند) ۳۸۳
 خواجہ بہاء الدین البخاری نقشبند - ۲۳۶ ، ۲۳۷
 خواجہ بہاء الدین نقشبند - ۲۸۴ ، ۲۸۵
 خواجہ بہاء الدین حضرت مخدوم اعظم - ۱۰۸
 خواجہ بہاء الحق والدین - ۵۰۲ ، ۵۰۴
 خواجہ تاج الدین حسینی - ۲۸۴
 خواجہ جمال الدین بن سلمان بن علاء الدین محمد
 ساوجی - ۲۱۳ ، ۲۱۴
 خواجہ جهان - ۵۱۳
 خواجہ حافظ - ۵۱ ، ۵۲ ، ۳۴ ، ۴۱۶
 خواجہ حسن - ۵۱ ، ۵۲ ، ۱۳۰
 خواجہ حسن بصری (رک : ابوالحسن البصری) ۶۲۳
 خواجہ حسن دہلوی - ۴۱۸
 خواجہ حسین - ۲۸۴
 خواجہ خسرو - ۵۱ ، ۱۸۴
 خواجہ خسرو دہلوی - ۴۱۷
 خواجہ رئیس احمد مسعود - ۱۴۳
 خواجہ زادہ - ۱۳۰
 خواجہ سلمان - ۵۱
 خواجہ سلمان ساوجی - ۲۱۴
 خواجہ سید شاہ جمال (مولانا) - ۶۹
 خواجہ شاہ نیاز نقشبندی - ۱۱۵
 خواجہ شمس الدین - ۲۱۴
 خواجہ شمس الدین زکریا - ۲۱۴
 خواجہ شوکت بخاری (رک : شوکت) ۲۱۹
 خواجہ شیخ محمد اصفہانی - ۱۳۱
 خواجہ ضیاء - ۲۸۴
 خواجہ عابد - ۴۱۶
 خواجہ عبدالحکیم ترمذی - ۵۱۱ ، ۵۱۲ ، ۵۱۳
 خواجہ عبدالرشید - ۴۳
 خواجہ عبداللہ - ۵۲
 خواجہ عبداللہ انصاری - ۲۷ ، ۲۴۳ ، ۳۸۷
 خواجہ عبداللہ مروارید - ۱۱۷

- خیام - ۴۱۹
- د
- دابلیم - ۳۳۳
- دارا - ۱۲۹
- داراشکوه (رک : محمد دارا شکوه حنفی قادری
۴۱۹، ۲۶۹
- داعی (رک : شاه داعی شیرازی) ۴۵۹، ۴۶۴،
۴۸۰، ۴۹۵
- داعی الحسنی شیرازی - ۴۸۵
- داعی الی الله (رک : داعی محمود الحسنی) ۴۶۷
- داعی شیرازی - ۴۸۶، ۴۸۸
- داعی محمود الحسنی (رک : داعی الله) ۴۶۷
- داغستانی - ۱۲۹
- دانا - ۱۳۰
- دانش - ۴۱۹
- داودلونی اختر صاحب (جنرل -) ۱۹۸
- دردی سمرقندی - ۱۳۱
- درویش - ۱۳۰
- درویش خادم دشتستانی - ۲۵۷
- درویش دهکی - ۵۲
- درویش عبدالقادر قادری - ۱۲۵
- درویش محمد ایمن آبادی - ۳۲۲، ۳۲۳
- درویش نور علی شاه کرمانی - ۲۵۶
- دلشاد خاتون - ۲۱۴
- دمنه - ۳۳۳
- دوایی (رک فدالی دوالی) ۳۴۴
- دودمان عثمان - ۴۳۷
- دوره تیموری - ۳۶۵
- دولت (رک : میراز حسین انجوی شیرازی) ۵۶
- دولت (دختر کرمانشاهی) ۲۵۶
- دول رانی (رک : دولرانی خضر خان) ۱۷۵
- دولرانی خضر خان - ۱۷۵
- دویدی سلطان - ۴۱۴
- ده ده بزم آرا - ۳۳۰
- خواجہ عبید زاکانی - ۴۱۷
- خواجہ عصمت - ۱۱۷، ۵۱
- خواجہ عصمت بخاری - ۴۱۶
- خواجہ علاء الدین - ۲۸۴
- خواجہ علاء الدین زردوز - ۲۱۴
- خواجہ علاء الدین عطار ختن - ۲۸۴
- خواجہ علی حکیم ترمذی - ۲۴۳
- خواجہ عماد فقیہ - ۴۱۶، ۵۲
- خواجہ غیاث الدین حبیب الله - ۵۹۷
- خواجہ فضل الدین کاشی - ۱۲۹
- خواجہ کمال - ۱۵۹، ۱۱۷
- خواجہ کمال الدین مسعود خجندی - ۲۲۱، ۲۲۰
- خواجہ کمال خجند - ۲۲۱، ۲۲۰
- خواجہ کمال خجندی - ۴۱۶
- خواجہ کمالی
- خواجہ محمد اعظم دیدہ مری - ۶۸۰
- خواجہ مسعود قمی (رک : قاضی مسعود قمی،
مسعود) ۴۳۵
- خواجہ محمد اسعد - ۱۱۵
- خواجہ محمد باقی - ۱۴۵
- خواجہ محمد لاری - ۲۵۷
- خواجہ محمد هاشم - ۱۳۱
- خواجہ معین الدین - ۲۲۳
- خواجہ معین الدین چشتی - ۱۸۴
- خواجہ معین الدین حسن سنجری چشتی - ۶۵
- خواجہ مؤید مہنہ - ۵۱
- خواجہ میر سید شریف - ۲۸۴
- خواجہ میرم - ۵۱
- خواجہ میر محمد - ۲۸۴
- خواجہ نصرالله محبت - ۴۱۹
- خواجہ نصیر - ۱۳۰
- خواجہ نصیرالدین طوسی - ۵۶۳، ۲۱
- خواجہ نصیرالدین محمود الاودھی - ۴۰
- خواجہ نقشبند - ۴۱۲
- خواجہ ہام تبریزی - ۵۲
- خواجہ یادگار سیفی - ۴۱۷

رسول (رک : محمد «ص») ۱۰ ، ۳۷ ، ۴۹ ،

۲۸۴ ، ۱۱۹ ، ۸۲

رسول لله (ص) ۱۷۶ ، ۴۵۴ ،

رشکی - ۱۳۰ ،

رشکی همدانی - ۱۳۰ ،

رشید الدین ابوالفضل احمد بن محمد بن احمد

مهریزد میبیدی یزدی - ۳۸۶ ،

رشید الدین غازی - ۱۸۷ ،

رشید الدین وطواط - ۱۸۴ ،

رشید بینوا - ۵۲ ،

رشیدی زرگر - ۴۱۹ ،

رضا (ع) (امام هشتم) ۱۹۷ ،

رضا (رک : حسن «ع») ۴۶۰ ،

رضای جربادقانی - ۴۱۹ ،

رضای کاشی - ۱۳۰ ، ۴۱۹ ،

رضا میرزا - ۱۹۷ ،

رضایی - ۱۲۹ ،

رضوی - ۵۳ ،

رضی - ۱۲۹ ،

رضی دانش - ۱۳۱ ، ۴۱۸ ،

رعنا - ۳۰۰ ،

رفیع - ۱۳۱ ، ۱۲۶ ،

رفیع الدین حسین - ۴۲ ،

رفیعی - ۱۳۰ ، ۴۱۹ ،

رفیق - ۱۱۹ ، ۱۲۹ ،

رفیق اصفهانی - ۴۱۶ ،

رفیقی - ۵۲ ، ۱۳۰ ،

رمضان - ۱۱ ،

روغنی استرآبادی - ۴۱۷ ،

رهی معیری - ۱۸۴ ،

ریاضی - ۵۲ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۳۰ ، ۴۱۹ ،

ز

زاهد بیک هروی - ۴۳۴ ،

زاهد علی خان سخا - ۱۳۰ ، ۴۱۴ ، ۴۱۹ ،

زبیر - ۸۲ ،

ذ

ذبیح - ۱۲۷ ،

ذبیح الله صفا (دکتر) - ۵۲۳ ،

ذکریا - ۹۲ ،

ذوق - ۴۱۸ ،

ذوق (رک : آقا بزرگ شیرازی) ۲۵۶ ، ۲۵۷ ،

ر

رابطای قلندر - ۴۱۹ ،

راجا - ۱۲۶ ،

راج بیت راجای اوده - ۱۷۰ ،

راجه اجیت سنگه بهادر - ۳۴ ،

راجه بکر با جیت (بکرما جیت) ۶۷۷ ،

راجه بهادر بلرام - ۳۴ ،

راجه، راجهای بکرماجیت - ۵۴۷ ،

رازی - ۱۳۰ ،

رازی شیسرانی - ۴۱۹ ،

رازی گیلانی - ۴۱۹ ،

الراغب الاصفهانی - ۱۱۱ ،

رافع - ۱۲۲ ، ۴۱۸ ،

راقم - ۱۲۹ ، ۴۱۹ ،

راقم بخاری - ۱۲۶ ،

رانی (رک : دول رانی خضر خان) ۱۷۵ ،

راهدیان - ۵۱۷ ،

رای - ۱۳۹ ، ۳۳۳ ،

رایان - ۷۲ ،

رایان هندوستان - ۳۳۲ ،

زیعی طغرانبسب - ۴۲۰ ،

رحان علی (مولوی) - ۶۸۱ ،

رحان قلی توقابه قلهاق بن شنقار بهادر - ۵۱۱ ،

رحمت (رک : دیوان رحمت) ۲۰۹ ، ۲۱۰ ،

رحمت الله - ۲۳۷ ،

رحمت الله ابن شیخ محمد - ۵۲۹ ،

رحیم سقا - ۶۳۲ ،

رسالت صلی الله علیه وسلم (حضرت) - ۶۸۴ ،

رستم - ۲۷۶ ،

سردار دوست محمد خان بارکزی - ۴۱
 سردار محمد عظیم خان غازی - ۲۶ ، ۲۷
 سردار محمد عمر خان پسر سردار محمد عظیم خان
 غازی - ۲۶ ، ۲۷
 سردار محمد هاشم خان - ۴۴۲
 سردار محمد یوسف خان امیر کبیر - ۱۸۶
 سردار نصرالله خان - ۳۲۹
 سرمد - ۱۲۹
 سرود - ۱۳۰
 سرودی - ۴۱۷
 سرور - ۱۱۹
 سرور لاهوری - ۱۱۵
 سروش - ۴۱۸
 سعدالله خان - ۶۳۷
 سعدالدین گل شیرازی - ۴۱۹
 سعدی (رک : سعدی شیرازی) ۱۱۵ ، ۱۱۹ ،
 ۱۲۲ ، ۱۲۴ ، ۱۲۹ ، ۲۱۵ ، ۲۴۶
 سعدی شیرازی - ۱۸۴ ، ۴۹۸ ، ۵۵۹
 سعید - ۱۲۰
 سعید خان - ۱۲۴
 سعید قریشی - ۱۸۴
 سعید گیلانی - ۲۲
 سعید نفیسی - ۶۶ ، ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۶۹ ، ۲۱۳
 سقا - ۱۲۰ ، ۴۱۶
 سقطیان - ۵۱۷
 سکندر (رک : اسکندر) ۲۷۰
 سلسله اویسیه - ۶۹
 سلسله چشتیه - ۱۷۷ ، ۴۹۳
 سلسله حسینیہ - ۱۰۴ ، ۱۰۵
 سلسله حنفی قادری - ۲۶۹
 سلسله خاندان نقشبندی - ۲۸۵
 سلسله شطاریه - ۴۲۸
 سلسله صابری (رک : صابریه) ۱۴۸
 سلسله صابریه - ۱۴۸
 سلسله صفویه - ۱۷ ، ۳۹۶

زکی همدانی - ۴۱۶
 زلالی - ۱۳۱ ، ۴۱۹
 زلیخا - ۱۷۸
 زهراء (ع) - ۴۶۰
 زیب النساء بیگم - ۱۲۶
 الزیلعی الحنفی (علامه) - ۶۶
 زین العابدین (رک : علی بن الحسین «ع») ۳۱۶
 زین العابدین بن نجیم (نجیم) المصری - ۳۵
 زین العابدین شیرازی - ۱۲۹

س

سابق - ۱۱۹ ، ۴۱۹
 سابقه - ۱۲۶
 سادات حسینی - ۷۳
 ساطع - ۱۲۹
 ساعی - ۱۲۶
 ساقی خیابانی - ۴۱۷
 سالک - ۱۱۹ ، ۱۳۰
 سالک قزوینی - ۴۱۹
 سالک یزدی - ۴۱۶
 سالم - ۱۲۹ ، ۱۳۰
 سالم بیگ محمود - ۱۳۱
 سایر - ۴۱۹
 سایر مشهدی - ۱۳۱ ، ۴۱۹
 سایر - ۱۲۲
 سایل (رک : آقا جونی قیری) ۲۵۶
 سایی - ۵۱ ، ۵۲
 سبزه مشهدی (رک : حسین مشهدی) ۲۱۳
 سپاهی - ۱۳۰
 سپندی - ۱۲۶
 سپهری - ۱۳۰
 سحابی - ۴۱۹
 سراج الدین ابویعقوب یوسف بن ابی بکر محمد
 ابن علی السکاکی - ۵۸۷
 سراج الدین عبدالله - ۲۶۴
 سرخوش - ۱۲۴ ، ۱۲۹

- سلسلہ علوی - ۴۸۷
 سلسلہ قادریہ - ۲۶۷ ، ۳۱۲ ، ۳۸۳ ، ۴۹۳
 سلسلہ مجددیہ - ۱۴۵
 سلسلہ نعمت النہی - ۵۴۴
 سلسلہ نقشبندی - ۹۸
 سلسلہ نقشبندیہ - ۶۹ ، ۱۴۴ ، ۱۰۸ ، ۲۳۶ ، ۲۴۵ ، ۲۸۵ ، ۳۸۳ ، ۴۹۳ ، ۶۳۰
 سلسلہ نقشبندیہ مجددیہ - ۶۲۹
 سلطان ابو سعید بہادر خان - ۱۶۷
 سلطان باہو - ۳۱۱ ، ۳۱۲
 سلطان بدیع الرحمن بہادر خان - ۳۲۰ ، ۳۲۱
 سلطان بن سلطان خاقان ابن خاقان شاہ زمان عادل
 شاہ غازی - ۱۱۱
 سلطان بیک راہی - ۴۱۷ ، ۴۱۹
 سلطان توبان - ۲۱۴
 سلطان حسین بہادر - ۴۳۶
 سلطان زین العابدین (رک : حضرت اسکندر ثانی)
 ۵۵۸
 سلطان زین العابدین شاہ شجاع مبارز الدین محمد
 (مجاہد السلطنہ) - ۳۹۲
 سلطان عبدالحمید خان - ۴۳۷
 سلطان عبداللہ قطب شاہ بن قطب شاہ - ۴۶
 سلطان علاء الدین - ۱۷۵
 سلطان علی طیب خراسانی - ۱۳۷ ، ۱۶۸
 سلطان علی مشہدی - ۲۰۱
 سلطان علی نقاش - ۵۱
 سلطان علی ۱۵ - ۲۰۱
 سلطان قطب الدین ابوالفتح محمد بن یمین الدین
 خوارزم شاہ ارسلان تکین - ۲۳۲
 سلطان کمال الدین - ۱۱۲
 سلطان محمود میرزا - ۵۲
 سلطان محمد فخری بن امیری ہروی - ۵۰
 سلطان یعقوب آق قویونلو - ۱۸۱
 سلمان - ۵۱ ، ۱۱۴ ، ۱۱۹ ، ۱۲۷ ، ۱۳۰ ، ۲۱۳
 سلمان ساوجی - ۱۳۱ ، ۲۱۳ ، ۲۱۴
 سلیم - ۱۱۹ ، ۴۱۹
 سلیم (رک : محمد قلی سلیم) - ۴۳۳ ، ۴۳۴
 سلیمان و بنقیس - ۶۸۰
 سنائی - ۱۸۴
 سنائی غزنوی - ۴۲۴
 سنی - ۲۳۵ (رک : احسنیت و جماعت)
 سوہوری - ۱۱۵
 سومرہ - ۷۲
 سہروردیان - ۵۱۷
 سہودی یا سہودی - ۱۱۰
 سہمی - ۱۱۹
 سہیلی - ۵۱ ، ۱۲۰
 سید - ۱۱۹
 سید - ۱۲۶ ، ۱۲۹ ، ۴۱۹
 سید احمد سند - ۴۱۹
 سید احمد کبیر - ۴۵
 سید اختر حسین شمس الحکمہ - ۵
 سید اسماعیل جرجانی - ۲۳۳
 سید اسماعیل گرگانی - ۲۵۳
 سید اکرم شاہ (اکرام) (دکتر) - ۵۷۷
 سید الیاس (رک : شاہ ابوالنصر) - ۴۰۷
 سید امیر بخش (رک : سید نٹھو شاہ) - ۵۹۳
 سید انور بدخشانی - ۱۲۶
 سید باقر الداماد - ۲۹۷
 سید بہاؤالدین محمد بن بخاری معروف بہ نقشبند
 والعطار - ۲۵
 سید پیر حسام الدین راشدی - ۷۲ ، ۲۵۷
 سید جعفر - ۱۲۷
 سید جعفر المکی الحسینی - ۴۰
 سید حسن زینتی - ۴۱۹
 سید حسن واعظ شیروانی - ۱۳۱
 سید حسین - ۵۵۷
 سید حسین خالص - ۱۳۱
 سید خواجہ - ۶۰۱
 سید روزی (رک : میر عیسیٰ کوہ زوری) - ۱۲۴
 سید زین الدین ابوالبرہم اسماعیل بن حسن بن محمد
 بن احمد حسین گرگانی - ۲۳۰ ، ۲۳۴

- سید نادر العسینی (رک : سید نادر شاہ کیانی) ۳۱۷
 سید نادر شاہ کیانی (رک : سید نادر العسینی) ۳۱۷
 سید نتھو شاہ (رک : سید امیر بخش) ۵۹۳
 سید نذر محمد بہادر خان - ۵۱۱
 سید نسیمی - ۱۱۷، ۵۲
 سید نور الدین نعمۃ اللہ - ۴۸۱
 سید نور محمد قادری - ۳۷۹
 سید نور محمد قریشی - ۱۳۹
 سید یحیی - ۱۲۹
 سیف اسفرنگ (رک : سیف افرنگی) ۲۱۶
 سیف الدین ابو نصر احمد بن الحسن بن احمد
 الدرواجکی - ۹۴-۹۰
 سیف الدین اعرج اسفرنگی - ۲۱۶
 سیف الدین اسپرنگی (اسفرنگی) ۲۱۶، ۲۱۵
 سیف الدین باخرزی - ۲۱۷
 سیفی - ۱۳۱، ۱۲۰
 سیکھا - ۴۲۱، ۴۰۱
 سیمرخ - ۵۷۲
 السیوطی - ۲۶۹، ۲۶۲

ش

- شاہ پور ۱۱۹ - ۳۲۵
 شادمان کھکر - ۴۱۹
 شافعی - ۳۳۵
 شانی - ۱۲۹، ۱۲۰
 شانی تگلو - ۴۱۸
 شاہ ابو النصر (رک : سید الیاس) ۴۲۷
 شاہ ارزانی (رک : محمد ارزانی) ۳۷۴
 شاہ اسمعیل صفوی - ۱۸۰، ۴۱۹
 شاہ افضل ابن شاہ کتور - ۵۹۸
 شاہ بدخشان - ۱۲۷
 شاہ پور - ۱۲۷
 شاہ جهان - ۱۲۰
 شاہ جهان (- پادشاہ) - ۴۲۶
 شاہد - ۳۰
 شاہ ابو سعید - ۲۱۴

- سید زین العابدین شیرازی (رک : ہمد) ۲۵۶
 سید شاہ صادقاً - ۴۱۸
 سید شریف علی بن محمد الجرجانی (رک : میر سید
 شریف الجرجانی) ۱۳۶
 سید صابر علی دیولی - ۲۵۶
 سید صدر الدین - ۱۱۵
 سید صدر الدین ابو الفتح محمد بن یوسف حسینی
 چشتی دہلوی (رک : سید محمد گیسو دراز) ۴۰
 سید صفدر علی شاہ - ۵۷۷
 سید عظیم الدین دیولی - ۲۵۶
 سید علی قادری نظامی نیازی فخری - ۶۱۶
 سید غازی توه - ۱۲۶
 سید غریب نواز (رک : سید محمد گیسو دراز) ۴۰
 سید غفور احمدی - ۴۴۲
 سید غلام حسین خان - ۲۹۷
 سید غلام شاہ صاحب - ۴۱۹
 سید غلام شاہ قفانی - ۲۰۴
 سید غلام محی الدین شاہ - ۵۷۳
 سید قاسم انوار - ۳۸۸
 سید محمد - ۴۲
 سید محمد بن عبداللہ (رک : شاہ عالم من عند اللہ)
 ۱۷۷، ۱۷۶
 سید محمد بن ابن نصیر الدین جعفر حسینی مکی
 (رک : سید محمد گیسو دراز) ۴۰
 سید محمد تقی فخر داعی گیلانی - ۱۷۴
 سید محمد شاہ - ۳۲۱
 سید محمد شعلہ - ۱۳۰
 سید محمد صدیق - ۲۷۳
 سید محمد طیب ہمدانی (قصوری) ۳۹۰
 سید محمد گیسو دراز - ۱۷۷، ۱۷۶، ۴۰
 سید محمد مکی حسینی (رک : سید محمد گیسو دراز)
 ۴۰
 سید محمد نقشبندی - ۴۴۲
 سید محمد ولد سید حسن - ۸۲
 سید محمود قورچی - ۵۲
 سید مرتضی - ۴۱۸

- شاه داعی - ۴۸۰
 شاه رخ تیموری - ۳۶۵ ، ۳۶۷
 شاه زاده مسلم - ۵۲۸
 شاه سلیمان صفوی - ۷۵
 شاه شجاع - ۱۲۷ ، ۱۲۹
 شاه صادق - ۱۱۹
 شاه صورت بخاری - ۴۱۸
 شاه طاہر دکنی - ۱۲۹
 شاه عالم پادشاہ - ۶۷۷
 شاه عالم من عندالله (رک : سید محمد بن عبداللہ)
 ۱۷۶ ، ۱۷۷
 شاه عباس - ۱۱۹
 شاه عباس بزرگ - ۳۹۶
 شاه عبدالحق محدث دہلوی - ۱۰۹ ، ۱۱۰
 شاه عبدالرحمان (مولانا) - ۶۵
 شاه عبدالعزیز دہلوی (مولانا) - ۴۸ ، ۴۹
 شاه عبدالعزیز محدث دہلوی - ۴۵۰
 شاه عبدالقادر (رک : شیخ عبداللہ گیلانی) ۳۸۳
 شاه عزیز اللہ (حضرت) - ۴۱۹
 شاه غریب میرزا - ۵۲
 شاه نور - ۱۲۹
 شاه قاسم - ۱۱۷
 شاه قاسم انوار - ۴۱۷
 شاه قلی خلخالی - ۱۳۱
 شاه کبود جامہ - ۱۳۰
 شاه محمد حسن صابری چشتی - ۱۴۷ ، ۱۴۸
 شاه محمد صفی پوری - ۳۴۳
 شاه محمد قریشی - ۳۴۷
 شاه محمود - ۲۱۴
 شاه مستان - ۱۱۵
 شاه میرزا غریب - ۵۲
 شاه ناصر - ۱۲۷
 شاه نظر قمی - ۱۳۱
 شاه نعمت اللہ ولی - ۴۸۵ ، ۵۳۱ ، ۵۴۴
 شاه نعمت اللہی الحسینی - ۶۸۷
 شاه نقشبند - ۲۰
 شاه نقشبند خواجہ بہاء الدین - ۳۸۳
 شاہی - ۱۱۷ - ۱۱۹ ، ۱۲۰ ، ۱۲۹ ، ۱۳۰ ، ۴۱۹
 شاہی بن احمد شاہ ابن شاہ کلیم - ۹۶
 شایق - ۱۱۹ ، ۱۲۶
 شبلی نعمانی - ۱۷۴
 شجاع - ۱۳۰
 شجاع خان - ۱۲۹
 شجاع الملک - ۱۲۶
 شجاع الملک پادشاہ چترال - ۳۶۲
 شجاع الملک درانی - ۱۲۷
 شجاعی - ۵۲
 شرر - ۱۱۹ ، ۱۲۷
 شرر کابلی - ۱۲۷
 شرف الدین - ۱۲۹
 شرف الدین (شہاب الدین) عبداللہ بن فضل اللہ
 شیرازی (رک : و صاف الحضرة) ۶۲ ، ۶۳ ، ۶۴
 شرف بن محمد العطاسی - ۳۴۷ ، ۳۴۸
 شرف جہان - ۴۱۷ ، ۴۱۸
 شریف - ۱۳۰
 شریف آملی - ۴۱۹
 شریف احمد - ۱۱۵
 شریف تبریز - ۴۱۷
 شریف تبریزی - ۱۸۴
 شریفی - ۱۲۰
 شریفی یزدی - ۴۱۸
 شعوری - ۱۲۰ ، ۱۳۰
 شعیب (ع) - ۶۵۳
 شغف - ۱۳۱
 شغفی - ۴۱۶
 شغابی - ۱۱۹ ، ۱۲۷ ، ۱۳۰ ، ۱۳۱
 شغابی اصفہانی (رک : حکیم شغابی) ۳۹۶
 شہال (نام شخص) - ۱۸۶
 شمس (رک : شمس تبریزی) ۳۹۷
 شمس الحق (رک : شمس الحق تبریزی) ۳۹۷
 شمس الحق تبریزی - ۱۱۷ ، ۲۱۸

- شیخ احمد غزالی - ۱۲۹
 شیخ احمد واعظ - ۱۱۵
 شیخ احمد یحیی منیری - ۶۵۴
 شیخ الاسلام انصاری (رک: خواجه عبداللہ انصاری)
 ۳۵۵
 شیخ الاسلام برهان الدین - ۳۴۳
 الشیخ الامام - ۱۰۶
 الشیخ الامام ابی القاسم الحسینی بن المفضل - ۱۱۱
 شیخ الہدای سرہندی - ۴۲۵
 شیخ امام کمال الدین حسین بن حسن کاشانی
 خوارزمی کبروی - ۱۳۲، ۱۳۳
 شیخ اوحید الدین - ۴۱۸
 شیخ اوحیدی مراغہ - ۱۲۰
 شیخ اویس (سلطان السعید) - ۲۱۴
 شیخ بانہالی - ۱۱۵
 شیخ برهان الدین علی بن ابی بکر المرغینانی الحنفی -
 ۶۸۲
 شیخ بہائی - ۱۲۰، ۱۲۴
 شیخ بہاء الدین عاملی - ۲۸۷
 شیخ جنید بغدادی - ۱۱۵
 شیخ حسین - ۱۰۴، ۱۰۵
 شیخ حمزہ - ۴۳۷
 شیخ حیدر علی ابن شجاع الدین محمد لطیف پوری -
 ۲۸۹، ۲۹۰
 شیخ خلیل اللہ بدخشانی - ۶۸۷
 شیخ داود بن محمود بن القصیری الرومی - ۲۹۵
 شیخ رکن الدین علاء الدولہ سمنانی - ۸۹
 شیخ روز بہان (رک: ابوالبقر الباقلی) - ۲۴۰
 شیخ رھانی - ۱۱۷
 شیخ سحاب - ۳۸۸
 شیخ سعد الدین بن سعادت الحموی - ۴۶۶
 شیخ سعد الدین ابی السعادت الحموی - ۴۸۴
 شیخ سعد الدین احمد البرکی الانصاری - ۶۱۶
 شیخ سعدی - ۵۱، ۱۱۷، ۱۲۶، ۲۱۱، ۲۱۲
 شیخ سعدی شیرازی - ۵۶۰
 شیخ شمس الدین محمد بن مکی الشہید - ۳۱۶

- شمس الدین بدخشی - ۱۲۷
 شمس الدین علی - ۱۲۷
 شمس الدین فقیر - ۱۳۰
 شمس الدین محمد حافظ شیرازی ۱۹۷
 شمس الدین محمد ولی دکنی (رک: ولی دکنی)
 ۲۲۸
 شمس المناقب - ۱۲۰
 شمس تبریز (رک: شمس تبریزی) ۲۱۷، ۲۱۸
 شمس تبریزی (رک: شمس الحق، شمسی) ۳۹۷
 شمسی - ۱۲۹، ۴۱۸
 شمن دایم - ۱۲۰
 شوق افندی - ۱۳۰
 شوکت - ۱۱۹، ۱۲۶، ۱۲۹
 شوکت (رک: میرزا شوکت بخاری) ۲۱۹، ۲۲۰
 شہاب الدین ابی العباس احمد بن محمد القسطلانی
 المصری - ۶۳۸
 شہاب الدین سہروردی - ۶۶۸
 شہداد خان تالپر - ۲۵۷
 شہرت - ۴۱۹
 الشہید بکربلا (ع) - ۴۶۰
 شہید قمی - ۴۱۹
 شہیدی - ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۳۰
 شہیدی سمرقندی - ۴۱۸
 شیخ (رک: ابونصر فراہی) ۳۰۷
 شیخ آذری - ۵۲، ۴۱۹
 شیخ ابراہیم قوام - ۳۸۸
 شیخ ابو اسحاق - ۴۷۹، ۴۸۱
 شیخ ابوالحسن خرقانی - ۵۶۳
 شیخ ابو القاسم - ۱۳۱
 شیخ ابو سعید ابو الخیر - ۱۲۹
 شیخ ابو عبداللہ محمد بن یوسف الشامی - ۲۶۰
 ۲۶۱
 شیخ ابو عبدالرحمن السلمی النیشابوری - ۲۶
 شیخ احمد سرہندی امام ربانی مجدد الف ثانی - ۶۹
 ۱۴۵، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰
 شیخ احمد الفاروقی السرہندی - ۵۱۵

- شیخ شہاب الدین سہروردی - ۲۶۵
 شیخ عبدالحق محدث دہلوی بخاری - ۱۱۵، ۱۹، ۴۲۹، ۴۲۸
 شیخ عبدالخالق - ۶۷۸
 شیخ عبدالرحیم سیور بہاری - ۴۲۵
 شیخ عبدالعزیز جونپوری - ۶۲۹
 شیخ عبدالعزیز دہلوی - ۶۴۹
 شیخ عبدالقادر گیلانی (الگیلانی) - ۲۶۶، ۲۶۷، ۳۷۹، ۳۷۵
 شیخ عبدالکریم - ۲۶۷
 شیخ عبدالکریم السہان مدنی - ۶۱۲
 شیخ عراقی - ۵۲
 شیخ عزالدین محمود کشی - ۶۷۴
 شیخ عطار نیشابوری - ۷۶، ۱۲۲، ۴۳۸، ۴۷۹
 شیخ علی - ۲۱۴
 شیخ علی خان لڑکی - ۲۵۷
 شیخ علی غزوی (قزوینی) - ۱۲۴
 شیخ علی نقی - ۱۳۱
 شیخ عنایت اللہ - ۵۳، ۵۴، ۵۵
 شیخ فخرالدین عراقی - ۴۱۹
 شیخ فخرالدین محمود بن الیاس الروسی (رک: محمود بن الیاس) - ۲۸۶
 شیخ فریدالدین عطار - ۷۷، ۱۱۵، ۴۸۸
 شیخ فریدالدین محمد عطار - ۴۷۳
 شیخ فرید گنج شکر - ۳۲۲
 شیخ قلندر بخش جسرأت - ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷
 شیخ کہال الدین حسین خوارزمی - ۶۷۰
 شیخ کہال الدین عبدالرزاق بن ابی الغنایم احمد الکاشی - ۲۹۵
 شیخ محسن فانی کشمیری - ۴۱۷
 شیخ محمد بن شیخ عبدالکریم السہان المدنی القادری الخلوٹی - ۶۱۱
 شیخ محمد بن عثمان بن عمر البلخی - ۳۳۴
 شیخ محمد اشرف بن مرید حنفی شہاداری لاہوری - ۷۰
 شیخ محمد حسن - ۵۰۱
 شیخ محمد روز بہان - ۴۸۱
 شیخ محمد علی حزین - ۴۱۶
 شیخ محمد بحر ابی ابن عمر - ۱۳۸، ۱۳۹
 شیخ محمد معصوم ابن شیخ احمد سرہندی - ۶۳۰
 شیخ محمد ولد شمس الدین - ۲۵۲
 شیخ محی الدین - ۳۸۳
 شیخ محی الدین ابو محمد عبدالقادر گیلانی حسن حسینی - ۶۱۷
 شیخ محی الدین میبد عبدالقادر گیلانی - ۵۷۱
 شیخ محی الدین عبدالقادر گیلانی - ۲۲۲، ۲۲۳
 شیخ محی الدین عربی - ۴۸۶
 شیخ محی الدین محمد بن علی ابن العربی الطائی - ۶۷۶، ۲۹۵
 شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی - ۴۱۶، ۴۲۰، ۴۲۱
 شیخ معین الدین چشتی - ۱۲۶
 شیخ مؤید الدین بن محمد بن صاعد بن محمد البخاری الصوفی الجندی - ۲۹۵
 شیخ نجم الدین کبری - ۵۰۲
 شیخ نزاری قہستانی - ۴۱۹
 شیخ نصیر الدین - ۶۲۰
 شیخ نفی - ۱۳۰
 شیخ یحییٰ دنجاہی - ۲۹۹، ۳۰۰
 (صابر) (رک: میرزا مہدی شیرازی) - ۲۵۶
 شیخ یعقوب چرخی (رک: یعقوب چرخی، مولانا) - ۲۲۷، ۹۹
 شیخ یعقوب صرفی - ۱۱۵، ۴۱۸
 شہزادان - ۴۸
 شہر خان - ۱۲۶
 شیر دل خان - ۶۷۸
 شیعه - ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۵۷، ۳۲۷، ۳۳۶
 شیعیہ امامیہ - ۹۲
 شیعیان - ۹۶، ۳۱۶
ص
 صابر (رک: میرزا مہدی شیرازی) - ۲۵۶
 صابری (رک: علا الدین احمد صابری تہری) - ۱۵۸

- صاحبہ - ۴۱۷
صاحبہ جدید - ۱۲۶
صادق - ۱۲۰
صادق بخاری - ۱۲۶
صافی - ۱۳۱، ۱۱۹
صالح - ۵۲
صالح بن حاجی اسماعیل گیلانی لاهیجانی - ۱۲۱،
۱۲۲
صالح مشہدی - ۴۱۶
صالحی مشہدی - ۴۱۸
صانعی - ۴۱۸
صائب - ۵۲، ۱۱۹، ۱۲۲، ۱۲۶، ۱۲۹،
۱۸۴
صباحی شیرازی - ۱۳۱
صبحی - ۴۱۷
صبری روز بہان صفاہانی - ۴۱۷
صبوحی - ۱۳۱
صبوری - ۱۲۰
صبوری تبریزی - ۱۳۱
صحابہ کبار (رض) - ۱۳۹، ۳۳۸، ۳۷۶
صدر الدین محمد - ۲۹۷
صدرالدین محمد بن حاجی محمد حسن نیشابوری -
۶۲۵
صدر الدین محمد بن عبدالحبیب بن احمد زین
العابدین العاملی - ۲۹۷
صدیق - ۱۲۹
صدیق اکبر (رک: ابوبکر صدیق «رض») - ۱۴۵
صرفی (رک: یعقوب صرفی) - ۱۱۴، ۱۱۹، ۱۳۰،
۴۱۶
صفائی - ۱۲۰
صفویہ - ۳۶۳
صفی - ۴۱۶
صفی قلی خان شاملو - ۲۱۹
صفیری - ۱۳۱
صفیری جونپوری - ۱۳۰
صفی الدین محمد الطیب گیلانی - ۱۶۶، ۱۶۵
- صلاح خان - ۵۶۴
صیدی - ۱۲۹
صمیمی - ۱۲۶
- ض
- ضمیری - ۴۱۷، ۱۳۰
ضمیری اصفہانی - ۱۳۰
ضیا - ۴۱۹، ۱۱۷
ضیا الحق حسام الدین - ۳۰۲، ۳۰۱
ضیاء الدین - ۴۱۸، ۳۲۱
ضیاء الدین نخشبی - ۵۰۸، ۵۰۷
ضیا نخشبی (رک: نخشبی) - ۳۲۵، ۲۷۴
ضیابی - ۵۱
- ط
- طالب - ۱۱۹
طالب آملی - ۴۱۶، ۱۲۹، ۱۲۱
طالبیا - ۴۱۹
طالبای اصفہانی - ۲۲
طالبای کلیم - ۴۱۶
طاہر - ۱۲۹، ۱۱۹
طاہر شوشتری - ۲۵۷
طاہر وحید - ۱۳۱
طاہری - ۱۳۰، ۵۳
طاہری ہروی - ۴۱۸
طیبیب - ۱۲۷
طرزی افشار - ۱۱۹
طغرا - ۱۲۹
طغرل - ۱۲۶
طغرل خواجہ احراری - ۱۲۶
طور معانی (?) - ۱۹۹
طوسی - ۱۲۹، ۱۱۹، ۱۱۷
طوسیان - ۵۱۷
طوقان - ۱۱۹
طوقان - ۱۲۹
طیفوریان - ۵۱۷
طینقروش - ۲۳۹

ظ

ظریف - ۴۱۸

ظریفی - ۱۳۰

ظفر خان احسن - ۱۲۹ ، ۴۱۶

ظہور احمد - ۲۸۲

ظہیر - ۱۲۰ ، ۶۴۶

ظہیر الدین ابوالفضل طاہر بن محمد فاریابی - ۵۲۳

ظہیر الدین فاریابی - ۴۱۸

ظہیر فاریابی - ۱۲۶ ، ۱۸۴ ، ۲۱۷

ظہیری - ۴۱۷

ع

عاجز - ۱۴۷

عاجز داملا محمد ابراہیم - ۱۴۷

عادل - ۴۱۷

عادل - ۵۱

عارف - ۵۲ ، ۱۲۰ ، ۱۲۷

عارف دانشمند - ۱۳۰

عارف لاہوری - ۱۳۰

عارف - ۵۳ ، ۱۱۹ ، ۴۱۷

عاشق - ۱۱۵ ، ۱۱۹ ، ۱۲۷ ، ۱۳۱

عاصی (حفیظ اللہ راموہ) - ۱۱۵

عاقل - ۱۱۹

عاقل ہروی - ۱۳۱

عالم تبریزی - ۴۱۸

عالی (رک : میرزا محمد حسین شیرازی) - ۲۵۵

عامی (رک : حاجی حسین شیرازی) - ۲۵۶

عائشہ (رض) - ۲۸۴

عباس (ع) - ۱۰

عباس حسینی - ۴۱۸

عباس علی بن عطاء اللہ (رک : حامد) - ۱۰

عباس میرزا نائب السلطنہ - ۲۵۷

عباسی (خلفاء) - ۲۲

عباسیہ - ۷۳

عبدالاحد - ۶۲۹

عبدالباقی (رک : ناظم) - ۱۸۰

عبدالجبار کی - ۲۸۷

عبدالجلیل - ۲۶۴

عبدالجلیل بن محمد بن احمد بن عضوم المرادی

القیروانی - ۵۸۸

عبدالجواد تبریزی - ۲۵۷

عبدالحق - ۳۳۴

عبدالحق بن سیف الدین الترمذی الدہلوی البخاری

(رک : شاہ عبدالحق محدث دہلوی) - ۱۰۹

عبدالحکیم پوری - ۴۵۰

عبدالحکیم ولد حکیم احمد ظریف الدین - ۲۳۳

عبدالحمید بھجت شیرازی - ۲۵۷

عبدالحمی بن خواجہ چاکر حصاری - ۶۲۸

عبدالخالق بن عبدالرحیم یزدی - ۵۹

عبدالرحمن بن احمد الجامی - ۶۷۶

عبدالرحمن بن مغفور میرزا مخدومی زندہ فیلی - ۹۴

عبدالرحمن جامی (رک : جامی ، مولانا نورالدین

عبدالرحمن جامی) ، ۱۹۱ ، ۶۷۲

عبدالرحیم - ۴۱۵ ، ۶۹۰

عبدالرحیم بن احمد سور - ۳۸۷ ، ۳۸۸

عبدالرسول - ۵۵۶

عبدالرسول بن الملت والدین بن عبدالہ ظاہر

ابن حسن القریشی - ۵۵۴

عبدالرشید الحسینی التتوی - ۶۳۳ ، ۶۳۴

عبدالعلیم - ۲۵۱

عبدالغفور لاری - ۵۰۲

عبدالغنی - ۱۸۴

عبدالقادر - ۲۰

عبدالقدوس - ۲۵۰

عبدالقیوم - ۵۹۰

عبدالکری - ۶۶۵

عبدالکرم بن مخدوم درویشہ - ۵۹۸

عبداللطیف بن شیخ سلیمان تربتی - ۷۹ ، ۸۰

عبداللطیف بن عبداللہ العباسی الموہوی - ۴۲۴

عبداللطیف بن عبداللہ کبیر (العباسی) - ۴۲۵

۴۲۶

عبدالمطلب - ۲۴۹ ، ۶۴۸

- عزلات - ۴۱۹
- عزیز (رک : عزیز لکهنوی) ۴۳۶
- عزیز بن محمد النسفی - ۶۲۶
- عزیز جانی ۴۹۶
- عزیز قزوینی - ۱۳۱
- عزیز لکهنوی - ۴۳۶
- عشرت دختر کاشانی - ۲۵۶
- عشرقی - ۴۱۸ ، ۱۱۹
- عصمت - ۴۱۸ ، ۱۲۰ ، ۱۱۹
- عصمت بخاری - ۱۲۶
- عصمت کشمیری - ۱۱۹
- عضد - ۵۳
- عضدالدوله جمال‌الدین حسین بن فخر‌الدین حسین
- انجو - ۳۴۲ ، ۳۴۱
- عضد‌الدین ایچی - ۵۹۷
- عطاءسمعی شیرازی - ۱۸۴
- عطار (رک : سید بهاؤالدین محمد بن بخاری) ۲۵
- عطار (نیشا بوری) - ۵۲ ، ۷۶ ، ۱۲۰ ، ۴۱۹
- ۵۷۱
- عطا محمد خان - ۲۲۷
- عطایی - ۴۱۸ ، ۱۱۹
- عظیم - ۱۱۹
- عظیهای نیشابوری - ۴۱۸
- عظیم نیشابوری - ۱۲۶
- عفت دختر شیرازی - ۲۵۶
- عفتی - ۱۳۰
- عفیف عسیران (د کتر -) ۱۰۰
- عقیقه دختر خراسانی - ۲۵۶
- عقیق دختر یزدی - ۲۵۶
- علاء‌الدین علی بن ابی‌العزم القرشی - ۶۱۳
- علاء‌الدین علی بن محمد (رک : قوشجی) ۱۳۶
- علاء‌الدین علی احمد صابر کلیری - ۱۴۸
- علامہ سعد‌الدین مسعود بن عمر تفتازانی - ۵۸۶
- ۵۸۷
- علائی اشتیاقی - ۱۳۰
- علمی - ۴۱۹
- عبدالواحد بن تمیمی آمدی - ۲۹۳ ، ۲۹۴
- عبدالواحد بن محمد المقتی - ۳۷۷
- عبدالله - ۶۵ ، ۴۹
- عبدالله بن حیدر محمد بن یادگار محمد المروزی -
- ۶۷۱
- عبدالله بن مسعود بن تاج الشریعة عمر - ۳۰۸
- عبدالله خان - ۱۳۰
- عبدالله خان اوزبک (بوزبک) ۲۳۵ ، ۲۳۶
- ۵۴۶
- عبدالله حسرت شیروانی - ۲۵۶
- عبدالله عارف - ۱۲۶
- عبدالله عبدی خویشکی قصوری - ۶۵۴
- عبدالله مظاہری - ۳۱۶
- عبدالله گدا - ۵۹۴
- عبدالهادی - ۴۱۸
- عبدی (رک : عبدالله خویشکی قصوری) ۶۵۴
- عبید - ۵۳
- عبیدالله ازبک - ۵۹۷
- عبیدالله جان مجددی - ۱۸۴
- عبیدالله بن محمود بن المحبوبی - ۳۰۸
- عبید خان - ۵۱
- عبید زا کانی - ۴۲۰ ، ۱۲۰
- عبیدی - ۴۱۶
- عتبة الغلام - ۴۰۲
- عتیقی (عتیقی) ۱۳۰
- عثمان (رض) ۷
- عجم - ۴۷۷
- عذری - ۱۳۰
- عراقی - ۱۲۷ ، ۱۱۵
- عرب - ۴۷۷ ، ۴۵۰ ، ۱۱۹
- عرشی - ۴۱۸
- عرفی - ۱۲۹ ، ۱۲۶ ، ۱۱۹
- عرفی شیرازی - ۱۸۴
- عزالدین احمد یوسف - ۳۱۲
- عزت - ۴۱۷ ، ۴۱۶
- عزلی - ۱۳۰

علمی هروی - ۴۱۸	عمر (رض) - ۵۱۵
علوی - ۴۱۹ ، ۱۲۰	عمر بن خطاب (رض) - ۴۴ ، ۴۵
علی (ع) (۱۰ ، ۱۲۲ ، ۱۵۲ ، ۱۵۴ ، ۲۰۵ ، ۲۹۳ ، ۲۹۴ ، ۴۴۹ ، ۴۵۷ ، ۴۸۷ ، ۵۰۷ ، ۵۶۳	عمر خان خوقندی - ۱۲۷
علی (رک) : میرزا علی خان تانپر (۲۵۶	عمر خیام - ۱۲۷
علی احمد - ۶۶۶	عنایت - ۱۳۰
علی ادب - ۱۳۰	عنایت خان آشنا - ۴۱۹
علی ادب جعفری (رک) : جعفری ، داکتر - ۲۳۷	عنصری - ۲۱۷
علی پروان گر - ۱۴۲	عیار - ۴۱۹
علی بن الحسین - ۳۱۶	عیان - ۴۱۹
علی بن ابی طالب (ع) (۱۲۴ ، ۱۳۴ ، ۱۵۱ ، ۱۵۴ ، ۲۹۳ ، ۲۹۴ ، ۴۷۵ ، ۴۷۸ ، ۴۸۱ ، ۴۸۵ ، ۵۰۶	عیسی (ع) (۶۹ ، ۹۲
علی بن الحسین البواعظ الکاشفی المشهور بالصفی - ۲۴۵ ، ۲۴۲ ، ۲۴۳	عیسی - ۱۲۶
علی بن سلطان القاری - ۳۶۲	عیسی بلخی - ۱۲۹
علی بن عیسی الکحال - ۷۸ ، ۷۹	عین القضاة همدانی - ۱۰۰ ، ۱۰۱
علی بن محمد ابوبکر بن ادیب المدعو بضمیر اکرام - ۶۰۳	
علی جان باوردی - ۶۷۴	غ
علی رضا (امام) - ۵۸	غازی ۳۷۵
علی شیر - ۱۸۰	غافل بدخشانی - ۱۲۶
علی شیر آملی - ۶۳۹	غالب - ۱۳۰
علی شیر نوایی - ۸۹	غایبی - ۴۱۹
علی قلی سلیم (رک) : محمد قلی سلیم (۴۲۴ ، ۴۳۳	غربت - ۴۱۸
علی میرزا خان مایل لوزکی - ۲۵۶ ، ۲۵۷	غزنی هروی - ۱۲۹
علی محمد قزوینی - ۱۳۱	غزالی (رک) : ابو حامد محمد - (۳ ، ۵ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ، ۱۲۹ ، ۱۰۳
علی مرتضی (ع) (۱۹۷ ، ۴۱۵ ، ۴۵۰	غزالی مشهوری - ۵۱ ، ۵۳
علی نقی - ۱۳۰	غلام احمد فاروقی نقشبندی - ۵۷
علی نقی کمره - ۱۲۰ ، ۱۲۹ ، ۴۱۶	غلام انببی - ۲۷۶
علی نقی میرزا والا - ۲۵۵	غلام جیلانی - ۶۳۹
عهاد - ۱۱۹ ، ۴۱۹	غلام حسن درویش - ۵۲
عهادالدین بغدادی - ۵۹۷	غم حبیب - ۶۳۹
عهادالدین محمد عارف عبدالنبی عثمانی شطاری - ۵۱۵	غلام محمد بن غلام هروی بن غلام مرتضی
	قریشی الصدیقی - ۳۷
	غلام محمد جان - ۱۲۱
	غمگین - ۱۲۶
	غمین (رک) : میرزا محمد نقی شوشتری (۲۵۴
	غنایی - ۱۲۰
	غنی کاشمیری - ۱۲۶

فخری (رک : سلطان محمد فخری بن امیری هروی)
 فخری - ۱۱۹ ، ۵۱
 فخری رازی - ۱۲۰
 فدایی - ۱۳۰
 فدایی دوابی (رک : دوابی) ۳۴۵ ، ۳۴۴
 فراقی - ۱۲۰ ، ۵۲
 فرامرزی بیک ضیائی - ۲۵۶
 فرخ سیر پادشاه - ۶۸۵ ، ۶۸۶
 فرخی - ۱۸۴
 فرد - ۱۳۱
 فردوسی (رک : حکیم فردوسی) ۱۲۰ ، ۱۰۴
 فردوسیان - ۵۱۷
 فردی - ۴۱۷
 فرش - ۸۲
 فرشی - ۴۱۸
 فرقه حنفی - ۸۴
 فروغی - ۱۲۴ ، ۱۱۹
 فریاد - ۱۲۷
 فرید شایق - ۱۳۱
 فریدون - ۱۲۶
 فریدون حسین میرزا - ۵۲
 فریدون خان - ۲۲۷
 فسونی - ۲۲
 فصولی - ۱۲۰
 فصیح - ۱۲۹
 فصیحی - ۱۲۷ ، ۱۲۹
 فصیحی تبریزی - ۴۱۷
 فضل احمد - ۶۱۰
 فضل الہی - ۲۹۷
 فضلی - ۴۱۸
 فضولی - ۱۱۹ ، ۱۲۲ ، ۳۴۳
 فطرت - ۱۳۰ ، ۱۳۱
 فغان کاپا - ۱۲۶
 فغانی - ۱۱۹ ، ۱۳۰ ، ۱۸۱ ، ۱۸۲ (رک : بابا فغانی)
 فقہور - ۱۱۹

غنی کشمیری - ۱۲۶
 غنیمت - ۱۲۰ ، ۱۲۹
 غنیمت کنجاہی - ۴۳۹
 غیاث - ۵۳
 غیاث الدین - ۵۲۰
 غیاث الدین علی بن اسیران الحسنی الاصفہانی -
 ۵۶۳
 غیاث الدین محمد - ۲۱۴
 غیاث حلوانی - ۱۳۰
 غیاثی - ۵۱۸
 غیرت - ۱۳۰
 عبرتی - ۱۳۰

ف

فارغ - ۱۲۶ ، ۴۱۹
 فارغی - ۱۳۰ ، ۴۱۷
 فاضل - ۱۳۰
 فاضل الحاجی - ۱
 فاضل الکیدانی (رک : ملا لطف اللہ نسفی) ۱۵۵
 فاضل میالکوتی (رک : ملا عبدالحکیم میالکوتی)
 ۱۳۷
 فانی - ۱۱۹ ، ۱۳۱ ، ۴۱۷ ، ۵۲
 فانیا - ۱۱۹
 فایح - ۴۱۹
 فایز بلخی - ۴۱۸
 فایض - ۴۱۸
 فایق - ۱۱۹
 فتح چند - ۳۷۸
 فتح علی خان کاشی - ۲۵۷
 فتح علی شاہ قاجار - ۱۲۰ ، ۲۵۵
 فتح علیشاہ کاشی ملک الشعراء متخلص بہ صبا -
 ۲۵۶
 فتح محمد - ۶۱
 فتوحی - ۱۱۹
 فخرالدین احمد - ۲۰۷
 فخرالدین علی بن حسین واعظ کاشفی - ۱۷

قاضی سیف الدین - ۱۳۱
 قاضی شرف - ۵۷
 قاضی شریفای آسلی - ۴۱۹
 قاضی شریف تبریزی - ۴۱۹
 قاضی عبدالرحمن - ۵۲
 قاضی عیاض - ۳۱۱ ، ۳۱۰ ، ۳۰۹
 قاضی کوکب الدین - ۵۶
 قاضی مسعود قمی (رک : خواجه مسعود قمی) - ۴۳۵
 قاضی مسیح الدین - ۱۳۰
 قاضی منصور - ۵۹۸
 قاضی ناصرالدین بن ابو سعید عبدالله عمر البیضاوی
 شیرازی شافعی - ۲۸
 قاضی نبی بخش - ۴۲۷
 قاضی نورالله - ۴۱۹
 قاضی نوری اصفهانی - ۱۳۰
 قاضی یحیی - ۱۳۱ ، ۱۳۰
 قاضی یحیی نوربخش گیلانی - ۴۱۸
 قاسمی دراز قامت - ۱۳۰
 قبایی - ۵۳
 قبول - ۴۱۹
 قبول تبریزی - ۱۳۰
 قبولی - ۵۱
 قبولی - ۴۱۸
 قپلان بیک کله پز - ۴۱۷
 قدسی - ۱۲۹ ، ۱۲۶ ، ۱۱۹ ، ۱۱۵
 قرار - ۱۳۰
 قرطبی - ۲۶۲
 قریش - ۲۴۹
 قزلباش خان - ۱۲۹
 قزلباش خان امید - ۴۱۷ ، ۱۲۰
 قسور خان (رک : میرزا عنایت الله الجارثی الجغتایی
 الانصاری) - ۲۰۸ ، ۲۰۷ ، ۲۰۶
 قصاب - ۴۱۶ ، ۱۲۹ ، ۱۲۶ ، ۱۱۹ ، ۱۱۸
 قصوری (?) - ۱۹۹
 قطب الدین امیر ارسلان ابوالفتح محمد بن تمین

فغفور لاشیجی - ۴۱۸ ، ۴۱۷
 فقیرالله لاهوری - ۱۱۵
 فقیر حسین کاشمیری - ۶۸۴
 فقیر نورالدین آفرین - ۴۱۶
 فقیری - ۱۳۱
 فخر یاسین - ۴۹۵ - ۴۹۴
 فدکی شیروانی - ۱۸۴
 فنا - ۱۲۶
 فوجی - ۱۲۰
 فیاضی (رک : ابوالفیض فیضی) - ۶۷۹
 فیروز آبادی - ۳۵۲
 فیضی - ۶۸۰ ، ۴۱۷ ، ۱۳۱ ، ۱۲۰ ، ۵۱
 فیضی دکئی - ۱۲۹

ق

قاجاریه - ۱۹۸ ، ۶۰
 قادریه چشتیه - ۴۹۲
 قاری (رک : حاجی کریم شومتری) - ۲۵۷
 قاری صاحب کابلی - ۱۲۷
 قاسم - ۱۲۰
 قاسم انوار - ۳۸۸
 قاسم بیک قمی - ۱۳۱
 قاسم خان - ۱۳۱ ، ۱۲۹
 قاسم دیوانه - ۴۱۶ ، ۱۳۱
 قاسم ضیائی - ۴۱۶
 قاسم کاهی گونا - ۴۱۷
 قاضی ابو البرکت سمرقندی - ۱۲۹
 قاضی ابوسعید بیضاوی - ۲۶۲
 قاضی برهان الدین نبیک پسر ناصر الدین - ۳۷۵ ،
 ۳۷۶
 قاضی بیضاوی - ۲۸
 قاضی توکک بن الله (رک : قاضی کوکب الدین)
 ۵۶
 قاضی حبیب الحق - ۲۶۷
 قاضی خواجه شرف (خواجه اول) - ۵۷

کریم بن مخدوم محمد شفیع محمد سلیم عرف ترک
غوری - ۵۶۲
کشفی - ۴۱۸
کعب زبیر - ۵۰۷ ، ۵۰۹
کلبعلی ابن نوروز علی جوانشیر کابل - ۴۹۶ ،
۴۹۷
کثوم نهنه - ۳۲۹ ، ۳۳۰
کلورہ (کلہورہ) - ۷۲
کیلہ - ۳۳۳
کلیم - ۱۱۹ ، ۱۲۶ ، ۱۲۹
کلیم ہمدانی - ۱۲۶ ، ۴۱۷
کمال - ۱۱۵ ، ۱۱۹ ، ۱۲۹
کمال (رک : خواجہ کمال خجندی) - ۲۲۰ ، ۲۲۱
کمال اسماعیل - ۱۳۱
کمال الدین - ۱۲۹
کمال الدین حسن الملقب بد محمد بزرگ بن خواجہ
مجید الدین علی بن ظہیر الدین محمد بن میادت -
۶۸۷
کمال الدین حسین بن شہاب الدین حسین بن برہان
الدین قلع انجدانی - ۱۰۵
کمال الدین حسین بن علی کاشفی (رک : ملا حسین
واعظ کاشفی بیہقی ہروی) - ۱۶
کمال الدین محمد بن ہام الدین عبدالواحد بن
عبدالحمید (رک : ابن الہام) - ۱۰۲
کمال الدین محمود بن علی بن عماد الدین بن
غجدوانی - ۱۰۴
کمال الدین عبدالرزاق - ۶۷۴
کمال الدین محمد الترمذی - ۱۱۱
کمال خجندی - ۱۱۹ ، ۱۲۴ ، ۱۳۰
کمال خجندی - ۱۲۹
کمال کریم - ۴۵۵
کمال نیشابوری - ۱۳۱
کمیل بن زیاد - ۴۸۵
کنجی - ۱۲۷

ملک معین امیر المؤمنین - ۲۳۰ ، ۲۳۱
قطب الدین شیرازی کازرونی - ۶۱۳
قطب الدین عبداللہ الدانیال (مولانا) - ۳۷
قطب الملک - ۶۴۲
قلندر - ۸۲
قلندر بیک - ۴۱۷
قلیچ بیک - ۲۲ ، ۳۳۷
قنبر علی - ۲۹۴
قوشچی (رک : علاء الدین علی بن محمد الشہیر
بالقوشچی) - ۱۳۶
قوم ادلیال - ۳۶۰
قوم کھوٹ - ۲۵۲
قیصر ہند (رک : ملکہ ویکتوریہ) - ۴۳۷
قیوم الزمان - ۶۲۹
قیوم رومان - ۳۱۶

ک

کاتب شیرازی (عبدالوہاب) - ۲۵۷
کاتبی - ۵۱ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۳۰ ، ۶۴۶
کاتبی ہمدانی - ۱۳۱
کاذرونیان - ۵۱۷
کالی برشاد - ۲۰۴
کامروپ - ۱۷۰
کاملی - ۱۲۰
کامی - ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۲ ، ۴۱۶ ، ۴۱۷
کامی شاہ - ۳۲۸
کامی - ۴۱۶ ، ۴۱۸
کرامی - ۴۱۶
کرامی اصفہانی - ۴۱۸
کربلائی جعفر شیرازی - ۲۵۶
کرخیان - ۵۱۷
کرم (رک : میر کرم علی خان تالپر) - ۲۵۵
کرم الدین ققیر - ۴۹۱
الکرمانی - ۱۰۶

- کدوثر کرمانی (رک : حاجی محمد رضای کرمانی) ۲۵۶
 کوچک - ۱۱۹
 کوکا (رک : کوک شاستر) ۴۰۰ ، ۴۰۱
 کنهرام خان - ۴۳۲
 کوهف - ۹۲
 کھیسیتی شاه - ۳۲۱
 کیلاس در پندت - ۴۱۸
 کیومرث - ۶۱۰
- لسانی - ۵۲ ، ۱۲۰ ، ۱۳۱ ، ۱۸۴
 لسانی شیرازی - ۱۳۱
 لشکر خان مشهدی - ۴۲۶
 لطف الله نیشابوری - ۱۲۴
 لطف علی فکار شیرازی - ۲۵۶
 لطفی - ۱۲۷
 لطفی دکنی - ۱۱۹
 لطفی نیشابوری - ۱۳۰
 لعل شهباز - ۷۲
 لغت - ۴۱۹
 لقانی - ۴۱۸
 لیلی - ۱۶۰ ، ۱۷۴ ، ۴۳۰

م

- مادهورام - ۶۳۷
 مالکی - ۳۳۵
 مأمون (عباسی) ۲۲
 مأمون - ۶۴۶
 مانی - ۴۱۷
 ماهر - ۱۳۰
 ماهوی سوری - ۲۷۶ ، ۲۷۷
 مای هیر و رانجها - ۶۸۶
 مبارک بن فیض الله سناسی - ۵۲۹
 متین - ۱۱۹
 مجدالدوله نظام الملک - ۵۲۴
 مجدالدین - ۱۳۰
 مجدالدین ابو طاهر محمد بن یعقوب الفیروزآبادی
 الشیرازی - ۳۵۱ ، ۳۵۲
 مجدد الف ثانی - ۲۰ ، ۱۴۶ ، ۶۳۰ ، ۶۳۱
 مجدد بن آدم سنایی (رک : ابو المجد محدود بن
 آدم سنایی) ۱۴۱
 مجرم - ۱۱۹
 مجرمی - ۱۱۹
 مجلسی - ۱۱۹ ، ۱۲۶

گ

- گو - ۳۳۳
 گدای فرخاری - ۱۴۳
 گدا بیگ فرخاری - ۱۴۱
 گرامی - ۱۳۰
 گشن (شیخ سعدالله) ۱۳۱
 گشن - ۱۲۰
 گشنی - ۱۲۶ ، ۱۲۷
 گوهر دختر فسانی - ۲۵۶

ل

- لادری - ۵۲ ، ۱۹۲ ، ۴۱۷
 لاعلم - ۱۱۵ ، ۱۲۶ ، ۴۱۶ ، ۴۱۷
 لاد دهلوی - ۴۲۵
 لاکه (رک : نصیرالدین محمد بن راجه سلطان عرف
 لاکه) ۱۱۲
 لاله خاتون - ۱۳۰
 لاله مامک چند صاحب - ۲۰۳
 لاله نند رام - ۲۶۲
 لامع - ۱۳۱ ، ۴۱۹
 لامعی - ۱۲۲
 لامج - ۴۱۸
 لابق - ۴۱۸
 لانا کام - ۱۷۰
 لچهرام ولد هرداس - ۲۴۶

- محمد اشرف - ۱۱۵
 محمد اشرف یکتا - ۴۱۷
 محمد اصلح - ۶۸۱
 محمد افضل - ۱۲۰
 محمد افضل الدین - ۱۱
 محمد افضل امام بن محمد ارشد الخیر آبادی -
 ۱۶۸ ، ۱۵۷
 محمد اقبال مجددی - ۶۸۱ ، ۷۱
 محمد اکبر ارزانی - ۱۴۱ ، ۱۴۰
 محمد اکبر شاه بن عالم پادشاه غازی - ۲۸۹
 محمد اکرم - ۱۲۶
 محمد اکرم بدخشی - ۱۲۷
 محمد اکرم ملتانی بن عبدالرزاق - ۲۹۸
 محمد الحسینی - ۲۵۳ ، ۲۵۲
 محمد المصطفی (ص) ۶۹
 محمد النبی المجتبی (ص) ۲۸۸
 محمد امین - ۱۳۱ ، ۲۹۱ ، ۳۸۲ ، ۴۱۵
 محمد امین عاصی سمرقندی - ۲۶
 محمد امین واصل - ۱۳۱
 محمد باقر - ۳۸۲ ، ۱۲۹
 محمد باقر بن محمد تقی - ۱۲
 محمد بزرگ بن خواجه مجید الدین علی بن ظهیر الدین
 محمد بن سیادت (رک : کمال الدین حسین) ۶۸۷
 محمد بشیر - ۵۵۶
 محمد بقا - ۵۹
 محمد بن احمد المستوفی الهروی - ۸۱
 محمد بن الفضل - ۶۶۰
 محمد بن باباء المشتهر بکلان المفتی سمرقند - ۳۴۶
 ۳۴۷
 محمد بن جعفر - ۶۶۰
 محمد بن جعفر الحسینی (رک : سید محمد گیسو دراز)
 ۴۱
 محمد بن جعفر المکی الحسینی - ۳۹ ، ۴۰
 محمد بن خاوند شاه بن محمود - ۲۴۸ ، ۲۴۹
 محمد بن عبدالله (ص) ۲۴۹ ، ۲۶۰ ، ۲۷۵ ، ۳۱۰
- محمدی هروی - ۱۳۱
 مجنون - ۱۲۰ ، ۱۲۲ ، ۱۴۰ ، ۱۷۴ ، ۴۱۸ ،
 ۴۳۰
 محتشم - ۱۱۹ ، ۱۲۶ ، ۱۲۹
 محجوب - ۱۲۳
 محجوب (رک : حیدر علی کائینی) ۲۵۶
 محجوب (رک : میرزا نصیر ترشیزی) ۲۵۷
 محرم - ۴۱۸ ، ۱۲۵
 محرمی - ۴۱۸ ، ۵۲
 محسن - ۱۲۵ ، ۱۳۱ ، ۱۸۴
 محسن رشکی - ۱۳۱
 محسن شیرازی - ۲۵۷
 محسن کشمیری - ۱۳۰
 محسنی - ۱۲۲
 محمد (ص) ۱۱ ، ۷ ، ۱۲ ، ۳۷ ، ۴۳ ، ۴۹ ، ۶۱ ،
 ۶۲ ، ۸۶ ، ۹۰ ، ۹۷ ، ۱۰۶ ، ۱۲۴ ، ۱۴۰ ،
 ۱۵۱ ، ۱۵۴ ، ۱۶۰ ، ۱۷۲ ، ۲۳۱ ، ۳۷۶ ،
 ۳۸۳ ، ۳۹۵ ، ۳۹۶ ، ۴۱۲ ، ۴۵۷ ، ۴۶۳ ،
 ۴۷۸ ، ۴۸۹ ، ۵۰۹ ، ۵۸۹ ، ۶۰۵ ، ۶۰۹ ،
 ۶۴۸
 محمد - ۳۴۳
 محمد (رک : امیر بیک وزیر) ۳۳
 محمد (دکتر -) ۲۵۷
 محمد ابراهیم - ۱۴
 محمد ابراهیم فرزند محمد حسن قراگوزلو - ۲۳۹
 محمد ابراهیم مروی - ۲۵۷
 محمد ابراهیم منظور شیرازی - ۲۵۶
 محمد ابراهیم منظور نقال - ۲۵۷
 محمد ابوالفضل محمد (رک : حمید مفتی) ۳۴۹ ،
 ۳۵۰
 محمد ابی نصیر محمد قریشی هاشمی - ۴۲۳
 محمد اسحاق - ۲۹۷
 محمد اسماعیل - ۱۲۸
 محمد اسماعیل مالانی انصاری - ۱۲۳
 محمد اسماعیل نامی - ۱۱۵

- محمد رشید - ۱۳۱
 محمد رشید ابن سلطان حسین الفاروق الحنفی -
 ۵۰۹ ، ۵۰۷
 محمد رضا ابن لا کمال - ۳۳۷
 محمد رضا خان - ۱۵۸
 محمد رضای درویش شیرازی - ۲۵۶
 محمد رضای عنوان - ۴۱۶
 محمد رضای کشمیری - ۴۱۷
 محمد رضای مشتاق - ۴۱۷
 محمد رفیع خان مرودشتی - ۲۵۷
 محمد رفیع واعظ - ۱۲۹ ، ۱۳۰ ، ۱۳۱
 محمد زاہد - ۱
 محمد زمان - ۵۲
 محمد سرفراز جیو - ۳۷۳
 محمد سعید القادری المعروف بعبدالسلام بن
 حبیب اللہ العری الجلالی کردری - ۶۳۵
 محمد شاہ - ۴۴۲
 محمد شاہ پادشاہ - ۲۰۸
 محمد شاہ پادشاہ غازی - ۲۵۳ ، ۳۲۲ ، ۴۵۳
 محمد شاہ سید - ۳۲۰
 محمد شاہ غازی - ۴۵۳ ، ۴۵۴
 محمد شریف بن جلال محمد التتوی - ۱۵۶
 محمد صادق خان - ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵
 محمد صدیق - ۳۳ ، ۳۴
 محمد طاہر - ۱۲۶ ، ۱۳۱
 محمد طاہر ابن ابی القاسم - ۵۱۱
 محمد طبیب ہمدانی - ۵۷۳ ، ۶۳۶
 محمد ظاہر - ۱۲۹
 محمد ظاہر شاہ (ہ) یون اعلیٰ حضرت (-) - ۳۱۷
 محمد عادلشاہ غازی - ۴۱
 محمد عاشق - ۱۲۰
 محمد عاشق اصفہانی - ۴۱۶
 محمد عبدالرحمن کاتب - ۵۶۱
 محمد عبدالصمد - ۲۶۷ ، ۲۶۸
 محمد علی خان متین کشمیری - ۴۱۶
- ۳۱۱ ، ۳۳۸ ، ۳۸۱ ، ۴۸۳ ، ۶۳۹ ، ۶۸۱
 محمد بن غلام محمد - ۲۹۱ ، ۲۹۲
 محمد بن مجیر بن وجیہ بن ادیب - ۶۲۱ ، ۶۲۲
 محمد بن محمد ابراہیم (رک : حاجی تاج الدین بن
 انہراس کازرونی) - ۳۶ ، ۳۷ ، ۳۸
 محمد بن محمد حافظی بخاری - ۲۵
 محمد بن یحییٰ ابن علی الجیلانی اللاہیجی نور بخشی -
 ۶۱۸
 محمد بن یوسف الطیبی انہروی - ۳۳ ، ۳۴
 محمد مہاول خان عباسی بہادر - ۲۹۱
 محمد محویددار - ۴۱
 محمد تقی - ۱۲۹
 محمد تقی طہرانی - ۲۵۷
 محمد جان بیک سامی - ۴۱۸
 محمد جان ولد مولوی عبدالغفور - ۴۹۱
 محمد جلالی شامی رضوی - ۱۷۶ ، ۱۷۷
 محمد جمیل ابن ابو تراب الدخشی (البدخشی)
 الحارثی - ۶۳۱
 محمد حامد (رک : حامد) - ۱۰ ، ۱۱
 محمد حسن - ۱۹۳
 محمد حسن رضا خان - ۱۱۶ ، ۷۱۷
 محمد حسین ابن خلف التبریزی المتخلص بہ برہان -
 ۴۶ ، ۶۷
 محمد حسین تسبیحی (رک : تسبیحی) - ۱۷۱ ، ۳۰۳
 ۳۸۷ ، ۶۶۹
 محمد حسین رفیق اصفہانی - ۴۱۷
 محمد حسین ناجی - ۴۱۹
 محمد حسین ہلاک اصفہانی - ۲۵۷
 محمد حکیم عبدالواحد - ۵۱۸
 محمد خادم - ۵۴۵
 محمد خان عظیم شوخ آبادی - ۳۷۹ ، ۳۸۰
 محمد خطاب - ۲۷۸-۲۷۹
 محمد دارا شکوہ حنفی قادری - ۲۶۹ ، ۴۵۳ ، ۴۵۴
 محمد دائم جالندھری (خلیفہ -) - ۵۵
 محمد ذاکر - ۱۲۷

- محمد علی راجع کشمیری - ۴۱۶
محمد علی شکیب - ۴۱۹
محمد علی میرزا دولت - ۲۵۵
محمد عمر بن شہزادہ فصیح الدولہ - ۳۰۴
محمد غوث بن ترکمان بن تاجخان - ۱۳۴ ، ۱۳۵
محمد قادری - ۳۲۵
محمد قاری کشمیری (رک : قاری محمد عبداللہ شاہ) - ۳۶۲
محمد قلی سلیم (رک : سلیم) - ۴۳۳ ، ۴۳۴
محمد قلیچ خان - ۳۳۷
محمد کبیر - ۱۲۶ ، ۱۸۶
محمد کریم قصاب اصفہانی - ۲۵۶
محمد گل - ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۵۰۸ ، ۵۰۹
محمد لطیف ابن ملا احمد خان - ۵۸۰
محمد مجیر ادیب (رک : محمد بن مجیر بن وجیہ) - ۶۱۹
محمد محسن بیک سرشکی - ۴۱۹
محمد مصطفی (ص) - ۱۷۱
محمد مظفر - ۲۱۴
محمد معزالدین - ۶۷۸
محمد معظم بہادر شاہ - ۲۰۷
محمد معین (دکتر) - ۴۶
محمد مؤمن میرزا - ۱۳۰
محمد مہدی خان مازندرانی - ۲۵۶
محمد میر صاحب - ۶۲۹
محمد میرک - ۴۱۷
محمد ناصر - ۶۲۵
محمد نبی خان بصرہ - ۲۵۷
محمد نبی خان وزیر - ۲۵۷
محمد نصیر بن سلطانی سفیانی - ۲۸۱
محمد نصیر سفیانی بہکری - ۲۸۱
محمد نظام معجز - ۱۳۱
محمد ہاشم تقوی (مخدوم) -
محمد ہاشم السنندی التتوی - ۲۶۱
محمد یزدی مجرم - ۲۵۶ ، ۲۵۷
- محمد یوسف فانی - ۱۳۱
محوی - ۱۱۷
محمود - ۱۱۵ ، ۱۲۹
محمود الجونپوری - ۱۷۳
محمود بن الیاس - ۲۸۶ ، ۲۸۷
محمود بن حسن محمود الحسنی - ۴۵۸ ، ۴۶۸
محمود بن محمد ابراہیم شافعی - ۵۶۴
محمود بیک - ۱۳۰
محمود بیک ظریفی - ۱۳۱
محمود خان - ۱۲۴
محمود خان واسق شیرازی - ۲۵۶
محبی - ۱۲۷ ، ۲۲۲
محبی الدین بن محمد صادق بن شیخ عبدالفتاح - ۲۶۴
محبی الدین سید عبدالقادر - ۴۹۲
محبی الدین کشمیری - ۴۱۴ ، ۴۱۸
مخدوم - ۱۲۷
مخدوم اسحاق - ۵۰۱
مخدوم علاء الدین علی احمد صاحب صابر کلیری -
۱۶۸
مخدوم مدرس روستاق - ۱۲۷
مخدوم حاجی محمد ہاشم (رک : محمد ہاشم تتوی)
۵۸
مخدومہ (دختر کرمانشاہانی) - ۲۵۷
مخفی - ۱۱۵ ، ۱۲۹ ، ۱۲۳ ، ۱۲۶
مخلص کاشی - ۱۱۹ ، ۱۳۱ ، ۴۱۶ ، ۴۱۷
مخلصی - ۱۲۶
مدین بن عبدالرحمن الطیب - ۲۵۹ ، ۲۶۰
۲۶۱
مرتضی (رک : علی «ع») - ۴۶۰ ، ۴۷۶
مرتضی - ۱۱۹
مرتضی قلی خان گنجہ - ۲۵۷
مرجان آغا - ۲۱۴
مرزا زاہد - ۱۳۵
مرزا عنایت اللہ الحارثی الجغتایی الانصاری (رک :)

- مظہرالدین - ۱۳۰
 معتمد خان - ۲۲
 معجز - ۴۱۹
 معرفت - ۴۱۹
 معصوم - ۶۲۹
 معصوم کاشی - ۴۱۷
 معلوم - ۱۳۰
 معین - ۱۱۵
 معین (رک : مسکین معین) ۲۲۳ ، ۲۲۴
 معین الدین بن خواجہ خاوند محمود - ۲۸۴ ، ۲۸۵
 معین الدین جنید بن محمود العمری (شیخ الاسلام) -
 ۳۷
 معین الدین مسکین ہروی - ۱۵۴
 معین الدین نقشبندی خواجہ محمود خاوند - ۳۹۹
 ۴۰۰
 معین مسکین (رک : مسکین معین) ۲۲۴ ، ۲۵۰
 ۲۵۱ ، ۲۵۲
 معین المسکین فراہی (رک : مسکین معین) ۲۲۴
 ۶۰۵ ، ۶۰۶
 معینی - ۱۱۹
 مغربی - ۴۱۸ ، ۵۲
 مغول - ۱۰۴ ، ۹۳
 مغول ہند - ۶۳ ، ۲۲
 مفتون - ۱۱۹
 مفید بلخی - ۴۱۶
 مفلسی - ۴۱۹ ، ۵۲
 مقصدی - ۱۳۰
 مقصود - ۵۲
 مقصود مذکر - ۵۲
 مقیمای فوجی - ۴۱۷
 مکتبی (مولانا) ۱۲۰ ، ۱۳۱
 مفتی محمد سعید - ۱۷
 ملا آہی - ۴۱۶
 ملا املا - ۱۲۷
- قصور خان (۲۰۶ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸)
 مرہم - ۴۱۸
 مریم (ع) ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۲ ، ۹۴
 مریم (دختر اصفہانی) ۲۵۶
 مریم (دختر طہرانی) ۲۵۶
 مستان شاہ - ۱۱۵
 مستان شاہ کابلی - ۱۱۵
 مستغنی - ۱۲۹
 مسعود - ۱۸۴ ، ۵۲
 مسعود (رک : خواجہ مسعود قمی) ۴۳۵
 مسعود بیک قمی - ۴۱۸
 مسعود قمی - ۱۲۱
 مسعودی - ۱۳۰
 مسکین - ۱۱۹
 مسکین معین - ۲۲۴
 مسکینی (رک : مسکین معین) ۲۲۴
 مسیحی - ۴۱۸ ، ۵۲
 مشایخ سلسلہ چشتیہ - ۱۷۷
 مشایخ نقشبندیہ - ۲۴۵
 مشتاق - ۱۳۰ ، ۱۱۹
 مشتاق شاہ کابلی - ۱۲۶
 مشتاق کشمیری - ۴۱۷
 مشرقی - ۱۳۰
 مشفق (رک : پیر مراد بیک کاشینی) ۲۵۶
 مشفق - ۴۱۷ ، ۱۲۶ ، ۱۲۰ ، ۵۲
 مشفق بغدادی - ۱۲۹
 مصطفیٰ (رک : محمد «ص») ۴۴ ، ۴۶۰ ، ۴۷۴
 مضطر - ۱۲۹
 مطبوع (رک : کربلائی جعفر شیرازی) ۲۵۶
 مطرب - ۱۲۷
 مطربی - ۱۱۹ ، ۴۱۸
 مظفرالدین شاہ قاجار - ۲۹۴
 مظہر - ۱۲۰
 مظہرالدین خان - ۱۲۷

- ملا انسی - ۴۱۶
 ملا اہلی خراسانی - ۴۱۶
 ملا اہلی شیرازی - ۴۱۶
 ملا باقر - ۱۳۰
 ملا باقر مازندرانی - ۱۲۰
 ملا بدرالدین ہلالی - ۴۱۶، ۴۱۸
 ملا بہو زعلی کرمانی - ۱۵۱
 ملا بنابی - ۴۱۸
 ملا جامی - ۱۱۷، ۱۲۲
 ملا جلال داواتی نخلص جلال - ۲۵۶
 ملا جمال الدین سلمان ساوجی - ۴۱۶
 ملا حالی - ۴۱۶
 ملا حامد - ۱۳۰
 ملا حسن ناجی پیشاوری - ۱۲۰
 ملا حسن ہروی - ۱۱۹
 ملا حسین شہرت - ۱۳۱
 ملا حسین واعظ کاشفی (رک : کمال الدین حسین بن علی کاشفی بیہقی ہروی) ۱۶، ۸۵، ۸۸ -
 ۲۴۸، ۲۴۷، ۹۵
 ملا حیاتی گیلانی - ۲۲
 ملا حیدر - ۱۳۰
 ملا حیدر حصامی - ۲۲
 ملا حیدر ہراتی - ۴۱۷
 ملا محمد حسین آخندزادہ - ۶۷
 ملا خضری - ۱۳۰
 ملا خضری قزوینی - ۱۳۱
 ملا خوارزمی - ۴۱۶
 ملا خیالی گیلانی - ۱۲۰
 ملا داد محمد خان کلیم - ۱۲۶
 ملا درکی قمی - ۱۳۰، ۴۱۷، ۴۱۹
 ملا دوست محمد - ۱۳۱
 ملا دین محمد - ۶۸۰
 ملا ذہنی - ۴۲۰
 ملا رحمت اللہ آشنا - ۴۱۵، ۴۱۷
 ملا زادہ ۵۸۷
 ملا ساطع کشمیری - ۴۱۸
 ملا سعیدای اشرف (رک: مثنوی قضا و قدر) ۴۱۸،
 ۴۱۹
 ملا سہیل (سہیلی) ۱۱۷
 ملا سید حسین بن معین الدین المیبدی الحسینی -
 ۶۴۲
 ملا سیفی بخاری - ۴۱۸
 ملا شاہ - ۴۱۹
 ملا شایق کشمیری - ۴۱۸
 ملا شمس الدین محمد - ۳۰۸
 ملا شمسی - ۱۳۰
 ملا شمعی - ۱۳۰
 ملا طاہر - ۱۳۱
 ملا طوسی - ۴۱۷
 ملا طوسی ہروی - ۴۱۶
 ملا ظہوری - ۱۳۰
 ملا ظہور قزوینی - ۴۱۷
 ملا عالم مازندرانی - ۴۱۶
 ملا عبدالحمید بن شمس الدین سیالکوٹی (رک :
 فاضل سیالکوٹی) ۱۳۷
 ملا عبدالحمید - ۵۰۱
 ملا عبدالرحمن - ۵۰۱
 ملا عبدالرسول استغنا - ۴۱۹
 ملا عبدالرشید بینوا - ۱۱۵
 ملا عبدالفتاح - ۱۸۴
 ملا عبداللہ چاہ آبی - ۱۲۷
 ملا عبداللہ خان فوقلزابی - ۴۲۱
 ملا عرفی شیرازی - ۱۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷
 ملا علی - ۳۳۴
 ملا علی قاری - ۴۴۹، ۴۵۰، ۶۳۹
 ملا علی قمی - ۱۳۰
 ملا عہاد - ۵۳
 ملا عنایت اللہ (رک : شیخ عنایت اللہ) ۵۵

- ملا غلام احمد جید - ۱۱۵
 ملا فتح احمد
 ملا فاخر - ۱۳۰
 ملا فخرالدین دانا - ۴۱۶ ، ۴۱۹
 ملا فخرالدین محمد - ۲۸۷
 ملا فخری هروی - ۴۱۷
 ملا فضولی - ۴۱۸
 ملا فوجی - ۴۱۷
 ملا کاتبی نیشابوری - ۴۱۶
 ملا کار جلال الدین - ۳۵
 ملا گل افغان - ۱۲۶
 ملا نسائی - ۴۱۶
 ملا نطف الله نسفی (رک : فاضل الکیسانی) ۱۵۵
 ملا محب آخوندزاده - ۵۵۸
 ملا محتشم کشی - ۴۱۶
 ملا محسن کشی فیض - ۱۱۹
 ملا محمد اشرف یکتا - ۴۱۶
 ملا محمد افضل سرخوش - ۴۱۹
 ملا محمد اکرم مفتی کنجاہی - ۲۹۹ ، ۳۰۰
 ملا محمد بن شمس الدین محمد المتلب بیاتر داماد
 الحسینی - ۲۹۷
 ملا محمد توفیق کشمیری - ۴۱۶ ، ۴۱۷ ، ۴۱۸
 ملا محمد سلیم مخدوم راغی - ۱۲۷
 ملا محمد صوفی مازندرانی - ۲۲
 ملا محمد طاہر غنی - ۴۱۷
 ملا محمد طاہر غنی کشمیری - ۵۲۳
 ملا محمد طاہر وحید - ۴۱۶
 ملا محمد علی حزین - ۱۲۱
 ملا محمد علی قدیمی - ۴۴۲
 ملا محمد فاروق خلیل - ۴۱۸
 ملا محمد قلی سلیم - ۴۱۶ ، ۴۱۸
 ملا محمود - ۱۱۵
 ملا محمود بن شیخ محمد بن محمد الفاروقی الجونفوزی
 (رک : محمود الجونپوری) ۱۷۳ ، ۱۷۴
 ملا مرشد هروی - ۱۳۱
 ملا مطربی - ۴۱۸
 ملا معنی کشمیری - ۴۱۸
 ملا معین - ۱۳۰ ، ۴۱۷
 ملا میرزا صالح اعلم - ۳۶
 ملا نرگسی - ۴۱۷
 ملا نسبتی - ۱۳۰
 ملا نصیر ہمدانی - ۴۲۰
 ملا نظیری - ۴۱۶
 ملا نظیری نیشابوری - ۲۲
 ملا نورالدین ظہوری - ۴۱۶
 ملا نور محمد قلجایی فیروزی - ۵۸۹
 ملا نوعی (رک : مثنوی سوختن زن ہندو و مثنوی
 سوز و گداز) ۱۲۰ ، ۴۱۹
 ملا نیازی - ۴۱۷
 ملا وحشی یزدی - ۴۱۶
 ملا وحشی عراقی - ۴۱۸
 ملا ولی - ۱۳۰
 ملا ہاتف قزوینی - ۱۳۱
 ملا ہلالی - ۴۱۶
 ملا یار محمد قاری سمرقندی - ۵۵۲
 ملا یحیی کشی - ۴۱۷
 ملک - ۵۳ ، ۱۱۹ ، ۴۱۷
 ملک باخرزی - ۵
 ملک زاده لعل خان (رک : منشی) ۶۱۷
 ملک شمس الدین محمد بن ککرت - ۶۴
 ملک عبدالقادر خان - ۱۳۲
 ملک قمی - ۴۱۷
 ملک محمود شیخن - ۳۹ ، ۴۰
 ملکہ ویکتوریا (رک : قیصر ہند) ۴۳۷
 ملک یوسف - ۴۱
 ملولی - ۱۳۰
 ملہم - ۱۱۹ ، ۴۱۸
 مات ہر - ۳۷۸

- منتخب سرور - ۱۲۰
منزوی (رک : احمد منزوی) - ۳۹۲ ، ۲۳۲ ، ۹۱
منشی (رک : ملک زاده لعل خان) - ۶۷۷
منشی ایران (رک : میرزا عبدالوہاب) - ۱۲۴
منشی بافی - ۱۲۰
منشی بہوانی - ۴۱۹
منشی شیوا رام جوہر - ۲۸۹
منشی صاحب نخلص آزاد - ۲۵۵
منشی عبدالعزیز خان - ۲۶۸
منشی محمد جان شوخ عظیم آبادی - ۳۸۰
منشی نول کشور - ۲۲۳
منصف - ۴۱۹
منصور بنخی - ۴۱۶
منصور بن محمد بن احمد بن یوسف بن فقیہ الیاس -
۳۹۳
منصور خان - ۵۳
منصور کوچ کانچی خان - ۱۶۸
منظور احسن عباسی - ۲۲۲
منعم حکاک - ۱۳۱
منفرد - ۴۱۹
منیر - ۱۱۹
منیر لاهوری - ۱۲۷
منیری - ۱۲۷
موسوی خان - ۱۳۱
موسی (ع) ۱۲۷ ، ۶۹ ، ۹۲ ، ۱۲۳
موش - ۳۳۳
مولانا آگھی - ۵۲
مولانا آملی - ۱۲۹
مولانا آسی - ۵۲
مولانا آھی - ۵۱
مولانا آھی استرابادی - ۴۱۷
مولانا اباالفضل احمد الرومی (رک : احمد رومی)
۱۷۰
مولانا ابو طالب کاتب - ۵۲
- مولانا ابو طاهر - ۵۲
مولانا اصلی - ۵۲
مولانا اصیلی - ۵۲
مولانا افسری - ۵۲
مولانا امام صدر الدین - ۵۹۹ ، ۶۰۰
مولانا امیری - ۵۲
مولانا بدرلاجورد شو (رک : ناسی) ۵۲
مولانا بساطی - ۵۲
مولانا بنایی - ۵۲
مولانا جام - ۱۸۴
مولانا جامی - ۵۱ ، ۶۷۴
مولانا جدایی - ۵۲
مولانا جلال - ۵۲
مولانا جلال الدین بلخی رومی - ۱۷۰ ، ۲۱۷ ،
۲۱۸
مولانا جلال رفیقی - ۵۲
مولانا جلالی - ۵۱
مولانا جمشید - ۵۲
مولانا حسن شاہ - ۵۲
مولانا حیرتی کوق - ۵۲
مولانا خیالی - ۵۲
مولانا خیری خوارزمی - ۵۲
مولانا داعی - ۵۱
مولانا ریاضی - ۵۱
مولانا سائلی - ۵۲
مولانا سعدالدین نظیری - ۲۱۱
مولانا سلطان علی روایی - ۵۲
مولانا سروری - ۵۱
مولانا منجری - ۱۲۰
مولانا سید معانی - ۵۲
مولانا سیف الدین السبرنکی (اسفرنکی) ۲۱۵ (۲۱۶)
مولانا سیفی - ۵۱
مولانا سیفی بخاری - ۵۲
مولانا شاہ حسین کامی - ۵۲

- مولانا شرف یزدی - ۵۱
 مولانا شریفی - ۵۲
 مولانا شمس الدین گزرونی - ۲۱۴
 مولانا شهاب الدین اسمعیل طبسی گزرگاہی هروی - ۴۵۳
 مولانا صانعی - ۵۲
 مولانا صبجی - ۵۱
 مولانا ضیاء الدین - ۶۲۰
 مولانا ضیایی - ۵۲
 مولانا طاہری - ۵۲ ، ۵۱
 مولانا طوسی - ۵۱
 مولانا ظہیر - ۵۲
 مولانا عالم - ۵۱
 مولانا عبدالحق دہلوی - ۱۲۹
 مولانا عبدالرحمن جامی - ۲۷۱ ، ۲۷۲ ، ۲۹۲ ، ۴۱۶
 مولانا عبدالعزیز - ۶۱۱
 مولانا عبدالغفار - ۶۱۱
 مولانا علاؤ الدین محمد (رک : مولانا قاضی) - ۱۰۶
 مولانا علی - ۵۱
 مولانا علی القاری - ۳۶۲
 مولانا علی فیضی - ۵۲
 مولانا غیاث الدین احمد نیشاپوری - ۵۲
 مولانا فدایی - ۵۲
 مولانا فخر الدین واعظ - ۵۲
 مولانا فضلی - ۵۲
 مولانا فقیر اللہ - ۶۸۶
 مولانا قاضی (رک : مولانا علاء الدین محمد) - ۱۰۶
 مولانا قطبی - ۴۱۹
 مولانا کاتب نیشاپوری - ۴۱۷
 مولانا کاتبی - ۵۲
 مولانا کاتبی نیشاپوری - ۴۱۸
 مولانا کاسی - ۵۱
 مولانا کلامی - ۱۲۹
 مولانا کلخنی - ۵۱
 مولانا بحرئی - ۵۱
 مولانا محمد اسحاق دہلوی - ۴۵۰
 مولانا محمد طاقی - ۵۲
 مولانا محوی - ۵۲
 مولانا محبی - ۴۱۷
 مولانا مسعود قمی (رک : خواجہ مسعود قمی) - ۴۳۵
 مولانا مسیحی - ۵۲
 مولانا ملک - ۵۲
 مولانا میر کمال الدین - ۲۴۶
 مولانا میر محترم - ۴۱۶
 مولانا ناسی - ۵۲
 مولانا نظام الدین - ۱۳۱
 مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی - ۱۸۶ ، ۱۹۳ ، ۲۹۵ ، ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ ، ۴۹۹ ، ۵۰۰ ، ۶۷۳ ، ۶۷۴
 مولانا نور الدین عبدالرحمن بن احمد الجابی - ۶۹۰ ، ۲۹۵
 مولانا نوری - ۵۲
 مولانا واعظ کاشفی - ۳۳۳
 مولانا واقفی - ۵۲
 مولانا وحیدی - ۵۲
 مولانا ہاشم کشمی - ۶۱۹
 مولانا ہجری - ۵۲
 مولوی - ۱۳۳ ، ۱۴۲ ، ۱۸۴ ، ۵۱۷
 مولوی ابام الدین - ۱۹۸
 مولوی روم - ۱۱۹
 مولوی رومی - ۴۱۹
 مولوی سلطان محمود - ۴۰۷
 مولوی مہمی - ۴۱۸
 مولوی صاحب - ۴۱۸
 مولوی صدر الدین - ۲۹۸
 مولوی عبدالحکیم - ۳۰

- مولوی عبدالخالق - ۲۹
 مولوی عبدالرحمن جامی - ۱۱۵
 مولوی عبدالغفور - ۴۹۱
 مولوی فتح محمد استرآبادی - ۱۳۸
 مولوی فاضل قبلہ - ۱۵۸
 مولوی فضل حسین - ۲۶۳
 مولوی فضل حق صاحب - ۳۶
 مولوی محمد زاہد شاہ جہان پوری - ۴۵۰
 مولوی مظہر علی حضوری - ۲۶۲
 مولی - ۱۳۰
 مؤسن - ۴۱۹
 مؤسن حناہند - ۴۱۸
 مؤسن غزالی - ۴۱۸
 موہر سنکھ - ۲۲۸، ۲۲۹
 مهاجر - ۱۰۸
 مہجور (رک : میرزا رضای ترشیزی) - ۲۵۶
 مہجور (رک : حسرت) - ۱۲۶
 مہدی شیرازی (رک : صابر) - ۲۵۶
 مہری - ۵۲
 میان آفرین لاهوری - ۶۸۵
 میان احمد کبلی - ۵۸۶
 میان محمد اکرم غنیمت - ۴۱۸
 میان حبیب اللہ ولد میان سلطان احمد - ۶۶۶
 میان حضور اللہ - ۴۱۶، ۴۱۸
 میان حیات علی - ۳۳، ۳۴
 میان سلطان احمد - ۶۶۶
 میان صاحب میان ابراہیم سوتی حکیم - ۵۵۶
 میان ضیاء الدین کشمیری - ۴۱۹
 میان طالب آملی - ۴۱۶
 میان عبد القادر بیدل - ۴۱۶
 میان عبداللہ - ۳۱۹
 میان عطاء اللہ - ۴۱۲
 میان عنایت اللہ - ۳۱۹
 میان غلام محیی الدین ولد میان محمد یوسف - ۶۳۵
 میان فضل الدین نقشبندی - ۱۰
 میان فضل اللہ (ترجمہ نویس قرآن) - ۳۵۹
 میان فیض اللہ - ۴۱۲
 میان قل احمد - ۴۹۱، ۴۹۳
 میان محمد عظیم - ۲۸۸
 میان مسعود - ۵۰۸
 میان مفتون - ۴۱۷
 میان منیر لاهوری - ۴۱۷
 میان ناصر الدین - ۳۲۴
 میان ناصر علی - ۴۱۶
 میان نجم الدین - ۲۸۹
 میان نور العین واقف - ۴۱۶
 میان نور محمد - ۳۴۷
 میان وحدت - ۴۱۷
 میر (رک : میر تقی) - ۲۲۵، ۲۲۶، ۵۶۱
 میر آخوند - ۱۳۱
 میر آشوب - ۴۱۹
 میر آلی - ۵۲
 میر ابوالحسن - ۴۱۸
 میر ابوالحسن شیرازی - ۱۳۱
 میر ابو الحسن فراہی - ۱۳۱
 میر ابو الحسن ولد شیخ میر حسن - ۵۱۰
 میر ابو القاسم - ۱۲۹
 میر الہی - ۴۱۹
 میر الہی ہمدانی - ۴۱۶، ۴۱۷
 میر باقر داماد - ۳۹۶
 میر بزرگ - ۴۱۸
 میر تقی (رک : میر) - ۲۲۵
 میر جناب میر صاحب - ۱۲۷
 میر حاج - ۵۱، ۱۱۷
 میر حسن دہلوی - ۴۱۷
 میر حسین الحسینی - ۲۵۴
 میر حیدر - ۱۲۹
 میر حیدر خصالی - ۱۳۱

- میرزا حسن قزوینی - ۱۳۰
 میرزا حسن هراتی - ۱۱۹ ، ۱۲۰
 میرزا حسن تیمنی - ۴۱۹
 میرزا حسین - ۱۳۱ ، ۴۱۷
 میرزا حسین انجوی شیرازی (رک : دولت) ۲۵۶
 میرزا حسین شیرازی - ۴۱۶
 میرزا حسین علی اسید - ۱۲۰
 میرزا حسین فراهانی (رک : وفا) ۲۵۶
 میرزا حیدر بخاری - ۱۵۹
 میرزا حیرت (رک : حیرت) ۲۰۷ ، ۲۰۸
 میرزا خان - ۱۲۹
 میرزا خان کابلی - ۴۱۸
 میرزا داراب جوینا کشمیری
 میرزا داود - ۱۳۰
 میرزا راحت بدخشی - ۱۲۷
 میرزا رحیم خراسانی (رک : بیدل) ۲۵۵ ، ۲۵۷
 میرزا رسول حیران - ۱۱۹
 میرزا رضا (رک : رضا میرزا) ۱۹۸
 میرزا رضای عجونی - ۲۵۷
 میرزا رضا قلی مازندرانی (رک : هدایت) ۲۵۶
 میرزا رضای قرشیزی (رک : مهجور) ۲۵۶
 میرزا رفیع - ۴۱۷ ، ۴۱۸
 میرزا رفیع باذل - ۱۵۰ ، ۱۵۴ ، ۴۱۹
 میرزا رفیق - ۱۱۹
 میرزا زین العابدین (رک : حشمت) ۲۵۶
 میرزا سعدالدین محمد وزیر خراسان - ۲۱۹
 میرزا سلطان محمد حیدر گورکانی - ۳۴۲
 میرزا اسید علی - ۲۵۷
 میرزا اسید علی شیرازی (رک : نیاز) ۲۵۶
 میرزا اسید محمد مشتاق اصفهانی - ۴۱۷
 میرزا شفیعای اثر - ۴۱۰
 میرزا شمس الدین فقیر - ۴۱۹
 میرزا شوکت بخاری (رک : شوکت) ۲۱۹
 ۴۱۶ ، ۲۲۰
- میر حیدر معالی - ۱۲۹ ، ۱۳۱
 میر خواجو - ۵۲
 میر رضی - ۱۳۰
 میرزا - ۱۲۰
 میرزا آزاد کشمیری - ۲۵۶
 میرزا ابراهیم - ۱۳۱
 میرزا ابراهیم ادیم - ۱۳۰
 میرزا ابوالحسن - ۱۳۰
 میرزا ابوالحسن تمنا - ۴۱۸
 میرزا ابوطالب - ۴۱
 میرزا احد مقبل - ۱۱۵
 میرزا احمد - ۱۳۰
 میرزا احمد روشن (رک : روشن) ۲۵۶
 میرزا احمد شیرازی (رک : دولت) ۲۵۶
 میرزا اختر یزدی - ۴۱۹
 میرزا اسیری نزاری - ۴۱۹
 میرزا اشرف - ۱۳۰
 میرزا افضل - ۱۲۹
 میرزا الخ بیک گورکانی - ۲۸۲
 میرزا ایرج خان خانان - ۵۳۶
 میرزا بابر - ۵۲
 میرزا باقرا شراق - ۴۱۹
 میرزا برهان الدین خان - ۱۲۷
 میرزا محسن - ۴۱۷
 میرزا تنها - ۴۱۷
 میرزا جلالی اسیر - ۴۱۷
 میرزا جان - ۱۳۵
 میرزا جان جانان مشهور - ۴۱۷
 میرزا جانی - ۱۳۰
 میرزا جلال الدین اسیر - ۱۲۶
 میرزا جیو - ۴
 میرزا حبیب اصفهانی - ۲۵۶
 میرزا حبیب الله وزیر خراسان - ۵۰
 میرزا حسابی - ۱۲۹

میرزا محمد قتی شوشتری (رک : غمبن) ۲۵۷
 میرزا محمد قتی شیرازی طبیب (رک : نهانی) ۲۵۶
 میرزا محمد حسین شیرازی (رک : عالی) ۲۵۵
 میرزا محمد حسین معلوم تبریزی - ۴۱۶
 میرزا محمد رضای مشتاق کشمیری - ۴۱۷
 میرزا محمد زمان - ۴۱۷
 میرزا محمد سعید حکیم - ۴۱۹
 میرزا محمد شیرازی (رک : حیرت) ۲۵۶
 میرزا محمد علی شکی شاخی (رک : ناظر) ۲۵۷
 میرزا محمد صائب تبریزی - ۱۲۶ ، ۴۱۶
 میرزا محمد علی طوفان - ۴۱۶
 میرزا محمد علی قوجانی - ۲۵۷
 میرزا محمد فروغی اصفهانی - ۴۱۶
 میرزا محمد کاظم - ۶۷۸
 میرزا محمد نظر - ۱۵۹
 میرزا محمد نقی شیرازی (رک : نهالی) ۲۵۶
 میرزا محمد علی نوید - ۱۱۹
 میرزا مخلص شیرازی - ۲۵۷
 میرزا مرتضی علی فراق - ۴۱۹
 میرزا مظهر - ۱۲۹
 میرزا معظم - ۴۱۷
 میرزا ملک مشرقی - ۱۳۱
 میرزا مهدی شیرازی (رک : صابر) ۲۵۶
 میرزا میلی - ۱۱۹
 میرزا ناصر - ۱۳۱
 میرزا نصیر ترشیزی (رک : محبوب) ۲۵۷
 میرزا نظام - ۱۳۰
 میرزا نظام دست غیب - ۴۱۶
 میرزا نوید - ۱۲۰
 میرزا واسع خان - ۱۲۶
 میرزا زاهد - ۱۳۵
 میرزا هایون اسفراینی - ۴۱۷
 میرزا یونس خان - ۲۴۹
 میر سنجر کاشی - ۴۱۸

میرزا صادق - ۱۲۶
 میرزا صادق تفریشی - ۱۲۰
 میرزا صوری شیرازی - ۲۵۷
 میرزا طاهر اجدانی - ۱۲۰
 میرزا طاهر نصر آبادی - ۱۲۰
 میرزا طاهر وحید - ۱۳۱
 میرزا طبیب هراتی - ۱۲۰
 میرزا عاشق - ۴۱۷
 میرزا عبدالباقی - ۲۵۷
 میرزا عبدالقادر بیدل - ۱۲۶ ، ۲۲۴ ، ۳۲۳ ، ۴۰۳ ، ۳۲۴
 میرزا عبدالکریم طهرانی - ۲۵۷
 میرزا عبدالله شهاب - ۱۲۰
 میرزا عبد الوهاب (رک : منشی ایران) ۱۲۴
 میرزا عزت - ۱۲۰
 میرزا علی رضای تجلی - ۴۱۸
 میرزا علی صائب - ۴۱۶
 میرزا علی - ۱۳۱
 میرزا علی هروی - ۱۳۰
 میرزا عنایت - ۱۳۰
 میرزا عنایت بیک سنجری کابلی - ۶۴۲
 میرزا غلام احمد خان - ۱۲۶
 میرزا غنی کشمیری - ۱۲۶
 میرزا غیرت ناصح - ۱۳۱
 میرزا فصیحی - ۴۱۸
 میرزا قلندر - ۱۲۹
 میرزا قلی میلی عراقی - ۱۳۰ ، ۴۱۷
 میرزا کاظم - ۱۲۹
 میرزا کلان بن حافظ فولاد بخاری - ۶۶۳
 میرزا کوچک شیرازی (رک وصال) ۲۵۵
 میرزا گدایی - ۱۱۹
 میرزا گل حسن احسن کربلائی - ۲۵۸
 میرزا گشن اصفهانی - ۲۵۶
 میرزا مجرم - ۴۱۷

- میر محمد علی آزاد - ۳۹۳ ، ۳۹۶
 میر محمد مؤمن - ۱۳۰
 میر محمد نعبان - ۶۲۹
 میر محمد مراد - ۱۶۹ ، ۱۷۰
 میر محمود شاہ خان - ۱۲۶
 میر مراد علی خان تالپر (رک: علی) ۲۵۴ ، ۲۵۵
 ۲۵۶
 میر مرادی - ۱۳۰
 میر مرتضیٰ - ۴۱۹
 میر مشتاق - ۱۱۹ ، ۱۲۰
 میر معز موسوی خان فطرت - ۴۹۶
 میر معصوم کشی - ۲۲
 میر مغفور - ۱۳۰
 میر مقبول - ۱۳۰
 میر منشی - ۶۳۷
 میر میرزا نبات - ۱۲۶
 میر نجات - ۱۲۰ ، ۱۲۹ ، ۱۳۱
 میر نجات اصفہانی - ۴۱۸
 میر نجات کاشی - ۴۱۷
 میر نصیبی - ۱۳۱
 میر نوراللہ - ۵۶۱
 میر نظام - ۴۱۸
 میر والہی قمی - ۱۳۱
 میر ولی محمد خان - ۲۷۶
 میر ہاشم خان ابر قوی - ۱۳۱
 میر یحییٰ کشی - ۱۳۰ ، ۱۳۱
 میر یوسف - ۱۳۱
 میر یونس محمد ارغون - ۵۲
 میلی - ۱۳۰
 میلی جیلی - ۱۳۱
 مینا (رک: ابراہیم خان پسر کریم خان) ۲۵۷
- میر سنجی - ۱۳۰
 میر سیادت - ۴۱۷
 میر سید حسن رسول نمای پادشاہ ققرا دہلی - ۳۶۴
 میر سید شریف الجرجانی ۱۳۶ ، ۱۳۷
 میر سید علی ہمدانی - ۵۰۲ ، ۵۰۴
 میر سید علی مہری - ۱۳۱
 میر سید محمد مشتاق - ۴۱۷
 میر شریف بن میر ابوالقاسم - ۴۰۴
 میر شیخم - ۵۱
 میر صبری - ۱۳۱
 میر صیدی - ۱۳۰
 میر ضیاء الدین خان - ۱۲۶
 میر عابد - ۴۳۰
 میر عبداللہ - ۱۳۰
 میر عبدالغنی اوتو - ۴۳۳
 میر شیر قانع تتوی - ۷۱ ، ۴۲ ، ۷۳
 میر عنایت اللہ کنت کشمیری - ۴۱۸
 میر عیسیٰ کوه زوری ملقب بہ سید روزی - ۱۲۴
 میر غیاث الدین بدخشانی - ۱۲۶
 میر غیاثی - ۱۲۶
 میر فندر سکی - ۱۲۰
 میر قلندر - ۴۴۲
 میر قوام الدین جانی بدیونی - ۲۲
 میر کرم جان - ۸۰
 میر کرم علی خان تالپر (رک: کرم) ۲۵۴ ، ۲۵۵
 میر کمال الدین حسین مولانا شہاب الدین اسمعیل
 طبسی گزرگاہی ہروی - ۴۵۳
 میر لاغر - ۱۲۷
 میرم - ۱۲۷
 میر مرادی استرابادی - ۴۱۸
 میر محمد اسلم زنجانی الموسوی - ۵۶۰
 میر محمد اکبر ارزانی (رک: محمد ارزانی) ۳۷۴
 میر محمد رضای مشتاق کشمیری - ۴۱۷
 میر محمد زمان راسخ - ۴۱۹
- ناخوش - ۱۲۶

ن

- نادم - ۱۲۹
 نادم گیلانی - ۱۲۹، ۴۱۹
 نادم لاغر - ۱۳۱
 نادری - ۱۲۰، ۴۱۸
 ناز (رک: آقا محمد رضای درویش شیرازی) ۲۵۶
 نازکی - ۱۳۰
 ناصر الدین ابن الحسن عبدالله ابن محمد بن علی
 الشیرازی البیضاوی - ۳۳۶
 ناصر بخاری - ۴۱۷، ۴۱۸
 ناصر خسرو - ۲۲، ۱۲۶، ۴۱۶
 ناصر سامانی - ۴۱۹
 ناصر علی - ۱۲۶
 ناصر علی سرهندی - ۱۸۴
 ناظری - ۵۳
 ناظم - ۱۲۶
 ناظم (رک: عبدالباقی) ۱۸۰
 ناظم هروی - ۴۱۹
 ناظر - ۲۵۷
 نافع - ۴۱۷
 ناکهو چمره - ۲۳
 ناسی لاهوری - ۱۱۵، ۴۱۹
 نبی (رک: مصطفی، «ص») ۱۵۲، ۲۱۳
 نثاری - ۱۳۰، ۴۱۸
 نجات - ۱۲۰
 نجف علی بیگ - ۱۲۹
 نجم الدین ابوالحسن محمد بن ابوالحسن بن احمد
 ابن علی بن محمد بن عمر بن یحیی العلوی الحسینی -
 ۳۱۶
 نجم الدین شاسلو - ۴۱۹
 نجم الدین عبدالرحمن بن عبدالله المکی - ۳۷
 نجم الدین علی خان جاگیردار - ۶۴۲
 نجم الدین محمد بن آدم الخوارزمی - ۳۵۶
 نجیب الدین ابو حامد محمد بن علی عمر السمرقندی -
 ۳۸۴
- نجوی - ۴۱۷
 نخشبی (رک: ضیاء نخشبی) ۱۰۸، ۲۷۴، ۳۲۵
 ۴۰۱، ۴۰۰، ۳۲۶
 ندایی - ۱۲۰
 ندیم - ۱۲۶، ۱۲۸
 ندیم تبریزی - ۴۱۹
 ندیم کابلی - ۱۲۶
 نرگس - ۱۱۹
 نرگس عبهری - ۴۱۸
 نرگسی - ۵۱، ۴۱۹
 نراری - ۵۲
 نزہت (رک: آقا محسن شیرازی) ۲۵۷
 نسبتی - ۱۳۱
 نسیمی - ۵۲، ۴۱۸، ۴۱۹
 نشاء - ۱۳۰
 نشابویی - ۱۲۲
 نشاء - ۴۱۹
 نصرالله بن محمد بن حماد الازدی الکرمانی - ۸۳
 نصرقی - ۴۱۸
 نصیبی - ۱۳۰
 نصیرا - ۲۲
 نصیر الدین چراغ دهلی - ۴۰
 نصیر الدین محمد بن راجه سلطان عرف لاکه - ۱۱۲
 نصیرابی همدانی - ۱۳۱
 نظام - ۱۳۰، ۴۱۷
 نظام بن کمال بن حسام الهروی - ۳۰۶، ۳۰۷
 نظام الدین - ۱۰۳
 نظام الدین اولیاء - ۱۳۱
 نظام الدین عبدالعلی بن محمد بن حسین بیرجندی -
 ۵۹۵
 نظام الدین قاضی قزوینی - ۱۱۹
 نظام الدین محمود بن الحسن الحسینی (رک: شاه
 داعی شیرازی) ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۸۰
 نظام الملک - ۱۳۰

نورثین - ۷۲
 نوشیروان - ۳۳۲
 نوید - ۱۳۰
 نویدی - ۴۱۶ ، ۱۱۵
 نہالی (رک : میرزا محمد تقی شیرازی طبیب) ۲۵۶
 نہانی (رک : میرزا محمد تقی شیرازی طبیب) ۲۵۶
 نیاز - ۱۱۵
 نیاز (رک : میرزا سید علی شیرازی) ۲۵۶
 نیازی - ۱۲۷ ، ۱۱۹
 نیازی تونی - ۴۱۸
 نیشابوری - ۱۳۱
 نیکو - ۱۳۰
 نیکی - ۱۳۱ ، ۱۳۰
 نیکی اصفہانی - ۱۳۱
 نیکی صفاہانی - ۴۱۶

و

وائق - ۴۱۷
 واحد - ۱۳۰
 واحدی (رک : عبدالواحد بن محمد الحفقی) ۳۷۷
 واسع - ۱۲۰
 واصفی ہراتی - ۱۸۴
 واصل تبریزی - ۴۱۶
 واصل عظیم آبادی - ۳۸۰
 واعظ - ۱۳۰
 واعظ کابلی - ۱۱۵
 الواقدی - ۵۸
 واقف - ۱۱۹ ، ۱۲۶ ، ۱۳۹ ، ۱۸۴
 واقف (رک : نورالعین واقف لاهوری) ۲۲۶
 واقف لاهوری (رک : واقف) ۱۲۶
 واقف ملتانی - ۱۲۴
 والا (?) - ۲۶۳
 والہ - ۱۲۹
 والہ (رک : آقا محمد کاظم اصفہانی) ۲۵۷ ، ۲۵۶

نظام شیرازی - ۱۲۹
 نظام سہیلی - ۴۱۹
 نظامی (رک : شاہ داعی شیرازی) - ۴۶۱
 نظامی (رک : نظامی گنجوی) - ۱۲۰ ، ۱۱۵ ، ۶۸ ، ۶۸۸ ، ۶۴۶ ، ۴۳۰ ، ۴۲۹ ، ۳۹۵ ، ۱۶۰ ، ۱۲۶
 نظامی گنجوی - ۵۹۲ ، ۴۲۵ ، ۱۶۲
 نظری - ۱۲۹ ، ۱۲۰
 نظمی - ۱۳۱
 نظیری - ۱۲۶ ، ۱۱۹
 نعمت - ۱۱۹
 نعمت علی - ۲۹۷
 نقشبند (رک : سید بہاؤالدین محمد بن محمد بخاری)
 ۵۱۳ ، ۲۵
 نقشبندی - ۱۱۵
 نقشبندیہ (رک : سلسلہ نقشبندیہ) ۱۱۱ ، ۱۰۰ ، ۱۴۵ ، ۴۹۲ ، ۲۸۵ ، ۲۴۴
 نل رای ود - ۱۳۸ - ۱۳۹
 نواب سنکہ (رای زادہ) - ۲۲۸
 نواب کوکلتاش خان سند - ۶۳۷
 نواب لطف اللہ خان - ۶۳۷
 نواب معتمد خان عالمگیری - ۲۰۸
 نواب معزالدین قاضی عزت اللہ - ۶۲۷
 نوایی - ۵۳
 نوح (ع) ۶۹
 نور احمد بن شیخ محمد حسن بن ملا عبدالرحمن بن
 ملا عبدالحمید بن مخدوم اسحق - ۵۰۱
 نور الدین عبدالرحمن جامی (مولانا) - ۶۷ ، ۶۷۶
 نورالدین محمد عبداللہ حکیم عبدالملک شیرازی - ۲۴
 نورالعین واقف لاهوری (ہندی) ۲۲۶ ، ۴۱۷
 نور جہان بیگم - ۱۳۱ ، ۱۲۰
 نور محمد - ۱۱
 نور محمد ولد ملک گل محمد - ۵۱۸
 نورس - ۱۳۷
 نوری - ۱۳۰ ، ۱۱۹

هارون (ع) - ۹۲
 هاشمی - ۵۳، ۱۱۹، ۴۱۹
 هبیریان - ۵۱۷
 هجری - ۱۲۷، ۱۳۰، ۴۱۶
 هدایت (رک : میرزا رضا قلی مارندران) ۲۵۶
 هدایت الله - ۷۷
 هلالی - ۵۱، ۱۱۷، ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۸۴، ۵۸۳
 هایون - ۵۲، ۱۲۰، ۱۲۹، ۱۳۱، ۲۵۷
 هایون اسفراینی - ۱۳۱، ۴۱۷
 هایون پادشاه - ۶۴۲
 همت خان - ۱۶۹
 همت خان بهادر (رک : همت خان) ۱۷۰
 همدم (رک : سید زین العابدین شیرازی) ۲۵۶
 هندو - ۱۶۴، ۲۰۴
 هندوان - ۳۳۶
 هوشی - ۱۳۱

ی

یار محمد خدایداد السمرقندی (رک : ملا یار محمد
 قاری سمرقندی) ۵۵۲
 یاقوت مستعصمی - ۳۶۵
 یاری - ۱۲۲
 یحیی - ۱۳۰
 یحیی (ع) ۹۲
 یحیی بیک رود بک - ۱۳۱
 یزد جرد - ۸۲
 یزد گرد - ۲۷۶
 یعقوب (ع) ۴۶، ۹۲
 یعقوب - ۱۳۰
 یعقوب بن سید علی - ۱۱۱
 یعقوب بن عثمان بن محمود بن محمود الغزنوی
 الجرخنی السروزی الشیرازی - ۹۶-۹۹، ۲۳۶
 ۲۳۷
 یعقوب خیلی واله - ۳۴۷

واله همدانی - ۱۸۴
 والی بهوپال - ۴۳۷
 والی رامپور - ۴۳۷
 وامق - ۱۳۲
 واسی - ۱۱۹
 واهب - ۱۲۹، ۴۱۹
 وحشی - ۱۱۹، ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۳۰
 وحشی بافقی (-یزدی، رک : واسوخت وحشی) - ۱۲۰
 وحید - ۱۲۹
 وحید دستگردی - ۱۶۴
 وحیدی - ۴۱۸
 وزیر خان صاحب - ۲۲۵
 وسندیه لانجه (?) قوم - ۶۶۵
 وصال
 وصالی - ۱۱۹
 وصالی بسطامی - ۴۱۷، ۴۱۸
 وصمی - ۱۲۹، ۴۱۸
 وصلی - ۱۲۶
 وصلی بخارایی - ۱۲۶
 وصلی سمرقندی - ۴۱۸
 وفا - ۱۱۹
 وفا (رک : میرزا حسین فراهانی) ۲۵۶
 وفایی - ۴۱۷
 وفایی خوارزمی - ۴۱۶، ۴۱۷
 ولی - ۱۳۰
 ولی طواف - ۱۲۷
 وقوعی تبریزی - ۱۲۹، ۱۳۱
 وهابی - ۱۲۰

ه

هاتف - ۱۱۹، ۱۲۲
 هاتف (هاتفی ؟) ۴۳۱
 هاتفی (رک : تیمور نامه هاتفی) ۱۰۳، ۱۲۰، ۴۱۹
 ۴۱۹

۳۴۰۳۳ (الهروی)	یعقوبی - ۱۲۹
یوسف علی علوی لکهنوی - ۶۵	ینغای قمی - ۴۱۹
یوسفی - ۱۲۶، ۴۲	یکتا - ۱۲۰
یوسفی - ۴۱۸	یوسف (ع) - ۱۲۰، ۱۲۳، ۶۸۹
یونانی - ۲۴۰	یوسف - ۱۳۰
	یوسف هروی (رک) : محمد بن یوسف الطیب

۷ - فهرست نامهای جلد سازان

(این نامها از روی جلدهای نسخدها و یا عطف آنها خوانده شده است)

«عمل ملا عبدالرزاق ۱۲۴۴» ۲۴۴
«ملا فیض محمد صحاف کتاب فروش» ۱۵
«عمل ملا محمد نعیم صحاف ۱۲۷۰» ۳۴۹
«عمل ملا میر عبداللہ صحاف ۱۲۴۴» ۳۸۹
میرزا قابل «عمل میرزا قابل» ۱۵۹
«میر قلندر جلد ساز» ۴۴۳

«رسول - یا رسول خدا - - -» ۳۶۵
عظیم اللہ «عمل عظیم اللہ» ۱۷۷
«محمد اسلم» ۳۶۴
«محمد عبدالناصر» ۱۲۵
«دارد امید شفاعت محمد ناصر» ۱۲۵
«ملا سید عبداللہ صحاف ۱۲۶۹» ۵
«ملا عبدالرزاق غالب» ۲۸۶

۸- فهرست نامهای جاها

امرتسر - ۳۶۰، ۲۲۷	آ
انجمن آسیایی بنگال - ۴۲۶	آسیای صغیر (رک : روم) ۱۰۴
انجمن ادبی سند - ۷۳، ۷۲	ا
انجمن ترقی اردو - ۳۲۹	
ایران - ۳۱۶، ۱۹۷، ۱۵۱، ۱۳۴، ۴۱۷	
ب	اجمیر - ۶۵
باد غس (باد غیس) ۲۷۱	ابراہیم آباد (رک : سودھرہ) ۵۶۰، ۳۲۲
بازار نوریان - ۲۲۷	احمد آباد - ۴۱۲
بخارا - ۶۷۱، ۶۲۵	احمد شاہی - ۵۸۹
براہم پور - ۶۰۸	احمد نگر - ۷۷
برمزید (قریہ -) ۱۱۰	اخچہ (رک : افچہ) ۱۲۴
بریتیش میوزیم - ۴۲۶، ۱۵۰	ارض مقدس رضوی (رک : مشہد) ۶۰، ۵۹
بریلی - ۲۸۹	ارض مقدس طوس (رک : مشہد) ۶۰
بزم اقبال (جلسہ -) ۲۶	الامپبجاب - ۳۱۳
بطحا - ۱۹۲	اسلام آباد - ۳۱۶
بغداد - ۳۱۷، ۲۲۲، ۵۶، ۲۲	اسلام پوری (نوری) ۷۷
بلخ - ۱۱۰	اسلامبول - ۱۲۲، ۱۲۱
بلم کدہ (رباست -) ۳۴	اصطرخ (رک : اصطخر) ۲۷۰
بہالیانی - ۲۵۲	اصفہان - ۳۶۵، ۲۴۴، ۲۱۹، ۱۹۷، ۱۹۰
بہاولپور - ۲۶	۳۹۶
بھوپال - ۴۳۷	افچہ (رک : اخچہ) ۱۲۴
بیت اللہ الحرام - ۱۲۲، ۱۲۱	افغانستان - ۵۵۳، ۵۱۹، ۱۸۶، ۱۱۰
بیت عائشہ (رض) ۵۱۵	اقلیم ہفتم - ۱۵۷
	اگرہ (دارالخلافت) ۲۲

بیجاپور دکن - ۷۷

بیضاء - ۲۸

پ

پاک (رک : پاکستان) ۱۷۵

پاکستان - ۲۳ ، ۷۳ ، ۱۴۸ ، ۴۹۳ ، ۶۸۱ ،

۶۸۶ ، ۶۸۴

پاینوار - ۳۳۹

پتنه عظیم آباد - ۳۸۰

پراکراومه جنوبی - ۱۵۷

پغمان - ۳۶۸

پنجاب - ۵۹۴ ، ۶۸۶

پنجاب پبلیک لائبریری - ۲۲۲

پهره (قصبه) - ۳۳۹

پیشاور - ۲۲۳ ، ۳۲۸

ت

تایباد - ۸۱

تبریز - ۲۱۷ ، ۶۱۸

تخت هزاره میان لاجه (رانجهه) والا - ۶۶۵

تته (تهتهه) - ۷۲

ترشیز - ۱۲۴

ترکستان - - ۲۲۴

ج

جبل حاجی منکھ - ۷۲

جبل سون سکیسر - ۳۶۰

جلال آباد - ۲۲

جهچر - ۱۹۳

جهنگ - ۶۸۶

جهنگ مگھیانه - ۳۶۰ ، ۶۶۶

چ

چاپخانه نواکشور درهند - ۵۸۳

چترار - ۵۹۸

چترال - ۱۶۲

چرت - ۲۵۲

چک ، ۱۵ ، شالی - ۱۳۹

چک عمر - ۲۹۸

ح

حرم محترم نبوی (ص) ۵۸۹

حرمین شریفین - ۱۰۵

حسن ابدال - ۶۴

حلب - ۱۰۵

حویلی بهادر شاه - ۳۶۰

حیدر آباد سند - ۷۳

خ

خانقاه الشیخونیه (مصر) ۳۵

ختن - ۲۲۴

خراسان - ۶۰ ، ۱۶۸ ، ۲۱۹ ، ۲۲۱ ، ۳۳۵ ،

۵۵۳ ، ۵۱۳

خطا - ۱۳۴

خوارزم - ۱۰۵ ، ۱۴۶ ، ۲۳۰ ،

خوزستان - ۵۱۳

د

دارالسلام - ۳۷۷

دارالشفاء بمصر - ۲۵۹

دارالفتح غجدوان - ۶۷۱

دارالمورخین لاهور - ۶۸۱

دانشگاه تهران - ۱۰۰

دربار شاه اسمعیل صفوی - ۱۸۰

دره اشرف - ۳۱۷

دکن - ۷۷

دهاره (نام روستایی در صوات = سوات) ۴۰۷

دهلی - ۳۴ ، ۴۹ ، ۷۲ ، ۱۰۹ ، ۱۵۸ ، ۳۶۴

- دیپال پور - ۵۹۱
 دیره اسمعیل خان - ۳۶، ۳
 دیره میر ولیمحمد خان - ۲۷۶
 دیهه نو صفانیان - ۲۴۳
 سمرقند - ۵۷۳، ۲۱۵
 منند - ۶۳۷، ۲۵۵، ۷۳، ۷۲، ۵۸
 سوات - ۳۱۶
 سودهره (رک : ابراهیم آباد) - ۵۶۰، ۳۲۲
 سومره - ۵۸
 سیالکوت - ۴۲۷، ۴۲۵، ۱۱، ۱۰
 میستان - ۵۱۳
 سیکروالی - ۳۲۱

ش

- شام - ۵۱۳، ۸۲، ۷۳
 شاه پور - ۳۶۰
 شاه جهان آباد - ۶۷۷، ۲۰۷، ۶۴، ۳۴
 شاه جهان پور - ۲۸۹
 شاهی - ۹۶
 شبرخان - ۵۱۹
 شبستر - ۶۱۸
 شبه قاره - ۱۷۵، ۱۵۸
 شکر - ۵۹۸
 شموزی - ۳
 شیراز - ۲۵۵، ۲۸
 شیروان - ۵۵۴

ط

- طبرستان - ۵۱۳
 طور سینا - ۱۹۲
 طوس - ۶۰

ع

- عجم (مملکت) - ۶۱۰
 عراق عجم (مملکت) - ۵۱۳
 عراق عرب (مملکت) - ۵۱۳
 عظیم آباد - ۳۸۰
 عمان - ۲۵۵

ر

- رامپور - ۳۳۴، ۳۰۸، ۲۹۵، ۲۸۳، ۲۸، ۳
 ۴۳۷
 راولپندی - ۸۸
 رنگ نام (شهر) - ۱۳۹
 روس - ۴۳۷
 روضه رسول (ص) - ۱۷۲
 روضه منوره مقدسه حضرت محمد رسول الله - ۶۱۱
 روم (رک : آسیای صغیر) - ۴۳۶، ۱۰۴، ۸۲
 ۴۵۰
 ریاست رامپور (رک : رامپور) - ۳۳۴
 ریگی موند - ۹۶

ز

- زحشر - ۱۴۶
 زمیندار - ۳۴۱

س

- سپرو - ۱۵۷
 سدا کنبو - ۳۳۹
 سراندیب - ۱۷۰
 سرامی صالح محمد خان - ۶۳۷
 سرزمین پاک (رک : پاک، پاکستان) - ۱۴۸
 ۱۶۴، ۱۷۲، ۲۹۸، ۳۲۷، ۳۹۰، ۴۴۸
 ۶۸۶
 سرگودها - ۳۶۰
 سفارت شاهنشاهی ایران - ۳۱۶
 سکه کهنه - ۵۴۷
 سمبريال - ۴۲۷

غ

غزنین - ۷۲

غور - ۷۲ ، ۶۶۸

ف

فارس - ۵۱۳

فتح پور - ۲۴۷

فتغراتای (?) - ۶۴

فرخاز - ۱۴۳

ق

قبرستان قتلگاہ مشہد - ۵۹۶

قدمگاہ کاریز (قریہ -) - ۲۷۱

قصر مافرا - ۶۷۱

قصور (رک : قلعہ الحاجی) - ۱

قلات بلوچی - ۵۸

قلعہ الحاجی (رک : قصور) - ۱

قہستان - ۵۱۳

ک

کابل (دارالسلطنہ -) - ۲۷ ، ۴۱ ، ۱۱۱ ، ۳۶۸

۳۲۹ ، ۶۰۶ ، ۶۱۴

کاشان - ۲۳۰ ، ۲۳۱

کتابخانہ بریتیش میوزیم - ۵۹۷

کتابخانہ خاص (?) - ۲۶۳

کتابخانہ دارالسلطنہ کابل - ۳۳۰

کتابخانہ رشیدیہ (رک : کتابفروشی رشیدیہ ،

کتب خانہ رشیدیہ) - ۲ ، ۳۴ ، ۳۶ ، ۴۵ ،

۵۵ ، ۵۹ ، ۷۱ ، ۱۴۸ ، ۱۴۹ ، ۱۵۵ ،

۲۸۲ ، ۳۰۰ ، ۳۲۱ ، ۳۴۳ ، ۴۲۸ ، ۴۴۸

کتابخانہ سید فضل ہمدانی بنوری - ۱۶۱

کتابخانہ عموسی پنجاب - ۲۲۲

کتابخانہ گنج بخش - ۵ ، ۸ ، ۸۸ ، ۹۰ ، ۹۱ ،

۹۲ ، ۹۴ ، ۲۱۶ ، ۳۱۶ ، ۳۳۷ ، ۳۶۳

۴۵۷

کتابخانہ محمد عادل شاہ غازی - ۴۱

کتابفروشی رشیدیہ (رک : کتابخانہ رشیدیہ

کتب خانہ رشیدیہ) - ۳

کتب خانہ حکیم جعفر علی خان - ۸۲

کتب خانہ رشیدیہ (رک : کتابخانہ رشیدیہ ،

کتابفروشی رشیدیہ) - ۹۸ ، ۱۱۲ ، ۱۳۵ ،

۱۴۱ ، ۱۶۹ ، ۳۵۰ ، ۴۵۴

کتب خانہ سرکار حکیم مسیح الزمان - ۸۲

کتب خانہ سید محمد طیب ہمدانی قصوری - ۳۰۹

۵۷۰

کتب خانہ قدیم جنرل داود - ۱۹۸

کتب خانہ مولانا فضل حق صاحب - ۳ ، ۳۵

کراچی - ۷۱ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۶۸۱

کربلا - ۶۰ ، ۲۴۸ ، ۴۶۰

کرپتور - ۶۱۶

کرمان - ۵۱۳

کشمیر - ۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۲۴۶ ، ۴۳۴ ، ۵۸۳ ،

۶۸۴

کشمیر خانیاری - ۳۶۲

کشمیری بازار - ۷۷ ، ۸۸

کعبہ (تصویر) - ۱۷۲

کلان گذر - ۳۱۷

کلیانہ - ۲۲۸

کندی والہ - ۳۴۷

کنعان - ۱۲۳

کوئلہ شریف - ۴۹۱

کوجر (گوجر) - ۲۹۸

کھرور - ۲۰۴

کھوت - ۲۵۲

گ

گجرات - ۴۲۶

گداری لعل شہباز (شہر -) - ۷۲

- گرهی شعوری - ۳۶
گنج بخش (رک : کتابخانه گنج بخش) ۲۱ ، ۲۶ ،
۴۵ ، ۵۵ ، ۶۷ ، ۷۴ ، ۷۵ ، ۷۶ ، ۸۸ ،
۹۵ ، ۹۶ ، ۹۸ ، ۱۰۴ ، ۱۴۹ ، ۱۵۵ ،
۱۶۰ ، ۱۷۷ ، ۱۹۷ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴ ، ۲۰۵ ،
۲۰۸ ، ۲۳۴ ، ۲۴۴ ، ۲۷۰ ، ۲۷۸ ، ۳۱۶ ،
۳۴۱ ، ۳۸۰ ، ۳۸۶ ، ۳۸۷ ، ۴۰۲ ، ۴۰۶ ،
۴۱۳ ، ۴۳۹
گیلان - ۱۲۰
- ل**
لاهور (دارالسلطنت-) ۲۲ ، ۸۷ ، ۸۸ ، ۱۵۸ ،
۲۲۲ ، ۲۶۴ ، ۴۲۰ ، ۴۲۲ ، ۵۷۷ ، ۶۸۱ ،
لکهنئو - ۶۳۴
- م**
ماجره - ۱۷۸
مانسهره - ۶۷۸
ماوراء النهر - ۱۰۵ ، ۱۶۸ ، ۲۳۵ ، ۲۳۶ ،
۳۹۸ ، ۵۴۶ ، ۵۵۳
ماهان کرمان - ۵۴۴
محلہ والا ترار (سمرقند) ۵۷۳
مد (قصبه -) ۳۷۸
مدرسه تالیباد - ۸۱
مدرسه جواناسی - ۳۱۹
مده - ۶۶۵
مدینه (رک : مدینه المنوره) ۱۰۵ ، ۱۰۹ ،
۱۱۰ ، ۳۷۷ ، ۶۰۵
مدینه المنوره (رک : مدینه) ۵۸۸
مرارل - ۱۵۸
مرزا پور - ۲۲
مرکز تحقیقات فارسی (رک : مرکز تحقیقات فارسی
ایران و پاکستان) ۸
مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان (رک :
مرکز تحقیقات فارسی) ۲۶ ، ۸۸ ، ۹۴ ، ۲۳۷
- ۶۷۵ ، ۴۵۷ ، ۳۶۳
مزار شریف - ۵۵۳
مسجد چک عمر - ۲۹۸
مسجد رسول (ص) ۱۷۲
مسجد قصبه مد - ۳۷۸
مشهد - ۵۹ ، ۶۰
مصر - ۳۵ ، ۲۵۹ ، ۲۶۰ ، ۲۷۸ ،
مطبع مصطفایی - ۳۸۰
مطبع شرف المطابع - ۲۶۸
مکتبه قدوسیہ - ۸۷ ، ۸۸
مکہ - ۲۲ ، ۱۰۵ ، ۲۶۶ ،
ملتان - ۱۷۶ ، ۲۰۴
موزہ کراچی - ۷۱
موینگر - ۲۹۷
مہسرد - ۵۹۴
مہوریان والہ - ۳۶۰
میرتھ - ۲۶۷ ، ۲۶۸
المیمنہ - ۲۸۶
- ن**
نجف - ۱۹۸
نظام آباد - ۳۰۸
نگینہ - ۳۷۵
نلدراک (شهر -) ۱۳۹
نل رای (شهر -) ۱۳۹
نہر ہیرمند - ۵۱۳
- و**
وزیران آباد (وزیر آباد) ۴۹۱
- ہ**
ہرات - ۱۹۰ ، ۲۱۹ ، ۲۴۴ ، ۲۷۲ ، ۳۶۵ ،
۶۶۸
ہزارہ - ۶۷۸
ہمدان - ۱۰۱

ی

	هند (رک : هندوستان) ۱۷ ، ۷۳ ، ۱۴۸ ، ۱۵۱ ،
	۱۶۴ ، ۱۷۵ ، ۲۹۸ ، ۴۴۸ ، ۴۵۴ ، ۴۹۳ ،
	۶۸۴ ، ۶۸۶
یزد - ۵۹	هندوستان (رک : هند) ۶۹ ، ۱۴۸ ، ۱۵۸ ،
یکسکو - ۱۵۸	۳۳۲ ، ۵۸۳

نمونه ها
و
تصاویر

قصیدہ سید الشہداء

ہر روز منگوار ہوتی ہے صبح و شام
 آری سورج چلے بس ہر ابروی ہوتی
 ہر وقت او پاندہ سستی و دلجو
 اندر باد و درمی راتین انی زبان
 قدرت سید بہیمان تو ان کی کھراکی
 او پر ایسے زمین کی گود و دریا
 سسٹس کو زمین میں کھنڈی گرا
 کوہ برسل کو کھنڈی بی نقشبندی
 کوہ بیاری آردی تو کجہ بر سہیل
 کپین غازی علی کپین و کس زبان
 بعضی راتی دلی من اور سندی کا

افسانہ با توڑ کسے ٹوٹتا ہوسکی
 پیدا کویار منی سستہ زمین اسطرح
 کرسی در شش ہو پایا لوح قرہ پیدا
 پیر بر اکب آسمان ہی مال تر شہیدان کوی
 زینت سین انہرین کئی تار بان مال
 سہرہ روک نہ اٹھانے پیدا کیا ہزار
 رات و زمین کل فلق توں کئی رزق تمام
 خلقت بگاڑنگ شس پیدا کئی جان
 جہی کئی مجتہد کوہر مہتاب ابدال
 زاہد کئی و جہی بعضی عابد جان
 بعضی کا فوجی بہت اندر انکار

کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی

تمام کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی

کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی
 کتب کثیره در علم طب و طباطبائی

۱۹۰۷

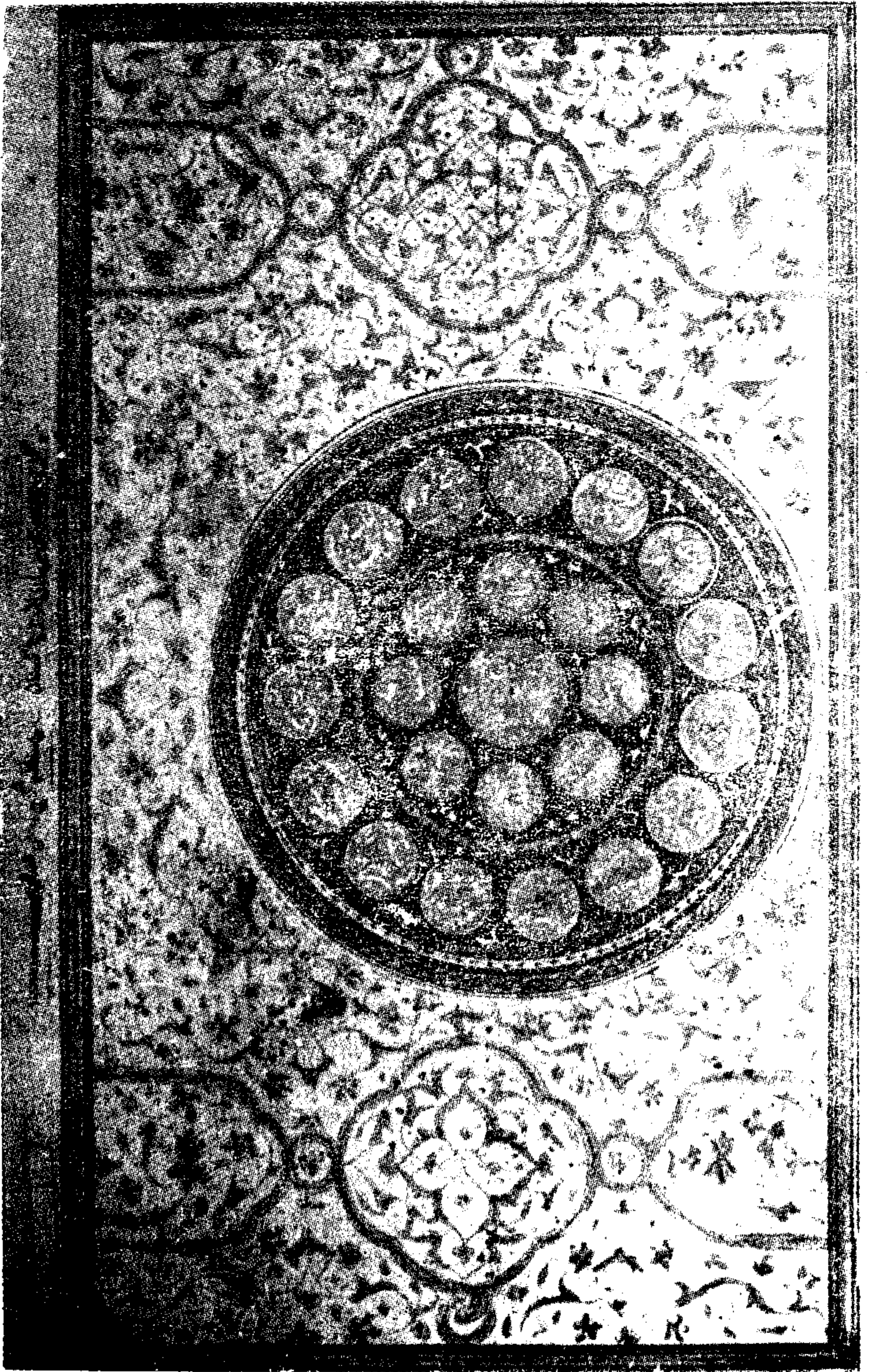

تحفة الكرام ٩٥٠
٦١٢

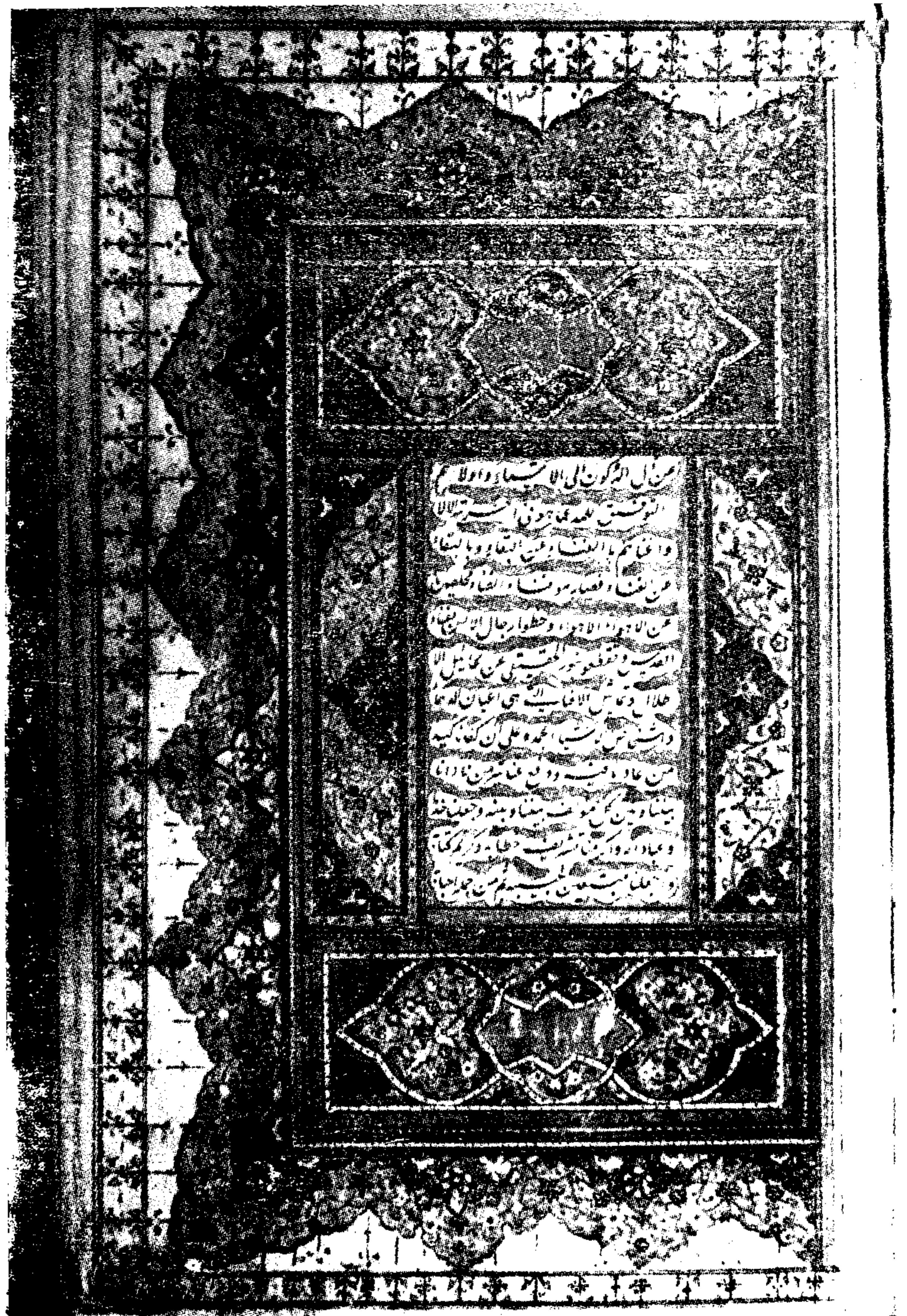
تذكرة الاولیای عطار ۸۹۰
۸۵۸

Marfat.com

Marfat.com

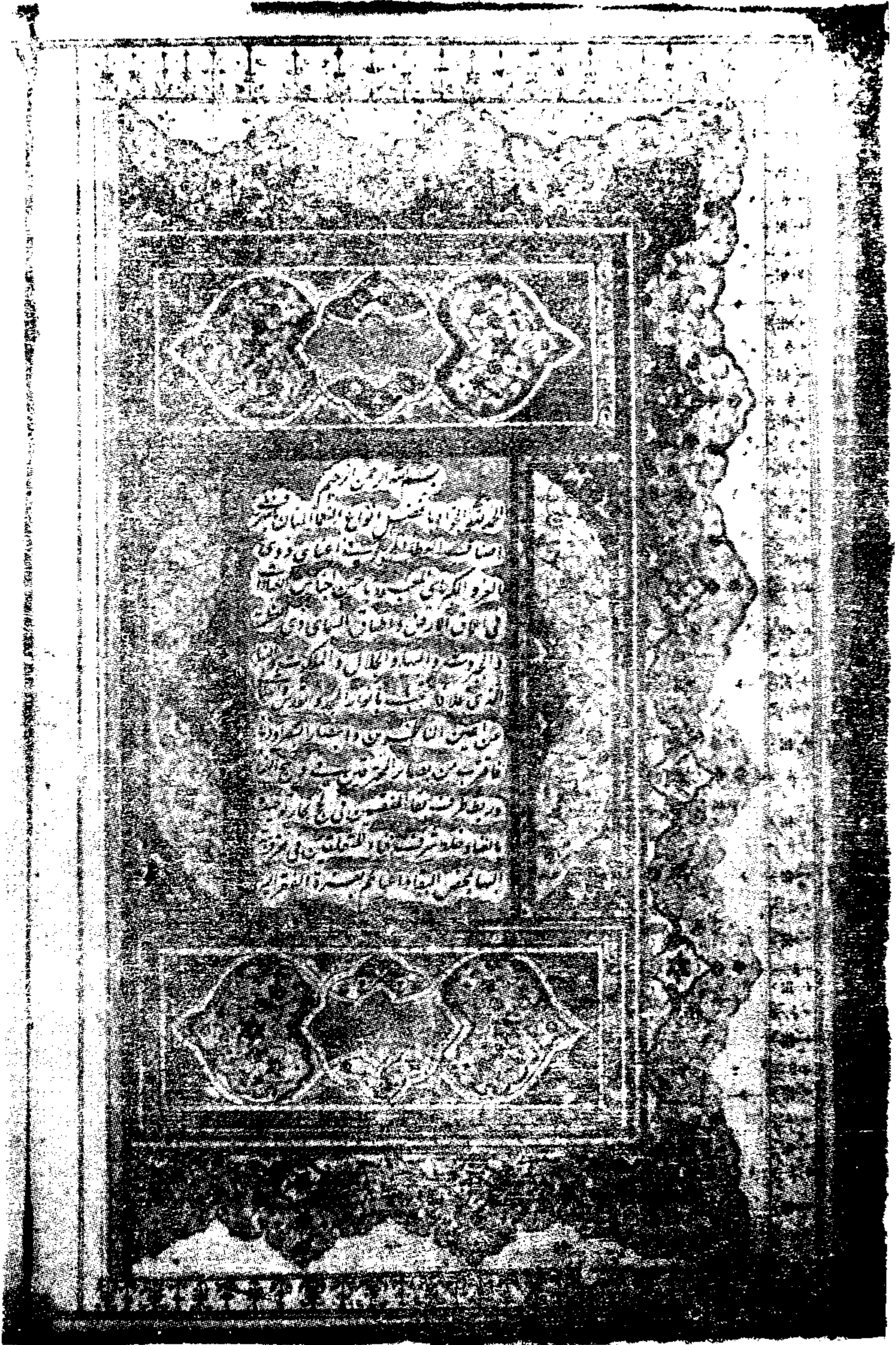

تذكرة الاولیای عطار ۸۹۰

۸۵۸

Marfat.com

Marfat.com

تذكرة الاولیای عطار ۸۹۰

Marfat.com

Marfat.com

STATIONER & PRINTER
MILWAUKEE, WISCONSIN
U.S.A.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۱۰۰

تذکرہ
تذکرہ فضائل و مناقب امیر المومنین
المعروفہ بتذکرۃ الکمالین یحییٰ بن علی جوہر
تواریخ معروفہ امراض العین و علاجاتها و صل کتابک بہا لاخ
مفاضل فضائل و مناقب تامل عن جوہر کتب عالیہ
امراض العین و علاج کل واحد منها لان الاسکرانین فیکر و احدہ
امراض العین و علاجها و قدرایت اسکرانین
کتابک انما العین ذکر فیہ جمیع اشیاء عزبا و اختصارا و بیجا

تذکرۃ الکمالین ۱۰

Marfat.com

Marfat.com

نفع من يروى الحديث...
 من نظر الشرا...
 علاج...
 علاج...
 علاج...
 علاج...
 علاج...
 علاج...

علاج...
 علاج...
 علاج...
 علاج...
 علاج...
 علاج...

علاج...
 علاج...

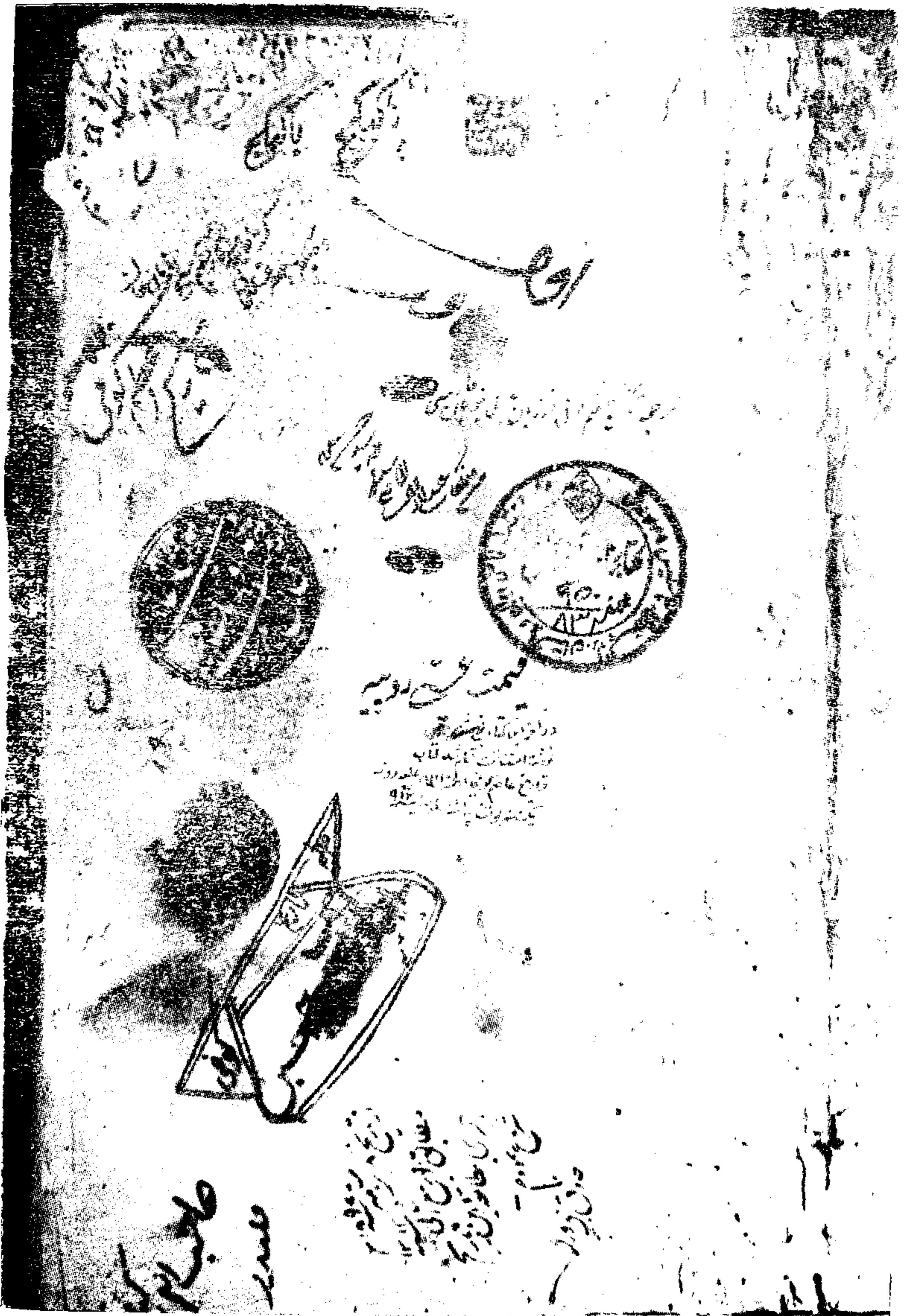
HAFIZ AWAD
 M. U. KHANA RASHIDIA
 SHARADA, LAKHORE

فہرست کتب تذکرۃ الکحالین

المعالم الاولیٰ علیٰ ہمدون مشرقی بابا خجندیہ

باب	صف	باب	صف
باب اول	۱	باب اول	۱
باب دوم	۲	باب دوم	۲
باب سوم	۳	باب سوم	۳
باب چہارم	۴	باب چہارم	۴
باب پنجم	۵	باب پنجم	۵
باب ششم	۶	باب ششم	۶
باب ہفتم	۷	باب ہفتم	۷
باب ہشتم	۸	باب ہشتم	۸
باب نہم	۹	باب نہم	۹
باب دہم	۱۰	باب دہم	۱۰
باب یازدہم	۱۱	باب یازدہم	۱۱
باب بیستم	۲۰	باب بیستم	۲۰
باب چہارم و بیست	۴۰	باب چہارم و بیست	۴۰
باب پنجم و بیست	۵۰	باب پنجم و بیست	۵۰

۱۰۰
۱۰۱
۱۰۲
۱۰۳
۱۰۴
۱۰۵
۱۰۶
۱۰۷
۱۰۸
۱۰۹
۱۱۰
۱۱۱
۱۱۲
۱۱۳
۱۱۴
۱۱۵
۱۱۶
۱۱۷
۱۱۸
۱۱۹
۱۲۰
۱۲۱
۱۲۲
۱۲۳
۱۲۴
۱۲۵
۱۲۶
۱۲۷
۱۲۸
۱۲۹
۱۳۰
۱۳۱
۱۳۲
۱۳۳
۱۳۴
۱۳۵
۱۳۶
۱۳۷
۱۳۸
۱۳۹
۱۴۰
۱۴۱
۱۴۲
۱۴۳
۱۴۴
۱۴۵
۱۴۶
۱۴۷
۱۴۸
۱۴۹
۱۵۰
۱۵۱
۱۵۲
۱۵۳
۱۵۴
۱۵۵
۱۵۶
۱۵۷
۱۵۸
۱۵۹
۱۶۰
۱۶۱
۱۶۲
۱۶۳
۱۶۴
۱۶۵
۱۶۶
۱۶۷
۱۶۸
۱۶۹
۱۷۰
۱۷۱
۱۷۲
۱۷۳
۱۷۴
۱۷۵
۱۷۶
۱۷۷
۱۷۸
۱۷۹
۱۸۰
۱۸۱
۱۸۲
۱۸۳
۱۸۴
۱۸۵
۱۸۶
۱۸۷
۱۸۸
۱۸۹
۱۹۰
۱۹۱
۱۹۲
۱۹۳
۱۹۴
۱۹۵
۱۹۶
۱۹۷
۱۹۸
۱۹۹
۲۰۰

۹۵۰

Marfat.com

Marfat.com

مکتبہ اسلامیہ دہلی

۱۹۵۲

مکتبہ اسلامیہ دہلی

مکتبہ اسلامیہ دہلی

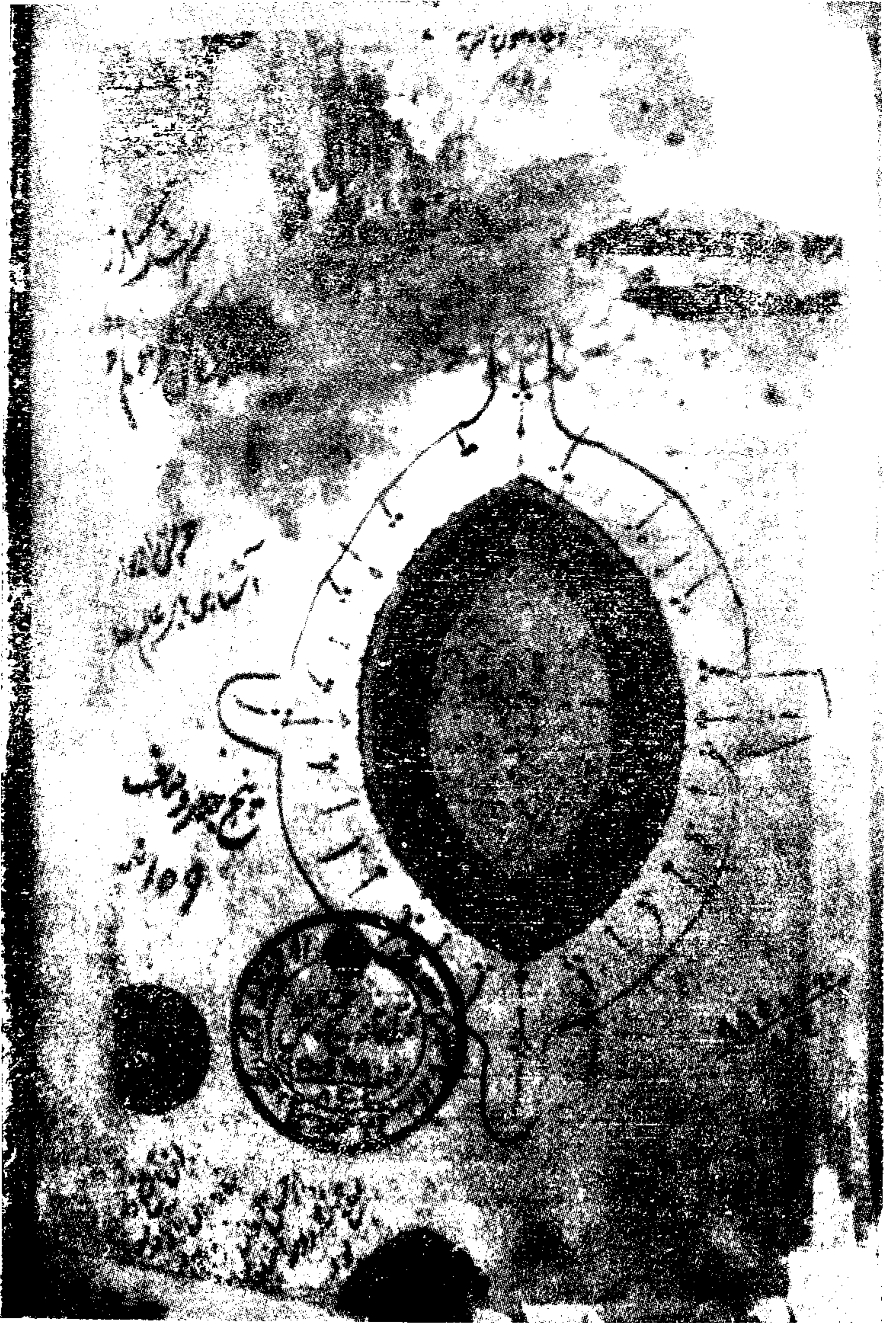
۱۹۵۲

۱۹۵۲

مکتبہ اسلامیہ دہلی

تاج و صاف (تاج و صاف) ۹۵۰

Marfat.com

Marfat.com

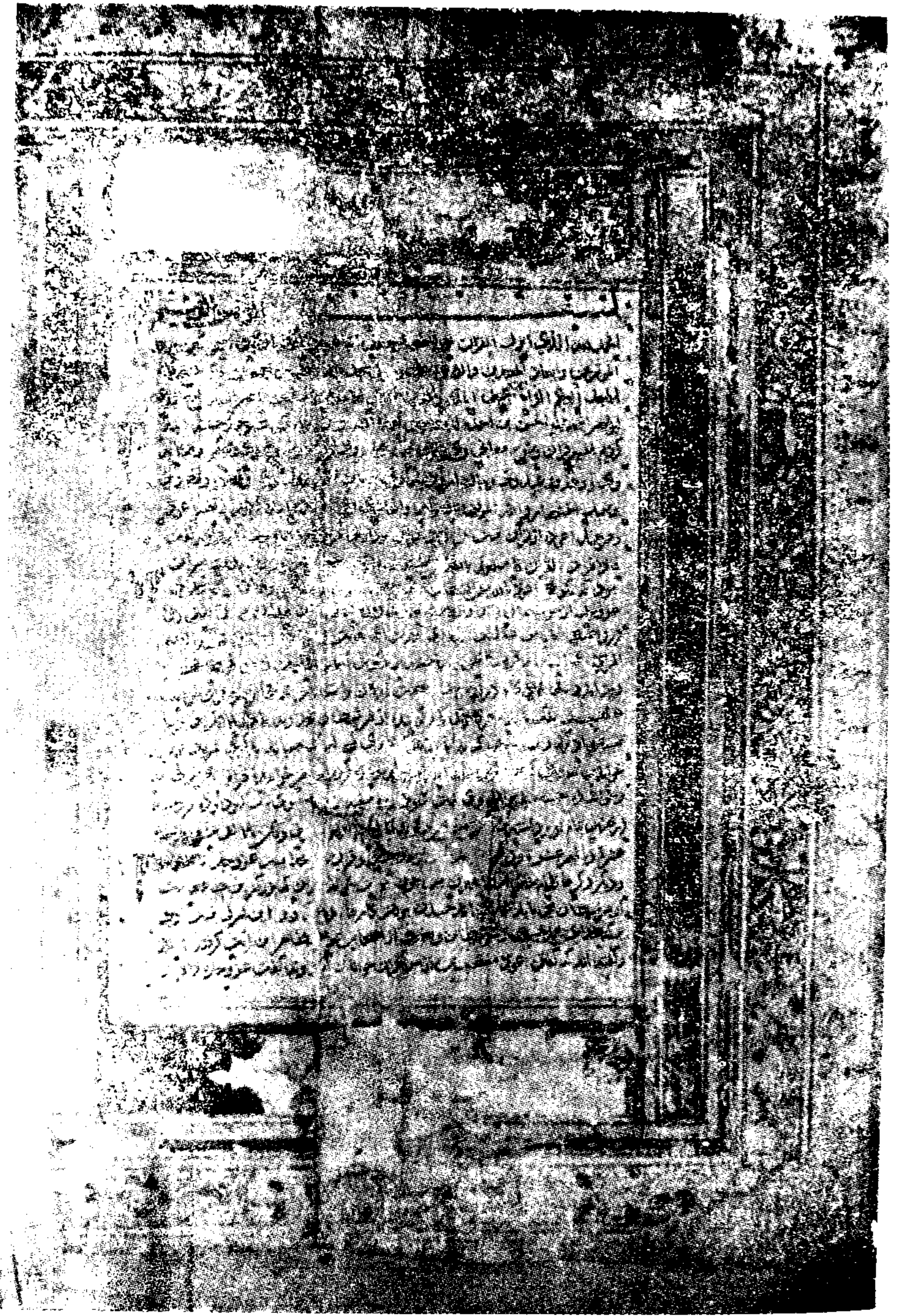
توافقاً با مقررات و ضوابط سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
 این کتابخانه جهت اطلاع شما در خصوص خدمات و خدمات خود
 و نحوه استفاده از آنرا به شما اطلاع می دهد. امید است که با استفاده
 از این کتابخانه بتوانید به اهداف خود دست یابید.
 تشکر از همکاری شما

تیم مدیریت
 اسناد و کتابخانه ملی
 جمهوری اسلامی ایران

۱۳۸۰/۰۹/۲۳
 ۸۴۴

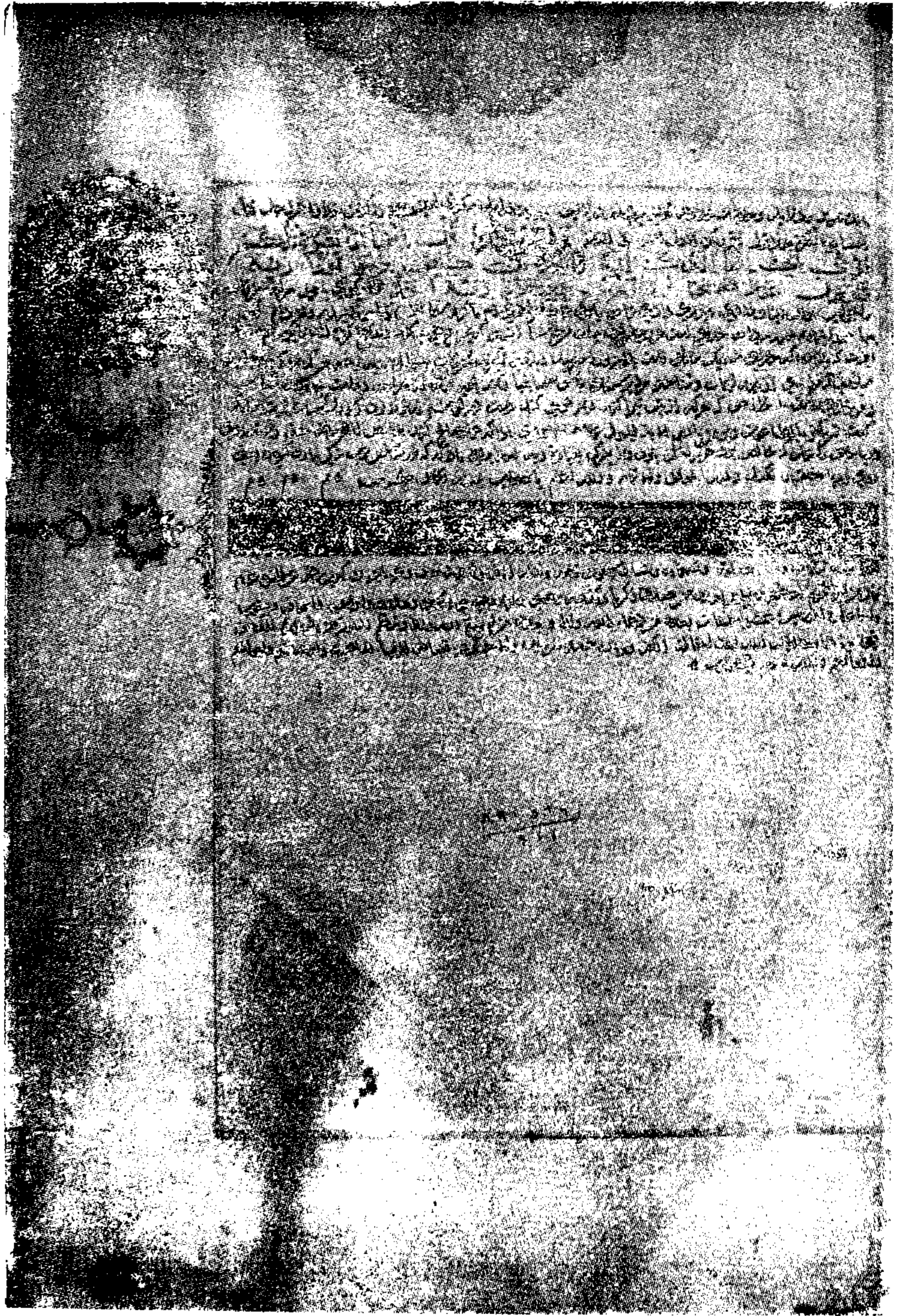

تفسیر درواجکی ۸۹۰/۲۹۰
۶۰۱

لا بد في الامتحان من انظر الى اسرار الازواج والذوات
 والاشياء والاشخاص والاشياء والاشخاص
 في اسرار الازواج والاشخاص والاشياء والاشخاص
 في اسرار الازواج والاشخاص والاشياء والاشخاص

هذه النسخة المسمى بتفسير معدن الاسرار

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله
 وجعل الحمد دليلاً على طاعته ورضي بالحمد شكرياً
 له من خلقه. وسئله ان يصلي ويسلم على سيدنا
 محمد وعلى آله بافضل الصلوة كغيرها مما في عليه
 صلوة دائمة بدمه عليه. وشهد ان لا اله الا الله
 وحده لا شريك له وشهد ان محمداً عبده ورسوله
 وبشيت اللهم يا ذا الجلال والإكرام في كتابك القائل
 كيف اخاف ما اشر كتم ولا تخافون ان اركبكم
 ان اركبكم يا الله. فبعد ان وجد وثنائي بارها وروح
 صلوات طيب عطاريه. وشهادت مشاهده اثبات
 وجدان من حضرت ستاري هميوي فقير حقير باديه

٢٩٠
٧٥٧

نسخة

طوبه

زادیه ناجیه کوشه انظار بی خادم العالیه والذی
 بن عبد البرکی الانصاری بن مولا ناجیه انظار بی
 بن مولا ناجیه العزیز المرحوم بوجه انظار بی که در
 سنه یکهزار کمند و هفتاد و زیاده شهر و منه شهره متقدمه
 مطهر معنی مرکز اشرف خلقات احکامی ظهورات
 عانیات ستاره معجزات سلطان المرسلین و رحمة
 رب العالمین شیخ الفاضل طیب السیر علی بن کاه اعلی
 حضرت مولانا سید علی بن کاه و اولاد و اصحاب و تلامذ
 که شریف و دانشمندان الی یوم القیامة مشرف و
 رفیعات و اعظم و اولاد ناصح و طریقات باهر
 مذامب استان مرشدان سید و پیران در این
 معتمد مسجد علم جامع اقدس اندرون
 باشارت و اذن مرشدالتالکین بن نور العالی بن
 الحقیقین و مستوفی الی الله الشیخ عزیر بن شیخ طاهر
 السمان المدنی القادری الخلیفی الخیر الیومنا من قریب
 برکاته و احکام و نورانیت و کثرت افعاله و ابرار و
 اعداء کنوا و حکم الان در کاه جمیع فیض بنی برکت

آنکه این معلوم است که نور محمد و آن حورری که علاوه بر
 در بیاضم ایان نداید و بسیار با هم رسیده به عبادت رسید
 و در کتابم و در نزد من حاصل ایم و در این صبح مستور و در
 با خودم و نه با او و از این جهت زوجه محنت با او بود که در
 از این حال محنت با هم را به دست رسید و از این جهت که مرآت
 نم نمود از سر بخاری که مرآت هر چند که در این نور رسیدگی
 در دل عالم ~~مستعار~~ که مرآت در بیاضه خوب با بر عبادت
 خوانتم که آن آما و بیشک که شد نیز بود هم ماه در شب ابو علی گفت
 من حضرت محمد مصطفی صلوات الله علیه که می بود که عین انصاف
 با حق و رحمت او می بینم و این کتاب بخود ~~معنی علم این کتاب~~
 گفت و گفت ترا که با این من و تو این کتاب است این او بهادی و
 او عین انصاف بیشتر از این سراد بر همانند عالم ندی حال او را
 گفت که پیش زین سراد بر همانند من نیز قبول کردم و از کف این بر
 دست داشتم و همگی بدو مشغول شدم تا خود دیگر آنچه فریاد
 تا که زدم در آمدای و در دست محلمی لعل نوش کردی ~~نقش~~
 در کف من و بگویند بوی خوش است در این هر چند که گفت در چشم
 آشنای عالم من بوی که زحمت بیشتر در میان باشد که بخود مانده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

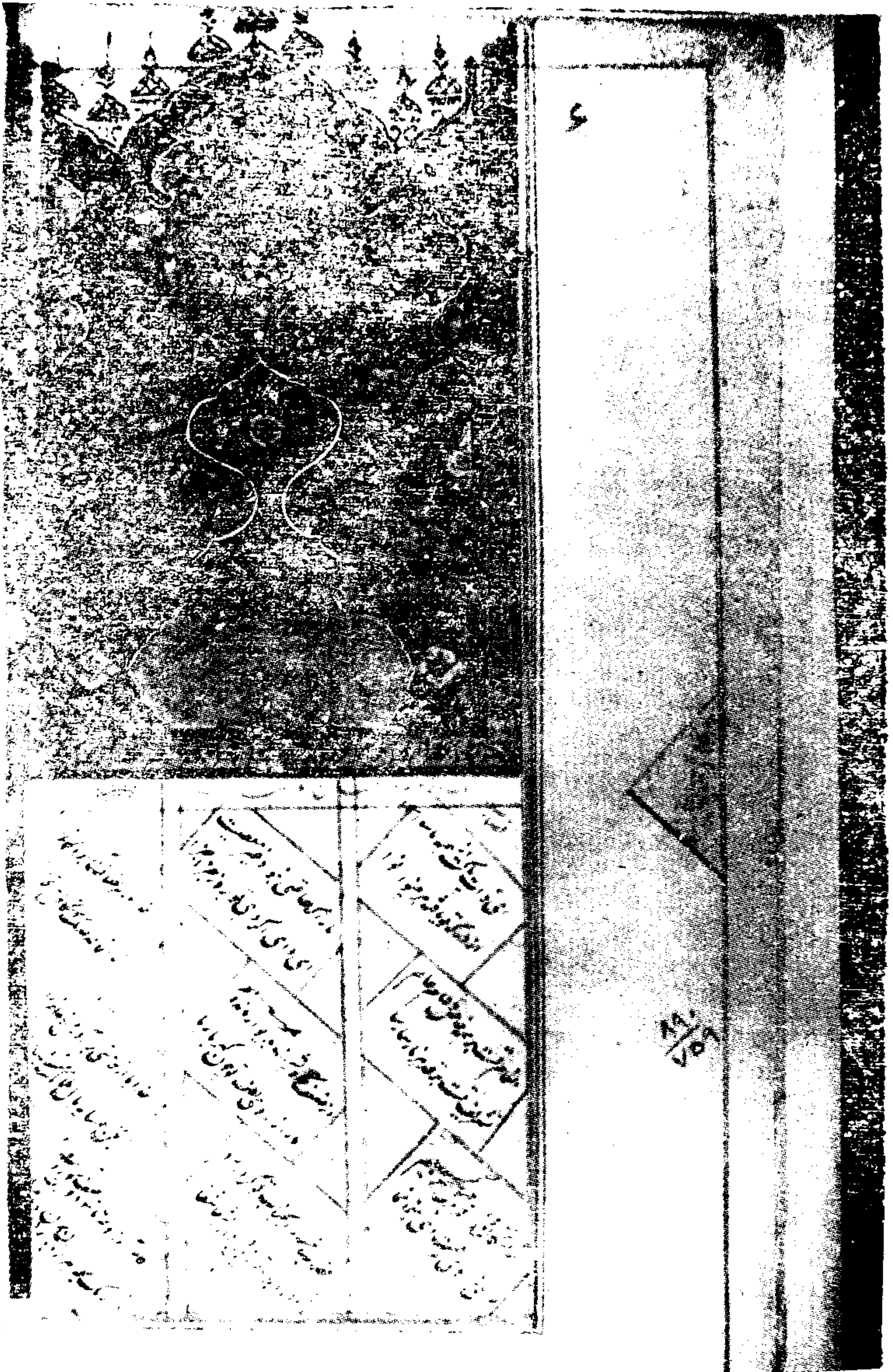

مدرسہ اسلامیہ
پشاور
پشاور

جنگ اشعار ۸۹۰
۷۵۹

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

نالہ ہوز و نسی مصریح آگہ حسابان ہوا
حسنی دکھیا آگہ یہاں نہ خانہ دیر کا
سب ظاہر ہو گئی زبان دل مشعل و
ادھی جان سی زمین ای ہی رہ رہی ا
کاش دل حسی چشم تک آنی پانا مائل
کر پوی او کی لب و دہی کمال کمال
آئی ہونہ ہری سو گتہ ہو گئی
روز بہ پردہ اپنا طبع دیوان ہوا
نی نصیبت پس اپنا آپ کے سیران ہوا
وہ بہ ہو گا اپنی نظر دسی خواب نیا
جان ستیا ہی ایک نیا کھی ہوا
رفہ رفتہ تو بہہ لگا کوئی طوفان ہوا
بو خاحب بطرح وہ ردی نسان ہوا
خاک ہو کر بھی رفاہ باران ہوا

پانچا پون من کر بانج کن اوٹا باو سب آتی ہی وہ صاحب لار کے

دو دور ہی سیکس سو روکن ہیا تو ہزار

شام سچ روکن جو شہ کی عمارت میں

باور کو نسبت کہ وہ پکا دہی سچ کبھی پھی جسی دیکھ کی ہی ہی

میں کی شہا ہیا جو شہ کی عمارت میں جو ہی برکان میں نکات ہزار

پنج کی کل کسا ہی کو مدد الہ میر کی در خواست سے اوٹن شام

ہی مس میر سوت نی با ہر خزا کھڑکی دہل کو تو زار شہ اسلام

بہر حسن بار جو باد آئی سچی ایک لہر جو دی کی لجا ہی ہی

نت نام شد کارکن

پانچا پون من کر بانج کن اوٹا باو سب آتی ہی وہ صاحب لار کے

دو دور ہی سیکس سو روکن ہیا تو ہزار

Handwritten text in a historical script, likely Persian or Urdu, arranged in approximately 12 horizontal lines. The text is partially obscured by a large, dark, triangular shadow or stain that originates from the top center and tapers towards the bottom. The visible portions of the text are difficult to decipher due to the high contrast and graininess of the scan.

نبی اذا ما جاشت التربة فاشغل ولا يهدرك
 فيعدك بيدك طوك التربة منال عاشق و بون بينه
 من يلدن و نزل صبي من الصبيان لار الى عنده
 عند جند و لاهو يعيل توب من التراب
 من ك و الحق بانك يا الحق من ك و لاهو

ديوان ملان ماوجی ۸۹۰ / ۸۵۴

منازل

چو در آید از آن دریا که
 دشت آید بهشت و مرغ
 کمان بر روی دریا که
 است جمال این دریا که
 سر و سراب و دریا که
 پس ایبال چاله نظر
 نوای و دریا که
 موهن زان تران خوش
 بودگی ز شعر جوانی
 بود چو چایست بر این
 بود و بدوی و جوانی
 مدهم زان جوانی
 در کتب زهرت و دریا
 در کتب زهرت و دریا
 در کتب زهرت و دریا
 در کتب زهرت و دریا

دیوان سیف الدین اسفرنگی ۸۹۰ / ۷۶۸

Marfat.com

Marfat.com

مکنی بکری که در صورت نام نه بماند
 امرا چون با طبع سوختن شی
 غولک با دویم می کشد از او ای
 فرج همان با قلی و من و نام
 آن روی باضار ایناد و فرمای

از غم نزارم شداری روزی در کف
 منعت شد کارهای اهل عالم
 از جی دان بر من درین جای بودی
 از جی نام بودی در کف ای
 ناله هر رسا عرازی در جی

بیال باصغر و بیال
 بر طریق و زبانی و روی
 آن کوهی در میان ایام
 آن جان مندا و من
 ساری همان در بدین ایام

من کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام

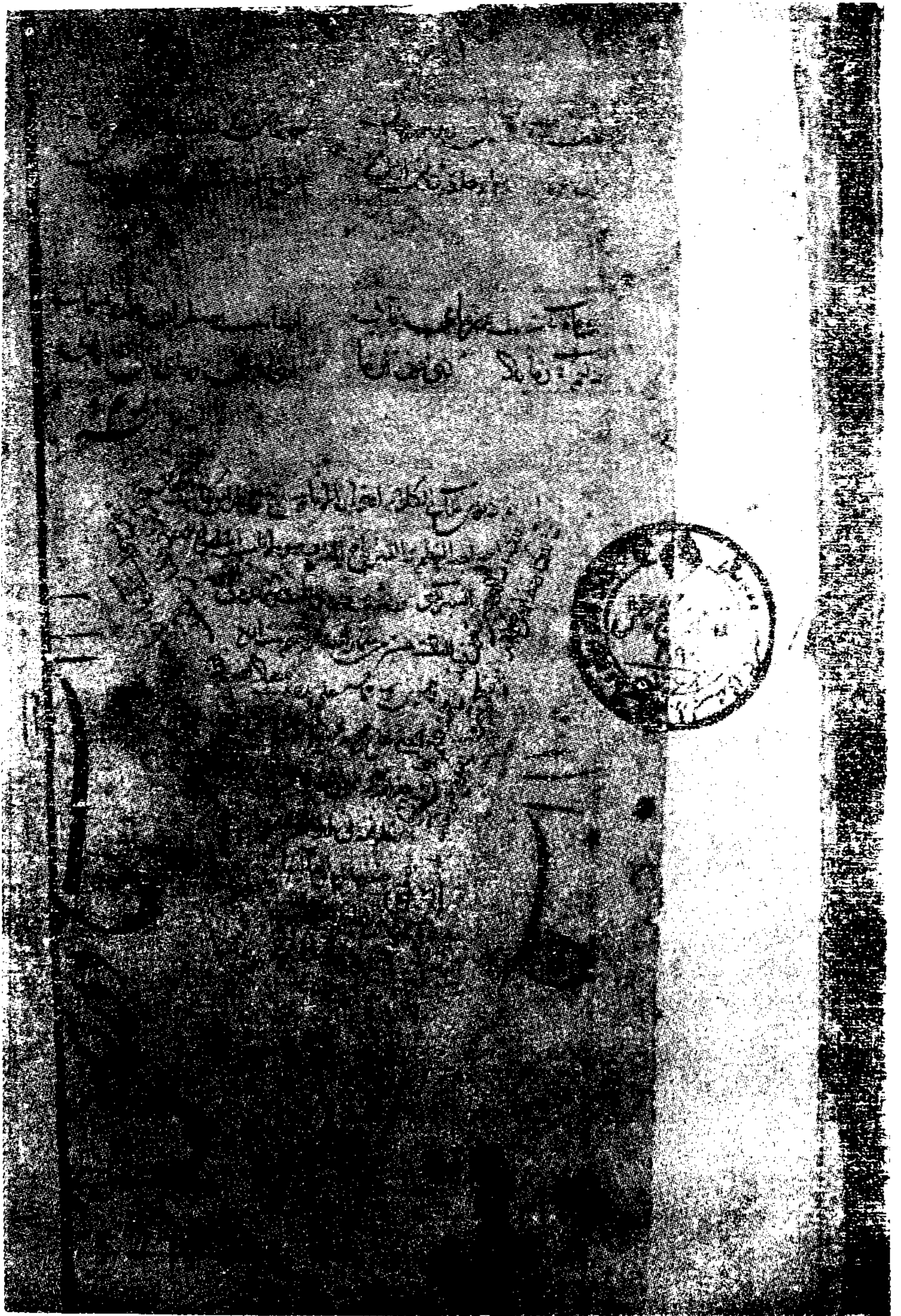
شما

هیچ از کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام

تمام هم طاق مال و دست
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام
 آن کوهی در میان ایام

Handwritten text in Arabic script, possibly a religious or historical document, arranged in several lines and columns. The text is dense and difficult to decipher due to the high contrast and grainy texture of the scan. Some legible words include 'بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ', 'اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ', and 'وَعَلَى آةِ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ يَوْمَ الْكَوْبَةِ'. The text appears to be a prayer or a supplication.

ديوان سيف الدين اسفرنگي $\frac{890}{768}$

Marfat.com

Marfat.com

Handwritten text in Arabic script, appearing to be a collection of religious or philosophical sayings or verses. The text is dense and occupies most of the page area.

در ایام فصل و علم استخوان رند و طبیبان جزئی که صبی و فاضلی نیست و این فراموشی
 جز اولی است بعد از صفت بسیار استغفار فرمودند که از استغفار شریفترین زبان
 و کلمات کجا بر می آید که در سینه چیزی بر رسم معانی آورده که مذاق صبی
 معانی شکرستان معذرا از شدت علاقتش بشترین و شام عوده بنام کنگ
 سدر از سینه شکست میزد و از کلمات او در سینه معجزه سازد که کمالات او در این
 دستکتاب بر کمال آن برودن نیکی است و این است که خدا که در دست
 بادست حق آدم زانی نرسد جز دست حق که خداوند کرم را
 جان و بدن از آدم هر گوشه گوشه در سینه می خوشه و از هر نوع کجایی
 هر چه آورده و او را بجزیره المعاصرین نام نهادم که سینه آن خداوندان فصل
 کمال بر رسم معانی برده باشم اکنون از نظر کبیر اثر آن معزافان سخندان
 و اینان بکلمات معانی که سینه است و فقه صفت دردی فریبند چه به ننگ
 بقا سینه در پوسیدگی و عمل بر عدم استغفار این دوزخ میگذارد و نرسد
 و استغفار و بیعت معنی و این استغفار و معنی است علی خیر خلق و عفو و اول
 و عزت معاصرین استغفار این الی طالب امیر المؤمنین موسی بن جعفر
 و قاید غزالی صلووات او و سلام علیه و علیهم السلام معنی الی یوم الدین
 عسیر اول در ذکر احوال و عجز محتاجی استغفارین در ذکر احوال شده
 و سهرادگان هر دو در امرای عالمند و در عیون و مختلف هر یک استغفار

بم تالیف

کتاب پائی مرتقی شہداء اطفال
۱۶۴

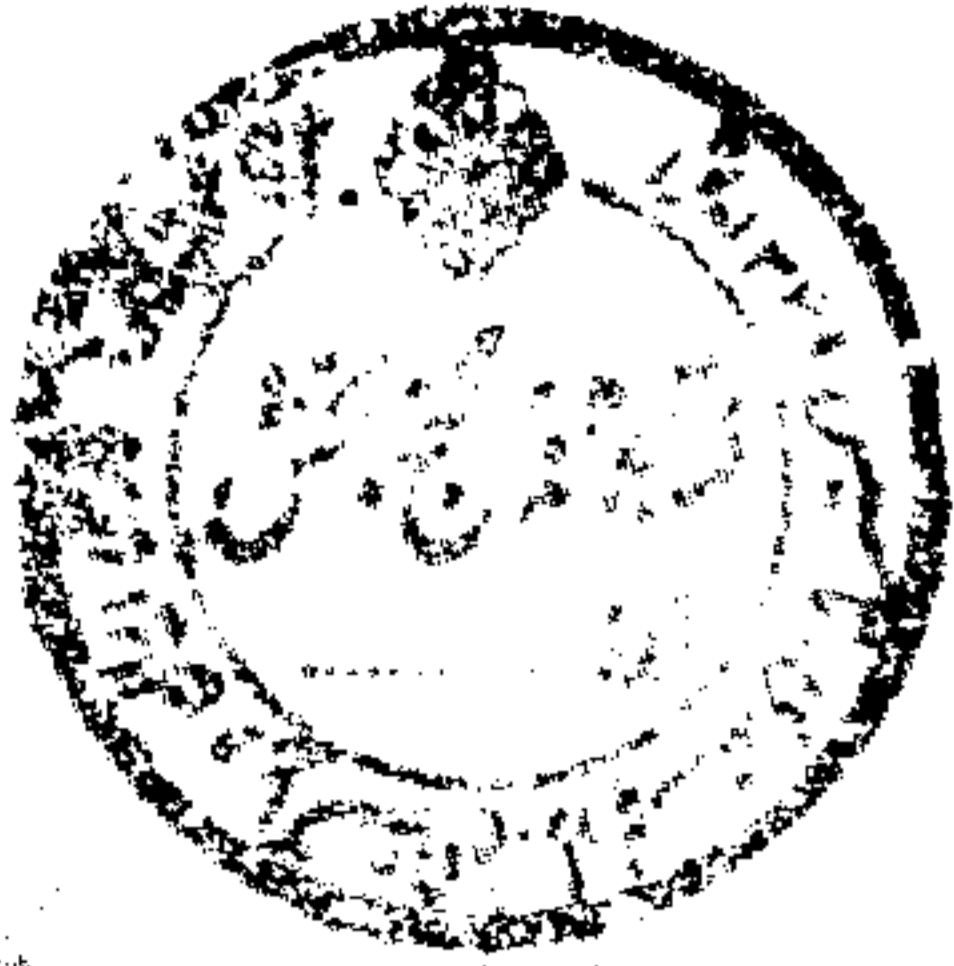

لا شکر الا لله العزیز العزیز
عزیز العزیز العزیز العزیز

اوراق ملک من سعیده جمع صدق مع و نصرت من ز سینه پاک واری نشسته
 هر از علم ناصب اری جامع صوت فضل و کرم اوی فون می حسن و بنم حشد در با
 کیم از جام اری بزم خد است بیانت و سکندر آینه زبان و در سعیده
 در و فرغانه عامه دانش اوزادی سبب عام صدیقی کاخ عدلش شرف نصرت
 کسری خشتی در زیر د از هر سایه دوش نام و مشک خانه نیش عرصه بند باد سی
 بقاش و این کیره یاد لعل بدخا ز زرنگ خون ز عکونه همه سعید من
 شوکت زرنگ بر روی برود او فرنگ بر برده و زبده سعیدش عاقبت
 سیاه رنگ سبزه رنگ گرایده بزمه و رو کینه جانش سماک رخ ز خنجر گزیمونه
 چه این سعد زنج بر منطقه بنده ان خدمت پیش بی دو سپرد زلف این کین سعید
 کیش بی سعد کبر دست استم و فضل زهره بخانه بدی گفت کعبه مشغول
 سعیدین و مجمع سعیدین بهر سعیدین سعیدین سعیدین سعیدین سعیدین سعیدین
 سعیدت و سعیدین سعید اول و نسل جبهه سعید با سعیدت و سعیدت و سعیدت
 کوشیده سعیدین فضل و کمال سعیدت سعید کبریا و سعیدین سعیدت و سعید
 سعید کار و سعیدین سعیدین سعیدین سعیدین سعیدین سعیدین سعیدین سعیدین
 سعیدت سعیدت سعیدت آفتاب سعیدین و سعیدت سعیدت سعیدت سعیدت
 سعیدین سعیدت سعیدت سعیدت در کار سعیدین سعیدت سعیدت سعیدت
 سعیدت سعیدت سعیدت سعیدت سعیدت سعیدت سعیدت سعیدت سعیدت

۳۰۶

بدره میانه سجده	بدره میانه سجده	بدره میانه سجده
بدره میانه سجده	بدره میانه سجده	بدره میانه سجده

۳۸۲

Handwritten Persian text at the top of the document, including the name 'میرزا محمد حسن'.

Handwritten Persian text in the middle section, possibly a signature or title.

Handwritten Persian text below the middle section.

Large block of handwritten Persian text at the bottom of the document, containing several lines of prose.

پہلے دو سورہ نازل کنت ہر آیت کے معنی اندیک کوہ کثا وہ میثد جین یا آخر سید رسول صلی اللہ
علیہ وسلم کی بار ازہای برخواست چنانچہ شتر کی کذا نوری وہ بند نہ عبد الکریم بن برغانہ کفت
ہا میثد آمد ہزار رسول صلی اللہ علیہ وسلم کفت دانلہ انبیا ان جا وہین برکت ہمارا شت و کنت
شیطان قد وقع الفراغ من تصنیف شرح القرآن بعد ستہ اشہر وید علیہا القرآن علیہ
بوم الحیس من آخر اشہر اول من ستہ ثانیہ السبعین بعد الف صل صل من ہجرۃ سید الانبیا
و افضل المرسلین صلوات اللہ

وسلامہ علیہ وعلی آلہ

و اصحابہ اجمعین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَوَّرَ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ بِالْهُدَى غِيَاثًا
 وَالْعُرْفَانَ وَسَخَّرَ الضُّرُورَ الْعَارِفِينَ وَالصَّادِقِينَ بَيْنَ
 الصِّدْقِ وَالْإِيْقَانِ وَالصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى
 رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِمْ أَجْمَعِينَ
 الْمَغْفِرَةَ وَالزُّهْرَانَ أَمَا بَعْدُ فَشَرَعٌ يَكْتُمُ بَعْدَ رُحْمَتِهِ
 اللَّهُ تَعَالَى أَرَادَ أَنْ يُخَاطَبَ كَرِيمًا شَدِيدًا مِنْ كِتَابِ
 كَلِمَةِ التَّوْحِيدِ وَرَبِّ دِيَارِ مَجْمُوعِ الْفَضْلِ وَعَقْلِ بَدَارِ
 وَجَاهِ الْأَسْرَارِ وَنُورِ الْهُدَى وَعَيْنِ التَّمَاؤُفِضِ
 الْقَادِرِ مِنْ تَعْيِينَاتِ سُلْطَانِ الْعَارِفِينَ مَشْهُونَا
 سُلْطَانِ مَاهِرَاتِ الْمَرْعِيَةِ وَرِعْمِ لِقُصُوفِ الْوُجُوهِ
 الْكَرِيمَةِ الْبَارِعَةِ فِي رِيقِ قَادِرِي عَلَيْهِ الرِّحْمَةُ

كوالفنون

و العفو ان نام این کتاب شمس العارفین گشته شد و خوشین به
 در این کتاب از سوره عارفین گشته شد

مشکل کن و حضور نما خطاب داده شده بابت اول

در این کتاب و خواندن این کتاب و عمل کردن بدان

تا به هم در بیان شروع کردن ذکر و فکر و ترتیب نمود

مشق وجودی و مقامات آن و علاج دل بپایه کرد و

تا به تمام آنچه میدانی شود و بابت سیم که در این کتاب

در این کتاب آن بابت به چهارم و در این کتاب

در این کتاب و در این کتاب و در این کتاب

در این کتاب و در این کتاب و در این کتاب

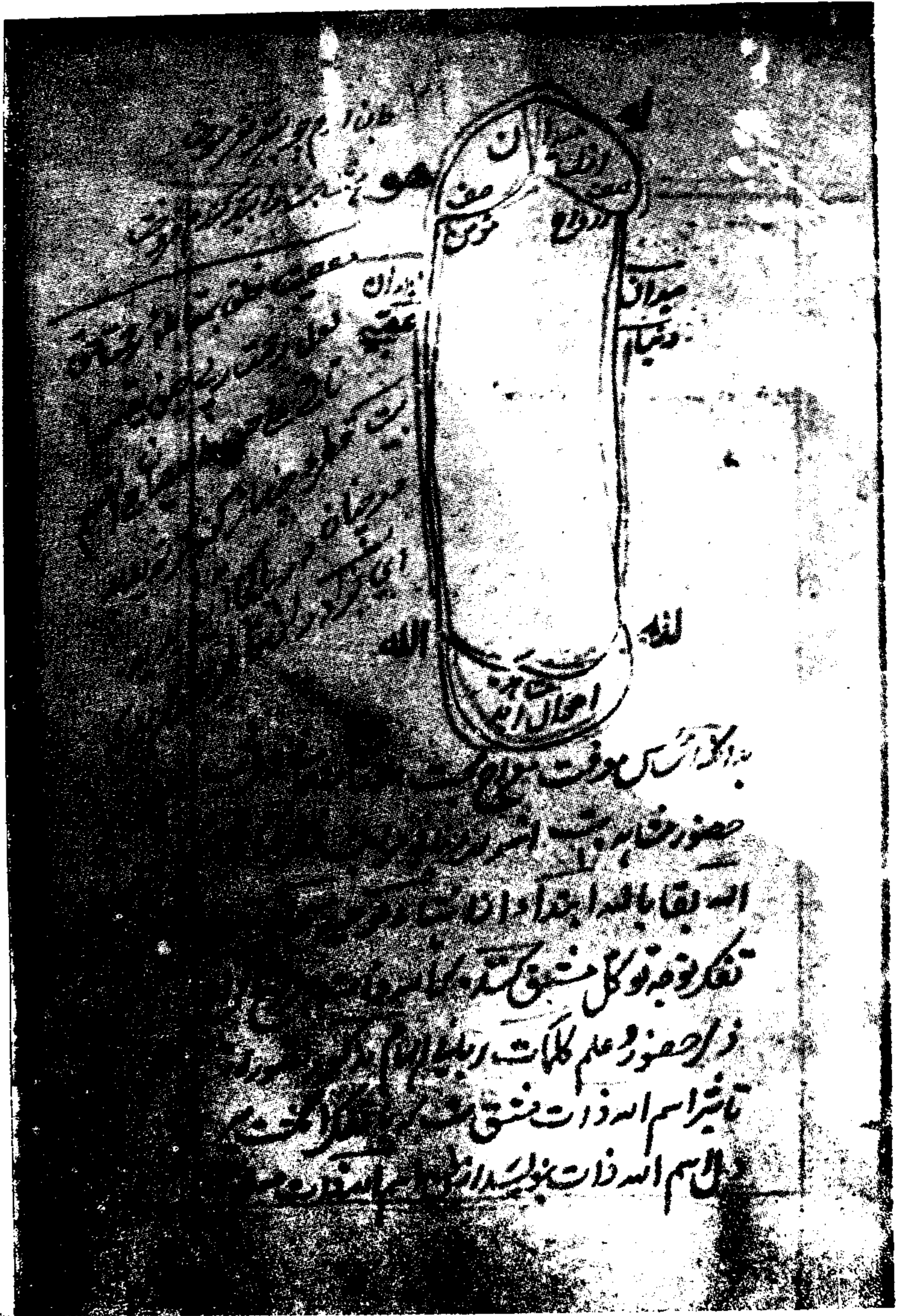
در این کتاب و در این کتاب و در این کتاب

در این کتاب و در این کتاب و در این کتاب

در این کتاب و در این کتاب و در این کتاب

بیان که در مشاهدات حیران بنیفات از عرش تا تحت
 و نیامشاهده حیران عقیق دور و اقبال است و در
 قلب است و در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که
 صورت صورت الهی در دیدار پروردگار و در وقت کامل
 کار یک دقیقه را در روز اول بر شریف است به اول زمان در مشه
 ناقص نیست از جهت ریاضت کثرت در صورت است در اول
 و بگردان حیرت است در وقت کامل یک شب است و بنام اید
 اینست لا اله الا الله نور اول که باقی است باقی است
 هر زمان اسم دارد اسم هر که است الله صلی الله علیه و آله
 تصور دارد و بر اسمی تصور دارد و تصور زمان در دنیا
 و در دنیا ای تصور خورد و از هر جنبات ذکر است خرق
 در آنجا که خورد و در آنجا که خورد و در آنجا که خورد
 و ذکر است اگر اذانت است اسمان شریفین این است

اللَّهُ
 مُحَمَّدٌ

شمس العارفين ۸۹۰

Marfat.com

Marfat.com

فوائد الامان ۹۱۰
۸۶۸

Marfat.com

Marfat.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بعد از این دعوت میخواندند که اگر کسی که بگوید که
 بی زوال هم در این دعا از هر شیئی که در نظر او آید
 و او رخصه بود او گرفتار نشود و آن خسته و آن خسته
 سخن آن سلطان بن سلطان بن سلطان بن سلطان بن سلطان
 ابن کافان فرمان فرمای کوه بزرگ و بزرگوار
 خداوند مگر در سلطان خود داد و در شیخ منور و حضرت
 و خداوند بهترین پادشاهی شیرین و شیرین است که خدا
 که گزین شده کان و گزین شده کان و گزین شده کان
 خدای اولی دردی که نیستی در دنیا و در دنیا
 که در این کیفیت بود و گفت که این دعا را بخواند
 و تا این از خدا داد و می شود و می شود و می شود

بسم الله الرحمن الرحيم

۹۱۰
۸۹۸

عید شاه
۳۵۹

این نام در روز و شب هر چه انسان بخورد و آشامد
 عاده و عادت است که در شکم او درین لفظی برین
 و چون ساقی هر یک از او دید و آنچه در میان نام بود
 و نامی است که در او است و باقیست که پانزده نام دارد
 تا که نام خدای یاد دانی معلوم کسی یکی ازین در زبان
 برینست که نام دیگر هم شود که در شان آن که
 خداست و بعضی بنام است و بعضی نام است
 و کس که سوز و غم خوانند و در آن روزی که در
 شوق یافتند که گوش زبیده و درین صورت نام خدای
 و مندی یا منظوریه اردو چون در شعر ذکر کرد و نام
 درازی که بود و چنان نمود که اگر گنیم در شعر
 نشین از بیانی که شرح دانی یا خدای او باشد
 که باشد که خدای یاد دانی بخشد نام آمده باشد
 از غایتی باشد نیز در شعر گوئی شود چنانکه در
 غزل که گزیم است باز در شعر گفته شده و نامی که

در فارسی و عربی بهمان یک نام اختصار کرده و به شرحی بسیار در حدیث
 که در دو وایا هم توأم در صورت و کیفیت باشند ما در لایم
 در اثر باشند هر دو در یکجا توشیح کرده و به این معنی که در حدیث
 و حسندین از مکتوبات نیز از این بنظم که به شرح به هم
 یکبند و وایاتی که در دو وایا گویند و از آن است که
 این مطلع طالع است و هر که معصیت با هم کند
 باشد در وی وقت از کف اگر نام بزرگ شود از هر چه
 و بی حسد که خاندان این نواید است و تحت بهر هم که آن بزرگ
 فیض از شاه عالم پناه غلظت در هر چه پیغام داده شده بود
 بیست و یکم این کتاب در حدیث آورده که معصیت
 شده و شرح در حدیث انسان در از آفات است که تمام
 این معصیت که در حدیث آورده شده است با این معنی که
 جا که بطور در حدیث است و در حدیث نیز از یکم
 و علم غلظت است از حدیث که در حدیث است
 می نماید که بر سهوا در حدیث است و در حدیث است

ع ۶
۹۰۹۰۹

ص

مصلحت آنکه در روی خود پودر این را بپاشند و بوی خوش بدهند و
 اگر بخواهند که بوی گل را بپوشانند و بوی گل را بپوشانند
 و آنچه سوزن جبین را معطر و در آن که بوی گل را بپوشانند
 تمام و او را در روی خود بپاشند و ذکر صفت آنست
 نیز عالی از معطر است و مسکن است و بوی گل را بپوشانند

باید از صندل و زعفران	باید از صندل و زعفران
شده مویشا بسم که است	شده مویشا بسم که است
شاه و پشاور و دین عالی الدین	شاه و پشاور و دین عالی الدین
سرور از اسپه و شاهزاده شاه	سرور از اسپه و شاهزاده شاه
معتدل چاه غنچه است از	معتدل چاه غنچه است از
آب سرد سردی و در ری بر جاست	آب سرد سردی و در ری بر جاست
بر روی سینه زمین پاشند	بر روی سینه زمین پاشند
معتدل شده مزاج مردم را	معتدل شده مزاج مردم را
بر فلک از صفا بسیار	بر فلک از صفا بسیار

فوائد الالسان ٦١٠
٨٦٨

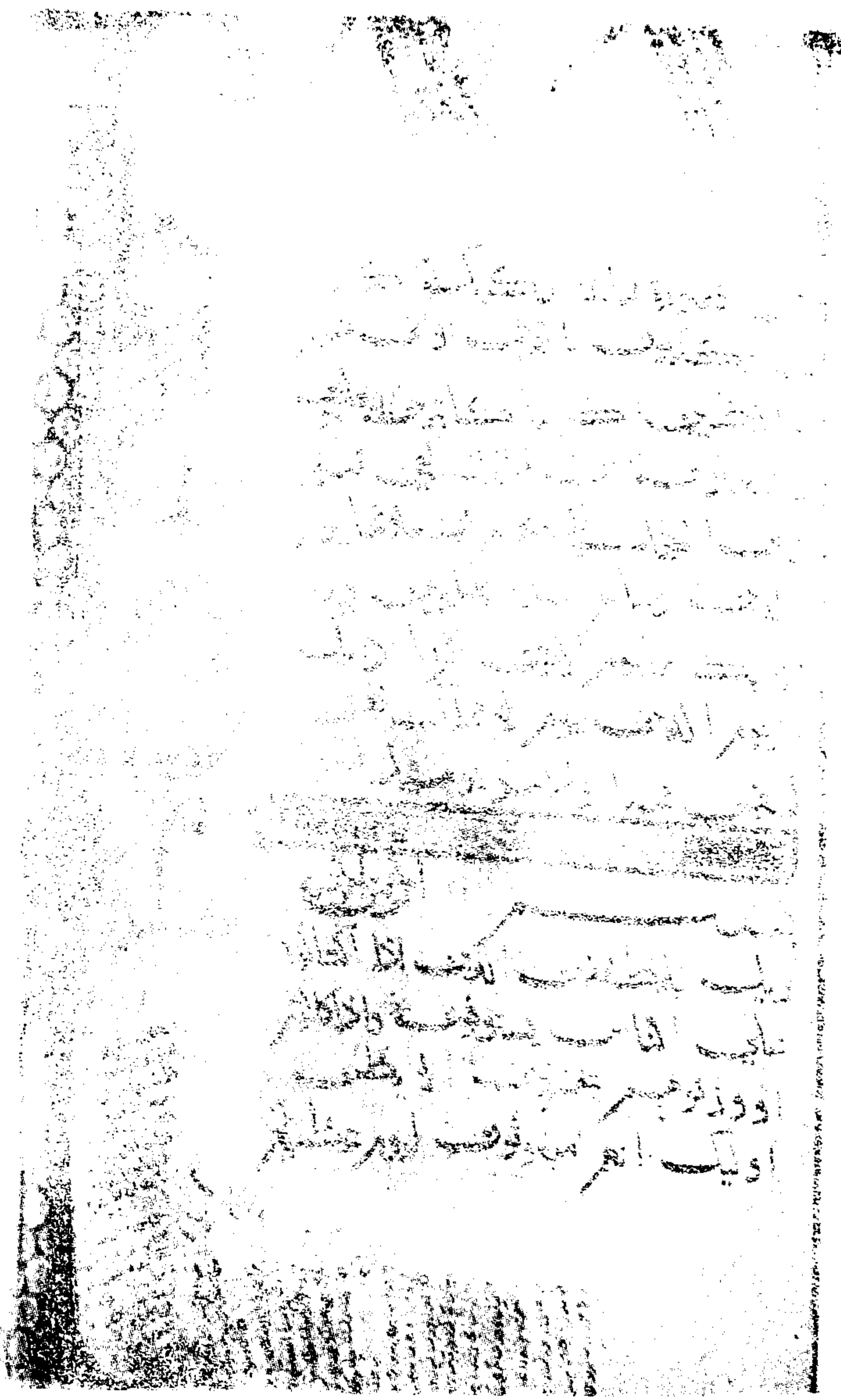
که در این روز و کجای است در این روز
 بود حضرت شاه جهان بنامه غرض از این است
 یعنی غایت به شاه جهان سلطان کور و هند
 آمد و در این روز در این روز
 جمعی از فرستادگان در این روز
 تا این زمان که در این روز
 در این روز در این روز

فوائد لیروز شاهی ۲۹۰ و ۸۹۰

۷۱۸

قرآن (خط بہار یا ترکستانی) ۲۹۰
۸۲۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ
 الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ
 وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ
 الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
 غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 أَلَمْ يَكُنْ لَكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ مَا كُنَّ
 لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيَتَّبِعُونَ
 آيَاتِنَا وَمِمَّا أُنزِلْنَا مِنْ نَفَقَاتِ الَّذِينَ
 وَمِمَّا أُنزِلْنَا إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ
 بَيْنِكَ وَمَا أَحْسَرُ مِنْ نَفَقَاتِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ
خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
وَجَعَلَ الرَّسُوْلَ مِنْ نَحْوِ
رِجْلِ الْاِسْمٰتِ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ
خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
وَجَعَلَ الرَّسُوْلَ مِنْ نَحْوِ
رِجْلِ الْاِسْمٰتِ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ
خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
وَجَعَلَ الرَّسُوْلَ مِنْ نَحْوِ
رِجْلِ الْاِسْمٰتِ
وَكَرَّمَ الْوَجْهَ الْكَرِیْمَ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 الخیرات الہی افاض قطرات الحیات علی ارواح
 المنتعشین المشائقین وافحاش نجات الانس علی
 طوب المحبین ورش زخات القدس علی اسرار
 العارفين والصلوة والسلام علی رسولہ محمد الہی
 بمنہ تعار الاصول الفرضیة الضروریة فی الدین وکتابہ
 نظم الرموز الخفیة واسرار البقین وعلی آلہ الطیبین

۸۹۰۹۲۹۰
 ۱۹۱۱

والسلام

بخاطر فائز رسید که اگر این مطالب فیض
 که در ایام تقریر طوره کر سیکر و در حیطه تقریر
 هر مطلبی و التماس بسم الله و قطره جدید
 بکلیه توحید نماید شاید که نصف و موافقت با
 نصف تقبل و بزرگ صاحب دلی به عمار خیر باد
 آنچه که بر طبق خواست و دوستان صادق
 و یاران موافق این مجموع سمت نظام و
 ایستگی نظرات الحیات شد الهی خاتم
 این نصیحت و احباب و بر ایمان کلام مستقیم
 بحر سیرت الاول الاخیار و الابرار صلوات الله و سلامه
 علیهم اجمعین و ببرکت لا اله الا الله محمد رسول

و صحابه الطاهرين و علي بن ابي طالب و اهل بيته

سليمان بن عبد الملك بن ابي طالب

محمد بن علي بن ابي طالب و عبد الله بن محمد بن ابي طالب

عبد الله بن محمد بن ابي طالب و عبد الله بن محمد بن ابي طالب

عبد الله بن محمد بن ابي طالب و عبد الله بن محمد بن ابي طالب

عبد الله بن محمد بن ابي طالب و عبد الله بن محمد بن ابي طالب

عبد الله بن محمد بن ابي طالب و عبد الله بن محمد بن ابي طالب

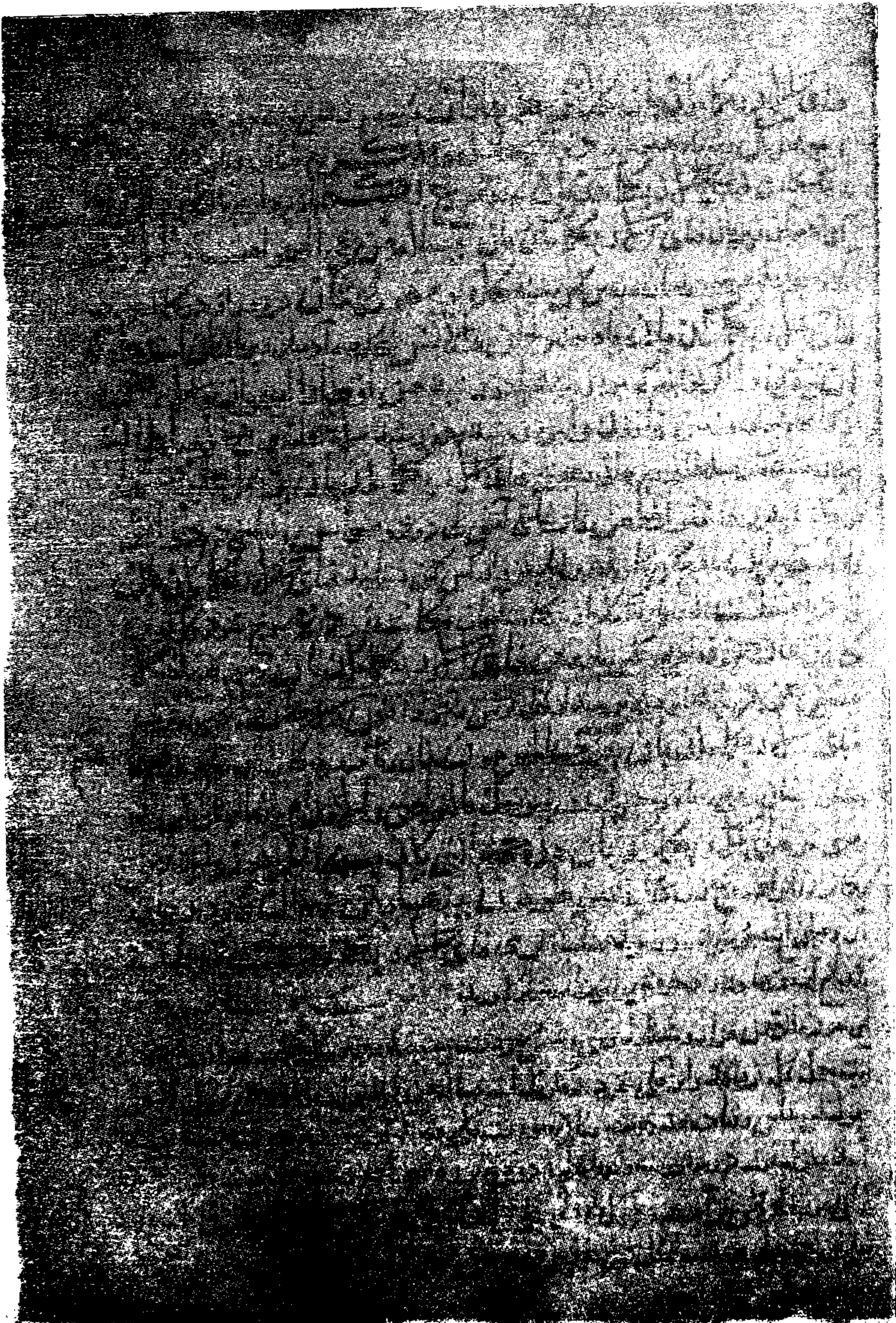
عبد الله بن محمد بن ابي طالب و عبد الله بن محمد بن ابي طالب

عبد الله بن محمد بن ابي طالب و عبد الله بن محمد بن ابي طالب

عبد الله بن محمد بن ابي طالب و عبد الله بن محمد بن ابي طالب

عبد الله بن محمد بن ابي طالب و عبد الله بن محمد بن ابي طالب

کشف الاسرار و عده الابرار ۸۹۰ و ۲۹۰
۸۴۰

Marfat.com

Marfat.com

التي تسمى النورانية ...
 والذين هم من النورانية ...
 والذين هم من النورانية ...
 والذين هم من النورانية ...
 والذين هم من النورانية ...
 والذين هم من النورانية ...
 والذين هم من النورانية ...
 والذين هم من النورانية ...
 والذين هم من النورانية ...
 والذين هم من النورانية ...

الذين هم من النورانية ...

1890-9

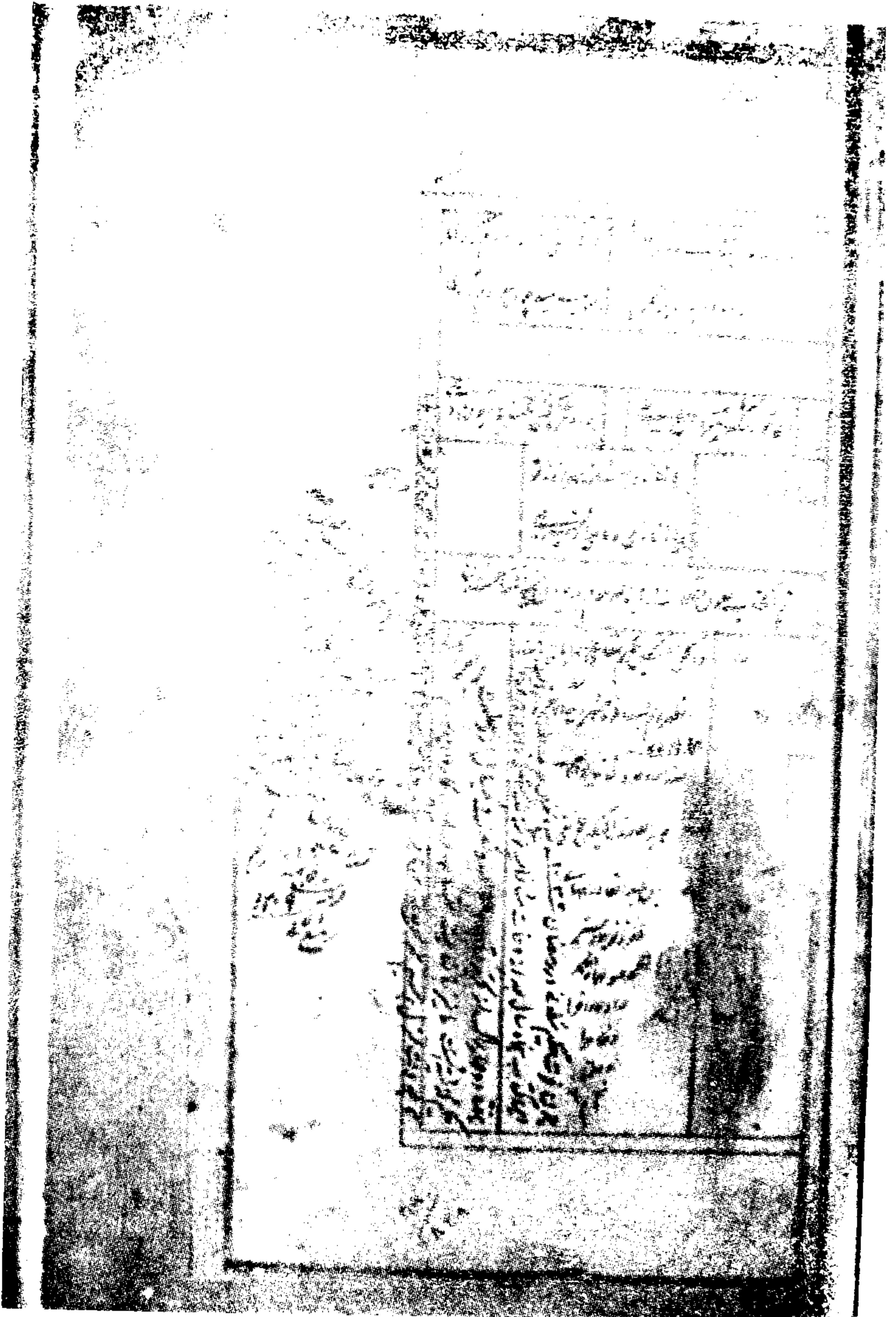
کلیات حکیم شفای امفهانى $\frac{۸۹۰}{۸۴۸}$

کلیات حکم شفای اصفهانی ۸۹۰

Marfat.com

Marfat.com

کلیات حکیم شفای اصفهانی $\frac{۸۹۰}{۸۴۸}$

وہاں سے لے کر آج تک
میں نے کئی کئی بار
اس شعر کو پڑھا ہے
اور اس کی عظمت
کا اندازہ کیا ہے

ہاں سے لے کر آج تک
میں نے کئی کئی بار
اس شعر کو پڑھا ہے
اور اس کی عظمت
کا اندازہ کیا ہے
ہاں سے لے کر آج تک
میں نے کئی کئی بار
اس شعر کو پڑھا ہے
اور اس کی عظمت
کا اندازہ کیا ہے
ہاں سے لے کر آج تک
میں نے کئی کئی بار
اس شعر کو پڑھا ہے
اور اس کی عظمت
کا اندازہ کیا ہے
ہاں سے لے کر آج تک
میں نے کئی کئی بار
اس شعر کو پڑھا ہے
اور اس کی عظمت
کا اندازہ کیا ہے

کلید معنی و نکات اشعار ۸۹۰
۶۷۹

شوره و فرغ از آنکه بگردد سخن بگردد
 این سخن است که از سپهر جان
 در این ماست دلبر با خط و خال
 و از دست و پایش که کمال
 به باب جانش چه بد بکمال
 ز می شامه هر چه او پیش که تقطیرش
 او را قلموزان چه بد و کاهنده سرش
 از سر لوح بود با این مطلع
 از مخطاش و به او که بجز کس
 از ترصیع جانش در کمر جانش
 کایش از کانه فشان و از جدول طوطی کاشش
 در دور و زمان
 کاه و نرسد با در سپهر
 کوه از دیدن او تا کیست
 بیست از غزل جانش
 ز از این فصیح قصد با این
 از این بر زین خود اگر غرضت
 زیبا به کلیه انواع زینت
 چو است و در این جانش
 ز به دل زده کاه و ششوی از بخش
 بی اوت و ز فرد شرف و ز کاه و از سر لوح شش
 ز کاه و پنداری بخش
 ز پیش بر روی کاه منو خدا
 به نماند نفا تا آب آهسته
 و در قلم کین هر چه از بیفتد
 بنین و مگر ز شرف و سر زده
 به آهسته

سورہ اول	سورہ دوم	سورہ سوم	سورہ چہارم
سورہ پنجم	سورہ ششم	سورہ ہفتم	سورہ ہشتم
سورہ نهم	سورہ دہم	سورہ یازدهم	سورہ چہاردهم
سورہ پندرہم	سورہ شانزدهم	سورہ ہجدهم	سورہ نوزدهم
سورہ بیستم	سورہ بیست و نهم	سورہ ثانی	سورہ ثالث
سورہ رابع	سورہ خامس	سورہ سادس	سورہ سابع
سورہ ثامن	سورہ ثانی	سورہ ثالث	سورہ رابع
سورہ خامس	سورہ سادس	سورہ سابع	سورہ ثامن
سورہ ثانی	سورہ ثالث	سورہ رابع	سورہ خامس
سورہ سادس	سورہ سابع	سورہ ثامن	سورہ ثانی
سورہ ثالث	سورہ رابع	سورہ خامس	سورہ سادس
سورہ رابع	سورہ خامس	سورہ سادس	سورہ ثامن
سورہ خامس	سورہ سادس	سورہ ثامن	سورہ ثانی
سورہ سادس	سورہ ثامن	سورہ ثانی	سورہ ثالث
سورہ ثامن	سورہ ثانی	سورہ ثالث	سورہ رابع

گلدستہ معنی و نکات اشعار $\frac{۸۹۰}{۶۷۹}$

کلمات معنی و کات اشعار ۸۹۰
 ۹۷۹
 کلمتہ معنی و کات اشعار ۸۹۰
 ۹۷۹

کلمتہ معنی و کات اشعار ۸۹۰
۹۷۹

Marfat.com

Marfat.com

گلدستہ معنی و نکات اشعار ۸۹۰
۹۷۹

Marfat.com

Marfat.com

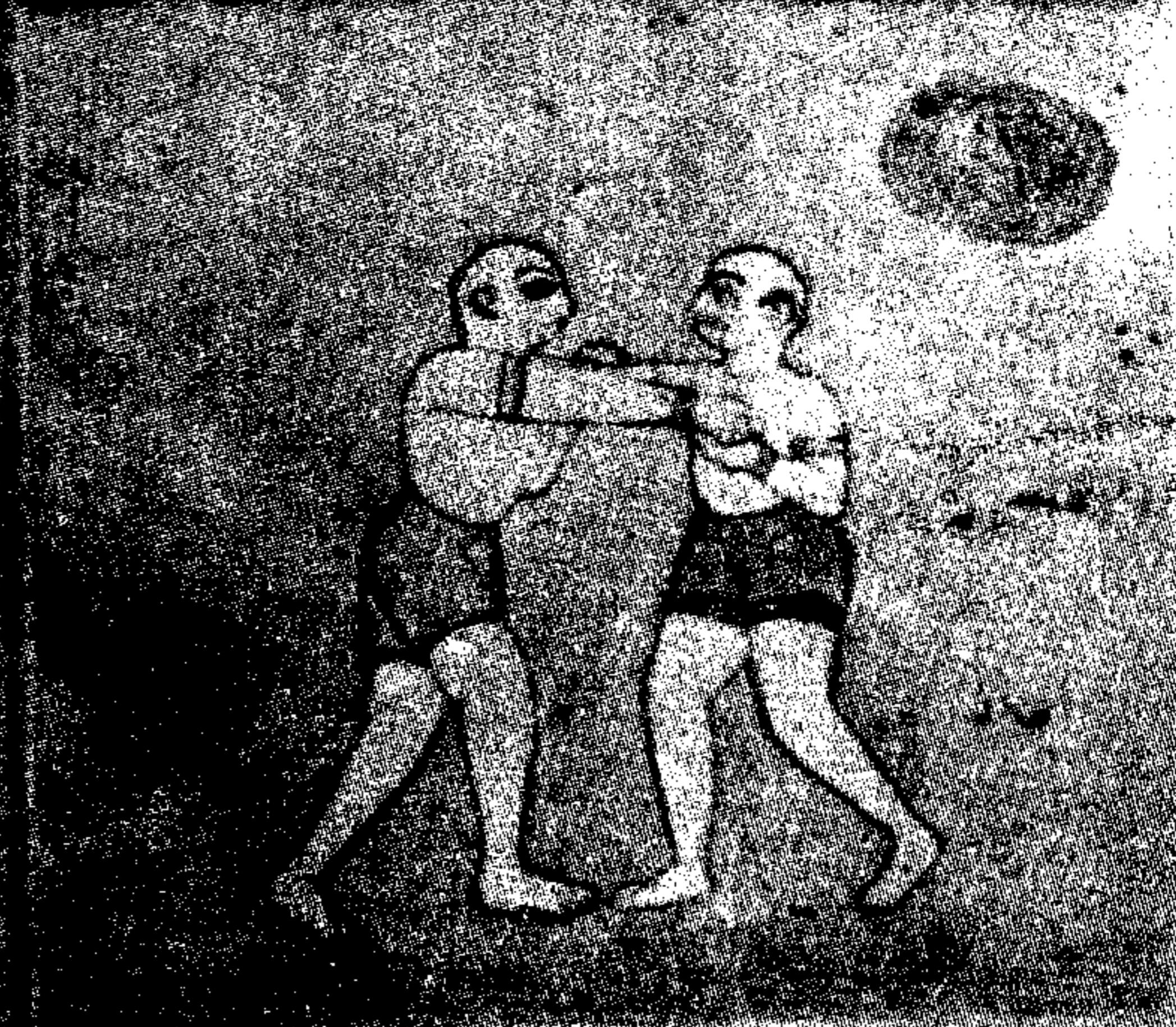
گلدستہ معنی و نکات اشعار ۸۹۰
۶۷۹

Marfat.com

Marfat.com

بیکدیگر کشی کاره

بغیر و نامصروفیت کشند مفای مستح زینکه در اول کار
بیکدیگر کشی کاره

دانشجویان محترم زود آوران مدتی زود آوران

گستان سعدی ۸۹۰
۷۵۷

Marfat.com
Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

توانی دلی که این جهانی بسیم کند این لطیف برهمنی کسیر
 نشدند دوست چه ساله کی فزوان چه عمری بی دراز که خان
 برابر زبان بخواد رفت جاکر دست دست آمدت ملک
 بستندی که چنین بخواد رفت کجی دور صفت
 کشش کرمان لیس کرده بود جاکر سید صنعت بند فاضل
 پستی در روز غوغی کشش کرفی لگو شده خاطرین و کجی از
 ست کرده این بر سبیل مودت سلی داشت سید و مجاه
 و نه بشد ویرا اور آموخت کرباب نیک در تقسیم آن دفع
 اندامی و تا غیر کردی فی الجمله آن لیس در قوت و صنعت
 لیس آمد و کسی را در این زمان با او امکان متفاوت
 بود تا کجی که روزی مجلس ملک آمد و گفت استوار
 فصلی که بر پشت از روی نزدیکی حق نرسیت است و کجی
 رفت از روی کجی صنعت بوی برابر ملک را این سخن در آید

۱۲۰

تصنیف مصطلح الدین محمد

شیخ سعدی شیرازی قدس سره الغریز علی

الاقدم خود علی ساکن در مور وقت برین یوم ربیع

فی شهر جمادی الثانی

تالی

حدود

بازار

بازار

بازار

بازار

بازار

بازار

دود بسیار مرغ بناید خوردن که در خوردن نماند و لیکن
 بردای روی روشن و مایلان که روی سخن در پیش است
 بر ششیده نماند که در مویزهای ششانی در سگ عبارت
 کشید و است و در روی تخ نصیحت بسند طرافت بر آید
 که طبع لعل بشان از دولت قبل محرم نماند و دعا
 روز سه شنبه نصیحت بخوری خود کردیم روز کاری درین
 کسیر و درم که بناید بر شش غیب کس بر سبوان مرغ
 بنشد و بن شش با ناظر افید سل با بعد حمدت
 هر بنشد در دستش که سب و طلب بنفک من تیره
 هر که من سب درک خفرا لکاتبه شش لوان بودم
 انشرف کاتبه عند الروضه لعل با بر لانا ان شش
 انشرف لکاتبه انما سادت و طاب ان لانا

میرزا

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطيبين
 الطاهرين
 وبعد
 فان كتابنا هذا
 هو كتاب في
 الفقه الحنفي
 في مسائل
 الفرائض
 والطلاق
 والنفقة
 والطلاق
 والنفقة
 والطلاق
 والنفقة

تأليف
 آية الله العظمى
 السيد محمد باقر
 مجلسي
 صاحب
 كتاب
 الفقه الحنفي
 في مسائل
 الفرائض
 والطلاق
 والنفقة
 والطلاق
 والنفقة
 والطلاق
 والنفقة

کتابخانه مجلس شورای اسلامی

این کتاب حق و ملک حکیم و عظیم و له حکم موزالین

مثنوی شمس و قمر ۸۹۰/۸۹۰

در خوابی در چشم
 چشم که بر آن در خون
 ز بس در هر چشم
 جوانی بی زلفان
 کجا بر دل از خون
 کسی که چشمه
 یک کبر در چشم
 طراوت چشم در خون
 بنا بر سانی جانان
 رفت آن از تن جانان
 بیست و هفت جانان
 نهاد و در میان
 بجز آن اولی از خون

مثنوی محمود و ایاز زلالی خوانساری
 ۸۹۰
 ۸۴۳

بسم الله الرحمن الرحيم

که خار نبارش بود سرد	بمهر چمن صاف بار و سباز
از ناله ناز فسر باد	طشبا یادش پر از او تا
تا که کوه با کعبه شود	اگر شعاع شوق بود به شود
لاحت نگدان نمود من و رخ	چو از یاد او بر فروز و حرک
صباحت حدایوسفی در چاه	نه پای او راحت شب پانصد
صباحت پند آفت خیمت بزر	از شوق جمالش بهر انجمن
شمس که به سر مه آلود است	صباحت صلاحت بهم در کداح
شکوه غمش ز سر مست که از	از دهنش عشق مشیرین طراز
که نمانده بود در راه دوست	نه تنها سلیمان بود خوره او
بود شربت جان نهمین سیر	نغمه و مسکین از دهنش قیل
خط بجه دامن دشت شوق	نه مجنون لاله خواند و کتبه شوق

۸۹
۷۴۳

مثنوی هیر و رانجها ۸۹۰
۷۴۳

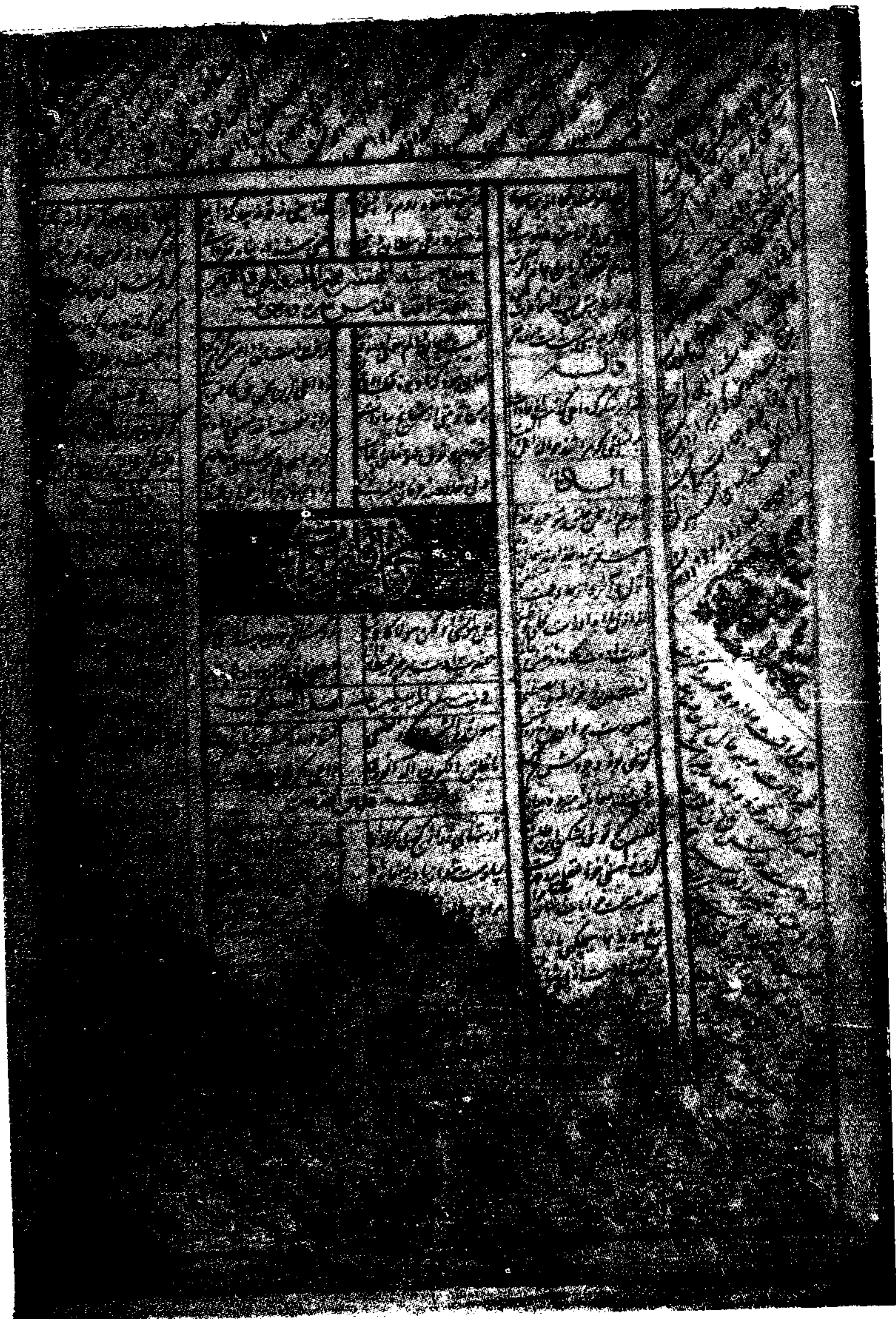
بخت و سپی که پرورده ام   بشاد و لطف که آورده ام
کر از بجای رود در حجاب   ز حسن قبولش روی آفتاب

بیاستی ای قصبه گامها
مر آغاز از ختم آنجا هست
قوی بزم امید را در زورک
طربت به زندگانی و حرکت
کسنان کن بسجده شام خجایی
چیز از عیشش در ام نوبی

مجموعہ آثار شاہ داعی شیرازی
تالیف: شیخ ابوالفتح محمد بن ابی
اسحاق کاتبی
موضوع: کتب لغت و معانی
تعداد: ۱۰ جلد
تاریخ: ۱۰۰۰ھ
محل: کتب خانہ جامعہ اسلامیہ
لاہور

علو انوار و آثار الامیر
 و جنت از کرم منظر عالم
 جبرست فرود صیقل کلام الهی و مورد
 کامیابی و از عالم جودت و کرمت
 از سر کین شایسته او بشمار او
 در راه کسب و خیرات منزل مسی آن
 تمام عفو انعام او بر آورده اند
 حق است و کتبت بصورت علی بن
 عبد ربیع شمس بن ابی سلیم او بر
 قاتل و نه خالی در و در حضرت
 انتم حسن علیه و علی کرد محمد و

مجموعه آثار شاه داعی شیرازی ۸۹۰ / ۸۴۹

Handwritten text at the top of the page, likely a title or introductory lines.

Main body of handwritten text, organized into several columns.

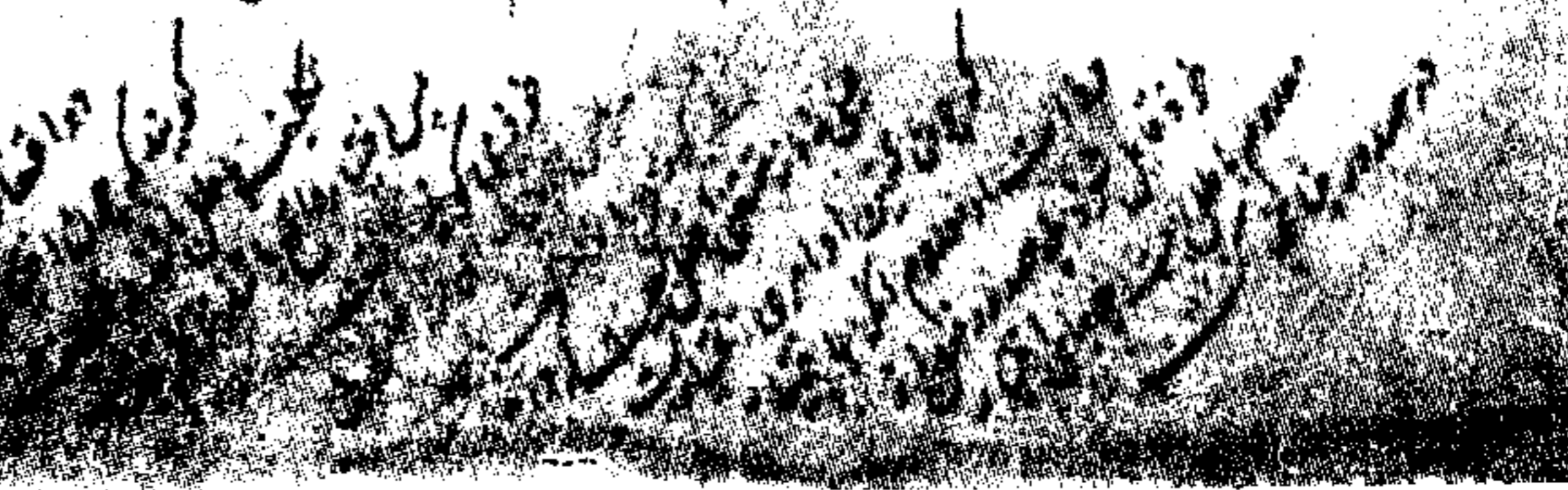
Second main body of handwritten text, continuing the list or content.

Vertical handwritten text on the left margin.

خون تا زنده و تو حیدر خدا را	که غم است و حیدر است	آن غم از دل است	که او صورت است
نام او روزی با شای کرم عماد	یا ذوق نیست نه ای شای	که بود و نیست	مست نام در ماندن
مستم از غم آن که مویب	تا شود ز رویه زنده	تاج و تاج است	ز او تا بسبب روز نام
مطلبه خیمه است	مصطفی است در آن	بسته ز شایه غم و غم	انصاف است
که زنده در جهان با مهربان	سلام علی شاک نام	تا گریه هیچ حال	اولی طاقی است
براه خدا کی تو است	ایسر ای سبب است	بگویند و بسپرد	مگر عشق کی سپرد
کافی بود بر زبان	ز داغی ششتر با	که چنانچه در آن	فدوی حقیقت
بوزن کجی تو بود	بگو گاه ستم	خدا می بهر حال	جان عشق نام
فدوی است که صورت از آن	مگر کاهی که	شیم می سپرد	تجلی است بی جا
زبون کجاست از آن	از آن است	الای طبع است	تقصا بستن
مضای مضای مضای	مست است که	نی گوئی که	چو جدا تو بود
که از ما خاسته	بمان ز صحت	تم ز تاب است	ان بیست
طهور و خوار شده	چو باشد وفا	جان تو که	ز شان وز کجی
زیوت کجاست	صدیقی که	جاست غمیش	فنی باه
مست و مازنی	جالی که	اگر صوفی	زیادت کن
	بر این است	جهان از	نه آید

Handwritten marginal notes in Persian script, including phrases like "باز آن که..." and "بگو گاه...".

Handwritten text at the top of the page, likely a preface or introductory section.

Handwritten title or section header in the center of the page.

Main body of handwritten text, appearing to be a detailed account or a list of items.

Second handwritten title or section header in the center of the page.

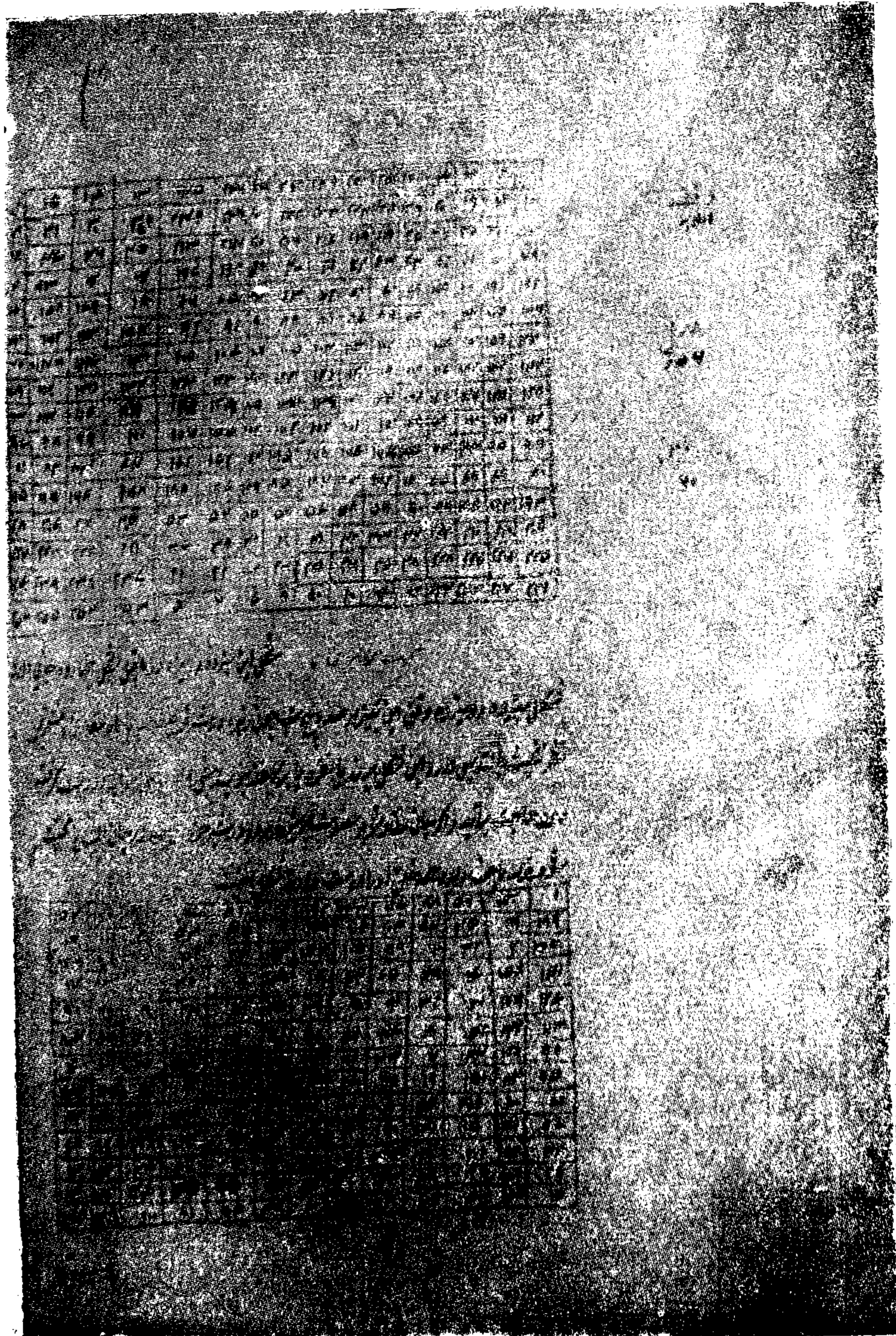
Second main body of handwritten text, continuing the account or list.

Vertical handwritten text on the right margin, possibly a commentary or additional notes.

Handwritten text at the top of the page, likely a header or title, written in a cursive script.

Main body of handwritten text, consisting of several lines of dense script in a cursive style, possibly a historical or literary document.

مجموعہ رسائل نجوم ۸۶۵

Marfat.com

Marfat.com

وهذا الجسيم في البروج قد يبرر وسواش عند الروم اوله كجسم فخر العروة كتحف مع طاب في العروة
 نرفت عند الروم بالسحاب ودر لدر بجزل في الاضراس والاشجار من العروة بنوع كوكب منزهة
 فيمن كجسم مشرق لاجل اذا البرة شعاع ورومن برو مندر في كوكب كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم
 كما سميت معظم مع الثريا لم انا في جزل في اشياء كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم
 قاربه في المنظر العظيم بين يمين العروة عند الروم وبعده في كوكب كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم
 كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم

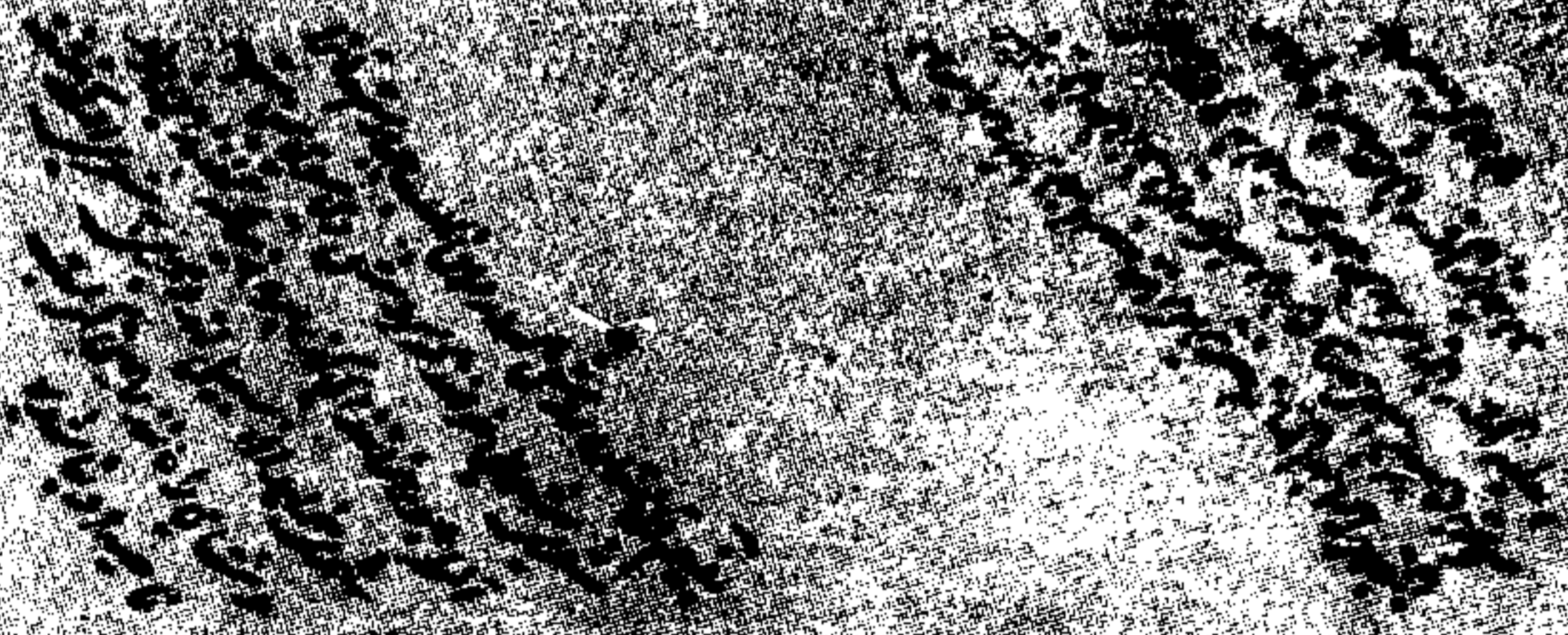
بجسم كوكب كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم
 كجسم مشرق عظيم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم كجسم

مجموعه رسائل نجوم ٧٩٥

Marfat.com
Marfat.com

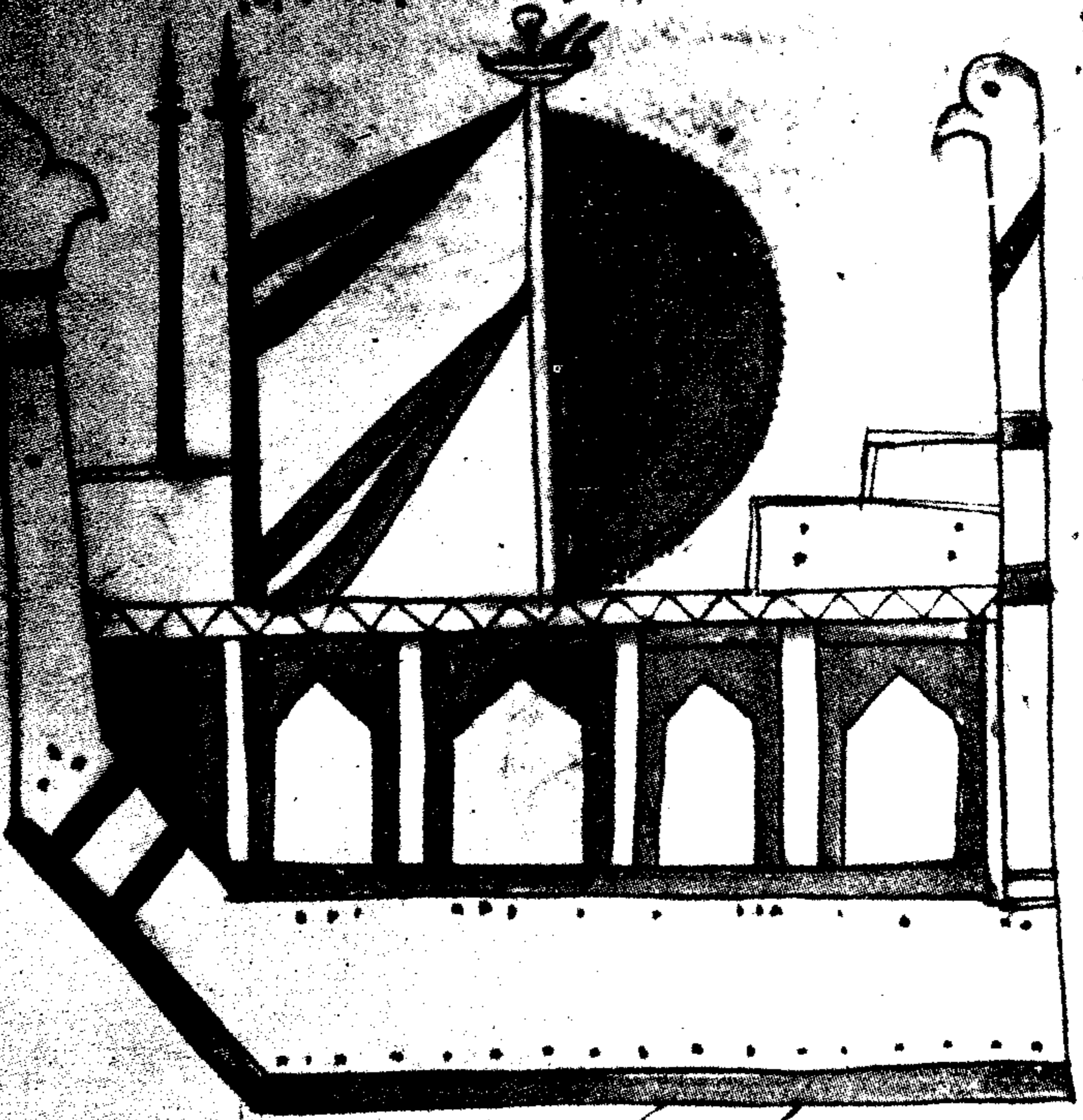

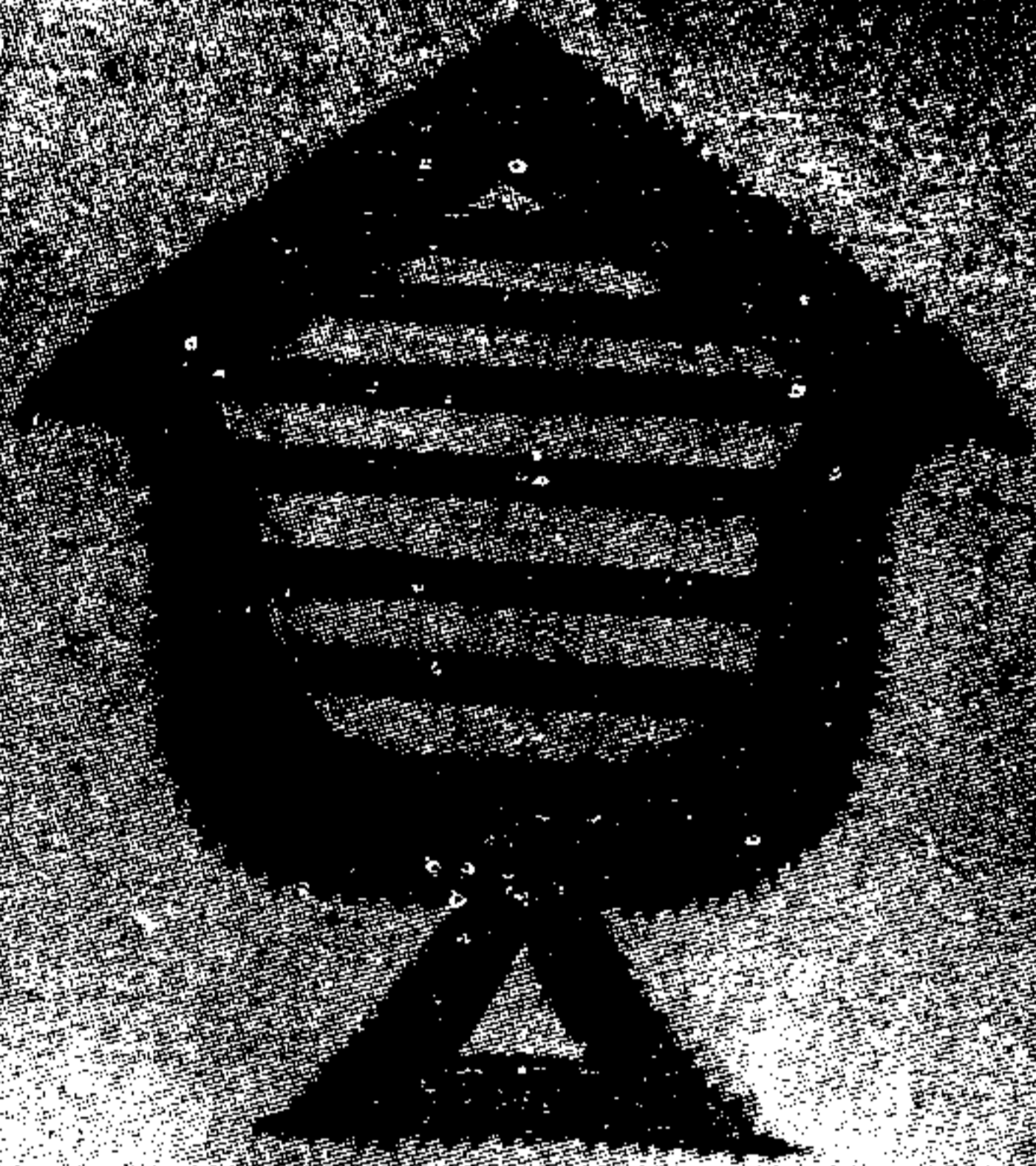
وہو کرکب الشیخ کراکب زاموہ بیتا من ہما ہوا بعد اسحق بن سلطع الفزود
 بحد ہما کبترہ مستبک ہما یی قطب الجویب حوکرہ ہا بن کلم سن لارورہ سبوتہ سنو الشیر ہرورہ
 ہ ہما شیم اللیلہ بدعورہ الارباب اللیلہ سیمتہ ما ایا ہرین یجتہ النواک وراہین سن ہ ہر کرکب

مجموعۃ رسائل نجوم ۸۹۰
 ۷۶۵

وینجا ساکن اجموت، صورتها سفید و طعم چشوی، در طعمش از شیرین تر است

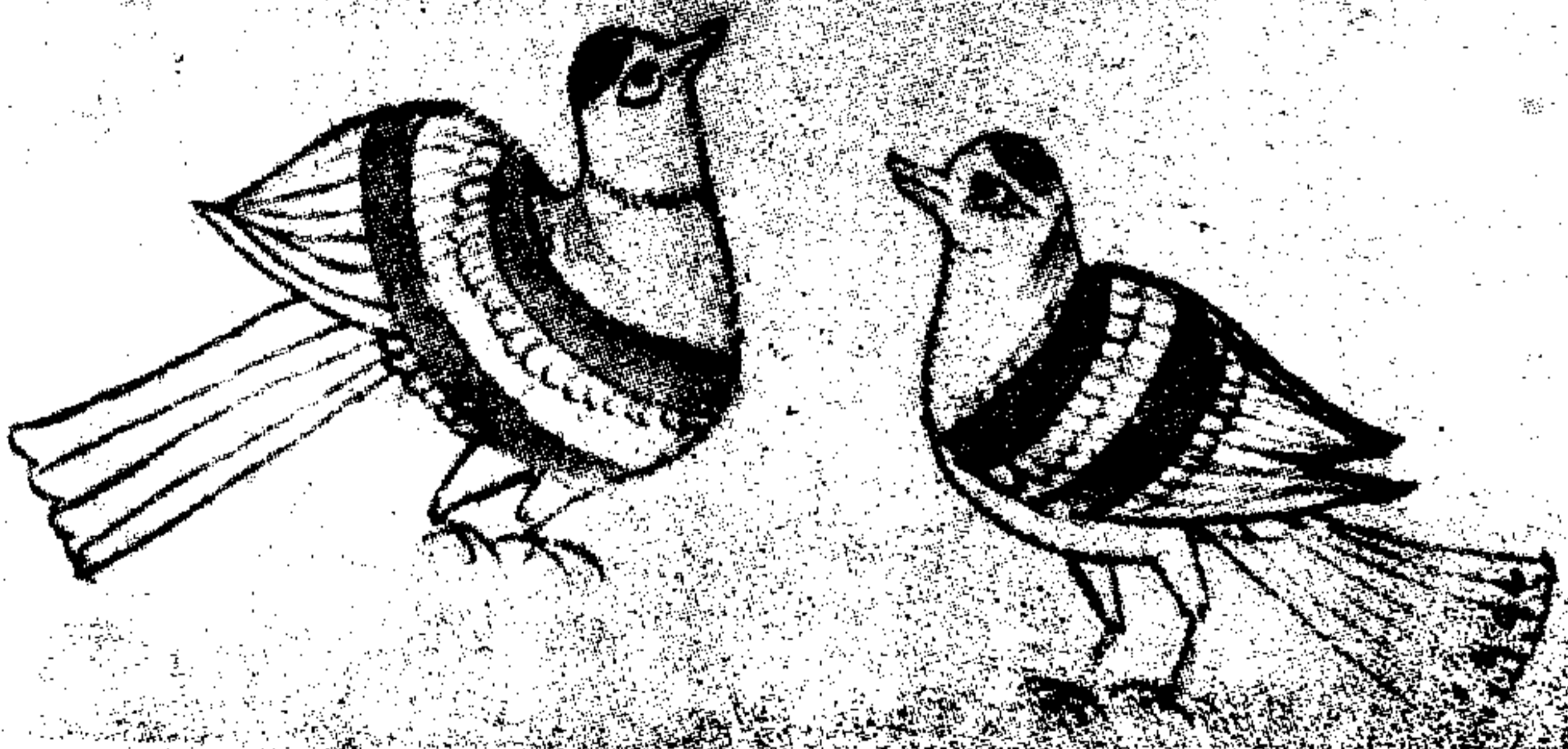

یغیما کواکب الشیخ، ما بین نسب البیت و الذریع کواکب اربعه معینه بین اجموت خفیه
بمقام المعین اذا البس عشق من علی غیر الشیخ الفسق شیخ من اجم الشیخ، اجم کبر اجم و ذ مشاع

يسمون كوكب كوكب قون مثل ابياتي در بختها و در حبه نون عيشن لانا طربز الديكورا
 عيشن بكم وواحد اوته يكاد نيز كعب الدمشق كبر حياض كوكب سما او طوره في ليل الروايات لونا
 الان ليس عيشن عند العرب وانشوا بكذابي الكتب و كوكب قوم لم بقوكذبا الا الاطربز شهبها لونا
 وندب عيشن الاطربز بقرين من البوم السبني و در بختها نون لانا طربز لونا عيشن بكم وواحد اوته

عنوان كوكب كوكب قون

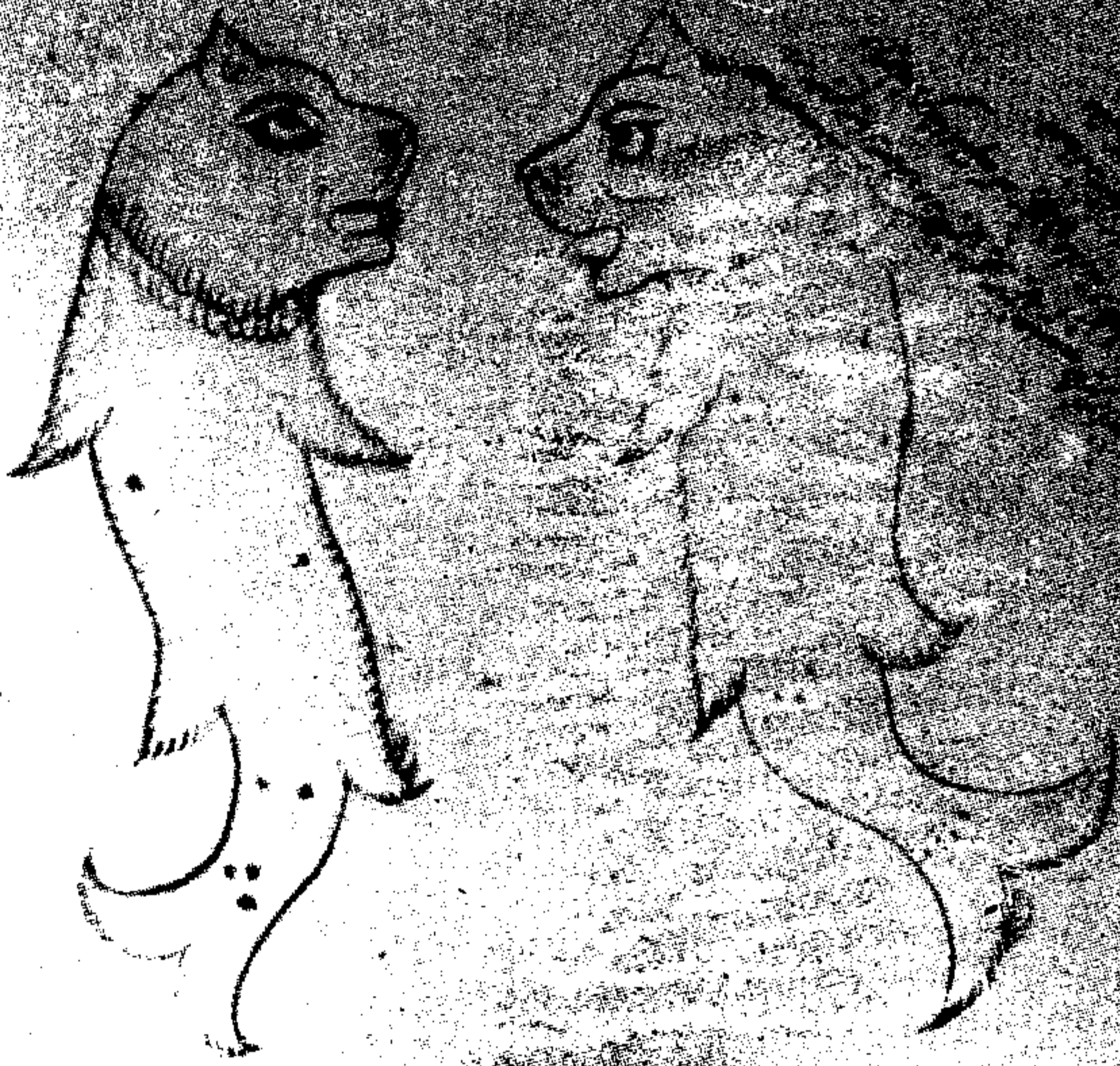
مجموعه رسائل نجوم ۸۹۰
۷۶۵

مجموعہ رسائل نجوم ۸۹۰
۷۶۵

Marfat.com

Marfat.com

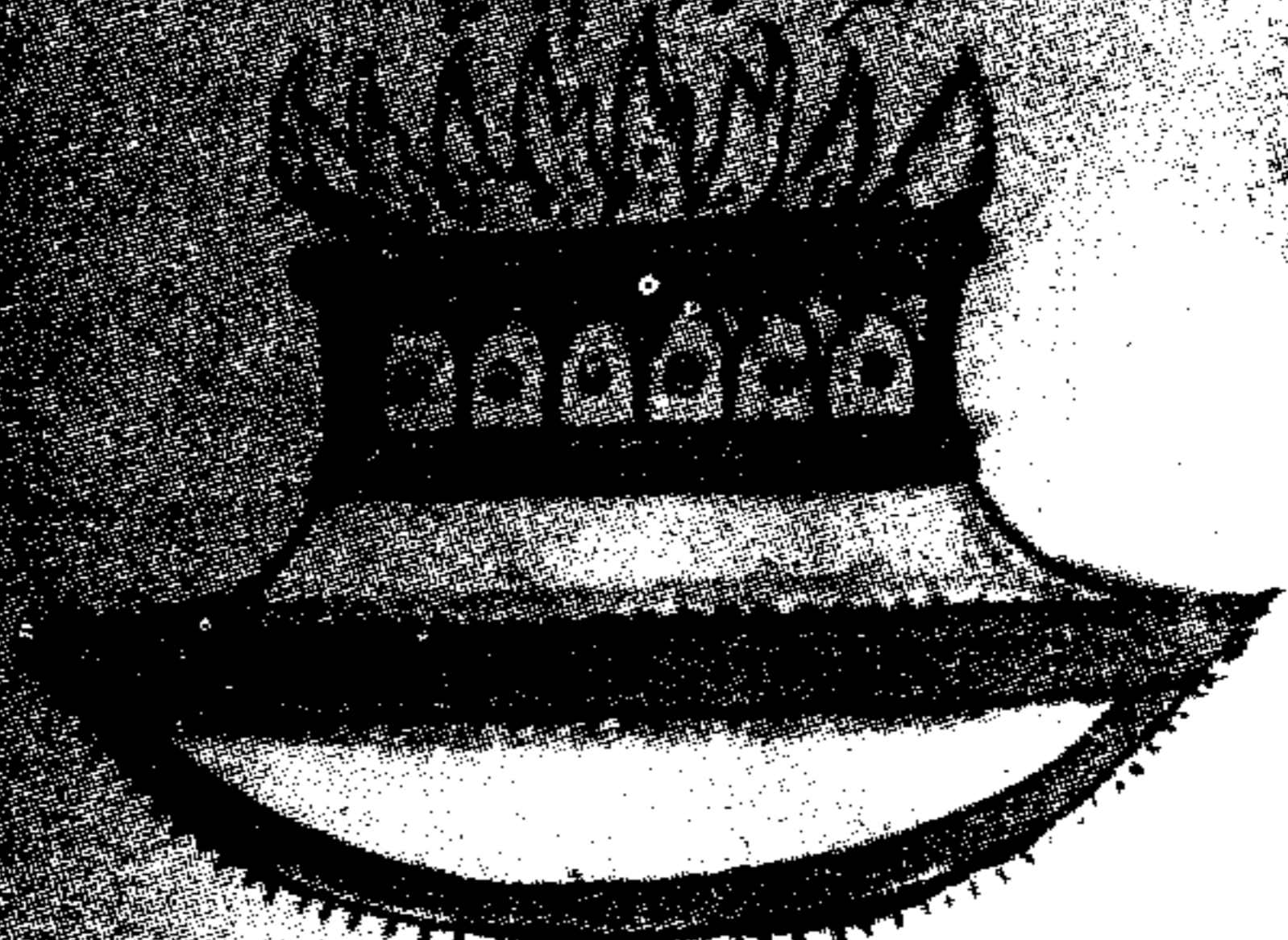
وکتاب من کتب نجومی است که در آن
 در بیان احوال و سیرت و صفات
 و احوال و سیرت و صفات
 و احوال و سیرت و صفات

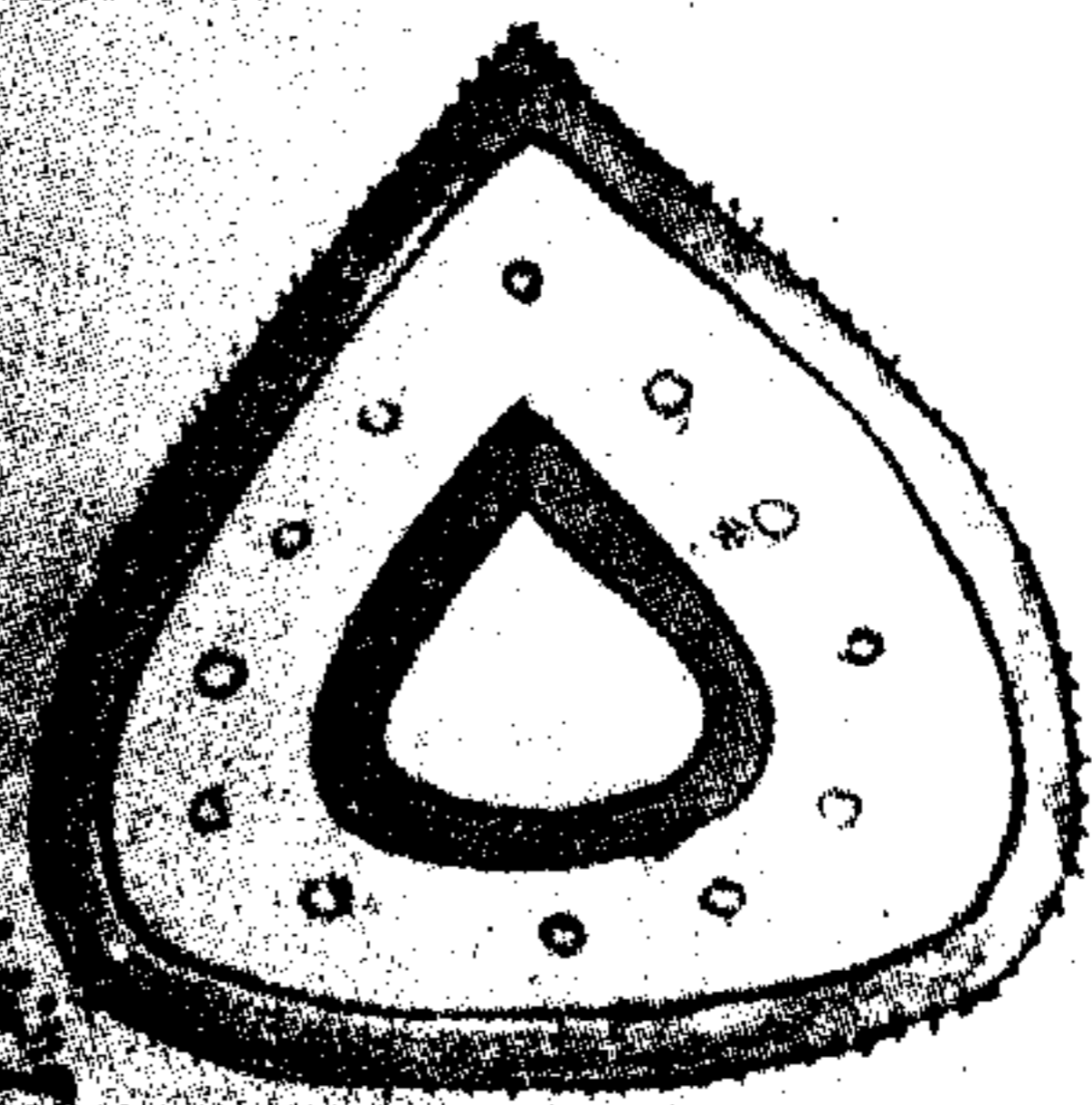
پس در کتاب صفات حقیقه است که در آن
 نامها چنانچه از کتاب
 و در آنجا اینصورت است که درجه و سیئه و چندی تا بیست و نه درجه دوم و بیست و نه درجه

۲۲۶

بیتها کوکب مسقفه استغرابت الصخره ایدین عبد الروم الکلیل ادم ایسج عن طابوین
سورته الم سیز روم سورته

د بعدا کوکب مسقفه استغرابت الصخره ایدین عبد الروم الکلیل ادم ایسج عن طابوین
موقعا تحت و طبعه الرای سورته الم ایسج عن طابوین

بیتها کوکب مسقفه استغرابت الصخره ایدین عبد الروم الکلیل ادم ایسج عن طابوین

بیتها کوکب مسقفه استغرابت الصخره ایدین عبد الروم الکلیل ادم ایسج عن طابوین

مجموعه رسائل نجوم ۸۹۰
۷۹۵

مجموعہ
 بیاد و خیرات
 سید ابوالفضل
 علی بن ابی طالب
 رضی اللہ عنہما

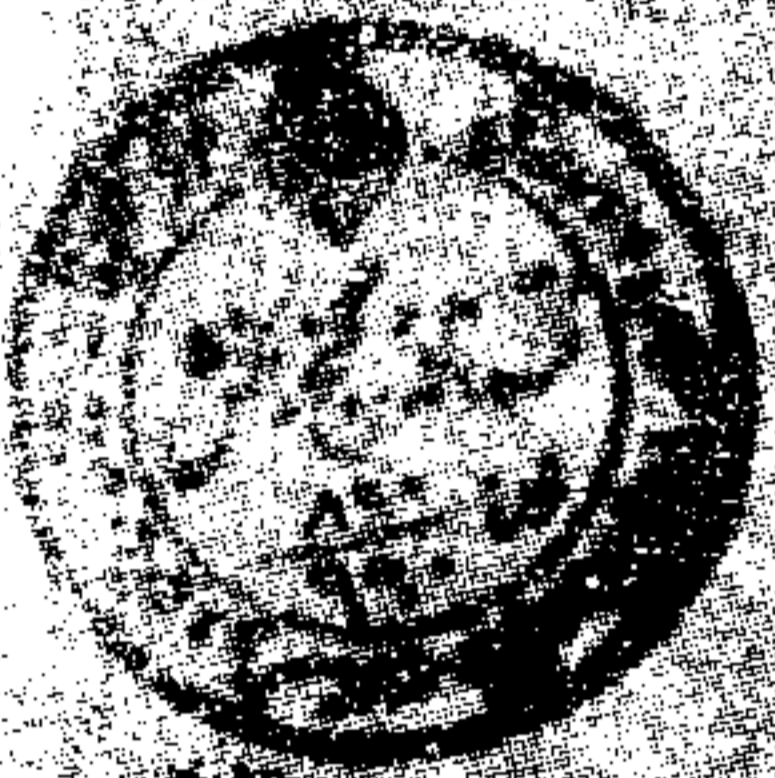
مجموعہ (ترجیح بندہ ؟) $\frac{۸۹۰}{۷۵۴}$

Marfat.com

Marfat.com

قَالَ بَرَّحْمَتِهِ كَثِيرٌ وَكَانَ الْأَوَّلَ
 وَالْآخِرَ وَأَكْبَرَ الْأَلْبَابِ وَالْأَعْيُنِ
 فِي الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ
 وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ
 وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ
 وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ
 وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ
 وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ

وَمَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَنْفَكُ
 رِكَازِ وَلَا ذُو عَهْدِي فِي عَهْدِي وَسُورِ
 بِنِ الصَّوْحِ وَالْحَجَّيْنِ
 مَا لِمَجْمُوعِ بَحْرَانِهِ وَتِهْدِيهِ أَوْ لِنُصْفَرِي سَنَةِ
 ثَمَانٍ وَسِتِّ مِائَتَيْنِ وَتِسْعِينَ مِائَةٍ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(Faint handwritten notes in the left margin)

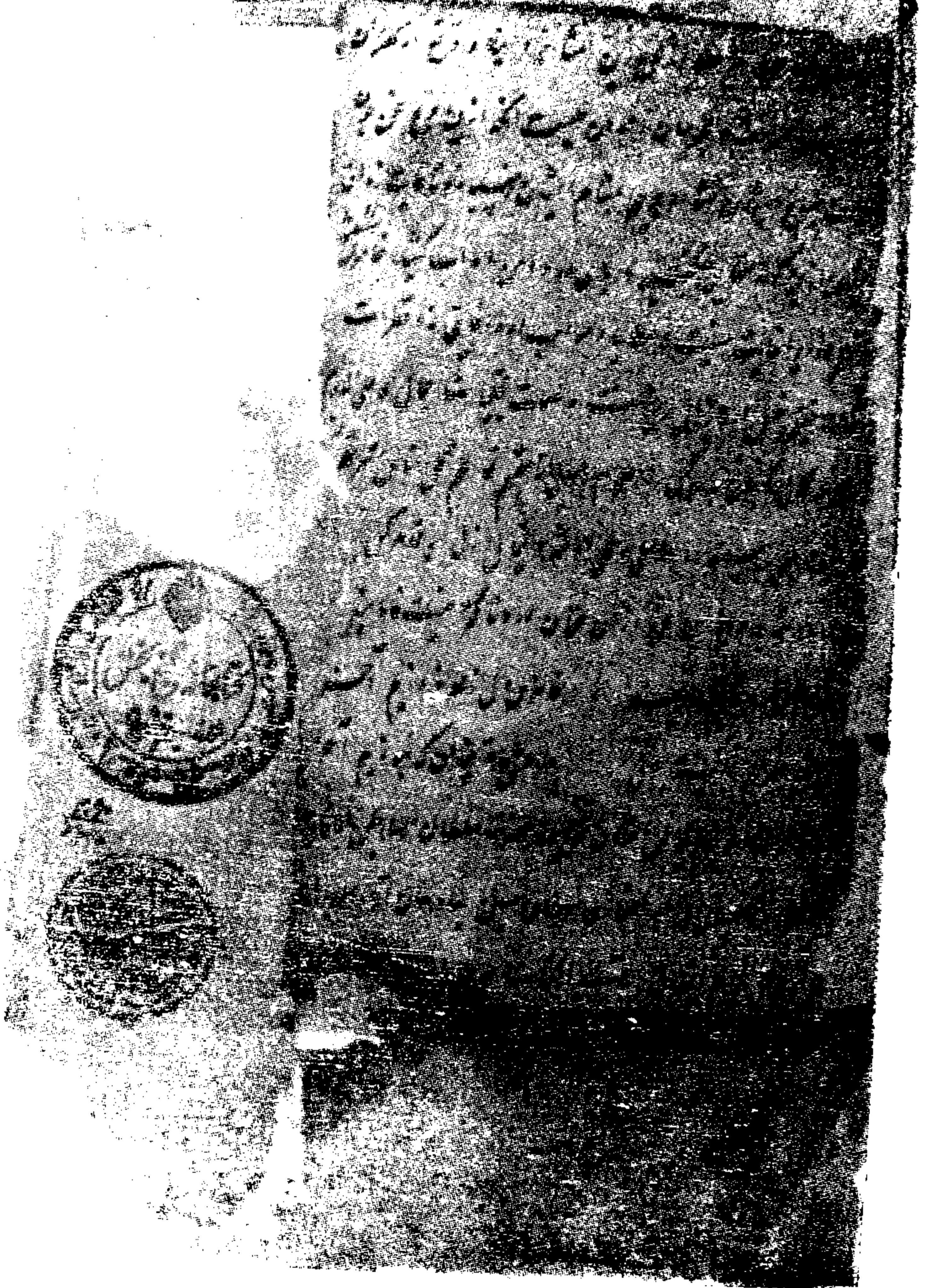

در این مجلس به نام در آمد شرح عالی آید بر کار و دولت و پیش از
دست از این بابت نیز شرح بر دولت و در بیان ما است
از این بابت

در این مجلس به نام در آمد شرح عالی آید بر کار و دولت و پیش از
دست از این بابت نیز شرح بر دولت و در بیان ما است
از این بابت

۱۳۰۳

مجالس العشاق ۸۹۰
۷۳۰

Marfat.com

Marfat.com

بهر آن که دوستی به زبان نماند مگر گویا در میان
چو که بر کلمات بود چنانچه در خردی بازش از آن حوب ظاهر بود
و که بی صاحب بماند مگر آن که دست سانی را چون که باشد
فریاد بی کسی که در آن گم باشد در اول صباح چون هم از خواب
رساک داشت که در این طهارت اشق و آفتاب برسد
لی او طاق و طرشش بیان در رخت از آن که در آن
و این دزدان و اشیاء در زندان که در آن
گند و نازم علی و ملک و هم یکی که بی کسی
درین شبستان در تره و سوزن آن
بهر آن که در آن گم است در آن
بهر آن که در آن گم است در آن

در نماندی زمین چنانکه در این کتاب
 در باب اول از اشقیای ارباب و رعیت
 از آنکه در وقت برزخ است
 از طایفه ایست که از این کتاب
 در باب اول از اشقیای ارباب و رعیت
 از آنکه در وقت برزخ است
 از طایفه ایست که از این کتاب
 در باب اول از اشقیای ارباب و رعیت
 از آنکه در وقت برزخ است
 از طایفه ایست که از این کتاب

مسالك و ممالك يا عجائب البلدان ۹۱۰ و ۵۲۰
۷۷۰

مسالك و ممالك يا عجائب البلدان ۹۱۰۹۵۲۰
۷۷۰

کرامت کندیت عزیز
 رفیق دست در یاری
 بین بسین با وفا در انبک
 فانی با کبک
 در محم در امر و پیش
 نین و فانون و انبک

کرامت کندیت عزیز
 رفیق دست در یاری
 بین بسین با وفا در انبک

ناشناخته (صناعات ادبی) ۸۹۰
 ۷۵۴

کتابخانه ملی افغانستان

تا که غیر از آن درین دست

شده پیش روی الت جود

ست تا پس آن الت در نام

بر هر دو کی شش سال آرد

کتابخانه ملی افغانستان

کتابخانه ملی افغانستان

کتابخانه ملی افغانستان

کتابخانه ملی افغانستان

کتابخانه ملی افغانستان

درست نامہ

صفحہ	سطر	درست
۷۸	۷	تذکرۃ الکجالین
۸۰	۷	مخدوسی میر کر جان
۸۱	۸	سنہ : « ۹۱۲ ۵ ق » .
۱۱۹	۷	مجلداتی دیگر نیز
۱۷۰	۹	و «لنا کام» دختر
۱۹۲	۲۱	فن شعر و روش گرد آوری
۱۹۸	۲۴	از خوشنویسان عہد
۲۰۰	۵	رنگ سمرقندی ،
۲۱۱	۲۲	بیابان معرفت کہ داند
۲۵۹	۱۲	«فضایل یوم عاشورا»
۲۶۸	۲	بستان ابی الیث
۲۷۲	۲۰	ید عبدالضعیف الراجی
۲۸۴	۴	۲- اوراق : ۶۲۹ ورق . ۱۲۵۸ صفحہ .
۲۸۵	۱۱	مرقمة القلوب و ذرقت العیون
۳۱۶	۱۷	سفارت شہنشاہی ایران در اسلام آباد ہدیہ کردہ است
۳۲۴	۵	محدوف یا مقصور
۳۲۴	۹	«سر سینہ (ص ۱۷۹) .
۳۳۹	۱۷	۵- کاتب «حافظ عنایت اللہ» ،
۳۴۹	۱۵	ابی الفضل بن محمد المفتی
۳۵۰	۲۲	و شروح و مباحث کلاسی
۳۶۶	۱	«کاتب» نام خود را
۳۶۸	۱۱	ساکن قریہ پغان
۳۸۰	۳	منشی محمد خان شوخ عظیم آبادی - - -

صفحه	سطر	دوست
۴۴۷	۱۸	۵- کاتب : «کندیلمعل» ،
۴۵۴	۱۷	یادداشت‌های دعایی و
۴۸۳	۵	بجر هزج مسدس ،
۵۰۲	۳	: «عبدالغفور لاهوری» ،
۵۱۲	۲۷	محمود سلطان ارسلان حاجی
۵۸۱	۱۳	: «ابی عمرو بن الصلاح»
۶۰۴	۶	شرایط مسایل شریعت و
۶۲۸	۱۰	مجدد الف ثانی متوفی ۱۰۳۴ هـ ق»
۶۵۵	۱۹ و ۲۰	فتح محمد قوم و سندیه رانجه ساکن موضع مده تحصیل تحت هزاره میان رانجه والا».
۶۸۶	۲	سر زمین پاک و هند

the top with 525 manuscripts and Turkish and Pushto at the bottom with one and two manuscripts each. The multilingual copies have Persian-Arabic as first with manuscripts, followed by Persian-Turkish-Hindi, with two and the rest with one manuscript each to their combined credit.

The manuscripts cover 15 broad subjects, which when broken up number as high as 5000 minor subject. They have all been classified according to Dewey System. There are 316 manuscripts on Literature, 239 on Religion, 20 on History, 26 on Medicine, 14 on References, 14 on Linguistics, 1 on Zoology, 19 on Astronomy, 5 each on Merals, and Philosophy, 4 on Psychology and another on Sociology.

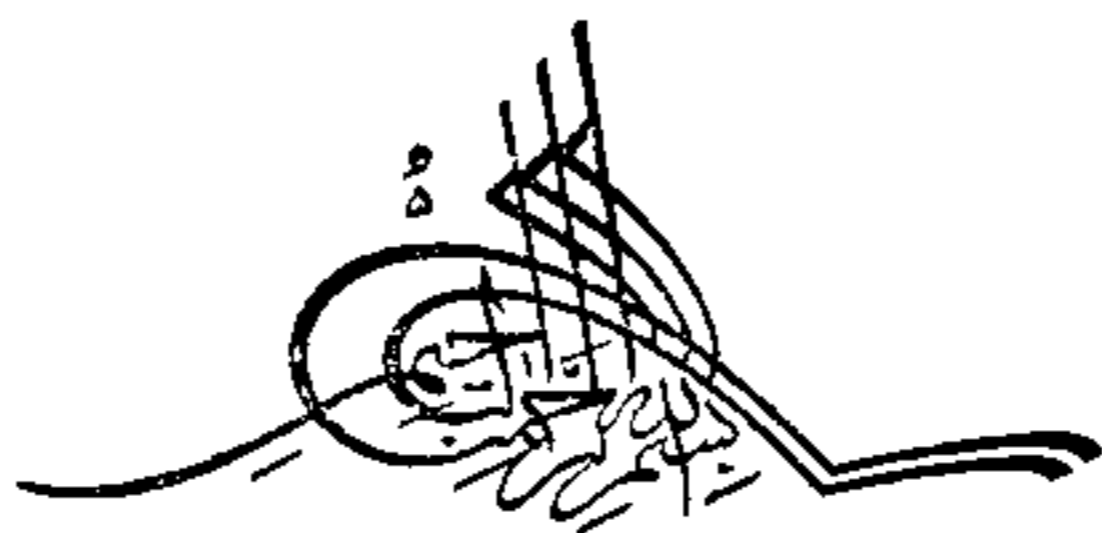
There are more than one copy of 42 books. Among these, Ghazzali stands first with 10 copies of his *Kimiaye-Sa'adat* and 5 copies of *Ihya-'Ulum Al-ddin*, and Maulana Jami second with four copies of his *Diwan*, and Sa'di Shirazi third, and Hafiz Shirazi fourth of their works.

And before closing, I must express my gratitude to Dr. Ali A. Jafarey, Director of Iran Pakistan Institute of Persian Studies for his advice and assistance; Syed Pir Hussamuddin Rashidi for his scholarly hints, Dr. Mohammad Javad Mashkur for his guiding encouragement, Prof. Ahmad Hussain Ahmad Quraishi Qul'ahdari, Mr. Ahmad Monzavi, Hakim Mohammad Hossain 'Arshi, Dr. Seyfullah Vahid Nia, Mr. Noor Mohammad Quraishi, Mr. Mohammad Nazir Ranjha, and Sayyed Arif Nowshahi. At the end, I am very thankful to my wife, Mrs. Aghdas Rizwani (Tasbihi) who has helped me in many ways to complete this work.

I hope that this effort of mine will prove useful to the scholars of the Common Heritage of Iran and Pakistan and serve to strengthen the cultural bonds that bind the two brotherly countries.

Islamabad, Pakistan
21st of January 1977

M. H. TASBIHI

In the name of God, the Benificent, the Merciful

Praised be God, the Great, the One, Who granted me the strength to author the third volume of the "Catalogue of the Manuscripts in the Ganjbaksh Library" of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies and present it to lovers of books and manuscripts, seekers of lore and literature and devotees of religion and intuition.

This volume enumerates alphabetically 400 manuscripts 600 to 1000, but the actual number of the books described comes to 687. There are 30 miscellanies which contain a total number 287 of treatises and books. The Library has, to this date, 7900 manuscripts. Of them, $428 + 397 = 825$ were catalogued in the first and second volume, 687 are described in the present volume and 1100 have been defined in the fourth volume—under print—in all 2612 manuscripts. The present volume has comparatively more rare books.

The method followed in the same nine-caption one of describing a manuscript by the data it provides to make it as self-introducing as possible. No particular claim has been made to introduce a manuscript as rare, unique or unpublished or otherwise give data about other copies existing in other libraries or private collections or whether published or not. This would not have been accurate and up-to-date. However, I know that almost half of the manuscripts described here have not been published at all. Some of them, Diwan Seifulddin Isfarangi, Tafsir e-Darwajaki, Diwan-e-Hakim Shafaye Isfahani Al-Majmoo'a, Guldaste Ma'ni va Nekate Ash'ar, Kashful Asrar va 'Oddatul-Abrar, Fawayed Firoozshahi and Majmoo'a Asare Shah Da'y Shirazi, are among the best manuscripts of this volume.

The manuscripts described in this volume are in six languages : Persian, Arabic, Turkish, Punjabi, Pushto, Urdu. Persian stands on

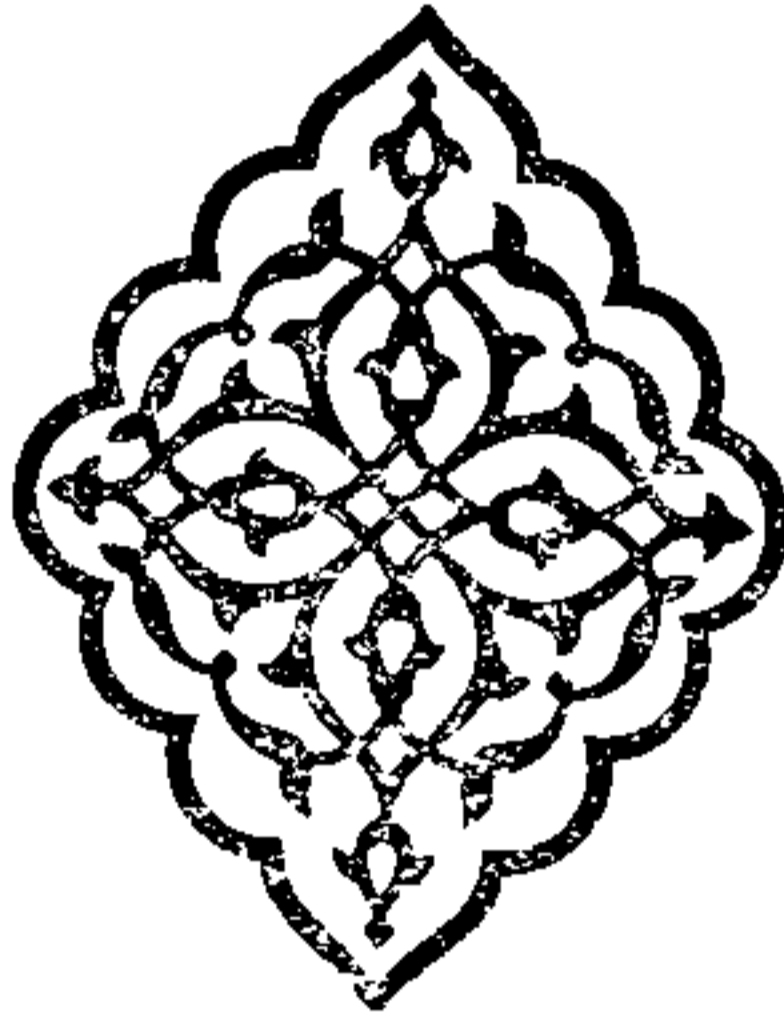
PUBLICATIONS OF THE
IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES

1. Catalogue of the Manuscripts in the Ganj-bakhsh Library of Iran Pakistan Institute of Persian Studies, Volume I, by Mohammad Hossein Tasbihi.
2. Life and Works of Shaikh Baha al-Din Zakariyya Multani with supplement of Khulāsāt al-Arifin, edited & composed by Dr. (Mrs.) Shamim M. Zaidi.
3. Catalogue of the Manuscripts of Khwaja Sana Allah Kharabati by Mohammad Hossein Tasbihi.
4. Two Twin Calendars, Two Odd Years & Only One City by Dr. Ali A. Jafarey.
5. Masnavi Mehr-o-Māh by Jamali Dehlavi, introduction & annotation by Sayyid Hossamoddin Rashedi.
6. Shish Jihat, A Persian Hexagon by Rup Narayan, edited by Dr. Ali A. Jafarey.
7. Dad-i-Sokhan by Siraj al-Din Ali Khan Arzu, edited & annotated with an introduction by Dr. Sayyid Muhammad Akram.
8. Contemporary Persian Poets of Pakistan, Volume I, From Girami to Irfani by Dr. Sayed Sibte Hasan Rizvi.
9. Persian Studies in Pakistan by Dr. Ali A. Jafarey.
10. A History of Iran Pakistan Medical Relations, by Prof. H. Nayyar Wasti.
11. Catalogue of the Manuscripts in the Ganj-bakhsh Library, Volume II by Mohammad Hossein Tasbihi.
12. Persian Poetry in Baluchistan by Dr. Inamul Haq Kausar.
13. Rajtarangini (A History of Kashmir), edited & annotated by Dr. Sabir Afaqi.
14. Risalah-i-Qudsiyyah by Khwaja Mohammad Parsa, edited & annotated by Malik Mohammad Iqbal.
15. Libraries in Pakistan by Mohammad Hossein Tasbihi.
16. Catalogue of Manuscripts in the Ganj-bakhsh Library, Volume III by Mohammad Hossein Tasbihi.
17. Pak-Iran, a Common Culture by various Scholars.
18. Riaz al-Arifin edited & annotated by Sayyid Hossamoddin Rashedi.
19. Modern Trends in the Persian Language by Prof. A. Shakoor Ahsan.
20. Persian Poems of Shibli Nu'mani, edited and annotated by Dr. Mohammad Riaz.
21. Qiran al-Sa'din, by Amir Khusrau Dehlavi, Introduction by Prof. Ahmad Hasan Dani.
22. Jawahir-al-Aulia by Sayyed Mohammad Baqir Bokhari, edited & annotated by Dr. Raja Gholam Sarwar.

- Name : Catalogue of the Manuscripts in the Ganjbakhsh Library. Vol. 3
- Author : Mohammad Hossein Tasbihi.
- Foreword : Dr. Ali A. Jafarey, Director, Iran Pakistan Institute of Persian Studies.
- Publishers : Iran Pakistan Institute of Persian Studies, House No. 34, Steet No. 4, F-6/3, Islamabad.
- Printers : Jadeed Urdu Type Press, Lahore. Tel : 64287.
- Size : 24 x 17 cms.
- Copies : 1000 Copies.
- Paper : 70 grams, Packages Limited, Lahore.
- Typist : Abdul Rashid ibn Abdul Latif of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies.
- Calligrapher : Sayyed Anwar Hossein "Nafees Raqam".
- Binding : Jadeed Urdu Type Press, Lahore Tel : 64287.
- Year : 1977
- Price : 80 Pakistani Rupees

Rights of publication reserved by the Author and the Publishers.

A Publication of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies

Serial No. 20

THE GANJ BAKHSH LIBRARY No. 3

CATALOGUE and BIBLIOTICS No. 4

Marfat.com

Marfat.com

CATALOGUE OF THE MANUSCRIPTS

in

THE GANJBAKHSH LIBRARY

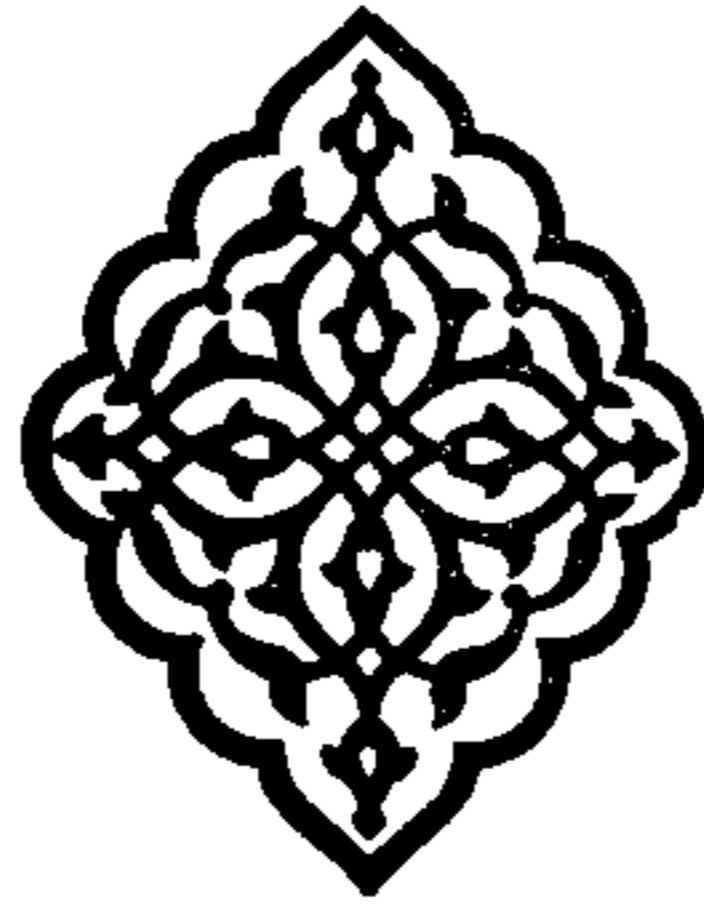
of

Iran Pakistan Institute of Persian Studies

Volume III

by

Mohammad Hossein Tasbihi

IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES
ISLAMABAD - PAKISTAN

1977

Marfat.com

Marfat.com

jointly by the Ministry of Education and Scientific Research, Government of Pakistan and Ministry of Culture and Art, Imperial Government of Iran . . . . for an indefinite period.”

The Institute has a library of its own. It has been named the Ganjbakhsh Library in honour of Hazrat Data Ganjbaksh, the first persian writer and the formost Sufi of Pakistan. He is Abu al-Hasan Ali ibn Uthman ibn Ali Jullabi Hujviri Ghaznavi of the Eleventh Century A.D. His shrine in Lahore is thronged by pious pilgrims.

The Library has, 7900 a total of manuscripts and to this day, 11288 printed books. The cataloguing of these books has been entrusted to Mr. Mohammad Hossein Tasbihi, the Librarian and his colleagues.

Here is the third volume of the “Catalogue of the Manuscripts in the Ganjbakhsh Library”, also by Mr. Tasbihi. It introduces another 400, rather 687, if one counts the books enclosed in collections, ... manuscripts. An efforts has been made to include a selection of rarties in stock.

It is hoped that this humble contribution will illuminate a rather dim corner of the wealthy wide world of the Pakistani Culture and will present the identity of the Common Cultural Heritage of Iran and Pakistan.

Islamabad, Pakistan
20th January, 1977

Ali A. Jafarey,
Director,
Iran Pakistan
Institute of Persian Studies.

In the name of God, the Beneficent, the Merciful

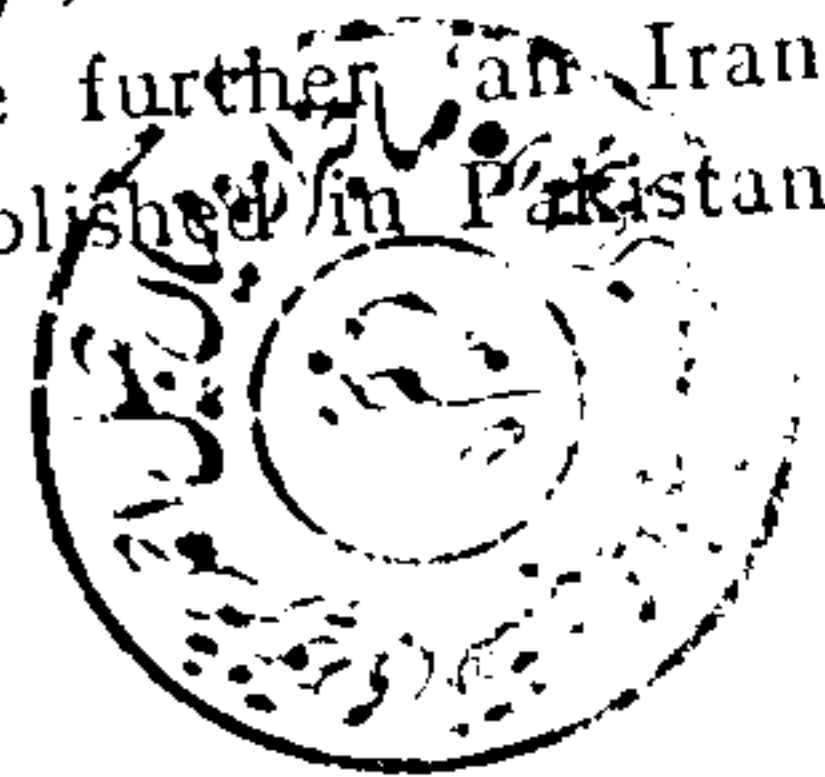
The conception of the establishment of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies formalized with the will—will to patronize Learning and promote Culture—of His Imperial Majesty Shahanshah Aryamehr of Iran and His Excellency the President of Pakistan translated in the joint communique of 4th November, 1969.

The Ministry of Culture and Art of Iran and the Ministry of Education and Scientific Research of Pakistan were entrusted with the task of drawing and implementing the project. The good will and the zeal of co-operation displayed by the authorities responsible was to such an extent that as soon as the bare outlines of the project emerged clear, preliminary steps were taken to implement it. The nucleus of the Institute was formed in form of a central office at Rawalpindi and it began functioning with no loss of time.

On 23rd October 1971, the Governments of Iran and Pakistan signed the Agreement 'regarding establishment of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies in Pakistan.' The Institute stood established.

The Agreement begins : "The Imperial Government of Iran and the Government of the Islamic Republic of Pakistan being desirous of strengthening and perpetuating the bonds of cultural, educational and linguistic co-operation between the two countries and with the object of arriving at the greatest possible understanding between them through mutual friendly co-operation in these fields, have decided to conclude this Agreement on co-operation in the fields of Culture and Education."

And the Constitution defines the objectives of the Institute : "Pakistan is the proud possessor of a cultural heritage which has been enriched through centuries by the Persian Language, Literature and Art. In order to preserve and develop this heritage further an Iran Pakistan Institute of Persian Studies' shall be established in Pakistan

Marfat.com

Marfat.com

On the Auspicious Conjunction of
The Quaid-e-Azam Centenary Celebrations
1876-1976
and
The 50th Anniversary of the Pahlavi Reign
1926-1976

CATALOGUE OF THE MANUSCRIPTS

in

THE GANJBAKHSH LIBRARY

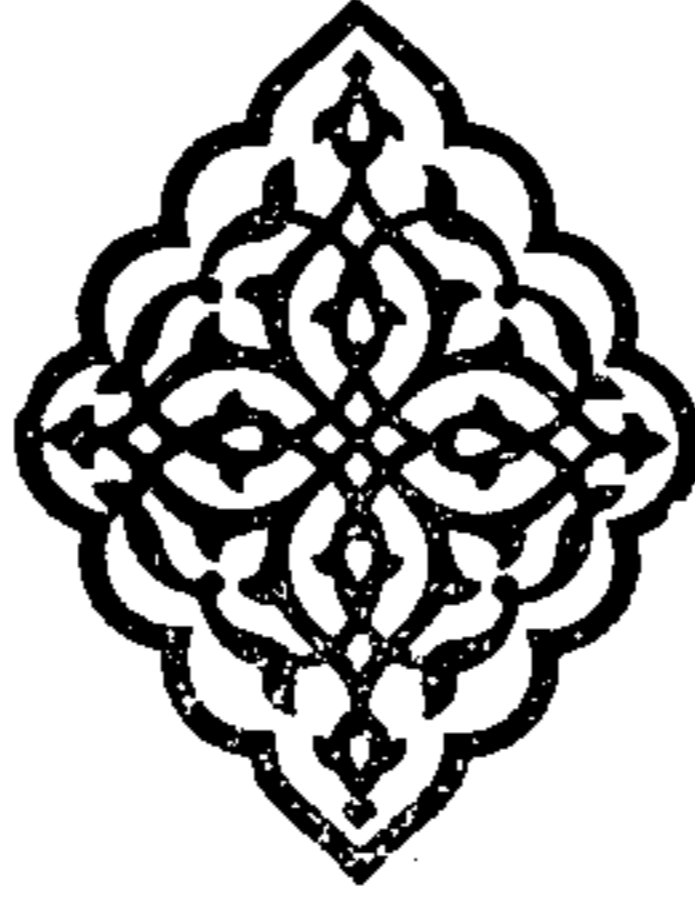
of

Iran Pakistan Institute of Persian Studies

Volume III

by

Mohammad Hossein Tasbihi

IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES
ISLAMABAD - PAKISTAN

1977

Marfat.com

Marfat.com

CATALOGUE OF THE
MANUSCRIPTS

in
THE GANJBAKHSH LIBRARY

Iran Pakistan Institute of Persian Studies

Volume III

Mohammed Saifullah Khan

IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES

ISLAMABAD, PAKISTAN

1977

Marfat.com

Marfat.com